Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 155 (10752) | 1978 чылдың июль 5, среда | 1925 чылдан үнделдиттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН КОЛХОЗЧУЛАР, СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЫННАРЫ, МЕХАНИЗАТОРЛАР, СПЕЦИАЛИСТЕР, ЭРТЕМДЕННЕР, АЖЫЛ-АГЫЙЛАР УДУРТУКЧУЛАРЫ, ҮЛЕТПҮР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ, ХООРАЙ БОЛГАШ КӨДЭЭНИҢ БҮГҮ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ БИР ҮН-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨӨР БОЛГАШ УК ШИИТПИРЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕЛДЕЗИН БОТТАРЫНЫҢ ЭРЕС-ШУДУРГУ КҮШ-АЖЫЛЫ-БИЛЕ ХАНДЫРАР, ОЛ ЧОРУК СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫН УЛАМ БЕДИДЕР ДУГАЙЫНДА ПАРТИЯНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫН ШИИТПИРЛЭЭРИН ДҮРГЕДЕДИР ДЭЭРЗИНГЕ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ БЫЖЫГ БҮЗҮРЕЛИН ИЛЕРЕДИП ТУР.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму 1978 чылдың июль 3-те ажыттынган.

Пленум «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаан.

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму июль 4-те ажылын үргүлчүлээн.

Илеткелдиң талазы-биле: Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Шербицкий, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, СЭКП-ниң Рязань обкомунуң бирги секретары Н. С. Приезжев, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП-ниң Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко, СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев, СЭКП-ниң Воронеж обкомунуң бирги секретары В. Н. Игнатов, ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министри И. Ф. Синицын, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Волгоград областың СЭКП-ниң Ленин райкомунуң бирги секретары М. Т. Поберей, Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс олар санал бергеннер.

СЭКП ТК-ның Пленуму бо айтырыг талазы-биле доктаалды бир үн-биле хүлээп алган болгаш ону бөгүн солунда парлаан.

Пленум эш Б. Н. Пастуховту СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттан кежигүнүнче шилчиткен.

СЭКП ТК-ның Пленуму бодунуң ажылын оон-биле дооскан.

ССРЭ-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДОКТААЛЫ

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму дыңнап база чугаалажып кергеш, амгы үе-чадада социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг, ханызы-биле эртемге үндезилеттинген анализи илеткелде бердинген, ону улам ыңай бедүрериниң кол оруктары болгаш боттуг хемчеглери тодараттынган деп демдеглеп тур. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бердинген, чедип алдынган чогумчалыг түңнелдерниң үнелээшкинин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, министерстволарның база ведомстволарның чорудуп турар ажылында бар болуп турар четпестерни шүгүмчүлээнин ТК-ның Пленуму бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүгзүнүп тур.

Партияның ленинчи аграр политиказының хөгжүлдезинге чаа үе-чаданың эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң үезинден бээр чурттуң көдээ ажыл-агыйы экономика болгаш социал талазы-биле бурунгаар улуг базымнарны кылган. Төлевилеттинген угланыышкынны быжыы-биле чорутпушаан, партия дыка хөй аграр айтырыгларын шиитпирлеп шыдаан.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Көдээ ажыл-агыйны хандырып турар үлетпүрнү хөгжүдеринге хөй чүүлдер кылдынган. Суг ажыл-агыйы болгаш мелиорация, мал ажылынга база мал чеми бүдүреринге херегләэр машина тудуушкуну, көдээ тудуг, комбикорм болгаш микробиология үлетпүрү дээн ышкаш ындыг тускайлаттынган улуг адырлар колдуунда чаа организастаттынган. Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкуну-биле, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгези-биле, а ол ышкаш болбаазырадыр үлетпүрнүң адырлары-биле кады олар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хажык чок кедурлүүшкүнүн хандырарынче угланган өзүп турар индустриалдыг комплекс болуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг дериглээшкини дыка бедээн. Ажыл-агыйларның машина-трактор парыгы барык-ла бүрүнү-биле чаартынган, ооң шынар составы экижээн. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң энергетиктиг күчүзү ийи ажыг катап өскен, а колхозтарда болгаш совхозтарда бир ажылдакчының күш-ажылының энергия-биле хандыртынганы 2,5 катап бедээн. Көдээ ажыл-агыйны электрижидериниң чорудулгазын идепкейлиг үргүлчүлеп турар.

Химизацияны хөгжүдеринге болгаш черлерни мелиорастаарынга партия улуг кичээнгейни салып келген. 1977 чылда көдээге 77 млн. тонна минералдыг чемишчидилгелерни чорудуп берген. Суггаттыг болгаш суун кевирген черлерниң шөлү барык-ла ийи катап көвүдээн болгаш 27 млн. гектар четкен.

Ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынга болгаш үлетпүр интеграциязынга үндезилээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының экономиктиг база социал улуг ужур-дузазын СЭКП Төп Комитеди бедии-биле үнелеп көрүп турар. СЭКП ТК-ның 1976 чылдың май айда бо талазы-биле хүлээп алган доктаалы социалистиг бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды улам-на ниитилештиреринге үндезилээш, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам кедурериниң тодаргай программазы-биле партия организацияларын чепсеглээн. Специализация болгаш концентрация ам улам калбарып турар. Чуртта ажыл-агыйлар аразының 8 муң ажыг бүдүрүлгелери болгаш каттыжыышкыннары тургустунган, ажылдап турар.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү звеноларынга ажылдаар кадрларны белеткээр, ылангыя ону эки өөреткен механизаторлар болгаш специалистер-биле быжыглаар дээш доктаамал сагыш салып турар.

Бүдүрүлгени болгаш садып алыышкынны, өртек-үне доктаалдырын, чээли тыпсырын, күш-ажыл төлевириниң сайзыраңгай-жылдар талазы-биле улуг ажылды кылып чорудкан. Ол бүгүнүң түңнелинде колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг байдалы, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылдакчыларының материалдыг байдалы коскузу-биле экижээн.

СЭКП Төп Комитеди, чер-черде партия болгаш совет органнар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң сорулгаларын көдээниң социал айтырыгларын шиитпирлээри-биле дүүштүрүп турар. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының ажыл төлевири ийи катап улгаткан. Колхозчуларның пенсия хандырылгазының болгаш социал страхование-камгалалының талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Көдээ черлерде чуртталга-амыдырал болгаш культура тудуун улам калбартып турар. 1965—1977 чылдар иштинде көдээниң социал хөгжүлдезинге капитал салыышкыны 40 миллиард рубль ажыг болган.

Көдээниң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйны бүгү талазы-биле хөгжүдериниң программазын амыдыралга боттандырбышаан, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип ап, аңаа үндезилээш, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдеткеннер. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда ортумак хемчээли ТК-ның март пленумунга чедир шак-ла ындыг үе-биле деңнээрге, сөөлгү чеди чылда 1,4 катап өскен боор турар. Тараа бүдүрери 61,5 миллион тонна, чиг-хөвең—3 миллион тонна, чигир свёклазы—25 миллион тонна, ногаалар —6,8 миллион тонна, картофель —5,5 миллион тонна көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү культураларының дүжүдү болгаш ниити чыылдазы көвүдээн.

Мал ажыл-агыйын хөгжүдеринге боттуг бурунгаарлаашкыннар бооп турар. Бо адырның продукциязының чылда ортумак хемчээли ол-ла чылдарның дургузунда 45 хуу өскен болгаш эът бүдүрери 9,2 миллион тоннадан 14 миллион тоннага чедир, сүт—63,9-тан 88,8 миллион тоннага чедир, чуургалар—53,5 миллиард борбакка чедир азы 1,9 катап көвүдээн боор турар.

Бүдүрүлгениң өзүлдезинге үндезилээш, чоннуң продуктуларга, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эдинден кылган бараанарга, ылангыя хөвең-саазын, дүк болгаш лён бүдүштүг пөс-таавыта херегләэли чайгылыш чокка өзүп турар.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң эрткен үезинден бээр чурттуң көдээ ажыл-агыйын кедүрер талазы-биле кылдынган ажылдың улуг ужур-дузазын демдеглевишаан, СЭКП ТК-ның Пленуму, ол амыдыралга улуг ужур-дузалыг адырның хөгжүлдезиниң ниити деңнели ниитилелдиң шалыпкын өзүп турар негелдезинге ам-даа четпейн турар болгаш чоннуң аъш-чем продуктуларынга болгаш үлетпүрнүң чиг-этке негелдезин эң чоокку үеде улам долдур хандырар төлээде кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар, бүдүрүлгени организастаарын экижидер база ооң ажыктыын бедидер талазы-биле улуг кужениишкиннер негеттинип турар деп санап тур.

Тараа болгаш өске-даа ажыл-агый культураларын бүдүреринде шыңгыы четпестер ам-даа бар. Тараа культураларының дүжүдү өзүп-даа турза, ол ам-даа эвээш. Чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда ол-ла деңнелинде хевээр артып турар. Чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, ногааларның, картофельдиң дүжүдү болгаш ниити чыылдазы ам-даа куду. Хөвең бүдүреринде сан талазы-биле эки түңнелдер чедип алдынза-даа, ооң шынары дээш демиселди кошкак чорудуп турар. Чамдык чылдагааннарның, ылангыя чайгы ажаалданы, дүжүт ажаап алыышкынның, кедээ ажыл-агый продуктуларын болбаазырадырын болгаш кадагалаарын организастаанында четпестерниң уламындан оларның чидирии мурнундагызы ышкаш хөй болуп артпышаан турар.

Мал ажылын интенсификастаар талазы-биле план ёзугаар улуг ажылды сөөлгү чылдарда чорудуп турар, ынчалза-даа ол адыр, ылангыя эът бүдүрүлгезиниң талазы-биле ажыл негеп турар деңнелинге ам-даа четпээн. Эът бүдүрүлгезин көвүдедириниң эвээш эвес курлавырлары бар турбуже, колхозтар болгаш совхозтар оларны ыракта долу эвес хемчээлге боттандырып келген. Малдың хөй кезиин семиртип азыравайн, дензизи бичии, күш-деңгели багай турза эът комбинаттарынга дужаап турар. Чамдык районнарда хөй бызааларны чишке херелеп турар. Сүт саалдазы ам-даа куду, малдың кызыраар чоруун болдуруп, күш-ажылдың, мал чеминиң чарыгдалдары кудулавайн, продукцияның бот-үнези өзүп турар. Дыка хөй парторганизациялар, Советтер, кедээ ажыл-агый органнары болгаш колхозтарның база совхозтарның удуртукчулары мал ажылын интенсификастаар, ону үлетпүр үндезининге шилчидер талазы-биле хемчеглерни кошкак боттандырып келген. Бо чорук ук адырның ажыктыын бедидерин саададып турар.

Мал чеми бүдүрери ам-даа улуу-биле хожудап турар. Ол дээрге мал ажылының четпес темпилиг хөгжүп турарының бир кол чылдагааны болган. Хөй колхозтарда болгаш совхозтарда мал чеминиң белетгелин бедүүн арга-биле чорудуп, амгы үениң технологиязын болгаш эртем-техниктиг дешпилгениң чедиишкиннерин оожум нептередип турар. Мал чеми шыгжаар эки черлерниң эвээжинден оларның чидирии хөй болгаш шынары баксырап турар. Белок чедишпезиниң ужурундан мал чеминиң артык чарыгдаашкыны элээн хөй болуп турар. Ажыл-агыйларның, районнарның болгаш элээн каш областарның чамдык удуртукчулары мал чеминиң чедишпезин концентраттар-биле, ооң-биле чамдыкта күрүнениң курлавырында тарааның күсели-биле дуглаарынга идегээш, сиген, сенаж, силос болгаш дазыл чемиштиг үнүштер бүдүрүлгезиниң дугайында эргежок чугула сагыш салбайн турар.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдезин саададып турар чүүлдерниң бирээзи болза, амгы үениң күчүлүг тракторлары, автомобильдери болгаш кедээ ажыл-агый машиналары, минералдыг чемишчидилгелер болгаш үнүш камгалалының чепсектери-биле колхозтарны болгаш совхозтарны ам-даа четпес хандырганы, а ол ышкаш бодбаазырадылга үлетпүрүнүң хожудап турарында болур.

Кедээ ажыл-агыйже чорудуп берип турар машиналарның шынарын бедидериниң айтырыгларын машина тудуушкунунуң министерствозу оожум болгаш четпес шиитпирлеп турар. Бүдүрүкчүлүүнүн, камналгалыының, быжыының талазы-биле амгы үениң негелделеринге дүүшпес, эргижирээн конструкциялыг тракторларны болгаш техниканың өске-даа хевирлерин бүдүрүп үндүрерин уламчылап турар. Технологтуг чаа-чаа чорудулгаларны бүдүрүлгеге нептередиринге болгаш тракторларны долузу-биле ажылдадырынга эргежок чугула бөлүк-бөлүк машиналарны бүдүрүп үндүрери дыка хожудап турар.

Кедээ ажыл-агыйга үндүрүп берип турар капитал салыышкыннарны, техниканы болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны ажыглаарында четпестер чайлаттынмаан. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер, ажылдың шынарын экижидер дээш демисел чамдык партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылында ам-даа кол чүүл болбайн турар. Машиналарны чогуур негелдеге дүүштүр ажаарын, оларны кадагалаарының болгаш ажыглаарының чурумун бүгү ажыл-агыйлар чедип албаан. Септелгени болгаш техниктиг ажаалданы шын эвес чорудуп турарындан хөй санныг машина аңаа туруп турар. Хөй техниканы чогуур хуусаазы четпээнде эледи эдилеп, үндүр бижип турар. Механизаторлар чедишпес болганындан тракторларның ээлчеглиг ажылдаарының коэффициентизи куду.

Ажыл-агыйлар чемишчидилгелерниң чидириин, харын-даа оларның үрелип баксыраарын болдуруп турар, ооң уламындан химизацияның ажыктыг чоруу кудулап турар. Чуртта чаңгыс аай агрохимия албанының чок боор турары багай салдарны чедирип турар. Чамдык районнар мелиорастаан черлерни биддилиг ажыглавайн, оларны дүрген шиңгээдип албайн келген. Ынчангаш суггаттыг черлерге тараан культураларының дүжүдү суггат чок черге тараан тарааларның дүжүдүнден дээрелевейн турар.

Кедээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээлиниң болгаш ооң чамдык хевирлериниң талазы-биле оңгу беш чылдың баштайгы ийи чылдарының планы ниитизи-биле күүсеттинмээнин Пленум демдеглээн. Россия Федерациязының, Украинаның, Казахстанның чамдык областары, Молдавия, Латвия болгаш Киргизия кедээ ажыл-агыйның ниити продукциязының планда көрдүнгенинден эвээшти бүдүрген. Тамбов, Орлов, Липецк, Челябинск, Одесса, Павлодар, Тургай областарда продукцияның немелде бүдүрүүшкүнү эвээжээн ийикпе, азы ону ооң мурнунда турган деңнелинден кудулаткан. Ростов, Чита, Талды-Курган, Чөөн-Казахстан областар болгаш Алтай

(Уламчызы 2-ги арында).

БҮГҮ УЛУСТУҢ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮ

Улустуң угаан-бодалындан үттүндүрбес тоогулуг улуг болуушкуннар, документилер тургулаар. СЭКП ТК-ның бо хүннерде эрткен ээлчеглиг Пленуму, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткели ындыг шылгараңгай документилериниң бирээзи. Ол илеткелди солуннарга парлаап, радиога дамчыткан соонда бүгү чурттаазы ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннары аажок улуг, ханы сонуургал-биле таныжып, бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Партияның болгаш чазактың совет кижи дугайында ада сагыш салыышкынының чаа тодаргай илерээшкини ында сиңниккенин олар чүректиң ханызындан өөрүп четтиргиш-биле илергейлеп, Пленумнуң шиитпирлерин ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап, ону күүседиринге долу шиитпирлиин бадыткап турарлар.

Хөгжүлдениң программазы-дыр

СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкын-биле номчуп тапыштым. Бистиң партиявыстың амгы аграр политиказының эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан бээр үеде чурттуң кедээ ажыл-агыйында болуушкан үндезин чаартылгаларны, хөгжүлделерни ханы анализтеп, моон соңгаарты сорулгаларны ол илеткелде тодаргай айыткан-дыр. Ылангыя мал, чер ажылын улам ыңай хөгжүдеринче, ону механизастаар, интенсификастаар болгаш үлетпүр үндезининче шилчидеринче, эътти бүдүрерин, мал чемнерин белеткээрин көвүдедиринче партия болгаш чазак чугула кичээнгейни угландырып турары илеткелден илдең-дир. Ол дээрге кедээниң хөгжүлдезиниң өзулуг программазы-дыр.

«Мал ажылындан алыр бүгү-ле чүүлдер — хөй эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар хамыктың мурнунда четтир мал чемнериннен, ылангыя ямзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемнерден хамаарыжыр... Мал чемнерин ховушоолдерге бүдүрерин, чайгаар үнген сигенни кезерин көвүдедир, мал одарларын экижидер, мал чемнери культураларга чемишчидилгелерни ажыглаарын көвүдедир талазы-биле, ... мал чемнерин бүдүреринде бүгү ажылдарны механизастаар, мал чемнерин белеткээрин база оларны малга бээр кылдыр белеткеп алырының дешпилгелиг технологияларын шиңгээдип нептередир, ол адырны индустриалдыг үндезинче шилчидер талазы-биле хемчеглер көрдүнген» дээш одуругларны илеткелден өөрүшкү, сеткил ханыышкын-биле номчудум.

Бистиң «Шекпээр» совхозтуң Бичи-Тейде хойжу бригадазының малчыннары оңгу беш чылдың үшкү чылын чедиишкиннииг эгелээш, бирги чартык чылда планны, даалгаларын бүгү тала-биле эки күүсеткен.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бригаданың ниити-даа, малчыннарның хуу-даа көргүзүглери дыка бедээн. Бригада төрүүр 100 хойга онаашты 105 хураганны камгалап ап, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседкен. Малчыннардан ылангыя Чалгын-оол Ооржак, Мандакхаа Ооржак, Күрседи Ооржак, Шыдыраа Моңгуш, Шагдыр Ооржак олар төрүүр 100 хойдан 100-тен 112 чедир хураганнарны камгалап алган.

Бригаданың малчыннары ам келир кышка ыяк белеткенип, кыштагларының септелгезин барык бүрүн дооскан. Оларның чурттаар бажыңнарын септээри-биле бир тудугжу бригаданы тургускан. Чоокку хүннерге чедир тудугжулар дөрт малчынның бажыңнарын септеп дооскан.

Ам малчыннар боттарының «ийиги дүжүдү»—хой кыргылдазын организастыг чорудуп турар. Бистиң бригаданың хойжулары чартык чылда 14,6 тонна дүктү күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. Бо үеге чедир 10 ажыг тонналы дужаадывыс, дүк планы долу күүсеттинеринге бүзүрелдиг бис.

Бригаданың малчыннары бо хүннерде хураганнарны ууп, хоюн чугдурааш, серин, оъттуг тайгаларже көжүп эгелээн. Чайлагжаашкынның планын тургузуп, малчыннарга тайылбырлап бердивис. Күрүнеге садар, семиртир хойлары база аңгылап, тускай кадарчыларга хүлээткен бис.

Бригаданың малчыннары СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ханы утказыг илеткелин номчуп таныжып, аңаа сорук кирип, удавас болур республика Наадымынга чедиишкиннг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбарткан эрес-шудургу ажылдап турарлар.

К. ООРЖАК,
хойжу бригаданың бригадири.

ИЙИ ДАКПЫР КҮЖЕНИИШКИН-БИЛЕ

Кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларынга тураскааттынган СЭКП ТК-ның ээлчеглиг Пленумунуң материалдарын бистиң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Суг-Хөл» совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери улуг кедурлүүшкүн-биле уткаан. Ону номчуп олурарга чуртувустуң кедээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле чорудуп келген улуг ажылды ында түңнээн, моон соңгаарты сорулгалар улуг дээрзи тодаргай болду.

Бо улуг ажыл-херек-биле холбаштыр кедээниң коммунистериниң мурнунга партия харыысалгалыг сорулганы салганын коммунист кижи болгаымда ханызы-биле билип турар мен. Коммунист бүрүзү кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзер, мергежилдиг организакчы, мурнакчы дуржулганың нептередикчизи болуп, ниити ажыл-херек дээш, коллективке кызымаккай найыралдыг, чогаадыкчы ажылдаарының байдалын тургузар дээш сагыш човаар ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан болду.

Мен бодум совхозтуң МТМ-зинде дуңзаалакчы болуп, он бир чыл болдум. Партийжи стажым база ол хире. Бо чылдарда хүлээнген ажылымны, алган даалгаларымны багай эвес күүседип келдим. Кады ажылдап турар эш-өөрүм найыралдыг, оларга чоргаарланып чоруур мен.

Бистиң коллективте найыралдыг, ажыл-ишчи байдал тургустунуп, быжыккан. Ниити күш-биле бүдүрген ажылывыс эвээш эвес. Чүгле эрткен беш чылда бээин коллективтиң инициативазы-биле совхозтуң Алдыы, Үстүү Ишкиннерде 4 демир-бетон көвүрүгнү тудуп тургузарынга кириштивис. Чыл бүрүде совхозка ортумаа-биле 160 тонна сигенни, 30 тонна саваңны белеткеп берип келдивис. Коллективтиң сиген кезер 68 га шөлүн суггарып, ажыл шагындан хостуг үелерде аңаа үлүүмнү киирип турар мен.

Бистер, кедээде коммунист бүрүзү Пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге, беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседиринге үлүүвүстү киирип, ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Б. САТ,
коммунист, дуңзаалакчы.

ССРЭ-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДОКТААЛЫ

(Эгези 1-ги арында).

край күрүнеге эът садарының планын күүсетпээн. Кемерово, Ульяновск, Житомир болгаш Минск областарының колхозтарында болгаш совхозтарында сүт саалдазы бо чылдарның дургузунда херек кырында өспээн. Закавказьениң болгаш Ортаа Азияның республикалары мал ажылын экижидеринге, ылаңгыя малдың продуктулуг чоруун бедидеринге кошку түңнелдерни чедип албаан.

РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназы беш чылдың планның онаалдазын күүседиринге хожудаашкынны болдуруп турар. Черни мелиорастаар болгаш оон дүжүткүрүн бедидер база бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура-амыдыралдың тудуунуң баазазын тургузар талазы-биле планнар күүсеттинмээн, орук тудуунуң талазы-биле эвээш чүүлдер кылдынган. Эвээш чурттакчылыг үүрмек суурларының чурттакчыларын чаагайжыды туттунган суурларже көжүрер ажыл өөжүм чоруп турар.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң экономиказын хөгжүдер талазы-биле хемчеглерниң комплекизинде көдээ ажыл-агыйының айтырыгларын, аъш-чемниң кол продуктуларынга ол делгем крайның чурттакчы чонунуң хереглелин түс чериниң бүдүрүлгезиниң күсели-биле хандырары ам-даа болур-чогуур-биле шиитпирлеттинмээн.

Көдээ ажыл-агыйда планнаашкын, а ол ышкаш агроүлетпүр комплекизиниң адырларының аразында экономиктиг харылзаалар улам ыңай сайзыраңгайжыдылышкынны негеп турар. Беш чылга таарыштыр кылган көдээ ажыл-агый продукциязын садарының чаңгыс аай доктааттынган планының оруунга сөөлгү үеде хөй санныг планнар көстүп келген, чамдык черлерде оларны үргүлчү болгаш үндезин чокка өскертириниң практиказы катап тургустунуп келген. Көдээ ажыл-агыйга садып турар үлетпүр продукциязынга болгаш колхозтарны база совхозтарны хандырып турар организацияларының ачы-дуза көргүзүүшкүнүнге өртек-үне доктаадып тургузарында четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Көдээ тудугнуң өртек-үнези аартаан.

Ажыл-агый аразының кооперациязының болгаш агроүлетпүр интеграциязының баазазынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарында болгаш концентрастаарында хөй четпестер бар: колхозтарда болгаш совхозтарда фермаларны элеккеде узуткап, бүдүрүлгелерни болгаш каттыжышкыннарны тургузарда канныг эвес чорукту болдуруп, оларның ажылының бедик шынарының дугайында болур-чогууру-биле сагыш салбайн турар. Ажыл-агыйлар аразының кооперациязында хову ажылдары, черни мелиорастаары, көдээ ажыл-агыйны химизастаары болгаш техниканы ажыглаары ам-даа кошкак хаара туттунган. Чамдык республикаларда болгаш областарда ажыл-агый аразының кооперастаашкынының баазазынга бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын чорударда үндезин чок өөжүмнээшкинни болдуруп турар. ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш оларның органнары ол чугула ажылды чер-черлерге кошкак дүүштүрүп болгаш башкарып турар.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам ыңай көдүреринге база көдээге социал улуг сорулгаларны шиитпирлээринге тудугнуң хожудаашкыны улуг шаптык боп турар. Көдээ тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазы кошкак хөгжүп турар, оон уржуундан, тудуг ажылдарының элээн кезиин колхозтар болгаш совхозтар эвээш ажыктыг, улуг өртек-үнелиг ажыл-агыйжы эвес арга-биле кылыр ужурга табаржып турар. Көдээ тудугнуң материал-техниктиг хандырылгазының болур-чогуур корум-чуруму тургуспаан. Объектилерни ажыглалга кииреринин хуусаазын тудугжулар ховар эвес үреп, капитал салыышкыннарын быдарадып чашканнап турар. Бүдүрүлге күчүлерин, а ол ышкаш чуртталга бажыңнарын, үрүглер албан черлерин, амыдырал, медицина болгаш культура хандырылгазының объектилерин ажыглалга кииреринин планнары хөй удаа күүсеттинмейн турар. Тудуг болгаш төлевилел организациялары көдээниң тускай байдалдарын чамдыкта барымдаалап көрбейн, көдээ тудугга үлетпүр чүүлдерин болгаш конструкцияларын ала-чайгаар нептередип турар.

Чамдык партия комитеттери көдээде боттанып турар экономиктиг болгаш социал өскерилгелерже хаңылап кирбес, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам дүрген өстүрериниң чаа аргаларын эскербейн баргылаар таварылгалар бар. Чамдык ажылдакчылар ажыл-херектиң байдалын боттуу-биле үнелеп көрбес, чедип алган түңнелдерни хөөредир фактылар база бар. Албан-дужаалдың күжүн ажыглаар, активтиң, специалистерниң саналын үнелеп көрбес, партия болгаш күрүне чуруму хажылар чоруктар ам-даа долузу-биле чайлаттынмаан. Кадрлар-биле ажылда, ылаңгыя ортумак звенонуң удуртукчуларын болгаш специалистерни шилиир, таарыштыр тургузар, кижизидер талазы-биле ажылда четпестер ам-даа хөй. Чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда ажыл-агыйларны механизатор кадрлар-биле долу хандырарының чогуур хемчеглерин албайн турар. Партия организациялары көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга масса-политиктиг ажылды сула чорудуп турары ховар эвес, пропагандазының болгаш агитациязының хевирлериниң бедик дээштиг дээш чогуур кичээнгей салбайн баар, социалистиг чарышты организастаарын ёзу барымдаалап көөр чоруктар бар болуп турар.

СЭКП Төп Комитединиң доктаадыры болза:

1. СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказының эртем үндезинниг болгаш амыдыралчы күштүүн бадыткап турар мурнуку чылдарның дуржулгазын база чедип алган түңнелдерни өөренип көргеш, партия ТК-ның март (1975 ч.) болгаш оон соондагы пленумнарының база съездилериниң ажылдап кылган куруузу-биле моон-даа соңгаар эң шудургузу-биле бурунгаар чорууру чугула деп санаар.

2. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылганы болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде киирген хемчеглерин чүүлдүг деп көөр.

3. Бо доктаалда болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын, чер болгаш мал ажылының продукциязының улуг өзүлдезин чедип алырын, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының мурнунга оңгу беш чылда салдынган сорулгаларын ыяап-ла күүседирин болгаш ажыр күүседирин чедип алырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, райкомнарынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, партия эге организацияларының удуртукчуларынга дагзыр.

4. Чоннуң амыдырал байдалын улам бедидерин хандырар дээш көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының бүгү талалыг дең-дески шалыпкын хөгжүлдезин болгаш оон ажыктыг чоруун дыка бедидерин, чурттуң аъш-чем продуктулары-биле быжыг хандырарын көдээ ажыл-агыйга кол сорулга кылдыр санаар. Хоорайның болгаш көдээниң материалдыг база культура амыдырал байдалдарының чоокшулажырының сорулгаларын шиитпирлээри-биле кожеништиннерни бүгү хемчег-биле алыр.

Аңаа үндезилээш, он бирги беш чылда (1981—1985 ч. ч.) тарааның чыл санында ортумак нииити чыылдазы 238—243 млн. тонна четкен турарын, а 1990 чылда чуртка ортумаа-биле бир кижиге онаажыр бир тоннаны бүдүрген турарын чедип алырын көөрүн чугула деп ТК-ның Пленуму санап турар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрерин 19,5 млн. тонна чедирер. Сүттүң, чуурганың, дүктүң, ногааларның, картофельдиң, чигир свёклазының, хөвеңниң болгаш өске-даа продуктуларның бүдүрүлгезин база өстүрер.

5. Тургустунган сорулгаларны шиитпирлээринге быжыг үндезинни тургузары-биле көдээ ажыл-агыйны индустриалдыг үндезинче планныг шилчидерин бодавышаан, оон материал-техниктиг баазазын бүгү талалыг быжыглаарын болгаш улам ыңай хөгжүдерин хандырар.

ССРЭ-ниң Күрпланы он бирги беш чылдың планнарын ажылдап кылып тура, көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннарын өстүрерин таарыштыр көөр, чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге үндүрүп турар акша-херекселиниң нийти хемчээлинге оон бот-дензигүүрү чедип алдынган деңнелден куду эвес турар ужурлуг. Он бирги беш чылда көдээ ажыл-агыйга машина тудуушкунунуп, минералдыг чемишчидилгелер болгаш үнүш камгалалының бүдүмелдериниң бүдүрүлгезин, көдээ ажыл-агый продукциязын ажылдап кылыр үлетпүрүн болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа бүгү адырларын дүрген хөгжүдеринге эргежок чугула курлавырларны тускайлап бээрин база хандырар.

6. Көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг механизастаарының, электрижидериниң, химизастаарының болгаш черлерни мелиорастаарының үндезининге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаары амгы үе-чадада партияның аграр политиказының кол угланыышкыны боор артып турарын ТК-ның Пленуму демдеглеп тур.

Чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйның кол-кол культураларын ажылдап кылырының комплекстиг механизациязын доозары болгаш мал ажылының механизациязының деңнелин эң бедик чадаже көдүрери чугула. Оон-биле капсырлаштыр көдээ ажыл-агыйга кожуг машиналары болгаш энергия-биле долу чепсегленген күчүлүг чаа тракторларны, чүък соортур тускайлап кылган автомобильдерни, тараа ажаар бедик бүдүрүкчүлүг комбайннарны, мал чеми белеткээр машиналарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын бээрин улам көвүдедирин баш удур көөр.

Волгоградтың, Павлодарның болгаш Липецкиниң трактор заводтарын кыска хуусаада чаартып кылырын хандырарын ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Мал ажылынга болгаш мал чеми белеткээринге херглээр машина тудуушкун министерствозунга болгаш эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелдеринге, тудуг министерстволарынга хүлээдир. Тараа ажаар комбайннарның конструкцияларында четпестерни чайладыр болгаш бүдүрүкчү күчү-шыдалын бедидер сорулга-биле ук комбайннарның болбаазыраңгай хевирлерин чогаадып тургузар дээш хемчеглерни эң кыска хуусаада алыр. Даштыкы дуржулганың чедиишкиннерин барымдаалаан улуг күчүлүг, болбаазыраңгай конструкциялыг комбайннарны бүдүрерин чоокку чылдарда организастаар. Мал чеми ажаап белеткээр машиналарны болгаш мал чеми болбаазырадыр техниканы бүдүрерин көвүдедири-биле ажылдап турар заводтарның чаартылгазын чорудар, чаа күчүлүг бүдүрүлгелерни тургузар болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларын аңаа киириштирер.

Көдээ ажыл-агый чүъктерин дажыглаарының айтырыын шиитпирлээрин дүргедедир сорулга-биле көдээ ажыл-агыйга таарыжыр, хөй чүък дажыглаар болгаш специализастаттынган автомобильдерни бүдүрерин организастаар.

7. Көдээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелерни бээрин келир беш чылда 135—140 миллион тонна, мал чеминге немелделерни—7 миллион тонна чедирер. Бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидеринче онза кичээнгейни салыр. Чемишчидилге бүдүрүлгезиниң өзүлдези колдуунда-ла фосфаттыг, холумак болгаш нарын чемишчидилгелерниң күсели-биле боттаныр ужурлуг. Чугайны, ылангыя кара хөрзүннүг эвес зонаның хереглээдеринге, четчири-биле бүдүрер дугайында айтырыгны эң чоокку үеде шиитпирлээр.

Чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, хөвеңниң, ристиң, соянын, ногааларның, картофельдиң болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары-биле база бок үнүштер-биле демиселге херглээр гербицидтерни болгаш химиктиг бүдүмелдерни тургузар талазы-биле эртем шинчилелдерни калбаа-биле хөгжүдерин хандырарын, чаа химиктиг бүдүмелдерни үлетпүр шугуму-биле бүдүрерин болгаш оларның-биле колхозтарны база совхозтарны хандырарын дыка экижидерин Химия үлетпүрүнүн министерствозунга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга хүлээдир.

Төпте болгаш чер-черлерде агрохимия хандырылгазын көдээ ажыл-агый органнарының системазынга мөөннээри чугула деп санаар, ынчангаш аңаа эргежок чугула бүгү бүдүрүлге баазазын ук органнарга дамчыдып бээр.

8. Көдээ ажыл-агыйга ажыглап турар черлерни мелиорастаарынга чаа улуг базымнарны кылыр. Мелиорастаттынган черлерни ажыглаарын үндезини-биле экижидери, оларның дүжүткүрүн бедидери, ук черлерни ажыл-агыйга ажыглап турарында хожудаңгай чорукту чок кылыры төп сорулга болур. Мелиорастаттынган шөлдерни комплекстиг ёзу-биле шиңгээдип алырын чер бүрүзүнге хандырар; улуг ажык бээр чер ажылын организастаар сорулга-биле ук шөлдерни специализастаттынган ажыл-агыйларга болгаш ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарынга болдунар арга-биле мөөннээр.

9. Мал ажылын шапкын хөгжүдериниң сорулгазы амгы үеде бирги чергениң айтырыы боор турар дээрзин ТК-ның Пленуму онзалап демдеглеп тур. Ук сорулганы шиитпирлээринге бүгү партияның, министерстволарның болгаш ведомстволарның, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, көдээниң ажыл-ишчилериниң кичээнгейин мөөннээри эргежок чугула, малдың болгаш куштуң баш санын көвүдетпишаан, оон-биле чергелештир оларның продуктулуг чоруун чер болганга дүрген көдүрер дээш бүгү чүүлдерни кылыр, мал болгаш куш ажылын үлетпүр үндезининче дес-дараалай шилчидер база оңу амгы үениң улуг ажыктыг адыры кылдыр хүлдүрар. Ажыл-агыйлар кооперациязының болгаш агроүлетпүр интеграциязының баазазынга ук адырга специализацияны болгаш мөөннээшкинни улам идепкейлиг боттандырар.

Эът бүдүрүлгезин көвүдедири бирги ээлчегниң сорулгазы болур. Инек, хаван, хой, куш болгаш тоолай эъдин бүдүрерин өстүрериниң аргаларын болгаш курлавырларын долузу-биле ажыглаары эргежок чугула. Садыгга дужаар малдарның деңзизин улгаттырарынче болгаш семиртилгениң хуусаазын кызырарынче онза кичээнгейни салыр. Мыйыстыг бода малдың төлүн чүгле 400—450 килограмм чедир семиртпеш соонда эътке дужаар. Эъткир мал ажылының специализастаттынган адырын чуртка тургузар талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Хаван ажылын интенсивтиг хөгжүдерин хандырар. Үлетпүр хевириниң хаван өстүрер бүдүрүлгелериниң күчүлерин калбартыры-биле чергелештир, тускайлаттынмаан ажыл-агыйларның фермаларынга хаван эъдин бүдүрерин көвүдедириниң болдунар аргаларын калбаа-биле ажыглаар. Хой болгаш өшкү ажылын калбаа-биле хөгжүдер, механизастаттынган улуг фермаларны болгаш семиртилге шөлдерин тургузар, хой эъдиниң, дүктүң, каракульдуң болгаш өске-даа продукцияның бүдүрүлгезин көвүдедир. Бройлер болгаш өске-даа уксааның эъткир куштарын азырап өстүрер талазы-биле чаа күчүлерни идепкейлиг тургузар болгаш ажылдап турарларын чаарты кылыр.

Сүткүр малдың продуктулуун дыка бедидерин, продукция бүдүреринге чемнер, күш-ажыл болгаш херекгилер чарыгдалын эвээжедирин чедип алыр. Он бирги беш чылда чуртка ортумаа-биле колхозтарга болгаш совхозтарга бир инектен саап алыр сүттү 3000 килограмм чедирер, а сүткүр мал ажылы хөгжээн районнарга 4—5 муң килограмм деңнелче үнерин чедип алыр.

Бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш чурттакчы чонунуң хуузунда ажыл-агыйларынга эътти база мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң болдунар аргаларын бүрүнү-биле ажыглаар, оларның аныяк малдарны база чемнерни садып алырынга дуза көргүзер.

Малдарның уксаалыг болгаш продуктулуг шынарларын сайзыраңгайжыдарының, малдарның база куштарның чаа уксааларын, шугумнарын болгаш хайнактарын тургузарының талазы-биле селекция ажылын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, КАЗЛАБА болгаш оларның чер-черде органнары дыка экижидер.

10. ТК-ның Пленумунуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының мурнунга эң чугула соңгаарлаттынмас сорулга кылдыр салыры болза: мал чеминиң бүдүрүлгезин үндезини-биле экижидер, колхоз, совхоз, ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлге бүрүзүнге мал ажылының ыңаныштыг, быжыг чем баазазын чоокку чылдарда тургузар. Ажыл-агыйларга мал чеми бүдүрерин тускайлаттынган адыр хевирлиг болдурар, кооперацияны болгаш агроүлетпүр интеграциязын бүгү хемчег-биле хөгжүдер, мал чемнерин бүдүрериниң болгаш болбаазырадырының талазы-биле ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарын болгаш бүдүрүлгелерин организастаар.

Мал чеми культураларының болгаш сигеннерниң үрезин ажылын экижидер, колдуунда-ла, суггаттыг болгаш өске-даа мелиорастаан черлерде турун турар тускайлаттынган ажыл-агыйларга база каттыжыышкыннарга үрезиннерни, ылангыя люцерна үрезиннерин бүдүрерин организастаар. Мал чеминиң бүдүрүлгезинге дешпилгелиг технологияларны дүргени-биле шиңгээдип алырын, мал чеми культураларының дүжүткүрүн болгаш чайгаар бүткен сиген шөлдериниң база одарларның продуктулуун чайгылыш чок бедидерин хандырар. Хамыктың мурнунда тараа-бобыларны, сояны, люцерналы, клеверни, рапсты болгаш өске-даа албек белоктуг культураларны бүдүрерин көвүдедириниң күсели-биле мал чеми белоктуң айтырыын шиитпирлээринге онза кичээнгейни салыр. Күрүнениң болгаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринге комбикормнар бүдүрериниң күчүлерин дүрген улгаттырар болгаш комбикормнарны бүдүрерин көвүдедир. Мал ажылының хереглелинге үнүп турар бүгү тарааны келир беш чылда херек кырында болбаазыраткаш база таарыштырган малга чемгерерин чедип алыр. Мал чеми дрожжилериниң, балык база эът-сөөк далганының, чалаң сүттүң солукчуларының, минералдыг болгаш үлетпүрге кылыр өске-даа мал чеми холуксааларының бүдүрүлгезин хөгжүдер.

Мал ажылын бедик шынарлыг чемнер-биле хандырар дээш кадрларның харысалгазын бедидер. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде болгаш колхозтарның, совхозтарның база көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчуларын, специалистерин шаңнап-мактаарының хемчеглерин тодарадырда, ажыл-агыйларның боттарының чемнери-биле хандыртынганынче онза кичээнгей салыр.

ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш оон чер-черде органнары мал чемнериниң бүгү хевирлерин бүдүрерин база доктааткан оналдаларны материал-техниктиг хандырарын ылаптыг планнарын киирер.

Амгы үениң мал чеминиң индустриязын тургузарынга көдээ ажыл-агыйның машина тудуунуң, химияның, микробиологияның, эът-сүттүң, аъш-чемниң, балыктың, комбикормнуң болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларының ажылдакчылары эң-не идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

11. Тараа бүдүрери көдээ ажыл-агыйга мурнукузу ышкаш, ажылдың база-ла шалыпчы участогу боор артпышаанын ТК-ның Пленуму онзалап демдеглеп турар. Сорулга чүл дизе, чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглаар болгаш улам хөгжүдери, тараа бүдүрер талазы-биле бо беш чылдың даалгазын ажыр күүседири болур. Он бирги беш чылда тараа культураларының дүжүдүн дең-дески бедидерин чер болганга хандырып, ону чуртка ортумаа-биле гектардан-на 20 центнер чедирер. Тарылга шөлүнүң структуразын сайзыраңгайжыдар, тараа культураларының нийти дензигүүрүн, ылангыя оларны өлшыктыг черлерге көвүдедир, үрезин ажылын экижидер. Чинге-тарааны, кырлыг-караны, көк-тарааны болгаш кукурузаны тараа кылдыр өстүрүп, тарыырынче улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула.

12. Бо беш чылда-даа база келир үеде-даа көдээ ажыл-агый талазы-биле эң чугула сорулгаларның бирээзи болза, тарымал тоорукту, чигир свёклазын, хөвеңни, ылангыя оон нарын удаазынныг сорттарын, картофельди, ногааларны, кат-чимистерни болгаш чер ажылының өске-даа продукцияларын бүдүрерин база күрүнеге садарын бүгү хемчег-биле көвүдедири болур. Өстүрген дүжүттүң чидириин эвээжедири дээш улам идепкейлиг демиседи чорудары, хереглекчиге бээр продукцияның бедик шынарын хандырары эргежок чугула. Картофельди болгаш ногааларны бүдүрүп база болбаазырады ажылдап кылырының талазы-биле бот-орулга-чарылгалыг каттыжышкыннарны тургузарының ажылын калбартып, оларга тускайжыттынган ажыл-агый черлерин кириштирер. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо айтырыг талазы-биле тодаргай саналды чоокку үеде киирер ужурлуг.

13. Көдээ ажыл-агый экономиказының, продукцияны бүдүрериниң ажыктыын бедидериниң болгаш бот-үнезин чиигедириниң, а ол ышкаш агроүлетпүр комплекизиниң адырларының аразында экономиктиг харылзааларны сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын боттарының кичээнгейиниң төвүнге үргүлчү тургузарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, а ол ышкаш чер-черде партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга ТК-ның Пленуму дагзып турар. Ындыг харылзаалар күрүнениң, колхозтарның болгаш продуктуларның шуут бүдүрүкчүлериниң эрге-ажыктарының дүүшкен чоруун тургузарынга идиг бээр болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, идепкейлиг фактору болур ужурлуг. Продукцияны бүдүреринге болгаш сайгарарынга киржип турар бүгү талаларның эрге-ажыктарын шын холбаштырары социалистиг ажыл-агыйның кол принциптериниң бирээзи болур дугайында В. И. Ленинниң айтылышкынын шыңгы барымдаалаар херек.

14. Көдээ ажыл-агый культураларын садарын планнаар талазы-биле ажылга планнарның хөй болуруп узуткаары база он бирги беш чылдан эгелээш көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының шыырак болза-даа, чаңгыс аай боттуг планын чылдар аайы-биле беш чылга хуваап, республикаларга, крайларга, областарга, районнарга, колхозтарга болгаш совхозтарга доктаадыры эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүреринге болгаш күрүнеге садарынга бедик көргүзүглерни чедип алган ажыл-агыйларга шаңнал-мактал тыпсырының системаларын улам экижидерин хандырар. Чер-чер органнарының болгаш эртем албан черлериниң киржилгези-биле кирген санал-оналдарны барымдаалап турган, бо айтырыг талазы-биле тодаргай саналды чыл дургузунда ажылдап кылгаш, ТК-ның Политбюрозунга киирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр. Оон-биле чергелештир совхозтар ажылдакчыларының болгаш колхозчуларның материалдыг идиг бериишкини-биле оларның ажылының түңнелдериниң бүдүрүлге фондуларын болгаш материалдыг курлавырларны чоп ажыглаарын күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглерни ажылдап кылыры эргежок чугула боор турар. Ажыл-агыйларның удуртукчуларын болгаш специалистерин шаңнап-мактаарының системазын экижидер.

15. Сүттүң, дүктүң, каракульдуң хөй эъдиниң, картофельдиң болгаш ногааларның чамдык хевирлериниң, оларны бүдүрериниң орулгалыын бедидеринче угландырган садып алыр өртээн (үүрмектеп садар өртээн өскертпейн) 1979 чылдың январь 1-ден эгелеп бедидер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын чүүлдүг деп көөр.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнениң өртектер комитеди, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, өртектерниң экономиктиг үндезилеттингеннинче, оларны көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринге болгаш сайзыраңгайжыдарынга дээштиг быра кылдыр эң ажыктыг ажыглаарынче онза кичээнгейни салбышаан, көдээ ажыл-агый продукциязының болгаш ол адырга бээр үлетпүр продукциязының база ачы-дуза чедирилгезиниң өртектерин доктаадырының айтырыгларын улам хандыр өөренип көөрү эргежок чугула деп санап тур.

16. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынынга болгаш агроүлетпүр интеграцияга үндезилеп специализастаарынче болгаш концентрастаарынче партияның алган угланыышкынының көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүреринге онза чугула ужур-дузалыын Пленум онзалап демдеглеп тур. Партия организациялары, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, чогуур министерстволар болгаш ведомстволар ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының талазы-биле ажылды, ону планныг, бодамчалыг, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарын өске хемчеглер-биле комплекстиг боттандырып тургаш, улам идепкейлиг чорудары эргежок чугула.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш оларның чер-черде органнары ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының болгаш агроүлетпүр интеграциязының талазы-биле бүгү ажылдарның ылаптыг дүүштүрүлгезин хандырар.

Ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының чедип алдынган дуржулгазын хынамчалыг ниитилештирип байдаларынга үндезилээш, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга болгаш угланыышкыннарынга таарыжыр оон организастыг хевирлерин тодарадыр болгаш бүдүрүлгениң база күш-ажылдың социалистиг ниитижадилгезин чаа чадаже көдүрүп турар, эртемниң, техниканың болгаш технологияның эң чаа чедиишкиннеринге үндезилеттинген, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн хандырып турар болгаш чиик өртектиг эң хөй продукцияны берип турар ындыг кооперативтиг каттыжыышкыннарны болгаш бүдүрүлгелерни калбартып нептередирин сүмелээр.

17. Көдээ ажыл-агыйда калбак интенсификациязын, күрүнениң болгаш колхозтарның салыышкыннарының өзүп турарының байдалдарында колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының ажыктыын база шынарын бедидери улам-на онза чугула апар чоруур. Ажыл-агыйның бүгү звеноларының адаандан үстүнге чедир камналга болгаш хумагалал дээш, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле бедидери дээш шудургу демиселди калбартыры, ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарның фактыларын үзе узуткаары чугула.

Партияның стратегтиг лозуну—ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел—көдээ ажыл-агыйның бүгү ишчилериниң, бо адыр-биле холбаалыг бүгү ажылдакчыларның дайынчы лозуну болган турар ужурлуг.

18. Көдээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедириниң шиитпирлиг факторларының бирээзи болур эртем шинчилелдериниң ажыктыг чоруун бедидериниң чугулазынче ТК-ның Пленуму кичээнгейни угландырган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый эртемнериниң Ленин аттыг академиязы көдээ ажыл-агыйның мурнунда турар сорулгаларны боттандырарынга эртемниң ролюн моон соңгаар улам бедидер хемчеглерни алыр.

19. Партия, совет, профэвилел организациялары, ажыл-агый органнары көдээни чаартыр, көдээ ишчилерниң чуртталга, культура-амыдырал байдалдарын экижидер дээш улуг кичээнгей салыр ужурлуг. Тудуг болгаш төлевилел организацияларының материал-техниктиг баазазын көскүзү-биле быжыглаар хемчеглерни алыр, тудугну индустриализастаарының деңнелин бедидер болгаш көдээ тудугнуң организастаашкынын экижидер, ажылды чорударының хуусаазын кызырарын болгаш тудуп турар объектилерниң шынарын бедидерин чедип алыр, дешпилгелиг технологияны, камналгалыг материалдарны болгаш конструкцияларны шиңгээдип алыр, бажыңнарны ыяштан кылган панельдер-биле тударын калбаа-биле хөгжүдер болгаш тудугнуң бот-үнезин доктаамал кудуладыр херек. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарынга четчир санныг материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын көрбүшаан, орук тудуунче кичээнгейни күштелдирер. Көдээ тудуг организацияларын бедик мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар, көдээге ажылдаар инженерлерни, техник-тудугжуларны болгаш архитекторларны белеткээрин организастаар.

Көдээге бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуун көскүзү-биле экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни 1979 чылдың бирги чартыынга чедир ажылдап кылгаш, СЭКП ТК-га киирип көөрин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

20. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дээш демиселдиң чаа үе-чадазынга партийжи удуртулганың улам бедик деңнели, массаларга организакчы болгаш политиктиг ажылдың улам-на сайзыраңгай арга-методтары дүүшкен турар ужурлуг. Колхозтарның болгаш совхозтарның, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбашкан тудуг, агроүлетпүр, мелиорация, болбаазырады ажылдап кылыр болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база албан черлериниң партия эге организацияларының ролюн улам бедидери эргежок чугула. Ажылдың эң чугула участоктарынга коммунистерни таарыштыр тургузарын доктаамал экижидер, оларның авангардчы ролюн хандырар, партийжи болгаш күрүне чурумун бүгү талазы-биле быжыглаар. Көдээниң экономиктиг, социал болгаш культура амыдыралының политиктиг удуртулгазының органнары болур СЭКП-ниң көдээ райкомнарының ат-алдарын, салдарын болгаш харысалгазын моон соңгаар-даа бедидер ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнүнге шиитпирлиг рольду ойнап турар колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу кадрларын, ылангыя ортаакы звенонуң кадрларын, специалистерни, механизаторларны белеткээриниң болгаш кижизидериниң дугайында айтырыгже улуг сагыш салыышкынын салыр херек. Көдээ калбак масса-политиктиг ажылды чорудары, көдээ ажыл-ишчилерниң чогаадыкчы дилеп тывыышкыннарын база инициативазын доктаамал деткиири, социалистиг чарышты калбартыры, оларның күш-ажылының, амыдырал-чуртталгазының байдалдарын экижидериниң, угаан-бодал талазы-биле өзүп турар хереглелдерин хандырар дугайында могаг чокка сагыш салыры—көдээниң партия организацияларының, Советтерниң, профэвилелдериниң болгаш комсомолдуң кол сорулгазы база хүн бүру хүлээлгези болур.

* * *

СЭКП ТК-ның бо Пленумунуң шиитпирлерин колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, механизаторлар, специалистер, эртемденнер, ажыл-агыйлар удуртукчулары, үлетпүр ажылдакчылары, хоорай болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилери бир үн-биле чүүлдүг деп көөр болгаш ук шиитпирлерниң чедиишкинниг күүселдезин боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле хандырар, ол чорук совет улустуң чаагай амыдыралын улам бедидер дугайында партияның кол сорулгазын шиитпирлээрин дүргедедир дээрзинге ТК-ның Пленуму быжыг бүзүрелин илередип тур.

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛ

Ай бүрүзүнүң үш дугааргы четверг хүнүнде Кубань крайның хоорайларының, районнарының болгаш өске-даа албан черлериниң он беш муң хире удуртукчу ажылдакчылары политиктиг илеткелдер кылыры-биле күш-ажылчы коллективтерже чоруп турар. Оларны миллион-миллион кижилер дыңнаар. Заводтарның болгаш колхозтарның клубтарынга, кедээ чоннуң чыыштарынга база хоорайларның агитпелдеринге чуртта болгаш делегейде болуушкуннарының дугайында, ажылчы чоннарның шиитпирлээри-биле ажылдап турар чүгүла сорулгаларының, ажыл-херектериниң дугайында тодаргай ажык чугааны анаа кылып турар.

Чаңгыс дай политхүннер, ленинчи пятницалар, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери... Партия, совет, ажыл-агый, профэвилел кадрларының чурттакчы чон мурнунга илеткелдерни болгаш информацияларны доктаамал кылыры бөгүн агитас-массалыг ажылдың чугула тудуш кезээ болу берген. Ынчаарга ол дээрге дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Ол чаагай чаңчылды Владимир Ильич Лениниң болгаш ооң дайынчы сөөраттарының Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла хуралдарга болгаш митингилерге өндүр улуг тодаргай сорулгаларже угланган, сорук кииргичи чугаалары-биле үндезилээн болгай. Шөлдерге, цехтерге болгаш митингилерге дайынның оңгуларынга—каяа-даа чалбыыштыг партийжи сөс кижилерни күш-ажылче болгаш маадырлыг чоруктарже кайгыктырып үндүрүп турган. Ындыг чидиг сөс дайзыннарның хоп-нүгүлүн сойгалап, бергелерни болгаш таарымча чок чоруктарны ажып эртеринге дээштиг салдарны чедирип турган.

«Хууда салдар чедирери болгаш хуралдарга илеткел кылыры политикага кедергей улуг ужур-дузалыг. Олар чокка политиктиг ажыл-чорудулга болдунмас...» Ленинчи ол бодал ажыл-агыйжы, организакчы болгаш политиктиг ажылдың сырый тудуш холбашканының дугайында, массаның политиктиг чыдынышкынынга удуртукчуларның шуут киржилгезиниң дугайында Лениниң идеялары сайзыраңгай социализмниң үезинде-даа бодунуң онза чугула ужур-дузазын хевээр арттырбышаан. Ол бүгү чүүлдер СЭКП-ниң XXIII, XXIV болгаш XXV съездилериниң, ооң Төп Комитединиң документилеринде, идеология айтырыгларының талазы-биле ТК-ның доктаалдарында бүгү талалыг илереттинген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааны үезинде ажылчы чоннар-биле ужуражышкыннары, беседалары болгаш чугаалары ол идеяның боттанышкынының тодаргай чижээ болур.

Удуртукчу кадрларның масса-политиктиг ажылга киржилгезиниң тодаргай организастыг хевири сөөлгү чылдарның практиказында ажылдап кылдынган. Парткомнарның чанында илеткелчилер бөлүүн тургускан, оларны коллуунда-ла комитеттерниң бирги секретарьлары баштап турар. Хөй-хөй республикаларда, крайларда, областарда информас-пропагандисчи бөлүктер эки идепкейин көргүзүп турар. Каттыжылышкыннарның, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, министерстволарның база ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары күш-ажылчы коллективтер мурнунга отчёттар бээри, «ажыл-херекчи ужуражылышкыннар» эрттирери чаңчыл болуп бар чыдар. Амгы үеде ол бүгү ажылдың шынарын, ажыктыын бедидери, илеткелдерниң болгаш беседаларның идейлиг утказын, оларның тодаргай улганыышкынын улам ханыладыры онза ужур-дузалыг боор турар. Кол чүве массаны сонуургадып турар айтырыгларга олар тодаргай харыыны алган турары эргежок чугула.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын каны, тодаргай пропагандалаары чер-черниң янзы-бүрү айтырыгларынга холбашкан информациялар-биле немеп, байыттынган турар ужурлуг. Бодунуң төрээн хоорайы, районну, заводу азы колхозу бөгүн канчаар ажылдап, чурттап турарыл, амыдырал хандырылгазынын, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының хөгжүлдезиниң байдалы болгаш перспективазы кандыгыл — ол бүгү айтырыгларга кижи сонуургалдыг болгай. Ажыл-чорудулгазы, амыдырал хандырылгазы, культура алырлары, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаары-биле холбашкан кижилерни ындыг ужуражышкыннарга чамдык партия комитеттери хөйү-биле киириштирип турары черле эки.

Ындыг ужуражышкыннарның характериниң хөй чүүлдер хамааржыр: бир эвес ону ажык чок, төнмес-батпас чугааже шилчидип, а илеткелчи иштирден өскелерге айтыышкын бээрин оралдажып туруп бээр болза, ол багай болур. Партийжи, ажыл-агыйжы удуртукчу бүрүзү чүгле информастаарындан, кижилерни өөредиринден аңгыда, харын олардан боду шуурргу, идепкейлиг өөренир, хүннүң чугула айтырыгларын эскет чокка эрттирбейн, шүгүмчүлелди чөптүг-биле хүлээп алыр ужурлуг дээрзин ленинчи чаңчыл оларга хүлээндирип турар. А ол болза масса-биле тодаргай, ажык чугааны кылыр, оларның сүмелерин, шүгүмчүлелдерин кичээңгейлиг дыңнаар, айтырыгларны ажыл-херекчи ёзу-биле харыылаар, кичээңгейге алыр ужурлуг саналдарны шыңгыы барымдаалаар, оларны амыдыралга хажык чокка боттандырар дээни ол-дур. Кижилерниң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейиниң өзүлдезинге, политиктиг агитация-биле практиканың сырый холбаазын быжыглаарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге ол бүгү кайы хире чаагай салдарны чедирип турарын Москваның, Ленинградтың база Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның база өске-даа республикаларның чамдык областарының партия организацияларының дуржулгазы көргүзүп турар.

Ооң-биле чергелештир чер-черден кээп турар медээлерден алырга, ажылчы чоннарның мурнунга удуртукчу кадрларның илеткелдер кылып, чүве чугаалап бээрин чамдык черлерде ам-даа тодаргай системалыг кылдыр организастап шыдаваан. Чамдык харыысалгалыг ажылдакчылар «ажылының тергиин чай чогунга» азы «пропагандисчи ажылга дуржулгазының четпезинге» сылдагылааш, политиктиг ажылга боду киржиринден ойталаар таварылгалар база бар. Ол дээрге пропагандистерниң база лекторларның херээ-дир дээр хөөннер бар. Ол—шыңгыы чазыг-дыр!. «Южуралникельдиң» Орск комбинадының директору В. А. Дурасов ындыг кижилерге харыылавышаан, мынчаар бижээн: «Шуут-ла ажыл-агыйжы херектерже дүлдүве берген орар бүдүрүлгечи удуртукчу турбас ужурлуг деп билир мен. Микрорайоннарга лекциялар кылган, чүве чугаалаан үеде, айтырыглар болгаш харыылар кежээлеримге кижиниң бодаваны, дыка-ла хөй солун информацияларны алыр. Оларны «чүгле арыг» бүдүрүлгечи айтырыглар-дыр деп черле санап болбас. Бистиң чорудуп турар бүгү ажыл-херээвис кижи-биле, ооң чаагай байдалы-биле бүрүн холбашкан болгай. Ынчангаш манаа чазыг кылбас төлээде, хөгжүлдениң ниити перспективазын кичээңгейлиг сайгарып база хандыр медерел билбишаан, кижи дугайында доктаамал сагыш салып, ажылдап, чурттаар апаар. Даартагы хүннүң сорулгазын бөгүн-не баш удур көөр ужурлуг».

Кандыг-даа система контрольду негээр. Масса-политиктиг ажылга удуртукчу кадрларның киржилгезин ала-чайгаарлаашкынче киирип болбазы база билдингир. Информастаашкынның болгаш илеткелчилерниң болгаш политинформаторларның, политиктиг хөй-ниитичи клубтар, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери, аас журналдары ышкаш нептереңгей хемчеглер организакчыларының идейлиг белеткелиниң деңнелин бедидеринче партия комитеттери доктаамал кичээңгей салыры чугула.

Бүгүдеге билдингир чүүлдерни чара бижээш, илеткелдер үезинде номчуп кататтаарынга, хоозун шуугаазыннарга кижилер ынак эвес. Чүгле партийжи шынныг сөс, ажыл-херек-биле бадыткаттынар амыдыралчы бодал оларның сагыш-сеткилинге уттундурбас артар. Ол чалбыыштыг сөс каза-даа СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың даалгаларын күүседир дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып турзун!

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

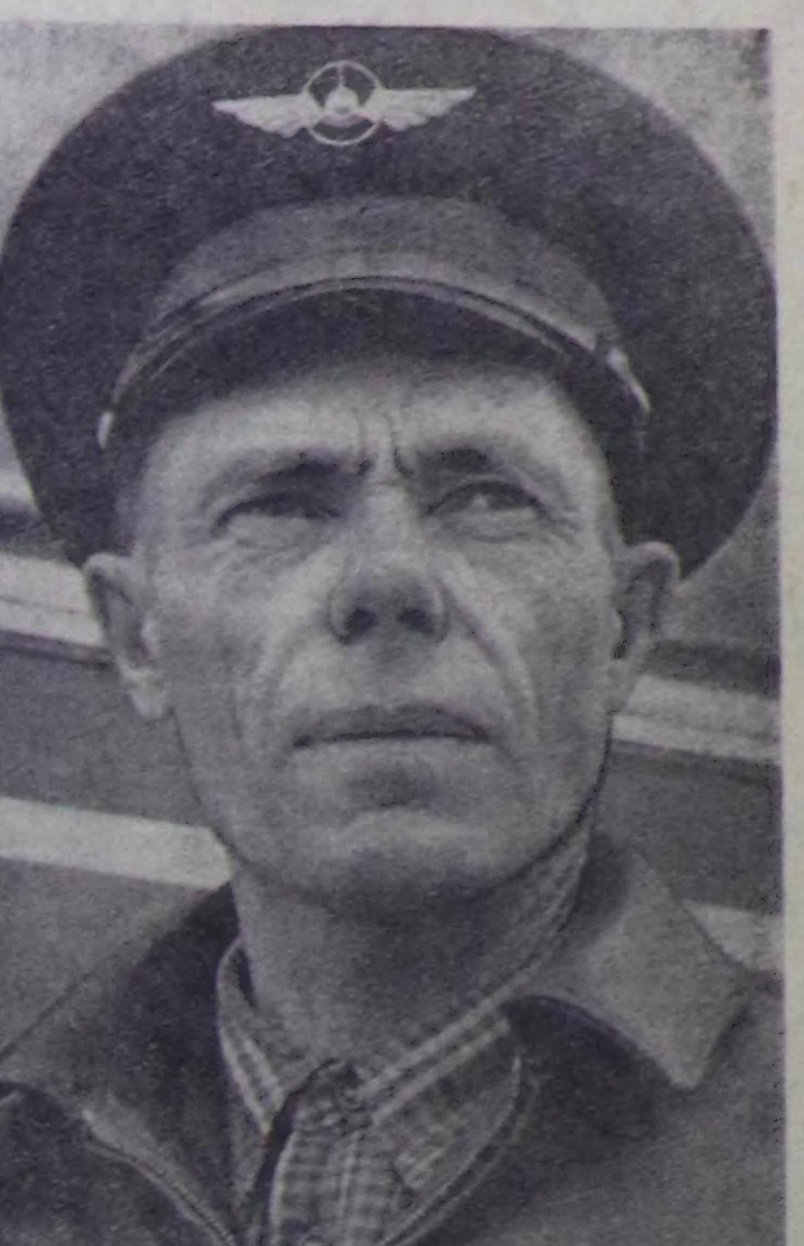

Чадаана АТБ-зиниң мурнакчы чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы Виктор Сергеевич Сенокосов «хоорай автобузунуң эң эки чолаачызы» деп ат дээш чарышка киришкеш, тиилекчи болуп үнген.

В. Сенокосов ай санында планныг онаалдазын 120—125 хуудан кудулатпайн турар. Чылдың эгезинден бээр ол 815 литр бензинни камнап алган.

ЧУРУКТА: чарыштың тиилекчизи Виктор Сергеевич Сенокосов.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

«Росводпром» каттыжылышкынының демир-бетон кылыглар заводунда белен продукция складында стропальщица Галина Сергеевна Куимованың чуруун заводтуң хүндүлел самбыразында кииргеи. Хоочун ажылчын Галина Сергеевна бодунуң ажылынга кызымак, төлептиг-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп аттың эдилекчизи.

ЧУРУКТА: мурнакчы стропальщица Г. С. Куимова.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ИЙИ КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» болгаш «Хемчик» совхозтарының малчыннары республика Наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Олар ам боттарының ийиги дужуду —хөй кыргылдазын чорудуп турар. «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде, «Хемчик» совхозтуң Чодак-Шыраа-Булакта кыргылда пунктуларын эки дерээн. Электрилиг хачыларны четчири-биле дерип тургускан. Кыргылда эгелээриниң мурнунда кыргыкчылар-биле хуралды эрттирип, оларга ажыл төлевирин, социалистиг чарыштың негелделерин тодаргай таныштырган. Кайы-даа пунктуларда малчыннарның хөй кыргыдар графигин пунктуга дежурныйлаар харыысалгалыг кижилерниң дансызын бижээш, ай, хүнүн тодаргай айтып аскан.

— Бо чылдың бирги чартында күрүнеге 15 тонна дүктү дужаар планныг бис. Дүктү шынарлыг, чидириг чокка кыргып алыр дээш, бүгү-ле аргаларны ажыглап, кыргыкчылар ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп турар бис. Пунктуда 42 кыргыкчылар ажылдап турар, оларның 24-ү хойну электрилиг хачы-биле кыргып турар. Кыргаан дүктүң шынары эки, ажыл организастыг чоруп турар—деп, Биче-Тейде хойжу бригаданың бригадири, ында кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Кан-оол Ооржак чугаалады.

Бо пунктуда кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Лозуң, плакаттар, көргүзүглер четчири-биле астынган. Кыргыкчылардан К. Ооржак, С. Куулар, О. Хеймерек, Д. Куулар, М. Моңгуш олар эки ажылдап, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

«Хемчик» совхоз бо чылын күрүнеге 21 тонна дүктү дужаар. Ону күүседири-биле совхоз 36 кодан хойну кыргыыр. Хойнуң дүгүнүң кедургүлбейн турары-биле кыргылданы арапап чорудуп турар.

Совхозта хөй кыргылдазынга чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер база бар. Кыргыкчыларның чедишпези-биле пунктуда тургускан электрилиг 24 хачылардан чүгле 10 хачы ажылдап турар. Пунктуда ажылдап турар кыргыкчыларның аъш-чемин багай организастаан. Чемни ырак черден сөөртүп әкеп турары-биле чем соок, амдан чок боор турар. Аяк-сава база чедишпес. Ону манаан кыргыкчылар хөй үени чидирип турар. Пунктуну кыргылдага чегуур өйүнде эки белеткезе-даа, ажылды шын организаставааныңдан үстүнде айыткан четпестер ам-даа уламчылап турар.

Ийи кыргылда пунктуларының ажылы мындыг ылгалдыг болган. Ынчангаш «Хемчик» совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди ажылды организастаарында четпестерни чайладып, кыргылданың темпизин, шынарын, кыргыкчыларның хандырылгазын әкижидер дээш хемчеглерни алза чогуур.

Х. МОНГУШ.

Хөй дүк алыр дизе...

УДАВАС ДООСТУР

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажыл-ишчилери Төрээн чуртка эки шынарлыг дүктү бээр дээш, хөй кыргылдазын шалыпкын чорудуп турар. Бо совхоз 75 тонна «чымчак алдынны» күрүнеге садар ужурлуг. А Кызыл-Даг салбыры 48 тонна хире дүктү дужаар. Аңаа ниитизи-биле 43 кодан хойну кыргыыр.

Пунктуда ажылды организастааны багай эвес. Гус-тус коданнарның келириниң графигин көскү черде аскан. Кыргыкчыларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Хана солунну үндүрүп, улустуң хүн бүрүзүнде канчаар ажылдааның аңаа бижип турар. Электрилиг 63 машинаны тургускан. Кыргылдада ниитизи-биле 75 кижи хаара туттунган. Хол хачызы-биле кыргыыр кижилерни база тускайлап тургускан. Бо хүннерге чедир 26 тонна дүктү күрүнеге дужааган.

Амга чедир кыргыттынган коданнардан хойжу Анатолий Байыр бир башка онаалтыр 3,3 кг, Лопсан Кыыр-оол 2,5 кг, Байлак-оол Алдын-оол 2,7 кг дүктү ап, эки түңнелдиг болган.

Электрилиг хачы-биле кыргып турар Дыртай Маас-оол, Кыргыс Көк, Самбуу Баазан олар хүнде нормазын 120—130 хуу чедир күүседип турар. Кыргыкчыларның чарыжының түңнелин беш хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар.

Салбырга хөй кыргылдазын чоокку хүннерде доозар, дүк планын күүседир, Наадымга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кыргыкчылар эрес-шудургу ажылдап турар.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

Улуг-Хем район.

ӨЙҮ КЕЛГЕН

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозу бо чылын 28 муң ажыг хойну, 8000 хураганы кыргыыр болгаш күрүнеге 56 тонна дүктү садар.

Ону долузу-биле күүседир төлээде, хөй, хураган бүрүзүнден эки шынарлыг дүктү кыргыыр ужурлуг. Ынчалза-жок совхозтуң чамдык малчыннары хойдан әлбек дүк алырынче улуг-ла чүткүвейн турар. Кадый-Бажында хойжу бригаданың малчыннары кыштаандап чазагже май, харын даа июнь айга чедир— хөй кыргылдазы доозулгуже чедир кошпейн олурарындан кыргаан хоюнуң дүгү боктуг, хирлиг, шынары куду боор турар. Бригаданың малчыннарының чазаан черлери—Хараганныг Арыг-Бажы, Кызыл-Теннер, Кызыл-Хараганнарда хөй дүгү эндере чыдып калган. Бо дүктү чыып, арыглап-аптап, складка дужаарын малчыннар-даа, бригадир-даа сагынмаан. Малчыннарның чазаглаар черлерин совхоз дирекциязы айтып берген турда-ла, олар ону барымдаалавайн, боттарының шилип алган черлеринге баары чадчыл болган. Ол черлерниң бок үнүштерниң хөйүнден хойнуң дүгү боктуг, күш-деңгели куду боор турар. Оон аңгыда, малчыннар хойну таныш алыры-биле база читпезин дээш янзы-бүрү өңнүг будуктар-биле кайы-хамаан чок демдектээр чоруктар хөй. Ол чорук дүктүң шынарын кудуладыр деп чүве билдингир. Ындыг чижектер Кара-Тал, Чоза бригадаларында база бар. Совхозтуң зооветеринарлыг ажылдакчыларының талазындан бо четпестерни эдер дээш тодаргай ажылдарны кылбайн турар.

Хөй кыргылдазын амгы үеде Торгалыг, Чаа-Суур пунктуларында чорудуп турар. Оларда шупту 86 хачылыг агрегаттарны тургускан. Бо хүннерде хачыларның чүгле чартык кезии ажылдап турар. Ооң чылдагааны болза эдикчилерниң хүлээлгезин билбес, ол ажылга оларны кым-даа өөретпээниңден арга-мергежил чок, чаа-ла 8—9 класс доосканы алдээн оолдарны тургусканында. Олар ажылдың негелдезин, чурумун, кылыр аргазын билбезинден чүгле пункт-биле суур аразынга аргыжарынга ойлеп турар. Агрегаттарның долу күш-биле ажылдавайн турарының база бир чылдагааны—пункт эргелекчизиниң электрилиг хачыларның артык кезектерин баш бурунгаар четчелеп албааныңда. Ооң уламындан хойнуң хөй кезиин хол хачызы-биле кыргып турар. Пунктуларда электрилиг-даа, хол-даа хачылары-биле кыргаан дүктүң шынары дыка куду. Бо бүгү четпестер хойдан эки шынарлыг әлбек дүктү алырынга шаптыктап, совхозка улуг каражаны чедирип турар.

«Торгалыг» совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди ындыг четпестерни дарый чайладып, кыргылданың шынарын, темпизин экижидер ужурлуг.

Т. ДАМБАЖЫК.

ИРТЫШТЫ КЕЖИР КӨВҮРҮГ

ОМСК. Иртыш хемни кежир көвүрүгнүң сөөлгү кезээн туружунда салган. Көвүрүг хоорайның Киров районун Первомай, Совет районнары-биле харылзаштырар, ооң ажыдында хоорай төвү-биле эртер машиналар саны эвээжээр. Көвүрүг тудугжулары ону Октябрь байырлалында дужаарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: көвүрүгнүң ниити хевири.

В. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу, СЭТА-ның фотохроникаы.

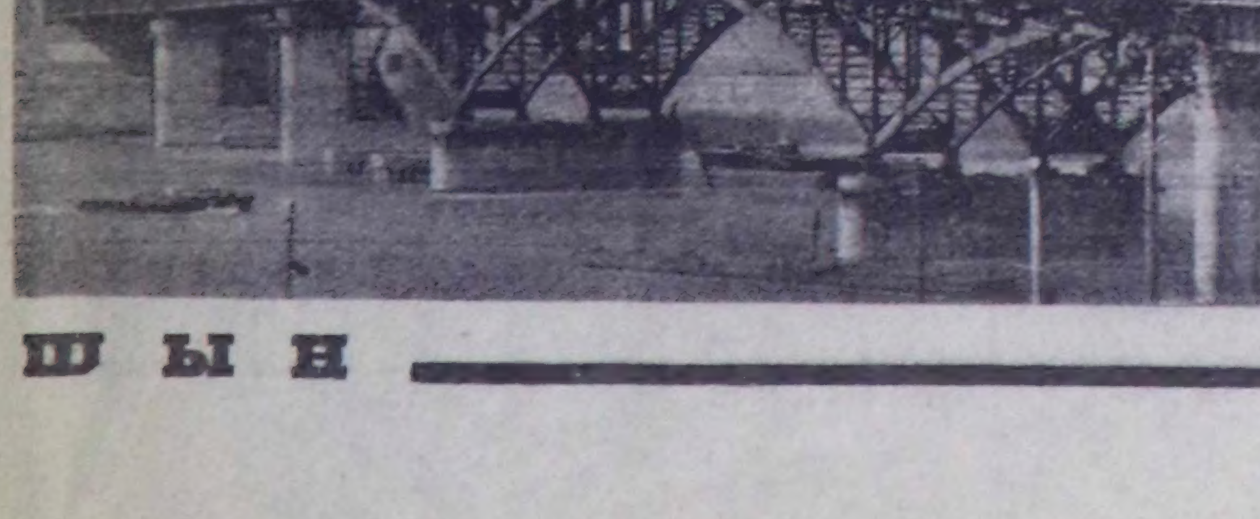

Көскү агитация

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Көскү агитация партияның XXV съездизиниң салган сорулгаларын, оңгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг боттандырарынга совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көдүреринге улуг салдарлыг. Ынчангаш ону бедик идейлиг, сорук кииргичи утка-шынарлыг, эстетика талазы-биле корүштүг, өй-шаанда чаартынган турарынче партия эге организациялары чогуур кичээңгейни салып турар. Плакаттарга, стендилерге база хүндүлел, көргүзүг самбыраларынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннерни, сорулгаларны, социалистиг чарыштың чорууп турарын болгаш түңнелдерни, мурнакчыларны, күш-ажылдың, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының үлегер-чижээн болгаш өске-даа чугула чүүлдерни көргүскен турар ужурлуг.

Ындыг турбужө Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» совхозтуң дирекциязы (директору И. Козлов), партия организациязы (секретары К. Оюн) көскү агитацияның айтырыгларынче, ооң дээштиг чоруун чедип алырынче кошкак кичээңгей салып турар. Ооң көскү чижээ, совхозтуң конторазының чанында хүндүлел самбыразын өй-шаанда дерип кылганы эки-даа болза, сентевээниңдеп ол-чаъска үрелип, будуу кууурарып калган. Ында арткан үш кижи чуруу таныттынмас кылдыр үрелип баксыраан. Оларны оңгу беш чылдың кайы чылының мурнакчылары, чүү кижилерил деп билип алыры берге.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелери, ону канчаар күүседип турарын көргүскен көргүзүг самбыразын чаартыр дээш дүжүрүп каапкан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге, совхозта партия организациязының төөгүзүнге тураскааткан көргүзүг самбыраларында бижиттинген чүүлдерниң ужуктери көзүлбес кылдыр балалгылап калганындан ында чүнү чугаалап турары номчуттунмас. Ол ышкаш малчыннар ортузунда, ажыл-агыйның өске-даа адырларында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тураскаадып, совхозтуң күш-ажылчы алдар тугун кодурбейн турар болгаш тиилекчилерге көргүзүг самбыралары кылдынмаан. Малчыннарның социалистиг хүлээлгелерин (ылаңгыя чаржып турар малчыннарның) шилдиг рамаларга чараштыр бижээш, оларның өглеринге азары база көскү агитацияның бир хевири болгай. Ында бо ажыл база доктаамал чоруттунмайн келген.

Бар турган көскү агитацияны үениң негелдезинге дүүштүр чаартып, плакаттарны, стендилерни септээрин партком чоокта чаа чугаалашкан. Ам бо хүннерде плакаттар, стендилер рамалары белен-даа болза чурукчу чогудап олар анаа чыдып берген. Совхозта хөй кыргылдазы кидин туруп. Бо чугула кампанияга кыргыкчыларның хей-аъдын көдүрүп, «Комсомолчу прожекторнуң» ол хонгаш-ла, социалистиг чарыштың түңнели-биле кады үндүрүп, чарыштың тиилекчилерин шаңнап, мактап турар. Ажыл-ишинге ээ-харыысалга чогуп көргүзүп, чылдагааа чок черге ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс кижилерни «Молния» деп хана солунга сойгалап, «чымчак алдын» ажаалдазынга шаптыктап турар ындыг кижилерге чогуур хемчеглерни онаап турар.

Көскү агитацияны совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларынга бо хевирлиг тургускан болза эки.

В. САТ.

«КОНТОРАЛААН» ПЛАКАТТАР

Улуг-Хем районнуң совхозтары хөй кыргылдазын 12 кыргылда пунктуларында чорудуп турар. Бо чугула ажылга хүнде ортумаа-биле 500-тен 600 чедир кижи киржип турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, ында партия, комсомол организациялары, ажылчын комитеттери кыргылда пунктуларынга көскү агитацияны экижидер, ооң дээштиин чедип алыр дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Бо ажыл «УТКА 25 чылы» совхозтуң төп, «Улуг-Хап» совхозтуң Ийи-Тал пунктузунда эки тургустунган. Кыргыкчыларның социалистиг чарыжының негелделерин, түңнелдерин, кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылының көргүзүүн, кыргылданы кыска хуусаада, чидириг чок эрттирерин кыйгырган лозуңнарны, хойну электрилиг хачы-биле кыргыырының аргаларын, дүктү шын аңгылаарын көргүскен плакаттарны көскү черде аскан. Ынчангаш бо пунктуларда кыргылданың шынары бедик, ында кижилер эрес-шудургу, демниг ажылдап турар.

Ооң-биле чергелештир районнуң чамдык ажыл-агыйларында, ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг» совхозтарның кыргылда пунктуларында көскү агитация четпес деригтинген. Бо черлерде аскынылаан лозуңнарның ужуктери көзүлбестеп, пастеры оңуп, кууррара берген. Кыргыкчыларның көргүзүүн сөөлгү катап июнь 16-да бижээн, социалистиг чарыштың негелделери чок. Агитхуудустар үнмейн турар. Дүк аңгылаар, прессээр ажылчыннар боттарының ажыл төлевирин билбес. Ол дугайында тайылбыр ажылын четпес чоруткан. Дүктү шын аңгылаарын, хойну дүрген кыргыырын көргүскен плакаттар чок. Ындыг өңнүг плакаттар районнуң херэглекчилер ниитилелиниң белеткелдер конторазында эндерик чыдырда-ла, оларны ажыглавайн турар. «Найырал» совхозтуң төп кыргылда пунктузунда көргүзүг самбыралары, лозуңнар, плакаттар бар-даа болза, дээштии четпес.

Бо бүгү четпестерден айыттынган кыргылда пунктуларында кыргылданың шынары, ажылды организастааны чавыс деңнелде болуп артпышаан. Бектуг, хээндектей нескан дүктерниң кевудээниндеп, ооң шынары куду болуп турар.

Кыргылда доостурунга чедир үе ам-даа бар. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, парткомнар, ажылчын комитеттери кыргылда пунктуларынга көскү агитацияны экижидер дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудары — соңгаарладып болбас айтырыгның бирээзи.

И. КАНЗАЙ.

«БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ БАЙЫРЛЫГ, ТЫВА!»

Тываның культура амыдыралынга уттундурбас чай. Республиканың Композиторлар эвилели тургустунган. Ооң-биле чергелештир калбак делгем Төрээн чуртувустуң хөй-хөй хоорайларындан сураглыг композиторлар, артистер биске аалдап чораан. Сеткил ханышкынының ужуражылгыларын, улуг музыка-биле таныжылганың концерттери кижи бүрүзүнүң чүрээнде артып калган.

Хөгжум-шии театрының улуг залын көрүкчүлер база катап долдур олурупкан. Совет музыка байырлалының хагдынышкынының концерти. Фанфарлыг концерттиң эгезин байырлалдыы-биле чарлапкан. Таланчыг аялгалар сценадан куттулуп тур. Хөй националдыг совет уран чүүлдүң ёзулуг байырлалы ол болган. Концерттиң эгезинде «Саян» ансамбльдиң ыры бөлүү аян туткан. Композитор Алексей Чыргал-оолдуң «Ада-чурт» деп кантатазы чаңгылаты берген. Тыва телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестри аңаа улашты. «Отту чагырганы» деп кинодан композитор Андрей Петровтуң увертюразы-даа, бот-тывынгыр композитор Д. Шактарның флейтага болгаш оркестрге сюитазы-даа көрүкчүлерни чаалаткан. Альберт Таповтуң «Хемчик кырында хүн» деп музыказын база симфония оркестри күүсеткен. Бо бүгүге дирижёрлар — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Виктор Токаның база Ришат Ахметзяновтуң улуг-хуузу улуг дээрэп чугаажок.

Концерттиң девиан — «Тайбың. Найырал. Күш-ажыл. Аас-кежик». Ол кежээге концерттиң программазы ону шынап-ла бадыткап турар. Дагестан АССР-ниң улустуң артизи, республиканың Күрүне шаңналының лауреады Ширвани Чалаев бодунуң чонунуң ырлары-биле аян туткан. Харлыг баштыг Кавказ улузунуң ырларын ак-көк Тываның көрүкчүзү дыңнап олурар, а тыва чонунуң сыгыт, каргыраазын аныяк күүседикчи Сергей Куулар аалчыларга бараалгаткан. Концерттиң номер бүрүзүн көрүкчүлер чылыы-биле уткуп, чечектерни сөңнеп турган.

Эрткен дайынның уржуктары, ооң аар балыглары совет кижилерниң сагыш-сеткилинден ам-даа уттундурбаан болгаш кажан-даа уттундурбас. Шүлүкчү Феликс Лаубениң күүселделеринде шак ындыг тема колдап турар. Композитор Владислав Казенин биле үстүнде адааныывыс шүлүкчү кады демнежип ажылдап турар. Феликс Лаубениң сөзүнге бижээни ооң «Тураскаал» болгаш «Эки» деп музыказы кымның-даа сеткил-чүрээнге дээптер. Күүседикчилер Владимир Хачатуров, Александр Красюк болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң болгаш Төп телевидениениң ыраажызы Светлана Лукашованың талантызын кижи магадавас арга чок. Тыва болгаш Бурят АССР-лерниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Леонид Израйлевичиниң «Дон балладазында» Совет эрге-чагырга дээш, бистиң аас-кежиивис дээш, тайбың, аас-кежиктиг чурт-талга дээш маадырлыы-биле тулчуп чорааннарның дугайын чугаалап турар. РСФСР-ниң улустуң артизи, республиканың уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ян Френкельдиң «Дуруяаларын» сеткилдиң хөлзээшкини чокка дыңнаар кижилер ховар болгай. Бо ыр база-ла ук темага тураскааттынган.

Совет музыка байырлалының хагдынышкынынга тураскааткан кежээге орус, тыва, бурят, дагестан аялгалар чаңгылаашп, улустарның найыралы, туруузукчу күш-ажылы, аас-кежиктиг совет амыдырал дугайын алган-йөрээген. Тыва профессионал музыканың үндезилекчилериниң бирээзи Леонид Израйлевичиниң болбаазыраткан ырларын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурстарының лауреады Надежда Красная күүсеткен. Аныяк композитор Дамба Хүреш-оолдуң ырларын база бистиң чаңгыс чер-чуртуувус күүседирге, зал чылыы-биле уткуп, катап-катап дилеп турган.

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Людмила Лядова бодунуң аазаашкынын күүсеткен. Шүлүкчү Анатолий Емельяновтуң сөзүнге «Тыва деп чүл» деп ырны база шүлүкчү Светлана Козлованың сөзүнге «Чаа Шагаан-Арыг» деп ырны бижээн. Чаа ырлар, аялгалар композитор кижиниң чон-биле харылзаазындан төрүттүнер дээрзи-ле ышп. Тыва дугайында чаа ырларыңар дээш силерге четтирдивис, Людмила Александровна.

«Орус шол», «Сеңээ», «Дуруялар», «Хөөкүй хойжугаш» деп ырлары-биле композитор Ян Френкель көрүкчүлер-биле байырлашпышаан, концертти доосту. Композитор-биле кады зал ооң ырларын деткип турган. Ян Абрамовичиниң ырлары кымга-даа билдингир, эргим, чоок.

Сценага шупту артистер үнүп келген. Зал адыш часкап, чылыы-биле уткаан. «Майда Москва» деп билдингир ырны шупту ырлап күүсеткен, байыр чедиришкиннери, чечектер сөңнээшкини. Ак-көк Тываның чеңээш өңнүг чечектерин эргим аалчыларга көрүкчүлер нежээ дургу сөңнеп келген. «База катап ужурашкыже байырлыг, Тыва!» деп аалчылар чугаалап турдулар.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТАРДА: композитор Людмила Лядова (үстүнде) болгаш Владислав Казенин, күүседикчилер концерт үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

КАНЧААР ЭРТТИРЗЕ ЭКИЛ?

«Шын» солуннуң номчукчуларының куда эрттирерингге хамаарыштыр бижип турар материалдарын номчааш, бодумнуң бодалымны база аңаа улай бижикседим. Шынап-ла чамдык кудаларны эрттирип турарында четпестер, артык чүүлдер бар. Аныяк оол, кыстың өг-бүле тутканын демдеглээн чаагай байырлал чамдыкта чүгле арагалаашкын-биле кызыгаарлаттынып туруп бээр таварылгалар бар деп дорт чугаалазымза частырыг болбас боор деп бодай-дыр мен. Чамдыкта куда дүшкен черге бөлүк арагалаашкын ийи-үш хонук уламчылай бээр болгай. Аңаа сылдап, чамдык кижилер ажыл шагы үзүп туруп бээр болгаш ооң түңнелинде корум-чурум үрээшкиннери, шош-содаа-даа үнер таварылгалар бар. Шак ынчаар эрткен куда өг-бүле туткан аныяктарның сагыш-сеткилинге «боралчак» артып каары чугаажок.

Наа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажылчыннары Геннадий Н. биле Надежда О. олар өг-бүле тудуп кудазын дүжүрген. Оол, кыстың талазындан чалаттырган аалчылар хөй-ле болган. Куда шагында эгелээн. Аалчылар, аныяктарның чоок кижилери өг-бүле туткан оол, кыска чүрээниң ханызындан чагыг сөзүн сөглеп, амыдырал-чурталгазынга аас-кежикти күзээшкээн, суй-белектерни берген. Кудага ыр-хөгжүм, каткы-хөг үзүктелбээн. Аңаа киришкен кижилер ойнап, хөглеп, сагыш-сеткил ханган тарап чанганнар. Шак мынчаар эки эрткен куда өг-бүле туткан аныяктарның-даа, оларның төреңдериниң-даа сеткил-сагыжынга арыг-чаагай болуушкун болуп артар. Кудадыйну шак мынчаар эрттирер болза кончуг эки деп бодаар мен.

Куда дүшкен черге ээртир арага ижип алгаш, кижилерге шорлуп, аалчыларны хүндүлеп көрбес ийи-чаңгыс кижилер турар. Ол кончуг-ла чараш эвес чорук, кыдыындан көөрге, харын-даа эпчок. Ооң-биле кады чамдык улустар келин айтырып чеде бээрге: «Уруувусту чүгле ада-иези бис ийиден эвес, улуг акызы, угбазы азы чоок төрелдеринден база айтырып, арага кутсуңарза эки боор, оларның чөпшээрели чокка талаар» дээр хевиннер турар. Мен бодаарымга, ол шуут артык, шын эвес чүве-дир. Келин айтырары, куда дүжүрери-биле холбашкан «артык» таарымча чок чамдык чүүлдер чер-черде бар. Оон уштунуп, куданы ыр-шоорлуг, өөн-хөглүг, аныяктарның амыдырал-чурталгазынга кажан-даа уттундурбас онза болуушкун боор артар кылдыр эрттирери чугула деп бодаар мен.

К. КУУЛАР.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, диңмирээр. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 26—31, чамдык районнарга 18—23 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Хат кошкак. Агаар 26—28 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Найырал дажыннар, уруглар». Уругларның уран-чечен бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерти.
11.30—Уругларга фильм. «Алдын яблоколар». Уран-чечен фильм.
12.45—«Кино аян-чорукчулар клувуу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.45—15.50—Чапсар.
15.50—«Чаашкын төнмейн турда». Документалдыг телефильм.
16.20—«Ном. Үе. Номчукчу».
16.50—«Москвачыларның ажылчын магадылалы».
17.20—«Харылзаңар, гормистер!».
17.50—«Эртенгиниң амыдыралы».
18.20—«Спорт программазы». 1. Аныяктар аразында чиик атлетика талазы-биле ССРЭ болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының маргылдаазы. 2. Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. «Локомотив» — «Шахтёр». «Локомотив» стадиондан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.
19.45—Телемедээлер (орус дылга).
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«П. И. Чайковский аттыг VI Делегей конкурузунуң хүн демдеглели». Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар.
20.30—Шылгараңгай орус революсчу-демократ Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал болгаш концерт. ССР Эвилелиниң үлегерлиг Улуг театрындан дамчыдылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. «Торпедо» — «Динамо» (Киев). «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Авто, база катап авто». Телефильм.
18.30—«Час, хар чаалкая...» Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—20.00—«Уругларга шүлүктер».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гайдуктуң ат-алдары» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Роберт кадар Тереза» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10. «Өске черден келген херээжен» 17.00, 19.00, 21,00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дидим болурунга чүс грамм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл дээш кем-херек үүлгедиин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Министр болуксаар мен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

КАЙНААР БААРЫЛ ОЛАР

Бии-Хем районга 1950 чылга чедир оорлаар чоруктар кончуг ховар турган. Ындыг болза-даа хой, өшкү оорлаары бир бүдүн чыл дыштынде ийи-үш хире болгулаар турган. Ол оор херектерниң болу бээр чылдагааннары, кажан бөлүк арагалаашкын соонда, шагдагы «кайгалдарның» кирлиглээни-биле бичии оолдар оор херекти кылып турган, туттургулаар, оларга кеземчени көргүскен. Оон бээр үр үе эрткен. Ам оорлаар чоруктар бистиң Бии-Хем районнуң совхозтарының бригадаларында болгаш фермаларында бар апарган.

Ооң тодаргай херечизи — «Хадың» совхозтуң Суглуг-Хем деп черде № 1 хойжу бригадазындан 1975 чылдың күзүнүнде 70 ажыг хойну автомашинага чүдүргени. Хойнуң кадарчызы—бичии уруглуг херээжен кижиниң чурттап олурган бажыңының эжиин мыяш-биле иттирип каан, оорларның бирээзи соңга караанга кестүп кылаштап турда, өскелери хойларны машинага чүдүрүп алган, оон оорлар чоруй барганнар. Ынчалзажок оорлар истелге органынга барык билдинип турда-ла, оларны холга киирип албаанын кижи кайгаар.

1977 чылда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туранда сүт-бараан фермазындан 4 инекти машинага чүдүргеш, кайнаар-даа апарганы билдинмейн барган. 1978 чылдың январь айда ол-ла совхозтуң Билелиг сүт-бараан фермазындан ийи ажыл аъттарын оорлар алгаш барган, ол аъттар ол-ла хевээр база ис чок барган.

1977 чылдың август айның төнчүзүнде «Саян» совхозтуң Аржыы деп черге аныяк инектер кадарып турган Семен Доңчут-оол күс аңнарга Сушта күзеглеп чанып бар чораш, Туранда «Кызыл тараачын» совхозтуң Кавылыг деп черге аныяк инектер кадарып турган Владимир Баууунуң 4 инээн инектеринге кадып алган, Сушка чедире берген. Оларны бодунуң таныш эштеринге садып турган тудтурган. 1975, 1976, 1977 чылдарда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазындан 5 ажыл аъттарын оор алгаш барган, оларның чаңгызы-даа тывылбаан. Ындыг болуп турар оорлаашкыннарның кол уязы ол-ла черлерде деп бодаар мен.

Совхозтарның болгаш кижилерниң холунда бар мал-маганың оорлаашп, районнар аразынга «хоска өттүрүп» чоруур кижилер бистиң боттарывыстың аравыста деп чүве билдингир-дир. Ындыг болганда районнар аразында оорлаан чоруур тоянчыларның эртер оруктарын хыпамчалыг өөрениң көргеш, оларны дозар болза, оорлар черле илерээр, кыяп-ла тыптыр. Чижээ, «Кызыл тараачын» совхозтуң сүт-бараан фермазындан читкен мал-маган «Шивилиг», «Өөк» совхозтарны, Тарлаг суурун таварааш, Красноярск крайның Ермаковск районунуң Усинск кирер. Чок болза, Улуг-Хем районнуң, чамдыкта Чөөн-Хемчиктиң чурт-девискээринче кирер. Бии-Хем районнан читкен малдарның ол районнардан тыптып турар ужуру-даа ында деп бодаар мен.

Мээң үстүнде бижээним районнар аразынга оорлаашп, күрүнеге болгаш боттарынга ажыктыг ажыл кылбас, мал-тыстачак амыдыралдыг кижи-чаңгыс кижилерниң эртер оруктарын эки хынналдага алгаш, районнарның иштики херектер органнары, көдээ Советтери болгаш оларның депутаттары, хой-ниити организацияларының активчилери оларның контролюн күштелдирер болза, оорларның кирер эжии мунгаштаалбайн кай баар. Ындыг-даа болза, бистиң чамдык районнарывыста хамаатыларның үнген, кирген учёдун эки хынамчалыг кылбайн турарында, кижилер кайы-хамаан чок чер кезип чорурунда база ужур бар. Хамаатыларның учёт-даңзызын кылып, бижик-документизин хынап турар черлер болгаш районнарның шагдаа органнары, көдээ Советтер база совхозтарның кадр килдистери болгаш албан организация черлери маңаа чугула рольду ойнаар деп бодаар мен. Мээң үстүнде бижээн чамдык чүүлдеримниң хынаалдазын күштелдирер болзувусса, оорларның баш сугар чери чок болбайн канчаар.

Ч. МААДЫ.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

УРУГЛАРНЫҢ СПОРТ ШКОЛАЗЫ ШЫЛГАРААН

Тыва АССР-ниң XIII спартакиадазының түңнелинге киириштир чиик атлетикага бистиң республиканың бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде Кызылда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга болуп эрткен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылда уругларның спорт школазының өөреникчилери команда талазы-биле бирги черни алгаш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап алган. Ак-Довурактың спортчулары—ийиги, Улуг-Хем районнуң командазы — үшкү черлерни ээлээннер.

Эр улустуң аразынга 100 метрниң чарыжынга Кызылдың спортчузу Анатолий Пикалов чемпионнаан. Кызылдың спортчузу Виктор Чернов 200 метрни 23,5 секундада маңнап эрткеш, чемпионнаан.

Спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Александр Горшков бедиин халыырынга шылгараан. Ол бир метр сезен сантиметрни халаан.

Владимир Ковалев 800 метрниң чарыжынга 1978 чылда Тываның чемпиону болган. Ак-Довурактан келген Владимир Пахель 400 метрниң чарыжынга кымга-даа аштырбаан. Кызылдың шилиндек командазының кежигүнү Сергей Гульевич черниң узунун халыырынга чемпионнаан. Ол 6 метр 4 сантиметрни халаан.

Кызылда уругларның спорт школазының өөреникчизи Людмила Бушманова 200, 400 метрлерниң чарыжынга бирги черни чаалап алган. Оон командада эштери Надежда Ильенко 100 метрниң чарыжынга, Светлана Котельевская бедиин халыырынга, Людмила Иванова черниң узунун халыырынга республика чемпиону болганнар.

ЧУРУНТА: команда талазы-биле бирги черни алган Кызылда уругларның спорт школазының шилиндек командазы. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КОНКУРСТАН ДАШКААР

1978 чылда дараазында өөредилге черлериниң бирги курузунга конкурстан дашкаар (үндезин национал кижилерге) кирериниң экзаменнерин 1978 чылдың июль 10-дан эгелеп Кызылдың педагогика институдунга хүлээп алыр:

Москваның дээди өөредилге черлери:

1. Москваның университеди—политиктиг экономия, философия, физика мергежилдериниң талазы-биле.
2. Москваның даштыкы дылдарның педагогика институду—даштыкы дылдар талазы-биле.
3. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы—үнүш камгалалы, көдээ ажыл-агыйның организастаары болгаш ооң экономиказы мергежилдер талазы-биле.
4. Москваның ветеринария академиязы—ветеринария талазы-биле.
5. Москваның технология институду—чиик үлетпүрнүң машиналары болгаш аппаратуралары, химия технологиязы болгаш шеверлел ажылдарының дериг-херекселдери, даараныгга кылыгларының технологиязы, амыдырал хандырылгазының экономиказы болгаш ону организастаар мергежилдер талазы-биле.
6. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технология институду—соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, аъш-чем бүдүрүлгезиниң машиналары болгаш аппаратуралары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы мергежилдер талазы-биле.

Ленинградтың дээди өөредилге черлери:

7. Ленинградтың университеди—орус дыл болгаш литература, Чөөн чүкте даштыкы чурттарны шинчилеп өөренир, математика болгаш физика мергежилдериниң талазы-биле.
8. Ленинградтың совет садыг институду—үлетпүр бараанарының садыын организастаары болгаш товароведение, аъш-чем бараанарының садыын организастаары болгаш товароведение, бухгалтер учёду.

Өске хоорайларда дээди өөредилге черлери:

9. Красноярскиниң университеди—правоведение мергежилдиниң талазы-биле.
10. Иркутскиниң университеди—правоведение мергежилдиниң талазы-биле.
11. Пермьниң университеди—правоведение мергежилдиниң талазы-биле.
12. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду—саң болгаш кредит мергежилдиниң талазы-биле.
13. Свердловскиниң улус ажыл-агый институду — үлетпүр бараанарының садыын организастаары болгаш товароведение, аъш-чем бараанарының садыын организастаары болгаш товароведение, бухгалтер учёду мергежилдериниң талазы-биле.
14. Алтайның политехниктиг институду (Барнаул хоорайда)—үлетпүр бүдүрүлгелериниң, хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, автомобиль болгаш тракторлар, көдээ ажыл-агый тудуунуң мергежилдериниң талазы-биле.
15. Ивановонуң бөс-тааны институду—даараныгга кылыгларының хевирлерин болгаш өңнерин чогаадыр мергежил талазы-биле.
16. Чөөн-Сибирьниң технология институду (Улан-Удэ хоорайда)—эът болгаш эът кылыгларының технологиязы мергежил талазы-биле.
17. Кемеровонуң аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду — хлеб быжырарының, макарон болгаш кондитер кылыгларының технологиязы мергежилдер талазы-биле.
18. Сибирьниң технология институду (Красноярск хоорайда)—арга-ыяш ажыл-агыйының мергежилдиниң талазы-биле.
19. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (Барнаул хоорайда)—көдээ ажыл-агый механизациязы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш ону организастаары мергежилдер талазы-биле.
20. Воронежтиң көдээ ажыл-агый институду—архитектура мергежилдиниң талазы-биле.
21. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду—агроном, зоотехник болгаш көдээ ажыл-агыйны механизастаары; көдээ ажыл-агыйны электрижилдери мергежилдер талазы-биле.
22. Омскиниң ветеринария институду—ветеринария мергежилдиниң талазы-биле.
23. Алтайның медицина институду (Барнаул хоорайда)—педиатр, фармацевт мергежилдер талазы-биле.
24. Иркутскиниң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология база фармацевт мергежилдер талазы-биле.
25. Кемеровонуң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология мергежилдериниң талазы-биле.
26. Красноярскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия мергежилдериниң талазы-биле.
27. Томскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия болгаш фармацевт мергежилдериниң талазы-биле.

Үстүнде адаттынган өөредилге черлеринге кирериниң дугайында билдириишкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунуң адынга (чаңгыс ай хевир ёзугаар) 1978 чылдың июнь 25-тен июль 10-га чедир киирер.

Билдириишкинге ортумак эртемни дооскан дугайында документини (боду-биле), бүдүрүлге азы албан черинин администрациязы шынзыткан дээди өөредилге черинге кирер характеристиканы, күш-ажыл дептериниң хоолгазын (ажылдап турарларга), № 286 майыктың эмчи шынзылгазын, 6 фото-чуруун (бөрт чокка тырттырган, 3х4 см хемчээлдиг), өг-бүле байдалының дугайында шынзылганы кожар.

Дээди өөредилге черинге келгеш паспортун, шериг билетин (курлаавырда шериг хүлээлгелиглер) азы киир бижээн херечилелин (шеригге келдиртир назы четкеннер) көргүзер.

Дээди өөредилге черлеринге кирип турарлар сөөлгү ажылдап турган черлериниң партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хой-ниити организацияларындан, бүдүрүлге, албан, организация черлеринден, колхоз баштаар черинден берген характеристиказын ап алгаш келир.

Ийи чыл хире үеде ажылдаваан кижилер өөренип турган школаларының, өөредилге черлериниң удуртукчулары азы хөй-ниити организациялары бижээн характеристикалыг болур.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 54, педагогика институду, өрээл 114. Телефон № 2-23-92.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2137.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00778

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 156 (10753) | 1978 чылдың июль 6, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бистиң чурттап турарывыс амгы үеде улуг болгаш алдарлыг болуушкуннар болуп турар. Совет улус Улуг Октябрьның 60 чылын калбаа-биле байырлаздыг ёзуга демдеглеп эрттирген. Ол улуг байырлалдың бүдүүзүнде ленинчи идеяларның тиилелгезинин болгаш Коммунистиг партияның үндезилекчилериниң чагыгларының амыдыралга чайгылыш чок боттаныш турарының тодаргай херечизи болур Үндезин Хоойлу—ССРЭ-ниң Конституциязы күштүг боош бадылаттынган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш ук съездиниң хүлээп алганы тургузукчу улуг программаны күүсеттиншаан, совет улус бодунуң күрүнезиниң экономиктиг күчү-шыдалын өстүрүп турар. Оон беш чылда айыттынган оруктуң чартык кезин эрттинген. Социалистиг Ада-чурттуң моон ындайгы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң пландары күүсеттинер дээрзин чедип алдынган темпилер болгаш коммунистиг тургузуушкунунуң масштабтары бадыткап турар.

Ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезиниң дугайында доктаамал сагыш салбышаан, партия кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериче улуг кичээнгейни угландырып турар. СЭКП ТК-ның июль 3—4-те болган Пленуму ол дугайын тодаргай херечилеп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол Пленумга илеткелди кылган. Стратегтиг сорулгалар—бүрүтту аъш-чем-биле болгаш кодээ ажыл-агыйның чиг-эди-биле идегелдиг кылдыр хандырар, чоннуң чаагай чоруун улам бедидер дээш демиселдиң эртемге үндезилеттинген болгаш тодаргай программазы илеткелде болгаш Пленумнуң доктаалында айыттынган. Партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүн, иниициативазын харам чокка бээрин совет кижилер илергейлеп турар.

Политиктиг болгаш күш-ажылдыг чаа көдүрлүүшкүннүң үезинде, июль 5-те Москвага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы ажыттынган.

Эртенгиниң 10 шакта Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң тус-тус хуралдары ажыттынган. Чыылганнар сессиялар аразында мөчээн депутаттарның тураскаалын сактып ёзулаан. Палаталарның тус-тус хуралдарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединге чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргезин хынаарының дугайында мандат комиссияларының илеткелдерин дыңнаан. Комиссияларның даргалары—Эвилел Совединге депутат **Х. Ш. Бектурганов**, Националдар Совединге депутат **Э. А. Шеварднадзе** илеткелдерни кылган. Илеткелдер талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Палаталарның хуралдарынга сессияның хүн чурумунуң айтырыглары бир үн-биле бадылаттынган:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип келген.

ССРЭ-ниң делегей кербээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму киирип келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму киирип келген.

Сессияның ажылдаар чурумунуң дугайы бадылаттынган.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң бирги каттышкан хуралы эртенгиниң 11 шакта Кремльдиң Улуг Ордузунга эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежневти, Ю. В. Андроповту, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. П. Кириленкону, А. Н. Косыгинни, Ф. Д. Кулаковту, Д. А. Кунаевти, К. Т. Мазуровту, А. Я. Пельшени, Г. В. Романовту, М. А. Сусловту, Д. Ф. Устиновту, В. В. Щербицкийни, Г. А. Алиевти, П. Н. Демичевти, В. В. Кузнецовту, П. М. Машеровту, Б. Н. Пономаревту, Ш. Р. Рашидовту, М. С. Соломенцевти, К. У. Черненкону, И. В. Капитоновту, В. И. Долгихти, М. В. Зимянинни, Я. П. Рябовту, К. В. Русаковту** депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкап, бут кырынга тура уткуп алган.

Палаталарның каттышкан хуралын Националдар Совединиң даргазы, депутат **В. П. Рубен** ажыткан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. Н. Косыгин** кылган.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат А. Н. КОСЫГИННИҢ илеткели

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң даалганы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин чаа белеткээн болгаш силерге чугаалажып көөрү-биле киирип турар.

Ук төлевилелди чурттуң Конституциязынга, СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң база партияның Төп Комитединиң дараазында Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган. Совет чазактың организациязының болгаш ажыл-чорудулгазының ленинчи принциптерин ооң үндезининде салган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң совет ниитилелдиң политиктиг системазын, бистиң бүгү улусчу күрүневисти хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле чугаалаан чүүлдери болгаш айтыышкыннары хоойлу төлевилелин белеткээринге аң чугула ужур-дузалыг болган.

Совет ниитилелдиң удурткучу болгаш башкарыкчы күжү, ооң политиктиг системазының өзээ болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болур дээрзиниң дугайында Конституцияның чүүлү ол документиниң политиктиг утказын тодаргайлап турар. Бистиң ниитилеливистиң хөгжүлдезиниң кол перспективазын, чурттуң ниитки болгаш даштыкы политиказының шугумун партия тодаргайлап, "коммунизмниң тиилелгези дээш совет улустуң демиселин план ёзугаар, эртемге үндезилеттинген характерлиг болдуруп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң ажыл-чорудулгазын Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кол сорулгаларынга дүүштүр боттандырып, бодунуң ажыл-чорудулгазынга Совет Эвилелиниң Конституциязын болгаш хоойлуларын удуртулга болдуруп турар.

Совет Эвилелиниң күрүне эрге-чагыргазының күүсекчи болгаш шиитпирлекчи дээди органы болур ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байдалын Хоойлу төлевилелинде Конституцияга үндезилеп тодаргайлап турар. ССР Эвилелиниң эргезинге хамааржып турар күрүне эргелелиниң бүгү-ле айтырыглары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ооң Президиумунуң эрге-хүлээлгезинге кирбейн турар болганда, ол бүгү айтырыгларны чазак шиитпирлээр эргелиг. ССРЭ-ниң Президиумунуң мурнунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг болгаш отчёттуг болурунуң принцивин Хоойлу төлевилелинде хажык чок барымдаалап турар.

Бистиң хүлээп алыр ужурлуг Хоойлувус болза совет хоойлужудулганы сайзыраңгайжыдарының херээнге, бистиң эрге-хоойлу норма-чижектерин Конституцияга болгаш совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң чедип алдынган деңнели-биле дүүштүрерингe чаа улуг базым болур.

Хоойлу төлевилелиниң социал-политиктиг ужур-дузазы күрүне херектерин эргелеп башкарарынга хамаатыларны улам-на калбаа-биле киириштирериниң аргазы-биле, күрүне аппарадын сайзыраңгайжыдарының, улусчу контрольду күштелдирериниң, күрүне херектерин эргелеп чорударынга ажык болур чорукту калбартырының аргазы-биле социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдеринче ооң угланганы-биле база тодараттынып турар.

Партияның болгаш чазактың ажыл-чорудулгазында кол чүве — чоннуң чаагай чорууну дугайында сагыш салышкыны. Бистиң кодээ ажыл-агыйывысты улам ыңай көдүрер талазы-биле хемчеглер дугайында кончуг чугула шиитпирни эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле хүлээп алган партияның Төп Комитединиң чоокта чаа болган Пленумунуң чорудулгазында ол база катап тодаргай көргүстүнген. Бүгү совет улус ол шиитпирни улуг сеткил ханымышкыны-биле база көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш аңаа чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле база коммунистиг тургузуушкунга политиктиг идепкейин бедидери-биле харыылаары чигзиниг чок.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарынга партияның болгаш күрүнениң кол сорулгаларын боттандырарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ролюн чугаалажып көрүп турар Хоойлу төлевилелинде тодаргайлаан. Ону барымдаалааш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын база принциптерин төлевилелде тодараткан.

А. Н. Косыгин Хоойлу төлевилелиниң кол-кол чүүлдеринге доктаагаш, күрүне тургузуушкунунуң ленинчи идеялары-биле болгаш принциптери-биле Хоойлу төлевилелиниң чүүлдериниң тудуш харылзаалыын ооң эң чугула чүүлү кылдыр демдеглээн. Хоойлу төлевилели Совет чазактың ажылының хөй чылдыг дуржулгазын мөөңневвишаан, ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын бирги черже идип үндүрүп турар. Ажыл-чорудулганың чогум-на ол талазы Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан бээр-ле социализм, бүгү ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартыры дээш совет улустуң демиселинге шиитпирлиг ужур-дузалыг болу берген.

Совет улустуң эрткен тоогулуг оруунуң кол түңнели чүл дээрге, чуртка бурунгаар — капитализмден социализмче канчаар-даа аажок улуг шураашкынны боттандырганы, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болур. Бир эвес ССРЭ-ниң тургустунганының үезинде чуртка үлетпүр продукциязын бир кижиге онаажтыр делегейде ортумак хемчээлден 8 катап эвээшти бүдүрүп үндүрүп турган болза, ынчаарга ам оон барык-ла 3,3 катап хөй апарган.

Амгы үеде экономика дээрге коммунизм дээш демиселдиң шиитпирлиг участоктарының бирээзи-дир. Ынчангаш хоойлу төлевилелинде онза черни чазактың улус ажыл-агыйын удуртур талазы-биле сорулгалары болгаш ажыл-чорудулгазының угланыышкыннары ээлеп турар. Ол талазы-биле кол кичээнгейни ниитилел бүдүрүлгезиниң шапкын болгаш деңдески хөгжүлдезин хандырарынга, партияның экономиктиг политиказын боттандырарының кол чепсээ болуп турар чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң агар болгаш перспективтиг күрүне пландарын ажылдап кылырынга база боттандырарынга салып турар.

Совет экономика капиталистиг чурттарда бүдүрүлгеге бодаарга, дыка бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Сөөлгү чеди чыл дургузунда бистиң чуртувуска үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң немелде өзүлдезиниң чылда ортумак темпилери АКШ-тың ындыг көргүзүглерин барык-ла 2 катап, «Нийти рынок» чурттарының көргүзүглерин 3 катап, Японияның—1,7 катаптан хөй ашкан.

Совет экономиканың хажык чок өзүлдези — ол дээрге, хамыктың мурнунда херек кырында боттуг хоойлуларны болгаш бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге ниитиниң өнчүзү үндезининде салдынган ажыл-агыйның социалистиг системазының артык шыпарларын ажыглааның практиктиг түңнели-дир. Ол дээрге экономиканы планныг эргелеп башкарганының түңнели-дир.

Улус ажыл-агыйның улам ыңай чайгылыш чок хөгжүдериниң, бүдүрүлгениң хемчээлдерин доптаамал, чыл бүрүзүнде улгаттырарының бүгү-ле эргежок чугула байдалдары бисте бар. Ам аң-не кол чүве—бар болуп турар аргаларны шын, ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаарын хандырары.

Бүдүрүлгениң хемчээлдери доктаамал өзүп база ажыл-агыйлар аразының харылзаалары нарынчып турар апарган үеде экономиканы удуртурун хандырар болгаш улус ажыл-агыйының адырларының хөгжүлдезин аайлап таарыштырар орган болур чазактың ажыл-чорудулгазы онза ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүрүн эргелерин Хоойлу төлевилелинде чурттуң девискээринде ниитилел бүдүрүлгезиниң, хуваалданың болгаш солчулганың бүгү звеноларын хаара тудуп турар чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизи болур экономиканың хөгжүдеринге чазак үрэтүннелдиг салдарны чедирер ужурлуг деп тодараткан.

Сөөлгү чылдарда экономиканы эргелеп башкарар талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарынга А. Н. Косыгин доктааган. Министрлер Чөвүлели бодунуң бүгү ажылынга партияның Төп Комитединиң тодаргай болгаш бүгү талазы-биле үндезилеттинген политиктиг шугумун, ниити, принциптиг айтырыглар болгаш ол ышкаш бистиң коммунистиг тургузуушкунувустуң тодаргай айтырыгларының талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң чогуур айтыышкыннарын удуртулга болдуруп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Чазак онза кичээнгейни партияның аграр политиказын амыдыралга херек кырынга боттандырарынга салып келген. ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда кодээ ажыл-агыйның хөгжүдеринге ажылдарның бүгү комплекизиниң талазы-биле 290 миллиард рубль түңнүг капитал салыышкыннарын үндүрген — Совет эрге-чагырганың ооң мурнунда бүгү чылдарының дургузундаазындан ол 3 катап хөй. Ол чорук кодээ ажыл-агый продукциязының бүгү-ле эң чугула хевирлерин бүдүрерин боттуу-биле өстүрерин, оларны хереглээрин көвүдедирин чедип алырының аргазын берген.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай кодүрериниң, оон бүгү адырларын бүгү талалыг, шапкын хөгжүдерин хандырарының, кодээ чоннуң амыдырал байдалдарын экижидериниң делгереңгей программазын партияның Төп Комитединиң чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга төлевилээн. Ол программаны боттандырар чорук кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң, бойдустуң таарымча чок байдалдарындан ооң хамаарылгалыын эвээжедириниң, чуртту аъш-чем-биле болгаш кодээ ажыл-агый чиг-эди-биле хандырарын экижидириниң аргазын бээр. Пленумнуң шиитпирлерин хажык чок боттандырары моон соңгаарг үеде чазактың эң-не бирги черге-ниң сорулгаларының бирээзи болур.

Министрлер Чөвүлели үлетпүрүг, транспортту, капитал тудугну болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын хөгжүдериниң айтырыгларын доктаамал көрүп турар.

РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүннүг зоназын хөгжүдери, Барыын Сибирьның бойдус курлавырын шиңгээдири, аңаа күчүлүг үлетпүр комплекизин тургузары, Байкал-Амурнуң демир-орук магистралын тудары дээн ышкаш, ындыг улуг-улуг нииити күрүне ужур-дузалыг, адырлар аразының болгаш девискээр аайының программаларын көөрү сөөлгү үеде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылында кол черни ээлеп турар апарган. Ол программаларны боттандырары — чурттуң экономиктиг күчү-шыдалының өскениниң, бистиң күрүнениң улуг аргаларының дугайын херечилеп турар-дыр.

Экономиканы хөгжүдериниң бүгү-ле айтырыгларын чазак хамыктың мурнунда ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бүгү хемчег-биле бедидерин көрүп келген дээрзин илеткелчи онзалап демдеглээн.

Бүдүрүлге черлерин быжыглаарының, бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузарының, хөй чадалыг чорукту чайладырып болгаш ажыл-агый удуртулгазының органнарын бүдүрүлгеже чоокшуладырының талазы-биле үлетпүрге ажыл амгы үеде колдуунда дооступ турар.

Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының база бойдус курлавырларын рационалдыг ажыглаарының айтырыгларының болгаш экономиканы хөгжүдери-биле холбашкан өске-даа айтырыгларының талазы-биле чазак элээн хөй улуг-улуг шиитпирлерин хүлээп алган.

(Төнчүзү 2-ги арында).

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРИН — АМЫДЫРАЛГА

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын Тываның ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле таныжып эгелээннер. Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери, специалистери Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелинде айыткан чүүлдерни болгаш сорулгаларны боттарының ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган. Олар ук илеткелди тускай темаларның аайы-биле өөренип, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам экижидериниң чепсээ болдурарын шиитпирлеп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Каа-Хем райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Сирота, республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң экономизи Л. Пономарева, улуг зоотехниги Б. Борбак-оол, Тес-Хем райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги З. Банзай олар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның ээлчеглиг Пленумунга 1978 чылдың июль 3-те кылган илеткели-биле таныжып турлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СОРУЛГАВЫС ОЛ

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болган Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин, Пленумга хүлээп алган доктаалды Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының малчыннары улуг өөрүшкү, сонуургал-биле таныжып, малдан алыр продукцияны улам көвүдедир талазы-биле салдынган сорулгаларны чедиишкиннииг күүседиринге боттарының улуг хуузун киирер дээш ажылышчы сорук кирген.

Бо хүннерде салбырның Эъжимде кыргылда пунктузунда ажыл чаа кодурлуушкун-биле чоруп турар. Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунга хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырар дээш сорук кирген малчыннар хой кыргылдазын кордүнгеп хуусаа бетинде чидириг чок бедик деңнелге эрттирер дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар.

— Бистиң бригаданың малчыннары СЭКП ТК-ның ээлчеглиг Пленумун күш-ажылчы белектер-биле уткаан. Бригада ниитизи-биле бир хойдан ортумаа-биле 2,6 кг дүкту алыр турган, 2,7 кг дүкту кыргып ап турар. Малчыннар Январь-оол Шыгжаа, Чалбаа Кок-оол бир хойга онааштыр 3,2 кг дүкту ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Кыргыкчылар аразындан социалистиг чарышка А. Самдан-оол, К. Чондапов, Г. Шарап, П. Чамбал олар хүнде 60-дан 80 чедир хойну эки шынарлыг кыргып турарлар. Сорулгавыс—СЭКП ТК-ның Пленумунга хүлээп алган шиитпирлерге харыы кылдыр, кыргылданы хуусаа бетинде бедик деңнелге эрттирген, мал чеминиң белеткелинче органнизастыг кирер, планны ажыр күүседиринге болур— деп, Эъжим бригадазының бригадири К. Монгуш чугаалады.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

УЛАМ ХӨГЖҮДЕР

СЭКП Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунга чугаалашкан айтырыг кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге база бир чугула программныг документ болур дээрзин амаа эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин номчуп танышкаш билдим.

Бистиң кодээ ажыл-агыйывысты хөгжүдер талазы-биле Коммунистиг партия моон мурнунда-даа хөй удаа сагыш салып, кодээ ажыл-агыйда ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын экижидер дээш база эвээш эвес доктаал, шиитпирни хүлээп ап, амыдыралга боттандырып келген. Ук Пленумга чугаалашкан айтырыг бо бүгүнү улам быжыглап, ону сайзыраңгайжыдарының оруктарын айыткан-дыр. Л. И. Брежневтиң илеткелинде кодээ ажыл-агыйны моон-даа улам хөгжүдерин тодаргай айытканын хойжу кижи болгаш сонуургап, номчуп, ону ниии-биле деткип чуулдугзундум.

Мен хууда бо чылгы хүлээлгемни база күүсеттим: чүс хойдан чүс хураганны алдым. Мал ажылынга 30 чыл чыгы ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда кодээ ажыл-агыйның канчаар хөгжүп турарын караам-биле көрүп келдим. Берге чылдар-даа турган. А амгы үеде малчыннаарга аас-кежик-тир. Бистер дээш бүгү сагышты салып, таарымчалыг байдалды тургузуп берип турар. Бо бүгү партияның адагаш салыышкынының ачызы-дыр. Ам Төп Комитеттиң Пленумунуң доктаалында айыткан чүүлдерни амыдыралга боттандырар дээш улам соруктуг ажылдаары бистен негеттинип турар-дыр.

К. ООРЖАК,
Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

1978 чылдың июль 4-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовтуң даргалаашкыны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы болган. Аңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген.

Президиум ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының хүн чурумунуң болгаш ажылдаар чурумунуң дугайында саналдарны чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң, ССРЭ-ниң делегей кербээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында Хоойлунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлунуң төлевилелдериниң дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген. Дээди Советтиң сессияларының аразында үеде хүлээп алдынган Президиумнуң элээн каш Чарлыктарын ССРЭ-ниң Дээди Совединге бадыладыры-биле база киирген. Күрүне амыдыралының чамдык өске айтырыгларын чугаалажып көрген.

Дээди Советтиң ажыттынар деп турар сессиязынга бадылаар ужурлуг Хоойлулар совет хоойлужудулганың системазынга чугула звено, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының чүүлдерин боттандырар чорударының, социалистиг демократияның улам ыңай хөгжүлдезиниң оруунга улуг базым болур деп хуралга онзалап демдеглээн.

Хуралга хүн чурумунуң айтырыгларының талазы-биле Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы Б. Н. Пономарев, Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң хоойлу саналдаар комиссияларының даргалары И. В. Капитонов болгаш И. Г. Кэбин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Судунуң даргазы Л. Н. Смирнов, ССРЭ-ниң Чиңгине прокурору Р. А. Руденко олар санал бергеннер.

Хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. А. Тихонов киришкен.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге ханы сеткил ханымышкының Президиум кежигүннери илереткен, Пленум болза СЭКП-ниң XXV съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының, кодээ ажыл-агыйның улам ыңай кодурлуушкунунуң, улустуң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидериниң херээнге чаа онза чугула чада болур деп демдеглээннер.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНИҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИНИҢ ХУРАЛЫ

Июль 4-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң төлээлекчилер чөвүлелдериниң каттышкан хуралы болган. Аңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязының хүн чурумунуң болгаш ажылдаар чурумунуң айтырыгларын чугаалашкан.

Ол айтырыглар талазы-биле дыңнадыны Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков кылган. Хуралды Националдар Совединиң Даргазы В. П. Рубен чорудкан.

Төлээлекчилер чөвүлелдериниң хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов киришкен.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Эргелеп-башкарылганы улам сайзырангайжыдарының, улус ажыл-агыйын, оон адырларын удуртурунуң деңнелин бедидериниң дугайын чугаалааш, илеткелчи бүгү-ле эргелеп-башкарылга ажылын чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазының улаткан негелделеринге дүүштүр боттандырып чорударының чугулазынче Хоойлу төлевилелинде онза кичээнгей салып турарын демдеглээн. Бо талазы-биле чазактың бирги черлелиг сорулгаларының бирээзи бистиң экономиктиг өзүлдевистиң эң шиитпирлиг фактору болур эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарын хандырары боор турар. Совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидериниң, культураны болгаш өөредилгени хөгжүдериниң, чоннуң медицина хандырылгазын экижидериниң, хамаатыларның боттарының чогаадыкчы күштерин ажыглаар аргазын калбартырының талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң кол-кол сорулгаларын база бүрүн эргелерин Хоойлу төлевилелинде тодараткан.

Бистиң күрүнениң бо талазы-биле хөй янзы ажыл-чорудулгазынга А. Н. Косыгин доктааган. Ол, чижээ, күрүне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1940 чыл-биле деңнээрге, чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр деңнеевр өртектер-биле алырга, 7 катап өскен, улустуң амыдыралының болгаш ажылдаарының байдалдары дыка экижээн деп дыңнаткан. Оңгу беш чылдың түгле баштайгы ийи чылында дөрт миллион ажыг квартираны туткан, хереглелдиң ниитилел фондузундан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 9,4 миллиард рубльге көвүдээн.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу совет кижиниң угаан-бодал овур-хевириниң тургустунары-биле үзүлбес харылзаалыг болурунуң дугайында принципиалдыг чүүлдү Хоойлу төлевилели барымдаалап көрүп турар.

Хоойлу төлевилелинде Министрлер Чөвүлелиниң күрүне эргелениң органнарын таразы-биле бүрүн эргелерин тодараткан, ажыл-агый эргелениң янзы-бүрү органнарының эргелерин болгаш хүлээлгелерин калбартырын көрген. ССРЭ дээрге хөй националдыг чаңгыс-аай эвилел күрүне боор турар чүве болзада, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, коммунизмни бир демниг тургузар сорулга-биле чурттуң нациаларының болгаш биче улустарының сырый каттыжылыышкынын быжыглаарының хемчеглерин алыр. ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның эрге-ажыктарын дүүштүрерин хандырар деп Хоойлу төлевилелинде айыткан.

Күрүне сагылга-чурумун улам-на быжыглаар, эргелелдиң бүгү органнарының болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң даандырган ажыл-херек дээш харысалгазын бедидер, партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң күүседип турарынга контрольду күштелдирер талазы-биле чазактың сорулгаларын Хоойлу төлевилелинде көргүскен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылын организастаарынче, чазактың болгаш оон доктаамал органы —Президиумнуң-даа хуралдарынга айтырыгларны чугаалажып көөрүнүң чурумунче, хүлээп алдынган шиитпирлерни амыдыралга боттандырары дээш чазак кежигүннериниң туземнуң харысалгалыг болур чорууң оларны коллегиалдыг шиитпирлээри-биле холбаштырарын хандырарынче улуг кичээнгейни Хоойлу төлевилелинде угландырган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң делегейге ат-алдарының улам-на улгадып турарын, делегей харылзааларының хөгжүлдезинге оон салдарының күштелиишкининиң дугайын илеткелчи демдеглээн. Ол, чижээ, амгы үеде бистиң чурттуң делегейниң 118 чурттары-биле садыглажып турарын дыңнаткан. Даштыкы күрүнелер болгаш делегей организациялары-биле харылзааларның ниити удуртулгазын чорудар ужурлуг ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң делегейге кады ажылдажылгазын моон-даа соңгаар калбартырын хандырар ужурлуг деп Хоойлу төлевилелинде көрген.

Бо талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң ажылынга бир кол черни социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганың айтырыглары ээлеп турар. Социалистиг чурттарның үлүүнге Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазының 57 ажыг хуузу оңаажып турар болгай. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттар-биле кады ажылдажылганың үр хуусаалыг, эчис сорулгалыг программаларын ажылдап кылыр болгаш боттандырар талазы-биле совет органнарның ажыл-чорудулгаларын чазак хоойлу өзүгээр углап-баштаар. Ындыг программаларны күүседири аңы-дуңма чурттар аразынга бүдүрүлгени специализастаар болгаш кооперастаар чорукту ханыладырының херээнге буруңгаар улуг базым болур ужурлуг.

Совет Эвилели бүгү-ле даштыкы чурттар-биле, ол ышкаш капиталистиг-даа чурттар-биле кады ажылдажылганы калбартырынче чайгылыш чокка чүткүп турар. Ажыл-херекчи харылзааларже чүткүл кайызынга-даа таарымчалыг, а кады ажылдажылга—кайы-даа талага ажыктыг болуру чугула.

Бистиң кайгамчык улуг экономиктиг болгаш камгалал күчүлүг социалистиг күрүневис тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының дугайында онза сагыш салып турар. Ол социализмниң болгаш өзүлүг улусчу эрге-чагырганың, социал чөптүг чорууну болгаш гуманизмниң ниитилелиниң бүдүжүнден үндезилеттинген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказының гуманныг болгаш тайбыңга ынакшылдыг чүткүлү, оон байдалды баш удур көөр, шылгараңгай мерген угааны, партияның Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң, Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң тайбыңны быжыглаар талазы-биле делегейге идепкейлиг ажыл-чорудулгазы делегейниң дүшкүүрлүг чорууң чавырылдырарынга болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының принциптерин боттандырып чорударынга чаагай салдарны чедирип турар.

Тайбың дугайында сагыш салыышкыны, тайбыңның ленинчи политиказын боттандырып чорудары—даштыкы политика болгаш делегей харылзааларының талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң ажылының кол сорулгазы болурун чаа Хоойлунуң төлевилелинде айтып турар.

Бистер чепсектиң эндере бүдүрерин соксадырынче делегейниң бүгү чурттарын кыйгырып турар бис, ынчалза-даа ындыг айыыл соксаваан шаанда, Совет Эвилели агрессчи, империалистиг күштерниң хөделиишкиннерин эң-не серемчилелдии-биле хайгаарап, чурттуң камгалалын быжыглаар талазы-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерни алыр апаар. Тайбыңның болгаш социализмниң камгалалында турар бистиң маадырлыг Чепсектиг Күштеривистиң дугайында бүгү талалыг сагыш салыры Совет чазактың бирги чергелиг сорулгаларының бирээзи боор артар.

Даштыкы политиканы чорудар, күрүнениң айыыл чок чорууң болгаш чурттуң камгаланыр аргазын хандырарының айтырыгларын шиитпирлээрде, чазак совет улустуң тайбыңче улуг чүткүлүн, оларның тайбыңны камгалаарынга быжыг шиитпирлиин удуртулга болдурар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң чогуур чүүлдеринде ол дугайын тодаргайы-биле айыткан.

А. Н. Косыгинниң түңнелинде чугаалааны:

Дээди Советтиң хүлээп алыры чаа хоойлу Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бистиң бүгү-ле күрүне аппаратывыстың ажылындан улуг негелделерни салып турар. Бистиң чурттуң хамааты бүрүзү ол Хоойлуну номчааш, күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп-башкарар талазы-биле чазакка даандырган хүлээлгелерни көөрүнден аңгыда, бодунуң эргелерин болгаш күрүне херектеринде байдал дээш бодунуң харысалгазын база эки билип көөр апаар. Ол эң чугула чүүл-дүр, чүге дээрге, бистиң күрүневис оон хамаатыларының бедик угаан-медерелди-биле күштүг.

Бир эвес ол Коммунистиг партияга удурткан массаларның калбак чогаадыкчы чоруунга болгаш деткимчезинге даянмас болза, сайзыраңгай социализмниң байдалдарында оон күүседир ужурлуу хөй янзы сорулгаларны кандыг-даа чазак күүседип шыдаар арга чок болур ийик.

Партияның удуртукчу ролю, партия биле улустуң чаңгыс эвилге үндезилеттинген бистиң бүгү политиктиг системавыстың быжыг чаңгыс эвии—төөгүлүг ужур-дузалыг сорулгаларны шиитпирлээр арганы совет улуска берип турар бистиң социалистиг күрүневистиң күчү-шыдалының үндезини ол-дур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин киирип тура, чазак ССРЭ-ниң Дээди Совединден ол төлевилелди деткип, бадылаарын дилеп турар.

(СЭТА).

УЛУГ БОДАЛЧЫ БОЛГАШ РЕВОЛЮСЧУ

Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 150 чыл болурунга тураскааткан байырлыг хурал

Бистиң чуртувустуң чоргаралы болгаш алдарын тургузуп турар күчүлүг талантылыгларның аразында эң хүндүткелдиг черлерниң бирээзин шылгараңгай революсчу-демократ, чогаалчы болгаш философ Николай Гаврилович Чернышевский ээлээн. Улустуң угаан-бодал амыдыралын хөгжүдеринге улуг бодалчының, хаан чазаа-биле чаңгыш-сынышпас чок демиселчиниң киирген салыышкынын артыр үнелептерн берге. Ынак Ада-чурттуң аас-кежиктиг келир үези дээш демиселдиң хереэнге бодувуң бүгү амыдыралын берген кижиге хайы хүндүткелдии болгаш өөрүп четтиришкинин илереттинмаан, өөрүп четтирген салгакчылар оон дугайында чырытхылыг тураскаалды арттырган. Ынчангаш бүгү совет улус, делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 150 чыл болганын калбаа-биле демдеглеп эрттирип турар.

Июль 4-те Москвага ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган байырлыг хуралды ол төөгүлүг хүнге тураскааткан.

Хуралга эштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин олар олурушкан.

Президиумда Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүннери, чогаалчылар, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери бар болган.

Илеткелди Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев кылган.

Чогаалчы-демиселчиниң чогаадыкчы ажылының ужур-дузазының дугайын бодунуң саналынга ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Г. М. Марков чугаалаан. Революсчу-демократтың чаңгыс чер чурттугларының төөгүлүг хүнүү демдеглеп турарының дугайын СЭКП-ниң Саратов обкомунуң бирги секретары В. К. Гусев чугаалаан.

Түңнелинде уран чүүл мастерлериниң концерта болган.

(СЭТА).

ШАЛЫП ЧОРУП ТУРАР

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» совхоз хой кыргылдазын май 31-де эгелээн. Ында хой кыргыыр ийи пунктудан эртенден орай кежээге чедир мал-маган уну, машина-техника даажы, кижилерниң хөглүг чугаа-сооду үзүктелбес. Ол бүгүнү кызыл туктар, лозуң, плакат улам аян киирип, кижиниң сеткил-сагыжын хаара туда бээр. Кыргылданы шалыпкын доозар дээш социалистиг чарыштың негелделерин баш удур ажылдап кылгаш, хой кыргыыр пунктуларда аскыраан.

Совхозта кыргылдага кирер 32417 баш хой бар, оларның он беш муң хирези кыргыттынган. Бир хойдан-на 2100 гр дүк алыры көрдүнген, а бо хүннерде хойдан-на 2400 граммны ап турар.

Совхозта шупту 47 кодан хой бар, олардан чээрби ажыг кодан кыргыттынган. Арткан коданнарны Наадымга чедир кыргып доозар дээш чогуур хемчеглерни ап, пенсионерлерден эгелээш малчыннарның боттарынга чедир дөртен ажыг кижини хаара туткан. Малчыннардан хүнүң-не он тос кижи доктаамал кээп, бир малчын өг-бүле 150 хой кыргыыр хүлээлгени күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының 1-ги, 2-ги курстарындан чээрби ажыг сургуул хой кыргылдазынга идепкейлиг киржип, хүнде 160—180 хойну кыргып турар.

Кыргылданың социалистиг чарыжының түңнелин оо хонуктап үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап, оларны «Комсомолчу прожекторга» чырыдып турар. Чижээлээрге, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының ийиги курузунуң сургуулу Зоя Шимээ тос хонукта 660 кг дүк кыргып, социалистиг чарышка ийиги черни ээлээш, өөрүп мурнаан. Хоочун кыргыкчы Серээнмаа Оюн улуг кыргыкчылардан тергиидеп, тос хонукта 770 кг дүк кыргып, бирги черде чорупт турар деп бижээнин номчуп, сонуургап болур.

Совхоз бо чылын күрүнеге 78 тонна дүк дужаар хүлээлгелиг, бо хүннерде 28 тонна дүктү күрүнеге дужааган.

— Хой кыргылдазынга Кочетово ортумак школаның өөреникчилери, Кызылда кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары чыл бүрү идепкейлиг киржип турар. Зоотехния салбырының сургуулдары кыргылда доозулгуже ажылдааш, чоруй баарга, ветеринария салбырының 3-кү курстары келгеш, хой ажылынга ветеринарлыг ажылдарны кылыр —деп, совхозтуң кол зоотехниги Валерий Тас-оолович Монгуш сеткили өөрүп чугаалап олурду.

Күрүнеге дужаар дүк планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдап турарларны чаңаа адаары артык эвес. Ындыгларга кыргыкчылар Серээнмаа Оюн, Тас-оол Серен, Кежер-кыс Монгуш, Наталья Кыдыл-оол, Валентина Оммун, Зоя Шимээ, Слава Ондар, дүк класстакчылары Сергей Оюн, Рая Кара-кыс, прессекчи Кувискаал Монгуш, адрес бижип турар Рая Севилбаа, даараакчы Фая Оюн, бизекчи Андрей Ян-оол, эдикчи Сарыг-оол Оюн, хол хачызының чидидикчилери, пенсионерлер Долаан Чоодү, Сайын-Белек Оюн оларны адап болур. Ол ышкаш кыргылда үезинде хойжулар Кара-оол Улуг-оол хойдан-на 3 кг 700 гр, Хаңыр-оол Саая 3 кг 500 гр дүк ап, бир хойга оңаалтыр хөй дүк алганнар амдызында олар боор турар.

В. САТ.

СОНУУРГАТКАН

Тудугжуларның болгаш телевилекчилерниң чаа техниканы тургузарының болгаш технологияны чаартып сайзырангайжыдарының дугайында дуржулгазын ССРЭ-ниң ажыл-агый чедиишкиннериниң Делгелгезиниң (УАЧД) «Тудуг» деп каттышкан павильонунда көргүскен.

Бо беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге капитал салыышкынның ниити хемчээли 630 миллиард рубль болган. Ол дээрге, дайын мурнунда беш чылдарның кайызындан-даа хөй акшаны ам чыл санында-ла капитал тудугга үндүрүп турарывыс ол-дур.

Күрүнениң «Сантехпроект» деп төлевилел институдунуң (Москва) мында киирген чүүлдериниң аразында биске бир солун төлевилел база бар. Ол—Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң кол көрпүзүнда доозун арыглаарының төлевилели-дир.

Ол 12 каът цехте шишкиниңтерниң, элеваторларының болгаш оон-даа өске машиналарның дузазы-биле кургаг даг-дүгү рудазын арыглап турар. Оон түңнелинде хөй доозун ылгалып үнер. «Сантехпроект» деп төлевилел институдунуң ол системазы доозунну арыглап, цехте ажылдап турарларның кадыкшылынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Цехте тургускан доозун арыглаар дериг-херексел бүрүзүнде агаар эрттирер хоорзаларга доозун бүгү каъттардан чыылгаш, доозун чыылдырыкчызынга келир. Агаар доозундан аңаа арыглаттынып, тускай шуурлерни эрткеш, база катап өрээлдерге ээп келир.

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегинде тургускан ол системаның ажылы УАЧД-ниң «Тудуг» павильонун кээп көрүп турар специалистерни сонуургаткан.

А. ЛЕГКИЙ.

Москва хоорай.

КИРЖИКЧИЛЕРИН КӨВҮДЕДИР

Июнь 30-де Көк-Тей совхозтуң № 1 хову-трактор турлаазынга республиканың механизаторлары билиг мергежилин шенежир, арга-дуржулгазын солчур дээш четкилеп келген. Мындыг конкурс бо черде ам ийи дугаар эртип турар. Оон кол сорулгазы болза, техниканың ажыглалын болгаш черни андарарының шынарын экижидеринче угланган чаа ажыктыг арга-дуржулганы чер-черлерге, ажыл-агыйларга улам калбартып нептередири болур.

Эртенгиниң 10 шакта конкурстуң байырлыг ажыдыышкыны болган. Киржикчилер чыскаалыптарга, маргылдааның тугун эрткен чылдагы чемпионнар Иван Панков, Часкал Монгуш, Дарый Сат олар көдүрген. Кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. П. Брокерт республиканың механизаторларының XII конкурузунуң киржикчилеринге байыр чедирбишаан, оңгу беш чылдың үшкү чылында Тыва АССР-ниң чер ажылдыглары часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш кызымаккай ажылдааның, алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир, элбек дүжүттү өстүрер дээш тараалың чайгы ажаалдазынче, техника септелгезинче оларның кирипкенин чугаалаан.

Бо чылын республика конкурузун чүгле черниң шириин андара кагдырбайн чарар талазы-биле эрттирген. Районнарның ажыл-агыйларындан бо маргылдаага шупту 27 механизатор кирипкен. Оларның чартык кезии—аныяктар.

Маргылдааның бирги ээлчээ эгелээн. Тукчугаштар шашкан тус-тус дилиндектерниң эң-не кыдыындан баштай 8 тракторист ДТ-75 трактор-биле черни чардырып кирипкен.

Конкурстуң негелдези шыңгыы: андарылганың шынары—ханызы, оорглавазы, дөрту, кыдыының дескизи дээш оон-даа өске. Бо негелделерге дүүштүр тракторист 100 санны алыр ужурлуг. Ону чедери ындыг-ла белен эвес.

«З» дугаарлыг тракторда Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозунуң механизатору Владимир Фролковтуң ажылын комиссия, чыылганнар сонуургап мактаан. Оон андарган чери ооргга чок дески, өрүктары хеңу, кыдыглары бир дөмей — үндүрүк-киирик эвес болган.

Бо маргылдаа бүдүн хүн уламчылаан. Оон түңнелин судья коллегиязы үндүрген. Черниң шириин андара кагдырбайн чарар маргылдаага Кызыл районнуң «Көк-Тей» совхозунуң тракторизи Иван Парпуң ниитизи-биле 93 санны алгаш, республика чемпиону атты чаалап ап, хүндүлел бижик база өртектиг белектер-биле шаңнаткан. Ийиги черни Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң механизатору Анатолий Колягин (85,5 санныг) алган. Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтан келген Дондей-оол Чагар-оол 83 санны ап, үшкү черни ээлээн, Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозундан келген комсомолчу механизатор Евгений Загвоздкин база эки көргүзүглерлиг болуп, мактал-шаңналды алган.

Аныяк механизаторлардан бирги черни Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының төлээзи Василий Панюков, ийигизин Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозундан келген Владимир Фролков, үшкүзүн база-ла Дуржулга станциязының тракторизи Иван Панюков ээлээн.

Маргылдаага кирипкен херээжен механизаторлардан бирги черде Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң тракторизи Дарый Сат болган. Д. Сат эрткен чылын МТЗ-50 тракторга черни анаа андарарынга база чемпион атты чаалап алган турган. Ийиги черни Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң механизатору Калдар Монгуш, үшкүзүн Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң төлээзи Наталья Чаш ээлээн. Команда айы-биле бирги черни Кызыл, ийигизин Каа-Хем, үшкүзүн Чөөн-Хемчик районнар алган.

Ынчангаш чыл бүрүде эртип турар бо ажыктыг маргылдааны ам-даа массалыг болдурары, оон киржикчилериниң санын көвүдедири күзенчиг.

И. КАНЗАЙ.

КЫМ ЧҮНҮ ОЙНАП АЛЫРЫЛ?

(Кыргыкчыларның XIV республика конкурузундан)

Хойну электриниг хачы-биле дүрген кыргыырының мурнакчы аргазын ажыл-агыйларга улам нептередир болгаш кыргыкчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле дүрген кыргылданың республика конкурстарын организастап эрттирип турары чаңчыл апарган. Ындыг конкурс эрткен айның сөөлгү хүнүнде Таңдыда Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга болуп эрткен.

Эртенгиниң 10 шак. Хойну дүрген кыргыырының XIV республика конкурузунуң байырлыг ажыдыышкыны. Маргылдааның тугун эрткен чылгы конкурстуң тиилекчилери—Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозундан келген кыргыкчы Алдын-оол Монгуш биле Дуржулга станциязының хой кыргыкчызы Галина Иванова олар көдүрду. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кол мал эмчизи А. Разумов конкурстуң киржикчилеринге байыр чедиргеш, бо хүннерде республиканың бүгү малчыннары, хой кыргыкчылары удавас болур Наадымга төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр база аңаа киржир эрге дээш социалистиг чарышты чер болганда калбарткан канчаар-даа аажок улуг кедергуушкунуг, тура-сорукту ажылдап турарын чугаалап, хойну механизастаан арга-биле кыргыырының ужур-дузазын, эртип турар конкурстуң сорулгаларын чугаалады.

Маргылдааның баштайгы ээлчээ. Электриниг агрегаттарда—эр кыргыкчылар. Оларның аразында демисел эге минуталардан-на чидигленип берди. Оон-биле чергелештир мергежилиниң өзулүг мастерлери дораан-на илерей келди. Бии-Хемде «Өөк» совхозтан келген Байыр Орусайның хой кыргыырының аптиг, шалыпкынын чыылганнар саадавайн эскерип кагды. Байыр Ламажапович бир хойну кыргыырынга чүгле 2 минута 30 хире секунда чарыгдап турарын чанында судья секундомер-биле санап, демдеглеп ап тур. Оон кожазында агрегатта база дуржулгалыг кыргыкчыларның бирээзи Иван Житков ажылдап тур.

Конкурстуң негелделери шыңгыы: хойну эң кыска үеде дүрген кыргыырындан аңгыда кешке кезиишкин кылбас, дүктү чүгле чаңгыс аай тудуш кылдыр кыргыыр, ортузундан үзе кезип, шокар черлер арттырбас, кыргыкчыга, доорзындан кым-даа дузалашпас... Дөрт чугаалаарга, хой бүрүзүн дүрген болгаш эки шынарлыг кыргыыр.

Эрткен чылгы конкурска республика чемпиону атты чаалап алган А. Монгуш кыргыыр ужурлуг 8 хойну (оларның бирээзин шенеп кыргыыр) кыргып доозуптарга, бо конкурстуң эрткен чылдарнывыцдан онзагай талазы чүл дээрзин айтырдым.

— Бо удаада кыргыкчыларның эки белеткенгени, арга-мергежилиниң улам бедээни илдең-дир. Мен республика конкурстарынга сес удаа, Бүгү-эвилел конкурстарынга дөрт удаа киржип, шаңналдыг черлерни ээлеп келдим. Хойну механизастаан арга-биле дүрген кыргыыры бистиң республикада чылдан чылче улам нептереп, бо ажылдың өзулүг мастерлериниң көвүдеп турарынга өөрүп тур мен. Чүгле мындыг конкурстар үезинде хоочун болгаш аныяк кыргыкчыларның аразында дуржулга солчуушкунун идепкейлиг организастаары күзенчиг-дир.

Конкурстуң 17 эр киржикчизиниң аразында ийи ээлчеглиг маргылдаа доостурга, херээжен кыргыкчыларның аразында маргылдаа эгелээн. Аңаа Дуржулга станциязының хой кыргыкчызы Зинаида Сырчина баштайгы минуталардан-на өскелерни мурнай берген. Ол бо кыргылда пунктузунда ам он ийи чыл улаштыр ажылдап турар, республика конкурстарының каш дакпыр киржикчизи, 1976 чылдың чемпиону. Мергежилдиг кыргыкчы бо удаада база кымга-даа аштырбайн, тиилекчи боол үнген.

— Бистер, назы-харывыс деңгй берген улус, маңаа чеже ажылдаар бис. Ынчангаш кыргылдага аныяктарны идепкейлиг киириштирип, хойну дүрген кыргыырынга оларны өөредиринче чугула кичээнгей салырын амыдырал негеп келген-дир—деп, кыска беседазының түңнелинде Зинаида Георгиевна чугаалады.

Чартык хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелин жюри үндүргеш, тиилекчилерни илереткен. Эр улустан хойну дүрген кыргыырынга республика чемпиону бедик атты «Өөк» совхозтан Б. Орусаай чаалап алган. Ол ниитизи-биле 98,4 санны алган. Ийиги черни Дуржулга станциязының төлээзи И. Житков, үшкүзүн «Кара-Хаак» совхозтан келген кыргыкчы А. Монгуш олар ээлээн.

Херээжен улустан республика чемпиону атты үстүнде адааным З. Сырчина чаалап алган. Ол бир хойну кыргыырынга 2 минута 32 секунданы чарыгдап, ниитизи-биле 96,2 санны алган. Ийиги черни оон чаңгыс чер чурттуу В. Бабкина, үшкүзүн база «Өөк» совхозтуң төлээзи Ч. Сарыглар ээлээн.

Конкурска кирипкен аныяк кыргыкчылардан Алдын-оол Монгуш шылгарааш, чемпион атка төлептиг болган. Ол бир хойну кыргыырынга 3 минута 15 секунданы чарыгдап, ниитизи-биле 95,6 санны алган. Ийиги, үшкү черлерни Дуржулга станциязындан кыргыкчы В. Балтайс болгаш «Өөк» совхозтан М. Маады олар ээлээн.

Аныяк херээжен кыргыкчылардан эң эки көргүзүгну Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозундан келген К. Серээ чедип алган.

Конкурстуң тергиинneringe чемпионнуң лентазын баглап, шаңналдыг черлерни ээлээннерге хүндүлел бижиктерни, өртектиг белектерни тывыскан.

Хойну дүрген кыргыыр талазы-биле XIV республика конкурузу доозулган. Моон кандыг түңнелдерни үндүрүп болурул? Конкурстуң кол сорулгазы болза хойну механизастаан арга-биле кыргыырының мурнакчы дуржулгазын улам нептередири болгаш кыргыкчыларның ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргаларын дилеп тывары деп үстүнде бижидим. Бир-тээ, сорулга ынчаар салдынган чүве болганда, мындыг конкурстарны баазазы эки-ле чер дилеп, белеңин харавайн, чыл бүрүде аңгы-аңгы районнарга, ажыл-агыйларга организастап эрттирзе дээштиг, солун болгаш ажыктыг болгу дег. (Амгы үеде электриниг хачылары тургускулаан ажыл-агыйлар район бүрүзүнде бар болгай). Ындыг турбуже, конкурсту организастап эрттирип турар органнар—ВЛКСМ обкому, Кодээ ажыл-агый министерствозу, кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкому ийи чыл улаштыр Таңды районда Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязын шилип алган. Бо удаада бо ажыл-агыйның хоюнуң дүгү чедир хозалбаан, чугактталбаан, дыка хир-чамныг болганындан өске черлерден келген кыргыкчыларның хөй кезии конкурска чедимче чок кирипкен. Оон-биле чергелештир бо конкурсту республика конкурузу деп адаары безин берге, чүге дээрге он үш районнуң чедизи маңаа кирипээн. Чүгле Дуржулга станциязынга чоок районнар—Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш Таңдының ажыл-агыйларындан кыргыкчылар келгилээн. Тес-Хем районнуң «Чодураа», «Тес-Хем» совхозтарындан кыргыкчылар конкурска оралдап келгеш, чедимче чок кирипкеннер.

Амгы үеде республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында электриниг хачы-биле хой кыргыырынга өзулүг мергежээн кижилерниң саны дыка эвээш. Ынчангаш аныяктарны бо ажылче хаара тудуп, өөредирин үе негеп турар. Маңаа база бир чугула рольду мурнакчы дуржулга солчуушкунунуң конкурстары ойнаар ужурлуг. Бир-тээ, конкурска кыргылданың мастерлери, тергиинneri киржип келген чүве болганда, бо ажылды шын ажыл-херекчи өзу-биле организастаан болза, конкурсту эрттирген черниң аныяк кыргыкчыларынга оларның көргүзер ажыктыг чүүлдери хөй дээрзи чугаажок. Хоочун кыргыкчыларның арга-дуржулгазын көрүп, шиңгээдип аныксап турарын Таңдыга эрткен бо конкурс үезинде ужуражып, чугаалашканым аныяк кыргыкчылар чугаалап турдулар. Ынчалзажок конкурсту организастап эрттирген эштер мастерлерниң кыргыыр хойну канчаар тударындан эгелээш электриниг хачы-биле шын ажылдаарынга чедир арга-дуржулгазын чыылганнарга, ылангыя аныяк кыргыкчыларга тайылбырлап көргүзер хамаан чок, мурнакчы дуржулга солчур дугайында сөс безин чугаалавааннар. Кыдыындан көрүп турарга, маргылдааны далаш-биле шала-була эрттирипкеш, тиилекчилерни шаңнай каапкаш, дүрген-не тарап чанарын бодаан хевирлиг. Чоокта чаа бо-ла районга, бо ажыл-агыйның чоогунда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка республиканың соончулар конкурузу база шак ынчаар болуп эрткен чүве.

Мурнакчы дуржулга нептередириниң эптиг аргазы болур бо чугула конкурстар бо чылын ана-ла өзу барымдаалаар чорукче шилчээни аңаа киришкеннериниң чөптүг хомудалын болдурган. Бир эвес келир чылдарның конкурстары база мындыг янзылыг эртер чүве болза, хөй кижилерни ажылындан чардыктырып, ээлчип эвес чарыгдал, шүүлеле үндүрүп, оларны организастаакчының херээ бар бе деп айтырыг тургустунуп кээр-дир. Чарыгдалы хөй, ажыы биче, киржикчилери эвээш конкурстардан кым чүнү ойнап алырыл?

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

«Шын»-нуң тускай корр.

ЧУРУКТА: бо чылгы республика конкурузунуң чемпионнары Б. Орусаай (солагай талазында), З. Сырчина болгаш аныяк кыргыкчылар аразынга болган маргылдаага республика чемпиону атты чаалап алган А. Монгуш.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Партийжи амыдырал

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ШИЛИИР, КИЖИЗИДЕР

«Партияга хүлээп алышкынының болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдурбушаан, бистиң районнуң партия организациязы бо талазы-биле ажылды элээн идепкейжиткен. Бодунуң хүрээлениң организас талазы-биле улам быжыглаарынче, аныяк коммунистерни кижизидеринче, партияга хүлээп ап турарларның шынар составын экижидеринче доктаамал кичээнгей салып келген.

Партномнар болгаш партия эге организациялары чонуң иштинден төлептиг кижилерни партияга хүлээп алырынче, хүрээлениң өстүрериңче кичээнгей салып, элээн ажылды чоруткан. Ооң түңнелинде чүгле эрткен чылын хүлээп алганнарның безин 72 хуузу ажылчыннар, 66 хуузу комсомолду дамчыштыр кирген.

«Бай-Тал», «Тээли» совхозтарда партномнар, Шуй ортумак школазында, район эмнелгезинде партия эге организациялары партийжи хүрээлени өстүрер, аныяк коммунистерни кижизидер, эң-не төлептиглерни партияга киирип алыр талазы-биле ажылды күштелдирген. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Тээли» совхозтуң өшкү кадарчызы Ч. Салчак, СЭКП обкомунуң кежигүнү, «Бай-Тал» совхозта кадарчы Б. Анарат, Ээр-Хавак СБФ-де комсомол организациязының секретары, мурнакчы саанчы Л. Монгуш, район эмнелгезинде уруглар эмчизи Н. Хертек, «Мурнакчы» совхозта ажылчын А. Хорлуу олар чижектиг мурнакчы аныяктарны партияның хүрээлениңге хүлээп алган.

Ынчалза-даа Бай-Тал, Кызыл-Даг ортумак, Шуйнуң кадыкшылга школаларында парторганизациялар сөөлгү чылдарда өзүлде чок болган, мында аныяк коммунистер-биле кижизидилге ажылын кошкак тургускан. СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң түңнелдериниң болгаш партияга хүлээп алышкынны организастаарын, аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр организастаарынга холбаштыр районнуң партия организациязының сорулгаларын чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунга ол четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн. Чамдык партномнар болгаш партия эге организациялары партия кежигүнү эвес активтиң, комсомол активиниң болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларының ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды чогуур деңнелге тургуспаанындан ажыл-агыйларының болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң чамдык адырларында партийжи өзек эвээш болуп турар. «Кара-Хөл», «Бай-Тал» совхозтарның партномнары партийжи хүрээлеңге ажылчыннарны эвээшти хүлээп ап келген.

Партияга кирип турарларның политиктиг, моральдыг болгаш ажыл-херекчи мөзү-шынарын, хөй-ниити ажылынга киржилгезин чедир өөренип көрбейн, хүлээп алышкынарны далаш-биле чорудар таварылгалар турган. Ындыг чоруктар «Тээли», «Мурнакчы» совхозтарның партномнарынга, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында партия эге организациязынга турган. Чижээ, «Мурнакчы» совхозта партком арагалаашкындан үш удаа эмнеткен, төлептиг чорууң көргүспээн В. Оспан-Деликти, С. Калдар-оолду партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган партия райкомунуң бюрозунга ол талазы-биле шиитпирни киирип турган таварылга бар. Ол ышкаш партияга хүлээп алышкынны чорударда бүгү талалыг өөренип көрбейн хүлээп алганындан «Тээли» совхозтуң парткому С. Дайынчыны, «Мурнакчы» совхозтуң парткому Х. Сержинни партиядан үндүрер ужурга таварышкан.

Чамдык партномнар, эге организациялар аныяк коммунистер-биле кижизидилге ажылын кошкак чорудуп, оларга даалгалар бээр, отчёттарын хуралдарга дыңнаар чергелиг айтырыгже кичээнгейни кошкатканындан оларның аразында ийи-чаңгыс кижилер СЭКП Уставын хажыдар чоруктар турган. Рекомендация берип турарлардан негелдени шыңгыыратпайн, оларның харысалгазын бедиктпейн турарының фактылары бар.

Чижээ, кандидат стажын эрттирип тура хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээни дээш Тээли сес чыл школазында партия организациязының хуралынга кандидат С. Карыска доңгуданы хүлээткен турган. «Бай-Тал» совхозта партия организациязының учёдундан өй-шаанда үнүп албааны дээш А. Калдар-оолга хемчег хүлээткен. Ол-ла партия организациязынга Ч. Орус-оол 1976 чылдың декабрьда партия кежигүнүнге кандидатка кирген. А эрткен чылдың октябрьда учёттан үнүп албайн чоруткаш, бо чылдың апрельге чедир Кызыл районунга чанпышылдап келген. Алды айлар иштинде партия организациязы-биле харылзааны үскен Орус-оолга кандыг-даа хемчег хүлээтпейн, партия кежигүнүнге хүлээп алгаш, райком бюрозунга киирери-биле келген.

Бо дээрге рекомендация берген коммунистерден эгелээш, совхоз төвүнде партия эге организациязы, партком партияга кирип турарларның мөзү-шынарын хандыр өөренип көрбейн, хуралдарны чидиг шүгүмчүлел чокка, эреңгей эрттирип турганының бир херечизи-дир.

Ээр-Хавак СБФ-де (секретары Р. Билчей), Тээлиниң эмнелге коллективинде (секретары С. Дандар), Шуй ортумак школазында (секретары К. Адыгбай) партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылды экижиткен. Аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны берип, ооң күүселдезин контрольдап, эге организацияларның хуралдарынга оларның отчёттарын дыңнап, беседалажып, ажыл-агыйның чугула адырларынга хуваап, боттуг дузаны чедирип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийжи хүрээленге хүлээп алышкынны организастаар болгаш аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны партияның Бай-Тайга райкомунуң пленумунга чугаалажып, сорулгаларны тодараткан. Аныяк коммунистер-биле ажылды экижидер, ылаңгыя оларның школазын доктаамал ажылдадыр, оларның кижи бүрүзү-биле тус-туста ажылды күштелдирери чугула болуп турар.

А. АДЫГБАЙ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

АРКТИКАНЫ ДИДИМНЕР ЧАГЫРАР

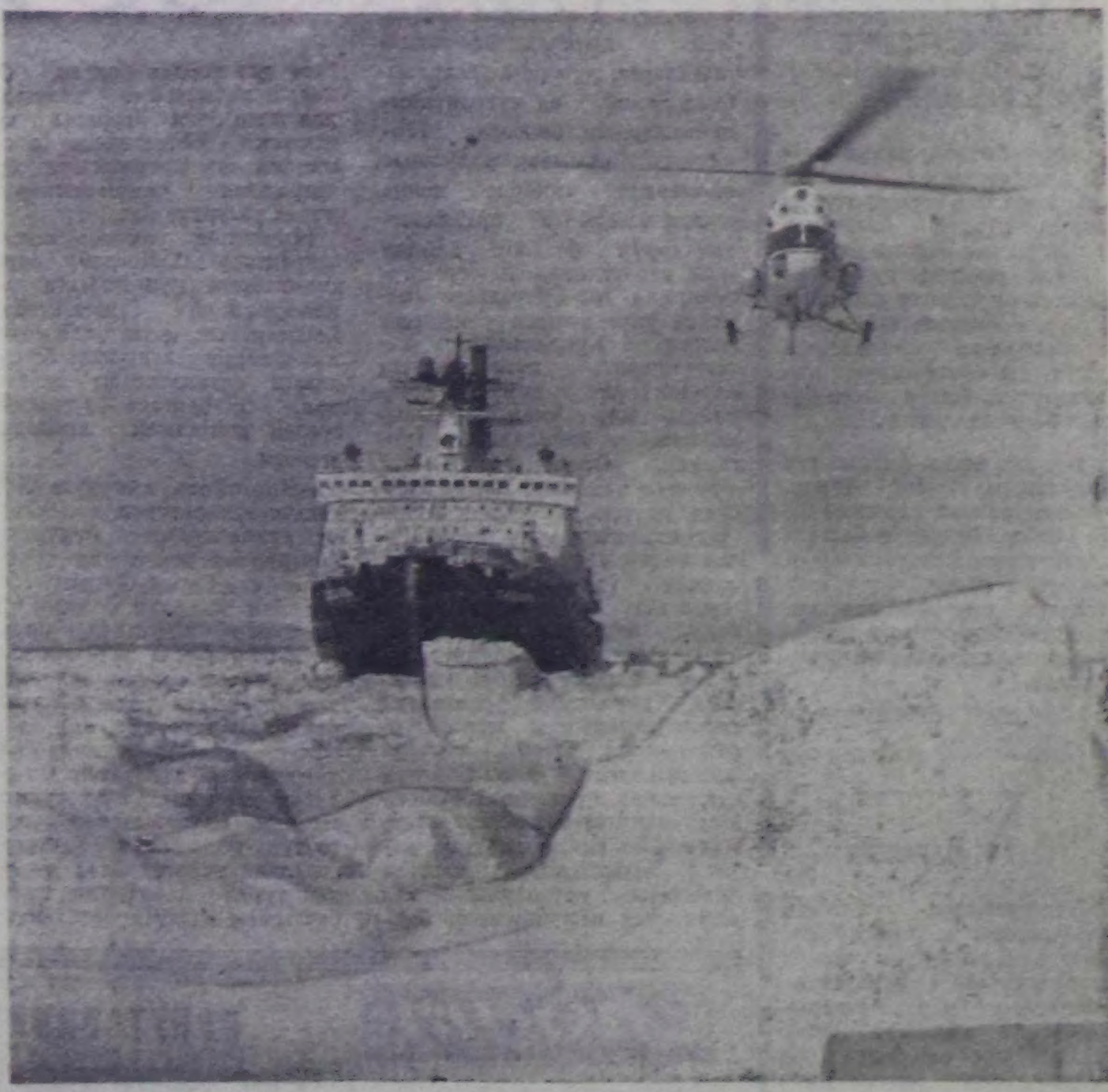

Арктикага экиндирипшкиниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында атомнуг «Сибирь» ледокол чайгы экиндирипшкиниң эгелээринге чедир ийи ай бурунгаар Соңгу Доштуг океанның бедик широталарын таварты «Капитан Мышевский» деп чүък суднозун эрттирген. Олар 7 муң километр хемчээлди 17 хонук дургузунда эрткен. Оон ыңайгы орукту «Капитан Мышевский» чааскаан уламчылаан. Улус ажыл-агыйының 6 муң тонна чүъгүн ол Магаданга чедирген.

Соңгу чүк далайжыларының ол походунуң үезинде алган дуржулгазы улуг ужурлуг. Чүл дээрге Соңгу чүктүң делгем девискээрлерин далай транспорту-биле хандырып турар, а чүъктерни дүрген болгаш бүгү чыл дургузунда чедирер ужурлуг.

Атомнуг «Сибирь» ледоколга Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарынга номчулга конференциязы эрткен. Бичии черге туржуушкуннарның киржикчизи, «Сибирь» атомоходтуң кол инженер-механиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Калинович Следюктуң чугаазын ооң киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

ЧУРУКТАРДА: атомнуг «Сибирь» ледокол Соңгу-Доштуг океанда; А. К. Следюк конференцияның киржикчилериниң аразында.

СЭТА-ның тускай корреспондентизи
С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көдээ тудугларда

БАЗА КАТАП ШЫНАР БОЛГАШ ХУУСАА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин Тываның тудугжулары ханы сонуургал-биле таныжып, чугаалажып турар. Бодунуң илеткелинде эш Л. И. Брежнев көдээ тудугларже кичээнгейни күштелдирер дугайын делгерениңгей-биле айытканын республиканың көдээ тудугжулары сеткил хандыкшыг-биле хүлээп алган. Көдээ тудугнуң индустриалдыг баазазын улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга тудугжулар улам-на сорук кирип, шалыпчы ажыл-иш-биле харыылаарын хүлээниг турарлар. Эш Л. И. Брежнев илеткелинде мынчаар айыткан: «...Көдээге тудугну хөгжүдер дугайында сагыш салыышкын партияның аграр политиказының эң кол чугула тудуш кежээ апарган. ...Колхозтар аразының тудуг организациязының бисте тургустунган системазының күчүзү өзүп турар. Көдээ тудугнуң бүдүрүкге баазазын тургузарынга сөөлгү он чылда күрүнениң болгаш колхозтарның барык 16 миллиард рубль акша-хөреңгизи салдынган. Көдээде объектилерни тударынга ам 3 миллион хире тудугжу-ажылчыннар киржип турар».

Көдээге тудуг ажылын экижидеринче Коммунистиг партия, Совет чазак кичээнгейни күштелдирерин айтып, ада сагыш салыышкынны салып турда, республиканың чамдык тудуг организациялары ажылды сулаардып, бар арга-курааларны долу ажыглавайн турар. Янзы-бүрү чылдагааннардан объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазы үстүп, тудугларны тудар хуусаазы узап турар таварылгалар хөй. Ол ышкаш тудуг ажылының шынары куду болуп турар. Бо айтырыгларга хамаарыштыр «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының (начальниги А. А. Крапивин, кол инженери М. Ш. Ширин) КМК-ларының ажылында четпестерни илередип бижээн бистиң көдээ бижикчилеривистиң чамдык чагаалары ап көрээлиңер.

Эрзинде Ленин аттыг совхозтуң улуг мал эмчизи В. Доңгак мынчаар бижээн. Ында бо чылдың эгезинде ажыглалга киирген ийи-ийи квартиралыг 2 чуртталга бажыңнарын тутканының шынары багай. Ук бажыңнарның тудуун «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 5 КМК-зы (начальниги Ч. Ч. Декпиш-оол) кылган. Бажыңның тавааны бетоннап, кудуп кылыр турбуже, 4 чагыны тургускаш-ла, ооң кырынга бажыңның тавааны салып каапкан. Ооң соонда бажыңның хаалыңның адаанга боктар, даштар үрүп турган, бичии цемент холаан сай кудуп, мегелеп каап. Бажыңның тавааанда даштарның аразы тудушпаан, хозалып, буступ калгылаан. Ооң уламындан бажыңның ооргалары ыргайып кире берген. Бир квартираның суугузу ай-даа четпээнде буступ дүшкен. Хаяалгарның чудукларының аразын чылыглап, сыксываан. Кыжын бо бажыңнарга кыштаар аргажок, чай эртпээнде дүрген-не септеп, кылдынганы дээре: хааланы даштындан малгаштап, чаан алаа эки.

Ол бажыңнарның даштыкы херимнерин кээр болзуңарза, каракка бүзүрээри берге. Чагылар орнун каспаан, чер кырында тургускулап каан, бичии салгынга-ла элеңейип, барып ужар. Хериминиң иштидаштында бок оваалаан берген читкылавар, тудугну доосаан соонда тудугжулар ону арыглаваан.

Тожу районда В. Тамдын-оолдуң биске бижээни мындыг. «Тоора-Хем» совхозта Механизаторлар кудумчузунда ийи-ийи аал дапти чурттаар бажыңнарны шавыштыр, үндүрүк-киирик кылдыр туткулаан. Ынчангаш кудумчу көрүш чок, дорт эвес. Ол-ла кудумчуда чамдык бажыңнарның кырын доврактаар турган, херек кырында хирээнди төп каан, эжиктерин, кладовкаларны хаарыда-биле хоюттаваан манзаларда кызгылаан. Ында «Тыва совхоз тудугнуң» № 1 КМК-зының (начальниги Р. А. Твередин) бригадазы ажылдап турар.

Чөөн-Хемчиктиң Ийме көдээ Советтиниң күүскомунуң даргазы К. Тувак Ийме суурда харылзаа салбырының бажыңының тудуу саадап турарын редакцияга дыңнаткан. Ук объект майда-ла ажыглалга кирер ужурлуг турган. Ында ажыл узуктелгениңден бээр ай ажыл турар. Аңаа тудуг ажылын чорудуп турган Түмен-Байыр Моңгуштуң 9 кижи составтыг бригадазы тудуг материалдары чогундан үнелиг үе-шакты чидирип, ажыл чок, анаа турар ужурга таварышкан. Бригадир Т.-Б. Моңгуштуң тудуг материалдары-биле хандырар дугайында хөй удаа тургускан негелделерин № 3 КМК-ның начальниги Б. Л. Рязанцев хандырбайн келген. Ол ышкаш ында амгы үеде ажыглаттынмайн турар тудуг материалдары үрелип, азы чидип турар.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозтан М. Багаладай ында хөй кажаазының тудуу ара кагдынган дугайын биске бижээн. Кызыл-Хашта ыяш белеткээр 6 кижи составтыг бригадада трактор болгаш ыяш кезер хирээ үрелгениңден тудуг ыяжы белеткеттинмейн турар. 2 дугаар КМК-ның начальниги Ф. А. Копанчук ук объектиде ажылды экижидериниң хемчеглерин албайн турар.

Шынарның болгаш ажылдыг чоруктуң беш чылы. Тудуг ажылының шынарын бедидер, объектилерни өй-шаанда ажыглалга киирери дээш демиселче бригада, КМК бүрүзү хаара туттунган турар ужурлуг. Ынчалза-даа «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының удуртукчулары ук айтырыгны кичээнгейге албайн, негелдени кошкатканын үстүнде фактылар бадыткап турар-дыр.

СЭКП Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр көдээ тудугжуларның мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Ынчангаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының удуртулгазының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының талазындан четпестерни чайлатпышаан, тудуг ажылында байдалды экижидеринче бүгү күштү мөөңнээри чугула.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ОБЪЕКТИВТЕ — АЛЖИР

Алжир хоорай — Алжир Улус-Демократтыг Республиканың найысылалы, Африканың эң чараш хоорайларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Май 1-ниң шолу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

ХАНОЙ. Социалистиг Вьетнамның хөй бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында «Ажылчын бүрүзү — бүдүрүлгени экижидеринге чаартыкчы санал!» деп плакат улуу-биле нептерээн. Ол кыйгырыг республиканың ажылчын аңгызының ортузунда калбак деткимчени алган. Сөөлгү чылдарның дургузунда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкини өзүлүг-ла массалыг болу берген. Чүс-чүс муң ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар чаартыкчы саналдарны киирип турар. Чурттуң барык-ла бүгү бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның ажылчын бюролары ажылдап турар апарган.

Бир эвес чурттуң соңгу талазынга ол шимчээшкин ынаар-даа бээр чаңчылдарлыг болу берген болза, мурнуу можуларда ол шимчээшкин улусчу эрге-чагырганы тургусканының соонда нептереп эгелээн. Вьетнам Социалистиг Республиканың мурнуу можуларынга эрткен чылын социалистиг күш-ажылдың коллективтери атты 100 ажыг бүдүрүлге коллективтери чедип алган. Олар шуптузу чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинин баштап турар.

СТАНЦИЯНЫ АЖЫГЛАЛГА КИИРГЕН

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың күрүне комиссиязы Салхит дээр демир-оруктуң чаа станциязын хүлээп алган. Ону Совет Эвилелиниң техника-экономиктиг дузаламчызы-биле туткан.

Салхит — Дархан-Эрдэнет аразында чаа демир-оруктуң бир станциязы болур. Удавас олап Азияда эң улуг даг-арыглал комбинадындан чес-молибден концентрат сөөртүкен баштайгы поездилер чорууур. Ол комбинаттың баштайгы ээлчээ моол болгаш совет тудугжулар чедиишкиннери-биле доозун турар.

ААЛЧЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

БЕРЛИН. Зуль округтуң 26 хоорайлары болгаш суурлары ГДР-ниң бот-тывынгыр ажылчын урай чүүлүнүң чаңчыл болган 17-ги фестивалының киржикчилерин аалчыларны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Урап-чечен чогаадылганың ол көрүлдезинге республиканың эң дээре 202 бот-тывынгыр коллективтери киришкен. Балет, театр, ыр, танцы болгаш музыка талазы-биле бодунуң урап чүүлүн көргүскен, район болгаш округ конкурстарынга олар фестивальга киржир эргени чаалап алганнар.

Округтуң найысылалынга, а ол ышкаш Мейнинген, Ильменау, Зоннеберге болгаш өске-даа хоорайларга фестивальга ажык дээр адаанга чаа театрларны туткан.

РУМЫН АВТОТУДУКЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БУХАРЕСТ. Питешти деп румын хоорайда чиик автомобильдер заводунуң кол конвейеринден 400 муң дугаарлыг автомашинаны бүдүрүп үндүрген.

Заводту чоокта чаа туткан-даа болза, Питештиниң ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери чогуур бүдүрүлге дуржулгалыг болу бергеннер. Ол чорук оларга дөрт чартык минута болгаш-ла, бир чаа автомобильди бүдүрүп үндүрер арганы берген.

Бүдүрүлгениң коллективи бүдүрүлге күчүлерин чүгле улгаттырарынче эвес, бүдүрүп турар продукциязының хевирлерин янзы-бүрү болдурарынче чүткүп турар. Сураглыг «Дачия-1300» деп чиик автомобильден аңгыда мында «дүрген дуза» көргүзериниң, а ол ышкаш садыг четкизинге болгаш коммунал ажыл-агыйга тускай автомобильдерни база үндүрүп турар.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

РИМ. Италияда президент соңгулдазының алдыгы ээлчээ мурнукудары ышкаш база-ла түңнел чок боор төнген. Христиан демократтар социалистер-биле бир дөмей бадылаашкын үезинде дадагалзап артып калганнар.

Парламенттиниң ийи палаталарының болгаш областарның төлээлекчилериниң даразылда хуралы июль 3-те болур деп чарлаан.

БОНН. Хөй националдыг нефть концерннериниң Барыын Европаның одаар чүүл рыногунда чорудуп турар шаан халдаашкыны хөмүр-даш шахталарын массалыг-биле хаарынга чедирер.

Сөөлгү 20 чылдың дургузунда ГФР-ниң 130 шахталарынга хөмүр-даш казарын соксаткан. Оларның хөй кезии эң-не чаа техника-биле дерииттинген турган. Ооң-биле кады 400 муң ажыг шахтёрларны, а ол ышкаш инженерлерни болгаш техниктерни ажылдан үндүрген.

МЕХИКО. Июль 1-ден эгелеп Мексикада электроэнергия ажыглааны дээш өртектерин чоорту өстүрүп эгелээн. Ийи чыл дургузунда ай санында-ла өртекти бүдүв чартык хуу өстүрер. Ынчангаш ийи чыл болганда өртектер 36 хуу өөр апаар.

Ол хемчеглер чүнүң-даа мурнунда чурттакчы чонуң эң ядыы кезектериниң бюджединге аар салдарлыг болур деп Мексиканың парламенти демдеглеп турар.

РАНГУН. Бирманың экономиктиг хөгжүлдезиниң 3-кү дөрт чыл планында медицина хандырылгазының болгаш улус өөредилгезиниң системазын элээн хөгжүдери баш удур көрдүнген. Дөрт чыл дургузунда чуртка 100 чаа эмнелгелерни, көдээге 160 медпунктуларны болгаш медицинаның өске-даа албан черлерин ажыглаар, 5 муң хире чаа школаларны тудары, бижик билбес чорукту узуткаар дээш демиселди улам ыңай калбартыр чорударны баш удур көрдүнген.

Янзы-бүрү медээлер

НЕЛИР ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

Элдиг-Хемниң кадыкшылга школазының коллективи школаны чаа өөредилге чылынга дүрген белеткээр дээш сагыш салып турар. Тускай планны тургускан болгаш ол ёзугаар ажылдап турар. Өөредилге чылы доозулбаанда-ла школаның даштыкы септелгезин кылып алган. Одаар ыяш бүрүн белеткеттинген.

Бо хүннерде интернатта штукатура кылып турар. Автомашинага гаражты база кылыр. Тудугнуң болгаш септелгениң материалдарын белеткеп алган. Бүгү септелгени ниитизи-биле август айның бетинде доозарынга ук коллектив бүзүрелдиг.

М. ДАКПАЙ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ҮЕНИҢ МАГАЛЫЫН

Хар-назыным улгаткан пенсионер кырган мен. Шагда тыва бижик чаа-ла үндезилеттинип тургустунганда, ону чер болганга улуг-биче кижилер онза чүткүл-биле өөренип турганнар. Мен ынчан Бай-Тайганың Кара-Холге турдум. Бисти ынчан Сукпак деп черге бир ай хуусаалыг бижикке өөреткен. Ол дээрге билигниң чүгле эге чадазы ышкажыл.

Бөгүнгү Тывавысты көрүңер. Кайы хире хөгжүп сайзыраан-дыр. Кижи магадап ханмас. Ылаңгыя сөөлгү ийи чылда безин бистиң чуртувустуң амыдыралынга кайы хире төөгүлүг болуушкуннар болгулааны. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган. Ооң соондарый РСФСР-ниң Конституциязын, адак сөөлүнде Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузун хүлээп алган. Ол бүгүге өөрүвейн кижи чүге өөрүүрүл.

К. ХЕРТЕК.

Кызыл район.

ХОСТУГ ШАКТАРДА

Бистиң «Большевик» совхозтуң Культура бажыңынга солун ажылдар бо-ла болур. Клуб чөвүлели хөй-нити организацияларының нңаның ёзугаар ажылдап турар. Агитквартиралар суббота санында кежээлерни организастаар. «Үе болгаш мода», «Ие болгаш чаш төл» дээш өске-даа темаларга кежээлер солун эрткен.

Бо бүгүнү организастаарынга башкы Кара-сал Оюу, бухгалтер Кара-сал Донзатмаа, ясли-садта кижизидикчи башкылар Ооржак Бүрүнмаа, Клара Донгак, садыгжылар Монгуш Сесин, Донгак Оллеймаа дээш өске-даа идепкейлиглерни мактап адап болур.

Совет-моол найыралга тураскааткан кежээ онзагай эрткен. Акы-дуңма Моол Арат Республика дугайын анаа чорааннар чоңга таныштырган.

Кандыг-даа кежээниң түңнелинде концерт болбайн баар эвес. «Борбак-Арыг» агиткультбригада чылгаачыларга аян тудуп, солун концертин бараалгадыр.

Агиткультбригаданың чайгы оруктары улам узаан— малчыннар чайлаглары, сигенчи шөлдеринче база баар.

С. СУВАК.

Школа болгаш амыдырал

ХИЛИС БАРБАС

Сарыг-Сеп тиң № 2 ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы мурнуку чылдарда «Ленинчи орук» совхозтуң кыргылда пунктузунга ажылдап турган. Хой кыргылдазы—ажылагыйларга, дүжүт ажаалдазы-биле деңней, эң чугула кампанияларның бирээзи. Ынчангаш «чымчак алдынны» өй-шаанда чидириг чокка ажаап алырынга организастыг чорук болгаш деңниг күш негеттинер. А өөреникчилерниң ол бригадазы совхозка улуг дузаны чедирип келген. Бригаданың кежигүннери күш-ажылдың өөрүшкүзүн көрүп, шаңналды ап, улам кызымаккай ажылдап турганнар. Олар Копту-Аксы суурнуң чанында, Копту хемниң унунда, кыргылда пунктузунга кыргылда доозулгуже чедир ажылдап, чурттап, хостуг үе-шагын хөглүг, ажыктыг кылдыр эрттирип, солун экскурсияларны база организастап турганнар. Өөреникчилерниң ол бригадазының дугайында совхозтуң ажылчыннарының чүгле чылыг-чымчак, чаагай сөстери артып калган. А ол бригада ам канчап дүшкенил? Районнуң санитар-эпидемия станциязының эмчилери «мал аарыы тывылган, ынчангаш школачы уруглары мал ажылынга киириштирип болбас» деп хораан болган. Ол харын эмчилерниң талазындан шын боор турары чугаажок. Ынчалза-даа өөреникчилерни күш-ажылга бичиизинден таңчыктырарын утпас ужурлуг бис.

Ынчангаш ол-ла школа (директору С. Достай) өөреникчилерни күш-ажылга кижизидеринче кичээнгейни кошкатпаан: амгы үеде өөреникчилерниң хову-шөл бригадазын организастап тургускан. Ол бригада бо чылдан эгелеп доктаамал ажылдап эгелээн.

—Картофель, кукуруза болгаш ногаа өстүрүп ажылдаар өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазын доктаамал тургузары-биле Сарыг-Сеп тиң № 2 ортумак школазы болгаш кожа турар «Ленинчи орук» совхоз аразында керээни чарган. Совхоз өөреникчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, ону аъштем, машина-техника-биле хандырарын хүлээнген. Ол ам херек кырында күүсеттинип эгеледи, өөреникчилер совхозтуң тускайлаан шөлүнде ажылдап турар. Олар ажылдап турар шөлүнден күзүн баштайгы дүжүттү ап, күш-ажылдың өөрүшкүзүн болгаш үре-түңнелин көре бээрлер—деп, районо эргелекчизи А. Житеева ол эгелээшкин эки болурунга идегеп, чоргааралбиле чугаалады.

Суурдан бир хире-ле километр ыракта ол бригаданың турлаан көөр дээш чорупкан бис. «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген салбырының девискээри—делгем шынаада сиген болгаш кукуруза шөлү калбак ногаан хевис ышкаш ынаар-ла чаптып чоруй барган, көстүп чыдыр. «Мерген» сүт-бараан фермазы мыяда болгай, малга бээр чемни ажаап, шөлдең ынаар сооргүп алырда чоок болган белен, амыр-дыр аа» деп магадап бодап чордум. Шөл суггарар сумуң-унун хаажылай унун келгилээн борбак-борбак, саглаң ногаан талдарны эрте халдып кээривиске, узун-дески оялык көстүп келди. Делгем шөлдү долгандыр каажалап каан, салбаң ногаан, суук-суук талдар-биле хүрээлеттинген, чурумалдыг чер бригаданың турлаа ол болду. Ногаан үнүш-бойдуска бүргеткен ийи бажың, бригада кежигүннериниң чурттаар черлери ол.

—Өөреникчилерни амдызында совхоз автобузу-биле суурдан экеп, интернатче ынаар аппарып турар. Чурттаар черивисти септеп, чаартып доозуп турары бо, ам чүгле соңгалар шилдээри арткан, бо хүннерде-ле маңаа көжүп кээр бис—деп, чаа организастаттынган бүдүрүлге бригадазының удуртукчузу биолог-башкы Л. Щеглова таныштырып турду.

Көөрүвүске, шынап-ла, чурттаар чайгы өрээлдер белен: ханалар чугайлаттынган, сайгылгааны киирглээн, шалалар-даа чүгдүнген болду. А чүгле ойнаар шөлдү дерирр, соңгалар шилдээри арткан... Хондур чаъс чагган, чер өл болза-даа, хүн хөөреп келгенде, өөреникчилер ногаа шөлүнде ажылдай берген болду. Кудайның хайырлалының ачызында ону суггарбас, чүгле бок сигеннерин чулуп аштаан турлар. Оолдар, уруглар чал бүрүзүнде үш-дөрт боол туруп алгылаан, каткы-хөг-биле ажылдаан. А оон ырак эвесте сырый борбак ногаан талдар арызында Мерген хем база-ла хөглүг сүргей шулурткайнып бадып чыдар. Ыя ол хензиг ийи факт безин аас-кежиктиг, чаагай амыдыралдың демдээ боол, кижиниң сеткилин өөртү бээр!

Ол шөлде картофель, кукуруза болгаш янзы-бүрү ногаа аймаан сорттар аайынче тарып олурткан. Чайгы дыштаныылга үезинде ол турлагны ээ кагбазы-биле өөреникчилерни бөлүктеп тургускан. Бир бөлүкке колдуунда-ла он беш кижи, оларның иштинде база бир бригадирлиг кылдыр тургузуп турар. Бо удаада сески классчылар Дима Сандан баштаан ажылдап турлар. Ол бөлүк июльдуң эге хүннеринде ажылдап доозкаш, өөредилге черлеринге кирериниң экзаменнерин дужаарынга белеткенерин дыннатты. Оларның хөй кезии-ле кедээ ажыл-агыйы талазы-биле эртемни чедип ап, төрээн совхозунга ажылдаар күзелдиг. Күш-ажылга олар ам-даа чаңчыккалак, ынчалза-даа ооң амыдыралга эргежок чүгулазын болгаш ажыктыын билип турар дээрзин оларның наиг күзел-чүткүлү көргүзер-дир. Ол бирги бөлүктен Гена Силимаа, Алёша Доржу, Уля Даваа, Люда Уксар болгаш өскелер-даа идепкейлиг эрестиг ажылдап турарлар. Оларның аразында малчын ада-иезиниң ажылынга дузалажып турганнар база бар. Чижээ, Маша Орустук, Аля Одушпаяк эрткен чылдың чайгы дыштанылгазында совхозтуң малчыннары боор ада-иелериниң хоюн кадаржып чайлаан. Ол-ла бригаданың кежигүнү Митя Салчак эрткен чайгы дыштанылгазында, ачазы шөлээлеп турда, ооң орнунга хой кадаржып, авазынга дузалашкаш, чүс бежен рубльди ажылдап бергенин өөрүшкү-биле чугаалап турар. Ол дээрге күш-ажылга төккен дерниң өөрүшкүлүг түңнели-дир!

— Бис бо шөлдү янзы-бүрү сорттар өстүрүп, дуржулгазынчылел ажылы чорударынга ажыглаар бис. Алган билигни херек кырында ажыл-биле холбаар сорулгалыг бис. Күш-ажылдың «амданын» билип алырынга өөреникчилерни кижизидер. Оларның хостуг шактарын ажыктыг, солун кылдыр организастаар. Бригаданың баштайгы шенелдезиниң дужуду кузуң көстү бээр. Аргадуржулгавыс чок, ынчалза-даа күш-ажылывыс хилис барбас, анаа бүвүрээр бис—деп, бригаданың удуртукчузу башкы Л. Щеголева омак-хөглүг каттырбышаан, чугаалады...

1977 чылдың декабрьда СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» доктаалды хүлээп алган болгай. Ол доктаалда мынча дээн: **«Школага чоок турар бүдүрүлге черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга ажыглаарын барымдаалап турган, өөреникчилерниң күш-ажылты өөредилгезин болгаш профессионалдыг ориентациязын организастаар...»**

А Сарыг-Сеп тиң № 2 ортумак школазы «Ленинчи орук» совхоз-биле чоок турар, ооң Мерген салбырының конторазы безин Сарыг-Сеп суурнуң мырыңай бодунда. Ынчангаш «Ленинчи орук» совхоз (директору В. Усков) бо доктаалга хамаарыштыр районда эки эгелээшкинни кылган. Өөреникчилерниң ол организастаттынган бүдүрүлге бригадазы совхозка ам безин бир гек кукуруза дүжүдүн өстүрүп, ажаап бээр. Өөреникчилерни ажыктыг күш-ажылга чаңчыктырары — оларның профессия шилип алырынга дузалаар.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Спорт

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

МУГУР-АКСЫ. Мөңгүн-Тайга районнуң төвүнге спортчу маргылдаа эрткен. 100 метрге маңнаарынга оолдардан И. Дембе, уруглардан М. Чойганмаа, 3000 метрге чүгүрерииге эр улустан К. Хеймер-оол, херээженнерден Б. Хүлер-оол бирги черлерни алган. Волейболга район төвүнүң командалары шылгараал.

16 мөге хүрешкен, анаа «Мөген-Бүрен» совхозтуң төлээзи О. Салчак шүүлтен.

М. ХЕРТЕК.

* * *

АРЖААН. Бии-Хемниң «Өөк» совхозка часкы хову ажылдарының доозулганынга тураскааткан байырлал болган. Мурнакчыларны шаңнап-мактаан соонда спортчу маргылдаалар эрткен.

32 мөге хүрешкен, орта Аржаан суурда А. Балбар шүүлген, Тарлагдан келген А. Түгжү ужуурлешкен. 5 волейбол командазы ойнаан, анаа тарлагжылар бирги черни алган.

В. МААЖЫК.

ИРКУТСКИНИҢ КОМАНДАЗЫ ЧЕМПИОННААН

РСФСР-ниң школачыларының XV спартакиадазының түңнелинге киириштир футболга школачыларның Сибирь зоназының маргылдаазы бистиң республиканың найысылалынга бир неделя үргүлчүлээш, доозулган.

Ол улуг маргылдаага Новосибирск, Омск, Кемерово, Иркутск областарның, Красноярск, Алтай крайларның болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек командалары кириштиннер. Маргылдааның негелдезин ёзугаар ол оюннарга 15—17 харлыг оолдар күжүн шенежип, чемпион ат дээш ойнаайнар.

Чемпионаттың эгезинден тура Иркутск областан келген оолдар боттарының удурлапыкчыларын удаа-дараа удуп ап, аштырышкын чок болуп, чемпион атка төлептиг болган. Команданың ойнакчылары техника-даа, тактика-даа талазы-биле чараш оюнну көргүскен.

Бистиң кожавыс Красноярск крайның футболистери чүгле Иркутск областың командазынга уттургаш, ийиги шаңналдыг черни ээлээн. Бо ийи команда Россия Федерациязының школачыларының XV спартакиадазының түңнел оюннарынга киржир эргени чаалап алган.

Бистиң республиканың шилиндек командазының оолдары-биле Новосибирск областың спортчулары үшкү чер дээш ойнааннар. Ол оюнга Новосибирскиден келген футболистер Тываның командазын 2:1 санга уткаш, үшкү шаңналдыг черни ээлээн.

ЧУРУКТАРДА: зона маргылдаазының эң аныяк ойнакчызы Слава Сүге-Маадыр тускай шаңналды алган (оң талазында); маргылдаа үезинде; зона чемпионнары — Иркутск областың командазы.

В. ЧАДАМБА.

АГААР

Бөгүн республикага одар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын чүк углаңнышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 28—33, чамдык районнарга 18—23 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Хаттың күжү хүндүс кошкак, а дүне секундада 13—18 метр чедер. Агаар 30—32 градус чылыг болур.

КЫМ-ДАА ХҮНДҮЛЭЭР

Кижи кайгап ханмас чараш бойдустуг, ак-ак үннарлыг гадыңнар-биле кажааланган дөрт болгаш делгем кудумчуларлыг Ий суур Бии-Хем биле Ий хемнерниң белдиринде чаттыла берген турар.

Эртенги ажыл-иш хайнып, кижилер күш-ажылчы ээлчээнге үнүп, школачылар кичээлдерже чоруп турда, оларның аразында суурнуң ортаа кудумчузун куду көк баштыг, назыны улгады берген кижи бо-ла бадып орар. Эрткендүшкен, улуг-биче кижилер ооң-биле ээлдек мендилежир.

Бо дээрге Хандыы-Серен Эникпен деп кижи-дир. Үжен чылдарның үезинде Тожу районга бижик билбес чорукту узуткаарынга кирипкен эгелекчилерниң бирээзи, баштайгы башкы-дыр. Ол дөртен чылдар иштинде улус өөредилгезиниң шугумунга ажылдап келген. Ол Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнар школаларынга он ажыг чылдарда ажылдаан. Арткан чылдарны бодунуң өскен-төрээн чери Тожунуң Ий школазынга эге класс башкызынга ажылдап келген.

Ол чаагай сеткилдиг, кижилерге сагыш човаачал, өзүп орар салгалга быжыг билигни бээр дээш моғаа билбес хоочун башкының уруглары кижилер болгаш өөредип херекке киирген улуг-хуузар ууг. Ооң өөредип кааны өөреникчилеринден башкылар, эмчилер, музыкантылар, механизаторлар, малчыннар дээш кымны чок дээр.

Амгы үеде ол Ий ортумак школазының библиотека эргелекчизинде ажылдап турар. Алыс башкы кижи болгаш-ла ындыг боор, ооң уругларга ном сүмелеп, шилип берип, номчукчу бүрүзүнүң сонуургалын ылап билирин кижи кайгаар. Ооң библиотеказында үш чүс ажыг улуг-биче номчукчу бар.

Клубка, интернатка, школаның класстарынга, чоок кавының фермалар ажылчыннарынга кандыг-ла бир номну сүмелеп, ооң ниити утказын таныштырып турарын кижи бо-ла көөр. Солун номнарга конференцияларны организастап, делгелгелерни ай, кварталбайы-биле чорудуп турар. Ол бодунуң кол ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, ада-иелерге, чоң ортузунга уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан беседаларны болгаш лекцияларны чорудуп келген.

К. ИРГИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы: **«Туразында селгүүстен чорааш диис»**, **«Дедир-даван болгаш саат реаппа»**.
11.25—**«Баштайгы өөрүшкүлер»**. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.35—**«Аныяктар адреси»**.
13.35—**«П. И. Чайковский аттыг VI Делегей конкурузунуң хүн демдеглели»**. Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар.
14.05—16.00—Чапсар.
16.00—**«Амгы Моол»**. Кинопрограмма.
16.30—Н. Некрасовтуң лириказы.
17.00—**«Чогаадыкчы»**.
17.30—**«Алдын хаалга»**. Уругларга музыкалыг программа. Чехословакиядан дамчыдылга.
17.15—Уругларга фильм. **«Шуптузун дүвүредип үндүрер»**. Уран-чечен фильм.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
20.00—**«Улусчу контроль»**. Дамчыдылга.
20.20—Киножурнал.
20.30—**«Кадыкшылга»**. Дамчыдылга.
20.50—Документалдыг фильмнер программазы: **«Ыяш хуужуурлар»**, **«Хираиг холдар арыглары»**.
20.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.05—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары чугаалап тур.
21.20—**«Баштайгы өөрүшкүлер»**. Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—**«Мергежил болгаш сорук кириишкин»**. Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг үлегерлиг театрның артистериниң киржилгези-биле концерт.
00.20—01.00—Литва ССР-ниң үрер хөгжүмнүң **«Тримитас»** деп Күрүне оркестриниң концерти. Удуртукчузу болгаш кол дирижёру М. Тамошюнас. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30—**«Пароходтар медээлеп чорук турлар...»** Уран-чечен телефильм.
19.40—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45—**«Кижи, Эртем-техниктиг революция болгаш литература»**. РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Новосибирск хоорайга үнүүшкүнүг секретариадының материалдары-биле.
20.40—21.05—П. И. Чайковский аттыг VI Делегей конкурузу.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Каргыс шагдаа кадайлаңган»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Роберт кадар Тереза»** 9.30, 11.20, 13.10, **«Гайдунтуң ат-адары»** 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Өске черден келген херээжен»** 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дидим болурунга чүс грамм»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Бузаалачкын»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ШЫҢГЫЫ КӨӨР

Эш-өөрнүң «Шын» солуннуң арыннарында оорлар-биле демиселди күштелдирер дугайында бижип турар материалдарын номчуп ора, оларның санал-оналынга каттышпышаан, бодум хуумда аар херек бүрүзүн шыңгыы, өй-шаанда истеп, илередири кончуг чугула деп бодаар мен. Оор херектиң истелгезин чорударын чыдырып, уламдып турбайн, оорлаап кижилерни илередип, оларның оруун моондактап турар болза, ак сеткилдиг эвес ийи-чаңгыс кижилер бистиң аравыска чаштынып шыдавас. Чер-черде оорлаар чоруктуң сөөлгү үеде эвээжевейн турарының кол чылдагааны болза, оорлар-биле демиселди чогуур негеддеге дүүштүр чорутпайн турарында деп бодаар мен. Чамдык таварылгада мал оорлаан кижи илереттинип келирге, ук малды ээзинге эгидип бергени-биле ол херек кызыгаарлаттынып каар чоруктар бар. Аңаа мен бодум хуумда таарзынмас мен. Оор херек кылган кижиге кандыг-даа хемчег онаавайн салып чорудуптары шын эвес деп бодаар мен. Оор кылган кижилерге кандыг-ла бир хемчег ыяап-ла онаар болза эки. Маңаа хамаарыштыр бир оор херек дугайын бижикседим.

Дүнекииниң 2 шак. Милицияның участок төлээзи Константин Салчакты телефон медээзи оттурупкан. «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының сүт-бараан фермазының инек кадарчызы Таан-оол Ондар шак бурунгаар аъдын оорладыпканын телефон дамчыштыр дыңнаткан. К. Салчак фермаже далаш аъттаныпкан. Аңаа чедип келгеш, дүне бир шак үезинде ферма девискээринге ийи элээди оолдар чоруп турганын ферманың дүнеки таңнымылындан ол база билип алган. Ол элээди оолдар Сүт-Хөл 8 чыл школазының өөреникчилери Каң-оол Ондар биле Мерген Бавай-оол болган.

Бо элээди оолдар дүн ортузунда кандыг сорулга-биле ферма девискээринге чоруп турганы сөөлүнде билдинген. Мерген Бавай-оолдуң чеченэл болур Артис-оол Монгуш оолдарга кызыл арага ижиртпеш, Таан-оол Ондарның аъдын оорлап эккээри-биле чоруткан. Оолдар А. Монгуштуң албадалы-биле аъттты оорлап эккелген. Артис-оол Монгуш оорладып алган аъдынга Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозта чурттап турар «эжи» Серен-оол Донгакты аъткарыпкан. Ындыг болза-даа оорларның оруу моондакталган. Милиция ажылдакчылары оолдарны чогуур үезинде тудуп, илереткен. Аътты Барыын-Хемчик районнуң Хөнделең-Аксындан тыпкаш, ээзинге эккеп берген.

Оорлар туттурган. Ындыг болза-даа Артис-оол Монгуш үр-даа болбайн суурга көстүп келген, база катап «чаңын» көргүзүп, арагалап чоруп турган. Элээди оолдарга арага ижиртпеш, аътты оорлап эккээринче оларны албадап чоруткан кижи А. Монгуш. Ындыг турбуже ук кижиниң кылган үүлгединиге хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албааны хомуданчыг. Оор херекче элээди оолдарны киириштирип, оларга багай салдар чедирип турар Артис-оол Монгуш ышкаш арын-нүүр чок кижилерни чула сойгалап, шыңгыы кеземчени хүлээдирер болза эки деп бодаар мен.

С. МОНГУШ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

1978 чылдың июль 11-ден 20-ге чедир Кызылда күрүнениң педагогика институдунга Омскиниң, Ленинградтың, Челябинскиниң физкультура институттарынга конкурстан дашкаар тыва кижилерни бирги курска киирери-биле кирериниң шылгалдаларын чорудар.

Кирерин күзээннер дараазында эртемнерге: орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле), тускай эртемге (гимнастика, чиик атлетика, эштери), биологияга (аас-биле, химияга (аас-биле) шылгалдалар дужаар.

Кирериниң дугайында билдиришкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунга 1978 чылдың июль 10-га чедир чорудар.

Билдиришкинге кожар чүүлдер: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), дээди өөредилге черинге кирерингге бүдүрүлге болгаш албан черниң администрациязының шынзыткан характеристиказы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга), 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чокка), өг-бүлезиниң байдалының дугайында шынзылга.

Дээди өөредилге черинге баргаш, кирер деп турар шериг билеттиң (курлавырда шериг хүлээлгелиглер) азы бижидилге херечилелин-(шеригге келдиртир назылыглар) боду көргүзер.

Кирер деп турарлар сөөлгү ажылдап турган черинден партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа организацияларның, бүдүрүлгениң, албан черлериниң, организацияларның удуртукчуларының, совхозтар баштаар черлериниң берген характеристиказын көргүзер.

Күш-ажыл стажы ийи чыл четпээн кижилер боттарының өөренип турган школаларының болгаш өске-даа өөредилге черлериниң удуртукчуларының болгаш хөй-нииги организацияларының берген характеристиказын көргүзүп болур.

Институттуң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, 114 дугаар өрээл, телефон 2-23-92.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетөөр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корреспондентерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2137.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00791.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 157 (10754) | 1978 чылдың июль 7, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Партияның болгаш чазактың ажыл-чорудулгазында кол чүве — чоннуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкын.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязының июль 5-те палаталарның каттышкан хуралынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. Н. Косыгин** кылган.

Даараазында Национальдар Совединиң Хоойлужудулга саналдаар комиссиязының даргазы, депутат **И. Г. Кэбин** ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национальдар Совединиң хоойлужудулга саналдаар комиссияларының эдеринчи илеткелин кылган. Бөгүн бистерниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып көрүп турарывыс дээрге, күрүне болгаш хөй-нити амыдыралының эрге-дүрүм үндезиннерин улам быжыглаарының дугайында Коммунистиг партияның, СЭКП Төп Комитединиң болгаш эш Л. И. Брежневтиң бодунуң сагыш салыышкынының чаа херечизи. ССРЭ Конституциязының амыдыралда чайгылыш чок боттанып турарының чаа бүзүреңдиг бадыткалы боор турар-дыр деп ол чугаалаан.

Экономика талазы-биле эң улуг айтырыгларны шиитпирлээриниң үлегер-чижээн СЭКП ТК-ның мырыңай чаа боор эрткен Пленуму көргүзүп турар. Ол Пленум Политбюрону ажылдап кылганы болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң Пленумга кылган илеткелинде айыттынган кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле эң чугула хемчеглерни тодараткан.

Бистиң чурттуң экономиказы улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи апарган сайзыраңгай социализмниң үезинде пландарның дүүшкек болгаш дең-дески болурун хандырары, чурттуң ажыл-агыйының нити-күрүне, адырлар аразының болгаш девискээрлер аайының эң чугула айтырыгларын комплекстиг-биле көөрүн чедип алыры, улус ажыл-агыйның төреңдешкек адырларын башкарарының системаларын тургузары чазак черниң ажылынга онза чугула ужур-дузалыг деп чүвени Хоойлу төлевилелинде барымдаалап көргенин оратор оон ыңай демдеглээн. План дээрге, партияның экономиктиг политиказын боттандырарының кол чепсээ болур, ынчангаш бүгү-ле партия, совет болгаш ажыл-агый органнары пландыг даалгаларны ыяап-ла күүседиринче кол күжениишкиннерин мөөңнээри эргежок чугула дээрзиниң дугайында эш Леонид Ильич Брежневтиң айтыышкыны маңаа холбаштыр онза ужур-дузалыг боор турар.

Хоойлужудулга саналдап киирер комиссияларның бодап турары-биле алырга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу чазактың ажыл-чорудулгазынга эргежок чугула эрге-дүрүмнериниң үндезинин тургузуп турар. Ол Хоойлу бүгү-ле министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чагырткан органнарның ажылын улам экижидеринге идиглиг болур.

Комиссиялар Хоойлу төлевилелин бүрүн чүүлдүгзүнмүшаан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүрүн эргелерин болгаш күрүне эргелелиниң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле ооң ажылының организастыг хевирлерин тодарадырынче угланган чамдык чаа чүүлдерни аңаа чемээри чугула деп санап турар.

Ылаңгыя ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирлээри айтырыгларны чугаалажып көөрүнге ССРЭ-ниң хоойлужудулгазында көрдүнген таварылгада, хөй-нити организацияларының нити-эвилел органнары боттарының уставтарында айыттынган сорулгаларны ёзугаар киржир апаарын Хоойлу төлевилелиниң 3-кү чүүлүнге киирерин саналдап турар.

Ол ышкаш черни болгаш ооң байлактарын, суг курлавырларын, дириг амытаннарны болгаш үнүштерни камгалаарының база эртемге үндезилеп, таарымчалыг ажыглаарының, агаарның болгаш суглуң арыг чоруун камгалаарының, бойдус байлактарын камгалап, катап тургузарын болгаш кижиниң долгандыр турар бойдус чүүлдерин экижидериниң айтырыгларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шиитпирлээриниң дугайында санал база киирткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну киирген эдилгелери-биле кады бадылаарын хоойлужудулга саналдаар комиссиялар сүмелеп тур деп, оратор түңнелинде чугаалаан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы, депутат **В. И. Воротников** санал-оналды ажыттынган. Бистиң социалистиг нити-улусчу күрүневистиң совет нитилелдиң улам хөгжүүрүнге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң улуг ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

Хоойлу төлевилели социал-экономиктиг эң чугула айтырыгларны шиитпирлээринге СЭКП-ниң удуртукчу ролюнга үндезилеттингенин оратор демдеглээн. Ооң чайынналчак бадыткалы партия Төп Комитединиң эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг, чайынналчак илеткел кылганы чоокта чаа эрткен Пленуму болур.

Депутат Россия Федерациязының бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң сорулгаларының дугайын чугаалаан. Ол РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназын хөгжүдериниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдың дугайын, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң дыка хөй хемчээлдиг бойдус байлактарын капчаар ажыглап турарының дугайын чугаалаан. Ол районнарда улуг-улуг девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тургузуп турар. Улуг хемчээлдиг социал-экономиктиг комплекстиг программаларны ажылдап кылып, боттандырып чорударынга Совет чазактың ролю Хоойлу төлевилелинде чугула черни ээлеп турар.

Оратор ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну бадылаарын саналдаан.

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. П. Ляшко**: сөөлгү чылдарда бистиң партияның үре-түңнелдиг теоретиктиг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин, СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң политиктиг айтыышкыннарын, «Совет нитилелдиң, бистиң бүгү-улусчу күрүневистиң политиктиг системазын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң сүмелерин болгаш айтыышкыннарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелинде айыттынганын демдеглээн.

Хоойлуну чогаадып тургузарының талазы-биле улуг болгаш үре-түңнелдиг ажыл кылдынган. Төлевилелди эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери көрген болгаш боттарының ол талазы-биле санал-оналдарын киирер аргалыг болган. Бистиң чурттуң күүсекчи болгаш шиитпирлекчи дээди органының ажыл-чорудулгазын тодаргай углап-башкарарынга ол Хоойлу чугула дээрзин оратор онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары, депутат **В. П. Ломакин** эш Л. И. Брежневтиң саналын ёзугаар, Ыракы Чөөн чүк талазы-биле хүлээн алган элээн каш доктаалдар крайның ажылчы чоннарының партия организацияларының удуртулгазы-биле дыка бурунгаарлаашкынны чедип алыр арганы бергенин чугаалаан. Сөөлгү 12 чылдарда крайга бойдус байлактарын комплекстиг ажыглаарының, экономиканы хөй адырлыг ажыл-агый болдурарының талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Ол-ла чылдарның дургузунда үлетпүр кылыглары, кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери коскуу-биле өскен, кол фондуларны ажыглаашка киирери көвүдээн. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү барык 70 хуу көвүдээн.

Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң районнарынга чорааныйның үезинде эш Л. И. Брежневтиң берген сүмелериниң болгаш айтыышкыннарының онза чугулазын депутат демдеглээн.

Минскиниң трактор кылыр бүдүрүлге каттыжыышкынының чиңгине директору, депутат **П. П. Бойков** партияның салганы экономиктиг сорулгаларын күүседиринге каттыжыышкынның коллективиниң салыышкынының дугайын чугаалаан. Чижээ, ол Минскиниң трактор тудугжуларының кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга салыышкынын демдеглээн. Ийи чартык чыл дургузунда каттыжыышкынның коллективи пландан ажыр хөй-хөй миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Күчүлүг чаа тракторларны кылып үндүрерин ийиден ажыг катап көвүдээн. Каттыжыышкынның бүгү продукциязының чартыындан хөй кезиин күрүнениң Шыпар демдээ-биле кылып үндүрүп турар.

Минскиниң трактор тудугжулары план чурумун сагыырын онза чугула деп санап, боттарының херелекчилеринге продукцияны графиктиң мурнап берип турар. Чугаалажып көрүп турар төлевилелди депутат күрүне сагылга-чурумун быжыглаарының чугулазы-биле холбаштырып чугаалаан.

Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, депутат **Н. М. Матчанов** ССРЭ-ниң чаа Конституциязының күштүг боор эгелээшкинин соонда дораан-на ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин бистиң чурттуң Дээди Совединиң чугаалажып көрүп турары ханы утказыг дээрзин демдеглээн. Бо Хоойлунуң төлевилелин ажылдап кылганы Совет күрүнениң хөгжүлдезиниң, социалистиг демократияның болгаш хоойлужудулганы сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын чайгылыш чокка, дорт шиитпирлээриниң херечизи боор турар. Хоойлу төлевилелин чугаалажып турган, бистер, ССРЭ-ниң чаа бодунга онаашкан сорулгаларны алдарлыг-биле күүседип, удуртулганың ленинчи стилиниң үлегер-чижээн көргүзүп турарынга сеткилиниң ханы, патриотчу ёзу-биле чоргаарлап турар бис.

Бо чаа Хоойлунуң чүүлдери ССРЭ Конституциязынга бүрүнү-биле дүгжүп турар деп оратор медеглээн. Хоойлу төлевилелинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының кол-кол угланыышкыннарын тодараткан, бистиң чурттуң чазааның шыңгыы болгаш үре-түңнелдиг шиитпирлеп турар айтырыгларын шуптузун дыка тодаргай көргүзүп турар.

Депутат түңнелинде оңгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының капчаар чоруп турарының дугайын чугаалаан.

Партияның айтыышкынын ёзугаар улустуң соруктуг күш-ажылы-биле бистиң чуртта кылдынып-ла турар чүүлдер ленинчи идеяларның херели-биле чырыттынган деп, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **Б. А. Ашимов** чугаалаан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу өлүм чок ленинчи салгалга бүрүнү-биле үндезилеттинген. Ол Хоойлу төлевилели сайзыраңгай социализм үезинде бүгү-улусчу күрүнениң хүлээлгелерин боттандырып чорударынга чазактың ролюн болгаш сорулгаларын тодарадып турар.

Күштүг боор турар хоойлужудулгаларны сайзыраңгайжыдып, хөгжүдер талазы-биле чуртка сөөлгү чылдарда кылдынган үре-түңнелдиг ажылдың херечилери бистер шуптуувус боор турар-дыр бис деп, оратор чугаалаан. Бо чаа Хоойлу бодунуң күжү-биле бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунунуң улуг чаагай херээнге идигни бээр деп ол чугаалаан.

Чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизин тодаргай башкарарын хандырар талазы-биле партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чоруткан улуг ажылының дугайын чугаалааш, Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **З. А. Патаридзе** Хоойлу төлевилелинде партияның болгаш улустуң мурнунга чазактың ролюнуң болгаш харысалгазының бедээнин демдеглээн. ССР Эвилелиниң эрге-ажыктарын бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның эрге-ажыктары-биле дүүштүрерин тодараткан социалистиг федерализмниң принцивин Хоойлу төлевилелинде айыттынганының ужур-дузазын оратор онзалап демдеглээн. Эвилелдешкен республикаларның чазактарының ажылының нормативтиг үндезиннерин болгаш организастыг хевирлерин улам сайзыраңгайжыдарын республикаларның конституцияларын ёзугаар хүлээп алыр ужурлуг эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң дугайында хоойлуларга көргүскен турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы июль 6-да ажылын уламчылаан.

Кежээки хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрүн уламчылаан. Хоойлу төлевилелиниң совет демократияны улам ыңай хөгжүдеринче угланган нити-күрүне социал-политиктиг улуг ужур-дузазын Туркменистанның КП ТК-ның бирги секретары, депутат **М. Г. Гапуров** демдеглээн. Ында бистиң нитилеливистиң амыдыралының янзы-бүрү талаларынга болгаш делегей харылзааларынга Министрлер Чөвүлелиниң эргелерин тодаргайлаан, күрүнени эргелеп-башкарарының айтырыгларын төптүгдүп шиитпирлээрин республикаларның болгаш чер-чер органнарының инициативазын хөгжүдери-биле холбаштырган.

Совет улустарның акы-дуңмалыышкы өг-бүлезинге Туркменияның экономиказының чедиишкиннерин хөгжүлдезиниң чижектерин оратор чугаалаан. Чижээлээрге, 1975 чылга деңнээрге, республиканың кол фондуларының үнези бо чылдың төнчүзүнге чедир 29,3 хуу өзер.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң төлевилели болза сайзыраңгай социализмниң үезинде күрүне тургузуушкунунуң теориязынга болгаш практиказынга чаа чугула салыышкын болур деп, Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **И. А. Манюшис** чугаалаан. Чугаалажып турар документ коммунистиг тургузуушкунунуң практиказын барымдаалаан деп ол демдеглээн. Социализмниң артык күштүг ажыглавышаан, Совет чазак иштики болгаш даштыкы политиканың кол-кол айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле дээштиг болгаш үре-түңнелдиг ажылды чорудуп турар. Ооң-биле кады нити ССРЭ-ниң-даа, эвилелдешкен республикалар бүрүзүнүң-даа эрге-ажыктарын сырый хоолбап турар.

Литва ССР-ниң амыдыралының чижектери-биле ол чүүлдү депутат бүзүреңдии-биле бадыткаан. Ооң экономиктиг болгаш социал-культура хөгжүлдезин бедик темпилер-биле боттандырып чоруткан. Бүдүрүлгениң өзүлдезиниң чугула курлавырларын ажылчы чоннар диилеп тып, ажыглап турар. Улустуң амыдырал деңнели, ооң культуразы бедээн. Ол болза улус эрге-чаргызының, социалистиг демократияның тиилелгезиниң херечизи болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ролю болгаш харысалгазы доктаамал өзер деп, Эстон ССР-ниң Выру районунуң «Куллре» колхозтуң селекционер-зоотехниги, депутат **Т. Х. Каява** демдеглээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелинде көрдүнген ССРЭ-ниң Дээди Совединиң мурнунга доктаамал отчёттуг чоруу чазактың чурттуң эрге-чагырганың дээди органынга харысалгазының болгаш отчёттуг болурунуң дугайында Конституцияның принцивинге дүүшкек.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелинде совет органнарны организастаарының болгаш оларның ажыл-чорудулгазының демократтыг принциптерин улам ыңай хөгжүдеринче, күш-ажылчы коллективтерниң, хөй-нити организацияларының сайзыраңгай социализмниң политиктиг системазының, нитилелдиң болгаш күрүнениң херектерин эргелеп-башкарарынга ролюн бедидеринче угланган Коммунистиг партияның угланыышкыны чайынналчак-биле илереттинген деп, Азербайджанның КП-ниң Баку хооркомунуң бирги секретары, депутат **А. Г. Керимов** онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында чаа Хоойлуну хүлээп алыры ооң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказын, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң улуг пландарын амыдыралга чедиишкиниг боттандырып чорударынга арганы бээр дээрзинге бүзүрелди депутат илереткен.

(Төнчүзү 2-ги арында).

КОСМОНАВТЫЛАР КЛИМУК БИЛЕ ГЕРМАШЕВСКИЙ ЧЕРДЕ ЭЭП КЕЛГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Петр Ильич Климук болгаш космонавт-шинчилекчи, Польша Улус Республиканың хамаатызы Мирослав Гермашевский составтыг каттышкан экипаж орбитаның «Салют-6» — «Союз-29»—«Союз-30» эртем-шинчилел комплекизинге планнаттынган шинчилелдерниң база шенелделерниң чедиишкинниг күүсеткенинниң соонда 1978 чылдың июль 5-те Черде ээп келген. «Салют-6» орбита станциязында ажылдарны космонавтылар В. В. Коваленок биле А. С. Иванченков олар уламчылап чоруур.

«Союз-30» корабльдиң Черге хонар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде сапаа каап районунга—Целиноград хоорайдан барыын талазы 300 километр ырак черге, чымчак хонуушкунну боттандырган. Черге хонупкан соонда космонавтылар Климук биле Гермашевскийниң кадыкшылы байдалы эки.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Союз-30» комплекизиниң бортунга планнаан ажылдарның программазын долузу-биле күүсеткеш, космонавтылар «Союз-30» корабльди Черже ээп хонарынга белеткээн. Черге хонар аппаратче эртем шинчилелдериниң болгаш шенелделериниң түңнелдериниң материалдарын шилчидип киирген.

Москваның-биле 13 шак 15 минутада корабль биле станция аңгыланышкан, ооң соонда корабльдиң тормозтаар шимчедикчи тургузуун ажылдаткан. Шимчедикчиниң ажылдаары доозулганда, «Союз-30» космос корабльниң орээлдери аңгызаңган болгаш Черге хонар аппарат хонуп бадарының траекториязынче шилчээн.

Сапаа каап бедикке парашют системазы херилдир чазылган. Черге хонарының мурнунда чымчак хондуруушкунуң шимчедикчилерин ажылдадыпкан, ооң ачызында аппарат чымчак хонупкан.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Союз-30» эртем-шинчилел комплекизиниң бортунга чеди хонук хуусаалыг ужуушкунунуң үезинде эштер Коваленок, Иванченков, Климук болгаш Гермашевский олар бойдус курлавырларын шинчилээр сорулга-биле Чер кырының аңгы-аңгы районнарының дорт хайгааралышкының болгаш фото-чурукка тырттыраш кылган. Совет Эвилелиниң база Польша Улус Республиканың эртемденнериниң, специалистериниң белеткээни технологтуг болгаш медицина-биологтуг чамдык шенелделерни күүсеткен. Ооң үезинде космос ужудуушкунунуң байдалдарынга чаа бүдүмелдер алырын боттандырган, деңаа чок байдалдың полупроводник кристаллдарның тыптырынга база өзеринге салдарын өөренип көрген. Шинчилелдерниң элээн хөй кезиин космоска үр хуусаалыг ужудуушкун үезинде экипажка таарымчалыг чуртталга-амыдырал байдалдарын тургузарының айтырыгларынче угландырган.

Космоска каттышкан ээлчеглиг шинчилелдерниң чедиишкинниг доозулганы—социалистиг чурттарның пролетаржы интернационализмниң улуг принцивинге үндезилеңген акы-дуңма кады ажылдажылгазынга чаа базым.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш П. И. Климукту Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде көргүскен эрес-дидим, маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Петр Ильич **Климукту Ленин** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июль 5.

ПУР-нуң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Мирослав Гермашевскийге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде көргүскен эрес-дидим, маадырлыг чоруу дээш ПУР-нуң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Мирослав **Гермашевскийни Ленин** орден болгаш **«Алдын Сылдыс»** медаль-биле шаңнавышаан, аңаа **Совет Эвилелиниң Маадыры** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июль 5.

Космонавтыларга ПУР-нуң Күрүне шаңналдары

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге баштайгы польша-совет космос ужудуушкунунуң үезинде шылгараңгай ачы-хавыязы, эрес-дидим, маадырлыг чоруу база даалганы үлегерлиг күүсеткени дээш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры полковник Петр Климукту Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели «Грюнвальд крестизи» орденниң бирги чергези-биле шаңнаан.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге баштайгы польша-совет космос ужудуушкунунуң үезинде көргүскен шылгараңгай ачы-хавыязы, эрес-дидим, маадырлыг чоруу база даалганы үлегерлиг күүсеткени дээш космонавт-шинчилекчи майор Мирослав Гермашевскийни Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели «Грюнвальд крестизи» орденниң бирги чергези-биле шаңнаан.

Июль 5-те Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязынга Эвилел Совединиң болгаш Национальдар Совединиң баштайгы каттышкан хуралы ажыттынган.
ЧУРУКТА: хурал президиумунда.
(СЭТА. Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

Июль 6-да СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Төрээн чурттуң шаңналдарын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкийге болгаш ССРЭ-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы Е. И. Чазовка тывыскан.

Шаңнал тыпсып тургаш, эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эргим эштер!

Бистиң дайынчы эживис, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Владимир Васильевич Щербицкийге Октябрь Революциязы ордени, а ол ышкаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Ленин ордени болгаш «Кадыыр болгаш Маска» алдын медалы ССРЭ-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы, академик, профессор Евгений Иванович Чазовка тыпсыр өөрүнчүг хүлээлгени күүседир ужурлуг-дур мен.

Эргим Владимир Васильевич, бистиң ленинчи партиявыстың болгаш совет улустуң чаагай чоруунга улуг база чедиишкиннииг күш-ажылынар дээш Төрээн чурт Силерге бедик шаңналды тывыскан. Силерниң 60 харлаанынар-биле холбаштыр база партияның болгаш күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяанар дээш тыпсып турар шаңнал Улуг Октябрьның алдарлыг адын эдилээн. Силерге ону тыпсып тура, чүректиң ханызындан байыр чедирип, коммунизм тургузуушкунунуң бистиң улуг херээвиске чаа алдарлыг тиилелгелерни күзедим.

Совет кадык камгалалының эң көскү ажылдакчыларының бирээзи, бистиң эргим өннүүвүс Евгений Иванович Чазовка Төрээн чурттуң тыпсып турар бедик шаңналынга хамаарыштыр чүл дээрге, ол болза кижиниң ажыл-чорудулгазының эң не өндүр чаагай талазынга — улустуң кадыкшылын камгалаарынга ооң маргыш чок улуг ачы-хавыяалары, медицинаның теоретиктиг болгаш эмнеп турар специалистиң, бистиң кадык камгалалывыстың талазы-биле улуг органиакчының ачы-хавыязын хүлээп көргени болур. Хүндүлүг Евгений Иванович, мээң байыр чедиришкинимни болгаш чаа улуг чедиишкиннерге чүректиң ханызындан күзээнимни хүлээп ап көрүңер.

Оларның күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, Совет күрүнеге, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни чүве чугаалааш, эш В. В. Щербицкий болгаш эш Е. И. Чазов илереткеннер. Коммунистиг партияның, совет улустуң херээнге бараан болурунга, бистиң чуртувуска коммунистиг нитилелди тургузарынга боттарының бүгү күштерин болгаш билиглерин бээрин олар бүзүреткеннер.

Шаңнал тыпсып турда олурушкан партия болгаш күрүне ажылдакчылары шаңнатканнарга чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруунга оларга улам ыңай чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

(Эгези 1-ги арында).

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ленинчи политиказын амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып чорудуп тура, Совет чазак ажылчы чоннарның кол эрге-ажыктарынга доктаамал бараан бооп, совет улустуң тура-соруун илередип келген деп, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, депутат **Б. Е. Саркисов** демдеглээн. Чугаалажып турар төлевилелдиң онзагай чугула чүүлү болза, ооң эргелеп башкарылга органнарын организастаарының ленинчи идеяларынга болгаш принциптеринге долузу-биле үндезилеттингени, күрүне эрге-чагыргазының дээди күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органы болур чазактың ССРЭ Конституциязында тодараттынган өорулгаларын илередиптер болур деп, оратор онзалап демдеглээн.

Депутаттарга чугаалажып көөрү-биле киирген Хоойлунуң төлевилелин чүүлдүг деп көөрүн саналдавышаан, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **С. К. Гроссу** республиканың ажылчы чоннарының, чуңгуда мурнунда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специалистаар болгаш концентрастаар талазы-биле, ону үлетпүр үндезинниңге хөгжүдер талазы-биле шиитпирлеп турар сорулгаларынга дептереңгей-биле доктаатан, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң илеткели партияның аграр политиказын амыдыралга улам ыңай боттандырып чорударынга улуг мобилизакчы салдарны чедирер деп, ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң дугайында илеткелди чугаалажып көөрү ооң-биле доозулган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. Н. Косыгин** түңнел сөс чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрүн Дээди Совет дооскан деп, ол чугаалаан. Санал берген бүгү депутаттар Хоойлунуң төлевилелин бир үн-биле деткээн болгаш ону бадылаар деп саналдааннар.

Хоойлунуң төлевилелинге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш чазактың бүрүн эргелериниң дугайында дүрүмнерин ёзугаар шиитпирлээр ужурлуг долгандыр турар бойдусту камгалаары-биле база ол ышкаш улус ажыл-агыйынга эрге-хоойлу талазы-биле ажылды удуртуру-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөрүнге хөй-ниити организацияларының киржилгезиниң дугайында чүүлдү немээрин Дээди Советтиң палаталарының хоойлу саналдаар комиссиялары саналдаан. Совет чазактың ажыл-чорудулгазының угланыышкыннарын болгаш демократтыг хевирлерин Хоойлу төлевилелинге улам-на долузу-биле илередир арганы берип турар болгаш ССРЭ Конституциязы-биле дүүшкек болганда, ол саналдарны хүлээп алыр ужурлуг деп санап турар бис.

Министрлер Чөвүлелиниң болгаш күрүнениң өске органнарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзырангайжыдарының айтырыгларын депутаттар боттарының саналдарынга чугаалаан. Эрге-чагырганың төп болгаш чер-чер органнарының аразында харылзааларны улам ыңай быжыглаарының, адыр база девискээр талазы-биле планнаашкынны улам-на чогумчалыг дүүштүрериниң хандырарының, ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлээринге комплекстиг чорукту күштелдирериниң, күрүне чурумун бедидериниң болгаш контрольду экижидериниң эргежок чугулазын айыткан. Бо бүгү саналдар алыс утказы-биле алырга чаа Хоойлу төлевилелиниң чогуур чүүлдериниң улуг ужур-дузазын онзалап демдеглээн болгаш улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарын болгаш планнаашкынын сайзырангайжыдар талазы-биле чазактың практиктиг ажыл-чорудулгазынга өөренип көрдүнер.

Депутаттарның саналдаан чамдык бодалдары эвилелдешкен республикаларның болгаш чурттуң чамдык районнарының экономиказын хөгжүдериниң чамдык айтырыгларын шиитпирлээри-биле холбашкан. Ол бодалдарны Министрлер Чөвүлели база өске-даа чогуур органнар чугаалажып көөр болгаш оларны амгы үеде ажылдап кылдынып турар, 1979 чылда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелинге, а ол ышкаш дараазында чылдарда Күрүне планнарынга болдунар арга-биле өөренип көрген турар.

1990 чылга чедир үеде Ыраккы Чөөн чүктүң районнарын хөгжүдер талазы-биле тускай доктаалды белеткээрин дүргедедири-биле хемчеглерни чазак ап чорудар.

Бистиң шимчээшкинивис бурунгаарлаан тудум-на коммунизм тургузуушкунунуң оруунга совет улустуң ниитпирлээр сорулгаларының нарыны болгаш хемчээлдери доктаамал улгадыр. Ооң-биле кады күрүнени эргелеп башкарарынга негеделер база улгадыр.

Эргелеп башкарылганы сайзырангайжыдып тура, эргелеп башкарылгага централизмни хөгжүдүп тура, ооң-биле кады ооң демократтыг эгезин күштелдирери, инициативаны доктаамал бедидери, хүлээп алдынган шиитпирлерниң чогуур үелиг болгаш чогумчалыг болуру чедип алыры эргежок чугула. Бо бүгүге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну хүлээп алыры адигни бээр деп, түңнелинде А. Н. Косыгин чугаалаан.

Палаталар аайы-биле бадылаашкын-биле депутаттар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун бир үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда депутаттар «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдуруп киирериниң чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын кады бадылаашкын-биле хүлээп алганнар.

Июль 6-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы ажылын уламчылаан.

* * *

Совет улустуң тайбыңче болгаш тургузукчу ажылче чүткүлү социалистиг демократияның тиилелгезин чаа күш-биле көргүскен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязының ажылында чайыннанчак-биле илереттинген. ССРЭ-ниң Конституциязы-биле, партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң соонда болган Пленумнарының шиитпирлери-биле дүүштүр ажылдап кылган ССРЭ Хоойлуларының төлевилелдерин депутаттар сонуургалдыы-биле, ажыл-ишчи ёзу-биле бүгү талалыг чугаалажып турар. Совет хоойлужудулганың сайзырангайжааның депутаттар бистиң ниитилеливистиң болгаш ооң экономиказының хөгжүлдезиниң өзе берген деңнели-биле, Совет Эвилелиниң делегейде эш-аалдарының быжыкканы-биле, ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының делегей харылзааларын хөгжүдеринге салдарының күштелгени-биле холбап турарлар.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунуң шиитпирлерин, Пленумга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүгү чурт ханы сеткил ханыышкыны-биле уткаан. Кол чугула адырны хөгжүдериниң дугайында, улустуң чаагай чоруунуң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының чаа илерээшкининге совет кижилер бодунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруун бедидери-биле харылап турар.

Июль 6-да эртенгинин 10 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар диниттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле тура уткааннар.

Палаталарның каттышкан хуралын Эвилел Совединиң Даргазы, депутат **А. П. Шитиков** ажыткан.

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, депутат **А. А. Громыко** кылган.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, депутат А. А. ГРОМЫКОНУҢ илеткели

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ниити-эвилел Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып көөрү-биле силерге киирип турар деп, А. А. Громыко чугаалаан. Ооң алыс утказы чүл дээрге, Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының эчис сорулгаларын болгаш принциптерин ССРЭ Конституциязында чарлааны база быжыглааны ёзугаар, оларны амыдыралга боттандырарынга эң-не улуг чергеан-биле идиг бээр кылдыр, делегей керээлерин чарарының болгаш күүседириниң шак ындыг чурумун доктаадып тургузары болур, а ындыг керээлер эң-не янзы-бүрү хевирлиг болгаш аттарлыг, ооң иштинде дугуржулга, конвенция, пакт, декларация, протокол болгаш өскелер-даа бар.

Айыттынган Хоойлу төлевилели — чаа Конституцияның күштүг болуп киргени-биле холбаштыр бистиң чуртувуста чорудуп турар хоойлужудулга ажылдарының калбак программазын практика кырынга боттандырганының түңнелдериниң бирээзи-дир.

Бистиң социалистиг ниитилеливистиң эрге-хоойлу үндезинин хүнден хүнче канчаар сайзырангайжып, совет кижилерниң эргелерин болгаш хосталгаларын хоойлу канчаар ынаныштыг хандырып турарын бис шуптувус көрүп турар бис. Ол дээрге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хажык чок угланыышкыны-дыр. Ол угланыышкын чурттуң иштинде бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүнүң болгаш деткимчезин ап, даштыкыда ооң миллион-миллион өңнүктериниң ортузунга чогумчалыг улуг үнелээшкинин болдуруп турар.

Саналдап турар Хоойлу төлевилели Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазында харылзалгадыг участокту тодаргайлап турар. Делегей керээлерин күштүг болдуруп, бадылаарының болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында 1938 чылдың Хоойлузун хүлээп алган үеден бээр дөртен чыл эрткенинден чаа Хоойлуну хүлээп алырының эргежок чугулазы тодаргай көстүп турар-дыр. Ол үениң дургузунда канчаар-даа аажок улуг өскерилгелер бо онзагай ажылга база болганы билдингир.

Амгы үеде ССРЭ болза күштүг болуп турар барык-ла он муң делегей керээлериниң болгаш дугуржулгаларының киржикчизи болуп турар.

Бистиң чуртувус керээлерни чарбышаан азы оларга каттышпышаан, социалистиг күрүне болур бодунуң политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа эрге-ажыктарын хандырарының эргежок чугулазын барымдаалап, ниитизи-биле социализмниң эрге-ажыктарын удуртулга болдуруп турар. Чогум-на ону чаа Хоойлу төлевилелиниң үндезинин кылдыр алган. Делегей керээлери тайбыңның политиказының, улустарның айыыл чок чоруунуң, күрүнелерниң дең эргелиг болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылгазының чепсээ болур ужурлуг дээрзин база-ла кезээде барымдаалап турар бис. Делегей харылзааларынга эрге болгаш чөптүг чорук кудүүлээшкинни, агрессияны, империалистиг ёзу-биле ужур-дүржок аажылаар чорукту бүрүнү-биле үндүр кыскан турзун дээш бистер демисежип келген болгаш демисежип турар бис.

Делегей арепазынче социализмниң калбаа-биле үнгениң, күрүнелерниң социалистиг дем каттыштырылгазының тургустунганы делегейниң эрге-хоойлу норма-чижектериниң чаа хевирин болдурганы деп, илеткекчи онзалап демдеглээн. Ук норма-чижектер ол чурттарның ажылчы чоннарының аңгы талазы-биле интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазынга оларның хөй талалыг кады ажылдажылгазынга үндезилеттинип турар.

Совет Эвилели болгаш европейжи социалистиг чурттарны харылзаштырып турар керээлерниң системазы оларның коллективтиг камгалал эвилелин хевирлеп тургускан Варшава Керээзи-биле быжыглаттынган деп, А. А. Громыко чугаалаан. Ол Керээ болза социализмниң ёзулуг быжыг камгалалы, социалистиг дем каттыштырылгазының тайбыңга ынакшылдыг политиказын чорударының үре-түңнелдиг чепсээ-дир.

Бистиң керээлеривистиң одуруг бүрүзүнде марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле акы-дуңма чурттарның улустарының аас-кежик дээш кады чорудар демиселче чайгылыш чок тура-соруу илереттинген.

Амгы үеде дыка хөй аңгы хамаарышпас күрүнелер-биле янзы-бүрү талаларда керээлиг харылзаалар бисте тургустунган. Улуг болгаш биче, сайзырангай болгаш хөгжүп эгелеп турар күрүнелер-биле харылзааларга дең эргениң принцивин ол керээлерде бадыткаттынган. Ол чорук хосталган чурттарның политиктиг болгаш экономиктиг тускайлаң чоруун быжыглаарынга идиг берип, колониалдыг дарлалдың артыышкыннарынга, апартеидке болгаш расизмге удур демиселге оларга дузалап турар.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының база бир чугула участогу — чепсегленииишкинниң дүжүрери болгаш чепсекти бүдүрерин соксадыр дээш демисел. Бир эвес улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга идиг берип болур-ла болза, делегей хүлээлгелерин бодунга алырынга белен чорукту бистиң чуртувус өскерлиш чок илергейлеп турар.

Делегейниң ийиги дайынының түңнелинде тургустунуп келген политика болгаш девискээр талазы-биле херек кырында боттуг чүүлдерин база дайын соолундеги хөгжүлдени керээлиг чурум-биле быжыглааны кайы хире ужур-дузалыг болганыл дээрзиниң дугайын чугаалаза чогуур деп, илеткекчи уламчылаан. 1970 чылда ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга чарган керээ ол херекке улуг рольдуг болган. «Ол керээ ийи күрүнениң аразында харылзааларга бодунуң үндезин болур бүгү ужур-дузазын хевээр кадагалап артырбышаан, Европага дүштүр чорукту чавырлыышкынын хандырарынга, айыыл чок чорукту быжыглаарынга шиитпирлиг факторларының бирээзи болуп келген болгаш ындыг болуп артып-даа турар» деп, Германияның Федеративтиг Республиказынга Леонид Ильич Брежневтиң чоокта чаа аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында онзалап демдеглээн.

Ол керээ болза, Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга политика талазы-биле кедергей чугула болган үре-түңнелдиг аян-чоруунуң үезинде ат салган, чавырлыышкынның херээн бурунгаарладырының, чаагай кожа-хелбээ чоруктуң болгаш тайбыңны быжыглаарының дугайында кады кылган декларациядан болгаш ССРЭ биле ГФР-ниң экономика болгаш үлетпүр талазы-биле үр хуусаалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң база ханыладырының дугайында дугуржулгадан чаа боттуг быжыглаашкынны болгаш хөгжүлдени алган.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызы делегей документилериниң аразында онзагай черни ээлеп турар. Делегей харылзааларының төөгүзүнде дөмейжир чүве чок болуп турар ол документ—Совет Эвилелиниң, социализмниң бүгү-ле европейжи чурттарның даштыкы политиказының улуг чедиишкини. Ол ооң-биле кады ниити Европа чөвүлел хуралының бүгү-ле киржикчилериниң улуг чедиишкини болуп турар. Бистер болза Түңнел актының адаанга боттарының аттарын салган бүгү күрүнелер ооң чүүлдерин долу хемчээли-биле хүндүлээн база күүседеткен турзун, ол документиниң утка-шынарын хажыдарын, ооң канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын бичеледирин кым-даа оралдашпазын дээш туржуп турар бис.

Чавырлыышкынның политиказынга эң-не улуг чергеан-биле делегейниң ынаныштыг эрге-хоойлу үндезинин салыры дээш Совет Эвилели, социализмниң акы-дуңма чурттары демисежип келген болгаш демисежип турар. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле кылган хөй-хөй делегей актылары чогуу-на ол эчис сорулгага дүгжүп турар.

Ынчаарга бир эвес ам Барыын чүкте чамдык кижилер шимээнниг, харын-даа калчаалыг кампанияны чавырлыышкынга удур көдүрүп, дайынның кес кырынга турарынче делегейни катап чыгаарып оралдажып турарын көргеш, соолгу чылдарда чарган керээлер болгаш дугуржулгалар тайбыңның база кады ажылдажылганың дайзыннарының чымзениишкиннеринге удур туржурунга, чавырлыышкынны быжыглаарынга бодунуң ролюн ойнап турар дээрзин барымдаалавайн барып болбас.

Совет Эвилелиниң делегей кады ажылдажылгазының хөй талага дыка калбарганы мырыңай он-он янзы-бүрү министерстволарны, комитеттерни болгаш ведомстволарны күрүнелер аразының дугуржулгаларын чарар талазы-биле ажылче дорт хаара тударын неген турар деп илеткекчи демдеглээн.

Мындыг байдалдарда совет албан черлериниң делегейге чогуур ажыл-чорудулгазын аайлап, таарыштырарының дугайында айтырыгны чаа ёзу-биле тургузар ужурлуг апаары билдингир-дир. Хүлээп алыры-биле киирип турар Хоойлу төлевилели ындыг ажылды таарыштырбышаан, бистиң күрүневиске чаңгыс аай керээ политиказын чорударын хандырар арганы берип турар.

Хоойлу төлевилели эвилелдешкен республикаларга эвес, а ниити эвилелге чурттар аразының керээлерин чарарының айтырыгларын таарыштырып турары ооң бодунуң адындан на көстүп турар-дыр. Эвилелдешкен республикалар ССРЭ Конституциязын болгаш боттарының-даа конституцияларын ёзугаар өске күрүнелер-биле керээлерни тускайлаң чарар эргелиг болгаш чарып-даа турар. Ооң-биле кады эвилелдешкен республикалар ССРЭ-ниң чурттар аразынга керээлерин чарарынга база-ла идепкейлиг рольду ойнап турар. Эвилелдешкен республикаларның керээ талазы-биле инициатива кылырын быжыглаары—чугула чаа чүүл боор турар.

Делегей эргелериниң ниити хүлээп көрдүнген принциптерин болгаш норма-чижектерин ёзугаар хүлээлгелерни ак сеткилдиг күүседири дээрге, Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының конституциялыг принциви-дир. Ону бистиң чаа Конституциявыстың 29-ку чүүлүнде дүрүмчүткен.

Бистер керээлерни ак сеткилдиг болгаш шынчы сагыырының дугайында айтырыг улуг ужур-дузалыг деп көрбүшаан, бистиң-биле чарган чурттар аразының керээзиниң ооң өске киржикчизиниң үреп бээр таварылгазында алыр эргежок чугула хемчеглерин баш удур көрүп турарывыс база билдингир болгай. Бир эвес шынчы үрээшкин болур болза, а ол ышкаш делегей эргелериниң ниити хүлээп көрдүнген норма-чижектери-биле баш удур көрдүнген өске-даа байдалдарда, ол талазы-биле бистиң хүлээлгелеривисти соксадып каап болур, а чугаа ийи талалыг керээ дугайында чорып турда, ол керээни күш чок кылып каап болур. Бо бүгүнү Хоойлу төлевилелинде айтып турар.

Илеткелде Совет Эвилелиниң чурттар аразынга керээлерин күштүг кылдыр бадылаарының чурумун айыткан. Ындыг чурумну Хоойлу төлевилелинде тодарадып турар.

А. А. Громыко чогум-на бистиң чурт делегейниң хуваалтынмазының идеязын көдүрүп үндүргенин болгаш ону камгалап турарын демдеглээш, мынча дээп: ооң-биле кады бистер, чавырлыышкынның-даа хуваалтынмазы дээш, ону бүгүнү хаара туткан характер байдалдыг болдурары дээш туржуп турар бис.

Соолгу үеде кандыг-ла бир «совет кыжанышкынның» дугайында, делегейниң ийи системаларының шериг талазы-биле тодаргай деңнежилге чоруунга үндезилеттиниишкин тургустунган күштерниң деңзигүүрүн үрээринче ССРЭ чүткүп турар дээрзиниң дугайында хоозун бодалдарны чулчуруп турар деп, ол уламчылап чугаалаан. Ооң-биле чергелештир Барыын чүктүң ажылдакчылары ындыг деңзигүүрлүг чорук олчаан турбушаан, ол үреттинмээн деп бүдүү ховар эвес мииниин турарлар. Ынчап тургаштың-на олар улустарны мегелээрин оралдажып турар.

Чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленииишкинни дүжүрери-биле холбашкан чамдык айтырыглар талазы-биле үр үе шиитинде боол келген чугаалажыышкыннарга, ооң-биле кады совет-америк-даа чугаалажыышкыннарга ССРЭ-ниң адынга кылып турар ындыг иргүлчү чулчуруушкуннар дузазы-биле шаптыктаарын оралдажып турар-дыр.

Ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадырындан, ооң курлавырларын чөорту кызырарын болгаш ооң соонда бүрүнү-биле узуткаарындан эгелээш, күрүнелер аразынга харылзааларга күштерни ажыглавазының болгаш оларның аразында бүгү маргылдааларны тайбың арга-биле шиитпирлээр дугайында керээни чарары дээш ышкаш, чепсегленииишкинни дүжүрери-биле холбашкан ындыг улуг политиктиг айтырыгта чедир чепсегленииишкинни дүжүрериниң бүгү-ле кол айтырыгларын бистиң инициативавыс хаара туткан.

Тайбың болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңай демиселдиң СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган программазынга, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган идеяларга үндезилеттинген совет саналдар боттарының ханы утказы болгаш боттуг чоруу-биле чер кырында ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң эң чаагай деткиишкинин алган. Оларның дыка хөйү өске социал-экономиктиг системага хамааржып турза-даа, ол инициативаларны делегейниң күрүнелериниң хөй кезии бедик-биле үнелеп көрген. Чүге дээрге, чепсекти эндере бүдүрерин соксадып, дайынны баш удур болдурбазынче угланган ажык болгаш чайгылыш чок политиканы олар шуптузу ол саналдардан көрүп турарлар.

Чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыгларын шиитпирлээр сорулгалыг күжениишкиннер талазы-биле кол болгаш идепкейлиг роль база-ла мурнукузу ышкаш Совет Эвилелинге, социалистиг чурттарга онаажып турарының маргыжар арга чок факт-барымдаазы КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле тускай сессиязынга база катап бадыткаттынган. Ол сессия мырыңай чоокта чаа доозулган болгаш совет саналдарның салдары-биле боон эрткен болган. Чепсегленииишкинниң дүжүрери дээш демиселдиң делегей кырынга алдан чыл мурнуунда көдүрүп үндүрген тугун социализм быжыг-биле бедик тудуп турар.

Ынчалза-даа сессия өске чүүлдү база көргүскен: чепсегленииишкинниң херек кырында дүжүрериниң дугайында дугуржулганы чедип алырының оруунда ам-даа шыңгыы шаптыктаашкыннарны ажып эртер апаар. Боон эрткен тускай сессия ол оруктуң чүгле бир үе-чадазы-дыр.

Чепсегленииишкинниң дүжүрериниң ажык-даа, чажыт-даа удурланыкчылары делегейде ам-даа эвээш эвес. Олар дээрге, хамыктың мурнунда Барыын чүк күрүнелериниң милитаристиг бөлүктери болбайнаан. Ол күрүнелериниң төлээлекчилеринден үргүлчү-ле дыңнаар чүүлдер—чепсегленииишкинниң контрольдаар дугайында шуугаазын-дыр. Ооң-биле ажыттальш, чаптыгын алгаш, олар шериг күжүн улам улгаттырып турар. Пекинниң амгы удуртукчулары чепсегленииишкинниң дүжүрериниң эң-не каржы удурланыкчылары-биле кады көделип турар. Чепсегленииишкинниң дүжүрериниче азы чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче бээин угланган кандыг-даа дугуржулганың удурланыкчыларының бирги одуруунда туруштузалеп алаа дээш-ле олар өскелерни нектери-биле чайладыр ийи турар апарган деп чугаалап болур.

Ынчалза-даа чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш чепсегленииишкинни дүжүреринче, боо-чепсекти кызып үндүреринге чарыгдаттынып турар канчаар-даа аажок хөй акша-хөреңгини улустарның тайбың негеделеринче, оларның чаагай чоруун бедидеринче шилчидеринче угланган Совет Эвилелиниң, бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң быжыг чүтпүлүн моон-даа соңгаар уламчылаар шиитпирлиинге ол бүгү шаптыктап турар.

Совет коммунистерниң болгаш бистиң социалистиг күрүневистиң бүгүдээзи-биле хүлээп көрдүнген удуртукчузу, бүгү делегей кырында шылгарангай политиктиг ажылдакчы, ооң сөс бүрүзүнче делегейниң бүгү найысылалдарының, бүгү улустарының кижилериниң хаара туттунар кижи болгаш бистиң чорга аралывыс Леонид Ильич Брежневтиң бистиң делегей арепазынга кылып турарывыс база оон кижи төрелгетенниң салым-хуузунуң дыка хамааржыры төөгүлүг улуг херээвиске канчаар-даа аажок улуг чогаадыкчы болгаш организакчы ролю кандыг-даа деңзи-биле хемчээттинмес. Ол чүге ындыгыл? Чүге дээрге, бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң чаныш-сыныш чок тура-соруу болгаш угаан-бодалы ооң чугаалаан сөстеринде илереттинген болур.

А. А. Громыконуң түңнелинде чугаалааны:

Чугаалажып көөрү-биле киирген Хоойлу төлевилели дээрге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер болгаш хоойлу саналдаар талазы-биле комиссияларының, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кылып чорутканы улуг болгаш кызымаккай белеткел ажылының түңнели-дир. Бо документини ажылдап кылырынга бистиң сураглыг эртемденнеривисти болгаш специалистеривисти хаара туткан. Совет Эвилелинге, а ол ышкаш даштыкыга, бирги ээлчегде социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга чыгдынган керээ практиказының дуржулгазын база барымдаалап көрген.

Бо чаа Хоойлу чавырлыышкынны болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаарынга салыышкын болур деп долу үндезинниг чугаалап болур.

(СЭТА).

ОН БЕШ МУҢНУ КЫРГААН

Өвүр районнуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 163 тонна эки шынарлыг дүктү күрүнеге садарын хүлээнген. Ол чиик эвес херек. Ынчалзажок ону чедип алырының боттуг аргалары бар. Ам хойжулар боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, кыргылда кампаниязын хайныышкынныг чорудуп турар.

Районнуң үш ажыл-агыйында алды кыргылда пунктузунда электриниг 162 хачылы тургускан. Кыргылдада 200 ажыл кижини хаара туткан. Хой кыргылдазынче районга бир дугаарында «Торгалыг» совхоз организастыг кирген. Ооң түңнелинде ында 5150 өшкүнү база 5200 хойну кыргааш, 12 тонна ажыг дүктү дужааган.

Районда ниитизи-биле 14 муң ажыг хой, өшкүнү кыргаан болгаш күрүнеге 13.5 тонна дүктү саткан. Республиканың малчыннар Наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр сорулга-биле чартык чыл планындан ажыр 5 тонна дүктү күрүнеге садарын хойжулар хүлээнген.

Ооң-биле чергелештир кыргылда кампаниязында четпестер база бар. Ажыл-агыйлар электриниг хачылар-биле хой кыргыыр кижилерни өөретпейн турарының уламындан оларның барык-ла 30 хуу-зу хол хачызы-биле кыргып, ол чугула ажылды саададып, дүктүң шынарын кудуладып турар. Кыргыкчыларның ажыл нормазын, алыр төлевирин, чарыштың негелделерин пунктуларга улуг оралдаашкын-биле ажылаан. Пунктуларның санитарлыг байдалы багай, кыргыкчыларны эргежок чугула чүүлдер-биле хандырбаан.

Хой арын кыш ашкан, чаштаашкын чок, кургаг болгаарындан дүк хоозалбайн, чуңгакталбайн турарын билеп тура-ла, «Торгалыг» совхозтан өске ажыл-агыйлар хойну кажаалааш, кырынче суг чаштырар хемчеглерни албааны четпес.

Районнуң белеткел конторазы чоодан дүк садып алырын багай организастаан. Белеткелчиге тускай машина быжыглаваан, аалдарга барып, дүктү хүлээп алырын чорутпайн турар.

Х. МОНГУШ.

Өвүр район.

САХАЛИН ОБЛАСТЬ. Сахалинниң машина-биле саадаының эң дээре мастери Владимир Фомичев болур. Сахалинниң күрүнениң көдээ ажыл-агыйның дуржулгалыг станциязынга сүттүң рекордтуг саадазын чедип ап, инек бүрүзүнден чеди муң килограмм сүттү чылда саап алган. Владимир Фомичев Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле шаңнаткан. Ол Ленинчи комсомолдуң лауреады.

ЧУРУКТА: чээни Анжела-биле Владимир Фомичевтиң турээы.

А. КАТКОВТУҢ болгаш Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Р е й д

Шынар дээш демиселди күштелдирер

Хой кыргылдазын чогуур үезинде организастыг чорударыбиле кады, дүктү чидирбейн чокка, арыг-силиг кыргып, класстары-биле шын ылгап, саваларга чугула айтырыг.

«Шын», «Ленинчи оруг» солуннарның болгаш районнуң улусчу контроль комитединиң каттышкан рейд бригадазы Чөөн-Хемчиктиң чамдык ажыл-агыйларынга барып, кыргылда пунктуларында ажылдың байдалын хынап көрген.

«Чыраа-Бажы» совхоз турум болгаш кожуп чорууру үш пунктулуг. Ол ажыл-агыш 19.460 ажыг хой кыргыыр. Ооң 36 хуузу кыргыттынган. Кыргылдага кирген 11 муң хойнуң бир бажынга оназаштыр 1,4 кг дүк алган. Дагыр-Шеми аксында пунктунуң ажылы багай эвес. Кыргыкчыларның [illegible] организастаары эки. Кыргылданы электриниг болгаш хол хачылары-биле чорудуп турар. Чарыштың түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. М. Кыстаам, О. Ениш-оол, М. Алдын-Хавак олар хүнде 30—40 кг дүк кыргыыр нормазын 115—120 хуу күүседип турар.

Хоюнуң 33,6 хуузун кыргыдып, бир бажыга оназаштыр 2,2 кг дүк алган «Искра» совхозтуң Бажың-Алаакта, Аныяк-Хөндергейниң Чайлаг-Хемде кыргылда пунктуларынга барывыс. Кыргылданың түңнелин совхозта ажылдың [illegible] теди үндүрүп, мурнакчы кыргыкчыларның дурзулалгазын [illegible] чырыдып, четтиктерин илередип, ону чалаларның хемчеглерин ап турар.

«Октябрь 30 чылы» совхозта чаа телевиза-биле тудкан пунктуну бо чылын ажыглалда кирген. Ында кыргыкчыларның ажылы шалыпкын.

— Бисте ажыл чай-чаасар чок чоруп турар. Электриниг — 26, холдуң — 20 хачызы ажылдап турар. Кыргылданың баштайгы түңнелин үндүрүп-биле бо — дээш, учётчик Александра Куулар «Кыргыкчы» деп хана солунче айытты.

Кыргылданың түңнелин ында чырыткан болду. Ооң чалында [illegible] кыргыкчылар [illegible] аскан. Кыргыкчыларның чарыжынга тергиидээн Чечек Хомушку, Наталья Ооржак, Чүргаа Ооржак, Сергей Монгуш оларга турарлап, күш-ажылды алдар тугун дүрген. Малчыннар кыргылдага кирер кодааннарын графиги [illegible] эккеп турар. Түргүр 930 хойга оназаштыр 121 хуралган алган Аяк Хоо, Хеймерек Ондарларының кодаазы кыргыттынган. Олар хүлээлгезинге бир хойдан-на 2,3 кг дүк алыр даан, а херек кыргылда көргүзүү 2,6 кг четкен. Олар хамааш, дүк талазы-биле аки көргүзүглүг малчыннар совхозта хой.

Шээр малдың кыргылдазында, дүктүң шынары дээш демиселде четпестер хөй-биле илереди. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хөрүм-Даг, Чеээкаы салбырларында кыргылданың темпизи оожум. Кыргылданы дургедип, бар четпестерни чайлатпас болза, кыргылда [illegible] четтиреринге чедирер чадавас. Хурагаларны сакырса бешаа 8500 хире хойну кыргыыр ужурлуг. Хорумнуг-Белигде электриниг 9 хачызынң чүгле [illegible] ажылдап турар. Артканнары үрелген.

Шээр мал кодааннары тайгалаан. Ынчангаш кыргылданы чайлагтарга чоргдар [illegible] пунктуларны автомашиналарда дериир [illegible] бүдүрүкчүлүг ажылдавайн турар. Хорум-Даг салбырга хамааржыр кожер пункт июнь 25-ке чедир ажылдаваан. Кожер пунктуларга ажылдаар [illegible] [illegible] рынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургуспаан. Ооң хараазы-биле кыргылдага ажылдаар кижилер тывылбас. Тайгада кодааннарның турлаг-тоолаштарында дус [illegible] Улуг-Чыраа-Бажында мал чуур оңгаланың кажаазы мынчага чедир кылдынмаан.

Карл Маркс аттыг совхоз 8580 ажыг хоюнуң 60 хуузун кыргаан. Ында дүктүң шынары дээш демиселди багай организастап турар. Совхоз чаңгыс-ла пунктулуг. Электриниг хачылар четче ажылдавас. Хой кыргымының деңнелгелиг артазын калбаа-биле [illegible] Хол хачызы-биле кыргыыр чорук дүктүң шынарын баксырадып турар.

Дүк шынарын баксырадып, электриниг-даа, хол-даа хачылары-биле [illegible] кезер чоруктар ажыл-агыйларның пунктуларында бар. Ийме пунктузунда хойларны хирлиг-боктуг столдарда болгаш [illegible] салып алгаш кыргып, дүктү хирлендирип, ооң шынарын баксырадып турар.

Кыргылда пунктуларында тоглаан дүктү [illegible] заставайн турар. Дүктү ылгап сорттаарынга болгаш [illegible] пресстээринде четпестер база бар. Ооң хараазы-биле складтарда дүк ак, кара, сарыг чүзүннери-биле [illegible] лапы берген чыдар. Ону сайгарып ылгаар [illegible] пресстээринин [illegible] зи кууду.

«Искра» Бажың-Алаак пунктузунда электриниг хачылар база-ла четче ажылдавас. Хойжулар кодааннарын графиги барымдаалавайн эккеп турар. Хойну хол хачызы-биле кол-дады кыргып турар. Нарын [illegible] июль 10 даа соңгаар кыргылдага кирер турбуже. Оларның чамдыктарын эрте кыргыып, [illegible] Совхозтуң Кыргылда эртээ 5200 баш хою чуулдага кирбээн. Пункт чанында мал чуур чер ам-даа белен эвес. Ооң хараазы-биле хойну чугбайн, чайлагладып үндүрүп турар.

Ажыл-агыйларның [illegible] тудараның социалистиг [illegible] ниң талазындан хой кыргылдазының темпизин [illegible] дүктүң шынарын экижидер дээш шиитпирлиг хемчеглерин алыры негеттинип турар. Күрүнеге дүк садар чыл планын доллур болгаш ажыр күүседирин чедип алыр сорулга-биле организастыг ажылды күштедирери чугула.

Каттышкан рейд бригадазы:

С. ОНДАР,
районнуң улусчу контроль комитединиң заргазы.

Д. МОНГУШ,
«Искра» совхозта улусчу контролёр.

Д. ХЕРТЕК,
«Ленинчи оруг» солуннуң корр.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

БИР АЙ БУРУНГААР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи өске-даа тудуг-монтаж организацияларын-биле кады бо чылын 110 аал ишти чурттаар он дугаар бажыңны, 129 аал ишти чурттаар чеди дугаар бажыңны, универсамны болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга кирген. Ол ышкаш ол-ла районда 129 аал ишти чурттаар дөрт дугаар бажыңны удавас ажыглалга кирер чыгай берген.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң оңгу беш чылдың ушку чылында чедиишкиннииг ажылдап турарының чылдагааны — тудугжу бригадаларның аразында социалистиг чарышты дээштиг, тодаргай организастаанылда боор турар. Анатолий Дмитриевич Воронинниң, Семен Баянович Санданның болгаш өскелерниң-даа удуртпан бригадалары тудуг эргелелинде болгаш «Тыва тудуг» тресте социалистиг чарыштың мурнуку ээрүүнүнда чоруп турар. Бо болгаш өске-даа мурнакчы бригадаларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эртпен чылдыындан дыка улуг бооп турар. Ниити тудуг эргелелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1978 чылдың бирги чартыында 104 хуу күүсеттингенин ооң херечизи бооп турар. Ооң түңнелинде ажыл телевиринзен беш муң рубль кымнап алдынган. «Кызыл тудуг» эргелели кол кергээлиг тудуг ажылдарының чартык чыл планын 102 хуу күүсеткен.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң А. Д. Воронин удуртпан комплекстиг бригадазы бо чылдың баштайгы чартыының планын хуусаазан бир ай бурунгаар күүседипкеш, бо хүннерде август айның үлүүнде ажылдап турар. Бо бригада оңгу беш чылдың эгезинден бээр эргелеле тудугжу коллективтерниң аразында социалистиг чарыштың бирги черин кымга-даа бербээнин демдеглээр херек. Бо коллектив чыл планын декабрь 25-те дээзар хүлээлгени алгаш, эрткен алды айлар дургузунда 199 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен. Ол дээрге, планда көрдүнгениндаа 25 хуу ажыг-дыр. Ниитизи-биле бригада 320 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг. Бригада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин планын база чедиишкиннииг күүседип турар. Бо талазы-биле бригаданың көргүзүү база эки: ону коллектив 35 хуу ажыр күүсеткен.

А. Воронинниң удуртканы мурнакчы бригада бо хүннерде 90 аал ишти чурттаар 13 дугаар бажыңның тудуун кидин-тудуун кылып турар. Бригаданың кежигүннери чаңгыс коллективче ур чылда ажылдап, «шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп, принципти барымдаалап, тудугнуң кедилиг, шынарлыг болуру дээш демиселди күштелдирип турарлар. Ол бригадаа хоочуннар боттарының дуржулгазын, мергежилин эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып, ниити чедиишкин дээш кызымаккай чоруун көргүзүп турарлар. Кижи бүрүзү эң бедик разояды чедип алган.

Бригаданың чедиишкиннииг ажылының түңнелинде ооң кежигүннери Төрээн чурттуң бедик хавыяаларынга четкен. Чижээ, Каанай-оол Кызыл-оолга эрткен чылын Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тывыскан. Ол — Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг аттыг. Ол ышкаш Тэраачы Саян-оолга база-ла чазаттың бедик шаңналын тывыскан. Бригадада шаңналдыг кижилер-ле хөй. Оларга Анатолий Игошин, Надежда Моисеева, Виктор Темилин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

С. КРАСНОПЕРОВ.

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

«Хемчик» совхозтуң суггатчылары тараанның баштайгы суггадын организастыг арттырген. № 1, 2 бригадалар топтеринде суггатчыларга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Ында оруппар белен, аъш-чем-биле хандырылга эки. Чунар-бажың база бар.

Хоочун суггатчы коммунист Хомушку Седип-оолдуң 5 кижи составтыг звенозу 129 га черниң өйнге суггарылгазын дооскан. Ол звенонуң кежигүннери Д. Доржу, Х. Кавай-оол, Б. Ооржак олар эки ажылдап, хүн нормазын 100—120 хуу күүсеткен. Ам ышкү суггарылгага белеткенип турар. Сиген шөлүн арыглап, суггарып, арык-суму унундан 50 тонна сигенин белеткеп алырын звенонуң кежигүннери хүлээнген. Суггатчылар Тыва АССР-ниң Конституциязын болгаш Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп чогаалын таныжып, өөренип турар.

К. Калдар-оолдуң звенозу 110 га хой чылдыг сиген шөлүн, 124 га кызыл-тасты болгаш 85 га арбайның суггарылгазын дооскан. Д. Дошгак, М. Хертек, А. Хертек олар нормазын доктаамал ажыр күүседип, шудургу ажылдаан. Олар га сиген шөлүнден 25 центнер, кызыл-тас биле арбайның 17 центнер дүжүдүн алыр сорулганы салган. Х. Седип-оол биле К. Калдар-оолдуң звенозу аразында чарыжып [illegible].

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик району.

* * *

«Мурнакчы» совхоз бо чылын 1153 гектар суггаттыг шөлдерге тарааг культураларын тараан. Ооң баштайгы суггарылгазы доозулган, ам 2-ги суггарылгаже кирген. Тараанның үнгени эки.

Ниитизи-биле 45 суггатчылар 12 звено болуп алган. Оларда ДДН-70 маркалыг чашпырылга агрегады ажылдап, өйи автомашина, трактор, бульдозерин база быжыглаан.

Суггатчы звенолар Наадымга чедиишкиннииг ужуражыр дээш аразында чарыштыг ажылдап турар. Ооң түңнелин 10 хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Баштайгы он хонукта Д. Шолбан-оол, М. Сотпа, Х. Бапын-оол, О. Сейвек-оол, херээжен суггатчылар К. Белек, С. Нурзат, Д. Хертек оларның суггарган участоктарының [illegible] үнүжү эки бооп, шаңнаткаш.

А. КАНЧЫЫР

Бай-Тайга району.

Кызыл район Совединиң депутады Татьяна Павыл «Тииилелге» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол херээжечнерниң хойжу бригадазында ажылдап, бо чылын 100 хойга оназаштыр 102 хураганны менди камгалап алган.

Амгы үеде Т. Павыл бригаданың хой бүрүзүндең дүкту чидирбейн чок кыргып алыр дээш кыргылдада бодун идепкейлиг киржип турар.

Ол-ла совхозтуң дуржулгалыг кыргыкчыларының бирээзи Норбу Очур-ооловна Монгуш эрткен чылын кыргыкчылар өртүзүнга организастаан социалистиг чарышка тиилекчи бооп, чемпион атты чаалап алган. Ол амгы кыргылда кампаниязынга база идепкейлиг киржип эгелээш болгаш баштайгы хүннерден-не мурнакчыларның одуруунда кирген.

ЧУРУКТАРДА: Т. Павыл (үстүнде) болгаш Н. Монгуш кыргылда үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Хандырылганар кандыгыл?

БОРА-ТАЙГАЖЫЛАР МАКТААР

Бора-Тайга суурунуң чурттакчы чонунуң аъш-чем барааннарынга негелдезин [illegible] Аннат Күжүгетовна Монгуш эргелеп[illegible] магазин хандырып турар. Аннат Күжүгетовна бистиң суурувуска магазинниге хөй чылдар [illegible] ажылдап турар. Ынчангаш бора-тайгажылар садыгжызын эки таныыр [illegible] ооң ажылынга хамааржыр чүгле мактаашкын сөстерин чугаалаар. А. К. Монгуштуң ажылы шынап-ла мактанчыг. Ол канда ажылдап эгелээш үезинден-не ажылынга кызымаан, ак сеткилдиин көргүзүп, суурнуң чурттакчы чонунуң аъш-чем барааннарынга негелдезин [illegible], садыглаашкынның культуразын бедидер хүлээлгезин эки күүседип келген. Ооң уламындан Аннат Күжүгетовна бодунга алган социалистиг хүлээлгезин болгаш бараан садыглаашкынның планын ай, квартал санында эки көргүзүглерлиг күүседип турар.

Магазинге кирип келирге, ооң иштиниң арыг-силиин, барааннарны көрүштүг [illegible] салганы кижиниң кичээнгейин дораан-на хаара тудар. Магазинниң ажылчыны Хеймер-кыс Бүрүлдарның мааза кирип турар улуг үлүг.

Бистиң садыгжывыс Аннат Күжүгетовна магазинге келгеннерни эргим-эптиг уткуп ап, кымга кандыг барааннар чугула негеттинип турарын ынан-на айтырып, сонуургаар. Садыы алыкчыларның херегледи бо үеде магазинниң делгүүрүнде чок болза, ону чаашылар [illegible] демдеглеп алыр. Чаалдыг. Ол бодунуң ак сеткилдиг ажылы, тоогуу-тыванныг бүдүжү-биле бора-тайгажыларның [illegible] чаалап алган. Олар садыгжызын [illegible] иледипкен, ону кол чыл улуу Ынчангаш районнуң депутадынга соңгаан. А. К. Монгуш чонунуң бо итегелин ажыл-ише бадыткап келген. Ол суурнуң херээженнер чигзиниг [illegible] кодагуну. Аннат Күжүгетовна ол хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип, суурнуң херээжен чонунуң организастыгларын [illegible] ажылын күштелдирер херекте бодунуң улуг-хуузун киирип турар.

Аннат Күжүгетовна Монгуш магазинни эртенгиниң сес шакта ооң чок ажыдып тар. Садып алыкчылар херегээн барааннарын саат чокка садыглап алган, ооң сеткили сергек үнүп чоруп турарын көөрүн [illegible]. Бистиң суурувустуң магазинниге кирер болзунарза, садыгжывыс Аннат Күжүгетовна Монгуш силерни ээлдек-эвилең уткуп алыр.

Л. МОНГУШ.

КҮЖЕНИИШКИН КОШКАШ ДИВЕС

Автосеткелге заводунуң шуткуга цеги июньнуң 16-да, механиктиг участоктуң коллективи июньнуң 15-те бирги чартык чылдың планын күүсеткеннер. Кварталдың төнчүзүнге чедир арткан үеде механиктиг участок 9 муң хире рубльдиң, шуткуга цеги 7 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер арга барын мурнакчы коллективтер санап илереткен.

Ында тергиинернең тергиинери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары дарганнар бригадири Николай Кирюшкин, шуткукчулар Анатолий Смородников, Евгений Лубенский олар хуузунда оңгу беш чылдың планын опаалдаларын хуусаа бетинде, 2,5 чылдың тургузунда күүседипкеннер.

ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң Конституцияларынга үндезилеттинген Тыва АССР-ниң Конституциязын республиканың хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи — автосеткелге заводунуң коллективи [illegible] [illegible] хүлээп ап, Конституцияның бүгү чүүлдерин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнтен. Конституцияның [illegible] чүүлүн алыр болза, мында сес бүрүзү совет кижиниң амыдыралының чаагай чоруун улам-на экижидеринче угланган, мындыг магалыг, ондур улуг эргелерни бистерге Совет эргечагырга тургузуунгаанының баштайгы хүннеринден эгелээп тывысып берген. Ынчангаш ажылчын кижи бүрүзү бодунга таарышкан мергежилинге өөренип алгаш, чону дээш, Төрээн чуртувустуң сайзыралы дээш ажылдап [illegible] деп санап турар бис. Бистиң келир үевис, дааргагы хүн улам-на чырык, чагай [illegible]. Мындыг магалыг амыдырал дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис. Бо чылдың эгезинден тура бистиң заводтуң коллективи күжениишкиннииг ажылдап келген. Ажыл-ишче соруктуг кирген коллективтерге шуткуга цеги (мастери В. Белостоков), механиктиг участок (мастери А. Ковалёв) бирги чартык чылдың планын хуусаа бетинде өйи неделя бурунгаар күүседипкеннер.

Шуткукчулар июньнуң 30-ге чедир 94,5 муң рубльдиң бараанның продукциязын бүдүрген. Алы бирги чартык чылдың планындан ажыр 2,5 муң рубльдиң продукциязын бериштен. Цехтиң наймралдыг коллективи социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш төнгүш [illegible] ажылдап турар. Оларның бо чылын алган хүлээлгези — шалыпчы күш-ажылдың планнын опаалдаларын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болур оюнда — октябрь 7-де күүседирин көрдүнген. Июньнуң төнчүзүнге чедир арткан үеде шуткуга цеги планындан ажыр 7 муң рубльдиң бараанның продукциязын бүдүрер.

Механиктиг участоктуң коллективи июнь 15-не чедир 66 муң рубльдиң продукциязын берген. Алы бирги чартык чылдың планын участок чогуур хуусаадан чартык ай бурунгаар күүсеткени [illegible]. Участокта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көргүзүү өске цехтерниинден бедик болуп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнаттынган деңнелин олар майыңда 20-ге чедир ажаан. Бистерниң арга-мурнавырларын санап көргеш, участоктуң коллективи июньнуң төнчүзүнге чедир арткан хүннерде планындан ажыр 9 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин [illegible] дээн.

Оңгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш туржуп турар шалыпчылар заводта хөй. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, дарганнар бригадазының бригадири Николай Кирюшкин, шуткукчулар Евгений Лубенский, Анатолий Смородников олар хуузунда оңгу беш чыл планын 2,5 чыл дургузунда күүсеткеннер. Оларга эш-өөрү күш-ажылчы [illegible] чедирген. Заводта ниитизи-биле 25 кижи 1980 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

А. ТОМИЛИН,
автосеткелге заводунуң план килдизиниң эргелекчизи.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРИН — АМЫДЫРАЛГА

Лекцияларның, илеткелдерниң болгаш беседаларның чижек тематиказы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин коммунистер, бүгү совет улус улуг сонуургал-биле өөренип эгелээн. Илеткелди болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирин чурттуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказын амыдыралга боттандырар талазы-биле дайынчы программа болгаш чоннуң чаагай амыдыралын бүгү талалыг бедидер талазы-биле партияның база бир чаа сагыш салыышкынын кылдыр хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң документилерин пропагандалаарынга болгаш тайылбырлаарынга база салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга удуртукчу ажылдакчыларның, пропагандистерниң, илеткелчилерниң, политинформаторларның болгаш агитаторларның улуг отряды киржип турар. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң документилерин пропагандалаар болгаш өөренир талазы-биле материалдарның чижек тематиказын моон адаанда парладывыс.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму — коммунизм дээш демиселде төөгүлүг үе-чада.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткели — ленинчи аграр политиканың хөгжүлдезинге чогаадыкчы улуг салыышкын.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпири — ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң дайынчы программазы.

СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйының [illegible].

СЭКП-ниң аграр политиказының [illegible] болгаш чаңгы боттуг чорук.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында кедээ ажыл-агый адырынга СЭКП-ниң ленинчи стратегиязы болгаш тактиказы.

ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң кол угланыышкыннары.

Чурттуң аъш-чем болгаш кедээ ажыл-агыйның чиг-эдилеп бүдүрүлгелер хандырылгазы — партияның болгаш күрүнениң стратегиг сорулгазы.

Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаары — СЭКП-ниң политиказының чугула айтырыы.

Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын ажыглаашкынның [illegible].

Кедээ чоннуң [illegible], культурлуг [illegible] байдалын улам экижидер.

Бүдүрүлгениң түңнел көргүзүглери — социалистиг экономиканың ажыл-чорудулгазының үнелээшкининиң кол көргүзүглери.

ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйының бүгү адырларын комплекстиг болгаш шапкын хөгжүдери.

Социализм үезинде хоорай болгаш деревняның материалдыг болгаш культурлуг-амыдыралдың байдалдарын [illegible] орукташ.

Амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг техниказын — кедээ ажыл-агыйга.

Кедээ ажыл-агый машиналарының шынарын доктаамал экижидер.

Мал чемин бүдүрерин долузу-биле механизастаар.

Кедээ ажыл-агый [illegible] хөгжүдер.

Ишаговтуларының методун улам нептередир.

Минералдыг чемиштигелер болгаш үнүш камгалаар бүдүмелдер бүдүрерин улам көвүдедир.

Кедээ ажыл-агый авиациязын улам хөгжүдер болгаш ооң ажыглалын экижидер.

Кедээ ажыл-агыйның келир үези — черни мелиорастаарында.

Мелиорастаттынган черлерни ажыктыг ажыглаар.

Кедээ ажыл-агый эртемнериниң ажыктыы [illegible] бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаар болгаш эртемниг [illegible] бүдүрүлгеге нептередир.

Кедээ ажыл-агыйны көзүрери — бүгү [illegible].

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

Мал ажылын бедик орулгалыг адыр болдурар, ону үлетпүр аргазынче шилчидер болгаш ооң интенсификациязы хамыктар.

Эът бүдүрерин көвүдедири — бирги ээлчегниң сорулгазы.

Ажылдың чедиишкиннииг тургузуп [illegible] ажыл-агыйы — аъш-чем айыраан көвүделириниң база бир нурлавыры.

Гүс черниң сугларынга балык ажылын сайзырадыр.

Малдың быжыг чем-сууру — мал ажылын кедүрериниң үндезини.

Тараа бүдүрерин бүгү талалыг көвүдедири — кедээ ажыл-агыйның моон ынайгы хөгжүлдезиниң үндезини.

Кара эвес хөрзүннүг зона — өйнги кур чер.

Хевең бүдүрерин бүгү талалыг көвүдедир, ооң шынарын экижидер.

Чигир [illegible] бүдүрерин көвүдедир, чигир-свекла бүдүрүлгезиниң [illegible] экижидер.

Картофель болгаш ногаа бүдүрерин көвүдедир.

Бүдүрүп турар кедээ ажыл-агый продукциязының ажыктыг ажыглалын [illegible] чидирери болдурбас.

Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин баазазын тургузар.

Оңгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир.

Кедээ ажыл-агыйга экономиктиг харылзааларны сайзыраңгайжыдарының оруктары.

Кедээ ажыл-агыйны бүгү талалыг интенсификастаары — үениң негелдези.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын моон ыңай хөгжүдериниң хандырылгазы.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруу дээш демисел — ажыл-ишчи бүрүзүнүң патриоттуг хере.

Камналга болгаш кемниг чорук дээш демиселди калбартыр.

Ажыл-агыйжы эвес болгаш тетчеслекчи чорукка удур шиитпирлиг демисежир.

СЭКП ТК-ның «Ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынының болгаш агроүлетпүр интеграциязының үндезинниге кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкынын болгаш концентрастаашкынын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында» токтаалы — ленинчи кооперастаашкын планының [illegible] болгаш моон соңгаар хөгжүдери.

Кедээ туругга — шалыпчы темпини, эки шынарны.

Кедээ тудуг — [illegible] шиитпирлерниниң кол бырааы.

Кедээге чурттаалга болгаш культура амыдыралын байдалдарын экижидериниң дугайында партияның болгаш күрүнениң сагыш салыышкыны.

Орук тудуунга — хүн бүрүнүң кичээнгейин.

Кедээге кадрларны быжыглаар.

Хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң кедээге шеф дузаламчызының ажыктыы бедидер.

Кедээге организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың стилин болгаш арга-методун бүгү талалыг экижидер.

Кедээниң 6 миллион коммунистерлиг армиязы — улуг күш.

Коммунистер — бүдүрүлге болгаш кижилдиге ажылының организаторлары.

Сагылга-чурумну быжыглап, кадрларның харыысалгазын бедидери — чугула сорулга.

Механизатор — кедээде кол кижи.

Кедээ ажыл-агыйның чаа кедүрлүүшкүнү — миллион-миллион ажыл-ишчилерниң маадырлыг ажыл-ижи негеп турар.

Кедээге социалистиг чарышты улам калбартыр.

Хөй санныг, эки шынарлыг болгаш чиик үнелиг продукцияны бүдүрери дээш демисел — чарыштың кол негелдези.

Дүжүт ажаап алыышкыны — бүгү улустуң херээ. Дүжүт ажаалдазынга чаңгыс шак-даа аңаа турбас, чаңгыс грамм-даа тараа чиддирбейн болдурбас!

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирин амыдыралга!

Чай болгаш уруглар

АЖЫКТЫГ, СОЛУН ЭРТТИРЕР

Школаларда өөредилге чылы дооступ, чайгы дыштанылга шагда-ла эгелээн. Дыштаныгланы ажыктыг, солун эрттирер дээш Чөөн-Хемчик районнуң хөй-ниитизи, ыланғыя профэвилел, комсомол, улус өөредилге органнары улуг сагыш салып турар.

Өөредилге чылынын төнчүзүнде тус-тус класстар аайы-биле походтарны организастаан. Устуну класстарның 240 ажыг өөреникчизи хөй хүннүг турисчи походка киришкен. Районнуң школачыларының турисчи следун организастыг эрттирген бис. Оон аңгыда школачылар республика иштинге база республикадан дашкаар улуг хоорайларже экскурсиялап чоруп турар.

Уругларның дыштанылгазынга пионер лагерьлери улуг-хуузун киирип турар. Чадааның С. Тока аттыг лагеринге үш сезонда 200 ажыг кижи дыштаныр. Оон аңгыда республиканың төп лагерьлеринге, бүгү-эвилел лагерьлеринге хөй уруглар дыштаныр.

Организастыг дыштанылгага хаара туттунмас уругларның ортузунга спорт ажылын сайзырадылынче сагыш салдынган. Уругларга волейбол, баскетбол, футбол база бөг лагарының шөлдерин дерип берип турар бис. Чыраа-Бажынга, Бора-Тайгага шак ындыг ажылдарны чорудар. Элээн каш суурларга уругларның чурттап турар чериниң аайы-биле командаларны тургускан.

Уруглар чайгы дыштанылгазының үезинде ниитиге ажыктыг ажыл-херектерни хөйү-биле кылырлар. Районда өөреникчилерниң он бүдүрүлге бригадазы бар. Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың беш лагерин мйи сезонга организастаан. Ындыг лагерьлерни Шемиде, Чыраа-Бажында, Бамың-Алаанта, Хайыраканда, Хендергейде организастаан. Чадааның № 1, 2 болгаш Суг-Аксы школаларында өөреникчилерниң арга-арыг хайгыылчылары ээлчег ёзугаар ажылдап турар.

Ниитиниң малынга чем белеткээнинге районнуң бүгү школаларының өөреникчилери киржир. Аңаа 40 звено, 20 отряд ажылдаар. Школалар сентелгезинге 18 отрядты тургускан. Эм үнүштер, оът-сиген чыылдазынга он отряд киржир. Олар чыгган оът-сигенни, эм үнүштерни аптекаларга дужаар тускай керээлер чардынган. Школа чанының участоктарынга ажылдаар уруглар база хөй.

Малчыннарның уруглары боттарының ада-иезиниң ажылынга дузалаары чугаажок. Чамдык школа доозукчулары малчыннаар күзелин илередип, ада-иезиниң ажылын салгаар деп турарлар.

Чайгы дыштанылга организастыг, солун, ажыктыг эртсин дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Ынчалза-даа бо ажылга чедимишкинниң үндезинин хүн бүрү сагыш салыышкында.

А. МОНГУШ.

УЗУН ОРУК

Киирилде орнунга

Тыва бижик чогааттынга-ла алды чылдын муурү боов бар чораан чуве. Улустун, ыланғыя аныяктарның, эртем-сургуулче чүткүлү мырыңай деңдии турган.

Сонгу чүкче сургуулдаактын.
Чоруу чогаан чаңып-ла кээр.
Чоруу чогаан чанып келгеш,
Чонун, чуртун баштай-ла бээр.

ССРЭ-же сургуулдааштың,
Чедип-ле кээр, чанып-ла кээр.
Чедип келгеш, чанып келгеш,
Черин-чуртун ээлей-ле бээр.

Сапаар саның угаанынга
Шалың, дүрген өөренипли.
Сапыывыстың бүгү хереэн
Сайзырадып алыылынар...

Ол душта өөредилге черлеринге кирер кижилерниң доосканы класстың шыңгыы сагывайн турган. Кол удуртулга болдуруп турган чүүл — өөредип чорудуп турар кижиниң арат аңгы-мыыгуурлуун барымдаалаар, кижиниң хой ниитиниң херээнге идепкейлиин, оон угаанның база эрес-шоваазын көөр турган.

Бистиң бо хүннеривнете ынкаш өөредилге черлеринге кирер кижилерниң аттестаттарын ажын көөр, оларга кирерипиң шылгалдаларын дужаалыр, харын-даа конкурстуг шылгалдаларны чарлаар арга чок турган. Чүге дээрге ынчан бедик класстыг кижилер хончуг ховар.

«Кочал» деп бо бичии тоожунун автору ынчан чүгле чамык класстыг турган. Мандат комиссиязы ону улуг херекке албайн, ССРЭ-же сургуулдадып чорудупкан. Бо тоожу бистерниң сургуулдарының омак-хөглүг, чырытчылыг, ынчалза-даа дедир эглип келбес чылдарывыстың дугайы чуве.

Тускай бижиин домзаттан ал... баан-даа болза, 1936 чылдың августуң оппун хүнүн утпаан мен. ССРЭ-же [illegible] шагывысты билбес мен, ынчалза-даа дүъш соонда чүве. Транспорт чериндеп ийи чүүл машиналыг [illegible] Тывага тускай автобустарга чорааны турбаан, [illegible] машина ол черниң эргээнинге тургаа).

Машиналарны Ленин кудумчузунда ТАРН ТК-ның бажыңының чанынга экксп тургузупкан. Бистер борбак-сарбак кылдыр шарыгылап каап, [illegible] машина кырынче дүктеңнеңир үндүр шывап турдувус. Ынчаарда бисте [illegible] [illegible] турган.

Бистерни үдеп чорударынга киржир нам, чазактың удуртукчу кижилери база машиналарны эккеп тургузупкан.

Халаваа ал... ажыл ынчан [illegible] Кудумчуда кижи эмежок. Олар бистерже хол чайып [illegible] калганнар. Ол чүү деп ындыг ёзулалыг дээрайн билбес кижилер бисте турган. Ынчаарда Улуг-Хемни [illegible] [illegible] хой машиналарны бооттап [illegible] бисте туруусуутар улуг [illegible] Бистерни чер[illegible]рер ийи чүък машиназын болгаш дарганарның «чилк-каралары» база «дөртен сургуулду» тургузуптарга-ла чыък доле. Паром шимчеп чорупкан. [illegible] [illegible] лекчилери улуг кедурлуушкун-биле чуне чугаалап, бистерге [illegible] [illegible] тыва кожуунуң даргалы Амырлыы-биле демележип турар боорга, «бистиң даргаларывыс» [illegible] дыр бодааш, өөрүүрүм сүргей. Даргаларның бирээзи: «Сургуулунар доосканы чедип келериненге силерни бо-ла паром кырынга уткуп алыр бис!» дээн.

Ынчаарда Туран бетинде [illegible] орук туттунмаан турган. Ынчангаш «Алдан аъттыг чарыштырган агылыг-ла» Доге баарын өрү чоктааш, Бегерзелен ажар дааш, бүрүнгаарлап чорашкан [illegible] [illegible] душаан соонда.

Өөк-ле хемниң черинейден
Өөскүп үнген хуьискаалды.
Өргүн түмен арат чонну
Өрү тырткан нам-ла чазак.
Кара-Ыяштың черинейден
[illegible]
[illegible]
[illegible] — деп, [illegible] [illegible] [illegible] Бегерзелен [illegible] [illegible]

Бистиг, айлыг Бегерзеш
Белектежир орус кыстар.
Айлыг, бестиг Бегерзеш
Аяктажыр алтай кыстар
— деп, баштак ыры база кутту[illegible] үнген.

«Оош!» деп [illegible] [illegible] [illegible] база машина [illegible] [illegible] [illegible] Кара [illegible] «Кужур эрлерни! Тыва чурттуң кыдыг-кызыгаарын ашнайн чыткаш-ла келир уеде-душтуктарывыс дугайын ырлажып эгелээн аа!» дей дыртын [illegible].

Тываның [illegible] [illegible] [illegible]. Шагын [illegible] турган. Оон элээн ырап... [illegible] база Тыва чуртуунуң кыдыг-кызыгаарының байдазын шанчып каап тур. Машинавыс анаа кезек турду.

— Тываның кыдыг-кызыгаарын ашкапывыс бо аа?!

— Ийе, ам ССРЭ-же кирип-тир бис бо!

Машинавыс дүгүю кызыгаарны ажыр баскаш чорупкан, [illegible] [illegible] [illegible]. Бир-ле де, торээн чериндеп үнүп чоруткаш, өске чуртка келгеш, ынчангаш, бодапыг, кичээнип чоруурувун чугулазы, ийиде улуг ССРЭ-де. «Чеди чааның хувискаалы ССРЭ-ден үнген-не ийин. Черлик чораан араттарга чөп чеңле черде хувискаалдыг деер чуртта чеди келген Лениниң чурту болур орус чуртуунуң хоразуун база бернин [illegible] [illegible] чурттан бергени улуг чорааралы кижини бүрген кээр.

Ус хемниң ээни-шынаазынга кирип кээрге, аъырал сыпар өөр-өөр болуп алган турар [illegible] [illegible] болган. Устуң уезинге кайгаан бис. Машина-биле чеже-даа караннадыр хинекидип орарга ам-даа шоңулбушаан-на чылдар. Тоолдн Узун-Нарын хем сагындырар болган.

Саяның [illegible] чаргыш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-ле уңуп орар. Элээн үр халдып-халдып көөрүнге, демги-ле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] оон улаштыр ам база бир оруктуг олуруг база дужаажып кээр. Ону бодаарга, чадырларны өрү үнериң ынчаар ноорту ойлу ээм чадалай орук [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]-базар болзуңза, та кандыг хемниң суунга барып дүлдүндүр дүжер сен, та кандыг хаяга чуура ужар, та кандыг ыяшта [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

Сааның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бо чырыларын [illegible] ... лип чордувус. Машинавыс-бээн маңгыр ыпарган. Бир-ле суурга келгенивисте, бисти баштап чораан кижи чугаалай-дыр:

— Бо Ермаковка деп суур. Моон ырак эвесте Шушь деп суур бар. Аңаа Ленин Сибирь шөлүлгезинге турган. Шуза Лениниң чурттап турган бажыңын музей кылып каан.

— Ону таварыыр бис бе?

— Чок.

— Хомудаачывын аа!

...Минусинск — ССРЭ-ниң Тывага эң чоок турар хоорайы. Бис ол хоорайга барган, «[illegible] раачыннар бажыңынга» түр чурттай берген бис. Бистиң ам бардым [illegible] [illegible] Ойрот-Туразже кел чорууру школа башкыларының бирээзин манап берген бис. Ол бисти хүлээп алыр болгаш школага баштап чедирер [illegible] кижи-дир.

Минусинск хоорайга түр чурттап турган, ол хоорайның Кызылдан аңгыланыр чүүлдерин доравн эскерип каан бис. Бистиң хоорайывыстың бажыңнары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Минусинскиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ол хоорайның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база барган, ынчанганда [illegible] «[illegible]» (танцылаарын) сонуурган. Музейге кирип, амыдыралдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүүлдүг вус. Музейде салган чүүлдер ниң аразында Тывадан барган эт-херекселдер-даа бар болган.

...Бир-ле хүн, дүъш шала эртер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шуптувусче ниити мегениш каап бистиң [illegible] бүрүвус [illegible] [illegible] [illegible] берген. Ол болза бистиң [illegible] турган башкывыс, [illegible] Алым Иван Петрович [illegible] [illegible].

Ол-ла хүнге [illegible] Абакан хоорайга келгеш, [illegible] [illegible] бис. Бистиң мурнувуда кажан-даа мунуп көрбээн хөлгевис «кууг!» кылдыр кускуннап каап, «шиг-шиг» кылдыр эгиштеп турар болган.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорууну чоорту-чоорту дүргедеткеш, улуг ССРЭ-ниң делгем [illegible] бистерни аппаар чорупкан.

С. ТАМБА.

(Уламчылыг).

ТИИЛЕТТИРБЕС КҮШ

Чөөн-Хемчик [illegible] «Алдан-Маадыр» совхозтуң Культура бажыңынга [illegible] партия [illegible] [illegible] организастаан СЭКП ТК-ның Чыгыни секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» деп номунга турлас[illegible] номчулга конференциязы болуп эрткен.

Аан-шинчи [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] конференцияга киржири-биле чыглып келген. Совхозтуң библиотекары Х. Н. Монгуштуң [illegible] Л. И. Брежневтиң амыдыралының [illegible] белетээнги номнар делгелгезин чыглапкыр сонуургап көрген.

Алдан-Маадыр ортумак школада төөгү башкызы С. М. Ондар Л. И. Брежневтиң дөрт номнарының болгаш «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарының төөгүзү-биле кыска таныштырылганы кылган.

Конференцияга идепкейлиг киришкеннер О. Н. Сереп, О. С. Маннай-оол, О. Б. Оюшкан, Д. Д. С. Хүрбэ[illegible] болгаш өскелерин-даа онзалап адап болур. Устуңгу [illegible] [illegible] ажылдакчылар болгаш башкылар «Бичии чер» деп номнуң [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] салгалдары [illegible] [illegible]. Оон-биле чергелештир чүүс совхоз төөгүзү эвес, совхозтуң девискээринде туруп турар Бора-Тайга, Ак-Даш салбырларга, Ортаа-Тал сүт-бараан фермазынга ол-ла номнарга номчулга конференцияларын база эрттирген. Оон түңнелин кылганнар. Кайы-даа суурга [illegible] [illegible] номчулга конференцияларынга чон идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү бодунуң сонуургалын, угаанын илередип, ап өөрүп[illegible] санал-оналын ооң-биле деткээн.

Партияның болгаш бүгү чоннуң шылгарангай ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң амыдыралы, ажыл-чорудулгазы совет кижи бүрүзүн эң бедик идейлиг бүзүрелге, ленинчи партияның өндүр улуг херээнге, Төрээн чуртунга, чонунга кызыгаар чок бердингеп чорукка кижизидеринге үлегер-чижек боор турар. Шынап-ла ук чогаалдарны номчуп турган, чон мурнунга таныштырып, тайылбырлап чораан, кижи болунга дыка хөй солун чүүлдерни билип алыр, түрээ өөрениик, улуг ужурлуг чогаалдар деп үнелеп-дир.

Ч. ОНДАР, башкы.

Чөөн-Хемчик районну.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

ДУРЖУЛГАЗЫН ДАМЧЫТКАН

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунга спорт ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. Совхозтуң дирекциязы болгаш парткому спорттуң дериг-херекселдерин садып алырынга материалдыг деткимчени өргүзериндей аңгыда совхозтуң удуртукчулары спортчу сессияларны удуртуп турар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге «Улуг-Хая» совхозтуң бирги чери дээш маргылдаага Хайыракан салбырының спортчулары доктаамал бирги черни ап турар.

Шынап-ла совхозтуң бо салбырында спорт ажылы сөөлгү ийи чылда элээн экижээн. Шагаап Аргагиң 300 дугаар вежүп чорууру механизастаттынган колонназының тудугжулары ийи чыл бурунгаар Хайыраканга делгем спорт залдыг чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] киирген. Ам аңда хой ниитичи тренерлериниң удуртулгазы-биле янзы-бүрү секциялар ажылдап турар. Оларның аразында хоочун хүрешчи ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Юрий Карбышевтиң удуртулгазы хоорут хүреш секциязы ажылдап-дыр.

Хой ниитичи тренерниң белеткээн мөгелери район, республика, маргылдааларынга төрээн [illegible] турар.

Хабаровскиниң күш-культура институдунуң башкызы РСФСР-ниң алдарлыг тренери Даантемир Георгиевич Зангиев Хайыракан суурунга аныяк мөгелерни белеткээрин сонуургап, оларга бодунуң бедик кызыгаарлыг [illegible] [illegible] чыткан.

ЧУРУКТА: Хоорутуг хүрешке РСФСР-ниң алдарлыг тренери Д. Г. Зангиев Хайыракан суурунуң бичии мөгелериниң аразында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Үе». Информастыг программа.
10.35 — Удуртуг гимнастика.
10.50 — «Дюймовочка». Мульт-фильм.
11.35 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
11.55 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Кондратюк ырлаар». Фильм-концерт.
13.30—16.00 — Чаңсар.
16.00 — «Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте». Кинопрограмма: «Сибирьниң күчүлү» [illegible] [illegible]. «Эртем-лерде ер-биле эвзы» (Новосибирск). «Капитаннар шолаалеп чорупкан» (Владивосток).
16.55 — «Төрээн бойлус».
17.15 — «Шыдыраа школазы». [illegible] [illegible] [illegible].
17.45 — «Москва болгаш москвачылар».
18.15 — «Кичээнипер, орук!». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң НХМ-ниң КАН салбырының начальниги Н. Д. Сорокин чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телечугаалар.
19.00 — Мультфильм.
19.15 — «Тыва медээлер». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.30 — Медээлер.
19.45 — «Чеснок-чат чуртуунуң чажызы». Мультфильм.
20.15 — «РСДАП-тың II съездиниң 75 чыл болганынга». «Киевте В. И. Лениниң музейи». Документалдыг фильм.
20.30 — «Делегей улустарының чогаадылгазы».
21.00 — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары чугаалап тур.
21.15 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы сериязы. 3-кү сериязы.
22.30 — «Үе». Информастыг программа.
23.00 — 02.10 — П. И. Чайковскийниң аттыг VI Делегей конкурузунуң шаңналдыг шааны, лауреаттарның концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга. Тенгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.45 — «Орайнок» телестудияның концерт залы.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Чарлалдар.
19.35—21.00 — «Демисинкен авторлар». Телефильм.

Агаар

Бөгүн республиканың көвүн турар бөлүттээр, чамдык черлерге бээс чаас чаар. Соңгу барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык райондарга 13—18 градус чылыг.

Кызылга бүлүттүг хүн болур. Чагбас. Хаттыг. Аяар дүне 11—13, хүндүс 22—24 градус чылыг.

Республиканың автоорукчуларынга дүнеки шактарда борааар. Ынчалза-даа оруктуң кестуру эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Каргыс шагда кадайлаңган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Балконда улу дугайында, оолдар болгаш чаңг-терге дугайында» 10.00, 12.00, 13.30. «Гайдуктуң аттыгларын» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Алдын дугуржугеш» 10.00. «Өске черден келген херээжен» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Роберт кадар Тереза» 14.30. «Олум чоктар» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАҢГЫ»: «Дидим чорукка чүс грамм» 16.20, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Одаар чүүл сайгарар талазы-биле республика конторазы хөмүр-дашка талоннарын эдилекчилеринден 1978 чылдың август 1-ден 15-ке чедир чорударын бүдүрүглегчилериниң болгаш организацияларының бүгү херегленикчилеринге дыңнадып тур. Эн дэнзылаашкынны чүгле Кызыл хоорайга болгаш Чадааның горторга чорудар. Оон даңзылаттынмаан талоннарга хөмүр-даш бербес.

Одаар чүүл сайгарар талазы-биле республика конторазы хөмүр-даш садып алыр талоннарның хуусаазы бир ай дээрлин сагындырып тур. 1978 чылдың июль 1-ден талоннарның хуусаазын уламчы бол гаш ажыглаттынмаан талоннарны дедир хүлээп албас.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

1978 чылдың июль 11-ден 20-ге чедир Кызылда күрүнениң педагогика институдунга Омскиниң, Ленинградтың, Челябинскиниң физкультура институттарынга конкурстан дашкаар тыва кижилерни бирги курска киирери-биле кирериниң шылгалдаларын чорудар.

Кирерин күзээннер дараазында эртемнерге: орус дыл болгаш литератураға (бижимел-биле), тускай эртемнерге (гимнастика, чиик атлетика, эштирии, баскетбол (аас-биле), химияга (аас-биле) шылгалдалар дужаар.

Кирериниң дугайында билдириишкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунга 1978 чылдың июль 10-га чедир чорудар.

Билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак эртемниң дугайында документ (долу-биле), дээди өөредилге черинге кирериге бүдүрүлге болгаш албан чериниң администрациязының шынзыткан характеристиказы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга), 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чокка), эг-бүдүзиниң байдалының дугайында шынзылга.

Дээди өөредилге черинге барган, кирер деп турарлар шериг билетин (кураавырда шериг хүлээлгелиглер) азы чижилге херечилелин (шеригге кедиртир назылыглар) болу көргүзер.

Кирер деп турарлар сөөлгү ажылдап турган черинин партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа организацияларның, бүдүрүлгениң, албан черлериниң, организацияларының удуртукчуларының, совхозтар удуртулгазының берген характеристиказын көргүзер.

Күш-ажыл стажы ийи чыл четпээн кижилер боттарының өөренип турган школаларының болгаш өске-даа өөредилге черлериниң удуртукчуларының болгаш хөй-нииити организацияларының берген характеристиказын көргүзүп болур.

Институттуң адрези: Ленин кудумчузу, 34, 114 дугаар өрээл, телефон 2-23-92.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищези 8 класс доосман оолдар болгаш кыстарны училищеге өөренирин чалап тур.

Силер ортумак эртемни болгаш даразында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтыг тудугжу чазаныкчызы.
2. 3—4 разрядтыг штукатуру, хоюглаакчызы, плиточниги.
3. 3—4 разрядтыг электрогаз машинакчызы.
4. 3 разрядтыг слесарь-сантехниги.
5. 5—6 разрядтыг автомобиль кранының машинизи.
6. 3 разрядтыг экскаватор машинизи.
7. Конструкциялар монтажниги-дашчызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дашчыларның мергежилинге чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртемниг аныяк оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү мергежилдер аайы-биле ийиги курска 9 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищени дооскаңының соонда:

1. Ортумак ПТУ-ну доосканы дипломну.
2. Тывыскан разряд талазы-биле төлевирлиг шөлзааш бээр.
3. Училищеге өөренип турган үезин күш-ажыл стажынга киир санаар.
4. Училищени доосканнар ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге киреpде чиңгедегдерлиг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трестиниң мурнакчы салбырларының бирээзинче силерни чорудар. Аңаа чаагайжыттынган ниитиниң чуртталга бажыңын, өгнүглерге квартиралар бээр, ажылдаарынга, дыштаныышкынга болгаш мергежилап бедидеринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Училищеге кирерин күзээннер директорга билдириишкинге даразында документилерни кожар:

1. Эртем-билииниң дугайында документ (аттестат).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Кадр билдиилге шыназылгазы (оолдарга).
4. [illegible] [illegible] Кызыл хоорайның № 1 [illegible] [illegible] эмчи шынзылгазы.
5. Школадан характеристика.
6. 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чурук.
7. Боттарының уруглары бүгү өөредилге херекселдерибиле (демир-үжүк, шугум, карандаш, циркуль, кыдыраашстар-биле, 9—10 класстарның өөредилге номнары-биле), спорт хеви-биле (кедалар, тапочкалар, чолдак чүвүрлер, хаактап кедер костюм-биле, трико-биле) хандырар дугайында ада-иелериниң хүлээлгезин кожар.

Кирерин күзээннер беседа эртери-биле училищеге август 28-те келгеп турар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.

Телефоннар: директорнуу — 2-21-09, директорнуу оралакчызының 2-54-14.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Кызылдың күрүнениң педагогика институду белеткел салбырынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Белеткел салбырында физика-математика, педагогика болгаш филология факультеттери бар. Кирерин күзээннер школа доосканының соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур. Ажылдың сөөлгү чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг. Совхозтар, бүдүрүлгелер, тудуглар, транспорт болгаш харылзаа черлериниң ажылчыннарын, Совет Армиядан халашканнарны хүлээп алыр.

Кирерин күзээннер даразында документилерни киирер институттуң ректорунга билдириишкин, ортумак эртемниң дугайында документ, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, бүдүрүлгениң өөредири-биле чоруткан бижиин, бүдүрүлге характеристиказы, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фоточурук.

Документилерни 1978 чылдың ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-ден эгелээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга доозарының шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган доозукчуларны институтка кирериниң шылгалдаларын чокка хүлээп алыр.

Белеткел салбыры Кызылдың пединститудунуң хүндүскү салбырынга дыңнакчыларны белеткээр.

Документилерни даразында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 36, белеткел салбыры.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыг № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлатты 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, бедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улустар килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2138.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыг № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 158 (10755) | 1978 чылдың июль 8, суббота | 1925 чылда үндээлдеттинген | Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязының июль 6-да палаталарның каттышкан хуралынга ССРЭ-ниң делегей кержээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, депутат А. А. Громыко кылган.

Ооң соонда ССРЭ-ниң делегей кержээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң талазы-биле Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының болгаш хоойлужудулга саналдаар комиссияларының [illegible] илеткелин Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы, депутат Б. Н. Пономарев кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязынга «ССРЭ-ниң делегей кержээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында» Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып көрүп турары даштыкы политиканың айтырыглары бистиң чуртувустуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының [illegible] онзагай чугула черни ээлеп турарының дугайын көскүзү-биле херечилеп турар деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң Конституциязында ленинчи даштыкы политиканың [illegible] бүгү талазын [illegible], ооң сорулгалары болгаш принциптери бар. Делегей аренаазынга бистиң [illegible] чыл дургузунда практиктиг ажыл-чорудулгазы ол политиканың амыдыралчы күжүн, дээштиин, ёзулуг улусчу гуманистиг шинчизин бадыткаан.

ССРЭ-ниң чарып турар кержээлери бодунуң ниити угланыышкыннары-биле-даа, аңгы-аңгы чүүлдери-биле-даа совет даштыкы политиканың кол шугумунга дүүшкек деп, Б. Н. Пономарёв уламчылаан. Делегей аренаазынга бистиң күрүнениң бүгү [illegible] гамының доктаамал болгаш принципиалдыг чоруунуң илерээшкиннериниң бирээзи ында.

Совет күрүнениң даштыкы политиказы [illegible] үндезилээринге, ажылдап кылырынга болгаш амыдыралга боттандырып чорударынга улуг болгаш хөй янзы хүү салымыргынның СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев киирген.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы талазы-биле ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны болза социалистиг чурттар-биле пайыралды бүгү хемчеглер-биле быжыглаары болгаш акы-дуңмалышкы кады ажылдажылганы бүгү талалыг хөгжүдери болур деп, оратор онзалап демдеглээн. Африканың, Азияның, Латин Американың чурттары-биле ССРЭ-ниң кержээлери болгаш дугуржулгалары делегей амыдыралынга улам-на улуг рольду ээлээн. Капиталистиг күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң харылзааларында кержээ практиказы [illegible] тургуп турар. Ол угланыышкын делегей дайынныг чайладырының, чавырлыышкынны быжыглаарының болгаш тайбыңны хандырарының сорулгаларын шиитпирлээринге дыка улуг ужур-дузалыг.

Совет Эвилелиниң киржип турары бүгү кержээлерниң болгаш дугуржулгаларының онзагай ылгавыр демдээ болза, оларның чаңгызының-даа кандыг-бир [illegible] чурттуң хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарынга болгаш айыыл чок чоруунга удур угланмаанында болур деп, Б. Н. Пономарев уламчылаан.

Тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң херээниң эрге-ажыктарынга бүгү күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң делегей харылзааларын улам ыңай хөгжүдеринге чаа Хоойлу чогумчалыг рольду ойнаар дээрзинге бүзүрелди даштыкы херектер болгаш хоойлужудулга саналдаар талазы-биле комиссиялар илереткен. Ол Хоойлуну бадылаарын Дээди Советке комиссиялар сүмелээн.

Тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы боттандырып чорудар талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге ажылдап кылган тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң [illegible] быжыглаар дээш делегейниң кады ажылдажылгазы дээш улам ыңай демиселдиң программазын амыдыралга боттандырып чорудар талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүүзүнгеен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible] хүлээп алыр дугайында саналды Б. Н. Пономарев Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының даасканы-биле киирген.

Самал Бернадинский Таджикистанның КП-ның ТК-ның бирги секретары, депутат Д. Расулов ажыткан. Делегейниң кержээлиг харылзааларынга Совет Эвилелиниң киржилгези-биле холбашкан айтырыгларның бүгү комплекизин чурумчудуп турар ниити-эвилел Хоойлузун эң баштан хүлээп ап турар деп, ол онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады совет даштыкы политиканың болгаш эрге-хоойлу эртемниниң [illegible].

Ооң-биле кады Хоойлу төлевилели делегей харылзааларының чаа үе-чадазынга дүүшкек болгаш келир үеже угланган. Ону практиканың херээлел-негелдези, совет күрүнениң даштыкы политика талазы-биле харылзааларының хемчээли илип үндүрген.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыннарга, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга [illegible] СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң [illegible] оратор демдеглээн.

Хоойлуну бадылаар деп саналды депутат киирген.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле холбаштыр бистиң чуртувуста чорудуп турар хоойлужудулга ажылдарының эң калбак программазының күүседиишкининге туңнели болза чаа Хоойлу төлевилели болур дээрзин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, депутат Л. Н. Лыкова чугаалаан. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң чорудуп турары тайбыңның ленинчи политиказы совет кижилерниң боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш чорудуп турар илепкейлиг демисельинде тодаргайы-биле боттанган.

Бүгү совет улус-биле бир демек Россия Федерациязының ажылчы чоннары быжыг тайбың дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыннын [illegible] дээш, улустар аразынга пайырал болгаш кады ажылдажылга дээш тержээ Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүүзүнүп, деткип турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Тайбыңның совет программазын бүгү делегейниң улустары болгаш ажылчы чоннары деткип турар деп, профэвилелдерниң Украина республиказының чөвүлелиниң даргазы, депутат В. А. Сологуб онзалап демдеглээн. [illegible] дүжүрерниң айтырыгларынга турасхааткан аукай сессияга КНО-нуң кежигүннери хөй чурттар чавырлыышкын, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш саналдаашкар. Ол сессияның киржикчилери [illegible] Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске чурттарның илип үндүрген саналдары хаара туткан. Чавырлыышкынның [illegible] совет эгелекчи саналдарының улуг үнелиин профэвилелдерниң IX Бүгү-делегей конгрезинге — планетаның ажылчы чоннарының ол эң [illegible] демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бистиң улузувустуң тайбың тургузуушкунга чедиишкиннери делегей харылзааларынга бистиң чуртувустуң ат-алдарын болгаш салдарын бедиткен деп, ССРЭ-ниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы, депутат С. А. Скачков медеглээн. Бистиң чуртувустуң даштыкы политиказы [illegible] тар аразынга пайыралды болгаш бүзүрежир чорукту быжыглаарының херээн бадыткап турар.

Даштыкы чурттар-биле чүнүң-даа мурнунда социалистиг күрүнелер-биле экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың [illegible] тодаргайлаан. [illegible] чаа Хоойлу онза чугула ужур-дузалыг, экономиктиг даштыкы харылзааларны быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге бараан болур болгаш оларны организастап чорударынга [illegible] болур деп, оратор онзалап демдеглээн.

Совет-америк харылзааларның айтырыгларынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының АКШ болгаш Канада институдунуң директору, депутат Г. А. Арбатов доктааган. Ол чарылзааларны хөгжүдеринге кол үндезинни тургускан деп, ол демдеглээн. Ооң үндезинге ийи чурттуң эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңның херээнге дүүшкек ындыг харылзааларны тургузары чугула. Совет-америк харылзааларда бергелер болгаш чугула айтырыглар эвээш эвес дээрзи билдингир деп, оратор уламчылаан. Ол бергелер эрге-ажыктары боо-чепсекти эндере бүдүрери-биле, империалистиг халдаашкыннар-биле, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун [illegible] ындыг бөлүктерниң удурланыышкыны-биле боол турар.

ССРЭ-ниң делегей кержээлери болза тайбыңның ленинчи политиказын [illegible] болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының чугула чепсээ болур деп, Ленинградтың В. И. Ленин аттыг оптика-механика каттыжыышкынының кол директору, депутат М. П. Панфилов чугаалаан. Ол Хоойлу ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының сорулгаларын боттандырып чорударынга дузалаар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң [illegible] боттандырарынга чугула ба[illegible] болур.

ССРЭ-ниң делегей кержээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында боттарының саналдарын Москва демир-оруунуң Москва-округ салбырының Лихоборы локомотив деповузунуң машинист инструкторы, депутат Н. Н. Побожилов, Даштыкы чурттар-биле пайырал болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдериниң эвилелиниң президиумунуң даргазы, депутат З. М. Круглова бергеннер.

«Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын ийи палаталарның депутаттары кады бадылаашкынга бир үн-биле хүлээп алганнар.

ССРЭ-ниң делегей кержээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун палаталар айы-биле анты бадылаашкынга бир үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда «ССРЭ-ниң делегей кержээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдуруп киирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын депутаттар кады бадылаашкынга хүлээп алганнар.

Кежээки хуралга депутаттар хүн чурумунуң дараазында айтырыын чугаалажып эгелээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң талазы-биле илеткелди СЭКП ТК-ның секретары, депутат И. В. Капитонов кылган.

(Төнчүзү 3-кү арында).

КОСМОСКА МААДЫРЛЫГ, ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУК ДЭЭШ

КРЕМЛЬГЕ ССРЭ-НИҢ БОЛГАШ ПУР-НУҢ КОСМОНАВТЫЛАРЫНГА СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июльдуң 6-да Кремльге ССРЭ-ниң ужуудукчу космонавтызы П. И. Климукка болгаш ПУР-нуң [illegible] шинчилекчи-космонавт Мирослав Гермашевскийге Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын тывыскан.

Шаңналдарны тывысырда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Чаң-чаа-ла космостан ээп келген Петр Ильич Климукка болгаш Мирослав Гермашевскийге байыр чедирерин бистер шуптувус өөрүп турар-дыр бис. Олар орбитага барган, эштер Коваленок болгаш Иванченков олар-биле кады дендии чок бандалга ажылдаан, а чер чоогунуң [illegible] талазының дыка улуг болган. Чугаа болза, дыка [illegible] биология талазы-биле шинчилелдерниң дугайында, черниң база делегей океан-далай [illegible] туңнелдерни алганының дугайында боол турар-дыр.

Келир үеде космосче ужуудукчуннар чаңчылчаан херек апаар. Ол ындыг-ла ырак эвес үеде боттаныр деп бодап тур мен. Ынчалза-даа космосче баштайгы орукту ажыдар ужур таварышкан салгалдарга, ужудуушкун бүрүзү — шылгараңгай болуушкун, ужудуушкун бүрүзү — билдинмес делгемнерже хере базым болур. Ындыг ужудуушкун ооң киржикчилеринден кызыгаар чок эрес-дидим чорукту, бедик мергежилди, күштүг тура-сорукту негээр. Космостуң пионерлери — ооң баштайгыларында ол бүгү шынарлар бар.

Амгы ужудуушкун база бир чүүл талазы-биле онзаланчак. Юрий Гагаринниң [illegible] чурттар аразының социалистиг экипажтары уламчылап [illegible]. Орбитаның бүгү делегейге сурагжаан «Салют-6»—«Союз» комплекизи бо удаада Совет Эвилелиниң болгаш улусчу Польшаның тележекчилериниң космоста бажыңы болу берген. Коперниктиң төрээн чуртунуң оглу ам космоска четкен келген-дир. Ол дээрге дыка эки-дир, эштер. Аңаа чоргаарланыы болур.

Социалистиг чурттарның улустарының чер кырының ажыл херектеринге [illegible] ажылы чыл келген тудум-на улам-на байлак үре-түңнелдиг боол турар. А ам космоска бистиң космонавтыларывыстың [illegible] база-ла чайыңнанчак түңнелдерлиг боол, кижи төрелгетенниң чаа-чаа билиглер болгаш ажыдыышкыннар-биле байлажыр турар-дыр. Мооң соңгаар өске-даа социалистиг чурттарның [illegible] киржилгези-биле чаа-чаа ужуудуушкуннар болур.

Бөгүн бистер Петр Климукка болгаш Мирослав Гермашевскийге ийи байырны чедирип турар-дыр бис. Космоска ужуудуушкунну чедиишкинниг кылганы дээш база ол үеде эрес-дидим болганы дээш [illegible] Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Петр Ильич Климук Ленин ордени-биле шаңнаткан, а баштайгы поляк космонавт Мирослав Гермашевскийге Совет Эвилелиниң Маадыры атты [illegible] Ленин ордени болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаткан.

Эргим эштер, силерге чүректиң ханызындан байырны чедирип тур мен. Силерге чаа-чаа кадыкшылды, аас-кежикти, чаа-чаа чогаадыкчы ажылдыышкыннарны, боттарыңарның чаагай болгаш чугула [illegible] чедиишкиннерни күзеп тур мен.

* * *

Меңээ мырыңай чаа эң бедик совет шаңналдарны тывысты — деп, М. Гермашевскийниң чугаалаан. Ол меңээ дыка-ла улуг шаңнал. Бо шаңнал-биле [illegible] нуң бүгү дайынчыларын, бүгү поляктарны хүндүлээнин илередип турарын билир мен.

Мен бөгүн кончуг өөрүп тур мен, чүге дээрге, бо шаңналдарны меңээ СЭКП ТК-ның [illegible] Чиигине секретары эш Совет Эвилелиниң Маршалы. Силер тывыстыңар.

Чүгле бистиң чурттарывыска бараан боол турар эвес, харын бүгү делегейге тайбыңга база бараан боол турар «Интеркосмос» программазын [illegible] ужудуушкуннарга мээң чуртумнуң киришкенинге аажок өөрүп тур мен.

Бо ужудуушкунга бистерни белеткээн бүгү кижилерге, космоска тергиин эки ажылдаан дыка эки, кайгамчыктыг техниканы тургускан кижилерге, бо баштайгы минуталар үезинде өөрүп четтиришкинниң илередирин чепшээреп көрүңер.

Ол ышкаш «Союз-30»-ның командири — мээң өңнүүм, кады ужуткан эжим Петр Ильич Климукка улуу-биле өөрүп четтиргенимни база илередип тур мен. Эргежок чугула эвес-даа турган болза, ооң мээң дугайымда [illegible] чаңгыс-даа минута турбаан. Ол аңы-дуңма Польшадан тергиин эки өңнүү бар деп чүвени үргүлчү бодап чораан. Ол дээш мен бистиң поляктарның өмүнээзинден улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередирин күзеп тур мен.

Бо дээди шаңналдар меңээ дыка улуг харыысалганы хүлээндирип — тайбыңның херээнге, бистиң улустарывыстың аразында пайыралды быжыглаары дээш улам эки ажылдаарын даандырып турар. Бистиң Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының, ооң Төп Комитединиң болгаш ооң бирги секретары эш Эдвард Герекиниң кажан-даа өөредип турары ышкаш, ынчаар ажылдаарын хүлээндирип турар.

М. Гермашевский ПУР-нуң баштайгы хамаатызының космоска ужудуушкунунга турасхааткан медальды Леонид Ильич Брежневке тывыскан.

Ооң соонда П. И. Климук чүве чугаалаан. Тараачын кижиниң оглунга — аңаа космоска үш катап ужударын болгаш «Интеркосмос» программаны ёзугаар чурттар [illegible] ужудуушкунун күүседириң бүзүрээни дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илередкен.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң, эргим Леонид Ильич Силерниң улустар аразында пайыралды [illegible] ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле каны хире улуг ажылдап турарыңарны бо ужудуушкун тодаргайы-биле бадыткап турар-дыр деп космонавт уламчылап чугаалаан. Бистиң чурттуң космоска чедиишкиннери чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын база бүгү социалистиг лагерьге база хамааржып турарын бо ужудуушкун бадыткап база көргүзүп турар-дыр.

Хүндүлүг Леонид Ильич, бистиң орбитаның эртем-шинчилел комплекизиниң адрезинге Силерниң чедирген байырыңарның чылыг сөстери [illegible] өөрүп четтирип тур бис. Ол сөстер планнаттынган программаны күүседиринге бисте чаа-чаа күштерни берген.

Бөгүн мен программа бүрүнү-биле күүседиишкин [illegible] материалдар черде чедип келген дээрзин илеткеп тур мен. Чүгле [illegible] ажылдап кылыры арткан.

Хүндүлүг Леонид Ильич, космонавтыларны космоска чаа-чаа ужудуушкуннарга белеткээриниң сорулгаларын бүрүнү-биле күүседир, космос делгемин шинчилели, шинчилелдерниң талазы-биле XXV съездиниң салган сорулгаларын болгаш харыысалганын дээ космонавтылар белеткээриниң төвүнүң партия организациязы билип турарын бүзүредирин күзеп тур мен.

Бистиң партияның болгаш улустуң кандыг-даа даалгаларын күүседиринге белен мен.

Чугаалаарны [illegible] кичээнгейлиг [illegible] болгаш үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Шаңналдарны тывыскан үезинде аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының [illegible] оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының [illegible] А. М. Александров, совет космонавтыларның [illegible] удуртукчузу ужар чуулдун генерал-лейтенантызы В. А. Шаталов, а ол ышкаш ПУР-нуң ССРЭ-де элчини К. Ольшевский олар турганнар.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ!

УДУРТУЛГА БОЛДУРАР

Таңдыга Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажыл-ишчилери, специалистери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ук Пленумнуң шиитпирлерин изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган. Июль Пленумунуң ажылын болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелин таныышкан хурал аңаа чоокта чаа болган.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң ажылының дугайында тыңналыгны СЭКП Таңды райкомунуң инструктору Д. С. Өөн кылган.

Хуралга саңал бергеннер кедээ ажыл-агыйны улам ыңай [illegible] дээш партияның ажылының чайгылыш чок угланыышкынын онзалап демдеглээннер. Механизатор Г. С. Чихачёв хуралга сөс ап чүве чугаалаан, июль Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң кылган [illegible] ажыл-агыйны сайзырадырынга чугула кичээнгейни угланыыр демдеглеп, кедээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш партияның хүн бүрү ада сагыш салыышкынын СЭКП ТК-ның бо эрткен Пленуму база катап бүзүрелдиг-биле бадыткап турар-дыр дээн.

МТМ-ниң аппаратчиги М. Л. Хайнацкий болгаш оон-даа өскелер ук хуралга чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле деткип турарын [illegible] ону ажылга дайынчы программа кылдыр ажыглаарын хүлээннер.

Хуралдың туржикчилери СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин хүлээп ап, хөй кыргылдазын эки түңнелдерлиг дооzуп, мал чеми белеткелин үезин негелдезинге дүүштүр организастыг эртирерин дугуржуушкан.

В. КУУЛАР.

АЖЫЛЫВЫСКА ДЕТКИМЧЕ

Башкылар — [illegible] ажыл-ишчилериниң ортузунга идейжи-политиктиг ажылдарның [illegible] кижизидилгениң [illegible] билдингир. Партияның болгаш Совет чазактың доктаал-шиитпирлерин кедээ ишчилерге чедирер талазы-биле партия организациязының даалгазын ёзугаар тооѓу башкызы кижи болганымда, мал-дыр шаам-биле киржип, чон ортузунга лекцияларны, беседаларны болгаш илеткелдерни кылып турар мен.

1965 чылдың март Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле тооѓулуг ужур-дузалыг доктаалының [illegible] кайгыг-кайгыг [illegible] эртен СЭКП ТК-ның июль Пленумунга эш Л. И. Брежнев оңза чединиири-биле анализтээнин сеткил ханып таныштырыг.

Чаңгыс-ла байдалга доктаап көрейн: СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бодунуң илеткелинде кедээ ажыл-агый продукциязының чамдык хевирлерин күрүнеге садып алыр ертээ ажыл-агыйларның ниитики үндүрүп турар чарыгдалдарын эгидип, чанып бээр турар дээн. Ол черле Ногааларның, хөй хадыныч болгаш хүгүнүн хүлээп алыр ертээн улгаттырар дээш хөй адынгыя бистиң республиканың [illegible] чижээ Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозу ышкаш ажыл-агыйларының экономиказынга үнелеп четпес ажыты бар.

Июль Пленумунуң амыдыралчы чугула документилерин таныышкан пропагандачылар бистер, кедээде идеология ажылдарны, [illegible] бээр бис.

О. НАМЧЫЛАН.

Баян-Кол ортумак школазында башкы.

ЧУРУКТА: космонавтыларга шаңнал тывыскан соонда. СЭТА. (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

МАССАЛЫГ ТИРАЖ-БИЛЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин Политиктиг ном үндүрер черни парлап үндүрген. Аңаа СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң 1978 чылдың июль 4-те хүлээп алган доктаалын база киирген.

Политиктиг ном үндүрер черниң массалыг тиражтыг кылдыр парлааны ол брошюраны Москваның «Красный пролетарий» типографиязынга парлаган.

(СЭТА).

Дужут ажаалдазынга белеткел

КУРЛАВЫР ТУРГУСТУНМААН

«Комбайннарның болгаш автотранспорт парктының уаутсел чок ажылдаарын хандырары-биле, квартал хуваалдазындан хамаарылга чокка, четчир санныг кывар-чаар материалдарын республикаже сөөртүп алырын, оон курлавырларын тургузарын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Тываның автотранспорт эргелелинге, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга, Кызылдың болгаш районнарның нефтебазаларынга дагзыр».

(СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалындан).

«1978 чылда дужут ажаалдазын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1976—1979 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедимишкинниг эрттирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалдың бир пунктузунда мынча деп бижээн.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары сиген кезиилдезинче кирген, ол ажыл удавас массалыг апаар, а оон [illegible] кызыл эгелээр. Бо чугула кампанияларны кандыг органнаар органнаар эрттирерин техника кол рольду ойнаар. Ынчангаш мал чеминиң белеткелинге база дужут ажаап [illegible] тракторларны, автомашиналарны, комбайннарны болгаш [illegible] кывар-чаар материалдар-биле эрттер кылдыр хандырары база ылым бүрү маркалыг бензинниң болгаш тракторларга одаар чүүлдүң курлавырын баш удур тургузуп, бүгү районнарга чедирип алыры бо хүннерде бирги черге айтырыг боор турар.

А херек кырында бөйдал кандыгыл? Көдээ ажыл-агыйның [illegible] кампанияларынга белеткенгенивис кандыгыл база кывар-чаар материалдарывыстың курлавыры четчир бе? Бо болгаш өске-даа айтырыгларны [illegible] биле чоокта чаа Кызылдың нефтебаазазынга барып, оон ажылчыннар-биле таныштывыс.

Бо нефтебааза, аңаа чамдык [illegible] нефтебаазаларны дөрт чагыртпас-даа болза, республиканың кывар-чаар материалдар-биле холбашкан ажылдарын тургузар төп чер болур. Республиканың мурнуу болгаш барыын талазы районнарынга бензин азы солярка чедиппейн баарга, оларны моон улем сөөртү бээр. Ынчангаш [illegible] нефтебаазазының директору А. Ф. Прилепин республиканы кывар-чаар материалдар-биле хандырар [illegible] Главнефтеснабтың төлээзи кылдыр санадып, республиканың кайы-даа районундан оон мөөзо оон холунда чыгдынып турар.

Бистиң аңаа чораан хүнүвүсте нефтебаазаның девискээринче кирер улуг хаалганың чанында асфальтылаан делгем төлде бензовозтар ковудабес, ээнзиргей бөйдалдыг болду.

Конторага директор-биле бистиң аравыска мындыг чугаа болган:

— Александр Федорович, республиканың удуртур органнары сиген кезилдезин, дужут ажаалдазын шалыпкын эрттирер дугайында доктаал хүлээп алган болгай. Кывар-чаар материалдарны четчир кылдыр сөөртүп алырын, курлавырын тургузарын сиңериниң организацияларга база дааскан ында бижээн чораан. Курлавырывыс кайы хире ирги?

— Хиреліг ншин.

— Тодаргайлаптыңарам.

— Тодаргайлаар болза —кывар-чаар материалдарының бер [illegible] ажылдап болур курлавыры бар.

— А херек кырында биске турар курлавырның норма-чижээ кайы хире боор ирги, доктаалда айтыпкан [illegible] лаар болза.

— Бир айның курлавыры биске турар ужурлуг деп санап турар бис.

Бо чугаадан чамдык түңнелдерни кылып көрээлиңер. Бир [illegible] чүгле чеди хонукта ажылдаар кывар-чаар материалдыг боол турарывыс — дужут ажаап алышкынынга болгаш мал чемиииң белеткелин шалыпкын чорударынга кончуг колкак белеткелдиг болганывысты херечилеп турар-дыр. Мал чемиииң белеткели түлүктеп, дужут ажаап алышкыны эгелей бээрге амгызындан көш катап хөй машина, трактор болгаш өске-даа механизмнер ажылдай бээр, ынчангаш кывар-чаар материалдарының чарыгдалы каш катап улгадыр деп чүвени уттуп болбас херек.

Кызылдың нефтебаазазында бөйдал мындыг боол турда түл-түл районнарда бөйдал кандыгыл дээрзи эки билдинмес. Эрзин болгаш Өвүр районнарда бензин ам бензин уүктелип турарының дугаында хомудалдар редакцияга кээп турар.

Республикаже кывар-чаар материалдарны Кызылдың № 1, Минусинскиниң болгаш Чадаананың база Кызыл-Мажалыктың АТБ-лери колдады сөөртүп турар. Республиканың транспорт эргелели бензин болгаш өске-даа чүүлдерни дүрген сөөртүр талазы-биле даалганы берген. Ынчалзажок оон күүселдезин кымдаа контрольдавайн турар. Ынчангаш бо хүннерде сөөртсе чогуур кывар-чаар материалдарының чүгле үштүң бир кезии кээп турар.

Абаканда болгаш Абазада республика фондузунда көртүнген кандыг-даа марканың бензинни, солярка четчир хемчээлдиг келген боол турар. Ынчангаш кывар-чаар материалдарның чогуур курлавыры кажан тургустунарыл деп айтырыгны транспорт эргелелиниң мурнунга тургузар апаар.

Кывар-чаар материалдар дугайын чугаалап тура база бир айтырыгны сваарын көөр херек. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы үнген соонда совхозтардан хөй бензовозтар нефтебаазаларга кээр апарган. Келген кижилер-ле «Сиген, тараа ажаалдазынга херек курлавыр кылып алыр дээш бензинни келдивис» дээрлер. А херек кырында документилерни көөрге олар боттарының алза чогуур лимит-фондузун артыкка чарыгдап каапкан азы нефтебазада [illegible] ажылдап каапкан автолун дужаавааш боол турар. Чижээ, «Кара-Хаак» совхоз 2 тонна солярканы, «Коммунизмниң херели» болгаш Тока аттыг совхозтар — 5-5 тоннаны, «Тиилелге» 8 тоннаны артыкка чарыгдааш боол турар.

Үстүнде айыткан доктаалда четчир санныг курлавырны тургузуп алыр дээш — кывар-чаар материалдарны шыдаар шаанар-биле орттедип турунар дээш ол эвес. Оон кадагалал, ажыглалынга шыңгыы контроль турар ужурлуг. Мону районнарның улусчу контроль комитеттери холга алзаан.

С. МААДЫ,
«Шынның» корр.

СТУДЕНТИЛЕР ОТРЯДЫНДА

Чурттуң аңгы-аңгы хоорайларындан келген студентилерниң тудугжу отрядтары бистиң республиканың девискээринде [illegible] объектилерде ажылдап турар. Куйбышевтиң ужар чүүл институдундан студентилерниң «Славяннар» деп тудугжу отряды ам 4 чыл уламчылыр Тывада кээп ажылдап турарлар. «Славяннарның» командири Владимир Заплетин, комиссары Владимир Пономарев. Оларның удуртканы бөлүк — 8 кижи майның төнчүзүнде-ле чедип келген. Олар өөредилгеге-даа, күш-ажылга-даа кызымак, шудургу эрестер-дир, институтка дужаар экзаменнерни хуусаа бетинде дужаапкаш, бөлүктүң дайынчылары күш-ажылчы семестрни кымны-даа мурнай эгелээнери ол. Июньнуң ортан үезинде ийиги бөлүк—20 ажыг студентилер оларга кээп немешкен.

Ушку семестрде студентилер ынчаар ажылдааш, улуг ажыл-агыйынга аваш эвес улуг-хуузун киириштирип турарлар. Эрткен чылын «Славяннарның» дайынчылары 160 муң рубльдиң ажылдарын бүдүрген. Бо чылын олар Таңды районда Дүргенниң суггарылга системазында ажылдап турарлар. Тудугжу отрядтың командири Владимир Заплетин мынчаар чугаалаар: «Тыва чериң каас-чаражы, чурумалдыг агаар-бойдузу магалыг-ла-дыр. Оон ажыл-ишчи кижилери сеткилиниске кончуг таарышкан, мында өөнүүлеривис дыка хөй апарган. Бистиң тудугжу отрядывыста дайынчылар шупту-ла ажыл-ишке кежээ, кызымак. Планывыс —200 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алыры. Ол планывысты чедимишкинниг күүседиринге бүзүреливис [illegible].

«Славяннарның» дайынчылары планныг [illegible] күүседир дээш бедик темп-биле ажылдап турар. Оларга ам [illegible] кидин түлүк.

ЧУРУКТА: бригадир Евгений Спивак биле Анатолий Посохов (үстүнде): отрядтың дайынчызы Владимир Красношеков ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

АЖЫЛЧЫН ХҮРЭЭЛЕҢЧЕ

Кызылдың № 4 микрорайонунда ажыглалга кирер четкен, улуг панель № 4 бажыңда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафронованың удуртган бригадазы ажылдап турар. Ол коллективке бурунгу хүн база бир өөрүнчүг болуушкун болган, шеверлекчилер боттарының одурууңга бо чылын школа дооскан аныяктарны хүлээп алганнар.

Панель хаваларден туткан [illegible] [illegible] шеверлекчилер бригадазының [illegible] [illegible] Бо ажыл-ишти [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол.

Аңаа комсомол хоорайкомунуң бирги секретары Б. Д. Саиты-Бедрее мынча дээн:

— Ажылчын эгиниң хүрээлеңчезе кирип, баштайгы базымы кылып турарынар дээш ВЛКСМ хоорайкомунуң, Кызылдың бүгү комсомолчуларының мурнундан эки баазыр чедирерин чөншерер-дир. Силерниң бо эгелээшкинңер өскелерге эки үлегер болуп турар-дыр. Доозукчулерниң кежээлеринге келир чылын барып, боттарыңарның аргадуржулгаарыңар, ажылчын ог-бүлеге кирген бо хүнүңерни сактып чугаалаар силер. Школа доосаш, кайнаар-даа баар эвес тыпайн чоруур аныңаралче көкпаны ам-даа үндүрүп албаан чамдык оолдар, кыстарның мергежил шилиириниге улуг дузаны чедирерлер чугаажок.

Ол хүн бригаданың кежигүннериниң арзында чаа гыс-ла кижи чок. Ол дээрге бригадир Мария Васильевна Москвада ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чылынның тоску сессиязынга ажылынга кирип турар. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол дугайында бригадирниң оралакчызы Н. С. Баравнина сөс алгаш, улуг чоргаарал-биле чугаалаан.

Бо бригада чүгле хоорайда эвес, республикада ат-алдарлыг коллектив дээрзин Надежда Семеновна дыңнаткан. Ол чедимишкиннерниң үндезини — пайдулга, салган сорулганы чедимишкинниг күүседир дээш шуптузунуң чаңгыс кижи дег демнинде. Бригаданың шеверлекчилери чамызылалдың хөй-хөй бажыңнарының тудуунге киришкен. Ол—хүндүлүг херек, чаагай үүле. Чүгле бо чылдың эрткен айларында бригада 7 болгаш 10 дуларлыг бажыңнарны ажыглалга киришкен. Турупкелген үелиниң дургузунда бо комсомолчу-ажылчыннар [illegible] [illegible] ажылын «дөрттеп» куду демдекке дужаап көрбээн...

Дүүнгү школачыларның мурнундан Надя Комиссарова чүве чугаалаан:

— Тудугжунуң мергежилин шилип алыр чүвең бетке деп боол төрүттүнүп келбээн. Кашай мурнунда бистиң доозукчуларның комсомол хуралы болган. Аңаа ВЛКСМ хоорайкомунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылчын аңгының улуг отряды өөрүнчүг-биле хүлээп алыр дээш чүве. Доозукчу классты «Кайнаар баарыл?» деп айтырыг салыптан черле үнмес болгай. Мында кады ажылдап келген өөрүм Лина Монгуш, Наташа Чертыкова, Наташа Сизикова олар-биле эвээ үр үешин дургузунда чугаалажып келген бис. Чүү дээр боор, ваиг-ваиг маргылдаалар тургулаан. Чоогувуста туттунуп турар бажыңга чедип, шеверлекчилерниң кылып турар ажылын сонуургап көрдүвүс-даа. Кижи сактырга онзагай чүве даа чок, аштап, дозулап, чугайлап турар боор чорду. Черле тудугга барып ажылдаар дугаында шиитпир хүлээп алдынган. Сөөлгү экзаменнерни дужаап, аттестатты холга алгаш, тудуг эргелелинче биле-ришкин кирген бис бо.

Ам маңаа ажылдап эгелээде дөрт хонуп тур бис. Чуур, дозулаар ажыл биске таныш, берге эвес-тир. Ындыг-даа болза, бистиң бо кылып турар ажылывыс куруне ужур-дузалыг хөй-ниитиниң деп бодап [illegible] [illegible] ам каш дакпыр улгадыр боордур. Оон аңгыда бистиң эки кылып каан ажылывыс ниити бригаданың чедимишкининге хамааржыр, баган кылыр болза, коллективиниң адын бак сырадыр. Ынчангаш кызымак ажылдап, билдинмес чүүлдерни шиңгээдип, дуржулгалыг шеверлекчилерниң байлак аргазын боттарывыска салгап алыр дээш ажылдаар бис.

Бо кыстар Кызылдың школа [illegible] [illegible]. Ажылчынның хүндүлүг мергежилин [illegible] дээн ол митингиге келгеннер-даа, шеверлекчи эш-өөрү-даа оларга эки байырны чедиргеннер. Аңаа харын кылдыр өөрүп четтиргенин илередип, улам кызып ажылдаарын олар хүлээн [illegible].

М. В. Сафронованың бригадазынга [illegible] школа дооскан дораан келген аныяктарның эң баштайгылары бо. Бригаданың хоочун кежигүннери чаа келген дуңмаларынга ажылчынның берге-даа болза солун ижин бирден бирээ чокка дамчыдып боор дээш бүгү күжүн бериптурарлар.

— Өөреникчели кончуг кыстар-дыр — деп, Н. С. Баравнина чугаалады. —Ажылга суңгулут, боттарынга даалган ажылын ак сеткил-биле кылырлар-дыр. Ону көөрге, бисте төлептиг салгакчылар өзүп орары илдең, оларга чоргааланыр бис.

Бо коллективте, үстүнде аныяктардан аңгыда, Кызылдың № 2 школазын дооскан Валя Доржу база ажылдап [illegible]. [illegible] тудугжунуң мергежилин шилип алган аныяк ыс бо интернационалчы бригадага кирген.

Люба-биле чугаалажып, хорешивис. Ук [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Аваы база ажылчын, авазы— доярыкчы. Бодунуң иезиг күзелинге албадаткаш, бо тудугга келген.

Кызылдың тудугларында аныяк ажылчыннарның немежип турарының бир кезиү барымдаазы бо-дур. Ол дээш чоргааланыр бис.

Д. ЧЫДЫМ.

АЖЫР КҮҮСЕДИП БОЛУР

Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозта хөй кыргылдазы кидин түлүктеп турар. Ол [illegible] үш пунктузу бар. Кол пункт Мугур-Аксы суурда. Өске ийи пунктуларга кырган хөй дүгүн боран-на савалааш, Мугур-Аксыже чорудуп турар. Бүгү дүктү төп пунктуга класс аайы-биле сорттап, савалап турар.

Бо хүннерге чедир Мугур-Аксыга бүгү дөрт хойжу бригадалардан 10 тонна хире дүк келген. Оон 8 тоннаазын класстап сорттааш, курунеге дужааган. Совхозтуң чартык чылда курунеге дужаар 14 тонна дүк планын июль 1-ге чедир күүседир дээш кыргылдада киржип турар бүгү кижилер эрес-шудургу ажылдап турар.

Топ пунктунуң ажылчыннарындан классировщик Д. Одан-оол, прессетчилер О. Домду, Д. Ак-Сал, кип даарачылары Х. Хорлуу, И. Борбак, дүк тырыкчылары О. Сурун, К. Эрес-оол болгаш өскелер-даа улуг-нормазын үргүлчү 120 хуу чедир күүседип турар.

Хойжулар, кыргыкчылар Наадымга чедимишкинниг уткуштур ажырбыш-биле кыргылдаңы бедик шынарлыг кылдыр дүрген доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Дүктүң чилигин болдурбайн турар. Ынчангаш ажыл-агый куруне планын күүседип болур аргалыг.

Х. МАНДАЙ-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район.

БАШТАЙГЫ САРААТТАР

Таңдының Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында Николай Чулининиң удуртканы сиген белеткээр комплекстиг бригаданың кежигүннери мал чемиииң белеткелинче бо хүннерде кирген. Бо чылын ук коллектив 4100 тонна сигенни, 2000 тонна сенажты белеткээр хүлээлгелиг.

Кузьма Евтушенконуң звенозу Бай-Даг белинде 70 гектар хөй чылдыг сигенни 2 хонук иштинде кестиргеш, ам Чеди-Хөлде суггаттыг черниң сигенин белеткеп кирипкен.

Баштайгы кестинген сиген 1,5 хүн иштинде сараатталтынган. Ам мында үш улуг сарат тургустунган. Сарат салыр талазы-биле механизаторлар Александр Бопуш-оол, Михаил Оюн олар эки ажылдап, нормазын ажыр күүседип турарлар.

Бригаданың кежигүннери Дүргеи суурнуң чанында сенаж белеткелин шалыпкын чорудуп, баштайгы хүннерде 500 тонна сенаж белеткээн.

Н. ХЕРТЕН.

КҮҮСЕТКЕН

Өвүр районда «Коммунизмче оруг» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының коллективи онгу беш чылдың ушку чылының баштайгы чартының планын хуусаа бетинде чедимишкинниг күүсеткен. Оон саанчылары курунеге 23 тонна сүт садар турган, ону 25,5 тонна кылдыр боттандырган, [illegible] [illegible] бүзүрелдиг күш-ажылчы базым-биле кирген.

Мындыг бедик көргүзүглерни чедип алырынга ферманың мурнакчы саанчылары И. Нордуп, Т. Монгуш, А. Монгуш болгаш өскелерниң-даа киирген үлүү улуг. Олар планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Мурнакчы кижи дээш бо коллективке СЭКП Өвүр райкомунуң [illegible] [illegible] [illegible] саанчыларны болгаш ферманың өске-даа ишчилерин улам хөй-әът киирген.

Х. МОНГУШ.

СЕПТЕЛГЕ

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары келир күскү дужут ажаалдазынга кыпамчалыг белеткенип, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

Механик Кастаар-оол Ондарның удуртканы тос кижи составтыг септекчилери техника септелгезин бедик шынарлыг доозар дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Септээр чогуур 14 комбайнның он бирин бо хүннерге чедир септеттинген, оон аңгыда үш механизаторлар сиген кезер 4 машинаны, үш кукуруза комбайнын болгаш өске-даа чүүлдерни септээннер.

О. БОРАШ.

ХЕК ЭДИП ТУРДА...

Июньнуң каан-ыс сөөлгү хүннериниң бирээзинде «Кызыл туг» (директору Б. Аныяш) совхозтуң Бүрен-Аксында кыргылда пунктузунче чоруптум. Чалбыыш от дег херел чашкан хүннүң изии-даа кончуг. Хөй кыргымырынга шыналда таарымчалыг хүннер. Мында кыргылда кидин түлүк деп дыңнаан кижи мен. Паром-биле кешкеш, улуг-ла сериг-ка[illegible] [illegible] [illegible], хөйлер эдер, мотор даажы [illegible] [illegible] [illegible] нажыр мындыг болду. Кайы-бир кадарчының хоюн кыргып турары-ла билдингир, ынчангаш иштимде өөрүп чордум. Ол-ла ажыл-ишчи дааш-шимээнер, [illegible] чергелештир ыя ол чанында ногаан эзимден чарыштыра ларак эткен хектерниң үнү чаңгыланып кээп турду. А оон чанында кылаң суглуг Каа-Хем чалгыгларын эриктеринге таваар [illegible] [illegible], чындынадыр чыраалады бадып чыдар. Сактырга, [illegible] чак алдынның чогуур өйүнде чидириг чок ажаап алыр дааш бир демниг эрес-шудургу ажылдаан ишчилерге ол-ла бүгү аян тудуп, оларны хөй-әът киирип турганзыг.

Сери адаанче кирээ бээрге, дааш-шимээн кулак уюк, мотор даажы-биле электрлиг хачыларның чаңгыс аай кылыраан даажы каттышкан. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бээр. Улуг дөңгем чанында учетчик аныяк кыс кырган дүктерни удур деңзилээш, саазында кижи бүрүзүнүң адының дужунга демдеглеп бижээв, чай чок. Мында чээрби хире кижи электрлиг хачылар-биле кыргып турар. Кыргаан дүгүн [illegible] [illegible] учетчикке экчеп, дөңгеш чанында оочурлап алгаш тургулаар. Кижи бүрүзүнүң сеткилин далаш. Ол пунктуда барык дөртен хире кижи ажылдап турар, оларның хөй нуруузу аныяктар.

Деңзи чанында дөмейи кончуг кыргыкчы ийи кара оол келди. Учетчик Надежда Тожу:

— Саша Хуурактыы 2,4 килограмм, Женя Хуурактыы 3 килограмм-дыр—деп, алгыра аарак дыңнатты.

Комсомолчу Неля Саммалдың эккелген дүгү 2 кг 650 г болду. Дүк деңзилеткен кыргыкчылар [illegible] [illegible] [illegible] эртип-ле турар. Ол удаада мурнакчы Наташа Лопсаңның кыргаан дүгү 4 кг, а З. Тилбаның мырыңай 4,9 кг болурга, магададывыс. Дүк класстакчылары, база чай чок, дүктер онаалаңып-ла турар, ону класс аайы-биле шоодайлап тырыпыр кижилер база аңгы.

[illegible] [illegible] аңаа шаңналын [illegible] [illegible] тыпсып турар. Ол дээрге кижилерниң [illegible] [illegible] ринге төргиин дузалыг. Чүге дээрге мурнакчыларының одуруунче [illegible] [illegible] чүү күүр сонуургалдыг болгай. [illegible] херек хүнүн мааңдырларының солчуп, чаа-чаа аттарның тыптып кээп турар чылдагааны мында. Совхозта кыргылга чогуур беш муң ажыг баш хөй бар, ол хүннерге чедир үш муң ажыг баш хойну [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чылар И. Лопсаң, И. Норжуң олар хүн нормазын ажыр күүседип, шаңнал-макталды ап турар мурнакчылар болду... Ол хүн кыргылда пунктузунда келген хойжу Л. Мыдыяга хөй бар, июнь 30-ге чедир кыргыттынганы 1893 баш болганын көрдүвүс. Мында кыргыкчылар электрлиг-даа, холдаа хачылары-биле кыргып турар, 20 [illegible] [illegible] бар болду. Оларның иштинден мурнакчыларны чедип [illegible] ла илередип, [illegible] [illegible] турар. Хүн бүрүзүнүң ажылының түңнелин [illegible] [illegible] ап болур. Ортумаа-биле бир хойдан-на үш килограмм дүктү ап турар. Шак үезин, доктаамал ажылдап, хүн нормазын [illegible] [illegible] турар мурнакчы [illegible] С. Адыя, С. Даргат, М. [illegible], Д. Найган, Ю. [illegible], Р. Кара-Сал, учетчик Ф. Иванова олар хамааржыр. Мотор болгаш хачылар даажы-биле чаржалаштыр Конгу хемниң даажы, мында эткен хектерниң үнү кандыг-ла бир улуг хөгжум [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бар, «Агитхуудуступе-даа клуб болган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болду.

Бригадирлеп 16 чыл дургузунда ажылдап келген В. Борисенко план күүселдезинге хамаарышкан айтырыгга мынчаар харыылаан:

— [illegible] [illegible] саңаш көөрүвүске планны черле күүседиптер бис, дараандаа ажыр дужаар дээш кызар бис. Дыка даланып [illegible], хөй дүгү ам-даа эки контурылзын деп бодап тур мен. Ындыг-даа болза сиген кезер үе-биле кансыраштырып черле болбас...

Хоочун бригадирниң состеринге бүзүрээр бис. Ону ынчаар күүседиринге оон аргазы [illegible] [illegible]. Ол хойнуң хуңдутулган ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чедип алган хойнун кужунге дааныр, ажылды органнызаштап шыдаар кижи дээрин малчыннар чугаалап турар.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Репортаж

— Дужаар дүктү класстаары чүгула. Ол талазы-биле бистиң [illegible] [illegible] чок кылыр кижи чүве—деп, пункт эргелекчизи Т. Көк-оол [illegible] [illegible] дортп кагды.

— Бо хачыларның бистерн шаптылаан-дыр, Яша. Дүрген [illegible] [illegible] [illegible] чылар маңаа бээр—деп, бир оол ажын далаштырган тур.

Пунктуга кодан хойларны график ёзугаар сүрүп эккеп турар. Ортумаа-биле бир баштан 3 килограмм чедир кыргып ап тур бис. Курунеге дүк [illegible] [illegible] [illegible] күүседир боор бис—деп, ком[illegible] [illegible] Владимир Ни чугаалады.

Мында кыргылданың темпизи черле шалыпкын орун турары көскү. Бир кыргыкчылар хүнде 20 чедир баш хойну кыргып турар, а шалыпчылар 30 баш чедир кыргыптар. [illegible] [illegible] [illegible] черле алып турар. А хүннүң маадырлары—мурнакчыларны беш хонгаш-ла алеужуражып, чугаалаштым. Ол 387 баш дөтпе кадарып турар, олары онза-мөңди.

— Социалистиг хүлээлгем: бир дөтпеден 2,5 килограмм дүк кыргып алыр. Хойжу Дукур Өчүр-биле сорчарыштыг мен. Ам бир баштан-на ортумаа-биле 3 килограмм дүк ап тур мен. Кыргымырын-даа, чуурун даа ам эртен доозуптар, кыргыкчылар-даа бир демниг шалыпкын улус-тур—деп, хойжу Л. Мыдый өөрүшкү-маңнайлыг чугаалады...

Конгу хемниң Каа-Хемче кирген аксында «Ленин оруу» совхозтуң (директору Б. Ус-ков) кыргылда пунктузу ажылдап турар. Мында база-ла хөй кыргылдазы бо хүннерде ниит түлүк. Ол совхозтуң курунеге дүк дужаар планы 3000 кг. Бо хүннерге чедир 4427 кг дүктү дужааган. Хойну кыргымышкан, чүүрүн июнь 30-дан эгелеп болгаш [illegible] [illegible] Наадымның таварыштыр июль 15-те доозар деп совхоз сорулга салган. Шупту 22 кодандан кыргымыр ужурлуг 8312 баш

В. САТ.

Кандыг чурттап чор сен, малчын?

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУРУ—ӨӨРҮШКҮ

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң экономиказын быжыглап, хемчелдеринге кол черни ээлеп турар адыр—хөй ажылы. Совхозтуң мурнакчы малчыннар хойжулар эвес. Оларның бирээзи — Хылдыгбай Балаевич Ондарнын ажыл-ижиниң кызымаа, ак сеткилдиин, амыдырал-чуртталгазын өөрүшкүлүүн демдеглээр болзувза.

Хылдыгбай Балаевич хойжулап ажылдаа-ла он чеди чыл чедип турар. Бо чылдарда оон курунеге киирген улуг-хуузу улуг. Оон чижээнге бо чылды ап көрээли. Хылдыгбай Ондар 100 хойга онаалтыр 95 хураганны ап, оларны мендн доругтурган, [illegible] социалистиг хүлээлгезин [illegible].

Күш-ажылга ынак малчын кадарып турар кодан хоюнга 15 тонна сиген белеткеп алыр хүлээлгезин 20 тонна чедирип, 15 тонна курагт одекти белуп, Берт-Дагда кыштаанда кажаахораазының үүрмек септелгезин кылып алырын ол шиитпирлээн.

— № 1 хойжу бригаданың бригадири Шаравии Шымырапович Оюн кышкы үеде малчыннарны ой-ойда чыгып, чүгула айтырыгларны чугаалажып, бригаданың малчыннарының ажыл, амыдырал-биле таныжып турары, ажылда бар чедер, четпес айтырыгларны [illegible] [illegible] [illegible] болур-дур—деп, малчын чугаалап олурар.

Малчыннарга почта чедирилгези арай хожудап турар. 4—5 хонукта чыглып чыткаш, чаңгыс кээр. Ынчангаш солун бүрүзүн орта номчувайн турарывыс [illegible] [illegible] Антоновка эвээш-таа болза кээп турар болгаш хүнүүн чугула барааннары оларда четчир.

Хылдыгбай Балаевичтиң өөнүң ишти Хорлуу Солуновна Ондар малчынның дузалакчы кадарчызы болуп ажылдап турар, [illegible] [illegible] кызымак Маадыр-ие. Ол оъ бир уругну кижизидикен.

Төрээн чуртунга, чонунга төлептиг бараан болур кадрларны өстүрүп [illegible] [illegible] черүүр аза-иелер хөй. Хылдыгбай, Хорлуу Ондарлар оларның чанынга кирип чоруур аза-иелер-дир. Ажыктыг [illegible] уруг-дарыы база ажылчыр, өөредилгеге суңгулуг болур. Олар база ада-иениң эки мөзүлүг [illegible] [illegible] дел. Мурнунга хүлээлгезин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чоруурлар.

Малчын ог-бүле [illegible] аныяк хойжузу Орлов Оюнну бо чылын социалистиг чарышче кыйгыргаш, хойдан хураган алыр талазы-биле ашкан.

Малчынның [illegible] ажыл хүннеринде өөрүшкүлүг хүннер база хөй. Ылангыя эшкеркүн [illegible] [illegible] аазаан сөзүнге ээ болуру аас-кежик эвес бе?

— Бүгү-ле чүүлдүн эки шыналдыг, бедик түңнелдиг болуру—кижиниң ажылга хамаарылгазында ийин. Хойну эки семиртип алырга, төл-даа, дүк-даа, әът-даа хөй алдынар.

Бедик түңнелдерни хойжу бүрүзү чедип ап болур. Чүгле кызымак ажыл, бедик харыысалгалыг болуру чугула— деп, Ондарлар шын-на чугаалап олурарлар.

Аас-кежиктиг, ажылгыр ог-бүле бо хүннерде Көк-Хаакта чайлаанда малын семиртип турар.

В. САТ.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның секретары, депутат И. В. КАПИТОНОВТУҢ илеткели

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Хоойлузунуң төлевилелин депутаттарга чугаалажып көөрү-биле киирип турар. ССРЭ Конституциязының ёзугаар ону хүлээп алыры чугула болуп турар-дыр. Эш Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязынга бодунуң чугаазынга ол Хоойлуну Конституцияның күштүг болуп кирген-биле холбаштыр ажылдап кылза чогуур эң-не чугула чүүлдерге хамаарыштыр айыткан.

Чаа Конституция саазыраңгай социализмниң … бижиглээнзээн, тургап, ажылдап, күштүг болуп турар деп И. В. Капитонов чугаалаан. Хамаатыларның калбак эргелерин боттуу-биле хандырып турар. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезин улам идепкейлиг апар чыдар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чайгылыш чокка боттандырганының түңнелинде коммунистиг тургузуушкунунуң ниити-бүгү адырларынга чаа-чаа улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Ону СЭКП ТК-ның июль Пленуму база катап тодаргай көргүскен. Пленумнуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни коммунистер, бүгү ажылчы чоннар ниит чүүлдүгзүнүүшкүн болгаш сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

Коммунистиг партияның, оон Төп Комитединиң, ленинчи улуг ажыл-херектиң шынчы уламчылакчызы, коммунизмниң тииледгези дээш мөгег чок демисежикчи — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев баштаткан ТК-ның Политбюрозунуң удуртулгазы-биле совет улус экономиктиг болгаш социал деңнилерни өөрүү-биле бүзүреддиг бурунгаарлап орар.

Политиктиг удуртулганың уран аргазын мергежилдиг-биле билир, мерген угаанныг, бүгү чүвени бир улуг көөр стратег, шылгараңгай теоретик болгаш организатор Леонид Ильич Брежнев партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказының кол углаңнышкынын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга четпес салымышкынныг киирип турар.

Эш Леонид Ильич Брежневти ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазынга соңгааны ССРЭ-ниң Дээди Советиниң, улус депутаттарының Советтериниң бүгү чадаларының ажылын экижидеринге, … бедидеринге улуг рольду ойнаан.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш оон Президиумунуң кайы хире идепкейлиг болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турарын совет кижилер көрүп турар. Чүгле сөөлгү үеде безин СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, ССРЭ Конституциязы-биле холбаштыр тургузуп каап турар сорулгаларны күүседири-биле холбашкан, иштики болгаш делегей амыдыралының улуг, эң-не чугула айтырыгларын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң хуралдарынга чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму хоойлужудулга ажылдарының калбак планын ажылдап кылган. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар дугайында Хоойлу төлевилелин база ол планга дүүштүр белеткээн.

Соңгуулдалар — социалистиг демократияның эң-не көскү илерээшкиннериниң бирээзи болур деп бистиң партиявыс чайгылыш чокка барымдаалап турар деп илеткелчи оон ыңай чугаалаан. Бистиң чуртувуста соңгуулдалар болза хамыктың мурнунда улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр бодунуң … эрге-чагырганы боттандырып турар чоннуң суверенниг тура-соруунуң дорт илередикчизи болуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар чорудулгазының чурумун нийти-эвилел Хоойлузу тодаргайлаары ССРЭ Конституциязында көрдүнген. ССРЭ Конституциязынга дүүштүр ханы демократтыг үндезинге ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар чорударынга эргежок чугула байдалдарны Хоойлу бүрүнү тургузар дээрзиң онзалап демдеглээр херек. ССРЭ Конституциязының соңгуулда системазынга хамаарышкан бүгү чүүлдери бодунуң илереткенин болгаш тодарадыышкынын ында алган.

Чажыт бадылаашкынныг бүгү-ниити, деңгелдиг болгаш дорт соңгуулда эргезиниң принциптеринге үндезилеттинген совет соңгуулда системазы үениң шылгалдазын эрткен болгаш ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы … ниитилел-биле … Ынчангаш Хоойлунуң төлевилелиниң онзагай ылгалыр чүүлү болза, мурнунда турган хоойлужудулганың кол чүүлдеринге салгалдыг болур. Ында амыдыралга хынаттынган эрге-нормалары хевээр арткан, соңгуулдаларның чорударының хөй чылдыг практиказын база өөренип көрген.

ССРЭ Конституциязының төлевилелиниң болгаш эвилелдиг республикаларның Конституцияларының төлевилелдерин бүгү улустуң чугаалажып көрүүшкүнүнүң үезинде бистиң соңгуулда системазының демократтыг принциптерин улам ыңай хөгжүдеринче, соңгуулдаларның организастаарын база чорударын сайзыраңгайжыдарынче углаткан хөй санныг саналдарны … болгаш Хоойлунуң төлевилелинде олар чогуур илерээшкинин алган.

ССРЭ-де соңгуулдалар кезээде соңгукчуларның онза бедик идепкейлиинниң байдалынга эртип турар. Ындыг соңгуулда капиталистиг кандыг-даа чуртта чок. Хоойлунуң төлевилели соңгукчу бүрүзүнүң соңгуулдаларга киржир боттуг эргелерин хандырып турар магадылалдарны чүгле бижиглээн эвес, харын калбарткан. Ол чорук бистиң бүгү-улусчу демократиявыстың онзагай чүүлүнден үнген болгаш нийти европейжи чөвүлел хуралдың Хельсинкиге ат салган Түңнел актызының ужур-утказынга дүүшкек.

Хоойлунуң 19 чүүлүн ёзугаар мурнукузу ышкаш соңгукчулар данзызынга ССРЭ-ниң 18 хар четкен хамаатыларын киирер. Соңгуулда участоктарын тургузарының амгы үеде күштүг боол турар чурумун колдуунда хевээр арттырган. Чаа чүүл болза, оларны тургузарынга чаңгыс дөң барымдаа киирген, а тодаргайлаарга соңгукчуларның санын барымдаалап тургузары болур.

Эвилел Советинге болгаш Национальностар Советинге депутаттарның деңг санын … Конституцияның чүүлүн барымдаалааш, палата бүрүзүнге соңгуулдалар чорударынга дегжээр принципкиниң ёзугаар деңг санныг соңгуулда округтарын тургузар. Округ бүрүзүнден чаңгыс депутатты соңгуур.

Чурттуң политиктиг амыдыралынга хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бүгү талалыг бедидеринче углаңнаанын Коммунистиг партия чайгылыш чокка чорудуп турар деп И. В. Капитонов чугаалаан. Ол чорук партияның XXIII, XXIV болгаш XXV съездилериниң документилеринде база чаа Конституцияда социалистиг совет системаның хөгжүлдезиниң кол углаңнышкыннарының бирээзи кылдыр илереттинген.

СЭКП, профэвилел, комсомол организациялары, кооператив болгаш хөй-ниитиниң организациялары, күш-ажылчы коллективтер база ол ышкаш шериг кезектериниң шериг албанныгларының хуралдары ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдаларга белеткелге болгаш ону эрттирерингге боттарының комиссияларга соңгаан төлээлекчилерин дамчыштыр болгаш депутаттарга кандидаттарны … боттары дорту-биле киржирин Хоойлунуң төлевилелинде киирген.

Депутаттарга кандидаттарның политиктиг, … болгаш хууда шынарларын хостуг болгаш бүгү талалыг чугаалажырын, ол ышкаш агитацияның хуралдарга, шалдарга, радиога болгаш телевидениеге … хамаатыларга болгаш организацияларга магадылап турар.

Конституцияда көрдүнгенин ёзугаар Дээди Советке соңгуулдаларны соңгуулда комиссияларның дамчыштыр эрттирер. Комиссияларны тургузарының чуруму колдуунда эрги хевээр арткан. Оон-биле чергелештир чамдык чаа чүүлдер база немешкен.

Хөй-ниити организацияларының төлээлекчилерин комиссияларга көвүдедири-биле база оларның боттарының хүлээлгезин күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп, соңгуулдаларга белеткелди болгаш ону эрттирерин шынарлыг болдурарынга соңгуулда комиссияларының сан составын көвүдеткен болгаш оларның эргелерин улгаттырган. Чижээлээрге, төп соңгуулда комиссиязы ССРЭ-ниң бүгү девискээринге бо Хоойлунуң күүселдезин контрольдаар болгаш ону бүгү черлерге бир дөмей ажыглаарын хандырар.

Депутаттарның кандидаттарын депшидериниң чуруму … оон ыңай доктааган. Соңгуулда кампаниязының бо чугула үе-чадазын … болгаш демократтыг байдалдарны-биле кандидаттарны депшидериниң хуусаазын уламчылаар. Кандидаттарны депшидерин моон мурнунда турганы ниң-ле неделя эвес, а соңгуулда эрттирериниң дугайында дыңнадыг болган соонда ол хоңгаш эгелээрин көрүп турар. Соңгуулда мурнунуң хуралдарынга олурушкан кижи бүрүзүнге деңнешт тиңип турар кандидатураларының дугайын идепкейлиг чугаалажыр оору, … дугайында саналды киирер эргени магадылап турар.

Соңгукчуларның боттарының депутаттарынга чагыгларны берип турары социалистиг демократияның база бир боттуг илерээшкини болур. Соңгукчуларның чагыглары-биле кандыг … ажылдаарының тургустунуп келген практиказы ССРЭ Конституциязының 102 чүүлүнде юридиктиг бижиктээшкинин алган. Чагыгларны соңгуулда мурнунуң хуралдарынга киирер, а оларны учётка алырының, чугаалажып көөрүнүң болгаш күүселдезиниң чуруму хоойлу-биле тодараттынар деп төлевилелде бижээн.

Хөй-ниити организациялары, күш-ажылчы коллективтер, шериг кезээниң шериг албанныгларының хуралы … апарган таварылгада депутаттың кандидадын депшидер дугайында бодунуң шиитпирин соңгуулдага чедир өскертип болурун төлевилелде көрген. Депутаттың кандидадын депшиткен азы ол кижи өскээр чоруй барган таварылгада ону солуурунуң чуруму доктааттынган.

Депутатка кандидатты депшидериниң болгаш чугаалажып көөрүнүң талазы-биле саналдар … турар чүве болза, (чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның ылап-ла эң эки, коммунизмниң херээнге ханы бердингеп, ажылчы чоннарның бүзүредиин болгаш деткимчезин эдилээн, улустуң соңгуттургазының күндүлүг болгаш харысаалгалыг хүлээлгезин аларлары-биле күүседип шыдаар ылыг төлээлекчилерин депшидерин болгаш соңгуурун хандырып турар деп, И. В. Капитонов демдеглээн. Бистиң соңгуулда системавыстың ёзулуг демократчызы болза, соңгуулдалар-биле холбашкан кандыг-даа материалдыг чарыгдалды депутатка кандидат-даа, соңгукчулар-даа үндүрбезинде болуп турар деп, илеткелчи демдеглээн. Ол чарыгдалдарны күрүне бүрүнү-биле болурунга ап турар.

Депутаттарның эрге-хулээлгелериниң дугайында Хоойлуда депутат ажыл-чорудулгазының кол-кол магадылалдары тодараттынган. Киирген саналдарны барымдаалааш, ол магадылалдарның чамдыктарын депутаттарга кандидаттарга база хамаарыштырар деп бодап турар. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидатка ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чөпшээрели чокка кеземче алазы онаап, тудуп хоругдап, суд чуруму-биле административ хемчег хүлээдип болбас деп саналдап турар.

Бадылаашкынының түңнелдерин тодарадырын бичии өскертирин төлевилелде көрүп турар. Соңгуулда дугайында Дүрүмде бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның чартыкындан хөй бадылаашкынын алган кандидатты соңгуткан деп хүлээп көөр деп айытканын И. В. Капитонов сагындырган. Ам болза бир эвес кандидат соңгуулда округунуң бүгү соңгукчуларының чартыкындан хөңүнүң бадылаашкынын алган болза, ынчаш ону соңгуткан деп санаар. Ол улам демократчы болур.

Советтерге бүгү соңгуулдаларга бистиң партиявыс партия кежигүнү эвестер-биле чаңгыс блокка киржип турар. Ол блок — партияның болгаш улустуң чаңгыс эптиниң, ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның бузулбас … Коммунистерниң партиязында улустуң чаагай чоруундан бедик сорулга чок. Олар партияның Төрээн чурттуң экономиказын болгаш культуразын улам ыңай чечеглээдеринче, кижилерниң чаагай чоруун улам бедидеринче, тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыгдаарынче углаткан иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар. Коммунистиг тургузуушкунга бистиң бүгү чедиишкиннеривистиң эң чугула магадылалы ында болуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар дугайында Хоойлуну хүлээп алыры ССРЭ Конституциязының чүүлдерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынга, социалистиг демократияның улам ыңай быжыгтарынга болгаш сайзыраңгайжыдарынга дөгүм болур деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

Ниити улустуң күрүнезиниң байдалдарынга, чедиишкен социалистиг ниитилелдиң байдалдарынга ССРЭ-ниң соңгуулда системазы Хоойлунуң киирип келген төлевилели тодаргай болгаш билдингир-биле тодарадып турар деп, санал берип чүве чугаалаан. Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, депутат Т. У. Усубалиев … Соңгуулда кампаниязының бүрүзүнде-ле коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң улуг күжүн бис катап-катап көрүп турар бис. Соңгуулдаларга ол блок ленинчи партияның удуртулгазы-биле хөделип турар.

Чаа Хоойлунуң эки шынарларын депутат тодаргайлааш, социалистиг демократияның улам ыңай хөгжүлдезинге ол дузалаар деп медеглээн. Т. У. Усубалиев чаа Хоойлуну хүлээп алырын саналдаан.

Оон соонда Киргизияның ажылчы чоннарының беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыжының дугайын ол кыскаш-биле чугаалаан.

ВЦСПС-тиң даргазы, депутат А. И. Шибаев Коммунистиг партияның доктаамал улуг сагыш салыышкынының ачызында күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга, политиктиг, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге профэвилелдерниң ролю улам-на өзүп турарының дугайын чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар дугайында Хоойлуну хүлээп алыры — профэвилелдерниң ниитилел-политиктиг ажыл-чорудулгазының идепкейжидеринге улам таарымчалыг байдалдарны тургузар. Бо хоойлу СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң чедиишкиннииг күүселдези дээш демиселге ажылчы чоннарның чогаадыкчы болгаш күш-ажылчы идепкейин улам хөгжүдүп, калбартырынга улуг идиг бээр.

Оратор чаа Хоойлуну бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген, ону хүлээп алырының дугайында саналды деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар дугайында Хоойлу төлевилели — социалистиг демократияның улам чечектелдезиниң, сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң амыдыралынга Советтерниң ролюнуң бедээниниң херечизи-дир деп, Литва ССР-ниң Дээди Советиниң даргазы, депутат П. Я. Страуткалнис чугаалаан. Улустуң соңгукчулары, партияның шугумунуң массаларга ёзулуг идепкейлиг … бистиң ниитилелдиң улам ыңай … демиселчилери болурунга бо Хоойлу улуг идиг болурун ол демдеглээн.

… чүүлдер социалистиг демократияның … чугаалаан. Ниитилелдиң бүгү кежигүннери ёзулуг улусчу эргелерин … эргелеп башкарарынга … боттуг аргаларлыг болур. Совет улуска чогум-на ындыг … хандырып бээрин.

Моргаушту (Чуваш АССР) … депутат Т. А. Анисова Хоойлу төлевилелиниң дугайында улуг … чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдаларны эрттирери-биле холбашкан бүгү-ле айтырыгларны мында эң-не тодаргайы-биле … демдеглээн. Соңгуулдаларны белеткээриниң болгаш эрттирериниң бүгү үе-чадаларында совет соңгуулда системазының чайгылыш чок, ёзулуг демократчызын Хоойлуда тодаргай көргүзүп турар деп, ол чугаалаан.

Оратор ол чаа Хоойлуну хүлээп алырының дугайында депутаттарның … соңгуулда … ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга миллион-миллион совет кижилерниң улам-на идепкейлиг киржир аргазын ол Хоойлу берип турарын демдеглээн.

Депутаттар палаталар ааны-биле аңгы-аңгы бадылаашкыннар-биле ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгуулдалар дугайында Хоойлуну бир үн-биле хүлээп алганнар.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары, депутат М. П. Георгадзе кылган.

Депутаттар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктарын бир үн-биле бадылааш, чогуур хоойлуларны болгаш доктаалды хүлээп алган. … дугайында Хоойлуну база хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң тоску чыыжының тоску сессиязы ажылын оон-биле доозукан.

(СЭТА).

Саян-Шушенск ГЭС тудуунда

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ЧЫЛЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааш, оон ажылчыннары, специалистери, партия ажылдакчылары, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары-биле ужурашканы болгаш беседалары — партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвииниң тодаргай херечизи болган. Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк — бойдус байлакшылын талазы-биле бистиң чуртувуста сургаг черлер. Ниити эвилелдиң хөмүр-даш, гидроэнергия курлавырларының, бойдус газының эң хөйү ында …

Саян-Шушенск ГЭС — делегейде суг күжү-биле ажылдаар эң улуг электри станцияларының бирээзи. Оон баштайгы агрегады бо чылын — шалыпчы күш-ажылдың чылында Саяның девискээр-бүдүрүлге комплекизинге тогуп берип эгелээр.

Туттунуп турар ГЭС-тиң плотиназын дамчыштыр күчүлүг Енисейниң суу дүргектедир шурап баштыр чыдар. Сугнуң углаан эгелээринге гидротудугжулар эки белеткенген. Чүге дээрге ол үеде плотиналап секундада 13 муң кубометр суг эртер болгай.

1978 чылда сугнуң углаашкын эгелээринге чедир хөй ажылдарны кылыры арткан. Ылангыя баштайгы агрегатты ажылдадып эгелээринге чедир бирээзин-ле 100 тонна деңзилиг каң алгаштарны хостаары. Плотинаның суг эрттирер кезииниң бедиирин дээш ажылдарны кылыры … хемниң углаткан суу шаптыктап эгелээн.

№ 1 кол тудуг эргелелиниң инженерлери чаа саналды киирген: ол бүгү ажылды кыжын, сугнуң хемчээли эвээш турда кылып доозар. Бүгү саналдарны өөренип көргеш, кылыр ажылдарның хемчээлин тодарадканының түңнелинде гидротудугжулар ол арга-биле ажылдап эгелээн болгаш бетоннаар ажылдарны түргени-биле кылган.

Тудуг штавының турар черинден … талазы … котлован көстүп турар. Оон ырак эвесте баштайгы гидротурбинаның … дугурбар. Ону тускай белеткээн черге салгаш, ГЭС тудуунга чедире бээр үе ам чоокшулаан. Ол-ла рельстерлиг оруктап гидростанцияның хөй тонна деңзилиг … эдилелдерин чедирер.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң электромашиналарын, өске гидростанциялар ышкаш, Ленинградтың «Электросила» каттыжышкынының цехтеринге эвес, а мында, ГЭС тудуунуң бодунга эптээр. Оон чарыгдалы-даа эвээш, ону эптээри-даа дүрген болур. Оон-биле чергелештир, баштайгы агрегаттың ниити тудуун болгаш эптээр ажылдарын 5 ай эрте азы август 15-те кылып доозар арганы гидротудугжулар алган.

«Спецгидроэнергомонтаж» эргелелиниң бригадири Вячеслав Сергеевич Демиденконуң удурткан бригадазы баштайгы гидроагрегаттың тудуунуң эгезинден эгелээш ында ажылдап турар. Монтажниктерниң ол бригадазы эрткен чылын-на Валерий Шенаковтуң болгаш Сергей Коленковтуң бетонщиктер бригадазы-биле күш-ажылчы кериэлиг ажылдап турар.

В. Демиденконуң удурткан бригадазының ажылының хемчээли хүн келген тудуг-на улгадып орар. Олар чоокта чаа кол массивтиң 5 блогун бетоннаары-биле хүлээткен. Чоокку үеде ам-даа янзы-бүрү хемчээлдиг 150 метр трубаларны … салыры-биле белеткеп турар.

В. Дудченконуң удуртканы монтажниктер бригадазының кежигүннери ийиги гидроагрегаттың баштайгы … камеразын эптеп тургузуп эгелээн. Ында Петр Марадудинниң, Олег Трушинниң удурткан звенолары кызымак ажылдап турар.

— Чоокта чаа, эрткен айларда ажыл-ижиивисти түңнеп, тудугнуң моон сонгаарты хөгжүлдезиниң планын чугаалаштывыс — деп, «Красноярскгэсстрой» тудугу эргелелиниң кол инженери Кирилл Константинович Кузьмин чугаалаан. — ГЭС-тиң кол тудугларынче 440 муң кубометр бетонну куткан болдувус. Бетон кударының ниити графигинден 40 муң кубометрге озалдааш бис. Ынчалза-даа ол бисти дүвүретпейн турар, удавас ол санга чедип аптар бис. Сөөлгү ийи айда бетон кударын 1,5 катап өскен. Ону ажылчыннар саның көвүдээни … алган.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунга ажылдары-биле … тар чурттуң булуң бүрүзүнден кээп турар. «Ленинградец» деп студентилерниң тудугжу отрядының дайынчылары ГЭС тудуунда чедип келген. Күш-ажылчы семестр үезинде олар 1 миллион ажык рубльдиң капитал салыышкынын шингээдип алыр.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТАРДА: № 1 кол тудуг эргелелинде М. Машенконуң удурткан бригадазының кежигүнү комсомолчу Таня Обер; ГЭС-тудуунуң ниити хевири.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары.

Эртем-техниканың чедиишкиннери

ЛАУРЕАТ ТРАКТОР

Кежээ Ленинградтың сангылгааннары кыва бээрге, «Киров заводу» деп бүдүрүлге каттыжышкынының … тарының бирээзиниң кырынга кывар хеңлиг хоорга-лампалар ниң тракторнуң дурзузун чурул көргүзе бээр. Ол дээрге совет трактор тудуушкунунуң баштангызы — бичии ылап «Фордзон-путиловец» биле бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда сурагжаан … — «Кировец» ол-дур.

«Кировецти» чогааткаш, бүдүрүлгеге шиңгээткени дээш «Киров заводу» каттыжышкынының бөлүк ажылдакчыларынга бо чылдың апрельде Ленинчи шаңналды тывыскан.

…Ат-сураглыг бо бүдүрүлгениң девискээриниң метр бүрүзү — төөгү. «Фордзоннарны» эптеп турган цехтериниң, баштайгы тракторнуң үнген … черлерин көрүп болур силер. Путиловчуларның колоннаазын заводтуң цехтеринден … үнген тракторлар баштап чораан. Кызыл пестеловунда: «Ыяш аидазын, тутуп-ла, трактор келди!» деп бижип каан болган.

Ол 1924 чылдың Май 1-де болган. Партияның VIII съездизиниң делегаттары, олар-биле кады бүгү чурт В. И. Ленинниң төөгүлүг состерин дыңнаандан бээр ынчан беш-ле чыл эрткен турган: «Бир эвес бис даарта 100 муң … тракторларны берген, оларны бензин-биле … машинистер-биле хандырып шыдаар болзувусса (амдызында ол фантазия дээрзин чонгуг эки билир силер), ынчан ортумак тараачын мынча дээр ниик: «Мен коммунаны … (коммунизм) дээш ол» (ЧДЧ, т. 38, арын 204).

Шаандагы «Кызыл путиловчу» (ам «Киров заводу» каттыжышкыны) хуреза-ла баштайгы тракторну берген. Совет эрге-чагырга, «коммунизм» дээш онсон муң кац айтыктарны берген.

1962 чылда «Кировецтиң» баштайгы модели (К-700) чогаадып кылгаш, завод совет трактор тудуушкунунга мырыңай чаа үе-чаданы ажыткан.

Каттыжышкын чүс муң ажыг К-700-тү бүдүрүп үндүрген. Чүс муң. Владимир Ильич Лениниң күзеп бодаан чоонны хемчээ ол-ла болгай. А олардан аңгыда хову-шөлдерде өске бүдүрүлгелерниң үндүрүп турары миллион-миллион тракторлар база ажылдап турар. Чүгле оон беш чылда бистиң үлетиүрүвүс улус ажыл-агыйынга — 2,5, оон ниитинде … 1,9 миллион тракторларны бээр.

К-700 чемемейниң-даа эки турган болза, конструкторлар ону үргүлчү-ле сайзырадыжылды кылып келген. Оон-биле кады чаа тракторну чогаадып турган. Үш чыл бурунгаар, 1975 чылдың май 4-те, К-701 тракторну массалыг-биле үндүрүп эгелээн. Бир модельден өскезинче шилчилгеге бүдүрүлгени доктаатпайн боттандырган.

— Чаа модельдиң … талалары эки билир … ажыр диве, ону К-700-биле (ону үндүрерин соксатан) деңнеле чогуур — деп, «Киров заводу» каттыжышкынының кол конструктору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Попов чугаалады. — К-701 демгиазындан 88 ат артык күштүг. Бүдүрүкчүлүү 40 хуу … Бир эвес баштайгы тракторга 20 чүүл … кылып болур турган болза, К-701 болгаш оон өске хевирлери К-702, К-703 30 хире «тускай эртемниг». «Кировецтерниң» оларның боттарының кол ажылы — чер андарарынга, культивацияга, тарылгага … тер соортүрүкге, бульдозер, чүдүрүкчү, скрепер кылдыр …

«Кировецтиң» хемчээли улуг-даа болза (узуну—7,4, дооразы—2,8, бедии—3,5 метр), оон … алгак. Деңзизи—13,5 тонна. Ярославльдың мотор заводунда үндүрүп турар шимченгизи — 300 ат күштүг.

Эрткен чылын ол тракторга күрүнениң Шаңнал … тывыскан.

Юрий СТВОЛИНСКИЙ.
(ПМА).

«ААЛЫМ БИЛЕ ЧУРТУМ БОЛГАН»

(Эгезн № 157 «Шында»).

Демир-орук-биле иии хонукта халыткан. Бийск дээр хоорайга эртен даң бажында келдивис. Ойрот-Турадан бисти алыр дээш келген машиналар чедип келген турду. Ол хоорайдан ам баар черивиске чедир ырак-даа эвес, чоок-даа эвес чүс километр чер чүведир.

Машинага олурупкаш, Ойрот-Тура каны сен дээш хап [illegible] чоруурувуң аяны бир янзы апарган. Ам барып кирериивис [illegible] оөрлери барыл, олар канчаар өөренип турарыл [illegible] Ойрот-Тура школазында мээң таныырым, артында бистиң сумувуң хамаатылары ийи кижи барын билир мен. Оларның бирээзи Чолдаалай азы улуг шолалап кааны-биле. Хилээчик дээр кижи бар. Сумувуң арат чону МЧАЭ тургузуп алгаш [illegible] Шагаан-Арыгга ажыттынган кожуунар аразының түр сурт [illegible] кан школазынга ону өөреткен. Өөренип, өөренип чораан кижи. Оон Ойрот-Турада өөренип чеде бергенин кым-даа билбес. База бир таныжым — Шыва-Тоннут. Оон кандыызындаа билбес мен. Сумуга хуралсуглаа болу бергенде, кестүн келгилээр эр-ле чүве. Тапыыр кижилерим шала ындыг боорга чүве ыттавайн чордум.

Алтайның делгемнери бистин [illegible] да чор. Ыяар ыраанда коккеь сыннар, шала ишкээр даглар, бүүрээлер, элээнниг суурлерде халылар, иштик ыннаа, хову черлеринде тарааген шөлү ужу-кыдыы көзүлбес черже талыйып чаттыш чоруй барган чыткылаан. Оолар биле уруглар дээр эвес [illegible] бугаш сестерн [illegible] турган:

Аалым биле чуртум болган
Алдан өрээл школаны.
Адам биле иэм болган
[illegible]

Черим биле чуртум болган
Чедеп өрээл школаны
Чечтем биле акым болган
Чечен, мерген башкыларны

Бистиң ам кирип өөренир школаввис [illegible] орап сава болду. Ийи каът даш бажың [illegible] дап өрээл чедип турар. Хоорай туттунар мурнунда Улала [illegible] чыткан боор. Ам ол чер хоорай болу берген. Оон сонгу талазы [illegible] улуг дагның чыныр бедиинде бистиң школавыс турар. Хоорайның чөөн даа, мурнуу-даа чүгүнде улуг-улуг даглар херее алган турар. Чамдык бажыннарны черин казып оргулааш, даг черин [illegible] даа тудуп кааш тургулаар.

Школага кээп дүшкен дораан-на, чүнүн-даа мурнунда чүнар-бажыннааш, хоорай әэзу-биле кеттинипкен бис. Чаа сургуулдар чедип кээрге, эрги сургуулдар чогум кымнар кымнар келген эвес дээш, чалынга чеде бээри албан ышкажытай. Ынчалза-даа Хилээчик биле Шыва-Тон ийи мендеп [illegible] турганнар.

Кежээки чем соонда Хилээчик биле Шыва-Тон столовая эжиинден мени дозуп алдылар. Олар мени эдерткеш, школа кедеэнинде даг белиинге [illegible] Чүгааны Хилээчик эгелээн.

— Бо школа бистиң сумуга эртемниг кижи бербес чер ышкаш-тыр. Мырынай дээш чанар чыгай берген Ңудувусту бурган апаады. Бистер чадажып тур бис.

— Ындыг болгаш-тыр ийин — деп, Шыва-Тон ушкажып [illegible]

«Кижи өөренип эгелевээнде-ле элдеп-эвин чүве чулчуруп турар кандыг чиктиг улуузу бо?» кылдыр бодааш, олар бодумеун [illegible] боорга ыичаарым ол, арай шириин чугааланып үндүм:

— Өлген кижи дирлип кээр эвес, ону мени чугаалап херек чүл? Ава мени өлүмчудимден чайлап, дораан делир ырбап чанзын дээш бе? Боттарыңар кай-кадын улус чоонган силер? Кижи ыдавас чүвени өөретнес-ле болгай.

— Мында өөренир чүве дыла нарын-дыр. Арбан сумуну хуралынга санап бээри, аалдар кезип менээ чыры ышкаш эвес-тир. Делегейде [illegible] кандыг дари [illegible] пар барын шуптузун өөредир чүве ышкаш-тыр. Ымыраасээк, чылап, селеске, пап, арзылан, пага… дээш чүму чок дээр. Кандыг диипте чеже даглар, хемнер барын база доктаадыр. Оода бистиң бызырывис Копту, Бай-Соот [illegible] ниң ады безин чок. Делегейниң кижилерин чурттар аайы-биле санаар. Шак мынчаа кээр орта, кижи алаагып каар, баш дуулээр чүве-дир — деп, Хилээчик [illegible]

— Ужуражып келгенивисти бир дугаар хүнүнде-ле менээ бээр сүмелер: өөренмейн чан'э деп бо ышкажыл? — дээш сандайланып олурган [illegible]

— Чок, чок, ооң. Чүвени шынын чугаалап олур бис. Оорунуң [illegible] тура чапа бер дээр бис. — дээш. Хилээчик [illegible]

— Чаңгыс чер чурттуг эштериниң дыңнаа дээп — деп, Шыва-Тон база киржип берди. — Оожурга, олур.

Ам канчаар, катап олуруп [illegible]

— Сээң мында өөренип чедип келгениң дээш, эртен чедип [illegible] Хилээчик [illegible] ле арага уштуп келди.

— Сээң чүге өөренип шыдавайн турарын билдингир-дир — деп чугааланганывыңа чаңгызын өске кижиниң аксындан үнген үн кылдыр дыңнадым. Бир билиримге, школада чедип келген Часкалмааны дилеп маңнап тур мен. Оон даайының ындыг бүтпес чорууну дугайын уругну кызыл арнынга чугаалаар бодаап чыым ол. Ынчалза-даа Часкалмаа уруглар ортузунда болду.

Ол дүне элдеп-эвин дүштер дүжеп, удуп чадап хондум.

Дужумда апаы-бүрү амытаннар коруп, оларны адап чадап, көрбээним, чорбааным черлерде-даа азып-тенип чоруур мен. Мендеп айтырган чүвени адап, харылап чадап кааргыта, бир-ле кижи мени кадыр эл-деп андара идипкен. Оттуп кээримге, орун баарында шалада чыдыр мен. Чанымда [illegible]

— Чүү мындыг албыстыг кижи сен? Чугааланыр, оруп [illegible] лып-дүндерлип шыгыраар. Аарыг кижи сен бе? Эмчилер канчаа сени хоорп каалгы [illegible]

Чүү-даа мыттаваан мен.

Даартазында Часкалмааның [illegible] үнүп кээрин [illegible] Уруг чүтле бозага артаары билек, холундан сегирип алдым.

— Часкал, сенээ чугаалаар чүгула чүве бар. Шелээн ужу[illegible]

Уругга дүүнгү чүүлдү тоогуп бердим.

[illegible] мени дашкаш алгаш, каттырды. Оон:

— Хилээчиктиң чугаазын херекке алырың ол бе, акый? Хупураазы! Өөренир дээш келген улус болганда, өөренил! Сен-даа шыдаар сен, акый, харын, мен коргуп тур мен. Шыдавайн баар ногн мен бе. Менде оон өске бодал чок.

Уругт-биле ужуражып чугаа[illegible] Кижур Часкалды аар, ол-ла болгай, буруу узелдиг аайының талазында эвес. Ынчангаш сумувуң активчи аревчилериниң бирээзи шын дыр сен!

Август айның сөөлгү он хонуу үнүп келген. Мурнунда школага каш-та кижи турган болзувусса, ам хүннүн-не кижилер немежип турар апарган. Дыштанып, экскурсиялап, туристтеп чораан сургуулдарның өөредилге чылы [illegible] ниң бүлүүзүнде чанып кээп турары ол. Тос айның бирээниң бүдүүзүнде, карак бо, школа ишти хөлзенчиг, шимээн-диптиттиг, харын-даа [illegible] апарган. Өөредилге чылының баштайгы хүнү эгелээр мурнунда чаа келген сургуулдарны азы бистерни салбырларывысты айтып, дацзылааш алыпкан. Мен ветеринар салбырында болдум. Ону дооскан кижи мал эмчизи болур чүве-дир.

С. ТАМБА.
(Уланчылыг).

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

8 ШАК ДУРГУЗУНДА

Аэрофлоттуң эң күчүлүг самолёду «ИЛ-62М» Москвадан Камчатканың Петропавловск чедир бистиң чуртувуста эң узун хемчээлдиг ара хонуушкун чок трассаны ажыткан. Ужудуушкунунуң үези 8 шак 15 минута. Ол дээрге оөң мурнунда Хабаровск таварты ужуп турганынга көөрде ийи катап эвээш үе-дир. Ам Камчатканың Петропавловскиден ужулуп үнген пассажирлер Москвага ужулуп үнген шагындан чартык шак бурунгаар үеде келген турар.

ЧУРУКТАРДА: «ИЛ-62М»-ниң Камчаткада бир дугаар хонупканы; ужудуушкун дугайын агаар лайнериниң командири, Аэрофлоттуң тергиини, бирги класстың ужудукчузу Е. К. Северов чугаалап тур.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ЧАГААЛАР

ОЛУТТАН ЭЭЛЕП КӨР

Ак-Довурак хоорайның автостанциязынга Ак-Довурак — Тээли аразының автобузу кежээ-ле, пассажирлер сыңмайныр [illegible] бээр. алгы-кышкы-даа кулак [illegible]

— Кара-оол, олуттан ээле!

— Биске база үш олуттан ээле, Петя!

— Менээ база!

— Олуттан ээле!

Ак-Довурак хоорайның автостанциязындан Бай-Тайгаже баарының автобуска билеттер садып алырга, мында олуттарны айытпаан болур чүвелер. Ынчангаш пассажирлерниң иткилежип, олут хунаажып алгыржып турары ол.

Билетке олут дугаары сатыкчыларында берге чүве чок. Ол чүтле кассирниң харысалгазы чогунда боор.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

СУГ ЧОК БЕРГЕЗИН

Чаа Чаа-Хөл суурнуң бажыннарынче суг дамчыларыбиле хоорзалар кирип кааның дашпывылап көргеш, магатаар-даа чадавас силер. Мерген Мергенович. А херектиң ужуру мындыг.

«Ол хоорзалар-биле суг дамчывааш турар. Оон ужуундан суур чурттакчыларының тарып алган ногаалары кадып эгелээн. Ол хамаан чок, азы чем белеткеп алыры-биле суг дилээшкен маңнажып турар кижилерни көргеш, шуут кайгаар силер.

А мында № 2 мехколоннаның начальнигинге-даа, кол инженеринге-даа айтырыгны каш удаа тургустувус, аазап-ла турар, а бистер суг манап чедир [illegible]

Болук чурттакчылардан.

Чаа-Хөл суур.

САНДАЙЛАРДАН КЫЛЗА

Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурга келгеш, автобус манаар болзуңарза, бергеле эвеспе. Чүге дээрге Чаданадан келген «Торгалыг» совхозче барган автобус база графикти сагывас, чиде-ле бээр. Ону пассажирлер манап [illegible] олуруптар сандай-даа чок. Хүннуң изиинден, чаьс-чаиыктан чагдактапыптар үгек база [illegible]

Чоннуң [illegible] таарымчалыг байдалдарны тургузуп, оода-ла автобус манаар черге сандайлардан кы[illegible] камгаланыр үгектеп пассажирлерге кылып бээрин Хандагайты кодээ Советиниң күсскомунуң удуртукчуларынга сүмелеп көрүңер, Мерген Мергенович.

Б. КАРА-САЛ.

Өвүр район.

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Баян-Кол суурга моон мурнунда чылдарда чурттакчы чондан алгы-кеш, дүк хураап алыр чер ажылдап турган. Анаа ажылдап турган кижи каш ай бурунгаар оскаар ажылдаары-биле чорупкан, оон эгелээш, бо хүннерге чедир, мында кым-даа ажылдавайн турар. Суурнуң чурттакчы чону [illegible] Кыргып алган дүкту ам каяа апарып дужаарыл деп айтырыг тургустунуп келген. Белеткел черн бистиң суурга катап ажылдап эгелээр бе деп айтырыг баян-колчуларны сонуургадып турар.

Баян-Кол суурнуң магазинниң [illegible] тудуун тудугжулар эрткен чылын күзүн-не тудуп дооскан. Оон ажылдап эгелээр хүннүн чурттакчылар четтикпейн манап турган. Тудуг доозулгандан бээр элээн үе эрткен, а ларёк бо хүннерге чедир ажыттынмаан. Оон ажыттынмайн [illegible] чылдагааны чүде ирги?

Н. КЫРГЫС.

Сонуургактарга

РИС ЧУЛУУНДАН БЕРИНЕР!

«Кандыг сок херегледиңер? Апельсинниң бе азы ристиң бе?» Японияның магазиннеринде садыгжы кыстар удавас ындыг айтырыг салыр апаар чадавас боор. Ушуномия хоорайда хууда эртем-шинчилел черинге ристен кат-чимис чулуу сагындырар амданныг чаагай сукситу кылып алыр аргазы тыпкан. Оон чогаадыкчызы Масвори Слнозаки ристи тускай бактериялар дузазы-биле ажыды «божалып» турган, ол чулукту үндүр «сыып» алган.

НОГААН, САРЫГ ЧАПКАЛАР

Англияда Портемут хоорайның чоогунда ногаан өңнүг чайкалар ужуп чоргулаар. А Суррей графствозунда чайкаларның оңу база-ла чиктиг: сап-сарыг. Чүү дээр силер ол, бойдустуң база бир хуулгаазыны бе?

Ындыг эвес, чайкаларны хайгаараарда белен болзун дээш хора чок химиктиг будуктар-биле будуп каан чүведир. Ол будуктарны бүлгүртүр херекселдерни шериг болгаш хамаатыжар чүүл аэродромнарның чанында тургускулаан. Чайкалар [illegible] оралтандактын, харын-даа самолёттар аварияларының чылдагааны болу бээр таварылгалар тургулаар, олар реактивтиг шимчедикчилерниң аастарынче бо-ла кире бээр.

АНАА-ЛА МЭРИ ДЭЭР

Каттышкан Штаттарның Мурнуу Каролина штадында чурттап турар мистер Келлиниң авыдайның бүгү чырык делегейден тып алыры болдунмас деп чүс хуу бүдүрез-биле чугаалап болур. Оон адын Генэйт азы «Он-Сес» дээр. Оон паспортунда база ындаар бижип каан, а машина башкарар эргезиниң шынзылгазында «ады» дээш черде мырыный-ла саннар-биле 3-10 деп каан. Канчап ындыг элдептиг аттыг апарганын айтырарга, ол мынча дээр: «Мен арай-ла орайтап төрүттүнүп келген кижи болбазык мен бе — он дугаар айның сески хүнүнде ваа».

Чиктиг аттарга Келлилерниң өг-бүлези черле төрүмелинден ынак хевирлиг. 10—8-тиң, оглунга ат берген херээженниң ады Мэри Арти Вандора Иллинойс Минни Ли Лалания Мэри-Эви Мэнди Сара Сэнди Полли Рэндем Дикуди Эни Френсис Будиторд Коллинз Келли. «Өг-бүлевиске ону бис анаа-ла Мэри дээр улус бис» деп, журналистерге Он-Сес Келли дыңнаткан.

(ИМА).

ЧӨӨН ЧҮКТЕ ПОРТ ХООРАЙ

Владивосток кырынга ужуддуп кээрге черниң аян-шинчизи чараш: кандыг-ла бир тоолчургу маадыр ногаан хаас хевисти чада октаан дег. Оон сынгыг бүрүзү-ле — сын. Сыннар бөлгүлежи-бөлүглежи Оожум океанче шууjуп чорупкан. Ол бүүрелчи сыннарда 1860 чылда-ла үндезилеттинген Владивосток хоорай [illegible]

Черни тургузуун архитекторларның хоорай тудуп тургузарынга таарыштыр ажыглаары ону онзагай чараш хевир кирип турар. Чижеглеп алырга, хоорайның «Норей слобода» деп аттыг кезээ дир. Ийи каът ак өңнүг чуртталга бажыннары сынга дужаштыр [illegible] Олар даа адаанда беш каът кызылкызыл бажыннар чаштынган. Чараш-ла. Бо микрорайонну [illegible] РСФСР-ниң Күрүне шаңналы тывыскан анаа эвес-ле болгай.

1960 чылда Ленинградтың телевилекчилери болгаш архитекторлары Владивостоктуң санзыралының Кол планын ажылдап кылган. Оон боттанганы-биле кады Владивосток совет Ыраккы Чөөн Чүктүң эң улуг административтиг, культура, үлетпүр төптериниң бирээзи. бистиң чуртувустуң «чөөн талазы эжии» бооп турар эң чараш хоорайларның бирээзи апаар.

Хоорайның келир үеде кандыг болуру ам безин тода костүр. Мында 9 дээди өөредилге черлери, 12 тейникумнар болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүк эртем төвүнүң составында кирип турар 8 эртем-шинчилел институттары бар. Үш театр, филармония, чүс ажыг Культура бажыннары, клубтар, библиотекалар болгаш культура, чырыдыышкынның хөй-хөй албан черлери ажылдап турар. Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга хамааржыр чүс ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери санаттынып турар. Оларның эң улуу судно септээр ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг «Дальзавод» деп завод болур.

А хоорайның кол «мергежили», оон ишти онуу [illegible] дег [illegible] Балыкчыларның болгаш далайчыларның хоорайы болур. Мында «Дальрыба» деп Бүгү-эвилел каттыжышкынның тургустунган [illegible] Ол далайларның хөй-хөй ниин шуут-ла ооңга [illegible] тудуп турар ийи чорууру заводтарга бүдүрүп үндүрер.

Ыраккы Чөөн чүктүң 20 муң ажылдакчылары [illegible] турар. Перевалкалда он дөрт завод, хөй санныг тудуг эргелелдери бар. Ийи миллион хире тонна чүък кирер ниити шиикрлиг 270 океан судноларлыг.

Тимофей ОРЕХОВ.
(ИМА).

АГААР

Бөгүн республиканга көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дургени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хаттың дургени секундада 6—11, [illegible] 11—17 метр чедер. Агаар 24—26 градус [illegible]

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]—«Үе». Информастыг программа.
[illegible]—[illegible]
10.50—Уруглярга концерт.
11.05—«Силерге, ада-иелер».
11.35—«Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.
12.45—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
[illegible]—«Эки шынарлыг барааннарны хойну».
15.30—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». [illegible] чогаалдарының делгелгези.
[illegible]—«Москвавыс». Телеклуб.
[illegible]—«Калыкынга». Эртем-тывылбырлаалдыг программа. Дамчыдылганы эмге Ю. В. Белянчикова чорудар.
16.20—«Спортлото» [illegible]
16.30—«Номчуур чүүлдер». [illegible] Дамчыдылганы филология эртемнериниң доктору профессор Н. М. Сикорский чорудар.
17.15—«Турандот тывызыктар». Музыкалыг программа.
18.30—«Билдингир-даа болза иедентиг». [illegible] профессор С. П. Капица чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Пекин — кижи төрээтетиниң [illegible]». Документалдыг фильмниң баштайгы кергузуу.
20.40—«Обьяа хүн». Телефильм.
[illegible]—«Ленинниң комсомолу 60 чылынга». «Дан хаалы мениа оожум». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы — «Ийги эштинда».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—[illegible]—Концерт. Төнгээнде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Каргыс шаглаа калайланган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пар негеттинип турар» 10.30, 12.00, 13.30, «Гайдуктуң ат-аldары» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мүлен Руж» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өске черден келген херээжен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Өлүм чоктар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищези 8 класс дооскан оолдар болгаш кыстарны училищеге өөренириnче чалап тур.

Силер ортумак эртемни болгаш дараазында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтыг тудугжу чазанықчызы.
2. 3—4 разрядтың штукатуру, [illegible]
3. 3—4 разрядтың электрогаз каңнакчызы.
4. 3 разрядтың слесарь-сантехниги.
5. 5—6 разрядтың автомобиль [illegible]
6. 5 разрядтың экскаватор машинизи.
7. Конструкциялар монтажниги-дашчызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дашчыларның мергежилинге чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртемниг аңыяк оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү мергежилдер аайы-биле ийиги курска 9 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищени дооскаңының соонда:

1. Ортумак ПТУ-ну дооскан диплому.
2. Тывыскан разряд талазы-биле тоолевирлиг шөлээзи бээр.
3. Училищеге өөренип турган үезин күш-ажыл стажынга кирер санаар.
4. Училищени дооскаңнар ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге кирерде чиигелделерлиг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трезиниң мурнакчы салбырларының бирээзинче силерни чорудар. Анаа чаагайжыттынган ниитиниң чуртталга бажыңы, өглүглерге квартиралары бээр, [illegible] болгаш мергежилиг бедидерипге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Училищеге киирип күзээнер директорга билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Эртем-билииниң хуттааныда документ (аттестат).
2. [illegible]
3. Киир бижилилге шынзылгааы (оолдарга).
4. 286 майык ёзугаар Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказының [illegible]
5. Школадан характеристика.
6. 3×4 хемчээлдиг 8 фото-чуруу.
7. Боттарының уругларын бүгү өөредилге херекселдери-биле (демир-ужук, шугум, карандаш, циркуль, кыдырааштар-биле, 9—10 класстарның өөредилге номнары-биле), спорт хеви-биле (кедалар, тапочкалар, чолдак чуурлер, хаактап келер костюм-биле, трико-биле) хандырар дугайында аданелерниң хүлээлгезин кожар.

Кирерин күзээннер беседа эртери-биле училищеге август 28-те келген турар.

Училищениң адрезн: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.

Телефоннар: директорнуң — 2-21-09, директорнуң оралакчызының 2-54-14.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Кызылдың күрүнениң педагогика институту белеткел салбырынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур

Белеткел салбырында физика-математика, педагогика болгаш филология факультеттери бар. Кирерин күзээннер школа дооскаанының соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур. Ажылдың сөөлгү чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг. Совхозтар, бүдүрүлгелер, тудуглар, транспорт болгаш хамааржыр черлериниң [illegible] Совет Армиядан халашканнарны хүлээп алыр.

Кирерин күзээннер дараазында документилерни [illegible] институттуң ректорунга билдириишкин, ортумак эртемниң дугайында документ, [illegible] бүдүрүлгениң өөредирн-биле чоруткан бижик, бүдүрүлге характеристиказы, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фоточурук.

Документилерни 1978 чылдың ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-ден эгелээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга доозарының шылгалдаларын чедиишкиниг дужааган доозукчулары институтка кирериниң шылгалдаларын чокка хүлээп алыр.

Белеткел салбыры Кызылдың пединститудунуң хүндүскү салбырынга дыңнакчыларны белеткээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 36, белеткел салбыры.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-21-73, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 3-25-45, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-80, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2139.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (10756) | 1978 чылдың июль 9, воскресенье | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 кеп.

РСФСР-ниң Дээди Совединин чыылдырар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалы-биле: Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң тоску чыышкынның сессиязын 1978 чылдың август 8-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва, 1978 чылдың июль 7.

Ужудуушкунда «Прогресс-2» деп чүък сөөртүр автоматтыг транспорт корабли

СЭТА-ның дыңнадыы

1978 чылдың июль 7-де Москваның-биле 14 шак 26 минутада Совет Эвилелинге «Прогресс-2» деп чүък сөөртүр автоматтыг транспорт корабльди салып үндүрген.

«Прогресс-2» корабльды салып үндүрген сорулгалары болза:

— орбитаның «Салют-6»—«Союз-29» баштарның комплекзи-биле туттунуушкунун боттандырары;

— комплексте шимчедикчи агрегаттарга одаар чүүлдү болгаш янзы-бүрү чүъктү: дериглелерни, аппаратураларны болгаш экипажтың амыдырал чорудулгазын болгаш эртем шинчилелдериниң база шенелделериниң чорударын хандырар материалдарны, а ол ышкаш почта чедирери;

— чүъ сөөртүр автоматтыг чаа транспорт корабльдиң конструкциязының кезектерин, аптика системаларын болгаш дериглелерин улам ыңай тынап көөрү.

Телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, «Прогресс-2» корабльдың бүгү системалары болур-чогуурубиле ажылдап чоруур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның Политбюрозу кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан Совет Эвилелиниң делегациязының 1978 чылдың июль 27—29-та Бухарестиге болган Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының XXXII хуралынга киришкен дугайында отчедун СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели туткан сайгарган.

Социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга, оларның экономиказын чайгылыш чок көдүрериниң, улустарның чаагай чоруун бедидериниң, тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы... ...ку чурттарның улам ыңай лепшилгезин сессия база катап көргүскен.

Вьетнам Социалистиг Республиканы ЭДЧ-ге хүлээп алыр дугайында сессияның ... шиитпирин СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели делегацияның ... болуушкун кылдыр үнелеп көрген болгаш оон-биле холбаштыр Вьетнамның Коммунистиг партиязынга база ВСР-ниң чазаанга изиг байыр чедиришкинни илереткен.

Сессияның чүүлдүгүнүн көргени үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаны ЭДЧ кежигүннери чурттарның ... ажылдажылгазының үр ... стратегиязын тодаргайлап турар политиктиг болгаш экономиктиг улуг ужур-дузалыг документ кылдыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үнелеп көрген. Тускай сорулгалыг программаларны амыдыралга боттандырып чорударын социалистиг экономиктиг интеграцияның артык күш түңнүг даянып алган, кады ажылдажылгада бар курлавырларын ... ааларының оруктарынга ажылдуңмалышкы чурттарның кады шиитпирлээр ажыл-агыйының кол айтырыгларынга ... нерни улуг ажыктыг-биле мөөңнээр арганы бээр.

ЭДЧ-ниң ... XXXII хуралынга совет делегацияның ажыл-чорудулгазын чүүлдүгүнүн көрбүшаан, сессияның шиитпирлери үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаны ажылдап кылырын чедиишкинниг доозарынга болгаш программаларны практикага боттандырып чорударын хандырып турар ... каш хой талалыг дугуржулгаларны белеткээрин дүргедедиринге, 1981—1985 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйының пландарын дүүштүрүп турууар талазы-биле хемчеглербиле, а ол ышкаш бүдүрүлгениң специализастаар болгаш ... лыг пландарын ол дугуржулгалар-биле сырый холбаар арганы бээр деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санаан. Сессияның шиитпирлеринден үнүп турар ССРЭ-ниң хүлээлгелерин долузу-биле безе чогуур үезинде күүседиринге ... болгаш боттандырып чорударын чогуур совет органнарга даарткан.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

СОРУК КИИРДИ

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму болуп эрткен болгай. Оон материалдарын, ылаңгыя СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илетгелин солуннардан номчуп таныштым.

Бистиң партия болгаш Совет чазаавыстың көдээ ажыл-агыйже доктаамал кичээнгейни салып, ону улам ыңай хөгжүдерниң оруктарын айтып турарынга мен — хойжу кижи болганымда, өске бүгү-ле малчын эш-өөрүм ышкаш, өөрүүр-дүр мен. Ол илеткелде мал ажылын хөгжүдеринге бурунгаар базымнар барын айтып, ниитиниң малының база саны болгаш өөң продуктулуунуң өскениниң мурнуку чылдар-биле деңнеп көргүскени тодаргай факт болур.

Мен «Ленинчи оруу» совхозтуң хойжузу мен. Ук ажылга 1959 чылдан бээр билиим, кужум үндүрүп келдим. Арга-дуржулганы хоочун эш-өөрден көрүп, шиңгээдип ап чор мен. Ам 450 баш дөтпе кадарып турар мен. Олар онча-менди кыш ашты. Кыргылда, чуулданы ам досстум. Хүлээлгем — бир баштан-на ортумаа-биле 2,5 кг дүк кыргып алыры чүве. Ам херек кырында ортумаа-биле бир баштан үш килограмм дүктү ап, хүлээлгем ажыр күүсеттим.

Колту хемниң бажынга кыштаар кижи мен. Кыштагда чурттаар бажың-даа, хойга чылыг, делгем кажаа-даа бар. Солун, сеткүүл чагылгаларывысты почтачы эккеп берип турар... Малды кыштан менди анырарда чайын, күзүн эки семиртир кадарары чугула. Оок-биле чергелештир кышка мал чемин четчир кылдыр белеткеп алыры — кол айтырыгларның бирээзи. Ол илеткелде «Мал ажылындан алыр дээн бүгү-ле чүүлдер — хөй эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда четчир мал чемнеринден, ылаңгыя янзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемнерден хамааржыр» деп чугулалап айтып турарын малчын кижи мен тергиин шын дээрзин билир мен, ону бодумнуң практикамдан көрген мен. Ынчангаш мал чемин белеткээр ажылга идепкейлиг киржиринге белен мен. Удавас сиген-ширбииш белеткээр база чугула кампанияже бистер — малчыннар бир деминг кириптер бис. Чаа эрткен СЭКП ТК-ның июль Пленумунга чугаалашкан айтырыг малчын коммунист кижи мени база-ла чаагай ажыл-херектерже улам соруп киирди.

Б. БӨЛЗЕҢ,
хойжу.

Каа-Хем район.

ХОЙ КЫРГЫЛДАЗЫ

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжулары хой кыргылдазының чугула кампаниязында эзэш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Бо хүннерге чедир ниитизи-биле 8668 хойну кыргып доозуп, оон 17.723 кг дүк алдынган. Совхозта 22 муң баш хойну кыргып, оон күрүнеге 72 тонна дүктү дужаары бөлдээн. Ол дээрге бир баш хойга онаалтыр ортумаа-биле 2 кг ажыг болур турар.

Совхоз төвүнде болгаш Тойлук деп черде тургустунган кыргылда пунктуларының дериглээн баш бурунгаар четчелиг болгаш кыргыкчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген.

Пунктуларда ажылдап турар кижилерниң ажыл-херээ болгаш хандырылгазын партия, профэвилел организациялары контрольга алган, оларның культурлуг хандырылгазы база организастап турар. Кыргыкчыларның ортузунда болгаш пунктуларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Оон өгелделери-биле ында ажылдап турарларны баш удур таныштырган болгаш түңнелин өй-өйде үндүрүп турар.

Эрткен чеди хонукта түс-түс кыргыкчыларның ортузунда чарыштың тиилекчилери совхозта партком, профэвилел ажылчын комитеди түңнеп көрген. Төп кыргылда пунктузунда хол хачызы-биле кыргып турарларның арагыдан хүнде-ле ортумаа-биле 30 чедир хойну кыргып ап келген Калзан Байыр-оол эки көргүзүглүг болган. ... регит-биле кыргып турарлардан Галина Бичe-оол, Оюн Маадалмаа, Кыргыс Ажыкаа олар мурнуку одуругда чорууп турарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИ ЭГЕЛЭЭН

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ишчилери ниитиниң малынга чем белеткелинче массалыы-биле кирипкен. Сиген кезилдезин чогуур үезинде эки шынарлыг чорудары ажылдаар машина-техниканы бүрүн четчелеп, септеп алганындан хол хамааржыр. Ынчангаш Дуржулга станциязының механизаторлары бо чугула кампанияга баш удур эки белеткенген.

Ниитиниң малынга чем белеткээр ажылда Владимир Федяевтиң удуртказ звенозу өскелерден ылгалып, хүн бүрү планын 120—140 хуу күүседип турар. Механизаторлар Сүге-Маадыр Ондар, Владимир Оюн олар планын 150—160 хуу күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп эгелээн.

ЧУРУКТАРДА: звено удуртукчузу В. Федяев (үстүнде): мал чемиин белеткелиниң үезинде.

В. КЛЕЙМЕННЫХТЫҢ сөзү болгаш фотозу.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Июль 7-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Аңаа «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң илеткелинде салган сорулгаларны күүседир талазы-биле ажылдарны организастап чорудар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң доктаалын болгаш Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бар айтыышкыннарны удуртулга кылдыр чайгылыш чокка күүседири-биле хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агыйны болгаш улус ажыл-агыйының ... нуң улам ыңай ... талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң чүүлдүгүнүн доктаалдарының күүселдезинге ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунга даасанан.

Улус ажыл-агыйында эң-не чугула айтырыгларны шиитпирлээри болгаш беш чыл ... күүселдезин хандырып турар 1978—1980 чылдарда ... дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажып көрген.

Бар турар четпестерни ... кылырын, ... бүдүрүлгениң өзүлдезиниң темпилерин болгаш оон ажыктыын бедидерин, 1978 чылдың планын күүседирин болгаш ажыр күүседирин база ... беш чыл планның күүселдезин хандырарын ССРЭ-ниң министерстволарындан, ведомстволарындан болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринден ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели негээн.

Оон аңгыда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну хүлээп алганын барымдаалаап, «Планнаашкынны энии-жидер болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ... министерстволарының болгаш ... республикаларның Министрлер Чөвүлелинге даасанан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин чугаалаан.

(СЭТА).

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ БАЙЫРЛААЛЫ

Совет балыкчылар далайларда, хөлдерде болгаш хемнерде ... экипажтар, бүдүрүлгениң ... листиг хүлээлгелерин чедиишкинниг-биле күүседип, ажылының шынарын бедидип турар.

Профессионал ... сварткан байырлыг хурал июль 7-де Москвага болган.

Хуралдың президиумунда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Ф. И. Мочалин, бүдүрүлгениң мурнакчылары ...

... ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри А. А. Ишков болгаш санал бергеннер ... тым-биле ажылдаарынче, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму ... тур сөөлгү хөгжүдериниң ... дүрседиринче ажыл-ишчилерниң ...

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ТАРАА, СИГЕН ШӨЛДЕРИН МАЛГА ҮРЕТПЕС

Республиканың Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйның культураларының тараан шөлдерин малга чиртип, саза бастырары-биле демиселди күштедирер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1965 чылдың январь 11-деги «Колхозтарда болгаш совхозтарда тараа шөлдерин малга чиртип, саза бастырганы дээш харыысалга дугайында» Чарлыының негелделерин улус депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтери база районнарда көдээ ажыл-агый эргелелдери, совхозтарның удуртукчулары багай күүседип турарын хүлээп алган доктаалда айыткан.

Ажыл-агыйларының хөй кезииниң чурттакчылыг черлер чоогунда тарылга шөлдерин ... ооң түңнелинде тарааны малга чиртип, сиген шөлдерин болгаш ... малга саза бастырар чорууту болдуруп турар. Ылаңгыя С. К. Тока аттыг, «Россия», «Бүрен» совхозтар, Дуржулга станциязы эрткен чылын шөлдерин малга саза бастырганындан улуг когаралга таварышкан. Чаңгыс ... «Найырал», «ҮТКА 25 чылы», «Ак-Туруг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда болгаш ... шөлдерин ... сиген шөлдерин бастырган ... олар ... саза бастырып, ... турар.

... (текст чуурттунган) ...

Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, ... шөлдерин малга саза бастырып ... административтиг ... республиканың Министрлер Чөвүлели район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң ... негээн.

... малга саза бастырып, чирткен дээш когаралды тодарадыр болгаш оон документилерин тургузар талазы-биле комиссияларны хоорай, көдээ Советтериниң ... тургузар.

Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, чиртээн дугайында материалдарны Көдээ ажыл-агый министерствозунга түңнеп көөр, шөлдерин малга саза бастырганы дээш буруулуг кижилерге чер-чер Советтериниң салган штрафтарын тыртырар талазы-биле ажылды күштелдирерин административтиг органнарга даасаан.

Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, чиртээни дээш штрафтың хемчээлиниң дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар дыштанырын чер-чер Советтеринге болгаш хамаатыларга Министрлер Чөвүлели дыңнадып тур. Чижээ, тарылга шөлдеринге, ыяш олурткан черлерге болгаш сарыгаттаан сиген чапынга туттурган хойлар, хаваннар, бызаалар дээш — 2 руб. 50 коп. Мыйыстыг улуг бода малдың, чылгының төвелериниң бот санынга — 5 рубль; куштуң баш санынга — 50 коп; тарылга шөлдеринге транспорт-биле чораны дээш — 10 рубль чедир штрафтаар ... штраф төлээрнин түңү ийи катап улгадыр.

Көдээ ажыл-агый культураларын болгаш мал чемин чиртип, саза бастырганы дээш штрафтарны хүлээ ... хоорай, көдээ болгаш суур Советтери онаар.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Республиканың бүгү девискээринге ... дылы таарымча чок болуп, кандааишкындан көдээ ажыл-агый культураларын тараан шөлдериниң дыка хөй кезии сандан үнген, ынчангаш мал чемин белеткээринге бүгү күштерин болгаш аргаларын дүрген мөөңнээр сорулга-биле СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели мурнунда чарлаттынган малчыннарның республика Ыйдыктыг эртирбес деп шиитпирлээн.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдерин хандырар, 1978—1979 чылдарда малдың кыштаг... чедиишкинниг чорудар талазы-биле сорулгаларны чугаалажып көөрү-биле мал ажылының мурнакчыларының хуралын 1978 чылдың июль 15-те чыылдырар деп шиитпирлээн.

КЫРГЫЛДА АДАКТАЛГАН

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының кыргылда пунктузунда чымыштыг иш — хой кыргылдазы бо хүннерде адакталган. Бо чылдың кыргылдазын кыска хуусаада организастыг чорудар болгаш дүктү чидириг чокка кыргып алыр ... туттунган кижилерниң чогумчалыг ажылдарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны пунктуда тургускан.

Көдээ ажыл-агыйның специалистери кыргылда эгелээн хүнден-не кыргыкчылар ортузунга социалистиг чарышты үениң негелдезинге дүүштүр дээштиг организастаан. Ук ажылды мында эң-не чугулалап көрүп турар болгаш ол кыргылданың бо сөөлгү хүннеринде-даа суларавааан. Бо чорук кыргыкчыларның аразында күш-ажылчы маргылдааны улам күштелдирип, оларның тура-соруктуг ажылдаарынга, ажылды шынарлыг чорударынга улуг идиг болуп турар. Пунктуда тургускан «Кыргыкчының бүлүнүнда» кажан, кайы малчынның хоюн кыргыпкан, кыргыкчыларның ортузунда чарлаттынган социалистиг чарыштың негелделерин, специалистерниң дежурныйлаар үезин тодаргай бижээш аскан. Чымыштыг иш эгелээриниң бетинде хой кыргылдазынга ажылдаар кижилерни шилип ап, четчелээр айтырыгже специалистер, Дүрген көдээ Советтиң күүсекому ... кичээнгейни угланып болгаш ол чогумчалыг шиитпирлеттинген. Мында дуржулгалыг чээрби дөрт кыргыкчы хаара туттурган. Кыргыкчыларның күш-ажылының түңнелин ажыл хүнүнүң соонда база чеди хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып турар болгаш оларга турасказааткан Күш-ажылдың алдар түгүн көдүрүп турар. Кыргыкчы хүнде 70 кг дүк кыргыыр. Ол нормазы ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны хөй. Мурнакчы кыргыкчылар — чоокта чаа болуп эрткен республика конкурузунуң (херээжен кыргыкчылар ортузунга) чемпиону Зинаида Георгиевна Сырчина, ук конкурска ийиги черни ээлээн кыргыкчы Иван Афанасьевич Житков болгаш Виктор Антонович Балтайс олар хүнде 200—250 килограмм дүктү кыргып, чарышты баштап келгеннер. Чеди хонуктуң түңнели-биле тиилекчи болуп, бирги черни алган кыргыкчыларга шилчип чоруур шыңгыдан 50 рубль түңнүг акша шаңналындан катай тывыскыр, ийиги черни алган мурнакчыларга 30 рубльдан шаңналып берип турар. Кыргыкчыларның күш-ажылын үнелеп, социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон тиилекчилеринге материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп турары оларның ажылдаарынга улуг идиг болуп турарын айтыры чугула.

Бо хүннерде чымыштыг иш мында адакталган. Кыргылдада ажылдап турар кижилерниң сорулгазы — баш бүрүзүндан эки шынарлыг хой дүктү чидириг чок кыргып алыры. Түңнел бо хүннерге чедир багай эвес. Бир башка онаалтыр ортумаа-биле 3,5 килограмм дүк кыргып алдынган. Түс-түс малчыннарның көргүзүглери база эки. Чижээ, Дүрген көдээ Совединиң депутады малчын Долума Моңгуш, Петр Чүлдүм, Дыртык Моңгуш олар бир хойдан-на 3,5 кг дүктү кыргып ап, социалистиг хүлээлгезинде салган сорулгазын чедиишкинниг күүсеткен.

Чымыштыг кампанияны кыска үеде чогумчалыг чорудар херекче Дүрген көдээ Совединиң ... болгаш ол талазы-биле бөдүүн хемчеглерни ап чоруткан. Бо сезоннуг ажылче чурттакчы чонну хаара тудар, кыргылдада ажылдап турарларны белен аъш-чем садыг-биле хандырылгазын үзүктелдирбээн.

Дуржулга станциязының кол зоотехниги Мурат Алиеевич Хапаев кыргыкчыларның ажылы-биле таныштырбышаан, чамдык чүүлдерни онзалай чугаалаады:

— Күрүнеге дүк садар планывыстың күүселдези бо кыргылданы канчаар чоруткаанывыстан кол хамааржыр дээрзи билдингир, ынчангаш хой бүрүзүнден дүктү чидириг чокка кыргып алыры чугула. Ол сорулга багай эвес күүсеттинип турар.

Хойжулар кодааннарын кыргылда пунктузунга график ёзугаар сүрүп эккеп турар. Ынчангаш ажыл мында үзүктелиишкин, соксаал чок хайнышкыныг чоруп турар. Хойларны кыргылда соонда дораан чуп турар.

Кыргылданы июль 10-да бүрүн доозары көрдүнген. Күш-ажылды чогумчалыг организастааны, оон темпизи ол сорулганы үезинде күүсеттинерин бадыткап турар. Кыргылданың түңнели удавас бүрүнү-биле көстүп келир. Аңаа кыргылдага хаара туттунган бүгү кижилерниң киирген улуг-хуузу улуг болур. Ынчангаш бо артпаа ... хонуктарда ажыл ам-даа хайнышкыныг дүрген темп-биле чоруп турар. Бо хүн чымыштыг иштиң түңнели эки болуп, мында ажылдап турар кижилерниң сеткил-сагыжын өөртүп, сергедир дээрзин илереп болур.

В. КУУЛАР,
«Шынның» тускай корр.

«БАЛЫК ЦЕГИНИҢ» КУРЛАВЫРЛАРЫ

[illegible] 9 — [illegible] хүнү. Хөлдерде болгаш хемнерде, суг шыгжамырларында болгаш хөөлбектерде ажылдап турар хөй сан-[illegible]. Балык [illegible] улам көвүдээр талазы-[illegible] ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының Кол эргелелиниң ча-азыныгы Н. Бабаянның СЭТА-ның корреспондентизи билээн.

— СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин [illegible], бистиң адырның ажыл-ишчилери онгу беш чылда [illegible] өстүрери [illegible] дүжүдүп калбан байдалды тургузуп, бөгүн-не [illegible]. Балык тывыжын 1980 чылда 8,2 миллион центнер чедирер деп сорулга салдынган. Ол дээрге ына улуг өзулде-дир. Чүге дээрге эрткен беш чылда бистиң балык [illegible] 4—5 миллион центнерден көвүдевейн турган болгай.

Балык өстүрериниң ажылын ам 150 бүдүрүлгелерде чорудуп турар. Ыраңгый Волга-Каспийниң болгаш Азовтуң бассейн-[illegible]. Сибирьның болгаш Ыраккы Чөөн чүнтүң балык курлавырын көвүдедиринге ол улуг ужур-дузалыг.

Түс черлерниң суг хөөлбектерин чогумчалыг ажыглаары ол адырга кол курлавыры бээр. Ында ажыглап болур чүүлдер хөй дээрзин СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай.

Хөлдерге балыктаашкын ажылын шиңгээдип алырынче балык өстүрүкчүлери кирипкен. Тюменьчилерниң дуржулгазын өзүгаар алырга, хөлдерден байлак «дүжүттү» ап болурунуң эргазы бар. Чүге дээрге балыктың чем баазазын бойдус боду хөлдерде тургусkан, ынчангаш ажаа чарыгдалдар эвээш.

Кострома областың СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг болгаш «Ленинчи оруқ» деп балык ажыл-агыйлар [illegible] эштер-херекгизи-биле Галич болгаш Чухлом деп хөлдерде бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-агыйларны тургузуп ап, эки эгелээшкинни кылганнар. Казахстанның, Ортаакы Азияның республикаларында хөлдерниң болгаш хөөлбектерниң [illegible].

Хачүүк суунда балык тудар ажыл база калбарган. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының эгелекчизи болгаш [illegible] балык комбинадының коллективи чыл санында-ла хөөлбектиң гектар бүрүзүнден 30—40 центнер балыкты тудуп, шахтёр крайның чонунга 8—9 муң тонна балыкты чорудуп берип турар. Ындыг үлегерниг ажыл-агыйлар республика бүрүзүнде бар.

А. ЩЕРБАКОВ.
СЭТА-ның корр.

КАМГАЛАЛДА ХӨЛДЕР

Бистиң чуртуң бүдүрүкчү күштерин улам улгаттырып, чоокта улуг-улуг комплекстерни органыны, [illegible] бир кол [illegible] балык-байлакныг хөлдерин камгалап эвээр эрттырар [illegible] айтырыын [illegible] БАМ-га хамаарышкан [illegible]. [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] кылдыгынын Сибирь салбыры [illegible].

[illegible] бүгү [illegible] кылдыгынын Сибирь [illegible] сиг [illegible] чарыг бүрү порозаларының балыктарын өстүрүп, ол чаңгаар бүткен суг хөөлбектерин [illegible] турарлар. Чоокта чаа үттүн хөй хөлдерде омуль дээр балыктың [illegible] отар тыва [illegible] турар БАМ-ның [illegible] ру балыктар өзүп, [illegible] БАМ-ның хөлдерин келир үеде байлак суг хөөлбектери болур [illegible].

ЭГЕЛЭЭН

[illegible] далай деңнелинден 3 километр ажыг бедиинде ийиги хөл — Сон-Кульда балыктаашкын үези эгелээн.

Чеди чыл мурнунда бо дүк чок кылын суглуг хөл ажыглал чок чыткан. Кыргыз [illegible] республиканың ба-[illegible] ниң кылын чорудкан ажылдының түңнелинде, ол хөлче Сибирьниң пеладын, севанының сиг, чар деп балыктарын салып кылдынган.

АЗАС ХӨЛДЕ

Азас — Тываның эң чурумалдыг, каас чараш бойдустуг. Боду бүткен кайгамчык [illegible]. Хөлдүң кыдыында [illegible] пионер лагери, оон долгандыр камгалалдыг черлер бар эвес, а оон кадагалал, камгалалдың ажыл-ишчилер, балыкчылар база чурттап турар. Оларның бирээзинге Кызылдың балык заводунуң хоочуну [illegible] Василий Пантелеевич Пельнистров хамаарышкан. Ол Азастың кыжын-даа, чайын-даа балыктаар. Соң дужаанган балыктарын санаар болза, он-он тонна. Ол ылаңгыя эрге беш чылдың үшкү чылында онза кызымаккай ажылдап турар. Бо сезонда ол бодунуң хүлээлгеге сес тонна балык дужааар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл ою — октябрь 7-де күүседир деп ажылдап турар.

Василий Пантелеевич — балык заводунуң бригадазының кежигүнерниң аразында социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчизи. Ол бо хүннерде-даа бодунуң эжеорун мурнап чорук турар. Хөлде салган он ажыг четкилерин ургулчу кылап, оларда туттунган портаннарны, ак балыктарны, хелийлерни, кыбчаттарны, белдерни хемелерге чудургеш, балыкчылар сук[illegible] бөлүк бирге ажыл [illegible] Василий Пантелеевич чугаалап турар.

ЧУРУКТА: хоочун балыкчы В. А. Пельнистров: Азас хөлдүң эриинде балыкчылар суур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ТЫНДА-БАМ-НЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ

Амур область. БАМ-ның найысылалы бедип болгаш бодунуң [illegible] берген. Хемчиның кол планын ам[illegible] үениң херей тударының негелделерин [illegible] тургузукан. Ында черниң болгаш бойдустуң байвалдарын эки ажыглаан. Тында хемниң эриинден тейни еру алзы чурттаарга бажыңнары бедип үнгүлей бергилээ. «Главмосстройнуң» Ленин орденниг эргелелиниң специалистери тудугну беттандырып чорудуп турар. Олар төс кажт он беш бажыңнарны туткан, өг алдыгы бажыңның монтажын эгелээн, иниги школаны тудуп эгелей берген, хирургия комплексиниң монтажы доостур четкен, 250 уруглар турар уруглар садын, амыдырал хандырылга комбинадын ажыглаарга киирген.

ЧУРУКТА: М. Аюбегтуң тудугжу комплекстиг бригадазы.

В. МАРИКОВСКИЙНИҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Дүвүренчиг медээ

ҮЕ НЕГЕП ТУР

Барыын-Хемчик районнуң [illegible] мал чемин белеткээр таламы-биле ажылдарны чорудуп тургар [illegible] «Барлык», [illegible] совхозтарда бүгү-бүдүн деткелин, а «Дон-Тереzин» совхоз доңза чоогунга [illegible].

СЭКП райкому сигенчилер [illegible] ажылдарнын, [illegible] үелиңге ажылдар машина-техниканың, кижилерниң санын тодараткан. Ниитизи-биле районга сиген келдизинге 10 механизастаан бригадалар, 30 звенога 450 ажыг кижи ажылдаар. Оларның 300 хиреэи холбиле сиген кезер. Оон аңгыда 300 ажыг кижиниң ра[illegible], бүдүрүлге черлеринден хаара тудар планнаан. Сиген кезер машиналарының [illegible] «Хемчик» совхозтарда эки чорутхан. Оларга артык кезектерин четчири-биле бе[illegible].

[illegible] үелиңге эки шынарлыг чорударын ажаа ажылдаар машина-техниканы бүрүн четчелеп, септеп алганындан кол хамааржыр. Районда бо талазы-биле байдал канчаныл? Июль 1-де медээ-биле [illegible] агыйлар ам-даа четче септеп [illegible] бар сиген кезер 34 машинаның 6-зы ам-даа белен эвес. Эң хөй сиген кезер «Барлык» совхозта бар 11 грабльдерниң чүгле 5-и белен, а сиген [illegible] лар база четче [illegible]. Ынчангаш бо совхоз сиген кезер техника септээр [illegible] чорудуп [illegible] баап турар.

Районнуң совхозтарында мал чеми белеткээр техниканы септээшкинге, артык кезектерин четчилээрынге кол [illegible] ажылдар [illegible] үстүп турар. Сиген кезер [illegible] ажыл ажылдап турар үстүнү санн [illegible]. Ниитизи-биле районда сиген кезер техника септээшкинге чүгле 15 кижи ажылдап турар [illegible]. Хөй техниканы септээр ужурлуг «Барлык» совхозта (кол инженер О. Кужугет) септээрде чүгле 6 кижи ажылдап турар.

Барыын-Хемчик районнуң девискээринге бо чылын баан болганы-биле сигенниң үнгени чүгүнүкү [illegible]. Малчыннар, чамдык ажыл-агыйлар ону [illegible] бел белеткээрин дүгүржүп турар. Ындыг болганда, берге кол чүве — бүгү техниканы бүрүн септеп, ажаа ажылдаар механизатор [illegible] болур. Септеттинмээн техниканы ам-даа кызыдак күүседир септеп [illegible] ажыл-агыйлар удуртукчуларындан, специалистерден үе негеп турар.

Х. МОНГУШ.

Аныяктарның Бүгү-делегей фестивалының делегадады

МАКТАЛДЫГ

[illegible] Сүктер-оол [illegible].

[illegible] бажыңга [illegible]. Ажылга кызымак болуп, техникага хандыкшыгың хоочун механизатор Сүктер-оолга чагыннар Виктор ам-орунуң сүзегин чонгунуң хүлээп алган болган [illegible].

[illegible] чаа [illegible] ниямы чаа «кан аът» хүлээдип берген. Виктор ону өөрүп хүлээп алган, техника камныг болурун баш удур [illegible].

Виктор Сүктер-оолдун соглээн сөзү, алган шынгыры халас барбаан. Ол чаа алган тракторун камныг эдилеп, шак, минута бүрүзүнде оон ажылдаарын хайгаараар. [illegible] херек. Ону баш удур септеп ап, хумагалыг эдилээр болза, эзинге хөй-хөй чылдарның дургузунда бажын болур. В. Сүктер-оол ол дугайында эки билир, тракторун камныг эдилеп келген. Оон «кан аъдын» мынын сагып чоннуңар ажылдарга [illegible] болуп келген, оон улам-ындан В. Сүктер-оол планныг онаалдазын доктаамал ажыр [illegible].

Комсомолчу Виктор Сүктер-оол бо хүннерде совхозтуң мал чеминиң белеткелинге [illegible]. Ол механизастаттынган звенонуң удуртукчузу. Ооң кижи составы бо коллектив чүгле салбырда эвес, ажыл-агыйда тиилекчи звеноларның санынга кирген.

В. Сүктер-оол бодунуң механизатор ажылынга [illegible] ам ооң аңгыда ол хөй-ниитиниң чалы[illegible] комсомолчуларны болгаш аныяктарны нииттиг [illegible].

— [illegible] чылдар кылыр ээзи земсежиин чорудуп болур, ооң чедиишкинниң түңнел ынаа үнер.

Эки кылган ажыл кажанда-даа [illegible] чин бедин-биле үнелээр, ооң өөрүн четтиргенин илередир, ижалынчыны ал-[illegible]. Назыны аныякаа болза, Чодураа салбырында хүнүтүккелдиг киж[illegible] Виктор Сүктер-оол [illegible]. Ол ВЛКСМ ТК-ның «Алдын тевек», «Беш чылдын аныяк гвардейжиңи» деп херек [illegible]. Ооң аңгыда анаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин тыпсканы — улуг идеге, бедик үнелел. Ону баштыкап, шиңнештирар баш В. Сүктер-оол улам [illegible].

Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалы Кубаның найысылалы Гавана хоорайга удавас болур. Анаа Тыва АССР-ден киржир аныяктарның аразында Виктор Сүктер-оол база бар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: В. Сүктер-оол.
В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КҮШТҮГЛЕР ШҮҮЛГЕН, ЧҮГҮРҮКТЕР ЭРТКЕН

Улуг-Хем районнуң «Ак-Тургун» совхозунуң ажыл-ишчилери бирги чарык чылда четкен алган [illegible] түңнеп, күш-ажылдың байырлалын эрттирген. Совхоз директору Ч. Чакпыт чыылгандарга байыр чедирип, [illegible] СЭКП-ниң XXV съездизиниң тургузар шиитпирлерин ажыглаарга беттанырар [illegible] «Ак-Тургун» совхозтуң [illegible] ажылдарының [illegible] бо чылын [illegible] малдың [illegible] [illegible] ен.

Ажыл-агыйның мурнакчы хойжулары Кинг-оол Донгак, [illegible]-оол Бүртүмаа 100 хойга онаашкыны 100 хураганы [illegible] алган болгаш бир хойдан-на 2,6 кг дүктү [illegible] Ф. Бугар, Е. [illegible]-оол, А. Донгак болгаш [illegible].

Бо хүннерде совхозтуң бүгү [illegible] ужурлажыр, анаа киржир [illegible] чарыштыг бүгү дадалыг калбартыкан бедик кезүрелдүгкүнүг ажылдап турар.

Байырлал үезинде 64 улуг кежигниң хүрежи болган. Анаа Улуг-Хемниң «Ак-Тургун» «Кум-ажылдың» [illegible] «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарындан болган Чөөн-Хемчик районнуң мөгелери күжүн шенешкен. Чииг спорттуң [illegible] түңнелинде «Кум-[illegible]» механизатору Кара-оол Донгак [illegible]. «Найырал» совхозунуң [illegible] бригадазы Василий Данзырын үжүүрешкен.

Он алды шиидек аъттың чарыжынга «УТКА 25 чылы» совхозтуң кара аъды (ээзи З. Донак) финишке бир дугаарында келген. Ак-Тургун совхозтан Бирей Арапчорнуң хоор аъды ийиги черни эжелээн.

Спортчу чарыштарның соонда оолдар культурлуг дыштаныжы оон-тоглаа болган.

И. МАЛЫШКУ.

Суггаттыг шөлдүң берибчези дээш

ӨЗҮҮШКҮН СУГГАРЫЛГАЗЫНЧЕ КИРИПКЕН

[illegible] чогуур бүдүрүлге чорудары суггаттыг черниң берибчезин бедидеринин ыяап-ла алдын петези. «Суг-Хөл» совхозтуң тараажылары ону эки билир. Суггаттыг черлерден чаагай дүжүттү өстүрүп алырының өзүлт мастерлери ол ажыл-агыйда эвээш эвес.

Совхозтуң шөлдеринде тараалар чаагай үнүп чыдыр. Ам тараның чайгы баштайгы өзүмнүн суггарылгазын чорудары ону кылып, Суггатчы звенолар тараның өзүмүн хайгаарап көрүп тургаш, өзүүшкүн суггарылгазынче чогуур үезинде эгелеп кирген. Совхозтуң үш салбырында суггатчы 18 звенонуң 76 ишчилери боттарының хүлээп алганы участоктарының тарааларын суггарып эгелээн.

Ниитизи-биле баштайгы хүннерде 280 гектар хире черниң тараазын суггарган. Хоочун суггатчы Ондар Шоммаактың звенозу 36 гектар, Ондар Көмүн-оолдуң звенозу — 36 гектар кызыл-тасты суггарган. Өске-даа суггатчы звенолар бо хүннерде ажыл хөнчүзүшкүннүг.

Тараа шөлдерин дески кылдыр эки шынарлыг суггарып тургаш, ону беш чылдың үшкү чылынга [illegible] бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш социалистиг чарыш суггатчылар ортузунда калбарган. Ооң шүүдээшкини чазык ажылдап кылган, кижи бүрүзү билир. Бо хүннерде суггаттың мурнакчыларын хөлү турлаандан ажыл соонуңа бажыы [illegible]. Совхозтуң [illegible] суггатчыларга дөгжүп [illegible] эки шынарлыг ажылын көрүп [illegible] чугаа чүүлдери-биле оларны хандырып турар. Бригадир Доңгак Дыртык-оол, гидротехник Хөвалыг Севээлей болгаш учётчик Ондар Апай-оол олар суггатчы [illegible] сандының тодарадып хүлээп ап турар.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районн.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ниитизиниң малын [illegible] ажыл-арынга [illegible] хойжулар [illegible] болуп турар. Чөөн-Хемчик районнуң [illegible] звенолары хой малының белеткелинче кирипкен. «Октябрь 50 чылы» совхозтуң Ишкын-Хадының суггаттыг шол бригадазының (бригадири Шагаар-оол Ооржак) 14 кижи [illegible] бөлүк [illegible] көрүп [illegible] Чинге Монгуш [illegible] кижи [illegible] ажыл [illegible] болгаш [illegible].

[illegible] СААЯ.

БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» [illegible] хойжулары бо чылын бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш [illegible] социалистиг чарыш [illegible] күүседип чыдырлар. Бригада ооржук 100 хойга онааштыр 95 хураган алыр хүлээлгезин ажырып, 105 хураганы камгалап алган.

Бригаданың хойжуларының аразында [illegible] Ооржак чаа [illegible] хойга онааштыр 112 хураганы камгалап алган, тараа[illegible] болган. Арга-дуржулгалыг бо хойжулар бедик көргүзүглерни чедип ап, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседир [illegible]. Ынчангаш совхозтуң үш чылдарда ол хөй [illegible].

Кышкылааштыңга эки белеткенири, малчыннар четчири-биле белеткел алыры, малдың чаңын оларга [illegible] — малчыннын билбес кылганы хойжу М. Ооржактың бедииниң [illegible] үндезини ол. Малдың [illegible] Александра Ооржак [illegible] улуг херек чугаажок. Олар чеди уругларының эдин-идиин, салбырның малчыннарының ок кургузуун ол-бүдүн баштап болуп турар.

Мурнакчы малчын [illegible] ыдыш, [illegible] кежүп чорудуп [illegible] турар.

М. ХОЮГ-ООЛ.

15 муң башты үндүрер

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң [illegible] бо чылын 15 муң баш бүгү чүзүн малдарын чаштадып үндүрер. Чаштатларының [illegible], малчыннарның чурттаар оран-савазын [illegible].

Оон түңнелинде Чаг-Адырның, Берт-Оюнун болгаш Бү[illegible] муң одаарларынче 1537 баш бода малды чаштатладып үндүрген. Совхозтуң чыглыы болгаш сарыны хамыктыңайзына [illegible] база органиастаан.

А. ЕВРОН.

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯНЫҢ САЛГАЛДЫЫ БОЛГАШ ХӨГЖҮЛДЕЛИИ

М. А. ЯСНОВ,
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Бо чылдың июль 10-да бирги совет Конституцияны хүлээп алгандан бээр 60 чыл болур. Ол Конституция Октябрьның социалистиг Улуг революциязының [illegible] чедиишкиннерин хоойлужудуп бижиглээн болгаш хөй националдыг социалистиг чурттуң күрүне тургузуушкунун үндезилеп чогааттынган болган. Автономнуг [illegible] республикаларның 1978 чылдың июнуда хүлээп алганы-биле чаңгыс бышкан саазырашкан социализмниң ниитилели болгаш күрүне тургузууну конституцияның өзүлдези хевирлеп тургузар ажыл доозулган.

1977 чылдың октябрьда хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунда-даа, бо чылдың апрель — июньда хүлээп алдынган бүгү он беш эвилел республикаларның болгаш чээрби автономнуг республикаларның конституцияларында-даа баштайгы совет Конституцияның идеялары [illegible] рының салгалдыы хевээр арткан.

[illegible] демократия — чурттуң конституциялыг тургузуунуң эң чугула чаңчылдарының бирээзи, ол совет Үндезин Хоойлузунуң кол принциптериниң чижээнден-не эки көстүп турар. Чижээ, 1918 чылдың Конституциязы [illegible] кандыг-даа янзы-биле [illegible] дөө аңгыларга чарарын бүрүнү-биле чайладырып..» салып турган. 1936 чылдың Конституциязы мөчүүдевин улуткааның боттанган факт кылдыр [illegible] ажылчыннарның болгаш тараачыннарның [illegible] 1977 чылдың Конституциязы улустуң болгаш кижи бүрүзүнүң чаагай чоруунуң өзүлдезиниң үнер дөзү «мөчүүдел-деп хостуг күш-ажыл» болур» [illegible] тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның эвилелдин улам быжыглаан.

[illegible] совет Конституцияның бүрүзү чүгле чедип алдынган чүүлдерни бадыткап турар эвес, харын социалистиг тургузуушкунунуң эчис болгаш кол сорулгаларын база тодарадып турар. Моон ужурунда чурттуң чаа Үндезин Хоойлузу 1918 чылдың Конституциязы-биле мындыг янзылыг үнелеп турар: «Совет күрүнениң дээди эчис сорулгазы — аңгы чок коммунистиг ниитилелди тургузары болур, аңаа ниитилелдиң коммунистиг бот-башкарылгазы хөгжүүр» деп бирги Конституцияның кийирилде кезээнде чугаалап турар.

Салгалдыг болгаш хөгжүлделиг чоруктуң ниитилелдиң демократчылалгазында оңза иле көстүп турар. «...Советтерде каттышкан улус — күрүнени башкарар ужурлуг кижилер ол-дур» деп В. И. Ленин социалистиг [illegible] чугаалаан. 1918 чылдың Конституциязы [illegible] Советтерни социалистиг күрүнениң [illegible] ның үндезини кылдыр чайгылыш чок бадыткап келген.

Бирги Конституция «төптегделген чер-черде бүгү эрге-чагырга ол Советтерниң холунда турар» деп чарлаан. 1924 чылдың бирги Конституциязы «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң эрге-чагыргазының дээди органы Советтерниң съезди болур» деп чарлаан. 1936 чылдың үшкү Конституциязы «ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга Советтерниң ниитизи-биле хоорайнын [illegible] турар» деп доктааткан. Адыктың соонда, 1977 чылдың Конституциязында: «Күрүне эрге-чагыргазын чон улус депутаттарының Советтерни дамчыштыр боттандырып турар», олар «күрүне эрге-чагыргазының органнарының чаңгыс аай системазы болуп турар» деп бижээн.

ССРЭ-ниң Конституциязынга деңнээрге, РСФСР-ниң Конституциязында, ол мыкаш өске-даа республикаларның Конституцияларында чер-чер Советтериниң болгаш оларның күүсекчи комитеттериниң организацияларының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында чаа чүүлдер кирген. РСФСР-ниң Конституциязында [illegible] Советтерниң хой-ниити организациялары-биле харылзаазының дугайында Конституцияны төлевилелин бүгү улус чугаалажып көрүп турда киирген сапал бөлүгүүр киирген. Аңаа 62 миллион кижи киришкен болгай.

[illegible] 32 чүүлдеринге өскерилгелерни болгаш чаалгаларны киирген. Улустуң сапал-оналдары [illegible] тургустунарының база бир чугула чүүлү болур. Оларны чүгле [illegible] эвес, харын Советтерниң хүн бүрүде ажыл-чорудулгазынга база бадылап турар. Ол Советтер эң не массалыг органнар: оларның ажылында РСФСР-де 16 миллион кижи киржип турар. [illegible] комиссияларында 1,5 миллион кижи киржип турар. 1,1 [illegible] үштүң ниити ажылчыннар, тараачыннар, чартыкыдан хөйү херээженнер, үштүң бирн [illegible].

Чаа Конституция бүрүзүнүң салгалдыының болгаш дурнудаа [illegible] принциптери [illegible] не тургузуунуң дугайында билдүктерни оңза тоде илерээн турар. Бир эвес бирги совет Конституция совет республикаларның федерациязының өзүг үндезиннерин тургузары биле» кылыгдырлаңган болза, 1924 чылдың Үндезин Хоойлузу оларның Совет Социалистиг Республикалар Эвилели кылдыр эки тура-биле каттышкан дээш ниитинин бадыткаан.

Ол эвилел 4-теп 15 эвилел республикага чедир өскен. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы чурттуң национал-күрүне тургузуунуң дугайында тускай бөлүкте оларның национал онзагай чүүлдерин болгаш бүрүн эргелерин быжыглаан, ол [illegible] кооплужудулгаларында улам хөгжүткен. Олар дээрге — мурнунда чүгле ССР Эвилелиниң эргезинге хамаарыштырып [illegible] чиразорине ам киирер эрге, чурттуң Дээди Совединге моону саналдан киирер эрге, [illegible] хөгжүлдениң бодунуң күрүне планнын, күрүне бюджедин тургузар эрге, [illegible] харылзаа тудар эрге болур.

Россия Федерациязы эң улуг болгаш хөй националдыг республикаларның бирээзи. Ол [illegible] тун ужун ээлеп турар, ында ССРЭ-ниң чонунуң чартыкызы хөй чурттап турар. Оон составында 16 автономнуг республика, 5 автономнуг область, 10 автономнуг округ, 6 край, 49 область кирип турар.

Россияның мурнунда хожудаңгай чоннар [illegible] чайыннапчак тулчелдерни берген. Татария, Башкирия, Марий, Бурят ышкаш автономнуг республикаларның [illegible] до муң ажыг катап, ниити Федерациянынында беш катап хөй улгаткан. Культурнуг деңнел хемчээл чок өскен. Бүгү национнарының болгаш бичи [illegible] (оларның 36-зы бичиин бижик чок чораан) бети дээрге-ле ортумак эртемни чедип ап турар.

[illegible] гай байдалдар РСФСР-ниң [illegible] зын элээн черге-биле тодараткан. Бир эвес 1918 чылдың Конституциязында [illegible] аңдырзаадыг болгаш национал составтыг [illegible] эвилелдерниге каттыжып болурун [illegible] за, 1978 чылдың Конституциязында автономнуг республикаларга, областарга, округтарга хамаарыштырган тускай эге киирген, ында чүүлдер ССРЭ Конституциязындан э ы п д а н хөй.

[illegible] автономнуг республикалардан [illegible] бүрүн деңэргелиин бадыткан турар, чижээ, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының [illegible] оралакчыларын олардан соңгуур. Хоойлужудулга аргазын база калбарткан бодунуң Конституциязын бадылаарын [illegible] РСФСР-ниң Дээди Совединге хоойлу саналдаар [illegible] тиг болгаш социал комплекстиг [illegible] эргени эң баштай алган.

Совет конституцияларның [illegible] ры чергелиг мындыг чугула айтырыгда база илерен турар. 1918 чылдың Конституциязында «демократтыг тайбыңны... ылаңгыла чедип алыры сорулга салдынган. ССРЭ-ниң чаа Конституциязында, эвилел болгаш автономнуг республика [illegible] бистиң чуртувустуң тайбыңы [illegible] кай эгелер бар апарган.

(ПМА).

ОТТАН ЧАЛДАНМАС КИЖИ

Ада-чурттуң Улуг дайынының үези — 1944 чылдың эгезн. Ол үеде Борис Чизеевич Ооп Кызылдың № 2 школазынга өөренип турган. Шичан [illegible] шеригниң эге билиглерин шиңгээдип алырынга база өөредип турган. Борис оларны сонуургаар, харын-даа солдарга ниитинде адааргаар турган. Черле шериг идик-хептиг кижилер көргеш, олдуң сагыжы-сеткили чайгаар-ла хөлзеп, оон оларга дөмейлежиксээри келир болгаш кандыг-ла бир шериг мергежилди чедип алыр ааг кызел ону амыратпайн [illegible]-ла ол кым болуруп деп ай. [illegible] лиини боттаны бээринге нанибиле бөөрен турган.

Хүннер, айлар [illegible] шуужуп эртип-ле турган. Бирле хүн Чизеевич Ооң оглуу кый деп алгаш, бир эвес ооң [illegible] Ооң оглунуң кым болуруп, амыдыралга туружун тып, кандыг [illegible] деп айтырыгга ооң харыызы чангыс. Дээрзин көжүт эки балир болгаш ол айлыдыг сеткилиниң хапыыындан сүме [illegible]. Оттуг [illegible] ниндерин [illegible] кижини өрттен камгалап чериниң удуртукчулары хүлээп [illegible] хоойлугайга [illegible] хөй [illegible] чуртту болган [illegible] Телефон харылзааның кошкаадан, чамдыкта машина-техниканы суг-биле четче хандырып четтикпейн бээрнндан өрт чедир өөртүп мени, от улам өөскүп, харындаа [illegible] нарзе дамчып бээр таварылгалар турган деп, Борис Чизеевич ам [illegible] ону [illegible] Шынап алган бо мергежилин ол [illegible] деп шыңгыы ниитилелден алган.

1954 чылда Борис Чизеевич бодунуң мергежилин бедидери-биле Свердловск хоорайның өртке удур техниктиг училищезинге өөренир дээш аттанышкан. Ийи чыл хуусаалыг училищени ол чедиишкинниг дооскаш, Тываже оол келген, Кызылга өрт албаның инспектору болуп ажылдап эгелээн...

24 чыл... Борис Чизеевич бо хире үр үе дургузунда чаңгыс оңза мергежилге ажылдап ону сонуурап. [illegible] ажылынга дадыгышкынының болгаш арга-мергежилиниң өзүлдезиниң үези болганы бадыткаар. Бо үениң дургузунда чамдан [illegible] тикилиг [illegible] чаңгыс Ооң аңгы-аңгы бө ... [illegible] ларынга [illegible] Чаңгыстап санары берге.

Борис Чизеевич ажыдыкта байлак арга-дуржулгазыг [illegible] Борис Чизеевич Ооң бодунуң ажылынга чеже амылагларын өөредип турар. Оң мергежил талазы-биле болзадар деп сайгап [illegible].

Хөй чылдарда чаңгыс албан ажылынга [illegible] ажылдап келген ... удурткан өрт [illegible] хүрээлеттинген ... Совет ... чылап медальдар-биле шаңнаан. Солдат [illegible] Борис Чизеевич бо хүннерде база өртке удур шериг албанының дургузунда [illegible] өрт албаның бот-удурбас дээш чоруп турар Чөөн-Хемчик район — [illegible] ... Борис Чизеевичиниң мени база бараалгап турар улуг хүндүлүг бир эвес. Ону өчигейидиң оттан чалданмас кижи деп чугаалап болур.

Ч. САРЫГ.

ЧУРУКТА: Б. Ч. Ооп ажыл үезинде.

Авторнуң фотозу.

ЧУРУМЧУДАРЫ АРТЫК ЭВЕС

[illegible] дап, куда-дой дужүрүп, байырлаары чаагай чаңчыл. «Шын» солунунуң бижикчилериниң аңаа хамаарыштыр бижип турар материалдарында бистиң республиканың чамдык районнарында куда эрттирери-биле холбашкан кандыг эки чаңчылдарның [illegible] оон билип алыр-дыр. Чамдык черлерде куданы эрттирип турарында четпестер, таарымча чок чүүлдерниң [illegible] авторлар ажык-биле айтып турар. Чижээ, Мөңгүн-Тайгадан [illegible] бижикчилер А. Бегзи биле С. Комбу олар ук районнарда куданы капчаар эрттирип турарын бижип, ол талазы-биле бар чамдык таарымча чок чүүлдерни айыткан. Оон алгаш көөрге, шынап-ла чамдык куда-дойнуң эртип турары [illegible] «аар-дыр», келгн айтырып, уругнуң чоок төрелдеринге арага кудар, куда дужүрер хүнүн дугуржуп баар, куданы эрттирери дээш-ле баар, харын-даа куда дужүүже чедир аңаа белеткел ажылы элээн кап «чадагларлыгдаа» кылдыр сагындырар. Шүүдел база-ла чоорай эвес.

Өг-бүле тудуп турган уругларны аныяктарны [illegible] ти кузенишаап, оларны амыдыралдыв делгем оруунче үдеп, [illegible] уттундурбас болуушкуун кылдыр эрттирерин кым күзевес боор. [illegible] чүнү-даа мурнай куданы капчаар эрттирер оюл деп айтырыг ада-ие, [illegible] тургустунуу келир. Уругларның кудазын өзүүр байырлал, сеткил-сагышка кижиниң уттундурбас болуушкуну боол артар [illegible] чүүлдерни өөрениш көөрү чугула деп бодаар мен. Чамдык кудалар чүгле «улуг [illegible]» болур. Бо таварылгада куда кижизидиишкин [illegible] чүгле арагалаашкыны-биле [illegible] тынар.

Бистиң республиканың чамдык районнарында аныяктарның өг-бүле туткан кудазы [illegible] бар. Эрткен чылын Чөөн-Хемчик районнуң Теве-Хаяга чораащ, ук чөрде куда эрттирери бистиң Мөңгүн-Тайгада болуп турар кудалардан ылгалдыг дээрзин өг-бүле тудкан аныяктарның [illegible] Ында мындыг эки чүүлдер бар. Оолдуң ада-иези чоок төрелдери-биле келип айтырып уругнуң аалынга чеде бээр. Аңаа [illegible] куданы кажан, [illegible] эрттирерин база дугуржуп алыр. А бисте [illegible] база чедер. База бир онзагай чүүл [illegible] Куда болган черге таныыр-таныыс, [illegible] эвес.

База бир чижектеп привип көрейн. Эрткен чылын күзүн [illegible] «Мурнакчы» совхозка дүжүмнээн кудазы эрткен. Куданы эки эрттирери дөргүл-төрелдериниң сагыжын амыратпайн турган. Аныяктарның кудазын таарымчалыг эрттирерин ында совхозтуң парткому, водзо Совет чугула кичээнгейни угландырып турар болду. Аныяктарга аас-кежикти күзеп, соо ап чүве чугаалаар кижилерни баш бурунгаар тускайлап белеткендирип каан. Ада-иениң, дөргүл-төрелдериниң, [illegible] аныяктарның сеткил-сагыжын улам өөртүп, оларга кажан-даа уттундурбас болуп артары чугаажок.

Чамдык черлерде куда дүжүрери-биле холбашкан эки чаңчылдар бар. Ону черлерге нептередип, амыдыралга ажыглаары-биле өөренип көөр болза эки деп бодаар мен.

Д. ХОМУШКУ.

Мөңгүн-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

УЛАН-БАТОР. Улусчу революцияның 57 чыл болган оюнга алдар болдуруп шалыпчы [illegible]. Дархан-ның цемент заводунуң коллективи чартык чыл программазын алырда эң баштай күүсеткен [illegible] 70 муң тонна ажыг цементини чырыткан.

[illegible] МАР-ның [illegible] зы шалыпчы күш-ажыл-биле планныг онаалгаларны күүседири болгаш ажыр күүседири-биле уткуп турар. Бүдүрүлге программазын «Монголсовцветмет» каттыжышкыны, Улан-Баторнуң камвоць-шеклен, хевис фабрикалары, моол пайызылдың элээн каш бүдүрүкчелери ажыр күүсеткеннер.

ПАРИЖ. Франциязы амыдыралга херек бараанларның өртээ өзүп [illegible] ның сан-түңү-биле алырга, бо чылдың баштайгы беш айларының дургузунда херекгел бараанарынга өртектер барык 6 хууга өскен. Июль 1-ден квартира өртээ 10 хууга, чеорога чоруурунуң өртээ барык 12 хууга, хоорай чоогунуң демир-оруунга чорууурунуң өртээ 20 хууга өстүрериниң дугайында [illegible] ның дыңнадыны өзүгаар алырга, Американың ол улуг хоорайында чүгле сөөлгү неделяның тургузуунда аъш-чем бараанарынга өртектер арткан неделяга деннээрге 1 хууга өскен. Эът болгаш эът продуктуларын [illegible] лар өртээ оңза хартаан.

НЬЮ-ЙОРК АКШ-ка [illegible] үне соксаал чок темпилер-биле өзери үргүлчүлевишаан. Херелекчилер херектерниң тала [illegible].

АММАН. Иорданияның дезискээрин дамчыштыр кожазында араб күрүнелерже чыл бүрүзүнде 6 млн. тонна ажыг бараанарны соортуп турар. Ол [illegible] он-он миллион доллар орулганы бээр. Оон-биле холбаштыр чазак чаа оруктарны тударының болгаш эрги оруктарны чаартып тургузарының дугайында чээрби чылдың планын ажылдап кылган. Ол сорулгаларга чазак 140 млн. иордан динараны [illegible].

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БУХАРЕСТ. (СЭТА). «На[illegible] демдээ-биле» деп эге-биле «Скынтейя» солун Совет Эвилели биле Румынияның аразында [illegible] жылга болган бот-боттарынга [illegible] кан чүүлдү парлап үндүрген.

[illegible] лиг рольду РКП биле СЭКП-ниң аразында эв-сеткил каттыштырылгазының болгаш эвилээшкининиң кады ажылдажылгазының харылзааларының [illegible] удуртукчуларының аразында ужуражылгыларының ойнап турар деп, «Скынтейя» бижээн. Ол талазы-биле ылангыя Л. И. Брежневтиң болгаш Н. Чаушескунуң аразында ужуражылгыларының, [illegible] онза чугула. Ол чорук румын-совет найыралдыг кады ажылдажылгага, [illegible] амыштыг харылзааларның чаа аңгаларын болгаш талаларын дилеп тывырынга дөктаамал идигни берип турар. 1976 чылдың [illegible] Л. И. Брежневтиң болгаш Н. Чаушескунуң ат салганы РКП биле СЭКП-ниң аразында, Румыния биле Совет Эвилелиниң аразында [illegible] дажылгазы болгаш аңы-дугмайнын пайыраалды улам мөңгүн [illegible] деглел ийи партияның, чурттарның болгаш улустарның аразында бүгү талалыг кады ажылдажылгазы улам-на улуг үнелиг болдурган.

РСР биле ССРЭ-ниң аразында экономиктиг харылзааларның чедиишкиннинг хөгжүлдезин [illegible] солун илереткен. Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларынга улуг са[illegible] культура, уран чүүл, өөредилге талазы-биле бышыглыг турар харылзаалар, партия, күрүне болгаш хой-нинтниң де[illegible] ры киирген.

Ол ой-биле холбаштыр румын улус совет улуска аңы-дугмаажыкы илиг баштырны чедирип, коммунизмни тургузарының херээнге, бодунуң Торээн [illegible] болгаш бурунгаар шимчээшкиниң хандырарынга, тайбыңның болгаш демешлээниң чаагай сорулгаларын боттандырар [illegible] ге чаа улуг чедиишкиннерни күзеп турар деп солун түңнелинде бижээн.

Пекинниң принцип чок политиказы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның [illegible] Пекинниң [illegible] биле тургузарынче [illegible] Вашингтонунуң болгаш Пекинниң албалаар дээн оралдажыышкыннарынга Индияның [illegible].

Дели-биле [illegible] кижилер дээн Пекинниң кулли Кыдаттың бистиң чуртувусту Совет Эвилелинге удур тургузар дээн чүвөүлү-биле боол турарын бис утпас ужурлуг бис деп. «Тайм оф Индиа» солун бижээн. Ону [illegible] рымзаалап тура база Кыдаттың авантюристиг политиказын утпайн тура, Индия онза [illegible] «Күсөлер-ле ужун турар [illegible] кандыг-даа [illegible] ра-даа дипс хамаан чок» деп бадыткап турар Пекинниң улуг тулгазының дааттыг политиказының кол принципин утпас ужурлуг бис деп, солун айыткан. Кыдаттың даштыкы политиказы принцип чок оппортунистиг [illegible] ызарынге кандыг-бир өске барымдаалар херек чок. Индияже угланган ажы кызат хулумгурунушкуннериниң орнунга база катап араатаныг ырлаашкызыг [illegible] аазап болуру?

Индияның Нагаленд Штатынче болгаш Мизорам дээр эвилел чөвөккүнарынче [illegible] арны болгаш диверсантыларны өөредип болгаш чепсеглеп чорууп турарын соксаткан дээш дугайында чүү-даа чүве херемлевейн турар. Тибет болгаш «Кыдаттың аажызы», а Ламаз Непал, Бутан, Сикким болгаш Нагаленд оон салаалары [illegible] дугайында Мао [illegible] Пекин [illegible].

ОБЪЕКТИВТЕ — ВЬЕТНАМ

Вьетнам революцияның улуг баштыкчызы Хо Ши Минниң ады-биле адаан чурттуң эң улуг хоорайының овур-хевирин социалистиг чаартылгалар тодаргайлаан.

Хоорайның улусчу эрге-чагыргазы чурттакчы чоннуң амыдырал дециелин бедидеринге улуг кичээнгейни салып, социал болгаш культура хөгжүлдезиниң улуг программазын боттандырып чорудуп турар. Сөөлгү үеде ажылчыннарның дөрт муң ажыг өг-бүлелери чаагайжыттынган чаа квартираларны алганнар.

ЧУРУКТА: Хо Ши Мин хоорайның кудумчузунда.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Братскиниң алюминий заводунуң коллективи ажылдап турар кучуурериң эң дөзүлүг-биле ажыглап турган. [illegible] ону улам хөйнү кылып үндүрер хөй чүүлдерни кылып турар. Заводтуң бүгү продукциязының [illegible] күрүнениң Шынар демдээ-биле кылдынып турар. Аңаа улуг кемчээлдиг шуугулгаларны кылырын бир-ле дугаарында ателээн. Ол бүдүрүлгге чериниң электролиз корпустарын чаартып турар болгаш оон түңнелинде бүдүрүлге чериниң ажылдакчыларының санын кызырар, ажылчыннарның ажылдаар байдалын экижидер аргазыг боор.

ЧУРУКТА: Шынар демдээ каккан продукцияны чудурун чорударынга белеткеп [illegible].

Э. БРЮХАНЕНКО биле А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

МЕДЭЭЛЕР

ТУДУГЖУ ОТРЯДТА

Келир үениң тудугжулары, Кызылдың автоорук техникумунуң тудугжу отрядының дайынчылары Хайыракан суурга ажылдап эгелээ-ле ийи ай чедип турар. Олар бо үениң дургузунда чаа столоваяны, нийти чуртталгага бажыңын туткан болгаш чаа тудугнуң чер ажылдарын кылып эгелээннер.

Отрядтың хевээжен дайынчылары туттунган бажыңнарның шевергел ажылдарын кылып турарлар. Оларның шагыны, ажылга бердингени ооңдээдэн дудавайн турар.

Тудугжу отрядтың дайынчыларының хөй кезии ам чер ажылдарында хаара туттунган. Чамдык хүннерде дунааргай изиг, өскелеринде чаашкынныг-даа болгулаар. Ынчалза-даа командир Владимир Кочегиннниң болгаш комиссар Валерий Фесенконуң билдилиг удуртуп турарынзан дайынчылар планныг даалгазын ажыр күүседип турарлар.

Автоорук техникумунуң «Тудугжу» отрядының дайынчылары боттарынга онаашкан ажылды күусаа бетинде кылып доосхаш, келир өөредиинге чылыныче сеткил серген кирерлер.

СЛЁТ БОЛГАН

Чоолта чаа Кызыл районнуң тевү Каа-Хем суурнуң чоогунга бистиң республиканың аныяк туристеринниң XXV слёду болуп эрткен. Аңаа Тываның 250, Ленинградтың 25 өөреникчилери киришкен.

Чөөниң уг-шиим тывар талазы-биле нийти командалар аразынга бирги черни Кызылдың № 4, ийигизин — Чадаананың № 1, үшкүзүн Бии-Хемниң Аржаан школалары чаалап алганнар.

Турисчи копиаларда шаптыктаашкыннарны ажып эртер талазы-биле маргылдаа база ол слёт үезинде болган. Аңаа оруиту 9 минута 35 секунда дургузунда эрткеш, Таңдының командазы бирги черни ээлээн.

«ДАМЫРАК»

«Тываның аныяктары» солуннуң чанында тургустунган «Дамырак» чечен чогаал бөлгүмүнүң киржикчилериниң бижээн чогаалдарының чыындызы «Дамырак» деп ат-биле чырыкче үнген. Ону А. А. Даржай редактордаан.

Үк чыындыда кирген чогаалдарның жанрлары янзы-бүрү. Шүлүктер, шүлүглелдер болгаш проза чогаалы кол черни ээлеп турар. Ооң авторларынга чогаадынчы ажылдакчылар, ажылчыннар, башкылар, студентилер ээш кандыг-даа мергежилдиң кижилери бар. Үк бөлгүм тургустунганындан бээр эртген дөрт чылының дургузунда чогаал бижииринге сундулуг аныяктарны тып, оларның талантызын эстүрериинге идиг бергенин үк чыынды херечилээр.

(Бистиң корр.)

БИЛЗЕК

Рассказ

Самбуу ирей оттуп келгеш, хоорай чурттуг көжаны мындыг эрте туруп чанчыкпаан болгай деп бодааны-биле ийик хөвин боле тутпаш, өрээлден сожум бут баштап үнүпкен. [illegible] харлаарып дургаар чадып каап [illegible] алган. Мындыг эрте кайнаар баарыл, чүнү кылырыл? Аалга бодаа долгандыр көрүп соонда көрүм чуруу, [illegible] чинчыкпаан карактар бир-ле [illegible] дыл тыптар болгай. Катап баштып оорунче кирер дээрге база энчок, дөмей-ле ам уйгу кайда боор. Бүгү мазыныңда кыжын даа, чайын-даа эртеп эрте туруп чанчыкканы ол. Аалга кырганы бо-ла хыйланы бээр: «Урут-дарыг удутпас. Адар даң бажында хааныылап апаар боор бо..».

Даштыгаа үнүп кээрге, эртенги салгын хоорайның кудумчуларын дургаар эстеп, тараап ышташтарның бүрүлерин сылдыраадып турган. Самбуу ирей дүнне таакпызын даңаазынга тип, оозун далаш чок соруп чоруй, Кызыл-Мажалыктың кырынга үнүп келгенин боду безин эскербээн. Ооң адаанда чаптылып өскен хоорай-суурларны, үлетүрлүг чаа хоорай — Ак-Довурактың комбинадының бедик үнген хоолайларын магадап көрүп органа Үениң эргеени-биле бо [illegible] рилгени көнчүг болган. Шаанда [illegible] ол хып дээп аныяк эр чорааш, база-ла бо дагдап долгандыр эргий көрүп олган болгай. Чүгле ынчан чааскаан эвес... Кырган база катап даңзазынга таакпы тип ора Хемчиктиң [illegible] көрген. Ынчан маңаа пионерлер лагеринге ажылдап келгеш, бо чер чурттуг урут-биле таныжып алган. Адыы Өлчеймаа дээр чүве ийин, деп ол сагынган. Ужуражып хоорэ-[illegible] чуру бо даг кырже. [illegible] бээр турганнар. [illegible] ужурашпаанда урутуу [illegible] раны муңгак. [illegible] ыыттаавас болган.

«Ам кайт [illegible] жуундан кудалап [illegible] берген ынам ынча [illegible] ол чамыын [illegible] ора, чугаалаап. Самбуу ыттан өглениир деп бодааан дал. [illegible] ону бээр ажылдадып чорудар да база мынча дээн: «Тувун Совазе болук апаштап ооредип чорудар. Бис сени сүмелеп турар улус бис. Өөрениш чорувур сен, оол»...

— Ындыг-дыр... Сенэп турасказ ындыг бо билзекти берейн. Бистиң ужуражып, чугааланып [illegible] херге бодап чорур сен ыйнаан...

Оолар ынчаар байырлашканнар Самбуу бо даг кырынга чааскаан арткан хем унунче аъттыг халдып ылай болган. көк торгу топпугт урутнуң сооңдан үрле көрүп чыдып калган.

Ам кээп, ол ургже көрүп орарга, кырганның чүрээ база ынаардагы дег саргып келген. «Ол шагда бо мынчаар чүүнчүзүн малдар оъттаар [illegible] хову чер-ле болгай. Ынды-чыпда аалдар кодаңы кестүр. Амдаа кайтамчык-ла өскерлипдирге — деп, бодун боду алаактырып бодапырга-даа ооң сагышынга көк торгу топпугт, өтеес дег чидиг көрүштүг кара карактарлыг, долбаннар хүрең достак чаактарлыг урутнуң овур-хевири бо-ла чурут тунуп кээп, кырганның көрүжүн бүргеп турган. Бо чанынла борбак даш кырынга ора Самбууже алдыртан ору [illegible] арнын дуй тудуп, бижиирген [illegible] нуң ээрип кактап туруп келгени даа ол-ла хевээр чурут-туруп каан чүвени.

Амытан сеткиле дүүнден [illegible] черге кээп берейтогу. Ийет, шаанда [illegible] берген, оолду ол-ла чоруу. Самбуу ону оон бээр дөмей чүс-даа билзектер арасынга солуштурбас ийин. А тынында ындыг билзек чүгле чаңгыс дээрзинге ол ынак бүдүрген. Ону даайы дарган Маңчанзай соп берген чүве болгай. Харын бо черже пионер лагеринге ажылдап чорур деп турда, ыны доол [illegible].

— Мен-даа кырып ээзыладым, оол. Нарын чүүлер кылдынмас апардым, караң баксырааң, холдарымның биеги дыңзымы база чок. Ма, моңу сенээ хап бердим. Эр апарган кижиге херек болган — даш [illegible] деп лик топулуң коюңдан өрбактап дүрүп каан быжыкиды пос ушкүн, часкаш, мөңгүн билзекти Самбууже сунган.

Даайы чоок-каныда сураглап дарган кижи. А көзүүпла-ла ооң кылган сыргалары, билзектери оңза магалдыг. Херээн оларны кылырда бодунуң бүгү-ле уран сеткилин ажыглап, оон чогаадынның тайлал ап турган хевирлиг. Оон башка [illegible] үнгүдын чок хөрүк балыы, демир соктап, анаа угужалар [illegible] кайнаар тамылбырлаар боор. Ону ынчаар ажылдаарын амыдырал кызадаан болгай. Инек [illegible]. Харын сигеп-ширбиир, белеткээр өнде күүн Күлеңзааның бо-ла [illegible] «Соогейген, чүгле демир соктаарынга ойлешкен. Оон оозундан ажык-дүжүк бар эвес. Кылган ажылының өртек-үнезин-даа негеп шыдавас чүве бо, Сиген кезер, маңаа [illegible] кээр кижи-дир мен. Оолакай [illegible] тыдын анаска боор урууи дерийр дээш, сенээ [illegible] дырты? Ам пайык, оозу оол божуп алган сaур. Олардан мыңчага чедир кесинди шайдаа албадым... Шыпан-ла даайы ашак улустуң чагыын кылып бергеш, хөлезини ынча-мынча деп чүве чугаалавас кижи. Чагыг берген улустуң боттарының бергени-биле болуп каар. Ол шагда Самбуу даайының кылган ажылдарының үнезин-даа билбес чораан. Харын сөөлзүредир, даайым кончуг үе дарган чораан кижи-дир деп билген...

Ийет, дуун... Чөөн, Барыын районнарның улусчу талантыларының көрүлдезинге келген [illegible] тып, пазы-хары дөгүй бергендээ кижилер мында келген. Хөөмейлээр, сыгыртыр, ырлаар, бызаанчы, игил, чадаганга ойнаар кандыг талантылыг кижи чок дээр! Шаандагы биле амгы үе мында тутчуп келгензит.

Театрга Чөөн-Хемчик районнуң аныяктарының концерти болган. Самбуу ирей дээш кежээ [illegible] мурнуку олуруга олуртуп каан. Ырлаап, таңцылаан оолдар, кыстар сценага үнүп кээп, солдуп-ла турганнар.

— Тыва национал хөгжүм херекселдериниң оркестри! — деп, бир аныяк оол чарлаан соонда, сценага игил, бызаанчы, чадаган, хомус туткан торгу тоннарлыг бөлүк оолдар, кыстар үнүп келген. Оларның хүүседээн-биле [illegible] Самбуу ирей сеткилинден [illegible] урал [illegible] дөөн-сыстаан оолдар [illegible] урутта кээп доктаадаан. Сактырга ону бир черге көргендаа ышпаш. «Черле аянныш моон. Тыва тон база дыка [illegible] билзектиг-даа. Мөңгүн билзек бо шагда ховартаан чүве болгай. Хиреэн шаандагы өгбелериниң-не ээн боор ийин ол» -деп бодап органа, урутнуң билзээн топтап көрүп органа, хенертен кырганның чүрээ чым дээн. Орта чоор бе?! Сценада орган урутнуң салаанында билзек залдан кайын тода көстүр ийик. Ынчалза-даа Самбуу ирейни хенертен бир кижи шенептенген дег серт дээш, ол катап урутнуң арнынче топтап көрген. Сыгыр [illegible]. Кырганның хөлзеп-девидээнинден, холдары сиринейнип, мага-боду дериниң келген.

Урутнуң ады-шолазын билир эвес, бир-ле кырган ирей [illegible] «[illegible] дорт бар бе, урутум?» — деп, [illegible]. Чүгле оон-моон каңгы айтырган, урутнуң келген черин билип алган. «Чыраа Бажы» [illegible] дулаланчы кадарчы. Билип алганы-ла ол. Оон ынай хары айтырарындан база-ла сезинген. Сактырга улус карарзый боор ышкаш.

..Сөөлүнде Өвүрден Кызылче автобустан чорун орда. Чадаанага Самбуу ирейниң чанында олутка бир кадай кижи [illegible]

— Бо Чадаана хоорайда силер-бе? — деп, Самбуу ирей оон айтырган.

— Чо-ок. Чыргакыдан мен ийин.

[illegible] ыыт чок орган:

— Оо... Силерниң черде Барыын кожуунундан Өлчеймаа кадай кандыг чурттап чор ирги? — деп, дүштүра аарак сонуурган айтырган.

— Кайы, демги Самбуу шеэн Өлчеймаа бе? Ол болбайн, ол харын. Барыын кожуундан келген кижи болган. Хөөкүйну, чугаар эки сеткилдиг чораан чүве ийин. Бүрүнгү чылын күзүн чорта берди. Аныяавыстан-на кады чурттап, эдерини келген улус бис. Сөөлүнде барып-барып [illegible] — деп, тооуп чоруй, [illegible] таныыр силер бе? — дээн.

Кырган кижи бичии оолдар [illegible] чаптан орар. Самбуу ирей [illegible].

— Ийе, шаанда Барыын кожуунга ажылдап чораан кижи мен. Ынчаарда-ла моон улус кээп кудалап аппарган чүве ийин. Уруглары чежен ооң?

— Дөрт ийин.. Аа богда, [illegible] турар дээш дыка-ла хилинчектенген болбаазыкпа. Кужурнуң оозу четпес болган. Оозу ам совхозтуң эки малчыны. Харын авазының кадарып турган кодааны хүлээп алган. Черле мал азыраарынга сонуургаг [illegible] чүве. Самбуулар ам [illegible] турар. Оларның хөөмей ыры болгаш [illegible] ам аңаа [illegible] дузалаачы турар, оон чугла эвес, кайтал ыс. Ханнаар даа көөрге — кырган авазы-ла. Оозунга хөөкүй аажок чүве ийин. Бансырай бергенде чаңгыс орган кижи мен. Салаазында билзек бээни Карадмаазынга уштуп берген ийин, хөөкүй...

Оол-ла ыңкажыл. Ам-на чүвениң ужурун билдиниэ берген. [illegible] нен, боостаазын бир-ле чүве дуй ала берген. А Өлчеймааның улуг оглу каңа четпес төрүттүнген боор? Олар ынчаарла чарлып, бажыгаажып турла Өлчеймаа даңнырлыг турган-дыр деп бодал кырганның бажынга ам кээп чок дээш ол. Чанында чугаакыр кожаа [illegible] чокталып, оон чугаа эрээртедаа, аңаа удаваан. удуучаңгай берген. Хөлзенчиг эргим сактыышкыннарга алзып дүвүреннинден. Кызылга чедип хонуп келгенин безин эскербээн. Автобустан дүжерде демги кадайның адресин айтырып, чоокку хүннерде чедээр деп аазаан. Ынчан тапбишэ чүвениң ужуруп хөөреп, [illegible] ле харылдажып таныжар деп бодаан. Кудумчулап бадып орарга, амыран-өөрүшкүден артында-ла чиңгис кончуг болган. Ам кээп кыраан назында бир бүдүн дывааңын оранынче базып чыда баштайгы ынакшылдың чалынынга аламп, ооң дугайында чүгле чырык сактыышкыннардан ангыда, а харын ооң ошкас чеээ — оглу-биле келир үедеги ужуражылга кырганның сеткил-сагыжының ол өөрүшкүзү ховар тавалыг. Чазын чечектелир [illegible] частыры база дыка ховар болгай...

С. САЛЧАК.

Сонуургактарга

МАШИНА ООРЛААР «АСКЫР-ДЕГЕ»

Лиссабонда полиция участоктарының [illegible] дөмей дугаарларлыг ийи «пежо» деп машиналар турган. «Ниистерни» оорлардан хавырып алган. Ындыг таварылгалар Португалияга ховар эвес болгулаар. Чүге дээрге, автомобиль-дугаарым базаардан безин садып ап болур.

Автомобиль оорлары — «аскыр-дегелер» (оларны ол черде ынчаар адап турар) машиналар өртээ улгатканындан [illegible] «ажылдап» турар.

Лиссабоннуулар машиналарынга оорларга удур янзы-бүрү херекселдерни кылып ап турар. Дүне када хаалаан-шоолаан даш ыржымы үрей бээр—ол хөй-хой машиналарла таарыштырып кылып каан сиреналар хат хадыырга боду ажылдай бергени ол. Машиналар ээлери дежектеринден дүрген-не тура халыжар: оорлар келчик ирги бе?

Полиция солуннарга ийи дааңзыны үргүлчү парлап турар: оорлаткан база ээлериңге дедир эгиткен автомобильдер санын аңаа көргүзер. Ниити сан талазы-биле ол нууузунда «аскыр-дегелер» мурнап чоруп турар.

ШАГДАА КӨЗҮЛБЕСТЭЭН

[illegible] мурнуу кызында Роббинс деп черде он муң кижи чурттап турар. аңаа кайгамчык таварылга болган: хоорайның [illegible] литилей берген. Улус дүвүрээр туржук, харын-даа өөрүп амырап турганнар. Чүге дизе, кудумчуларга боо-чепсектиг уштээшкиннер, бажыңнар шаптып, машиналар оорлаары илейти-де эвээжей берген. Ол [illegible] ры болуун. Үк черниң прокурору бүгү полицейжилерни таралыпкан, чүге дээрге, ол [illegible] боттары дерани бандиттер апарган. Олар хөй чылдар иштинде [illegible] нарның участокка эжеей унтеп, «чиндишкин» кылыр дээш бажыңнарже чаза таварып кирип, «саңыыт чок чорууң хандырары» дээш, улустан акша-көпеек дилеп, хунаап ап, кудумчуларга дээрбедээшкиннерни кылып турганнар. Ол бүгүнү полицияның удуртукчулары башкарып турган.

Ынчалза-даа ол «камгалакчылар» кара-бажыңда эвес. Оларның чамдызы ийи ай болгаш катап ажылдай бээр, ындыгларга ажыл чок турган үезинде шалыңын төлеп бээр, өскелери ол черниге катап ажылдаар дугайында биндиришинни киирер эгелиг.

БААРТАК КЫРЫНДА... ВОКЗАЛ

Англияның төөгүлүг солун чүүлдерин садары уламчылавышаан. Британияның садыг флодунуң флагманы — делегейде эң улуг океан лайнери «Куин Мэри» ону ажыглаар хуусаазы эрте бээрге американнар садып алган. Ооң соонда олар Лондоннуң эң-не бүрүнгү көвүрүглерниң бирээзи «Лондон бриджиниң» база-ла аппарганнар. Ам оочурда Виктория вокзалы туруп турар. [illegible] станцияларындан улуг талазы-биле ийиги черде турар вокзал-дыр. Американнар ону улуг магазин кылдыр аде кылып алыр деп турар.

(ПМА).

80 ЧЫЛДЫҢ СУЙ БЕЛЕКТЕРИ

ЛИТВА ССР. Каунастың «Каспинас» дээр пес-галантерея фабриказынга олимпийжи демдектерлиг аржыылдарны кылып үндүрерин чапшээрээн бижикти тывыскан. Бо чылын аңаа ацетаттыг торгудан 10 муң ындыг аржыылдарны кылып үндүрер.

ЧУРУКТА: фабриканың чурукчулары Б. Бараускене (солагай талазында) болгаш А. Балтрушайтите олимпийжи демдектерлиг херээженнер аржыылын көргүзүп турлар.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СВЕТЛЫЙ–ЧАРАШ СУУР

Зея ГЭС-тиң тудугжулары—аадан ог-бүле Светлый суурга [illegible]. Ужеп дугаарты хөй каът бажыңны ажыглаага киирген. «Зея ГЭС тудугжуун [illegible] чурттаар тургузуу [illegible] чыл программазы хүүсела бетинде, ооң-биле када сонна-ветиг хүлээттелериниң бир чугула пунктузун күүседип алган.

Тудугда ажылдап турар кижилерниң амыдырал хандырылгазынче мында улуг кичээнгей салып турар. [illegible] ГЭС-тиң баштай тудуп эгелээп кижилер [illegible] малтыннарга чурттавааш: доравын-на эптиг суурну тудуп эгелээн. Арга ыяжын бичии-даа үрегдеевээн тайгага баштайгы бедик аң базыылдарны тудуп эгелээн соонда, чурттакчылар үк суурну Светлый (Чырык) деп адай бергеннер.

Ону чадаг кижилер хоораны деп адап турары анаа эвес, чүге дээрге, ниитиниң транспорту чүгле чаңгыс кудумчулап чорун машиналарга долгаңыр оруктуг кы[illegible]гас. Бажыңнар чанындан-на мөөгүлеп, ыттан ап болур. А бодунуң эптиг, таарымчалыг-биле станция тудугжуларының бо суурнуң амгы үениң кандыг-даа хоорайындан чыда калбас. Садыг төвү, уруглар албан черлери, эжеш каш школа спорт комплекси мында бар. Үк черниң школаларын дооскаяннарның чартындан хөй кезии маңаа артып каап турары таварылга эвес.

А. КРИВЧЕНКО.

Светлый,
Амур область.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага чыскаалыңар!».
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелиисе барааш боол тур мен!»
12.30—Уругларга уран-чечен телефильмнерниң программазы.
13.[illegible]—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
14.00—«Көдээге дамчыдылга».
15.00—«Театр шиизи». О. Иоселиани—«Терге аъдарыгалакта». Москваның Н. В. Гоголь аттыг шии театрының [illegible] ап.
16.[illegible]—«Делегей байдалы».
17.20—«Бөгүн — Балыкчының хүнү». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң балык ажылдакчыларының министри А. А. Ишков киржир.
17.45—«Силерниң чагааларыңар-биле». [illegible] программа.
18.30—«Дайын үезиниң хууда демдеглели». Документалдыг телефильмниң [illegible].
[illegible]—Медээлер.
[illegible]—«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында».
[illegible]—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
21.00—«Ленинчи комсомолга 60 чылынга». «Дач хаазы мында ооңум». Уран-чечек фильм. 2-ги сериязы — «Түс чер ужур-дузалыг тулчуушкун».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.40—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. «Торпедо» стадионундан дамчыдылга. Чарлада — медээлер.

ИЮЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.25—Эртенги гимнастика.
10.55—«Дач хаазы мында ооңум». Уран-чечек фильм. 1-ги сериязы — «Ийиги эшелонда», 2-ги сериязы — «Түс чер ужур-дузалыг тулчуушкун».
13.55—16.00—Чарлар.
16.00—«Мооллу эргийь». Моол улустуң национал байырлалы — улусчу революцияның тиилелгезиниң хүнүнге кинопрограмма.
16.30—«Бистиң садывыс».
17.00—Грузияның улустуң ырызының болгаш таңцызының Куруления аттыг ансамблиниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.[illegible]—«Орбитада телескоптар». Документалдыг фильм.
17.[illegible]—«РСФСР-ниң бирги Конституциязының 60 чыл оюу». Беседа.
18.[illegible]—Телемедээлер.
18.1[illegible]—«Узбекистанның комсомолу — кара хөрзүннүг эвес черге». Документалдыг фильм.
[illegible]—Телемедээлер.
18.[illegible]—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

[illegible]—«Үшкү чыл — шалыпчы чыл». [illegible]

КЫЗЫЛДАН

[illegible]—«Тыва болгаш Хакасия чарыын турар». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.[illegible]—[illegible] «Май хүнү». Фильм-опера. [illegible] С. Виноградов [illegible].
22.30—«Үе». Информастыг программа.
22.[illegible]—Б. Горбатовтуң чогаалдарын ажылы.
22.[illegible]—«Спас» [illegible]
23.1[illegible]—[illegible] «Арыг». Документалдыг кинофильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.[illegible]—«Бистиң-биле кым, бис мышкаш кым, бистер эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Уругларга фильм. «Агаар шарига үрге ужарыл».
19.00—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.35—Медээлер.
19.45—20.05—«Кодээ: ажыл-херектер болгаш айтырыглар».

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-барыын чүк углаңнышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр, чамдык районнарга 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28 градус чылыыр.

[illegible] Соңгу-барыын угланнышкынның хаттың дүргени секундада 6—11 метр, чамдыкта 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЦ.

КИНО

ИЮЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Каргыс шагдаа кадайланган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Дүнекиде от» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Гайдуктуң ат-алдары» 16.50, 19.[illegible], 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Адыш дүлгүүржүтеш» 9.30, 11.00, «Кыстар аштакка бээр ужурлуг» 12.30, 15.0,0 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Роберт кадар Тереза» 11.00, 13.00, «Өеке черден келген херээжен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАҢГЫ»: «Булочка» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыл дипкурьерлер» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.20 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Гайдуктуң ат-алдары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Партизан чер бажыңның чажыды» 15.00, «Мулен Руж» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

СӨЗҮН БЕРИП, ААЗААН

Оорлаар чорууктуң хоразы улуг дээрги кижи бүрүзүнге [illegible]. Ынчангаш оорлар-биле эптеш чок болуп, хун [illegible] чары — бистиң мурнувуста чугула сорулга болуп артып шаан.

Тес-Хем районнуң Самагалтай суурда ажылдап чурттап турар мен. Оорлар-биле демиселди күштелдирер дугайында хөй кижилерниң «Шын» солунга бижип турар чүүлдерин номчаан. [illegible] бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп турар мен. Эргиниң артынын-чымы — оорлаар чорукту узуткаар сорулгалыг демиселди бүгү талалыг ыңгыиы күштелдирер апаар. Ынчангаш аңаа хөй-ниитиниң идепкейлиг киржилгезин, кужу чугула черни ээлээр. Бир эвес хөй-нийти организациялары, эш хуу суду, эки тура улусчу дружиналар шупту бир демниг, харылзаалыг ажылдаар болза, оорлаар чорук кегү-биле чон узуткаттынмас деп. Оорлар-биле демиселге чугула черни оор херекти болдурбазы-биле баш удур сагыыдырар ажыл чугула черни ээлеп турар.

Районнуң ооалга черинде четки кижи кежигүннүг коллектив ажылдап турар. Мен ында кочегарлап турар мен. Бистиң коллективке ажылдап турган трактористиң өске ажылче шилчий бергени-биле «Кызылгаар» совхоздан келген Кызыл-оол Хүрең-оолович Чамзы ооң орнунга ажылдап кирген. Ажылдап эгелээш, ай ажып чорааш, Б. Чамзы мээң бажыңымга кирди. Ол ынчан чааскаан эвес, уш-дөрт эштиг, арагалыг келген. «Аалчы» мээн чанымга олуруп кааш, ол [illegible] чугааланып олурда, ооң [illegible] келген өөрү оолдар үнүп [illegible] турган-на улус чүве. [illegible]-ла аай-дедир үнүп-кирип [illegible] оолдар гараж иштинге чыткан машина дугуйн оорлап аппарган болган. Дугуйну ынчаар оорлап аппарганы билдингир. Ол-ла дораан Кызыл-оол Чамзының бажыңынга келдивис. Бажыңның ээзи бо удаада чок, «Кызылгаар» совхозче чоруп каан болду. Оон үнгеш, Кызыл-оол Чамзының эжи Анай-оол Соян дээрзинге келгеш, дугуй дугайында айтырыгаш, эгидерин негедивис. Оорлап алган дугуйну доораан дедир аппарып каарын аазады. Ийе, хонгаш, дугуй катап эгиттинген.

Тракторист Кызыл-оол Чамзының үүлеткен херээн эш хуу судунга чугаалашкан. Б. Чамзы судка бүрүүзүн минниип, ооң соонда оор чорук кылбазын эш-өөрүнүң мурнунга аазаан.

Мындыг аныяк [illegible] лар ховар эвес болгулаар. Оор херек кылып болгу деп кижилерни кичээнгейге ап, оларбиле демиселди күштеткерин чугула. Бир эвес Б. Чамзының бо херээн кады ажылдап турар эш-өөрү кичээнгейге албайн, эш хуу судунче шилчидип бербээн болза, бо аныяк кижи амыдыралдың шын эвес оруунче кирип, ол чараш эвес аажы-чаңнын ындыг-ла белен алзырбас аар турар ийик. Ындыг болганда, оорланып болгу дег кижилерни илередип, оларны сагындырып, хууэзааары чугула деп бодаар мен.

Д. ДӨМУР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн баргаңда 2-33-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531 Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

[illegible]601

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (10757) | 1978 чылдың июль 11, вторник | 1925 чылдан үндүрүлдүп турар | Өртээ 2 көп.

Ажаап алыышкынның магадылалы

Харьков обласка «Ленинчи оруук» колхозтуң бо чылгы ажаап алыышкынга киржир бүгү механизаторларынга улус депутаттарының кодэ Совединиң инициатиазын бөтгүр туругуксан шимен пачыт[illegible] [illegible]. [illegible] хандырар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдары — обласclub тараажыларының кичээнгейиниң төвүнде. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар [illegible] чылдарының даалгаларын доллур болгаш ажыр күүседир дээш мурнунда ажаап хүлээлгелерин эде көрүп турар.

(СЭТА-ның корр).

«ПРОГРЕСС-2» ЧҮЪК ТРАНСПОРТ КОРАБЛИН «САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» КОМПЛЕКС-БИЛЕ ТУДУШТУРГАН

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1978 чылдың июль 9-та Москваның-биле 15 шак 59 минутада «Прогресс-2» автоматтыг чүък транспорт кораблин башкарылгалыг «Салют-6» — «Союз-29» эртем комплекзи-биле тудуштурары боттандырган.

Автоматтыг чүък корабли орбитада башкарылгалыг комплекске шинчедикчи тургузугларга кузар одаар чүүлдү, дериг-херекселдерни, [illegible] аппаратураларны болгаш материалдарны, а ол ышкаш почтаны чедире берген.

Космос аппараттарының бот-боду дилежиишкин, чоокшулажыры база тудуушкуну радио-техниктиг херекселдерни болгаш санаалга-бодалга тургузугларының дузазы-биле автоматтыг боттандырган. Транспорт корабли «Салют-6» станциязының агрегат кезээнде турупкан тудуштурупкан болур.

Башкарылгалыг комплекстиң экипажы — космонавтылар Коваленок болгаш Иванченков чоокшулап кээриниң болгаш тудуштурууну чорудуушкунунуң [illegible] контрольдаан.

Экипаж ужудуушкунунуң программазы ёзугаар станцияның бортунче эккелген чүъктерни дажыглап киирер, а транспорт кораблинче — ажыглап каапкан дериг-херекселдерни киирер. Станцияның шинчедикчи тургузугларынче одаар чүүлдү кударын ужудуушкунну башкарар төптең берген командазы, а ол ышкаш экипажтың бээри командазы ёзугаар күүседир.

Ажылдарны доозкан соонда орбитада эртем-шинчилел комплекизинден «Прогресс-2» корабль адырлыр. Корабль атмосферанын [illegible] кирер, [illegible].

Телеметриктиг информацияны болгаш [illegible] дериин ёзугаар алырга, орбитада «Салют-6» станция, башкарылгалыг «Союз-29» корабль болгаш «Прогресс-2» автоматтыг транспорт корабли кирип турар космос комплекизиниң бүгү борт системалары чогумчалыг ажылдап турар. Космонавтылар Коваленоктуң болгаш Иванченковтуң кадыкшылы байдалы эки.

«Прогресс» дээр автоматтыг чүък корабльдериниң дузазы-биле күүседип турар хандырылганың транспорт операциялары эртем болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга орбитада [illegible] «Салют» — «Союз» комплекстериниң иденкейлиг болгаш ажыктыг ажыглаарының хуусааларын узадып турар.

Орбитада станцияларның хандырылга системаларын тургузары болгаш технологтуг шенеп турары [illegible] башкарылгалыг болгаш автоматтыг чүък корабльдери кирип турар) болза совет космос эртеминиң болгаш техниканың улуг чедиишкини, дыка хөй эртем, конструктор коллективтериниң болгаш бүдүрүлге организацияларының маадырлыг күш-ажылының түңнели болур.

Көдээ ажыл-агыйының улам ыңай көдүрлүүшкүнүнче

«Правданың» 1978 чылдың июль 9-тагы мурнуку чүүлү

Совет чурт оңгу беш чылдың ийиги чартыынче кирипкен. СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алганы социал-экономиктиг программаны боттандырар дээш ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция сорук кириишкинниг ажылдап турар. Партияның шиитпирлери эртемге үндезилеттинген. Ол шиитпирлер Төрээн чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн, ооң камгаланыр аргазын доктаамал өстүрерин че, а совет кижилерниң амыдыралын ам-даа чаагай, байлак шыырак хандыртынган болдурарынче угланган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чоокта чаа болуп эрткен Пленуму ол дугайын база катап бүзүрелдиг бадыткаан.

Пленум «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаан. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде амгы үе-чадала социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг, хамы, эртемге үндезилеттинген анализи кылдынган, ону улам ыңай көдүрериниң кол оруктары болгаш боттуг хемчеглери тодараттынган. Илеткелде айыттынган чедип алдынган чогуумчалыг чүүлдерниң үнелээшкини, а ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң көдээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирлерин күүседиринге партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылында четпестерни шугумчулээшкин Пленум бүрүн база долузу-биле чүүлдүг деп көрген.

Партияның ленинчи аграр политиказын хөгжүдеринге чаа үе-чадапың эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соолунде эрткен үеде бистиң көдээ ажыл-агыйывыс экономика болгаш социал талазы-биле бурунгаар улуг базымнарны кылган. Партия айыттынган угланыышкынны быжыы-биле чорутпушаан, хөй болук аграр айтырыгларын шиитпирлээрин хандырган.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Чуртта көдээ ажыл-агыйның чайгылыш чок көдүрлүүшкүнүн хандырарынче угландырган өзүп турар индустриалдыг комплекстиң тургускан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг хандырылгазы дыка өскен, черни химияжыдары болгаш мелиорациязы четтиишкиниг хөгжүп турар. Ажыл-агыйлар аразының кооперациязының болгаш агроүлетпүр интеграциязының баазазынга үндезилээн көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары болгаш концентрастаары улам-на калбарган. Ажыл-агыйның бүгү звеноларынга кадрларны, ылаңгыя механизаторларны болгаш специалистерни быжыглаарынче доктаамал кичээнгей салдынып турар. Бүдүрүлгени база салып алышкынның планнаары, өртек-үне доктаалдыы, чаалы тып сиры улам сайзыраңгайжыттынган, ол чорук колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг байдалын [illegible] улуг ажыктыг берген.

Бүдүрүлгениң сорулгаларын боттандырарын көдээниң социал айтырыгларын шиитпирлээри-биле холбаштыр кылдыр дүүштүрүп турар. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының ажыл төлевири 1965 чылдан бээр [illegible] көвүдээн, колхозчуларның пенсия хандырылгазын болгаш социал страхованиезин талазы-биле улуг ажылдар чорудуп, көдээге амыдырал-чурттаалганың болгаш культура албан черлериниң тудуун улам калбартып турар. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда ортумак хемчээли ТК-ның март Пленумунга чедир шак-ла ындыг үелеринде-биле деңнээрге, сөөлгү чеди чылда 40 хуу, а мал ажылының продукциязының чылда ортумак хемчээли 45 хуу көвүдээн. Ооң ачызында аъш-чем продуктулары, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый чиг-эдинден үлетпүр барааннары-биле чонну хандырары өскен.

Оон-биле чергелештир чоруттунган улуг ажылдың ужурундазын демдеглевишаан, ТК-ның Пленуму көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң ниити деңнели нойтилеллиг дүрген өзүп турар негелде-херегледдеринге ам-даа четпейн турар дээрзин айыткан. Чоннуң аъш-чем продуктуларынга болгаш үлетпүрнуң чиг-этке херегледдерин эң чоокку чылдарда хандырар дээш ооң материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаарының, бүдүрүлгени организастаарын экижидериниң болгаш ажыктыын бедидерининг талазы-биле улуг күжениишкиннер херек апаар. Ажыктыг чорук болгаш шыырак дээр деңнеел чаңдык черлерде партия, совет, ажыл-агый органнарының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылынга кол черни ээлевейн турар. Партияның чаңдык комитеттери көдээде боттандырып турар экономиктиг болгаш социал чорудулгаларже чаңдыкта хамыылап кирбес, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дүрген өзүлдезиниң чаа аргаларын эскербейн баргылаарлар. Кадрларны шилип алыр, таарыштыр тургузар болгаш кижилер талазы-биле ажылда четпестер ам-даа эвээш эвес. Көдээ ажыл-ишчилер ортузунга чаңдык партия организациялары масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп, пропаганданың болгаш агитацияның чепсектериниң бедик дээштиниң дугайында чогуур сагыш салбайн, социалистиг чарышты организастаарынга ёзу барымдаалаашкыны болдурун турар. Оон түңнелинде чамдык республикалар, крайлар болгаш облустар, хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның продукциязын беш чылдың баштайгы ийи чылында планда көрдүнгенинден эвээшти бүдүрген.

СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказының эртемге үндезилеттингенин болгаш амыдыралчы күштүүн эрткен чылдарның дуржулгазы болгаш чедиш алган түңнелдери база катап бүдүрелдиг бадыткааның демдеглээш. ТК-ның март (1965 чыл) база ооң дараазындагы Пленумнарының болгаш партияның съездилериниң ажылдап кылган угланыышкынын моон соңгаар-даа улам шудургу боттандырып чорударын эргежок чугула деп Пленум санаан.

Бир четпестерни чайладыр, мал болгаш чер ажылының продукциязының улуг өзүлдезин хандырар, агроүлетпүр комплекзиниң бүгү адырлары оңгу беш чылдың даалгаларын чугаа чокка доллур болгаш ажыр күүседир талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын эвилелдиг республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, окружкомнарынга болгаш райкомнарынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга Пленум хүлээндирген.

Пленумга эш Л. И. Брежнев мынчаар демдеглээн: «Көдээ ажыл-агыйның мурнунга салып турар кол сорулгазы болза, ооң шупту адырларының бүгү талалыг, шапкын хөгжүлдезин, аъш-чем-биле болгаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эди-биле чуртту илегелдиг хандырарын чедип алырында болур. Ынчаарга ол бүгү чүүлдерни бүдүрериниң сайзырап чоннуң амыдырал деңнелин улам бедидерин хандырган турар ужурлуг. Оон-биле чергелештир хоорай биле көдээ амыдыралдың материалдыг болгаш культура-амыдырал байдалдарын чоокшулаштырар сорулгаларын шиитпирлээринге күжениишкиннеривисти улам удгаттырар ужурлуг бис».

Оңгу барымдаалалдан оң бирги беш чылда (1981—1985 чылдар) тарааның ортумак ниити чыылдазын 238—243 миллион тонна хемчээлге чедирер, а 1990 чылда чуртка ортумаа-биле бир кижиге онаалтыр бир тонна чедир тарааны бүдүрер сорулганы ТК-ның Пленуму салган. Дараазында беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрерин 19,5 миллион тонна чедир көдүрер. Ол ышкаш сүт, чуурга, дүк, ногаалар, картофель, чигир свёклазы, хөвең болгаш өске-даа продуктулар бүдүрери көвүдээр.

Ындыг бедик көргүзүглерни чедип алырынга быжыг үндезинни тургузар толдаде, көдээ ажыл-агыйның индустриалдыг үндезинче планныг ёзу-биле шилчиттингеn материал-техниктиг баазазын улам ыңай хөгжүдерни болгаш бүгү талалыг быжыглаарын хандырар. Ол адырга капитал салымынның көвүдедир, он бирги беш чылда көдээ ажыл-агый машина тудуушкунун, минералдыг семиртиглиглерниң болгаш үнүш камгалаар бүдүмелдерни бүдүрерин, болбаазыралды ажылдап кылыр үлетпүрүң болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын дүрген хөгжүдерин хандырарының дугайында мында чугаа чоруп турар.

(Төнчүзү 3-кү арында).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ

УЛАМ СОРУК КИРГЕШ...

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин, Пленумга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин номчуп танышкаш, төөгүлүг документилерни сеткилимниң ханызындан чүүлдүгзүнүп деткип тур мен.

Коммунист кижи болганымда көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң херээнге киржип, оңгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылы — 1978 чылда көдээ ажыл-агый ишчилериниң социалистиг чарыжынга киришкеш, бедиткен хүлээлгени алган мен. Таңды районда «Революцияның чалыыжы» совхозтуң хойжузу, Ленин, Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Иван Петрович Сафоновту база бистиң совхозтуң Чолураалыг-Сайыр бригадазында Өктек-оол Борбашкымович Моңгушту чарышка кыйгырган, төрүүр 100 хой бүрүзүнге онаалтыр 130 хураганны алырын хүлээнгеш, алды айлар түңнели-биле хүлээлгеде айыттынган чурагайны 141 хураган кылдыр күүсеттим.

Ажыл херекке чедиишкин ылап-ла турар. Ону быжыглаашаан, чедиишкинге улам-на чедиишкин дээш ажылдаар чорук кижи бүрүзүнүң ыдыктыг, эът-ханындан тудуш херээ болур. Ынчангаш партия Төп Комитединиң июль Пленумунуң шиитпирлеринге улам сорук кирбишаан, күш-ажылчы бурунгаар базымнар дээш ажылдаарымны база катап бадыткадым.

Л. ООРЖАК,

Чөөн-Хемчикте «Алдан Маадыр» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

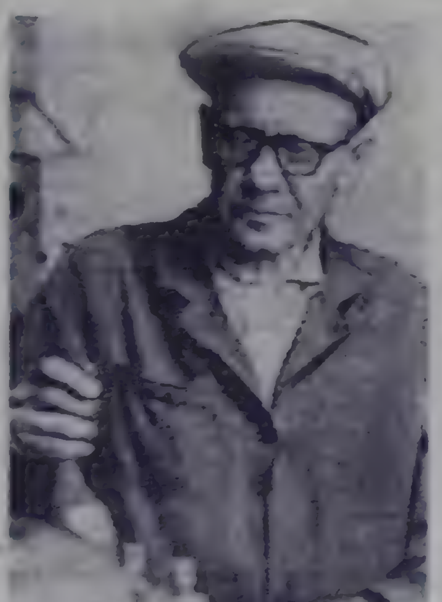

Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезинде алдыгы [illegible] СЭКП кежигүнү Николай Романович Рубинов ай планын доктаамал 145—150 хуу күүседип турар. Ол юбилейлиг медальдың, «ССРЭ-ниң автотранспортунуң болгаш чазагтыг оруктарының тергиини» деп херек демдээниң эдилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: Н. Рубинов.

Евгений Иванович Кундельский автосептелге заводунуң аппелге цегинде слесарь. Ол машина кабинн септеп кылып турар. Июнь айның планын Е. Кундельский 196 хуу күүсеткен. Ам ол 1980 чылдың март айның үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Е. И. Кундельский.

В. ДОНГАКТЫҢ фотолары.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтуң Сут-Кежээ сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи К. Ооржак) бо чылдың бирги чартыында күрүнеге 129 тонна сүт дужаар планын хуусаа бетинде күүсеткен. Саанчылар ам планга немей 28 тонна сүттү күрүнеге дужаарын хүлээнгеннер.

Планныг онаалдаларны ажыр күүседиринге саанчылар К. Сарыглар, С. Бичитпаа, А. Сарыглар олар хөй сүттү саап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ферма ам көктүг, шыктыг [illegible] деде берген. Саанчылар социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турар.

Х. МОНГУШ.

* * *

Бии-Хем районнуң совхозтарының сүт-бараан фермаларының коллективтери ниитизи-биле күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын чедиишкиннг күүсеткен. Олар белеткед пунктуларынга 36 муң ажыг тонна сүттү дужаатан.

Ажыл-агыйлардан «Өөк» совхоз ол талазы-биле онаалдазын бир ай бурунгаар ажыр күүсеткен. «Хадын», «Саян» совхозтарның ажылчылдары сүттү күрүнеге база-ла чартык чыл планындан ажыр дужааган.

ӨӨРҮП ТУР БИС

Совет кижилериниң чаагай чоруу дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга сеткилимниң ханызындан өөрүп четтиргенимни илередир сөстерни безин тывары берге-дир. Бо хире магалыг үеде аас-кежиктиг чурттап чор бис.

СЭКП ТК-ның ээлчеглиг Пленуму чоокта чаа болуп эрти. Аңаа «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ханы сонуургал-биле номчуп таныштым.

Шынап-ла, партияның амгы аграр политиказының эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан бээр көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң политиказын бистиң партиявыс чаңгыс чорудуп келген. А июль Пленумунга 13 чыл дургузунда чедип алган чедиишкиннеривисти-даа түңнээн-дир.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң херээнге капиталдыг тудуглуң улуг ужурундазын демдеглевишаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң: «Көдээге тудугну хөгжүдер дугайында сагып салыышкын партияның аграр политиказының эң кол чугула тудуш кезээ апарган» — деп чугаалаанынга улам сорук кирдивис.

Улуг-Хем районнуң көдээ тудугжулары чонну чуртталга бажыңнары, культура амыдыралдың өске-даа тудугларын-биле хандырар дээш база кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хоструу» совхозтуң Торгалыг 8 чыл школазының чанында чаа тудугну 586 дугаарлыг мехколоннаның тудугжулары эки шынарлыг кылып доозуп турар.

Мехколоннаның Светлана Санданмаа, Валентина Хертек болгаш оон-даа өске шевер-лекчи кыстарының демниг, кызымак ажыл-ижин мактаары өөрүнчүг-дүр. Тудугжуларның бүдүнүг ижиниң ачызында ортумак школалыг болганывыска өөрүп тур бис.

М. УВАНЧАК.

Улуг-Хем район.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Кызыл районнуң «Ак Улуг хурал» совхозта хөй кыргылдазы бо хүннерде туруктен турар. Совхозка кыргылда июнь 1-де эгелээн. Бо аразында ниң кыргылда пунктузунга 13714 хойну кыргааш, 20,6 тонна дүктү алган.

Тойлукта кыргылда пунктузунда (эргелекчизи С. Кыдыл-оол) ажылды шалыпкын, шынарлыг кылдыр чорудуп турар. Ында 27 кодан хойнуң 61 коданын кыргып доозкан.

Кыргыкчылар ажылды бедик шынарлыг кылдыр дүрген доозар дээш, социалистиг чарышты калбарткан. Хол хачызы-биле кыргып турар Оюн Мандалваа 204 хойну кыргып, 280 кг дүктү дужаап, чарышка бирги черни ээлээш, 20 рубль-биле шаңнаткан. Ийиги кыргылда пунктузунга Галина Биче-оол эң хөй хойну кыргааш, чарышка ийиги черни алып, 15 рубль-биле шаңнаткан.

Кыргылданың темпизи ам даа оожум болуп турар. Кыргыкчылар эвээш, ажылды эртен орай эгелээр. Кыргылданың темпизин дүргедедир, дүктүң чидириин болдурбас, күрүнеге дүк садарының планын күүседир дээш, совхозтуң дирекциязы дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

М. БАГАЛДАЙ.

Кызыл район.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Аксы-Барлык — «Барлык» совхозтуң улуг салбыры. Салбырның ажыл-ишчилери бо чылын 120 тонна бүдүк-бүру белеткээр хүлээлгени алган. Олар июнь 27-ден эгелеп бүдүк-бүру белеткелинче кирипкен.

Бүдүк-бүру белеткээринге салбырда ортумак школаның 5—9 класстарының өөреникчилери идепкейлиг киржип, 73 кижи 4 звено болуп алган ажылдап турар. Амгы үеде бүдүк-бүру белеткекчилери Барлык арыындан 25 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээш, совхозтуң төп шаңнынче сөөртүп эккээн. Оон ыңай бүдүк-бүрүнү шаңда ток-биле ажылдап, кургадып, белеткээр.

Трактористер Саражыр Бөгба-оол, Кошкар Бичеи-оол белеткээн бүдүк-бүрүнү үзүктел чок дажыглап, сөөртүп, хүн нормазын доктаамал 100—110 хуу күүседип келген. Бүдүк-бүру белеткээр бригаданың бригадири Хомушку Биче-оол машина, техникага камныг болуп, техниканың айыыл чок чорууну база бүдүк-бүрүнүң чыыш дээрткен туразын үеде оңу шеверни чугаалаар. Бүдүк-бүру белеткээринге өөреникчилерге кылып турар. Бүдүк-бүру белеткекчи өөреникчилер Сергей Хертек, Лена Моңгуш, Оля Сарыглар, Раида Саая, Галя Кужугет, Аля Сарыглар олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, өрес-кежээ ажылдап тур. Оларның баглааш бүдүк-бүрүзүнүң шынары эки. Бүдүк-бүру белеткээри июль 15-те доозар [illegible].

Т. САРЫГЛАР.

Даштыкыда

СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның июль Пленуму болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязының түңнелдерин тайылбырлаарын даштыкы парлаалга уламчылап турар. Бүгү совет улустуң чаңгыс ааи чүүлдүгзүнүүшкүнүн алган, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткелинде социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг ханы эртемниг анализин кылган деп демдеглеп турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының бо чугула адырын улам хөгжүдериниң кол оруктары болгаш тодаргай хемчеглерин айыттынганы [illegible] онзалап демдеглеп турар.

Июль Пленумунуң бодунуң доктаалынга айыткан кол сорулгазы болза, совет көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг, [illegible] болгаш ооң бүгү адырларының [illegible]. ССРЭ-ниң чурттакчы чонун аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый продуктулары-биле иделгелдиг хандырары, ооң-биле совет кижилерниң амыдыралын улам бедидерин хандырары болур деп Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

Тайбың дуганында сагыш салыышкынның, тайбыл деткимнаашкынның ленинчи политиказын боттандырары — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы боор турар деп ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязы Совет чазактың баштыңы А. Н. Косыгинниң илеткелин тайылбырлап тур, Болгарияның «Работническо дело» солуну демдеглээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дуганында чаа хоойлунуң үндезининде Совет чазактың организастаарының болгаш ооң ажыл-чорудулгазының ленинчи принциптерин киирген. Хоойлунуң эрге-дүрүм нормачыжыктери ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга дүүжүп турар, ол ышкаш ниитилел хөгжүлдезиниң бедик деңнелинге база дүүшпүшаан, социалистиг демократияның хөгжүлдезин бүдүрекдии-биле көргүскен деп ол-ла солун бижээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга тайбың политиказын боттандырарынче, СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдап кылганы тайбың болгаш [illegible] кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хосталгазы оолгаш хамаарылбас чоруу дээш улам [illegible] программазын боттандырарынче угланган совет даштыкы политиканы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын [illegible] деп Польшаның «Жиче Варшавы» солуну айыткан.

Социалистиг чурттарның парлаалгазы, Кремльде эрткен сессияга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң [illegible] [illegible], Барыын чүктүң чамдык болуктериниң совет айыыл дугайында [illegible] берген күштер деңнээгүрүүн уразыннче Совет Эвилели чүткүп турар дээр дугаанында [illegible] турар.

Барыын чүктүң чамдык кижилери ССРЭ-ниң адрезинге [illegible] ыдыглыг нугулдаашкыннарын айыглап алгаш, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыр, чепсектерни дүжүрер айтырыглары ооң иштинде совет-америк чугаалажыышкыннарынга шаптыктар ораладжып турар деп Венгрияның «Непсабадшаг» солуну айыткан.

Совет Эвилелиниң даштыкы харылзааларынга кол черни [illegible] [illegible] «Правда» солуну бижээн. Бо күрүнелер-биле бүгү талалыг харылзааларны хөгжүдеринче бирги черде кичээнгейни ССРЭ угландырып турар деп ол-ла солун айыткан.

Кремльге сессияга совет [illegible] кыгыртып, чепсектерни кызыгаарлаар хемчеглер дуганында АКШ-биле чаа дугуржулганы чарарынга Совет [illegible] күзелдиг боор турарын херечилээн деп америк «Крисчен Сайенс Монитор» солуну бижээн.

Делегейге дипкүүрлуг чорукту чавырылдырар дээш турушуп турарын, ссоок дайынның [illegible] кирерин болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турарын Совет Эвилели база катап бадыткаан деп [illegible] «Наше» солуну демдеглээн.

Өске-даа чурттарның солуннары, радио болгаш телевидениезы СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң салган сорулгазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязынга чугаалашкан айтырыгларны [illegible].

(СЭТА).

ДЕРАЖНО: ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫЛАРНЫ КЕЗЭЭ-МӨҢГЕДЕ УТПАС!

ЧУРУКТА: колхоз бүдүрүлгезиниң хөөчүннары болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилери.

В. АНАТЮКТУҢ фотолары.

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН СУУРУВУС

Тыва эки турачылар ам бис-ке көр болза, Деражно суурну таныывас боорлар. Дайын соонда чылдарда ол магалыгла чечектелип сайзыраан.

Чайның магалыг чаагай үези. Колхозтарның тараа шөлдеринде чаагай дүжүт саглаңнадыр бышкып эгелээн. Көшкек доган арга-арыг тараа болгаш сиген кээр шөлдерни долгандыр хаажылап алган турар. Ол аъргаларның арызы-биле баткан шапкын Горынь хемниң эриинде бистиң суурувус турар. Суурувустуң агартыр чугайлаан бажыңнары, бүгү Украинада ышкаш, күн наректеп келирге, хүн карааңга чайынналып кестүр.

Суурнуң боду-даа, ооң чурттакчылары-даа өзүп сайзырап орар. Улус депутаттарының Деражно суур Совединиң күскому кадааның чурттакчыларының материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын экижидер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Суур Совединде 35 депутат бар, олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап, чон-биле сырый харылзаалыг турар. Деражнонуң чурттакчылары эң төлептиг кижилерни боттарының депутаттарынга соңгуп алган. Олар төрээн суурунуң экономиказын улам хөгжүдер, чурттакчы чонну, ылангыя өзүп орар салгалдың кижилерин Төрээн чуртка бердинген чоруукка, совет патриотизмге болгаш пролетарлыг интернационализмге кижизидер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Депутаттар саанчы Мария Григорьевна Овдейчук, библиотека ажылдакчызы Лидия Сергеевна Мотчук, харылзаачы Анатолий Исаакович Возняк, башкы Галина Никитична Киселева, эмчи Николай Иванович Сенив болгаш оон-даа өскелер хөй-ниитиниң ажыл, амыдыралынга идепкейлиг киржип турарлар.

Деражнонуң үлетпүр болгаш кол ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын хөгжүп орар. «Сантанок» колхозтуң тараа культураларының дүжүдү, ишттиниң малының продуктулуг чоруу чыл келген тудум бедип турар. Суурда үлетпүр бүдүрүлгелер эвээш эвес. Үс заводу эрткен чылын 6,4 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген. Бо чылын 7 миллион рубльдиң продукциязын сайгарар дээн хүлээлгени эки күүседип турар. «Сельхозтехника» салбырының коллективи планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин база-ла чедиишкинниг боттандырып турар. Бисте ыяш ажыл-агый чери бар. Бо коллектив арга-ыяшты өрттен камгалаар, янзы-бүрү ыяштарны тарып өстүрер хүлээлгелиг. Ынчаарга ооң цехтери чоннуң калбак хереглединиң бараан-нарын болгаш ыяштан уран шевер белек аймаа чүүлдерни бүдүрүп турар. Ол чүүлдерни даштыкы чурттар бээш үнелеп, хөй чагыгларны киирип турар.

Мал семиртир «Деражно» совхозтуң ажылчыннары чыл санында 250 тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг эътти күрүнеге садып турар.

Суурнуң чурттакчыларының амыдырал хандырылгазы доктаамал экижип орар. Эрткен чылын амыдырал хандырылга комбинады чонга 35 муң рубльдиң өчы-дузаазын чедирген. Ону Советтиң чурттакчы чонунуң кижи санынга үлей алыр болза, бир кижиге-ле 14 рубль онаажып турар. Бо дээрге Россия Федерациязында бедик көргүзүглерге хамааржыр. Суурнуң садыг, хандырылга черлериниң ажылы база-ла эки. Ынчангаш беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседириниң бүзүрелдиг магадылалы бисте бар апарган.

Деражно суурнуң чурттакчылары, бистерниң эң-не чоргаарланыр чүүлүвүс — ортумак школавыс болур. Ону чыл санында хөй оолдар дооскан турар. Оларның чамдыызы төрээн суурунда ажылдап артып каан турар. Бистиң школавысты доосканнардан Каминский философия эртемнериниң кандидады, Мотчук химия эртемнериниң кандидады, Столярчук медицина эртемнериниң кандидады болган.

Тыва эки турачыларның хосташкан суурну — Деражнонуң ады бөдүлдү чугаалаарга ындыг-дыр. А кылыр деп планнап турар ажылывыс кончуг улуг. Школа назыны четпээн 140 уруг турар комбинат, чаа поликлиника дээш оон-даа өске улуг объектилер ажылдалга кирер.

Бүгү чурттуң кедээ черлеринде ышкаш, Деражнонуң чурттакчылары Совет Конституцияның адын херелдериниң адаанда аас-кежиктиг чурттап чоруурлар. Кайы хире улуг аар-бергелерге, ажыг-шүжүгге таваржып чораащ, бо чаагай амыдыралды чедип алганывысты бистер кажан-даа утпас бис. Фашист эжелекчилерден бистерни хостажып алган шириин Тываның кайгамчык эрес оолдар, кыстарының база бүгү тыва чонуң дугайын бистер кажан-даа утпас бис. Ынчангаш бистиң суурда оршукшуткан 13 тыва оолдуң хөөрлериниң кырында дириг чечектер үргүлчү чыдар. Бодувустуң суурувустуң чурттакчыларындан 27 кижи Төрээн чурттуң хосталгазы дээш амы-тынын берген.

Социалистиг Ада-чуртувустуң хосталгазы дээш өлген дайынчыларның чырыткылыг тураскаалын Деражнонуң чонунуң келир үедеги салгалдары-даа утпас. А бистерниң ол дайынчыларга хамаарыштыр ханы хүндүткелдивистиң илерейлээшкини болза коммунизм тургузуушкунунга боттарывыстың төлептиг салыышкынывысты киириштирери ол болур.

Тываның бүгү чонунга, эки турачыларывыска изиг байырны чедирдивис.

Ф. БУНИК,
суур Совединиң күскомунуң даргазы.

Бо арынны тыва эки турачыларның хосташканы Деражно суурнуң бөгүнгү ажыл-амыдыралынга тураскаадып үндүрген. Эргим эки турачылар! Деражнонуң чурттакчылары канчаар-даа аажок улуг изиг байырны силерге чедирбишаан, кайда чурттап, кандыг ажылдап чорууруңарны сонуургап турар. Ол дугайын «Шынга» бижип көрүңер. Силерниң чагааларыңарны Деражнонуң чурттакчыларынга дамчыдып бээр.

ДЕРАЖНО БО ХҮННЕРДЕ

ЧУРУКТА: суурнуң ортумак школазы.

ЧУРУКТА: арга-ыяш ажыл-агый чериниң бүдүрүлге цеги.

ЧУРУКТА: суурнуң эмнелге чери.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Деражно—амгы үениң культурлуг суурy. Ында 550 өг-бүледе 1600 ажыг кижи чурттап турар.

● Суурда «Сантанок» колхоз болгаш мал семиртир «Деражно» совхоз бар. «Сельхозтехника» салбыры, амыдырал хандырылга комбинады, харылзаа салбыры, телефон станциязы, Культура бажыңы, ийи уруглар садтыы дээш оон-даа өске культура амыдыралдың албан черлери ажылдап турар.

● Суурда үс заводунуң, ыяш ажыл-агый чериниң кылган продукциязын областың чурттакчылыг бүгү суурлары ап турар.

● Деражно — амгы үеде бүрүн-биле чаагайжыды тургустунган. Суурнуң чурттакчылары саагы болгаш сүт дамчыдылгазын ажыглап турар.

● Ровно областа эң эки дээр спорт комплекстериниң бирээзи бо суурда ажылдап турар.

● «Сантанок» колхоз бедик орулгалыг ажыл-агый. 1977 чылда ол 600 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Тараа культураларының дүжүткүрү 1950 чылда бир гектарга онаалтыр 10 центнер турган болза, ам 25—30 центнер чедип турар.

КЕЧИЛ-ООЛ АТТЫГ ШАҢНАЛ

Бистиң «Сантанок» колхозтуң баштаар чери, партия организациязы ажыл-агыйның ажылчыннарының öөрүүнге социалистиг чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин чыл санында чаартып, эде ажылдап кылып турар.

Ындыг болбушаан бисте чыл бүрүде үргүлчүлеп турар чарыш база бар. Ол—саанчыларның аразында уламчылап турар Кечил-оол аттыг шаңнал дээш чарыш. Бистиң суурувусту хосташкан эрес-дидим тыва дайынчыларның командириниң ады-биле адаан бо чарышка бирги черни алыры саанчы бүрүзүнге эң улуг алдар болгаш хүндүткел болур. Чыл дургузунда инек санындан эң хөй сүт саап алган кижи ол шаңналга чедер.

Чыл эгезинден бээр амгы үеге чедир колхозтуң саанчыларының мурнуку одуруунда үш саанчы—Лидия Данилевич, Галина Грищук, Екатерина Каминская олар чоруп турар. Оларның кайызы мурнаарын ам дээрезинде билбес. Эрткен беш айларда оларның кижи бүрүзү бир инекке онаалтыр 1640 кг сүттү саггаn.

Мээң көргүзүүм олардан дудавас. Чарыжывыс түңнели келир чылдың эгезинде илдең болур.

М. ОВДЕЙЧУК,
саанчы.

АДЫ ЧОК ТЕЙЖИГЕШКЕ...

Өске суур чанында
Ады чок тейжигешке...

Бо ырны телевидение азы радио дамчыштыр ырлай бээрге, мээң карааңга Пенькин деп украин хутор көстүп келир. Бистиң хутор деп чугаалаар чүвевис каш бөрбак бажыңдыр ийик. Ынчан мен Пенька хуторга чурттап турдум. Пенька биле Деражнонуң аразында ады чок тейжигеш бар чүве, ол ам-даа бар. Тыва эки турачыларның фашистер-биле эң баштайгы тулчуушкуну маңаа болган.

—Январьның соок эртени. Дүне хар быкканнаан, бистер элээди оолдар эртежик бажыңнарывыстан үнгүлеп келгилээн, бажыңнарывыс булуңнарында кыстыва берген турган бис. Кедээвисте аърга иштинден аъттыг улустарның шапкылажып органын хенертен көрүп кагдывыс. Хуторга бичии уруглар, чоңук кырганнардан өске улус бар эвес. Баштай немецтер деп бодадывыс, ужа-тура дезис, маңналаш-ла кагдывыс. Өөрүмнүң та кайызы хая көрнүп, маңнап орган чүве ыйнаан.

— Бистиң улуувус-тур! Кызыл-шериглер-дир — дээш алгы дыңналды. Доктаай берген бис. Хүрең арынныг, чолдаксымаар сыпныг шериглер шапкылашып чедип келдилер. Берттеринде беш-адырлыг оларның командири-ле боор, кырлаң хаайлыг кижи орустап чугаалай берди:

— Тыва улус-тур бис. Ыраккы Тывадан келген. Ындыг черни дыңнаваан силер бе? Школада өөренмейн турар силер бе? Ажырбас оң, дайынның соондан өөренип эгелээр силер. Дайзынның кайда камгаланып алганын чугаалап бериңер.

Бистиң улуг кижилеривис орус чугаа дыңнааш, оон-моон четкилеп келгеннер. Немецтерниң турар черлерин олар дайынчыларга чугаалап бергеннер. Дайынчылар боттарының аразында чугаалашкан соонда, шапкылажып болдулар. Олар доң кыры четпейн чорда, боолап эгеледи. Тыва дайынчыларывыстың командири бистерни черже чоруй баарын биске чагаан чүве. Немецтер боолай бээрге, бистер, шынап-ла, оңгар, чоога кирип чыдып алдывыс.

Ийи таланың аткылажыышкыны дииңмиреп-ле турган. Элээн үе эртип, чүректеривис дүргедээри шамдай бээрге, тулчуп турган дайынчыларывысты көрүп эгеледивис. Оларның аъш кырында станоктуг боолазын тургузуп алган, арны-бажы кара ыш апарган тулчуп турганын көрүп чыткан бис.

Оларның чамыктары каш дүшкеш, ол хевээр турбас-даа болду. Дайынчылар аъттарын мунупкаш, тейжигештиң ийи таласындан «Эрвален» кирип тылар. Дайын Деражноже агаарлап эгелээн, тыва дайынчыларывыс оларны ызырты сүрген чоруптулар.

Тулчуушкуннуң чыдыы ыраа бээрге, улуг, биче кижилер тейжигеш кырынга үне бердивис. Тулчуушкун болган чер кургуннуг-ла кыдырып кагген. Өлүртүнген кижилер, аъттар, чуура боолатпан тергелер ында-мында чыткылаар. Долгандыр хан-чиш, кара дениз чер...

Мээң ачам бо бүгүнү көрүп-көрүп, эш-өөрүн кел деп алгаш, хөөрлер казырып эгеледи. Бистер, 14—15 харлыг оолдар дөң черни шаптылажып турдувус.

Бо дайынчыларывыстың мөчүзүн соолуунде, Тиилелгениң 25 чыл ооп таварыштыр Деражно суурга аппарып, аңы-дүжмаа хөөрүнге салган чүве.

Совет улустарның найыралы бузулбас быжыг. Ыраккы Тываның оолдар, кыстары бистн хостажып эки тура-биле келгеш, Тиилелгениң херээнге боттарының үлүүн киирген-дир деп чүвени улгадып келгеш хандыр болзаар апарган мен. Ол дугайын ам оолдарымга чугаалап чоруур мен.

М. ВОЙЦЕШКО.

КЫСКА ТАЙЫЛБЫР

Деражно—Украин ССР-ниң Ровно областының Костопольдуң районунда суур. Бо суурнуң төөгүзү солун. Ол 1274 чылда үнделеттинген. Маңаа тараачыннарның байларга удур тура халышкыны каш удаа болуп турган.

Совет эрге-чагырга 1918 чылдың январьда тургустунган. Ооң соонда поляктарның эжелелиниң адаанга кирген.

1939 чылда Совет эрге-чагырга катап тургустунган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга суурнуң чурттакчыларындан 75 кижи тулчуп чораан, элээн хөй улус партизан отрядтарынга турган. Фашистиг эжелекчилер суурнуң барык бүрүнү-биле үрелдеп өрттеткен.

1944 чылдың январь 30—31-ниң хүннеринде тыва эки турачылар, өске совет дайынчылар-биле кады суурну хосташкан.

Деражнонуң чурттакчылары февраль 1-ни немец-фашистиг эжелекчилерден суурнуң хосталгазының хүнү кылдыр чылдың демдеглеп турар.

Деражно—1960 чылга чедир район төвү турган. Ол ам ийи суурну каттыштырган кады Совет төвү боор турар.

МААДЫР ЧОРУКТУҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

Ийи дакпыр орденниг Совет Тыва бистиң Деражно суурувустан 7 муң км ажыг ырак черде турар. Ындыг болзажок бистиң аравыста харылзаалар, черниң ырак-чоогундан хамаарылга чокка улам быжыгып турар.

Тываның эрес-дидим оолдар, кыстарының фашистиг эжелекчилерден эң баштай бистиң суурувусту хостап алганын, оларның хуу ыйба кылдыр чылчо ыштапканын, ада-өгбелеривисти фашистерниң дарлалындан хостап алганын бистер, аныяк салгалдың кижилери, эки билип алган бис.

Маадыр капитан Кечил-оолдуң командылаан эскадрону маңаа болган тулчуушкунга чедиишкинниг болган. Элээн каш тыва дайынчылар бистиң бо черивисте кезээ-мөңгеде артып калган. Оларның хөөрүн кончуг камныг ажаап-карактап чоруур бис.

Деражнонуң ортумак школазының өөреникчилери тыва эки турачыларның эрткен дайынчы оруун каш чыл улаштыр сонуургап көрүп, тодарадып келген. Тыва дайынчыларның Ровно хоорайны болгаш Украинаның барык талазында 80 хире чурттакчылыг черлерин хосташканын тодарадып алган бис. Ооң аңгыда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле бээр 67 дайынчының орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканы, 135 кижиниң Тываның орден, медальдарын алганы биске билдинип турар.

Бистиң школавысты дооскан болгаш доозуп-даа турар кижилерге, мооң соңгаар маңаа өөренип кээр бичии чаштарга-даа эки турачы эскадронунуң командири Кечил-оолдуң, ооң оралакчызы Байысмааның, медицина сестразы Кыргыс Норжуң угбайның, Сат Бурзекейниң, Ооржак Севгиниң болгаш оон-даа өскелерниң эрес-маадырлыг чоруу кезээде уттундурбас болуп артып калыр.

Чүге дээрге школавыска келген баштайгы хүнүвүсте башкыларывыс бистерни тыва эки турачыларга тураскааткан музей-биле таныштырып, оларның дугайын чугаалап бээри чаңчыл болган. Бо чаагай чаңчыл чылдан чылче, салгалдан салгалче уламчылап, совет улустарның аңы-дүжма найыралын быжыктырып чоруур.

Е. ЯРОШИК,
өөреникчи.

Бо арынны Ровно областың Костополь районунда үнүп турар «Червоный промин» солунунуң ажылдакчылары белеткээн.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ УЛАМ ЫҢАЙ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮНЧЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Бүгү талалыг механизастаашкынның болгаш черни химизастаарының база мелиорастаарының үндезинниг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаары амгы үе-чадада партияның аграр политиказынга кол угланмышкының болуп артар дээрзин Пленум онаалап демдеглээн. Чаа беш чылда кодээ ажыл-агыйның эң чугула бүгү культураларын ажылдап кылырының комплекстиг механизастаашкынын доозар болгаш мал ажылын механизастаарының деңнелин эң бедик чадаже көдүрер сорулганы салган. Чыл санында минералдыг чемишчидилгелер бээрин 135—140 миллион тонна, мал чемиинге немелделерин 7 миллион тонна чедирер. Кодээ ажыл-агыйның ажыглаадыг черлерин мелиорастаарын хөгжүдеринге чаа-чаа улуг бурунгаар базымнарны кылыр апаар.

Мал ажылын, ылаңгыя эът бүдүрерин улам дүрген хөгжүдериниң сорулгазы амгы үеде бирги черге айтырыы кылдыр салдынып турар. Мал чеминиң бүдүрүлгезин үндезинниг-биле экижидеринче, чоокку чылдарда мал чемин бүдүрериниң талазы-биле тускайлаткан бедик индустриалдыг адырын тургузарынче Пленум кыйгырган.

Тараа бүдүрери кодээ ажыл-агыйга бистиң хевээр-ле ажылдың шалыпкын участогу боор арткан дээрзин Пленумга онаалап демдеглээн. Чедип алдынган чедиишкиннерин быжыглап база хөгжүдери, тараа бүдүрер талазы-биле бо беш чылдың даалгаларын ажыр күүседири, а он бирги беш чылда тараа культураларының дүжүткүрүн чуртка бир гектардан-на ортумаа-биле 20 центнер чедирери чугула. Чинге-тарааны, кырлыг-караны, кок-тарааны өстүрүп база кукурузаны тараа кылдыр ажылдап кылырынче улуг кичээнгейни салыр херек. Тарымал тоорукту, чигир свёкланы, хөвеңни, ылаңгыя ооң нарын [illegible] сорттарын, картофельди, ногааны, кат-чимисти болгаш чер ажылының өске-даа продукциязын бүдүрерин болгаш курупнеге садарын көвүдедири эргежок чугула. Өстүрген дүжүттүң чидирип эвээжедир база херекленикчиге бээр продукцияның бедик шынары дээш идепкейлиг демиселди чорудар херек.

Кодээ ажыл-агый экономиказының, продукция бүдүрериниң ажыктыын бедидериниң болгаш бот-үнезин чиңгедириниң, а ол ышкаш агроүлетпүр комплекизиниң адырлар аразында экономиктиг харылзааларын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургузарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, а ол ышкаш чер-черде партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарынга ТК-ның Пленуму даскан. Ол харылзаалар курупнениң, колхозтарның болгаш продукцияның шуут бүдүрүкчүлериниң эрге-ажыктарының чаңгыс ээй, [illegible] чоруун тургузарынга идигин бээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң идепкейлиг фактору болур ужурлуг. Продукцияны бүдүреринге болгаш сайгарарынга киржип турар бүгү талаларның эрге-ажыктарын шын дүүштүрери социалистиг ажыл-агыйны чорударының кол принциптериниң бирээзи болур дээрзиниң дугайында В. И. Ленинниң айтыышкынын шыгжамы барымдаалаар херек.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дүрген өзүлдезин хандырар сорулга-биле продуктуларны бүдүреринге болгаш садарынга бедик көргүзүглерни чедип алган коллективтерни шаңнап-мактаарының системазын экижидерин хандырары чугула. Ооң-биле чергелештир совхозтар ажылдакчыларының болгаш колхозчуларның материалдыг шаңнал-макталы-биле оларның күш-ажылының түңнелдериниң холбашкаан күштелдирер. Бүдүрүлге фондуларын болгаш материалдыг курлавырларын ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни ажылдап кылыр херек.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынче болгаш концентрастаарынче угландыр партияның салган угланмышкынын онаа чугула ужур-дузалыг боор турар. Бүдүрүлгениң интенсификастаар талазы-биле өске-даа хемчеглерниң комплекизинге киириштирбишаан, ажыл-агыйлар аразының кооперасташкынын идепкейлиг хөгжүдүп, ону план ёзугаар, бодамчалыг боттандырар херек.

Кодээ ажыл-агыйда калбак интенсификацияның, анаа салымышкыннарның өзүп турарының байдалдарында колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидери улам-на чугула болуп турар. Ажыл-агыйның бүгү звеноларының адаандан үстүнге чедир кампалга болгаш хумагалал дээш, продукцияның бот-үнезин чиңгедири дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидери дээш шудургу демиселди калбартыр, ажыл-агыйның звее, төтчеглекчи чоруктарны туюлуга чедир узуткаар херек. Партияның стратегтиг лозуну—ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел — кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң, бо адыр-биле холбашкан бүгү ажылдакчыларының дайынчы лозуну болгап турар ужурлуг.

Кодээге эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедириниң шиитпирлиг факторларының бирээзи эртем-шинчилелдериниң ажыктыын бедидериниң эргежок чугулазынче Пленум кичээнгейни угландырган. Кодээ ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырарынга эртемниң ролюн улам ыңай бедидери ооң чайгылыш чок көдүрлүүшкүнүнге улуг ужур-дузалыг болур.

Кодээ суурларны чаагайжыды чаарты тудуп тургузарының, чурттаалганың болгаш культура-амыдыралдың байдалын экижидериниң херээ партия, совет, профэвилел организацияларының, ажыл-агый органнарының кичээнгейиниң шапкын эргилдезин үе негеп турар. «Бөгүн айтырыг чүгле [illegible] тургустунуп турар: кодээ ажыл-ишчилериниң чурттаалга болгаш амыдырал херегледээрин, улам өзүп турар культурлуг негелделерин хандырар дугайында ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия комитеттери, совет болгаш профэвилел органнары бүдүрүлгени хөгжүдер дугайында-даа эвээш эвес сагыш салыр ужурлуг» деп, Пленумга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң чаа үе-чадазында партийжи удуртулганың улам бедик деңнели массаларга органиазакчы болгаш политиктиг ажылдың улам сайзыраңгай арга-методу-биле дүүшкен турар ужурлуг деп Пленумнуң доктаалында айтып турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның, а ол ышкаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин-биле холбашкан бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң партия эге организацияларының ролюн ам-даа улам бедидер херек. Ажылдың эң чугула участоктарынга коммунистерни таарыштыр тургузары ажылды доктаамал экижидериниң, оларның авангардчы ролюн хандырарының, партияның база курупнениң сагыза-чурумун бүгү талалыг быжыглаарының дугайында ыңда чугаа чорул турар. Экономика болгаш социал, культура амыдыралының политиктиг удуртулгазының органнары болур СЭКП-ниң кодээ райкомнарының ат-алдарын, салдарын болгаш харысаалгазын моон соңгаар-даа бедидер херек.

Кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге шиитпирлиг ролюну ойнап турар удуртукчу кадрларының, ылаңгыя ортумак звенонуң кадрларын, специалистерни, механизаторларны белеткээр дугайында доктаамал сагыш салымы — бир кол үлезин сорулга болур. Калбак масса-политиктиг ажылды чорудары, кодээниң ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы дилеп тывышкыннарын болгаш инициативазын деткиири, социалистиг чарышты калбартыры — кодээ партия организацияларының, Советтерниң, профэвилелдериниң болгаш комсомолдуң хүн бүрүде хүлээлгези болур. Чүгле бүдүрүлге эвес, харын кижилерниң аразында харылзааны, оларның амыдырал-чурттаалгазы, культураны, аажы-чаңы, билиг деңнели — партияның доктаамал сагыш салыр чүүлү болур. Күш-ажылдың, амыдырал-чурттаалганың, кижилерниң аразында харылзааларның культуразы кылыр, сөстүң эң калбак утказы-биле чаар билип турарыныг культура-биле кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин тудуш холбаштырар херек.

Пленум чугула шиитпирлерни хүлээп алган, бедик эчис сорулгаларны салган. «Айыттынган эчис сорулгаларны чедип алырынга массаларның улуг күжениишкиннери, энергизи болгаш чогаадыкчы инициативазы, партияның бүгү байлак дуржулгазы, ооң кадрларының билии болгаш чогаадыкчы [illegible] негеттинер» деп эш Л. И. Брежнев медеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин коммунист бүрүзүнге, кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап таныштырары—партия организацияларының бирги черге сорулгазы. Ол шиитпирлерни күүседиринге коллектив бүрүзү кажан, чүнү кылырының хуусаалары, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ыңай көдүрлүүшкүнүнче чаа аргаларны болгаш курлавырларны мобилизастаарын боттуу-биле, ылаптыг тодарадыр херек.

Организакчы болгаш идей-политиктиг салдар чедиишкинниниң бүгү аргаларын, бүгү чепсектерин ажыглаваашаан, чедиишкинниг ажылдарынга таарымчалыг байдал чер болгаш тургустунган турар кылдыр ону билдилиг организастаары чугула.

Бо чылдың дүжүдүн шыгжаарын ажаап база хамгалап алыры — соңгаарлаштып болбас, баштайгы шыгалда болур. Патриоттуг хүлээлгези бедик-биле медереп, удуртулга бодурган кодээ ажыл-ишчилер СЭКП-ниң XXV съездиниң, ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге боттарының төлептиг салымышкынын киирер сорулга-биле, социалистиг чарышты ам-даа улам калбартып, чаа-чаа бедик [illegible] ап турарлар.

Пленумнуң шиитпирлерин пропагандалаар болгаш боттандырар талазы-биле ажылга массалыг информацияның болгаш пропагандачы органнарының ролю аажок улуг. Олар партийжи шиитпирлерниң ужур-уткасын ханы, бүгү талалыг база чедимгир кылдыр тайылбырлаар, кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дээш бүгү улустуң демиселин көргүзер ужурлуглар. Ылаңгыя хамыктың мурнунда чогаадыкчы [illegible], мурнакчы дуржулганы идепкейлиг деткиир, боттарының чүүлдериниң дамчыткан күштелдирбишаан, четпестерни база чазыгларны чидиг-биле шүгүмчүлээр ужурлуглар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин, партияның ленинчи аграр политиказын, Төп Комитеттиң, ТК-ның Политбюрозунуң, ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң мерген угааныг ажыл-чорудулгазын совет кижилер ханы-биле чүүлдүгзүнүп турарлар. Бистиң улузунче партияның планнарының күүселдезин боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле хандырар, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чаа көдүрлүүшкүнүн чедип алыр патриоттуг [illegible] шиитпирлиглер, ол чорук ажылчы чоннарның чаагай оруун чайгылыш чок бедидер дугайында партияның кол сорулгаларын күүседирин дүргедедир арганы бээр.

ЧАРЫШТЫ БОТТУГ УДУРТУР

Кызыл хоорайның партия активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демиселди күштелдирер дугайында» Чагаазында салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле СЭКП-ниң Калинин хоорокомунуң органиазакчы болгаш политиктиг ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хоорокомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев кылган.

Чурттуң бүдүрүкчү күштериниң улам дүрген хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салбышаан, бистиң партияның социал-экономиктиг кол айтырыгларже кичээнгейни угландырып турар. Ооң тодаргай херечизи СЭКП ТК-ның чоокта июль Пленуму болган. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш Пленумнуң доктаалында чурттуң кодээ ажыл-агыйның комплекстиг хөгжүлдезиниң стратегтиг программазы берилгени деп илеткелчи демдеглээн. Мааңа [illegible] болгулаан хуралдарга болгаш митингилерге республиканың ажылчы чоннары салдынган сорулгаларны боттандырарынга бүгү күштерин салырын бузурээдип турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы бар арга-курлавырларны эң эки, ажыктыг ажыглаарынче, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринче угланган. СЭКП ТК Чагаада салдынган сорулгаларның күүселдезинче үргүлчү кичээнгей салып турар. Ынчангаш СЭКП-ниң Калинин хоорокомунуң бо талазы-биле органиазакчы болгаш политиктиг ажылының дугайында доктаалды ТК хүлээп алган. Илеткелчи оон ыңай ук доктаалга тодаргай доктаагаш, [illegible] болгаш айыттынган сорулгалар Кызыл хоорайның партия организациязынга бүрүнү-биле хамааржыр болгаш социалистиг чарышты удуртурунуң моон соңгаар улам экижидер дээш СЭКП хоорокомунуң, партия организациязы бүрүзүнүң ажылынга үе доктаал боттуг удуртулга болур дээрзин демдеглээн.

Бирги чартык чылдың түңнелдерин ТК-ның доктаалынга дүүштүр анализтеп көргеш, илеткелчи болгаш салал бергеннер планнар болгаш хүлээлгелер күүселдезинче чамдык эки түңнелдер бар дээрзин демдеглээн. Үлетпүр продукциязының январь — июньда сайгарарының планы 103,3 хуу күүсеттинип, [illegible] 1568 муң рубльдиң, а хүлээлгеден ажыр 120 муң рубльдиң [illegible] сайгартынган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 101,4 хуу болган. Транспорт, садыг, коммунал болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчылары чартык чылда алган хүлээлгелерин күүсеткен. Тудуг черлерин бир кижиге онаашкан ажылдап кылмышкынны хүлээлгеден ажырган, чурттаалга тудуун [illegible] күүсеттинген.

Каа-Хем разрезин, ДБК заводун, [illegible] заводун, садгарылга базазы, «Сельхозтехниканың» Кызылда каттыжылышкыны болгаш [illegible]-даа чурттар чылда эки ажылдаан. Бүдүрүлге планын күүсетпейн турган бүдүрүлгелерниң саны ымарыйган. Ол болза партия организацияларының, бүдүрүлгелер удуртукчуларының күш-ажылды органиазастаарының, политмассалыг ажылдың, социалистиг чарышты удуртуруунче чогуур кичээнгей салып келгениниң түңнели болган.

«Кожазында хожудааты чок ка» ажылдаар деп кыйгырыгже 33 бүдүрүлге болгаш организации, 183 участок, цех, бригада, звено кирген. Чамдык бүдүрүлгелер болгаш цехтер, бригадалар, звенолар прогул бодурбас дээш моральдыг болгаш материалдыг коллективтиг харысаалга дугайында хүлээлге алганын, хоорком бюрозу деткээн. Оларның үлегерин 44 коллектив эдерген. Ооң ажылында ажыл шагының чидирип шымырлаан.

Социалистиг чарышты чогаадыкчы эзу-биле көөр чорук 8 бригадага, 200 хире ажылчынга үш чылдың, 2 ажылчынга беш чыл планын күүседип алганнарга, 2 даараныкчыга 1980 чылдың январының үлүүнге ажылдаар арганы берген. Пассажирлер АТБ-зиниң, ДБК заводунуң, типографияның, даараныкчы фабриканың, Кызылдың аъш-чем садыгның болгаш чамдык өске-даа коллективтерниң удуртулгалары, партия, профэвилел, комсомол организациялары социалистиг чарышты органиазастаар айтырыгны чогаадыкчы, боттуг удуртуп турарындан ол черлерде чарыштың [illegible] бедик боор турар.

[illegible] коллективтерниң удуртукчулары, партия организациялары, СЭКП ТК-ның үстүвде доктаалында демдеглээни ышкаш, ам-даа [illegible] деп. Чагаада айыттынган кол сорулгаларының бирээзи — чылдың баштайгы хүннеринден [illegible] ритмин, планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезин хандырар сорулганы шудургу эвес боттандырып турар деп, илеткелчи болгаш салал бергеннер демдеглээн. Ынчангаш оларның чамдыызы байдалды эки кылдыр көргүзер дээш планнары бичеледир чоруктар-биле эттежип турар.

Күш-ажылчы коллективтерде социалистиг хүлээлгелер күүседиини хынаар обкомнуң комиссиязы чамдык эттерни СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден, эш Л. И. Брежневтиң [illegible] Ыраккы Чеп [illegible] районнарынга чораан бергени айтыышкыннарындан болгаш сүмелеринден чогуур түңнелди ам-даа чедир кылбаанын демдеглээн. [illegible]

[illegible] чыл эгезинде бедик хүлээлгелерни ап, Чагаага дүүштүр хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны боттуг ажыл-биле боттандырбаан. А партия хоорому алдынган хүлээлгелерниң күүселдези дээш удуртукчулардан болгаш организацияларда чогуур негелде салбаан, организакчы болгаш политмассалыг ажыл четпес чоруттунуп келген.

Моон түңнелинде продукция бүдүрериниң планын 6, сайгарарының планын 5 бүдүрүлге күүсетпээн. Ылаңгыя [illegible], балык заводтары, «Тудуг кезектери» комбинат дыка багай ажылдаан. Элегес-Аксының [illegible] заводу планынга чедип шыдаваан. Ындыг бүдүрүлгелерниң багай ажылдаан хоорай социалистиг хүлээлгелериниң чамдык кезектерин күүсетпээн. Бүдүрүлгениң ажыктыының көргүзүүн 10 бүдүрүлге күүсетпээн, 7 бүдүрүлге күш-ажылчы бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. Чамдык бүдүрүлгелерде фонд ажыглалы эки эвес. Продукцияның шынарын бедидер талазы-биле [illegible] ажылдар кылдынган болза-даа, хлеб базыг, пиво заводтарының, [illegible] фабриказы хоорайда [illegible] түнүп турар продукция хемчээли ам-даа улуг. Кампалга чорумун четче сагывайн турарындан материалдар, одаар чугаа, [illegible] материалдар ажыр [illegible] турар.

Тудуг-монтаж ажылдарының планы [illegible] күүсетпейн [illegible]. Чер ажылдары кылыр эргелел, «Тудуг кезектери» комбинат, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелел, «Тыва кодээ тудуг» трест тудугларны хожудадып турар. «Тыва тудугда» ажылдың шынары чавыс. Бригадаларны депшилгелиг аргажылчылар хүлээлге күүсеттинмейн турар. Кадрларның ажылдан үнери хөй.

Автобүдүрүлгелер планын 11588 муң тонна-километрге чедир күүсетпээн. Ылаңгыя № 1, 2, 3 АТБ-лер, автокомбинат, «Трансельхозтехниканың» АТБ-зи, РПС-тиң АТБ-зи, тарылаа АТБ-зи болгаш өске-даа [illegible] күүсетпээн. Автотранспорттуң анаа турар чоруу, доора чоруктарга ажыглаттынары, одал-ондакка тиварыжыры хаая эвес. Чолаачылар ортузунда [illegible] даар, ажылче эзирик үнер чоруктар эвээш эвес.

Илеткелчи болгаш салал бергеннер хоорайның садыг, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелеринде социалистиг чарыш талазы-биле чамдык эки чүүлдер бар-даа болза, четпестер болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар дээрзин [illegible].

Хоорайның партия активиниң хуралы СЭКП Калинин хоорокомунуң Чагаага холбаштыр ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга [illegible] рын сайгарып көргеш, тускай доктаал хүлээп алган. Төп Комитеттиң ол доктаалын ажыл-херекке удуртулга болдурбушаан, амыдыралга боттандырарын ыңаа айыткан.

Бөгүн—Моолга улусчу революцияның тиилээн хүнү

МООЛДУҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

1921 чылда Моолга улустуң революциязы тиилээн, июль 11-де Ургага (ам Улан-Батор) улусчу чазактың эрге-чагыргага киргенин чарлаан. Чон Моолдуң араттың революсчу намының удуртулгазы-биле, Совет Эвилелиниң аңы-дуңмалышкы дузаламчызынга даянгаш, социализм тургузуушкунунче кирипкен. Дарладан хостаан моол херээжен кижиниң социализм тургузуушкунунчуда ролюнуң болгаш туружунуң дугайын бо чүүлде чугаалап турар.

МАР-ның хамааты ужар чуулунуң Кол эргелели— «Миаттынг» коллективи АН-24 самолёттуң ийиги ужудукчузу Түменжаргалын Сумьяга улуг чедиишкин дээш чылыг байыр чедирген—ол чурттуң агаар шугумнарынга баштайгы миллион километрни арткан. Моол ниитилелде херээжен кижиниң байдалын социализм үндезининден-биле өскертип, политика, экономика болгаш хөй-ниити амыдыралынга херээжен кижиниң долузу-биле деп эргелиин хандырганын ол болуушкун бүдүрелзин-биле херечилеп турар.

Улус эрге-чагыргазының үезинде херээженнер боттары база өске шинчилиг апарган. Бистиң маркистиг-ленинчи үзел-бодалды чедип алгаш, олар салган сорулгаларын чедип алыр дээш улам-на идепкейлиг, чүткүлдүг апарганнар. Ооң бир чижээ—Т. Сумьяның кызымаа-дыр. Марина Поповичиниң үлегер-чижээн эдергеш, дээрге «ынакшыл бергеп» Сумья өөренип-даа, фармацевтика фабриказынга ажылдап-даа турган, бодунуң күзел-сагыжын чаңгыс-даа шак [illegible] утпайн чораан. Ол күзел ДОСААФ клуубунга боттанып эгелээн. Аныяк кыс ужудукчунуң теориязын өөренип, парашюттуг халып турган, оон соонда ЯК-18-ке эң-не баштай дээрже кылыйтып үнген. Бүгү эртемнер талазы-биле тергиин билиглерни көргүссе-даа, урутга хамааты ужар чуулунга ажылдаар чөпшээрелди [illegible] берип диттинген. Ынчалза-даа Сумья дүжүп бербейн, мыраңай-ла министрниң бедигунга чеде берген. Ол аваа АН-2-ге ажылдаарын чөпшээрээн. Ол ажыг чыл дургузунда ол [illegible] чурттуң бүгү-ле булуңнарынга чедип сөн-сөн муң пассажирлерни [illegible]. Ам Т. Сумья—капитан (МАР-ның хамааты ужар чуулуну ужудукчуларынга шериг аттарны тывызып турар), үш [illegible] иези, ол АН-24-түң экипаж командири болбурун кузеп чорур.

Моолдуң херээженнериниң «эрге-чагыргазынче» киргени чүүл чүгле дээр эвес. Республиканың чурттакчы чонунуң 51 хуузу болуп турар херээжен улус ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчу кужу апарган. Улусчу эрге-чагырга херээженнерниң деп эргелиг чоруун чүгле чарлаан эвес, харын оларга [illegible] экономиказының, культуразының хөй-ниити амыдыралының хөгжүлдезинге киржир боттуг аргаларны берген.

Улус өөредилгезинге болгаш кадык камгалалында моол херээженнер кол ролюн ойнап турар: эмчилерниң болгаш башкыларның чартыындан хөй кезии оларны [illegible]. Эртем ажылдакчызы херээженнерниң саны көвүдүп дүрген өзүп турар. МАР-ның экономиказының болгаш культуразының хөгжүдеринге боттарының байгамчык улуг салымышкынын киирип турар херээжен эртемнерниң доктору В. Мяндорлэ, кодээ ажыл-агый эртемнериниң доктору Р. Пэрэндулам болгаш өске-даа хөй-хөй херээжен эртемденнериниң аттары чуртта сураглыг. Курупнени [illegible] башкарарынга, чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга Моолдуң херээженнериниң ролю улуг: Улустуң Улуг Хуралынга депутаттары [illegible] бир кезии херээженнер болуп турар.

Улустуң эрге-чагыргазының чылдарында социал амыдыралга болгаш чартылаар курупнениң [illegible] талазы-биле доктаамал сагыш салыышкыны-биле хөрт [illegible]. Иелер болгаш чаштарга мергежилдиг эмчи дузаламчызын магадылап турар эмнелге черлерниң калбак четкизи чуртта тургустунган. Иелерге божуур мурнунда болгаш соонда ажыл төлевирин [illegible]-биле арттырбышаан, пенсияны берип турар. Хөй уругтуг иелер акша дузаламчызын база ап турар. Бо чылын кодээ [illegible] четпеен уруглар албан черлеринге оруг саны 4,2 хуу улгаттыпары көрдүнген. Өске сөстер-биле чугаалаарга, Моолдуң экономика, культура болгаш хөй-ниити амыдыралынга херээженнерниң калбак киржилгезинге моон-даа соңгаар таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар ажыл уламчылаар.

А. ШАПОВАЛОВ,
СЭТА-ның корр.
Улан-Батор.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Азияда эң-не карангы-бүдүүлүк, хожудаңгай чурт болур Моолга революцияның [illegible] — бодуун арат чон болган. Ол дугайның амгы үениң моол чечен чогаалының үндезилекчизи шүлүкчү Д. Нацагдоржунуң бижээни-биле алырга, «...шаапда хөлечик чораан моол кижи, ам чурттуң ээзи апарган».

Революцияның өстүргени аныяк кижилерни шиңниг херек дээш чаңгыс сыныш чокка демисежип, тиилелге дээш боттарының амы-тынын харам чокка берип турганнар. Олар боттарының Төрээн чуртунуң кайгамчыктыг келир үезин тода көрүп, Октябрьның улуг чуртунуң харам чок, буланыг дузаламчызынга идегеп турганнар. Чогум-на олар боттарының [illegible] Совет чүкче аъткарып чоруттаннар. Чогум-на ол [illegible] чорук моол улустуң салым-хуузун [illegible] болган. Оларның кузел-бодалы херек кырында боттанган: [illegible] Российяның улузунуң сунганы найыралдың холу Моолдуң улам-на хөгжүп, чечектелиринче чырыткылыг орукту ажыткан. Ол дээрге, кара чаңгыс шын орук болган.

Эрткен орукту ханы көрүп, [illegible] хайныгып көөр. Бистиң чуртта амгы үеде бар бүгү-ле чүүлдер шуут-ла [illegible], куруг черге тургустунган. Оларның аразында улустуң кадык камгалал черлери, школалар болгаш культура албан черлери бар... Бо бүгү дээрге, совет [illegible] кайгамчыктыг ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында тургустунган деп чүвени бистиң улус билир. Чижээ, оларның [illegible] Улан-Баторнуң комбинады болгаш Хатгалда дук чуур фабриказы тургустунган. [illegible] электри лампочкаларын [illegible] турар апарган.

Улусчу революцияның болгаш амгы хөгжүлдезиниң-даа [illegible] чүүлдеринге хөй. Бистер амгы үениң болбаалыы дериг-херекселдери-биле ажылдап турар бүдүрүлгелерин, чурттаалга кварталдарын, эртем болгаш культураның төптерин, чаа хоорайларны — Чойбалсанны, Дарханны, Эрдэнэтти, кодээ ажыл-агый каттыжышкыннарын [illegible] чаагай черин [illegible], ол-ла черлерде ажылдап, чурттап турар кижилерни чоргаарал-биле көргүзүп болур бис.

С. ЭРДЭНЭ,
моол чогаалчы, МАР-ның күрүне шаңналының лауреады.

Найыралга тураскааткан

Моолдуң улустуң революциязының тиилээниниң 57 чылы болгаш [illegible] кан, совет-моол найырал декадазының байырлыг хуралы дүүн СЭКП Кызыл хоорокомунуң хуралдаар залынга болуп эрткен.

[illegible] амыдыралдың [illegible] чедиишкиннери» деп илеткелди СЭКП Кызыл хоорокомунуң секретары С. Кудажы кылган. Хуралга аңы-дуңма Моолдуң Убса-Нур аймаандан чуруктулар [illegible] келген [illegible] Эрдэнэ Сукээ, шериг [illegible] Г. Алексеев, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] болгаш радиодамчыдылга [illegible] В. Журавлёв, [illegible] Д. Маадай-оол, [illegible] олар саналдарны берген. Совет-моол найырал дугайында чылыг чымчак сөстерни олар чугаалаан.

ДОКТОР Ц. ХАЙДАВ

Эртем-билигже оруу эң-не берге оруктарның бирээзи. Кижи бүрүзү [illegible] ол оруунга хөй аңзы бергелерге таваржыр. Ынчалза-даа ооң негелдези чаңгыс—кол сорулгаже [illegible].

МАР-ның Эртемнер академиязының [illegible] дер каттыжылгазының эртем-шинчилел институдунуң директору, [illegible] эртемнериниң доктору Цэндийн Хайдавтың эртемче эге базымнарын сонуургап айтырган мен.

— Дайын чылдарында-ла эгелээн—деп, ол кезек бодаңып ора чугаалады.—Ынчан Совет [illegible] белеткээр тур курстарга өөренип турган мен. Совет күрүне [illegible]-даа берге байдалга турган болза бистиң чуртувуска боттуг дузаны көргүзүп, [illegible], башкыларны, агрономнарны, мал эмчилерин өөредип, белеткеп турган болгай. Ынчап [illegible], кыстар дайынның [illegible] бир деп үлежип, оларның быжыг туруштуун, маадырлыын херек кырында көрген бис. Бис Тиилелгениң чырык хүнүн [illegible]-биле күзеп, ону [illegible] «Бүгү-ле чүвени Фронтуже!» деп [illegible] жип турдувус. Бодум чылдынга чайгы дыштаныгларда [illegible] киржип турган мен...

[illegible] оол тыка хөйнү дыңнап билген. Тускай эртемниг кижилерниң болгаш Улустуң кырганнарының ам оъттар дугайында чугаалары кончуг солун. «Бистиң кырганнарывыс база-ла [illegible] болгай. Улустуң эмнээр арга-зары-биле эртем-шинчилелдиң аразында черле ужур бар-дыр» — деп ол ынчан бодаанган.

Училищени доозуп, төрээн чуртунга кээп ажылдап эгелей берген. Хайдав эмнээр талазы-биле моолдарның улусчу аргаларын [illegible]. Ол аргаларны эки билир кижилер [illegible] кижилери—ламалар болган. Оларның чугаазының арай [illegible] эскерип каан. Шыныңга ламалар ол аргаларның чажыдын [illegible] тырап берген боор чүве-дир.

Дилээн кижи ыап-ла тывар. Белзе-келзе Хайдав ламаларның [illegible] тускай судурларны тып, [illegible] хөйнү билип алган. А ооң харын-даа «Тибет эмчилериниң кол эзектери» деп шаандагы [illegible] хол-биле бижээн ном-судурун өөренип кирипкен. Ынчалза-даа ортумак эртемниг эмчи өөлга ооң ажыктыг чүве үндүрүп алыры берге болган. Анаа эмнелгениң амгы эртем чедиишкиннерин билири чугула» — деп чайгаар иштеттинип келген. 1949 чылда Хайдав Моолдуң Күрүне университединиң медицина факультединге өөренип кирген.

Студент чылдар билдиртпейн эрте берген. Дээди эртемниг эмчи дипломун алгаш, ам [illegible] болган. Ам-на харын эртем-шинчилел ажылынга [illegible] ыгтап болур апарган.

Ынчаан тибет эмнелгениң үндезиннерин (баштай тускай очулдурукчулар хилеп, а оон университетке тибет дылдың хөй чыл хуусаалыг курстарын доозкаш, бодум номчуп турган), өөренгеш бурунгу эмчилерниң рецептилерин эртемниң амгы [illegible] деп түңнелди бүдүрелиг үндүрген. Ынчангаш Хайдав ынчаарда кадык камгалал министри Г. Тудавга [illegible] 1913 чылда МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем комитединиң [illegible] эртем ажылдакчызы [illegible] ажылдай берген. [illegible] моол улустуң эмнелге аргаларынга [illegible] теоретиктиг [illegible] камгалап алган.

А бөгүн медицина эртемнериниң доктору Ц. Хайдав [illegible] эртем-шинчилел институдун удуртуп турар. Ооң лабораторияларынга алдынган чаа эмнер амгы моол медицинаның практиказында кол черни ээлей берген. Институттуң эртем ажылдакчылары, доктор Хайдавтың өөреникчилери, [illegible] ажылынга ханы сонуургалдыг, бердингеш кижилер. Оларның аразында аныяк [illegible], биологтар, эмчилер, филологтар, геологтар хөй. Харын-даа ийи лама-даа бар. Олар-биле ужуражып, чугаалажырга дыка-ла солун.

— Тибет медицинаның үндезини—үнүш, дириг амытаннар, минералдыг бүдүмелдер. Ынчангаш бистиң институт ажылдарывыс база оон-биле холбашкан—деп, институттуң ажыл-чорудулгазын директор тайылбырлады.

Бо эртем-шинчилел институду аныяк-даа болза, оон авторитеди быжыг болу берген. А оон ажылдакчыларының мурнунда — сорук бирге чаа-чаа [illegible], ажылдакчыларның өөрүшкүлүг туруп турар.

С. МИНДРИЯ

МЕДЭЭЛЕР

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжузу Хүлер-оол Иргитович Коңгаржап-биле соңгукчуларның ужуражылгазы чоокта чаа Мугур-Аксынга болган.

Анаа районнуң септелгетудуг участогунуң мастери С. Ламажык, Мугур-Аксы ортумак школазының директору С. О. Майнак, районнуң харылзаа салбырының начальнигиниң оралакчызы К. Демчик болгаш өскелер-даа сөс ап, мурнунда болган ужуражылгага соңгукчуларның берген чагыгларын чедиишкинниг күүседкени дээш депутатка өөрүп четтиргенин илереткеннер, соңгукчуларның мурнундан чаа-чаа чагыгларны бергеннер.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ол-ла районнуң «Малчын» совхозунуң хойжузу Чечек Саалевна Мандыычы база соңгукчулар-биле ужурашкан. Күүсеттинген чагыгларның дугайында соңгукчуларның мурнунга отчёдун ол берген болгаш чаа чагыгларны хүлээп алган.

Д. КУУЛАР.
М. ХЕРТЕК.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Барлык ортумак школазының чайгы септелгези июль 1-де доозулган. Школаның 22 класс өрээлдерин, [illegible], коридорларны, сандайларны, соңгаларны, эжиктерни будуп дооскан. Ирик шалаларны солуп тыраан, будаан. Септелгени эрте болгаш шынарлыг доозар дээш хемчеглерни школа директору С. Маадыр-оол чогуур өй-шаанда алганы үре-түңнелдиг болган.

120 өөреникчи чурттаар ийи каът корпус мурнуку чылдарга деңнээрге черле шынарлыг, эки септеттингенин комиссия үнелээн. Интернаттың иштики эт-херекселдери база-ла бүрүн септеттинген болгаш будуттунган. Школаның болгаш өөреникчилерниң чурттаар интернадының шупту өскелерин ажылчыннар арыг-силиг, шынарлыг кылдыр чугаалаан. Школаның болгаш интернаттың даштында [illegible] чечектерни чайгы ажаалдазы база-ла эки хайгаарал турар болгаш [illegible] Сагыш-сеткилдиг кончуг [illegible].

Школа септелгезинге ада-иелер улуг дузаны чедирген. Ынчангаш харын, ол ажылдың эрте доозулганы ада-иелерниң күжүнден кол хамаарышкан. Ада-иелерден Ч. Күдер-оол, М. Саая, С. Быстан-оол, О. Оолчук-кай, школа ажылчыннарындан С. Сосаргаа, С. Балчыр, В. Монгуш болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер. Өөредилге чылы доостуру билек, ажылчыннар, ада-иелер септелгени чорудуп, чылдың-на аразында социалистиг чарышты ажылдаары чаңчыл апарган.

С. ТАВА-САМБУ.
Барыын-Хемчик район.

* * *

Бо өөредилге чылы доостуру билек, Хөрүм-Даг сес чыл школазының башкылар болгаш ажылчыннар коллективи школа септелгезинче кирген. Олар класстарның болгаш өске-даа өрээлдерниң шалаларын, соңгаларын, хаалгаларын солуп, чазаар, будуур ажылдарже бир демниг киргеннер.

Ол шалыпчы күш-ажыл июль эгезинге чедир бедик темпилиг улгаттынган. Школаның септээр ужурлуг черлери бүрүн доозулган, өөреникчилерни хүлээп алырынга белен. Анаа идепкейлиг киришкен ажылчыннар хөй. Ылангыя ажылчыннардан Сарыглар Чыккан болгаш Долаат Монгуш олар өскелерге [illegible] демдеглээри өрүнүг.

Хөрүм-Даг школазының коллективи школа септелгезин доосканы-биле оожургаан. Башкылар болгаш ажылчыннар нийтизи-биле мал чемининиң белеткелинче демниг киришкен.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧУРУКТА: Олимпиада-80-ге чурукчу С. Пеговтуң белеткээн плакады.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛЫР

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» совхозтуң төвү Кочетово суурда өске бажыңнардан [illegible] шаштын агартыр чугайлап каан ийи каът бажың бар. Оон бирги каъдында Культура бажыңы, ийиги каъдында совхозтуң конторазы, бир өрээлде библиотека бар. Библиотеканың ажыинда ажылдаар хүн чурумун кееккээр чараш кылдыр бижээш азып каан. Библиотеканың иштинче кирип кээрге, оон арыг-силиг номнарны делгеп салганы кижиниң кичээңгейин хаара туда бээр. Библиотеканың эргелекчизи Клара Ожигановна Пильчир-оол өскен, төрээн суурунга Кочетовога 1966 чылда ортумак школаны дооскаш, ол-ла чылын Кызылда Пушкин аттыг библиотеканың чанында бир чылдыг курска өөренип кирген, ону чедиишкинниг дооскан.

Аныяк кыс күш-ажылчы оруун Өвүр районга эгелээн. Шилип алган мергежилинге бердинген, ак сеткилдиг, бызыг туруштуг аныяк кыс [illegible] курска өөренип алган билиин чөп ажыглап, хамыкты мурнай түс чериин улузунуң аажы-чаңы-биле таныжып, олар-биле (ылангыя аныяктар-биле) быжыг харылзааны апарган. Өвүрге ажылдап турганы баштайгы ийи чыл ынчаар-ла эрткен. Оон ийи чылды Улуг-Хем районга ажылдап эрттирген. Ынак херээнге бердинген аныяк кыс [illegible]-биле чедип келген. Ажылынга [illegible] Владимир Кечил-оол-биле өг-бүле тудуп, ийи уругнуң ынак ада-иези болганнар.

Клара Ожигановна бо совхозтуң библиотеказын хүлээп алгандан бээр беш чыл ажып турар. Арга-дуржулгалыг библиотекарь бо суурда хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

— Ажылды чааскаан кылып турар мен деп канчап чугаалаар боор. Ном тарадылгазынга Кочетово ортумак школаның пионер болгаш комсомол организациялары улуг дузаны чедирип турар. Оларның мактаар апаар — деп чугаалады.

Демниг күштүг деп шынына [illegible]. Библиотекарьның ажылы, ылангыя кедээ черге, [illegible] Чуну-даа мурнундаа ынак херээнге бердинери, күзел-чүткүл негеттинер болбайн аан. Эш-өөрү, арга-дуржулгалыг хоочуннар чок болза, черге-даа чаңгыс кижи чүге-даа чедиишпези билдингир. Номчукчулар-биле быжыг харылзаа, оларның арга-сүмезин база чугула.

Клара Пильчир-оолдуң күш-ажылчы оруу быжыг туруштуг, кызымак чүткүл-биле болган. Библиотекарьның ажылынче оон эге базымы түр курстан эгелээнин көрдүвүс. [illegible] ак кыс оон-биле соксавайн, билиг-мергежилин доктаамал бедидип, номнарны, журналдарны номчуп, семинарларны чыдып калбайн турар. Ол библиотекарьның дээди эртемин бот-өөредилге-биле чедип алыр сорулгалыг.

Өгнүң ээзи, уруглар иези хөрээжен кижиге [illegible] үе кончуг эвээш болур. Оон кадында хөй-нийти ажылдары база бар болгай. Клара Ожигановна кедээ Совет депутазынга [illegible] каш удаа соңгуттуруп келген.

Депутат Клара Пильчир-оолдуң ажылдап турары библиотекада номнуң нийти фондузу 9000 муң ажып турар. Библиотеканың турар өрээли чырык, делгем болгаш оон бир талазында номчулга залы деп болур черни тускайлап, столдарны сандайларны чурумнуг тургускулап каан. Анаа өөреникчилерден эгелээш совхозтуң тускай эртемниглеринге чедир кижилер кээп, сонуургаан айтырыгларынга шын харыыны ап номчуттунуп, бижиттинип турарлар. Номчукчуларның саны 560 ажып, бир номчукчу чылда ортумаа-биле он үш номну номчуп турар.

Делгелгелерге номнарны делгей салганы, янзы-бүрү темаларга [illegible] көрүштүг. Ол бүгү библиотекарьның [illegible] угаангыр-сагынгырын илередип турар. Манаа кирген бирги [illegible] номун саат чокка тып ап болур.

«Чечектелген төрээн Тыва», Совет Армияның 60 чылынга [illegible] камгалалы», «Номчагандистиң бүдүнү», «Библиография — номчукчунуң [illegible]», «Кым болурул?» деп бөлүктерни, «Ульяновтарның өг-бүлези», «Ногаа өстүрүкчүлеринге сүмелер», «Херээженнерге сүмелер» деп делгелгелерни дерип кылганы эки.

— Ном аразында ажылдап турар кижи болгаш, өөреникчилерниң, совхоз ажылчыннарының ортузунга «Ном — мээң өннүүм» деп лекция болгаш ном дугайында беседалар эрттирдим. Чаа үнген номнарга номчукчу конференциязын эрттирери, номчукчуларның ном номчуурунга сонуургалын күштелдирер, номчаан номунуң утказын шын билип алырынга [illegible]. Каартал савыңга чаа номнарны ап турар бис. Библиотекарьның [illegible] номнар-биле хандырылга элээн экижээн.

Малчыннарга, оларның чагыын ёзугаар, сонуургаан номнарын чедирип, номчуттунган номнарны ап турар бис. Бо ажылга [illegible] совхозта кедээ ажыл-агыйның [illegible] эртемниглери идепкейлиг киржип турар. Кышкы малчыннарга ном чедирилгезин чайгызындан белен. Чүге дизе кыжын малчыннар бригадалар аайы-биле бөдүк турар, чайын чайлагларже тарап, ыраг черлерге барып [illegible] бээр-дир бис — деп, Клара Ожигановна чугаалап турар.

Ак сеткил-биле могаг-шылаг билбейн ажылдап чоруур аныяк библиотекарьның [illegible] оон эш-өөрү-даа, суурнуң чурттакчылары-даа чүгле мактап, сеткил ханып чугаалажып турар.

Номчукчуларга бараан болур хуулгалыг хүлээлгезин билбежкап, ном дугайында пропаганда ажылын [illegible] ры эки, уран-чечен деңнели бедик номнар-биле библиотеканың фондузун байыдар дээш Клара Ожигановна кызымаккай ажылдап турар.

В. САТ.

Чаагайжыдылга

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Чаагайжыдылга — бүгү-нийтиниң херээ. Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыттынганы, арыг-шевери ында чурттап турар кижилерден кончуг хамааржыр. Ынчангаш чурттакчы бүрүзү анаа идепкейлиг киржип, бодунуң улуг-хуузун киириштирери чугула.

Баян-Кол суурнуң [illegible] суурун чаагайжыдар, анаа тарылгалар [illegible] утландырып турар болгаш ол ажыл мында элээн организастыг. Чаагайжыдылга талазы-биле социалистиг чарыш суурнуң албан организация черлериниң болгаш агитквартиралар аразында калбарган. Оон негелдезинде чарыштың түңнелин [illegible] рүп, тиилекчилерни илередип кордүнген. Суурнуң чурттакчылары ук чарышка шупту хаара туттунган болгаш идепкейлиг киржип турарлар. Суурнуң чурттакчыларындан [illegible] арыг-шевер, чаагайжыттынган тургузуп турарлар хөй. Чикээ, эмчи сестразы Г. Чап-оол, эмнелге ажылчыны С. [illegible] нары Д. Серээ, Д-К. Седеп оларның чурттап турар бажыңнарының [illegible] иштинде 7—8 дес тарымал үнүштерни болгаш чечектерни олурткан. Үнүштерниң ажаалдазы [illegible].

Суурнуң Культура бажыңы, [illegible] коллективтери боттарынга хамаарыжыр участок, девискээрин [illegible] угландырып турар. Ук албан организация черлериниң девискээринде тараан үнүштерниң ажаалда-хайгааралы эки. Соолгу үеде чаагайжыдылга ажылы суурда идепкейжээн болгаш ол талазы-биле боттуг хемчеглер алдынып турар. Ынчангаш суурунуң [illegible] ногаан, арыг-шевер апар чылдары [illegible].

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ЭЛДЕПТИГ УЖУРАЖЫЛГА

Москваның «Маяковская» станциязынга элдептиг ужуражылга болган. Эрткен чылын чүве ийин ол.

Метроже далажып бар чорумда, хенертен мээң оруумну аажок узун эр кижи дуй турупкаш:

— Силерни тапиыр мен — дээш, оң холун бурунгаар сунду.

— Чадавас. Чүү болду ыйнаш? — деп айтырдым.

— А силер мени танывайн-дыр силер бе? — деп, ол айтырды. Чугаазындан даштыкы кижи дээрзи билдиниш тур.

— Чок.

— Мону көргеш-даа сагынмас-тыр силер бе? — дээш, эриннерин, карааның кирбиин, хаваан кежилдир чоруткан сорбуже айытты.

— Чок.

Сорбулуг кижи чааскаан эвес, бир эштиг болду. Оозу [illegible] аныяк оол. Улус бистиң чанывыс-биле шууржуп-ла турган, а таныказым кижи бир-ле чүвени менээ чугаалап турган.

Мен ону барык дыңнавайн турдум. Чүү кижи иргиʼ А ол — Марковка... Марковка?! Бисте он ийи «мессершмитт» турган, а силерниң самолёдуңар — чүгле беш. Ворошиловград областа Дерул хемге... — деп кататтап-ла тур.

— Ворошиловград облазынга... деп, эде адап бергеш, ам-на сактып келген мен.

Ийе, дайынның дыка хөй [illegible] келдим. Бо чеден хар чоокшулап орар, арнында сорбулуг кижи мээң мурнумга коступ келгеш, Украинаның агаарынга болган [illegible] тулчуушкуннарның бир хүнүн база катап сагындырды.

1942 чылдың чайынында Марковка — Беловодск аразынга мээң дужур адыпкаым самолёттуң башкарыкчызы, фашистерниң тергиин ужудукчузу турган немец мээң мурнумда бо тур.

Миллерово болгаш Ростовче бүлап турган дайзынның [illegible] пук дургуйунда доктаадып келген. Маңаа тулчуушкуннар агаарга-даа, черге-даа кадыг-дошкун чорүп турган.

Бир-ле хүн дүлүскектиг [illegible] дээрге дайзынның он ийи самолёду коступ келген. Хыдыкчылар дээрзи чугаажок-ла билдинген. Бодувустуң бомбардировщиктеривисче оруу ажыдып, оларны «арыглаар» сорулганы командылал чорудеп бистиң мурнувуска салган.

Ужудукчуларның [illegible] капитан Барановче ийи «мессершмитт» чоңгаалап келчыдарын хенертен эскерип кагдым.

— Кончуг дүрген солагай талазынче [illegible] командирниң [illegible] агырып четтиктим.

Баранов шалыпкын былдапкан. Октар бистиң самолёттарывыс аразы-биле эртти. Капитанче халдап турган «мессершмитт» мээң мурнум-биле эртип чыдыр. Кыска-кыска бүдүргүтүүм. Дайзынның самолёду частыг берди.

Та кандыг аас-кежиинге таварышканы ол, самолёттуң ужудукчузу дириг арткан, парашют-биле черже бадып чыдыр. «Ажырбас, черге сени «уткуп» аарлар» деп иштимде химиренди.

Ээлчеглиг ужудуушкунга белеткенип турумда штабче келдирткен.

Казанакче кирип олурумда-ла штаб дежурныйы мээң холум туткаш:

— Дыка-ла улуг дужаалдыг — подполковник эргелиг немецти дужур аткан-дыр сен. Адыр, манап ор — дээш, ынчыкы дужуче кире берди. Удаваанда мени чалап бердилер.

Туттурган ужудукчуну топтап көрдүм. Узун, шырак кижи болду. Секпилдери чүгле [illegible] бар. Арнының чартыын шарып алган. Кеткен шериг хевин чаа, чүгле анаа [illegible] илден. Хөй-хөй орденнер оон хөрээн каастаан болду.

— Силерни дужур аткан ужудукчуну көрүксээн болган силер, бо-дур — дээш полковник менче айытты.

Шаңчып дивейн оргап немец бажын кедүрүп кээп, мени топтап берди.

— Чок! Бо оолак мени дужур адып шыдавас! — деп, ол орус дылга колдуунда арыг чугаалады. Оон оолак дээри чөп. Он сес хар болуп эп четкээн турган мен, оон ангыда арган, маға-бодумга кеткен [illegible] ле болгай.

— Шынап-ла ол дужур аткан — деп, дивизия командири бадыткады. — Чүгле тулчуушкунну кирижикчилерниңге билдинер чүүлдерден чугаалай каапты, сержант Рублев.

Мен чугаалап доозуптарымга, немец тура халааш, бүдүн [illegible] марлазын ап каапкаш, рейхтиң эң дээди шаңналы — «рыцарь крестин» менче сунгаш:

— Мону адылзааринге телептиг-дир силер, ап алыңар! — деп чугаалады.

Мен ийи эргээм-биле ол «шаңналды» [illegible] алгаш, ону ол-бо талаларже чанбылаан чугааладым:

— Ховар дээн артиелер-биле каастаан бо көк демирде мээң дайынчы [illegible] өлүрткен совет кижилерниң ханы сиңникпен болдур ийин...

...«Маяковская» метрозунче зоп келиишнер. Ындыг ужуражылгадан аймаарай берген мыт чок тур мен. Ол мени канчап таныш каан дээр силер?

— Ийе, сактып келдим «рыцарь крестиин» безин сактып келдим.

— Канчап таныкар силер? — деп, Шульцтуң кады чораан эжи бирде олче, бирде менче кобруштаан айтырды.

Шульц хенертен каттыра берди:

— Бо кижиниң ачызында мен ийиги делегей дайынындан хосталган мен.

— Элдеп-ле чүве-дир — деп чугааладым. — Оол бээр дыка-ла хөй үе эрткен болгай. Ынчаа безин билиир-ле кады көрүшкен ийик бис.

— О-о-о... Силер ону билбес боор силер.

— Чүге?

— Харын, [illegible] тыыпайн-дыр мен. Силерниң арныңар мээң угаанымга бо сорбу дег менгее [illegible] Бодумнуң салым-хуумну болгаш ийиги делегей дайынынга нацизмниң эспаанга кирген улустарның салым-хуузунуң дугайын элээн үр бодап келген мен. Ынчалза-даа орай бодапып келген-дир бис ийин. Ол аныыл-халаптыг, олум-чидимниң өөскүдүкчүлери бистер, немецтер, турган болгай бис — дээш, карманындан таакпы уштуп эккелди. Оон холдары көзүлдүр-ле сирилейнип турду.

— Москваға чардынган перээ барыып немецтерниң амызы [illegible] гаш үнелеп четпес өскерлиишкинни болдурган — деп, ол уламчылады. — Мээң хөй-хөй чаңгыс чер-чурттугларым ам силерниң чуртуңар дугайында дыка хөй шынны билип алганнар...

П. РУБЛЕВ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының аныяк киржикчилериниң Москва секциязының даргазы.

ЛИТВА ССР. Дыштаныр хүннерде Она болгаш Пранас Вильчинскастарның бажыңынга оон хөй санныг өг-бүлези чыглып кээр. Хөгжүм болгаш улустуң ырыларының аялгалары аян тудуп, литва танцыларының казыргы дег дүрген темпизи сагыш-сеткилди көдүрү бээр.

Вильчинскастарның үш оглу, ийи уруу, кенни болгаш күдээзи Шакяй районнуң «Тайка» деп колхозунуң хову бригадазында болгаш мал фермазында ажылдап турар. Аныяк колхозчулар боттарының хостуг шактарында уран чүүл бөлгүмнеринде киржип турар.

Кедээ культура бажыңында ыры болгаш танцы ансамбльдери, эстрада оркестри, шии бөлгүмү ажылдап турар. Бо коллективтерниң найысындантаа Вильчинскастарның төлээлекчилерин көрүп болур.

ЧУРУКТА: өг-бүле концерти. Ортузунда — Она болгаш Пранас Вильчинскастар.

А. САБАЛИУСКАСТЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищези 8 класс дооскан оолдар болгаш кыстарны училищеге өөренириинче чалап тур.

Силер ортумак эртемни болгаш дараазында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтың тудугжу чазаныкчызы.
2. 3—4 разрядтың штукатуру, хоюглакчызы, плиточниги.
3. 3—4 разрядтың электрогаз кааннакчызы.
4. 3 разрядтың слесарь-сантехниги.
5. 5—6 разрядтың автомобиль краннының машинизи.
6. 5 разрядтың экскаватор машинизи.
7. Конструкциялар монтажниги-дашчызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дашчыларның мергежилинге чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртемниг аныяк оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү мергежилдер аайы-биле ийиги курска 9 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищени дооскаңының соонда:

1. Ортумак ПТУ-ну дооскан дипломну.
2. Тывыскан разряд талазы-биле тележиртиг шөлээзин бээр.
3. Училищеге өөренип турган үезин күш-ажыл стажынга кирип санаар.
4. Училищени дооскаңнар ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринче кирерде чиигелделерлиг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трестиниң мурнунда оон бырлаарының бирээзинче силерни чорудар. Анаа чаагайжыттынган нийтиниң чурттаар бажыңын, өглүглерге квартираларны бээр, ажылдаарынга, дыштанырынга болгаш мергежилин бедидеринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузаар.

Училищеге кирерин күзээннер директорга билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Эртем-билиниң дугайында документ (аттестат).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Киир бижидилге шынзылгазы (оолдарга).
4. 286 санныг ёзугаар Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы.
5. Школадан характеристика.
6. 3×4 хемчээлдиг 8 фото-чуруу.
7. [illegible] (демир-уржук, шугум, карандаш, циркуль, кыдыраштар-биле, 9—10 класстарның өөредилге номнары-биле), спорт хеви-биле (кедалар, тапочкалар, чолдак чуврлер, хаактап кедер костюм-биле, трико-биле) хандырар дугайында ада-иелерниң хүлээлгезин кожар.

Кирерин күзээннер беседа эртери-биле училищеге август 25-те келгеш турар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.

Телефоннар: директорнуу — 2-21-00, директорнуң оралакчызының 2-54-14.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Көк Мишка». Мульт-фильм.
11.25—Н. А. Римский-Корсаков—«Май дүнү». Фильм-опера.
13.15—16.00—Чапсар.
16.00—Эртем-тайылбырлаар дыг фильмнер программазы: «Мөңге дилелге», «Юпитер болгаш оон 300 кыстары», «2000 чылдың тулааны».
16.35—«Таллинниң [illegible] шенелдези». Таллинниң бажың тудар комбинадында бригада кэрээзин неттередип турарының дугайында.
17.05—Совет композиторларның ырлары Якут АССР-ниң алдарлыг артизи Кола Бельдының күүседиишкининде.
17.25—«Ёзулуг оолдар».
18.10—Уругларга фильм. «Тотчеглекчилер [illegible]». Уран-чечен телефильм.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
19.55—«Элээдилер болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
20.25—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.40—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы профессор А. А. Безуглов чорудар.
21.10—«ТТ-ниң экранында эң баштайы». «Ховуда шуурган». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. И. Андровская. Төрүттүнгени хүнүнден бээр 80 харлаанынга.
00.10—00.40—В. А. Моцарт—№ 20 симфония. Польша камера оркестри. Дирижёр Е. Максимюк. Төлгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Чурукчу Илья Глазунов», «ХХ вектиң аалдары».
18.55—«Дин Рид... Монолог». Фильм-концерт.
19.30—«Кичээнииер, [illegible] орт!». Дамчыдылга.
19.40—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45—«Шуптузун биликсээр мен». Киножурнал.
19.55—20.40—«Улустуң чогаадылгазы». Телетайылбырлал.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ИЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуражыышкын» 17.20, «Кызыл дипкурьерлер» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 19.10, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Роберт катар Тереза» 15.10, «Гайдуктуң ат-аллары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Булочка» 15.00, «Мени черде манап турар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Өске черден келген херээжен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, [illegible] килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 21[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00592

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (10758) | 1978 чылдың июль 12, среда | 1925 чылдан [illegible] | Өртээ 2 көп.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» — «ПРОГРЕСС-2»: орбитада чуък дужуруушкуну

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» деп артемиштичилел комплексинин ужудуушкуну уламчылавышаан.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң хүн программазында «Прогресс-2» деп чуък сөөртүр корабльден чуък дужуруру. Чер кырында дорт хайгааралдары, куш-дамыр медицинаның [illegible] кылыры кирүүнген.

«Прогресс-2» корабльдиң иштинде системаларын болгаш тудуштурар белдириин хадагаан хынап көөр операцияларны доозааның соонда космонавтылар эжикти ажыткаш болгаш [illegible] иштинге киргеш, Чердең чоруткан чүъктерни база дериг-херекселдерни хынап көргеннер. Хүнүн ийиги чартыында экипаж чүъктерни [illegible], оларны станцияның иштинге дажып эгелээн.

Комплекстиң иштинде экипажтың ажылы-биле кады Чер кырында албан черлериниң специалистери станцияның шимчеликчизиниң саналарын хаар чуга-биле немей доллударынга белеткелди чоруда берген. Агрегаттарның ажылын башкарарын Чердең команда-биле чорудуп турар.

Космонавтыларның илеткели-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, станцияның база ийи корабльдиң иштинде системалар бүгүр чогуурунга-биле ажылдап чоруур. Экипаж Коваленок болгаш Иванченков [illegible] кадыкшылы эки.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплексиниң иштинде ажылдың программазы чедиишкиннерни-биле күүсеттинип турар.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдер болгаш ажыктыын бедидер айтырыглар талазы-биле элээн каш доктаалдарны хүлээп арган. СЭКП ТК-ның бо чылдың июль 3-4-те боот эрткен Пленуму ук доктаалдарны чүүлдүг деп көрген. Хүлээп алган доктаалдарның кыска допчулалын бөгүнгү болгаш дараазында номерге парлаар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин комплекстиг механизастаарын улам ыңай хөгжүдер болгаш көдээ ажыл-агыйны бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үнүш ажылынга көдээ ажыл-агый ажылдарын комплекстиг механизастаарын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунуң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Сельхозтехниканың» болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чугула сорулгалары кылдыр дараазында чүүлдерни тодаткан:

— тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының техниктиг деңнелин болгаш бүдүрүкчүзүн бүгү талазы-биле бедидери;

— бедик бүдүрүкчүлүг тракторларга болгаш көдээ ажыл-агый машиналарынга көдээ ажыл-агыйның херегцелин хандырары;

— көдээ ажыл-агыйга тракторлар ажыглалының ажыктыын бедидерин хандырып турар көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш чепсек-херенселдериниң бөлүүн тургузары болгаш бүдүрүлгеге шиңгээдип алыры;

— тараа культураларын, свёкланы, лённу, хөвенни тарыырын, ажаап алырын болгаш ажаап алышкын соонда ажылдап кылырының кол-кол чорудуушкуннарын комплекстиг механизастаарын доозары;

— картофель, ногаалар, катчимистер, виноград болгаш өске-даа культураларны ажылдап кылырын болгаш ажаап алырын механизастаарының деңнелин улам ыңай бедидери;

— тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң, техниктиг хандырылгазының шынарын экижидери, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның чаа техниказын колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге садар азы бээр үеге чедир оларны «Сельхозтехника» системазынга эптаар, таарыштырар болгаш эдиктирер талазы-биле ажылдарны органнзастаары;

— чурттуң бүгү хөрзүн, агаар-бойдус аайы-биле зоналарынга көдээ ажыл-агый ажылдарын агротехниктиг хуусааларда доозарын, көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин болгаш бүдүрүп турар продукцияның бедик шынарын хандырып турар бедик бүдүрүкчүлүг тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының парыгын үнүш ажылын механизастаары-биле көдээ ажыл-агыйга тургузары.

1981—1985 чылдарда көдээ ажыл-агыйга ниити күчүзү 182 миллион аът күштүг 1 миллион 870 муң тракторларны, пактизи-биле 6 миллион 950 муң тонна чүъктерни сөөртүр 1 миллион 450 муң чүък автомобильдерин, тараа ажаар 600 муң комбайннарны бээрин көрген. Үнүш ажылынга 17 миллиард рубль өртектиг машиналарны бүдүрүп бээр талазы-биле даалгаларны берген.

Чаа, бедик бүдүрүкчүлүг техникаларны: трактор бир эртерге-ле технологтуг элээн каш ажылдарны хары үеде кылыр агрегаттарны, хөрзүнче минералдыг чемиштидилгелерни болгаш үнүштерниң химиктиг камгалал чүүлдерин киирер машиналарны, тараа арыглаар агрегаттарны болгаш тараа арыглап-кургадыр комплекстерни бүдүрерин дыка ковудедирин көрген.

Он бирги беш чылда колхозтарга болгаш совхозтарга чаа, оңгу беш чылда бүдүрбейн турган, бирээн-ле 8—16 тоннаны чүдүрүп алгаш, хөрзүнче [illegible] чемиштидилгелер төгер 60 муң машиналарны, картофель ажаар, боду чогуур 8 муң комбайннарны, кукуруза ажаар, боду чоруур 30 муң комбайннарны, томаттар ажаар, боду чоруур 3,6 муң комбайннарны болгаш боду чорувушаан, тавычалай кестирер 55 муң жаткаларны бээр. Колхозтар болгаш совхозтар эрозияга удур техника-биле бүрүн хандыртынган турар.

Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының конструкцияларының чаа хевирлерин ажылдап кылырын болгаш ам бар хевирлерин чаартырын хандырарын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунга дааскан. Шимчедикчизиниң күчүзү 450—500 аът күштүг К-700 хевирниң чаа тракторларын, шимчедикчизиниң күчүзү 250 аът күштүг ыячырбо дугуйлуг тракторларны, шимчедикчизиниң күчүзү 150 аът күштүг универсалдыг чер чарар тракторларны бүдүрүп эгелээр.

1978—1980 чылдарда тараа ажаар «Нива» болгаш «Колос» деп комбайннарны чаарты кылырын, оларның тараа бөлер эргазын түс-түзүнде секундада 6,5 кг болгаш 9 кг чедирерин боттандырар, шыгы улуг зоналарга ажылдадыры-биле секундада 6,3 кг тараа эртирер аргалыг тараа ажаар комбайннарны Красноярскиниң комбайн заводунга бүдүрерин 1980—1981 чылдарда органиэастаар, ол-ла үеде рис ажаар комбайннарны Ыраккы Чөөн чүкте көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрер заводка кылыр. Чаңгыс эртерде 10—12 метр калбак черниң тараазын ажаар, азыглыг тавычалай кезер жаткаларның, тараа, бобы культуралары болгаш рис ажаар боду чоруур жаткаларның конструкцияларын ажылдап кылырын доозар болгаш оларны калбаа-биле бүдүрерин органнзастаар. Секундада 12 кг болгаш оон-даа хөй тараа бөлер аргалыг чаа комбайннарны тургузарын болгаш бүдүрерин планнап турар.

Көдээ ажыл-агыйга херекээр тускай машиналарны ажылдап кылыр база 1981—1985 чылдарда оларны бүдүрер эргежок чугула күчүлерни тургузаар талазы-биле даалганы Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга берген.

1981—1985 чылдарда үнүш, мал ажылын болгаш мал чеми бүдүрерин механизастаары-биле тракторларның база көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектери-биле көдээ ажыл-агыйны хандырар талазы-биле чогуур даалгаларны доктааткан.

Селекция-үрезин машиналарының конструкцияларын ажылдап кылыр, бүдүрүүге күчүлерни тургузаар болгаш ажыглалга киирер база оларны калбаа-биле бүдүрерин шиңгээдип алыр талазы-биле хемчеглерни боттандырарын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехника» дааскан.

Машиналарны айыткан хемчээлдерге бүдүрерин хандырары-биле чаа заводтарны тударын, а ол ышкаш машина тудуушкунунуң министерствозунуң ам ажылдап турар бүдүрүлгелерин чаартырын көрүп турар.

Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге баазазын хөгжүдери-биле он бирги беш чылда 5,5 миллиард рубль хемчээлдиг капитал салышкынын үзүп бээр.

ССРЭ-ниң Күрүнениң болгаш үлетпүр министерстволары Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунга бээри-биле автоматтыг шугумнарны, тускай болгаш универсалдыг станоктарны, дарган-пресс, шуткулга болгаш өске-даа херексерексеелдерни, а ол ышкаш электротехниктиг, резина-техниктиг кылыгларны, авточудүрүкчүлерни, турбокомпрессорларны, электриктиг шыныдыгнаңарны, эки шыныраныг, идегелдиг болгаш үр үеде ажылдаар өске-даа комплекттээр кылыгларны бүдүрерин 1982—1985 чылдарның план төлевилелдеринге көөр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Июль 10-да Москвага РСФСР-ниң Дээди Совединиң тудуг болгаш үлетпүр тудуг материалдарының база чурттаан-коммунал [illegible] болгаш чаагайжыдылга талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы боол эрткен. Чурттаалга бажыңнары болгаш культура-амыдырал объектилерин тудар талазы-биле беш чыл планын Рязань база Смоленск областарда панчаар күүседип турер дугайында айтырыгны тураташкан. Хуралды депутаттар А. П. Блохин болгаш А. Е. Щербаков олар даргалап эрттирген.

Бо беш чылда Рязань болгаш Смоленск областарда чаа районнарны тударының болгаш хоорайларның эрги кезиин чаарты тударының талазы-биле улуг программаны боттандырып турар. Чурттаалга бажыңнарының иштики чаагайжыдылгазының бедик деңнелин чедип алган. Чоңга көргүзүп турар коммунал эмы-дужылының хемчээлин [illegible]. Газ, суг, чылыг дамчыдылгазын, канализацияның тоглугдериниң комплекстиг схемазын ажылдап кылган. Хоорайларның болгаш суурларның архитектурлуг каастангазын экижиткен.

Бодааның чурттакчылыг черлерин чаагайжыдар ажылдарны калбартып турар. Чурттаалга бажыңнарын ажыглаарынга таарымчалыг ыңдыр тудуп турар. Дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның төп суурларын оларның чингине планнарынга дүүштүр кылып, чаа магазиннерни, столоваяларны, хандырлалга бажыңнарын, кино театрларны, клубтарны туткан.

Чурттаалга бажыңнары болгаш культура-амыдырал объектилерин тударының темпиин Рязань болгаш Смоленск областарда беш чыл даалгазындан хожудап турарын депутаттар база демдеглээн. Тудуг органнзацияларны бүдүрүлгеге бар күчүлерин чедир ажыглавайн турар. Делгур-биле эптээр тудугнуң деңнели чечпес. Капитал салышкыннарын чашканнар, тудугнуң норма хуулгазын үзадыр, объектилерни чылдын каартал аайы-биле дужаавас чоруктар бар. (СЭТА).

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

Июль 10-да Москвага Моолга улусчу революцияның 57 чыл оонга турасааткан байырлыг хурал болган.

Хуралдың президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның секретары К. Р. Русаков болгаш өскелер-даа олуруушкан.

Оларның-биле кады МАРН ТК-ның кежигүнү, МАР-ның хариылаа министри Д. Готовка баштакан найыралдың болгаш тайбыңның моол органнзациязының болгаш моол-совет найыралдың ниитилелиниң делегациязы база олуруушкан.

Салал берип чүве чугаалааш, СЭКП МХК-ның секретары Л. А. Борисов, совет-моол найыралдың ниитилелиниң Төп баштаар чериниң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Горбатко төөгүлүг хүн-биле моол ажылчы чонунга изиг байыр чедирип, МАР-га социализм тургузуушкунунга, МАРН-ның XVII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа чедиишкиннерни күзээннер.

Хуралга МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч чүве чугаалаан.

• • •

Июль 10-да эгелеп моол улусчу революцияның 57 чыл оонга турасааткан советмоол найыралдың декадазы Совет Эвилелинде эгелээн.

(СЭТА).

Ниитиниң малынга чем белеткелинче бүгү күштү мобилизастаар

БҮГҮ КҮШТҮ — МАЛ ЧЕМИНЧЕ!

«Мал ажылындан бистиң алыр деп турар бүгүде чүүлдеривисте—хөй эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда мал чемнерниң, харын дазы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемнерниң четчириинден хамааржыр» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бо чылын республиканың совхозтары 164,5 муң тонна сигенни, 52 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8700 тонна витаминниг сиген далганын болгаш 8000 тонна будук-бүрүнү белеткеп алыр ужурлуг. СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында ниитиниң малынга чемнер белеткээринче июльдуң бирден эгелеп массалыг-биле киирерин айыткан болгаш. Көдээ ажыл-агыйда бир чугула кампания—мал чемнерин белеткээри эгелээнден бээр он ажыг хонуктар эртип турар. Ам байдал кандыгыл? Бо чылдың июльдуң 10-да медээден алырга, ниитизи-биле республикада 682 тонна сиген, 884 тонна сенаж, 495 тонна витаминниг сиген далганы, база-ла ол хире будук-бүрү белеткеттинген. Хуубиле алырга, мырыңай шоолуг эвес болуп турар. Түс-түс районнардан Таңды 227 тонна сигенни (0,7 хуу), 840 тонна сенажты (0,6 хуу), Улуг-Хем 199 тонна сигенни, 22 тонна сенажты белеткээн. А арткан районнарның ажыл-агыйлары бо эң чугула кампанияже чаа эгелеп кирип турар азы ам-даа сонгаарладып турбушаан.

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», Тока аттыг, «Коммунизмниң хереди» совхозтар мал чемниң белеткелин элээн бедик темпилиг чорудуп эгелээн. Чижээ, ниитизи-биле районда белеткээн 184 тонна витаминниг сиген далганының 100 тоннаазы чаңгыс-ла ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка онаажып турар. Ында сигенни кезери биле АВМ агрегатче сөөртүп дажыглаарын үзүктелиишкин чок кылдыр органнзастаан. Далган кылыр агрегатты база эки аайлап таарыштырган. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозта витаминниг далган кылыр АВМ агрегат үзүктелиишкин чок ажылдап эгелээн.

Мурнакты ажыл-агыйларның чижээнден алырга, мал чеми бүдүреринге баш удур белеткениш, оон органнзастыг эгелээн черлерде ажыл херек багай эвес болуп турар. Чугула кампанияны органнзастыг, массалыг эгелээринге бүгү-ле чүве ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң, партия, профэвилел болгаш комсомол органнзацияларының дээштиг ажылындан, оларның мобилизаторлуг ролюндан хамааржыр.

Ындыг турбуже, чижээ, Каа-Хем районда «Бүрен», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда мал чеми белеткээринге херегээр техника ам-даа белен эвес. Сиген, витаминниг далган белеткээр звенолар, бригадалар ажылче четче үнүп шыдавааан. «Россия» совхозтуң удуртукчулары мал чеми белеткээрин мырыңай уткан хевирлиг болуп турар. Бо ажыл-агыйда амга чедир-ле сиген кезер техника септеттинмээн болгаш сиген шөлдеринче чаңгыс-даа агрегат үнмээн.

Бо үстүнде адаттынган болгаш өске-даа ажыл-агыйларның мал чеми белеткээринче ам-даа кирбээнин чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Азы оларның девискээринде сиген үнмээн бе? Чок! Кезип болур сигенниг черлер бар, будук-бүрүнү-даа, витаминниг далганны-даа бүдүрүп болурунуң аргазы бар. Кол-ла чылдагаан чүдел дээрге, ол ажыл-агыйларның удуртукчуларының, ында парткомнарның, профэвилел болгаш комсомол органнзацияларының бо эң чугула кампанияже кошкак кичээнгей салып, бүгү күштү олче мобилизаставаанында-дыр.

Кандаашкын болган ужурунда, хөй тараа, сиген шөлдери каткан. Ынчангаш мал чемнерин белеткээринге дыка нарын байдал республикада тургустунуп турар. Ону барымдаалап көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу бүгү күштү мал чемнерин белеткээринче мобилизастаар, хоорайларның, районнар төптериниң, суурларның бүгү чурттакчыларын, албан органнзация черлерин ол бирги черге чугула ажылынче хаара тудар деп шиитпирлээн. Ам сорулга болза, бо чугула кампанияга бүгү күштерни, техниканы чоп ажыглап, ажылды билдилиг-биле үзүктелиишкин чокка органнзастаары, чем белеткээриниң бүгү-ле болдунар аргаларын ажыглаары, чаңгыс-даа хүн оралдавайн бүгү ажыл-агыйларны олче массалыг киирерин болур. Сиген белеткеп турар түс-түс звеноларга, бригадаларга, витаминниг далган бүдүрүп турар агрегаттарга тодаргай онаалдаларны бергеш, ону күүседиишкинин ылаптыг айтыр болгаш боттандырарын шыңгыы контрольга алыр херек. Малчын бүрүзү-ле бодунуң күжү-биле 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр онаалданы берген чогуур. Мал чеминиң белеткелиниң бо изиг түлүк үезинде суурларга чаңгыс-даа кижи оон дашкаар турбас ужурлуг. Дыштанылгада турар сургуулдарны, өөреникчилерни база-ла чем белеткээринче мобилизастаар херек.

Суггаттыг черлериниң сигенин ажаап алган дораан-на, ол участоктарны дораан суггарарын органнзастаары эргежок чугула. «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг совхозтар хөй чылдыг сигеннерин ажаап ал-ла ол черлерни дораан суггарып эгелээн. Өске ажыл-агыйлар база ынчаар кылыр херек.

Эрткен чылдарның практиказындан алырга, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары «сиген үнмээн-дир» дээш, болдунар аргаларны ажыглавайн, аңаа оңурар чоруктар тургулаан. А херек кырында буга-сумун унунда, оруктар кыдыында, хараганнар аразында, арыглар иштинде оймактарда, хемнер ортулуктарында терең сиген сүстүп чыдар болгай. Ам шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук-биле канчап-даа эптежип болбас. Сиген-не үнген черден ону ажаап алыр кылдыр, ажылды шак ынчаар органнзастаар херек. Сигенн эки үнмээн суггаттыг черлерни ам-даа эки суггарарын хандырар. Суггаттыг черден аргалыг-ла болза, ийи кезилдени алыр сорулганы салыр.

Сиген кезер чери чок районнарның ажыл-агыйларын өске районнарның девискээринден мал чеми белеткеп алыр кылдыр хуваагын. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары сиген кезери-биле айтыртын алган черлеринче бригадаларын доп-дораан чорудар, аңаа ажылдаар кижилерниң амыдырал-чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Бо чугула кампанияның үезинде парткомнарның полит-массалыг ажылының төвү сигенчилерниң турлагларынче шилчээн турары чугула. Чогум-на мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар кижилерниң ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды күштелдирер, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче оларны мобилизастаар херек.

«МАЛ АЖЫЛЫН ЧЕМНЕР-БИЛЕ ХАНДЫРАРЫ ДЭЭШ КАДРЛАРНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР ХЕРЕК, ОЛ „КОРГУЗУГ" КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА АЖЫЛДЫ УДУРТУРИНИҢ ЭҢ-НЕ ЧУГУЛА БАРЫМДААЛАР ЧҮҮЛДЕРИНИҢ БИРЭЭЗИ БОЛУР УЖУРЛУГ» — деп СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Бис ону ажыл чокна удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Партияның шиитпирлерин амыдыралга

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумнуң доктаалын бүгү черлерде ажылчы чоннар аажок улуг сонуургал-биле таныжып, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткаан.

КАА-ХЕМ. «Кызыл тук» совхозка ажыл эгелээр мурнуу чарынында ажыл-агыйда парторганизация секретары М. С. Саммал ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын ажылмчылерге таныштырган. Партияның ленинчи аграр политиказының ужур-утказын, ону боттандырар талазы-биле партияның чорудуп турар хөй талалыг шимчээн [illegible] газының дугайын совхозтуң ажылчылары-биле [illegible] холбаштыр чылгачыларга ол чугаалап берген.

Аңаа мал чеми белеткээр мурнакты бригаданың бригадири Т. С. Салчак сөс алгаш: —Партияның аграр политиказын [illegible] тур бис. Көдээ ажыл-ишчилер дугайында партияның ала сагыш салышкынын толеп [illegible] лаар бис— дээн. Оон удуртуп турар бригадазы ниитиниң малынга четчир [illegible] чемнер белеткээр дээш бедиткен түлээгени ап, бо хүннерде күжениишкинниг ажылдап турар. Ыңгыя кукурузаның бир гектардан-на 198 центнер ногаан массаны алырын бригада шиитпирлээн.

ТАҢДЫ. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга июль Пленумунуң материалдарын тайылган хурал аажок бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Аңаа чолаачы О. А. Васильев чүве чугаалааш:

—Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде көдээ ажыл-агыйның ажылчыларының мурнунга аажок улуг чаа-чаа сорулгаларны салган. ТК-ның ол Пленумунуң шиитпирлерин күүсединринге ажыл-ишчи бүрүзү төлептиг үлүүн киирер дээш орас-шудургу ажылдаарынче эш-өөрүн ол кыйгырган.

Пленумнуң шиитпирлеринге [illegible] шиитпирлериниң ортузунда планныг онаалданы хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш идепкейлиг калбарып турар. Ылангыя «Коммунизмниң хереди», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының коллективтери эки көргүзүглерни чедип алган. «Коммунизмниң хереди» совхоз бо чылдың бирги чартыында эът бүдүрер планын 132,4 хуу, сүдүн— 125,4 хуу күүсеткен. Дуржулга станциязы эът бүдүрер планын [illegible] хуу күүсеткен. Ол бедик түңнелдер бо коллективтерде ажыл-ишчилерниң [illegible] ниң ажыл-ижиниң түңнелинде чедип алдынган.

«Коммунизмниң хереди», «Россия» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болгаш районнуң өске-даа коллективтеринде партия органнзациялары СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң материалдарын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир, хандыр тайылбырлап пропагандалаар ажылды улам калбартып, аңаа холбаштыр агитаторларның, лекторларның, политинформаторларның ажылын улам идепкейжиткен.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели 1978 чылдың июль 12-де 61 харлыында [illegible] СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң Маадыры, аймаа черлериниң персоналдыг пенсионери

Чүргүй-оол Намгаевич ХОМУШКУНУН мөчээнин хажы качыгдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП Тыва обкому | Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму | Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели

Партийжи амыдырал

ЯНЗЫ-БҮРҮ АРГА-ХЕВИРНИ АЖЫГЛААШ...

Коммунистер-биле, ылангыя партия кежигүнүнге кандидаттар-биле кижизидилге ажылында чамдык чок [illegible] районнуң партийжи организацияларында бар апарган. Ылангыя коммунистерниң тус-тузу-биле ажылче киирикчи [illegible] күштелдирген. Партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарын хынап, ол талазы-биле [illegible] дыгларны партия хуралдарынга ап, коммунистер-биле эш-хуузунуң беседаларын кылып, ол беседа үезинде ажыл-ишче, боттарының сорулгаларын тодарадырынга, тускай мергежилин бедидеринге дузалап, оларның бүдүрүкчү болгаш [illegible] мал сонуургап турар.

«Нарын» совхозта партком бо талазы-биле багай эвес дуржулганы чедип алган. Партийжи даалгаларны коммунистерниң канчаар күүседип турарын [illegible] хуралга бо чылдың апрельде дыңнаан. Аңаа туcкай [illegible] даалгаларын ак сеткилдиг, идепкейлиг күүседип турар коммунистерни, а ол ышкаш даалгаларын [illegible] турарларны тус-тузунда дыңнаан. Аныяк коммунистерге ол хурал өөредиглиг болган. [illegible] коммунист С. Мижиттиң дыңнадыын коммунистер хамы сонуургал-биле дыңнаан. [illegible] даалгаларын ол [illegible] күүседип келген. [illegible] коммунист Хойжу бригадада агитатор болуп, партияның [illegible] тураар. Мал [illegible] мал чеминиң белеткели, малдың чаш төлүн мең-ле ап, доруктурары ышкаш сезоннуг ажылдарга кезээде [illegible] чорупкелген. Бо хүндүткелдиг хойжу ажыл-агыйында четпестерни чайладыр талазы-биле [illegible] саналдарны киирип, ооң күүселдезин дээш туржуп турар. Ол хуралга С. Мижит коммунистерниң тус-тузу-биле ажылда, ылангыя аныяк коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турарында бар четпестерни илередип, парткомну чоптуг-биле шүүмүрлээн.

Ол-ла хуралга № 1 хойжу бригаданың партбөлүк организакчызы Ч. Пар-оол коммунист [illegible] дуржулгазын база чугаалаан. Партбөлүк коммунистерни кожа [illegible] хуваарган. Олар кожаларының [illegible] рап, боттуг дузаны чедирип турар. Бо бүгүнүң түңнелинде ында малдың хоралчазы кызырлып, ооң чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле көргүзүг бедээн. Партбөлүкте аныяк коммунист Н. Идам чүгле бодунуң кодаңында малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хулээлгезин күүсеткен эвес, харын кожазының хулээлге күүседиринге боттуг [illegible] чедирген.

Совхозтуң № 4 хойжу бригадазында коммунистерниң хөй кезии СЭКП Уставының негелделеринге дүүштүр ажылдап, партийжи даалгаларын идепкейлиг күүседип турар. Ында партбөлүк М. Дембээ, С. Яндан оларны бригадада агитатор кылдыр бижыглаан. А коммунист Н. Күнчүн дуржулгалыг дагдырыкчыларның бирээзи болуп, партийжи даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар. Бригаданың хойжулары коммунистерниң үлегерин эдерип, беш чылдың планныг [illegible] рын күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар. Бо коллектив районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Нарынның коммунистерниң [illegible] чөвүлелиниң даргазы Д. Нурзат, школада тергиидек комитединиң даргазы А. Дугер, № 3 хойжу бригадада комсомол эге организациязының [illegible] коммунист Д. Шактар, пропагандистер Б. Кунгаа, О. Тумен, М. Бижек, агитаторлар З. Чамыян, М. Нам-оол, А. Маажый дээш өскелер-даа партийжи даалгаларын [illegible] күүседип, чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар. Партия организациязының учётунда 59 коммунист бар. Оларның хөй нуруузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган: 23-ү хойжу, 11-и механизатор, 8-и кодээ ажыл-агыйының туcкай [illegible] лер. Оларның кижи бүрүзү [illegible] 12-зи партия эге организа[illegible] болгаш оларның оралакчылары, партбөлүктер организакчылары. Коммунистерниң хөй кезии пропагандистер, политинформаторлар, агитаторлар.

Коммунистерниң апрель айда эрткен хуралынга шүүмчүлелдиг саналдарны совхозта партком кичээнгейге ап, коммунист бүрүзүнүң пар[illegible] күүседип [illegible] кылган. Партийжи даалгаларын кошкак күүседип турар коммунистер К. Сундуй, К. Нордуп, С. Бугаанчын, М. Куусун, Б. Сакты оларның тус-тузу-биле эш-хуузунуң [illegible] бригадазында партия эге организациязының хуралдарынга [illegible] дыңнадыгларын алган соонда, олар оон чогуур түңнелдерни кылган.

Эрзин райкомунда партия организациязы (секретары А. Соян) коммунистерниң кижи бүрүзү-биле ажылды багай эвес тургускан. Ылангыя СЭКП Уставының негелделерин [illegible] коммунистер-биле беседалар [illegible] бюро болгаш партия хуралдарынга [illegible] дыгларны үргүлчү ап келген. Коммунистер оон чогуур түңнелдерни кылып турар. Чижээ, аныяк коммунист чолаачы Д. Маадыр-оол политбилиг чавыс, хой-ниити ажылынга киржилгези кошкак турган. Ону эдер дээш каш удаа беседалажып, ооң дыңнадыын алган. Амгы үеде ол мурнакчыларның одуруунда кирген. Бо коллективте хаван ажаакчызы коммунист Дурмаяның ажылга харысаалгазы чок, арагага хандыыр чорук мурнуку чылдарда турган. Ону эдер-биле партия эге [illegible] контрольга алган, ооң-биле туcкай ажылды чорудуп келгеннер ук коммунист оон чогуур түңнелди үндүргеш, ам эки ажылдап чоруур. Бо партия [illegible] коммунистерниң дыңнадыгларын хуралдарга үргүлчү ап турар.

Чижээ, партия кежигүнүнге кандидат Д. Дажымбаның кандидат стажын эрттирип турар үезинде партия кежигүнүнге [illegible] белеткелин [illegible] йында дыңнадыын алган. Аңаа тодаргай даалгаларны берген болгаш ооң күүселдезин шыңгыы контрольга алган. Ол ышкаш аныяк коммунистер Н. Нурзет, Ю. Дарыма оларның партийжи даалгаларын [illegible] күүседип турарынга [illegible] дыңнадыгларын [illegible].

«Морен» совхозта партия организациязы (секретары Ш. Ооржак) коммунистер-биле тус-тус ажылды эки [illegible] кижиткен. Ылангыя партия Уставының негелделерин хажыдып, арагага хандыышпып, харысаалга чогу-биле совхоз бүдүрүлгезинге когарал чедирген коммунист Ы. Чамыяны, [illegible] хой-ниитиниң корум-чурумун үреп турган механизатор коммунистер Б. Шоомбул, Ч. Мөңге оларбиле ажылды хээштиг чоруткан [illegible] четпестери эттинген.

[illegible] биле ажылды күштелдирерин-ге холбаштыр чамдык чүүлдер кылдынмааjок ам-даа четпестер бисте барын чугаалаар апаар. Райкуускомнуң кодээ ажыл-агый эргелели биле Тос-Хемниң ыяш ажыл-агый участогунуң Эрзин салбырының [illegible] партия организациязы мурнунда секретарьлап турган У. Саая-ның коммунистерден негелде чогунуң, боду төлеп чок мөзү-шынарын көргүзүп турганының түңнелинде эге организациязы [illegible] ден чамдык кижилер чурум үрээни дээш партия талазы-биле хемчег алдырткан. Ол [illegible] район [illegible] турган Ф. Аракчаа, өрт чериниң инспектору турган К. Лодун олар харыылап турган коллективтериниң сан-хөөлүнге [illegible] болгаш боттарынга [illegible] шиитпирлеп [illegible] турганы дээш партийжи хү[illegible] харыысалгазынче кирген.

Үстүнде чижектер дег шыңгыы четпестер-биле чогуур өйүнде шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Коммунистерниң авангардылыг ролюн каяа-даа улам бедидип, оларның тус-тузу-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездиниң негелделеринге дүүштүр тургузары — районда партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа эрткен июль Пленумунга бо айтырыгже база улуг кичээнгей салдынган. СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелинде мынча дээн: «Коммунист бүрүзү кызымаккай күш[illegible] мергежилдиг организакчы [illegible] ниити ажыл-херек дээш, коллективтиң [illegible] чогаадыкчы [illegible] болгаш [illegible] сагыш човаар ужурлуг... Ажыл-агыйжы эвес болгаш [illegible] лаар чоруктуң, ажыл шагы үзер база совет кижиниң аттарын [illegible] бужартадып турар өске-даа [illegible] фактыларынга коммунист эптеш чок болур хулээлгелиг». Районнуң партия организациялары ол Пленумнуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседиринче бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастап, мааңа коммунист бүрүзү кезээде бирги одуругга туржур кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар ужурлуг.

А. МОНГУШ,

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тываның автосептелге заводунуң механиктиг цехинде Александр Тихонович Мотолов он ажыг чылдар дургузунда ажылдап келген. Ол автошимчедикчилерни септеп, ай планын 130—140 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы А. Т. Мотолов.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Таңды районнуң «Революцияның чаабыжы» совхозунда витаминниг сиген далганы болгаш [illegible] чемнерин бүдүрер АВМ-4 машинаны витаминнерниң [illegible] фабриказы деп адап турар. Ында Сергей Герасимович Кудрявцевтиң удурткан коллектив социалистиг чарышка чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келген.

Агрегат бир сезонда 1000 тонна мал чемнерин болбаазырадып белеткээр. Коллективтиң ажылчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныжып, аңаа сорук кирип, планга немей 200 тонна витаминниг сиген далганын бүдүрер деп бедиткен социалистиг хулээлгени алган.

— Чооку үеде ийи зоннуг ажылче шилчир бис — деп, С. Кудрявцев чугаалады.— Ынчангаш мал чемнерин бүдүрери бүдүн чартык — ийи катап улгадыр.

ЧУРУКТА: АВМ-4-түң улуг машинизи С. Кудрявцев.

В. КЛЕВМЕНЫХТЫҢ созу, фотозу.

ШЫНГА ХАРЫЫ

САГЫНДЫРГАН

Чадаана АТБ-зиниң Чадаана—Хандагайты—Торгалыг аразынга пассажирлер сөөртүп турар автобузунуң Торгалыг суурга апрель 10-дан 15-ке чедир барбааның, оон ыңай чолаачы В. Тюлюштүң пассажирлерге билет бербейн, акшазын ап турганын илереткен болгаш ол аразында чепле арттыгланып бергенин кодээ бижикчи редакцияга бижээн.

Транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. Р. Хасанованың редакцияга дыңнатканы:

Апрельдиң баштайгы чартыында Торгалыгже автобус чорбайн турганы шын. Улуг кварталда чаа автобустар келир. Чадаана—Хандагайты аразынга немелде рейсти ажыдар. Ынчангаш өөур-биле аразынга пассажирлер аргыжылгазы экижир. Автобуска пассажирлерни нормадан ажыр олурткан, акшазын бодунга ап турганы дээш чолаачы В. Тюлюшту сагындырган.

ЭДЕ КӨРГЕН

Бүдүрүлге черлериниң тургуларда ажылчын столоваялары, буфеттерниң ажылын улам сайзыраңгайжыдып, ында белеткеп турар аъш-чемниң ассортиментизин калбартыры, бар продуктулардан белеткээр чемниң шынарын [illegible] ажылчыннарның беден аъш-чем-биле хандыр[illegible] бедик культурадыг [illegible] чугула айтырыгларның бирээзи. Бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннарның бедик, изиг аъш-чем-биле чогумчалыг хандыртынганындан күш ажылын [illegible] 7—8 хуу [illegible].

Кызылдың бүдүрүлгелеринде ажылчын столоваяларының, буфеттерниң [illegible] турар болгаш ында [illegible] көвүдеп турар. Хоорайның бүдүрүлгелеринде буфеттерниң [illegible] бо үениң ажылчын столовая ажылдап турар. Оларның хөй кезии хамааржыр бүдүрүлгелерниң ажылчыннарының, аабан-хаакчыларының беден аъш-чемге негелде херегтелиг үениң негелдезинге дүүштүр үзеглерге хандырар сорулгазын багай эвес күүседип турарын айтыр апаар. Чижээ, Кызылдың [illegible] рестораннар тресиниң № 3 бот-орулга чарыгдалыг бүдүрүлгезиниң Кызылдың дээрбе комбинадында, «Тудуг материалдары» комбинатта тургустунган ажылчын столоваялары ук бүдүрүлгелерниң ажылчыннарын, аабан-хаакчыларын изиг аъш-чем-биле хандырар сорулгазын чедиишкинниг боттандырар дээш шудургу ажылдап турарлар. Ук столоваяларның ажылының эки тургустунгаанындан ол бүдүрүлгелерниң ажылчыннары [illegible] дуазы бүрүнү-биле ажыттаар арганы алган.

Кызылдың «Тудуг материалдары» комбинадында тургустунган № 2 ажылчын столовайда сес кижи кежигүннүг коллектив ажылдап турар. Столоваяның чем белеткээр өрээлдериниң, [illegible] санитарлыг байдалы эки. Поварларның чогумчалыг ажылдаарынга бүгү-ле дедип турар. Ылангыя дүштеки чем үезинде ажылчыннар [illegible] туруп чемнеринге ээзэп үе чарыгдаар болгаш чемненген соонда арткан үезин дыштаныш алыры-биле ажыглаар арганы оларга тургузар [illegible] тевунде. Поварларның болгаш чем хуваакчыларының [illegible] ажылчыннар. Ылангыя дүштеки чем үезинде ийи шак иштинде бүрүн чемнени четтигип турар. Кежээки ээлчегде [illegible] Бодеи аъш-чем-биле хандырылгазын мында организас[illegible] чыларының поварларының [illegible] мактаалдың сестери — ук коллективтиң эки ажылының [illegible].

Кызылдың дээрбе комбинадында тургустунган ажылчын столоваяның ажылы база багай эвес. Олар хүнде ийи ээлчегде 200 ажыг ажылчынны белен, изиг аъш-чем-биле [illegible] чок хандырып турар. Бо столова [illegible] үениң негелдезинге дүүштүр тургузуп турар болгаш оларның белеткеп турар чеминиң шынары, ооң ниити санитарлыг байдалы эки. Ында өске ийи багай эвес күүседип келгеннер. Оларның [illegible] дан ажылында бергелер, чедир шиитпирлеттинмээн турар чамдык айтырыглар ээээш эвес. Транспорт, продукт-биле холбашкан дарый шиитпирлээр айтырыглар бо-ла тургустунуп кээр. Ындыг болза-даа олар хандырылганың культуразын бедидир [illegible] боттарынга алган социалистиг хулээлгезин, планныг оналдазын ай санында эки көргү[illegible] Комбинаттарда тургустунган ажылчын столоваяларының чогумчалыг ажылы, хандырылгазы багай эвес [illegible] бүдүрүлгелерниң ажыл-херээнге, ажылчыннарның үре-[illegible] Чижээ, Кызылдың дээрбе комбинадында ай, квартал санында планныг [illegible] көргүзүглерин күүседип келген болгаш бо чылдың чартыы чыл планын ук бүдүрүлге хуусаа бетинде чедиишкинниг дооскан. Ында база комбинаттың поварларының киирген улуг-хуузу бар.

Хандырылгаңар кандыгыл?

[illegible] тургусканнар. Хүнде мааңа 300 ажыг ажылчын чемненип турар. Столоваяның поварлары ажылчыннарны беден чем-биле хандырарын экижидер, белеткеп турар аъш-чемниң ассортиментизин калбартыр дээш шудургу ажылдап келген. Хандырылганы экижидер сорулга-биле [illegible] чемни амдан-суузунуг кылдыр белеткеп турар болгаш белеткээн чемниң чүгле шынарынче эвес, а харын ооң даштыкы каасталга-шимелдезинче, чемни киирген чагыглар ёзугаар кылырынче онза кичээнгейни угландырып турар.

Комбинаттың ажылчыннарын белен аъш-чем-биле четче хандырар сорулгазын коллектив чедиишкинниг күүсетааны багай эвес. Моон мурнунда ол айтырыг талазы-биле чамдык четпестерниң турганын айтыры чугула. Комбинаттың удуртукчуларының болгаш ажылчыннарының сүмези-биле столоваяның поварлары ону чогумчалыг шиитпирлеп, эде көрген.

Белеткеп турар чемниң шынарынга [illegible] талазындан негелде улуг. Ынчангаш поварлар аргалыг-ла болза, неделя санында белеткеп турар чемни катаптавайн кылып, ооң ассортиментизин калбартырынче, меню доктаамал чаартырынче чугула кичээнгейни угландырып турар.

Комбинаттың столоваязының хомудалдар болгаш сүмелер дептерин залга ан-не көскү черге аскан. Ында ажылчын столоваяларда ышкаш хандырылганың культуразын бедидеринче, ажылчыннарның ээлчегте үр туруп, артык үе-шак чидирбезин чедип алыр [illegible] кичээнгей салдынган. Оон түңнелинде ажылчыннарның чемненир дээш ажылдан эрте чорууру [illegible] черлеринге озалдап келири көзүлдүр-ле эвээжээн.

Ажылчын бүрүзүнүң негелдезинге, сеткилинге таарыштыр аъш-чем белеткээри ындыг-ла амыр эвес дээрзин поварлар [illegible] Ынчангаш повар бүрүзүнден ол чогаадыкчы, тывынгыр чорукту, ажылга чаа дештиилгелиг аргаларны ажыглаарын негээр. Үстүнде ийи ажылчын столоваяларының поварлары ону барымдаалап, ол хулээлге[illegible]

Ажылчын столоваяларының ажылының үре-түңнелдерин [illegible] биле ук бүдүрүлгениң удуртукчуларының демниг, быжыг харылзаазы, бот-боттарынга дузалажып [illegible] кол хамаарылыр. Бо айтырыг ук комбинаттарда багай эвес тургустунган. Ол столоваяларның ажылындан көстүп турар.

В. КУУЛАР.

БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУР ДЭЭШ

Чеди-Хөлчиик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында Буга-Дээу деп черде Монгуш Доржу удурткан [illegible] звенонуң [illegible] сиген кезилдезинче кирипкен. 12 кижи составтыг бо звенонуң ажылчыннары сигенни хол кадыыры-биле кезип турар.

Хорум-Даг сес чыл школазының өөреникчилери база ол-ла черде мал чемин белеткеп турар. Олар [illegible] [illegible] седип турар болгаш 43 тонна [illegible]

А. МОНГУШ.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

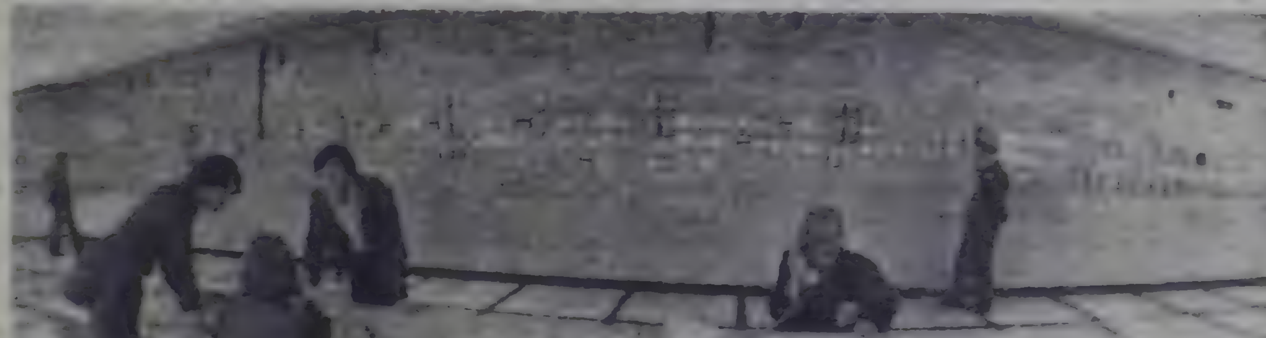

Азербайджан ССР. Чаа Бакунуң Владимир Ильич аттыг нефть ажылдап кылыр заводунга ЭЛОУ-АВТ нефтини ажылдап кылыр талазы-биле автоматчылаан тургузугну төлевилел хуусаазынга хуусаа бетинде ажылдалга киирген.

Ук тургузуг бо чылдың март айдан эгелээш, Тюмень областың нефть тывыш черлеринге тывылган нефтини ажылдап кылып эгелээн. Ол тургузуг пландан ажыр чүс муң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

ЧУРУКТАРДА: [illegible] парк. Оператор [illegible] ЭЛОУ-АВТ-ны башкарарын меси боттандырып турар.

О. ЛИТВИННИҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАГАДАН. Бузуг чартык ай мурнунда Мурманскиден [illegible] «Капитан Мелеховский» деп дизель-электроход Арктиканың эриин дургаар эжиндиришкин кылгаш, улус ажыл-агыйының 6 муң тонна чүъктерин Магадан хоорайга чедирип берген. Бо дээрге, далайга эжиндиришкин [illegible] Дизель-электроходтуң Соңгу чүктүң кылын доштарын эртер ийин «Сибирь» деп күчүлүг ледокол кылган.

Соңгу чүктүң байлаңынга эжиндиришкинниң [illegible] XXV съездиниң салган сорулгаларын херек кырынга боттандырып турарының чижээ ол. Чурттуң Соңгу чүкте транспорт магистралы [illegible] ажылдап турар.

* * *

СТАВРОПОЛЬ. Крайда «Октябрьский» совхоз [illegible] комбайнер Владимир Волошинге тураскаадыр [illegible] ра шелүүнге болган өрт үезинде чоннуң байлааны [illegible] амыдынан чарылган. Маадырлыы Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле шаңнаан.

Тураскаалды ажылдап турар оон чаңгыс чер чурттуглары — аныяк механизаторлар чыглып келген. Владимир Волошинниң ажылдап турган комбайнын бо чылын оон оглу — Володя мунуп алгаш албек хүжүтту ажылап кириптер.

* * *

МИНСК. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының кол[illegible] болгаш совхозтары тараа ажаар агрегаттарының септелгезин доозуп турар. Бо чылгы ажаап алыышкынга 28 муң хире комбайннарны азы бүгү парктың 95 хуузун бүрүн белеткээн. Чыдыпкан азы шык тарааларны [illegible] бүрүзүнде тургускан. Шөлдерге үрелген техниканы септээр слесарь-септекчилер звенолары [illegible]

Республикада комплекстиг 30 отрядтарны тургускан. Оларда ийи муң хире комбайнерлерни, [illegible] Ол отрядтар тарааларның быжарын барымдаалап, Белоруссияның мурнуу чүгүнден соңгу талазынче кожуп шилчиир.

* * *

КИШИНЕВ. Молдавияга балык өстүрер ажылы чүгле күрүне организациялары эвес, харын аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелдери чорудуп турар. Оларның хереңгизи-биле Тидигич деп суг хөөлбээнде лещ, мензил, судак, карась, карп деп балыктарның байлаңнарын өстүрер инкубаторну тудкан. Байлаңнарны хөлдерже болгаш хемнерже салып кээр.

Молдавияның аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелинде 20 муң кижи бар. Бойдусту камгалаар, ооң байлаан [illegible] ажылдарны олар чорудуп турар. Өске черлерден ап, кушту эккеп өстүрүп турарындан оларның баш саны арбыдаан. Сөөлгү он чылда эликтерниң, хаваннарның, ивилерниң баш саны 30 ажыг хуу өскен. Сыыннар база көстүп келгилээн.

* * *

БЕЛГОРОД. Хоорайның [illegible] заводу автопоездиниң баштайгы белүүн бүдүрүп үндүрген. Бо дээрге 11 тонна чүък сөөртүр БрАЗ марканың машиназының шассизинде тургускан автомобиль-самосвал болур. Ол машина 23 тонна чүъкту сөөртүп болур.

Машина боду болгаш оон кожуу чүъктерни оң-даа, солагай-даа талазынче дүжүрүп болур. Оон ачызында артык маневр кылбайн турган, чүъкту кайда-даа дүжүрер арга тургустунган. Ук бүдүрүлгениң коллективи бо чылын тудуг шөлдеринге ажыглаар, бедик бүдүрүкчүлүг чаарты автопоездилерни кылыр.

* * *

ЧИТА. Агинск Бурят автономнуг округтуң партияның XXII съездизи аттыг колхозу [illegible] жулга солчуп турар. Бо колхоз пленкадан кылган өглерге дөмей бажыңчыгаштарны тудуп турар. Чаш хураганнарны аңаа тургузарга соок көргүнчүг эвес.

Пленкадан «өглер» тиңгерге [illegible] херлиг хураган кажааларын 12-ни тударынга 500 муң рубль негеттиннер, а пленкадан 6 «өг» кылырынга оон 10 катап эвээш херекси чарылыр. Ук колхоз бо арганы ажыглап [illegible] 70 [illegible]

(СЭТА).

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омуназындан шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизидип келген иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Сарыг-Тараа Хүрен-ооловна Хертекти — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Херлек Бантывровна Анай-ты — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Бора-ооловна Донгакты — «Мурнанчы» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Дамбаевна Хертекти — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Лира Иргитовна Аракчааны — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мария Хомушкуевна Иргитти — Районда склад эргелекчизи.

Салчак Одайовна Маадыр-ооловна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Чечек Чайгановна Хертекти — Кара-Хол школазының интернаттың поварзы.

Чечен Хайын Далааевна Хертекти — Коммунал ажыл-агыйының ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible] Хертековна Апак-оолду — [illegible] амытырал [illegible] комбинадының ажылчыны.

Серенмаа Базыровна Дадар-оолду — «Түре-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Калдар-кыс Куулаевна Донгакты — «Мурнанчы» совхозтуң ажылчыны.

Ончур Салчаковна Казак-оолду — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Уран-кыс Тачыловна Маадыр-оолду — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Салчаковна Хертекти — районнуң кадр таламы-биле инспектору.

Чечекмаа Найдыновна Хомушкуну — «Мурнанчы» совхозтуң кол экономизи.

Зинаида Хертековна Чимиттиң — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чечек Сандановна Оюн-оолду — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Долгармаа Кара-Саловна Салчакты — «Мурнанчы» совхозтуң ажылчыны.

Мария Содунамовна Хертекти — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Антымаа Куулааровна Хүрен-оолду — [illegible] школазының ажылчыны.

Шамык Салчаковна Чульдумну — районнуң эмнелгезиниң медсестразы.

Валентина Иргитовна Эрегеви — Бай-Тал 8 чыл школазының секретарь-машинистказы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Апыш Сендиевна Кужугетти — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Антигойн Маадыровна Монгуш-оолду — Ак-Довуракта хлеб заводунуң ажылчыны.

Севильбаа Маадыр-ооловна Мочекти — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Чылбак Бартан-ооловна Чозарны — Кызыл-Мажалык 8 чыл школазының ажылчыны.

Суутпей Самдан-ооловна Шоюнай-оолду — Бижиктиг суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Дагаа Нурзатовна Сааяны — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Борбак Сеннен-ооловна Хертекти — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сесмаа Сюрюновна Хомушкуну — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Ичиндей Шыырапович Кок-оолду — Ак-Довурак хоорайда 834 тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Сайлымаа Ооржаковна Кужугетти — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Нина Хертековна Монгушту — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Нина Сарыг-ооловна Ооржак — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Долгеровна Хомушкуну — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Мин Хеймерековна Хомушкуну — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Сендаалы Куулааровна Хомушкуну — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

(Уланчылыг).

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

СЭКП Тыва Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер [illegible] «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» [illegible] бүдүрүлге бригадаларының ролун бедидер, оларның ажылдап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузар дугайында ажыл-агыйларның удуртукчуларының, школа [illegible] онзалап айыткан. Ук доктаалды ажылдыгга боттандырып, өөреникчилерниң чайгы [illegible] хамаар, оларны ажыл-агыйның янзы-бүрү участоктарынга хаара тудар талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң школаларында чамдык ажылдар кылдынып турар.

Каш чыл мурнунда Шекпээр ортумак школазының чанынга организастаттынып тургустунган бүдүрүлге бригадазының ажылы ам чүгле районда эвес, а республикада эки ажылдыг [illegible] бирээзи болган. Ону хоочун, «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хүндүлүг аттың эдилекчизи, биолог-башкы Чамыш Орушкуевич Чамыш-оол удуртуп турар. Олар чыл бүрүде совхоз-биле тускай керээни чарып алгаш, [illegible] культураларын, ногаа аймаан [illegible] дүжүдүн өстүрүп берип, совхозка улуг дузаны чедирип турарлар. Совхозтуң директору бүдүрүлге бригадазының ажылынче доктаамал кичээнгейни салып, оларга машина техниканы, чурттаар оран-савазы [illegible] ажылдап турар. Оон уламындан бо бүдүрүлге бригадазы республиканың өске бүдүрүлге бригадаларындан тиилээти болуп, моон мурнунда бичии трактор-биле, а эртен чылын кино аппаратуралары-биле шаңнатканы маңаа тодаргай чижек болур. Амгы хүннерде өөреникчилер совхозтуң картофелиниң бок үнүштерин аштаап, будук-бүрү белеткелинче [illegible].

Ол-ла совхозтуң салбыры Аянгаты ортумак школазында тургустунган өөреникчилерниң үнүш-ооңзусту камгалап, ону тарып олуртур бригаданың ажылы база-ла мактаддыг. Бо бригада тургустунганындан бээр база элээн каш чыл эрткен. Арга-[illegible] тарып олуртуп, ону ажаап хаңгаараарынга олар аажок идепкейлиг, сонуургалдыг. Бо бригада (удуртукчузу башкы Чыргал Деспилдей) республика көрүлдезинге ийиги черни ап, эки ажылы-биле мактаткан. Бо чарып алган ажылдап турарлар. Оон аңгыда чамдык өөреникчилер «[illegible]» тудуп турар эът комбинадында, «Барлык» совхозтуң ногаа, картофелинде ажылдап турарлар.

Эрги-Барлык ортумак школазының бүдүрүлге бригадазының ажылы база эки. Мында бо чылын 35 өөреникчилер [illegible] турар. [illegible] олар керээ чарып, 30 га черге чаңгыс чыдыг сиген, тараа культураларын өстүрерин хүлээнген. Совхоз бо бүдүрүлге бригадазынче кичээнгейни салып, оларга тускай бригада төвүн кылып, чурттаар черлер-биле хандырган. Олар мында ам чурттап, ажылдап, дыштанып турар. Бүдүрүлге бригадазының (удуртукчузу Хомушку Артыш) [illegible] шимээни эки. Мында күш-ажылга хамаарыштыр тускай стендилер, [illegible] бар. Өөреникчилер ам боттары концертти белеткеп, совхозтуң ажыл-ишчилеринге көргүзер деп турарлар. Бүдүрүлге бригадазының кежигүннери [illegible] социалистиг чарыштыг, ону түңнеп үндүрүп турар. Өөреникчилерниң чурттап турар чери арыг-силиг. Совхозтуң [illegible] талазындан бо бүгүнү эки хандырган болза-даа оларның хомудалдары база бар: өөреникчилерни [illegible] хандырары кошкак. Эът чиңейн, үнгүрүү мөңгүрүүлдер, чиңген ижиглерни калган, [illegible] болуп турар. Ол ышкаш өөреникчилерниң аъш-чем ышкыр тускай суттүг-четкизы чок, [illegible] чер одагга чем кылып ижип турарлар. Бо чорук хаттыг, шаштыг хүннер болу бээрге, чаржынныг апаар.

Школа болгаш амыдырал

чылын мында база-ла хөй өөреникчилер хаара туттунган, [illegible] турар.

Ак-Довурак ортумак школазы өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын база-ла багай эвес организастаан. Хоорайның бичии чаштарының чыл бүрүде дыштаныры чурумалдыг черде «Таежный» пионер лагери ажыттынган. Аңаа бо чайын 400 ажыг уруглар дыштаныр.

Оон аңгыда үстүкү класстарның өөреникчилери хоорайның янзы-бүрү бүдүрүлгелеринге практика эртирери-биле хаара туткан. Хоорайның ногаа, чечек-биле хандырар түрер тепличазы ол школаның 70 өөреникчизи ажылдап, чечек, ногаа өстүрерин дузалажып турарлар. Дугаары 14 механизацияның эргелелиниң 10, хоорайның [illegible] ниипалап 12, школа сеткелгезинде 30 өөреникчилер практика эртирери-биле ажылдап турар.

Кызыл-Мажалык ортумак школазының дыка хөй өөреникчилери районнуң ыяш ажыл-агыйы чери-биле керээ

«Барлык» совхозтуң төп [illegible] дең кырында Барлык ортумак [illegible] бүдүрүлге бригадазының төвү бар. Мында ам 30 өөреникчи чурттап, ажылдап турарлар. Бо бүдүрүлге бригадазын (удуртукчузу Н. Хомушку) «Хемчик» [illegible] ие дещнээрге бадас эске. Бригаданың төвүн дериг кааставаан, өөреникчилерниң чурттап турар чери хиралыг, аъш-чем кылыр кухня эки дериттинмээн, чемненип турар чеми чаңгыс аай: эът, сүттен кылган чем чок. Бригада төвүнүң чоогунда ижер суг чок болганы-биле ону ырактан бидонга дажыглап эккээр. Ол өөреникчилерниң [illegible] ес, ынчангаш бир бергедээшкин ол. Оттулар ыяш база чок. Аъш-чем [illegible] дашкы, кырын серилеп дугланаап. «Хемчик», «Барлык» совхозтарга бо бүдүрүлге бригадаларынга газ плиталарны салып берип болурунун аргазы бар. Ону кылбайн турар. Аъш-чем шыгжаар соок черлер база чок. Ынчангаш бо [illegible] удуртукчулары бо бүгүнү дарый өөренип көөрү күзенчиг.

Аксы-Барлык, Дөң-Терезин ортумак школаларында тургустунган бүдүрүлге бригадаларының [illegible] ажылы чок. Оларның тускай бригадаларының төвүн [illegible]. Амгы хүннерде өөреникчилер будук-бүрү чыып чорууп турар.

Мал чеминиң белеткелинге, ногаа, картофель ажаап-хаңгаарарынга өөреникчилер улуг күш. Ынчангаш оларның [illegible] амыдырал-чурттаалгазынче кичээнгейни ам-даа көдүрер. Ол ышкаш өөреникчилерниң [illegible] ажылын, [illegible], концертти [illegible] чугула.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

Чүргүй-оол Намгаевич ХОМУШКУ

1936 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Ала-чурттуң Улуг [illegible], [illegible] Совет Эвилелиниң Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, [illegible] пенсионери Чүргүй-оол Намгаевич Хомушку 1978 чылдың июль 10-да 61 харлыында мөчээн.

Ч. Н. Хомушку 1918 чылда Барыын-Хемчик районунга [illegible] төрүттүнген. Ол 1936 чылдан 1942 чылга чедир ТАР-ның [illegible] албан-хаакчылап турган.

Ч. Н. Хомушку 1942 чылдың майда [illegible] фашистерни [illegible] болгаш Ала-чурттуң Улуг дайылдаанынга [illegible] Т-34 танкызының механик-башкарыкчызы болуп дайынчы оруун эрткен. Ол [illegible] Украинаны, Белоруссияны, Румыниянын [illegible], Чехословакияның [illegible] хостаарынга киришкен.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Ч. Н. Хомушкунуң [illegible] Ала-чурттуң Улуг дайылдаанының чылдарында [illegible] чаңгыс-ла [illegible] эвес, а Совет Эвилелиниң Маадырының бедик адын тыпсырган, [illegible] база Ала-чурт дайынының орденниң II чергези-биле, Совет Эвилелиниң хөй медальдары-биле шаңнаан.

Ол 1945—1948 чылдарда [illegible] шериг албанынга турган, оон соонда бүгү-ниити шериг өөредилгезиниң инструктору, Барыын-Хемчик районнуң шериг комиссариадының офицери болуп ажылдап турган.

Ч. Н. Хомушку 1948 чылдан 1950 чылга чедир [illegible] партия школазынга өөренип турган. 1950—1965 чылдарда МТС-ның [illegible] партия организациязының секретары болуп, оон соонда СЭКП Тес-Хем районунуң комитединиң аппаратында, [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] ажылдап турган.

Сөөлгү чылдарда ол «Тес-Хем» совхозтуң салбыр эргелекчизинге, [illegible] ажылдап чораан. [illegible] Ч. Н. Хомушку [illegible] аныяк [illegible] энерги-кужун бергени өскен бергени.

Чүргүй-оол Намгаевич СЭКП Тыва обкомунуң, партия Тес-Хем райкомунуң кежигүнүнге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү болгаш дөрткү чалалдарының депутадынга соңгуткан.

Коммунист, дайынчы болгаш [illegible] Чүргүй-оол Намгаевич Хомушкунуң чырык [illegible] чүрээвисте [illegible] артып калыр.

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендуме, Ч. Т. Е. Ондар, В. Е. Серивов, Г. И. Долгополов, Д. Б. Ооржак, А. Н. Поондаев, Т. Ч. Норбу, И. А. Сатаев, М. К. Шаворин, В. Н. Суров, М. Е. Абрамов, А. А. Романов, В. Д. Доруун-оол, К. С. Шойгу, В. Б. Добромыслов, А. Н. Вачева, П. Т. Дамба-Хуурак, Н. В. Чындыгыр, Ю. Л. Аравчын, М. В. Котелевский, Г. С-М. Иргит.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның [illegible] ДААЙДАГЫ ТУР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН

Бүгү делегейде сураглаан «Карл Цейс Йена» деп оптика-механика комбинадының үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли бо чылын ийи миллиард марка акша чедер.

Үжен чаа бүрүнгаар үе комбинатка 40 муң ажылчын ажылдап, 55 миллион марка акшаның продукциязын бүдүрүп турган болза, ам мында 44 муң кижи ажылдап турар. Ылаптыг, оон иштинде космос приборларын, оптиканы болгаш өске-даа дериг-херекселдерни Йенада бүдүрүп турар. Ол болза эң шынарлыг болгаш эртем-техниктиг дечмээ бедик продукцияаар болур. Комбинатты катап тургузарынга болгаш [illegible] совет специалистерниң [illegible] улуг, оон [illegible] доктаамал кады [illegible] турар.

БУДАПЕШТ

Баш Кучызалаш районда нефть тывылганы бүдүрүлгезы бедип үнген. Нефть тывыжының ол комплекизи тудаңынга 1,5 миллиард форинт акшаны үндүрген. Ол район бо чылын бедип улус ажылагыйынга 20 муң тонна нефтини бээр. Ийи чыл эртерге нефть тывыжы үш катап өзер. Чаа комплекстиң келир үедеги перспективазы улуг: 1985 чылда ол район чуртка нефть тывыжының 20 хуузун, бойдус газының хөй нуруузун бээр.

Чаа комплекстиң тутканы — чурттуң одалга-энергетика баазазын хөгжүдеринче улуг киржилгезин [illegible] херечизи. Венгрияның энергетиктери бо чылын 2,2 миллион тонна нефтини, 6 миллиард кубометр газты, 25 миллион тонна хөмүр-даштыг тывар.

СОФИЯ

Болгарияның [illegible] бодунуң профессионал байырлалы — Тудугжунуң хүнүн [illegible] уткуп турар. Чурттарга фондузун калбартыр программаны [illegible] турар. Чедиги беш чылда республиканың ажылдарынга чечекче 400 муң ажыг квартирадаларны [illegible]. Тудуг талазы-биле [illegible] Совет Эвилели-биле [illegible] улуг-тускаар бээп турар [illegible] ЦУР-ның тудуг болгаш тудуг материалдарының министери И. Сапаров СЭТА-ның корреспондентиниң чугаалаан. [illegible] тудугларынга [illegible] Совет Эвилели улуг дузаны чедирип турар.

Билиглерниң ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң эгээртинмес үнелиин болза мурнакчы совет дуржулганы, бирги ээлчегде И. Злобинниң бригадазының бот-орулга-чарылга аргазын ажыглап турары болур. Ол арганы тудуг бригадаларының ортузунга калбаа-биле нептерелип турар бис деп министр [illegible].

ВЬЕНТЬЯН

Бо чылдың баштайгы алды айларында мергежилдиг кадрлар болгаш амгы үениң дериг-херекселдери-биле [illegible] дыка хөй медицина пунктулары болгаш эмнелгелер Лаостуң суурларында болгаш хоорайларында ажыттынган. Бо черле чурттаны [illegible] дипиана хандырылгазын организастаарын [illegible] дээш элээн [illegible] Лаос Улус-Демократтыг Республиказының чаңа чурттуң [illegible] чечекти [illegible] Совет Эвилели [illegible] амыдырал-чуртталгазын [illegible] социалистиг чурттарның [illegible] туткан азы дөгээн.

Кадыкшыл албанының кадрларын белеткээр өөредилге черлериниң четкизи республикада өзүп турар.

ГАВАНА

Кубаның үлетпүрүнге база бир бүдүрүлге немешкен. Артемисте (Гавана можу) цемент-даг-дугу заводунуң тудуун дооскан. Ол завод Хосталга ортулуунуң чаа тудугларынга янзы-бүрү [illegible] хоорзаларны, өске-даа материалдарны бүдүрер.

Бүдүрүлгени айыткан хуусаазындан эрте дужааган тудугжулар бодунуң бо чедиишкинин июль 26-да болур, Кубаның Национал тура халыышкынның 25 чыл оюнга турасчааткан.

(СЭТА).

Тайылбыр булуңу

МАДАГАСКАР ДЕПШИЛГЕЛИГ ОРУКТА

Он сес чыл мурнунда делегей чурумунга Малагасий Республиказы деп хамаарышпас чаа курүне көстүп келген, ону ээзинде Мадагаскарның Демократтыг Республиказы деп [illegible]. Хамаарышпас [illegible] бирги он ийи чыл иштинде Мадагаскар [illegible] «чаа колониализмниң дывааажан оранны», НАТО-нуң Индий океанда шериг баазазы болуп артып шаан турган.

1972 чылда Мадагаскарның эрге-чагыргазынга [illegible] соонда ам-на бөдүүг хамаарышпас чорукту чурт чедип алган. Харын-на оон эгелээш демократтыг реформалар болгаш социалистиг чаартылгалар [illegible] боттанып эгелээн, оларның түңнели малагасий социалистиг революциязының болгаш чуртта чаа конституцияның Хартиязын четкээн бүгү улустуң 1975 чылда болган референдуму болган. Социализм дээрге [illegible] тура хөгжүлдезин дүрген, бот-тускайлаң, ден дески болдурарын хандырар кара чаңгыс орук болур деп ук Хартияда демдеглээн.

Хартияны хүлээп алганының соонда баштайгы ийи чыл «шилчилге үези» болган. Реакцияның чимзенишкиннери болгаш бергелер турзажок, ол үениң иштинде улусчу эрге-чагырганың революсчу чаа органнары болгаш курүне аппарады туруп доктааган. Ол үениң маргылдаа чок чедиишкиннериниң бирээзи болза, Малагасий социалистиг [illegible] Национал фронтузун тургузуу, аңаа ниитилелдиң бүгү депшилгелиг күштерин каттыштырганы болур. Мадагаскарга черчерниң болгаш курүне эрге-чагыргазының органнарынга соңгулдалар чаңгыс эптиг бижиктиг бар чорудуп көргүскен. Чурттуң төөгүзүнде чоннуң бөдүүг төлээлери бирде дугаар депутаттар болган.

1975 чылдан эгелээш национал экономиканың дазыгарының үе-шалазы эгелээн. Кедээге аграр реформаны боттандырып турар үеде түс черниң болгаш даштыкы банаттарның чер өнчүзүн хавырган, тараачыннарның кооперативтери тургустунган. [illegible] телерин, банкыларны, страхование компанияларын национализастаан. Чылда 170 муң тонна хромну үндүр сөөртүп турган «Комина» деп улуг даг-тывыш бүдүрүлге черин курүне бодунуң контролюнга алган. Транспорт ажылын эникидер хемчеглер алдынып, чаа аэропорттарны, оруктарны тудуп, далай порттарын чаарты кылып турар. Үлетпүрнүң 130 бүдүрүлгелерин [illegible]. Социалистиг бүдүрүлгелер хартиязы кол дүрүм апарган. Курүнениң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының дыка хөй кезииниң ажыл төлевири улгаттырган.

Чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин тургузарынга социалистиг чурттар улуг дузаны чедирип турар. ССРЭ биле МДР-ниң аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга [illegible] Протоколду ёзугаар Улуг Ортулукка далган дээрбедээр болгаш цемент комбинаттарын, элээн каш элеваторларны тудар. Совет специалистер болгаш оларның малагасий эш-өөрү чер болгаш суг курлавырларын чон ажыглаарының схемазын тургузуп, Мадагаскарның чамдык провинцияларынга геологтуг шинчилел [illegible] таламы-биле сүмелерин болгаш техниктиг үндезилээшкиннерин кылып турарлар.

Совет улус ук курүнеде болуп турар чаартылгаларны улуг сонуургал болгаш чөпсүнүүшкүн-биле көрүп турар. ССРЭ биле МДР-ниң аразында культура болгаш [illegible] дугаанында Дугуржулга ёзугаар доктаамал турисчи маршруттарны ажылдары көрдүнген. А малагасийлер Советтер чуртун хөй көөр аргалыглар.

Мадагаскарның 300 ажыг оолдар, кыстары ССРЭ-де эртем-билиг чедип ап турар. Москваның курүне университединде малагасий дылды өөредип турар делегейде эвээш өөредилге черлериниң бирээзи. Бо чылын Москвага малагасий чурукчуларның делгелгези улуг чедиишкинниг болуп эрткен, ССРЭ-ниң ном магазиннеринде Мадагаскар [illegible] номнар бар. Курүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының, культураның болгаш эртемниң, журналистиканың [illegible] бот-боттарынче аалдажып барып турар.

Мадагаскар чээрбиги чүс чылдың сөөлгү чээрби беш чылында социализмче углаан кылымдыкызы алган курүне боол кирген. Сөөлгү үш чылдарда болган болуушкуннар ук чурттуң ол оруктап чоруур чедип алган [illegible].

В. ЗУБКОВ
(ПМА).

Американың Каттышкан Штаттарында эртип турар массалыг чыскаалдар болгаш митингилер «Ядерлиг чепсекти үрээвес!», «Нейтронниг бомба турбас!», «Чепсеглениишкиннерни эндере будуревин соксадыр!» деп кыйгырыгларның адаа-биле боол турар.

Чоокта чаа Нью-Йоркка эртиен чыскаалдың [illegible] делегейниң дыка хөй чурттарының төлээлекчилери турган.

ЧУРУКТА: [illegible] делегациязы Нью-Йорктуң кудумчуларынга.

Джонни Пресс — СЭТА-ның фотоз.

АФРИКА АЙТЫРЫЫН ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

ХАРТУМ. (СЭТА). Африканы долузу-биле хостаары дээш, сөөк-язы ылгавар чорукка болгаш колониализмге удур демиселдиң күштелдиреринин айтырыглары — Африканың чаңгыс ал организациязының (АЧО) министрлер чөвүлелиниң Суданның найысылалында ажыттынган [illegible] [illegible] АЧО-нуң [illegible] 49 чурттарының [illegible], [illegible] хостаар шимчээшкиннериниң болгаш [illegible] организацияларының [illegible] кирген турар.

Хуралдаарның [illegible] [illegible] Африка [illegible] [illegible] чугаалажыр болгаш АЧО-нуң удуртукчу [illegible].

Сессия [illegible] бүгү [illegible] АЧО-нуң кежигүннери чурттарның курүнелер болгаш чазактар баштыңнарының ассамблеязынга [illegible] белеткээр. Ол ассамблея [illegible] чиң сессиязында [illegible].

[illegible] Африканың [illegible] Ак-Грония НАТО кежигүннери Барыын чук чурттарының Заирде чепсектиг интервенциязын шимгымаан-биле шүгүмчүлээн.

Хостуг Африканың төлээлекчилери дипте империалистиг чимзенишкиннерге боолдуг оюнтур шавыышкыны бар-биле Африканың чаңгыс эвин быжыглаарынче кыйгырып турган. Африка чурттарының аразында харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдери национал хамаарышпас чорукту быжыглаарынга эрге-ажыкка харылзап турар деп Нигерияның даштыкы херектер таламы-биле федералдыг комиссары Джозеф Гарба [illegible] [illegible].

САДАТТЫҢ САГЫЖЫ

БЕЙРУТ (СЭТА). Египеттиң Португалияга элчин турган С. Аш-Шазли Ливанның неделя саңында үнер «Аль-Һифах Аль-Араби» солунунга интервью бергеш, Заирже Чадка болгаш өске-даа районнарже бодунуң шериин чорудуп турар президент Садаттың ажылын шыңгызы-биле шүгүмчүлээн. Ол дээрге, «Египеттиң [illegible] дуруп» деп ол медеглээн Садат «Египет чепсектиг күштерин кошкадып турар, чүге дизе, Египетке хамаарыжыр девискээрлерни ажылап алган агрессорга [illegible] кижи бүрүзү херектиг болган-дыр, ол медеглээн.

Садат бүгү эрге-чагырганы [illegible] турар деп С. Аш-Шазли бүрүүдаткан. Египеттиң президентизин «чок» деп сос болгаан кижини көөр хемит чок апарган. Кымна каян «чок» дээн сос чугаалаар болдур, ону чазып чоруур ам коммунист [illegible].

Египет экономика ээ берге байдалга таварышкан, ону чурттан [illegible] кеш, ажыл эртип болур деп С. Аш-Шазли уламчылаан. [illegible] экономиканы үштүнер аргажок мүнгаш байдалга чедирип келген.

С. Аш-Шазли Садаттың политиказын шүгүмчүлээш [illegible] сурер чоруктан көргеш, ол [illegible].

МАВРИТАНИЯДА ЭРГИЛДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible] Мавританияда курүне [illegible] болган. [illegible] Президент Моктар Ульд Даддаһ [illegible] тыва, мавритан улустуң кады чаңгыс политиктиг партиязын [illegible] [illegible] комитет кылдынган.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ

Чаа келген сургуулдар каңдыг-даа өөредилге херексели албас, чүгле боттары чедип келир дээрин сагындырып каап турбуже, мен карандаштарымны улам сүүрткеш, будуумну, демир-[illegible] чыпра кармантааш [illegible] чораан саазыннарымны дүргеш, [illegible] херек карманынга суп, [illegible] «чепсегленгеш», өөренир өрээлинче кирип келдим.

Чогум кымнар-кымнар чаңгыс бөлүкте бис деп чүвени көрүп эгеледим. Оң талакы кожам Сюннарның Ак-кыс, чүге артымда Часкалмаа, кады келгеним сургуулдар: Кыргыс Шоваажык, Кыргыс Эресмаа, Ховалыг Ындыглаар, Сат Ужармаа, Ооржак Каргыраа, Оюн Хоожук, Оюн Маашпан-оол, Оюн Ортун-оол, Моңгуш Дыйылаа, Ооржак Шаңгыр суглар бар болду. Оларның-биле кады бисти мурнап бараа-даа, бистиң бөлүкте кээп кирген, чаа сургуулдар-биле кады катап өөренип кирип турар кижилер база бар болду. Чүнүнчаа мурнунда Хаяапынтан бис-биле кады олурарын кайгадым. Школада бүгү сургуулдарның эң улуглары бирээзи болур хире Моңгуш Бу[illegible] деп озалдаан Ондар Ламажаа биле Сат Буужап, күш-культура маргылдааларынга хөй киришкен, [illegible] Хомушку Ужар-оол биле ийиги курсче шилчип шылаваан Моңгуш Чыважык суглар база бис-биле кады.

Эжик ажыттынза, карак бо, бистерни, чаа сургуулдарны Абакандан барып уткуп ап чораан Сукач башкы бо кирип келди. Ол хелемечи башкы Чечекмааны эдертип алган болду.

Башкы стол ыяында кылын дептерни ап алгаш, кижилерниң адын адааш тургусуп, оларның арын-шырайын хынамчалыг көрүп ап турду. Бистер-биле чүгле таныжып алырынга элээн шак эрткен хире.

Башкы ооң соонда ам-на айтыр эртеминче кирипкен. Мен дээрге, хелемечи башкы Чечекмааның очулдурган состерин эрттирбес дээш, аажок дүрген шелип олур мен. Ада-иэм дээрге шаалаар чүве, сактырга Каа-Хем тайгазының улуг хүлбүзүн аткаш, [illegible] алган [illegible] аңчы-ла мен.

Абакандап бээр арның көрүп танышып келген башкының оран-делегейниң бүдүмүнүң дугайын чугаалап турган. Ооң чаңгыс-ла чүвени — делегей бөмбүрээ халыптыг [illegible] эвес, а борбак чүве-дир дээрни билип алган мен.

Ийи чангыс эртем соонда башкы ам делегей дириг амытаннар дугайын чугаалааш турупкан. Чүве эртинбес дээш кызып башкының орус дылын бодаарга, дилги чедер дээш, аңчы ыглаң [illegible] чорууруп-ла [illegible] таныным, күжүргүраап хой [illegible] чүве. Дириг амытаннар дугайында чугаалап база-ла чаңгыс [illegible] алдым. Делегейде бүгү-ле дириг бойдустуң эң медерелдиг [illegible] кижи деп билдим.

Сукач башкы бис-биле дөрт шак кичээлдээн, бажын менгейтип, [illegible] барган.

База катап коңга [illegible]. Эжик ажыттына-ла, долбинарлыг кызыл чаактыг чараш, чазадаа аажок хереэжен башкы кирип келди. Ол Сукач башкының тутуп турган дептерин алгаш, бистерни адап эгелээн. Ооң соонда бистиң кижи бүрүзүнүң чанынга чедип келгеш кыдыраашдарывысты көре берген. Мээң кыдыраажымны көргеш, бажын чайгы. Анна Тимофеевна мээң биле чугаалажырынга [illegible]. Чурт чуруктарлыг дептерни алгаш, бир кыдыраашты аңаа чыпшыр тутту, а ооң соонда хөй дириг амытаннар чуруу дептерге база бирээни кожа салды. «Русский язык» деп шугумнап кааны бир аңгы кыдыраашты ап бергеш, бодунче айытты. Эртем бүрүзүн тускай кыдыраашка бижиир чүве-дир деп билип алдым. А мен дээрге, «камнааш» географияны-даа, зоологияны-даа чаңгыс кыдыраашка холуй-булуй шелип боор-тур мен. Ынчангаш, бертенчип орарым сургей. [illegible]

Бистер баштайгы кичээлден соңгаар шак бүрүзүнде-ле бир-ле чүвени немей билип ап, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, караавыс аштып чорууп эгээн. Бисти мурнап барган чамдык хоолурган сургуулдарның [illegible] база чоорту хостадып [illegible] бис. Олар кижиниң [illegible] таары, чемненери, шупулап герээ тудары дээш ышкаш чүүлдеринден чазыг дилеп, ону тып алыр [illegible] деп билиир [illegible] болгаш. Мен аңчы [illegible] болгаш, буттарымны кодуруп [illegible] кижи-дир мен. Ону база шугумнап турулар.

Башкылар бистерже, чаа келген сургуулдарже, [illegible] рывысты билдирбес арга-биле чоорту эдип турганнар. Ынчангаш бистер [illegible] иштинде бүүрек, чаңчык иштинде [illegible] боор, кичээнгейге улам-хөме алыш бар чораан бис. Аңаа харыы кылдыр эки өөренир херек деп чүвени база билип турган бис.

Ойнот-Тураннын тускай эртем школазынга зоотехниктиң база ветеринарларның ийи салбыры турган. Ону дооскан мал ажылының тускай эртемнерлери төрээн Тывазынга ажылдап чеде бээр даараанге бышкы-биле бүзүрeп турган бис.

С. ТАМБА.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Кызылда культураның болгаш дыштаныышның Гастелло аттыг дыштаныышка паркынга Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның чурукчуларының делгелгезин ажыттынган.

Делгелгени Тываның Чурукчулар эвилелиниң башкарукчуларының даргазы И. Ч. Салчак ажыткан, моол [illegible] уран чүүлдүнүң хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан. Бо делгелгени МАР-ның улуг революциязының тиилелгезиниң 57 чыл оюнга болгаш моол-совет найырал [illegible] хүннеринге тураскаадып ажыткан.

Убса-Нур аймактың чурукчулар эвилелиниң даргазы Э. Сухээ чыылганнарга байыр чедирип, делгелгени көөрүнче чалаан.

С. УЙНУКЕЙ.

ЧУРУКТАРДА: Н. Будбазарның «Эмник мунган» деп чуруу (үстүнде); моол чурукчулар Э. Сухээ, Бямбадорж олар (ортузунда) чуруктарны тайылбырлап турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Уран чүүлдүң мастерлери

СОВЕТ БАЛЕТТИҢ ТӨЛЭЭЗИ

Улуг театрның сценазынга күүсеткени «Вальпургиев дүнезы» деп шииге киржилгези ооң эң сөөлгү оюну болур деп чүвени от кайын билген боор аан. Ынчан танцылар турда биеэги хевээр кашпагай, шыырак-ла турган болгай. Биеэги [illegible] танцылаашкыннары диммирел, боодал чечектер ужугуп турган... Балет артизин хайлыг зарыг сценаже үндүрбээн. Кадыкшылының байдалы [illegible] ораа, ол сценаже ээп келбезин билинген.

ССРЭ-ниң улустуң артизи, суваглыг балет артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Ольга Лепешинская он беш чыл мурнунда шак ынныг байдал-биле сценадан чарлыган.

...Горький кудумчузунда [illegible] квартираларының бирээзинге телефон даажы үзүктелбес. Ол квартираның [illegible] тып алыры берге. Мырыңай чаа келгеш, ол хирезинде орук аазы-биле бажыңынга кирген ол. Бо каш хонуктарда ооң чай чогу-ла кончуг болду. Күрүнениң Луначарский аттыг театр уран чүүл институдунуң экзамен комиссиязының даргазы болганда хореография салбырының дипломун ажылдарын көөр, бодунуң дугайында ном бижип турар уран чүүл ажылдакчызы-биле ужуражыр совет херээженнер комитединиң Президиумунуң кежигүнү кижи болганда ооң ажылынга база киржир...

Аалчылар хүлээп алыр эргинге Ольга Лепешинская-биле чугаалажып ор бис. Улуг балетке киржип турганын көргүзүптер хире чүнү-даа ол өрээлден тыппадым. Чүгле Галина Улановаының чуруу бар. Сцена дугайында сактыры апаа аар-берге ирги бе?

— Балет артизи кижиге сценадан чарлыры — трагедия болур — деп Лепешинская чугаалады.— Үжен ажыг чыл дургузунда Улуг театрга танцылап келгенимни [illegible] чылдарым деп санаар мен. Мээң репертуарымга балет [illegible] турган. Минкустуң «Дон Киходунга» Китрини, «Уруг чыдар чараш дангынага» Аврораны, Чайковскийниң «Щелкунчиктиге» Машаны ойнап турдум. Ооң аңгыда амгы үениң шиилери — Астафьевтиң «Парижтиң чалбыыжы», Глиэрниң «Кызыл чечек», Кара Караевтиң «Диммирээшкинниң [illegible]» дээш оон-даа өске.

Театрга бердинген-даа болза, өске амыдыралдан хоорулбаан мен. Музыкага болгаш бөдүүска, таңныга дег, ынак мен. Өг-бүле амыдыралы-биле чергелештир хөй-ниити болгаш партия ажылынга киржип келдим.

Ольга Лепешинская сценадан чарылган-даа болза, бодунуң ынак уран чүүлүнге бараан болбушаан. Ооң эгезя мындыг. Римге чоруп турган, ол танцы кичээли эрттирер кылдыр Академия директорундан чалалга алган. Лепешинская чөпшээрешкеш, Москваның балет школазының программазында [illegible] аңаа өөреткен.

Элээн үе эрткенде, 1964 чылда, Берлинниң «Комише опера» театрының кол режиссёру Вальтер Фельзенштейн балет бөлүүн тургузуп бээрибиле Лепешинскаяны Берлинче чалаан. Ол ГДР-ге дыка хөй чыл дургузунда ажылдаан.

1966 чылда Ольга Лепешинская Будапешт хоорайже чалаткан. Ооң соонда хөй-ле чылдар дургузунда ГДР-ниң болгаш Венгрияның балет бөлүктеринге ажылдап келген. Ол бөлүк бүрүзүнге Улуг театрның байлак дуржулгазының дамчыдар дээш, ооң чаран, кайгамчык чүүлүн чедирер дээш бүгү күжүн берип келген.

В. САНКОВ,

ПМА-ның корр.

ДОКТААЛ СООНДА

Тес-Хем районнуң ажылчылары, ылангыя культура ажылдакчылары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда хүлээп алганы «Кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар. Аңаа дууштур СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш районнуң улус депутаттарының күүсекчи комитединиң каттышкан хуралынга 1980 чылга чедир тускай доктаалды хүлээп алган болгаш хемчеглерни ажылдап кылган.

Доктаалдың соонда «О-Шынаа» совхозтуң төвүнде түр 20 кижи олурар клубту тудуп дооскаш, апрельде ажыглаатга кирргеннер. Ол-ла совхозтуң төвүнге 300 кижи олуттуг кодээ Культура бажыңын келир чылын тудуп эгелээр. «Кызыгаарҗы» совхозтуң база-ла үстүнде адааныыс ышкаш Культура бажыңын келир чылын тудуп эгелээр. Ынчап көөрде 1980 чылда бүгү төптерге 300-тен ору олуттуг кодээ культура бажыңнары туттунгулаар. Район библиотеказының төптүдүлгезиниң белеткелин чорудуп турар, а район библиотеказының бажыңын бо айларда шиитпирлептер арга биеге долузу-биле бар.

Шүүрмактың арга-ыяш пунктузунда ажылчыннар хөй. Аңаа фабрика кылыры улуг ажыл-агый планынга кордуңгеш. Ынчангаш түңнелинде аңаа кээп ажылдаар ажылчыннарның саны амгы турганындан 2-3 катап өөвүдээр. Оларның ажылдааарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула. Бирги айтырыг Культура бажыңы апаар. Ынчангаш «Тыва кодээ тудуг» трези бо айтырыгны амыдыраашкан эгелеп шиитпирлээр үези келген.

Бо доктаалдың күүселдезин СЭКП Тес-Хем райкому доктаамал хынап, ажыл-агыйларга боттуг дузаны чедирип турар.

К. КОЛУР-ООЛ,
Тес-Хем район үскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Ёзулуг оолдар».
11.40—«Ховуда шуурган». Уран-чечен фильм.
13.00—«Билдингир-даа бол эдептиг». Дамчыдылгазы профессор С. П. Капица чорудар.
14.00—16.00—Чансар.
16.00—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Документалдыг фильмнер программазы.
17.00—«Э. Межелайтистиң поэзиязы».
17.30—«Зарайскиниң «Красный Восток» аргылдапас фабриказы». Бүгү ажылдың коллектив дугайында очерк.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—«Делегей байдалының допчулалы». Беседа.
18.25—«Угаанныгбай». Документалдыг фильм.
18.55—«Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
19.05—Телемедээлер.
19.20—Чаалалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Кодээ: ажыл-херектер болгаш айтырыгдар».
20.05—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң концерти. Удуртукчузу — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.
20.35—«Дескес кижилер». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.35—«Спортлото» тиражы.
21.45—«Эң ыяска ырак». Телешииниң баштайгы көргүзүү. «Бистиң кожаларывыс» деп бөлүктен. Автору — А. Романов.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Эжик артында». Документалдыг телефильм.
23.20—00.40—П. И. Чайковский аттыг VI Бүгү-делегей конкурузунуң лауреаттарының концерти. Төнгеде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары».
18.30— «Нипроэторгмаш-78». Делгелгеден репортаж.
19.00—«Харылзаар, горнистер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00—«Игрек-17». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуражылгазын» 17.20, «Кызыл дипкурьерлер» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 19.10, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Роберт кадар Тереза» 15.00, «Машина орар кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кортик» 15.00, «Гайдуктуң ат-алдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Өске черден келген херээжен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1938 чылдан бээр партия кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң Маадыры

Чүргүй-оол Намгаевич

ХОМУШКУНУҢ

бо чылдың июль 10-да, 61 харлап бар чораан назынында [illegible] өлгени-биле СЭКП Тес-Хем райкому, улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң күүскому, «Тес-Хем» совхозтуң парткому болгаш дирекциязы, республиканың Социал-хандырылга министерствизи, кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкому кажыыдал-биле дыңнадып, ооң ог-бүлезинге болгаш чоок кижилеринге хаңы кажыыдалын илергейлеп тур.

КОНКУРС ЧАРЛАТТЫНГАН

Бүгү-российаның бойдус камгалалының ниитилелиниң Тыва республика чөвүлели, ВЛКСМ обкому, аңнаар-тывыш болгаш ыяш ажыл-агыйының эргелели, аңчыларның болгаш балыкчыларның республика ниитилели, туризм болгаш экскурсияларның область чөвүлели, Күрүнениң балык камгалалының инспекциязы «Бойдус камгалалы—бүгү улустуң херээ» деп кыйгырыгның адаа-биле 1978 чылдың фотоконкурузун чарлаан.

Конкурстуң сорулгазы — бойдус камгалалының айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирин болгаш ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларының бойдусту камгалаар болгаш байлактарның кураавырларын көвүдедир талазы-биле чүүлдерин, бо талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастап турарын көргүзери болур. Конкурска киирер ажылдар чурттуң эң-не чараш булуңнарын, арга-ыяштарын, хемнерин, аржааннарын, шуралыктарын, хемнерин, а ол ышкаш янзы-бүрү дириг амытаннар —аң-меңнерин, куштарын көргүскен турар ужурлуг. Ол ышкаш чериниң байлактарын, оларны канчаар камгалап турарын көргүскен фото-чуруктарны база чорудуп болур.

Чуруктарның хемчээли 18х24 сантиметр болур. Фото-чурук санынга-ла допчу тайылбырын кылыр. Чуруктуң артынга авторнуң фамилиязын, адын болгаш адазының адын тодаргай бижип, адрезин шыы айтыр. Бо фотоконкурска фото-сонуургактар, профессионалдар, а ол ышкаш бүдүн-бүдүн коллективтер-даа киржип болур.

Конкурска тиилээннерни демдеглээрибиле моон адаанда шаңналдарны доктаадыкан:

Өңнүг фото-чуруктар дээш:
чаңгыс, бирги шаңнал—100 рубль;
чаңгыс, ийиги шаңнал—75 рубль;
чаңгыс, үшкү шаңнал—50 рубль;
ийи макталдыг шаңналдар —25-25 рубль.

Ак-кара өңнүг чуруктар дээш:
чаңгыс бирги шаңнал —75 рубль;
үш ийиги шаңналдар —50-50 рубль;
дөрт үшкү шаңналдар —25-25 рубль;
беш макталдыг шаңналдар —20-20 рубль.

Фотоматериалдарны чорудар чери: 667005. Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунда № 106-4 бажың, бойдус камгалалының ниитилели.

Фото-чуруктарны хүлээп алырының сөөлгү хуусаазы 1978 чылдың ноябрь 1.

Эң дээре ажылдарны парлаар.

ҮРЕГДЕП КААПКАН

ССРЭ-ниң Үлдезин Хөйлүзунуң 67-ги чүүлүнде: «ССРЭ хамаатылары бойдусту камнаар, ооң байлактарын камгалаар хүлээлгелиг» деп айыткан.

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозтуң девискээринде арга-арыг ховар. Ынчангаш ону аажок камнап, ооң будуктарын сыгарып безин кым-даа семевейн чораан. Суурну долгандыр турар Кыдыы-Хадыын, Ортаа-Хадыын деп чиңге хемчигештер чурттакчыларының чорааралы турган. Ам ол хемчигештерни көөрге чарлыыраан [illegible] колдуунда-ла төжектер арткан.

Район бүрүзүнде ындыг ажыл-агыйлары бар болгай.

А Өвүрнүң ыяш ажылагыйының ажылдакчылары бо «Саглы сууруга» не-даа бөгнес-тырлар. Оларның кеннек [illegible] ажыглап алгаш, «Кызыл тук» совхозтуң девискээринде хөй эвес ыяштыг төгечтелекчилер үрегдеп каапкан.

К. КАРА-САЛ.
Саглы суур.

АДЫГ

Адыг — бойдустуң бир созун амытаннарының бирээзи. Ооң, аты безин хөй, тыва чон ону шаандан тура: адыг ирей, даг-иргек, мажаалай азы хайыракан деп ойзуп адап чораан. Тывалар эрте-бурунгудан тура-ле аңнап-меңнеп амыдырап чорааннар. Хоочун аңчылар тайганы, бойдусту кончуг эки билир чораан.

Мээң ачам Биче-оол Ховалыг баа шыырак аңчы кижи чораан. Аң-мең болгаш тайганың дириг амытаннарының дугайында ооң солун чугааларын дыңнаарынга кончуг ынак чораан мен.

Адыг кыжын ижээнинге удуп чыдыптар. Чазын апрельдиң 15 үезинде ижээниинден үнүп эгелээр. Оон үнгеш ол мээс арнынга, хүннээрек черге хүнге дөгеленирин-ге ынак. Хүнге дөгеленип хүндээш 16-17 шак үезинде ижээнинде чыдыныңче дедир кире бээр. Ооң кажары черле аажок. Ижээниниң чоок-кавызын кайы-хамаан чок саза баспас, ие-чам үндүрбес. Үнүп чоруурда-даа, дедир ооң келирде-даа биеэги-ле изи-биле чоруур. Ол ижээнип шыргай иштинге, курагаг черге кылып алыр. Ижээнин күзүн, сентябрьның ортаа үезинде казып, белеткеп алыр. Ижээниниң иштин олурган кижи ооң дээвиринге дээр-дегбес хире бедик, чогум эжик тар (кижи арай деп сыныр). Дүндүү аажок чуга болур. Ооң кырынга туруп алгаш бут-биле тепсээр болза, дээвирин ойлуп кире бээр чыгыы. Ону чүге чуга кылдыр кылганыл? Чазын хар эрип эгелээрге, өл-суг черге сиңгеш ижээниниң дээвирин дамдылааш, адыгны оттуруптар— адыгның чазын оттурупарга медээзи ол диҗир. Ижээнден үнүп турар үезинде адыгның семизи-даа аажок.

Бир ижээнге 2—3-даа адыг кыштап болур. Күзүн орай төрээн оолдары-биле адыг кады кыштаптар. Даараазында кыжын ол оолдарынга бодунуң эрги ижээнин бээр, а боду өске ижээн казып алыр. Аныяк адыгларда дуржулга эвээш, ижээн казып шыдавазын кезиг адыг эки билир.

Майның эгезинден эгелеп адыг ажы-чем сурагмап чоруптар, ынчан ол ижээнден чаа үнген үези дег семис эвес, арып эгелээр. Мээстер, даг арыы кезип, чаш көк, оът-сиген дазылы тып чип, адыгның оъттап кыштаар үези ол.

Майның ортаа үезинден-не адыг дүн-хүн чок аңнап эгелээр. Адыг хүндүс кымысканк оон чазарлаар, кымыскаяктың ак чүүргаларын чиири-ле ол боор он. Эвам-арга иштинде чүдүктар андарар, оон база-ла курт-кымыскаяктар тып чиир. Шала кускээр ай, бес, кат-чимис чиириинге кончуг ынак. Тооруктап турда хала чок-ла Пөштүң бажыныче үне бергеш, ийи буду-биле пөштү орай куспактанып алгаш, ийи холдап силгип эгелээр, оон тооруктар черже барып дүшкүлээр. Ыяштан дүжүп келгеш, адыг тооруктуну чаңгыс черге болуп алыр.

Сентябрьның ортаандан ынай ижээнин белеткеп эгелээр. Ижээн иштинде эрги, ыяык сигенни (чаат, чиңгис) үндүрүп кааапкаш, курагаг, чаа сигенни эккелгеш, кылынадыр чадып алыр. Янзы-бүрү сигеннерни (колдуунда чаат, чиңгис) дову-рек-биле холуп турааш, ооң-биле ижээниниң аскын дуй теп каар. Адыг боду тайгалар кезип аңнап-меңнеп чоруур, күдүрээлиг ниптер неэуүте хонарынга ынак. Башкы хар чаап келирге, октябрьның 6-8 хүннеринде ижээнинге адыг оол келир. Ижээн аскы дуглап каап чүвезин иштинче киир ыткеш, боду ижээниниче кире бергеш, демгизин-биле ижээниниң иштин чарыындан дуй идип алыр. Ооң кыштаглай бергени ол.

Х. БЮРБЮ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищези 8 класс дооскан оолдар болгаш кыстарны училищеге өөренириниче чалап тур.

Силер ортумак эртемни болгаш дараазында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтың тудугжу чазаныкчызы.
2. 3—4 разрядтың штукатуру, хоюглаачызы, плиточниги.
3. 3—4 разрядтың электрогаз кацаачызы.
4. 3 разрядтың слесарь-сантехниги.
5. 5—6 разрядтың автомобиль краныңык машинизи.
7. Конструкцияларны монтажниги-даачызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дааачыларының мергежилинге чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртемниг аныяк оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр.

6. 5 разрядтың экскаватор машинизи.

Бүгү мергежилдер ааты-биле ийиги курска 9 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищени дооскаңының соонда:

1. Ортумак ПТУ-ну дооскан дипломну.
2. Тывыскан разряд талазы-биле төлевирлиг шөлээни бээр.
3. Училищеге өөренип турган үезин күш-ажыл стажынга киир санаар.
4. Училищени дооскаңнар ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге кирерде чиңгелделерлиг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трезиниң мурнакчы салбырларының бирээзинче силерни чорудар. Аңаа чаагайжыттынган ниитиниң чурттаалга бажыңын, өглүглерге квартираларны бээр, алыдаарынга, дыштанырынга болгаш мергежилин бедидеринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузаар.

Училищеге кирерин күзээннер директорга билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Эртем-билииниң дугайында документ (аттестат).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Киир бижидилге шынзылгазы (оолдарга).
4. 286 майык ёзутаар Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы.
5. Школадан характеристика.
6. 3Х4 хемчээлдиг 8 фото-чурук.
7. Боттарының урупларын бүгү өөредилге херекселдери биле (демир-ужук, шугум, карандаш, циркуль, кыдыраашпар-биле, 9—10 класстарның өөредилге номнары-биле), спорт хевиниб (кедалар, тапочкалар, чолдан чүвүрлер, хаактап кедер костюм-биле, трико-биле) хандырар дугайында аалдеңиниң хүлээлгезин кожар.

Кирерин күзээннер беседа эртери-биле училищеге август 28-те келгеш турар.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.

Телефоннар: директорнуң —2-21-09, директорнуң оралакчызының 2-54-14.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2141.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 162 (10759) | 1978 чылдың июль 13, четверг | 1925 чылда [illegible] | Өртээ 2 кап.

Тараажыларның үлүү

КИЕВ. (СЭТА-ның корр. Т. Аркушенко). Украинаның тараа шөлдеринде ажаалда чаа-ла эгелээн, ынчалза-даа Крым областың Красногвардейск районнуң «Россия» колхозунуң комбайнеру Н. Н. Костырбинниң комбайнызында аазы дутаар беш-адыр сылдыстыгаш кестүп келген. Оларның бирээзи-ле бастырган муң центнер тарааны көргүскен. Ажыл-агыйның механизаторлары-биле бир демей, Николай Иванович, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы [illegible] социалистиг хүлээлгезин эде көрген. «Нива» комбайнының бүнгеринден мурнунда көрдүнгенинден үш муң центнер тарааны хөй бээр, сезон дургузунда тараа бастырылгазын 15 муң центнер чедирерин хүлээнген.

Ростов областың «Гигант» совхозунуң коллективиниң чижээ-биле хөй-хөй ажыл-агыйлар, районнар бо чылдың болгаш онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш чарышка идепкейлиг-биле киржип эгелээн.

Запорожье областың Веселовск районунуң тараажылары планда көрдүнгенинден дыка хөйнү — 85 муң тонна тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынга урар деп шиитпирлээннер. Олар үш чыл дургузунда пландан ажыр 26,4 муң тонна тарааны садар. 1980 чылда чедип алыр деңнелди бо чылын чедип ап, тарааның нийти чыындызын 148 муң тонна чедирерин көрүп турар.

Колхозтарда болгаш совхозтарда ажаан алышкының техниказының парыгын чаарткан. Оон түңнелинде эртжен чылга бодаарга бир комбайнга онаалтыр ажаан алышкының 30 гектарга эвээжээр. Ажыл-агыйларның хөй курузу механизаторлары ийи эолчег-биле ажылдадыр, бо чылгы ажаан алышкынга 140 муң аныяк механизаторлар, чолаачылар, студентилер, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылдакчылары база албан-хаакчылары ажылдаар.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалын улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып көргеш, ону амыдыралга боттандырары-биле нийтиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткеп алыр дээш, ол чугула кампанияже кирипкен.

Совхоз мал ажылдыг. Ынчангаш мал чемнериниң белеткели эң-не кол ажыл болуп турар. Бо чылын 2500 тонна сигенни, 1500 тонна чаңгыс чылдыг үнүштерни белеткеп алыры планнаттынган. Совхозтуң сигенчилери мал чеминиң белеткелинче июль 6-да массалыы-биле эгелеп кирген. Ам сиген шөлдеринде 8 «Беларусь», 5 ДТ-75 трактор ажылдап турар. Олар сигенни 25 косилка-биле кестирип турар.

Мал чеми белеткээр бо механизастаттынган бригадада арга-дуржулгалыг 26 кижини быжыглаан. Кезип белеткээн сигенни дораан-на тырып боодалдааш, малчыннар турлагларынче сөөртүп чорударынче онза кичээнгейни салган.

Ам бо хүннерде Ак-Чыраа болгаш Сарыг-Хол шынаалаарында ажыл хайныышкынныг. Баштайгы хүннерде мал чеминиң белеткекчилери 150 гектар черниң сигенин кестиргеш, ону куртаадып тырып боодалдааш, кыштагларже сөөртүп чоруткан. Шынааларда баштайгы сараттар-даа көстүп келгилээн.

Бо чугула кампанияда киржип турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга совхозтуң дирекциязы онза кичээнгейни салган. Сигенчилер турлаанда ниити [illegible] [illegible], столоваяны болгаш складты туткан. Оларга поварлар амданныг аъш-чемни чогуур үезинде белеткеп берип турар.

Сигенчилерниң ортузунда ажылдың бедик шынары, кылыр ажыл нормазын хүн бүрү ажыр күүседири дээш социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың негелдезин база-ла бир дугаар ажылдап кылган. Мурнакчыларны шаңнап-мактаары, хүнде кылырының нормазы, ажылдың төлевири бүгүдеге билдингир. Кижилерниң хүн санында канчаар ажылдааның түңнели, самбырага көскү кылдыр бижээш азып турар. Чарышты дээштиг организастаап, ажылдың шынарын туда хынап турар чорук мал чеми белеткээриниң темпизин [illegible] идигни берип турар.

Совхозтуң сиген шөлдеринде оът-сигенниң үнүжү эки. Ынчангаш ажыл-агый ниитиниң малынга бүрүн четчир чемни [illegible] [illegible] болдунар аргазы бар. Чогумна ону чедип алырынче мал чеминиң белеткекчилери чүткүп турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Өвүр район.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГДА

Онгу беш чылдың үшкү чылында бистиң республикага элээн хөй бүдүрүлге, чурттаалга тудугларны ажыглалга кирер. Оларның чамдыктары 1978 чылдың баштайгы чартыында дужааттынган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа элээн каш тудугларны күрүне комиссиязы хүлээп алыр. Оларның бирээзи — Кызылга 365 орунну залчылар бажыңы — гостиница. Ам ында шеверлеп ажылдарны кидин-тулук чоруп турар. Чоокта чаа «Кызыл тудуг», 48 дугаар тускай эргелелдериниң коллективтери, монтажчылар гостиницаның чурттаалга корпузун ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнун хүнү — октябрь 7-де ажыглалга кирерин шиитпирлээн. Бо хүннерде ында С. Лузынчуктуң, Р. Лебедевтиң, Б. Донгактың, А. Максимовтуң бригадалары арызында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: солагай талада Б. Донгактың комплекстиг бригадазының кежигүннери (солагай талазындан) С. Оюн, В. Дагааланов, Ф. Чыргал болгаш А. Монгуш. Оң талада — бригадир Б. Монгуш (солагай талазында) тудугжу Т. Ангырбанга даалга берип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Мал чемнерин бүдүрерин көвүдедир болгаш оларның шынарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Мал чеминиң баазазының [illegible] чедип аллынган деңнел мал ажылының өзүп турар херегледерин амдаа долузу-биле хандырбайн, продукция бүдүрерин өстүрериниң темпизин саададып турарын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның, кедээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары болгаш специалистери мал чеминиң белеткелин ийиги чергениң айтырыы кылдыр көрүп турар. Мал чеми культураларны дүжүткүр эвес черлерге тарып, оларга чемишчилилгелерни эвээшти топ, ук культураларны тарыырының агротехниказын хажыдып турар. Үреди ажылы кошкак тургустунган, мал чеми культураларының болгаш сигеннерниң ажаан алышкының уламдыктырып турар, оон уламындан дүжүт чедир аллынмаан, чидириглер болдунуп, белеткеттинген чемнерниң шынары кудулап турар. Мал чеми белеткээриниң планын хөй-хөй ажыл-агыйлар, районнар болгаш областар чылдан чылче күүсетпейн келген.

Оът, сиг болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин көвүдедириниң база оларның-биле чурттуң чонун хандырарын экижидериниң шиитпирлиг чүүлү болур мал ажылын бедик шынарлыг чемнер-биле долу хандырарын чугулалап көргеш, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели мал чеминиң бүгү хевирлерин бүдүрерин көвүдедир, оларны тарыыр черлерни мелиорастаар, ол адырга эртем-техниктиг делгелгени дүргедедир болгаш ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг хемчеглерни ажылдап кылган.

1985 чылга чедир сиген белеткелин 80 млн. тонна, силосту — 274 млн. тонна, сенажты — 77 млн. тонна, витаминниг сиген далганын болгаш куртаткан өске-даа чемнерни 10 млн. тоннаны, брикеттээн болгаш борбаандылаан холуксаалыг чемнерни 14 млн. тонна чедир белеткээри көрдүнген.

Оң бирги беш чылда 12,4 млн. гектар сиген кезер шөлдерни болгаш культурлуг одарларны үнделин-биле экижидер талазы-биле ажылдарны чорудары, 1 млн. 115 муң га сиген кезер суггаттыг шөлдерни база культурлуг одарларны немей ажыглалга кирери, алезинниг, чартык элезинниг ховуларлыг болгаш дагжыг районнарга 27,3 млн. гектар одарларны суггаттыг болдурары көрдүнүп турар.

Сиген кезер суггаттыг шөлдерниң болгаш одарларның төлевилелде көрдүнген ажылдарының бүгү комплекзин [illegible], баштайгы дүжүтүн алган соонда ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң база «Сельхозтехниканың» органнзацияларының оларны колхозтарга болгаш совхозтарга дамчыдып бээриниң чурумун доктааткан.

Мал чеми белеткээринге болгаш ону болбаазырадып кылырынга херектиг бедик бүдүрүкчүлүг техниканы база мал чеминиң үрелирин болдурбас болгаш чемишкир шынарын бедидер, чидирин болдурбазын хандырар консервантыларны, полимерлиг плёнкаларны болгаш өске-даа химиктиг чүүлдерни кедээ ажыл-агыйга бээрин көвүдедир.

1979—1985 чылдарда 236 млн. кубометр ишкир силос болгаш сенаж шыгжаар черлерни, 13 млн. тонна дазыл чемиштиглерни болгаш өске-даа мал чеми шыгжаар черлерни ажыглалга кирерин онаалдазын тодараткан.

Малдың болгаш куштуң чем белогунуң негелдезин долузу-биле хандырар дээш тараа-бобы культураларның, люцерна, чочан-тараазы, соязы, люпинниң болгаш белогуг өске-даа культураларның тарылга шөлдерин калбартыр.

Үлетпүрге кылган оът-сөөк далганын, курган жомну болгаш өске-даа мал чемин чедээге бээрин көвүдедир.

Эвилел фондузунга бээр люцерна, хөй чылда үнер өөл культураларның болгаш өске-даа культураларның үрезиниң белеткээриниң хемчээли тодараттынган.

Мал чеминиң чылдан чылче шилчиир курлавырын тургузар, ниитиниң мал ажылының болгаш чоннуң хууда малының мал чемнеринге херээн долу хандырар болгаш малдың быжыг чем-сугурун тургузаар сорулга-биле 1979—1985 чылдарда мал чеми бүдүреринин комплекстиг программазын республика, область, район, колхоз, совхоз бүрүзүнге ажылдап кылырын организастаарын болгаш боттандырарын эвилелдиг республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, райкомнарынга болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, обкүүскомнарга болгаш райкүүскомнарга даасаан.

Мал чеми бүдүрерин интенсификастаарының эң чугула эртем айтырыгларын шиитпирлээринче эртем-шинчилел болгаш төлевилел органнзацияларының кичээнгейин угландырары Эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга, Мал ажылының болгаш мал чеми белеткээриниң машина тудуушкунунуң министерствозунга, Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязынга сүмелээн.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чорууң бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрерде мал чеми бүдүрериниң болгаш белеткээриниң пландарының күүселдезин өөренип көөрү чугула деп санаан.

Мал чеми бүдүреринге болгаш белеткээринге, мал фермаларын болгаш куш ажылын комплекстиг механизастаарынга хереглээр бедик бүдүрүкчүлүг техниканы 1978—1985 чылдарда бүдүрерин көвүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында

Мал ажылын болгаш мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле ажылдарны механизастаарынга херектиг машиналарны болгаш дериг-херекселдерни бүдүрерин көвүдедиринче угланган алээн хемчеглерни соолгу чылдарда боттандырган. Ындыг болзажок мал ажылының болгаш мал чеми белеткелиниң механизастаттынганының деңнели ам-даа кудуу боop турар.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели мал ажылынга болгаш мал чеминиң белеткелинге херектиг машиналарны болгаш дериг-херекселдерни 1981—1985 чылдарда 14 млрд. ажыг рубльге бүдүрерин доктааткан.

Мал чеми белеткээринге база мал ажылынга бедик бүдүрүкчүлүг чаа техниканы, ооң иштинде мал чеми ажаар 65 муң боду чоруур, 37 муң кожуглуг комбайннарны, 40 муң кожуглуг сиген кезип хуштаар машиналарны, ол [illegible] [illegible] чилерни, 65 муң рулоннуг пресс-подборщиктерни, янзы-бүрү марканың 247 муң саазда тургузуглардың бээр, Чаа подборщик-сараттакчы лаарны, сарааат сөөртүр кожуглары, шакта 8 тонна комбикорм бүдүрер күчүлүг автоматтыткан цехтерниң комплекстерин, кевит болгаш суук органиктиг чемишчилилгелер сөөртүр болгаш тарадып тегер улуг машиналарны бүдүрүп эгелээри көрдүнген.

Куш фермаларын болгаш фабрикаларын, мал фермаларынга мал чемнерин белеткээрин база суг-биле хандырылгазын, инек саарын механизастаарын 1981—1985 чылдарда колдуунда доозарын болгаш малга чем кааш бээрин база одек арттаарын механизастаарын кескузу-биле экижидерин ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехникага» болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даасаан.

Мал чеми бүдүреринге

(Төнчүзү 2-ги арында).

БЕДИК ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ

Нийти билиг школаларының, профессионал-техниктиг училищелерниң болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң башкыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Өөреникчилерни өөредиринге болгаш коммунистиг кижизидеринге чедип алган чедиишкиннери дээш шаңнаары болза:

Тыва АССР-ден

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ орден-биле

Сырол Маппак-ооловна **Достай** — Каа-Хем районнуң Сарыг-Сепнин № 2 ортумак школазының директору.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУГ орден-биле

Наталья Акимовна **Мистрюкова** — Кызыл хоорайның № 2 ортумак школазының башкызы.

Сечиней Кечиловна **Монгуш** — Өвүр районнуң Солчур ортумак школазының башкызы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» орден-биле

Николай Григорьевич **Захаров** — Кызыл хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң [illegible] мастери.

Евгений Иванович **Малышев** — Кызыл районнуң Кок-Тей ортумак школазының башкызы.

Далар-оол Хомушкуевич **Мыдык** — Тожу райкүүскомунуң улус өөредилге килдизиниң инспекторы.

Валентина Бызыловна **Натсак** — Эрзин районнуң Эрзин ортумак школазының башкызы.

Августа Михайловна **Ондар** — Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык ортумак школазының башкызы.

Альбина Владимировна **Фунтикова** — Кызылдың педагогика училищезиниң башкызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» медаль-биле

Севзелмаа Алексеевна **Сат** — Чадаана хоорайның № 1 ортумак школазының башкызы.

Людмила Ивановна **Семенова** — Таңды районнуң Бай-Хаак ортумак школазының башкызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» медаль-биле

Валентина Маркеловна **Дорофеева** — Туран хоорайның № 1 ортумак школазының башкызы.

Сагаан Иргитовна **Ооржак** — Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының башкызы.

Алефтина Чадамбаевна **Уйнук** — Улуг-Хем районнуң Кок-Чыраа сес чыл школазының башкызы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июнь 27.

Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты бөлүк башкыларга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезинге ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты республиканың моон адаанда бөлүк башкыларынга тыпсыр.

Виктор Ондарович **Бавуу-Сюрюн** — Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сес чыл школазының директору.

Нина Андреевна **Волохова** — Кызыл хоорайның школа-интернадының химия болгаш биология башкызы.

Арбычыга Салчакович **Даржаа** — Тыва АССР-ниң Чырыдылганың министерствозунуң инспектору.

Зоя Ивановна **Журавлева** — республиканың аныяк туристер станциязының методизи.

Делгермаа Чоодуевна **Ночага** — Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Анна Васильевна **Кузьменко** — Тожу районнуң Ырбан ортумак школазының башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1978 чылдың июнь 28.

Е. К. Петровага Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Кедээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыязы дээш Таңдыда күрүнениң сорт шенээр участогунуң улуг агроному Екатерина Константиновна **Петровага** Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.

1978 чылдың июнь 28.

СЭКП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СЭКП Төп Комитединге төп солуннарның, журналдарның, ном үндүрер черлериниң, телевидениениң болгаш радиодамчыдылгазының, информация агентилелдериниң болгаш идеологтуг өске-даа албан черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйының үнүп ийик чогумнар дугайында» деп [illegible] илеткелин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кереглиг.

Чөвүлел хуралын ажыдып СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков кылган. Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин киришкен.

Бодунуң эгелиг СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан алган партияның амгы аграр политиказы социалистиг [illegible] чаа байдалдарын болгаш херекселдерин эртем талазы-биле илереткен деп демдеглээн.

Чөвүлел хуралга айыткан-биле алырга, массалыг информацияның болгаш пропагандаының чепсек-херекселдериниң эң кол сорулгазы болза, ажылчы чоннарның эң калбак массаларынга СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин, Л. И. Брежневтиң илеткелин чедирери, ааны үе-чадазында [illegible] аграр политиканың [illegible] бүгү партия [illegible] [illegible] болгаш коммунистерниң хандыкылын [illegible] ап алырынга идепкейлиг-биле дузалаары болур. ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлериниң чедиишкинниг күүседири бүгү партия, совет, комсомол, профсоюз органнзацияларының кол сорулгазы болур. Партиялыг, телевидениениң болгаш радионуң хүлээлгези болза ол сорулгаларны билири-биле хөй миллион кижилерни чепсеглээри, оларны сорук кирери, кедээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң дугайында партияның телевидение программазын амыдыралга боттандырары чугула [illegible] күжениишкиннерни мөөңнээри болур.

Партийлыг, телевидениениң болгаш радионуң кол темазы болза массаларга организастыг, партийжи-политиктиг болгаш идея-кижизидилгени ажылды, кедээ коммунистерниң хандырары [illegible] бүдүрери-биле чырыдары, кедээ ажыл-агыйның партийжи удуртулгазының [illegible] [illegible] [illegible] болур. Кедээ ажыл-агыйны [illegible] [illegible] партияның, бүгү улустуң херээ болур болгаш ол сорулгаларны шиитпирлээринге күш-ажылчы коллектив бүрүзү болуңуң турар черин тып алыр ужурлуг.

Улус ажыл-агыйының эң чугула кампаниязы — кыска хуусаада болгаш чидириг чокка тудуг ажаалдазын [illegible] чорударын, белен продукцияны [illegible] бүрүзүн камнап алырын болгаш херегленикче чедирерин, ажыл-агый бүрүзүнге мал чеминиң эргежок чугула курлавырларын тургузарын дуржен чыдарынга күженишкиннерин [illegible] көрдээге, телевидение болгаш радиодамчыдылга органнарынга сүмелээн.

(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Эгези 1-ги арынында).

болгаш белетээшкинге, мал фермаларынга болгаш куш ажылынга бүгү ажылдарны комплекстиг механизастаарынга ажыглаар чаа машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, чижээлээрге, шакта 5 тонна [illegible] ... агрегаттарны, [illegible] ... торуур дагаалар турар ... шакта 20—25 муң борбак чуурга сорттан адгылаар автоматтыг шугумнарны болгаш оон-даа өске дериг-херекселдерни 1978—1984 чылдарда чогаадып ылгаш, шенелдезин чорутпаш, калбаа-биле бүдүрүп эгелээрин Мал ажылының болгаш мал чеми белеткээриниң машина тудуушкунунуң министерствозунга, өске-даа министерстволарга болгаш ведомстволарга даарткан.

Москва областа болгаш Москва хоорайда каттыжылышкыннар база бүдүрүлгелер ... [illegible] ... Люберецкиниң Ухтомский аттыг заводунга база ол ышкаш мал чеми дээрбедеп-хээндектээр дериг-херекселдерни «Бутуртсельмаш» заводунга 1978—1980 чылдарда бүдүрерин организастаар.

Мал болгаш куш ажылының база мал чеми белеткээриниң машиналарын болгаш дериг-херекселдерин доктаат-

кан хемчээлге бүдүрерин хандырары-биле ... [illegible] ... тудар болгаш машина тудуушкунунуң министерстволарының амгы үеде ажылдап турар заводтарын алгыдар болгаш эде дериир. Мал ажылының болгаш мал чеми белеткээриниң машина тудуушкунунуң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге ... [illegible] ... 1981—1985 чылдарда ниитизи 1,7 млрд. рубльдиң капиталдыг салыышкыны тускайлаар.

рияларга ... [illegible] ... ажылдадыры-биле ... [illegible] ... оларның томуйлаткан аргадуржаалынга алыр ажыл чедиирин ... [illegible] ... шинчилел институттарынга ... [illegible] ... ветеринария лабораторияларынга болгаш өске-даа ветеринария албан черлеринге 6 ай чедир стажировка эрттирери чугула деп көрген.

Ветеринария ажылдакчыларының коммунал хандырылгазынга алзы чингелдерин, а ол ышкаш оларны шанналарының системазын экижидерин доктаалда көрүп турар.

Чигир свёклазын тарып өстүрерин комплекстиг механизастаар болгаш химижидер база чигир үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдер дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чигир свёклазын тарып өстүрерин комплекстиг механизастаар болгаш химижидер ... [illegible] ... бүдүрериниң интенсификациязының болгаш чигир бүдүрериниң ... [illegible] ... тургузары шаптыктыг улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Чигир свёклазын садып алырын 1985 чылда 97 млн. тонна чедирерин болгаш чигир бүдүрериниң ... [illegible] ... доктаалда тодаргайлаан. 1981—1985 чылдарда свёкла тарыыр ажыл-агыйларга 70 муң свёкла сеялкаларын, 25 муң [illegible] тайыстаар автоматтыг кезинчилерин, 80 муң культиваторларны, 14,5 муң свёкла ... [illegible] ... чоруур машиналарны, шакта 200 тонна ... [illegible] ... чүдүрүкчүлерни берген турар. Колхозтардан болгаш совхозтардан чигир ... [illegible] ... 120 муң автомобильдерни, оларның иштинде 69 муңну КамАЗ ... [illegible] ... Чигир свёклазының тарылгазын минералдыг чемишкиннер болгаш гербицидтер-биле бүрүн хандырары телевилеттинген.

1981—1985 чылдарда чигир свёклазының сугаттыг черлерге шөлүн РСФСР-ге, Украин ССР-ге болгаш Молдав ССР-ге калбартыры, Казах болгаш Кыргыс ССР-лерге сугаттыг черлерниң мелиоративтиг байдалын экижидер болгаш ... [illegible] ... ажылдарын чорудары ... [illegible] ...

Чигир үлетпүрүнүң күчүзү 1981—1985 чылдарда дүн-хүнде 140 муң тонна чедер. Чигир заводтарының свёкла ... [illegible] ... механизастаттынган складтарны болгаш кадыг шывыглыг ... [illegible] ... площадкаларны 8,5 млн. дөрбелчин метр шөлдүг кылдыр тудары телевилеттинген. Чигир заводтарын технологтуг материалдар бээри-биле чугай казар карьерлериниң күчүзүн калбартыр турар.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый, аъш-чем министерстволарынга РСФСР-ниң, Украин, Молдав ССР-лериниң Министрлер Чөвүлелдери-биле кады ол эвилелдешкен республикаларга чигир свёкла бүдүрер болгаш сайзырадыр ажылдан кылыр талазы-биле аграр-үлетпүр каттыжылыышкыннарны организастаар хемчеглерни боттандырарын даалган.

Мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның баазазынга свёкла тарып өстүрериниң ... [illegible] ... ажыл-агыйларын 1978—1979 чылдарда район бүрүзүнге ... [illegible] ... тургускаш, чигир свёклазының бедик ... [illegible] ... куш-ажылдын болгаш хөрөнгиниң эң эвээш чарыгдалын үндүрүп тургаш алыр талазы-биле мурнакчы дуржулга школаларын организастаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга даалган.

1978—1985 чылдарда комбикормнар бүдүрерин көвүдедир болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң комбикорм үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң техниктиг деңнелин бедидериниң дугайында

Комбикорм бүдүрер үлетпүрүн хөгжүдериниң четпес темпизиниң уржуундан чылдың-на дыка хөй хемчээлдиг тараа комбикорм болгаш мал чеми холумактары кылдыр болбаазырадып кылбайн, мал чемнинге ажыглап турарын доктаалда демдеглээн. Комбикорм кылыр бүдүрүлгелерни кудулдерин ажыглаарын кинчер талазы-биле доктааттынган даалгалар күүсеттинмейн турар.

1985 чылга чедир күрүнениң үлетпүр бүдүрүлге черлеринге комбикормнар бүдүрерин үндүрерин 72 млн. тонна, белок-витаминниг немелделерни —5 млн. тонна, премикстерни —385 муң тонна чедирерин доктаалда көрген. Күрүнениң комбикормнар кылыр бүдүрүлгелериниң күчүлерин 1981—1985 чылдарда хонукта-ла 94,6 муң тонналыг бүдүрүп үндүрерингге чедир киирерин даалгазын бадылаан. Комбикормнар бүдүрериниң ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелерин тудуп, тургузарын моон-даа сонгаар улам калбартыры чугула деп санаан.

Комбикорм үлетпүрүн чаа машиналар болгаш дериг-херекселдер, савалар болгаш өске-даа ... [illegible] ... хандырарының хемчеглерин тодараткан. Комбикорм үлетпүрүнүң ажыглаар чиг-аймаан болгаш белок продукциязының шынарын ... [illegible] ... хемчеглерни база айыткан.

Бүдүрүлгениң технологиязын экижидип, чиг-от курлавырларын таарымчалыг ажыглап, шынарны эргелеп башкарарының комплекстиг системаларын ажылдап кылыр болгаш ону ажыглап тургаш кылдынып турар комбикормнарның, белок-витаминниг немелделерниң болгаш холумактарның шынарын экижидерин хандырарын ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даарткан.

1978—1985 чылдарда мал чемнери немелделерни, үнүштерни камгалаар чүүлдерни болгаш микробиология үлетпүрүнүң өске-даа продукциязын бүдүрерин улам ыңай хөгжүдериниң дугайында

Микробиология үлетпүрүнүң продукциязын ажылдаар чоруун бедик ажыл-агыйлыг бүдүрүлгезиниң, ылангыя мал ажылының ажыктыг чорууну бедидеринге улуг салдарлыг боор турар. Ынчалза-даа микробиология үлетпүрүнүң хөгжүлдези бедик деңнелдиг болза-даа, ол ады ... [illegible] ... продукциязынга улус ажыл-агыйының негелдезин долузу-биле хандыртынмайн турар.

Мал чемнери кылыр белок-ту, аминокислоталарны, премикстерни, фермент препараттарын, мал чеми кылыр антибиотиктерни болгаш витаминнерни, үнүш камгалаарының микробиологтуг чүүлдерни, бактериалыг чемишкиннерни 1978-1985 чылдарда бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле чайбан программаны СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаан.

Микробиология үлетпүрүн хөгжүдери-биле ол бирги беш чылда 2,9 млрд. рубль капитал салыышкынын тускайлап берип турар. Чаа-даа бүдүрүлгелер черлерин тудуп, ажылдадырынга киирер болгаш технологтуг дериг-херекселдерни ... [illegible] ... бүдүрүп үндүрер талазы-биле даалганы тускай болгаш үлетпүр министерстволарынга берген.

1 млн. 210 муң тонна мал чеми дрожжилерин, 21 муң тонна лизинни, 144 муң тонна премикстерни, 7,3 муң тонна үнүштер камгалаарының микробиологтуг чүүлдерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле чаа-чаа бүдүрүлге черлерин 1981-1985 чылдарда ажыглалга киирерин көрген.

Чаа технологтуг дериг-херекселдерни, а ол ышкаш микробиологтуг синтезтиң продукциязының эң чугула хевирлерин кылырының комплекстиг шугумнарын белеткеп кылгаш, микробиологтуг үлетпүрге бээрин Химиялыг болгаш нефтяной машина тудуушкунунуң министерствозунга, Чиик болгаш аъш-чем

үлетпүрүнүң машина тудуушкунунуң министерствозунга, Прибор болгаш автоматчыдылга, башкарылга системаларының дериг-херекселдериниң министерствозунга даасkan.

Микробиологтуг синтезтиң продукциязын бүдүрүп үндүрер талазы-биле эртем-шинчилел, үлетпүр-дуржулга болгаш телевилел-конструктор ажылдарын улам калбартып, ажыктыг чоруун бедидерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында микробиология үлетпүрүнүң ... [illegible] ... ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга, чогуур министерстволарга болгаш ведомстволарга даасkan.

Мал ажылында уксаажыдылга херээн улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында

Мал ажылын интенсификастаарының эң чугула факторларының бирээзи болур уксааяжыдылга херээн экижидер сорулга-биле селекция-уксааяжыдылга ажылын организастаарын сайзыраңгайжыдарының талазы-биле улуг хемчеглерни ап чорудары доктаалда көрүп турар.

Мал ажылында уксаажыдылга херээниң талазы-биле бүгү-эвилелдиң эртем-бүдүрүлге каттыжылышкынын, а таарымчалыг деп санаан черлерге — чогуур республика, край болгаш область каттыжылышкыннарын тургузарын көрген. 1978—1979 чылдарда область, край болгаш республика бүрүзүнге малдың уксаажыдылгазын болгаш уксаажыдылгазының ажыл-биле селекция-уксаажыдылга ажылының комплекстиг планнарын ажылдап кылгаш бадылаарын, эртем-шинчилел албан черлеринге, селекция төптеринге болгаш уксаажыдылга бүдүрүлгелеринге ... [illegible] ... бедик продукциялыг чаа уксааларын ... [illegible] ... даалгалар берип ... [illegible] ... дылгазын тодарадырын айтып турар.

Ону чедип алырда, кол-ла киржилгениң угландырып чүүлдер болза: сүттүг мал ажылынга — сүт саалдазын, сүттүң үстүг болгаш белоктуң хемчээлин улгаттырарынче, малдың аарыгларга шыдамыын күштелдиреринче болгаш оларны ажылдың үлетпүр технологиязынга чөпшээттирерынче, продукциязын единицазынга мал чемнери чарыгдалын эвээжедиринче; эъттиг мал ажылынга — малдарның беш санын өстүрерин болгаш өрүг деңнелин улгаттырарынче, оларны тарыры, азыраарынын байдалдарынга улам таарыштыр бүрүн чедип алырынче, бедик болгаш өске-даа мал чемнериниң ажыглаарының ажыктыг чоруун улам улгаттырарынче; хаван ажылынга —хаваннарның дүргени четчип, өзеринче болгаш оларның эъдиниң шынарын экижидеринче, хонукта деңнелинге улгаттырарынче, продукция единицазынга мал чемнери чарыгдаарын эвээжедиринче, эът болгаш бекон үнүмнерининиң хаваннарның бедик продуктивнуг ... [illegible] ... болгаш хевирлерин тургузарынче хаваннарны үдетпүр аргалыг-биле хайыкастап тырын өстүрерде гетерозистиң эки чуулуун калбаа-биле ажыглаарынче; куш ажылынга — ... [illegible] ... дүрген, а ол ышкаш ... [illegible] ... база чуулга бээр угланыышкынныг бедик продуктуулуг куштарның хевирлерин болгаш кросстарын тургузарынче салган турар уштуруг.

Сүт болгаш эът ... [illegible] ... мал ажылының, хаван болгаш хой өстүрүп, азыраашкыннын уксаажыдылга ажыл-агыйларының саны көвүдээр, куш ажылының талазы-биле уксаажыдылга ... [illegible] ... бүдүрүлгелериниң ... [illegible] ... калбаар. Бүдүрүкчү бүтүн байны өстүрер болгаш оларның уксааларының шынарын тодарадыр ... [illegible] ... немелде фермаларың, уксаажыдылга херээниң болгаш малдың тарып боозадылгазының талазы-биле күрүне станциялары, контроль-шенелде станцияларын организастаар турар.

Уксаажыдылга ажыл-агыйларының бүдүрүлге талазы-биле ажыл-чорудулгазын малдарның продуктуулуг ... [illegible] ... бедик шынарлыг ... [illegible] ... планнарын күүсет-биле ... [illegible] ... доктааткан.

Уксаалыг болгаш бедик продуктуулуг чоруун эки-иштиг малдарны база малды, а ол ышкаш уксаажыдылга хаваннарны болгаш хойлары республикалар аразынга сайгарылгазының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылдыр чугула деп көрген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүнениң өске-даа ажыл-агыйларының, «Союз-плем...» организацияларын дамчыштыр мөөгерлиг боду малды республикалар аразынга сайгарар планга киирипт садар экижиткен бедик продуктуулуг мал ... [illegible] ...

Уксаажыдылга херээниң болгаш малдарны тарып боозадыры талазы-биле уксаажыдылга бүдүрүлгезиниң, күрүне станцияларын тускай дериг-херекселдер-биле хандырарының экижидериниң хемчеглерин көрүп турар.

Уксаажыдылга ... [illegible] ... материалдар ... [illegible] ... база көрүп турар.

Мал ажылынга ветеринария хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Ветеринария албанының, биология үлетпүрүнүң болгаш Союззооветснабтың үлетпүр системазының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер талазы-биле, мал аарыгларынга удур-ажыктыг профилактиктиг хандырыр талазы-биле, ... [illegible] ... ыйызбырлаан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу малдарны аарыглардан болгаш олурудан камгалаарын күштелдирер талазы-биле, мал ажылының объекттерииниң ветеринария-санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле, эмнелге-профилактиктиг хемчеглерниң ажыктыын бедидер талазы-биле, колхозтарга болгаш совхозтарга ... [illegible] ... ветеринария эмнелгелериниң, амбулаторияларының болгаш аптекаларының ... [illegible] ... мал фермаларынга болгаш комплекстерин тургузарда болгаш эде дериирде ветеринария-санитарлыг объекттерни хандырар талазы-биле комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар тудалдаан.

Мал ажылын специализастаар болгаш концентрастаар ажылдарын чорудуп турары-биле холбаштыр күрүнениң ветеринария албанының организациялары болгаш албан черлериниң ... [illegible] ... сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерни боттандырарын, чуртунун районнарын-та малдарның оон аарыгларындан талазы-биле ... [illegible] ... лабораторияларны тургузарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, чогуур ажыл-агый организацияларынга сагылдаан.

1978—1985 чылдарда ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга препараттарны, дериг-херекселдерни болгаш ... [illegible] ... талазы-биле даалгаларны чогуур министерстволарга болгаш ведомстволарга доктааткан, ол сорулга-биле мал ажылынга витаминнерни, химия-фармацевтиг, синтетиг препараттарны, антибиотиктерни, ... [illegible] ... ветеринарияга херектиг медицина техниказын болгаш приборларын бүдүрер база үлетпүр бүдүрүлгелерин тургузар, эң баштай ... [illegible] ... болгаш эде дериир көрүүн ...

Ветеринария институттарының мал комплекстеринге, куш фабрикаларынга болгаш диагноз тургузар лаборато-

Кукурузаның селекциязын болгаш үрезин ажылын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында

Чурттуң колхозтарының болгаш совхозтарының кукурузаның бедик продуктуулуг гибридтерлиг болгаш сорттарлыг шынарлыг үрезиннеринге херээлээн долу хандырар болгаш ол кукурузаның үрезиннериниң эргежок чугула магадылалы фондузун тургузар сорулга-биле 1981—1985 чылдарда 1,3 млн тонна хемчээлдиг үрезиннерни бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле даалгаларны доктаалда бадылаан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу ССРЭ-ниң сортсемпромунуң системазынга кукуруза үрезиннериниң талазы-биле бүдүрүлге каттыжылыышкыннарын 1978—1979 чылда организастаар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг Кодээ ажыл-агый эртемнериниң академиязы эртем-шинчилел албан черлериниң колдективтерин кукурузаның бедик продуктуулуг, дүрген быжыышкынныг-биле, доктуга быжыы-биле, бедик ... [illegible] ... тиг болгаш сугтарылгага таарымчалыг-биле, бедик үрезин продуктуулуу-биле ылгалыш турар, аарыгларга болгаш хоралакчыларга болуушкун иммунитеттиг (удурланыр аргалыг) база механизастыг ажаал алыышкынга эки таарыыр гибридтерни тургузарынче болгаш бүдүрүлгеге эң дүрген шиңгээдип алырынче угландырар.

1981—1985 чылдарда үрезин өстүрер тускайжыткан ажыл-агыйларга, эртем-шинчилел албан черлериниң дуржулга бүдүрүлге ажыл-агыйларынга болгаш кодээ ажыл-агыйның ... [illegible] ... база техникумнарның өөредилге-дуржулга ажыл-агыйларынга кукуруза үрезинин сайгарып ажылдаар 95 заводтарның тудуун боттандырары көрдүнген. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң системазынга кукуруза үрезинин сайгарып ажылдаар, сезонда ниити күчүзү 44 муң тонна заводтарын, а ол ышкаш 362 тонна күчүлүг камералыг кургадыкчыларны болгаш сезонда 131 муң тонна күчүлүг ылганчы цехтерни тудары болгаш чаарты дериири телевилеттинген. Ол сорулгаларга чугула херектиг машиналарны болгаш дериглерни бүдүрерин болгаш ... [illegible] ... машина тудуушкунунуң министерстволарынга доктааткан.

Кукурузаның эрте бышпыр болгаш ортумак эрте бышпыр гибридтериниң биеги салгалының үрезиннерин бүдүрерин болгаш белеткээринге идиг бээр сорулга-биле, 1978 чылдан эгелээш, ажыл-агыйларга ... [illegible] ... үрезинге өнээштир 2 ... [illegible] ... холуксаалыг мал чемнерин оларга үткүштүр садары көрдүнүп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг болгаш саң-хөө байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели колхозтарга болгаш совхозтарга оларның экономиказын быжыглаары-биле болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринге чугула байдалдарны тургузары-биле саң-хөө дузазын чедерерин чугула деп көрген. Ол сорулга-биле чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның 1972 болгаш 1975 чылдарда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уржуундан үнген каражалар болгаш чидириглер-биле холбашкан Күрүне банкызындан алган ниити түңү 7,3 млрд. рубль чээлдерин үндүр бижиирин шиитпирлээн, колхозтарның, совхозтарның Күрүне банкызындан алган чээлдериниң талазы-биле 4 млрд. рубль өрейн төлээрин 12 чыл иштинде сонгаарладыр болгаш ук чээлдерге хуу төлээриниң оларны хостаар. 1979 чылдың апрель 1 дээн эгелээш колхозтарның, совхозтарның, өске ажыл-агыйларның болгаш чурттакчы чоннуң күрүнеге садары сүт, сливка, мал үү, дүк, каракуль-смушка чиги, хой болгаш ешкү, чеме ажыглаар орай картофель болгаш болбаазырадыр ажылдап кылдыр картофель, огурецтер, помидорлар, сонгуна болгаш чеснок дээш ынаңчы чугаалдыг күрүнениң садып алыр өртектерин бир чылга ортумаа-биле 3,2 млрд. рубль түңге улгаттырар.

Агаар-бойдустуң халавындан болгаш өске-даа таарымча чок байдалдардан совхозтарның болгаш күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң чидириглерин эгидип бээриниң чурумун сайзыраңгайжыдар дугайында

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан болгаш бойдус халавындан совхозтарның каражазын эгидер сорулга-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң системазында совхозтарга амгы үеде бойдустуң күштүг болгаш турар эргезиниң албан страхованиезиниң негелделерин бөлүк хамаарыштырары чугула деп көрген.

Совхозтар бойдустуң аңаа хөреңгизинден страхование төлевирин ук районда, областа, крайда, республикада колхозтарның аът-хөреңгизин страхованиелээриниң хевирлери үнер кылдыр төлээр. Чамдык совхозтарга херек аңаалга таарыштырары страхование ... [illegible] ... бюджеттен аңаа ... [illegible] ... тиилдер ... [illegible] ... Ол сорулга-биле ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге чыл санында 1 млрд. рубльди тускайлаар

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң системазында совхозтарның страхование фондузун кургаар фондузу кылдыр эде тургускан. Ол ажыл-агыйларның хуваар ... [illegible] ... 20 хуузун (РСФСР-ге болгаш Казах ССР-ге 30 хуузун) шилчидип ... [illegible] ... Курлавыр фондузунче чоруткан ниити түңүнуң 50 хуузун совхозтар боттары ажыглаар, өске кезиин ук ажыл-агыйларның хамаарышкан турар министерствозунуң төпчүткен фондузунче шилчидер чурумну доктааткан. Курлавыр фондузунуң акша-хөреңгизин ССРЭ-ниң Куртстрахованиезиниң эгиттеян каражазы даалгарынга, ССРЭ-ниң Күрүне банкызынга тандыртынмаан өрейн төлээринге база бодуунуң саңнаалга хөреңгизинниң четпезин дыдырарынга ажыглаттынар.

Хууда чуртталга бажыңнарының тудуун улам ыңай хөгжүдериниң болгаш кодээге кадрларны быжыглаарының дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кодээге кадрларны быжыглаар сорулгага ... [illegible] ... колхозтарга болгаш совхозтарга чуртталга база культура-ажыглал хандырылга тудугларын улам ыңай калбартырының улуг ужур-дузалыын көрүп турар деп доктаалда ... [illegible] ... демдеглээн.

Ынчалза-даа кодээге чуртталга тудуунуң темпизи амдаа чавыс болуп артып-ла турар. Чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда хууда чуртталга бажыңнарының тудуунче чогуур кичээнгей салбайн турар. ... [illegible] ... коммунал талазы-биле таарымча чок байдалдыг кылдыр ... [illegible] ... бажыңнар тудар ... [illegible] ... Хорумнуң ... [illegible] ... бажыңнарны тударда боттуң дузазы ... [illegible] ...

Күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салыышкыннарының күзели-биле чуртталга бажыңнарын тударын-биле черле хууда чуртталга бажыңнарының тудуун улам ыңай хөгжүдери колхозтарның болгаш совхозтарның кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң чуртталга фондуларын көвүдедиринге болгаш дүрген чааргени ... [illegible] ... кодээ ажыл-агыйда кадрларны быжыглаарынга идигни бээри чугаадаан.

Чаагайжыды тургускан хууда чуртталга бажыңнарын ... [illegible] ... болгаш кредиттиң бажыңнар ... [illegible] ... дериин доктаалда көрүп турар. Ону колхозтарга болгаш совхозтарга ССРЭ-ниң Курбанкызының ... [illegible] ... 1 ... [illegible] ... бажыңнар ... [illegible] ... хууда бажыңнарның ... [illegible] ... ... [illegible] ... болгаш архитектура телевилел талазы-биле хайгааралды ТЭТ ... [illegible] ... Советтери боттандырар.

Хууда чуртталга бажыңнарын ... [illegible] ... төлээр талазы-биле кодээ ажылдакчыларынга чиигелделерни тургускан. Чаалга берген акша-хөреңгиниң ниити түңүнүң 50 хуузун совхозтарның экономиктиг идиг бериишкиниң акша колхозтарның аңаа дугжуп турар фондуларының күзели-биле бедир эгидер. Ынчангаш бажыңның смета өртээниң 35 хуу хемчээлин бөлтайгы төлевир кылдыр ажылдакчы бодунуң акша-хөреңгизи-биле төлээр чурумну доктааткан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле дүрүшкениниң боттары шериглерден халашкан шииналарга, чаа өг-бүле тургузарга болгаш аныяк специалистерге, а ол ышкаш ажылчын кужу шуут чедишпейн турар ажыл-агыйларга дорт кээп ажылдаар-биле келген малчыдар механизатор ажылдакчыларынга бажыңга төлевирин 10 хуу чиигедир эргени тывыштап турар.

Чамдык совхозтарга болгаш колхозтарга ... [illegible] ... чаалга ... [illegible] ... Күрүне бюджединиң акша-хөреңгизиниң ... [illegible] ... эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн. Суурларда эвес болгаш суурларның бодунда инженер-коммуникацияларының болгаш дериг-тергиниң тудугларын күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салыышкыннарының күзели-биле боттандырары көрүп турар.

Чаагайжыды тургускан кодээ девискээрлиг хууда чуртталга бажыңнарының тудуун ыяш панельдерин болгаш заводка белеткээн эптеп тудар конструкцияларын база өске-даа деталдарын бүдүрүп тургаш, боттандырар. Ону бүрүн хандырып, кодээ тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазын улам калбартыр талазы-биле хемчеглерни доктаалда айтып турар.

* * *

Бо доктаалдарда айыттынган доктаалдарның чүрүмнерин күүседиишкинин хандырар, кодээ ажыл-агыйның бүгү продукцияларын бүдүрериниң болгаш сайзыраңгайжыдары улам ... [illegible] ... база арт-тырын болдурар ... [illegible] ... профсоюз, комсомол организацияларын, совет болгаш ажыл-агый органнарын ... [illegible] ... СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Ажыглалга кирер тудугда

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынга ажыл-иш хайнышышкыныг. Мында Ак-Довурактың ийи тудуг эргелелиниден шупту 6 бригададан ангыда кераалиг ажылдар кылыр организацияларының болгаш тереңдешкен будурулгелерден мында келген ажылчыннар болгаш студентилерниң тудугжу отрядтарының кежигуннери ажылдап турар.

Ажылчыннар холдарында корпустарнын дериг-херекселдерин четчелеп, монтаж болгаш электри, суг дамчыдылгаларындан ангыда шевергел ажылдарын: чугайлаашкын, будуур ажылдары болгаш чааглайжылга ажылдарын кылып эгелээн. Ажылдап турар бригадаларда Саганов Шыыраптың бызанчы-бетонщиктер, Галина Колданың шевергекчилер бригадалары өскелерден шалыпкын, макталдыг ажылдап турарлар.

Коммунист Галина Колдаланың бригадазы бо чугула тудугда ниныынң бирги чартыында чедип келген. Мурнакчы бригада манаа келгеш өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп эгелээн. Олар амгы хүннерде эът комбинадының хандырылга корпузунда шевергел ажылдарын кылып турар. Бо ийи каът корпуска эът комбинадының удуртур ажылдакчыларының ажылдаар өрээлдеринден ангыда, ажылчыннарның хөй эде кеттинер, чунар чери, столовая болгаш хандырылганың өске-даа чугула өрээлдери турар. Улуг корпустуң шевергел ажылдарын мурнакчы бригаданың кежигуннери июль 20-де бүрүн доозуп, ажылчын комиссияга хүлээдирин хүлээнген.

Чамдык бригадалар мынчаар шалыпчы ажылдап, чугула тудугну дүрген ажыглалга киирер дээш кызып турзадаа, өске кожа ажылдап турар бригадаларының кежигуннери планын күүсетпейн, ажыл хүнү үзүп турар чоруктар бар. Июль 3-те тудуг эргелелдериниң 6 бригадазындан 91 кижи ажылдаар ужурлуг турда чүгле 54 ажылчын ажылдап хүнзээн. Бо чорук мында ажылдап турар тудуг участоктарының начальниктериниң, оон мастерлериниң хыналда чогунуң, ажыл шагы үзерлер-биле шыңгыы демиселди чорутпайн турарының херечизи болуп турар. Эң ылангыя эът комбинадының боттарының, К. Иргиттиң шевергекчилер бригадазындан ажылчыннары хөй хүннү үзүп турары илерээн.

Ажылчын күш хөй. Оларны чөп ажыглаары-биле чогуур ажылды хуваар, план күүседизин дааш негелдени. Ажылчыннар [illegible] политиктиг ажылды күштелдирери чугула.

Х. МОНГУШ.

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Онгу беш чылдың [illegible] чылының бирги чартыында будүрүлге организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП Моңгун-Тайга райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди түңнеп чугаалашкан.

1978 чылдың планын доңдур болгаш ажыр күүседир база будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шиңгарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартыр дугаарында партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын амыдыралга боттандырар база партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш районнуң партия организацияларының организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды коллективтерге чоруткаанының түңнелинде чамдык эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээн.

Районнуң херегленкчилер ниитилели бирги чартык чылда 1 миллион 41 муң рубльдиң барааның чонга садар хүлээлгезин 1 миллион 97,3 муң рубльге боттандырып, хүлээлгезин 106,4 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорып орар. Ол ниитилелдиң чемненилге черлериниң [illegible] планын 105,4 хуу күүсеткен.

Херегленкчилер ниитилелиниң садыг ажылдакчыларында ап, квартал планын ажыр күүседип турар садыгжылар хөй. Чижээлерге, район төвүнде үлетпүр барааннарының магазининиң эргелекчизи, Тыва АССР-ниң садыының болгаш хөй-ниити чемненилге черлериниң алдарлыг ажылдакчызы Д. О. Чанаа, азып-чем барааннарының садыының эргелекчизи М. Аракчаа, автолавканың чолаачы-садыгжызы М. Салчак, ажыл-агый барааннарының садыының эргелекчизи Ф. Даржаа, Мугур-Аксыда столовая повары Н. Дондар-оол болгаш өскелер-даа ындыгларга хамааржыр.

Районнуң харылзаа белдириниң коллективи бирги чартык чылда планныг онаалдазын 106.2 хуу күүсеткен.

Амыдырал хандырылга комбинады планын 107,7 хуу кылдыр боттандырган. А районнуң киночеткиин болгаш коммунал ажыл-агый конторазы планныг онаалдаларын күүсеткен.

Будүрүлге организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги чартык чылда бүгү көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен районнуң херегленкчилер ниитилелиниң коллективи (баштаар черниң даргазы Б. Д. Салчак, партия эге организациязының секретары К. Х. Ламажап) базып чорип алгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл туг-биле шаңнаттааны.

Районнуң харылзаа белдириниң коллективи ийиги черге заавып, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң дипломунуң ийиги чергези-биле шаңнаттааны.

Ийиги чартык чылда планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин доңдур болгаш ажыр күүседир дээш [illegible] бригада, звенолар аразынга болгаш ажылчын кижи бүрүзүнге чедир социалистиг чарышты тодарган, дээштиг кылдыр организастаарын, чарыштың түңнелдерин коллектив бүрүзүнге ап, квартал санында үндүрүп, шиңнал-макталды он-шаанда тыпсып турарын, [illegible] дээш мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле тодаргай ажылдарны чорударын будүрүлгениң удуртукчуларынга, партия эге организацияларынга, [illegible] профэвилел болгаш комсомол организацияларынга [illegible] хуралдан даскан.

Чамдык [illegible] ажылдар-биле чергелештир будүрүлге организацияларының ажылында четпестер база бар.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының чурук тырттырар болгаш баш таарар цехтери планныг даалгазын күүсетпейн турар. Оон [illegible] дирекциязы, [illegible] шилин, оларны чогуур кураттарга өөредип албаан турарында.

Сентелге-тудуг участогу 1978 чылдың бирги чартыында капитал тудуг кылырының планныг онаалдазын 82 хуу, [illegible] планын 83 хуу күүседип, кошкак ажылдаан. Оон бир [illegible] тудуг объектилерин чогуур тудуг материалдары-биле чедир хандырбайн келгенинде. Чижээ, райком болгаш райкүүском бажыңының тудуу 1974 чылда эгелээн. Мынчага бирги каъттың хаалаы безин доозулбаан. Ол ышкаш бо чылдың март айда тудуп эгелээн ийи [illegible] ажыглалга кирбейн турарының чылдагааны база тудуг материалдарының [illegible] зинде. Тудуг-сентелге участогунуң ажылын дорт удуртуп, тудуг материалдары биле уяктел чок хандырар ужурлуг будүрүлге организациязы «Тыва сентелге тудуг» трест (начальниги М. П. Емельянцев). Оон удуртулгазында турар инженер-техниктиг ажылдакчыларның [illegible] актыгы чугула. Оон уламындан тудугну ажыглалга [illegible] турар.

Д. КУУЛАР.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 161 «Шында»).

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Бүлчүң Баадамбаевна Куулары — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Экер-ооловна Монгушту — Аянгаты ортумак школазының башкызы.

Александра Эмекейевна Саазы — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Селикпаа Бадыевна Саазы — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Кысыгбай Доржуевна Сатты — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң культура килдизиниң ажылдакчызы.

Дырыш Дамбаевна Сечекти — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Кысыгбай Кокейевна Хертекти — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Оолак Байыровна Хомушкуну — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Хоже Хертековна Келейни — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Светлана Содунамовна Куулары — районнуң харылзаа белдириниң почтачызы.

Балдыңма Сарыговна Кужугетти — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Соктама Байыровна Саазы — «Тыва даг-хүрү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыны.

Чечек Делиховна Севилди — «Тыва даг-хүрү» тудуг эргелелиниң [illegible].

Мария Чыргаловна Соянны — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кертина Оржаковна Хомушкуну — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Маруся Богуновна Ыымы-оолду — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

ЧООН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Херел Хүлер-ооловна Монгушту — Ийме суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Сундуй-ооловна Монгушту — Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Долгаткаа Оолак-ооловна Ондарны — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Седип-оол Самбууевна Ондарны — Хөндергейде [illegible] ажылчыны.

Чечек Бюрбюевна Ондарны — Ийме ортумак школазының ажылчыны.

Вера Суван-ооловна Оюнну — нефтебаза операторун.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Александра Күдер-ооловна Куулары — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Александра Маадыр-ооловна Куулары — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Хамаатай Маннай-ооловна Куулары — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Балдановна Куулары — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сендиң Давыйтыковна Монгушту — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Самбылдаевна Хаяа-оолду — Шеми суурда уруглар садының эргелекчизи.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечек-Бара Чимитовна Кара-Салды — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Салбакмаа Кертик-ооловна Монгушту — Чадаананың ясли-садының ажылчыны.

Шоңгалмаа Дочун Дагуувна Монгушту — таңныыл черинин ажылчыны.

Доржей Доржуевна Ондарны — Сүт-Хөлдүң участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Зоя Алдын-Хереловна Сарыглары — Сүт-Хөл ортумак школазының ажылчыны.

Александра Донгаковна Тангыт-оолду — Баян-Тала [illegible] ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Ондаровна Делгер-оолду — Чадаана хоорайда № 6 профтехучилищениң ажылчыны.

Анна Монгушевна Кужугетти — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Дина Чактыловна Монгушту — «Тыва» совхозтуң кадрлар килдизиниң инспектору.

Долзат Бадыевна Монгушту — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Нина Васильевна Монгушту — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Садыг Даазы-Белековна Ондарны — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Галина Сүрүң-ооловна Ооржакты — Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Алла Ооржаковна Темекти — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Карбы Соксаимайевна Ховалыгны — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Кежик-Уруг Байкараевна Чүлдүмнү — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Шимит Сереновна Дүдүпту — Күңгүртүг суурда ясли-садиктиң ажылчыны.

Чартынмаа Канаевна Дүжүпенни — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Серенмаа Бойдуевна Ондарны — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Холажыковна Хертекти — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Очуровна Очур-оолду — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Урут Байкараевна Сендажыны — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Биче-кыс Хереловна Кыргысты — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Болат Коковна Монгушту — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Кунзенмаа Ламаевна Монгушту — Солчур суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Тюлюшевна Сатты — Солчур суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Валентина [illegible] Ажыны — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Калдар Хомушкуевна Донгакты — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны.

Айлаңмаа Артынаевна Кара-Салды — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны.

Дина Ажы-ооловна Ондарны — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны.

Достак Мыйчыковна Ооржакты — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны.

Өрге Үйче-ооловна Ооржакты — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Көңчүкпановна Сатты — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ХӨЙНУ АЛГАН

Хөй кыргылдазын дүрген, эки шынарлыг чорудар соруглганы Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери салган. Малчын Монгуш Чүлдүм кадарган хоюнуң бир бажындан-на 2,8 килограмм дүктү кыргып ап, пландан 300 грамм ажырган. Куулар Кошкар-оол бир хойдан-на 2,7 килограмм дүктү алгаш, ниити черле болган.

Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарышты организастаан, оон түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп турар. Кыргыкчы Монгуш Инчек соолгу беш хонуктуң чарыжынга тиилекчи болган, хүн нормазын ол 130 хуу күүседип турар.

М. ТЮЛЮШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТБЧ-НИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕССИЯЗЫ

Москвага июль 11-де Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң сессиязы болуп эгелээн.

Сессия чепсекти эндере будүрериниге удур, чепсегленишкиниң [illegible] болгаш чавырлышкын дээш тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитиниң демиселиниң чугула айтырыгларын, планетаның [illegible] черинде байдалды, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң [illegible] улам ыңай идепкейжидериниң угланган хемчеглерин чугаалажып көөр.

Бодунуң бүгү кужениишкиннерин тайбыңның херээнге болгаш чаа ниитилелди тургузарынга үндүрүп турар чурт болур Совет Эвилелинге сессияның артып турарынга сеткил хандыышкынын хуралды ажыдып тура ТБЧ-ниң президентизи Р. Чандра илереткен.

Оон соонда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чуве чугаалаан. Тайбың болгаш улустар аразында [illegible] чугаалаарынче, улустарның аңгыл чок чоруун хандырарынче угланган бүгү чугула базымнар оон ады-биле холбашкан кижи — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев Силерге байыр чедирерин болгаш [illegible] бээрин дилээн деп, Б. Н. Пономарев чугаалаан.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң демиселиниң түңнелинде, хөй-ниити шимчээшкиннериниң идепкейлиг хедеришкиннериниң түңнелинде делегей харылзааларынга 70 чылдарның эгезинде болган ортузунда эки өскерилиишкиннер болган деп, оратор уламчылаан.

ТБЧ-ниң Президиумунуң сессиязы болуун ажылын уламчылавышаан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ-БИЛЕ

Лаос Улус-Демократтыг Республикада янзы-бүрү объектилерни тудуунга болгаш [illegible] улам-на хөй совет организациялар болгаш будүрүлгелер техниктиг дузаламчыны көргүзүп турар апарган. Чижээ, совет специалистерниң дузазы-биле Хуапхан можуда Неп хемин кежир тудуп турар көвүрүгге херек бүгү кезектерни Воронежтиң көвүрүг кезектерин бүдүрер заводу белеткеп кылган болгаш чүдүрүп чоруткан. Ол дугайын ССРЭ-ниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң [illegible] СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Ол объект чурттуң амыдыралынга кончуг чугула. Тропиктиг чаашкыннар үезинде ол хем дажый бээр болгаш ол хемниң эриктеринде турар районнарның аразында кандыг-даа харылзааны үзүптер. Ол көвүрүг хөй санныг чүъктерни чедирерин дүргедедир аргалы бээр.

Ол тудуг база бир чугула ужур-дузалыг: ажылчыннарның национал кадрларын белеткээриниң школазы ол болу берген. Совет специалистерниң дузаламчызы-биле лаос өөреникчилер амгы үениң техниказын шиңгээдип ап, чаа профессияларга өөренип алганнар. Көвүрүг тудар баштайгы отрядты республикада тургускан.

Неп хемде көвүрүг болза совет специалистерниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп турар объектилерниң чүгле бирээзи болур. Вьентьянда амгы үениң госпиталын ажыглалга киргени чурттуң амыдыралында улуг болуушкун болган. Нефть баазазының, автосентелге мастерскойларының тудуунда ажылдар калбарган.

Энергетика, даг тывыышкынының талазы-биле, кедээ ажыл-агыйда болгаш өске адырларда совет-лаос харылзаалар калбарган.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ЮВЯСКЮЛЯ. (СЭТА). Финляндияның камгалал күштериниң дайынчылары СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту чылыы-биле уткуп алганнар. Финляндияда ол албанның аян-чоруун ылып келген.

Совет аалчы чадаг шериг бригадазынга чораан болгаш финн дайынчыларының амыдырал чурттаалгазы-биле база өөредилге-дайынчы белеткели-биле таныжып. Ювяскюляга ол көргүзүг ужудуушкуннарынга олуржуп, ужар чуул техниказы-биле таныжып. Финн ужудукчуларының бедик мергежилин ССРЭ-ниң камгалал министри демдеглээн.

Аян-чорукка Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту Финляндияның камгалал министри Т. Тахкамаа, Финляндияның камгалал күштериниң кол штавының начальниги Л. Каннинен, чурттуң камгалал күштериниң генералдары болгаш офицерлери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. С. Степанов үдеп чорууру.

Бичии уруглуг херээжен болгаш оон чанында «Амыдырап чурттаар, нейтронуг бомбаны хоруур» деп улуг ужук-биле парлаан сөстер бар. Ол плакат Тайбыңның немец эвилели деп барыын-герман партияның чоокта чаа болган ээлчеглиг конгрессиниң демдээ болур. Оон киржикчилери, ГФР-ниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң төлээлекчилери черде тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң демниг демиселиин ядролуг халапты чайладып болур болгаш шыдаар ужурлуг деп медеглээннер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮҮ ДИПТЕРДЕН

БУХАРЕСТ

Турчениде Румынияда эң улуг чылыг электри станциязының 330 муң квт күчүлүг турбогенераторун токту берген. Чаа ЧЭС-тиң күчүзү 2640 муң киловатт болур. Аңаа дериг-херекселдерни болгаш агрегаттарны республиканың [illegible] тудар эң улуг будүрүлгелери оон иштинде Бухарестиде «Электропутере» деп аар машина тудар заводу кылып берген.

ЛОНДОН

Глостершир графствода Фэирфорд районнуң чурттакчылары ол районда туруп турар шериг-агаар баазазынга АКШ-тың стратегтиг ужар чуулдарын бомбардировщиктерин тергииге «барааш болур», оларлар чүүл кудар 15 америк самолёттарның турарынга шиитпирлии-биле удурланган.

Чоокта чаа англи чазак Фэирфордта британ шериг-агаар күштериниң баазазынга ол самолёттарның турарын чөпшээрээн.

Хөй-ниитиниң янзы-бүрү кезектериниң төлээлекчилерин деп тургускан «Хөделиишкин комитеди» чурттакчы чон америк самолёттарын тургузуп турарынга удур демиселин уламчылаар деп медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК

«Норфолк энд уэстерн рейлуэй» деп демир-орук компаниязының АКШ-тың 14 штадында [illegible] муң хире албан хаакчылары ажыл соксадыышкыны чарлааннар.

Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын төлээлеп турар профэвилелдер [illegible]-биле чугаалажылышкыннар үезинде оларның эргелерин калбартырын негээн. «Автоматизацияның» [illegible] орук эдеринниң ажылдан [illegible] деп турарынга олар база удурланганнар.

САН-ХОСЕ

Хинотега дээр Никарагуа [illegible] диктатор Сомосаның [illegible] арааттаныг халдаашкынының түңнелинде үш кижи өлүрткен болгаш ажыл дээрге-ле 14 кижи балыглаткан. Чыскаалганнар реакциятиг езу-чурумнуң нетеп сүрүүшкүннерин болгаш кара туразында [illegible] солсадыын, демократтыг эргелерин болгаш хостадалгаларны катап тургузарын, бүгү политхоругдаттырганнарны хостаарын негээннер.

ДЕЛИ

[illegible] ортектер барык ийи катап өскен. Өртектерниң өскениниң кол чылдагааны болза хуу садыгжыларның чажыт улуг курлавырларны кылып турарында болур деп, ЮНИ дээр информация агентилели демдеглээн. СЭТА.

ХАРЫЫСАЛГАДАН ЧАЙЛАВАС

БЕРЛИН. «Ис чок читкен» деп чарлаан чили патриоттарның [illegible] дугайында кыйгырыгны хунтага «Нойес Дойчланд» солун чоруткан. Патриоттарның тереңдерниң хөй хүннер дургузунда аш чарлааны турбужо, чажыт шагдаа чериниң тудуп хоругдаан Чилиге хосталга болгаш демократия дээш муң-муң демиселчилерниң салым-чолунуң дугайында амга чедир чүү-даа билдинмес деп, таныжыларында солун бижээн.

Кара туразында аажылаашкынның дириг херечилери бар болганда, фашистиг езу-чурумга удурланыышкын шимчээшкини Чилиде оозун болгаш бызыгын турар болганда [illegible] хөй санныг [illegible] дээш чили хунта харыысалгадан чайлавас деп солун бижээн. Ол шиитпирлерин бүгү делегейде идепкейлиг деткимчени ап турар.

РИМ. Чилиде политиктиг хоругдаттырганнарның амы-тынын камгалаар [illegible] бүгү кужениишкиннерни [illegible] делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыгны нетеп сүрүүшкүн ужурундан чуртун каггаш чоруур ужурга таваржыкан Чили демократтыг организациязы болур «Демократтыг Чили» деп комитет үндүрген.

Езу-чурумнуң тудуп хоругдаашкыннарын [illegible] хары бээриниңдан хунта бүгү чада-биле оптаалдарын уламчылап турар деп комитеттиң мында парлаан үндүрген медеглелинде айыткан. Политхоругдаттырганнарны хостаар дээш демиселге демократтыг болгаш патриотчу бүгү күштерниң чаңгыс эвээ хөделиишкиннериниң чугулазын комитет онзалап демдеглээн.

БРЮССЕЛЬ. «Ис чок читкен» деп езу-чурумнуң чарлааны 2500 чили патриоттарның кадыкшылының дугайында, оларны хоругдаан турар черлерин [illegible] удур үндүрген буруудадылгашкылар [illegible] Пиночеттиң хунтазының парлаан үндүреринң дугайында бүгү делегейниң хөй миллион ак сеткилдиг кижилериниң негелдезинге боттарының үнүн Бельгияның хурал-хүнит ажылдакчылары каттыштырган.

Бельгияның протестант хурал-хүниниң синодунуң даргазы А. Дж. Питерс [illegible]

(СЭТА)

АМЕРИК ЭКОНОМИКАНЫҢ ААРЫЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Амгы үеде АКШ-та ажыл чоктар 6 миллион чедип, акша үне чоктадып, амыдыралдың бандалы хүн үнген турдум дорайтап турар, экономиктиг [illegible]. Бо чорук АКШ-тың ниитилел болгаш политиктиг ажылдакчыларының таарзынмас чоруун болдуруп турар.

Экономикада кризистиг байдалды [illegible] кандыг-даа тодарган саналды чазак чери үндүрүп шыдаваан деп сенатор У. Проксмайр телевидениеге чуве чугаалап тура медеглээн. Мээң бодалым-биле алырга, АКШ-тың экономиказы чоокку үеде сегивес, эрги хевээр артар деп, ол чугаалаан.

Акшаның үне чокталыр чоруун болгаш ажыл чок чоруктар хары угаа шиитпирлээрниң кандыг-даа ору чок деп америк кеску экономист, Гарвард университединиң профессору Дж. Гэлбрейт демдеглээн.

Экономиктиг бергедээшкиннерге удур чазактың ап турар хемчеглери ажык чок боор турарын «Нью-Йорк таймс» солун бижээн болгаш бо дээрге, «шагда-ла эвилээр ужурлуг турган хоочураан аарыг-дыры» деп демдеглээн.

ФАШИСТЕРНИ ПОЛИЦИЯ КАМГАЛААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың [illegible] ультра барыын үзелдиг организацияларын [illegible] деткип турар.

Хөй-ниитиниң удурланышкынын [illegible] Чикагонуң [illegible] Маркет-паркка боттарының чыскаан эртирген. Ак кештиглерниң национал-социалистиг партиязы дээр бөлүктүң [illegible] баштадып алган, фашист демдектер [illegible] «Америкада кара кештиг кижилерни, еврейлерни болгаш коммунистерни узуткаар» [illegible] кыйгырып турган.

Чикагонуң 500 хире чепсектиг полициялары нацистерни долгандыр бүзээлеп алгаш, оларны камгалап, [illegible] Чикагонуң хөй-ниитиниң төлээлекчилерин [illegible] корум чурум чок чоруктарга сылдагалап алгаш, нацистерге удур хөй-ниитиниң кыжаан чыскаалдының 65 киржикчизин тудуп хоругдаан.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскаадкан фото-чуруктарның «Бистиң адывыс — комсомол» деп республика делгелгезин 1978 чылдың октябрь-ноябрь айларында организастап чорудар. Ону ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели, республиканың Улусчу чогаадылгага бижыңы болгаш тыва транспорт эргелели организастап эрттирер.

Фото-чуруктар делгелгезинге күзелдиг кижилер кирижир. Совет аныяктарының сорунгус күш-ажылын, социалистиг чурттуң черлериниң эгээртинмес байлаан, оон каас-чаражын, угаан-бодалдың кайгамчык чаагай идеалдарын, бистиң үениң кижизиниң иштики байлак сагыш-сеткилин делгелгениң киржикчилери фото-чуруктарынга илередирин оралдажыр ужурлуг.

Ук делгелгеге фото-чурукка ынактарның дагаалында чаңгыс ажылдарын киирип болур: ак-кара болгаш өңнүг чуруктар, кылагар саазынга парлаар, хырбалавас, жаар болгаш техника талазы-биле аңгы-аңгы болур ужурлуг, а уран-чечен болгаш документалдыг-даа боон болур. Фото-чуруктарны 30х40 см азы 50х60 сантиметр хемчээлден улгаттырбас. Өңнүг фото-чуруктарга хемчээл барымдаалавайн барып болур. Фото-чуруктарның артынга автор фамилиязын, адын, адазының адын долузу-биле бижиир. Оон аңгыда төрүттүнген чылын, профессиязын, чурттап турар черниң адресин айтыр, фото-чуруктуң адын тыпсыр.

Кылагар саазынга хемчээли 18х24 см чуруктун хыналдага аңгы парлааш чорудар. А оон артынга авторнуң талазындан үстүнде айыттынган чуулдерни шуптузун долузу-биле бижиир.

Фото-чуруктарны дараазында адреске чорудар: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 57. Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы.**

Чорутган фото-чуруктарны рецензияллавас болгаш авторунга дедир эгитпес. Чуруктарны чорудар сөөлгү хүнү 1978 чылдың сентябрь 29.

Ажылдарны жюри мындыг категория ёзугаар үнелеп көөр:

1. Хүннүң чугула айтырыынга хамаарышкан чурук.
2. Янзы-бүрү бөлүк фото-чуруктар.
3. Спортка хамаарышкан фото-чуруктар.
4. Жанрлар аайы-биле фото-чуруктар.
5. Өңнүг чуруктар.
6. Фотопортрет.

Категория бүрүзүнге-ле I—III чергениң дипломнарын болгаш акша шаңналын тыпсырын оргкомитет шиитпирлээн.

Оон аңгыда мактал бижиктерин болгаш өске-даа шаңналдарны аңгы-аңгы организацияларга база бүдүрүлге черлеринге, жюриниң киржилгези чокка тыпсыр.

ОРГКОМИТЕТ.

Бистиң кожавыс Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның чурукчуларының Кызылда ажыттынган делгелгезинде 36 чурукчулар болгаш уран-шевер мастерлер ниитизи-биле 52 ажылын көрүкчүлерге бараалгатиан.

ЧУРУКТА: МАР-ның Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү З. Сухээнин «Чайлагда» деп чуруу.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МУЗЫКА УРАН ЧҮҮЛҮНДЕ ЧАА АТТАР

Музыка уран чүүлүнүң делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI фестивалы Москвага чоокта чаа болуп эрткен.

ЧУРУКТА: виолончелистер конкурузунуң лауреады (хүлер медаль болгаш үшкү шаңнал) совет музыкант Александр Князев.

А. КОНЬКОВ биле В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

КУРОРТТАР ДЕВИСКЭЭРИН, АРЖААННАРНЫ КАМГАЛААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга бойдус камгалалының дугайында тускай хоойлуну бадылааныындан бээр ындыгла үр болбаан. Маңаа хамаарыштыр эмнедир хөлдер дугайында бодумнуң бодалдарымны илередиксеим.

1932 чылдан бээр курорт боор туруп келген Чедер хөлдүң ачы-дузазын каш катап көрүп, маңаа 1961, 1969 чылдарда болгаш ам 1978 чылдың бирги сезонунда казыкшылым быжыглап, дыштанып келдим. Бир сезонда-ла маңаа 190 кижи эмнедир, а үш сезонда 570 кижи дыштанып, эмнедир. Тыва чоннуң амыдыралында бо баштайгы эмнелге-курорт болуп турар. Бо хүннерде ында республиканың булуң бүрүзүнден келген малчыннар, механизаторлар, ивижилер, тудугжулар, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары дыштанып турар. Оларга таарымчалыг байдал ында тургустунган.

Ынчалза-даа сеткилге хомудаачыг бир-ле чүве бар: хөлдүң суунуң эвээжеп турары. Эрткен чыл-биле деңнээрге, ол 50 метр кызырылган. Чылдагааны чүдел? Бойдус камгалалының дүрүмнерин сагывайн келгенивисте. Курорттуң ажыттынган чылын 1932 чыл деп санап турар бис. Ол үеден эгелээш, оон кыдыынга негаан зона кылдыр ыяштардан гарын, үнүштерден өстүрүп алган болза эки турган ийик.

Хөлдү долгандыр тараа шөлү. Аңнарын кааң ховунуң довурраа хат хадыырга-ла хөлче үрдүнүп, ону хээп турар. Эмнедир, дыштаныр хөлүвүс мындыг байдалга турда, аңаа кандап хувурэвес боор.

Кызылдан 45 км черде Дус-Хөл бар болгай. Ында база-ла кижилер дыштаныр, эмнедир турар. Ол база бойдустуң чайгаар бүткен хайырааы-дыр. Ол онзагай артыкчы эдилеп, ажыглап турарывыс кончуг багай. Хөлдүн эриинде турлаглар чоогу боктуг, аъш-чем артыы, лаазалар, шил савалар, арага шилдери кайы-хамаан чок октаттынган чыдыр. Хөлдүң суун арыг эвес ажыглап, хирлендирип турар чоруктар бар.

Шагаан бээр чоннуң эмнедир келгени Тарыс (Изиг-Аржаан) аржаанның байдалы үстүнде көргенивис курорттардан дээредевес. Үш-Белдир курортту ажыглап тургусканы база-ла эки эвес. Тускай путевка-биле аңаа барган чамдык кижилер бойдус камгалалының дүрүм-хоойлузун үреп, эмнеткени-даа чок, аңнаар, балыктаар, каттаар, оъттаар чулар. Оон эккелген олчазын улуг өртекке садар ийинчангыс кижилер бар. Бо болза бойдусту камгалаар туржук, аңаа хора чедирип турары ол-дур.

Өвүр, Бай-Тайга районнарның девискээринде үнелиг эм аржааннар бар болгай. Чижээлээрге, Өвүрнүң Улаатай, Бай-Тайганың Шивээлиг, Ышкылыг аржааннарынга чайгы үеде чон арбын болур. Бо аржааннарның ганнаштары байдалы база-ла дээредевес. Дыштанганнар чоруурда бөгүн аштавайн каапталы хомудандыг.

Бир эвес аржаан, курорт, хөлдер девискээрин, оон ногаан үнүштерин үреп, бөктагдырып, оът-сигенин, ыяш-дажын кезип, чүтүп типчеглээр болза, олар чиңнип, суу согуун болур таварылгы кынга-даа билдингир.

Ынчангаштын чүртүвүстүн бойдус байлаан камгалап, ону ылангыя эмнедир, дыштаныр курорттарывыстын девискээрин камгалап көрээлинер деп бүгү чонну кыйгырып тур мен.

С. САНДАН,

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ДУЗА-ДЕТКИМЧЕ, КАДЫ АЖЫЛ ХЕРЕК

Бо чылдың январь 31-де үнген «Шын» солунда «Эптеш чогу-билее» деп эгелиг, Тес-Хемден Д. Мижиттиң чүүлүн чүүлдүгүнүн номчудувус. Курүнениң малын кадарганаң, камгалаары кадарчы кижиге ындыктыг хүлээлге. Хой-даа, бода-даа мал кадарган кижилер дуң, хүн чок кадарар. Ол хире кадарып көрүп тургашла, оорга алзыптары ховар эвес. Шаанда малды бөрү чиптер дээш карактаар болгай. Ам дээрге «ийи буттуг бөрү» ковудакчы-дыр. Мижиттиң чүүлүнде кадарчылардан өре-шире үзулбестээни чаңчыл болган.

Ниитиниң малын-даа кадарган кижилерниң малын оор аппаарга, улустуң хууда-даа малын оор аппаарга дем чокка, машина чокта чер чедип, тып ап чадап каар. Чадаг кижи чүнү чедип ап боор. Оорнуң көвүдээни кижилерде машинаның көвүдээнинде база бар. Чамдык кижилер 1-2 «Уралдыг», 2 машиналыг суг болгулаан.

Колхоз, совхозтарның удуртукчулары оорларга таваржыкан кижилерге транспорт-биле дузалашпас чоруу шын эвес. Чаңгыс чишкени бажың корейн, херек кырында болган факт болгай. Оон бээр 3-4 чыл чеде берди.

«Тээли» совхозтуң аныяк инектерин Деп-Терекке кадарып турган малчын Кужугет Дойнур бир дүне 6 инекти оорга алдыткан. Чадаг, чаңгыс кижи кайнаар диләэр боор, ноокургадан дуза диләп совхоз торга ужур-чөвүн чугаалап, машинадан, дилежир 2-1 кижиден берип, дузалап кээртнер деп чугаалаап. «Багыңар-биле алыскан силер, чадаг-даа диле! Машина, кижи чок, оңнап турар чай чок-тур» деп, директор шимчес херимчек, 2-3 хонукта дилеп шаап келген, тывылбаан. Совхоз директору аалга бээ-за 2-3 хүн шаап кээп, инектерниң тывылды бе деп айтырып турган.

Оон соонда 6-7 хонганда, совхоз директорунуң хуузунда 2 инээн оор аппарган деп дыңналган. Совхозка улуг дүвүрээн болган, ол 2 инекти дилеп, совхозтуң улуг, бичи машиназы, совхозтуң завхозу Кандаа баштаан аъттыг, чадаг кижилер, милиция 6-7 хонук дилеп тургаш, тып алган. Директорнуң малы чиде бээрге, кайы хире дүвүрээн-дир, кадарчы кижи дуза дилеп чеде бээрге кандыг болган-дыр, бодап көрүңер даан. Кужугет Дойнур курүнениң малын оскунупкаш, кайнын аңаа олурар, доргултеринден дилеп, садып ап турганын чечэ төлеп берген. Дойнурну оон соонда инектер оскунгапы база ону тыппааны дээш ажылындан үндүрген. Ам Кужугет Дойнур Кызыл районнуң «Тээли» совхозка база-ла мал малдап, эки ажылдап чоруур. Бир эвес дузалаан болза, малчын инектерин тып, оорларны тудуп ап болур чадавас.

К. ХЕРТЕК.

Ч. КЕРЖЕК.

П. ЧЫЛБАК-ООЛ.

ХӨРЛЭЭНИ ӨЖҮРЗЕ

Өвүр районнуң Чаа-Суур суурунуң соңгу чүгүнден мурнуу талазынче агып баткан суглуг арыг бажы бар. Оон улаштыр Ээжин-Шык деп адаар шынаа чаптылган. Бо шык май айның сөөлүнде өттэштен. Ынчангаш ында ийин стуруда турганчылап ийи дамчыштаны 2 хүн иштинде мүн-не өжүрүп каан.

Ылеп өрту өжүртүнзе-даа, 20 гектар хире иринлиг дөңгелиг черде хөрлээ 2 ай чыгам өжүртүнмейн, будүү хын чыттывааан. Суурнуң чурттакчыларының хууда малының арыгдан суг ижер оруктарында ондактыг дужүм-хөрлээлер бар апарган. Ол малга айыылдыг. Оон ангыда бо каан, хаттыг чылын ол хөрлээлер чанында, арыгже дамчыжып болур. Бо арыг дээрге терең кургаг сигенниг, куу бүрүлүг болгаш кургаг агбаннарлыг арыг. Бир эвес ынаар от дамчыыр болза, өжүрүп күш четтинмейн барып болур. Ынчаш суур чанында чурумалдыг чараш арыг узуткаттынганы ол.

Совхозта ол хөрлээни өжүрүп болур техника-даа, кижи кужу-даа бар чүве-дир. Бода чадаарда бульдозер-биле хемден ийикпе, азы суурда арыкбугаларда ун каскаш, ол шыкче суг аксыптар болза, ол өрт өжүн азы чавырлып болгай. Ол хөрлээ ынчаар чылдар болза, шыктан оът-сиген-даа үнмес, хилис баар. Байдал мындыг турда-ла Чаа-Суур көдээ Советтиң күүскому, «Торгалыг» совхозтуң дирекциязы, ында лесниктер сагыш амыр олуруп турарын чон кайгап чугаалажып турар.

Өртке удур демисел, бойдус камгалалының дугайында хоойлу-дүрүмнер-даа бар болгай. Оон туржук долгандыр турар бойдус байлактарын камгалаар, чеп ажыглаар дугайын бистиң Совет Конституцияларывыста тодаргай айыткаш, ону бүгү ниитиниң хүлээлгези деп тодаразын каан. Ону организастаар, боттандырар ужурлуг албан черлерн, эрге-хуузаалыг кижилер өрттү-даа көрүп олурарга черле таарышпас деп бодаар мен.

Суур чаагайжыдылгазын акиижилер дээш 1951 чылда чанының арыг бажындан бугаңы хол-биле казып үндүрген чүве. Оон суг кудумчуларда арыктарга агып, тарымал үнүштерни суггарып турган. Ол буганын суу ам суурже шоолуг келбестээн. Ук буганың хевилекчизи 80 харлыг хоочун коммунист А. Кыргыс ам-даа чурттап чору. Ол, аныяк шаан болза, бо буганы чааскаан-даа болза казып тургаш, суун үндүрүп каар ийик мен деп, хомудап чугаалап орар. 50 чыл партия кежигүнү стажтыг кырганның күзели чепгүг. Шынапла, машина-техника элбээн бо үеде ол буганы четчелеп казып алыры чаңгыс хүнның ажылы ышкажыл! Моңу бистиң суурнуң төлээ ажылдакчылары база бодаар боор деп идегедивис.

Н. САРЫГ-ХАА.

Кызылдың Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга паркын долгандыр суг хөөлбэзинде шортан, ала-буга, ак-балык дээш ышкаш балыктар дыка өскен. Ону смыртпынаң, спиннинг-биле тударын чеңнээрен, кижилерниң ажыктыг дыштанылгазын организастаарының бир хевири болдурган.

Эртен-кежээ, ылангыя дыштаныр хүннерде парктың эриктеринден хөй санныг улуг-биче балыкчыларны көрүп болур. Оларның чамдыктары ылап-ла «улуг олчалыг» чанып турардар.

ЧУРУКТА: Кызылдың парк чоогунда хем эриинде бичии балыкчылар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва респотребсоюз 1978—1979 өөредилге чылында чурттуң дараазында кооператив өөредилге черлеринге өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. **Красноярскиниң кооператив техникумунга дараазында тускай эртемнерге:**
— үлетпүр бараанарының товароведениезы;
— аъш-чем бараанарының товароведениези;
— үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарының товароведениези:
— садыгга планнаашкын;
— бухгалтер учеду;
— кооператив ажыл-агыйның организастаары болгаш эргелеп башкарары.

Садыг организакчыларының салбырынга кооперацияга ажылдап чораанарны болгаш Совет Армиядан халажып келгеннерни хүлээп алыр.

2. **Читаның кооператив техникумунга дараазында тускай эртемге:**
— аъш-чем белеткээриниң технологиязы.

3. **Иркутскиниң өлүк-кеш техникумунга дараазында тускай эртемнерге:**
— ынныыр ажылы болгаш аң өстүрер ажыл;
— мал ажылының чиг-эдиниң болгаш өлүктүң товароведениези;
— правоведение.

4. **Улан-Удэниң кооператив техникумунга дараазында тускай эртемге:**
— хлеб быжырар бүдүрүлге.

Товароведение, технологтуг салбырларга, «аңныыр ажылы болгаш аң өстүрер ажыл» салбырынга кирерлер орус дыл болгаш литератураг (бижимел-биле), химияга (аас-биле), бухгалтер, планнаашкын салбырынга, садыг организакчыларының салбырынга кирерлер орус дыл болгаш литератураг (бижимел-биле), математикага (аас-биле), «Правоведение» салбырынга кирерлер орус дыл болгаш литератураг (бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) шылгалда дужаар.

Бүгү техникумнарга долу ортумак эртемниг кижилерни хүлээп алыр.

Кирерин күзээннер техникумнуң директорунга билдириишкинге дараазында документилерни киирер: эртемниң дугайында документ (бодун-биле), сөөлгү ажылдап турган чериниден азы школадан характеристика, өөредирип-биле кооператив организациязының чорудкан бижии, 286 маяык ёзугаар эмчи шинчилгези, 3x4 см хемчээлдиг 5 фото-чурук, күш-ажыл дептеринден үште бижилге, чурттап турар черинден шынзылга.

Документилерни июль 31-ге чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 31. Тыва респотребсоюз, кадрлар килдизи, телефон 2-27-24.

Тываның күрүнениң күш-ажылчы акаалга кассаларының республика эргелели 1978—1979 өөредилге чылында **Иркутскиниң учет-кредит техникумунга** кирип өөренири-биле ортумак школаның баазазынга «Акаалда кассаларынга учет» деп тускай эртемге сургуулдар хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 1 чыл 8 ай. Техникумну дооскаларга бухгалтер деп ат тыпсыр.

Техникумга кирерин күзээннер Кызыл хоорайга Күрбанкының Тыва конторазынга орус дыл болгаш литератураг (сочинение), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Документилерни 1978 чылдың август 1-ге чедир Күрүнениң күш-ажылчы акаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге хүлээп алыр. Адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31. Өске хоорай, суурларда чурттап турарлар чурттап турар чериниң аамы-биле төп акаалда кассаларынга документилерни дужаар.

Билдириишкинге эртемниң дугайында документиин (бодун-биле), 286 маяык ёзугаар эмчи шынзылгазын, күш-ажыл дептеринден үште бижилгени, 3x4 см хемчээлдиг 4 фото-чурукту кожар.

Чарлаал

Бии-Хем районнуң «Хадын», «Өөк», «Кызыл тараачын», Таңды районнуң «Коммунизмниң херели», Кызыл районнуң «Кара-Хаак», «Шамбалыг», Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозтарга ажылдаарыбиле республиканың барык талакы районнарындан малчыннарны болгаш механизаторларны республика иштинге көжүрерин күш-ажыл органнары чорудуп турар.

Көжүп чоруурларга өг-бүлениң кол ээзинге 75 рубль болгаш өске кежигүннериниң кижи бүрүзүнге 25 рубль түңнүг акша дузаламчызын күрүнениң күсели-биле төлеп бээр. Көжүп келгеннериң өг-бүлези ийи чыл дургузунда квартира хөлезини төлээринден хосталыр болгаш оттулар, чүүл-биле база коммунал ачы-дузазы-биле халас хандырылыр.

Бо айтырыгны тодарадыры-биле баар черлериң адрези: Барыын-Хемчиктиң болгаш Чөөн-Хемчиктиң — райкүүскомнарда күш-ажыл талазы-биле төлээ черлери, Кызылда — Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 38, Күш-ажыл талазы-биле эргелел.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика
10.55—«Харылаанар, горнистер!».
11.25—А. Розанов—«Эң ыыска мрак». «Бистиң кожаларывыс» бөлүктен телешии.
12.40—ССР Эвилелиниң Курүнениң үлегерлиг Улуг театрының ниити ырының болгаш оркестриниң оюну.
12.45—«Кино аян-чоруктар клувуу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—«Ирак тавартыы». Кинопрограмма.
16.30—«Орус чугаа».
17.00—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Күрүнениң А. С. Пушкин аттыг уран чүүл музейи. «Францияның чуруктары».
17.30—Э. Огинеский — Симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестри. Дирижеру РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев.
18.05—«Сөөлгү дюйм». Уран-чечен фильм.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
20.00—«КПСС ТК-ның 1978 ч. Пленуму шиитпирлерин амыдыралга». Дамчыдылга.
20.20—«Дош ырында петер». Телефильм.
20.40—Телемедээлер.
20.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

21.00—«РСДРП-ның II съездиниң 75 чылынга». «Үймээн застава». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Делегей чемпиону Анатолий Карпов».
23.45—00.30—Орус композиторларның романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи И. С. Козловский күүседир. Төнгелде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм «Зунаум». Ойнаарак фильм.
18.15—«Тыва музыка чайы».

МОСКВАДАН

19.45—«Эх, сени. Эх, сени. Сени-даа!» Мультфильм.
19.55—«Эртемниң амыдыралы».
20.25—21.00—РСФСР-ниң улустуң артизи П. Нечепоренконуң концерти.

Агаар

Бөгүн республикаге кежуп турар булуттаар. Чагбас. Барыын чук улашымышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, тамыр районнарга 22—27 градус чылыг.

Кызылга бичие булуттаар, аас хүн болур. Хаттың кужу кошкак. Агаар хүндүс 31—33 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-кеш сут, ак оруу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.35, 19.15, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каргыс шагдаа кадайлаанган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночылыдыг» 15.00, «Гайдуктун ат-алдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Кыстар апакна баар ужурлуг» 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийниң амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерниң 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2142

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00506

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 163 (10760) | 1978 чылдың июль 14, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кел.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» — «ПРОГРЕСС-2»: программа ёзугаар ажыл

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплексте космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков планнаттынган ажылды күүседип чоруур.

Эртенги чемниң болгаш комплекстиң иштики системаларының чамдыызын хынааштының соонда «Прогресс-2» корабльдиң чүъгүн дүжүрер операцияларны экипаж уламчылаан. Чижээ, станцияның иштинче аъш-чем продуктуларлыг хааржактарны, фотоматериалдарны, биологтуг объектилерин, хуу гигиенаның херекселдерин дажып киирген. Амыдырал хандырылгазының системазының регенераторларының бирээзин космонавтылар адыргаш, ону чүък соортуур корабльдың чедирип келген чаа регенератору-биле солааннар. Чүък дүжүрер ажылды телевилеттинген графиг ёзугаар чорудуп турар.

Станцияның шимчедикчилериниң одаар чүүл кудар саваларын немей кударынга белеткел уламчылаваан.

Экипажтың илеткелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплекстиң иштики системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Эштер Коваленок болгаш Иванченков оларның кадыкшылы эки.

ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ЧОН КҮҮСЕДИР

ТУДУШ ХОЛБААЛЫГ

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев партия Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунга «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ындаа хөгжүдер дугайында» илеткелинге мынча дээн: «Кодээ ажыл-агыйны улам ындаа көдүрериниң улуг программазын чедиишкиниг боттандырары капитал тудугну организастаары-биле дорт холбаалыг боор турар. Кодээге тудугну хөгжүдериниң дугайында сагыш салыры амгы үеде партияның аграр политиказының тудуш холбашкак кезээ апарган».

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың талазындан Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйын хөгжүдеринче доктаамал сагыш салып турар. Чыл келген тудум-на бо талазы-биле акша-хөреңги тускайлаары улам көвүдеп турар. Кодээге нарын тудугларны кылып шыдаар бедик мергежилдиг ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны өскен. Чижээ, 1970 чылдан бээр тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли «Тыва кодээ тудуг» трескe 11 миллион рубльден 16 миллион, а «Тыва сут тудуг» трескe—4 миллион рубльден 10,5 миллион рубльге чедир өскени ол бүгүнүң тодаргай херечизи болур. Маңаа холбаштыр 1976 чылда «Россельхозтудуг» каттыжыышкынының шугуму-биле «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынын организастаан. Бо каттыжыышкын чүгле бо чылдың бирги чартыында безин 9,9 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган.

Кодээ тудуунуң хемчээлиниң өскенин өске-даа чижектер-биле көргүзүп болур. Онгу беш чылдың ийи чыл алды айларының иштинде кодээ черлерге ниитизи-биле 72,5 миллион рубльдиң янзы-бүрү тудуг ажылдары кылдынган. Ол-ла үе дургузунда 58,7 миллион рубльдиң кол фондузу ажыглаттынган. Ол бүгүнүң түңнелинде 68,3 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлү ажыглалга кирген, он-он муң гектар черлерни суггаттыг болдурган, 5154 баш мыйыстыг бода малга, 146750 баш шээр малга кажааларны туткан. Ол ышкаш эът-сөөктен далган заводун, «Кок-Тей» совхозта куш кажаазын, «Улуг Хайда»—картофель шыгжамырын, «Тээли», «Дон-Терезин» совхозтарда гаражтарны, С. К. Тока аттыг, «Шивилиг», «Чодураа» совхозтарда МТМ-ни, «Тес-Хем», «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Өөк», «Мөген-Бүрен», «Мөрен» Ленин аттыг совхозтарда клубтарны, Дерзиг-Аксы суурда интернатты база тудуп ажыглалга кирген.

Тудуг-монтаж ажылдарын болгаш тудугларны доктааткан хуусаазында дооззуп, дужаары дээш социалистиг чарыш аңаа чаагай салдарын чедирип, «Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективи чартык чыл планын 100,5 хуу күүсеткеш, эрткен чылдың ол-ла үезинде турганынга бодаарга 37,8 хуу өзүлдени алган. Планның даалгаларын ажыр күүсеткеш, өндүр чедиишкиннерге чедип алган коллективтерге «Тыва сут тудуг» трест, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынын болгаш ол-ла тудуг организацияларының чамдык көжүп чоруур механизастаттынган колонналары хамааржыр. Оон түңнелинде бо чылдың баштайгы чартыында 300 баш мыйыстыг бода мал кажаазын, 25,1 муң баш хой кажааларын, 80 км электри дамчыдылгазын туткаш, дужааган болгаш 20,5 муң гектар шөлдүң суггарылгага тудугларын чаартып, 40 муң гектар чаа черлерни суггаттыг болдурган. «Сукпак» совхозта кодээ ажыл-агый машиналары кадагалаар сериин, «Чодураа», «Шивилиг» совхозтарда МТМ-лерни болгаш өске-даа ажыл-агыйларда кажаа-хораа, культура-албан черлерин ажыглалга кирген.

Эптээр демир-бетоннарны болгаш арматураларны, янзы-бүрү тудуг [illegible] кылып шыдаар демир-бетон кылыгларының заводтарын, бору шимчээр улуг-биче краннарны, чер казар машиналарны болгаш өске-даа тудуг техниказын бо хүннерде кодээ тудугжулар калбаа-биле ажыглап турар апарган. Тудуг-монтаж ажылдарының механиктиг хандырылгазын улгаттырганы, демир-бетон болгаш демир бүдүштүг кезектерни хөңү-биле кылып үндүрүп турары янзы-бүрү тудугларны, бажыңнарны эптеп кылыр аргазын калбартып турар.

Республиканың кодээ тудуг организацияларының ажылындан өске-даа хөй-хөй эки чүүлдерни көргүзүп болур. Ынчалза-даа ол организацияларның ажылында четпестер ам-даа хөй боор турарын ан тыр херек. Оларның чамдыктары күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип шыдавайн, дыка хөй тудугларны ажыглалга кирер хуусааларын үзүп турар. Ол ышкаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының кожуп чоруур механизастаттынган колонналарының алдызы планныг даалганы күүсетпээн. «Тыва кодээ тудуг» трестиң буруузу-биле бо чылдың бирги чартыында [illegible] заводту, «Тиилелге» совхозта хову турлаа, «О. Шынаада» хлеб быжырар чер, Ү. Шынаада чунар-бажың, «Совет Тыва» совхозта столовая, «Ленинчи орук» совхозта уруглар сады дээш ышкаш чугула тудугларның ажыглалга кирер хуусаазы уаттынган. Ол ышкаш «Тыва сут тудуг» трестиң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының тудугжу коллективтери республиканың ажыл-агыйларының планнап көрдүнген чугула тудугларын чогуур хуусааларында ажыглалга кирип шыдаваан.

Кодээ тудугну экижидеринге организастыг ажыл-биле кады оларның материал-техниктиг хандырылгазы кол черни ээлеп турар. Чүге дээрге, янзы-бүрү тудуг материалдары-биле уйгу чорза, чедиштир хандырбас болза, тудугну чедиишкиниг кылып шыдавас болгай. Ындыг турбуже, трестерниң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелдери чогуур негелдээнге чедир ажылдавайн турар. Олар коллуунда-ла хандырылга ажылын кылып турар боордан ангыда, кылдынып турар тудугларны чогуур хуусаада эргежок чугула материалдар-биле хандырарын чедип албайн турар. Оон уржуундан тудуг ажылдарының графиги-даа, дужаар план-даа күүсеттинмейн баар.

Кодээ тудугну кылырда норма-чижектерни болгаш чогуур дүрүмнерни үрээр, технологтуг негелделерни барымдаалавас, чамдык тудуг материалдарын өскелер-биле солуур чоруктан үрей кылыр, артык акша-хөреңги чарыгдаттынар таварылгалар ам-даа хөй. Ындыг четпестер ылангыя ийи квартиралыг бажыңнарның тудуунда дыка хөй боор турар.

Төлевилел организациялары төлевилелди тургузарда артык чүүлдерни кылыр, технологтуг, сантехниктиг дамчыдылгалар [illegible] уттерни безин айытпас болгулаар. Оон түңнелинде тудугларның хаваларын салып дооскан соонда, оларны хөй черден катап үттээр ужурга таварышкан.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму кодээ тудугларның баазаларын тургузарынче, совхозтарда бар тудугларны, бирги ээлчегде мал кажааларын чаартып кылырын чаа тудуглар-биле холбаштырарынче, кодээге оруктарны тударынче, кодээ тудугжуларының аразынга социалистиг чарышты калбартып, оон дээштиин күштелдирерииче онза кичээнгей салырын айыткан. Июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кайы улуг илеткели болгаш ол талазы-биле Пленумнуң доктаалы Тываның кодээ тудугжуларының чаа, тывызыктыг күш-ажылчы чалгыннарын оларны чаа-даа чедиишкиннерже сорук кирер.

М. ООРЖАК,
СЭКП обкомунуң инструктору.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

«Бөгүнгү кодээ тудуг— социал айтырыгларны шиитпирлээринге кончуг чугула эвес. Кодээниң чурттаалга болгаш культура-амыдырал байдалдарын үндезини-биле экижидериниң угланыышкынын партия быжыы-биле уламчылап турар... Кодээ черде сөөлгү 13 чылда ниити шөлү 450 млн. дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнары туттунган» — деп, «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ындаа хөгжүдер дугайында» айтырыгны чугаалашкан СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан. Шаңгыя кодээ тудугже кичээнгейни күштелдирер дугайын ол Пленумга онзалап чугаалашканы таварылга эвес. Чүге дээрге ында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер эвээш эвес дээрзи билдингир болгай.

Совет кижилерниң амыдырал хандырылгазын улам экижидер дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында кодээде амыдыралдың четчелиишкиннии маадаваас аргам чок. Оон дугайын чаңгыс чижек-биле көргүзейн.

Мөңгүн-Тайга — Тываның эң ырак-узак районнарының бирээзи. А оон чонунуң амыдыралының улам экижип турарынга чурттакчыларның чоргаарланып турары чөптүг.

Бо районну катап тургускан бээр 10 чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда оон төвү Мугур-Аксы суурда чаа-чаа кудумчулар, кварталдар, ийи болгаш 4 аал чурттаар бажыңнар, 900 өөреникчи өөренир чаа школа, 180 орунну чаа интернат, эмнелге, садиктер, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының магазиннери болгаш өске-даа тудуглар ажыглалда кирген.

Чоокта чаа, Мугур-Аксы суурнуң чурттакчыларынга тудугжулар чаа белекти сөңнээннер. Ол — чаа электростанцияның тудуун ажыглалга кирген-дир.

Суурувустуң өзүп хөгжээни-биле чергелештир, мооң мурнунда турган бичии станцияны солааш, улуг күштүг чаа электростанцияны тудуп берген «Тыва коммунэнергонуң» тудугжу бригадазының ишчилери кызымак ажылдаан. Ол бүдүрүлгениң кол инженери В. И. Лалейкин тудууну ажылын доктаамал хайгаарап, херек материалдар-биле үзүктел чок хандырып турганындан тудугжулар ону чогуур хуусаазында, эки шынарлыг кылып дооскан.

Электростанцияның тудуун ажыглалга кирериниге туралгаткан митингиге районнуң удуртукчу ажылдакчылары мугур-аксылыгларның мурнундан тудугжуларга өөрүп четтиришкиниң сөстерин чугаалап, эң эки ажылдаан тудугжулар: Е. Сергеевке, М. Немальцевке, Э. Ермолаевке, А. Шабашинге, А. Иванкевка, А. Воробьёвка, И. Чернопозовка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлүг бижиктерин тывыскан.

Д. КУУЛАР.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ындаа хөгжүдер дугайында» илеткели база ол талазы-биле хүлээп алган доктаалды Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң малчыннары бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып турарлар.

Совхозта хойжуларның социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, чүс хойга онааштыр 103 хураган алган Бичии-Үрүг Самыяевна Моңгуш улуг ужур-утказы ол документини танышкаш, мынча дээн:

— Партия Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунуң шиитпирлери бистиң ажылывыстың дайынчы программазы болур болгаш кодээ ажыл-агыйны шапкын хөгжүдериниң оруктарын тодаргай айыткан. Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдери дээрге-ле чонунуң материалдыг чаагай амыдыралын улам бедидер дээни ол болур. Ону бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле харыылаар хүлээлгелиг бис.

Бичии-Үрүг Моңгуш Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш аңаа хүлээп алдынган доктаалды ээзи-биле деткип, ону күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле харылаар хүлээлгени алган. Бо чылын ол бир хойдан 3 килограмм 400 грамм дүк алыр хүлээлгезин 3 кг 500 грамм кылдыр күүседипкен. Төрээн 405 хоюндан 414 хураганны алган, чоокта чаа 339 хураганны үскеш, 10 класс дооскан комсомолчу путёвка-биле хойжулап кирген Нина Ондарга хүлээдип берген.

СЭКП Төп Комитединиң ол Пленумунуң доктаалында малчын бүрүзү бир дең-дески бедик көргүзүглүг ажылдаарын негеп турар-дыр. Бистиң малчыннарывыстың бүгү байдалы бир дөмей турда көргүзүглериниң аңгы-аңгы болуп турары үениң негелдезинге таарышпас. Чижээ, бистиң чарыш салган хойжувус Доржу Моңгуш чүс хойга онааштыр бо чылын 70 хураган алган. Ол дээрге күрүнениң малы дээш харыысалгазының [illegible] түңнели-дир—деп Бичии-Үрүг Моңгуш шүгүмчүлекчи [illegible] чугаалап турар.

К. ХЕРТЕК.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Июль 12-де СЭКП Төп Комитединге эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының секретарьларының, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. «Үлетпүр, кодээ ажыл-агый болгаш социал ужур-дузалыг ажыглалга кирер ниити күрүнениң эң чугула объектилерин 1978 чылда дужаарын хандырарының дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың январь 26-да доктаалының канчаар күүсеттинип турарын аңаа чугаалажып көрген. Чылдың эрткен чартыында капитал тудугнуң түңнелдерин чугаалажып көрген, ол дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц кылган.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чүве чугаалаан.

Ажыглалга кирер тудугларда ажыл элээн экижээнин чөвүлел хуралга демдеглээн. Кол фондуларны ажыглаары эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге, 11 хуу улгаткан болгаш тудуг-монтаж ажылдарын күүседири — 3 хуу немешкен.

Оон-биле кады капитал тудугда шыңгыы четпестер бизээн хевээр бар боор турар. Чугула бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга кирериниң хуусаазын үскен болгаш оларны шуудазын, ажылдадырынга хожудаашкынны болдурган тудуг министерстволарының база чагыкчы-министерстволарының удуртукчуларын, а ол ышкаш ажыглалга кирер тудугларның планын күүседир болгаш оларны дериг-херекселдер-биле хандырар талазы-биле четпестер дээш чамдык машина тудуушкунунуң министерстволарын болгаш ССРЭ-ниң Күрүне планын шүгүмчүлээн.

Чылдың ийиги чартыында тудугларны болгаш күчүлерни кылып, тургузарының база 1979 чылга белеткел ажылдарының темпизин шыңгыы күштелдирериниң эргежок чугулазынче чөвүлел хуралдың киржикчилериниң онза кичээнгейин угландырган.

Ажыглалга кирер бүгү-ле тудугларда ажылдың канчаар чорup турарын ыяк тодаралырын министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга сүмелээн. Ол тудугларны ажылчы күжү, материалдар болгаш техника-биле хандырарының тодаргай хемчеглерин айыткаш, боттандырын чорудар. Тудугжуларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар. Тудугларны планда айыттынган хуусааларында ажыглалга кирерин хандырарының оперативтиг даалгаларының күүсеттинип турарынга шыңгыы контрольду тургузар.

Тудугларның күш-ажылчы коллективтеринге доктааттынган сорулгаларның күүселдези дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны күштелдирерин, ажыглалга кирер тудуг бүрүзүнүң талазы-биле пландарны күүседири дээш тудуг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидерин эвилелдешкен республикаларның Компартияларының Төп Комитеттеринге, СЭКП крайкомнарынга болгаш обкомнарынга сүмелээн. Тудугжу коллективтерге эргежок чугула дузаны көргүзериниң талазы-биле чер болгандан бар курлавырларны болгаш аргаларны улам долузу-биле ажыглаарын сүмелеп турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалы-биле холбаштыр кодээ черлерде тудуг пландарын күүседириниң, минералдыг чемиштиглерни болгаш үнүштер камгалаар бүдүмелдерни кылыр үндүрер талазы-биле күчүлерни, кодээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунуң, продуктулар сайзырадып кылыр үлетпүрүнүң болгаш аграр-үлетпүр комплексиниң өске-даа адырларының күчүлерин ажыглалга кирериниң чугула ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның секретарьлары В. И. Долгих, Я. П. Рябов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, И. В. Мартынов, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Күрүпленниң, ССРЭ-ниң Күрүнени [illegible] удуртукчулары, министрлер, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

МАССАЛЫГ КИИРИШТИРБИШААН

«1978 чылда дужут ажаалдазын, кодээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1978—1979 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын күүседири-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Сут-Хөл» совхозунуң дирекциязы, партия, ажылчын, комсомол комитеттери мал чеми белеткээриниң кампаниязынга белеткелди багай эвес чорутткан.

Ажыл-агый бо чылын 2600 тонна сигенни, 4610 тонна силосту, 235 тонна сенажты, 2010 тонна саваңны, 250 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр планныг. Бо сорулгаларны чедип алырынга организастыг мобилизакчы ажыл негеттинер. Ынчангаш мал чеминиң белеткелинче 500 хире кижини эвилелдеп киирген. Бо ажылда 65 звено, механизастаттынган, ийи хол надыырлыг бир бригада хаара туттунган.

Мал чеми белеткээр техниканың септелге-кылыышкынын база багай эвес чорутткан. Сиген кезер 9 машина, 5 грабль, 2 пресс-хөлзээникчи, 4 пресс-белдүрүкчү, витаминниг сиген далганы бүдүрер АВМ-4, кукуруза кезер «КУФ-1,8», «Вихрь», «КС-2,6» агрегаттар септеттинген.

Совхоз бо чылын суггаттыг 520 га черниң сигенин кезер. Ону бо хүннерге чедир ийи удаа суггарган. Ажыл-агыйның Ишкин, Кара-Чыраа салбырларының хойжулары сиген кезилдезиниң белеткелинге эки киржип, кижи бүрүзү 30—40 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, шөлдерни суггарып турганнар. Ишкин салбырда 220 га чер эки шынарлыг суггартынган.

— Бистиң салбыр бо чылын ниитиниң малынга 980 тонна сигенни, 150 тонна будун-бүрүнү белеткээр. Сигенниң дүжүткүр чоруун бедидер дээш суггарылгаже кичээнгейни салып, олче суггатчылардан эңгыда малчыннарны база киириштирип турар бис. Будун-бүрү белеткелин В. Моңгушка удурткан 49 кижи составтыг бригада эки чорудуп турар— деп, салбыр эргелекчизи Д. Моңгуш чугаалады.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди сиген кезилдезинге школа, эмнелге, агитквартираларның коллективтерин база массалыы-биле киириштирип турар.

М. СЕВЕН.

ПЛАННЫ АЖЫРАР

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары каш хонук бурунгаар сиген кезилдезинче кирипкен. Валентин Ооржактың удурткан комплекстиг бригадазы 7—7 тракторлуг ийи звено шөлдүр үзүлгеш, Суг-Бажы деп черде сигеннеп турар. Бо хүннерге чедир олар ниитизи-биле сезен ажыг гектар черден 102 тонна эки шынарлыг сигенни алганнар.

Бо чылын ук бригаданың кежигүннери 1292 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг. Ында мурнакчы механизаторлар Олег Түлүш, Мартан-оол Салчак, Моргуй-оол Алдай-оол болгаш өске-даа шалыпчылар бар. Мындыг мурнакчыларның кызымак күш-ажылының ачызында ол план [illegible] дооругзу иелгел бар.

К. ХЕРТЕК.

ССРЭ-ниң башкыларының Бүгү-эвилел съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байырлыг чагаазында болгаш ол съездиниң шиитпирлеринде башкыларның болгаш улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга чаа-чаа тодаргай сорулгаларны салган. Ол бүгүнү амыдыралга боттандырар дээш Тываның башкылары болгаш улус өөредилгезиниң ажылдакчылары улуг ажылды чорудуп, аныяк салгалдың өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге төлептиг үлүүн киирер.

ЧУРУКТА: Бай-Тайганың «Кара-Хөл» совхозта школаның болгаш уруглар албан черлериниң бөлүк мурнакчылары (солагай таладан) С. Күдерей, Б. Хертек, С. Саая, М. Хертек олар.

А. [illegible] фотозу.

ПАРТИЯНЫҢ АГРАР ПРОГРАММАЗЫН—АМЫДЫРАЛГА!

УКСААЖЫДЫЛГА—ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

«Мал ажылының улам ыңай өзүп олурар интенсификациязының үезинде, ону үлетпүр үндезининче шилчиткен үеде, селекцияның болгаш уксаажыдылганың ролю улгадыр. Мал-маганның чаа хевирлерин тургузар, бар турар уктаанышкыннарны болгаш гибридтерни сайзырангайжыдар талазы-биле уксаажыдылга ажыл-агыйларының четкизин калбартыр...»

(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

Бистиң чуртувуста мал ажылының хөгжүлдези бедик шынарлыг эът болгаш сүт продуктуларын элбээ-биле алырынче угланган. Ол [illegible] интенсификастаарынга уксааларның шынары болгаш [illegible] өстүрериниң аргалары эң чугула ужурлуг. Уксаажыдылга ажылында кол чүүлдер болза, аныяк малды шын азырап өстүрери, ону бүгү талалыг шинчилеп көрүп турган [illegible] ... продуктуларын бүдүрериниң...

Мал ажылын үлетпүр технологиязынче шилчиткен чорук бедик продуктулуг малдарны ажыглаан турган, бүдүрүлгени специализастаазынга база концентрастаа[illegible]... Сүт [illegible] чылда инек бүрүзүнден 4—5 муң кг сүттү алырын баш удур көрүп турар.

Ферма бүрүзүнге сүттү [illegible] бүдүрериниң дээштиг бирги эвилегде малдың шынарындан хамааржыр. Ажылчы [illegible] чорук технологиязы, доку үезинге чемгерилге болгаш ажаалдаа кирип турар болбайн аан, ынчалзажок бүдүрүлгениң болдуннар аргазын тедирадыр кол кергузүг малдың элбек продукциязын берип шынарлыг аргалары болур. Ынчангаш специалистерниң ажылынга бирги черлерниң [illegible] малды сайзырангайжыдарынга, уксаажыдылгага херекке салдынар ужурлуг. Ынчангаш ам мал ажылын үлетпүр технологиязынче шилчидип турар үеде уксаажыдылгага ажылынга негелде хөй катап улгаткан.

Бир эвес чылда саар инек бүрүзүнден 3—3,5 муң кг сүттү ап турар апаар болза, бистиң сүт бүдүрери ортумалыг [illegible] болур. Ынчалзажок амдыгаа республиканың чамдык ажыл-агыйы продукция бүдүрериниң ындыг деңнелиниң чедип ап шыдавайн. Уксаажыдылга ажылын долгандыр чорудуп турар ажыл-агыйлар саар инектен чылда 2[illegible]—3[illegible] кг сүттү саап ап турар-даа, республиканың бир инектен ортумак саалда чылда 1600—1700 кг болуп турар.

Элбек сүттү берип болур эки уксаалыг инектер республиканың чамдык совхозтарында бар. Ону эки ажыглаар, бедик продукт бээр инектерни дээре фермаларга, бригадаларга мөөңнээр, оларның генетиктиг болдунар аргазын бүрүн илередир-биле чемгерилгезин болгаш ажаалдазын эки-ле херек.

Кодаының тургузуун сайзырангайжыдары, малдың [illegible] чорук [illegible] аныяк малды өстүрерин [illegible] ... Саар инек чүгле 28—30 хуузу болур. Төрүүр чүс баш инекке оларынтыр 50—60 бызаа ап турар ындыг хевиңден мал бызаалары дүрген өстүрүп ... Ынчангаш хунажыннарны ажыглап турган саар инектериниң баш саанан өөскүдериниң эң-не шыгыгы кичээнгейин салыр ужурлуг.

Таңды болгаш Бии-Хем районнарның совхозтары сөөлгү чылдарда [illegible] эки-ле уксаалыг бызаа эвес чорутпаан, ынчангаш олар инектен элбек сүттү саап ап турар. Эрткен чылын республиканың бир инектен саан алган сүт ортумаа-биле 1879 кг болуп турда, «Балгазын» совхозтуң хунажыннарның бирээзи 2[illegible]2, СЕРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта—2[illegible], «Бүдүн» совхозта—2[illegible]4 кг сүттү саап алган.

Бисте совхозтарның хой [illegible] фермаларга зоотехниктиг [illegible] ажылдаан [illegible] үүү уксаалыг инектерниң саадын алырының ортумак саарын, ыяш эвес ындыг турар. Уксаажыдылга бүдүрүлгелеринде бар болуп, уксаа эң-не үнелиг бүдүрүкчүлерин ажыглап турган боттарының [illegible] малдың элиндери ... уксаалыг бугаларның [illegible] инектерни ... олар чээлдир хостуг херексел ... Оон-биле чергелештир садып алган уксаалыг малды эки ажаап чемгербейн, өске бүгү мал-биле бир демей байдалда тургузуп турар. Ынчангаш олар чаңгыс кыш эртерге-ле боттарының продуктулуун чидирер, оон оларны бракталап каапкаш, база катап уксаалыг мал садар ужурга таваржыр. Бөгүн хараашболунга уксаажыдылга ажылын чорудуп шык ындыг чорук-биле шуутлаан бүдүн [illegible]. Чыл бүрүде уксаалыг мал садырынга [illegible] уксаажыдылга бүдүрүкчүлеринде база [illegible] бүтээлдиң уксаа-биле [illegible] боозадыышкын [illegible], ажыл-агыйларда инектерниң уксаазын эки-ле [illegible] дарынга онза кичээнгей салыр.

Республикада бар болуп турар бугаларның болгаш [illegible] уксаазы болгаш каалы куду болуп ужуруунда, соңгуру [illegible] турар. Оларны [illegible] нардан ангылап ылгаары ам бирги чергениң оруулгазы. Чүге дээрге, чугаазы багай бүдүрүкчүлерни ажыглаар [illegible] малдың продуктуруун [illegible] чедирер.

Малдың продуктулуун бедидеринге база бир шаптыкталп турар чүве болза, хой-хой совхозтарның фермаларында зоотехниктиг ажылдың кошкак. Ол чорук малды шын унелеп көөрүнге аргазын бербейн турар. Зоотехниктиг ажылды бедик деңнелге тургузар фермаларның чиндеечү тодаргай көргүзүп турар. Үнелээр шын тургузуп, инектерни бүдүүр негелде бүдүрер уксаазы шилип алган фермалары бар инектен ортумак саады 2[illegible] кг болган, азы республиканың ортумак көргүзүүнден 475 кг хөй. Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги, селекционер Елизавета Григорьевна Астафьева хой малдар дургуннарда ажылдап келген «Чодураа» совхозта бо инектиң-не 2[illegible] кг, уксаалыг ортумак-биле 4,[illegible] хуу сүттү саар [illegible] болдурган. Зоотехниктиг ажылды эки тургузары [illegible] үре [illegible] тодаргай чижээ олдур.

Аныяк малды азырап, өстүрериниң четпестиин бир чылдагааны болза, ону багай чемгерип, ажаап турары болур. Ынчангаш аныяк малдар дириг деңзизиниң талазы-биле стандарттан хожудап турар. Чижээ, 1977 чылдың бонитировказының түңнелинден алырга, 10 айлыг хуваажыннар 210 кг дириг деңзилиг болур ужурлуг турган, 178 кг деңзилиг болган. Оон уламындан олар 18, 20 айлыында эдержилгеге кирер турган, 25—30 айлыында кирип турар.

Бо бүгү чүүлдер болза, хуваажыннарны уксаажыдылгага [illegible] малдар азырап өстүрер талазы-биле тускайлааткан совхозтарның тудуушкунун, [illegible] база ажылдалга кииреринин дүргедедирерин [illegible] чугулаазын көргүзүп турар.

Инектиң назы-харын ап көөр болза, челиден хөй оолдаан инектер чүгле 13,3 хуу, а хуваажыннар 27 хуу болуп турар. Хунажын инектер ноянда ол хире хөй турда-да, оларны сүттеңдир саарын багай тургускан. Оон түңнелинде бисте рекорд инектер көөнчүг эвес. 3000 кг-дан өрү сүт бериш турар инектер чүгле 7 хуу, 4000 кг-дан хөй сүт берип турар инектер оон-даа эвээш. Бо дээрге эң-не үнелиг инектер-дир. Ол инектерниң уксаа-салгалын тургузары арттежиң чугула. Оларның төрүттүнген бызааларны онза учёттаа алыр болгаш эки кадагалап, азырап өстүрер херек.

Сөөлгү чылдарда Тоң хемнен ажыл-агыйларынга зоотехниктиг болгаш уксаажыдылга учёту дыка экижээн. Ынчангаш уксаалыг аныяк малды белеткээри чыл бүрүде көвүдеп болдунар аргалыг апарган. Бир эвес 1970 чылда республикада 130 хуваажынны белеткээн болза, 1975 чылда 293, а 1977 чылда — 624 хуваажынны белеткээн. Ол ышкаш бугаажыннарны болгаш кошкарлыктарны белеткээри база-ла көвүдээн. 1978 чылдың дүрүүнде уксаалыг фермаларда 11[illegible] хуваажыннарны, 10 айлыг бугаажыктарны, 500 тогузааны болгаш 700 кошкарлыктарны белеткээн турар. Келир чылын ол көргүзүглер оон-даа хөй болур.

Республикада хой ажылын бедик дүктүг болгаш нарын дүктүг дээн ийи угланыышкын-биле хөгжүдүп турар. 1977 чылда чорудган бонитировкадан алырга, төрүүр 286 муң хой болгаш тогду бар болган, оларның 30 хуузу ажыг уксааның угланыышкыны.

Нарын дүктүг угланыышкынның зоназынга хойнуң чаартырыышкынының талазы-биле сатыкпалистерниң чорутказ ажылының түңнелинде, чаңгыс хөй нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлар дыка көвүдээн, олар эникиттинген хойларның 60 ажыг хуузу болуп турар. Красноярск уксаа-биле эникиттиген хойларның шиити улуг-хуузу 76 хуу четкен.

Хой ажылын чаарткан чоруп сөөлгү он чыл дургузунда нарын дүктүг бүдүрерин болгаш садарын ааду катап көвүделириниң аргазын берген. Эрткен чылын шиити дужааган дүктүң 30 хуузу нарын дүк болган.

Дыка хөй ажыл-агыйларда хойларны тургузар болгаш солдаашкын эрттирер таарымчалыг кажаалар чедишпейн турар. Зоотехник-селекционерлерниң солчуп база чедишпейн турарының уламындан уксаажыдылгага ажылдаа чогуур деңнелде тургустунмаан. Оон түңнелинде уксаа ажылдаан [illegible], хойларның продуктулуу өспейн турар. Чижээ, эрткен чылын күзениг хевирниң нарын дүктүг 132,7 муң хоюнуң чүгле 41,2 муңу азы 31 хуузу негелдеге дүушкен. Артканнары продуктулуунуң талазы-биле салдынган негелдеге дүушпээн.

Республиканың хойнуң уксаазын эникидериниң базазы Тока аттыг, «Өөк», «УТКА 25» чылы совхозтар болгаш Бедик ажыл-агыйның дүрзулга станциязы болуп турар. Бо ажыл-агыйлар-даа хойнуң уксаазын эникидер талазы-биле ажылды чогуур негелдениң деңнелинге чедир чорудуп шыдавайн турар.

Негелдеге дүгжүп турар хойларны тодарадыры-биле бо чылын ажыл-агыйларда бүгү хойлазның хынчалдазын чорудуп, таарымчалыг хойларны эмчылда соонда тускай кодаңнар кылдыр үскээ, оларны уксаажыдылгага оруулгаларынга улам ыңай ажыглаар херек. Оон ангыда ажыл-агыйлар кууу бүдүрүкчүлүг кошкарларны ажыглаап турар чорук онза дүүрүрешкиниң берүзүнү түүнге. Ону бадылгадывын шинтиирлиг хемчеглерин алыры эргежок чугула.

Уксаажыдылгага ажылдың бедик деңнелде көрүүрери — сүүрүүн эң чугула айтырыы. Мал ажылының продуктулуун бүдүрериниң улуг кыраазынга чогум-на ында. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери бо чугулаа ажылдаа онза кичээнгейни салыр херек.

И. ТУР,

республиканың уксаажыдылга каттыжыышкыныныһ начальниги.

«Кок-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажылчылары оңгу беш чылдың үшку, шалыпчы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш сорук кириишкиниң, эрес-шудургу ажылдаан. Олар чартык чылды чедишкиниг доосган. Кок-Тей фермазы бо чылдың бирги чартыында күрүнеге 3580 центнер сүттү садар планныг турган, июльдуң 1-ге чедир 3694 центнерни салып, 103,2 хуу күүсеткен.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң колда ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалы-биле таныжыкаш, ону амыдыралга боттандырары-биле ам саанчылар улам-на күжениишкининг ажылдап турар. Олар чылдың ийиги чартыында сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын дыка ажыр күүседирин шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: фермаңың мурнакчы саанчыларының бирээзи Борис Сат.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СЕРИИН ОЪТТУГ ЧАЙЛАГЛАРГА...

«Искра» совхозтуң малчыннары эки оъттуг сериин тайгаларже чайлаглап үнүп турар. Бир-ле дугаарында ол ажыл-агыйның Арыг-Бажындагы сүт-бараан фермазы Чадаан-Хемде тайгы [illegible] барып көжүп алган. Тайгада чаа үнген чүзүнтүг оъттуң [illegible] барган, инектерниң сүдү элбек турар. Фермада чайлаанда механизастаан саалда аппараадын база тургускан. Инектерни чүгле хүннүң эвес, дүне база одаглардан кадарарын организастаан.

Инектен саап алыр сүттү көвүдедир, ийиги чартык чылдың планын ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш саанчылар ортузунда ханыраан. Мурнакчы саанчылар Бөдеетпа Дөңгак болгаш [illegible] инектерден хүнде 210, Монгуш Анай-Хаак — 190, Саая Чечек — 180 килограмм сүттү саап ап турар.

Инек кадарчылары Саая Эртине, Монгуш Хуракпай, Сагынаар Люббуржа болгаш Сат Бюрбүйевна олар инектерни [illegible] өйлериниң [illegible] таарыштырып, сүт элбек болдуп [illegible] бүгү-ле аргаларны херегле турар.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Ч А Й Г Ы СЕМИРТИЛГЕ

Малды чайгы үеде сериин тайгаларга одарладыры кышка удур семиртип алырының чугула аргазы болгай. Чайгы одарладыр семиртилге үезинде алдынган сүттүң болгаш немелде деңзиниң бот-үнези аажок чиик болур. Ону көрүп кергеш, «Торгалыг» совхозтуң малчыннары чайлаглаашкынче чыл бүрүде улуг кичээнгейни салып турар.

Бо чылын совхоз 38 муң ажыг шээр малды, 1940 баш инекти, 1800 ажыг чылгыны чайлаг одарынга тургузар. Ынчангаш кыштың кала чайлаарын, хандырылганы канчаар организастаарын, ону кым харылыларын, малчыннарны кымнар, кажан көжүрерин баш удур планнап тедаратkan. Чайгы семиртилге үезинде малчыннарның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Чижээ, чайгы одарладылгада мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнден хонукта 400 граммдан, чылгының баш бүрүзүнден — 350 граммдан, хой, өшкүнүң бир бажындан — 25 граммдан куду эвес немелде деңзизин чедип алыры чарыштың негелдезинде айыттынган. Ол чорук малчыннарның материалдыг сонуургалын бедидип турар. Хөй удаа оар солуп, эки оъттуг черлерге кадарган тудум-на, малдың немелде деңзизи улуг болур. Ындыг болганда, малчынның алыр шаңнал-макталы база бедиир. Ынчангаш чаңгыс черге олура чайлаарын бодаар малчын турбас.

Амгы үеде совхозтуң бода малы колдуунда бүрүну-биле чайлаг одарында барган. Хөй кыргылдазын ам-даа чорудуп турар болганда, кыргыттынмаан хойлар иштинге арткан. Кыргыттынган кодан бүрүзүн дораан-на чайлагже көжүрүп чорударын организастап турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Өвүр район.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

САГГАН СҮДҮ ЭЛБЕП ТУРАР

КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдери, оон ажыктыг чоруум бедидери— эң чугула партийжи, бүгү улусчу сорулга. 1978 чылда ук адырда озалдениң дыка бедик темпилери көрдүнген...

Кодээ ажыл-агый ол хоз, совхоз бүрүзүнде бар аргаларны долузу-биле ажыглаары, оон-биле чергелештир улуг курлаавырларны ажыглаары кол чүүл болур» деп СЭКП ТК-ның, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагыдында айыткан. «Чодураа» совхозтуң малчыннары ону удуртулга болдурбушаан, оңгу беш чылдың үшку, шалыпчы чылында улам-на күжениишкининг ажылдаар, 1978 чылдың планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир деп шиитпирлээн. Шалыпчы чылдың баштайгы чартыы демссту берген. Ам оон түңнелин үнзүрүп, «Чодураанын» саанчыларының канчаар ажылдаанын, чеже сүт саап алганын тодарадыр болур.

УКСААЛЫГ-ДАА БОЛЗА...

КАШ-ЛА ЧЫЛДАР бурунгаар «Чодураа» колхозка саавырап турар элбек сүт саап алыр дугайында чугаа-даа турбаан. Ону чедип алырының херек кырында боттуг болдунар аргазы-даа чок турган. Ажыл-агыйда симментал уксаалыг сүтчүр инектер бары шын. Ынчалзажок чем баазазы быжыглаттынмаан, механизастаттынган эки кажаа-хораа чок болганда, симментал уксаалыг инектен-даа элбек сүт саап ап шыдавас болгай. Инектер турар кажаалар эргн, таарымча чок, бүгү-ле ажылды малга чем кааптары, саарын, [illegible] байдалдыг [illegible] [illegible] чем белеткээри саап чедер хол-биле кылып турган.

Инектиң уксаазын экижидер ажылын колхозка мурнуунда-даа чорудуп турган. Уксаажыдылга ажылын селекционер-зоотехник Сергей Сүктер харыылап турар. Саар инектерниң уксаазын экижидер-биле ооң симментал уксаалыг аныяк хунажыннарны, бугажыктарны өске ажыл-агыйлардан садып ап келген. Чижээ, 1976 чылда Бии-Хем районда «Ызымыл тарааччын» совхозтан 120 баш симментал хунажыннарны садып алган. А бо чылын Таңды районда «Революцияның чалыы[illegible]» совхозтан 100 баш уксаалыг хунажыннарны садып алыр. Уксаалыг инектерни эң-не экижидер, арык симменталь бугаларның уренн-биле чүгле тарып боозадырып боттандырып турар. Совхоз бо чылын мыйыстыг бода малдың баш санын 1040 чедирерин планнаан, ону 1088 кылдыр, 104,6 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйда ам саар инектиң саны 340 баш чедип турар.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

ИНЕКТИҢ УКСААЗЫН экижидер, баш саның өстүрер талазы-биле совхозтуң көргүзүглерин багай эвес деп болур. Ынчалзажок бода мал ажылында чаа чүве болза, инектиң баш санын өстүрери-биле чергелештир, элдир болгаш сүтчүр продуктулуун бедидери болур.

Инектиң сүтчүр продуктулуун бедидериниң боттуг хемчеглерин оңгу беш чылдың баштайгы чылында ап эгелээн. Совхозтуң специалистери мыйыстыг бода мал ажылының байдалын бүгү талазы-биле анализтеп кергеш, мурнундагы хөңгүдаатай артадап [illegible], мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын өөренип турган, сүт бүдүрерин үлетпүр үндезининче шилчидер, оон-биле холбаштыр бүгү ажылдарны механизастаар, чем баазазын быжыглаар деп шиитпирлээн. Каңгыгыда-даа 200-200 баш саар инек турар бүрүн механизастаан ийи кажааны Хараал-Тей фермазынга тударын көргеп.

1976 чылда колхоз механизастаттынган кажаа тударының ооезиленип алгаш, тудуг ажылын кылыр КМК-ба ло берип чарган, тудугну кылдырып кирипиен. Оон соонда «Чодураа» колхозту совхозче шилчиткенде, (1977 чылдың ортаа үезинде) аңаа тудуг кылдыр анцка-херектерин күрүнеден бээр апарганда, механизастан кажааны тударын дүргедээн. Ийи чүс баш инек турар чаңгыс кажааның өртээ 200 муң рубль болган.

ЧАА ТЕХНОЛОГИЯ-БИЛЕ

ХАРААЛ-ТЕЙНИҢ сүт-бараан фермазынга чаа кажааның тудуу 1978 чыл эгезинде доозулган. Ону февральда чажыглаалга дужааган. Аңаа 200 инекти тургузу азыравышаан, саары-биле механиктиг саалда аппараттарын тургускан. Оон-биле чергелештир инектерге чем эккей бээр, оңгуп кажаадан хидурер автомобиль дериглелин кылган. Чылдыг сугну инектер боттары тургалаан таа-биле ижип турар кылдыр, оларның турар черинде кранны таарыштырып каан. Ынчангаш, мурнунда хол-биле кылып турган, улуг күш үнер аар-берге ажылдар механизастаттынган.

Фермага күш-ажылдың чаа технологиязы саанчыларның ажылын дыка чиңгеткен болгаш оңу бедик бүдүрүкчүлүг болдурган.

Элбек сүт бүдүрериниң орукту эгезн ынчаар ажыттынган. Мурнунда ажыглаттынмаан турган, сүт бүдүрерин көвүдедириниң херек кырында бар улуг курлаавырларын ажыглаашче кииреринин болдунар аргазын механизация, чаа технология берген. Ол кандыг курлаавырлары? Бирээде, фермада инектиң уксаазы. Элбек сүттү берип болур симментал инектерни ында өстүрүп турар. Оларның түс бүрүзүнден чылда беш-ле дээрге 1800—2000 кг сүттү саап ап болур аргалыг. Ынчалза-даа инектерниң турар кажаа-хоразы багай, ажаалда-тежээлдези, чемгерилгези чогуур негелдениң деңнелинге четпес, улуг күш үнер аар-берге ажылдарны механизаставаан болганда, кандыгдаа эки уксаалыг инектен элбек сүт саап ап шыдавазы билдингир. Оон уламы-биле симментал инектерден эвээш сүт алдынып турган. Ийиде, саанчыларның ажылга эрес-шудургу, ынак мергежилгэлиг бердинген чорук, тура-соок туу. Чеже-даа кылын ылайын ажылдаарга, кандыг-даа тура-соруктуг болза, фермага күш-ажылды организастаанының эки шынарлыг чемин белеткеп алырынче улуг кичээнгейни салган. Оон түңнелинде ситенни, сенажты, витаминниг сиген далганын кыш дургузунда саар инектерге рацион бүгаар бээринге бүрүн четчир кылдыр белеткеп алган. Мурнунда сенажты, витаминниг сиген далганын белеткевейн турган. Бо эң-не хоолулуг, бедик шынарлыг чемнерни бүдүрериниче эрткен чылын бир дугаарында кирген. Эртен чылдарда фермаңың саар инектеринге кыжын сигенни, хээндектээ хымыртышты курагга берип, чүгле саарда эвээш хемчээлдир холуксаалыг чемнер чиртип турган.

Фермага быжыг чем баазазы тургустунганда, ооң кадында сенаж, витаминниг сиген далганы дээш ышкаш, бедик шынарлыг хоолулуг чемнер, концентраттар, микроэлементилер бар апарганда, саар инектерге бээр чемниң рационун эртемге үндезилеп тургускан. Кышкы үеде саар инектерге хонуукта бээр чемнериң рационунда. Эң-не бедик шынарлыг сенаж 3—4 килограмм хире, ону чиирге инектер аажок сүттеңир; холуксаалыг чемнер 2 килограмм чедир, оон бүдүн чартык килограммын курагга бербейн, кадыктай хоолу хайындырганы бээр, чарбадан хайындырган чуданы хуңдо 15 литр чедир ижиртир; ногаан сиген 4—5 кг; витаминниг сиген далганын чартык кг-ны куурган чарбага холааш бээр. Чылыг сугну механизастаан крандал инектер тургалаан үезинде ижип турар.

КОЛ ЧҮВЕ—ЧЕМ

ЭЛБЕК СҮТ бүдүрериниң шиитпирлиг рольду мал чеминиң быжыг баазазын тургусканы ойнаан. Фермаңың ажылчыннары эрткен 1977 чылда малга четчир сеңнег, четпес, механизация чок турда, бедик көргүзүг чедип алыры берге. Чаа технологияны кииреринче, инектерниң сүтчүр уксаазын, саанчыларның неже-кызымаа — мурнунда бодур-чогуур-биле ажыглаттынмайн турган бо курлаавырлар бедик түңнелди берген.

Фермага чылда ортумаа-биле саар бир инекке оннаштыр 1810 кг сүттү алырын планнаан, ол — эртен чылдывындан 360 кг артык. А бо чылдың бирги чартыында Хараал-Тейниң саанчылары бир инекке оннаштыр 1200 кг сүттү сайгаан, азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан барык-ла 600 кг ажыр турар. Ону бурунгаар шушааиның деп хоорем чок чугаалап болур. Сүттүң үскүрүү 3,9 хуу турар кылдыр планнаан, а херек кырында 4,0 хуу четкен. Сүттүң барааңны 82 хуузу көрдүн тудда көргүскен чүүлдер болур. Ам ындыг сан нарлы чижекке көрзөлицер. 1978 чылда сүт бүдүрерин 204 тонна чедирерин планнаан, ол эрткен чылдымындан 24 тонна хөй. Чылдың баштайгы чартыында 85 тонна сүттү бүдүрери көрдүнген, а херек кырында 138 тонна болган. Ол [illegible] продукцияны күрүнеге садарының чыл планы — 165 тонна, тодаргайлаарга эрткен чылдымындан 25 тонна ажыр турар. Херек кырында чартык чылда сатканы — 119,6 тонна. Ынчангаш Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчылары күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын республикада бир дугаарында күүсеткен, оон артыкка 37,6 тоннаны немей киирген.

рулгазы болза, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери болур. Ону шиитпирлээринче бүгү коллективтерни мобилизастап турар бис... Маңаа холбаштыр онза чугула чүве болза, камнаарга чурумун бүгү тала-биле күштелдирери, бүгү звеноларга бот-оруулга-чарылганы быжыглаары, чүнүң-даа мурнунда планныг чурумну шыгыгызы-биле, чайгылыш чок күүседири болур» деп, Мінсен хоорайга бедик шаңнал-дарны тывсыры-биле холбаштыр болган баныралыг хуралга бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев айыткан. Ынчангаш эвээш чарыгдалды үндүрүп турган, эки шынарлыг элбек продукцияны бүдүрери эң-не кол чүүл ол. Чүгле чеже хире продукцияны бүдүрүп турарынче эвес, харын ону кандыр чарыгдал-биле ап турарынче, тодаргайлаарга ооң үнезинче онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Чыл чаа-ла орту эртип турар болганда, чодураажыларның центнер сүттү бүдүрериниге чеже чарыгдалды үндүргенин, ооң бот-үнези кандыг болуп турарын анализтеп көөрү берге болбайн аан. Ынчалзажок эрткен чылда сүт бүдүрүлгезиниң чамдык саңчыгаларын анализтеп көөр болза, бо чылын-даа кичээнгей салыр чогуур чүүлдер илерей каап болур.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР ЧҮҮЛДЕР

СҮТ БҮДҮРЕРИН көвүдедиринге, оон шынарын экижидеринге бөлээш бараанның бедидеринге «Чодураа» совхозтуң саанчыларының чедип алган көргүзүглери ындыг-дыр. Ону ынча дээш демдеглеп херек. Мындаажок оңгу беш чыл ажыктыг чоруктуң болгаш бедик шынарның беш чылы болгай. «Партияның идип үндүрген чугула солгар, ам 86 хуу болган.

БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ ҮНГЕН

ЧОДУРАА» совхозтуң Хараал-Тей фермазынга сүт саадазы бо чылдың эгезинден бээр, оон мурнунда турганында бодаарга, дыка бедээнинниң кол факторлары ус

ребок болза, бо чылын-даа кичээнгей салыр чогуур чүүлдер илерей каап болур.

«Чодураа» совхоз 1977 чылда центнер сүт бүдүрериге 150 чемгералге единицазы чарыгдаарын планнаан, оон 20 единицаны ажыр чарыгдаан. Эрткен чылын ажыл-агыйга центнер сүттүң бот-үнези 28 рубль 06 кол. болур турда, херек кырында 43 рубль 60 кол болган, азы планда көрдүнгенинден 15 рубль 63 кол артаан. Хөй артык чарыгдал чүүдөн болганыл? Чарыгдалды [illegible] кемчээри-биле ап көрээлиңер. Центнер сүттү бүдүрериниге күш-ажыл чарыгдалы планда 4 кижи-шактың орнунга 13,3, ажыл-төлевири 10 рубль 55 копейкиниң орнунга — 12 рубль 39 коп., мал чемин 84 копейкиниң орнунга — 10 рубль 43 коп., өске-даа дорт чарыгдалдар 11 рубль 53 копейкиниң орнунга — 16 рубль 19 коп., аныы-бүрү шүүделдер төлевири 2 рубль 52 копейкиниң орнунга — 4 рубль 74 коп. болган. Бүгү чүве моон тодаргай-дыр. Планда көрдүнгенинден эң-не хөй чарыгдал мал чеминден үнген. Бирээде, мал чемин ажыл-агый бодунга четчир санныгны белеткеп албайн, ону өске черлерден садыып, сөөртүп, аңаа хөй чарыгдалды үндүрген. Ийиде, бар мал чемин аяан-сууну киир болбаавырадын албайн инекке берип турган. Күш-ажыл чарыгдалының хөй болганы — фермага бүгү ажылдарны механизаставаанында. Бо бүгүнүң уламындан центнер сүттүң бот-үнези планнаттынганындан дыка аар болган. Айыттынган четпестерни бо чылын болдурбайн баарының аргалары ам ажыл-агыйда бар. Совхозтуң специалистери олче шыгыгы кичээнгей салыры эргежок чугула.

КӨКТҮГ-ШЫКТЫГ ЧАЙЛАГДА

АМГЫ ҮЕДЕ Хараал-Тей фермазының саар инээ 160 баш, ооң 140-ин саап турар. 1979 чылда, сүт комплекизиниң тудуу бүрүн-биле доостурга, фермага саар инектиң баш санын 400 чедирери көрдүнгенн. Ынчан сүт бүдүрүлгезин амгызындан ийи катап көвүдээр болгаш бот-үнезин дыка чиигээр. Чүге дээрге, комплекске сүт бүдүрерин үлетпүр аргазы-биле чорудар апаар.

Фермаңың саар инектерин Шүүрмак тайгазында чайлаглап үнүрүп келген. Эки оъттуг көктүг-шыктыг, сериин чайлагда турар болгаш инектерниң сүдү улам элбек турар. Ферма хүн бүрүзүнде-не бараны бүдүн чартык тонна хире эки шынарлыг уксур сүттү Самагалдайның серэжаг бүдүрүлгезинге дужаап турар. Чайлагда база-на механизастаан саалда аппаратын тургускан, аңаа харын утда 16 инекти саар. Фермада 7 саанчы ажылдап турар, оларның түс бүрүзү 20 инек оннаштыр. Саалданы механизастаанда бир саанчы 14 инекти холбиле саап турган. Саанчыларның хөй нуруузу комсомолчулар, ынчангаш фермазы комсомолчу-аныяктарның деп адап турар. Коммунистиг күш-ажылдың ноорзетиниң деп хүндүлүг аттыг ферма чедип алган. Аныяктарны дээлдеп алган, арга-дуржулгазын оларга дамчыдып, ажылды шийлеп баштап турар хоочун саанчылар база бар. 24 чыл стажтыг Адыяна Хаван, 15 чыл саанчылап келген Бетиа Доочашаа база-ла ол хире стажтыг Нурзат Маадырлар оларга удуртулгарга хамааржыр. Ону беш чылдың үшку, шалыпчы чылында фермаңың бүгү саанчылары бир инектен оннаштыр 2090-дан 2270 килограмм ажыр сүттү саарын хүлээнген, шүүрдүзүн ажылдан, оон [illegible] болур [illegible]. Чижээ, Адыяна Хаван, Оолаан Баткин, Эртине Саанчыга олар чартык чылда болгаш [illegible] бажындан болур инектеринден 17—23 тонна чедир сүттү саг[illegible].

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу-аныяктар коллективи бо чылдың бирги кварталында районга социалистиг чарышка тиилекчи болган, СЭКП Тес-Хем райкомунуң болгаш райкуурканнуң шилчиир Кызыл тугун, республиканың комсомол-чу-аныяктар фермаларының чарыжынга ийиги черни ээлээш, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Бо мурнакты коллективтин ажылында өске черлер ажыглап болур чүүлдер бар. Оон кол-модуун бо чүүлге көргүзүгени оралдашгылыс.

К. СУВАНДИИ,
совхозтуң кол зоотехниги.
К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Мурнакчы коллективте

ВЫМПЕЛДИ САЛБААН

Кашпыгын мебель фабриказында мурнакчы бригадалар, звенолар хөй. Оларның бирээзи-биле таныжар күзелдивисти үе бүдүрүлгеде партия организациязының секретарының оралакчызы А. А. Афонинге илереттивис. Ол пресс цегинде үш кижи составтыг звено удуртукчузу И. Ф. Агапов-биле бисти таныштырды.

Үш-ле кижи... Бо коллективтиң саны бо-ла хире боорга звонисинген бис. Ынчалза-даа оларның бүдүрүп турар үүлезин көргеш, амгы үениң чаа техниказының депшилгезиниң ажыглаза үжелээ үжен кижиниң хол-биле кылыр ажылын күүседип турарынга бүзүредивис.

Хирээзиниң тудуштур хырбалааш, ону калбак маңза девиргир кылдыр бастырып каан соонда, Исай Фроловичиниң звенозунуң холунга кирер. Узуну ийи метр, доразы 1,5 метр хире ол калбак ыяштарны бо бригаданың кежигүннери тускай пресске аккеп, саазын дег чуга шугулайлар-биле ийи талазындан шыптар. Оон прессте кезенекче суккаш, тырый бастырыптар. Дем чаа кылын болгаш ыяштыг-ла депдески эвес турган ыяш ам шеригниң конгуг апарган үнүп келир. Ону көөрге стол кыры, шкафтар ханалары кижиниң караанга дорааш чарыттуннар. Бо звено чаа тыпшыр хырбалаттынган ыяшты 100 градус изиг черге прессте доскан соонда, ол ыяш чыыкчыларның холунга кирип, ша-паа четпээнде [illegible] ат-херекселче шилчип турарын магадап көрдүвүс. Ол бүгүнү ваш санныг кижи кылып турар, чүге дээрге хол-биле кылыр ажыл ховар, шупту механизастаттынган.

— Бистиң звеновус үш чыл мурнунда тургустунган— деп, Исай Фролович чугаалады. —Оон бээр калы ажылдан келливис. Звено-даа кежигүнүт коллектив болза, аразында [illegible] чүүлежир болза, [illegible] онаалда черле күүсеттинер. Кол-ла чүве быжыг коллективти тургузуп алырында.

И. Ф. Агапов [illegible] ынчаш билзинги. Ол бригадирлеп ажылдап эгелээн, сагылга-чурум дугайында [illegible] чагаан. Ажыл шагын чыллагаан чокка үзер чорук ужаалдиривистиң алынга багай болур дээрзин база чугаалаан.

Ындыг турбуже, звено кежигүннериниң бирээзи бир хүн ажылга келбээн. Эжи-биле үш кижиниң улуун [illegible]. Даартазында ол [illegible] келген, [illegible] чылдагааны чок болган. П. Агапов ажыныл, хорадавайн, эптиг сөс-биле чангыс демак чугаалап каан:

— Ийлеп-чангыстап турбайн чангыс [illegible] шуптувус ажылга келбээливе, оолдар, хүн улуу чайгаар-ла күүсеттиме бээр ышкажыл.

Бо сөстерни бригадир баштактаныш чугаалаан. Ындыг-даа болза ажыл шагы үскен кижи [illegible] берген. Ол ажылга келбээн-даа болза, арткан ийи ажы оон планың күүсттеге дооргин медереп билген. Коллективте ооргу ажылдап турза ажыл шагын үзүп чорааш, оларга бодунуң кылыр ужурлуг үлүүн түъктеткени шынап-ла човангыг болган. Оон соонда ук ажылчын чылдагаан чок черге хүн үспестээн. Бригаданың көргүзүктери ай санында улам бедип орар апарган.

1978 чылдың социалистиг чарыжының [illegible] СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның бүгү совет кижилерге Чагаазын И. Ф. Агаповтуң бригадазы таныжкаш, бо чылдың бирги кварталының планын 105 хуу күүседир деп соругланы салган. Оларның ол сеаг ажыл-херээ-биле карышпаан харын-даа 110 хуу чедирген. А ийиги кварталдың—115 хуу күүсеткеннер. Оон уламчылап звенолар арадынга [illegible] бо кварталда база хевээр арткан.

— Көргүзүглер бедип орарзыр, оон чажыды чүдел?— деп бригадирден айтырдывыс.

— Ажылчын минутаны камнаарында — деп, ол саат чок харылады.— Бистиң звенонуң кежигүннери халас үе арттырбас дээш бөгүр хумагалыг улус. Кижи бүрүзү түс-түс хуваатынган ажылдарлыг, оозун чогуур ай-шаанда күүседир [illegible] бүгү күжүн чооннеп турарлар.

СЭКП ТК-ның [illegible] бо айда [illegible] «ССРЭ-ниң [illegible] улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чангыме секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бо звенонуң кежигүннери номчуп таныжкан болгаш аңаа соруук кирген. Оон тударгай херечини—бо чылдың ийиги чартыының планын онаалдазын октябрь 7-зе—ССРЭ-ниң чаа Конституциязының хүлээн алганындан бээр бир чыл болгаш оона күүседир деп бедиткен хүлээлгези болур.

...База-ла бир хурут ыяшты аккелдилер. И. Ф. Агаповтуң звенозунуң кежигүннери улам [illegible] бердилер.

Д. ЧЫДЫМ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң [illegible] ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер [illegible] амыдыралга боттандырар дээш, Чөөн-Хемчик районунуң малчыннары улам-на бедик соруктуг ажылдап турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары чартык чыл түңнели-биле төрүүр 100 хойга онаалтыр 97 хураганны мендизи алган.

[illegible] бо [illegible] кииге алдарлыг малчыннарның киирген улуг-хууу улуг. Дуржулгалыг [illegible] малчын, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Донур-оолович Моңгуш мынча деп чугаалап турар.

— Бистер оңгу беш чылдың [illegible] турар бис. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шииткилерин бедик көдүрлүүш күш-биле таныжкаш, аңаа харыы болдуруп, соруу кирижкипниг ажылдаарын чугаалажып, бо боттарывысты [illegible] турар-дыр бис. Солгааш сес ажыл херектер бары шас. Ынчангаш [illegible] мал [illegible] хөгжүдер, оон баш саны арбызаттырыжып, [illegible] албедир дээш, улам-на [illegible] ажылдаар хүлээлгелиг бис. [illegible] ажыл-агыйны улам ыңай шапның хөгжүдеринин [illegible] сагышкын [illegible] дээш ооруп четтирип тур бис.

Алдарлыг малчын чартык чыл түңнели-биле хүлээлгезин ажыр күүседип, төрүүр чүс хойдан-на 130 хураганны алган. М. Д. Чола-биле чарыжыраазы О. Д. Аяк-Хээ база-ла күш-ажылчы тиилелгени чедип ап, 100-тен 132 хураганны [illegible].

Бо дээрге Чола Донур-оолович Моңгуш биле Аяк-Хээ Дапээ-оолович Оларның улуг чедиишкини-дир.

М. СЕВЕН.

партийжи информация

АНЫЯКТАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга комсомол райкомунуң назы четпээннер ортузунга чорудуп турар кижизидилге ажылының дугайында ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары С. Демдектиң илеткелин дыңнаан. Партия обкомунуң ийиги, СЭКП райкомунуң үшкү пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр аныяктар болгаш назы четпээннер ортузунга кижизидилге ажылын чорударының тускай план-хемчеглерин балылаан. Ол талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Шалыкның 15 отрядты тургускан. Олар хөй-нитти черлеринге, кудумчуга аныяктарның корум-чурумун хайгаарап турар. Школаларда янзы-бүрү болгүмнериниң ажылынче корум-чурум үрепки дег назы четпээн кижилерни коллады хаара тудкан. Элээди аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын хөй-нитти организациялары-биле харылзаалыг чорудуп, кижизидилгеэ «берге» уруглары учётка алган. Чурум үрепки дег, кошкак өөредилгелиг уругларны база тускай данзыда алган. Элээн хөй уругларны дагдынныкчыларга хуваагаан. Оларның район чөвүлели ажылдап турар. Школа бүрүзүнде милицияның аныяк өңнүктери — бичии дзержинчилер деп бөлүктерни тургускан, комсомол райкому өске-даа ажылдарны күштелдирген. Оон түңнелинде районда назы четпээннериниң кем-херек үүлгедир чоруу, өөредилгезин ара ыдары сөөлгү чылдарда элээн ышкыдылган. Школаларның өөредилге хуузу бедээн.

Ынчалза-даа бо чугула ажылда улуг четпестер барын бюро демдеглээн. Школаларның комсомол комитеттериниң, пионер организацияларының ажылын, назы четпээннер ортузунга кижизидилге ажылын дээштиг чорударынче угланвайн турар. Комсомол организациялары чамдык школаларда өөреникчилер комитеттериниң ажылын боттуг удуртпайн турар. Школазын ара каттаан, кайда-даа ажылдавайн турар комсомолчулар болгаш аныяктар-биле комсомол организациялары түс-түсте кижизидилге ажылын чорутпайн, оларны ажылга быжыглаар хемчег албайн келген. Оон түңнелинде чамдык аныяктар корум-чурум үреп, назы четпээннерге багай саллар чедирип турар.

Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладырының сорулгаларын бюрога айыткан.

РАЙКОМНУҢ КОММУНИСТЕРГЕ ОТЧЁДУ

«Хөндергей» совхозтуң коммунистери-биле активтиң каттышкан хуралынга партияның район конференциязы эртген соонда отчёттуг үениң дургузунда Чөөн-Хемчик райкомунуң чорудкан ажылының отчёдун дыңнаан. Аңаа райкомнуң кидине эргелекчизи Х. Моңгуш илеткел кылган. «Хөндергей» совхозтуң ажыл-ижин анализтээн чижектерни ол база чугаалаан, мал, чер болгаш тудуг ажылында чамдык эки түңнелдерге доктаагаан. Малдың өлүр, хораар чоруу кызырылган, чер ажылының база тудуг-суурнуң талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Оон-биле чергелештир совхозтуң партия эге организациязының, кодээ Советтиң хүн бүрү ажылында улуг четпестер барын хурал демдеглээн. Ыңгызы хову болгаш мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарыжы эргелгей организастаан. Коску агитацияны четпес тургускан. Суурда чамдык кижилерниң талазындан хулиганнаар, арагалаар, оорлаар чоруктар ам-даа бар. Улуглар дружиназының, профэвилел, комсомол организацияларының ажылын партбюро четпес удуртуп турар. Малчыннар, тудугжулар ортузунда политмассалыг ажыл, малчыннарның амыдыралының культуразын бедилдер дээш ажылы чогуур деңнелге чедир чорутпайн турар. Совхозта партийжи политиктиг ажылды экижидер талазы-биле санал-оналдарны коммунистер ол хуралга чугаалааннар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИ ТҮҢНЕП ТУРА...

СЭКП Улуг-Хем райкому 1977—1978 өөредилге чылының түңнелдерин үндүрген. Партия чырыдыышкынының школаларынга болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга программадан ангыда, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Улуг Октябрь болгаш депшилгелиг кижи төрелгетен» деп илеткелин, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын, 1978 чылда Бүгү-эвилеледиң социалистиг чарыжын хапбактыр талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын, партияның болгаш чазактың өске-даа чугула документилерин школаларның, семинарларның болгаш бөлгүмнериниң дыңнакчылары амыдырал-биле сырый холбаштырып, өөренип эрткен.

Партия чырыдыышкынының системазынга 27 эге, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 28 школа база теоретиктиг 23 семинар ажылдаан. Партия чырыдыышкынынга база экономиктиг өөредилгеге районнуң бүгү коммунистериниң 97 хуузу хаара туттунган, дыңнакчыларның саны өскен. Программазын доозкан чаа өөредилге программазынче 12 школа шилчээн. Теоретиктиг семинарлар, чаа политшколалар чаа өөредилге чылында немежир. «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарда, «Сельхозтехника» салбырында, райүлетпүр комбинадында, АТБ-де болгаш өске-даа коллективтерде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге партийжи организацияларның талазындан удуртулганы болгаш контрольду күштелдирген.

СЭКП райкомунуң бюрозу бо айтырыг талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган. Совхозтарда парткомнарның бюроларынга, партия эге организацияларының хуралдарынга эртен өөредилге чылының түңнелдерин чугаалажып, четпестерни чайладырының айтып, пропагандист кадрларны шилип, дыңнакчыларның четчелдинишкининиң шын тургузарынче кичээнгейни угландырган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Хельсинкиде «Мессукескус» деп тоо делгелге комплекизинде ССРЭ-ниң Финляндияда национал делгелгези болуп турар. Ону найырал, кады ажылдажылга болгаш боттарынга дузалажылга дугайында совет-финн керээниң 30 чылынга тураскаатан.

Ол делгелгени финн хөй-нитти совет улустуң тайбың болгаш депшилгезин, экономиканың, эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү талаларынга делегейниң кая бан назы амылдрамылгазынче чүткүлүнүң демдээ кылдыр көрүп турар.

ЧУРУКТА: делгелгеже кирер эжик аксында.

Н. ГОРБУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«МАЛЕВТИҢ» ЧАА ТУДУГЛАРЫ

БУДАПЕШТ. Будапештиниң «Ферихеть» деп аэропорту тудугнуң улуг шөлүн сайыдырар. Барык чыл бурунгаар маңаа тудугжулар Венгрияның «агаар хаалгазын» чаартап кылыры-биле чедип келгеннер. Амгы үеде ажыл кидин-түлүк. Ийиги ужуп үнер-хонар оруктуң тудуунда хөй чүүлдерни кылган. «Малев» авиакомпаниязының ажылдал-техниктиг баазазының чарыыбас кижи болур делгем ангарның деэлээ салган, ужудукчуну белеткээр төпту база тудуп турар. Аэропорттуң чааргылгазының баштайгы ээлчээнде 40 ажыг тудугну кылыр.

Калбак сайзыраңгайжылганың эргежок чугулазы агаар төрүүлгезиниң хемчээлиниң доктаамал өзүп турары-биле болган. Хамааты ужар чугулуң сураглыг болу бергениниң дүргени өзүлдези сөөлгү он чыл тургузунда Будапештиниң аэропортундан ужуп турар пассажирлерниң санын ийи катап улгаттырыпкан. Бо бүгүнүң биле бүрүн дерээш, 230 хире объектилерни сайзыраңгайжыткан, үш чүс бүдүрүлгелерде ССРЭ-ден келген техниканы ажыглап турар.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ-БИЛЕ

ВАРШАВА. ПУР-да Совет Эвилелиниң дузазы-биле болгаш совет специалистерниң киржилгези-биле тудуп турар чаа заводтарны болгаш фабрикаларны ажыглалга киирериниң дугайында медээлер «ССРЭ-ниң дузазы-биле туткан» деп сөстер-биле эгелээри ховар эвес. Польша чүс ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерин ССРЭ-ден келген шериг-херекселдер...

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫН КАМГАЛААР ДЭЭШ

БЕРЛИН. ГДР-ниң кадык камгалалының болгаш социал хандырылгазының системазы делегейде эң-не сайзыраңгайларның бирээзи деп санаттынар. Амгы үеде республиканың кадык камгалалында 400 муң ажыг кижи, а социал хандырылга системазында 100 муң ажыг кижи ажылдап турар. Бир эвес он чыл бурунгаар республикага бир эмчиге муң ажыг кижи онаажыр турган болза, ам чүгле беш чүс хире кижи онаажыр.

Чурттуң курорттарлыг чарашайоннарында 170 ажыг санаторийлер бар. Ында дыштаныр өйнге болгаш кадыкшылын быжыглап алырынга бүгү-ле эргежок чугула байдалдарны тургускан.

ЭЛЕКТРОВОЗ ДҮРГЕДЕЙ БЕРГЕН

ПРАГА. Доктаамал тогь-биле ажылдап турар электровозтарның баштайгы бөлүү Чехословакияның найысылалы улуг индустриалдыг төп болур Пльзень хоорай Кошице-биле тудуштурган оруунче чорудкан. Пльзеньде «Шкода» бүдүрүлге каттыжыышкынының алдаржаан электровоза тудуунга ээлдунга кылган ол машиналарның күчүзү шакта 140 км ажыг дүргенин четтир ыяжа берип турар.

(СЭТА).

ФИНН ЧЕРДЕ АЯН-ЧОРУК

ТУРКУ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Финляндияже алёонның аян-чоруу чаагай кожа-хелбээниң болгаш боттарының билчилгезиниң байдалында эртип турар.

Июль 12-де ССРЭ-ниң камгалал министрин Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен хүлээп алган. Кайызынга-даа сонуургалдыг боор турар, оон иштинде шериг харылзааларын хөгжүдериниң болгаш ханыладырының айтырыгларының талазы-биле найыралдыг беседа болган. Беседага ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. С. Степанов олурушкан.

Президент У. К. Кекконен Д. Ф. Устиновка «Финляндияның ак розазы» орденниң улуг уназын тыпсыпкан. ССРЭ-ниң камгалал министри бедик шаңнал дээш президентиге өөрүп четтиргенин илереткеш, ол шаңналды совет улуска болгаш оон Чепсектиг Күштеринге найыралдың база хүндүткелдиң демдээ кылдыр көрүп турарын онзалап демдеглээн.

Ол-ла хүн хүндүлүг аалчы Финляндияның бүрүнгени акционерлиг пиитилелиниң «Валмете» бүдүрүлгезинче чораан. Финляндияның Шериг-Дазый күштериниң белектериниң бирээзинге ол чораан, дайынчы [illegible] финн шериг [illegible] чугаалашкан.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Июль 12-де СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле чугаалажыышкыннары мында эгелээн.

Бо чылдың майның төнчүзүнде АКШ-ка болган совет-америк чугаалажыышкыннарны уламчылап, стратегтиг шаап халдаашкын чепсектериниң кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылырынга хамааржыр айтырыгларны чугаалажып көрген.

Чугаалажыышкыннарда совет талазын—ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчылары Г. М. Корниенко болгаш В. С. Семенов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин; америк талазын—чепсегленишкинни дүжүрер болгаш бөө-чепсекке контроль талазы-биле агентилелиң директору П. Уорнке, АКШ-тың ССРЭ-де элчини М. Тун болгаш ийи талазын алгаан өске-даа кижилер киришкен.

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Таныш Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү Москвага июль 12-де бодунуң ажылын уламчылаан. Ийи хүн дургузунда оон киржикчилери амгы үе-чадага чепсегленишкинниң дүжүрерниң айтырыгларын болгаш чепсектиң эндере бүдүрерин соксадыр болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чепсектер [illegible] тайбын талаларының организацияларының [illegible] улам ыңай идепкейжидериниң [illegible] чугаалашкан.

Гайбының Бүгү-делегей Чөвүлели болгаш бүгү национал комитеттер улустарның ёзулуг айыыл чок чоруун хандырар болгаш «соок дайынның» күштеринге удурланыр иштиг хөй-нитиниң санал-оналын улам ыңай мөөңнээринге аргалыг бээр ужурлуг деп, сесиязы демдеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрерге тураскааткан [illegible] киржикчилерин алырының ачазы болган деп онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске чурттарның тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказынга, дүжүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын, чепсегти дүжүрерин, делегей байдалын экижидерин чедип алырынче угланган [illegible] улаштыр бергеннер.

(СЭТА).

ВСР-НИҢ ДХМ-НИҢ НОТАЗЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Кыдат талазының айылдыг хажыдыышкыннарынга шыгдыы сурулгазының нотазы КУР-ның ВСР-де херектерин түр бүзүреттирген төлээзинге ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозу чоруткан.

1978 чылдың июль 8-те кыдат шериг самолёттар Вьетнамның агаар делгемин хөй удаа үрээн деп нотада айыткан. Куангниң болгаш Каобанг можуларының агаар делгемиңче ханылап кирген болгаш аңаа үр үениң дургузунда ужуп келген кыдат шериг самолёттарының кызыгаар үрээни онза шыгыы болган:

— 7 шак 18 минутада ийи кыдат шериг самолет Куангниң можузунда Донха болгаш Хабей районнарында кызыгаарны үреп кирген болгаш 25 километр чедир ханылай бергеннер.

— 7 шак 20 минутада ийи кыдат шериг самолёт Каобанг можузу Куангхоа районга кызыгаарны үрээн болгаш республиканың агаар девискээринче 30 километр чедир ханылаан. Кыдат таланың ол айыылдыг хөделиишкиннери Вьетнам Социалистиг Республиканың тускай догуннаан чоруун болгаш девискээриниң бүдүн чоруун шыгдыы-биле үреп турар деп, ВСР-ниң ДХМ-ниң нотазында онзалап демдеглээн. Вьетнам тала шыгдыы-биле [illegible] турар болгаш ол хөделиишкиннерин доп-дораан соксадырын кыдат таладан негээн.

КУР-нуң ВСР-де херектерин түр бүзүреттирген төлээзи ВСР-ниң ДХМ-ниң нотазын тура алырындан ойталаан.

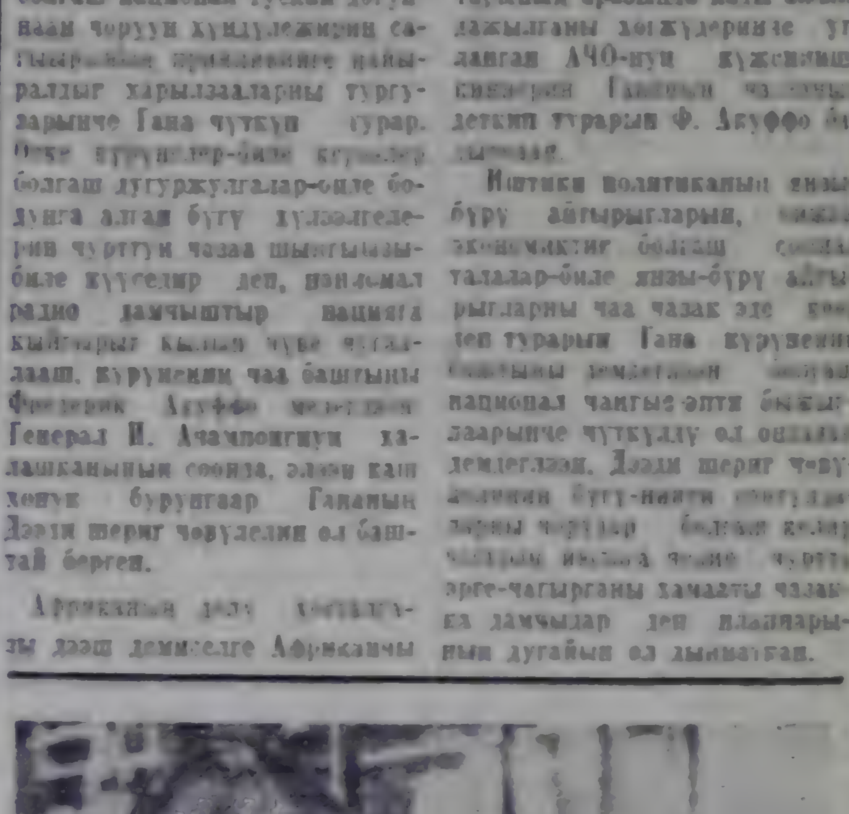

ПОЛЬША. Лодзиде «Мера Польтик» завод чаа шактарны бүдүрүп үндүре берген. Аңаа шактардан ол коңга кагарын катаптап турары-биле ылгалыр. Доктаадып тургускан үезиниң соонда ол шак беш минута болгаш-ла коңга кагарын катаптап турар.

ЧУРУКТА: контролёр Анна Дурканың шакты хынап турары.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУК ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

Эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының Чехословак Социалистиг Республиказа албан ёзузунуң аян-чоруунга тураскааган документалдыг чаа фильмни белеткеп үндүрген, оон баштайгы көргүзүлгезин Москваның кинотеатрларында июль 10-да көргүзүп эгелээн.

Кинохрониканың кадрлары Совет Эвилелиниң төлээлекчилеринге Чехословакияның ажылчы чоннарының Прагага болгаш Братиславага көргүскен чылыг хүлээп алыышкынын, аңы-дүмма ийи чурттарның ууургункчуларының ужуражыышкыннарын болгаш чугаалажыышкыннарын көргүзүп турар. Совет-чехословак харылзааларны бүгү талалыг улам хөгжүдериниң перспективазын хандырып турар кады кылган медегелеге ат салыышкынын кинода база көргүзүп турар.

«Л. И. Брежневтиң Чехословакияда аян-чоруу» деп кинолентаны документалдыг фильмнерниң Төп студиязы бүдүрүп үндүрген.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттен

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитет 1979 чылдың ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарын тывысылганга саналдаан ажылдарны хүлээп алыр. Ажылдарны 1978 чылдың декабрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

Бо чылдың июнь 15-тен орай эвесте парлап үндүрген (тургускан) ажылдарны хүлээп алыр. Эртем ажылдарын 1977 чылдың декабрь 15-тен орай эвесте парлап үндүрген турар ужурлуг.

Ажылдарны саналдаары болгаш чорудары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитетче [illegible] адресче чорудар: 103667, Москва, ГСП-4, Неглинная кудумчу, 15, телефоннар: 223-44-67, 223-62-47, 223-19-30.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттен

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитет 1979 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын тывысыры-биле ажылдарны хүлээп алырын уламчылап турар.

1978 чылдың декабрь 15-ке чедир ажылдарны хүлээп алырын уламчылаар.

Материалдарны таарыштыр тургузуп кылыры болгаш оларны шаңнаары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны комитетче [illegible] адресче чорудар: 125047, Москва хоорай А-47, 3-кү Тверская-Ямская кудумчузу, 46, телефоннар: 250-38-08, 250-19-47, 250-37-14.

Оруук демдеглели

ДАВСТ СУМУ

Моол Арат Республиканың улуг аймактарының бирээзи Убса-Нурнуң девискээри эң-не баштай анаа барган кижиге [illegible] ыяш-кыры [illegible] чаш хову ышкаш кылдыр сагындырар. Бо аймак Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика-биле кызыгаарлажып турар. Аймактың девискээринге баргаш, баштай-ла Давст деп сумунуң оруук дургаар аалдарында [illegible] хөй чүзүн мал-магаңныгь» таваржып, көөр.

Давст сумунуң девискээри ол аймактың эң-не каас-чараш [illegible] чуртталгалыг черлериниң бирээзи. Ол — МАР-ның барык талакы кызыгаарында чаптылган. Оон барыын чүгүнде Таганың бедик [illegible] мөрнүү талазында — республиканың эң улуг хөлү Убса-Нур ону каастап чыдар. Давст сумузу Тыва АССР-биле кызыгаарлаткан болгаш Сагил, Торгалыг, Тургэн деп моол сумулар-биле кожа. Сумунуң сүг-суун-биле байлакшылдыг, мал-маган, дириг амытаннарны сүттарып турар Хандагайты, Торгилег, Улаастай, Хундулуун ышкаш хемнер оон ол-бо чүктеринче хап баткылаан. Оларның шыналары чиңгирзылган шынаа-биле [illegible] ган: ындыг черлерге мал өстүрери дыка таарымчалыг.

— Бистиң чурт-биле таныжылганы бо черден эгелеп болур бис — деп, Убса-Нур аймактың «Тергиин малчын» солунунуң кол редакторы Д. Жана бодунуң чугаазын эгелээр.

— Бо дээрге, девин-не чугаалаарым Давст сумунуң төвелери-дир — деп, элээн ыракта бичеке кайгап, харап алган турган төвелерже айыткаш, уламчылап чугаалады:

— Бо дээрге, Моол Республиканың эң [illegible] сумуларының бирээзи. Ону 1925 чылдада чурттуң чазааның тускай шиитпирин [illegible] органнаста тургускан. Ынчан бо девискээрниң арат-чоннары улусчуг эрге-чагырганың айтыышкыннарын күүседип, бир деминиг кылдыр каттыжып, бо сумуну тургускан. А сумуну 1934 чылдан бээр Давст деп адап каан. Ам ол — МАР-ның эң улуг сумуларының бирээзи болу хөгжээн: чүгле малдың баш саны безин барык тозан муң чедип турар.

— Бо черниң чонунуң амыдыралында онзагай төөгүлүг болуушкуннар, чаартылгалар кандыг ирги?

— Сумуга 1947 чылда [illegible] Ол чылын бо чер чурттуг Онжил деп кижиниң саналы ёзугаар кедээ ажыл-агый каттыжыышкынын тургузар деп шиитпирлээн. Анаа баштай чүгле он бир өреге эки тура-биле кирген. Коллективтиг ажыл-агыйның [illegible] оон кедилиин чоңга тайылбырлап, олче өске арткан аалдарны хаара тудар дээш революстуг [illegible] аревэчилер болгаш активчилер дыка улуг ажылды кылыр ужурга таварышкан. Удаткан чок сумуга база ийи ындыг коллективтиг ажыл-агыйлар тыптып берген. Оон он хире чыл эрткенде бо черниң «Давшилт зам», «Лениний зам», «Алдар» деп бичии ажыл-агыйлары улгаттыр каттышкан «Алдар» деп улуг ажыл-агый кылдыр организастаттынган.

— «Алдарның» кежигүннериниң ап турар орулгалары кайы хире ирги? — деп, айтырарывыска, суму даргазы Д. Аюрзананың харыылаапы:

— Каттыжыышкынның чылда ортумак орулгазы 3 миллион төгериг чедип турар апарган. Ол — бистиң республиказа эки дээн көргүзүг-дүр. «Анчаарга каттыжыышкынның бир кежигүнү-ле чылда 2400 хире төгериктиг ажылдап ап турар. Чыл келген тудум-на [illegible] саны көвүдеп турар. Ылангыя малчыннарның [illegible] дыка бедик. Давст сумузунга Б. Цэрэн, Н. Батор, Ц. Баянзул дээш өске-даа хойжулар чүгле сумуда, аймакта эвес, харын-даа республиказа алдарлыг кижилер чуве. Оларның байлак дуржулгазының [illegible] аймактың «Тергиин малчын» солунунга үргүлчү чырыдып келген.

Давст сумунуң ажылчы чоннары республиканың улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң күрүне планнарын база чедиишкинниг күүседип турар. Оон чижээ, соолгу чылдарда аймакка бирги черни он удаа чедип алганы болур.

Мал, чер ажылындан аңгыда сумуда бүдүрүлгениң, культураның болгаш чырыдыышкынның тудуглары калбарган. Бо хүннерде суму төвүнде сес чыл школазы, эмнелге, харылзаа салбыры, уруглар садтары болгаш ясли, аалчылар бажыңы, чузей болгаш культура-албан черлериниң өске-даа хөй-хөй тудуглары бедип үне берген турар. Ол дээрге, кооперативтерде ажыл-агыйның амгы үеде бедик негелделеринге дүүшкен төвү болу берген.

— Бо чер казымал байлактар-биле база ховар-ла дээн черлерниң бирээзи. Совет специалистерниң дузазы-биле [illegible] хемтраашты болгаш өске-даа байлактарны [illegible]. Келир үеде оларга үндезилээш, улуг бүдүрүлгеге черлери тургузуптар. Ол дугайын чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарындан көрүп болур.

Девтиңчүктеңиң [illegible] төнмес ховуну эртип келгенивис соонда өргү черде улуг хоорай чаптыла берген чыдыр. Бистиң-биле кады чораан аймак [illegible] директору Б. Муна чолаачывыс М. Бапалсолду доктаазыдыр деп диледи. Машинадан үнүп келиривиске бисти долгандыр ховуларда чүзүн-бүрүн дыка хөй мал оъттап чору.

— Убса-Нур аймактың төвү — Улаангом бо-ла болгай. Бистиң найысылалывысче кирип мооланар — деп, ол чугаалааш, кайы ырактан агарып көстүр, делгем хоорайже айытты.

Улаангом-биле бистиң таныжылгавыс оон эгелээн.

С. ТАС-ООЛ,
журналист.

ХЫМЫС КЫЛЫРЫНЫҢ АРГАЛАРЫ

Хымыстың хоолуглуг үнелиг болгаш эм болур шынары бе сүдүнүң онзагай шынарлырындан, оон химиктиг база витаминниг составындан, а ол ышкаш сүттүң ажып хөреңгилериниң хамааржыр. Хөреңгилеп ажыткан соонда бе сүдү хымыс болу бээр.

Кижиге эргежок чугула бүгү кол-кол хоолуглуг бүдүмелдер эң-не шиңгээттингичел хевири-биле бе сүдүнде бар болуп турар. Чигир хөй, үс болгаш белок эвээш болуп турары-биле бе сүдү инек сүдүнден ылгалып турар. Бе сүдүнде витаминнер, ылангыя «С» витамин кончуг элбек. «С» витаминниң элбээниң талазы-биле бе сүдү малдан алыр өске бүгү продуктулерны ажып турар.

Чаа саггаан бе сүдүн хөреңгилеп ажыткаш, оон хымысты белеткээр. Болгар хымыс азы ацидофиль хевириниң тускай бактериялары бе сүдүн хымыс кылдыр ажыдып хөөредир. Бе сүдү ынчаар ажый бергениниң түңнелинде оон чигири сүт кислотазы болуп хуулгаш, хымысты ажыксыг дээр чаагай амданныг кылыптар. Ынчаарга хымыстың арагазын ажыыры сүт чигирин спирт болгаш хөмүрзүг ажыг хей болдуруптар онза сүт ажыткыларының салдарындан болур. Хөмүрзүг ажыг хей хымысты көвүктелип хөөрен турар сүксүн болдуруптар. Хымыска бар аваар хой эвес санныг спирт болгаш сүт кислотазы хымысты ижип турар кижилерниң чем чиксээр хөөнүн бедидип, чем хайлырышта илигин берип турар.

Хымысты белеткээри колдуунда мындыг болур. Кислотазы 7 градустан ашпаан тургар чаа саггаан бе сүдүн арыг хөвеңнен өттүр шүүрээр болгаш сүт ажыдыр тускай бактерия [illegible] ажытка-биле ажыдар. Оон аңгыда хымысты баштай белеткээн ажыткадан бедүүн аргазы база бар. Ол мындыг янзы болур. Баштайгы ажыткыны белеткээрде, анаа ажыг сүттү [illegible] сүттү хайындырып каап арбай азы кымыл-тас-биле холуп алыр. Ындыг холуксааларны чылбаан, ажыг сүттүн чүгле бодундан-даа кылыр болур.

Белеткеп алган холуксааны азы арыг ажыг сүттү бир литр холуксаага ийи литр сүт [illegible] холуптар болгаш четчип ажыыры-биле 3-4 хондур тургузуптар. Ол-ол-ол быдан сүт немей кудуп каап турар. Оон түңнелинде баштайгы [illegible] хөреңгизи ажыдар.

Ажыткан сүттүң кислоталыы 45—50 градус болгаш температуразы 24—26 градус чылыг болур. Ажыткан соонда сүттү дораан-на эки холуштур былгаар болгаш демги-ле температура-биле ажыдып тургузуп каар. Эпти-ле 2—3 шак дургузунда хөреңгилениш ажый бээр. Ол үениң дургузунда ажыткан сүттүң кислоталыы 70 градус чедир бедиир. Оон соонда хымысты ийиги удаа бир шак иштинде былгап келир. Ажыдарда база былгаарда эптиг болзун дээш, хымысты ыяш доскаарга кылып алыр. Ону ыяш быжыкбиле быжып турар.

Хымысты быжарга, анаа агаар кислородун элбээр, спирттелип ажыырыңга идиг бээр, а белоктары үүрмектелип, бичии бөлүк [illegible] апаар.

Белен болган хымысты шилдерге куткаш, аксындан хөй үнмес болзун дээш мак дуттааш, ушта теппеш-биле так шарып. Оон соонда ол-таа температуралыг черге 30—40 минута тургузуптар. Ол үениң иштинде хөмүрзүг ажыг хейниң элбээниниң уламындан хымыс болу-ла [illegible] бээр. Оон хымысты четчип ажыыры-биле болгаш кадагалаары-биле 4—8 градус чылыг температуралыг черге салыр. 6 градус чылыг температуралыг черге тургузаарга, хымыс 12—14 шак эрткенде четтиптир ажыыр болгаш ижерипге белен апаар.

Бе сүдүнде бар болуп турар үнелиг хоолуглуг бүдүмелдер болгаш витаминнер хымысты белеткеп турарының чорудузунда барыны-ла бүрүн-биле хевээр артар. Ынчаарга спирт, сүт кислотазы болгаш хөмүрзүг ажыг хей тургузуп турар чигиниң сапы дыка эвээжээр. Оон аңгыда белоктарның чамдыызы база хуулуп турар.

[illegible] тиктиг шынарлыг болуп турар хымыстарны оларда бар кислотаның болгаш спирттиң хемчээлинден хамааржыштыр: сула, ортумак болгаш ажыг хымыс деп ылгап турар. Сула хымыстың кислотазы 60—80 градус, спирт 0,9 хуу чедир болур. Ажыг хымыстың кислотазы 101—120 градус, а спирттии — 2,5 хуу чедип турар.

Хымыс кылыр фермага эң-не сүткүр белерни тускайлап бээр ужурлуг. Бистиң байдалдарывыска эки оъттуг одарларга кадарып немелде чем берип турарга, 100 хонукта бир беден ортумаа-биле 500 литр сүттү саап ап болур. Хымыс кылыр фермаларга белерни кулунун эмзирип эдиргеш, сүдүн саар. Белерни үш шак болгаш-ла саар. Ынчангаш хүнде саары 4—5 катап болур. Дарый-дарый саарга бениң эмииниң сүдү элбээр.

Оон-биле чергелештир кулуннарны чогумчалыг азырап өстүреринин хемчеглерин алыры база эргежок чугула. Оларны үзүп каан турда, эки шынарлыг концентраттар-биле, чаа кескен ногаан сиген-биле чемгерер херек. Хүндүс оларны чогуур үезинде суттарып турар. Бени саарда эмиин массаштаар, сүт хирленмезин дээш дошпуну чуп арыглаар, саачы кижи боду холун чуур, арыг халаттыг болур.

Д. ЖИГЖИТОВ,

Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

АЛДАРЛЫГ АРТИСТ

Чурттуң театр хөй-ниитизи улуг орус артист М. Н. Ермолованың төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл оюн даарта демдеглеп эртирер.

Мария Николаевна Ермолова Биче театрның сценазынга чартык чүс чыл иштинде 300 рольдарны ойнаан. Бодунга, өөрүнге бедик негелделиг, аныяктарга улуг деткимчени көргүзүп келген артист.

Биче театрга М. Н. Ермолова-биле кады ойнаар аас-кежиктиг болган, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Н. Гоголева СЭТА-ның корреспондентизи Е. Папченко-биле беседазынга мынча дээн:

— Мария Николаевна эелдек, эвилең кижи. Тверской бульвар кудумчузунда бажыңынга (ам музей-квартира) бисти аажок хүндүлеп хүлээп алыр. Оон бажыңынга Станиславский, Немирович-Данченко, Горький, Чехов, Шаляпин үргүлчү кээр...

Мария Николаевна ук бажыңга амыдыралының хөй кезиин эрттирген. Музей-квартираже кирер эжик ак сында барельеф мрамор да мынча деп бижээн: «Күрүнениң Биче театрының сценазынга аты-хавыяазы дээш Мария Николаевна Ермоловага улустуң артизи атты тыпсыр. Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульянов (Ленин)».

М. Н. Ермолова бо бедик атты ССРЭ-де эң баштай алган.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП Төп Комитединиң «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» хүлээп алган доктаалында хөгжүм херекселдериниң шынарын экижидер дугайында база тодаргай айыткан.

Бо айтырыг культура албан черлериниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Тыва АССР-ниң Культура министерствозу тыва хөгжүм херекселдерин шынарлыг кылыры-биле хөгжүм херекселдери кылыр мастерлер аразында республика конкурузун чарлаан. Амгы үеде бис он ажыг мастерлер-биле быжыг харылзаалыг бис, оларның эки кылган херекселдерин тыртып, ажыглап турар бис. Оон аңгыда чоокта чаа бистиң чагыдывыс-биле Москвага тыва хөгжүм херекселдерин кылган, ам оларны Кызылдың уран чүүл училищезинде. Тываның күрүне филармониязында ажыглап турар.

Республиканың тыва хөгжүмнүң сонуургалдыг хире элээн каш оркестрлери, ансамбльдери тыптып келген. Оларга Кызылдың уран чүүл училищезинде Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы И. Г. Мининниң удуртулгазы-биле тыва хөгжүм херекселдериниң оркестри, Тээлиниң, Мугур-Аксының, Эрзинниң, Кызыл-Мажалыктың район, Эрги-Барлыктың, Бай-Талның, Алдан-Маадырның, Сүт-Хөлдүң, Шеминиң кедээ культура бажыңнарының ансамбльдерин хамааржыштырып болур. Эң ылангыя уран чүүл училищезиниң оркестри хыпнактыларның [illegible] хаара туткан.

Уран чүүл училищезинге 1973—1974 өөредилге чылындан эгелеп тыва хөгжүм херекселдеринге [illegible] өөредип эгелээн болгаш ийи салбырларда ук херекселдерниң факультативин тургускан. 1978 чылда тыва хөгжүм херекселдеринге [illegible] училище белеткеп үндүрген. Чадааның музыка школазында тыва хөгжүмнүң класстарында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Е. Ч. Дамдын кичээлдерни эртирип турар.

Тыва хөгжүм херекселдериниң хөй кезииниң хөй бичии аудиторияга таарышпас. Ынчангаш хүннүң негелдези — оларның үнүн, хевирин өскертпейн тыва улуг концерт залдарынга таарышкан [illegible] эде кылыры болур. Бо талазы-биле Культура министерствозу база хемчеглерни ап келген болгаш ап турар. Оларның бирээзинге ам удавас Кызылга болур тыва хөгжүм херекселдериниң мастерлериниң семинар-хуралы хамааржыр. Ук семинар-хуралга Москва хоорайдан Бүгү-россияның [illegible] эвилелиниң бүдүрүлге комбинатының хөгжүм херекселдери кылыр мастерлери база кирер. Семинар-хуралга хөгжүм херекселдерин [illegible] Культура министерствозу чалап турар. Анаа чүгле амгы үеде нептерең арга [illegible] чадаган, шимчи, төмүстен ангыда, шоор, амырга, бүрээ, бышкүүр, түн, хамбыра, хунгур, кеңгирге, шаң, коңга чижектиг хөгжүм херекселдерин тып эккеп, киириштирер.

Тываның хөгжүм херекселдериниң кылыкчылары семинар-хуралга идепкейлиг киржип, бот-тывынгыр үнүн [illegible] киириштирер.

В. ДАМДЫН,

Культура министерствозунуң өөредилге черлериниң методиктиг кабинединиң директору.

Төрээн Тываның делгемнеринде

Тожу чурттуг кырган кижи
«Тостан кылган чадырларга
Төрүттүнгеш, өскен мен» деп
Төөгүп орар болбазыкпе.
Тожу чурттуг аныяк кыс
Тостан кылган чадыр көргеш,
«Тоолдардан дыңнаан мен» деп
Топтап, кайгап орары ол-дур.

·СПОРТ·СПОРТ·

Совет ча адыкчылары — делегейде эң шилиндектерниң бирээзи. Чурттуң шилиндек командазының составында делегейниң эң улуг маргылдааларының, а ол ышкаш делегей чемпионаттарының болгаш Олимпий оюннарының тиилекчилери кирген. Амгы үеде адыгжыларның бүгү кичээнгейин Москва Олимпиадазы хаара туткан. Анаа аңгыктар-даа, хоочуннар-даа кызымаа-биле белеткени берген. Белеткениринге ямы бүрү маргылдааларны ажыглап турар. Оон эң улуу Клайпедке чурттуң чемпионады (июльда эгелээр) болгаш Великобританияга дииттиң бирги чери дээш маргылдаа болур.

ЧУРУКТА: шилиндек команданың баштыңнарының бирээзи — спорттуң алдарлыг мастери Валентина Ковпан (Львов).

Р. ПЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ААЛДАП КЕЛГЕШ АШТЫРГАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Хол бөмбүүнге ССРЭ-ниң болгаш Японияның херээженнер командаларының анаа эрткен ужуражыышкыны 3:0 санга, совет команданың тиилээзи-биле доозулган.

Японияның хол-бөмбүкчүлери Совет Эвилелинге эштүүнүң дөрт ужуражыышкынын эртиргеш, оон төнчүзүнде уттурган.

КАПИТАННЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

КИЕВ. (СЭТА). «Киевтиң кубогу» дээш гандбольга эр улустуң делегей маргылдаазынга ССРЭ-ниң шилиндек командазы ийиги тиилелгени чедип алган. Олимпий чемпиону совет гандболистер делегей чемпиону ГФР-ниң командазын 28:15 санга уткан.

Оюнну бирги чартыында совет команданың капитаны 20 харлыг москвачы Владимир Белов 7 мячикти удурланыкчызының хаалгазынче кирип октаан.

Монреальга болган Олимпий оюннарының хүлер медалын чаалап алган Польшаның гандболистери ССРЭ-ниң ийиги шилиндек командазын 25:20 санга уткан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—[illegible] гимнастика.
10.55—«Бистиң-биле кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга.
11.50—«Үймээн застава». Уран чечен фильм.
13.20—«Делегей улустарының чогаадылгалары».
13.50—16.00—Чапсар.
16.00—«Ильичиниң шөлү». Документалдыг фильм.
16.50—«Улустуң аялгалары».
17.10—«Шылыраа школазы». «Шылыраа төөгүзүнден», 2-ги дамчыдылга.
17.35—Н. Г. Чернышевский — «Чүнү кылырыл?» Төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 150 чыл болганынга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм. «Кораблиге парустарның херээ чүл?», «Арыг доскуулдары».
18.25—«Тыва неделя». Информастыг программа.
18.45—«Тоол нангчап келгениле». Телефильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—[illegible]

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—Француз улустуң национал байырлалы — Бастилияны эжелеп алганының хүнүнге тураскааткан программа: «Париж, 78 «чылдың июльу». Г. Зубковтуң репортажы: «Мирей Матье Москвада». Музыкалыг программа: М. Ж. Соважон — «Чао». Телешоу.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Ак дүннер» деп уран чүүл фестивалының түңнел концерти. Ленинградтан дамчыдылга.
00.30—01.10—«Ж. Ферра болгаш М. Лафоре ырлаан».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—А. Глазунов — № 5 квартет. Москваның областы филармониязының квартеди ойнаар.
18.30—«Москва болгаш москвачылар».
19.00—Москва школачыларының күүселдезинде орус болгаш совет шүлүкчүлериниң чогаалдары.
19.30—20.50—«Улуг амыдырал». Уран чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-ног сут, ак олуу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.35, 19.15, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Балконда узу, оолдар болгаш чадаг-терге дугайында» 10.00, «Каргыс шагдаа кадыйлаштан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабан даглажы» 15.10, «Маңнап орар кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙТЫ»: «Хостуг чурттап турарлар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Ленин аттыг совхозтуң уудваалекчилериниң бирээзи, [illegible] пенсионер, 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

Кыргыс Канчуувич
САНДЫПТЫҢ

[illegible] аарааның соонда, мөчээнин Ленин аттыг совхозтуң [illegible] болгаш [illegible] Совединиң күүсекому [illegible] төрелдеринге [illegible] кажыыдалын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерия ыы 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17551. Чагы № 2143.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4).

ТС—01283.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (10761) | 1978 чылдың июль 15, суббота | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

РЯЗАНЬ. «Рязсельмаш» каттыжыышкынның комбайн заводунуң эптелге конвейеринден картофель ажаар «ККУ-2А» деп чээрби беш муң дугаарлыг комбайнны бүдүрген. Кара хорзуннуг эвес зонаның ажыл-агыйларынга үндүрген ол машиналар бедик бүдүрүкчүлүг-биле, ажаап алырының бедик шынарлыы-биле, ыналыштыы-биле, эвээш металл кирген-биле ылгалып турар. Амгы үеде бүдүрүлгеде боду чоруур картофель ажаар баштайгы комбайнны күрүне шылгалдаларынга белеткеп турар. Ол болза картофельди ажаарынга болгаш ону ажаалда соонда арыглаарынга бедик бүдүрүкчүлүг механизастаттынган комплекстиң чарылбас кезээ болур.

ДОНДА РОСТОВ. Донуң механизаторлары ийи милион гектарның тараазын кезип эгелей бергеннер. «Гигант» деп тараа ажылдыг совхозтуң үлегерибиле олар тараа кезилдезин кыска хуусаада болгаш бедик шынарлыг чорудуп, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүседир дээш ажылдап турарлар.

Азов районнуң Ленин аттыг колхозунуң комбайнеру С. Еловшин бодунуң ажы В. Степанченко-биле хонук-та 193 гектар тарааны кезип, улуг чедиишкинниг болган. Ол болза беш хонук-чээниң нормазы-дыр. Ындыг түңнелдерин Целинск районда Мичурин аттыг колхозтуң механизатору Ф. Кундрюков болгаш «Целинское» деп дуржулгалыг ажыл-агыйның механизатору И. Воробьев база чедип алган.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында тараачыларның массалыг бастырыышкыны болгаш тарааны элеваторларже, тараа хүлээп алыр пункттарже сөөртүрү эгелээн.

БАТУМИ. Грузияның далай чоогунда бо хоорайында студентилерниң интернационалдыг лагеринде акы-дуңмалышкы социалистиг беш чурттарның тукталры чыскып үнген. Чээрби хүннериниң дургузунда Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Чехословакияның дузаргу отрядтарының дамычылары боттарының грузин өөрү-биле кады чурттаар бажыңнарының, школаларның тудугларынга ажылдаарлар. Олар нургашкын болгаш ооң компарттарлары [illegible]-биле, күш-ажылдың маадырлары-биле ужуражып, дилайта селгүүстээшкинни болгаш дагаарже экскурсиялар кылырлар.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

Чедиишкиннерни быжыглаар болгаш көвүдедир

Кышкы үеде малды болгаш оон чаш төлүн меңди камгалап алырының талазы-биле малчыннарның социалистиг чарыжының түңнелдерин, а ол ышкаш беш чылдың үшкү чылының алды айларының дургузунда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үнүүрген бээлгаш чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Кыштаглаашкынның тос айларының дургузунда, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, республиканың ажыл-агыйларынга малдың ниити өлүп хораары 47,2 хуу кызырылган, ниитизи-биле бүгү чүзүн малдарның баш санын камгалап алыры 94,8 хуу болган» деп, кышкы үеде ниитиниң малын база оон чаш төлүн меңди камгалап алыр талазы-биле малчыннарның социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында доктаалда онзалап демдеглээн.

Мал кыштаглаашкынның эртиреринге дээре түңнелдерни Эрзин районнуң малчыннары чедип ап, малды чаш төлү-биле кады меңди камгалап алырын 97,9 хуу чедирген. Мөңгүн-Тайга районга ол көргүзүг 96,2 хуу болган. Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз малды болгаш оон чаш төлүн 98 хуу, «Өөк»—97,6 хуу, «Малчын»—97,1 хуу, «Улуг Октябрь»—96,5 хуу камгалап алырын хандырган, бедик көргүзүглерни чедип алган.

«Хемчик» совхозтуң топ сүт-бараан фермазының, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының Хадын-Аксының СБФ-зиниң, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зиниң, ол ышкаш «Өөк» совхозтуң Чангысашта, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Дагга, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектигде болгаш Чодураалыг-Сайырда хойжу бригадаларының коллективтери малды меңди камгалап алырын чедип ап, багай эвес ажылдаан.

Ынчалзажок чамдык районнарга болгаш совхозтарга кышкы үеде малды эки чемгерерин база ажаарын организастаарынга, малды меңди камгалап алыры дээш малчыннарның социалистиг чарыжын калбартырынга четпес кичээңгей салган оон түңнелинде малдың өлүп хораар чоруун болдурган деп, доктаалда демдеглеп турар. Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тожу болгаш Барыын-Хемчик районнарга, «Торгалыг», «Найырал» «Улуг-Хая», Тока аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Бурунгаар» совхозтарга малдың өлүп хораар чоруу дыка хөй болган.

Кышкы үеде малды болгаш оон чаш төлүн меңди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарышка шаңнадыгда районнарны тиилекчи болган деп, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому санаан:

— чарышка бирги черни — **Эрзин** район. Ол районга шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун тыпсыр болгаш 700 рубль түңнүг акша шаңналын бээр деп шиитпирлээн;

— чарышка ийиги черни — **Мөңгүн-Тайга** район. Ол районга ийиги чергениң дипломун тыпсыр болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналын бээр деп шиитпирлээн.

Совхозтардан:

— чарышка бирги черни — **«Хемчик»** совхоз. Ол ажыл-агыйга шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун тыпсыр болгаш фондудан дашкаар автобус тускайлап бээр деп шиитпирлээн;

— чарышка ийиги черни — **«Өөк» болгаш «Улуг Октябрь»** совхозтар ээлээн. Ол ажыл-агыйларга ийиги чергениң дипломнарын тыпсыр болгаш фондудан дашкаар чиик автомашиналарны тускайлап бээр деп шиитпирлээн;

— үшкү черни **«Малчын»** совхоз ээлээн. Совхозка үшкү чергениң дипломун тыпсыр болгаш фондудан дашкаар чиик автомобильди тускайлап бээр деп шиитпирлээн.

Дыка хөй сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларның коллективтерин, мал ажылының янзы-бүрү адырларының 120 ажылдакчыларын чарыштың тиилекчилери деп санаан. Оларга дипломнарны болгаш шаңналдарны тыпсыр.

• • •

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чоруушкун үезинде айтыышкыннарында чугаалаан чүүлдерни үстүрүлдэ бадырбышаан, беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартып чорутканы, чылдың баштайгы чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринге, малдың баш саның өстүреринге чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган деп, СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң кады чүлээн алган доктаалында демдеглээн.

Чижээ, эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында сүт бүдүрери 2,8 хуу, эът—0,5 болгаш дүк—17,1 хуу улгатканының түңнелинде ниити республика күрүнеге эът садарының чартык чылдың социалистиг хүлээлгени 120,7 хуу, сүттү—102,2 болгаш дүктү—218,4 хуу күүседир аргалыг болган.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедири болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка беш чылдың үшкү чылының алды айларының иштинде эң дээре көргүзүглерни Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чедип алган. Ында эът садарының планы 117,9, сүттүү—110,7 хуу күүсеттингени-биле чергелештир чаш малды алырын көвүдеткениниң болгаш малдың өлүр база чидер чоруун эвээжеткениниң күзели-биле малдың баш саны өскен.

Ол ышкаш Эрзин, Тес-Хем болгаш Тожу районнарының ажылчы чоннары чартык чыл планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседиринге эки түңнелдерни чедип алганнар.

«Нарын», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Ак-Туруг» болгаш «Мөрен» совхозтар мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка чылдың бирги чартыында бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Чижээ, ол-ла үе иштинде «Нарын» совхозка эът бүдүрери 2 катап болгаш сүт бүдүрери—66 хуу көвүдээп. Ажыл-агый ол продуктуларны күрүнеге садарының планын түс-түүзүнда 118,1 болгаш 115,2 хуу күүсеткен. Мыйыстыг бода малдың баш саны анаа 5 хуу, хөй-өшкүнүң 10,9 хуу өскен, кыштаглаашкын үелинде малды онча-меңди болдурары 97,9 хуу болган.

Чамдык районнарның болгаш совхозтарның партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының талазындан малдың баш саның өстүрер болгаш продукция бүдүрерин көвүдедири дээш социалистиг чарышты организастаарынче четпес кичээңгей салып турганының түңнелинде, эрткен чылдың чогуур үезинге удур-мыйыстыг бода малдың болгаш чылгы малдың баш санының, саар инек бүрүзүнден сүт саалдазы эвээжээнин доктаалда оон ынай демдеглээн. Бирги чартык чылда күрүнеге эът садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгени дөрт район болгаш үш совхоз, сүттү—ийи район болгаш тос ажыл-агыйлар күүсетпээн. Таңды болгаш Каа-Хем районнар, «Кош-ажылдың хостуу», С. К. Тока аттыг, «Кызыл тараачын», «Ленинчи орук», «Россия», «Барлык» болгаш «Кара-Хөл» совхозтар сүт бүдүрер база садарының, Бай-Тайга, Өвүр, Барыын-Хемчик районнар, «Кызыл тук», «Ленинчи орук», «Тоора-Хем» совхозтар—эът бүдүрер болгаш садарының хүлээлгелерин четпес күүседип турар.

Күрүнеге дужаар продукцияның шынары ам-даа кудук боол артпышаан.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш республиканың районнарының болгаш ажыл-агыйларының чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнардан:

— Бии-Хем районну тиилекчи деп санааш, анаа шилчиир Кызыл тукту болгаш, 500 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр;

Ажыл-агыйлардан:

— «Нарын» совхозту тиилекчи деп санааш, анаа шилчиир Кызыл тукту болгаш 300 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээн.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларга дүүштүр ниитиниң малының баш санын улам-на өстүрериниң талазы-биле хемчеглерни алырып, мал чемнериниң белеткелин, көдээ ажыл-агый культураларының [illegible] алыышкынның чедиишкинниг эртирерин [illegible] болгаш малдың келир кыштаглаашкынынга бүгү талалыг белеткенииринче бүгү ажылчы чоннарның күженишкинин мөөннеп, беш чылдың үшкү чылының көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарын база социалистиг хүлээлгелерни ылап-ла күүседирин хандырарын партия райкомнарынга, райкүүскомнарга, ВЛКСМ райкомнарынга, Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозпром» трезинге, хуус депутаттарының көдээ Советтеринге, совхозтарның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, удуртукчуларынга болгаш специалистеринге СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хаандырган.

ЭГЭЭРТИНМЕС КУРЛАВЫР

Бөгүн бистиң республиканың найысылалы —Кызылга мурнакчы малчыннарның хуралы ажыттынар. Ооң киржикчилери—мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарыштың тиилекчилери-дир. Олар боттарының дуржулгазын солушпушаан, партия, совет, ажыл-агый органнарының ажылдакчылары-биле кады 1978 чылдың ийиги чартыында сорулгаларны чугаалажыр.

Мурнакчының чедиишкини хөй янзы чүүлдерден хамааржыр. Ол дээрге, бедик мергежилдиг болуру, эртемниң чаа чедиишкиннерин шиңгээдип алыры, специалистерниң сүмезин барымдаалаары, чаа арга-дуржулганы ажыглаары болгаш өске-даа чүүлдер-дир. Мурнакчы бүрүзүнүң ол чүүлдерни ажыглап турары база янзы-бүрү. Канчаар-даа алыр болза, бистиң мурнакчыларывыстың дуржулгазы —ол дээрге, үнелеп четпес эртине-дир. Оларның чедиишкиннери ниити көргүзүглерден бети дээрге ийи-үш катап хөй турар болгай.

Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турда, республика комиссиязынче районнардан 400 ажыг мурнакчыларның көргүзүглериниң түңнелдерин кирген. Олар болза, совхозтарга, районнарга социалистиг чарышка тиилээн кижилер-дир. Быжырымчылыг шилилге-хыналданың түңнелинде, республиканың социалистиг чарыжының бедик негелделерин күүсеткен 120 хойжулар, бода болгаш өске чүзүн мал ажылдакчылары тиилекчилер болуп шылгараан. Оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Моңгуш Чола, Ооржак Дажы-Намчал, чазактың бедик шаңналдарының эдилекчилери Иван Данзурун, Иван Сафонов, Намдал Оруc, Моңгуш Калга-оол, бо чыл-биле ийи удаа чемпионнаан Ооржак Доржу болгаш мал ажылының өске-даа адырларында ажылдап турар ортумак-даа салгалдың, аныяктар-даа бар.

Мурнакчыларның кайы-даа салгалын алыр болза, оларның кайызы-даа бедик мөдээрелдиг, ажылынга чүгле ак сеткилдиг эвес, харын кызымаккай, үргүлчү чаа чүүлдерни сураттынган, бергелер тарарышканда ону ажып эртеринге онза удуртузун көргүзер, эрес шалыпкын кижилер болуп турар. Өскээр чугаалаарга, совет хамаатызының онзагай бедик моральдыг-политиктиг шынарлары сиңниккен кижилер-дир.

Ынчангаш мурнакчы дуржулганы нептередири дээрге, бир дугаарында ажылдакчы бүрүзү хамааты хүлээлгезин тода билген турарын чедип алыры, олар көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында партияның идип үндүргени программаны күүседиринге боттарының киржилгезин эки билип алган турарын чедип алыры-дыр.

Мурнакчы дуржулганы нептередири чүгле эки тураның херээ эвес. Партия ону планныг нептередирин, ук дуржулганы билдилиг чыырын, дээштиг кылдыр тайылбырлаарын негеп турар. Чыл херек чок, ай келген тудум-на чаа чүүлдер тыптып, дуржулга боду база байып турар. Моон ужурунда бо ажылда «ам-на эчизинге четти эвеспе» деп чүве турбас. Харын оон ужурунда мурнакчы дуржулга бистиң хөгжүлдевистиң эгээртинмес эртинези болуп турар.

Дуржулга нептередири хөй талалыг ажыл. Бистиң 10 чартык муң малчыннарывыстың бештиң дөрт кезииниң көргүзүглери бедивээн, мурнуку деңнелинде хевээр арткан. Ол болза, чаңгыс черде таптап турар чорук ышкажыл. Сорулга чүл дээрге, оларның мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрер дээш, кижилерни сорук кирер, бодунга бүзүрелди сиңниктирер, чогаадыкчы тывынгыр чорукка өөредир херек.

Оон аңгыда, малчыннарның иштинде куду көргүзүглүг, кедерезе, ээ-харысалга чогундан чидириглер, когаралдар болдуруп турарларның саны база эвээш эвес. Ажыл-агый бүрүзүнде, фермаларда, бригадаларда олар билдингир, база-ла тодаргай кижилер-дир. Оларның-биле ажыл база ниити эвес, тодаргай болур ужурлуг. Манаа эш-хуузунуң бүзүрелдиг беседазы, хамааты хүлээлгениң талазы-биле шынгыы негелде херек анаар, чамдыкта черле күш четпес чүүлүнге дуза-даа кадар ужурлуг. Бо ажылды кымның-биле чорударын база ону кымга дагзырын шын кылырындан ажылдың чедиишкини колдуунда хамааржыр.

Мурнакчылар чүгле ажылынга дуржулгалыг эвес, амыдыралдың дуржулгазы база оларда улуг, чүгле алдар эвес, харын авторитет-даа оларда болгай. Ынчангаш оларның боттарын дуржулга нептередир ажылга хаара тудар, а ол ажылды чорударынга көрдер херек.

Ынчангаш дуржулга нептеределири чүгле хөй талалыг эвес, а хөй кижилерниң—удуртукчуларның, тускай эртемниглерниң, профэвилел, комсомол организацияларының күжү-биле чорудар ажыл-дыр. Ол бүгүнү партия организациялары мөөннеп, углап-шиидеп, башкарар ужурлуг. Мурнакчы дуржулганы билдилиг нептередири—чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга бистиң улуг курлавырывыс. Партия организацияларының доктаал хүлээлгези болза ол курлавырларны бүрүн ажыглаарын организастаары болур. Ол аңтырыы партбюроларның, парткомнарның, райкомнарның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң суралгыг хойжузу, Ленин орденниң эдилекчизи Иван Петрович Сафонов Балгазынның ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазынга чедип келгеш, хөй кыргылдазында күш ажылды организастаарының биле таныжып көрген болгаш ажыктыг сүмелерни берген.

Хөй кыргылдазында улуг улус-биле бир дөмей ажылдап турар Светлана Кашпык-оолдуң, Зоя Ооннуң хөй кыргымырынга мергежилдиин Иван Петрович мактаан. Олар аныяк кыргыкчыларның аразында бирги черни ээлеп турар.

Дуржулгалыг хойжу бөлүмүнүң ажылының дугайын өөреникчилерге база сонуургадып чугаалаан. Бо чылын оон кодаңынга 1000 баш хураган немешкен. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 115 хураганы меңди доруктурган. Ам хураган бүрүзүнүң ортумак дириг деңзизи 29 килограмм чедип турар.

— Мең болумнуң, мергежилимни өске кандыг-даа ажыл-биле солувас мен. Хойжунуң ажылы кончуг солун. СЭКП ТК-ның июль Пленуму силерниң мурнуңарга онаа улуг перспективаларны ажыдып турар. Көдээ ажыл-агыйга силерниң кылыр болур чүвеңер-ле хөй. Хойжулап ажылдаар болуңарга хомудавас силер, уруглар— деп, Иван Петрович өөреникчилерге чагаан.

В. КЛЕЙМЕНЫХ.

ЧУРУКТА: П. Сафонов өөреникчилер-биле.

Авторнуң фотозу.

Мал ажылының бөлүк мурнакчыларынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

Ч А Р Л Ы Ы

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты тыпсырын болза:

Антонида Григорьевна Балагашева — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Калга-оол Санчы-Бадипович Моңгуш — Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу.

Аяк-Хээ Даназын-оолович Ондар — Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың июль 14.

Мал ажылының мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

Ч А Р Л Ы Ы

Малчыннарның [illegible] социалистиг чарышка бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Мочак-оол Донгакович Биче-оол — Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозтуң хойжузу.

Анна Крестьяновна Болод —Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Көрген-оол Чавыралович Иргит—Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозтуң хойжузу.

Баир Дажы-Серенович Кол — Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозтуң инек [illegible].

Наталья Даднновна Куниүп—Эрзин районнуң «[illegible]» совхозтуң хойжузу.

Тарыына Мегер-Медиевич Салчак — Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы.

Достанмаа Байыр-ооловна Ховалыг—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Моңгуш Сандаковна Чаш-оол — Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың июль 14.

Улам эки ажылдаар

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң [illegible] ... Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта № 1 хову бригадазында учетчик [illegible] ...

[illegible] ... Ынчангаш учетчиктерниң ажылын [illegible] ..., оларның ажылынга [illegible] берип турары эки. Бо чылдың [illegible] ...

[illegible] ...

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң [illegible] ... СЭКП ТК-ның Пленумунуң [illegible] ...

С. КЕНДЕН,

учетчик.

БАЖЫННЫ ХҮЛЭЭТКЕН

[illegible] ... монтажчылар бажынны хуусаадан бир ай эрте күрүнениң комиссиязынга дужаарын [illegible] ... № 14 механизация [illegible] ...

Кандыг-даа объектини ажылдалга кииреринге [illegible] улуг улуг. № 4 бажыңга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафроновааның, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады А. И. Ельтованың, ВЛКСМ-ниң XVII [illegible] Н. Б. Ооннуң, Тыва АССР-ниң [illegible] дужузу Л. Т. [illegible], Күш-ажылдың алдар орденин III [illegible] В. Б. [illegible] өске-даа ат-алдарлыг удуртукчуларның [illegible] ажылдаан.

С. КРАСНОПЕРОВ

«Чарыштың экономиктиг эчис сорулгазы — тараажы, эъттиг, сүттүг болгаш өске-даа продукцияны хөй болгаш чиик үнелиг кылдыр бүдүрери болур. Оон-биле кады эң эки түңнелдер чогум чүнүң-биле чедип алдынганын, кандыг тодаргай чылдагааннардан чамдыктар мурнай бергенил, өскелери канчап мурнуку деңнелде арткаанын, үшкүлери чүге хожудай бергенил деп чүвени билири чугула»

(СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден)

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫ

Чарыш-чонну чогаадылгазы

1978 ИЮЛЬ № 7

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың социалистиг чарыжының 1978 чылдың бирги чартыында түңнелдери

	Тыва АССР: план хуузу сезенни	Тыва АССР: 1978 чылдың 1977 чылга хамаарыштыр хуузу	Хакас автономнуг область: план хуузу сезенни	Хакас автономнуг область: 1978 чылдың 1977 чылга хамаарыштыр хуузу
ҮЛЕТПҮР				
Продукцияны саргаазы	104	108	101	111
Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү	102	105	102	111
ТУДУГ				
Бүгү үнер дөстерден капитал салыышкыннары	76	114	103	134
Керээлиг ажылдарның хемчээли	61	106	103	113
Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү	98	107	97	99.4
Чурттаар черлерин ажыглалга киирери	63	170	136	129
ТРАНСПОРТ				
Нийтиниң ажыглалдың автотранспорт-биле чүък сөөртүлгезиниң т-км	95	103	86	104
АМЫДЫРАЛ АЧЫ-ДУЗАЗЫ				
Чонга ачы-дуза чедирери	101	111	103	111
Оон иштинде кедээ черлерге	99.2	111	102	1.3
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саргаазы	102	108	100.4	106
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН КҮРҮНЕГЕ САТКАНЫ (Планның чеченнель оналда база кады)				
Мал болгаш куш	123	130	107	96.5
Сүт	104	105	102	104
Чуурга	85	96	111	103
Дүк	2.2 катап	133	167	109
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен ортумаа-биле саап алган сүт (кг)	809	96	1136	103
Бир дагаадан алган чуурга (кезек)	76	99	114	97

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА ЧУГУЛА ЗВЕНО

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга чурттуң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хөй талалыг тодаргай хемчээлдерни айыткан. Көдээге капитал тудугнуң ролюзун дугайын ол Пленумга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларынга тудугнуң байдалын номчукчуларга чугаалаан бээри-биле «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның кол инженери М. Ш. Ширин-биле бистиң корреспондентивис интервью кылган.

— Республиканың ажыл-агыйларынга кол тудугларны кылып турар «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның эрткен чартык чылда түңнелдерин номчукчуларга сонуургадып көрүңерем, Марчын Шимитович.

— Бистиң каттыжыышкынның коллективи тудугжулар ортузунга социалистиг чарышты калбартпышаан, бирги чартык чылда бүгү тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын хуусаа бетинде 103.2 хуу күүседип, пландан ажыр 120 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. А боттарының күжү-биле тудуг-монтаж ажылдарының планын 106.4 хуу күүсеткен.

Көдээ тудугларны чогуур хуусаада ажыглалга киирер деп арганы социалистиг чарышты эки организастап, кызымак ажылдап турар мехколонналар коллективтери бисте эвээш эвес. Ылангыя Кызыл районда 2 дугаарлыг мехколонна (начальниги Ф. А. Гоцан) чылдың дугаар тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 129.5 хуу, боттарының күжү-биле ажылдарын 141.3 хуу күүседип, каттыжыышкынның мехколонналарының мурнуку одуруунда чорупи, мехколонналар аразында чарыштың доктаамал тиилекчизи боор келген.

Эрзин районда 5 дугаарлыг мехколонна (начальниги Ч. Ч. Декпиш-оол) планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, онгу беш чылдың үшкү чылында тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын август 13-те — Тудугжунуң хүнүнде күүседирин чугаалап турар. Мехколонналарның бригадаларының түс ажылчыннарының аразында чарышты дээштиг организастап, оон түңнелин ай санында доктаамал үндүрүп, тиилекчилерин шаңнап-мактап турар. Өске-даа мурнакчы мехколонналар каттыжыышкында бар.

— Ажыл-агыйларда кандыг-кандыг объектилерни ажыглалга киргенил, ийиги чартык чылда сорулгалар кандыгыл?

— Эрткен чартык чылда көдээге эвээш эвес тудугларны ажыглалга киирген. Чиҗэ 200 баш хөй кирер кажаалары, 3 муң ажыг дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар бажыңнарны, ыраккы Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозта 200 олуттуг клубту, Карл Маркс аттыг, «Искра», «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарда 2-2 аал чурттаар бажыңнарны, 48 орунннуг ниити чурттаар бажыңын болгаш оон-даа өске тудугларны ажыглалга киирген.

Шалыпкын күш-ажылдың ийиги чартыында кылыр ужурлуг ажылдарывыс хөй. Ылангыя, Эрзинниң «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарынга 200-200 олуттуг клубтарны, Кызыл районнуң «Шамбалыг», «Х Улуг хурал» совхозтарга 50-50 уругларлыг турар садиктерни, «Тиилелге» совхозка 200 баш бызаа кирер кажааны, каттыжыышкынның ажылчыннарынга 102 орунннуг ниити чурттаар бажыңын болгаш оон-даа өске объектилерни хуусаазының бетинде азы шынарлыг кылдыр кылыр доозар ужурлуг бис.

— Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорупи чораан-даа бол СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге-даа, улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары-биле чергелештир капитал тудугну улам хөгжүдерниң дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев айыткан болгай. Каттыжыышкынның ажылынга хамаарыштыр ол дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— «Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң улуг программазын чедиишкинниг боттандырары капитал тудугну организастаары-биле дорт харылзаалыг» — деп, СЭКП ТК-ның июль Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай. Ол бистиң ажылывыска шууштуг программа болур ужурлуг. Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ол капитал бистиң республикада көдээ тудугнуң байдалы, оон бүдүрүлге баазазы ам-даа кошкак болуп артпышаан, тудугнуң шынары кудук, оон хуусаазы узап турар.

Ол четпестерни моон сонгаар болдурбазы-биле каттыжыышкынның бүдүрүлге баазазын улам калбартырынче хемчеглерни ап турар. Ыланггыя Кызылда демир-бетон кылыглар, дилиг материалдары бүдүрер полигонну, Сарыг-Септе, Суглугда дилиг материалдары кылыр цехтерни тургузуп улгаттырар бис. Чылда 3 миллион кезек туутубу бүдүрер Эрзинде завод келир чылын ажыглалга кирер.

Хөй санныг тудугларга капитал салыышкыннары бышкыннарындан ыяш ажыл-агыйының ажыглалга кирер тудугларының пландары үстүп, доозулбаан тудугларның саны көвүдеп турарын СЭКП ТК-ның июль Пленумунга айыткан. «Ленинчи оруук» совхозте каттыжыышкынның тургускан турары 1000 тонна ногаа шыгжаар черни чогуур хуусаазында дужаатпынмаан. «Х Улуг хурал» совхозта уруглар садынның база ажыглалга киирбейн бис.

Үстүнде четпестерни чайладып, ону моон сонгаар болдурбас, туттунуп турар объектилерни бүрүн доозуп, ажыглалга киирбээнде, өске тудугларже шилчивес талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырып кириpген бис.

Чарыш тиилекчилери

АЖЫГЛААДА КИИРГЕН

Тыва респотребсоюзтуң сентелге-тудуг эргелелиниң коллективи 1978 чылдың бирги чартыында тудуг-монтаж ажылдарының планын 101 хуу күүсеткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген.

Эргелелдиң бригадаларының аразында чарыштың оду бо хүннерде улам кыптыккан. Ыланггыя Александр Соколов, Антонина Даньшина, Михаил Фрапцов оларның удурткан коллективтери тиилекчилер болуп турар. Бо болгаш өске-даа мурнакчыларның эчизында сентелге-тудуг эргелели бо чылдың эрткен айларында Бай-Хаакка чаа складты, котельнаяларны, Сүт-Хөлге ийи аал чурттаар чурттаар бажыңын чогуур ол-шаанда тудуп ажыглаага киирген.

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН

Улуг-Хем районда Алдым-Шынаа сүт-бараан фермазының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында күрүнеге сүт садарының планныг онаалдазын 130 хуу күүсеткеш, районнуң сүт-бараан фермаларының аразында чарышка тиилекчи болган.

Мындыг чедиишкиннер социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчилери, саанчылар С. Доржу, А. Уйнукай, кадарчы Т. Дортай-оол, бызаа ажаакчызы У. Лагбуу оларның болгаш өске-даа ажылчыннарның кызымак күш-ажылының ачызында чедип алдынган.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бий-Хем районнуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи—амыдырал чаңдырылга комбинадының быжыкчызы Любовь Евдокимова онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш калбарган чарышка идепкейлиг киржип, бо чылдың бирги чартыының планын 140 хуу күүсеткен.

Даанган ажылынга эскертинчиг бо ажыктыг ажылчы темпизин кошкатпайн, бо чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салган. Ол ажыл-ишчи чоруу дээш Л. Евдокимованы дагдынмыкчызы, район Советиниң депутады А. А. Фомина мактаан.

ВЫМПЕЛ ОЛАРДА

Чаа-Хөлдүң Шагаан-Арыгда ашчы-чем магазининде комсомолчу-аныяктарның бригадазы ажылдап турар. Бригаданың садыгжылары шалыпчы чылдың чартык чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш өре ажылдаан болгаш ийиги кварталдың планын 113.4 хуу күүсеткен. Чарыштың эштери район төвүнде төп ашчы-чем магазининиң коллективин чартык чылда көргүзүг талазы-биле ажып, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп вымпелди чаалап алган. Күш-ажылчы чедиишкинниң чедип алырынга бригада кежигүннериниң киирген улуг үлүү.

Бистиң интервьювус

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЧАРТЫЫ ЭРТКЕНДЕ

Бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, оларның хөй-хөй бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол бүгүнүң дугайын чугаалап бээрин коллективте партия организациязының секретары, күш-ажыл талазы-биле инженер Вероника Николаевна Брюханова-биле бистиң корреспондентивис ддлээн.

— Онгу беш чылдың чартыы чоокта чаа доозулганын билир болгай бис. Ынчангаш маңаа хамыктың мурнунда ону хуусаа бетинде күүседир деп эгелээшкинниң кылгаш чарышка кирипкен ажылчыннарның хөй-нуруузу бүдүрүлгениң хаалгаларын багай эвес күүседип турарын чугаалаар апаар-дыр. Олардан 31 кижи онгу беш чылдың 3 болгаш 4-кү чылдарының планнарын ам бедик күүседип, боттарының онгу беш чылдыг бүдүрүлге ажылдап турар.

Оларның чамдыктарының аттарын тодаргай адап көрүңерем, Вероника Николаевна?

— Шевер-мастер, даараныкчы коммунист Раиса Сумба, даараныкчылар Екатерина Борбак-оол, Людмила Филимонова, Раиса Арбай-оол олар беш чылдың дөрт чылдарының планын күүседип, ам 1980 чылдың баштайгы айларының үлүүнде ажылдап, өскелерге күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Олар-биле кады бирээлерни 14 даараныкчызы беш чылдың үш чылдарының хаалгаларын үндүрүп, Ольга коммунист О. Монгуш, партияга кежигүнүнге кандидат М. Дырыш-оол, даараныкчылар Л. Молодых, В. Саган-оол ышкаш мурнакчыларны хамаарыштырып болур.

Оон ангыда 13 кижи беш чылдың 3.5 чылдарының онаалдаларын күүседипкен. Оларның аразында СЭКП кежигүнүнге кандидат Л. Белзек, комсомолчу М. Донгак, хоочун даараныкчы Х. Хольшина, Е. Богомолова олар болгаш өскелер-даа бар.

Социалистиг чарыштың ол мурнакчыларынга ажылдың дециплинин арганы чеп ажыглавышаан, күш-ажылчы шынарны бүдүрүп ажыктыг чарыштан билир, чеңи мурнап турар кижилер-дир. Мурнакчыларның ажылдын үлегерин ажылчыннарга шиңгээдип база бодик. Ындыгларга коллектив

— Мурнакчыларның төлентиг күш-ажылы коллективтиң план күүселдезинге кандыг салдарны чедирип турарыл, ол дугайын чугаалап көрүңерем?

— Планның чедиишкиниң күүселдезин коллективтиң бүгү кежигүннериниң демниг күш-ажылындан, оларның бедик организастыг, ажылга харысалгазындан хуу-биле хамааржыр болгай. Ынчаарга бистиң мурнакчыларывыстың шиңгээдип-үлегерин эдертиннигнинг ажылы бүдүрүлгениң ниити көргүзүглеринге эки салдарны чедирип турар. Фабрика 1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чалаашкынында харыы кылдыр, бүгү-эвилел социалистиг чарышкы киришкен, бо чылдың бирги чартыының күш-ажылчы чедиишкиннерин доосан. Бо чартык чылда пландан ажыр 32 муң рубльдиң продукциязын сайгарган болгаш 46 муң рубльдың ниити продукциязын бүдүрген. Продукцияның шынарын экижидерин кичээнгейниң төвүнге тургузуп, чартык чылда 56 муң рубльдиң оон шынарлыг продукциязын бүдүрген. Коллективтиң бригадаларының аразында социалистиг чарышты калбартып, ай санында түңнеп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Бирги черни алган бригадага шилчиир вымпел тукту болгаш акша шаңналын, ийиги черни алганга шилчиир вымпелди база акша шаңналын, үшкү черни алган бригадага хуу дээр бэжикти тыпсыр. Бисте Л. Гурковааның болгаш Т. Денисованың комсомолчу-аныяктар бригадалары чыл планын август 25—26-да күүседириниң аргалары бар. Ыланггыя Л. Гуркованың бригадазы чартык чылда 41 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп, чарыштың тиилекчизи ол бооп тур.

Коллективте чедир шиитпирлеттинмээн турар чүүлдер ам-даа хөй. Ыланггыя планныг онаалдаларын 80 ажыг даараныкчы, оларның 60 кирези Хову-Аксының даараныкчылар черлериниң ажылдакчылары планныг онаалдаларын күүсетпейн турар. Оон ыңай ажыл шагы үзер, ажылдан үнер-кирер чоруу эвээш эвес. Чартык чылда 273 кижи-хүннүң ажыл шагы үстүнген. Бо четпестерни чайладыры — угаан чугула айтырыг.

АРГА-СҮМЕНИ АЖЫГЛААШ...

Онгу беш чылдың үшкү чылының шиңгээлиг теңгер төлдүргер чарышты улам калбартыр, ажыктыг чорук болгаш ажылдың шынары дээш демдээш бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышты калбартыры дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чалаашкынынга харыы кылдыр бистиң «Чодураа» совхозтуң малчыннары шудургу ажылдаан. Бөгүн кыштан малды хүр ажырган, чаш төлүн менди камгалап алган, ынчангаш малдың баш саны өзүп, продуктулуу бедип турар.

Малчыннарның аразынга социалистиг чарыш чылдың эгезинден бээр-ле калбарып үнген. Мен база-ла бодумнуң болдунар аргаларымны санап көргеш, төрүүр 100 хойга онаашпыр 100 хураганны менди доруктурарын хүлээнгеш, ожам хойжу Иван Дондааны чарышка кыйгырган мен. Бир тээ чарыш салган болганда, [illegible] Улам-на сорук кирип, бедик көргүзүглерни чедип алырынче, мурнуку одуругже үнерин чуткуур. Оон ангыда, өскелерниң канчаар ажылдап турарын көрүп, ону база ажыглаар. Чарыштың чогумна ажыктыг чүвези ынчаар. Мен бодум мал кадарарын-га ынчыг-ла чок болбайн. Ам чаа-ла үш чылдың ишти көрүп тур мен. Баштайгы чылымда шыгжап кадардым, оон соонда хураганнар хүлээп алган мен. Эрткен чылын үш дугаар оолдаар хойлар кадарып бердим. [illegible] эвес-даа болза, кожа-холбоо турар хоочун, дуржулгалыг малчыннарның арга-сүмезин ажыглап тургаш, бо чылын багай эвес көргүзүгнү чедип алдым. Төрүүр 100 хойга онаашпыр 105 хураганның менди доруктурдум. Бир хойга онаашпыр 2.5 кг дүк алырын хүлээнгеш, ол базала күүсеттинген. А мээң чарыштыг эжим Иван Дондаа 100-ке онаашпыр 86 хураган алган болду. Бо удаада мээң көргүзүүм бедик болган. Ам дендеглер, чылдың [illegible] нүүстүм тергиин малчыны Иван Данзурунну чарышка кыйгырып болур мен.

Бо хүннерде бистиң совхозтуң малчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында [illegible] партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам-на кужениишкиннер ажылдап малдың чайгы семиртилгезин [illegible] дээр шиитпирлээн.

И. ДОРЖУ,
«Чодураа» совхозтуң хойжузу.

ҮЛЕТПҮР

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

МУРНААННАР

«Каа-Хем» разрез.
Тываның электри четкилери.
«Тыва кобальт» комбинат.
Эът комбинады.
Кызылдың сүт заводу.
Хову-Аксының хлеб заводу.
Росвзрпромнуң демир-бетон кылыглар заводу.
Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу.
Тандының ыяш ажыл-агыйы.
Техниктиг кандырылга станциязы.

ОЛАР—ХОЖУДААШКЫНДА

«Тудуг кезектери» комбинат.
Эът-сөөктен даалган кылыр завод.
Үстүү-Енисейниң балык заводу.
Кызылдың, Бай-Хаактың, Туранның хлеб заводтары.
Пиво заводу.
Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводу.
Хана материалдарының заводу.
Районнар аразының Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжыышкыны.
Туранның, Сарыг-Септиң рамустарур комбинаттары.

ГДР-ЖЕ АЯН-ЧОРУК

Бо өөредилге чылында эң эки өөредилге, сагылга-чурум болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилге дээш социалистиг чарышка бистиң республиканың профтехучилищелериниң черлериниң аразында чорупи турар. [illegible] Профтехучилищелерниң аразында тиилекчи болган коллективтер, аглы-айты сургуулдар Москва, Ленинград болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынче экскурсияларга эргени чаалап алганнар.

Училищелерниң сургуулдарының аразында ГДР-же экскурсияларга эрге дээш база социалистиг чарыш калбарган. Оон түңнели бо хүннерде үнген. Республиканың профтехучилищелериниң эң тергиин — шупту 32 кижи бо айның төнчүзүнде ГДР-же аттанып чоруур.

КАЙДА КАНДЫГЫЛ?

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

	Планы цент.	Күүсеткени цент.	хуузу
МУРНАП ТУРАРЛАР			
СҮТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
«Саян» совхоз	9230	10209	110.6
«Хадын» совхоз	2139	3063	143.5
Дужулга станциязы	6100	7007	114.9
ЭЪТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
«УТКА 21 чылы» совхоз	2000	2195	110.8
«[illegible]» совхоз	1320	2426	183.8
ДҮК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
«Мурнакчы» совхоз	[illegible]	203	4.1 катап
«Торгалыг» совхоз	80	288	3.6 катап
ХОЖУДАП ТУРАРЛАР			
СҮТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
«Баянкол» совхоз	2810	2688	95.7
«Кызыл тараачын» совхоз	10110	9203	91.1
«[illegible]» совхоз	3880	3280	84.5
ЭЪТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
«Кызыл тук» совхоз (Бай-Тал)	1720	1091	63.4
«Ленинчи оруук» совхоз	1110	708	63.8
ДҮК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ			
«Баянкол» совхоз	219	129	56.1

ХУУСАА—ОКТЯБРЬ 7

Фоторепортаж

«Кызыл тудуг», 48 дугаар тудуг эргелелдериниң болгаш монтажчылар коллективтери республика пайызылалының эң чугула тудугларының бирээзи—чаа гостиницаны ССРЭ-ниң Конституциязының бир чыл оюнда—октябрь 7-де ажыглалга киирерин хүлээнгеш, сорук кириишкинниг ажылдап турар. Тудугда дашчылар, бетонщиктер, быдаңчылар, монтажчылар болгаш шевердекчилер бригадалары аразында социалистиг чарышты калбарткан. 1978 чылдың баштайгы чартыының түңнелдери-биле С. Лукьянчуктуң удурткан сварщиктер бригадазы мурнуку одуругда чорупи турар. Бригада гостиницаның витраждары, соңгалар хоолдарын тургузуп, демир кезектерин каннап турар. Бригадада А. Приставко, комсомолчу Н. Шетишев болгаш өскелер-даа мурнакчыларга санадып турар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) бригадир С. Лукьянчук ажыл үезинде. Оң талазында—мурнакчы сварщиктер А. Приставко биле Н. Шетишев. Солагай талазында—гостиницаның тудуг шөлүнде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ КРАСНОЯРСКИГЕ ЧОРААНЫ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигунунге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко Красноярскиден Москваже июль 13-те чорупкан.

СЭКП крайкомунга К. У. Черненконуң крайның, Красноярск хоорайның болгаш СЭКП Хакас обкомунуң удуртукчулары-биле беседазы болган. Беседа уезинде кол кичээнгейни партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден, ол Пленумга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүдээниниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден, а ол ышкаш Сибирьның болгаш Ыраккы Чөөн чуктуң районнарынга чорупчораанының уезинде эш Л. И. Брежневтиң берген айтышкыннарындан болгаш сумелеринден үнүп турар сорулгаларны күүседиринче угландырган.

Июль 10-12-де аңаа чамдык эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, а ол ышкаш партияның крайкомнарының, обкомнарының, окружкомнарының, хоорккомнарының болгаш райкомнарының, Сибирьның болгаш Ыраккы Чөөн чуктуң чамдык партия эге организацияларының ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болган.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларынга дүүштүр документилер болгаш ажылчы чоннарның чагааларын-биле ажылдың стилиниң болгаш методтарын улам ыңай саймыраңгайжыдар талазы-биле крайның партия конференциязының ажылының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның кежигуну, СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары П. С. Федирко чөвүлел хуралга кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери документилер-биле болгаш ажылчы чоннарның чагааларын-биле, ажылдың [illegible], крайның чамдык хоорокомнарынга, райкомнарынга болгаш партияның эге организацияларынга барып, оларның ажылының практиказы-биле танышканнар. Чөвүлел хуралга улуг кичээнгейни партия органнарынга ажылдың лениничи стилин болгаш методтарын амыдыралга практика кырынга боттандырарының дугайында айтырыгже углаан.

Чөвүлел хуралга К. У. Черненко делгереңгей чүве чугаалаан. Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң байырын ол дамчыдып берген. Ону улуг [illegible]-биле уткаан.

Бодунуң чугаазынга К. У. Черненко чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының түңнелдериниң дугайын делгереңгейи-биле чугаалап берген.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш Пленумнуң материалдары болза бистиң практиктиг ажылывыска үр чылдарда сорук кииришкинни бистиң алырывыс ханы үнер дес болур. Пленумнуң идиг үндүрген чурттуң кедээ ажыл-агыйын [illegible] программазы партияның бүрүнениң болгаш бүгү улустуң үр үеде ажылынга ажылдап чыылдырган. Ам ажыл-херек чүү дээрге, ол айтырыышкыннарны амыдыралга боттандырары, телевиденнинген хемчеглерни күүседири болур. СЭКП ТК-ның Пленуму болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлеринден [illegible] сорулгалар бистерни, коммунистерни, улуг күженишкинниг ажылга, ол демиселдиң мурнуку одуруунга [illegible] баралдырып турар.

Л. И. Брежневтиң илеткели аграр политиканың айтырыгларының талазы-биле ленинчи өөредиинге чаа улуг салыышкын болур. Ол болза, социалистиг туруптуушкунуң практиказы-биле теорияны болгаш дуржулганы дүүштүргениниң үлегери болур. Ол болза, чурттуң [illegible] гап программазы болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Бодунуң чугаазынга улуг [illegible] амгы үеде [illegible] методтарының [illegible] ружунга К. У. Черненко салган.

Партийжи удуртулганың ажыктыг болгаш шынарлыг [illegible] партия аппаратының ролюнуң дугайын чугаалап тура, амгы үеде партия аппараты бистиң партиявыс-биле чаңгыс аай тудуш [illegible] каттышкан деп, К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Ол аппарат болза партияның удуртукчу органнарын коммунистер-биле, бүгү ажылчы чоннар-биле холбап турар кол звеноларның бирээзи. Партийжи удуртулганың эргежок чугула чепсээ болур.

Ажылдың ленинчи стилиниң чугула шынары, ону практикага боттандырып чорудары [illegible] болур күүседиишкин контроль [illegible]. Амгы үеде контроль партийжи бүгү ажыл-биле бир демей дириг, чогаадыкчы херек болур деп, ол онзалап демдеглээн. Оон ыңай [illegible] таварылгазы оларның калбаан ажылдаарын тургустунуп келгенин байдал, сорулгаларның негелделери тодаргайлады. Күүселдени контрольдаары болгаш хынаары хөй-ниитиниң болгаш ажыл-агыйның ажыл чорудулганың бүгү талаларын хаара тудар [illegible] тутула.

Ажылчы чоннарның чагааларында кандыг-бир хире-чергези-биле кирбейн турар бистиң [illegible] ажылдарының ындыг талалары, партия, күрүне болгаш ажыл-агый тургузуушкунунуң ындыг чугула айтырыглары чок деп, К. У. Черненко демдеглээн. Ол ёзулуг кижизиг документилерде совет кижилерниң билииниң калбаа болгаш оларның бедиилдерин [illegible]. Ажылчы чоннарның чагаа бүрүзүнге, шүгүмчүлелдер болгаш саналдар бүрүзүнге хүн бүрү, кичээнгейлиг салдыры, оларның кол херегжилдерин болгаш негелделерин хандырары моон соңгаар-даа бүгү партия комитеттериниң эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп хевээр артар.

Красноярск крайга чорупт тура, К. У. Черненко автомобиль болгаш трактор комбайнга-райның заводунга, металлургия заводунга, Красноярск ГЭС-ке, техника башкызынга чораан. Новоселовск районнуң бүдүрүлгезиниң мурнакчылары-биле болгаш партия актив-биле ужурашкан.

Красноярск крайның улуг ажыл-агыйының болгаш культуразының [illegible] дугайында сагыш салыышкыны дээш, ажылчы чоннарның [illegible] ажылының база амыдыралының байдалдарын ажыдар дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш СЭКП ТК-га, Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунга чурттуң ханы өөрүп четтиргенин [illegible] чоннар ужуражылганың уезинде илергейлээннер. Красноярск крайга чораан Л. И. Брежневтиң чугаалаан айтыышкыннарын болгаш сумелерин ыяап-ла [illegible] дир дээш бүгү күженишкиннерин үндүрерин, онгу беш чылдың үшкү чылының планын [illegible] салыышкынны киирерин олар бүдүрерген.

Кыска медээлер

ҮЕНИҢ МУРНААННАР

№ 4 механизация организациязының партия эге организациязы (секретары Е. А. Данилюк) аныяктарының коммунистиг кижизидилгезин болгаш оларның партия [illegible] хүлээп алыр ажылды эки чорудуп турар. 1975 чылдан бо [illegible] хуралыныңге он алды аныяктары — бүдүрүлгениң мурнакчыларын хүлээп алган. Амгы хүннерде ол партия организациязының кежигуннери 28 кижи чедир өскен, олардан беш кижи партия кежигунунге кандидат. Олар база-ла бүдүрүлгениң мурнакчылары, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турар. Чижээлээрге, эргеделиг комсомол комитединиң секретары, экскаваторщик Артур Карлович Шмидгаль 1976 чылдың сентябрь айының, экскаваторщик [illegible] Сергей Михайлович Кукарин октябрьның үлүүнде ажылдап, [illegible] салгадыып, ак сеткилдиг көргүзүп турарлар. Ол ышкаш кран машинизи, аныяк коммунист Галина Петровна Карпова база-ла бо чылдың октябрь айының үлүүнде.

Бо аныяк коммунистер күш-ажылга ынак, бурунгаар чүткүлдүг үлегер-чижеги 1979 [illegible] рар хоочун коммунистер В. И. Шубин, В. А. Семёнов, Н. Т. Семёнов олардан эп турары өөрүнчүг.

С. КРАСНОПЕРОВ.

МАНАП ТУРАР

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозу бо чылын 21 муң баш хойну кыргып ужуралг. Мында электриниг 24 хачыны эптеп тургускан кыргылда пунктузунда ажыл бо хүннерде уламчылап турар. Ынчалзажок кыргылданы организастап чорудуп турарының темпизи чавыс. Малчыннар хоюн кыргыдары-биле баш удур тургускан график ёзугаар экгелбейн турар. Оон уламындан электриниг-даа, хол-даа хачыны-биле ажылдап турар кыргыкчылар хой кээрин манап, хой үе-шакты чидирип турар. Совхозтуң харыысалгалыг ажылдакчыларының пунктуга дежурныйлаар ужурлуг дацазын ында ээ-кан-даа болза, ону кым-даа сагывайн турар. Хой кыргылдазынга суур чурттакчыларын киириштирер ажылды четпес организастаан.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди хой кыргылдазының организастыг, бедик деңнелге эрттирер талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни чүгле саазын кырынга «боттандырып» турары хомуданчыг.

Хой кыргылдазында бар четпестерни дарый чайлатпас болза, хой дүктү чидирери чугаажок апарган. Ынчангаш пунктуда ажылды эки организастап, дүктү өй-шаанда чидириг чок ажаап [illegible] дээш тодаргай хемчеглерни алырын совхозтуң удуртулгазындан кыргыкчылар манап турар.

Ч. ООРЖАК.

Өвүр район.

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИ

Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче киришкен. Хорум-Даг салбырында коммунист Григорий Хирбээ удурткан дөртен кижи составтыг звено баштайгы ийи хүнде 6 тонна будук-бүрүнү белеткээш, Даң-Терек сүт-бараан фермазының [illegible] турлаанга чедирген.

Ук совхозтуң Чыргакы салбырының [illegible] 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Суурнуң херээженнер коллективинден ийи чүс ажыг кижи шефте үнгеш, 12 тонна будук-бүрүнү Шык-Бажы сүт-бараан фермазында болгаш Чыргакы салбырының [illegible] чедирген.

К. МААДЫ.

ХЫНАМЧАЛЫЫ-БИЛЕ

Күскү дужут ажаалдазынга белеткелдиң шынарынче кол кичээнгейни салыры чугула. «Сүт-Хөл» совхозтуң инженер-техниктери [illegible] сентелгениң график ёзугаар чорудуп, оон шынарын шыңгыы [illegible].

Бо хүннерде механизаторлар сентезе чогуур он үш комбайнны, сиген кезер дөрт машинаны [illegible].

Сентелге ажылынга хоочун механизаторлар Бавуу Ондар, Болат-оол Ондар, Карбы Маңгуш, Баян-Мөңге Ондар, аныяк механизаторлар Михаил Маңгуш, Оруг-оол Ондар, Чонаш Ондар олар идепкейлиг киржип, күскү ажаалда үезинде техниканың [illegible] ажылдап турарлар.

О. ЧАН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

КАМГАЛАЛДЫГ ЗОНА

«ТӨӨГҮНҮҢ ТУРАСКААЛДАРЫН БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ӨСКЕ-ДАА ҮНЕЛИГ ЧҮҮЛДЕРИН КАМГАЛААР ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫРЫ—ССРЭ ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ ХЕРЭЭ БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ»

ССРЭ Конституциязының 68 чүүлү

МОСКВА—бистиң бурунгу найысылалывыс. Ында чүс-чүс архитектура, культура, төөгү тураскаалдары тургустунган. Совет күрүне оларны ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал эртинелери кылдыр кадагалавышаан, кижилерниң патриотчу чоруун кижизидеринге, эстетиктиг билиглерни чедип алырынга ажыглап турар. Катап чаартып кылган хөй-хөй төөгү болгаш культура тураскаалдары амгы үеде чаа тургустунган дег көстүр.

Найысылалда чаартылга ажылдары оон төвүнде-даа, кыдыгларында-даа доктаамал чоруттунуп турар. Кремльде Улуг Иванның коңга суургазы, Останкинода Орду дээш оон-даа өскелер тудуг чагылары-биле бүрэтген.

Эртиен беш чылда Москвада эргиниң тураскаалдарын чаартырынга болгаш катап тургузарынга 50 миллион рубльди чарыгдаан. Бо беш чылда ол сорулгаларга чарыгдалдар барык ийи катап хөй болур. Хоорайда «Петровка—Кузнецк кәвүрүү», «Ныдат хоорай», «Кропоткин кудумчузу», «Арбат», «Герцен болгаш Воровский кудумчулары», «Киров кудумчузу», «Богдан Хмельницкий» кудумчузу болгаш «Чернышевский, Иваново переулоктары», «Яуза ол чарыы», «Москва хем ол чарыы», «Новодевичий хүрээ» деп камгалалдыг зоналар тургустунган. Ол дээрге ында тудугларның эрги хевири хевээр артары, онзагай тудугларны катап чаартыры, а үнези эвээш болгаш кайы хамаан чок тудугларны эде кылдынмас, чурттаалгага ажыглаттынмас болза, бузуп каалтары ол. Чоогунда девискээрлерни чаагайжыдып, ногаанчыдар. Хоорай тудуунуң мурнуку вектерде культуразының тураскаалдары болур чараш, аяныг ансамбльдер ындыг хемчеглерден баксыравас, харын улам чараш хевир, шинчи кирер, бистиң бурунгу болгаш меңгеге аныяк найысылалывыстың чаа тудугларының кызыгаар чок калбарганын, сүр-күчүлүүн улам илередир.

ЧУРУКТАРДА: Кремльдиң болгаш Зарядье районда камгалалдыг зонаның хевири; «Новодевичий хүрээ» деп камгалалдыг зонаның хевири.

А. КОВТУННУҢ болгаш В. КОШЕВОЙНУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢ — УЛУСТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Июль 13-те Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң сессиязынга амгы үениң эң чугула болгаш соңгааарладып болбас айтырыглары — оон иштинде делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң [illegible] болгаш планетаның дайын үнүп болур айыылдыг [illegible] байланды, бүгү күрүнелерниң болгаш улустарның айыыл чок чоруун база тайбын келир үезин хандырарын, чепсеглерни [illegible] база чепсеглениишкинни дужурерин боттандырып чорудары, тайбынга ынакшылдыг хөй-ниитиниң [illegible] улам ыңай [illegible] талазы-биле хемчеглерни [illegible] көөрүн уламчылаан.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының болгаш чер бөмбүрзээниң дешпилгелиг бүгү күштериниң [illegible] чорукту чавырлаашкынны ханылаан болгаш амгы үениң делегей харылзааларының кол [illegible] деп, [illegible] лар демдеглээн. Империалистиг реакцияның күштери ол чорудулганы кошкадырын оралдажып турар.

Чер бөмбүрзээниң тайбынга [illegible] ниң антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының чугулазын, тайбын дээш ниити туржуушкунга тайбынның талалакчыларының [illegible] чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаашкынның эргежок чугулазын сессияга онзалап демдеглээн.

Президиумнуң сессиязы бодунуң ажылын уламчылап турар.

(СЭТА).

ЭФИОПИЯНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Марксистиг-ленинчи идеологияны удуртулга болдурган ажылчын ангының авангардчы партиязын тургузары эфиоп революциязының кол сорулгазы болур деп, Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң Дээди [illegible] кежигуну Легессе Асфау демдеглээн.

Америк империализми болгаш НАТО кежигуннери чурттарга куткуткен Эфиопияның [illegible] кыннарын ургулчулеп турар. Ынчалза-даа арткен дөрт чыл дургузунда революция ыяк быжыккан болгаш амгы үеде дешпилгелиг бүгү күштерниң чаңгыс эвин чедип алдырган. Ынчангаш улустуң калбак массалары ам-даа үр база шыңгыы демиселди чорудар. Ол [illegible] сырый каттыжыышкынны болгаш организастыг чорукту бедидерин негеп турар деп, Л. Асфау уламчылаан.

Эфиоп революциязының күжүнүң магадылалы болза ону социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң дешпилгелиг бүгү күштериниң [illegible] турары [illegible] деп, ол чугаалаан. Ол болза Эфиопия-биле социалистиг чурттарның аразында [illegible] база эш хуузунуң харылзааларын улам ыңай [illegible] тур.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Июль 13-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле чугаалажыышкыннары ында доозулган. Чугаалажыышкыннарның төнгениниң соонда парлалгага А. А. Громыко дараазында медеглелди кылган:

Ийи хүннүң дургузунда Совет Эвилелинге болгаш Американың Каттышкан Штаттарынга сонуургалдыг боор турар чамдык айтырыгларның талазы-биле ханы санал-онал солчулгазы болган.

Стратегтиг шаап халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы белеткээри-биле холбашкан айтырыгларга кол кичээнгейни салган.

Ол айтырыглар талазы-биле санал-онал солчулгазы ажыктыг болган болгаш дугуруштунмайн арткан айтырыглар талазы-биле ийи таланың туруштарын улам ыңай чоокшуладырынга үндезинни берип турар деп ийи тала санаан. Ол айтырыгларны чугаалажып көөрүн ам-даа уламчылаар.

Өске айтырыглар-биле калы ядролуг чепсекти долузу-биле болдурбас бүгү-ниити хоруурунуң дугайында айтырыгны, Чоокку Чөөн чүк айтырыын тарыштыр шиитпирлээрин болгаш ийи таланың харылзааларының чамдык айтырыгларын база чугаалажып көрген.

* * *

База-ла ындыг медеглелди АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс кылган.

БИР ҮН-БИЛЕ БУРУУ ШАПКАН

ХАРТУМ. (СЭТА). Африка чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) Министрлер Чөвүлелиниң Суданның найысылалында боор турар сессиязының киржикчилери Ливанга удур израиль дайынзырактарының агрессиязын бир үн-биле буруу шапканнар. Израильдиң ээлеп алган девискээрлерин хостаары дээш араб чурттарның эптиг демиселин долузу-биле деткип турарын олар медеглээн болгаш Палестинаның араб улузунуң бурун эргелерин хүлээп көөрүн негээннер.

АЧО-нуң чиңгине секретарының оралакчызы Питер Онунуң парлалга конференциязынга дыңнатканы-биле алырга, делегаттар элээн каш резолюцияларның төлевилелдерин чуулдугзунуп көрген. Оларны июль 18-те Хартумга ажыттынар АЧО кежигуннери чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының Ассамблеязынга чугаалажып көөр.

Хостуг Африканың төлээлекчилери диптиң мурнуу чугунуң айтырыгларын база чугаалажып көрген болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге африка улустарга дузаламчыны идепкейжидерниң айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алган. Родезияның база Мурнуу Африка Республиканың расистиг ёзу-чурумнарынга удур хемчеглерни күштелдирер талазы-биле базымнарны төлевилээн.

Дипти долузу-биле хостаары дээш демиселге ынаныштыг магадылал болур африка чаңгыс эпти быжыглаарының эргежок чугулазын Хартумга болган ужуражыышкынга делегаттар боттарының чугаазынга онзалап демдеглээн.

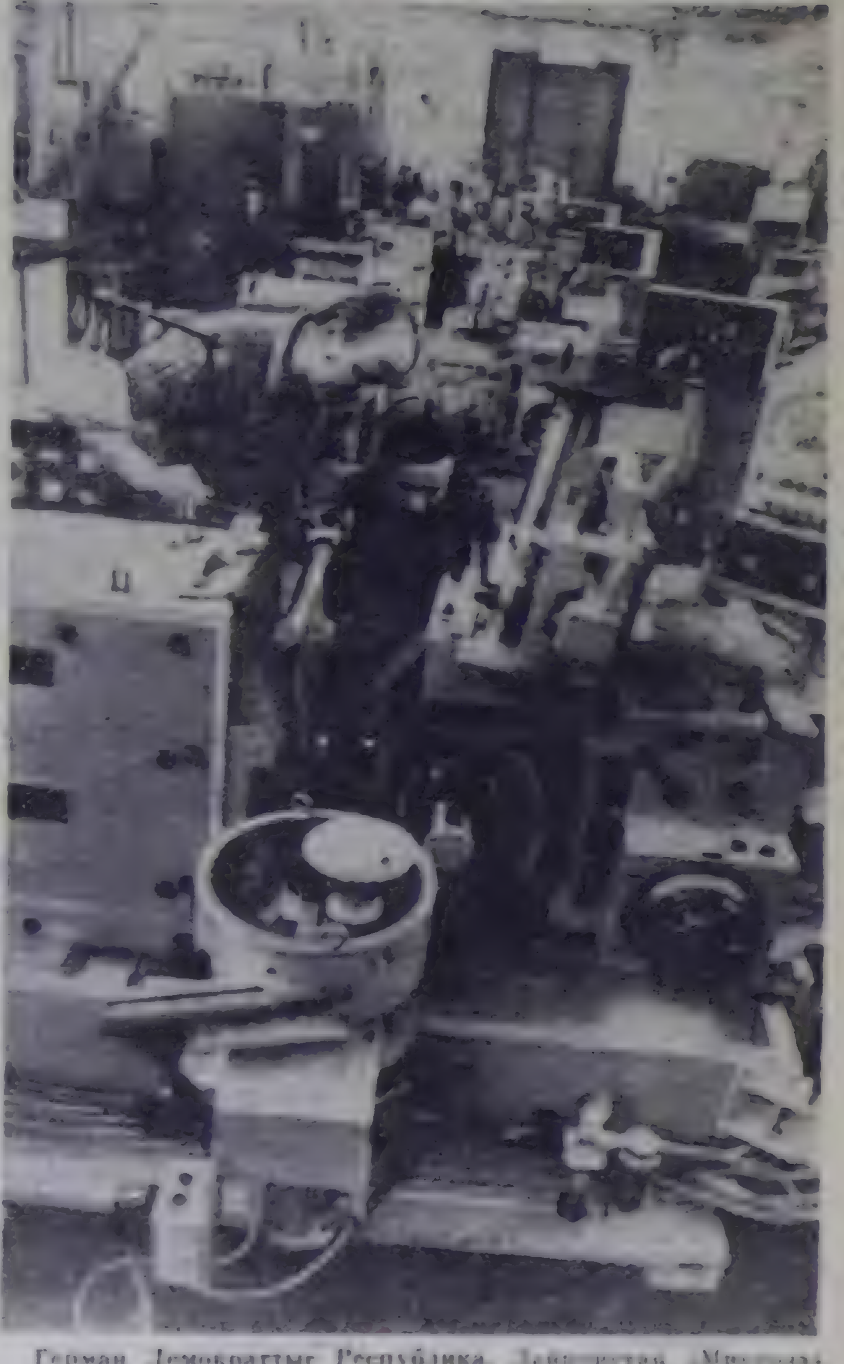

Герман Демократтыг Республика. Лейпцигтиң [illegible] заводу нооктa чаа совет чагыг-биле [illegible] дугаарлыг [illegible] автоматты белеткеп кылган. Оон цехтериниң бирээзин [illegible] көргускен. Лейпцигке 1978 чылдың часкы ярмаркazынга алдын медаль-биле шаңнаткан бо автоматты Совет Эвилелиниң үлетпүрүнүң хөй адырларында ажыглап турар. [illegible] ийи чурттуң тускай эртемниглери [illegible] станоктарның конструкциязын улам ыңай саймыраңгайжыдар талазы-биле кады ажылдажылганы боттандырып чорудуп турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Албания агентилелдиң дыңнадыы

ТИРАНА. (СЭТА). Албанияга кандыг-даа дузаламчыны көргүзериң болгаш чаалы эмгин [illegible] сокса, ол чуртта, элээн каш чугула тудугларны доостайн арттырып каар база Албанияда ажылдап турар кызат бүгү тускай эртемниглерни чанныраар дугайында бодунуң шиитпирин дугаар дыңнаткан нотаны Албанияның Пекинге элчин чериңге Кыдаттың чазаа чоруткан деп АТА агентилели дыңнаткан.

Ол чаңгыс талалыг кара турулгада [illegible]-биле ийи чурттуң аразында харылзааларны чиигдендирер, Албанияның экономиказынга хора чедирер болгаш оон кызгаланыр аргазын кошкадыр дээш кызат чазак медерелдии-биле, ожегерээн ындыг базымны кылган деп агентилелдиң дыңнадыында айыткан. Ол [illegible] базым бүгү албан улусту кижилеппеткен. Ону кызат улус база буруу шавар.

[illegible] удуртукчулары ийи чурттуң аразында албан ёзуну-биле таргай дугуржулгаларны улуг күрүнезирек турамышкан чорук-биле уревишаан, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принципиниң тооп көрбейн, ийи улустарның аразында найыралды медерелдии-биле үреп база кошкадып турар деп агентилел онзалап демдеглээн. Дузаламчының бүгү хевирлерин соксатканы болгаш Албанияда турар бүгү тускай эртемниглерни дедир кыйгыртканы Албанияга хамаарыштыр кызат удуртукчуларының ийи арыннызын база ол дузаламчының ак сеткилдиг эвесин сойгалап илередип турар.

Бистиң чуртувус-биле бодунуң экономиктиг казы ажылдажылгазын Кыдаттың удуртулгазы Албанияның ол антимарксистиг политикага чагыртыры-биле холбап турар.

Дузаламчы көргүзерин соксатканы болгаш Албаниядан кызат тускай эртемниглерни дедир кыйгыртканы КЛР-ниң улуг күрүнезирек политиканы чорудуп турары-биле, марксизм-ленинизмниң эртемниг теориязындан ойталааны-биле, бүгү делегейниң империалистиг болгаш реакцыылыг күштери-биле чоокшулажы бергени-биле база казы ажылдажы бергени-биле, делегей ареназында революстуг болгаш хосталгалыг күштерге дузаламчыны база деткимчени көргүзеринден ойталааны-биле болган деп АТА агентилелдиң дыңнадыында айыткан.

Көрүлде чоруп тур

ОЛУТ ОРБАС, АЯН ТУДАР, СОРУК КИИРЕР

[illegible] Культура бажыңынның [illegible] «Ажылдыг-78» деп [illegible] районнуң көрүлдези чоокта чаа болуп эрткен. Конкурс-көрүлдени эрттирип тура районнуң культура килдизиниң эргелекчизи М. С. Саар-оол районда автоклубтуң болгаш 12 агиткультбригадаларның ажылын кысказы-биле анализтеп [illegible] турар коллективтерге чемишкилерин [illegible] көрүкчүлерге байыр чедирген.

Эрткен, 1977 чылда, районнуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң аялгалары» агиткультбригада эвилелиниң ажыл-ишчилеринге 48 үнүүшкүнү кылып, 5420 көрүкчүлерге урап талантызын сонуургадып, фермаларны, хову турлагларын кескү агитация-биле дерип, агитхуудустарны үндүрүп, шоодуглуг хана солуннарга четпестерин сонгалап, дээштиг ажылдарны чоруткан. Бөгү агиткультбригадалар эрткен чылын 184 үнүүшкүннерни организастап, 23317 көрүкчүлерге солун концерттерни [illegible]. Карл Маркс аттыг совхозта «Сесегениң ыраажызы», «Сүт-Хөл» совхозтуң «Ак-көк Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы» совхозтуң «Челээш» болгаш өске-даа агиткультбригадалар бо-ган эвес ажылдаан.

Көрүлде-конкурсту мурнунда чылдарда район болгаш зона маргылдааларынга тиилекчи болган «Чыраа-Бажы» совхозтуң «Дамырак» агитбригадазы эгелеп ажыткан. Бо удаада «Дамыракты» агымы-биле [illegible] эвес, [illegible] дарда ышкаш сагыш-сеткилди сергедир кээр номерлер чегей болганын көрүкчүлер эдерип каан.

[illegible] тура сыгыткылар, ыраажылар чурту деп сурагжаан чер болган. Оон херечизи, бо көрүлдеге келген ыраажы, тыва улустуң ыраажызы [illegible] Куулар Кундуваа, аныяк сыгытчы Ооржак Белдер-оол олар-дыр. Чыраа-Бажында кедээ Культура бажыңының ажылдакчылары, совхозта партком болгаш кедээ Совет ишчилерге — чайлагларда малчыннарга, хову-шөлде тараажыларга аяк тудуп бараан болур уйурлуг агиткультбригаданың ажылынга боттуг дуза чедирбейн турары комуданчыг.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң «Челээш» агиткультбригадазы чер-черге үндүрген агитхуудустарын, «Ширбиил» деп шоодуглуг хана-солунну, чурулгаларны, бригаданың эрткен оруун көргүскен стендини делгеп азыпкан. Көрүштүг [illegible] фотоальбом база бар. Культура бажыңының директору О. Сайын, агитбригаданың удуртукчузу М. Сыйва олар ажыл-агыйның шалыпчыларынга тураскааткан кыска концерттиң сценарийин [illegible] илдеп. Ыраажылар М. Шолбанның, С. Монгуштуң, уран номчукчу С. Дадар-оолдуң күүселдезин [illegible] адыш часкан хүлээп алган.

Көрүлдениң баштайгы хүнү Карл Маркс аттыг совхозтуң «Сесегениң ыраажызы» агиткультбригаданың солун концерти-биле доозулган. Совет Конституцияга тураскааткан [illegible] тыва, моол танцылар, ботчогаадыглыг, шоодуглуг интермедиялар, тыва композиторлар А. Лаптанның «Ырлаад, чугаа», Р. Кенденбильдиңниң «Күш-ажыл кижизи», сураглыг композитор А. Пахмутованың «Бичии чер», моол композитор Батоорнуң «Чылгычы» деп ырлары-биле урап чогаал номчулгалары улажып, адыш часкааштыны шиммиттелип турган. Совхозта Культура бажыңының директору О. Аракчааның сөзүнге С. Бюрбениң [illegible] деп [illegible] көргүстүлер сонуургаан.

Карл Маркс аттыг совхозта ажыл-ишчиниң [illegible] талантызын [illegible] ажыл-ишчилериниң [illegible] ажылды эки чорудуп турары [illegible].

Ийиги хүнде «Ак-көк Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтан «Алаштың ыраажызы», Бора-Тайганың «Өтчүташ» база «Тыва» совхозтуң «Тевe-Хая» агиткультбригадаларының концерттерин көргүскүлээн.

Сүт-Хөлчүлер урап таланттыг чон. Ынчалза-даа Сүт-Аксында кедээ Культура бажыңынга директорлар, культура ажылдакчылары ызырынмастап, чоң ортузунга культура-массалыг ажыл элээн кусу дежелге турган болган. Сөөлгү үеде, ылангыя бо чылын ук Культура бажыңының ажылы экижээн. Ону көрүлдеге тургускан агиткультбригадага таарыштыр бедик утказы шынарлыг, хөй жанрлыг концерт номерлери бадыткаан. Мында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор А. Ондар, оон оглу Э. Д. Долчун болгаш республика, зона көрүлдезиниң каш дакпыр лауреады М. Бүрүмчал. Культура бажыңының директору О. Кайгал-оол, культура ажылдакчызы, урап чүүл удуртукчузу Э. Очур-оол олар коллективтиң кол өзээ болуп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турары өөрүнчүг. Чыл эгезинден тура «Ак-көк Сүт-Хөл» [illegible] үеде Шом-Шумнуң Алдыы, Үстүү Ишкиннериң малчыннарынга, ховуларда, фермаларда ажыл-ишчилерге аалдап чораан.

Жюри комиссиязының кезиктери көрүлдениң түңнелин үндүрүп, бирги черни «Сесегениң ыраажызы», ийиги черни «Ак-көк Сүт-Хөл», үшкү черни «Челээш» агиткультбригадаларга тывыскан. Уран талантылыг аныяктар шаңнал, макталдарны алгылаан. Жюри [illegible] СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг «[illegible]», «Искра» [illegible] ле-конкурска агиткультбригадаларны [illegible] четпес деп демдеглээн.

Удавас, августа, Чадаана хоорайга беш районнуң агиткультбригадаларының тиилекчилериниң зона көрүлдези болур. Аңаа районнуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң аялгалары» база «Сесегениң ыраажызы» районнуң адын камгалаар.

К. ШАҢГЫР-ООЛ,
М. ДУГУРЖАП.

ШӨЛЭЭДЕ, ДЫШТАНЫЛГАДА

✲

Чаңгы үеде муң-муң ажылчыннар, колхозчулар болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары чурттуң курорттарынга, санаторийлеринге, туристи баазаларже, өске-даа дыштанылга черлеринге боттарының кадыын экижидип ап турар.

Үстүнде чурукта. Тываның чараш хөлдериниң [illegible] турист баазазының бөлүк дыштаныкчылары.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

✲

Адаанда чурукта. Киргизияда чылыг кайы-даа үениң доңмас Иссык-Куль хөлде чаа туткан «Рахат» деп пансионат. Ону Узбекистанның хөвең өстүрүкчүлери боттары тудуп алган.

Н. ЖИГАННЫҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаа шүлүктер

С. САРЫГ-ООЛ.

И С Т Е Р И М

Дедир изиң хая көрүп истээр болза
Делегейни дээскиниикен чыгым боор ол!
Ылангыя коошкун заадар аразынга
Ыглап, ырлап хөйнү болдап, улчаан не аан.

Өскен чуртум өвүр, арыг Торгалыглар
Өрү даглар, куду шынаа одарларда,
Часкы, күскү тараа, сиген шөлдеринде
Чаштан тура баскан изим эмне-санчок.

Хорлаңгы ниң будум баспаан чер-даа ховар!
Койгун ызээн кышкы хар дег кескү болза,
«Хөөкүйнү чүнү диләэй тел боор»— дижип,
Көрген кижи бажын чайып номчуур ийик!

Хал-хорум, шөлде теннер хайыра чок
Ханын сыза чеже шиштээн; ыглап эрткен:
Хайыралыг, уттундурбас чаш шаам эрткен.
Карак чаны дамдылап каан даш-даа курган.

Эр шаам чедип, чап-чаа орук тыпкыжамга
Эрткен изим кеңгүс бүткен—үе хөөкен.
Ол-ла оруум тонгуулдүнде баскан изим
Ойбун эвес: дыка тода коступ болган.

Амаа бөгүн харын кайгап, хелчок өөрүп:
— Ам мен не чок барбас мен;— деп, чаштар кый дээн
Салазында баскан изим арткан бо-дур,
[illegible] чурумалын номчунарам!

Ада-чуртка совет шагда салгакчы бис
Арлып читпес тода истен арттыраалы.
[illegible]—
[illegible].

ШАГААН-АРЫГ— НАМДАРЫВЫС

Холуар-даа өрген турбаан дазырга,
[illegible] кежер үтек чатлаавыс боор
Кончуг изиг, сооктарда-даа кады-ла
Тулут тавааи салганывыс кажан ийик?—

Сактырымга, дүүн-даа дег-дир,
Чаа хоорай—
Шагаан-Арыг — херечивис.
Экскаватор башкарып, хөрзүн узуп,
Краннык ол-бо кылаштадып, бажың эттеп,
Энгимедеи энгимеже хараан дег.
Кыдыг салчып, оол, кыс маңаа иштиктивис—
Саян-Шушенск ГЭС үдалданган.
Чаа хоорай—
Шагаан-Арыг — намдарывыс.
Кызыл доозун, халыкынны-даа чавырып
Элээндең сөөртитер бодаратыан
Кыдымак [illegible] чалгыкып дүргентес
Эрикте бо өртээлдиве шыгын тынган—
Чаагай, солун келир өйлүг
Чаа хоорай—
Шагаан-Арыг — чоргаарывыс.

С. МОЛДУРГА.

ШЕФТЕП ЧОРДУВУС

Мөңгүн-Тайга районда «[illegible]» совхозтуң [illegible] коллективи № 4 [illegible] шефтээри-биле чедип келдивис. Электрилиг болгаш хол хачылары-биле хөй кыргаан улус-да хөй болду.

Ниитиниң херээнге үлүүвүс кадып, кыргылдаже бир демниг кириптивис.

Кежээ кылган иштиң түңнелин үндүрдүвүс. Үлүүн күүсетпээн кижи тывылбады. Бистиң шефчилеривис 140 ажыг килограмм [illegible] хүлээдип берген. Киирген үлүүвүс дээш бригадир Биче-оол Тас өөрүп четтиргенин илереткен.

М. ХЕРТЕК.

САДАРЫН ЧУРУМЧУДАР

Кызыл районнуң Баян-Кол кедээ Советиниң девискээринде чурттап турар хамаатыларның хөй кезии хууда малдыг. Ынчангаш ылангыя күзүн, чаһын, чазын Баян-Кол, Кара-Тал суурларга хамаатылар хууда малының эъдин бо-ла садыглай бээр. Ында багай чүве чок. Чүгле харын чангыс четпес чүве— эътти чонга садып турарында чангыс аан чурум, контроль чок.

Хамаатылар мал эъдин мал эмчилериниң шынзылгазы чокка, кара туразында садып туар сангап-даа таарышпас. Оон-биле кады хамаатының болунга хууда малы даар-эпп бадыткаан хамааржыр Советтиң таңмалыг бижии турган дег. Хамаатыларның хууда малының эъдин садыг чурумчудар аптырыгны [illegible] Советтер кичээнгейге алыр болза эки деп бодаар мен.

О. ДУВАА.

СПОРТ·СПОРТ

КЫЗЫЛЧЫЛАР ШЫЛГАРААН

Чаа Шагаан-Арыгның чоогунда дазыр шөлге мотоцикл башкарыкчыларының маргылдаазы чоокта чаа болуп эрткен. ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан ол маргылдаага республиканың эң тергиин мотоциклистери — үжен ажыг кижи киришкен. ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Александр Тырышкин, бирги [illegible] Александр Журавлев, Сергей Логиновский (Ак-Довурак), Сергей Баканов, Валерий Топоев болгаш Александр Пономарев (Кызыл) олар ук маргылдаага киришкеннер.

Алды команданың аразынга элээн хөй үениң дургузунда үргүлчүлээн чидиг демисел доозулган. Бирги черни Кызылдың спорт клувунуң «Колос» командазы чаалап алган. Ийиги черни Каа-Хемниң спорт клувунуң мотоциклистери эзлээннер.

Тус-тус спортчуларның маргылдаазы база ол хүн болган. Бир дугаарында цилиндрниң хемчээли 125 кубсантиметр мотоцикл[illegible] кеннер. Аңаа Кызылдың төлээзи Валерий Гапонов тиилекчи болган. База-ла кызылчы Сергей Баканов ийиги черни. Константин Погорялкин (Шагаан-Арыг) үшкү чаалап алганнар.

Цилиндрниң хемчээли 175 кубсантиметр хемчээлдиг мотоциклге Александр Тырышкин (Кызыл) чемпион болган. 250 болгаш 350 кубсантиметр хемчээлдиг машиналарга база-ла кызылчылар Александр Пономарев, Сергей Булгаков олар тиилээннер.

Д. ИРГИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге биче чаъс чаар. Соңгу-барыын [illegible] хаттыг, дүргени секундада 6—11, ой-ойде 15—20 метр чедер. Агаарның температуразы 28—33, чамдык районнарга 18—23 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Хаттың дүргени секундада 6—11, дүъш соонда 15—20 метр чедер. Агаар дүне 14—16, хүндүс 28—30 градус чылыыр.

КИНО

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«**НАЙЫРАЛ**»: «Кат-пем болуңар!» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«**КАА-ХЕМ**»: «Ужуражылышкын», 15.00, «Каргыс шагдаа кадайлаңган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«**ВОСТОК**»: «Барабан дагжа» 15.00, «Уин кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«**ЧАҢГЫ**»: «Гайзуттуң атдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Шевер холдар».
11.20—«Силерге, ада-иелер».
11.50—«Эртенги почта». Музыка программазы.
12.20—«Айыыл чок шимчээшкин».
12.50—Уругларга фильм. «Арзылаң бажыңындан торуй барган». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (1-ги сериязы).
13.50—«Колхоз ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
14.10—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Күрүнениң Третьяков галереязы». Коллекция төөгүзү. 2-ги программа.
14.40—«Кадыкшылга». Эртемтайылбырлаардыг программа. Дамчыдыгланы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
15.25—«Музыка абонементизи». И. Гайдиның чогаадыкчы ажылы. Дамчыдыгланы РСФСР-ниң алдарлыг артизи профессор В. В. Горностаева чорудар.
16.15—«Бистиң крайывыс». Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк дугайында кинопрограмма.
17.15—«Даарта — Металлург хүнү». ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанецтиң чугаазы.
17.35—«Хөглүг тайылбыр». Фильм-концерт.
17.55—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдыгланы Н. Н. Дроздов чорудар.
19.10—«Чаагай тоол». Мульт-фильм.
19.30—Медээлер.
19.45—РСФСР-ниң Күрүнениң [illegible] оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.55—Киножурнал.
20.05—Телемедээлерниң тускай үндүрүлгези.

МОСКВАДАН

20.15—Б. Горбатов — «Даша». Телешии.
21.30—«Аңаа космос». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм — «Профессияның дугаары...».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Чапсарда — «Спорт-лото» тиражы.
00.45—01.35—«Кежээки аялгалар». Эстрада программазы. [illegible].

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

1978—79 өөредилге чылында Кызылдың педагогика институду дараазында факультеттерге студентилер хүлээп алыр:

Физика-математика факультеди — физика болгаш математика тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Филология факультеди — орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнеринге (орус дыл, литература башкыларын болгаш кижизидилге ажылының методистерин белеткээр), орус дыл, литература база тыва дыл болгаш литература тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди — химия болгаш биология тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Педагогика факультеди — эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказының тускай эртеминге. Өөренир хуусаазы 4 чыл. Факультет эге класстарның башкыларын белеткээр.

Кирерин күзээннер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле), физикага (аас-биле).

Филология факультединге — орус дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), тыва дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле); орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнерге: орус дыл болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле).

Биология-химия факультединге — химияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литератураға (бижимел-биле).

Педагогика факультединге — орус дыл болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдиришкиннерни июль 30-ге чедир хүлээп алыр. Дараазында документилерни албаа кожар: ортумак эртемниң дугайында документ (болду-биле), дээди өөредилге черинге кирериниң дугайында характеристика, ректорга билдиришкин, № 286 майык-биле эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук, бүдүрүлгениң администрациязының шынзыткан күш-ажыл дептеринден үнге бижиктиге (ажылдап турарларга), конкурс чок черлерге кирерлерге школадан, ВЛКСМ райкомундан болгаш өске-даа черлерден өөредири-биле чоруткан бижик.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, пединститут, Ленин кудумчузу, 54 (физика-математика болгаш биология-химия факультеттери), Ленин кудумчузу, 3 (филология болгаш педагогика факультеттери).

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы

1978—1979 өөредилге чылында ХҮНДҮСКҮ, КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ [illegible] факультеттерге студентилер (бирги курска) хүлээп алырын чарлап тур:

Үлетпүр болгаш чуртталга тудуу (1202).

Автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы (1609).

Доосказ ортумак эртемниг хамаатыларны институтка хүлээп алыр: **хүндүскү салбырга—35 хар чедир, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынга**—назы-хары хамаан чокка.

Билдиришкиннерни болгаш [illegible] экзаменнерни дараазында хуусааларда кирер болгаш дужаар.

Хүндүскү салбырга кирерлерге—билдиришкиннерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр, кирериниң экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар, кирер санаарының хуусаазы — август 21-ден 25-ке чедир;

Кежээки салбырга кирерлер билдиришкиннерни июнь 20-ден август 31-ге чедир бээр, кирериниң экзаменнерин сентябрь 1-ден 10-га чедир дужаар, институтка кирер санаарының хуусаазы—сентябрь 11-ден 20-ге чедир;

Бот-өөредилге салбырынга кирерлер билдиришкиннерни август 31-ге чедир бижиир, кирериниң экзаменнери—сентябрь 1-ден 10-га чедир, кирер санаары—сентябрь 11-ден 20-ге чедир.

Институтка кирер кижилер кирериниң экзаменнерин физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литератураға (сочинение) дужаар.

Ортумак школаны алдын, мөңгүн медаль-биле дооскаңнар, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черин шылгарал-биле дооскаңнар [illegible] кирериниң экзаменнерин бир эртемге дужаар. Ол эртемге кирериниң экзаменин «кончуг эки» демдек-биле дужаар болза өске эртемнерге экзамен дужаарындан хостаар. Бир эвес «эки» болгаш ортумак демдектерни алыр болза дужаажа [illegible] бүгү эртемнерге экзамен дужаар.

Институтка кирип турарларны конкурс ёзугаар шилип алырда кирериниң экзаменнеринге алган демдектерниң нийти баллын болгаш ортумак эртемни алганының документилеринде демдектерниң арифметиктиг ортумак баллын барымдаалаар.

Билдиришкинни институттуң ректорунга бижиир болгаш шилип алган факультедин айтыр, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика сүмени кожар, ону бүдүрүлгениң удуртукчузу, партком секретары азы профэвилел организациязының даргазы бүзүреткен турар, а ортумак школа доозуп [illegible] директор, класстың [illegible] комсомол организациязының секретары бүзүреткен. [illegible] хуулгаазындан халаннып [illegible] командирниң характеристиказын кожары албан эвес). Билдиришкинге болгаш [illegible] ортумак өөредилге черлеги дооскаңнар—демдектерин уштa бижээн дипломну, борт чокка тырттырган 3х4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, күш-ажыл дептеринден уштa бижидилгени, № 286 хевирниң эмчи шынзылгазын кожар, паспортун, шериг билеетин болу апкаар.

Документилер кошкан билдиришкинни: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, КПИ-ниң Кызылда филиалынче, хүлээп алыр комиссияже чорудар.

[illegible] республика эргелели 1978—1979 өөредилге чылында **Иркутскиниң учет-кредит техникумунга** кирип өөренири-биле ортумак школаның баазазынга «Ажаалда кассаларынга учет» деп тускай эртемге сургуудар хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 1 чыл 8 ай. Техникумну дооскаңнарга бухгалтер деп ат тывыскан.

Техникумга кирерин күзээннер Кызыл хоорайга Курбанның Тыва конторазынга орус дыл болгаш литератураға (сочинение), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Документилерни 1978 чылдың август 1-ге чедир Күрүнениң күш-ажылы ажаалда кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге хүлээп алыр. Адрези: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31.** Өске хоорай чурттуглар боттарының карттап турар черниң өйлы-биле төп ажаалда кассаларынга документилерин дужаар.

Билдиришкинге эртемниң дугайында документини (болу-биле), 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын, күш-ажыл дептеринден уштa бижидилгени, 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурукту кожар.

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, улус депутаттарының район болгаш Кызыл-Мажалык суур Советтериниң күүсеткен [illegible] 1937 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, хоочун партия-совет ажылдакчызы

Кыргыс Чоорумбуевич ЯМБИЛЬЦИН

[illegible]

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2444.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—09295.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (10762) | 1978 чылдың июль 16, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 көп.

БЕДИК НЕГЕЛДЕ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның июль (1978ч.) Пленумунуң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ёзугаар профессиналдар эвилелдериниң сорулгаларын чугаалажып көрген ВЦСПС-тиң пленуму июль 14-те болган.

Пленумга илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев кылган.

Илеткелде болгаш саналдарда социалистиг чарышты, мурнакчы дуржулганы пропагандалаарын болгаш нептередирин эммидериниң талазы-биле профэвилел организацияларының ажылын делгеренгей-биле сайгарып көрген.

Совет профэвилелдер СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге тодаргай херектер-биле харыылаарын, чурттуң кодээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң үр хуусаалыг программазын күүседиринге чедиишкиннерниң төлептиг салыышкынны киирерин хүлээп алган доктаалда онзалап демдеглээн.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның партийжи-организачы ажылдың килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Н. А. Петровичев киришкен.

(СЭТА).

Мал ажылының мурнакчыларының хуралының киржикчилериниң Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Бистиң чурт өнгү беш чылдың ийиги чартыынче кирипкен. Эртен ийи чартык чылдың дургузунда совет кижилер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, чурттуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган.

Партияның болгаш улустуң амыдыралынга эң чугула болуушкун бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң июль Пленуму болган. Пленумнуң хүлээп алган доктаалында болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чурттуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң программазын айыткан. Совет кижилер ТК-ның Пленумунуң шиитпирин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, уткуп-хүлээп алган болгаш оларны амыдыралга боттандырары дээш боттарының бүгү-ле күжүн, чогаадыкчы энергиязын бээринге беленин илередип турарлар.

Совет Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, 1978 чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседири дээш база ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери дээш демиседир улам күштелдирери-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бо чылдың баштайгы чартыында үлетпүрнү, кодээ ажыл-агыйны болгаш улус ажыл-агыйының, культураның өске-даа адырларын хөгжүдеринге эки түңнелдерни чедип алганнар. Үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планы 103,6 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 1,6 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрген, ону 1,8 миллион рубльге ажыр сайгарган.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери курунеге эът садарының чартык чыл планын 129,7, сүтту — 102,2 болгаш дүкту — 218 хуу күүсеткен болгаш бо талазы-биле эртен чылдың деңнелин дыка ашкан. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш курунеге садарын хевүдедири дээш социалистиг чарышка Бии-Хем районнуң болгаш «Нарын» совхозтуң малчыннары тиилекчилер болганнар. Эртен кыштаглаашкынның 9 айларының малды болгаш, оон чаш төлүн камгалаары дээш социалистиг чарыштың тиилекчилери Эрзин районнуң, «Хемчик», «Өөк», «Улуг Октябрь» болгаш «Малчын» совхозтарның малчыннары, хойжуларның 20 бригадаларының болгаш мыйыстыг бода малдың 15 фермаларының коллективтери тиилекчи кылдыр санаткан, а ол ышкаш түс-түс кургузүглериниң талазы-биле 120 малчыннар тиилекчилер болган. Эртен чылдың ындыг үезинде дээзи-биле деңнээрге, оон 32 муң анай-хураганны хөйнү алган, малдың өлүрү болгаш өске-даа чидириглери ийи ажыг катап кызырылган.

Бистер, бо чөвүлел хуралдың киржикчилери, боттарывыстың ажылывыста чедиишкиннерни демдеглевишаан, ниитизиңгейни мал ажылында шыңгыы четпестерже, курлавырларны ажыглаарынче, мал чеминиң баазазын тургузарынче болгаш малдың келир кыштаглаашкынынга бүгү талалыг белеткенеринче угландырып турар бис.

Ажыглаттынмаан курлавырлар деп чугаалап турар чүүлдериниң дээрге-ле, хамыктың мурнунда даандырган ажыл-херекке харыысалга ол-дур. Бригадада болгаш фермада, совхозта болгаш районда-даа ортумак кургузүглерден дыка эвээш чаш малды, немелде деңзини, сүттү, дүктү ап турар ындыг малчыннар өске ам-даа хөй деп чүвени билир бис. Бистер шуптувус бир демей байдалдарда ажылдап турар болзувусса-даа, кургузүглери эртен чылдың деңнелинде турбушаан малчыннар хөй.

Херектиң ужуру чүдел дээрге, мал ажылының чамдык ажылдакчыларының бедик түңнелдер дээш ылап демисешпейн турарында, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа-чаа оруктарын болгаш аргаларын дилеп тывар изепкей чок болуп, боттарының шыдамык болгаш кызымак чорууну агаар-бойдустуң таарыча чок байдалдарында кургуспейн, социалистиг чарышка идепкейлиг-биле киришпейн, эш-өөрүбиле күш-ажылчы маргылдаадан өйталап турарында-дыр. А оларның чамдыктары ак сеткилдиг ажылдавайн, малды чидирип, специалистерниң сүмелерин күүсетпейн турарындан малдың продуктулуу база эвээжеп турар.

Чогум-на бо чылдагааннарның уржуундан республиканың мал ажылында ниити түңнелдер чылдың баштайгы чартыында бедик эвес боол турарын демдеглээр бис. Эртен чыл-биле деңнээрге, мыйыстыг бода малдың баш саны 3,3 хуу өскен, оон иштинде инектерниң саны — чүгле 1,5 хуу немешкен, хойнуң баш саны 7,3 хуу өзер кылдыр пландаттынган турда, чүгле чартык хуу болган, а чылгы малдың баш саны кызырылган,, инек саныындан-на ортумак саалда 36 килограмм кудулаан.

Амгы үеде бистиң мурнувуста тургустунган сорулга — малдың баш санын өстүреринин болгаш оон продуктулуун бедидериниң талазы-биле ол хожудаашкынны узуткаары боол турар. Ону чедип алырда бүгү малчыннар шуптузу ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдаар ужурлуг.

Ак сеткилдиг ажылдаары — ол дээрге, ажыл-херекке бүгү күштү бээри, машиналарны, техниканы, мал чемнерин, дериг-херекселдерни биледилиг, ээ ёзу-биле ажыглаары, ажылдың аргаларын экижидери, улам хөй ажыктыг чүүлдерни алыры дээш эштери-биле, специалистер-биле сүмележири ол-дур.

Эргим эштер, малчыннар! Бистиң партияның Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле салган канчаар-даа аажок улуг сорулгалары совет кижилерден, хамыктың мурнунда кодээниң ажыл-ишчилеринден, оларны бөгүнгү ажыл-херектери-биле херек кырында боттандырып эгелээрин негеп турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 1978 чылдың социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир сорулга-биле республиканың малчыннарын, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларын кыйгырарывыс болза:

— мал ажылының продукталарын бүдүрери болгаш курунеге садарын хевүдедири дээш, кодээ ажыл-агыйның ол чугула адырының экономиказын быжыглаары дээш социалистиг чарышты ам-даа улам калбартыр:

— малдың баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулуун бедидериниң хемчеглерин алыр, укзаажылыга болгаш ветеринария ажылының деңнелин бедидер:

— малдың интенсивтиг семиртилгезиниң болгаш азыралчемгерилгезиниң мурнакчы аргаларын кызымак шиңгээдир, хонукта ортумак немелде деңзини бедидерин чедип алыр, арган-дорган малдарны курунеге дужаарын болдурбас;

— хой кыргылдазын дүрген дээзар, курунеге дүк садарының чыл планын күүседири дээш кызым кыргыыр ужурлуг хойларның баш санын тодарадыр, хураганнарны үзерин болгаш төрүүр хойларның кодаңнарын хевирлеп тургузарын дээзар:

— мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң бедик оруудалыг чоруун ажыл-агым бүрүзүнге хандырар, оларның шынарын доктаамал экижидер;

— төрүүр малдың кызыраар чоруун узуткаарынче, ниитиниң малын чудап өлүр чорукта, чидириринден болгаш оорлап-самчыгдаарындан камгалаарынче специалистерниң, фермаларның бүгү ажылдакчыларының күжүн салыр, фермаларга чогуур ветеринария-санитарлыг корумчурумну тургузар;

— совхоз санынга-ла малчыннарның боттарының, а ол ышкаш тускай бригадаларның күжү-биле бүгү-ле мал кажааларын, чуртталга бажыңнарын, чунар-бажыңнарны болгаш кызыл-булуңнарны кыштаглаашкынга белеткээр, фермаларның болгаш мал чемнери белеткеп кылыр цехтерниң дериг-херекселдерин бо чылдың октябрь 1-ден орай эвес хуусаага чедир эптеп кылыр.

Кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң бирги чергелиг хүлээлгези — келир кыштаглаашкынга эки шынарлыг, четчир хемчээлдиг мал чемнерин белеткеп, курлавырлаары боол турар. Ол дээрге эң-не кол сорулгаларның бирээзи-дир деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның июль Пленумунга чугаалаан.

Республиканың мурнуу болгаш барыын таланы районнарының хойжуларының дуржулгазын ёзугаар республиканың хойжу өг-бүлелериниң мурнунда бо чылын 15 тонна чедир сигенни боттары белеткээриниң сорулгазы туруп турар. Ол ышкаш чурттакчы чоннуң болгаш школачы бурузунуң мал чемнерин чыып, белеткээриниң талазы-биле тодаргай даалгаларын доктаадыры эргежок чугула.

Бистер «Сельхозтехниканың» ажылдакчыларын витаминниг сиген далганын белеткеп кылыр чаа агрегаттарны болгаш мал ажылынга чугула өске-даа дериг-херекселдерни эптээрин дүргедедир болгаш ажылдап турар агрегаттарга идегелдиг техниктиг хайгааралды тургузарынче; кодээ тудугжуларны — мал кажааларын болгаш чуртталга бажыңнарын дүрген, бедик шынарлыг кылгаш дужаарынче; үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң ажылдакчыларын — кодээниң ишчилериниң мал чемнери белеткээринге болгаш дужут ажаап алырынга, мал кыштагладыышкынынга материалдыг баазаны белеткээринге шеф дузаламчызын кургүзеринче кыйгырып тур бис.

Эргим эштер! Бистиң бо кыйгырыывысты силерниң изии-биле деткииринерге болгаш боттарывыстың демниг күш-ажылывыс-биле республиканың кодээ ажыл-агыйын база оон кол адыры — мал ажылын улам ыңай хөгжүдеринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырывыска бүзүрелди илергейлеп тур бис. Ол болза СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге республиканың ажылчы чоннарының боттуг харыызы болур ужурлуг.

Чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже, эргим эштер!

Бүгү күштерни болгаш курлавырларны — мал ажылын улам хөгжүдеринче!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Боттарының ажыл-херектериниң түңнелдерин чугаалажыр база СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларын боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглерни тодарадыр дээш найысылал Кызылга республиканың мурнакчы малчыннары чыглып келген. Оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ч. Д. Монгуш, хойжулар ортузунга бо чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун хойжузу Д. А. Оржак, Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунда Ленин болгаш Октябрь Революциязы ордениериниң эдилекчизи И. С. Данзурун, бо чылдың бирги чартыында районнар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи — Бии-Хем районнуң «Хадың» совхозунуң хоочун саанчызы Г. Р. Кара-кыс, ол-ла районда «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы А. Г. Балагашева, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бызаа ажаакчызы А. К. Болед болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчы хойжулар, саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары, чылгычылар бар.

Дүүн республиканың хөгжүм-шии театрынга олар-биле кады Тыва АССР-ниң партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары, министерстволарның, ведомстволарның, эргелелдерниң чамдык ажылдакчылары республиканың — мал ажылының мурнакчыларының хуралынга киришкен.

Партия обкомунуң бюрозунуң даасканын ёзугаар республиканың мурнакчы малчыннарының хуралын СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан.

1978 чылдың бирги чартыында республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының түңнелдериниң болгаш өнгү беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг доозарының дугайында айтырыгны хуралга чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар кылган.

*

Эштер! Республиканың мал ажылының мурнакчыларының бо хуралы төөгүлүг болгаш [illegible] үеде эртип турар-дыр.

Бо хүннерде Коммунистиг партияның, оон ленинчи ТК-зының, эш Л. И. Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунуң удуртулгазы-биле совет улус политиктиг болгаш [illegible] СЭКП ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседири-биле кызымаккай ажылдап турар.

Июль 3-4-те СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган. Аңаа «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүл[illegible] дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген, а июль 5—6-да болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязы Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Хоон[illegible] болгаш хүлээп алган болгай.

Төп Комитеттиң Пленумунга «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң [illegible]» эш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев кылган. Пленумга кылган илеткелде 12 чыл мурнунда, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга, ооң соонда болгаш оон сооңда партияның Пленумнарынга база съездилеринге [illegible] партияның амгы үе-чадада чорудуп турар ленинчи аграр политиказының хандыр амыдыралчы чоруун илереткен

(Төнчүзү 3-кү арынында).

ЧУРУКТАРДА: республиканың мурнакчы малчыннарының хуралы; илеткелчи Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому Тыва АССР-ниң хоорайларының, районнарының үлетпүр, транспорт, коммунал-хандырылга бүдүрүлгелериниң, тудуг, садыг организацияларының 1978 чылдың ийиги [illegible] социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Республиканың үлетпүр, транспорт, [illegible] бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чалгаалыга [illegible] СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьже болгаш Ыраккы Чөөн чүкче районнарынга [illegible] ажылдап турар.

[illegible]

Ийиги кварталда планны ажыр 11 муң тонна хөмүр-дашты, 2 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 24 муң рубльдиң даараглыг [illegible], 150 тонна чаагай сүт кылыгларын, 2,9 муң кубометр диңген ыяш материалдарын кылып үндүрген. Ниитизи-биле [illegible] 622 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрген. Хөй транспортунуң, курунге [illegible] болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазының [illegible] боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Чылдың баштайгы чартыында социалистиг хүлээлгелерин [illegible] 900 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген, 29,9 муң кубометр [illegible], 11,9 муң кубометр диңген ыяш материалдарын тудуга берген.

Эртен чылдың ол үезинге деңнээрге кол фондуларны 38,6 хуу хөйнү, оон иштинде чуртталга бажыңнарынга — 20,3 хуу хөйнү ажыглалга киирген.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң планын 104,9 хуу, продукция сайгарарының планын — 105,[illegible] хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 100 хуу күүсеткен болгаш ээлдээ баштайгы чартыында кол фондуларын ажыглалга кииреринин планын 100 хуу, [illegible] чуртталга [illegible] 112,2 хуу күүсеткен. Бижик хоорай (СЭКП [illegible] секретары [illegible]), ВЛКСМ [illegible] секретары [illegible] Санчы-Бадра) [illegible]

[illegible] ийиги кварталында хоорайлар база районнар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган деп СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому [illegible].

Ийиги кварталы социалистиг чарыштың түңнелдериниң талазы-биле тиилээн дээн болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугтары-биле шаңнаар [illegible]:

Үлетпүр продукциязының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 107,6 хуу, продукция сайгарарының — 105 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 10[illegible] хуу күүсеткен сүт комбинадының коллективи; [illegible] монтаж ажылдарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 107,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — [illegible] хуу, чуртталга шөлүн ажыглалга кииреринин — 136,8 хуу күүсеткен «Тыва кодээ тудуг» трестиниң 731-ги КМК-зының коллективи; пассажирлер аргыштыраарының социалистиг хүлээлгезин [illegible] хуу, [illegible] планын — 102,[illegible] болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 10[illegible] хуу күүсеткен Енисей пароходствозунуң Кызыл эргелелиниң коллективи; [illegible] планын — 100,8 хуу күүсеткен Кызылдың ажы-чем салыкчы коллективи;

[illegible] ачы-дуза [illegible] сайгарылга талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 100,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 106,1 хуу, күүсеткен болгаш планга үдур продукцияның бот үнезиниң чиигелдезин 1,4 хуу чедир хандырган Тураның амыдырал хандырылга комбинадының коллективи;

социалистиг хүлээлгезин 121,9 хуу, продукция сайгарарын — 132, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 102,9 хуу күүсеткен Кызылдың эът комбинады;

тудуг-монтаж ажылдарының [illegible] социалистиг хүлээлгезин 106,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 112,9, чуртталга шөлүн ажыглалга кииреринин планын — 185,5 хуу, мал кажааларын тударының планын — 100 хуу күүсеткен «Тыва кодээ тудуг» трестиниң 463 дугаар кожуун чорудар механизастаттынган колоннаазы;

[illegible] соортур талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 10[illegible] хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 100 хуу күүсеткен Чадаана АТБ-зының коллективи;

[illegible] планын 101,[illegible] хуу күүсеткен [illegible] 102,[illegible] хуу [illegible] Таңды районнуң коллективи.

[illegible] социалистиг хүлээлгезин 102,[illegible] хуу күүсеткен, [illegible] бүдүрүкчүлүүн — 118,3 хуу бедиткен «Водоканал» эргелелиниң коллективи.

«Каа-Хемнин» хөмүр-даш разрезиниң, «Тыва кобальт», комбинаттың, дээрбе комбинадының, автосептеаго заводунуң, «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем салбырының, Кызылдың каттышкан садыг черлериниң, Барыын-Хемчик районунуң, пассажир АТБ-зының, телеательениң болгаш өске-даа черлерниң социалистиг хүлээлгелерин [illegible] демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чалгаалыга [illegible] ёзугаар социалистиг чарышты үргүлчү сайзырадырын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга [illegible] ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге чугаалыга болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге айыткан айтырыышкыннарын болгаш түңнелдерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын партияның [illegible] районнарынга, партийжи [illegible], хоорай болгаш [illegible] комнарга, ВЛКСМ [illegible], министерстволарга, ведомстволарга, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга [illegible].

Советтер амыдыралы

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮРЕР

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң ээлчег чок сески сессиязы Тыва АССР-нин Үндезин Хоойлузун хүлээп алган. Тыва АССР-нин баштайгы Конституциязын Таңды районнуң ажылчы [illegible] хүлээп алган болгаш калбаа-биле өөренип, тайылжып турар. Республиканың амыдыралынга социал-политиктиг улуг болуушкун болган ук Конституцияның төлевилелин чугаалажып көрүп турган болгаш ону хүлээп алган хүннерде чонунуң политиктиг [illegible] күш-ажылчы идепкейжи [illegible] бодаан. Чонунуң күш-ажылчы ол көдүрлүүшкүнү бо хүннерде улам калбарып бышкаан. Районнуң ажыл-агыйлары бо хүннерде Конституцияда быжыглаттынган [illegible] эргелерин, хүлээлгелерин база хүлээлгелерин амыдыралга [illegible] удуртулга болдурган, районнуң экономиказын шапкын хөгжүдер сорулгалыг кажангызындан артык күженишкиннинг ажылдап турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге Советтерниң бүгү талалыг [illegible] ССРЭ-нин, РСФСР-нин чаа Конституцияларының, СЭКП ТК-ның сөөлгү Пленумнарының, ССРЭ-нин Дээди Совединиң сессияларының [illegible] улуг-хууруг сорулгаларны салып, ажыл-агыйның удуртуп башкарарынга оларның дорт киржилгезин тодарадып турары — Советтерниң харыысалгазын улам бедиткен. Ынчангаш Таңды районнуң чер-чер Советтери Тыва АССР-нин Конституциязының хүн бүрүдеги ажылынга удурткулга болдурбушаан, болуңуң девискээринде турар ажыл-агыйларның, албан организацияларның, [illegible] чугула кичээнгейни углаңдырган. Ындыг сорулга-биле районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтери, оон күүскомнары ажыл-чорудулгазын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш ажылының стилин, эргелерин сайзырангайжыдып, [illegible] ийикпе, азы оон контролюнда турар бүгү звеноларда негелдени күштелдирген болгаш удурткучу бүрүзүнүң бот-харыысалгазын, инициативазын бедиткен.

Советтерниң күүскомнары, депутаттар, активтер бүдүрүлге, албан организация черлериниң, ажыл-агыйларның [illegible] алган социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларының күүселдезин, бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алган турарынче чугула кичээнгейни салып, ол талазы-биле чамдык боттуг хемчеглерни ап келген. Ынчангаш районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтери сессияларга, күүскомнуң хуралдарынга амыдыралчы чугула айтырыгларны чугаалажып, доктаамал комиссияларның ажылын, депутаттарның отчёттарын доктаамал дыңнап турар. Оон түңнелинде депутаттарның сессияларга киржилгези, округтарынга ажылы, оларның отчёт берип турары элээн идепкейжээн. Улус депутаттарының Межегей, Арыг-Бажы, Кочетов, Элегес, Дүрген кодээ Советтеринде ук ажылдар коскузу-биле экижээн. Чижээ, Кочетов, Межегей, Арыг-Бажы кодээ, Хову-Аксы суур Советтери депутаттарының соңгулда округтарынга отчёттарын бээрин доктаамал 100 хуу чедип ап келген. Соңгулда округунга отчёттар болгаш соңгукчулар-биле ужуражылгаларының [illegible] таарымчалыг чүүлдерни депутатка тургузуп бээр айтырыгже ук Советтер чугула кичээнгейни углаңдырып келген болгаш ол талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Бай-Хаак кодээ Советтиң күүскому чонунуң чагаа, хомудал, бодалдарының [illegible]-биле ажылды база Советтиң девискээринде [illegible] организацияларның, бүдүрүлге, албан организациялар болгаш [illegible] саналдарны, [illegible] канчаар шиитпирлеп көрүп турарын контрольдаар ажылды үениң негелделеринге дүүштүр тургускан.

Районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтери улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын, соңгукчуларның чагыгларын күүседир, боттарының девискээринде албан организацияларның, бүдүрүлгелерниң ажылын экижидер, чурттакчылыг черлерин чаагайжыдар айтырыгны шиитпирлээринче чугула кичээнгейни углаңдырган. Ол айтырыглар талазы-биле ажылды экижиткениниң түңнелинде районнуң чамдык бүдүрүлге, албан организация черлери чартык чылдың бүдүрүлге планнарын багай эвес көргүзүглерлиг күүсеткен. Ынчангаш садыг, ниитиниң чемненилге, амыдырал хандырылга черлери чартык чылда алган социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдазын чедимшкиннииг күүсеткен. Чоруткан чамдык организас-массалыг хемчеглерниң түңнелинде 1978 чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садарының планын районнуң бүгү ажыл-агыйлары күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Коммунизмниң херели», «Революцияның чалгыы». Кодээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы күрүнеге кодээ ажыл-агый продукциязын сазар талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алган. Анаа ук ажыл-агыйларның хамааржыр кодээ Советтериниң, күүском кежигүннериниң, кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияларының киирген улуг-хуузу бичии эвес деп айтыры чугула.

Депутат хүндүлүг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, чонунуң бүзүрелин ажыл-херээ-биле бадыткап чоруур депутаттар бисте хөй. Район Совединиң депутаттары мурнакчы малчыннар И. П. Сафонов, П. Д. Монгуш, З. Т. Оюн, Дүрген кодээ Советтиң депутаты малчын Д. Л. Монгуш оларның болгаш оон-даа өскелерниң аттарын бөгүн чоргаарал-биле адаар бис. Үстүнде ады киирген депутаттар боттарынга онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, малдың баш санын, оон продуктулуг чорууну бедидер дээш кызымак күш-ажылы-биле районнуң мурнакчы ишчилериниң одуруун бүзүрелдиг-биле баштап келгеннер. Депутаттар В. П. Иванов, Г. А. Кироткова, Л. И. Бирзелко, В. Т. Намын-оол, М. П. Хайнацкий, Д. А. Кимова, Г. Е. Бочкарёв, Ч. С. Намзыл олар болгаш оон-даа өскелер хамаарышкан Советтериниң ажылынга идепкейлиг киржип, соңгукчуларының бүзүрелин, хүндүткелин ажыл-херээ-биле чедип ап, шыңзыдып турарлар.

Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында чымыштыг иш — ниитиниң малынга чем белеткели массалыы-биле эгелээн. Ажыл-агыйларның ишчилери ол кампанияны чогуур үезинде, [illegible] сорулганы салган ажылдап турарлар. Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, анаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин районнуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле тайылжып, хүлээп алган. Ону чугаалажып, таныштыр хуралдар ажыл-агыйларга, [illegible] фермаларынга, [illegible] эргилээн. Анаа санал бергеннер партия, чазактың кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дээш [illegible] салып турарын айтып, июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга удурткулга болдуруп, хүннүң кол сорулгазы — ниитиниң малынга чем белеткелин чедимшкиннииг чорударыбиле [illegible].

Советтерниң мурнунда сорулгалар улуг. Ажыл-агый чорудулгазының четпестер [illegible] бар. Ынчангаш районнуң чер-чер Советтериниң мурнунда аттыңдадып болбас чугула сорулга болза Тыва АССР-нин Конституциязының удурткулга болдурбушаан, хөй-ниити организацияларынга, депутаттарга, активтерге даянып, Советтиң организас-массалыг ажылын негелдеге дүүштүр тургузуп, ажылдың арга-методун сайзырангайжыдып турган, четпестерни чайлатпып, беш чылдың үшкүзүнүң планныг онаалдаларын чедимшкиннииг күүседирин хандырары болур.

Т. ТЮЛЮШ,
улус депутаттарының Таңды район Совединиң күүскомунуң даргазы.

Бөгүн—Металлургтуң хүнү

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Бөгүн совет улус Металлургтуң хүнүн демдеглеп турар. Бо дээрге, эң-не берге болгаш хүндүлүг профессияның ишкиниери — металлургтарның дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг сагыш салыышкынының бир көскү херечизи-дир. Бистер, металлургтар, боттарывыстың профессионал байырлалывысты демдеглээри-биле кады кылган ажылывыстың түңнелдерин үндүрүп, мооң соңгааргы сорулгаларны тодарадып, бар аргаларывысты болгаш курлавырларывысты долдур ажыглаарының хемчеглерин айтыр бис. Ол бүгүнүң түңнелинде металлургия бүдүрүлгелериниң техники-экономиктиг көргүзүглерин экижидип, металлургтарның ажылдаарынга таарымчалыг чүүлдерни тургузар сорулгаларны чедимшкиннииг шиитпирлеп шыдаар бис.

Аар үлетпүрнүң чугула адыры — металлургия бүдүрүлгелериниң коллективтери юбилейлиг 1977 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедимшкиннииг күүсеткенин бөгүн демдеглээри өөрүнчүг. Ол-ла шалыпчы ажыл-иш бо чылда — оңгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында үргүлчүлеп турар.

Бистиң «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи эрткен чылдың продукция сайгарарының планын 106.9 хуу күүсеткеш, пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Ынчангаш бистиң коллектив республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга 1977 чылдың социалистиг чарыжынга тиилекчи деп саналтырган, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң облчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. «Тыва кобальт» комбинатка бирги черни тывысканы тыва металлургтарга оон-даа артык ажылдаарын хүлээндирген, ынчангаш социалистиг хүлээлгелерни улам эки түңнелверлиг кылдыр күүседири дээш чарыш бистиң коллективте калбарган.

Бо бүгүнүң түңнелинде «Тыва кобальт» комбинаттың коллективиниң кежигүннери Сеттарының профессионал байырлалын эки көргүзүглерлиг уткааннар.

1978 чылдың баштайгы чартыында комбинат ниити продукция бүдүрүп үндүрериниң болгаш бөлен продукцияны сайгарарының планын ажыр күүсеткен. Бараанныг продукцияның бот-үнези планнаттынгызынга удур 1.8 хуу чиигээн. Чиг-эттиң, материалдарның, электри болгаш чылыг энергиязының улуг камналгазы чедип алдынган.

Оңгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында гидрометаллургия цеги дең-десни чедимшкинниг ажылдаан. Бо цех бүдүрүлге планының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң көргүзүглерин шуптузун ажыр күүсеткенин бөгүн онзалап демдеглээр херек. Цехте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинге удур 105.2 хуу, а рудадан кобальтыны бөлен продукция кылдыр арыглаары пландан ажыг болбушаан, 1977 чылдың деңнелинге удур 105.9 хуу боол турар. Бо дээрге, цехтиң коллективиниң курлавырларны чеп ажыглаар, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынче чуткулунуң түңнели-дир. Оон чаартыкчылары 1978 чылдың чүгле баштайгы алды айларының иштинде дыка хөй чаартыкчы саналдарны киирген, оон түңнелинде 57 муң рубль камнап алдынган.

Байырлал хүннеринде гидрометаллург-аппаратчиктер З. Куулар, Л. Кондратьева, В. Корольчик, бункеровщик С. Чантар, слесарьлар М. Долгих, В. Ломовьнов, электриктер Б. Ондар, инженер-техниктиг ажылдакчылардан В. Лаврухин, О. Муравьев, Ю. Качаев болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Комбинаттың дагжылары чедимшкинге телептиг үлүүн киирип турар. Чогум-на олар заводту бедик шынарлыг руда-биле хандырып турар. Күш-ажылчы Алдар орденниг А. Семыкиниң болгаш В. Митиустуң удуртканы дагжылар бригадалары бо хүннерде 1978 чылдың сентябрь айының планынга кириштир ажылдап турар. Дагжы И. Шихалёв, быжыглаачы Н. Шырып, бурильщик М. Аршин болгаш өскелер-даа беш чылдың мурнакчыларында санадып турарлар.

Септелге-механика цеги база-ла мурнуну одуругну ээлеп турар. Оон херечизи ук коллективтиң бедик хүлээлгези болур. Цех беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнуң хүнүнде доозарын шиитпирлээн. Цехте В. Елховтуң бригадазы үш чылдар планын 1978 чылдың июнь айында-ла күүсеткенин рапорттаан. Ол ышкаш Л. Наумовтуң бригадазы база чедимшкинниг ажылдап турар.

Автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязының ажылдакчылары комбинаттың бүгү-ле цехтериниң, участоктарының чазыг чок, шын ажылдаарын чедимшкинниг хандырып турарын база айтыр херек.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын ёзугаар бистиң комбинатка чырыдыышкынның, чурттаалганың, уруглар албан черлериниң хөй тудугларын кылыр ужурлуг. Металлург хүнүнүң бүдүүзүнде күрүне комиссиязы 140 орунниг уруглар садын хүлээп алган. Ону тударынга А. Глуховтуң, Г. Кошелеваның, З. Ямасыповтуң бригадалары эки ажылдаан.

«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын чедимшкинниг күүседир дээш моон соңгаар-даа улам улуг күженишкинниг ажылдаар.

Ю. КОЛЕТНИКОВ.
«Тыва кобальт» комбинаттың директору.

Челябинскиниң металлургия заводунуң коллективи чыл эгезинден бээр пландан ажыр 13 муң тонна шойну, 50 тонна муң каңны, 26,1 муң тонна прокатты бүдүрүп үндүрген. Оон продукциязының 20 хевирлеринге күрүнениң Шынар демдээ тывыскан. Днепропетровскиниң Петровский аттыг металлургия заводунуң коллективиниң дуржулгазы-биле бүдүрүлгелер ажылдакчыларының күш-ажылчы тодарадып [illegible] стандарттарын ында ажылдап кылган болгаш продукцияның шынарын эргелеп башкарарының комплекстиг системазын ажыглап турар.

Бүдүрүлгениң кылганы каңын, шоюн, прокадын «ВАЗ»-че «КамАЗ»-че, «АвтоЗИЛ»-че, «ГАЗ»-че чорудуп, подшипниктер, трансформаторлар кылырынга ажыглап, даштыкыже үндүрүп турар. Соок арга-биле прокат кылырының цеги баштайгы продукциязын чоокта чаа берип эгелээн.

ЧУРУКТА: Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи, № 1 доменаа суугузунуң улуг [illegible] Геннадий Романович Воронков. Ол — цехте удурту контроль бөлүүнүң кежигүнү.

Б. КЛИНИНЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕРГЕЖИЛИМ—ЧОРГААРАЛЫМ

Школа дооскан соонда Совет Арменияның хүрээлеңинге эштерим-биле бир демей, шериг хүлээлгезин эрттирген, Хову-Аксынга тудугга ажылдай бердим. Удаваанда анаа профтехучилищеге ажылдааныам. Училищеге өөренип кирип алгаш, аппаратчик-металлургтуң мергежилин чедип алдым.

1969 чылдан эгелеп «Тыва кобальт» комбинатка ажылдай бергеним ол. Баштайгы үеде [illegible] автоклавщик болуп ажылдап турдум. Ажылга кандыг бергелер турбазы дээр. Аппараттар, [illegible] бо-ла үрээй бээр, оларны эдип кылыры кандыг-ла белен эвес. Оон аңгыда ында ажылдап турар кижилерниң [illegible] дески эвес, ажылга чанчыкпаан турдувус. Ынчангаш план, норманы күүседири берге. Рудадан кобальт концентрадын ылгаарының планы күүсеттинмейн турган.

Ынчалза-даа чоорту, чылдан чылче байдал экижип келген. [illegible] мергежилин бедип, [illegible]. Мен 1970 чылдан эгелеп улуг аппаратчик болуп ажылдап турар мен. Мындыг нарын, автоматчыткан аппараттарга ажылдаары берге-даа болза солун. Бирээзи-ле 840 кубометр ишкир доскаарларга тускай [illegible]-биле рудадан кобальтыны ылгаар. Технологтуг чорудулганы гипавтоматика деп херекселдерниң дузазы-биле хынап көрүп турар.

Боттарывыстың байырлалывые — Металлург хүнүн бо чылын онза байдалга уткуп тур бис. Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын чоокта чаа хүлээп алганын бистер, металлургтар, ажыл-ишчи сонуургал-биле хүлээп алдывааан. Конституциявыстың бүгү чүүлдерин [illegible]-биле [illegible] дугзуңдувус.

Конституцияда ажылчын кижиниң эргелерин, хүлээлгелерин делгерезигейи-биле айтып бижээн. Ол бүрүн эргелерни хүн бүрү амыдыралывыста ажыглап турар бис. Ындыг чаагай, аас-кежиктиг амыдырал-чурттаалгавыс дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илередип тур мен. Анаа харын кылдыр чүгле эки ажылдаары бистиң хүлээлгевис деп санаар мен.

Мээң оом ээзи комбинатта лаборантылап ажылдап турар. Боттарывыстың мергежиливиске ынак бис. Бо улуг бүдүрүлгеге чериңде ажылдап, ниити ажыл-херекке улуг-хуузувусту киирип турарывыска чоргаарланыр бис.

К. ОЮН,
«Тыва кобальт» комбинатта улуг аппаратчик.

КӨДЭЭДЕ ХҮННҮҢ АЖЫЛ-ИЖИ

УСТЬ-КАМЕНОГОРСК. (СЭТА-ның корр. В. Ганжа). Чөөн-Казахстан областың Усть-Каменогорскиде В. И. Ленин аттыг чөө-коргулчун кылыр комбинаттың металлургтары «Азовский» совхоска үрезин [illegible] улуг күчүлүг комплексти чоокта чаа ажыглалга киирип хүлээткен. Бүдүрүлгениң специалистери ол комплексти кодээге шеф дузазы чедирериниң ур хуусаалыг планын ёзугаар [illegible] болган тудуп тургускан.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай сайзыразыры — бүгү улустуң херээ, бүгү ниитиниң [illegible] СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Комбинаттың партия болгаш профэвилел организацияларының [illegible] кодээге шеф штавын тургускан. «Передовой», «Азовский» совхозтарга мал чеминге [illegible] болгаш борбаандылаан чемнерни белеткээр чаа чеминиң цехтерин тудуп [illegible] ажылдаа киирген. Ол ажыл-агыйларга бирээзинге-ле 5 муң тонна сенаж, силос кирер оңгарларны металлургтар тудуп берген. Областың индустриалдыг төптериниң эът-биле хандырарынга дузалаары-биле «Ульбинский» совхозта хаван өстүрериниң механизастаттынган комплексизин база кылып хүлээткен. Кодээге ам-даа элээн каш мал фермалары [illegible] болгаш чаа-чаа бүдүрүлге объектилерин тударын металлургтар шиитпирлээн.

Дужут ажаалдаашкынга киржири-биле комбинат белеткенип турар. Комбайнерлер бөлүүнүң [illegible] 30 ажыг доозукчулары ол ажылга киржири-биле областың ажыл-агыйларынче аътаныпкан.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

★ Металлургтуң хүнүн бистиң чуртувуста 20 удаа байырлап эртирип турар.

★ Кара болгаш өңнүг металлдарны бүдүрүп үндүрериниң, бүдүрүлгениң концентрастарының талазы-биле совет металлургия делегейде эң кол черниң бирээзин ээлеп турар.

★ Оңгу беш чылдың үшкү чылын чурттуң металлургтары чедимшкиннииг эгелээн. Бирги кварталда планга немей 68 муң тонна шойну, 306 муң тонна каңны, кара металлдарның 517 муң тонна прокадын, 411 муң тонна демир рудазын чурт алган. Алюминийни, чесн, коргулчунну, никельди, кобальтыны, титанны, магнийни болгаш өске-даа өңнүг болгаш ховар металлдарны бүдүрериниң планнарын онаалдалары ажыр күүсеттинген.

★ Металлургия үлетпүрүнде алдан каш миллион кижи ажылдап турар. Олардан 2 миллион 200 муң кижи — күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле кээрү дээш шимчээшкинниң киржикчилери. 1 миллион 300 муң металлургтар «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик атты.

★ Оңгу беш чылдың баштайгы чылдарының планныг даалгаларын күүседиринге чедип алган чедимшкиннери дээш 12 металлургка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. Металлургтардан Ждановтуң Сергей Орджоникидзе аттыг «Азовсталь» заводтуң кан [illegible] Г. Горбань Социалистиг Күш-ажылдың баштайгы ийи дакпыр Маадыры болган.

★ Нижнетагилдиң металлургия комбинадының кан эзилдирикчизи В. Журавлев, «Электростальдың» кан эзилдирикчизи А. Коротеньков, Соколовск-Сарыбайскиниң таг рудазы арыглаар комбинадында экскаватор машинистериниң бригадири Н. Дерепа, «Якутзолото» каттыжыышкынның комплекстиг бригадазының бригадири В. Гриза болгаш оон-даа өскелер 1977 чылдың Күрүне шаңналының лауреаттары болган.

★ Металлургтарның коллективтеринге партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчылары Я. М. Свердлов, И. В. Бабушкин, Г. И. Петровский, Р. С. Землячка, Н. Ч. Шверник, И. И. Скворцов-Степанов, И. И. Лепсе, А. П. Серебровский олар ажылдап, революсчу болгаш хөй-ниити ажылын кылып чорааныңга олар чоргаарланыр. Партияның болгаш күрүнениң шылгарангай удурткучузу, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, эш Л. И. Брежнев металлург чораан.

★ Социалистиг чарыштың калбартырының херээн металлургтар эгелээн. 1929 чылдың март 5-те Ленинградтың «Красный выборжец» заводунуң ажылчыннары чурттуң металлургтар коллективтерин социалистиг чарышка киржиринче «Правда» солунну дамчыштыр кыйгырган. А ол заводтуң М. Е. Путинге удурткан бригадазы социалистиг чарыштың керээзин март 15-те бирле дугаар чарган.

★ 1965-1977 чылдарда шой эзилдирериниң өзүлдези 40 миллион тонна, каңның — 56 миллион тонна өзүлделиг болган.

★ Кара металлургияның бүдүрүлгелери шынарның дээди категориязының 714 янзы-бүрү продукциязын, а өңнүг металлургиязы — 613 продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар.

Ол талазы-биле чедимшкиннииг ажылдап турар бүдүрүлгелер хөй. Косогорскиниң Дзержинский аттыг металлургия заводунуң бүдүрүп турары продукциязының 53 хуузу күрүнениң Шынар демдээ-биле демдектеттинген.

★ Бистиң хөй-хөй прокат, [illegible] бүдүрүлгелеривис болгаш агрегаттарывыс [illegible] Англиязындан, Францияның, Барыын Германиязындан 1,5-2 катап хөй продукцияны берип турар.

★ Сибирь болгаш Ырак-Чөөн чүк — кара болгаш өңнүг металлургияны улам ыңай хөгжүдеринге кол районнар. Чурттуң чаа металлургия баазазын анаа удавас тургузуп эгелээр. Оон кол үндезини — Алданның рудазы, Мурнуу Якутия бассейниниң хөмүр-дажы, Сибирьниң күчүлүг хемнериниң чиик өртектиг электроэнергиязы.

★ Эң бедик шынарлыг каңны бүдүрери дээш чарышка Донецкиниң, Череповецтиң, «Запорожстальдың», Магниткаиның металлургтары 4 чыл мурнунда эгелээн.

Оңгу беш чылдың үшкү чылында ол чарышка 38 бүдүрүлгелерниң, 1,5 муң бригадаларның металлургтары киржип турар.

★ Кара болгаш өңнүг металлургияның бүдүрүлгелеринде 55 муң орунниг 198 эмнелге-санитарлыг комплекс, 3200 кадыкшылга пунктулары, 20 муң ажыг кижи дыштаныр 270 санатория-профилакторий а ер. 5700 кижиге санаторийлар болгаш пансионаттар, 54 муң кижиге дыштанылга бажыңнары болгаш баазалар ажылдап турар.

КОЛЛЕКТИВТЕ МУРНАКЧЫЛАР

Кодээ ажыл-агыйда ажылдап чоруур ажыл-ишчилерни садыг талазы-биле хандырылганың түс-түс черлерде хереглекчилер ниитилелдериниң ачы-дузазы дыка улуг. Улуг-Хем районунда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ында хоюшкак барааныыг, чаа хевир-биле туттунган улуг магазин бараан болуп турар.

Магазинге кирген кижи бүрүзү мында садыглаашкынны эки чорудуп турар үээрзин эскерип каар. Мында бодунуң ажыл-херээнге бердинген, чонунуң чаагай чорууу дээш сагыш салып ажылдап чоруур кижилер бар-дыр деп чүве илдең. Магазинге кирген чонун магазин ажылдакчылары хүндүткелдиг-биле хүлээп алыр. Магазинниң иштии арыг-силиг, бараанныры бөлүк азыы-биле садып салган. [illegible] тайылдыр билдиңнир кылдыр көргүскен. Ында ажылдап турар садыгжылар Кара-кыс Байыр-оол, Роза Доржу, Светлана Дарый, Елизавета Монгуш болгаш магазинниң эргелекчизи Татьяна Маадыровна Байыр-оол олар келген чонун хүлээп ап, оларның негелделерин улуг кичээнгейлиг дыңнап алгаш, ол дораан доу харыызын берип, [illegible] хандырар. Татьяна болгаш Кара-кыс Байыр-оолдар үр чылда ажылдап [illegible]. Чонунуң бараанга херегцели чылдан чылче өзүп, нарынчып орар деп чүве оларга ынчангаш эки билдингир.

Ак-Туруг суурда чаа магазинниң иштии делгем. Ында [illegible] ассортимендин калбарган, саны көвүдээн. Бо магазинниң беш кижи кежигүнүг бригадазы чаңгыс кижи ышкаш, бир дем-биле ажылдап турар. Оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин коллектив чедимшкинниг күүседип турар. Бо чылдың эрткен беш айларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102-ден 110 хуу чедир үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Чүгле планныг онаалдазын ажыр күүседир эвес, харын чонунуң негелдезин долузу-биле хандырып, садыгның культуразын бедик деңнелче көдүрген. Ынчангаш магазинниң ажылының талазы-биле ында чоңдан хомудал бирээтпээн.

Дүрүм-түлүс, [illegible] кооперацияның өнчү-хөреңгизинге өре-самчыгдал болдурбас талазы-биле элээн чедимшкиннерлиг болганнар. Ол магазинге [illegible]. Оон чылдагааны болза бараан хүлээп алырда шынар болгаштуң талазы-биле хынамчалыг хүлээп алырында, магазинде [illegible] шын тургузарында. Бо хүлээлгени [illegible] эргелекчизи Татьяна Байыр-оол хынамчалыг, ак сеткилдиг-биле кылып турар.

Шынап-ла ол бичии коллективтиң ажыл-ижиниң дугайында элээн мактадыг сөстерни Арыг-Үзүүнде ажылчын кооперациязының [illegible] ериниң даргазы Г. П. Попов, улуг бухгалтер Т. К. Барааа олар чоргааралдыг чугаалап турарлар. Магазинниң хоочун болгаш [illegible] ажылдакчылары Байыр-оолдар элээн [illegible] кылдыр хүлээлгезин эки күүседип турарлар. Ам ында ажылдап турар аныяк садыгжылар Елизавета Монгуш, Светлана Дарый, Роза Доржу олар Байыр-оолдарның байлак дуржулгазын [illegible]-биле өөренип ап турарлар.

«Ак-Туруг» совхозтуң ырак-чоок отарларынга малчыннарның бараан талазы-биле херегцээлерин ажылчын кооперациязының автомагазини [illegible] Сүрүн-оол Маадыр-оол [illegible] хандырып турар. Сүрүн-оол [illegible]. Үнүш ажыг турлагларда малчыннарны доктааткан графиктиг ёзугаар эргип чорун келген. Чонунуң негелдезин өйлээнда хандырып турган, ук автомагазин ай кварталда санында онаалга-даалгазын ажыр күүседип келген.

Арыг-Үзүүнүң ажылчын кооперациязында база бир мактадыг бичии коллектив бар. Ол дээрге «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырында [illegible] бараанныг магазини. Мында аныяк садыгжылар Клара Монгуш, Долзатмаа Шыдыраа сурунун чонунуң хүндүткелин чаалап алганнар. Олар база бо чылдың эрткен үезинде планныг онаалдазын чедимшкинниг күүседип келгеннер. Бо чедимшкиннер ында ажылдап турар мурнакчы садыг ажылдакчыларының кызымаккай ажылының түңнели. Ай, квартал эрткен тудум-на мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Ынчангаш ажылчын кооперациязының коллективиниң ниити көргүзүү [illegible] бээр деп билдингир.

К. САТ,
респотребсоюзтуң улуг экономизи.

БҮГҮ КУРЛАВЫРЛАРНЫ — МАЛ АЖЫЛЫН УЛАМ ХӨГЖҮДЕРИНЧЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

бистиң Төрээн чуртувустуң кодээ ажыл-агыйының улуг чедиишкиннерин көргүскен.

Пленумнуң документилеринде чуруттуң кодээ ажылын улам ыңай дүрген хөгжүдериниң, ону экономиканың бедик хөгжүлделиг адыры болдурарының оруктары айыттынган, амгы үениң индустриалдыг баазазынга кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам-на дүрген темпилерге хөгжүдериниң, бүгү адырларны механизастаарынга, черни мелиорастаарынга болгаш химиизастаарынга капитал салыышкыннарын улгаттырарының айтышкыны берликген.

Амгы үеде мал ажылын улам-на дүрген хөгжүдерин, малдың база куштуң баш санын көвүдедирин, оон продуктулуун бедидерин, мал ажылын үлетпүр үндезининче чайгылыш чокка шилчидерин чугула чүве. Пленумда соруглар кылдыр Пленумнуң доктаалында онзалап демдеглээн. Ол адырга ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынның болгаш агроүлетпүр интеграцияның баазазынга специализацияны болгаш концентрацияны идепкейлиг-биле боттандырып чорудар ужурлуг.

Пленумнуң телевилээн бүгү чүүлдери кодээ ажыл-агыйның улам бедик кодурлуушкунун дээш демиселдиң чаа чадазы болур болгаш ол чадага организакчы болгаш идеологтуг ажылдың улам бедик деңнелдиг дүүшкен турар ужурлуг.

Бүгү совет кижилер-биле бир демей, бистиң республиканың ажылчы чоннары онгу беш чылдың шалыпчы чылында улус ажыл-агыйының пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чамдык эки түңнелдерин чедип алганнар.

Үлетпүрнүң ажылдакчылары продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш саарарының планын ажыр күүседкеннер. Пландан ажыр продукцияны 1 млн. 777 муң рубльге саарган, 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге саарган продукцияның хемчээли 3 млн. 925 муң рубльге азы 8,4 хуу өскен.

1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге кол фондуларны 3,9 миллион рубльге азы 31,4 хуу хөйнү ажыглалга киирген.

Транспорт бүдүрүлгелериниң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының хөй коллективтери эки түңнелдерни чедип ап, чарттаанчы чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 5.909 муң рубльге хөй барааннарны саткан.

Эки түңнелдерниң дугайын чугаалап тура, ажылчы чоннар коллективтериниң чамдыызы деп демин ажылдаан, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турарын демдеглээр херек.

Чижээлээрге, 11 бүдүрүлге коллективтери продукцияны саарар талазы-биле бирги чартык чылдың планын күүсетпээннер. Оларның аразында «Тудуг материалдары» комбинат, соок дээрбедээр завод, Үстүү Улуг-Хемниң балык заводу, Бай-Хаактың болгаш Туранның хлеб заводтары, «Сельхозтехниканың» Самагалдайда районнар аразының каттышкыны бар. Олар үлетпүр продукциязын 740 муң рубльге чедир борбээннер.

Тудуг организациялары 15 млн. рубльдиң капитал салыышкыннарын чедир ишке-дин албааннар. Тываның транспорт эргелели чүък сөөртүрүнүң хемчээлиниң талазы-биле планны күүсетпээн. Транспортта озал-ондак болуру ам-даа бедик болуп артып-каан.

Бо бүгү четпестер партия организацияларының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларының база инженер-техниктиг ажылдакчыларының дүвүрээзинин болгаш сагыш човаашкынын болдурар ужурлуг.

Бар турар четпестерни чайладыр, күрүне пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин хандырар талазы-биле бүгү эрткен чугула хемчеглерни олар хүлээп алыр ужурлуг.

«Хөй миллион кижилерни салдынган соругларны билдири-биле чепсеглээр, оларны сорук киирер, амгы ажыл-херектерге телевилеттинген программаның амыдыралга практиктиг боттандырылгазынга кужениишкиннерин мөөңнээр ужурлуг бисе» деп, В. И. Ленин чугаалаан.

Ол айтышкынны бистерге, бөгүнгү хуралдың киржикчилеринге болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга онаа чугула ужур-дузалыг. Бөгүн бистер 1978 чылдың бирги чартыында мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирин дээш, 1977—78 чылдың кыжынында малды болгаш оон чаш төлүн мени камгалап алырын хандырар дээш социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрер болгаш бо чылын мал чемин белеткээринге база малдың келир кыштаглаашкынын чаржыыр эртиреринге белеткели организастаар талазы-биле бүгү күштерин болгаш аргаларны дүрген мөөңнээриниң кол оруктарын телевилээр ужурлуг бис.

Эштер! Бүгү совет кижилер-биле бир демей бистиң республиканың малчыннары СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодурлуушкун-биле демисежип турар, кыштаглаашкынның эрткен үезиниң шылдаңныг бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазы СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунга, улус ажыл-агыйының болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга социалистиг чарыштың шылдагчыг чорудулгазының болгаш ажылдың ажыктыын бедидериниң дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында салдынган соруглар-биле тодаргайтынган.

Ол айтышкыннарны херек кылдырар күүседир талазы-биле, мал кыштаглаашкынын чедиишкиннинг эрттиреринче болгаш оон продуктулуун бедидеринче кодээ ажыл-ишчилериниң кужениишкиннерин мөөңнээр талазы-биле партия организациялары, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары элээн улуг ажылды кылып чорутканнар. Организакчы болгаш масса-политиктиг ажыл, малчыннарның кызымаккай ажылы тодаргай эки түңнелдерни берген.

Мал продукциязын бүдүрер талазы-биле хүлээн алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседкени бирги чартык чылда ол продуктуларны садарының планын ажыр күүседир арганы берген болгаш хүлээп алдынган хүлээлгелерден ажыр 1178 тонна эътти, 270 тонна сүттү, 644 тонна дүктү саткан.

Сүт садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге улуг салыышкынны Бии-Хем (хүлээлгелерден ажыр 280 тоннаны ажыр саткан), Эрзин (58 тонна), Чөөн-Хемчик (38 тонна), Бай-Тайга (35 тонна) районнарның ажыл-агыйлары киирген. Эът садар талазы-биле Улуг-Хем (377 тонна), Таңды (370 тонна), Кызыл (202 тонна), Бии-Хем (124 тонна) районнарының совхозтары улуг салыышкыннарны киирген. Дүк садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни республиканың бүгү районнары күүсеткен.

Бодунуң коңналары—акы-дуңма Хакас автономнуг областың ажыл-ишчилери-биле чарышпышаан, бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары чамдык эки чедиишкиннерлиг болган.

Бистиң малчыннарывыс эът садарының чартык чыл планын 123 хуу, сүттүүн—104 хуу күүседип база дүктү пландан 2,2 катап хөйнү саткаш, эки түңнелдерни көргүскен.

Эрткен чылдың деңнелинге бодаарга, эът, дүк садарын 30—33 хуу өстүргеш, бистиң республиканың ажыл-ишчилери мурнап турар.

А Хакасияның малчыннары күрүнеге сүт, чүүрга садарын эрткен чылдың деңнелинден элээн көвүдеткен, чүүрга садарының чартык чыл планын күүседир талазы-биле эки түңнелдиг болган.

Эрткен чылдың ындыг үезинде турганы-биле деңнээрге, республиканың совхозтарында мыйыстыг бода малдың өлүп дорааары болгаш өске-даа чидириглери барык-ла ийи катап кызырылган, инектер 361 башка көвүдээн, бызаалар 600 ажыг баш хөй алдынган. Мал ажылының кол адыры—хой ажылында чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Мында база хойнуң өлүп хораар, чидер чоруктары ийи катап кызырылган, анай, хураганны 32,4 муң баш хөйнү камгалап алган.

Аъттардан өске бүгү чүзүн малдарының баш саны өскен, хаван саны бүдүн чартык катап көвүдээн.

Эрзин районнуң ажыл-агыйларында бүгү чүзүн малдың, Барыын-Хемчикте мыйыстыг бода малдың болгаш төрүүр инектериниң, Мөңгүн-Тайга болгаш Тожу районнарда хойнуң болгаш чылгының баш саны көвүдээн.

Оон-биле чергелештир чамдык районнар социалистиг хүлээлгелерин болгаш пландарын чүгле күүсетпээн эвес, а харын-даа мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын эрткен чылдың деңнелинден дүшкээн. Таңды район сүт бүдүрерин 6 хуу, садарын 7,8 хуу эвээжеткен. Эът садарын эрткен чылдың деңнелинден Кызыл район—7,2, Бай-Тайга—6,8, Барыын-Хемчик —5,1 хуу чавыраткан.

Улуг-Хем, Тес-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарының ажыл-агыйлары мыйыстыг бода малдың болгаш төрүүр инектерин, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Таңды, Бай-Тайга районнарының совхозтары хөй, өшкүнүң баш санын эвээжеткен. Районнарның хөй кедиинде чидирилген баш саны эвээжээн: оон иштинде Барыын-Хемчикте — 37,8, Чөөн-Хемчикте — 17, Өвүрде — 11,2 хуу кызырылган. «Көк-Тей» совхоз төрүүр хой-хураганның санын 6 муңга эвээжеткен, ыңай эрткен чылдың деңнелинге чүүрга болгаш эът бүдүрерин четпейн барган.

Эштер, районнарның кодээ ажыл-агый органнары, мал ажылының бүгү ажылдакчылары малдың болгаш куштуң баш санын өстүрер дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

Эштер!

СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир дээш районнарның болгаш совхозтарның социалистиг чарыжының бирги чартык чылда түңнелин үндүрген. Чарышка Бии-Хем район болгаш «Нарын» совхоз тиилекчилер болганын билир болгай силер.

1977 чылдың октябрь 1-ден 1978 чылдың июль 1-ге чедир үеде малдың болгаш оон чаш төлүнүң баш санын камгалаар дээш районнарның, совхозтарның, фермаларның, бригадаларның болгаш мал ажылының бүгү ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Бо чарыштың негелделеринге дүүштүр Эрзин район болгаш «Хемчик» совхоз бирги черни ап, тиилекчилер болган. Ийиги черни Мөңгүн-Тайга район болгаш «Өөк», «Улуг Октябрь» совхозтар, а үшкүзүн — «Малчын» совхоз алган. Бирги черни алган районга болгаш совхозка республиканың шилчиир Кызыл туктарын, I чергениң дипломнарын болгаш акша шаңналдарын, ийиги, үшкү черни алганнарга — чогуур дипломнарны болгаш шаңналдарны тывысыр.

Совхозтар подразделениелериниң аразындан 35 хойжу бригада болгаш мыйыстыг бода мал фермаларын база социалистиг чарыштың негелдезин күүсеткен 119 малчыннарны тиилекчилер деп санаан.

Оларның аразында бедик көргүзүглерни чедип ап келген, мал ажылының хоочуннары Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Монгуш Допур-оолович Чола болгаш Дамба-Пинчал Чурзай-оолович Ооржак, республиканың алдарлыг малчыннары Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчилери Иван Петрович Сафонов, Иван Самбуевич Данзуруу, Дерзү Анызынович Ооржак болгаш өскелер-даа бар. Чарыштың тиилекчилериниң аразында аныяк, ынчалза-даа бодунуң ажылының эзулуг мастерлери апарган Аяк-Хээ Данзын-оолович Ондар, Андрей Байкараевич Солунам болгаш олардан-даа аныяк кижилер бар.

Бо чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилериниң аразында Анна Крестьяновна Болод, Мария Дамбаевна Ооп, Антонина Григорьевна Балагашева чижектиг коскү саанчыларның, бызаа ажаакчыларының, кадарчыларның, чылгычы Ламба Соянович Чыпсынактың, инжик Борис Яковлевич Чигжиттиң болгаш өскелерниң-даа аттары бар.

Пвинчиниң мал ажылын хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты Антонина Григорьевна Балагашеваға, Аяк-Хээ Данзын-оолович Ондарга, Калга-оол Санчы-Мадипович Монгушка тывысыр, а социалистиг чарыштың 7 мурнакчыларын бистиң республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаары дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын дүүнгү солуннарда парлаан.

СЭКП-ниң область комитединиң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң [illegible] чарыштың тиилекчилеринге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирерин, ажылынга улам чедиишкиннерлиг болуруп, кадык чаагай болгаш хууда улуг аас кежиктиг болурун күзээрин [illegible].

Мурнакчы малчыннарның чедиишкиннери ажылдыг тынмайн турар улуг курлавырларның барын херечилеп турар. Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, кадарчылар мурнакчы малчыннар [illegible] база республиканың совхозтарының көргүзүү оон-даа бедик, экономиказы улам быжыг болган турар ийик.

Мурнакчының азы коллективтиң чедиишкиннериниң үлегерин болза чүнүң-даа мурнунда ак сеткилдиг ажылдаары, [illegible] салгалы-биле меререй билири, ажылга ажыктыг аргаларны нептередип турары болур.

Бистиң мурнакчыларывыстың дуржулгазын [illegible] бүгү ишчилериниң эртинези болдурары амгы соругла боор турар.

Бо херекти, мурнакчы дуржулганы нептередирин бүгү [illegible] кааруу чугула.

Эштер!

Мал ажылының ажылдакчыларының мурнунда бөгүн кандыг бергелиг соруглар туруп турарыл?

Бирги сорулга болза, эът бүдүрерин көвүдедири болур. Мал хөй, инек, хаван болгаш малдың өске-даа [illegible] эъттерин, куш эъдин бүдүрериниң өзүлдезиниң аргаларын болгаш [illegible] долу хемчээлге ажыглаары чугула. «Сүкпак» болгаш «Тыва» совхозтарда ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарының дуржулгазындан ап көөрге, республиканың эът бүдүрериниң курлавырлары бар боор турар. Бо чылдың 6 айында «Сүкпак» каттыжыышкыны семиртилгеге турган 2311 баш мыйыстыг бода малды күрүнеге саткан, бир баштың дириг деңзизи 400 кг хире, а оларның 94 хуузу ортумактан өрү куштуг болган. Ынчангаш республиканың бүгү совхозтары мал семиртир талазы-биле хемчеглерин бодап көөр болгаш боттандырар. Ажыл-агый бүрүзүнүң күрүнеге дужаар мыйыстыг бода малының бирээзиниң дириг деңзизи 380—400 килограммдан эвээш эвес болган турар ужурлуг. Хойларны чайлагларга болгаш турузу азырап семиртириниң дуржулгазы бар. «Коммунизмниң херели», «Революцияның чалыы» совхозтар, кодээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязы күрүнеге дириг деңзизи 50 килограммдан хөй хойларны дужаап турар. 48—50 килограммдан эвээш эвес деңзилиг хойларны күрүнеге дужаарының аргалары өске ажыл-агыйларда база бар. Күрүнеге дужаар хойларны эки семиртири-биле оларны амгы одарларга, кодаңнарга үзер үе келген.

Чоокку каш хүннерниң дургузунда үүн кырыылдаанын дооскаш, бүгү малды чайгы одарларже үндүрер херек. Хөй немелде деңзини алыр болгаш сүт саалдазын көвүдедири-биле тайгаларның база даглыг черлерниң одарларын долу-биле ажыглаары чугула. Малды кана кыштагладырының дугайында айтырыгны амгы гаштан эгелеп өөренип көөрү чогуур. Кыргыттынган дүктү бүрүнү-биле ажаап арыглааш, күрүне планынга дужаар ужурлуг бис. Белеткел органнары, кодээ Советтер чоннап дүк садып алырының планын күүседир дээш кужениишкинниг ажылдаар ужурлуг.

Шээр малдың тарып боозадылгазын организастыг болгаш бедик деңнелге эрттирери мал ажылында чугула кампания болур. Хойнуң эрте оолдаашкынын организастаар дугайында хөй-биле чугаалап турарының ажыы чок. Оон экономиктиг ажык-дузазының дугайын мурнакчы ажыл-агыйлардан малчыннарның дуржулгазы шагда-ла бадыткаан. Ынчангаш тарып боозадылга бүдүрүлгелерин [illegible] болгаш түпүнү чоокку он хонуктуң дургузунда дооскаш, ол ажылды массалыы-биле эгелээр херек.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайлаткаш, 197_ чылда малдың баш санының өстүрериниң база продуктулуг чорууп бедидериниң болгаш күрүнеге мал продуктуларын дужаарының планныг онаалдаларын ажыр күүседирин хандырары — бүгү мал ажылдакчыларының — ажылчыннарның, бригадирлерниң болгаш специалистерниң, партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының хүлээлгези болур.

Мал чемиңиң белеткелиниң дугайында айтырыгга онаа доктаакседым. СЭКП ТК-ның июль Пленумунга (1978 чыл) эш Л. И. Брежнев «Эң-не чугула соругларның бирээзи болза келир кышка бедик шынарлыг мал чемиңиң четчир курлавырларын тургузуп алыры болур» деп чугаалаан.

Бо чугула ажылче чамдык ажыл-агыйларның чорууруп чөлээнгей салбайн турарын демдеглээр херек. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарын билип тура-даа, чамдык партия райкомнары, партия эге организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары мал чемиңиң белеткелинче бүгү күштү мобилизаставайн, ону ала-чайгаарлаашкынның байдалынче киирип, херексээр сиген кезер машина-техниканы белен чедир септеп албаан боор турар. Мал чемиңиң белеткелинче хойжуларны, суурларның, хоорайларның чурттакчыларын мобилизаставайн, арга иштиниң, оруктар кыдыының хемнер болгаш суггарылга буталарының кыдыыларының сигенин кестирбейн турар. Малга быжыг чем-сугну тургузуп алыр дээш болдунар-ла бүгү аргаларны ажыглаар ужурлуг бис.

Июль 14-те байдал-биле алырга республикада чүгле 1730 тонна сиген белеткеттинген боор турар. Ол дээрге планның чүгле бир хуузу-дур. Сенаж кылырының планы 3,1 хуу, витаминниг сиген далгазының—5 хуу, будук-бүрү белеткериниң планы 7,5 хуу күүсеттинген боор турар. Мал чеми белеткээриниң талазы-биле ажыл Эрзин, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда кончуг оожум чорупп турар.

СЭКП Тыва обкомунуң июль 11-де бөгүн эрткен бюрозу мал чемиңиң белеткелиниң чорууп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш эрткен чылдың деңнелинден эвээш эвес хемчээлге бөгүгү мал чемин белеткээр дугайында тодаргай соругларны айыткан. Ол сорулганы күүседири-биле Тожу районга, Тес унунда Ак-Чыраа деп черге мал чеми белеткээр механизастаттынган төптерин тургузар деп шиитпирлээн. Республиканың мурнуу талакы районнары Ак-Чыраадан мал чемин белеткээр апаар. Улуг-Хем болгаш Кызыл районнар Тожунуң девискээринден 6 муң тонна сигенни кезер хүлээлгелиг. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының совхозтары Бии-Хемниң девискээринден сигенни кезер кылдыр хуваартынган.

Оон-биле чергелештир кодээниң ажыл-ишчилериниң, суурларның болгаш хоорайларның чурттакчыларының күжү-биле хойжулар база хуу мал чемин белеткээр апаар. Ол улустуң шуптузунга, чижээлээрге, бир кадарчы өг-бүлеге 15 тонна сиген дээш [illegible] онаалдаларны боор херек. Хоорайда болгаш кодээде чурттап турар школачы бүрүзүнге сигенни белеткээш, кургаткаш, дужаар деп онаалданы берип болур.

Районнарның партия, совет, ажыл-агый органнарынга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехникага» сиген далганы белеткээр 7 агрегатты, оон иштинде Шагаан-Арыгның тараа хүлээп алыр пунктузунда тал будуундан далган белеткээр ийи чаа агрегатты 10 хонук хуусаа иштинде ажылдадып киирер дугайында айтышкынны берген.

Мал чемиңиң белеткелиниң дугайында айтырыгны шиитпирлеп турган мал кыштаглаашкынынга бөлүк-бөлүк малдарлар бажыннарының, кызыл-булуңнарының болгаш чунар-бажыңнарының септелгезиниң дугайын уттуп болбас херек. Бо ажылдар [illegible] черле чугула. Чүге дээрге амгы үеге чедир мал кажааларының чүгле 30 хуузу, а чурттаар бажыңнарының 20 хуузу септеттинген боор турар.

Амгы үеде бүгү совхозтарда 280 кижилиг 69 звено септелгеде ажылдап турар. Ону бир совхозка онаалтыр алырга 4 кижилиг бир звено боор турар. Бир эвес дарый хемчеглерни албас болзувусса, мындыг эвээш күш-биле септелге ажылын кыштаглаашкынның эгележиже чедир дооздарывас бергедей боор. Ам-даа 1800 хире кажааларны бода малдың 500 кажаазын, 170 бызаа кажаазын, 3 муң хире чурттаар бажыңны, 150 чунар-бажыңны, 100 кызыл-булуңну, хөй кудуктарны дээш оон-даа өске чүүлдерни септээр ужурлуг бис.

Септелге ажылын харылаар [illegible] районнарга, совхозтарга тургускаш, септелге бригадаларын звеноларны ам-даа удаа-дараа [illegible] оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартыр херек.

Республиканың кодээ ажыл-агыйында дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел оожум темп-биле чорун турар. Июль 15-те байдал-биле алырга тараа комбайннарының 52 хуузу, жаткаларның — 44, силос комбайннарының 58 хуузу септеттинген боор турар. Чамдык ажыл-агыйлар тараа арыглаар машиналарны, складтарны, тараа шаңнарын, тараа кургадыр черлерин белеткээринче ам-даа кирбээн.

Дүжүт ажаап алыышкынынга хынамчалыг белеткенир ужурлуг бис. Тараа шөлдеринде үнген бүгү үнүштер бүрүнү-биле ажаап алдынган турар ужурлуг. Суггарылга айтырыын уттуп болбас херек. Бисте бар 231 суггарылга агрегаттарының чүгле 102-зи бо хүннерде ажылдап турар. Чөөн-Хемчик районда черни чааштыктаалдырып суггарар 47 машинаның чүгле 22-зи, Улуг-Хемде 28 машинаның 10-у, Таңдыда 47 машинаның 18-и, Каа-Хемде 23 машинаның чүгле 8-и ажылдап турар. Ынчангаш суггаттыг черлерде тургустунган суггаралганың чаңгы суггарылгазын 65 хуу [illegible] таварыштыр херек.

Суггарылга ажылын харылаар кижилерни район масштавынга тургузары чугула. Гараажның, [illegible] чогаалдарының чаңгы ажаалдазын кичээнгейге [illegible] херек.

Онгу беш чылдың үшкү чылында бистиң мурнувуста туруп турар соругаларны чедиишкиннинг боттандырар, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш республиканың партия, совет, ажыл-агый органнары, бүгү ажылчы чоннары мал ажылын [illegible] кужениишкиннинг ажылдаар ужурлуг.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары, малчыннары төрээн Коммунистиг партияның Төп Комитединиң Пленумунуң салган соругаларын чедиишкиннинг күүседиринге бүгү күжүн болгаш билиин харам чокка бээр дээрзинге бүзүрелди илереттээрин чоннарга көрүнер, эштер.

*

Илеткел доозулган соонда санал-оналдар эгелээн. Бир бирээзинде «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ч. Д. Монгуш сөс алгаш, бүгү чон-биле бир демей, Чөөн-Хемчиктиң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумнуң шиитпирлерин бүрүн деткип-биле чүүлдүг деп көрүп, ону ажыл-херектиң [illegible] программа кылдыр хүлээп ап турар дээрзин дыңнаткан. Оон соонда районнуң болгаш бодунуң ажылдап турар совхозунуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыында багай эвес ажылдап, күрүнеге эът, сүт садар планын күүседкенин, районнуң хойжулары чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турарын ол чижектер-биле көргүскен. Ылангыя оон ажылдап турары Чыргакы салбырның малчыннары 100 хойга онаалтыр 99 хураганы алган. Районнуң совхозтарында төрүүр 100 хойга онаалтыр 120-ден 141 чедир хураган алган Д. Ооржак, А-Х. Ондар, Д. Куулар ышкаш мурнакчы хойжулар барын ол сеткил ханышкынныг-биле демдеглээн.

Бо чылдың эгезинде-ле төрүүр 100 хойга онаалтыр 120 хураганы алыр дээш хүлээлгени ам ажыр күүсеттинген деп, ол чугаалаан.

Ч. Д. Монгуш шиитпирлээн чогуур чамдык айтырыгларга доктааган. Бо чыл кончуг аар-берге, кандааш кыштагның чалгаш келир кыштап малы бүрүн мени камгалап алыр сорулга-биле мал чемиңиң белеткелинче бүгү күштү мөөңнээр. Оон ыңай хойжунуң саарлы-биле [illegible] чамдык хойжу [illegible] улгаттырары [illegible] чугула болуп турар. Лагдынычы хоочун хойжу [illegible] түңнелинге эки ажылдаазын аныяк хойжуларга күзээн.

Ийиирде «Шекпээр» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири К. С. Ооржак. Кыш берге эртсе-даа, совхозтуң малчыннары, ылангыя оон удурткан бригадазының кежигүннери багай эвес түңнелдерни чедип алганын ол дыңнаткан. Бригаданың малчыннары социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, төрүүр 100 хойга онаалтыр 104 хураганы бо чылын камгалап алган болгаш малдың өлүп хораар чорууну эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге ийи катап эвээжеткен.

Амгы үеде совхозтуң малчыннары кыштаглаашкынга болгаш мал чемин белеткээринче кол кичээнгейни угландырган. Сиген кезип ап болур хире черлерден, арганың иштинден болгаш тайгалардан ону белеткеп турар.

Участок бүрүзүнге ажыл-херекти партия, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары доктаамал хайгааралга ап, ажыл-ишчи бүрүзүнүң харысалгазын бедидеринче кичээнгейни ол угландырган.

Совхозтар аразының мал семиртир каттыжыышкыны—«Солнечныйның» семиртилге подлуунуң эргелекчизи Л. А. Солдатова бодунуң саналынга мал ажылын интенсификастаарынче болгаш концентрастаарынче улуг кичээнгейни салган. Ол ажыл-агый каттыжыышкыны чоокта чаа тургустунаа-даа, эът бүдүрер талазы-биле ажыктыг хөй чүүлдерни кылып турар. Чижээ, бо чылдың бирги чартыында 4 муң баш аныяк инектерни семиртилгеге тургускан. Оларның ниити немелде деңзизин 300 тоннаны алыр планныг турган. 537 тонна чедирген. Хонукта ортумак немелде деңзизи бир баш малдан-на план ёзугаар 600 граммны алыр турган. 848 граммны алган. Малды интенсивтиг ёзу-биле семиртир азырааары эът бүдүрериниң бот-үнезин чиигедир арганы берип турар.

Л. А. Солдатова чедип шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларга база доктааган. Каттыжыышкынның эът бүдүрүлгезиниң хемчээлин улгаткаңы-биле бо чылын 1800 баш мыйыстыг бода мал семиртир шөлү немей тудуп эгелээн. Ол тудууну совхозтар аразының тудуг каттыжыышкыны саададып турар болгаш аңаа херээлээр тудуг материалдары база чедишпес. Оон тудуун дүргеледиринге аңаа хамаарышкан органнар боттуг дузаны көргүзериниң чугулазын ол айыткан.

Коллектив алган бедиткен хүлээлгезин ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседип шыдаар деп, чугаазының түңнелинде эш Солдатова бадыткаан.

Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылының ады аңаа рында мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге эът садарын 117,9 хуу, сүттүүн—110,7 хуу күүсеткен. Ол бүгүте «Хайлыг» совхозтуң ажыл-ишчилери база бодунуң үлүүн киирген дээрзин ол ажыл-агыйның саанчызы Г. Р. Кара-ныс дыңнаткан. Саанчы болу чылда бир инектен-не 1950 кг сүт саар хүлээлгени алгаш, чылдың бирги чартыында 1506 кг сүттү саган.

Мурнакчы саанчы саналынга чамдык четпестерге база доктааган. Ылангыя чамдык саанчыларның харысалга чогундан сүт саалдазы кудулай боор болгаш саанчы [illegible] таварылгалар база бар.

Аргаларны болгаш курлавырларны бүрүн ажыглап, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни күштелдирип турган, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң малчыннарның мурнунга салган соругаларын чедиишкиннинг күүседиринче ол ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Ийирде Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң хойжузу И. С. Данзуруу.

— Онгу беш чылдың бирги чартыы дооскан үеде бистер, республиканың малчыннарының телевилеттинген мааа чыгып келген, боттарывыстың кылган ажылывысты түңнеп, келир үеде кылыр ажылывысты күүседир соругаларывысты чугаалажып кээр турар дыр бис—деп, ол саналын эгелээн.

1978 чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседир талазы-биле боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин районнуң мал ажылының ажылдакчылары чедиишкиннинг күүседип турар. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планы 119 хуу күүсеттинген, а дүк садарының чыл планы бо хүннерге чедир 90 хуу ажыр кылдыр күүсеттинген бергеен. Дүк планның районнуң коңнуңнунга тос айларның түңнелдерин ёзугаар ажыр күүседир деп шиитпирлээн.

И. С. Данзуруу оон ыңай бодунуң саналынга хой ажылын интенсивтиг хөгжүдериниң айтырыгларының дугайын чугаалаан. Кодаңнарны улгаттыр каттыштырарының чугулазын ол онзалап демдеглээн. Бо мурнакчы дуржулга Тес-Хем районда элээн нептерээн. Ынчангаш хөй кадарып турар кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш хой ажылы оругалыг адыр апар чыдар.

— Каш чыл мурнунда бистиң ог-бүлевис 390 хире төрүүр хойну малдап турган. Оон соонда кодаңывысты 500 баш чедир улгаттырган бис. Кодан улгатсан-даа болза аңаа үндүрүп турган чарыгдалдарывыс мурнукузундан улгатпаан, а совхозувуска киириш турар оругавыс, боттарывыска алыр акша-ажывыс көвүдээн. Бо чылын чүс хойга онаалтыр 110 хураганы алган бис. Мал ажылынга бо хевирлиг деңнилгелиг аргаларны калбаа-биле нептередир херек —деп, ол саналын дооскан.

Мөңгүн-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң хойжузу Д. Э. Хертек районнуң малчыннарының эрткен чартык чылда кандыг ажылдааның дугайын хуралга чугаалаан. Мөңгүн-Тайгачылар мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирген болгаш бүгү чүзүн малдың баш санын өстүрер планын эки күүсеткен. Бода малдың баш санын өстүрер план чартык чылда 120 хуу, хойнуу — 115 хуу, чылгының — 114 хуу күүсеттинген.

— Бистиң совхозтуң № 4 комсомол-аныяктар бригадазының хойжулары эрткен кыжын эки ажылдаан. Бригада чүс хойга онаалтыр 112 хураганы алган. Дүк кыргылдазы амгы үеде дооступ турар. Беш чылдың планныг онаалдаларын доллур күүседип болурунуң бүгү аргалары бисте бар — деп, ол саналын дооскан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин хуралдың түңнелинде чүве чугаалааш, республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында чедип алган чедиишкиннерин демдеглээн. Хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин республиканың ажылчы чоннарының мурнунда туруп турар соругаларын күүседиринче угландырган. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге улуг бергелээшкиннерни таварыштырып турар. Чайның баштайгы айларында сигенниң улуг кандааашкыны амдан үргүлчүлеп турар. Ынчангаш хой шөлдерниң тараазы, одарларның болгаш сиген кезер черлериниң от-сигени кадып, куургаан. Ынчангаш амгы үеде мал чемиңиң белеткелин бирги черге онаа чугула айтырыг кылдыр салыр херек. Республиканың хоорайларының, суурларының чурттакчылары, ылангыя комсомол-аныяктары, школачылары мал чемиңиң белеткелинче хаара тудары чугула дээрзин ол онзалап демдеглээн.

• • •

Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга мал ажылының мурнакчыларының хуралының киржикчилериниң кыйгырыгны хүлээп алган.

• • •

Мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш республиканың районнарының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган Бии-Хем районга, кыжын үеде малды болгаш оон чаш төлүн мени камгалап алыр талазы-биле районнар аразының социалистиг чарыжынга тиилекчи болган Эрзин районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын база ол-ла чарышка ийиги черни алган Мөңгүн-Тайга районга ийиги чергениң дипломун тывыскан.

ЧУРУКТА: республиканың мурнакчы малчыннарының хуралының киржикчилери: СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң хойжузу Н. А. Чимбии, «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы Х. С. Хомушку, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу М. Т. Чола, ол-ла совхозтуң хойжузу Д. С. Куулар, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Х. Ч. Чооду олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Эртем-техниканың

чедиишкиннери

МЕДЭЭ БОЛГАШ КОСМОС

Владивостокта Ыраккы Чөөн чүктүң гидрометеорология эртем-шинчилел институду хүннүң-не хөй-хөй чурттарның метеорология албан черлеринче агаар, удавас болур тайфуннар, хаттың угланыышкынының болгаш кужунуң дугайында делгереңгей медээлерни дамчыдып берип турар. Институттуң «агаар корабльдери» «Академик Королёв», «Академик Ширшов» болгаш өскелер-даа Оошум болгаш Индий океаннарының янзы-бүрү районнарынга чоруп турар, олар кайы-даа үеде далаш медээни дамчыдар аргалыглар. Ол медээлерден аңгыда метеорологтуг эриннилерниң дузазын улам-на хөйү-биле ажыглап турар апарган.

...Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунуң «Державин» деп теплоходу Оошум океаннап Америкаже углаш үнүпкен. Капитан баштай Владивосток-биле харылзашкаш айтырып алган: «Сүмелеп көрүңер, каңчаар-каңчаар чорза эки?». Лаборатория өөнде агаар-бойдус байдалының картазын кичээңгейлиг шинчилеп көрген: дыка улуг девискээрде далай шуурганы болуп турар, ынчалзажек соң кызыгаарлары эки-ле билдиннмес болуп-тур. Ээринчиден дуза дилевес болза хержок апарган. Каш-ла минута болгаш, «Метеор-3» деп метеорологтуг ээринчиден алган бөзин катпаан чурукту эккелген. 900 километр дөрбелчин черни чуруунга тырттырып каан, ында шуурганның кызыгаарлары дыка тода билдиниш турар болган. Теплоходка айыыл чок маршрутту айыткан радиотелеграмма чеде берген.

Эртенги кыжын Камчатканың Чөөн эриктеринге хөвэр дээп өөрге байдал тургустунган. Кырыны 10 метр чедип турар дош порттарже баар арга чок кылдыр оларны буззалеп, ында турган балыктаар судноларны буза кызар дей берген. Владивостоктан келдиртпен леэдолар чүнү-даа кылып шыдавас болган. Ынчаан база-ла ээринчи дуза кергускен. Оон тырттырган чуруктарындан институттуң тускай эртемниглери дош чок суглуг участоктарны тодаратлан. Ол дугайын судноларже доран дыннаткан. Ындыг арганың ачызында дошка туттуруушкундан дыка хөй сейнерлерни, траулерни, пароходтарны хостап үндүрген.

Чөөнтү чаа Хабаровскиге ээринчилерин улус ажылагыйынга ажыглаарының дугайында семинар болган. Аңаа чүгле синоптиктер эвес, геологтар, эртемденнер база киришкен. Балык кырлаакыларын шинчилээр, арга-арыглар камгалаар талазы-биле ээринчилерниң медээлерин малбаа-биле ажыглаар аргалар хөй. Чиңээ, эртен чылын оларның дузазы-биле Хабаровски крайга арга-арыг хып турган сес кезек черлерни тодаратлан, а авиация оларның чүгле ужун тыпкан турган.

— Бис янзы-бүрү чурттарның эртемденнери-биле кады ажылдажылганы хөгжүдүп турар бис,— деп, институттуң директору техниктиг эртемнерниң кандидады Валентин Федосей чугаалап турар.— Бо чайын тайфуннар шинчилээр талазы-биле шенелде-шинчилелдерни Кубаның болгаш Филиппиннерниң эртемденнери-биле кады чорудар бис. 1979 чылда Индияның эртемденнери-биле кады муссон иилимизыын өөрениг кээр улуг экспедицияны организастаар.

Евгений БУГАЕНКО.

Владимир ПЕЧОРИН.

ПМА-ның корр.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ МАСТЕРЛЕРИ

КАЗАХ ССР. Республикада эң сурагжыг ыраакыларның бирээзи болур Бибигүль Тулегенованы «хову-ларның хамнаарагы» деп адаан. Казахстанның Абай аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театрының сценазынга ол операның хөй санныг маадырларының овур-хевирин тургускан. Легендалардан казах композиторларның тургускан операларында ооң ролюн ойнаан маадырлары онза солун.

Ыраажы улустуң ырларының, Казахстанның амгы композиторларының чогаалдарының кайгамчыктыг күүседикчизи кылдыр база сурагжаан. Бибигүльдүң артист болур салым-чолу Семипалатинскиге клубтуң бот-тывынгыр уран чүүлүнге эгелээн. Ону Алма-Атаже консерваторияга өөредиирбиле чорудкан. Ооң соонда ол концерттерге ойнап эгелээш болгаш ону опера театрынче калаан.

ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Бибигүль Тулегенова казах уран чүүлдү даштыкыга хөй удаа төлээлеп көргүскен. Совет культураны хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш ыраажы Ленин орден-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Б. Тулегенова Вердиниң «Риголетто» деп операзында Джильданың ролюнда.

КАЗАХ ССР. Чээрби беш чыл дургузунда сценага ССРЭ-ниң улустуң артизи Ермек Серкебаев ойнап келген. Кайгамчыктыг үнү-биле, артист мергежили-биле ол сурагжаан. Казахстанның Абай аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театрынга хөй рольдарны ол ойнаан. П. И. Чайковскийниң «Евгений Онегинине» Онегинни, Дж. Вердиниң «Травиатазында» Жермонну, Моцарттың операзында Дон Жуанның үттүндүрбес овур-хевирлерин ол тургускан. Дж. Россиниң «Севильдиң баш таарыкчызы» деп операзында Фигаронуң ролюн ооң ойнааны эң-не улуг чедиишкиниг болган.

Амгы үениң музыказы ырлакының репертуарында улуг черни ээлээн. Совет композиторларының ырларындан болгаш романстарындан концерт программазын күүседикчизи Е. Серкебаев ССРЭ-ниң Күрүне шаңналы-биле шаңнаткан. Ол Францияга Совет Эвилелиниң хүннеринге киржип, Рунынынга оон көргүзүн чораан.

ЧУРУКТА: Ермек Серкебаев Е. Рахмадиевтиң операзында Алпамыстың ролюн күүседип турары.

Н. БУДНЕВИЧИНИҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАРПОВ—КОРЧНОЙ: КАЙЫЗЫ УДАР ИРГИ?

Делегей чемпиону ат дээш маргылдаа дааржа Филиппиннерде Багио хоорайга эгелээр. Делегей чемпиону А. Карпов болгаш В. Корчнойнуң аразында бо маргылдаа киржикчилерниң кайы-бирээзиниң 6 тиилелгезинге чедир [illegible]. Оларның кайызы-даа Филиппиннерниң найысылалы Маниладан 200 км черде Багио деп курорт хоорайда чаде берген.

Амгы үеде Филиппиннерде климат изиг-даа болза бо хоорайда сериин. 20 градус чылыг. чүте дизе, Багио — далай деңнелиниң 1275 метр бедик черде, хадылыг ээмнер аразында турар. Ооң чону 85 муң кижи.

Бо дээрге Филиппиннерге эртенгтен бээги улуг спорттуг болуушкун. Мооң мурнунда — 1975 чылда аар деңзиге профессионал боксерлар — хоокта [illegible] Мохаммед Алиниң болгаш Джо Фрэзерниң аразында маргылдаа болган.

А. Карпов 1951 чылдың май 23-те Челябинск обласа Златоуст хоорайга төрүттүнген. Шыдыраага чеди харлыында ойнап эгелээш, 1966 чылда спорт мастери, 1969 чылда — аныяк оолдарның делегей чемпиону атты ап, делегей мастери апарган, чыл эртенде гроссмейстер болган.

Карпов делегей чемпиону болурда Москваага (1971 чыл), Гастингске (1971—72 чыл), Сан-Антониога (1972) Мадридке (1973 чыл) эрткен маргылдааларга тиилээш, делегейниң бөдүк бүгү гроссмейстерлерин уткан.

Карпов делегейниң шыдыраа Олимпиадазының тиилекчизи — ССРЭ-ниң шыдыраа командазының составынга 1972 чылда Югославияга, 1974 чылда Францияга болгаш команда аайы-биле Европага бирги чер дээш маргылдаага 1977 чылда ойнаан. Карпов 1974 чылда Ниццеге совет командазы болгаш барган, XI Олимпиадага бирги хелге ойнааш, эң тергиин түннелдиг — он дөрттен 12 санны алган.

Карпов 1973 чылдан эгелеп аразының маргылдаазынга бирги-ийиги черни үлешкен, 1974 чылда кандидаттарның маргылдаазынга Б. Спасскийни, Л. Полугаевскийни, В. Корчнойну уткан. Бо маргылдаага Карпов 60 салыгга киришкеш, 17 оюнга тиилээш, 40 катап хайым тыпкаш, чүгле үжүнге үттүрген. Делегей чемпиону Р. Фишер-биле (АКШ) ойнаар эргени алган. Фишер болзуңун чемпион адын камгалаарындан ойталааны [illegible]. А. Карповту 1975 чылдың апрель айда делегейниң он ийиги чемпиону кылдыр чарлаан.

«Чемпион болгунза-даа шыдыраага ойнаарын уламчылаар мен» деп, ол СЭТА-ның корреспондентизинге [illegible] чугаалаан. Делегей чемпиону сөзүнге ээ болган.

Эрткен үш чылдарда Карпов делегейниң болгаш Бүгү-эвилелдиң 16 улуг маргылдаазынга киришкен, оларның он ужунге тиилээн. Карпов 1975—1978 чылдарда 187 катап ойнааш, оларның 88-инге уттурган. 93 салыгны хайым тып ойнааш, чүгле 6 салыгга уттурган. Бо дээрге, ааа чогуур санныы 71.9 хуузу, оон [illegible] 67,2 хуузу боор турар. Кайгамчыктыг-ла түннел!

1973 чылдан бээр беш чыл улаштыр А. Карпов [illegible] журналистерниң делегей ассоциациязының [illegible] «Шыдыраа Оскары» деп шаңналды ап келген.

А. Карпов бо чылын Ленинградтың күрүне университединиң экономика факультедин доозупкан. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады, ВЛКСМ ТК-ның составынга ийи удаа соңгуткан.

Амгы үеде Карповтуң чогаалдары [illegible] [illegible] деп номун [illegible] делегей чемпиону болур [illegible]. Ол дээрге, Карповтуң бедик мергежилдиин болгаш универсалдыг стилиниң дугайын херечилеп турар.

..Эксперттерниң санал турарын ёзугаар алырга, Карпов [illegible] [illegible] кижи чок болур. Ол ышкаш маргылдаа ийи ай, харын-даа оон-даа ур үеде үргүлчүлеп болур хире. Бүгү делегейде шыдыраага хандыкшылдыг бүгү кижилер А. Карпов болзуңун чемпион адын камгалап ап шыдаар деп чүвеге бүзүреп турар.

Араганың үстүнге чам үнер

ЭПТЕЖИП БООР БИС БЕ?

Беш харлыг бичии уруг, сес харлыг оол психоневролог эмчиниң кабинединге олурганнар. Вова аңаа школага өөренип болур деп эмчи шынзылгазы эккелбес болза, кичээлге кирбес мен деп ылазының башкызы [illegible] [illegible]. Шак [illegible] Люда [illegible] турган. Аныяк-даа болза арыпкан [illegible] кестүр хереэжен, ол ийи уруглуң иези, уругларының алкоголик адазының арагалаарындан, оон карзы [illegible] ак-чок аажы-чаңындан ог-бүлезинге туруп турар берге байдалды чаңгыс [illegible] [illegible] чугаалап олурган.

— Оон мергежили — ыяштан уран-шевер кылыглар кылыр чазаныкчы. Уруглар чок турган-да арагалаар турган. Баштайгы дээрде эзирик келзе-даа ырлап, хөглеп олурган [illegible], соонгаар ынчанмазын аазаар. меңээ халалыг эвес турган. Ажылынга мактадып, уран-шевери-биле сурагжаан чораан кижи. Ынчангаш [illegible] [illegible] турган. Сөөлгү 4—5 чылдарда ол шуут [illegible], [illegible] турган ажылар, шугулдаар, а эзирикте чөңгээлиг сөстер чугаалаар, оон делгерээр аас-ыы [illegible] [illegible] үндүрер апарган. Ажылынга харызылганы кошкап, кылган ижи багай деп үнелеттип, коллективи-биле аа-сайылары-даа баксыраан. Сөөлгү бо ийи чылын улам дорайтап, доктаамал арагалааш турупкан...

Уруглар [illegible] кижизидикчиниң бижээн характеристиказынга [illegible] [illegible] [illegible] өөрү-биле чугаалашпас, ойнавас. Кандыг-даа оон ону өөртпес. Люда чуруун үревес, хүн чуруунга чагыртып турар-даа ылза өөрүшкү, омак-сергек байдал шуут чок деп каан. Кээрсенчиг бичии уруг Люда, эгиннерин кызып алган, бажын куду халайтыпкан эмчиниң кабинединде олурары бо. Эмчиниң айтырыгларынга «Чок. Чүм-даа аарыбайн турар» деп шаг чок харылап олурар. Ынчалза-даа чамдакта көрүнчүг дүш [illegible] [illegible]. оон корүуп оттуп келген дыка үр улувайн чыдарын Люда чугаалаан.

Вова ындыг эвес. Шимченгир, бичии-даа орта олура албас. Караанга көзүлген чүве бүрүзүн чөпшээрел чокка сегирип алыр, арнын дырыштыргылаар, айтырыг манавайн-даа дыка хөйнү чугаалап каап-тар болган. Оолдуң каржы аажы-чаңын, [illegible], холга туттунганы-биле кымныдаа тайтарындан чалданмазын, харын-даа бир эжиниң дажаан [illegible] варылганы башкызы дыннаткан. А авазы, караның чажын чодуп ора, сөөлгү үеде оглунуң эшти өөрлерниң апарганын муңгарап чугаалап олурган.

Уруглар чүден чыргадаанкары? Чаш уругнуң арга «карый» бергенниниң, оолдуң багай өөредилгезиниң чылдагааны чүде? Чаштарның аас-кежиктиг өөрүшкүзүн чүү чүве корсуушкунга салдаазы? Вова чүве каржы-демзик апарганы оон ыын [illegible] чүү [illegible] турары?

Шынзылгаларны, характеристикаларны көргеш, моган-[illegible] чугаазын дыңнааш, ог-бүле [illegible] турар [illegible] ажы — арагачы ада-дыр деп эмчи ындыг түңнелге келген. Арагаже сундулуг ог-бүлелерде дыка хөй уруглар нерви-психиктиг аарыглардан, угаан-медерели сулараар азы эпилепсия (органи-[illegible]) [illegible] угаан-медерели кошкап, аажы-чаңы [illegible] [illegible] деп [illegible] [illegible] [illegible] дыткаан. Ындыг уруглар багай уузур, ыглаган азы дескел чок болур. Мырынай бичии уруглары [illegible] [illegible] [illegible], чүгле 3—4 харлында чугаалы үнер. Школага өөренип [illegible] уруглар бергедээр.

Үе чаңгыс черге турар эвес, чылдар шуужуп эртер. Уруглар өскен тудум, оларның аажы-[illegible] [illegible]. Үстүнде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] немежер. Багай ог-бүлениң ооң соонда аан-өөрүге, доктаадыр турар улуг-биче кижилерге багай чаны көстүп эгелээр. Ол ышкаш школага чуруу үрээн диртип, кичээл үзүп, өөн кедерезе таакпылап, харын-даа арага ижипкен болгулаар. Арага-дарыже сундулуг ог-бүле уругларга ол хире багай салдарлыг-дыр. Кадык камгалалының Бүгү-делегей Организациязының санап турары-биле алырга, алкоголизмден болгаш оон уржуундан тывылган аарыглардан кижилерниң өлүп хоралары чүрек-дамыр болгаш рак аарыгларының соонда үшкү черни ээлеп турар.

Амгы үениң уруглары делгем [illegible] бергелерин, аң-чүүтү, ылым-түреңги амыдыралы билдиктер. Бистиң ниитилел оларның бүгү тала-биле сайзыраарынга аза сагыш салып, кадыкшылы салып турар. Ынчалза-даа уругларның хөглүг-омак өзеринге, өөредилге-кижизидилгезинге шаптыктап турар ийи-чаңгыс арагачы ада-иелерниң бар болуп турары хомудалчыг.

Оларның-биле эптежип болур бис бе? Ындыглар-биле шыңгыы болгаш эптеш чок демисел кыштыктаарар болзувуса, ынчан үре-түнелдиг арганы ап болур бис.

Г. ПИВОВАРОВА,

медицина эртемнериниң кандидады.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

САМЧЫГДАКЧЫЛАРНЫ ЧАЙЛАДЫР

Бо чылдың январь 22-де үнген № 19 «Шын» солунда [illegible] [illegible] Ф. Я. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Шынап-ла, сөөлгү [illegible] чоруптар [illegible]. Аңаа удур демиселди чер-черде партия организациялары, Советтер болгаш ниитиниң херектер кылдыкчылары [illegible] турар. Ындыг болза-жок бистиң Элегес [illegible] база ниитизи-биле алырга, Таңды районда бо ам-даа четпес, кошкак чоруп турары хомудалчыг деп билдар мен. Ооң чыданнинге бо херекти көрүптер.

Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң хөй бригадазының бригадири Март-оол Шыгжал 1977 чылдың ноябрь айда малчыннарга бээри-биле чолдак тоннарны, оон-даа ынай тускай хептерни, өге шывар кидистерни совхозтан алган турган. Бригадир кидистерниң чамдызын малчыннарга бергеш, хептени бөзүүн бижыыныга шыгжап алгаш чыткан, чолдак тоннарны кымга-даа бербээн.

Шыгжалдың Таңды районунуң ниитиниң херектер кылдыныы өске херек укту кергээш, 1978 чылдың январьда ажылдың ужурге, ол тускай хептер, 170 кг кидис, совхозтуң бир класстыг эки тускайлыг хөй бар болган.

Ниитиниң херектер кылдыкчының ажылдакчызы ук херекти кезеп көөрге, Шыгжал тойбур болум хоюм деп шынзыткан. Истелге ажылдакчызы майор Иргит 1978 чылдың январь 5-те Шыгжалды хол ужуубиле үндүрерге, ол январь 5-тен эгелээш, февраль 10-га чедир арагалаан, совхозтуң директору Барыкеевко [illegible] эмнедип алдым деп чер [illegible] самчыгданчыны катап бригадирге ажылдадып каан.

1977 чылдың июль айда Шыгжал арагалап алгаш, хөй кадарчызы, коммунист, депутат Моңгуш Бече-кыстың кадарган хөйлери 2 хөйну «директор эккел дидир» деп мегелеп алгаш, [illegible] кенни илерээн. Ынчан совхозтуң директору турган Б. И. Горячев ол херекти кээп-даа чедирбейн, Шыгжалды эминеткеш, ол бригадир ажылынга арттырып каан. Самчыгдакчы кижилерни харыысалгалыг ажылга катап-катап кирип ап турарга, түңнелде үстүнде илерээн ол-дур. «Ажылдаан бору дар үнер» деп. Шыгжалдың совхозтуң [illegible] самчыгдап [illegible] турганы ол-дур.

Бо талазы-биле Таңды районунуң ниитиниң херектер кылдыныны, оон истелге салбырының ажылдан турары [illegible] көрге, [illegible] кошкак. Тока аттыг совхозтуң партийлиг организациязы, дирекция черле моон кадыг түңнел кылыр ирги?

Л. ТҮЛҮШ,

пенсионер.

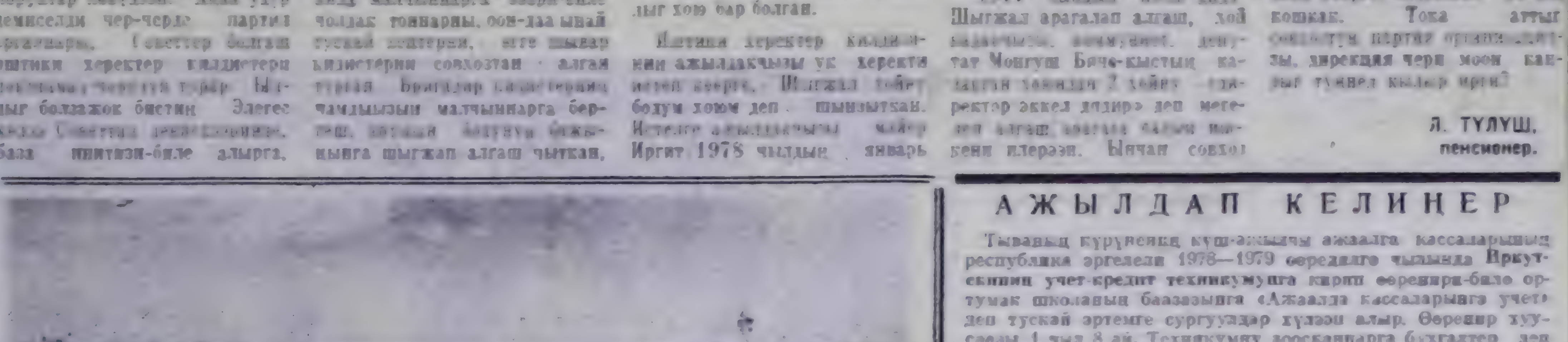

ЧУРУКТА: Азас хөлде селгүүстээшкин. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛДАП КЕЛИҢЕР

Тываның күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының республика эргелели 1978—1979 өөредилге чылында Иркутскиниң учет-кредит техникумунга кирип өөренири-биле ортумак школаның баазазынга «Ажаалга кассаларынга учет» деп тускай эртемге сургуулдар хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 1 чыл 8 ай. Техникумну дооскаштарга бухгалтер деп ат тывсыр.

Техникумга кирерин күзээннер Кызыл хоорайга Курбатовкаяның Тыва конторазынга орус дыл болгаш литератураға (сочинение), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Документилерин 1978 чылдың август 1-ге чедир Күрүнениң күш-ажылчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хүлээп алыр. Адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31. Өске хоорай чурттугулар боттарының чурттап турар чериниң аайы-биле төп ажаалга кассаларынга документилерин дужаар.

Билдирипкинге эртемниң дугаарында документини (болду-биле), [illegible] чурту [illegible] [illegible] деңнээрден ушта бижилтени, 3x4 см хемчээлдиг 4 фото-чурукту кожар.

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

1978 чылдың июль 19-та залынга хоорай Советиниң депутаттарга дыңнадып тур. СЭКП хоорьомунуң хуралдаар залынга [illegible] сессиязы болуруун

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.30—«Зарядкага чыскаалыңар».
11.00—«Ногаан делгемнер-биле». Фильм-концерт.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!»
13.00—Уругларга фильм. «Бажыңнадан арзылан чоруй барган». Уран-чечек телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
14.00—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
14.30—«Кодааге дамчыдылга».
15.30—А. Токарев. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң күүседилгезинде совет композиторларының ырларының аялгалары. Дирижеру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.
15.40—«Богун — Металлург хүнү». ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри И. Ф. Ломаконуң чугаазы.
15.55—«Сиилерниң чагаалары-биле». Металлург хүнүнге музыкалыг программа.
16.40—«Делегей байдалы».
17.10—Ю. Р. Отказенко — «Экиг, бистиң ачаларывыс!» Телешии.
18.30—«Кино ынакчылары клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Салют, фестиваль» Төпчүзү.
21.30—«Аваа космос». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги фильм—«Чер-биле чугаалажылга».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.40—П. И. Чайковскийниң аттыг VI Делегей конкурузунуң түңнелдери. Төнгенде — медээлер.

ИЮЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм. «Гваделупа чурттуң марказы». Уран-чечек телефильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—«Данила Заболотный». Документалдыг фильм.
19.45—«Совет-моол найыралдың декадазы». «Найырал чүректерин ажыдар». Дамчыдылга.
20.15—Телемедээлер.
20.25—Тыва телевидениениң болгаш радионуң симфония оркестриниң концерти.
20.55—Чарлалдар.
21.00—22.40 — «Ойнакчы». Уран-чечек фильм.

Агаар

Богун республиканың булуттаар, чамдык черлерге бичии чаъстаар, баруңнан [illegible] [illegible] хаттың кужу секундада 6—11 метр болур. Агаарның температуразы республикага 25—30 градус, чамдык районнарга 20—28 градус чылыг болур.

Автотрассаларга бичии чаар орукту кескир [illegible].

Кызылга бичии булуттаар чаъс [illegible] [illegible] хаттың кужу секундада 6 метр болур. Агаарның температуразы 28—30 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кат-ием болунар!» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Балконда улу, оолдар болгаш чалыг-тергe дугайында» 10.00, 12.00, «Каргыс шагда кадайланган» 14.00, 16.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабан, даг-жаа» 11.00, 13.00, «Харыыны чүгле хат билир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Роберт надар Тереза» 12.00, 14.00, «Гайдуктуң ат-аалдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде ог-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арга-арыг баладазы» 10.30, 12.10, 13.50, 15.30, «Кат-ием болунар!» 17.10, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыл дипкурьерлер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аныяк Робин Гуд» 15.00, «Ужуражылыышкын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, өөреде ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2143.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (10763) | 1978 чылдың июль 18, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

АЛДАРЛЫГ БОЛУУШКУНГА УТКУШТУР

СЭКП-ниң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнге РСДРП-ниң II съездизи канчаар-даа дажыг улуг рольду ойнаан. Алдарлыг болуушкун — ук съездиниң болуп эрткениңден бээр 75 чыл болур оюнга белеткелдиң кандыг янзылыг чоруп турарының дугайын СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары болза:

КИШИНЕВ. Молдавияның Компартиязының ТК-зының чанында партия төөгүзүнүң институдунуң организастааны эртем-теоретиктиг конференцияны РСДРП-ниң II съездизинге болгаш оон социалистиг революцияның тиилелгезин дээш демиселиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазынга тураскааткан. Молдавияның Компартиязының төөгүзүнүң музейиниң көжүп чоруур делгелгезин республика найысылалының улуг-улуг бүдүрүлгелеринде организастаан. Делгелгениң экспонаттары РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл оюнуң дугайын чугаалап турар.

ХАБАРОВСК. «Партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш ары-шуудуу» деп ном делгелгези Амур-биле [illegible] ажыткан. Делгелгеде — партияның төөгүзүнге РСДРП-ниң II съездизиниң ужур-дузазының дугайын болгаш партияның 75 чыл [illegible] алдарлыг оруунуң дугайын чугаалап турар номнарны [illegible] чыгган.

ОДЕССА. Одессаның чурт-шинчилел болгаш төөгү музейинде ажыткан делгелгениң кеску черинде ленинчи «Искра» солуннуң 1903 чылда үнген дугаарын салган. Ында РСДРП-ниң Одесса комитетиниң таңмазын база салган. Делгелгениң экспонаттарының аразында хааныг эрге-чагырганы дужургериниче кыйгырган хуудустар, «Искра» солунну кылып турган кижилерниң, чижээлээрге, Д. Ульяновтуң, Р. Землячканың болгаш бо солуннуң бир дугаар дажыглакчызы болгар социал-демократ Н. Загубанскийниң фото-чуруктары бар.

(СЭТА).

Чоокта чаа республиканың мурнакчы малчыннары Кызылга чөвүлел хуралга чыылгаш, Тыва АССР-ниң кедээ ишчилерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, келир кыштаглаашкынга ыяк белеткенириинче кыйгырганнар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче) мурнакчылар, чөвүлел хуралдың киржикчилери: Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының хойжузу Д. Монгуш, «Чодураа» совхозтуң хойжузу И. Данзурун, Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының саанчызы Б. Оюн болгаш ол-ла станцияның МТФ-зиниң бригадири О. Шавы олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Партияның планнары — чоннуң планнары

БҮГҮ КҮШТҮ БЭЭР

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чурттуң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң программазын айыткан. Бистиң «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал бригадазының хойжулары ол бүгүнү бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алганнар. Ону амыдыралга боттандырар, 1978 чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарышты улам калбартып турар.

Бригаданың малчыннары амгы үеде кол кичээнгейни кураавырларны ажыглаарынче, мал чеминиң баазазын тургузарынче, келир кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткенириинче угландырып турар. Бригадада малчын өг-бүле бүрүзү бо чылын мал чеминиң четчир кураавырын тургузар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш ону күүседиринче бүгү күштү угландырып турар. Мен бодум 10 тонна сигенни, 10 тонна зелёнканы белеткээрин, хойларымны серии одарларга эки семиртирип хүлээнген мен. Кыштаалыс септелгезин чазын-на кылып алган бис. Бо хүннерде малчыннар сиген белеткелинче кирип, мал чеминиң арбын кураавырын тургузуп алырынче күштүг ноопнеп турар. Мен сес классты дооскаш, комсомолчу путёвка-биле мал ажылынга келге-ле, беш чыл болдум. Баштай сакманшыктеп тура, чоорту дузалакчы кадарчылай бердим. Улуг хойжу С. Херел-биле кадазынывыста 440 хоюнуң чиигы одар-белчирин таарыштырып, ам Торгалыг бажынче чайлаглап көже бердивис. Бо чылын торгуур чүс хойдан-на 92 хураганы менди ап, бир хойга онаалтыр 2,5 кг дукту кыргып дужаадым. Эрткен чылгы көргүзүүм база багай эвес болган.

Бригаданың коммунистери мени бо чылын ленинчи партияның хүрээлеңинге хүлээп ап, улуг идегелди көргүскен. Коммунистерниң идегелин харысалгамны улам бедидип турар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, малчыннарның негелде-херегледиин хандырарын органнааштар талазы-биле партийжи даалганы меңээ берген. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны чоруттум, ам-даа чорудар апаар. Чоокта чаа он класс доосаан 7 аныяктар мал ажылынга ажылдаар күзелин илергейлээн. Оларның ол күзели боттанып дээрзинге бүзүрелим улуг.

Малчын болуру — харысалгалыг, хүндүлүг ажыл. Ынчангаш он класс доосаан оолдар, кыстар мал ажылынга кээп ажылдап, бо чаагай ишке бүгү күжүңерни киириштирериңерни күзедим.

Н. ДАГБА,

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

АЖЫЛДААРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен ээлчеглиг Пленумунга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг илеткелин улуг сонуургал-биле номчуп таныжып, сеткилимниң ханызындан чүүлдүгзүнүп тур мен.

Кедээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер талазы-биле Коммунистиг партия доктаамал сагыш салып, аңаа холбашкан доктаал, шиитпирлерни хүлээп ап, амыдыралга боттандырып турар-дыр.

Мен Чадаананың хлеб заводунга он ийи чыл бурунгаар ажылдап кирдим. Дуржулгалыг эш-өөрүм ачызында ажылынга улам мергежип, 5-ки разрядты чедип ап, бо хүннерде ээлчээмде мастер болуп ажылдап турар мен. Дөрт ээлчег-биле, ээлчег бүрүзүнде беш кижи дүн, хүн чок ажылдап, хонукта 3.300 кг чеже хлебти быжырып турар бис. Завод чартык чылдың планын күүседипкен. Мурнуку чылдарда деңнээрге, завод районнуң бүгү чонун хлеб-биле үзүктелдирбейн хандырып турар. Кедээ ажыл-ишчилерниң хлеб-биле хандырылгазын улам экижидер дээш ам-даа кызып ажылдаар бис. Ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдал бисте тургустунган. Бо бүгү партияның ада сагыш салыышкынының ачызы-дыр.

СЭКП ТК-ның Пленумунга хүлээп алган шиитпирлерни амыдыралга боттандырып, улам соруктуг ажылдаары — бистиң сорулгавыс.

Ч. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик район.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының малчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле бүрүн таныжып болгаш ону улуг сеткил ханышкыны-биле хүлээп алганнар.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде кирген сөс, домак бүрүзү кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдер дээш партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынын бадыткап, кедээ суурларның өзүп, сайзыраарынче, чурттакчы чоннуң амыдырал-чуртталгазын экижидеринче угланганын көрүп тур бис.

Партияның Пленуму мал ажылынче кол кичээнгейни салган. Оон салган сорулгазы бедик харысалганы онаавышаан, бистен улуг күжениишкиннерни негеп турар. Салбырның хоюнуң баш санын өстүрүп, оон продуктулуг чоруун улам бедидери бистен кол хамаарыжыр дээрзин медереп билип турар бис. Ынчангаш келир кышка амдыгааштан хынамчалыг белеткенип эгеледивис. Салбырның бүгү ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче хаара туттунган. Малчын бүрүзү 15 тонна-дан эвээш эвес сигенни болгаш өске-даа мал чемин белеткеп ап, келир кышты эки уткуур сорулганы амдыгаштан салган.

Д. ИРГИТ,

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының зоотехниги.

10-ГУ БЕШ ЧЫЛ: ажыктыг чорук болгаш шынар

КЫРГЫЛДА АДАКТАЛЫП ТУРАР

Хой ажылында эң чугула кампания — хой кыргылдазы Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында ам адакталып турар. Бо чугула ажылды районга бир дугаарында «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжулары доозкан. Олар кыргылданы организастыг болгаш бедик деңнелге эрттирген. Ынчангаш дуктуң чидириин болдурбаан.

Районга ниитизи-биле 118 муң ажыг хойну кыргып турган. Оон 80 муңун кыргаан. Бир хойга ортумаа-биле 1,8 кг дук онаажып турар. Түс-түс ажыл-агыйлардан «Искра», К. Маркс аттыг, «Большевик», «Хөндергей» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар бир хойга онаалтыр 2-2,7 челир арбын дукту ап турар.

Совхозтар база кедээ Советтер бо чылдың баштайгы чартыында күрүнеге 120 тонна дукту дужаар турган, эчеттиг деңзи-биле 172,5 тоннаны дужаап, чартык чыл планын 143,8 хуу күүсеткен. «Большевик» совхоз чартык чылда 8 тонна дук дужаарын 20 тонна чедирип, 257 хуу күүсеткен. Планын К. Маркс аттыг совхоз 192 хуу, «Октябрь 30 чылы» совхоз — 183 хуу, «Хөндергей» совхоз — 166 хуу боттандырып, мурнакчы болуп турар.

Чөөн [illegible] кыргылдазы [illegible] дукту [illegible] алырын организастыг чорудуп [illegible] түңнелинде, чурттакчылардан дук садып алырының планы база күүсеттинген. Бо ажылды Алдан-Маадыр, Хөндергей кедээ Советтери эки органиазастаан.

М. ДУГУРЖАП.

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң үлетпүр-бүдүрүлге комбинадының коллективи хоорайда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Коллективтиң коммунистиг күш-ажылга шаг, бызыг найыралдыг, ажыл-херекке мергежээн кижилер кылдыр дадыкан. Ынчангаш олар ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип, боттарының чагыкчыларын хомудатпайн келгеннер.

Эрткен июнь айның планын коллектив база ажыр күүсеткен. Барааның продукция бүдүрерин ажырган, а ону сайгарарының планын 3 муң рубльге база ажыр күүсеткен. Комбинаттың цехтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка демир-бетон кылыглар бүдүрер цех мурнап турар. Бо цех чаңгыс-даа үүлгедиишкин чок ажылдан келгениниң түңнелинде ай планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Июньда оон коллективи пландан ажыр 39 кубометр демир-бетон кылыгларын бүдүрүп үндүрген.

Комбинаттың арматура цехиниң коллективи (удуртукчузу Ю. Иркаев) база эки ажылдыг. Олар эрткен айнарының планын база ажыр күүсеткен. Цехтериниң эки ажылдап турары комбинатты чартык чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседириинге чедирген.

Х. МОНГУШ.

ИВИЖИЛЕРДЕ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка Тожунуң ажыл-ишчилери база идепкейлиг киржип турарлар.

Ыраазы Бедий-ле Саваа Чамдыгарның удурткан ивижилер бригадазы ивиниң чаш төлүн чидирбейн чокка камгалап алыр дээш кыжениишкинниг ажылдап турар. Бо хүннерге чедир ында 1200 мыйыдының 1150-и төрээн. Оон аваны бүрүнү-биле камгалап алдынган. Аныяк бригадир Борис Чигжиттиң удурткан Өдүген бригадазының ивижилери бо чылын төрээн 700 мыйындының 700 аныяан чидирбейн чокка өстүрүп турар.

Ол ышкаш Сорутта Валентина Орай-оолдуң удурткан ивижилериниң ажылының түңнели база-ла эки.

К. МААДЫ.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНДЕ РЕКОРДТАР

СМОЛЕНСК. РСФСР-ниң алдарлыг механизатору Н. Тинкинниң комплекстиг отрядынга алдар болдурган «Капыревщинский» совхозтуң төвүнде кызыл тукту аскан. Мал чемин белеткээриниң шалыпчы айының баштайгы чартыында алды тракторлар-биле ээлчег нормаларын ийи катап ажыр күүсетпишаан, 800 гектар черге сигенни кескен. Сес чүс ажыг механизастаттынган отрядтар болгаш комплекстер ажылдап турар. Колхозтар болгаш совхозтар хоорай чурттакчыларының дузазы-биле ам безин чүс муң тонна сигенни база чартык миллион тонна силосту белеткеп алганнар.

СУМЫ. Середино-Будск районда «Россия» колхозта бир гектарлап-на 215—220 центнер ногаан массаны хөй чылдыг тарымал сигеннерниң элбек дүжүдү берип турар. Кургаткан малгаштыг черлерниң ында берип турар чүүлү ындыг болган. Ипатовчуларның дуржулгазын ажыглааны мал чемин белеткээр талазы-биле ажылды үзүктел чокка организастап чоруур арганы берген. Планныг онаалданың чартыындан хөйүн колхозчулар ам белеткеп алганнар.

МИНСК. Белоруссияда бүгү шөлдүң чартыындан хөйүнде болду үнген болгаш тараан сигенни кезип каапкан. Ажыл-агыйларда ипатовчуларның үлегери-биле 8,5 муң механизастаттынган комплекстиг отрядтар болгаш бригадалар шуушутургулга методу-биле ажылдап турар. Беш миллион тонна хире сенажты болгаш силосту салган, 700 муң тонна сигенни курлап белеткээн.

ФРУНЗЕ. Киргизияның шөлдеринде хөй чылдыг тарымал сигенни ипатовчуларның методу-биле тургускан 1200 механизастаттынган ажаалда комплекстери кезип турар. Витаминжиттинген сиген дазаның болгаш борбаандыларны бүдүрериин алды чүс хире мал чеми кылыр цехтер кылып турарлар. Эрткен чылдыынга бодаарга чартык ай бурунгаар сенаж бүдүрер талазы-биле чыл онаалдазын республикада күүсеткен. Бир миллион ажыг тонна сенажты белеткээн.

(СЭТА-ның корр.).

КРАСНОДАР КРАЙ. Кубаньның тараазы быжып эгелээн. Тараажыта кол шылгалда — ажаап алыышкын хайныгаң. Брюховецк районда «Тиилелге» колхоз 79 комбайнны, 47 жаткаш ажаап алыышкынга ыяк белеткээн. Тараа культураларын 6982 гектарда тараан, оларны 8—9 ажыл хүнүнде ажаап алыр. Бо чылын ук колхоз күрүнеге 19500 тонна тарааны садар.

ЧУРУКТА: аныяк трактористер (солагай талдан) Надежда Логонко, Зинаида Белявская, Вера Бондаренко олар.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

ХОЖУДААШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының чартык чыл түңнелдерин үндүрген. Бо чылдың баштайгы чартыында республиканың малчыннары ниитизи-биле багай эвес ажылдаан. Ону мындыг сан-чурагайлар херечилеп турар: чартык чылда күрүнеге сүт садарының планы 103,8 хуу, эъттии — 122,8 хуу, дүктүү — 2,2 катап ажыр күүсеттинген.

Тес-Хем болгаш Эрзин райоңнарның малчыннары эки ажылдаан. Ол райоңнарның совхозтары күрүнеге сүт садарының планын 25 хуу, дуктуң 4 катап ажырган. Эрзин районда «Нарын» совхозтуң хойжулары чартык чылда дүк садарының планын 5,9 катап ажыр күүсеткен. Ол ажыл-агый пландa көрдүнген 8 тонна дуктуң орнунга 47,4 тоннаны дужаагаан.

Улуг-Хемде «Улуг-Хая», «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хоглуу», Бии-Хемде «Оңгу», Тоджуда «Тоора-Хем» совхозтар чартык чылда күрүнеге эът садарының планын бары-ла ийи катап ажыр күүсеткенин онзалап демдеглээр херек. «Ак-Туруг», «Май 1» совхозтар сүт садарының чартык чыл планын 73—38 хуу ажырган, а Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозу ийи ажыг катап ажыр күүсеткен.

Улуг-Хем болгаш Таңды райоңнарның ажыл-агыйлары чартык чылда күрүнеге дук садарының планын дыка ажыр күүсеткен.

Чартык чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын чедиишкинниг күүсеткен чорук малчыннарның күжениишкинниг күш-ажылының түңнели-дир. Маңаа бичеэвес ачы-хавыяа малчыннарның социалистиг чарыжын башкарып чоруткан партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, түсчий эртемниглеринге база-ла онаажып турар.

Ынчалза-даа чартык чылдың түңнелин үндүрүп тура, багай ажылдаан ажыл-агыйларны адап, чемелээшкин кылбайн барып болбас. Сүткүр инектерлиг Тэка аттыг совхоз чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын чүгле 51,3 хуу чедирген. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг (85,4 хуу), «Ленинчи оруу» (86,5 хуу) болгаш өске-даа чамдык совхозтар сүт садарының планын база күүседип шыдавайн барган. Бо ажыл-агыйларның планы күүсеттинмейн барганында чөптүг чылдагаан чок болбайн аан. Хамык ужур организастыг ажылдың кудду деңнелдиинде, малчыннарның социалистиг чарыжын дээштиг кылдыр организаставаанында, чайгы үеде малдың семиртилгезин багай чорутканында-дыр. Бир дөмей байдалдарда турар өске ажыл-агыйлар планын күүседип алган-дыр. Чылдың ийиги чартыында сүт бүдүрерин шиитпирлиг көвүдедир дээш, үстүнде айыттынган ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери эң-не дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Ол ышкаш Каа-Хем районда «Кызыл туг» болгаш «Ленинчи оруу» совхозтарда эът бүдүрериниң байдалы дүрүвүзевиин болдуруп турар. Ол ажыл-агыйлар чартык чылда күрүнеге эът садарының планнарын чүгле 62—64 хуу күүсеткен. Эът садарының планын күүседири-биле бо совхозтарның удуртукчулары, специалистери, малчыннары малды эки оъттуг черлерге кадарары, семиртир азырарын организастаары эргежок чугула. Малды семиртиринге чайның таарымчалыг үезин эртирип болбас.

Чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтан өске бүгү ажыл-агыйлар чедиишкинниг күүсеткен. Бо совхоз июль дуп бирге чедир чүгле 13 тонна дук сатпан азы планының деңгүп-ле 36,1 хуу чедирген. Черле ынчаш бүгү ажыл-агыйлар ам хой ажылында эң чугула кампания — кыргылдааны дүгген доозупкуче, күрүнеге дүк садарының чыл планын долдур күүседиринче онаа кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Күрүнеге сүт, эът болгаш дүк садарының чартык чыл планын республика ниитизи-биле ажыр күүсеткен болзалаа, чамдык ажыл-агыйлар планныг онаалданы күүседип болгаш боттарының болдунар аргаларындан кудуу деңнелдиг болганы чартык чыл түңнелинден көстүп турар-дыр. Планныг онаалдазының чылдың ийиги чартыында күүседип ап болур, ам-даа үе четчир дээр шак [illegible] болбас. Амдан эгелеп дээштиг хемчеглер албас болза, түңнелинде барып бергедээшкинге таваржыр апаар. Совхозтарның удуртукчулары, специалистери, райоңнарның партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш демиселче кедээниң бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастаар хүлээлгелиглер.

В. МАТЮШКИНА,

статистика эргелелиниң начальнигиниң кедээ ажыл-агый талазы-биле оралакчызы.

Тываның журналистериниң аалчылары

Тыва биле Моол Арат Республиканың кожа аймактарының ажылчы чоннарының найыралдыг харылзаалары чыл келген тудум улам быжыгып турар. Делегациялар солчулгазы улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдеринге чедип алган дуржулганы өөренип алырынга, практиктиг ажылга ону калбаа-биле ажыглаарынга дузалаар.

Бистиң республикавыста МАР-ның Завхан аймааның делегациязы аалдап келген. Оон составында МАРН-ның аймак комитединиң секретары Т. Дамдин болгаш «Туя» солуннуң редактору Б. Тудев кирген.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Е. Серяков моол журналистер-биле ужурашкан. Тывада ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң, беш чылдың планнарын болгаш оон үшкү чылының сорулгаларын республиканың ажылчы чоннарының күүседип турарының дугайын ол чугаалап берген болгаш моол аалчыларның айтырыгларынга харыылаан.

Оон соонда Моолдан келген журналистер «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарның редакцияларынга барып, республиканың парлалгазының ажылының практиказы-биле таныжыпканнар. Олар Кызылдың эдээн кааш бүдүрүлгелеринге баар, күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралы болгаш ажылы-биле, а ол ышкаш республиканың найысылалының солун чүүлдери-биле таныжарлар.

ТҮҢНЕЛДЕРГЕ ХАМААРЫШТЫР

Республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң ажылдакчылары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга калбаа-биле киришпишаан, бо чылдың баштайгы чартыында чедиишкинниг ажылдаан: **продукция сайгарарының планы 103,4 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 1,8 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган.** Эрткен чылдың бирги чартыында турганы-биле деңнээрге, сайгарылга хемчээли 8,4 хуу улгаткан. Республиканың эң чугула 61 бүдүрүлге чериниң бежени сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планын долдур болгаш ажыр күүсеткен.

Пландан ажыр 32 муң тонна хөмүр-даш, 3 млн. квт/шак электри энергиязы, 11,9 муң кубометр диліг материалдары, бирги класстыг [illegible] продуктулары-биле кады — 607 тонна эът, 15 тонна колбаса кылыглары, 131 тонна чалаң сүт продукциязы, 773 тонна далган, 840 тонна комбикормнар, 29 тонна кондитер кылыглары, 1361 тонна аъш-чем дузу сайгартынган.

Үстүнде айыттынган чедиишкиннериң үндезини — күш-ажылды организастаарының экижээнинде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиткенинде боор турар. Бо талазы-биле ниити 102 хуу күүсеттинген.

Ниити республикада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизи-биле ажыл төлевириниң аразынга ылгал барык деңнежип турарын айтыр херек. Бир эвес бир рубльдиң барааныг продукциязынга чарыгдал пландa 119, 23 көпеек кылдыр көрдүнген болза, херек кырында 118, 29 көпеек боор турар.

Тываның электри четкилериниң, эът комбинадының, сүт комбинадының, Кызылдың тууйбу заводунуң, тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводунуң, автосептеаге заводунуң болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң партия, профэвилел, комсомол организациялары коллективтерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын экижидер, [illegible] кавырларны бүрүн ажыглаар, тывынгыр ажылдаар талазы-биле органнааны ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты улам калбартканының түңнелинде эрткен чартык чылда чедиишкинниг ажылдаан.

Оон-биле чергелештир ындыг чугула ажылдарже [illegible] кичээнгейни салбайн, организакчы чорууну көргүспейн турар черлерде түңнелдер куду боор турар. Чижээ, республиканың он бир бүдүрүлгези продукция сайгарар планнарын күүсетпээн, а он сези — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын боттандырбаан болгаш он ийи бүдүрүлге эрткен чылдың баштайгы чартыынга бодаарга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин кудулаткан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде чугула продукцияларны, чижээ, тудуг тууйбузун, чугаамы, сорттуг даг-дүгүн, кидис идикти, мебельди, бетонну, пивону, заирт-пес суксуннарны, балыкты болгаш өске-даа чүүлдерни чедир бербес тавырылгалар үргүлчүлеп турар. Ол ышкаш культура-амыдырал барааннарын бүдүрериниң чартык чыл планы база чедир күүсеттинмээн. Үстүнде айыттынган чүүлдерни бүдүрүп турар коллективтерниң партия, профэвилел, комсомол болгаш хой-ниити организациялары ындыг байдалдан чогуур түңнелдерни үндүрүп, шыңгыы хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң өзүлдезин колдуунда-ле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиишкин чедип алыр дээрзин [illegible] бадыткаан болза-даа 1978 чылдың баштайгы чартыында ниити өзүлдениң чүгле 38 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргазы-биле чедип алган. Ол хамааржок чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчулары ниити өзүлдени бүдүрүлгеде ажылдакчыларының санын көвүдедири-биле чедип алырын оралдажып турар. Ол ажырылгагай, четпес практика-дыр. Ындыгларга тудуг кезектериниң комбинадының, балык заводунуң, Туранның хлеб заводунуң, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң, хана материалдарының заводунуң, Туранның үлетпүр комбинадының коллективтери хамааржыр.

Бистиң республиканың үлетпүр коллективтеринде ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн чедиишкинниг уткуур, онгу беш чылдың үшкү чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш калбарып турар. Бир-ле бүдүрүлге коллективтери планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирин чедип алыр болза, бо беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеттинери чугаажок.

СЭКП-НИҢ АГРАР ПОЛИТИКАЗЫН — АМЫДЫРАЛГА

БАДЫТКАТТЫНГАН ДУРЖУЛГА

Сөөлгү сес чылдарда Кызыл районнуң «Сукпак» совхозу өөр бүдүрерин, ону күрүнеге [illegible] бүдүрүлгелиг ажыл көргүзүп келген. Эрткен чылдын ниити чарлыгларда [illegible] бо [illegible] малды үлетпүр үнде-зининге семиртир каттыжыышкынының түр[illegible]. Оон бээр [illegible] өөр бүдүрер, ону күрүнеге садар талазы-биле көргүзүглери улам бедээн. [illegible] бүдүрерин [illegible] ажылдап келген. Совхозтуң [illegible] бүдүрүлгезин [illegible]ге, орулгалыг ажылдаарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың апрель 3-те күлээп алганы, совхозтарны бүгү ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелерин долу бот-орулга-чарылгалыг кылдыр шилчидериниң дугайында доктаалы улуг рольдуг болган. Ол чаа аргаже «Сукпак» совхоз республиканың [illegible] дузазы-биле [illegible] ажылдап кылган. Малда кол кичээнгейни продукция бүдүрерин специализастаарынче болгаш мооң-биле үлүг-ниитизин бүдүрүлгеге хамаарыштыр чоокку үеде 80—85 хуу чедирер соруглаан салган. Мону чедип алырда, малдан [illegible] рын дилеп тывары чугула чернин сөзээр. Ол сорулга-биле 13 кодаанга турган бода малды совхозтуң хову-ге чыып мөөннээн. Бистиң оларны ажаап азыраарынга 1200 малды тургузар семиртилге шөлүн тутканы. Дараазында мындыг [illegible] бода [illegible] Амгы үеде [illegible] го хары үгде 4000 баш малды тургузуп болур. Ында механизациялыг таарымчалыг ажыглап турар. Ынчангаш шак мындыг семиртилге шөлдеринин ажыктыг ажыл-херек кы[illegible].

Бир инектиң турар черинин бот үнези 75—80 рубль, ону 10—12 ай дургузунда эгидип ап болур. Бо бүгү бир кижиге оңаалтыр ажылдың бүдүрүкчүлүүн ниити катап үлгеттыр-ган. Тодаргайлаарга, мурнунда бир инек кадарчызынга 35 инек оңаа-жып турган болза, ам 115 баш оңаажыр. Семиртилге шөлдерин ам-даа калбартыры, аңаа чаа арга-дуржулганы нептередири — бир кадарчыга 150 инекти быжыглаар арганы бээр.

Амга чедир чедип алган чедиишкиннер ажыл-агыйның удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының мал ажылының арын-[illegible] тиктиг ортузунга социалистиг чарышты организастап, ажыл-агыйга [illegible] ниң түңнели болур.

Кызылдың районнар аразының мыныстыг бода малды үлетпүр үнде-зининге семиртир каттыжыышкынында республиканың үш районнарындан 18 ажыл-агый хаара туттунган. Мында малды тургузу азыраар механизастаттынган оран-сава, бүдүрүлге черлери четчири-биле кылдынган.

Кол сорулга бодза малдан хонукта алыр немелде деңзини улгаттырарын чедип алыры болур. Немелде [illegible] мында ниити бурузу эки билир. Ынчангаш амгы үеде совхозтуң мал чер ажылдылары минералдыг [illegible] бөдидип, оон четчир хемчээлдиг чаны бүрү холумактыг мал чемнерин азырынче, ону кыжын чайгы үеде ыяш ажыглаарынче база эвес кичээнгейни салып турар. Бир эвес кыш чыл бүрүзүнгаар бода малдан бир [illegible] 10—11 центнер чем единицазын чарыгдап турган болза, ам ол көргүзүг 7—7,5 центнер чедир кызыртыган. Ол планнаан 2,5—3 [illegible] единицени [illegible].

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында бир центнер инек эъдин бүдүреринге 10,6 кижи-шактыг чарыгдаан [illegible] мастааш-ыныны болгаш механизастаан [illegible] бээр алырга, ол дөрт катап эвээш-тир. Бир центнер инек эъдиниң бот-үнези план ёзугаар 120 рубль, а күүселдези 115 рубль болган. Бо чылдың беш айларының түңнели-биле, бода малдың бир хонукта берип турар немелде деңзизи 851 грамм болган.

«Сукпак» совхозтуң [illegible] ры бирги чартык чылдың планныг [illegible] келген болгаш бо хүннерде СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

А. ШАШКИН.
«Сукпак» совхозтуң кол экономизи.

ХОЙ ЭЪДИ БҮДҮРЕРИНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Амгы үеде эът планынга хойларны киириштирериниң ковудеп турганын хире-чергези-биле ол-ла чылын төрээн хураганнарны семиртир азыралга тургузары база-ла ковудеп турар. Ол чорук эът бүдүрерин көвүдедирииниң, хой эъдиниң шынарын экижидериниң [illegible] чугула тургаан болур. Хураганнарны азырап азы оларладып семирткеш алган немелде деңзиде болгузунда белен хой, чаг ажаш болур.

[illegible] раарга, узун турар үезинде оларның деңзизи улуг хойнуң деңзизиниң 50 хуузу чеде бээр, а 7—8 айлыында 40 болгаш оон-даа хой кг деңзилиг апаар.

Хой аныяк турда, оон немелде деңзизинге чемнер эвээш чарыгдаттынар. Чижээ, бир эвес хонукта ортумак немелде деңзи 100 грамм болур болза, 1 кг немелде деңзиге улуг хойга чарыгдал 10—14, а 7—8 ай назылыг хураганга — 8—9 чемгерилге единицазы болур. Немелде деңзиге чем чарыгдалының эвээш, кевей болуру оларладып алы азырап семиртирииниң интенсиативниден хойунде хамааржыр. Хонукта немелде деңзи 60—80 грамм турда, 1 кг немелде деңзиге чем чарыгдалы 14—15, 100—125 грамм турда — 10, а 230 грамм турда — 8 чемгерилге единицазы [illegible].

Мооң ап көөрге, оларладып база [illegible] тургуп-на, хонукта немелде деңзи хой болгаш чем чарыгдалы эвээш болур[illegible] — эът бүдүрерин ковудедириниң улуг курлавыры.

Хойну чедиишкинниг оларладып семиртирде, ону эки өъттүг черге кадарар, минералдыг немелде чем бээр, үзүктелиишкин чок суггарар херек. [illegible] талазы, бир башка оңаалтыр хонукта 0,5—0,7 кг концентраттарны, а борбаанчылаан чемнерни — 0,7-ден 2 кг чедир берип турар болза эки.

[illegible] кергүзүглүг ажыл-агыйында улуг хойжу Михаил Кедергиниң ботканыңга дуржулга кылгаш, бир башка оңаалтыр 0,7 кг концентраттыг чемнерни немей берип турарга, бир хойнуң хонукта немелде деңзизи 202 грамм болган. А чер оларынга тургускаш, немелде чем бербээн хойларның бир [illegible] чүгле 84 грамм болган.

Борбаандылаан чемниң составынга саван 70 хуу, кызыл-тас 30 хуу болур. Мочевинаны 10 кг-ны, диаммонийфосфатты — 5 кг-ны бир тоннага холур.

Ол ышкаш хойларны семиртир азырал шөлүнге тургускаш-даа хонукта бедик ортумак немелде деңзини чедип ап болур. Нарын дүктүг үкеэзиин-ла чылын төрүттүнген хураганнарын семиртир азыралга тургускаш, хонукта ортумаа-биле 176 грамм, а гараджа үкеэзинин хураганнарындан — 163 грамм немелде деңзини дуржулга станциязы алган. Бүдүн чартык чыл назылыг ортуулештерини [illegible] 268 болгаш 227 грамм болган.

Амгы үеде республиката хойларны семиртир азыраар 11 шөлүг ажыглалда киирген. Чайгы-күскү үениң дургузунда ол шөлдерге 42—45 муң баш хойну семиртир азырап болур. Ынчалза-даа бар болгунар аргаларны [illegible] ажыглавайн турар. Чамдык ажыл-агыйлар мал семиртир азыраар шөлдерни боттарынга тудуп алгаш, оларны [illegible] лавайн турар. Чижээ, 1977 чылда республикага чүгле 2000 баш хойну семиртир азырап шөлүнге семирткен. Хойну оларладып база азырап семиртирин чүгле бедик шынарлыг бараан [illegible] турар эвес, харын хой ажылының продуктулууң бедидеринге бан чем аймаан чептүг ажыглаарының болдунар аргазын берип турар.

Д. ДАШИЕВ.
Кызыл ажыл-агыйның дуржулга станциязының мал ажылының киризизиниң эргеленчизи, кызыл ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

КАЗАХСТАННЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

КАЗАХ ССР. Актюбинск областың мурнуу-барыын чүгүнде «Оймаутский» совхозтуң чери шөйлүп чоруткан. Ол 170 муң ажыт гектар черни ээлээн. Чылдың кандыг-даа үезинде карак четпес хову чаңгыс аай. Чүгле эрте чазын үр эвес үеде ол ногаан үнүш-биле шыптынар болгаш хүннүң изиг херелдеринден ол куруглап калыр.

Малчыннар бойдустуң нарын байзалдарында ажылдап турарлар. Ынчалза-даа олар чыл келген тудум-на планныг көргүзүглерни күүселдезин болгаш ажыр күүселдирин чедип ап турарлар.

Тоску беш чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышынга чедиишкиннери дээш «Оймаутский» совхоз Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Амгы үеде совхозта 100 муң хой, 4 муң хире аът, 800 теве болгаш 400 баш мыйыстыг бода мал бар.

Онгу беш чылдың үшкү чылында малчыннар күрүнеге 14 муң хире центнер эътти, 1,5 муң ажыг центнер дүктү, оон иштинде үнелиг теве дүгүн садарлар.

Эътти болгаш дүктү күрүнеге дужаарының планын болгаш хуулгаазыннарын коллектив ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнга чедир күүседир деп шиитпирлээн.

Чайын малчыннар оларларже — хову делгемнеринче чорупп каарлар. Совхозтуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери оларга үргүлчү аалдап кээп турарлар.

ЧУРУКТА: «Диир» дээр оларда малчыннарга совхоз ансамблиниң оюн көргүзүп турары.

Д. КАРАЧУННУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАНЫ НЕПТЕРЕДИР

Хойну дүргеп кыргыырының аргаларын [illegible] рынга-даа, тускай плакаттар кылдыр-даа үндүрүлген, [illegible] Ынчангаш ам хойну хол-биле кыргыыр чорук республиканың ажыл-агыйларында эвээжээн, электриктиг хачы-биле кыргыыр мурнакчыларының саны ковудээн. Барыын-Хемчик районнуң [illegible] рынга хойну электриктиг хачы-биле кыргып эгелээниндее бээр элээн каш чылдар эрте-даа, бо талазы-биле эрги байдал амдаа барык өскерилбээн. Бо бүгүнү районнуң мурнакчы кыргыкчыларының чоокта чаа «Шекпээр» совхозтуң товү Биче-Тей суурда кыргылда конкурзунга [illegible] зундан эскерип көрдүм.

Конкурска хойну электриктиг хачы-биле дүргеп кыргыыр [illegible] киришкен. Оон тиилекчилерин республика конкурзунга киириштирери-биле шилип турган. Мындыг конкурстарны районга мооң мурнунда чылдарда база эрттирген-даа болза, олар шынар чок, чавис деңнелге эртип турган. Бо чылгы конкурсту база-ла белеткел чок, далаш-биле эрттирген. Кыргылда [illegible] трлиг хачыларны четче тургуспаан, оларның бистери чиңиг эвес, конкурска кирикир кыргыкчыларны баш бурунгаар эки сагындырбаан, далаш-биле бүү-даа акыелген болган. Конкурсту республиканың маргылдаазының негелделерин ёзугаар чоруткан. Ынчалзажок ол негелделерни кым-даа күүседип шыдаваан. Хойну дүргеп, шынарлыг кыргыырын, дүктү тоглатпазын, хойну бесиспейн болгаш өске-даа негелделерни барымдаалап, районнуң чемпионун илередир турган. Келген кыргыкчылар хойну электриктиг хачы-биле амдаа чогуур негелде ёзугаар [illegible].

Бир хойну кыргыырынга негелде ёзугаар 2,5 минута берген турда, аң-не дүргеп [illegible] Алексей Хомушку, Саая [illegible] олар бир хойну 5—7 минута иштинде кыргып турган. А маргылдаазының чамдык киржикчилери бир хойну кыргыырынга 12 минутадан хой үе үндүрген. Хойну кыргып тургаш, ийи-үш черден оя кезиптер, кыргыыры шынар чок, десин эвес, дүктүн ортузундан-даа [illegible]. Хойну кыргыырда хулувес ужурлуг. А бо маргылдаазының чамдык киржикчилери хойнуң хол, будун хулувейн кыргып шыдавас, ону канчаар тудуп алгаш, [illegible] билбес болган. Бо бүгү дээрге, маргылдаа үезинде дальшкааның түңнели эвес, а электриктиг хачы-биле хойну амдаа кыргып билбезиниң херечилии-дир.

Кыргыкчыларның кол башкылары болур чамдык зоотехниктер хойну дүргеп кыргыырының аргаларын боттары безин билбес. Олар мындыг болганда, [illegible] кымдан, чүнү өөренип алыр? Ажыл-агыйларның кыргылда пунктуларында ажылдап турар кижилериң хой кезип ам хойну хол-биле кыргып турар. Мооң ужурунда кыргылданың хуусаазы узап, шынар чок кыргыттынып, хой дүктү чедир алдынмайн турар.

Бо чылгы байдалды алгаш көөрге, [illegible] дазының темнээ конкурс оожум, массалыг чорду ам-даа кудуу деңнелде, ылангыя хой хоюлуг «Барык» совхозта байдал дүвүренчиг. Совхозтуң Аксы-Барлык, Хөнделең салбырларындан чүгле 4 муң ажыг хойну кыргаан. Бажынтиг-Хая салбыр хойну тайгага кыргыыр дээн.

Хойну дүргеп кыргыырынга [illegible]-биле районнуң ажыл-агыйларынга [illegible] организастап, кыргылда пунктуу бурузунге инструкторларны тургузар болза эки. Ол ышкаш хой кыргыыр талазы-биле республика чемпионнарын, Тандының Дуржулга станциязының кыргыкчы мастерлерин бээр чалап, өөредилге-семинарларны эрттирери [illegible].

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

ИВИЖИЛЕРНИҢ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

ӨСКЕ МАЛДАРГА [illegible] болгаш [illegible] чүүлдер бар. Ивиге чылыг кажаа-даа, кыштаг чиир сиген-даа херек чок. Чаагай амданныг эъди, хоюг сүдү, быштаа, саржаа-биле ол өске малдардан оналанып турар. Иви малдың ажыы улуг. Ол тайга-сынның каңыр-бертинге, чиилиңнээш дужум тулаага боолбас. Шыдамык болгаш турум могаваазы-биле иви өске малдардан артык.

Ынчангаш иви мал Тожу районнуң чурт девискээринин, агаар-бойдузунуң байдалы-биле алырга, өзек мал болуп артпышаан. Эвээш малдыг бо районда эң хөйү иви — оон баш саны ам 11 муң. Чыл бүрү күрүнеге дужаап турар эъттиң улуг кезии иви дээн кирип турар. Бо чылын иви ажылдыг «Май 1» совхоз күрүнеге 100 тонна иви эъдин дужааган азы ол дээрге 842 баш иви-дир.

Ивини өстүрер дугайында сагыш салыышкынны ынчангаш бо районга кол черни ээлеп ужурлуг.

ИВИ ӨСТҮРЕР салбырда үш ферма бар: Өдүгенде, Соругда, болгаш Бедийде. Оон ынай күрүнеге дужаар малды оларладып семиртирин-биле Улуг-Оога тускай звенону 1976 чылда тургускан.

Фермаларның турар черлерин болгаш аңаа ажылдаар кижилерин шилээш, таарыштыр тургусканының база Чазылар суур төптүг иви салбырын организастаанының түңнелинде, мында ажыл-херекке эки чүүлдер бар апарган. Дөрт чыл мурнунда фермаларга ниитизи-биле 80 хире кижи ажылдап турган болза, ам олар 110 четкен. Эрткен чылдын бо үези-биле деңнээрге, ивиниң саны 800 ажыг баш көвүдээн. Социалистиг хүлээлге ёзугаар бо чылын салбыр 2800 анайны камгалап алыр ужурлуг. Ам бо хүннерде 2100 анай алдынган. Иви оолдаашкыны үргүлчүлевишаан. Ынчангаш ам-даа 1000 хире анайны алыр арга бар болгаш хүлээлге ажыр күүсеттинип болур.

Фермалар аразында чарыштыг. Эң хөй ивилиг Бедий фермазы (эргелекчизи Чамдыгыр Саная) 1036 анайны, азы төрүүр 100 мыңдыга оңаалтыр 90 анайны алган. Дуржулгазы [illegible] звенозу бо чылын 499 ивини күрүнеге дужааган. Оон бирээзиниң диргиг деңзизи ортумаа-биле 119 кг болган. Ол болза сөөлгү каш чылдарда турбаан бедик көргүзүг-дүр. Эътке дужаар ивини чүм оъткa тудуп семиртириниң аргазы ол звенонуң ажыктыг дээрзин дуржулга көргүскен.

Бедийде иви кадарчылары Ак Хаяаа, Ак Кылдыжа, Ак Дорбинт Ак Кыштаг, Өдүгенде Маназажап [illegible] Сорудда Лопсан Булут [illegible] салгыр [illegible] дамыл-тып берип турар.

ТОЖУДА ИВИ оларладыр черлер хөй. Фермаларның амгы турар девискээрлеринде, оон ынай Улуг-Ооза, Серлиг иштинде ивиниң кол чеми шулунунда баштадыр, оъттер болгаш артар. Таарымчалыг эки оларлар бар турда-ла, ону шын, [illegible] чылдарда районга иви ажылын сайзырадырынга улуг моондактыг болган.

Эрткен чылдан бээр иви малга [illegible] чамдык ажылдар кылдынган. Хамсыра хемнен ынай Соруг талазында арбын чүм оъттуг бир ферма бар мылар. Улуг-Оо иштиниң делгем девискээрин ажылдап эгелээн. Баш-Хемге хой ивиге одар чедишпес боорга, мында малдың чамдызын Сорудже сүрүп чоруткан. Хамсыраның бажы болур Додут девискээринде, Кадыр-Өсте арбын оъттуг, [illegible] моон соңгаар ажыглаарын өөренип көрүп турар.

Одар дугайында, фермаларның турлаг-хонаштарының дугайында чугаа ивижилер хуралдарындан эгелээш, СЭКП райкомунуң бюрозунга болгаш район Совединиң сессиязынга чедир, хөй удаа тургустунган. Ынчалзажок фермаларның чылдың шаг-үезиниң аайы-биле кааа турары, көже малдыг болуру, оларның аразынга аргыжарын канчаар организастаары бегүүнге чедир тодаргай эвес болуп артпышаан. Ферма бүрүзү кыштаг, чазаг, чайлаг азы күзег шилип алырда, боттары баш билир хевээр. Ылангыя чайын бир фермадан өскезинге чедери-даа, соң кайдаазын билип алыры-даа берге.

Чай апаарга бүгү ферма казы, азы звено кылдыр үстүп ажыглаты берген ийи-үш малчыш өг-бүле көжери ковудээш турун бээр. Ол чорук чарылдаа үстүрүүнге чедирер.

Малчын бүрүзүнге ивини санааш, [illegible] биле хүлээдип берген болганда, ол дээш харыысалгалыг болур. Одарда ивизин эки хайгааравас, ой-өйлеп саңнавас, им-домдек какпас, күш-деңнеп [illegible] лер кайы-даа фермада чок деп болур. Чаңгыс черде көжа турар өг-бүлелер бүгү ивини ээлчежип кадарарын, а чаңгыс кижи бодунуң хүлээнген малын онза карактап көөрүн Бедий болгаш Өдүген фермаларында эки организастаан.

МАЛГА ДУС болгаш микроэлементтер бээри эртем ёзугаар улуг ажыктыг. Ол талазы-биле хандырылга кончуг четпес. Чамдыкта фермалар ай-айда дус чок олуруптар Салбыр тову Чазыларда дус чок болза, кайы ыракта Тоора-Хемге канчап чедер?

Бору, адыг, чекпе дээш ышкаш араатаннар чыл бүрү хөй ивини тудуп чип, эвээш эвес когаралды чедирип турар. А ивижилерде ыиашчы [illegible] болур аргазын аш каш аргалыг боолар чок. Боо-биле хандырар дугаанында айтырыг хөй катап кедургүнгеп. Ынчалзажок түңнел чок арткан. Чылдың кайызы үезинде бөрүге удур демисежир штаттыг аңчы кижилер турары черле ажыктыг.

Оон аңгыда, ивиниң баш саңын өстүреринге моондактап турар ийзы бүрү аарыгларга удур демиселдыга кошкак. Ферма сайында санитар эмчилер бар-даа болза, оларда херектиг эм аймаа чок. Совхозтуң болгаш районнуң мал эмчилери кошкак дуза чедирип турар. Бо чылын иви салбырынга район төвүнден чаңгыс даа мал эмчизи барбаан.

Иви малдың [illegible] рар ажылды база чорутпайн турар. Бир фермадан аныяк эр ивилерни [illegible] луг. Белен кылып ап болур ол ажылга безин хол дегбейн турары эл-деп. Күштүг-шыырак ивилиг Чоол Саяида Тофаларнядан бүдүрүкчүлер эшкер дугаанында чугаа саазын кырында арткан.

ИВИЖИЛЕР-БИЛЕ [illegible] рал-чурттаалгазын экижидер дугайында хөй чугаа-даа болган, шиитпирлер-даа хүлээп алдынган. Аңаа хамаарыштыр чамдык ажылдар кылдынган-даа болза, ивижилерге кичээнгей чок, оларны тоомчага албас чоруктар ам-даа бар.

Сөөлгү дөрт чылда кайы-даа ферма кодуунда Чазылар суурдан ээлчем, идик-хеп болгаш херегледдиң өске-даа чүүлдерин садып ап турар апарган. Малчыннарга ол таарымчалыг. Ынчалза-даа оларга эргежок чугула дапган, үс аймаа, даңгандан [illegible] өтпес идик-хеп Чазылар магазинин-ге болганчок үстү бээр. Ындыг та[illegible] лап алыр дээш район төвүнче чарызын мунгаш чоруптар. Будер бүтпес ол чорукка ыңай-бээр чаптык ай хире үе эртер.

Эң улуг негелде — дус. Ивиге дус эң чугула. Тайга аалдарынга баарга: [illegible] оларн таварылга өөс. Иви чажыдай на дуска дыка шымдылыг. Дус барда аалдан ыравас. Ол хире херектиг чүвени тып, чедип алыр мында бергедеп турар.

Иви баглаарынга ажыглаар хендир, чеп чедишпес болгаш, оон негелдези база улгаткан. Оларны берип турары эвээш, барга тургузуп болур малдың баш санынга ыракта четпес. Ивижилер маңгынарда шаг-демир салып алган чурттап орар. Бир эң чугула кол эдилел эгижирерн үрелип турар. Чаа ниит демир тып алыры берге. Ам [illegible] салбырда он ажыг өг-бүлениң [illegible] «Май 1» совхозтуң директору [illegible] ээ-даа, хөңнүг албаан.

Ивижилерниң кышкы кол турлаг-хонаштарынга бажыңнар туткаш, оларны ыңаар көжүрүп кижилер талазы-биле каш чыл бурунгаар шиитпирлээн айтырыг чоорту ботталып орар. Эрткен кыжын Соруг фермазында Шогжал биле Булут Хоогжу бажыңында турган [illegible] «Бажыңга чурттап ора, иви кадарары амыр-ла чүве-дир, маңаа кыштың үш айын эрттирип алдым» — деп, Булут Лопсан чугаалап орар. Оон ырак эвесте Алагалыг-Хөлде туткан дөрт бажыңга кижи кыштаваан. Аңаа кыштаар ужурлуг эштер «четтигинмейн» [illegible] маңгыннарынга кыштаан. Бо дээрге, [illegible] ралдап уштунарын бодавайн турары ол-дур. Бодавыже, ферма бүрүзүнге кыштаглааашкын планын тургузарда, кол хонаштарга бажыңнар тударын, аңаа [illegible] рын ыяк тодарадыры чугула.

ЧАЗЫЛАР СУУРГА ивижилерге [illegible] тудуун дүргедетсе чогуур. Ам дээрезинде ында контора, үш аал ниити чурттаар бажың туттунган боордан башка, склад, гараж база ивижилер хонуп-дүжер бажың тудуу ара соксаан. Чедир кылдынмаан ол тудугларны кылырын «Тоора-Хем» совхоз биле оон чарылгаш тургустунган «Май 1» совхоз аразында чүүй каг туруп берген. Чогум кым тудуп доозарыл?

Үр эвесте тургустунган иви салбырының ажыл-херээн башкарар, ону эки-жидер дээш Чазылар кедээ Соведи, салбырның партия организациязы [illegible] биле хемчеглерни ап турар. Күүскомнуң [illegible] хуралдарынга иви ажылынга хамаарышкан айтырыгларны каш удаа [illegible] зының четпес ажылык, фермаларда ажыл-херекте баңдалды шүгүмчүлеп, ону болдурбазының хемчеглерин ап, салбырга дуза көргүзерин чогуур черлерден дилеп турган. Бир талазында ол ажыктыг болганы чугаажок. Ындыг-даа болза, районнуң удуртур организациялары, ылаңгыя «Май 1» совхозтуң дирекциязы ивижилерин [illegible] соңгаарлаттынмас айтырыгларны болдургуру-биле өй шаанда шиитпирлевейн турары хараадаңныг.

Бо ажыктыг малды өстүрер, ону малдап, ырак-узак тайга-сында чурттап турар кижилерниң ажылдарынга, чурттаарынга [illegible] тургузар дээш совхозтуң база районнуң удуртукчулары шиитпирлиг хемчеглерни алыр негеттинип турар. Үстүнде айыт [illegible] четтестер-биле мооң соңгаар эп[illegible] арга чок.

К. ТАНОВ.
иви салбырының зоотехниги.
А. ШҮГҮҮРАК.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Хоорайның «Саян» универмагының [illegible] гелерин доктаамал организастап турар. Чоокта чаа универмаг коллективи херээжен улустуң чайгы платьелериниң делгелгезин кылган. Аңаа Новосибирск, Владимир хоорайларының [illegible] болгаш Москваның, Иваново хоорайның урал чүүл [illegible] саараан платьелерни делгеп көргүскен. Эк делгелгеге киирген платьелерниң моделдери садып алыкчыларның сонуургал, үнелелин алган.

ЧУРУКТА: делгелге-көргүзүүге үезинде.

А. БЕЛОГОРСКИЙНИҢ фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № № 161, 162 «Шынга).

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Ширшеевна Ооржакты—«Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Орлаңмаа Очур-ооловна Туматты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Чамзыевна Чалзаныы—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Оюмаа Чамыровна Доңгакты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Дизеңмаа Эдер-ооловна Моңгушту—«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Кара Дамдыновна Моңгушту—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Пуңзаңмаа Чамбыр-ооловна Моңгушту—«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Уйнук Кыргысовна Севекпитти—Торгалыгның эмнелге пунктузунуң фельдшери.

Уйнук Моңгушевна Сыюлаңты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Балбай Сергеевна Моңгушту—Кодаа ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Александра Кашпык-ооловна Оюнну—Хадын-Аксы суг-бараан фермазының ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Билзеңмаа Хертековна Кадыр-оолду—С. К. Тока аттыг совхозтуң бухгалтери.

Найзалмаа Какпаевна Тоңгракты—Дүрген суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Маина Кыргысовна Форумаңы—С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Ачай Сурасимаевна Моңгушту—Кодаа ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Нордумаа Дудуповна Ооржакты—Кодаа ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Чижитмаа Сербеевна Тупайны—Хадын-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Анчымаа Ховалыговна Сарыглардың—Арыг-Үзүү суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Түлүш Майындыевна Бүрүнейни—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сара Кууларовна Даржайны—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Маайна Кыргысовна Каңзайны—Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Байлан-кыс Түлүшевна Болат-оолду—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Кыргысовна Чапчыны—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Шөмбүлүевна Билдей-оолду—Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Раиса Шогжаповна Ламбаңны—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Янмаа Моңгушевна Доспайны—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Кертик Макаровна Күжерентти—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Лизеңмаа Кыргысовна Ондарны—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Дыргаш Дочун-ооловна Сандакты—Чаа Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Эник-кыс Кыргысовна Серенни—Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Январь Шактар-ооловна Сундуйну—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Антонина Кыргысовна Чалзаңны—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Галина Ховалыговна Бүрбүңү—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Тюлюшевна Доржукайны—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Сиржеңмаа Кыргысовна Норбуну—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кок-кыс Долаановна Чамыянны—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Түлүшевна Эрес-оолду—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Тере Чызылаевна Балдаңны—«Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чагармаа Лапаевна Ланзыны—Мөрен суурда ясли-сад ажылдакчызы.

Сагаачы Майныевна Хадыкоожу—Эрзин ортумак школазының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1978 чылдың июнь 30.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Социализм чурттарында

БУДАПЕШТ

Чылдың баштайгы алды айларының түңнелдери Венгрияның заводтарында болгаш фабрикаларында үндүрүп, ам келир үеде сорулгаларны телевилээн. Телевилеттинген сорулгаларны чедип алырынга чугула фактор бола Будапештиниң ажыл-ишчилериниң эгелээн саналы-биле бүгү чурттуң калбарып чорудуп социалистиг чарыш болур.

Дунайварошутуң металлургтары боттарының хүлээлгелерин чедиишкиннии-биле күүселдилер. Чартык чыл дургузунда олар эңы-бүрү продукцияны 5,9 млрд. форинтиге бүдүрүп үндүрген, оон иштинде пландан ажыр 25 муң тонна шойну, каңны болгаш прокатты бүдүрген. Эрткен чыл-биле деңнээрге продукцияның түрээ саны өскен эвес, харын оон шынары база өскен: бүдүрүп үндүрген шойнуң 92 ажык хуузун бирги сорт кылдыр демдеглээн. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның ассортиментизи калбарган, бүдүрүлге аар кан болгаш чиңгелчек алюминий тулуг конструкцияларны бүдүрүп эгелээн.

СОФИЯ

Электрон-саналга техниказының ажыглалының үнделдириниң бүдүрүлгезиниң механизациязының болгаш автоматчылгазының ажылчын программазы БКП-ниң Стара-Загора окружкому бадылаан. Стара-Загорада чаптып алыр эдилелдер заводунда көвүдэр болдаалыраннан кылып талазы-биле эргелиг-биле автоматтыттынган шемти республикага баштай тударын планнаан. Бо чылдың төнчүзүнге чедир «Берое» заводта үлетпүр роботтарын болгаш манипуляторларын ажыглап турган, автоматтыттынган телевилеттиг ажылдар ажылдаалга кирер. Ол-да бүдүрүлгеге металл чонар станоктарга бараан болур үлетпүрнуң ниити роботтарын нептередип кирер.

ПРАГА

Кедээ ажыл-агый талазы-биле ЭДЧ-ниң доктаамал комиссиязының ээлчеглиг хуралы Брно деп чехословак хоорайга болган.

Хурал үезинде ЭДЧ-ниң сессияларының шииттирбизинге чаа болган XXXII хуралының шииттирбелериниң ээзгээр сорулгаларны, а ол ышкаш кедээ ажыл-агыйны болгаш аъш-чем үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларны, ол адыоларга 1981—1985 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чурттарының улус ажыл-агыйының планнарын улам ынай дүүштүрериниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

Хуралга завод аразының кооперациязының, кедээ ажыл-агый болгаш үлетпүр интеграциязының үнделдириниң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкынын болгаш концентрациязын улам ынай хөгжүдери-биле холбашкан айтырыгларны катап шииттирлээн.

Хуралдың ажылынга Югославияның төлээлекчилери база киришкен.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ВЬЕНТЬЯН

Саваннакат деп лаос мөжүде гипетиң байлак черин ажыглап кылырынга болгаш ажылдаарынга акы-дуңмалыы лаос улуска Вьетнам эргежок чугула дузаламчыны көргүзер. ВСР биле ЛУДР-ның аразында ол талазы-биле кады ажылдажылга дугайында протоколга атты лаос найысылалга салган.

Ол дугайын дыңнадып тура, чаа дугуржулга Лаос биле Вьетнамның аразында кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажыгның быжыглып турарын херечилеп турар болгаш ол дугуржулга лаос болгаш вьетнам улустарының аразында найыралдыг харылзааларга дүүшкен деп Лаостуң Улусчу революстуг партиязының Төп Комитедин органы «Сиенг пасаснон» солун демдеглээн.

БОНН

Албанның аан-чорууи кылып чорууру АКШ-тың президентизи Дж. Картер ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле ужурашкан.

Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, экономиктиг болгаш сан-хөө талазы-биле шынгыы айтырыгларны беседа үезинде чугаалажып көрген. Ол айтырыгларны экономиктиг айтырыглар талазы-биле Боннга капиталистиг чеди улуг чурттарның удуртукчуларының чөвүлел хуралының үүл айтырыынга кирер.

Парлалга конференциязынга Г. Шмидт болгаш Дж. Картер кыска медеглелдер кылган. Ана АКШ биле ГФР-ниң аразында экономиктиг болгаш сан-хөө харылзааларында улуг айтырыгларның барын, а ол ышкаш ол айтырыгларны шиитпирлээриниң орууназ ылгалдарның барын олар билиишкен.

Оларның беседазының темазынга «чепсектиң чаа хевирлери» база кирген деп, корреспондентиниң айтырынга харылап турган, олар дыңнатканнар.

НЬЮ-ЙОРК

Филадельфия деп америк хоорайга эгелээн муниципалдыг ажылчыннарның болгаш албанхаакчыларның ажыл соксадышкыны АКШ-тың Чөөн чүгүнүң ийи өске улуг тевү Кливлендче болгаш Луисвиллче нептерээн.

Филадельфияда ажыл соксадышкынының 20 муң ажыг киржикчилери күш-ажылдың байдалдарын экижидерин болгаш ажыл төлевирин улгаттырарын баш удур көрүп турар күш-ажылчы чаа дугуржулганы чарарын негээннер. Оларның аразында аэропорт ажылчыннары, орук тудугжулары, медицина ажылчыннары бар.

КАБУЛ

Афганистан Демократтыг Республиканың Камгалал министерствозунуң чанында медицина факультеттериниң доозукчуларының мергежилин бедидер курстарны ажыткан. Курстарның сорулгаларының бирээзи болза, Афганистанның кедээ районнарынга ажылдаары-биле кадрларны белеткээри болур.

Амгы үеде мында чүс ажыг эмнелге типтери ажылдап турар. Оларның хөй кезиин апрель революциязының соонда чурттуң ырак районнарында ажыткан.

ТОКИО

Ном үндүрер кол япон фирмаларының бирээзи болур «Тикума сюбоюнун» эзерги хоозураазының дугайын чарлааннар. Компанияның төлегримнээн өрелери 5,3 миллиард иен турган. Компанияның өлерининиң чугаазы-биле алырга, ол хоозураашкын херектелдиин эвээжээни-биле болгаш бүдүрүлгениң чарыгдалдарының өскени-биле болган. «Тикума сюбоюнун» хоозураашкыны болза 1974 чылда өске улуг фирма болур «Сансэйдонун» соонда Японияның ном үндүрер компанияларының аразында ийи дугаар улуг хоозураашкын болган.

ДАР-эс-САЛАМ

Танзанияның чаза улаанутбиле демиселдиң ниити национал кампаниязын эгелей берген. Оон үезинде чурттуң бүгү уругларынга тарылганы кылыр.

Эзээн кыш чылдарның дургузунда күрүне колониализминиң эң аар уржуктарының бирээзи болур уруглардың өлүр чорук-биле кызымаккай демиселди чорудуп келген. Тускай дoгуннаан чорукту чаалап алганының соонда чылдар дургузунда чуртка быжар-думааны чок кылган. Ол аарыгдан мурнунда чыл бүрүзүнде хөй муң кижилер өлүп чораан. Уруглар аарыыны профилактикалыын талазы-биле хемчеглерни чеди ишкинниг чорудуп турар.

(СЭТА).

Кабул бөгүн болгаш даарта

АФГАНИСТАН. Апрель революциязының түңнелинде эрге-чагыргага келген революстуг хаан чурттуң социал-экономиктиг калбак чаартылгаларын боттандырып чорудуп эгелээн.

Чаа эрге-чагырганың чугула сорулгаларының бирээзи болза, чурттарга тудуун калбартып чорудары. Кабулду болгаш өске-даа афган хоорайларны чаагайжыдары болур. «Кабул телевилел» деэр Кабулдуң эскизи-эрге-тургу институдунуң афган найысылалды чаартып тургузарының кол планын ажылдап кылган.

Кабулду чаартырының болгаш хөгжүдериниң планын афган специалистер-биле кады совет архитекторлар бөлүү база ажылдап кылып турар. Ону Калинин проспектизинде бажыңнарның болгаш өске-даа тудугларның авторларының бирээзи Кремльдиң Съездилер ордузунуң телевилелдериниң киржикчизи москвачы И. А. Покровский баштаан.

Чуруктa: (солагай талазындан оң талазынче): «Кабул телевилел» институдунда афган пайыгылалды чаартырының кол планының чанында москвачы архитекторлар Р. Помазанов, И. Покровский болгаш Ю. Розинский оларның турары.

Кабулдуң төп кудумчуларының бирээзинде, мурнуңда президент ордузунуң, амгы үеде Улустарның ордузу деп эде адаан бажыңның кирер эжииниң чанында өттүнчүти ийи күжүк транспортёр болгаш таңк турар. Оларның экипажы ордуну апрель 27-де штурмнап турда өлген. Дан бажыңындан ораа ыяжаге чедир маңаа Кабулдуң бүдүрүлгелериниң чүс-чүс ажылчыннарын, ырак дар суурлардан келген төлээчилернарны, оореникчилерни, албан-хаакчыларны көрүп болур. Оларның хөй кезии мочаннерниң тупшаалдыг хүндүлеп, революстуг эрге-чагырганы деткиирин көргүзүп, снарядтарга үрей аттырган кужук кырында чечектерни салып турар.

Найысылалдың төп районунда бирээзинге таныныы мрамор тураскаал кырынга тургузарын Кабулдуң муниципалитеди шиитпирлээн. Ол тураскаалга өлген дайынчыларның аттарын бижиир. Ол болза апрель революциязының маадырларынга Афганистанда баштайгы тураскаал болур.

Ю. КОРНИЛОВТУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ВАШИНГТОНДА АҢГАДААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк кара-бажыңнарда муңмуң политхоругдаттырганнар бар деп дугайында КНО-нуң чанында АКШ-тың доктаамал төлээлекчизи Э. Янгтың миннишкинин Ак бажыңда аңгадааашкынны боддурган деп, «Вашингтон пост» айыткан. Ол миннишкинин чазаты «ойзуг аажок байдалга таварыштырган». Ол миннишкин «администрацияның политиказын илереткейн турар» деп чугаалааш, Э. Янгтың медеглелин күш чок болдурарын Ак бажыңның парлалга секретары Дж. Пауэлл оралдашкан. Янгтың медеглелин «курдепартаментиде кылынгазыныкын биле хулээп алган», С. Ванс июль 13-те оон-биле тускай ужурашкан болгаш «бодунуң таарышмаазын ажыл илереткен» деп, Ассошиэйтед пресс агентиләнниң корреспондентиниң демдеглээн.

Янгтың адрезинге хөй кыжанышкыннар келген. Янгты ажылдан үндүрер херек деп, реакционер сенатор Б. Голдуотер медеглээн. Кижиниң эргелериниң дугайында «сагыш салышкынның» иин арыныг чыдаа-биле Совет Эвилелинге удур империалистиг пропагандазын чорудуп турар ежээнниг кампаниязынга делегейниң хөй-ниитизин кииримирерипче АКШ-тың оралдажышкыннарын Янгтың «долузу-биле бузуракынынга» сенатор Д. Бартлетт улуу-биле кыленнээн.

Э. Янгтың кыленней хоралаан шугумтуктенчилериниң оон медеглелин бүрүү шаан ыдаваазы онзаган чүүл болган. Ол бадыннгыр болгай, Чүге дээрге американнарның хамааты эргелерин базары болгаш политиктиг истеп сүрүүшкүннер амгы үениң Американынга хүн бүрүнүн болуушкуну болу берген. Амгы үеде КНО-нуң херектери-биле Женевада чорун турар Э. Янг бодунуң медеглелин бадыткаан. Америк кара-бажыңнарда «политиктиг хоругдаттырганнарның бүгү категориялары бар» деп, ол база катап барыткаан.

«Бистиң кара-бажыңнарывыста маңа политиктиг хоругдаттырганнар деп адап болурум чүс-чүс, харын-даа муң-муң кижилер бар боол турары магат чок. Он чыл бурунгаар Уотергейтиниң шинчилгезиниң организастааны деп чеди Атлантаның судунаа деп» бодунуң интервьюзунга Э. Янг чугаалаан.

РЕАКЦИЯНЫҢ ПЛАННАРЫНГА УДУР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның национал-патриотчу күштерниң Төп политиктиг чөвүлелиниң хуралы ында болган. Ол хуралга чуртта байдалды болгаш айыыл чок чорукту хандырарының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Ажыглажышкыннары соксадыр дугайында бээ барымдаалап күштүг боол турар дугуржулга турбуже, консервативтиг «ливан фронт» дүүшкүүлүр чорукту улам ынай өөскүдериниче угланган оралдажышкыннарын уругулчулевишаан турар деп, хуралдың төнген соонда парлап үндүрген медеглелинде онзалап демдеглээн. Ынчангаш ливан консерваторлар чаа хамааты дайынны үндүрериниче болгаш чуртту шуут ийи чарарының дугайында боттарының планнарын боттандырарынче чүткүп турарлар. Ол хеделишкиннериниге олар Израильдиң деткимчезин ап турар деп медегледе айыткан.

Ливанның бүгү демниглеринге төп эрге-чагыргаларының тускай бүрүн эргелерин катап тургузарын национал-патриотчу күштерниң Төп политиктиг чөвүлели негээн болгаш чуртта байдалды таарымчалыг кылдыр тургузарының программазын ажылдап кылырынче дыка удуртулгазы ол кыйгырган.

Араганың үстүнге чам үнер

ДАГЫН УЖУРАЖЫЛГА

Автовокзал. Республиканың ырак-чоок районнарынче рейстер баар автобустар чоруурунга белен кылдыр чыскаалышкан. Чемоданнар, рюкзактар, баглалар туткулаан кижилер ынай-бээр шуужуп турган. Олар шиитузу-ла далашкан, баймраашкан, ууру-деңно чагышкан, каттырышкан. Ол бүгүнү доозарындан көөрге, солун-даа, сагышка дүвүреңниг-даа.

Чүгле бир кижи олардан ылгалып, теректер доразында үдүн сандайда маажым олурган. Ол кижи-даа үделээн, бодун-даа чер чоруур шинчи чок. Шевергин кеттингер ол кижи целлофан-биле ораан каан чечек тудуп алган, а сандан кырында «Футбол» деп бижиктиг саазын хааржакчыгаш чыткан. Бир кижи уткуп келчик ирги бе дээрге, районнар автобустарының келир үези база элек.

Хенертен оон арнында хүлүмзүрүг чидип, халалыг сактышкынга алзы берген дег апарган, таакпызын далаш чок кывыскаш, ийи-үш сорук чорук бодалы берген.

Бир холунда сумка тудуп хеврасы кижи хевин тараштыр келирип каан бичии оолчедип алган мырыңдан оон баары-биле эртип чыткан. «Бо оол маң оглум-биле чажыт оол-ла-дыр» деп көрүп, бодалындан бичии алаага берген. Ооргаи Куулар чалдангып дег апарган, оглу-биле капчаар агаарлап кылаштажып чораанын улам тода-сактып келген.

Мырыңай-ла чоокта чаа, чолураалар чечектелип турар үеде чүве. Адашкылар паркка кылаштажып чораан. «Гунгуннун чүүр кайда?», «Чаъс чүге чааар?», «Фонтанның суу каяын кээрил?» деп чимектиг хөй-ле айтырыг салып, адазын Мерген амыраттыпла чораан. Сөөлзүреде айтырыглар чарыдап кээрге, Куулар дарёктап оглунга хейлиг суг, конфета садып берип, алаактырып турганын, оглуйун чайгаалыг чырыы, оон бопугур чаактарын карактарынга көрүүдүр «чуруу» олурган. Ол-ла паркка, оон аныяк чораан чылдарында, сеглүнде кээп кадайы болган оваа-хөгжүт урут Мария-биле селгүүстеп, баштактанчып чорааныы-даа ол сагыпган. Дыка-ла чараш состер-биле олар ынчап чугаалажып чораанньар ийик.

Бүгү-ле чүве кижи-даа тоор хире эвес хевээр хомудалдан эгелээн. Куулар бир-ле чүве ужун кадайы-биле сөс карыштап, бажыңындан үнүп чорупкан. Бажыңындан ырак эвесте, кижилер үзүлбес көк ларёктап таакпы садып алыр дээн бодал-биле келгеш, «дурмагагалыг» эш-өөрүнүн кыжырыы-биле бир стакан кызыл арага ижиккен, ол шынап-ла оожургай берген. Харын-даа оматтымаар, сагыжы ыдара келген ышкаш болган. Оон эгелээш бүгү-ле чүве өскерилген. Бодунуң чогенчиг байдалын ол билип тура-даа, ону доктаадыр арга, күш чок болган.

Үр-даа болбаанда, кадайының дүштеки чемге, солун-сеткүүл садарынга бериш турган акшалары хир-чамын чедир чутбаан бычак стаканнарда арагаже хуулуп эгелээн. «Чүнү-даа билир», чугаакыр, «ак сеткилдиг» оштерн-даа көвүдээн...

Кады ажылдап турар эштерин ге ол доктаамал чемеледин, оон туземниңи эгелээн. Кезек болганда ол ажылынга сонуургалын чидирип, озалдап, хүн нер үзүп эгелээн. Айлар эртип-ле турган. Кууларның кадайынга эккеп турар акшазының хемчээли-даа эвээжээн, а ажылдаарга деңнээр-биле чеген акша улам көвүдээн. Бажыңынга оон ээрик чедип кээри ам мырыңай чаңчыл болуп бар чыткан. Оон туржук уруглар садындан Мергенни бээн ап алыр үе аңаа тынып байн барган. Ындыг таварылгалар соонда ол кадайынга бурузун миннип, моон соңгаар ыкчапмазын аазап кээр. Ынчалза-даа бир-ле аксы хоптанда мурнуку төөгү катап-ла эгелээр. Доңураанда боражы берген адык-хевин чадап-чадай тудуп ааган, бажыңынга элеп-тендии кирип кээрге, Мергенниң «ачам ам база эзирик, энэ» дээр үнүнден тезип, ол ам бажыңынга бээни барбастаан. Кады ажылдап турар эш-өөрүнүң чагыг, сүмезин ажа уңе чок апарган. «Чыышчак сеткилдиг», шоолут-ла тынывазы кижилерниң бажыңынга ховаттап чоруур апарган.

Бир-ле хүн Куулар карак шылы кеткен, кастык саадарын шевергип өстүрүп алган аныяк эмчи-биле бир шак ажыр чугаалашкан.

— Бажыңнардан ноон турган эмнедир силер бе аазы эмнелгеге чыдып алыр силер бе?

— Чыдып алгаш эмнедирин дээре боор, эмчи—дээш, Куулар улуг тынган.

Бүгү-ле анализтерни дужаап, хынаткан соонда, эмнээшкин эгелээн. Бир ап эртенде, араганың чыды безин Кууларның хоонун булгапдырын, кускуну кээр апарган. «Чамдык кижилер ышкаш база-ла удавас ийе баар ирги мен бе» деп бодангылаар-даа. Бо чаңгылчак бодал ону улам-на дүвүредип эгелээн. Кады эмнедип турган Оорлан-биле бир хүн хандыр чугаалашкан. Оон эрте-дүштээнде ажылдарга ажылдап чораан кижи болган. Бир чыл бурунгаар оон уруу биле кадайы оон ондакка таварышкаш чок болганнар. Оон уламындан ааай салдааншып, арагаже хан дыкшый бергенин Кууларга чажырбайн, бо багай чечеглерни адырлып алыр дееш эмчилериниң дузазын дилеп кирген ол төөгүп берген. Ону ажыгаш, Куулар дадагалаан чоруур бодалын кожазынга илередип, оон сүмезин дыңнаксаан.

— Чүвениң ужуруун билбес кижилеривиң чугаазын дыңнава. Мен сенден-даа артык арага ижип, будалып чорааным чадавас. Арага ишпес кылдыр эмнедип алыр дөзүнде-ле хоптуг чүве-дир даар хөөнүүг кижилерниң чугаазынга бодап бузуреве. Ол дээрге эмнедир кузели чок кижилерниң чулчуруушкуну-дур. Ындыг кижилер дээрге-ле колдуунда кадайының азы албан черинин ажылдааннаар. Эмнедир албайтаан кижи болур бижээн, бирле ажылынга ийиле азы ажылдап турар черинге кезек када чыпшаш эрттирип, өскелерни оожургалыш, оларның караан даап кааш, катап-ла ижип эгелээр улус болур. Ыдуг кижи болур деп бодаар болзуңза куженни-биле эмнет. Эмнээге бодуң чедип келген болганыңда, сени сургаар чүү боор, хандыр бодангаш шиитпирлеп алган-на болгай сен. Аныяк кижи-дир сен. Өг-бүле, чурттарга дыыш демнеккен ужурлуг сен.

— Ол идегелди меңээ көргүскеннер дэиш четтирдим. Ажылымга бүгү-ле күжүмнү, билиимни бээр мен.

Ол чугаа соонда, бүгү чүвениң эки болурунга Кууларның иштин бажынгыш сагыш-сеткилин оожургай берген. Эмнээшкиниң хуусаазы-даа доозулган. Эмнеткен соонда, амыдыралга баштайгы базымнар шынап-ла берге болган.

Барык-ла ийи чыл дургузунда эргинин артап корбээни ажылдап турган черинин эжиин ажыдып, төрээн коллективиниң кежигүнү болур үе келген. Кууларны эш-өөрү өөрүшкүлүг уткуп алганнар. Бүдүрүлгениң директору Кууларның сагышкиларин өортүш алаан үе дургузунда далаш чок чугаалашкан. Чугаа төнчүзүнде директор сандайындан туруп, бүдүнгүтеелиг кылаштап туруп-туруп чугаалаан: «Куулар Ажыкаевич, силерниң ажылдап турган салбырынарга аныяк инженер деп шиткен бис. Чоокта чаа ону партия кежигүнүнге база хүлээп алдывыс. А силер баштайгы дилээр участокче мастерлеп ажылдаңар. Ында коллектив эки. Оон аңгыда, бир талазында, силер үр үеде бодуңарның эртемнер-биле ажылдаваан болган силер, ынаар хөй чүве уттупдурган чадавас, а ийи талазында, ажылга каңдыг болуруңарны, участокиуң ажылын канчаар кылга тудуп алырыңарны көөр апаар бис, Куулар Ажыкаевич»—дээш ол хүлүмзүрээн.

Ол эртенги дээш кандыг ээс чокта кабыштыр алырынга, эш-өөрүнүң идегелин Куулар дораан эвес-даа бол, эгидип ап, сыны безин хөвдүрүп, өөрүшкүлүг апарган. Ынчалза-даа дыштаныр хүнннер чоокшулаан тудум, оон аразында мунгаргай чорур апарганың эш-өөрү бүдүү билип турган. Ол ам-даа бажыңында чааскаан чурттавышаан. Ынчангаш ол хуусаада чамдыкта мурнай чаржыкчыг бодалдар оон бажынга кирип кээр. «Бичии араганың ижиникеш, оожургап алыр чоор бе, чаңгыс стакан арагадан чүү өскерлир баар деп?». Ынчаар бодапкаш, ол сырбаш кыныр. Чүгаэ улуг күженнишкин-биле ындыг бодалдарны Куулар сагыштан ырады сывырып, бодун тудуп ап шыдаан...

Сандайга олурган демги кижиниң таакпызы шагда-ла өшкен. Ол сереңгиниң уштуп, таакпызын катап кыскап алгаш, костюмунуң иштики карманындан телеграмма уштуп, чаастап, ийиссип демнеп берген. «Адырам, бир эвес иешкилер эртен сес шак чарнытта үнген болза, ам чедип келир четкен» деп, ол бодаган. Удаткаанда эргижирей берген кызыл «Икарус» вокзал мурнунга эргилгеш, доктаай берген. Автобустуң эжии ажыттынары биле, эктинде ойнаар боо чуктеп алган бичии оолдуң «Ача-ай!» деэн алгызы чаңгылааны берген. Кууларның арны ээптеннип, чурумал согары дүрген берген. Адашкылар кус кактанчып алгаш кезээ ыыт чок турганнар. «Экии, Куулар!»—деэн эргим, чымчак үннү сырбаш кынып, ол оглун бут кырынга хамның сурээн тургузуп каан. Кууларның мурнунда оон эргим ынак эжи Мария арай чорааш херирлиг бо турган.

— Экии, эргим!—дээш ол чечектерни Марияже сунган. Оон суук кара чажын эде суйбап каан. Мария чечектерни хулап ап тура-даа, Кууларның арнындан карактарын ыратпаан. Олар Мергенни ортузунга чедип алгаш, ырак оорту турттаан тавиннаар базымнааннар.

С. ДОРЖУ.

Чогаалчының орук демдеглелинден

ЭРЕС-КЕЖЭЭ МАЛЧЫННАР

Чадаанага чеде бердим. Аалчылар хонар-дүжер бажыңга кадарчылар-биле таныштым мен. Олар мени сурагтап чораан, эрээлимге кирип келгеннер. Чадаана хемниң чанындылары кыдыы дошту бөза булган бадып чыткан. Ынчап орук кыдыынга хар база чыдырартыр эрип чыткан. Часкы кежээ малчыннарга дүштү бергеш, сеткил хандыр хөөрешкен мен. Мен [illegible] боттарының сөс-домаан хевээр дамчыдайн.

ЧАЛАТТЫРГАН

Опус-оол Маншай-оолович Сарыгларның алыс чурту—Чөөн-Хемчик районунда Алдын-Маадыр. Ол черге колхоз тургузунга бээри билек. Хой, инек, чылгы кадарып келген. Эң эки артист кижиниң улус тускай чалап ап турар апарган ышкажыгай. Ынчаарга, эң эки кадарчыны бир чамдык совхозтар база чалап ап турар апарган. Таңды районда «Шамбалыг» совхоз Опус-[illegible] турган. Хемчик хемниң [illegible] кожуруп экелген. Дөрт чыл ажып хой кадарып келген. Чангыс-даа баш хоратпаан! Ужуру чул?

САЙГЫЛГААННЫГ КАЖАА

Таңдының агаар-бойдузу Хемчиктен [illegible]. Мен [illegible] хой кадарып турар черим—бүүрелчин дагларлыг, хар ковчуг кылын чаар болгаш орук безин муңгаштады бээр. Шээр малды кол вургуланында коданга тургузу азыраар. Ол аразында таарымчалыг черге кадарар ужурга база таварыыр. Бо черде малды кыштап хүр ажырар бир чүгула чүве—кажаа боол турар.

Мээң кадарып турар малым кыжын сайгылгааннг кажаага дүнеп хонар. Дүне када кажааның иштинге кире бээр мен. Арай шыдалдыг хураганнар балдыры кошкаан хураганнарны [illegible] дүп кааш, арай шык черлиг сыңдыр сывыртаптар. Сайгылгаан тыражынга, хураганның өң-түзүнү дораан таныттына бээр, ыгап аарынга кедерген таарымчалыг. Улуг кажааның иштинге шаарап халардан бичии кажааны [illegible] кошкак хураганнарны ынаар [illegible]. Оон ынай хүндүс болза кошкак хураган оорүнүң соондан калгып чоруур, чем каап бээрге безин балдыры сиригенип турган. [illegible] каантар. Арыпкан хураганнарның бир хүн үш сүт катап чемгерер мен, ынчанмааже хөөкүйлериниң шаг-шиизи баксырап, деңгели үстүп каар.

Малдың бир багай чүвеге [illegible] лур чүве. Кодалымның иштиболгаш кыдыын дургаар база сылдысталып турар сайгылгааннар бар. Сайгылгаан—мээң мал карактап ажылдаарымга дузалап турар.

КӨРЖЕҢ КОПТАРАРЫ

Чамдык малчыннар бир чылдың [illegible] ниң сүг коптарарлар. Мен бир ак ажып чордата кажааның иштинде көржеңниң коптарып каантар мен. Малдың хонар черинин адаа курган болза соокка белен [illegible] лур. Коптарып алган көржеңни мал баспас хүннээрек черге оваалап алгаш, кыжын оттуларга эки.

Кажааның иштиниң агаары даштын турар агаар-биле бир [illegible]. Ынчангаш кажаада рывыста бүсту үндүр тыртар тускай хоолайлар бар. Ол хоолайларны чоп ажытлап тургаш, кажааның иштин агаарладып турар мен. Малдың хонар черин чаш урттиның кавайып кургаглаары-биле бир демей карактаарга, кончуг таарымчалыг болур.

586 БАШ КЫС ХУРАГАН

Эпир чылын 586 баш кыс хураганны кадара берген бис. Бир кодан хурагавда ийи от иштин кадарчы бар бис. Эжим Сүтдерек Ондар база оон кадайы Чигжитмаа. Эрес-шалыпчы улус. Мен ам 61 харлыг мен. Кадайым Долзатмаа база дузалакчы кадарчы боол ажылдап турар.

Бистиң чымыжывыс өске кадарчыларның [illegible] дөмей боор, ынчалза-даа бистиң хураган кадарып турарывыс бир янзы болгу дег. «Шамбалыг» [illegible] хар чекемейниң-даа кыжын дүжер болза, хураганнарны черге оъткарарын кончуг оралдажыр бис. Малды черниң [illegible] өөредип аарга, белен-селен баксыравас болур.

Чай шагда хураганны семиргирин оралдажыр бис. Аргалыг болза доскаарда белен суг ижиртпейн, чөрден үңүп чыдар кара сүт ажыртыр. Шалыннаг черге оъткарар. Изиг хүнде девааледи каапгар. Куяк чай тоңуп турда, турлаг чоогунда ырак-ырак черлерге хураганнарны одарладыр бис. Аал чанынга кур одарлыг черлерни хумагалап аар бис, чүгле шаг бергеден келгенде ол одарже хураганнар оъткарар. Улуг хары уладуртуптарга, чөр карада-ла демдектен көрүп алган хөвүларже биске бызыглаан далбыылыг тракторну үндүрүпкеш, оон көргүзүп каан [illegible] оъткарар бис.

Деңгели баксыраан хураганнарны сула, чарба, саван-биле үзүктеп чемгергеш, курлап алган чоок одарывыска оъткарар. Адаанда тудуш демир суугулуг доскаарта сугну чыдыткаш, ол хөөкүйлерни эртен, кежээ ийи катап суггарып каар бис.

Бо чылын борбак хураганда бажы хоратпадывыс!».

Хураган кадарчызы Опус-оол Сарыглар бодунуң чугаазын шак ынчаар доосту.

АНАЙ КАДАРЧЫЗЫ САТ-ООЛ

Ам 67 харлыг Сат-оол Тас-оолович Куулар болза «Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун малчыны. [illegible] нындан пенсия белин алырын үттүп алган. Ховар таварылга! Чылгы сүрүгде чүгүрүк аъдын ээзи кижи билир зимир. Малчынның [illegible] лаар палын четкен малчының совхозтуң баштаар чери ажылчын комитеди билир турмук, хамык малчыннарның төрүттүнген хүнүн безин даңзылап алгаш, ынга каап төрүттүнген хүнүн холбаштыр байыр чедирерин, белек сунгаш, сеткилин өөртүрүн албан чоруткан турар ужурлуг. Культураның негеллээн болгаш ёзу-чурму ындыг апарган. Сат-оол [illegible] берди. Кадыр дагларның кадарчы оглунуң бир чугаазын дыңнап көрүңер:

БЕРГЕЛЕР ТУРАР

Мээң төрээн чуртум Шом-Шум. Кара чажымдан тура аңмең аңнап амыдырап чораан мен. Бистиң черге Ишкин колхозу тургустунарга, оон соонда «Сүт-Хөл» совхоз апаарга мал кадарчылап эгелээн мен. Солунну номчуптар кылдыр өөренип алган мен. Солуннарга малчыннар дугайында парлаттынган чүүлдерни [illegible] чоруктарны магадап каан болур. Мал малдап чоруур кижи [illegible] таваржып чоруурун арай ойзур боор чүве-дир.

Бистиң черге дага чок кижи өшкү кадарып шыдавас. Ийи бистиг, үш бистиг, дөрт бистиг, беш бистиг дагаларым бар. Улуг-Даг деп черге өшкү кадарчызы Сүге Ондар кыштап чыткап чүве. Алыс боду кончуг эрес аңчы чораан кижи.

Өшкүлерин хүндүскү одарындан аал кодапынче сүрүп эккелген. Кежээ апарган. [illegible] тарар дээш кожазында бир аалдан демир-хүүрек ачылап алыр дээш, базып чорупкаан. Орукка дүн дүжүрген. Турут [illegible] оруктап бар чыткаш, тайып [illegible] лып баткан. Оон бээр ийи чыл ажып тур. Чүс метр хира черге чүглүп баткаш, өшкү кадарчызы Сүге Ондар амызындан чарыыган... Ол ынчаар аът өртээр өрген безин чок чер. Чүүктүг мал безин эртер арга чок кадыр орап. Хөөкүйнүң мөзээ сөөгүн өөндөн түре даг ниинде дээр бир өелек [illegible] шудуп каан бис.

Ынчалдыг оруктарлыг хайының черле чурттап турар малчыннар [illegible] черле хандыг бергелер турбас дээрил?».

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

Үргүлчү өшкү кадарып келген мен. Өшкү мал те-биле төрелдешкек мал. Оон онзаган чүвези—кадыр дагларлыг черге кончуг амырап чурттаар. Сула, сиген херектевес, чериниң оъдун оъттаар.

Өшкүнүң турар чери база тускай болур. Дөрт хонаштыг мен. Күзег чуртум—Кара-Хем, кыштаг чуртум—Чинге-Бажы, чазаг чуртум—Шивилиг-Хонаш, чайлаг чуртум—Калыр-Белдир бо-ла.

Өөм ээш кадай-биле 238 баш анай кадарып турар мен. Бо чылын «өскүс анай» безин оскунмадым. Дагамны кедип алгаш, анайларым кадарып чоруур мен. Кыжын соок үеде анайларны [illegible] че үндүрер мен. Оон эртежик киирип келир мен. Берге чүве болза ананы өдекче кииреры болур. Кырлаңнар кырындан довуп чорааш, хая-дашты долганып чорааш, алтырып-дангырып чорааш, арай боорда анайларны [illegible] лар. Орайтай бээрге, чаңыган [illegible] дээн өөредип аар мен. Бир кончуг аныыладыг чүве: үстүнде чораан анай бир дашты чуур базыптарга, адаанда чораан ананы соп каантар таварылгалар турар. Хая-даш аразында үүр дээр ак довурак бар.

Үүрүү чиипкен өшкү дораан сырынгыл бээр, оон эъди кыпкаш, олуп каар. ол бир кончуг айыылдыг. Өшкүнүң кадарып чорааш, үүрден чайладыр дээш кончуг кызар кижи мен.

Мээң кадарган өшкүлерим—анайларым дүс чылгап амдазынга [illegible], оон ынай чүүү-даа херектевестер. Мээн өшкүлерим мяш бажы кыргып чиир, агы-кацгы шилип оъттаар. Ынчангаш баш саны белен хоравас!

Эрес-кежээ кадарчыларның чугаа-соодун дыңнааш, [illegible] шинээм ала-чайгаар сергеп келген.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ИРКУТСКИГЕ ОЙНААРЛАР

Республиканың бирги чер база «Хая-бөмүк» клубтуң шаңналы дээш өөреникчилерниң аразында футбол маргылдаазы Кызылда «Совет Тываның» 5 чылы стадионга дөрт хүн үргүлчүлээн. Аңаа Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довурактың болгаш Тываның өске-даа хоорай суурларының школачыларының шилиндек командалары ужуражкан.

Аңаа футболистер ийи бөлүк аайы-биле ойнаан. Хүннүң-не [illegible] командалар тиилелгени чедип ап, сан талазы-биле өскелерин [illegible]. Ийиги [illegible] Кызылдың «Енисей» (бирги бөлүк), Барыын-Хемчиктиң «Эвилел» (ийиги бөлүк) командалары барык аштырыышкын чок ойнап келген.

Маргылдааның сөөлгү хүнү. Кызылдың «Енисей» командазы-биле Кызыл-Мажалык ортумак школазының футболистери бирги чер дээш ойнааннар. Өске өөрүн мурнаан бо командаларның ужуражылгазы [illegible] Барыын-Хемчиктиң «Эвилел» командазы [illegible] халдап, 2:0 санны [illegible]. Ынчалза-даа [illegible] Барыын-Хемчикчилер ол саннарны дыка бергедешкин-биле чаалап ап турган.

Маргылдаа доозулган. Барыын-Хемчиктиң «Эвилел» командазы [illegible] 3:1 санга үткаш, ук маргылдаага бирги черни ээлээн. Бо команда удавас Иркутск хоорайга болур зона маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган.

Ийиги болгаш үшкү черлерни Кызылдың «Енисей» биле Тес-Хем районнуң командалары үлешкеннер.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчиктиң «Эвилел» командазының составы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Эмчиниң сүмези

ДИЗЕНТЕРИЯДАН ААРЫВАС ДИЗЕ...

Дизентерия — ижин-шөйүнгүнүң халдавырлыг аарыы. Оон тывылдырыкчызы хензиг микробтар болур. Дизентерия дыка хөй чурттарда узуткаттынмаан аарыгларның бирээзи. Ооргал назы-харның барымдаазы чокка кижи бүрүзү аарып турар болгаш бирден ийи хар назылыг уруглар чайгы, күскү үелерде эң хөй аарып турар.

Аарыг халдавырлыг болгаш оон тарадыкчызы аарыг кижи. Дизентериядан аарывайн турар-даа болза кымалаа үезинде организминден дизентерия бактериязы тывылган болгаш олла аарыгдан хоочураан кижилер долгандыр турар кадык кижилерге айыылдыг. Ынчаар аарыг кижилерниң ниити байдалы эки болгаш аңаа ажылдап чорүп, боттарын аарыг мен деп санавайн чоруурундан кадыг ажылдап турар эң өөрүнүң аразынга дизентерияның микробтарын тарадып туржун билбестер. Ол ышкаш ук аарыгдан аарый бээриниң кол [illegible]. Чүгле, чугдунмаан хирлиг ногаа, кат-чимис, фрукт аймаа, хайындырбаан сүт болгаш сүттен кылган эргажираан чемнер хамааржыр.

Чайгы үеде ижин-шөйүнүг аарыгларының тарадыкчылары — сээктер. Олар чүгле аарыг тарадыкчылары эвес, а ажылга, дыштаныышкага, чемненириңге улуг шаптыктап турар. Сээктер ужуп чоруур чалгыннығ болганда 1—2 километр черни чайлыг эртип, бир черден өске черже хоралыг микробтарны тарадып, эң хирлиг черге чыглырлар.

Чүгле чурттакчы бажыннарын арыг-силиг тургузуп, аъш-чемни сээктерден камгалаарындан аңгыда, ажылдап турар черлеринге сээктерни узуткаары, оларнаң камгаланыры чугула.

Дизентериядан кижи хемерген аарыыр. Оон баштайгы демдектери: эът изиир, ижин холчок долгалып аарыыр, хан холумактыг суук чүүл кулу олуруур, кижиниң шаг-шиизи суладаар. Ынчангаш организми кошкак кырганнарга болгаш чаш уругларга бо аарыг дыка аар эртер. Аарыгның баштайгы демдектери көстүп келген дораан эмчиге баар, эмнелгеге чыдып эмнетир.

Аараан кижи чоорту сегиир. Чамдык кижилер сегий берзедаа чедир эмнетпээнинден дизентерия палочкалары организмге артып каап, хоочурай берип болур.

Дизентериядан аараан кижиниң [illegible] [illegible] дезинфекциалаар.

Эмчи сүмезин чокка болур эм [illegible] айыылдыг.

Дизентерия эмнээни [illegible] аарыглардың [illegible] болганда, аарыы дораан эмчи чалап, эмнелгеге чыдып алганы дээре.

Бистиң [illegible] дезинфекциялыг [illegible] ижин-шөйүнгүнүң [illegible] аарыгларны, оон иштинде дизентерияны болдурбас дээш көскү ажылдарны кылып чорудуп турар. Оон-биле кады дизентериядан аарывас дээш кижи бүрүзү профилактиктиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Ада-ие бүрүзү ог-бүлеге арыг-шевергни сагып, аңаа уругларны чаңчыктырары кончуг чугула.

Ыланғыя кат-чимис, ногаа быжып эгелеп турар үеде кижи бүрүзү оларның чаагай амданынга алзып, чиксээр болгай. Базардан садып азы огородтан чыып алганы ногаа, кат-чимистиң чугбайн ажыглап болбас! Уругларны дашты чемирип болбас.

Амы-хуунуң болгаш ниитиниң арыг-шевергни сагыыры дизентерияга удур эмчит дээрзин утпаңар.

В. ТАШТАНДИНОВА,
эмчи.

Чаагайжыдылга

АГИТКВАРТИРАЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районда Карл Маркс аттыг совхозтуң төвү Ийме суур чыл келген тудуг эзүн, чайлырап турар болгаш кудумчуларында тудуг-суур немежип турар. Оон-биле кады иймежилер төрээн суурун чаагайжыттынган, арыг-шевер кылдыр тургузар дээш кудумчуларда бажыңнар девискээрлеринге чыл санында янзы-бүрү тарымал үнүштерни, чечектерни олуртуп турар. Сууруң херекчилер [illegible] (даргазы О. С. Саргаа) чаагайжыдылга айтырыгларынче чүгле кичээнгейни угландырып турар болгаш ол талазы-биле элээн ажылдарны кылып чорүткан. Чаагайжыдылга айтырыгын суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралдарынга чаңгыс эвес удаа чугаалажып, кылыр ажылдарның тодаргай планын тургускан, ук ажылды ол ёзугаар чорудуп турар.

1978 чылдың чазынында суурнуң чурттакчыларының кужу-биле Ленин кудумчузунуң школа, албан черлериниң девискээринде бар тарымал үнүштерниң кырынга 745 янзы-бүрү ыштарны немей олурткан, 58 өрэге чечектерни бажыңнарының чанында тараан. Мооң мурнунда чылдарда суурнуң чурттакчы чону ногаа, картофель тарып өстүрерин [illegible] салбайн турган. Эрткен чылдың чазынында безин чүгле сес өреге картофель тарып өстүрген. Чурттакчыларның бажыннар девискээринге огород тургузуп ногаа, картофельди өстүрери-биле аңаа өреге бүрүзүн идепкейлиг киириштирер дугайында айтырыгны суурнуң херекчилер хуралынга чугаалашкан болгаш агитквартиралар ортузунга социалистиг чарышты чарлаан. Агитквартиралар чарыштың негелделери-биле түс-түста тарыышкаш, оон күзээлдезин херек кырында бадыткаар дээш ажылды күштелдирген. Бо эрткен чазын элээн хөй өреге картофельди, ногаа сиймаан олуртуп алган. Оон-биле кады херимнериниң иштинде чечек тарываан чурттакчылыг бажыннар бистиң суурда чок деп чугаалап болур. Бо ажылдарны чогумчалыг чорудар дээш суурнуң херээженнер чөвүлели агитквартираларны демнештир боттуг хемчеглерни ап чорүткан. С. Ондар, М. Түлүш, Б. Ондар, И. Ондар, О. Ондар оларның удурткан агитквартиралар чаагайжыдылга ажылынга идепкейлиг киржип, бажыңнар девискээрин кылдыр чаагайжыттынган турзун дээш улуг ажылдарны кылып чорудуп турар. Ук агитквартиралар чаагайжыттынганы дыршуду.

Суур чаагайжыдылгазынга улуун киириштирип чурттап олурар оран-бажының долгандыр шевергиң херимнеп, ногаан салчыгашты өстүрүп алган, хостуг шагынга [illegible] чорудун турарлар бисте хөй. Суурнуң чурттакчылары М. Чигжит-оол, Я. Сат, М. Дувен-Байыр, Ч. Ондар, О. Шаравии оларның бажыннарының девискээриниң арыг-шевери, чаагайжыттынганы эки. Үстүнде ады киргеннерниң бажыннарының [illegible] таштар кижиниң кичээнгейин чайгаар-ла хаара тудар бээр, ында 15—20 чедир янзы-бүрү тарымал үнүштерни, чечектерни олурткан.

Чаагайжыдылга ажылынга кылдынган ажылдар-биле чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар чок деп болбас. Суурнуң чонунуң чурттап турар чери ногаайлыгы, арыг-шевер тургузар дээш кызымак ажылдап турза-даа, ол айтырыгны тооп чок көөр, бажыңнарының девискээрин чаагайжытпас ийи-чангыс ог-бүлелер бистиң аравыста бар.

Чайын тараан ыштарның ажаалда-суггарыгларын узуктелдирбейн, күштелдирери чугула. Суурнуң кудумчуларынга буга суун бадырар дээш иймежилер нефти организациязы болгаш [illegible] ажылдарны кылган. Кудумчуларда агып бадып чыдар сугну чогум канчаар ажыглап турар бис? Кок-Теректиң адыры, үстүү бугаларының дозунде суг өйлекчилери бар-даа болза, оон суг хөлүн эртир хөй агып, суг бугазының [illegible]. Оон уламындан Ийме суурнуң Ленин, Тайбын, Кежээ кудумчулары суг-биле долган [illegible] машина-техника [illegible] берген чыдар. Бо чайын чыдар байдал база ындыг. Ынчангаш кедээ Совет бо айтырыгны кичээңгейге ап, кайы-хамаан чок агып бадып чыдар сугну тарып олурткан ыштар дестеринче таарыштыр аксыр талазы-биле хемчег алыр болза эки.

А. ОНДАР.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы

1978—1979 өөредилге чылында ХҮНДҮСКҮ, КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ салбырларынга дараазында факультеттерге студентилер (бирги курска) хүлээп алырын чарлап тур:

Үлетпүр болгаш чуртталга тудуу (1202).

Автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы (1609).

Доосқан ортумак эртемниң хамаатыларын институтка хүлээп алыр: **хүндүскү салбырга—35 хар чедир, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынга—назы-хары хамаан чокка.**

Билдирипшкиннерни болгаш кирериниң экзаменнерин дараазында хуусааларда киирер болгаш дужаар:

Хүндүскү салбырга кирерлерге—билдирипшкиннерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр, кирериниң экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар, кирир санааларының хуусаазы — август 21-ден 25-ке чедир;

Кежээки салбырга кирерлер билдирипшкиннерни июнь 20-ден август 31-ге чедир бээр, кирериниң экзаменнерин сентябрь 1-ден 10-га чедир дужаар, институтка кирир санаарының хуусаазы—сентябрь 11-ден 20-ге чедир;

Бот-өөредилге салбырынга кирерлер билдирипшкиннерни август 31-ге чедир бижиир, кирериниң экзаменнерин—сентябрь 1-ден 10-га чедир, кирир санаары—сентябрь 11-ден 20-ге чедир.

Институтка кирер кижилер кирериниң экзаменнерин физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение) дужаар.

Ортумак школаны алдын, мөңгүн медаль-биле доосканнар ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черин шылгарал-биле доосканнар дээди өөредилге чериниң көргени ёзугаар кирериниң экзаменнерин бир эртемге дужаар. Ол эртемге кирериниң экзаменин «кончуг эки» демдек-биле дужаар болза өске эртемнерге экзамен дужаарындан хостаар, бир эвес «эки» болгаш «ортумак» демдектерни алыр болза дужааза чогуур бүгү эртемнерге экзамен дужаар.

Институтка кирип турарларны конкурс ёзугаар шилип алырда, кирериниң экзаменнеринге алган демдектериниң ниити баллын болгаш ортумак эртемни алганының документизинде демдектерниң арифметиктиг ортумак баллын барымдаалаар.

Билдирипшкинни институттуң ректорунга бижиир болгаш шилип алган факультедин айтыр, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика сумези кожар, ону бүдүрүлгениң удуртукчузу, партком секретары азы профэвилел организациязының даргазы бүзүреткен турар, а ортумак школа доосканнарга—директор, класстың удуртукчу башкызы, комсомол организациязының секретары бүзүредир. (Чепсеглиг Күштерниң хүрээлециинден халашканнарга шериг кезээниң командирлериниң характеристиказын кожары албан эвес). Билдирипшкинге бышкан билиглиниң аттестадын (бодув), тускай ортумак өөредилге черин дооскан—дипломну ушта бижээн дипломну, борт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, күш-ажыл [illegible] ушта бижээн, № 286 хевирниң эмчи шынзылгазын кожар паспортун, шериг билетин боду экээр.

Документилер кошкан билдирипшкинни: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, КПИ-ниң Кызылда филиалынче, хүлээп алыр комиссияже чорудар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Цирк—уругларга».
11.35—«Анаа космос». Документалдыг телефильм. 1-ги фильм—«Профессия № ...»
12.35—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
13.35—13.45—Чапсар.
13.45—«Сибирьде болгаш Ыракты Чөөн чүкте». Кинопрограмма: «Эжиң Барыын Сибирь», «Мээн суурум бо», «Нептунуң фабриказы».
16.30—«РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Райков ырлаар». Фильм-концерт.
17.10—«Аныяктарның адрези».
17.55—Уругларга фильм. «Саакттың чайы». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.
19.15—Телемедээлер (орус дылда).
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—С. Прокофьевтиң, А. Хачатурянның, Д. Кабалевскийниң чогаалдарындан концерт. Кинематографияның бурун оркестри ойнаар. Дирижеру—РСФСР-ниң улустуң артизи Э. Хачатурян.
20.00—«Совет телевидениеде Великобританияның неделязы». «Ковентри-Волгоград — төреллешкен хоорайлар».
20.30—«Уильям Шекспир». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги серияы. Искусствоведение доктору А. А. Аникста кирилде сөс чугаалаар.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. «Шахтер» — «Локомотив». Донецкиден дамчыдылга. Төгерик—медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

19.00—«Боттарының нуралыырлары». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Мал [illegible] дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Ильинский Зощенко дугайында». Телефильм.
[illegible]—«Июнь полонезе». Документалдыг телефильм.

АГААР

Бөгүн республиканың кожууннарда үүлүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чүк углаашыныг хаттың дүргени секундада 6—16 метр чедер. Агаарның температуразы 24—29, чамдык районнарга 13—18 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮНЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде ог-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Арга-арыг баладазы» 10.30, 12.10, 13.50, 15.30, «Кат-нем болунар!» 17.10, 19.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Кызыл дипкурьерлер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Аныяк Робин Гуд» 15.00, «Каргыс шагдаа кадылангаа» 16.50, 18.40, 20.40 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Ужуражыышкын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17331 Чагыг № 2136

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01802.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (10764) | 1978 чылдың июль 19, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«Салют-6» — «Союз-29» — «Прогресс-2»: шинчилелдер уламчылавышаан

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» космос комплекизиниң иштинде Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң ажылы бир ай болган.

Июль 17-де «Кристалл» агрегатка баштайгы технологтуг шенелдени доозкан. Ону «Салют-6» станциязынга чүък сөөртүр «Прогресс-2» корабль чедирип келген. Шенелдениң сорулгазы болза чартык дамчыдыкчы материалдарны алыры болур. Оон мурнуу чарыында космонавтылар ол агрегатты эптээн болгаш ажылдаарынга белеткээн. Эң таарымчалыг ажылды хандырары-биле кылган бүгү операцияларны автоматтыг күүседип кылган. Дензи чок байдалга эң-не баштай монокристаллды тургузарын капсуланы электри-биле изидер камерага шымчедип тургаш, боттандырып чоруткан. Орбитаның комплекизиниң иштинде ажылдап турар ийи технологтуг агрегаттар бар. Шлюз камеразында турар «Сплав» деп агрегаттан ылгалыштыр «Кристалл» станцияның аргыжар кезээнге туруп турар.

Июль 17-де космонавтылар септелге ажылын кылып, ам болур шенелделерге фотоаппараттарны белеткеп алганнар.

Хүннүң ийиги чартыында «Сплав» агрегатка дамчыглиг технологтуг шенелдени пландаан.

Медицина контролюнуң сан-түңү-биле болгаш экипажтың илеткелдери-биле алырга, Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшылы байдалы эки. Командирниң судалы минутада 65 катап, бортинженерниң судалы 60 катап согар. Дамыр базымышкынының хемчээлдери мөңгүн суугуг чагының 120/65 болгаш 130/60 миллиметринге дең.

Чер чоогунуң орбитазында эртем шинчилелдериниң программазы чедингкинниг-биле күүседилип турар.

ЭҢ ЧУГУЛА ЗВЕНО

Бөгүнгү эң чугула звенозу партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин, ролюн улам бедидеринче, оларны быжыглаарынче партия доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXV съездизинге партиянын Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Амгы үеде партия эге организациялары бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге идепкейлиг салдар чедиоер, коллектив бүрүзүнге демниг ажылдаштың болгаш чогаадыкчы дилеп тывыышкынның байдалдарын тургузар дээш, кижилерни кижизидер, оларның ажылдажының, амыдыралының байдалдарын экижидер дээш доктаамал сагыш салыр ужурлуг».

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республиканың партия эге организациялары сөөлгү чылдарда идея болгаш организас талазы-биле улам быжыгып турар. Амгы үеде республикада 450 ажыг эге организация бар. Оларның составында 290 бригада, цех парторганизациялары болгаш 254 партбөлүктер бар. Олар күш-ажылчы коллективтерге партияның политиказының шуут боттандырыкчылары, массаның ёзулуг организакчылары болгаш башкарыкчылары-дыр.

Парторганизация бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзи, оларның авангардчы ролю коммунистерниң идепкейинден, оларның санындан, шынар составындан улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш сөөлгү чылдарда партия Кызыл хоорзомунуң болгаш райкомнарның база эге организацияларның талазындан бо чугула айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Маңаа холбаштыр чиженти көрзээлиңер.

Ийи чыл бурунгаар «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводунга партия эге организациязы (секретары С. Сапова) тургустунуп турар үеде оон үчёдунга чүгле 8 коммунист турган. Ындыг эвээш кижи чаа бүдүрүлгениң бүгү талаларынга, оон хөй санныг коллективинге партийниң салдарны чедирери берге болуру чугаажок. Ынчангаш партия эге организациязы мурнакчы ажылчыннар-биле бодунуң хүрээлеңин өстүреринче доктаамал кичээнгейни салган. Ам оон үчёдунда 19 коммунист болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар бар. Эге организация сан-даа, шынар-даа талазы-биле улам өзүп быжыгып, бүдүрүлгечи коллективке организакчы болгаш башкарыкчы улуг күш болу берген. Оон ачызында завод республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунга доктаамал кирип келген болгаш өңгү беш чылдың үшкү чылының планын хуусаа бетинде—ССРЭ-ниң Чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседир деп бедиткен хүлээлгени алгаш, ам август айның үлүүнде ажылдап турар. Мында ажылчыннарның политиктиг болгаш техниктиг сайзыралдын, оларның ортузунга социалистиг чарышты эки организастаан. Хөй-нитти организацияларының болгаш профилактика чөвүлелиниң ажылын күштелдиргениндэн күш-ажылдың база хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чорук коллективте дыка эвээшкээн.

Күш-ажылчы коллективтиң дайынчы өзээ, ында чорүттунуп турар бүгү ажыл-херектиң ёзулуг организакчылары болгаш башкарыкчызы болу берген, үстүнде кыргүсенивис дег партия эге организациялары бистиң республикада эвээш эвес. Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде, «Шамбалыг» совхозта, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинатының энергоцегинде болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организацияларын ындыгларга хамаарыштырып болур. Олар мурнакчы ажылчыннар-биле боттарының хүрээлеңин доктаамал немеп өстүрбүшаан, бүдүрүлгеге болгаш хөй-нити амыдыралынга коммунистерниң авангардчы ролюн, идепкейин улам бедидеринче, кижилер-биле ажылды күштелдиреринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Ынчалзажок чамдык партия эге организацияларында коммунистерниң саны чыл-чылы-биле өспейн турар болгаш коллективке оларның партийжи салдары кошкак болуп турар. Каа-Хем районнуң чамдык улуг совхозтарында партия эге организацияларында коммунистерниң саны эвээш болуп артпышаан. Кызылда алды чүс ажыг кижилиг «Тудуг кезектери» комбинатта чүгле 30 хире коммунистер бар. Ол ышкаш сүт заводу, № 1, 3 АТБ-лер, Кызыл тудуг эргелели, «Енисей» совхоз ышкаш коллективтерниң партия эге организацияларында коммунистерниң саны көвүдээрден, харын эвээжээн.

Бистиң партиявыстың үндезини, оон эң чугула звенозу — партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзинден, болгаш инициативалыг ажылындан ажыл-херекке партийжи удуртулганың деңнели шуут хамааржыр болгай. Ындыг турбуже республиканың амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге тудуг участогу, амыдырал техниказы септээр ательези, Тыва трансэргелелиниң техниктиг ажаалда станциязы, Кызылдың балык заводу ышкаш бүдүрүлгелерде амдыгаа чедир партия эге организациялары безин тургустунмаан. Маңаа холбаштыр партияның Кызыл хоорзомунуң организастыг килдизи боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының негелделеринге дүүштүр партия эге организацияларын улам быжыглаарынче, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидеринче доктаамал сагыш салыры — СЭКП хоорзомунуң болгаш райкомнарының база парткомнарының эң чугула сорулгазы болур. СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга ол айтырыгже база улуг кичээнгейни угландыргаш, колхозтарның болгаш совхозтарның, а ол ышкаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбашкан тудуг, агроүлетпүр, мелиорация, болбаазырады ажылдап кылыр бүдүрүлгелерниң база өске-даа албан черлериниң партия эге организацияларының ролюн бедидериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Кандыг-даа ажыл-херекке партийжи удуртулганың деңнели, массаларга организакчы болгаш идей-политиктиг ажылдың чедимчиини партия эге организацияларының ролюндан, оларның дайынчы арга-шинээзинден улуу-биле хамааржыр чүве таладе, оларны бүгү талазы-биле быжыглаарының, ажылының арга-методун база стилин доктаамал сайзырангайжыдарының айтырыглары — партия комитеди бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

ШЕФ ОРГАНИЗАСТААН

Бо хүннерде ниитиниң малынга чем белеткели Бай-Тайга районнуң совхозтарында калбарып турар. Районда ниитизи-биле 29 звенода, 6 бригадада 330 ажыг кижи хаара туттунган, мал чемин белеткеп турар. Июльдуң 15-ке чедир ажыл-агыйлар 156 тонна сигенни, 59 тонна бүдүк-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Сиген кезиилдезин «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери өскелерден шалыпкын чорудуп турар. Олар 110 тонна сигенни белеткээн. «Мурнакчы» совхоз 33 тонна сигенни, «Бай-Тал» совхоз 28 тонна бүдүк-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Эрткен субботада болгаш воскресеньеде СЭКП райкому база райкүүскому район төвүнде бүгү албан, организация черлериниң ажылдакчыларын ниитиниң малынга чем белеткээринче мобилизастаан. Шефтээр албан, организация бүрүзүнге ийи хүн дургузунда белеткээр мал чеминиң онаалдазын баш удур берген болгаш ажылды билдилиг организастаарын ханлырган. Ийи хүнүң шевинге Тээли сууруңуң 17 албан, организация черлериниң шуптузу 204 кижи сиген белеткээринге ажылдаан. Олар 35 тонна сигенни ажыл-агыйларга белеткеп берген. Шеф ажылы бедик организастыг, үре-түңнелдиг болуп эрткен. Аңаа ылангыя районнуң коммунал ажыл-агый конторазының (эргелекчизи Аймаа Даваа) ажылдакчылары 2 тонна сиген белеткээр онаалдазын 4 тонна, суттарылга системазының эргелелиниң (начальниги Хертек Сайзакпан) коллективи 3 тонна сиген белеткээр онаалдазын 3 тонна 400 килограмм кылдыр күүседип, шефке эң идепкейлиг киришкен. Ийи хүнүң шефинге мурнакчы болган коллективтерни ажылдың түңнелинде шаңнап мактаан. Ындыг шефтерни моон соңгаар үргүлчү практикалаар деп шиитпирлээн.

Кандааштыг ужурунда район девискээринден сиген шоолуг үнмээнин барымдаалааш, совхозтар мал чеми белеткээр кижилерин Бии-Хем районнуң девискээринче чоруткан. Ынаар 60 ажыг кижилиг 4 бригада июль 4-те-ле чоруткан болгаш мал чеминиң белеткелин эгелээн. Ол бригадаларны эргежок чугула техника-биле хандырган. Оларны специалистер баштап турар. «Өөк», «Саян», «Хадын» совхозтарының девискээринден сигенни кезип, удур тырып бооралдааш, дораан-на чүдүрүп чорудуп турар.

Х. СЕРЕНЕЙ,

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда килдизиниң эргелекчизи.

Кыргылданы организастыг доозар

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

«Барлык» совхозтуң Аксы-Бартык салбыры арбын хойлуг. Салбырда 19 кошанда ниитизи-биле 9130 хойнуң бөгүнге чедир 7345-и кыргыттынган. Салбыр күрүнеге 17 тонна дүк садар планныг.

Бо чылын агаарның байдалы элээн таарымча чок болганы-биле кыргылда орай эгелээн. Кыргыттынган хой бүрүзүнден 1,2 кг дүктү ап, шупту 7 тонна ажыг дүктү прессээш, күрүнеге дужааган. Кыргылда пунктузунда 48 электриниг хачы бар. Ол ышкаш 53 кижи хол хачызы-биле доктаамал кыргып турар.

Электриниг хачыларның таарыштырыкчылары Ооржак Семис-оол, Николай Хертек, Геннадий Хомушку эки ажылдап турар. Кыргыкчылардан Ооржак Караш, Анна Саая, Чамбал-оол Кара, Маруся Саая, Сарыглар Дакаа, Иргит Модаган. Иргит Хевек олар хүн нормазын 110—120 хуу күүседип, боттарының кыргаан хойларынга кежиннин кылбайн турар. Дүктү прессеп, шоодайлаар ажылдарны Владимир Хомушку, Константин Ооржак олар база-ла эки күүседип турар. Кыргылда пунктузунуң эргелекчизи коммунист Мария Сурунотовна Хертек ажылды эки башкарып турар.

Кыргыкчыларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Эң эки кыргыкчы дээш акша шаңналдарын 20, 15, 10 рубльге доктаадып тургускан.

Оон-биле чергелештир чамдык четпестер база бар. Кыргыкчыларны таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Дүштеки чемни организаставаан. Хөй кыргыыр черниң ишти хирлиг, пунктуда хаяз солуп, плакаттар, көргүзүг самбыралы дээн ышкаш чүүлдер чок. Бо талазы-биле ажылды салбырның баштаар черибагай организастаан.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

ИЙИ ПУНКТУДА

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозта ийи кыргылда пунктузу бар. Совхоз төвүнде электриниг 42 хачылыг, Тойлукта 18 хачылыг агрегаттар ажылдап турар. Кыргылдага хүн бүрүзүнде 65-70 кижи киржип турар.

Совхозта шупту 23.500 ажыг хой санаттынып турар. Бо хүннерге чедир 8 муң ажыг хойну кыргааш, 16 тонна ажыг дүктү алган. Ортумаа-биле бир хойга 2 кг дүк онаажып турар. Совхоз бо чылын күрүнеге 72 тонна дүктү дужаар планныг. Оон иштинде чартык чылда 6 тонна дүк садар тургаш, 11 тоннаны садып, планын ажыр күүсеткен.

Кыргааш сорттап, савалаан дүктү дораан-на күрүнеге дужаары-биле дүрүп чоруттунуп турар. Кыргыкчылар бо чугула ажылды дүргэн доозары-биле темпини дүргедеткен. Галина Биче-Олаан, Биче-оол Эникпен, Шаннаа Биче-кыс, Бунгаа Мар-кыс, Хуна Анчымаа олар хүнде 65-70 килограмм чедир дүктү кыргып, нормазын ажыр күүседип турар.

С. ДУВАА.

Кызыл район.

Кызылдың «Тудуг кезектери» заводтуң арматура цеги оңгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыының планын чедиишкиниг күүсеткен.

ЧУРУКТА: цехтиң мурнакчы ажылчыннары А. Логинов (солагай талазында) биле В. Исаков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотоzу.

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң кыргылда пунктузунда бо хүннерде ажыл хайнышкыныг. Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан, оон түңнелин хүн бүрү үндүрүп турар. Аңаа комсомолчу Алексей Хомушку бирги черни каш удаа чаалап ап келген.

ЧУРУКТА: кыргыкчы А. Хомушку ажыл үезинде.

Х. МОНГУШТУҢ фотоzу.

Партия организацияларында

РАЙКОМ, ШЫНАР ПРОГРАММАЗЫ

Ленинградтың эң улуг дээн үлетпүр районуМосква районда Шынар демдээн каккан кылыгларның саны үш катап көвүдээн. Ону чедип алырынга аңаа ийи чыл мурнунда ажыглап эгелээн система — продукция шынарын чедип алырының девискээр ниитизиниң системазы дузалаан. Хүндүлүг беш-адырлыг кылыгларны көвүдедирин бүгү район девискээринге пландап турар.

Продукцияның техниктиг деңнелин бедидериниң пландарын — күш-ажылчы коллективтерниң күүседиринге дузалаар дээш партия райкому бүгү күштү салып турар. Районнуң эң кол фирмалары хожудап турар бүдүрүлге черлерин шефке алган. Чижээ, «Электросила» каттыжышкынының «Чаа кылыг саныпга-ла — Шынар демдээ!» дээш ажылдап турар специалистери бүдүрүлгениң контрольдаарының болгаш уттап-башкарарының таарымчалыг аргаларын ажыглаар талазы-биле шефтеп турар черинге дузалашканнар.

Эң эки ажылдыгларның дуржулгазын үргүлчү түңнеп, нептередип турар. Партия райкомунуң саналын ёзугаар коллективтерде «Шынар хүннери» эрттирип турар.

Түңнелдерин дораан-на деңнээр болгаш хожудап турар бүдүрүлге черлеринге эки салдарны чедирер дээш, районда шынарның чаңгыс аай коэффициентизин доктааткан. Баштайгы дужааткын-биле хүлээткен продукцияның, хүндүлүг беш адыр демдектиг кылыгларның үлүг-хуузун ол барымдаалап коор.

Шынар талазы-биле ийи чергениң бүгү продукциязын ол районда кылбастай берген. Үш чүс ажыг кылыглар, оларның иштинде күчүлүг генераторлар, электри моторлары, приборлар, идик-хептер шынарның эң бедик чергезин алган. Чоокку чылдарда бүгү-ле кылыгларны шуптузун эң бедик категориялыг кылдыр бүдүрүп үндүрериниче чүткүп турарын СЭКП райкому дыңнадып турар.

Москва районну дээрге, Ленинградта дээди категорияның кылыгларын бүдүрериниң талазы-биле эң бедик деңнелдиг чер апарган.

М. МИХАЙЛИЧЕНКО.
Л. ПОЛИЩУК.

Ленинград.
(СЭТА-ның корр).

ДЕЛГЕЛГЕ ХАГДЫНГАН

Аъш-чем үлетпүрүнге болгаш гадыг черлеринге таарыштыр кылган дериг-херекселдерниң делегей көрүлдези Москвага боор эртти. Делгелгениң 23 чурттарының киржикчилери ол делгелгениң тудугу июль 17-де дужаарган.

Чүс-чүс муң москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары кижилерниң хүн бүрүде ачы-дузазын көрүп турары эң [illegible] хандырылгага дериг-херекселдерин ийи [illegible] иштинде [illegible].

[illegible] бүдүрүлгеге [illegible] турар машина [illegible] тударының болгаш бараалгаарының [illegible] черлелештир [illegible] негелде-херегледериг хандыларын улам калбартыры боор турар. [illegible] кежигүннери [illegible] Москвага болган ол күрүлдениң каржыкчылар бүгү чурттарның фирмаларының специалистери [illegible] «ССРЭ-ге кылган» деп бижиктиг дериг-херекселдери [illegible] үнелеп көрген.

[illegible] социалистиг чурттарның делгелгелери чаа техниканы кавчаар тургузуп [illegible] барганнарны [illegible] программаның [illegible] кылган [illegible] болган. [illegible] фирмаларының делегей дериг-херекселдери [illegible] болган.

«Инпродторгмаш-78» деп ол делгелгениң [illegible] [illegible] Москвага [illegible] [illegible].

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаковтуң 1978 чылдың июль 17-де 61 [illegible] [illegible] [illegible] дыңналып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible].

1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Федор Давыдович Кулаковтуң оршээлдерин организастаар чазак комиссиязын [illegible] составтыг тургузаар: А. П. Кириленко (даргазы), В. В. Кузнецов, М. В. Зимянин, З. Н. Нуриев, Г. Г. [illegible], В. Н. [illegible], В. М. Рябиков.

2. Ф. Д. Кулаковту Кызыл шөлде Кремльдиң ханазынга оршээлээр.

СОВЕТ ЧАЗААМ АВЫРАЛЫ

Ийи органниг Совет Тываның бо чылгы баштайгы Конституцияны хүлээп алганы уттундурбас тоогулуг болуушкун болган. Бо [illegible] мен база улуг өөрүшкү-биле үгкүн хүлээп алгаш, ам оон авыралдыг ачы-дузазының дугайында бодумнуң чамдык бодалдарымны илереткейн.

Тыва АССР-ниң чаа Конституциязы ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларынга дүүштүр тургустунган. Бо Конституцияларның ачызында бистер онак-хеглуг, [illegible] чурттап чоруур-дур бис.

Тываның Конституциязының 54-кү чүүлүнде **«Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хулээлгези болгаш алдарының херээ»** — деп бижээн.

Тээли ортумак школага 8 классты дооскаш, тудугжу болур [illegible] өөренип киргеш, ону 1963 чылда дооскан. Оон келгеш, Ак-Довурак хоорайның тудугларының чанаан салчып ажылдап эгелээш, бо хүннерге чедир шилип алган мергежилим-биле ниитилелге ажык-дузалыг көргүзүп ажылдап, чурттап чор мен. Мергежилим [illegible] ниитилел чурумунга ак сеткилдиг, алдар-аттыг ажылдап чоруурумга өөрүүр-дүр мен.

Ада-ием шаандан тура «Саглы» совхозтуң малчыннары болуп, багай эвес ажылдап чораан. Мен ог-бүлевисте 13 уругнуң ортузу мен. Аавыс мени бичии турумда аараш чок апарган. Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш [illegible] ачызында ачавыс бистерни өстүрүп, [illegible]. Бистиң аравыста кайызыг мергежилдиг кижилери чок дээр: ажылчын, библиотекарь, эмчи, садыгжы, тудугжу...

«Тыва АССР-де херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг» — деп Конституцияның 30-гу чүүлүнде айыткан. Тудугжу. Бо мергежилди чамдык кижилер чүгле эр кижиниң ажылы-дыр дижир. Чок. Бистиң тудугларывыста херээжиннер эр улустан дудак чок, харын-даа чамдык таварылгада олардан ажыр ажылдап турарлар. А чамдык бригадаларда херээженнер боттарының ог-бүлезиниң ээлери-биле ажылдап, улуг-улуг тудугларны тудуп турар. Моон чижээнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. Х. Дамдыңайның бригадазын хамаарыштырып болур. Ында ийи-үш-даа ог-бүлелер кады ажылдап турар.

Мен болуум ам 13 чыл иштинде тудугга бригадирлеп ажылдап келдим. Бо бригада-харысалгалыг, берге ажыл. Мээн бригадам ам штукатур-шеверлекчилерниң бригадазы. Ак-Довурак хоорайның барык бүгү тудугларынга ажылдаан, оларны ажыглалга киириштивис. Олардан эң улуг болгаш харысалгалыг тудуглар — амгы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги, ийиги чылдары, Культура өргээ болган. Баш дескинер бедиктерге ажылдап, боттарывыстың хулээлгевисти алдарывыс-биле күүсеткен бис. Бригадамда шупту 20 кижи бар. Бо хүннерде Постоянныйн суурда беш каът алдан аал чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап тур бис. Бригадамның кежигуннери эп-найыралдыг. Бо чылын алган хулээлгелеривисти ай санында ажыр күүседип келдивис. Бригадам кежигуннери ажыл-ишке дадыккан, туре-сорулгу ажылдар болгаш план күүсеттинмейн баар таварылга болбаан. Бригадавыста Любовь Дамбажык, Вера Сотпа, Тамаштай Ооржак, Кара-кыс Маадыр-оол оларга чоргаарланыр бис, тудугнуң хоочуннары ол. Бригадавыс кежигуннери Тываның янзы-бүрү булуңнарындан келген аныяктар. Ак-Довурак хүн бүрү чаартынып, сайзырап олурар. Оон-биле кады бистиң амыдыралывыска база чаа чүүлдер болгулап турар. Маңаа ог-бүле тудуп, ийи уругнуң иези болдум. Каш чыл бурунгаар Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирдим. Малчын араттың уруу мен ам чаагайжыры тургустунган [illegible] чурттап ор мен. Бо чүл? Ада-чуртумнуң сагыш салыышкыны, алдын Хоойлум ачызы-дыр.

«Өске чурттарның улустары-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, бүгү-ниити тайбыңны деткиириnге болгаш быжыглаарынга идиг бээри — Тыва АССР-ниң хамаатызының интернационалчы хулээлгези» деп Тываның Конституциязының 63-кү чүүлүнде бижээн.

Мээң бир өөрүшкү, уттундурбас чүүл — мээң ССРЭ-ниң Тайбың камгалалының комитединиң кежигүнү болганым болур. Ынчангаш бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага каш удаа барып, ССРЭ-ниң Тайбың камгалалының комитединиң хуралынга киржип келдим.

Совет Тываның ажылчы чонунуң [illegible] бүгү-ниити тайбыңны [illegible] интернационалчы хулээлгемни күүседип турарым ол.

Хүлээп алганывыс Тыва АССР-ниң Конституциязында айыткан эрге, хулээлгелеривисти моон соңгаар улам быжыглап, ону күүседир дээш хүн бүрү кызымак ажылдаары бистиң хамааты хулээлгевис болур.

З. САЛЧАК.

Барыын-Хемчик район.

Кызылдың «Тудуг незентери» заводунуң арматура цегиниң онгу беш чылдың ушку чылының баштайгы чартыында чедимишкиниг ажылдаан. Ниити заводтуң цехтериниң аразынга шилчир Кызыл тукту аңаа тывысканы таварылга эвес. Цехте калбарган социалистиг чарышка Анатолий Воробьевтуң удурткан бригадазы бирги черни чартык чыл дургузунда кымга-даа бербээн. Бригаданың ай, квартал көргүзүглери үргүлчү 110—120 хуудан кудулаваан турар. Бригадада заводтуң хоочуннары А. Ряжев, В. Исанов болгаш өскелер-даа эгелекчи чорукту кылып, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Олар — аныяктарның дагдынчызы хулээлгезин база эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: Александр Ряжев демир тудуштурар аппаратка мергежилдиг ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Кызылдың мебель фабриказында И. Ф. Агапов удурткан пресстекчилер звенозу бо чылдың бирги чартыында планның онаалдазын чедимишкиниг күүсеткен, мурнакчыларның одуруунга кирген.

ЧУРУКТА: звено кежигүнү Александр Огнев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Федор Давыдович КУЛАКОВ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаков 1978 чылдың июль 17-де 61 харлаанында хенертен мөчээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет курумнуң кескү ажылдакчызын бистерден хенертен өлүм чарып аппарган.

Федор Давыдович Кулаков 1918 чылда Курск областа Льгов районунуң Фитиж суурунга тараачын кижиниң ог-бүлезинге төрүттүнген. Кедээ ажыл-агыйы техникумун доозупкаш, соонда ол кедээ ажыл-агый институдун дооскан. 1938—1943 чылдарда совхозтуң салбыр эргелекчизи, агроном, машина-трактор станциязының салбыр эргелекчизи, Пенза областың Земетчинск районунуң чер килдизиниң эргелекчизи болуп ажылдап чораан. 1936 чылда Ф. Д. Кулаков комсомолга, 1940 чылда партия кежигүнүнге кирген.

1943 чылдың февральдан эгелээш Ф. Д. Кулаков партия болгаш совет ажылда, Пенза обласка партия райкомунуң ийиги, бирги секретары, СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи, кедээ ажыл-агыйының область эргелелиниң начальниги, облисполком даргазы болуп ажылдап чораан. 1955 чылдан эгелээш, Россия Федерациязының кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы, тараа продуктулар министриниң албан дужаалынга ол ажылдап чораан.

1960 чылдан эгелээш Ф. Д. Кулаков партияның Ставрополь крайкомунуң бирги секретарынга ажылдаан. 1964 чылда СЭКП ТК-ның кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизинге бадылаткан. 1965 чылдың сентябрьда Ф. Д. Кулаков СЭКП ТК-ның секретарынга соңгуткан. 1971 чылдың апрельден эгелээш, ол СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болуп келген.

Коммунистиг партия кайнаар-даа чорударга бүгү албан дужаалдарга Ф. Д. Кулаков бодунуң улуг энергиязы болгаш кызымаккай чоруу-биле бистиң Төрээн чуртувуска, Лениниң улуг херээнге шынчызы-биле бараан болуп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болуп тура, [illegible] киржип, Ф. Д. Кулаков партияның аңаа көргускен бедик бүзүрелин алдарлыы-биле бадыткап көргускен. СЭКП ТК-ның даалгазы-биле совет экономиканың аграр секторунга ажылдап тура, социалистиг кедээ ажыл-агыйның болгаш ону хандырып турар адырларның хөгжүлдезинге улуг салыышкынын киирип, [illegible] ректи хамы билири-биле партияның политиказын чангылыш чокка амыдыралга боттандырып, ол нарын болгаш харысалгалыг участокка инициативаны болгаш чогаадыкчы чорукту ажылга көргүзүп келген.

Ф. Д. Кулаков партийжы бедик шынар-биле, негелделиг болгаш принциптиг чорук-биле, бодуун болгаш кижилерге эелдек [illegible] хамаарылгазы-биле илгалып чораан. Бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле болгаш бодунуң хууда кайгамчык шынарлары-биле ол партияның болгаш чонунуң хүндүткелин чедип алган.

Ф. Д. Кулаков XXII, XXIII, XXIV болгаш XXV съездилерге СЭКП ТК-ның кежигүнүнге соңгудуп келген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң III, IV, VI, VII, VIII, IX чыыштарының депутады болуп чораан. Коммунистиг партияның болгаш Совет курумнуң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш Ф. Д. Кулаковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Ону үш Ленин ордени-биле, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле, ССРЭ-ниң хөй медальдары-биле шаңнаан.

Бодунуң бүгү амыдыралын коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге берип келген Федор Давыдович Кулаковтуң партияның [illegible] дугайында [illegible] совет кижилерниң чүректеринге [illegible] артар.

Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, Г. Ф. Сизов, Н. А. Тихонов, И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, К. Ф. Катушев, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, И. В. Мартынов, В. В. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Э. А. Шеварднадзе, П. П. Гришкявичус, И. И. Бодюл, А. Э. Восс, Т. У. Усубалиев, Д. Р. Расулов, К. С. Демирчян, М. Г. Гапуров, И. Г. Кэбин, В. А. Карлов, Ф. И. Мочалин, Г. С. Павлов, М. С. Горбачев, А. Ф. Гудков, Л. Б. Ермин, А. П. Шибаев, Б. Н. Пастухов, В. К. Месяц, Г. С. Золотухин, Е. Е. Алексеевский, А. А. Ежевский, Н. Ф. Спицын, К. Н. Белик, Г. И. Воробьев, С. Ф. Антонов, Е. П. Ленк, Н. Н. Тарасов, С. Д. Хитров, П. П. Лобанов, Л. Я. Флорентьев.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ Ф. Д. КУЛАКОВТУҢ ААРЫЫНЫҢ БОЛГАШ МӨЧЭЭНИНИҢ ЧЫЛДАГААНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДИЦИНА ТҮҢНЕЛИ

1918 чылда төрүттүнген Федор Давыдович Кулаков 1968 чылда [illegible] кылдыртып эмнеткен. Оон ангыда Ф. Д. Кулаков коронарлыг дамырларының атеросклерозундан, атеросклеротуг кардиосклерозтап, хоочураан пневмониядан аарып чораан.

1978 чылдың июль 16-дан 17-же дүнзиинде чүректиң ажылдаары четпестеп, оожумнааш хенертен соксаан. Патолог-анатомиялыг [illegible] түңнелинде диагноз бүрүну-биле бадыткаттынган.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөрткү Кол эргелелиниң начальниги, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының академиги, профессор **Е. И. Чазов;** ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөрткү Кол эргелелиниң кол терапевтизи, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү, профессор **В. С. Гасилин;** профессор, РСФСР-ниң эртемнериниң алдарлыг ажылдакчызы **А. Е. Рабухин;** эмнеп турган эмчи **Л. Ф. Ратников;** медицина эртемнериниң кандидады **Н. Н. Воицанова;** ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөрткү Кол эргелелиниң кол патолог-анатому, медицина эртемнериниң доктору **Ю. В. Постнов.**

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ Ф. Д. КУЛАКОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ЧАЗАК КОМИССИЯЗЫНДАН

Мөчээн Ф. Д. Кулаков-биле байырлажып, чарлыры-биле Совет Армияның Төп бажыңының Кызыл туктуг залы июль 18-те 10 шактан 18 шакка чедир ажык турарын чазак комиссиязы дыңнадып тур.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Онгу беш чылдың ушку чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылчын коллективтерниң социалистиг чарыжы Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың рудниктинде калбарган.

Рудниктиң экскаваторлар экипаштарының аразынга калбарган чарышка № 8 экскаваторнуң экипажы (удуртукчузу П. П. Селюк) ай, квартал санында планныг онаалдаларын ажыр күүседип, тиилекчи болуп келген. Бо экскаваторнуң машинистери Н. Сериков, М. Марченко, Ю. Чарков хөй чылдарда даг массазын чүдүрүп келген дуржулгалыг ажылчыннар. Олар арыглал фабриказының цехтериниң ажылдаарын үзүктел чок хандырар дээш башкарган техниказын камныг ажыглап, минута бүрүзүн чептүг ажыглап өөренгеннер. Ынчангаш П. П. Селюктуң болгаш оон эштериниң улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап, шаңнал, макталга кирип турары ол. Бо экскаваторнуң экипажының кежигүннери чартык чылда 1 млн. 10 муң тонна даг-массазы чудурер планын июнь 25-те 1 млн. 154 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Ол ышкаш кескү чедимишкиннерни рудниктиң чер уттээр № 4, 5 станоктарының удуртукчулары Н. Горев биле А. Шалыпов олар чедип алганнар. Эрткен айда Н. Горевтиң бригадазы 2800 метр черни уттээр планын 3255 метр чедирген, а Александр Шалыповтуң бригадазының көргүзүү оон-даа бедик болган. Пландан ажыр олар 600 метр черни уттээннер. Ынчангаш бо ийи бригада база өске эштерин ай санында мурнап турар.

Мурнакчы бригадаларның кежигуннери ам шалыпчы чылдың ийиги чартыының планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам соруктуг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

* * *

Ак-Довурактың улетпүр бүдүрүглелер комбинадының демир-бетон кылыглар цеги онгу беш чылдың үшкү чылында күженишкинниг ажылдап турар. Оон ажылында кожудаашкын-даа, үзүктелишкин-даа чок, ажыл-херек кажан-даа дең-десин чоруп турар. Ол дуганың цехтиң хептекчилер коллективиниң эп-найыралдыг, арга-дуржулгалыг, күш-ажылга кызымак, демниг чоруу бадыткап турар.

Ажылга кызымак, чүткүлдүг болурга кажан-даа чедимишкинниг болуру билдингир. Хептекчилер онгу беш чылдың үшкү чылын чедимишкинниг эгелээш, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни ай санында чедип ап келген. Демир-бетон бүдүрүп үндүрериниң июньда планын олар чедимишкинниг күүсеткен.

Ында Юрий Иргаев удурткан арматурщиктер, Манар Суге-Маадыр удурткан хептекчилер бригадалары кызымак ажылдааш, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турар. Оларның болгаш өске-даа коллективтерниң чедимишкинниг ажылы улетпүр бүдүрүглелер комбинадынга эрткен айның бүдүрүлге программазын күүседирин хандырган. Комбинат бараанныг продукция бүдүрүп үндүрериниң планын ажыр күүсеткен. Июньда продукция сайгарарының хемчээли үш муң рубльге ашкан. Даалгага немей 39 кубометр демир-бетон кылыгларын бүдүрүп үндүрген.

* * *

Ак-Довурактың хлеб заводунуң ажыл-ишчилери бо чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Ында цехтер болгаш түс-түс кижилер аразында социалистиг чарыштың дээштиг организастаан. Оон түңнелинде завод ниити-биле бирги чартык чылдың планын күүседипкен. Ниити продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының планы ажыр күүсеттинген.

Ак-Довурактың хлеб заводунуң быжырыкчылары бо чылдың бирги чартыында 300 тонна хлеб-булочка кылыгларын бүдүрүп үндүрер планныг тургаш, херек кырында 306 тоннаны бүдүрген. Ында калбарган социалистиг чарышка хлеб быжырыкчылары Зоя Саая биле Полина Насьянованың бригадалары мурнакчы ажылдап, доктаамал тиилекчилер болуп турар.

М. ООРЖАК.

ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

«Бай-Тал» совхозтуң Хемчик-Бажының өшкү бригадазының малчыннары бо үеде серии [illegible] кожуп үнүп турарлар.

Аныяк малчын Борис Анарат өшкү [illegible]. Бо Баавыл-биле ам үш чыл улаштыр өшкү кадарып келген. Комсомолчу путевка-биле мал ажылынга кирген аныяк ог-бүлениң көргүзүглери чылдан чылче бедип орар. Хоочун малчыннарның арга-дуржулгазын, ажылчы сүмелерин сонуургал-биле [illegible] шиңгээдип ап чораан, бо ажылдың [illegible] өөренир.

Чоокта чаа Анараттың амыдыралынга өршээлдиг болуушкун болган. Бригаданың партия эге организациязының коммунистери ону СЭКП кежигүнүнге бир үн-биле хүлээп алган. Аңаа хей-аът кирген аныяк малчын бо хүннерде улам күженишкинниг ажылдап турар.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

Агитаторларга, политинформаторларга

ЧАА ДЕЛЕГЕЙНИҢ МАНИФЕЗИ

Ниитилел хөгжүлдезиниң [illegible] документилерни кижи төрелгетениниң тоогузу билир. Ындыг документилерниң бирээзинге Күш-ажылчы болгаш дарлаткан улустуң эргелериниң Декларациязы хамааржыр. Ол Декларацияны Советтерниң III Бүгү-российа съездизинге 1918 чылда хүлээп алган.

Машинага парлаан үш арынга бижиттинген бо документиниң ужур-дузазы кончуг-даа аажок улуг. Октябрь революциязының тиилелгези ында түңнеттинген болгаш оон моон соңгааргы дайынчы программазын ында [illegible]. [illegible]

Улуг Лениниң кыска үениң тургузуунда баш удур болап бижээн бо документ бистиң күрүневистиң баштайгы бирги Үндезин Хоойлузу болур 1918 чылда хүлээп алдынган РСФСР-ниң Конституциязының кол кезээ кылдыр кирген. Декларацияның кол идеялары — социалистиг күрүне тургузуунуң [illegible] бистиң бүгү амыдыралывыстың болгаш политиктиг системазының [illegible] келген болгаш боор артар-даа.

1

Күрүне болза муң-муң чылдарның дургузунда дарлакчы ангыларның [illegible] демиселдиң базарының эң дээштиг чепсээ боор келген. XVIII [illegible].

1789 чылда Францияга хүлээп алдынган кижиниң болгаш хамааатының эргелериниң Декларациязы буржуазиялыг революцияның кол документизи боор арткан-даа болза, ниитилел хөгжүлдезиниң дээди базымы-даа бир эгезин салган болгаш ортаа вектен чаа тоогуже шилчилгени [illegible] документ болур. Ындыг болзажок буржуазиялыг революция [illegible] чүүлү болур эрге-чагырганың алыс утказын өскертип шыдаваан. Ынчангаш эрге-чагырга дарлакчы ангының холунга хевээр арткан.

Лениниң бижээни Декларациязында ол кызыгаарланчак чорук ап октаттынган болгаш күрүне тургузуун үндезин-биле чаартыкан принциптер айыттынган. Ол дээрге, бирээзи, ажылчыннар, солдаттар болгаш тараачыннар Советтериниң эрге-чагырганы күш-ажылчы [illegible] бээри болур. Ийиде, хостуг нацияларның хостуг эвилелинге үндезилеттинген национал республикаларның федерациязы — Совет Россия Республиказын тургузары болур деп, Ленин бижээн.

[illegible] шуут чаа принциптерни тоогуге эң баштай ындыг янзылыг тургустунган. Оон эгелээш [illegible] чепсээ болур шынарын чидирген, чүге дээрге ол чонунуң болунун эрге-чагыргазы апарган. Ажылчын ангыга бапитаткан ажылчы чонар [illegible] амыдыралынга херектиг материалдыг байлактарны боттары тургускаш, боттарының [illegible]. Ынчангаш дарладын тыптып келир үнделени узуткаттынган.

Декларацияның принциптерин амыдыралга боттандырып, эгелээниниң соонда дарлакчы ангылар чидер болгаш пролетаржы күрүнениң социал базазы калбарар дээр дугайында [illegible] Декларацияга ажылчыннар, солдаттар болгаш тараачыннар депутаттарының Советтериниң эрге-чагыргазы деп бижип, чугаалап турган болза 1936 чылда хүлээп алдынган Конституцияда ажылчы чоннуң депутаттарының Советтериниң эрге-чагыргазы деп чаарты адай берген. А эрткен чылын хүлээп алдынган чаа Конституцияда **улус депутаттарының Советтериниң эрге-чагыргазы** деп бижээн.

Бо дээрге аңаа сөстер чаартылгазы эвес-тир. Бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкунуң алдан чылдар дургузунда [illegible] социал-политиктиг болгаш экономиктиг чаартылгаларның түңнелинде Совет күрүне тургузуу, ниитилелдиң [illegible] кайы хире бүрүн гаарлап, чаа шынарларлыг [illegible] бистиң [illegible] чүгле күш-ажылчы кижилер ажылдап турар. Чонунуң социал бөлүктериниң аразында [illegible] болгаш кижилерниң чаа ниитилелдиң — совет улус тургустунган. Бо тоогулуг болуушкунну ССРЭ-ниң чаа Конституциязы болунда тускай чүүл кылдыр быжыглап бижээн.

Коммунистерниң [illegible] удурткан совет улустуң чаарлыкчы күш-ажылының ачызында болгаш [illegible] улуг [illegible] рылдааларларда база көрүп болур. Лениниң бижээни Күш-ажылчы болгаш дарлаткан улустуң [illegible] Декларацияга [illegible] эвилелин чарлаан турган, ынчап-ла ол эвилелдиң ачызында Совет Эвилелиниң хөй национал улустары тоогунуң кажыг-бүрүг [illegible] шыдашкан. Ол эвилелдиң төөгүлүг [illegible] национал политиканың [illegible] 1977 чылдың Конституциязы быжыглаан: **бүгү нациялар болгаш биче улустар юридиктиг болгаш херек кырында дең эргелиг** [illegible] бижээн.

Кижи төрелгетениниң [illegible] бодалчылары [illegible] амыдыралдың [illegible] — бүдүрүлгениң [illegible] хуу өнчүнү [illegible] Буржуаз революция кижилерни кул кылдыр садар эргени хораашкаш, кижи бүрүзү бодунуң салым-чолун бодуу шиитпирлээзин деп эргени тыпсып каан. Бижикти кижи хуузунда малы ышкаш кул кылып алыр эргени солааш, а бүдүрүлгениң чепсек-херекселинге хуу өнчүнү ол солуп шыдаваан, ол ону узуткап шыдавас-даа турган. Чүге дээрге хөлезиленикчи ажылчын күжүн садып ап, садыптар эргези чок болза буржуазияның боду амыдырай албас-ла болгай.

Ынчаарга Лениниң бижээн Декларациязында бүдүрүлгениң чепсек-херекселинге хууда өнчүнүң эгиттинмес кылдыр соолаан. Капитализмниң [illegible] ындыг янзылыг боттанган, оон [illegible] тыртып октаттынган.

Кижи төрелгетениниң [illegible] бодакчылары тайбың дугайында бодап чорааннар. Ынчалзажок олар ону ол үелерниң байлактарын өөренип көргеш, конституцияга быжыглап бижиириндее дидинмээннер. Чүге дээрге капитализм, ылаңгыя оон империалистиг үе-чадазы [illegible] амыдырап, [illegible] шыдавас дээрзин олар билип-даа турганнар. Ол ындыг-даа болган.

Ынчаарга Лениниң бижээн Декларациязында хан төгүүшкүннүг дайыннарны болдуруп турар империализмниң болгаш сан-таа капиталының аргаандан кижи төрелгетениниң хостаан алыры, буржуаз күрүнелерниң чажыт керээлерин күш чок болдурары, револючу хемчеглер-биле демократтыг быжыг тайбыңны чедип алыры база Азияда, колонияларда болгаш өске-даа биче чурттарның чонунуң күсели-биле байып турар эвээш санныг мөлчүзү нациялар-биле харылзааны соксадыры дорт айыттынган. Декларация хүлээп алдынган соонда Совет Республика Финляндияның долу хамаарылгазы чорукту хүлээп көргениниң уттаайын чарлаан. Финляндия Республика болунун хамаарышпас чоруун алганындан бээр 60 чыл болган оон чоокта бөйыр-лап эрттирген лениничи национал политиканың амыдыралчызын база катап бадыткаан.

Декларацияның тайбыңны быжыглаар болгаш национал-хосталгалыг [illegible] [illegible] чүүлү чаа Конституцияда база [illegible] болгаш улам чаны утказы алган. ССРЭ-ниң Конституциязы ол чүүлдү улам хөйлүжүдүп, **Совет Эвилели болза бодунуң бүгү нүүзүн болгаш политиктиг ал-дар-адын тайбыңның херээнге бараалгадыр, амы-дуңма социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы ханыладыр, бузулбас эвилелди быжыглаар болгаш улустарның национал-хосталга, социал дептиилге дээш демиселин деткиир** деп бижээн.

2.

Кижилерниң ниитилелге туружунуң болгаш социал харылзааларының чаартылгазынга хамаарышкан ийи чүүлү [illegible] турган. Ол чүл дээрге, бирээде, кижиниң кижи дарлаар чоруктуң кандыг-даа хевирлериниң узуткаары, ийиде, ниитилелдиң ангыларга хуваалдынарын чок кылыры болур. Дарлалды узуткаары дээрге бузулуг хосталганың, бир эвес ынча деп чугаалаар чүве болза, амгы үеде кижилерниң боттарының хостуг эргезин камгаар ажыглаарын хандырар үндезин ол-тур. Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары боттарының ол эргезин [illegible] эрге-ажыынга [illegible] турар.

Совет Эвилелинге сайзыраңгай социалистиг ниитилел тур-

МОСКВА
Ф. Д. КУЛАКОВТУ СӨӨЛГҮ ОРУКЧЕ ҮДЕП ТУРАР

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады — Федор Давыдович Кулаковтуң мөчээнининден [illegible] медээни совет кижилер чүректиң ханызындан кажыдал-биле дыңнааннар. Бодунуң бүгү-ле амыдыралын коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге берген, социалистиг көдээ ажыл-агыйның болгаш оон ханнарып турар апырларының хөгжүлдезинге улуг үлүүн киирип келген партияның шынчы оглунуң чурук соолай берген. Бодунуң кызымаккай ажылажыр-биле, хуулу байгамчыктыг талантиг чорук-биле партияның болгаш чоннуң ханы хүндүткелин чедип алган.

Совет Армияның Төп бажыңының ханазында — Ф. Д. Кулаковтуң кажыыдалдың кара [illegible] хаажылаан [illegible]. Оон Кызыл түктүг залында, чечектер аразында бедигээшке мөчээн кижиниң хааржаан салып каан. Июль 18-те муң-муң москвачылар Федор Давыдович-биле байырлажып, чарлыр дээш анаа келгеннер.

Бедигээштиң баарында кызыл сыртыкчыгаштарда — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш Ф. Д. Кулаковтуң алган шаңналдары: Социалистиг Күш-ажылдың «Калыыр болгаш Маска» алдын медалы, үш Ленин ордени, Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени, ССРЭ-ниң хөй-хөй медальдары.

Кажыыдалдың аялгалары чаңгыланып турган. Хааржак чанында — СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден венок. База-ла мында Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттарның, СЭКП ТК-ның секретарьларының өг-бүлелеринден веноктар.

Эвилелдиг республикаларның Компартияларының ТК-ларындан, эвилелдиг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, ССРЭ-ниң болгаш Российа Федерациязының министерстволарындан, ведомстволарындан, СЭКП-ниң МХК-зындан [illegible] крайкомнарындан, СЭКП обкомнарындан болгаш [illegible] хөй-ниити организацияларындан, мөчээн кижиниң төрелдеринден болгаш чоок кижилеринден чаа-чаа веноктарны залче киирип-ле турган.

[illegible] организастаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери [illegible] кажыыдал ёзулалынга турганнар.

10 шак 15 минута. Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков олар хүндүлүг таңныылга турупканнар.

Оон соонда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Ф. Д. Кулаковтуң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге чедип келген. Олар боттарының ханы кажыыдалын оларга илереткен.

Совет Армияның Төп бажыңынга москвачылар үзүктел чок кээп турган. Заводтар, совхозтар ажылчыннары, колхозчулар, партия, совет, профэвилел, [illegible] ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, студентилер Ф. Д. Кулаков-биле байырлашкан.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының улам ынай хөгжүлдезинче углаан СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир кижилер — Москва чоогунуң шөлдериниң ажыл-ишчилери кажыыдалдыг байдалынга эрткен. Ф. Д. Кулаков бистиң Төрээн чуртувуска, Ленинниң улуг херээнге улуг энергиязы болгаш туруштуг чорук-биле шынчы бараан боор келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү боор ажылдавышаан, оон ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг-биле киришпишаан. Федор Давыдович партияның анаа көргүскен бедик бүзүрелин алдарлыы-биле күүседип, СЭКП ТК-ның даасканы ёзугаар совет экономиканың аграр секторунга ажылдап турган.

Мөчээн кижи-биле байырлажып, чарлыр дээш Совет Эвилелинде турар [illegible] чаазынчы элчин черлериниң баштыңнары келген. Совет кижилер-биле кады партияның болгаш күрүнениң кескү ажылдакчызынга ханы хүндүткелин [illegible] чамдык коммунистиг болгаш [illegible] партияларының төлээлекчилери, социалистиг кады ажылдажылганың акыдуңма чурттарының, өске-даа күрүнелерниң [illegible] лары келген.

Үш минута болгаш-ла хуңдүлел таңныылы солчуп турган. Мөчээн кижиниң хааржаан чанында хүндүлел таңныылынга — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталар даргалары, министрлер, шериг [illegible] тери, Москва хоорайының болгаш [illegible] партия, совет организацияларының удуртукчулары.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИСТИГ ЧЕХОСЛОВАКИЯ АМГЫ ҮЕДЕ

Прагадың чаа районунда нуудумчуну В. И. Ленинниң ады-биле адаан (чурукта). Чехословак найысылалдың хөй муң хамаатылары мында чаа бажыңнарже көжүп кирген.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПАТРИОТЧУ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШКОЛАЗЫ

ВАРШАВА. Польшаның революстуг [illegible] музейи бергүзү [illegible] ажыдылган. Чурттың ажылчын шимчээшкининиң хөгжүдээшкининиң, кескү революстуларның [illegible] документтерин болгаш материалдарны мында делгээн. Ол делгиирлерде бодунуң чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, социалистиг идеяларның тиилелгези дээш поляк улустуң эң дээре төлээлекчилериниң дугайын көргүзүп турар. Делгиирлерде [illegible] болгаш поляк коммунистерниң хаан чазаанга болгаш буржуаз тургузугга удур демиселиниң дугайында хөй [illegible] делгеп көргүскен.

Ук музей поляк аныяктарга идейлиг болгаш патриоттуг кижизидилгениң [illegible] апарган.

СПЕЦИАЛИСТЕР БЕЛЕТКЕЛИ

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш чазаа бедик мергежилдиг национал специалистерни [illegible] айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар. Социализм [illegible] чорудуп орар, хөй адырлыг ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдүп турар республикага тургузукчулар, металлургтар, машина [illegible] агрономнар, малчыннар, [illegible] инженерлер херек боор турар. Кубаның дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң доозукчулары чыл санында-ла заводтарга болгаш фабрикаларга, көдээ ажыл-агыйы каттыжыышкыннарынга кээп ажылдап турар. Чээрби чыл бурунгаар тиилээн революцияга хөй-хөй муң эртемге болгаш кыстарга эртемниң эртинезинче калбак оруктар ажыткан.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ ШАКТАРНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫ

«ЧЕДИНИҢ» ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

● **БОНН.** Барыын чүктүң кол индустриалдыг күрүнелериниң — АКШ-тың, ГФР-ниң, Япониянын, Францияның, Англияның, Канаданың болгаш Италияның удуртукчуларының чөвүлел хуралы мында ажыттынган. Бо дээрге үр үеде үргүлчүлеп келген экономика кризизинден, капиталистиг делегейниң акша-саң-хөө [illegible] [illegible] «чединиң» удуртукчуларының сөөлгү чылдарда арттырып турары дөрткү чөвүлел хуралы болур.

Боннда эртип турар чөвүлел хуралда АКШ-тың, Японияның болгаш оларның Европада партнерларының аразында чидиг черүдээлерни, «ниити рыноктуң» иштинде экономиктиг бергедээшкиннерни, үлетпүр бүдүрүлгезиниң кудуу баадып турарын, акшаның үне чокталыышкынын, ажыл чок кижилерниң кээргээниниң шиитпирлээрин оралдажып турар. Ол чорук Австралияның көдээ ажыл-агый хөгжүлдезин саададып, чуртка ажыл чок кижилерниң санын көвүдеткен, чүге дизе, бистер көдээ ажыл-агый продукциязын садар аргавысты чидирген бис деп, ол чугаалаан.

«МАККАРТИЗМНИҢ ЕЗУЗУ» ЕЭН-ДЕ

● **ЛЮКСЕМБУРГ.** Европаның экономиктиг ниитилежилгези (ЕЭН) Хельсинкиге ниити Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызын хажытпышаан, кижиниң эргелерин болгаш хостаалгаларын урарын уламчылап турар.

ЕЭН-ниң органнарының болгаш Европа парламентизиниң кол [illegible] ле дыңнадыгны кылган. Европа парламентизиниң Люксембургта [illegible] телефон чугаалажыышкыннарын чажыды-биле дыңнап турарын дыңнаткан. Делегей ажылдакчыларының [illegible] чок чорукту хамыырар» сорулга-биле [illegible] турар. Ол болза, «кижиниң эргелеринге болгаш хостаалгаларынга халдаашкын-дыр» деп профэвилели бурус шапкан.

ЕЭН-НИҢ ПОЛИТИКАЗЫН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

● **КАНБЕРРА.** Австралияның премьер-министри Дж. М. Фрейзер Барыын Австралия штаттың либерал партиязының конференциязынга чүве чугаалаан, Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң (ЕЭН) туружун шыңгыы шүгүмчүлээн. «Ниити рыноктуң» политикаазы Австралияның көдээ ажыл-агый продукциязын Европаже [illegible] «эжиин» хаггаң, чуртуң экономиказынга улуг бараашты чедирип турар деп, ол демдеглээн.

ЧАҢГЫС ЭПЧЕ КЫЙГЫРЫГ

● **БЕЙРУТ.** Ливанның президентизи И. Саркис бодунуң албан-хүлээлгезиниң дүжериниң дугайында бодунуң дилээн дедир алыр деп шиитпирлээн. Хоойлу ёзугаар эрге-чагыргага месилдежиишкин кылып турар бүгү талалар чагыртып, хүндүлээр болза, ол президентиниң албан-хүлээлгезинге артар аваарын телевидение дамчыштыр нацияга кылган чугаазынга ол айыткан. И. Саркис Ливанның айыылдыг кризиске таваржып турарын демдеглааш, чүс-чүс муң кижилер боо-моңгулут боор артпышаанда, күрүнениң айыыл чок чорууну күш-биле удуртаныышкынны үргүлчүлээр аваар деп сагындырган.

КАРА САГЫШТЫГ БОДАЛДАР

● **БЕЙРУТ.** Каттышкан Штаттар Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шиң-на сегиилэ-биле шиитпирлэээрин күзээйн турар. Бо дээрге талазы-биле оң кол-да сорулгазы — «тайбыңның» туруузарының америк-израиль аргазын араб чурттарга алдаадып, ынаары болгаш араб нефтиниң империалистиг монополияларның[illegible] чаалап алырын илереткен мэгейлаашкыны, араб удуртуларын америк тергииделге чагыртыры ол боор турарын Ливанның «Ас-Сафир» деп солуну бижээн.

АКШ-тың кужу-ла турар чуулу араб-израиль месилдежиишкиниң уламчылаары болгаш Чоокку Чөөн чүкке дүүшкүүрлүг чорукту хевээр арттырары болурун ол солун айыткан. Америк империализм бодунуң тайбын сорулгазын чедип алыр дээш араб чурттарның боттарының-даа иштинге месилдежиишкинниг сегиржип ажыылдышкыныпарын өскүзерин база оралдажып турар.

(СЭТА).

КУЖҮН БЭЭР

● **АДЕН.** Йемен Улус Демократтыг Республика тайбынга үнлезилээш, кожазы чурттарбиле [illegible] рингге бүгү кужун бээр. Демократтыг Йемен Палестинаның араб улузунуң бодунуң тускай күрүнезин [illegible] [illegible] лиң эжелеп алганы девискээрлерин катап эгидип алыр [illegible] кии турар деп. ЙУДР-ның президенти [illegible] Али Насер Мухаммед медеглээн. «Фатх» организациязының удуртукчузының кежигүнү Хани Хасан баштаан Палестинаның хостаар организациязының делегациязын хүлээп ап тура ол ынча деп медеглээн.

Демисежип турар Африка-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Азияның болгаш Африканың чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң болгаш Африканың улустары-биле найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының француз ассоциациязының делегацияларының аразында чугаалажыышкыннарның төнчүзүнде соонда аназа ат салган кады кылган коммюникеде Африкада НАТО чурттарының империалистиг агрессивтиг шиитпирлери-биле буруу шапкан.

АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон империалистиг өске эвилелчилери «гуманчы» болгаш «кады ажылдажылга» сылдаа-биле буурап дүшкен ёзу-чурумнарның тынын алыр, реакстыг бүгү шимчээшкиннерни деткиир болгаш демдилгелиг шимчээшкиннерни мооңаатаарын оралдажыр сорулга-биле африка улустарының херектеринге шериг талазы-биле холгаарлап киржирин боттандырып чорудуп турар деп, ол документиде айыткан. КНО-нуң Уставынга, делегейниң хоойлуларынга болгаш доктаалдарынга удурланыштыр империализм Мурнуу Африканың расистерингге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп турар. Расистерниң кем-буруулуг херектеринге дузалаарының ындыг политиказы Африка дипке болгаш бүгү делегейге тайбынга шыгым айыылдыг болур. Африка рогуну улустарының эрге-ажыктарынга кандыг-даа тайбың шиитпирлээшкиниң болдурбазы-биле ол районда империализмниң кажар хөделиишкиннери онза айыылдыг шыпарлыг болу берген деп, коммюникеде демдеглээн.

Дилтиң мурнуу чүгүнде улустарның хосталгазы демиселин баштап турар Мурнуу Африканың африкачы национал конгрессинге, СВАПО-га болгаш Зимбабвениң патриотчу фронтузунга долу деткимчени коммюникеде илереткен. Расистерниң кем-буруулуг угаргадыгларын истээр талазы-биле делегей комиссиязын тургузарын [illegible] делегациялар деткээн болгаш демдилгелиг ёзу-чурумнарны узуткаар сорулга-биле хөделиишкинчилерниң алырын болгаш ажылаалар [illegible] бүрүу шапкааннар.

НАТО-нуң дузалакчылары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Заирже Мобутунуң ёзу-чурумунга [illegible] удуртукчулары боо-чепсекти болгаш шериг дериг-херекселдерин, оон иштинде доскуул катерлерни чорудуп бээр деп турар. Кыдаттың улус хосталгалыг армиязының кол штабының начальнигиниң оралакчызы Чи Хао-тяньга баштаткан КУР-нуң делегациязының Киншасаже ийи хонук аян-чорууның үезинде шериг [illegible] садарының дугайында дугуржулганы чарган.

Делегация [illegible] шериг талазы-биле кады ажылдажылганы [illegible] болгаш бижыгаарның айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны чорудкан болгаш чуртка аян-чорук кылган. Ол делегация Колвези хоорай болгаш Шаба можунуң элээн каш хоорайларынга чораан. Кыдат делегацияның [illegible] мурнуу чарында чоокта чаа ол можуга улустуң тура халышкыны НАТО-нуң солдаттары араатанзыы-биле базып каан.

Тайбың чурттакчы чонну бескаңын Чи Хао-тянь мактаан болгаш бодунуң чугааларынга НАТО кежигүннери барыын чүк чурттарының боо-чепсек интервенциязынга эң-не бедик үнелээшкинни ол берген.

Ассошиейтед пресс агентилелдарь, Киншасадан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Кыдат Заирже шериг чөвүлекчилерни чорударынга белеткеп турар. Францияның, Бельгияның болгаш НАТО-нуң өске чурттарының инструкторлары-биле кады олар Мобутунуң солдаттарын өөредир.

Амгы үеде КУР-нуң шериг [illegible] күштериниң специалистери Заирде турук турар. Ол улусчу Ангола-биле [illegible] лиг турар. Анголаның чарлыкчы ФНЛА болгаш УНИТА деп бөлүктеринге Кыдат калбак дузаламчыны көргүзүп турар.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭҢ ҮНЕЛИГ

РИО-де-ЖАНЕЙРО. 12 килеграмм деңзилиг кончуг улуг үнелиг дашты — кызыл турмалинни Бразилияның Минас-Жерайс штадындан тып алган деп, «Глобу» азар бразиль солун дыңнаткан. Оон өртээ элээн каш миллион доллар. Делегейде тывылган эң улуг үнелиг даштарның бирээзи деп ону санаан.

ДАЛАЙГА АЯН-ЧОРУК

ТОКИО. Кагосима порттан делегейниң [illegible] кааn аян-чорук кылып, 9 метр ыхтага япон Мисато Сако эжиндирип чорупкан. Далайга эжиндирикчиниң оруу Оожум океанвааш Мурнуу Американың барыын эрининге чедер, а оон соонда Горн думчээ таварааш Африка диптиң мурнуу талазын долгангаш, Австралияның, Чаа Зеландияның Мирронезияның [illegible] чорутпар. Бодунуң төрээн портунга чедип келиринин мурнунда ол 50 муң километр черге далайта эжиндирер. М. Сакону бодап турары-биле алырга, [illegible] байдалда бүгү аян-чорукка үш чыл эртер.

(СЭТА).

«Полиция хевин кедип алган расистер» деп сурагны «корум-чурумну америк хайгаараакчылары» шагда-ла чедип алганнар. Хоругдаттырган негрлерни эттеп-согар болгаш харын-даа өлүрер долу эргени оларга херек кырында берип каан.

ЧУРУКТА: хоругдаттырган негрни Гарлемниң полиция участогунда эттеп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Нян Зан»: Күткүкчүлер — Кыдаттың чагырыкчы бөлүктери

ХАНОЙ. (СЭТА). Пномпеньниң Пол Пот-Иенг Сарини реакстыг бөлүүнге Кыдат эрге-чагыргаларының дузалап турары тодаргай болган, ол бүгү дамчыда буруу шаап көрүп турар деп «Нян зан» солун бижээн. Ол чуртта [illegible] бүгүде [illegible], хосталгаларын базып турар. Кампучия концентрастыг лагерьлер-биле долу шыптынган. Миллион-миллион кижилерни хоорайлардан ындыр сывырган, чонну үзүк-соксаал чокка истеп-сүрүп туруп берген. Кампучияның улузу ындыг хайгаралчка канчап таваржып турарыл? Ол бүгү кем-буруулуг үүлгедиишкиннерниң күткүкчүзү чогум кым боор турарын бистиң ажыы-биле чугаалаар үеже келген-дир деп, ол солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

Пол Пот 60 чылдарның орта үезинде Пекинге баргаш кыдат удуртукчулар-биле ужурашкан. Бо сулчээ болгаш өскерликчи үүлгедиишкиннин мычаарда-ла эгелээн деп солун бижээн. Пол Пот-Иенг Сарини бөлүүнүң кыдат удуртукчуларының стратегиязынга курлавыр кезее апарган. Кыдат удуртукчулар шагдан тура-ла Индий-Кыдатка болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга кызыгаар чок эргелиг тергиидекчилер болурун күзеп келгеннер болгай. Ыңчангаш [illegible] чок Вьетнам ындыг эжелекчи планнар кылып турган кижилер [illegible] болу бергенин билдингир-дир.

Вьетнамның тиилелгези Индий-Кыдаттың чурттарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Ыңчап баарда, Кампучияны [illegible] идегеттерин бөлүү Вьетнамның улам ынай хөгжүлдезин шаптык кылар дээш дужаалды алган. Кыдат Кампучияны боо-чепсек-биле мыя дузалап эгелээн. Боо-чепсек, ок-чемзек, акша-хөреңги-даа ол чуртче сөктүп кирип туруп берген. Анаа кыдат шериг чөвүлекчилерни чеде берген. Олар дуву-даласт-биле Пномпеньниң чепсектиг күштерин быжыглап, кампучия улуска удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни кылып, Вьетнамга удур боо-чепсектиг [illegible] киниңерин удуртуп эгелээн. Ыңчангаш Пекин-биле Пномпеньниң кем-буруулуг [illegible] делегейниң улустарынга чажыт эвес апарган.

Эжелекчи планнарны чогаадып, күш-биле тергиидээшкинниң күзеп-бодап турар күткүкчүлер — Кыдаттың чагырыкчы бөлүктеринден таланыштан дыка хөй кем-буруулуг үүлгедиишкиннер болган. Кыдат удуртукчуларындан мынча деп айтырарын күзеп турар бис: Кыдаттың хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш үргүлчүлээр демисел чорудуп келген Кыдаттың улузунуң болгаш ол чурттуң ёзулуг революстуларының күзел-соруу-биле Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарынга удур антигуманныг, кадыг-доңгуун үүлгедиишкиннер каржып турар эвес чүве бе?

Кампучияның маадырлыг улузу Вьетнамның болгаш Лаостуң маадырлыг улузубиле бир демей, хамаарышпас чорук база социализм дээш хап төрүүшкүнүг демиселди чорудуп, төөгүлүг тиилелгени өскерликчилер бөлүктүңерниң болгаш дашгыкы реакционерлерниң бөлүүн [illegible]-даа кудараа болур дээш чедип алыр-ла болгай. Хостуг амыдырап, чурттаар болгаш айыыл чок болур дизе, боттарының чурттаарының ёзулуг чааш болур дизе, ол улустарының эрес-дидим, маадырлыг чоруу болгаш кужу-даа четчир деп «Нян зан» түңнелинде бижээн.

[continuation, article 3]

гургуланы-биле чергелештир аңгылар аразында ылгалдар кескүзү-биле чидип, олар боттарының аразында тускай харылзаалыг болуп, чоокшулажып эгелээн. Аңгылар аразында ылгалдарны долузу-биле узуткаары, кижи бүрүзүнүң бүгү талалыг сайзыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузары долу коммунизмни тургускаңда хандырттынар. Ындыг болзажок ол сорулгаларның чедиишкинниг боттанып турары бистиң амыдыралывыс көргүзүп турар.

Бистиң күрүневистиң Үндезин Хоойлузу совет улустуң политиктиг хосталгаларының, эргелериниң бүгү комплекстерин — тодаргайлаарга, ажылдаар, өөренир, дыштаныр, кадыын камгалаар, назылап ырааннда күрүне хандырылгазын алыр, чурттаар чер-биле хандыртынар, культураның чедиишкиннерин ажыглаар болгаш оон-даа өске эргелерни долузу-биле магадылап турар. Хамаатыларның күрүнени эргелеп башкарарынга киржир эргезинден эгелээш, оларга дээп [illegible] база чугаа-бижиин хостуг болурунга чедир магадылаттынган эргелерин болгаш хосталгаларын Декларациязының тургускан айтырыглары-биле холбай көөр болза Совет эрге-чагырга чоңга берген сөзүн шынныы-биле күүседип келген деп чүве тодаргай көстүп бээр.

Кандыг-даа бергелерге таваржып турзажок бистиң чуртувустуң чонунуң амыдыралы, эртем-билии, кижи назыны четпес үениң дургузунда, кайы хире экижип, бурунгаар улуг базымны кылганы — Коммунистиг партияның, Совет Күрүнениң ленинчи чагыгларга шынчызының тодаргай херечизи.

3.

Кижиниң эргелеринге хамаарышкан айтырыг дугайында чидиг демисел сөөлгү үеде делегей аренازында калбарган. Буржуаз пропаганда социалистиг демократияның болгаш хоойлу-чурумнуң ужур-уткасының каржызы-биле [illegible]. Ону бактаар дээш бөлдүнер-ла хемчеглерни ап турар.

Капиталистиг [illegible] кижилер аңгы талазы-биле кандыг-даа хамаарылга [illegible] хостуг-шөлээн чурттап турар деп буржуаз пропаганда мактаныр турар. Күш-ажылдың бөлүүн кижилери материалдыг байлактарын, [illegible] бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң [illegible] [illegible] турардан олар чүгле боттарының кызыл кужун бай-херенгитеннерге садып хөлезиленир ужурга таваржып турар. Ол эргени буржуаз пропаганда кижилерниң хостуг эргези деп чарлап турар ышкажыл.

[illegible] капиталистиг чурттарда 40 шактыг ажыл неделязы, социал страхование, уруглар албан черлери дээн ышкаш чамдык чүүлдер бар. Оларны капиталистер тургускан, ол чурттарның ажылчын аңгызы үр чылдарның дургузунда демисежип турган, ол чиигелделерни чедип алган.

Буржуаз идеологтар колония чораан чурттарга хосталганы капиталистиг чурттар эки туралыг-биле тыпсып берген деп күгүлдеп турар. Ол ындыг эвес. Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа [illegible] [illegible] үлегери-биле национал-хосталгалыг шимчээшкин [illegible] болгаш оон түңнелинде аваан хөй чурттар хосталганы чедип алган. Ол чурттарның чону боо-чепсекти холга тудуп алгаш, хөй ханны төп тургаш, хосталганы боттары чедип алган.

Шериг-үлетпүр комплекстериниң пропагандистери коммунистерниң «агрессия» чорууну уламындан боо-чепсекти эндере бүдүрер ужурга таваржып турар бис деп медеглеп турар. Совет Эвилелиниң өске капиталистиг чурттарның талазындан каш удаа агрессияга таваржыпканы, ол дайынга миллион-миллион совет кижилерниң амы-тыны бодогенин төөгү билир. **Дайынны пропагандалаарын шуут хоруурун Советтер чурту бодунуң Дээди Хоойлузунда бижээн болгаш бүгү делегейге тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселдиң мурнуку одуруунда туржуп турар.**

Г. ШАХНАЗАРОВ,
юридиктиг эртемнерниң доктору.

КЫРГАН-АВА ШАЙЛАП ОРА...

Ынчан 1936 чылдың күзү чүве. Ачам сут-биле иим ог, Алаштың Үстүү-Шыдаак аксы, Тайылганныг-Тейниң баарынга турган бис. Ол үеде Кызыл-Тайга сумузунга аревэниң иии үүрү турган. АРЭ комитединден бир сургакчы эш келген. Ол үүлерниң бүгү кежигүннериниң каттышкан хуралын кылдыр [illegible] чарлалды тараткан. А мен № 2? үүрнүң бүгү кежигүннеринге чедиштир дыңнадыкчан мен. Узун-Аксындан өрү, Теле-Хел бажынга чедир кудуу девискээрде турар 50 ажыг аревэчилерден 20 ажыг айыткан хуралче [illegible] чыглып келген.

Ук хуралга дөрт чүүл айтырыгны чугаалажырбыс-биле бадылаан. Бирээде, үүр деп атты солааш, чаңгыс суму комитединге [illegible]. [illegible] секретарын болгаш оралакчызын [illegible] аревэниң хуралынче киирип алган. Үште, Көк-Одуругтуң оруун кылырынга аревэчилер канчаар киириштирин таласы-биле Монгуш Агымбактың [illegible] болган. [illegible] болган аътты кижи аъдын чедип, чүдүлгелиг кижи тейлеп эртер Көк-Одуругтуң оруун кылырынга «[illegible]» МАЭ-ниң аревэчи [illegible] демдеглеп, оларга хуралдан байыр чедирген. Ол орукта аъттар саат чок [illegible] эртип турар апарганынга арат чон өөрүп, аревэчилерге байыр чедирип турган чүве. Ам болбаазын техниканың аттызында Көк-Одуругтан машиналар шууржуп эртип турарын көргеш, дужумде кылдыр бодаар-дыр мен.

Адак соолгуда аревэниң хүрээлеңинге [illegible] турган. [illegible] аревэзи уштурген. Аревэзи Чыргай төрели кижи аарый бээрге, Акка ээрган дериг дуңгурлуг хамны хоор эккелгеш, хамнатканы. Лама, хамның артынчыларының [illegible] бузуруур, чамдык аревэчилерниң хууда херээ бо[лган], революстуг бээ[л]герниң шыыгыы сатпыр дүжер чүүлдерни чугаалажып турган.

Даамы атаа хуралдаазан соңгаш, эртенинде хүн арай бедий бергенде, аалымга халдып келдим. Кадайым Чыспыңмаа Сүрүкүевна-биле өгленген, бир чыл арай чедип турган бис. Иим аш хемчээлиг, чиңгежиги ыяш доскаарын Чыспыңмаа бижып, төгерикке белеткениц турар хире.

— Хөрээнгилээ улус келди бе? Азы аваң сүгже аалдаарың ол бе, Чыспың? — деп ойнай-сылдай аарак айтырдым.

— Чоп хова бердиң! — деп мени доскулаары аажок.

— Каразыырың ол бе? Ынчаар бели чүве кайда боор шынгыы-ла хуралдаалдывы. Чөпшээрешпейн турумда-ла, сумунуң бир даргазынга соңгуп кагды, канчаар мен?

— Кай, суму даргазынга бе?

— Чок, амылактарның суму комитединиң секретарынга аан.

— Даргалап шыдаар сен бе, ынчаш?

— Ам [illegible] [illegible] ажыл. Кызылдар апаар мен ынаан — [illegible], калайым [illegible] [illegible].

— Чаа, ынчаарга даргалы айбызаар апаар-дыр. Дашты иреэ сүүн кырган-аваң ыяшын-дыр. [illegible] шайладыр-за болган.

Кырган-ававысты чалап, огге киирип шайлаттывыс.

— Назы дегүй берген кижи канчап билир. Уруумнуң огланнуң өөнге черле киргейн дээш чоргуп ордум. Дааштыы аъттың дергизинде бичии чүве бар, киирип эккелем. Ондар — [illegible] бээримге, оозун уженгеш, дүлген эът, баскан быштак, кежиге таарымыр бичии белектиг-даа болду.

Авамның аазы — кырган-ававыс бичежээк мага-боттуг, чавыс думчуктуг, солагай талазы [illegible]. Оон адаанда эргек бажы дег эът бар. Оон төөгүзүн билбес улус иец деп-даа көөр. Ону көргеш, одура кезип кааса, кылдыр бодаар чораан мен. Ындыт белен чүве кайда боор. Болбаазын [illegible] бар эвес. Бажыныц дүүн [illegible], доңгүрерти чүлүлүп чорууур, топтап көөрге, бажынын кудазында [illegible] чары өрбулар база бар. Оон дугайын кым билир боор. Ол 1943 чылда, 85 хар чажында, [illegible] берген.

Кырган-аваның чаңы — [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], сигарларым доор. Ас-[illegible] чымчак мага[дыг], эртенгиин аал часкызып чоруур [illegible]-бээр дугайын сеткилинниң хаанызындан үнелеп көөр не чораан чүве.

— Бир айтырыг бар, кырган-авай, чүгле сенден айтырар деп бодап чораан мен. «Алдан-дургуннар» деп улустар чүвү канчап турган улусу? Ачаларының хевири кандыг кижил? Дургуннарга канчап каттыжа берген ирги? Чугаалап берип көрем? — деп, чугаа кадында, ынчан оон айтырган мен.

— Айтырыг берге-дир аа, — дээш, [illegible] [illegible]. — Бо даңзаның бажын алдыда чушкуп көр, оглум. Кактатлы берген хире-дир — дээш, соөскен даңзазын мечче сунду. Оозун сүүр баштыг кестик-биле алгыда каапп, теризин-биле [illegible] берди.

Кырган-ававыс — [illegible] угуу Доштак, [illegible] угуу Ондар [illegible] [illegible]. Чурттап чораан черн Ак-Оорузу, Алаш-Аксы ынчаар Алдан Доштак Ундургай, [illegible] Ондар Хараагбан, [illegible] Хемче деп адаар болду.

— Алдан-дургуннарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Чүвени сайтап бээр, алыс-херээнге шынтывал бербес чүве бе? Ону чугаалаар-даа хоңнум чок, угу багай улус-тур ийин — дээш, кырган-ававыс [illegible] олур.

— Мында казаныңдан башка өске кижи чок-тур. Ол бажын [illegible] алдан-дургуннар деп адаар улусту Тыва Арат Республиканың нам, чазаа хостуг эрге-шөлээ дээш, феодалдарга удур демисежип чораан революсчу кижилер-дир деп Тываның бүгү арат чонунга таныштырып турар-дыр. Ам оон сеткилгей херек чок, эки ада-өгбелер дээр-дир, кырган-авай — деп каарымга, чугааны ам-на үнүп келди.

— Ачамны Урдумай деп дем-не чугаалаадым. Алдан-дургуннарга ол [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бар чүве. Ону чугаалаар-даа хоңнум чок чораан мен — дээш, [illegible] ыыт чок олургаш, үйүп-ширип, ыглап чораан келди. Шагзыраан херээ боорга, Чыспыңмаа сыртыктан [illegible], [illegible] көрүп чыдаш, улуг берди.

Кежээ апарганда, дүңмавыс Антырамай [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Курбу мал [illegible]. Кырган [illegible] [illegible] [illegible].

— Мынча хөй эътти канчаар, ынай кижи-ле болгай мен. Уругларым-даа ыраар өртеш, [illegible] [illegible] аар-биле чалгалай кезип, адаанда үстүнде олурган улус-биче уруглар [illegible] [illegible] ок [illegible] [illegible] үлегиледи. Кырган-авай хүндүскү чугаазын уламчылады:

— Ачарыс бир-ле катап Кожагар-биле Сорук [illegible] торел тыртып чораан. Сеткил Чаптыга сылба эриидеттирген. Бажы [illegible] келген кижи «[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]» дыңнап турар-дыр» дээш ачавыс оон арай коңчан, Ак-Ооруундан көшкеш, Уаук-Аксы, Баян-Кол, Ак-Аскыр ынчаар чурттап чорду. Бир-ле катап, кайыл чүве [illegible] Садыр-Хуаду [illegible] [illegible] хөй улус-биле кады келгеш, ачавысты хүлүп алгаш, Чыргакы-Аксынче баштаай барган. Ол [illegible] [illegible], ачавыс [illegible] ган хереэм чок, айтыг мен» дээш. Хемчик суунче хүлүүбиле халааш, алдырбаан баргаш, [illegible] [illegible] алдырбаан турган [illegible]-Ак Баажынга бээди. Аныйче [illegible] бир чораан, түү турган. Ол [illegible] ачавыс [illegible] [illegible]. Уругларынга уштурган.

Туттурган дургуннарны оларның арзызында бистиң ачавысты база ыраады алгаш бааар деп медээ келген. Садаймаа дээр [illegible] орээ уруг оол-биле кады оларның соонче хапттывыс. Хорум-Даг чымзынга бисти улуу[з]вуска ужурашпырбаан. Чадаана чымзынга эдерип кааривиске, кижи дээрге кара арыг чүве чораан. Ачамга аңаа ужуражып, чавынга хонуп турдум. «Хемчиктиң ужуру Хемчик сааданга сыдмас. Ыраады алгаш баар хире-дир. Хеймер оглум Саадынтан өскелерп, силер шуптунер улгадып өскүлен берген болгай силер. Хемнериниң аът дергизинге чедир өстүрүп кааргымтай. Хары кижи холунга кире бергенде [illegible] эки боор. Ламыстыг Садык-Хүүдү [illegible] оорупту. «Шаг-шаа биле түрбес, чавылдак көгү-биле чыпас» чүве дээш. Эжиним-ле [illegible] дир мен, уруум» — дээш, ачам сырбыктап өрүп каан бажынын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Улугуу хүлүп алгаш, Хемчиктиң өрү азаа чоктады берген. Ха-дунма, торел чон-биле кады ачам сооңдан көрүп туруп калган мен.

Ачавыс бажын авазымнан [illegible], дүржүлгелериниң өстүр-сүрүр чоруу улам кадыраан.

Бир тейге-ле ийи кижи бажын [illegible] турган, тос төрел чыдарап эккелгеш, оруглар болдарынга, аргыйынарга алып турган. Ынчалза-даа оон өөрүг хамаан чок, ачамның сеткили [illegible], [illegible] улам хайныгып көөр чүве чораан. Ынчангаш бис Аңаа чурттаар апарган болган бис. Алаштың Көрген деп черге, чурт чайлап, кожа берген тоогу[вус] ол-дур — ийи уругларым — дээди. Кырган-ававыс шайлап ора, мону төөгүп берген чүве.

М. ОНДАР-ООЛ.

Культура амыдыралы

ИНСТИТУТТУ ДООСКАННАР

Бүрүнгени Кызылда педагогика институдунуң хүндүскү салбыры бо чылын 120 ажыг, а бот-өөредилге-биле бир чүс ажыг кижи дооскан. Дээди эртемни чедип алган аныяк специалистер республиканың эң ырак районнары — Бай-Тайга, Чеди-Хөл[?]-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа черлерге барып, бичии чаштарның өөредиринге улуг-хүүзүн киирерлер.

Институтту тергиин эки дооскаш, чаштарга бызыг бижиг бээр дээш аъттанганнарның саны хөй. Оларга филология факультединден Татьяна Тамизова, Галина Скипор, физика-математика факультединден Борис Монгуш, Людмила Пономарева болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. ИРГИТ.

БИСТИҢ УЧИЛИЩЕВИСТЕ

№ 6 профтехучилищени Чаданага организастаанда бээр үш чыл четкен. Ол үениң дургузунда дыка хөй кижи эштчы-бетонщик, шевер[?]-ледичи, бетонщик мергежилдерни шиңгээдип ап, туттуглары ажылдап турар. Бо чылын база 140 ажыг кижи ону доозар.

Ажылчын ангының келир үедеги төлээлери бо хүннерде кол [illegible] ангыда СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларын, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренип турарлар.

Училищениң сургуулдары эрткен чылга чедир чаңгыс каът общежитиеге чурттап турган болза, бо чылын ийи каът чаа нийти чуртталга бажыңынче көшкеннер. Оон улам оларның сургуулдарының [illegible] бүрү болгуннер, спортчу секциялар эрттирериңге улам таарымчалыг апарган.

1978—79 өөредилге чылында училищениң баазазы улам [illegible]. Таа-биле каннарының мергежилин шиңгээдип алырларның чаа бөлүү база ажыттынар. Ынчан училищени чылдың-на ийи чүс хире кижи доозуп үнер.

К. ЧОЛДАН-ООЛ.

Көдээ библиотека

Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурда көдээ библиотека республиканың библиотекаларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Бо чылдың эрткен айларында барык дөрт чүс хире кижи янзы-бүрү авторларның номнарын чыгдып алган.

Библиотека чевүлели бо чылын чаа өөредуглерга ном дыңнадылгазын 16 удаа организастаан, лекция, беседа болгаш номчулга конференцияларын дээш чергелиг культура-массалыг ажылдарны база хөйү-биле эрттирген. Шагаа «Тыва [illegible]», «Бистиң Төрээн чуртувус — ССРЭ», «Ленин, партия, чон» деп делгелгелер улуг сонуургалды хаара туткан.

Библиотека чевүлели солун болгаш белик утка-шынарлыг кежээлерни база улаа-лараа организастап турар. «Совет Арчыныя куштузу», «Номнарны алдаржыдаалы» деп темалыг кежээлер сонуурганчыг болган.

Хайыраканның [illegible] библиотеканың Эзжинч[?] салбыры база бар. Оон [illegible] чурттакчылар болгаш Баян-Колдуң малчыннары база оон номнарны бижидип турар.

Бо хүннерде көдээ библиотеканың ажылдакчылары СЭКП-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарынга тураскааткан булунну дерип, ол талазы-биле делгелгени организастаарын планнаан.

САНЫ ӨЗЕР

Куйбышевтиң телевидение [illegible] [illegible] [illegible] уламчылап тургузуп турар апарган.

Амгы үеде бөттарының программаларын өнүүг дамчыдылга-биле чурттуң дөртен беш хоорайлары чорудуп турар дээрзин Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне комитединиң ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааннар.

«Херел» болгаш «Экран» деп чаа спутниктерни салып үндүргениниң ачызында «Орбита» станциязы Москва программаларын чурттуң хөй-хөй районнарынче дамчыдып турар. Останкинодан өнүүг дамчыдылганы чурттуң чүгле Европа талазында хоорайлары болгаш чурттакчылыг черлери эвес, харын-даа Ортаа Азияның, Закавказьениң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары көрүп турар.

СЭТА-ның корр.

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң хылдыг хөгжүм ансамбли тургустунгандан бээр үр болбаан. Ынчалзадаа оон ойнакчылары чыл бүрүде боттарының мергежилин бедидип келгеннер. Олар колдуунда совхозтуң ажылчыннары. Хылдыг хөгжүм ансамблиниң кескү чедиишкини — оларның чоокта чаа Якут АССР-ге болган Бүгү-эвилел көрүлдезинге бистиң республикадан барып киришкеш, оон лауреаттары болуп, шаңнал-макталга четкени болур.

ЧУРУКТА: «Хемчик» совхозтуң Якутияга чораан хылдыг хөгжүм херекселдериниң ойнакчылары.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузу доозулган.

ЧУРУКТА: пианино ойнакчыларының конкурузунуң тиилекчизи, совет музыкант Михаил Плетнев. Алдын медальды болгаш бирги шаңналды ол алган.

А. КОНЬКОВ болгаш Б. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

ВЬЕТНАМ ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

Азербайджанның С. М. Киров аттыг университединге Вьетнам Социалистиг Республиканың Найырал ордени тывыскан. Аңы-дуңма чуртка эртем болгаш техниктиг кадрларны белеткээр херекке улуг үлүгнү киирген дээш университетти ол орден-биле шаңнаан. Орденни ВСР-ниң Совет Эвилелинде онза болгаш бүрүн эргелиг элчини Нуген Хыу Кхиеу тывыскан.

Сөөлгү чылдарда Вьетнамның 800 ажыг оолдар, кыстары Бакунуң дээди өөредилге черлерин дооскан. Оларның чартык кезии Азербайджан университединге өөренип турган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың аңаа өөренип турган студентилериниң хөй кезии геолог-нефтяниктиң, инженерниң, нефтехимиктиң мергежилдерин алган. Оларның аразында механиктер, математиктер база эвээш эвес.

—Вьетнамда социалистиг тургузуушкунга биске өөренип турган аныяктарның идепкейлиг киржип турарынга чергаарланып турар бис — деп, университеттиң ректору, профессор Фаик Багир-заде чугаалап турар. — Аныяк специалистер геология партияларында ажылдап, чаа заводтарны болгаш фабрикаларны тудуп, уругларга билиглерни чедирип турар. Найырал ордени — бистиң күш-ажылывысты бедик-биле үнелээчи ол болур.

Расим АГАЕВ, ПМА-ның корреспондентизи.

Хандырылганар кандыгыл?

ХЕРЕККЕ АЛБАЙН ТУРАР

Белбей суур — район төвүнден 20 ша черде турар. Сарыг-Сеп биле Белбей аразынга аргыжары ындыг-ла амыр эвес. Орук багай, автобус чорувайн турар. Район төвү чедерде, чүгле теплоход манаар. Байдал мындыг турда-ла бис, тии суурнуң чурттакчылары район төвүнче хүнүнү чыгыы кирер. Чон ынаар колдуунда-ла аъш-чем садып алыр дээш чоруп турар.

Суурда магазин бар. Оон садыгжызы Мария Горева чонпуц хандырылгазын экижидер айтырыгже шуут кичээнгей салбайн турар. Магазиннерде [illegible] эң чугула бараан-нары болганчок-ла үстү бээр. Айтырыг тургузуп, чүве чугаалаарга, садыгжывыс ону хүлээп алыр туржук, харын ходадап, уш-үлүрүм состер согдээр, садып алыкчыларга каржы. Эвиртир сүксуннар садарының чурумун ол шуут саывас, магазинни чогуур шагында ажыдып, хагбас, бодунуң кара туразы-биле болур.

Садыг шугумунда ажылдап турар кижиниң аажы-чаңы, оон ажылынга хамааржылгазы [illegible] [illegible] таарышпас, Ынчангаш ол айтырыгны Бүрен-Аксы кодээ Советтиң күүскомунга, Каа-Хем районнуң баштаар черинге чаңгыс эвес удаа тургузуп турган. Ынчалза-даа түңнел чок. Ону херекке чүге албайн турары билдинмес. Бо материалдың соонда бистиң садыгжывыстың ажылынга хамаарыштыр хемчег алдынар боор деп бодаар-дыр мен.

Т. МАНЧЫН.

СПОРТ · СПОРТ ·

«ТОРПЕДО» ТИИЛЭЭН

Тываның автотранспорт эргелелиниң спартакиадазы эрткен неделяда болуп эрткен. Аңаа Кызылдың, Ак-Довурактың болгаш Минусинскиниң бүдүрүлгелериниң футболистери ужурашканнар.

Спартакиаданың баштайгы хүнүнде «Совет Тываның 5 чылы» стадионга Ак-Довурактың «Мотор» биле Кызылдың № 1 АТБ-зиниң «Енисей» командалары ужурашкан. Ак-Довуракчылар 5:4 санга уткан-нар.

Автотранспорт у л а р н ы ң футболистериниң сөөлгү ужуражылгалары эргээ дыштаныр хүннерде болгулаан. Аңаа тиилекчилер илерээн. Бирги черни Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң «Торпедо» командазы алган. Бо бүдүрүлгениң дургуннары футболистери Джураб Сакурия, Виталий Шемякин, Сергей Пономарёв болгаш өскелерниң-даа ачызында ук команда удурланыкчыларының хаалгазынче шиитпирлиг халдаашкыны кылып, тиилелгени чинги-биле чаалап ап келген. Ылангыя Минусинскиниң командазы-биле ойнап турганда, эвээш үениң дургузунда 11 санны киирген.

Ийиги черни Ак-Довурактың «Моторун», үшкүзүн Кызылдың № 3 АТБ-зиниң футболистери эзээннер.

Тиилекчилерге тус-тус шаңналдарны тывыскан.

Д. ИРГИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
11.05—Тбилисиниң Пионерлер ордузунуң «Мзиури» дээр вокал-хөгжүм ансамблиниң концерти.
11.20—«Анаа космос». Документалдыг телефильм. 2-ги фильм. — «Чер-биле чугаалажыышкын».
12.20—«Кино аян-чорукчулар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.20—А. Скрябин. Симфониялыг поэма. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг оркестри. Удуржукчу Дирижёр — Б. Демченко.
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Силер аңаа чүү дээр силер?», «Мээң профессиям—чечек өстүрүкчүзү».
17.00—Единецкиниң «Чокырлия» дээр Культура бажыңының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Башкарган дамчыдылга.
17.30—«Бистиң хостуг үевис». Дамчыдылганы экономика эртемнериниң доктору В. Д. Патрушев, ССРЭ-ниң Күрүнениниң [illegible] комиссиязының айтырыглар килдистериниң начальниги А. И. Смирнов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Улустуң аас чогаалы». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—Балет артистериниң концерти.
20.00—«Лондон». Телеочерк.
20.30—«Уильям Шекспир». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3 болгаш 4-кү сериялары.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—[illegible]—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. «Динамо» (Киев)—«Торпедо». Киевтен дамчыдылга. Чапсарда—«Спортлото» тиражы. Тоңгендо—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—«Эртемниң амыдыралы». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырының даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, академик Г. И. Марчук чорудар.
19.00—«Горнистер, хармылыкар».

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00—«Музыка тоогузу». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республиканың кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чүк углалыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11, ой-ойде 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28, чамдык районнарга 15—20 градус чылыг.

Кызылда ачс хүн болур. Хаттың дүргени секундада 6—11, чамдыкта 13—18 метр чедер. Агаар дүне 13—15, хүндүс 24—26 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде ог-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг адааның күрүнезиниң казымы» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Харыкы чүгле хат билир» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак-вон суг, ак элээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эзээди пазын» 15.00, «Каргыг шагдаа кадайланган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Багдасар кадайындан чарылган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйл килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2147

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01096

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (10765) | 1978 чылдың июль 20, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КОСМОНАВТЫЛАР—ТАРАА ШӨЛДЕРИНИҢ БОЛГАШ ФЕРМАЛАРНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА

Бистер, совет космонавтылар, бистиң Төрээн чурттувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир demeй СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин улуг сорук киириишкин-биле болгаш чаңгыс хары-биле хүлээп ап, «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин хандыр-биле таныштывыс.

Тараа шөлдериниң эргим ажыл-ишчилери! Бо чылдың дүжүдүнүң ажаалдазында силерниң чедиишкиннериңерге бис кызыгаар чок өөрүп, кызымаккай, бедик маадырлыг күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турарларга чоргаарланып, бүгү улустуң демиселинге бодунуустуң салыышкынывысты киирерин күзеп тур бис. Чурттуң улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүреринин [illegible] бистиң [illegible] шинчилелдеривисти улам улуг энергия-биле чорудар бис.

Бистиң хөй кезиивис тараачын өг-бүлелерге өзүп, черге ажылдап кодээ ажыл-агый профессияларлыг болгаш тарааның үнезин эки билир бис. Чер ажылдакчыларынга тараа [illegible] ажаалдазы кандыг ужур-дузалыгын бис [illegible] бис. Космостан [illegible] чугаалаарга, ол [illegible] эң бедик точказы болур.

Совет космонавтыларының отряды ховү ажылынга, мал ажылынга, кодээ тудугга, мал чеми бүдүрерин чарышка тиилээн коллективтерни шаңнаар-биле Юрий Гагарин аттыг шилчиир вымпелдерин тургузарын шиитпирлээн. Оларны республика, край, область бүрүзүнүң ажаалда ажылының гвардейжилеринге, тараа шөлдериниң, фермаларның, тудугларның маадырларынга чыл бүрүзүнде тывсыр. Ю. Гагаринниң вымпелдерин чаалап алган коллективтер Москвага, УАЧД-ге чорааш, Звёздный-га келир болгаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары-биле кады чуруктап тыртттырар.

Силерге, кодээниң эргим ажыл-ишчилеери, чаа чедиишкиннерни, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң салган сорулгаларын күүседиринге улуг чедиишкиннерни күзедивис!

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтыларының даазканы биле **П. Климук,**
Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН—ЮБИЛЕЙИНГЕ УТКУШТУР

Совет аныяктарның авангарды — Ленинчи комсомол, Советтер чуртунуң чалыы назыны боттарының амыдыралында тээгүлүг улуг болуушкуну — ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюн бо чылдың октябрьда бүгү чурт-биле кады демдеглээр. Ленинчи комсомолдуң бир дайынчы отряды, бодунуң хүрээлеңинде үжен бир муң ажыг аныяктарны каттыштырган Тываның комсомолу, оолдар болгаш кыстары ниитилел-политиктиг ол улуг болуушкунга шалыпчы ажыл-херектер, амыдыралчы идепкейлиг туруш-биле белеткенип турар.

«Комсомолдуң назы-хары шуут чедишкен. Ынчалза-даа ооң сагыш-сеткили мөңгеде аныяк. Ленинчи комсомол — партияның дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры. Бодуңарның эвилелиңерниң бүгү ажыл-чорудулгазынга кайгамчык улуг, шылгаттынган дуржулганы партиядан ап турар силер. Ол ындыг болур-даа. Партияның болгаш комсомолдуң сорулгазы чаңгыс — коммунизм, оруу база чаңгыс — бо дээрге Лениниң оруу, чонунга бараан болурунуң оруу. Силерниң адаларыңарның, адаларыңарның адаларының эгелээни улуг херекти долу тиилелгеге чедирер ужурлуг силер. Оларның телептиг салганчылары болуңар, коммунизмниң тугун бедик тудуңар!» деп, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ада өзүнүң, ел чагыглары, партияның улуг идегели бүгү чуртта ышкаш, Совет Тываның комсомолчуларын болгаш аныяктарын чаагай ажыл-херектерже сорук киирген.

Чалыы назынның юбилейинге уткуштур «Ажыктыг чорунтуң болгаш шынарның беш чылынга аныяктарның энтузиасчы болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриоттуг шимчээшкинде республиканың чүс-чүс оолдар, кыстары, 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери киржип турар. Оларның аразында патриотчу инициатива үндүрген «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегиниң, 48-ки тудуг эргелелиниң комсомол организациялары, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының септелге-механиктиг цегиниң комсомолчу-аныяктар коллективтери, Кызылдың дааранылга фабриказының комсомолчулары бар.

Бо чылдың бирги чартында республиканың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка дыка хөй комсомолчу-аныяктар коллективтери, аныяк бүдүрүлгечилер эки көргүзүглерлиг болуп, юбилейни телептиг уткуур дээш белеткенип турар. Чикээ, Шагаан-Арыгда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында Г. Данзырының удурутканы комсомолчу-аныяктар бригадазы чартык чылда планын 112 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онаапттыр 101 хураганны менди алган «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы (бригадири О. Очур-оол), сүт саалдазының планын 127 хуу күүсеткен «Тээли» совхозта Ээр-Хавак СБФ-зи (эргелекчизи М. Норбу), Садыг министерствозунуң АТБ-зинде чүък сээртүрүүнүң планын 124 хуу күүсеткен Н. Нефетовтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы чартык чылда комсомолчу-аныяктар коллективтериниң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Аныяк саанчылардан Тес-Хемниң «Чодураа» совхозта О. Батнар — 1383 кг, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта Р. Оюн — 1301 кг, Бии-Хемниң «Хадың» совхозта Г. Долгар — 1284 кг сүттү бир инекке онаапттыр саап, Ленинчи комсомолдуң юбилейинге телептиг белеткенип турар. Хой ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ. Бо адырны хөгжүдеринге беш чылдың аныяк гвардейжилериниң киирип турар үлүү улуг. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозунуң хойжузу Р. Ооржак төрүүр чүс хойдан-на 130 хураганны менди ап, доруктурган. «Алдан-Маадыр» совхозта Ш. Ооржак, К. Моңгуш, «Шекпээр» совхозта С. Ооржак, «Улуг-Хая» совхозта Б. Доспан, «Мурнакчы» совхозта З. Доңгак, «Чодураа» совхозта Д. Нурзат, «Бай-Тал» совхозта З. Шыырап, «Марем» совхозта Н. Доржу, «УТКА 25 чылы» совхозта Н. Доржукай олар төрүүр чүс хойга онаапттыр 97—114 чедир хураганны менди алган.

Тываның комсомолчулары, оолдар болгаш кыстары ВЛКСМ-ниң 60 чылынга уткуштур идел талазы-биле быжыкпан, төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттыжып чоруп орар. Ол алдарлыг юбилейге болгаш кызыгаар шериниң 60 чыл болган оюнга алдаржыткан эстафетага, аныяктарның бо чазын эрткен чогаадыкчы эстафетазынга оолдар, кыстарның идепкейлиг киржилгези, Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалынга турасказтыкан Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар субботниинге оларның киржилгези, Чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларының, областарының болгаш округтарының найырал фестивалын Кызылга эрттиргени — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге чугула черни ээлээн. Ленинчи комсомолдуң юбилейинге уткуштур республиканың комсомол организациялары эске-даа солун ажыл-херектерни чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген баныры, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол съездиге чугаазы, съездиниң шиитпирлери, ол ышкаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалы комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазынга дайынчы программа болу берген.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол комитеттери аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекке чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер ам-даа хөй, чоруттунуп турар чамдык хемчеглерниң дээштии, үре-түңнелдии чогуур деңнелге четпес.

Бо хүннерде комсомолчуларның болгаш аныяктарның база бир шалыпчы херээ — ниитиниң малынга четчир сарныг чемзүүрну белеткээринге массалыы-биле идепкейлиг киржири болур. Бо чугула кампанияны организастыг чорудары-биле ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу «Мал чеминиң белеткелинге комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезиниң дугайында» доктаалды хүлээп алган болгаш комсомолчу, студент, школачы, аныяк кижи бүрүзүнүң кылза чогуур ажылының хемчээлин тодараткан. Бо чугула ажылга оолдар, кыстар бүрүзүн идепкейлиг киирмиштирери комсомол организацияларының сорулгазы бээр. Ол ышкаш Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга уткуштур ажылдап кылган хемчеглерни боттандырып, комсомол организацияларының организаны болгаш политиктиг ажылын улам күштелдирип, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ээлениң рөлюн улам бедидери чугула.

Мал чеминиң белеткели—шалыпчы фронт!

ДОРААН-НА СУГГАРЫП ТУРАР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хову бригадазының суггатчылары бо чылын суггаттыг сиген шөлүн калбарткан болгаш суггарылганы үзүктелиишкин чок чорудуп келген. Ынчангаш совхозтуң шөлдеринде хөй чылдыг меде сиген чаагай үнген.

Механизаторлар тарымал сигенниң кезериинге хамыкты мурнай кирген. 78 гектар сиген шөлүн кескеш, ооң дүжүдүн ажаап алган. Оон 160 тонна сигенни беш улуг сараат кылдыр салган. 60 тоннада меден тырып боолалдааш, төп шаңда сарааттай чыыпкан.

Ийиги кезилдени алыры-биле сиген ажаатдынган ол шөлдерни суггатчылар доораан-на суггарып кирипкен. Күске чедир ооң ам-даа чаагай дүжүттү ап болурунуң аргазы бар. Сигенни кескен суггаттыг бүгү шөлдерни ынчаар суггарып, ийиги сиген дүжүдүн алыр деп механизаторлар шиитпирлээн.

Сигенни кезериинде болгаш чыып боодалдаарында ажылдап турар тракторист Андрей Сарыглар, Маадан-оол Сарыглар хүн нормазын 160—180 хуу чедир күүседип турар. Сигенчилер мал чеми белеткээриниң темпизин уламна бедидип турар.

М. СУНДУКАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

БҮГҮ КҮШТҮ МОБИЛИЗАСТААН

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалы-биле таныжкаш, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң ажыл-ишчилери ону амыдыралга боттандырар дээш онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында ниитиниң малынга тодуг, хүр кыштаглааштыны хандырары-биле бо хүннерде бүгү күштерин чем белеткээринче мобилизастап турар. Олар бо чылын 2 муң тонна хире сигенни, 100 тонна ажыг будук-бүрүнү белеткеп алыр планныг.

Совхозта мал чеми белеткээр механизастаттынган улуг отрядты тургускаш, техниканы ында мөөңнээн. Оон аңгыда инек, хөй бригадалары, совхоз төвүнде албан организация черлери база мал чеми белеткээр звеноларны тургускулаан. Совхоз дирекциязы, партком оларга тускай онаалдаларны бергеш, күүседир хуусааларын айыткан.

Мал чеминиң белеткелинде киржип турарларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, чарлап дыңнаткан. Ынчангаш чарыш калбарып үнген. Сиген үнген бүгү-ле черлерниң сигенин кезип, ажаап алыр деп шиитпирлээн.

Совхозта № 1 болгаш 2 хойжу бригадаларының чайызы-даа 140 тонна сигенни, 85 тонна будук-бүрүнү, механизастаттынган отряд 1295 тонна сигенни белеткээр онаалдаларны алгыжаан. Ол ышкаш тудуг бригадазы, кодээ Совет, эмнелге, ажылчын кооперация, школа коллективтери база тодаргай онаалдалыг. Бүгү звенолар, бригадалар мал чеми белеткээр онаалдазын сентябрь 10-га чедир күүседир хүлээлгени алган.

Ам бо хүннерде ажыл хайнышкыныг. Механизастаттынган отряд баштайгы ийи хүнде 120 гектар черниң сигенин кезип, 60 ажыг тоннаны сарааттаан. Сиген кезер агрегаттарны башкарып турар механизаторлар Олег Тюлюш, Салчак Мартан-оол олар хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. Сигенни бөлүрер агрегаттарда ажылдап турар Мортуй-оол Алдай-оол биле Михаил Белек база-ла норманы 125—130 хуу чедир күүседип, мурнакчы болуп турар.

Будук-бүрү белеткээр звенолар ол ажылче кирипкен. Оларда-даа ажыл-иш хайнышкыныг.

С. КОМБУ.
Кызыл район.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

1978—1979 чылдарның кыштагылаашкынынга белеткелдиң баш удур чорударын барымдаалааш, Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң дирекциязы кыштагларга капитал септелге чорудар төлевилиг бригаданы тургускан. Бригаданың ишчилери Кызыл-даа Ондарның удуртулгазы-биле ажылдап, баштайгы ээлчегде Терехтиг-Чарыкта шээр малдың ийи кыштаанда чөрттелге бажыңнарының шалаларын тырып, транзалааш, малгаштаан. Печкаларын база кылган. Хөй кажааларын септээн.

Септекчилер ам Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазының кыштаанда барган. Ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны септеп турар. Септээр чүүлдер фермада эвээш эвес.

— Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген бистиң бригаданың септекчилери мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседир дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Бисте тудугжу, печка кылыр, шевер-лекчи кижилер бар. Ажылывыс мергежилдер аайы-биле харылзаалыг чорудуп, дүрген, бүдүнгүр, эки шынарлыг кылыр дээш туржуп турар бис. Фермага септелге ажылдары доостурга, бода болгаш шээр мал турлагларынга ажылдаар бис— деп, бригадир коммунист К. Ондар чугаалап турар.

М. СЕВЕН.

ХОЙЖУ АДАШКЫЛАР

«Хемчик» совхозтуң мурнакчы хойжузу, коммунист Серии Марбыевич Саая хойжулааш, ам 16 чыл болуп турар. Бо үениң иштинде ол совхозтуң малын онча-менди кадарып, чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Кызымак күш-ажылы дээш ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Бо чылын малчының көргүзүү база бедик.

Серии Марбыевич 12 уруглардың адазы. Оларның улуттары ам янзы-бүрү мергежилдиң кижилери. Ортун кызы Мария Саая пош чыл бүрүнгаар Эрги-Барлык ортумак школазын дооскаш, адазынга сакманшиктеп турган, эрткен чылын совхозтуң хураганын комсомолчу интери-биле хүлээп алгаш, ам акы кадарчылаан, хойжу комсомолчу звенону удуртуп турар. Комсомолчу кыстарның кадарган хураганы бо чылын эки кыштап ашкан.

Адазының соок салган оруун кызы Мария Саая ажылапке кежик, кызымак, эң өөрүнге хүндүткелдиг, хөйнинтичи. Мария ам Барыын-Хемчик район Совединиң депутады. Ол хүлээлгезин кызымаккай күүседип турар.

Амгы үеде олар кыштагларын септеп алган, мал чеминиң белеткелинче кирипкен.

Х. МОНГУШ.

МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Тываның транспорт эргелелинде автомобильдерниң техниктиг хандырылга стан шилээ эрткен чылга чедир хожуданган бүдүрүлге турган. Онгу беш чылдың үшкү чылының эгезинде ук коллектив боттарының арга-курлавырларын санап, ону шын хуваап, социалистиг чарышче кичээнгейни угландырып келгениинден күш-ажылчы темпизи бедээн.

Бо чылдың бирги кварталында ук коллектив шалыпчы ажылдаан. Оон септекчилери 24 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Бо дээрге кварталда планнаттынганындан үш муң рубль хөй болганы ол.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартында техниктиг хандырылга станциязының коллективи планныг онаалдазын 125 хуу күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы слесарь Чадамба Кыргысович Биче-оол социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар. Ол хүн үлүүн 1,5 катап ажыр күүседип келгениниден үени мурнаан. Ч. Биче-оол аныяк слесарьның дагдыныкчызы. Оон өөреникчилери Ю. Кашеев болгаш А. Янод олар ам боттарынга планныг онаалдаларны ап, ону күүседип турар апарган.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы слесарь Ч. К. Биче-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 механизастаттынган колоннаның коллективи тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 107,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн өстүрер планын 4,4 хуу ажыр, чурттакчы шөлүн ажыглаашка киирерин — 195,8 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол шаңналды тывысрынга турасказткан байырлыг хуралдың Кызыл-Мажалыкта болган № 741 ВМК-да партия эге организациязының секретары О. О. Куулар хуралды ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Н. Долгополовка сөс берген.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартында чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Г. Н. Долгополов ук КМК-ның ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга база албан хаакчыларынга изиг байырны чедиргеш, Кызыл тугту тывыскан.

Мехколоннаның бызанчызы, Ленин орденниң эдилекчизи Кызыл-оол Ооржак ук хуралга санал бергеш, бо чылдың бирги чартының планын ол бодуу хуусаада 180 хуу күүсеткенин, тукту салбас дээш амдаа шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киириштирерин хүлээнген. Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың бригадири Кужугет Шойдан-оол онгу беш чылдың үшкү чылының планнын онаалдазын олар бо хүннерде күүсеткенин дыңнаткан.

Х. МОНГУШ.

ФЕДОР ДАВЫДОВИЧ КУЛАКОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

Кызыл шөлге кажыыдал митингизи

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаковту орнукшудулары июль 19-та Москвага болган.

Совет Армияның Төп бажыңының Кызыл туктуг залында хүн дургузунда кажыыдалдыг-биле [illegible] тургган. [illegible] — Ф. Д. Кулаковтуң мага-бодун салган хааржак. Мөчээн кижиниң мага-бодун июль 19-туң дүнезинде кремациялаан.

Бөгү моон мурнунда-даа [illegible] Москваның болгаш областың муң-муң ажылчыннары, эвилелдиң республикаларының болгаш облактарының төлээлекчилери, партия, совет болгаш хөй ниити организацияларының ажылдакчылары, шериг начальниктери бодунуң бүгү амыдыралын партиязының коммунизм тургузуушкунунуң ондур [illegible] [illegible].

12 шак. Мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты [illegible].

[illegible] ызалары дооза алган. Федор Давыдович Кулаковтуң төрелдери, чоок кижилери болгаш өңнүктери залга эрткен. Чарлыышкынның [illegible].

Кажыыдал аялгалары чаңгыланып турган. Орнукшудулганы организастаар талазы-биле чылак комиссияның кежигүннери мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты Совет Армияның Төп бажыңындан удуруп келген болгаш ону катафалк кырынга тургузупкан. Москваның [illegible].

Хүндүлүг дайынчы таңныыл [illegible] бажыңнындан чанынга кажыыдал бауу-биле шимчээн чок турупкан. Мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты чепсек лафетинге тургузупкан. [illegible].

[illegible] областың [illegible] төлээлекчилери, партия, совет болгаш [illegible], ССРЭ-ниң [illegible].

[illegible]

13 шак. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң [illegible] мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты [illegible] дужургеш, В. И. Лениниң Мавзолейиниң базынга тургузупкан.

Мавзолейниң төп индиринге эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, орнукшудулганы организастаар талазы-биле чылак комиссияның кежигүннери үнүп келген.

Кажыыдал митингизин [illegible], СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко ажыдаан.

Бистиң партиявыс, совет улус Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң [illegible] [illegible].

[illegible]

тиг Төрээн чуртувустуң мурнунга оон улуг ачы-хавыяазын демдеглээни болгай бис деп, ол чугаалаан. [illegible] мес бо чидириигни аар кажыыдал-биле бодап турар бис.

Федор Давыдович Кулаковтуң күш-ажылчы оруу Ленинчи партия-биле, партияның ниити идеалдарын амыдыралга боттандырар, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузар талазы-биле ончалаң-даа аажок улуг ажыл-чорудулгазы-биле тудуш харылзаалыг чораан.

Тараачын кижиниң оглу Федор Давыдович чорпол дарыында-ла агроном эртемин чедип алган болгаш социалистиг экономиканың эң чугула адырлар бодур кодээ ажыл-агый-биле холбашкан бооп. Ол [illegible].

[illegible]

Партияның ажылында-ла [illegible].

[illegible]

улуг күжениишкинниң болгаш [illegible], кызымаккай чорук-биле күүседир чораан.

Районнуң чер килдизиниң [illegible], партия райкомунуң секретарынга, партия обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң [illegible], облкүүском даргазынга, Россия Федерациязының министрлер [illegible] болгаш министринге, СЭКП Ставрополь крайкомунуң секретарынга ол чедиишкинниг ажылдап турган. Аграр айтырыгын эки билир болгаш дуржулгалыг партия ажылдакчызы кижи боорга, 1964 чылда Федор Давыдовичиге СЭКП Төп Комитединиң Кодээ ажыл-агый килдизин удуртуурун дааскан. Ол 1965 чылда СЭКП ТК-ның секретарынга, а 1971 чылда Төп Комитеттиң Политбюрозунуң кежигүнүнге сонгуткан.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң баштаары-биле [illegible].

[illegible]

идепкейлиг киржип, адаа көргүскен бүдүрелдиг долузу-биле бадыткап келген.

Төп Комитеттиң даасканы-биле ол кодээ ажыл-агыйның айтырыгларын шиитпирлеп турган, Федор Давыдович партияның съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң (1965 чыл) ажылдап кылганы аграр программазын чайгылыш чок боттандырарынга бодунуң бүгү күжүн, энергиязын харам чокка берип келген.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге, колхоз тургузуун быжыглаар талазы-биле улуг болгаш партия сорулгаларын шиитпирлээринге Федор Давыдович Кулаков улуг салыышкынны киирген. Партияның шиитпирлерин [illegible] болгаш боттандырарынга ол ханы билиин киириштирип, кодээ ажыл-агый органнарының министерстволарының болгаш ведомстволарының, эртем албан черлериниң ажылын [illegible] чедип ап чораан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң (1978 чыл) демдеглээни кодээ ажыл-агыйда чедип алдынган улуг чедиишкиннерге оон эвээш эвес күжү аажылы кирген.

Федор Давыдович партияның принципчизи, [illegible] болгаш негелделиг ажыл-херекчи болгаш бодунга, өөрүнге сагыш човаачал, таныжаар кижи чораан. Ол тутаныш оон-биле кады [illegible].

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ҮЕНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫНЧЕ

Бөгүн чурттаавыста ышкаш, Кызыл районнуң [illegible] ажылчылары СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга «СЭКП-ның [illegible] улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиге секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумнуң шиитпирлерин калы сонуургал-биле таныжып, [illegible] программа кылдыр хүлээп ап турар. Чоокта чаа-ла катап түргустунган районнуң кедээ ажыл-агыйы [illegible] гаар базымнарны кылган. Оон чамдыктарын оңгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыының түңнелдеринден-не көрүп болур.

Районнуң [illegible] бо чылын алган хүлээлгелери чиик эвес. Ынаңгыы совхозтар бода малдың баш санын 8 хуу, оон иштинде саар инекти 13 хуу, шээр малды 18 хуу өстүрбүшаан, күрүнеге 2150 тонна эътти, 2220 тонна сүттү, 251 тонна дүктү болгаш 14 муң борбак чуурганы садары хүлээлгеде көрдүнген. Районнуң чер-черлеринде партия эге организациялары боттарының бөгү организакчы болгаш политмассалыг ажылын коллективтерниң кижи бүрүзүнүң алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырарынче угландыр чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Оон түңнелинде районнуң [illegible] күрүнедиги чылга деңнээрге, [illegible] организастыг эрткен. Наптавыи малдың өлүг хораар чоруу дыка эвээшээн. Малдың чаш төлүн камгалап алыры көвүдээн болгаш оон продуктулуу бедээн. Бо чылдың бирги чартыында районнуң бөгү совхозтары күрүнеге кедээ ажыл-агыйы продукциязын садар планын хуусаа бетинде күүседип, [illegible] ажыр 2055 центнер эътти, 664 центнер сүттү, 287 центнер дүктү саткан.

Эрткен чылдарга деңнээрге, күрүнеге саткан продукцияның шынары экижээн. Бо талазы-биле эки түңнелдерни «Сукпак», «Көк-Тей», «Шамбалыг» совхозтар чедип алган. Ниитизи-биле күрүнеге саткан малдың 86 хуузу ортумактан өрү деңнелгелиг болган.

Сүт бүдүрерин «Х Улуг хурал», «Көк-Тей» совхозтар 22—40 хуу чедир көвүдеткен. Эът бүдүрерин «Көк-Тей», «Х Улуг хурал», «Шамбалыг» совхозтар эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинден көвүдеткен.

«Шамбалыг» совхозтуң партия эге организациязы, оон коммунистери [illegible] ниң кызыл планныг сорулгаларын күүседиринче [illegible] мобилизастап, социалистиг чарышты [illegible] мурнакчы дуржулганы [illegible] редирин бедик деңнелге чорудуп келген. Ол бөгүнгү түңнелинде эрткен кыштың совхозта бода мал бригадазының малчыннары чаңгыс-даа баш мал хоратпаан, а шээр малдың 98.5 хуузун камгалап алдынган. Мал продукциязы көвүдээн. Ынчангаш ол совхозтуң малчыннарын СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчир Кызыл тугу [illegible] турар.

Малды семиртир азыраар [illegible] — «Сукпактың», күш ажыл-агыйлыг «Көк-Тей» совхозтуң коллективтери база эки түңнелдерни чедип алган.

Районнуң партия организациязы [illegible] дээш ажыл-ишти бүрүзүнүң чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларының, совет [illegible] бедидериниче улуг кичээнгейни салып келген. Ылаңгыя коммунистерниң бүдүрүлгениң чугула участоктарынга [illegible] тургузуп, [illegible] тарның ролюн бедидер талазы-биле ажылды күштелдирген. Ам бисте бөгү коммунистерниң 60 ажыг хуузу бүдүрүлгениң кол участоктарында бижилгеттынган, олардан 285 кижи малчыннар, [illegible] трактористер, чолаачылап ажылдап турар. Элээн хөй коммунистер — специалистер болгаш [illegible] ортумак эртемниң угурту [illegible] тулары.

Ажыл-херекке коммунистерниң идепкейин база харыысалгазын бедидер сорулга-биле СЭКП Уставының негелделерин болгаш социалистиг хүлээлгелерин [illegible] күүседип турарының дугайында отчеттарын, дыңнадыгларын чер-черде партия эге организацияларының хуралдарынга доктаамал ап турар апарган.

[illegible] бедик харыысалга-биле медерел билириниң, мурнакчы арга-дуржулганың үлегер-чижээн бисте хөй-хөй коммунистер көргүзүп турар. Оларга «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарда механизастаттынган [illegible] Күш-ажылдың Маадыры Василий Ячиатты, Күш-ажылчы Алдар орденниң III болгаш II чергезиниң эдилекчизи Доржу Давааны, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг механизатор Кызыл-оол Кара-Салды, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Ооржак Серен-оолду, «Х Улуг хурал» колхозта төрүүр 100 хойдан-на 125 хураган алган хойжу аныяк коммунист [illegible], «Шамбалыг», «Тиилелге» совхозтарда чүс баштан-на 103—109 хураганнарны алган Моңгуш Семис-оолду, Татьяна Баавылды болгаш өскелерни хамаарыштырып болур.

Кедээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң [illegible] да ындыг мурнакчылар хөй. Чижээ, «Тиилелге», «Кара-Хаак» совхозтардан чартык чылда бир инектен-не 900—1087 литр сүт саггаш Моңгуш Девикти, Соян Күжелцевни, Ооржак Найдыны, «Шамбалыгның» [illegible] хонукта 945 грамм немелде деңзини ап турар Ооржак Карастайны, «Сукпакта» семиртир инектерниң бирээзинге онаашпыр хонукта 907 грамм немелде деңзини ап келген Григорий Сурьянин болгаш өске-даа хөй мурнакчыларны чоргаарал-биле адап болур.

Күш-ажылчы чарышты кадыг [illegible] пентерелдиг, үре-түңнелдиг организастаарының айтырыглары чер-черде партия, профэвилел болгаш [illegible] организацияларының кичээнгейиниң төвүнге туруп келген болгаш моон соңгаар-даа туруп турар. [illegible] коллективтер болгаш тус-тус ажылдакчылар [illegible] күүлерни чедип алырынга ол бөгү дээштиг салдарны чедирип турар. Мааңа хөлбашкан айтырыгларны парторганизациялар [illegible], партсомнарга, СЭКП райкомунуң бюро хуралынга ээй-ойде чугаалдажып турар.

Чижээ, чоокта чаа СЭКП районнуң [illegible] хуралынга «СЭКП-ның XXV съездиниң негелделеринге дүүштүр бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш [illegible] бедидер дээш социалистиг чарышты улам калбартыр талазы-биле партия организацияларының организакчы ажылының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны [illegible] чугаалашкаш, хүлээп алган шиитпирниң күүселдезин чер-черде организастап турар. Ниитизи-биле районда чарышка 2800 ажыг кижи хаара туттунган. Олар колдуунда-ла [illegible] ону күүседиринге бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Оон ангыда социалистиг чарыштың дөзү хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин база калбарып турар. Амгы үеде районда 8 коллектив ол бедик атты чедип алган. 228 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 10 коллектив, 530 ажыг кижи ол ат дээш демисежип турар. Ынчалзажок чарышты организастап турарында чамдык черлерде [illegible] барымдаалаар чоруктар ам-даа бар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиге секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Чарыштың экономиктиг эчис сорулгазы тараа, эътти, сүттү болгаш өске-даа продукцияны хөй кылдыр болгаш чиик өртек-үнелиг бүдүрери болур. Оон-биле кады аң эки түңнелдер чогум чүнүң-биле [illegible] кандыг тодаргай чылдагааннарга [illegible] мурнай бергенил, өскелери канчап [illegible], үшкүлери чүге хожудап бергенил деп чүвени билири чугула. Чамдык бир колхозка азы совхозка болдунар чүүл, өске ажыл-агыйга чүге чедип алдынмазыл? [illegible] дериниде ылгалдар чүге аажок [illegible]».

Ынчангаш партия, совет профэвилел болгаш [illegible] ажыл-агыйы органнары социалистиг чарышты организастап, оон түңнелдерин үндүрүп турар үеде үстүнде айтырыгларже онза кичээнгейни салыр ужурлуг. ТК-ның июль Пленуму кедээ ажыл-агыйын улам хөгжүдер талазы-биле партияның ленинчи аграр программазының чаа-чаа сорулгаларын тодаратпышаан, партийже организакчы база идеологтуг ажылдың айтырыгларын кедээ партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнге тургускан болгай. Ол Пленумнуң шиитпирлерин бөгүнүң кижи бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлап, пропагандалаар ажылды калбартпышаан, амгы үеде районнуң партия организациялары чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, хуннуң чугула сорулгаларынче бөгү күштү мөөңнеп турар.

Ниитизи-биле алырга, районнуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде [illegible] эвес. Янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүр, хорааары чамдык совхозтарда ам-даа хөй, бүдүрген продукцияның шынарының деңнели чавыс. Ниитизи малдың ажаалдазын технологиязы чогуур негелдеге дүүшпес. Чер ажылының культуразы чавыс, оон ап турар үнүш, дүжүт эвээш.

Малдың баш санын өстүреринге, оон продуктулуун бедидеринге [illegible] чүүл-маңа четчир хемчеглиг чемин кыска үеде, эки шынарлыг белеткээринче бөгү [illegible] мобилизастаары хуннуң эң чугула сорулгазы болур. Бо чылын районнуң совхозтарынга 11100 тонна сигенни, [illegible] тонна силосту, 2400 тонна сенажты, 24270 тонна саламны, 800 тонна будук-бүрүнү, 130 тонна сиген далганын, 12100 тонна концентратты болгаш малдың өске-даа чемнерин белеткээр. Совхозтарда амгы үеде ол чугула кампанияга киржир механизастаттынган бригадаларны, звенолорну, аңаа ажыглаар техниканы четчелээн. Олар мал чемин белеткеп эгелээн. Бо чылын [illegible] үнүжү таарым. Ынчангаш ону кезип ап болур бөгү черлерден кезип тургаш, мал чемин белеткээриниң даалгаларын күүседир — бистиң бирги черле хүлээлгевис болур. Оон ангыда дүжүт ажаар бөгү техниканы августуң бирге чедир белеткеп доозар ужурлуг. Хөй [illegible] малдың [illegible] оон чаш төлүн аңгылаап үзерин, чаңгы семиртилгезин организастыг чорудары эргежок чугула.

Ол бөгү ажылдар болза СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының баштайгы [illegible] хемчеглери болур. Ынчангаш районнуң партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажыл-агый органнары бо чылдың бирги чартыында чедиишкиннерин [illegible] бадыткаашпышаан, бөгү аргаларны болгаш курлавырларны ажыглап тургаш, оңгу беш чылдың үшкү чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доозур болгаш ажыр күүседиринче бөгү чоннуң күжүн мобилизастап, массаның организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

К. ШУЛУУ.
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш Кызылдың мебель фабриказының бригадаларының болгаш звенолорунуң аразында калбарган. Оон бирги чартыының түңнели үнген, мурнакчылар илерээн. Оларның бирээзинге И. Ф. Агапев удурткан прессетенчилер звенозу хамаарышыр.

Бо звенонуң коллективи 1978 чылдың бирги чартыының планын ажыр күүсетиен. Ол дээрге бригадирниң бодунуң, звено кежигүннери Василий Кузнецов, Александр Огнев болгаш өскелерниң-даа кызымак күш-ажылының түңнели-дир.

ЧУРУНТА: бригадир Исай Агапев биле звено кежигүнү Василий Кузнецов олар ажыл үезинде.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң транспорт цегинде чолаачы Василий Андреевич Грива күчүлүг «БеЛАЗ» башкарыкчызы болуп ажылдап турар. Ол мурнакчы чолаачы хүн үлүүн бүдүн чартыктан кудулатпайн келген. Оон уламындан коллективте тергиинннерниң санынга кирген.

Шак ындыг шалыпчыларның ачызында Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи бо чылдың бирги чартыында пландан ажыр 32 муң тонна хөмүр-дашты казып, хереглекчилерже чудурун чоруткан.

ЧУРУНТА: Василий Грива.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

НҮРЕКТИҢ ХӨӨЛБЭЭ

«Нүрек хылайында» сүт хемчээкчилери алды миллиард кубометр сүт чыылгазын демдеглээн. Ындыг хемчээлдиг кижи кылган хөөлбекте бир-ле дугаар четкени ол. Сугну ол хемчээлден ам кудуатпас. Гидроэлектростанцияның тудугжулары ол хире хөй сугнун чыгаарын июль төнчүзүнде болур деп манап турган. Ынчыг-даа бодаарга Памирниң мөңге харының эририн дүргедеткен. Плотина тудугжуларын улуг сүт сүртеткен: телевидение көрдүнген 300 метр бедик плотинаның бедии ам безин 250 метр.

Вахшта гидрокомплекстиң тудугжулары бо чылын четтиги болгаш өске агрегаттарны хуусаадан эрте ажыглалга кирерин хүлээнген. Оларның ажылдаарынга херек сүг хөөлбээн тургузарда плотинаны 270 метрге чедир тудар апаар. Тудугжулар плотинаже бетон кударын хүргеттекен: хонук санында-ла 20 муң ажыг кубометр бетонну кудуп турар. Октябрь айга чедир (агрегаттарны ажылдадып кирер [illegible]) кызымал халайга чаганың ажылдаарынга херек [illegible] миллиард кубометр [illegible] чыыры бээр.

КАМНАП АЛГАН ЭНЕРГИЯ-БИЛЕ

Ивановонуң автомобиль краннарының заводу беш чылдың эгезинден камнап алган электроэнергиязы-биле бүдүн ай дургузунда ажылдап келген. Ынча курлавырны тургузарынга үлээчү контролёрлар дуза [illegible].

Бүдүрүлгениң бөгү участоктарында тургускан камнаалга посттары энергия чарыгдалын хуннуң-не санап көрүп турар. Ол хыналталар ажыл-агыйжы эвес чарыгдалдар үнүп турар черлерни тодарадып арганы берген. Үлээчү контролёрларның ниитти заводка рейдилешкени соонда энергиязы арттыр чарыгдалының хемчеглерин ажылдап кылган.

Камнаалганың шаап хайгааражыны [illegible] шаан. Цехтерни чырыдарының системазы чаартып киргизген, энергияны хөй чарыгдаар бүдүрүлгезиниң [illegible] ажылдап [illegible] айжылып турар.

СЭТА-ның корр.

Ажыглалга киирер тудугда

УДУРТУК ЧУЗУ БЕЗИН ЧОК

Бистиң республикада оңгу беш чылдың үшкү чылында ажыглалга кирер ужурлуг тудуглар-ла хөй. Ындыг чугула тудугларның бирээзи — республика найысылалында 365 орунниг гостиница боол турар.

Гостиницаны «Кызыл тудуг» эргелели кол күүсекчи боол хүлээп алгаш, кылып эгелээниниңден бээр элээн каш чылдар эртип турар. Бажыңның тудуунуң хуусааларын сөңгаарладып, тудуг ажылын сөксадып азы тудугжуларның чамдыызын өске тудугларже чорудуп турганында чептиг чылдагааннар турган белбайнаан. Ынчалза-даа республиканың амыдыралынга база-ла чугула бо тудугну шапкынчылып, баштайгы хуусаазында ажыглалга киирип болур турганы кымга-даа билдиңгир. Кол-ла чылдагаан—тудуг материалдарының, ылаңгыя туйбунуң чогу боол турганын ында ажылдап турар бригаданың удуртукчузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Н. Велигодский чугаалаар.

Бо чылдың эгезинде-ле гостиницаның аалчылар чурттаар корпузун Н. Велигодскийниң бригадазы шеверлеп ажылдарын кылыры-биле дужаап болур турган. Ынчалза-даа «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары гостиницаның өске тудугларын доостаан боорга, шеверлекчилер келбейн турган. Чогум-на оон ужурунзан бо чылын гостиницаның чүгле удуур корпузун ажыглалга киирер деп турары билдиңгир-дир.

Тудугнуң байдалы бо хүннерде кандыгыл? Соолгу хүннерде ажыл элээн шуудап турар. Ында ниитизи-биле алды бригада бар. Бригадаларның ажылын болгаш материалчуулдары-биле хандырылгазын таарыштыр организастаан. Ажылдың түңнелдерин вторник санында-ла оперативтиг хуралга чугаалажып, четпестерни илередип турар.

— Бир эвес чамдык материалдар, чижээ, манзалор четчир болза, бистиң комплекстиг бригада моон-даа шалыпчын ажылдап болур — деп, бригадир Б. Донгак чугаалап турар. Шынап-ла бо бригада—найыралдыг, демниг коллектив. Оон кежигүннери ай, хүн нормаларын ажыр күүседип, ажылдың шынарын улам экижидери дээш ажылдап турар. Ында тудугжулар С. Оюн, В. Дагаанов, Ф. Чыргал, А. Моңгуш болгаш өскелер-даа тудугну айыткан хуусаада —ССРЭ Конституциязының бир чыл болуру — октябрь 7-де ажыглалга кииреринге үлүүн салыр дээш кызымаккай чорууп көргүзүп турарлар.

Гостиница тудуунда А. Максимовтуң удурткан плиточниктер, витраштар соңгалар кылып турар, С. Лукьянчуктуң сварщиктери, Г. Марковтуң бетонщиктери, бажыңның даштыкы хаяларын шеверлеп турар Р. Лебедевтиң штукатурщиктары-даа бо хүннерде план-график ёзугаар ажылдап, удуур корпусту чогуур хуусаазында ажыглалга кииреринге шиитпирлиг. Сварщиктер коммунист А. Приставко, комсомолчу Н. Шетишев, плиточниктер В. Петров, Н. Кирсанов олар мурнакчыларның одуруунда санадып турар.

48 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчилери (бригадир Р. Лебедев) В. Хомушку, М. Бюрюккей, Г. Моңгуш, А. Куулар профессионал-техниктиг училищени доосказ, база-ла чедиишкинниг ажылдап, бригадирниң макталын ап турарлар.

Ниитизи-биле алырга, Кызылда чаа гостиницаның тудуу чаа доктааткан хуусаада ажыглалга кирип болур. Чүгле дөрт, тодаргай удуртулгадан, тудугжуларның ажылын шын организастап, эргежок чугула материалдар-биле чедиштир хандырарындан хамаарышыр. Соолгу хүннерде тудугну харылап турар «Кызыл тудуг» эргелелиниң бирги участогунуң начальниги безин чок боол турар. А ону удуртуп турган эш Чертов шагда-ла өске ажылче шилчээн, а үстүнү удуртур органнар бо хире чугула тудуг участогунуң удуртукчузун томуйлаарынче далашпайн турар. Бо дээрге, ажыглалга кирер тудугже кичээңгейни чогуур деңнел-биле салбайн турарының чижээ-дир.

Т. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

„ШЫНГА“ ХАРЫЫ

Организастыг дооступ турар

Бо чылдың июнь 30-де «Дарый хемчег алыр» деп эгелиг, Кызыл районда «Тиилелге» совхозта хөй кыргылдазында четпестерни илереткен С. Комбуунун чүүлү парлаттынган.

Улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы А. Н. Бакулинниң ун чүүлге хамаарыштыр бисче дыңнатканы:

Шүгүмчүлелдиг чүүл парлаттынганы билек ажылда четпестерни чайлаарының хемчеглерин алган. Кыргылда үезинде онаашкан ажылынга ак-харыысалгазын кошкаткан кол зоотехник В. Кужугетти ажылындан чайлааш, оон орнунга өске кижини киирген. Түңнелинде хөй кыргыыр пункттунуң ажылы экижип, бо хүннерде кыргылда организастыг дооступ турар.

1. ШЫДААР ЭР-ДИР

Ыяван кур чер колхозу — «Тиилелгениң» шөлдеринге часкы хову ажылдары адакталы берген турган. Тараа [illegible]. Чүгле куруктурулга андарылгазы арткан. Часкы чымыштыг иш чайланы бээр аразында, бир улуг-хүнде механизаторлар [illegible] Кур-Чер суурже чоруткан. [illegible] калган. Хову турлаа ээзирей, ыржым-шыпшык апарган. Калчан-оол канчангаш-ла көөрге, ховуда чыскаай тургускулаан каан тракторлар аразында кижи бажы караңнааан:

— Кым боор бо?—деп, ашак чаасхаан чугааланмышаан, кайтаамыдан буурул сегел салын долгай туткулаан.— Суурже чүге чорубаан, чүнү кылып турар кижи боор?

Ашак холдарын ооргазынга чүъттенип алгаш, ынаар базып чорупкан. Трактор чанынга барган, ында кижи-даа чок мындыг. «Чүнү көргеним ол?—деп, Калчан-оол бүдүү иштинде кайгап бодааган.—Маңаа [illegible]. Азы сагыжым бе?..» Оон элээн болганда, тракторлар аразында кижи чөдүре каапкан. Калчан-оол [illegible] адаанче көргүлээн. Бир машинаның соңгу дугуйларының [illegible] ам-на эскерип каан. Ашак [illegible].

— Маңаа чүнү [illegible] дарык ол?

Үзенчен болган [illegible] оол дээш. О[illegible] тудуг-биле [illegible] хоргаан-на тура халып келген. Арган, ыспанаш болдун арнында ус. довурак борашкан, ана калчан кара чүве, чүгле ийи караатары кыланнаар.

— Чоп суурже кирбедиң?

— Маңаа турумда улус чоруй барып-тыр...

— Ынчаарга чүнү канчап турарың ол ынчаш?

— Бо тракторнуң ээриилдерин дыңзыдып чыттым.

— Ээ, мнча диве дуннаным. Билбес кижи чыртаан эдер дээш, согураартып каар чоор. Тракторист эвес, оол-биле беришкеш чоор сен.

...Суур кирген механизаторларның чамдыызы көжээки кимир каксы хову турлааинга [illegible].

Дыка караңгылай бергенде ховай-ховузунда бир-ле тракторнуң диргилээн даашшимээни дүнниң ыржымын үреп турган.

— Кым ховуда чер чара берген дээр силер, оолдар?— деп, Моңгуш Мөңге өөрүнге чугаалаан.

— Кымны ким билир боор! — дээш, Ондар Тевекей ойнап органа кижерин кулажынга [illegible], стол кырынга каапкан.

— Андарып-ла тургай, чоор [illegible]! Калай оглу шыдаар болгаш чоруп тур ыйнаан.

— Ондар Дай-оол-дыр [illegible] — деп, Тевекей Калчан-оол [illegible] — Суур кирбээн, маңаа [illegible]. Шынче Соян Казактың кожуу [illegible] тракторун [illegible] кылып [illegible]. Ол ам чаа [illegible]. Калчан-оол [illegible] барып-тыр. Кожуу-ла [illegible] мес тел-дүр. Трактор сорлап мунар дээш, аан суур кирбээн үрен-дир.

— Чаа, кайын үрээрша ол!— деп, Санчат серге чок чугаалаан.—Техникага сундулуг оол [illegible]. Тыва тракторист оон үнер деп билинер. Ындыг-ла чалгаа, баддыр-бээжен чүве болза, трактор мунар дээш маңаа чылып каар деп бе. Эриң эреэн ол ышкажыд харын. Ажырбас андарып турзун. Өөренип алыр ол. Ында багай чүү боор, ажылга дегүм, а бодунга өөредиг болур.

Эртенинде Соян Казак чедип кээрге, кожукчузу Дай-оол чааскаан дүне дыка хөй черни андарып каапкан болган. Андарганының шынары кандыг эвес дээш, хынап көрген: черниң ханызы ой-тавында, оргалаваан, бир [illegible].

— Шыдаар эр-дир мон!— деп, Казак демгизин чула [illegible] тур сен, оол. Техникага салымныг тел-дүр мон. Ам мээн-биле ээлежир аазыр-дыр сен. Чыткан тэве аксынга камгылыр кирген деп чүве бо эвес бе. [illegible] тракторист апарган мишкажыл, оолдар.

Алдын өртектиг эт

2. К У Р С К А

1961 чылдың чазынында Ондар Дай-оол ынаар трактористи болу берген. Он беш харлыында-ла трактористерге [illegible] [illegible]. Нэй чыл ажыр трак [illegible] торлаи халбактаның колгеш, [illegible] бо, [illegible] бот.

Колхозка механизаторлар [illegible] [illegible] [illegible] Ондар Дай-оолдуң [illegible] [illegible] деп, айтырган.

— Сени тракторист кижи деп бодаар [illegible] [illegible] трактор [illegible] турар [illegible]?

[illegible] даргаже-даа көрбейн, [illegible] [illegible].

— Аваа [illegible] [illegible].

— [illegible].

Дай-оол [illegible].

— Тракторну чорудуп болур-дур бе, ону башкарар эргениң шынзылгазы [illegible] [illegible] [illegible] лир-даа болзумза, ону башкарар эргениң шынзылгазы менде чок-тур, дарга. Оон ынай теорияны база ыяк өөренип алыр болсай.

— Ынчаарга, чай аразында курска барып турган сен. Оон соонда курс доостурга, шынзылга [illegible], шынзылгадан ап алыр сен, ол-ла.

Техникага сундулуг оол мастерскаяга машина септеп, хостуг шактарында курска барып тургаш, шынзылганы четтиргеш [illegible] трактор башкарар эргениң шынзылгазын холга алган.

Курсту дооскан чазынында Иван дээр орус эр-биле ээлчежип ажылдаар кылып каан. [illegible] база-ла колхозка ол чаа [illegible] чаа келген. Ынчалза-даа көрбээн чүвези, көдүрбээн херек хөй [illegible] деп хоорун чонун чугаалап болур, хоочун механизатор кижи турган.

Баштай часкы чер андарылгазынче киргенинер Аныяк оол техникага энтиин, оон чорудуун [illegible] мөөңнелдивир Иван Петровичи Сажин эгелээн [illegible].

— Курсту чаа доосканым шын чүве, Иван Петрович. А тракторну мунарынга мурнунда-ла өөренип алган кижи мен.

Делгем эгиннерлиг, антара ышкаш калбак херектиг, мадагар, чоон, чолдак сынныг, чазык шырайлыг, ак дээр ышкаш ак-көк карактарлыг, алдын сарыг баштыг Иван Петрович арай бузурексевээн шинчилиг, арган, ыспанаш оолче көрүп тура, уламчылаан.

— Ааа-дыр сен але, баштай тракторну чорудуп өөренип алгаш, оон соонда курска кирер. Хамык [illegible] дедир [illegible] мишкажыл сен. Мен черле кайгадым, трактор башкарып турунда амыр кижи болдун.

Хоочун тракторист Иван Петрович Сажин биле Дай-оол элээн каш чыл улаштыр кады ажылдап келген. Аныяк оолга бодунуң байлак арга-дуржулгазын Иван Петрович дамчыдып, ылаңгыя тракторнуң техниктиг ажаалдазын каман, канчаар кылырын, оон кандыг [illegible], агрегаттарынче онза кичээнгей салырын, черни шынарлыг [illegible] дырын айтып берип турган.

3. Х У М А Г А Л А А Р

Ондар Дай-оол ам эрткен үениң эрги «НАТИ» дээр тракторунуң элемизиндел чаала тептиниш турганы ышкаш, [illegible]. Турунда туруп, чедишкен күдер эр. Делгем эгиннерлиг херон, уаун, шырык дүрт-сынын, моге холдарын, борбак-борбак шыңган эъттерин көөрге, эрнии идер-чалыызы, күчүшыдалдыы илдеш. МТЗ-50-ниң дар соңгу дугуйн чайлыг кедургаш, чиик-адак октаптарын бодаарга, аңаа адыг дег күштүг.

— Чыл бүрүде-ле бедик көргүзүглерни канчап чедип ап турарыңарны чугаалап көрүңерем, Ондар Дай-оолович...

«Чүүден эгелээр чоор?» дээш [illegible] бөдүүлер сорун каап, ыыт чок олур. Калбаксымаар арыныг, бедик, черлеп думчуктуг, улуг хүрең карактарлыг, чазык шырайлыг кудер эр хөрээн алгызы чөдүргүлээш, ам-на чугаазын эгелээн:

— Техниканы заводка кайы хире-даа быжыг, үр ажыглаттынар кылдыр [illegible] кылган болза, хам чок, багай эдилээрге, үр болбайн үрелип каар. Ындыг болганда, техниканың үр үеде ажыктыг кылдыр эдилеттиинери ону камнап, [illegible], кайда, кандыг бедири, агрегады кайы хире ажылдаарын, ону кажан эдип, таарыштырып алырын ыяк билириинде. Бистиң совхозта чамдык механизаторлар [illegible] таарыштырып алырын билбес, трактор ажылдап-ла турар болза, аңаа дегбес, мунун алган хап-ла турар. А кажан машиназы хөлүн арттыр кеңнерээн [illegible], ам-на чүү канчап барды моон?» дээш [illegible] эдилээрге кандыг-даа эки машина кайын үр шыдажыр боор! Хайыраан улуг өртектиг, үнелиг техниканы шак ынаар

ФЕДОР ДАВЫДОВИЧ КУЛАКОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

(Эгези 1-ги арында).

ажылдап, хүн бүрүде аңаа ужуражып турган кижилер, бистер эки билир бис.

Федор Давыдович бодунуң маадырлыг күш-ажылы болгаш хууда төлептиг чорук-биле партияның болгаш улустуң бүгү-ниити хүндүткелин чаалап алган. Ооң күш-ажылын бистиң ленинчи партиявыс болгаш чазаавыс бедик-биле үнелээн — аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан, бистиң Төрээн чурттуң орденнери болгаш медальдары-биле ону шаңнаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак бүгү совет улус-биле болгаш бистиң даштыкы өңнүктеривис-биле кады бистиң эргим өңнүүвүс болгаш эштиивис Федор Давыдович Кулаковтуң элекке мөчээнин хаңныг-биле кажыыдап турар. Мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок эштеринге кажыыдалдыг илергейлеп тур бис.

Бодунуң бүгү амыдыралын чоннуң эрге-ажыктарынга бараан болурунга, коммунизмни тургузарының улуг херээнге берген Федор Давыдович Кулаковтуң — Коммунистиг партияның шынчы оглунуң дугайында чырыткылыг тураскаал совет кижилерниң чүректеринге мөңгеде артар.

А. П. Кириленко СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Федор Давыдович Кулаковту орнукшудары турачкаан кажыыдал митингизин ажыттынган деп чарлаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев чүве чугаалаан, чурттуң социалистиг кодээ ажыл-агыйын улам ындаа хөгжүдер талазы-биле партияның салган сорулгаларын шиитпирлээринге, ону үлеттүрүп бижиг үндележинче шиитпирлеринге, чоннуң чаагай чорууң бедидеринге Ф. Д. Кулаковтуң онза хөй күш-ажылды, энергиязын болгаш билиглиг уйдурүп келгенин демдеглээн.

Партия Федор Давыдович Кулаковту кайнаар-даа чорударга, даалгаларны ол бодунга сеткилиниң ынаазы болгаш кайгамчык күш-ажылчы чаңчылы-биле ол бедик идегелдиг төлептиг күүседириин оралажып келген. Каяа-даа—районга, облакска азы төпке-даа ол ажылдап турда—ооң бодунуң бүгү күштерин болгаш билиглерин берип келгени, даалдырган ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг чорук болгаш партияның харыысалгазы-биле оралажып келген.

Федор Давыдович Кулаковтуң мөчээни — Коммунистиг партияга болгаш бүгү совет улуска улуг чидириг болур.

Ёзулуг чогаадыкчы кижиниң үезинде Ф. Д. Кулаков мөчээн деп чүвени бодап көөрү безин берге-дир деп, СЭКП МХК-ның секретары В. Н. Мелеев чугаалаан. Ол тараачын ёг-бүлеге өскен болгаш бодунуң бүгү амыдыралын, бүгү күжүн, билиин, дуржулгазын социалистиг кодээ ажыл-агыйынга берип келген. Партияның пленумнарын боттандырарынче угланган кандыг-даа херекке, кажан-даа Федор Давыдович кончуг дивес энергиязы-биле, кайгамчык улуг бердиникин-биле ажылдап келген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары боор ажылдап турган, ол эш Л. И. Брежнев баштаан бистиң партиявыстың ленинчи штавының коллективтиг ажылынга улуг үлүүн киирип келген. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң тодараткан кодээ ажыл-агыйының хөгжүдериниң угланыышкынын боттандырарынга Федор Давыдович хөй ажылды кылган.

СЭКП-ның Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачёв Ф. Д. Кулаковтуң улуг ажыл-херектер-биле долдунган чайынналчак амыдыралы—Улуг Октябрь, социалистиг шиитпирлел тургузуу кижилерниң кайы хире кайгамчыктыг шынарларын төрүттүнгеш дорооның бурунгаар херечизи деп чугаалаан. Партияның ленинчи чиңгине шугумун амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның коллективтиг ажылынга, ТК-ның июль Пленумунуң бүгү улустуң чуулдугуун көргөн шиитпирлеринге улам хөгжүлдени болгаш үргүлчүлээшкинин алган партияның аграр политиказын ажылдап кылгаш, херек ырынга боттандырарынга ол улуг үлүүн киирген.

Курск областың «Родина» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. М. Репринцевке сөс берген. Бистиң эргим чаңгыс чурттуувус — Ф. Д. Кулаковтуң элекке мөчээниниң дугайында медээни Курск областың ажылчы чоннары чүректеринге ханы кажыыдал-биле дыңнааннар. Федор Давыдович төрээн чери-биле үргүлчү сырый харылзааны тудуп, ооң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниң дугайында улуг сагыш салып; курскижилерниң амыдыралында улуг чаартылгалар дээш бистиң-биле кады өөрүүр чораан деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге Ф. Д. Кулаков хөй күжүн болгаш энергиязын, партийжи удуртулганың талантызын берген. Бо чылдарның дургузунда партияның удуртулгазы-биле чурттуң кодээ ажыл-агыйы бурунгаар херии базымны кылган.

Кажыыдал митингизиниң хагдынганын чарлаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Мавзолейниң индириилдеп дужун келгеннер. Олар урнаны көдүргеш, Кремль ханазынче углаштыр чорупканнар.

Артиллерияның даштаашкынын динмиттелиг турда А. П. Кириленко Ф. Д. Кулаковтуң мага-бодунуң хулун хадагалаан урнаны Кремльдиң ханазынга салган. Ону мемориалдыг плита-биле дуглаан. Ында мынча деп бижээн:

Федор Давыдович
КУЛАКОВ
$19\frac{4}{II}18 — 19\frac{17}{VII}78$

Кажыыдалдыг марш чаңгыланып турган. Ооң соксаашкынының соонда Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи чаңгыланып үнген.

Шериг кезектери чыскаалыг алгаш, марштап эрткен. Төрээн чуртка, Ленинниң улуг херээнге шынчы бараан боор чораан Ф. Д. Кулаковка сеглүг дашынчы ёзулалды ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлээлекчилери кылганнар.

(СЭТА).

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкынын бажыңынга республиканың тудуг организацияларының төлээлериниң хуралы болган. Аңаа үлетпүр, культура-амыдырал болгаш чуртталга тудугларын ажыглалга киирер талазы-биле бирги чартык чылдың түңнелдериниң болгаш ийиги чартык чылда тудугжуларның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. И. ВАНЖА кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында салган сорулгаларны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чоруушкуну үезинде берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың тудуг организацияларының коллективтери өңгү беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдааннар.

1978 чылдың бирги чартыында Тываның тудугжулары боттарының бүдүрүкчү көргүзүглерин эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, элээн улгаттырган. Олар 47,9 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээткен болгаш 25,1 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген. Эрткен чылдың бо үезинден бо көргүзүглер түс-түс аайы-биле 14,2 болгаш 31,4 хуу көвүдээн. Ол үениң дургузунда Дерзиг-Аксы суурда интернат-бажың, Тоора-Хемде гостиница, Кызылда 50 олуттуг столовая, 2200 баш мал кирер кажаалар болгаш өске-даа чүгула тудуглар ажыглалга кирген.

Бо бүгү чедиишкиннер-биле чергелештир хуралдың киржикчилери чамдык тудуг организацияларының күш-ажылды чавыс деңнелге организастааныл, объектилерни тударының хуусаазын узадып турарын, материал-техниктиг хандырылгазы четпестер бар, массалыг-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле ап турар хемчеглерниң дээш чогуп шүгүмчүлээннер. Ооң уламындан бо чылдың эрткен айларында республиканың тудугжулары кол фондуларын 13,3 миллион рубльге чедир киирбээн, капитал салыышкынында 15 миллион рубль чедир шиңгээдип албаан болуп турар.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер бо чылын ажыглалга киирер тудугларның хуусаазының узап турарын база шүгүмчүлээннер. Чижээ, ногаа астурер комбинатты тударынга киирер капитал салыышкынының бирги чартык чылда планы чүгле 20,5 хуу, а керамзит-сай заводунга—32,9 хуу, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының өөредилге-курстуг комбинадынга— 42,3 хуу, республиканың укааажыылыга болгаш тарын боозадылга станциязынга—33,7 хуу күүсеттинген болуп турар. Ооң ангыда чуртталга тудугларының планы күүсеттинмээн, 10,7 муң дөрбелчин метр шөл ажыглалга кирбээн.

Бо чылдың январь—июнь айларда ажыглалга кирер турган керамзит-сай заводу, Элегес-Аксының хана материалдар заводунуң ийиги ээлчээ, Кызылдың асфальт-бетон заводу болгаш өске-даа чүгула тудугларның хуусаазы үрелген.

Чаа ажыттынган трест «Шагаан-Арыг аар тудугнуң» ажылында четпестер хөй. Тудуг шөлдеринге күш-ажылды организастааны чавыс. Материалдар болгаш өске-даа механизмнер-биле тудугжуларны чогуур ой-шаанда хандырбайн турарындан бригадаларының ажыл чок турар чоруу ында хөй. Бүдүрүлгениң инженер белеткелиг тудугчазы куду деңнелде, масса-политиктиг болгаш культура-кижизидилгелиг ажыл ам-даа кошкак.

Тудугну чогуур ой-шаанда ажыглалга киирип, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседиринге кол-ла шаптыктаашкыннар чүде болуп турары?

Ооң кол чылдагааны бирээзи — тудуг-монтаж ажылдарын хары угда хөйнү кылыр дээш материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны хөй санныг объектилерже тарадып турарында дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

Чылдың ийиги чартыында тудугжуларның мурнунда кандыг сорулгалар салдынганыл?

Тудуг индустриязын бистиң республикага моон соңгаар сайзырадыр талазы-биле кылыр ужурлуг ажылдар ам-даа хөй. Бо чылдың төнчүзүнге чедир керамзит-сай заводун, Элегес-Аксының тууйбу заводунуң ийиги ээлчээн ажыглалга киирер, «Тудуг везектери» комбинаттың эде дериирин доозар, «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг» тресттерниң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының хөй-хөй объектилерин күрүне комиссиязынга дужаар сорулга салдынган.

Ийиги чартык чылда салдынган ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге коллективтерге күш-ажылдың сагыш-сеткилин ... бурунгаар ... чергелештир кижи санын тудугларга көвүдедири бо хүннүң кол айтырыгларының бирээзи.

Өңгү беш чылдың негелдезин ёзугаар ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидери — тудугжу звено, бригада, участок бүрүзүнүң чүгүла сорулгазы. Ажылчын үени халас эрттирер чорук-биле демиседии кайа-даа күштелдирер херек. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар болза, план күүседериниң талазы-биле тудугжулар бурунгаар базымны кылыры чугаажок.

Болуп эрткен тудугжулар хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Г. Н. Долгополов** киришкен. Республиканың тудуг коллективтери бо хуралдан тодаргай түңнелдерни үндүрүп, ажыглалга киирер объектилерде хоожудаашкыннарлан дарый уштунар болгаш үени мурнаар дээш шалыпчы ажылдаар ужурлуг дээрзин айыткан.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Социал-демократтыг тептүн эчис сорулгазы дээрге, португал революцияның чаалап алыышкыннарын болгаш демократтыг корум-чурумну үзүткаарынче, монополиялар бөлүктериниң экономиктиг эрге-чагыргазын катап тургузарынче база чаа диктатураны тургузарынче угланган реакциялыг идегеттерниң ниити стратегиязының чарылбас кезээ боор турарын Португалияның Коммунистиг партиязының Политкомиссиязының медеглелинде айыткан. Төп дээр, центристерниң чазакта кирип турар удурланыкчызы—социалистиг партиязын негелделеринге холбаштыр ол медеглелди кылган боор турар. Олар чазак черин, бирги ээлчегде хурааган черлерни мурнундагы ээлеринге дедир эгидер үезинде шыңгыы хемчеглерни алырындан ойталап турар кодээ ажыл-агый болгаш балык тудуушкунунуң министерстволун чаартырын негеп турарлар.

Бир эвес социартия тептүглерниң негелделеринге чөпшээрежир болза, экономиктиг, социалдыг болгаш политиктиг байдалды улам шыгыырадырынга, даштыкыдан хамаарылганы күштелдирерин болгаш оожургалдыг чорукту дүвүредиринге чедирер дээрзин Политкомиссия айыткан.

АЧО-НУҢ АССАМБЛЕЯЗЫ

ХАРТУМ. (СЭТА). Диптиң бот тускайлаң 49 күрүнелерин каттыштырып турар Африканың чаңгыс эп организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер база чазактар баштыңнарының 15-ки ассамблеязы Суданның найысылалында июль 18-те ажыттынган. Африканың чүгүла айтырыгларының талазы-биле АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязының ажылдап кылганы резолюциялар телевиделериниң хүн айтырыгында чугаалажып турар.

Сөөк-язы ылгаар чорукту болгаш колониализмни Африка диптиң долузу-биле узуткаар дээш демиселди илерейжилелериниң айтырыы — хостуг Африканың делегаттарының кичээнгейиниң төвүнде турар. Национал-хостаналгалыг шимчээшкиннерге политиктиг, материалдыг болгаш моральдыг дузаламчыны көргүзериниң эргежок чугулазын айтып турар резолюция телевиделе хүн айтырыында кирген. Барык чүк чурттарының Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар чазаа-биле ядролуг кады ажылдажылгазын ук документ буруу шаап турар. Ол дээрге, Африка күрүнелериниң айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжанышкынны тургузуп турар.

Бүгү Африканың бо шуулганы, кажан империалистиг күрүнелер Африка күрүнелериниң бот тускайлаң чорууга бүзээ тепсир дээш шаап халдаашкынны калбартып үеде, кажан НАТО кежигүннери чурттар Африка чурттарының иштики херектеринге ажык хоңгаарлаашкынны кылып турар үеде, Африка улустарын бот-боттарынга удур дайылдаштырары-биле алдадаар деп турар үеде эртип турар.

Байдал мындыг боор турар үеде империализмниң чимээниишкиннериниң шиитпирлиг согуушкуну организастаары-биле Африка чурттарының аразында кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш Африканың чаңгыс эвин быжыглаарының айтырыглары АЧО-нуң ассамблеязының ажылынга кол черни ээлээр АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязы боор турар үеде Барыын чүктүң пропагандазы бо организацияның бүүрээн дүжерин ажыы-биле алгыржып турган болза, хамаарышпас Африканың төлээлекчилери АЧО-нуң кол принцивинге — эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвин принцивинге шынчызын бо ассамблеяга медеглээр.

Африканың чээрби ажыг күрүнелериниң болгаш чазактарының баштыңнары бо ассамблеяга киржири-биле Хартумга чедип келген. АЧО-нуң бо ужурлуг ужуражыышкыны 1963 чылда тургускан бо организацияның төвүзүнге ам хөй төлээлекчилерлиг шуулган боор турар.

Ангола Улус Республиканың президентизи Агостиньо Нето Суданның найысылалынга келгеш, медеглел кылган. Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның Анголаның улузунга көргүзүп турар дузаламчызын ол бедик-биле үнелээн. ССРЭ-ниң болгаш өске-даа хөлчилелдиг күштерниң дузаламчызы эвес болза, бистиң чуртувус делегей империализмниң суйчааларынга туржуп, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап шыдавас турган ийик деп, А. Нето медеглээн. Бо дузаламчы чүгле бот тускайлаң чорукту эвес, харын национал экономиканы хөгжүдеринге дузалап турар деп, АЧТ-нуң президентизи демдеглээн.

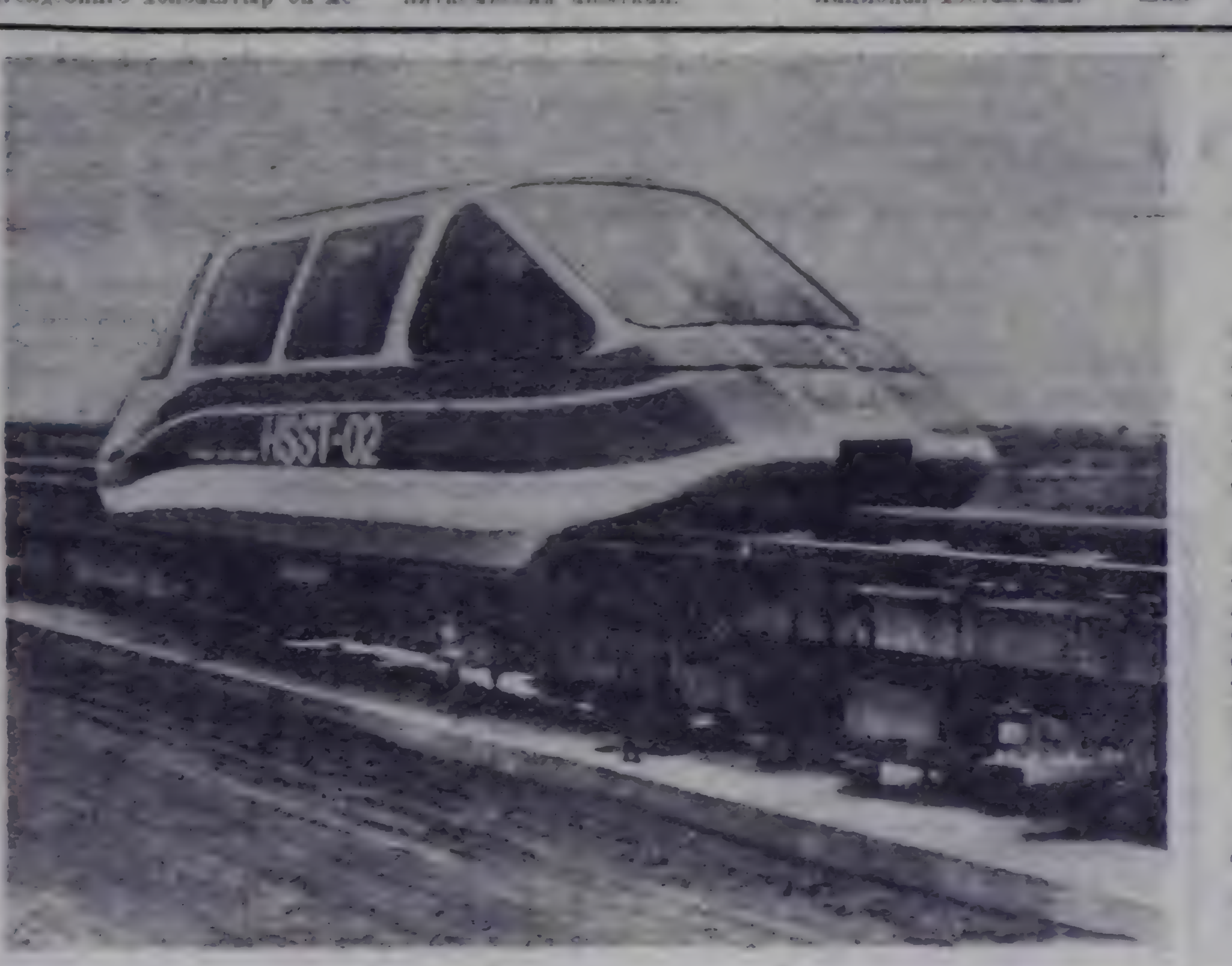

Чурттарда болгаш диптерде

ЯПОНИЯ. Чоокта чаа болган шенелделер үезинде сорунзалыг сыртык кырында демир-оруктуң шенелде вагону дүрген чоруурунуң чаа рекордун тургузуп, шакта 337 километр чорууп болган.

Шенелделерни үргүлчүлээри-биле оруктуң 40 километр тускай участогун тударын төлевилээн. Аңаа пассажирлер олурар чаа хевириниң экспресстерин шенээр. Санап кылып турарын ёзугаар алырга, сорунзалыг сыртык кырында вагоннарның дүргенин шакта 500 километр чедип болур.

ЧУРУКТА: шенелде үезинде сорунзалыг сыртык кырында вагоннуң баштайгы хевири.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

К. ВАЛЬДХАЙМНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Ыяла аянчорук кылып чорууру КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм Сирияның президентизи Х. Асад-биле болгаш даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам-биле чугаалажыышкыннарны чорупкан. Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Арафат-биле ол база ужурашкан. Чугаалажыышкыннар үезинде Чоокку Чөөн чүкте болгаш Ливанда байдалды чугаалажып көрген.

Парлалгага медеглел кылгаш, К. Вальдхайм июль 18-те Англияда ажыттынган Египеттиң болгаш Израильдиң даштыкы херектер министрлериниң болгаш АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнстиң киржилгези-биле чаңгыс талалыг чугаалажыышкыннарынга бүрүнвейн турарын илереткен. Чоокку Чөөн чүк айтырыын ёзулуг таарыштыр шиитпирлээрин бүгү сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле чүгле чедип ап болур деп, К. Вальдхайм онзалап демдеглээн.

Я. Арафат-биле чугаалажыышкыннарының үезинде чуртка политиктиг кризисти ажып эртер болгаш тайбың байдалды тургузар сорулга-биле Палестинаны хостаарының организациязының болгаш Ливанда турун турар КНО-нуң тур күштериниң аразында кады ажылдажылганы ... онза кичээнгейни салган деп, К. Вальдхайм демдеглээн.

кам чок ажыглааш, үрел турары хараадаанчыг.

Кижи машиназының техниктиг ажаалдазын кылза бээрге, чамдык эрлер көрүп тура: «Кара демирни чүге-ле тудуп, суйбап турар сен!» деп кыжырыыр, хораннывын чүү дээр! Мен хорадай бергеш, оларга мынча дигилээр-дир мен: «Бо дээрге күрүнениң алдын өртээниг эт-дир. Мону камнап, хумагалаар, чогуур үезинде техниктиг ажаалдазын кылыр херек». Өскелери көңгүс тоомчага албас: «Трактор элей берди дээш чоор сен. Бодунуң азырап алган аъдың эвес. Үрелип калза дөмей-ле чаа трактор бээр. Күрүнеде трактор чок эвес». Аар-саар эдиг кылып, чүшкүттүнүп, үске, довуракка боражып турган чоорул». Шак ындыг меделел кудy, күрүнениң социалистиг өнчүзүн үнелевес, ону камнап, хумагалаавас ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бистиң аравыста бар. Олар-биле шыңгыы демиселди чорудар ерек. Чүгле бистиң совхозта эвес, харын өске-даа ажыл-агыйларда база ындыг боор. Думчуун боралаар, карак ажыттаар кижилерниң уржуу-биле чеже трактор хуусаазы четпээнде электен үрелип турар чүве! Техниканы эдилеп турар кижи ону карак огу дег камнаарын чедип алырының дээштиг хемчеглерин алыр ёй келген деп бодаар мен.

Ондар Дыртый-оолович өже берген папирозун кыпсып алыр дээш, чугаазын ара соксап кагды. Чаңында турган чаа тракторунче көрүп алгаш, бир-ле ... кайгап олур. Мырынай чаа трактор. Заводка будаан бүдүү безин хүнге кыладайнып турар.

— Мындыг тракторларны чогуур негелде ёзугаар камныг эдилээрге талыыр чүве — деп, ол чугаазын уламчылады. — Чүгле эдилээн ээзинден хамааржыр. Бо тракторну чаа алдым. Мооң марказын «МТЗ-82Л» дээр. МТЗ-лерниң эң күштүг, сеглүг үндүргени бо. Мооң мурнунда МТЗ-50 маркалыг тракторну мунуп турдум. Ону беш чыл иштинде септелге чок мунгум. Чаа трактор дег тура дүшпейн ажылдап келген. ... септелге кылгзы. Ону барык-ла он чыл чыгы солуура чок мунуп ... ындыг боор-дур. А өске оолдар мээң-биле кады алган МТЗ-лерин шагда-ла саңдан үндүрген. Тракторнуң техниктиг ажаалдазын кылбайн турган, ону септээр хуусаазы четпээнде үреп каар кижилерге ук тракторну чүге ооң күсели-биле септедип, кылдырып болбазыл? Машинаны кам чок эдилээр, техниктиг ажаалда кылырындан чалгаараар кижилерниң ... шалыңын чүге кудулады болбазыл? Ам бисте ындыг эвес-тир. Мырынай чаа тракторну механизатор үреп каарга, аңаа кандыг-даа кеземче көргүспес. Азы чамдыкта, «Канчап үрели берди?» деп айтырар. «Мен хууда ажылым кылып чораан эвес мен. Совхозтуң ажылын кылып турумда үрелип калды. Ону мен чүге харыылаар мен» деп тракторист тоомча чок харыылаарга, аңаа удурланмас-тыр. Ындыг бандал ол-ла хевээр турар чүве болза, техниканы ... четпээнде үрээр, күрүнеге улуг ... чоруктардан чайлаары берге.

4. ҮЕНИ МУРНААН

Ондар Дыртый-оолович Дай-оолдуң механизатор стажы 22 чыл ажып турар. Ол ажылдаштың чымыжын ... берген. Бичиизинде-ле ажылдаар ужурга таварышкаш, 7 ... ара соксаан. Ол 1955 чылда, он беш харлыында, механизаторнуң белен эвес мергежилин бодунга шилип алган. Аныяк оолдуң күш-ажылчы оруунга белен чүве турбаан. Механизаторлаары Дай-оолдан кызыл күштүг уңдүрерин, кара дериниң төгерин негеп турган. Ынчалзажок шилип алган мергежилинге ажылдың бергезинден ол чаддаанаан. ... кара чажындан чаныгып, чудү-кара өскен, дайнан тарааның үнезин биле берген эр ... ооң чажыттарын базым бүрүзүнде-ле билип ап, чыл келген тудум улам-на хандыкшып эгелээн. Берге чылдар соонда арткан. Дай-оол ам мергежилдиң бедииинче үнген, бодуун тракторист эвес, бирги класстың ...

Ол чүгле мергежил талазы-биле билиин бедидип, техниканы ... берип болур бүгү чүүлүн чедип ап турар эвес, харын бодунуң ниити билииниң деңнелин бедидеринге сагыш салып, шээдa-ла ара үзер ужурга таварышкан өөредилгезин катап уламчылап эгелээн. Ол ам ийи чыл болгаш, кежээки школаның онгу класын ... бышкан билигниң аттестадын холга алыр.

Ооң чаа тракторунуң кабиназында бичии, адыш иштинге ой, кызыл дептер-жигешти ... зында илип каан тур. Ону топтап көре бердим. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставы» деп дептер ... бижик каан болду.

Ондар Дыртый-оолович хүлүмзүрүвүшаан, чугаалай-дыр:

— Партия кежигүнүнге кандидаттап кирер дээш белеткенип тур мен. Комсомолчу назым эрткен. ... партияның Уставын, Программазын ... өөренип турарым бо. Совхозтуң парткомунга база чордум. Өргүүдел киирер бодадым. Дагыштар коммунистер-даа бар.

Ооң түмбелинде мынча диди:

— Мынчаар-ла ажылдап, Төрээн чурттуң ... шаам-биле бараан боор чорур кижи мен.

Ийет, ол сөстерде ханы утка бар. Ол утканы ажылдап көрээл. Ондар Дыртый-оолович 1976 чылда МТЗ-50-биле 500 эталон ганы ажылдан кылыр тургаш, ону барык-ла үш катап ажырып, 1413 эталон га чедирген. А 1977 чылда 600 эталон ганы ажылдап кылырын хүлээнгеш, 1353 эталон ганы күүседип, ийи чыл нормазын ажырыпкан.

1978 чылдың планын долгаар болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырыны ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле ... Ондар Дай-оол техниканы улам-на бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар деп шиитпирлээш, МТЗ-80Л маркалыг чаа тракторну-биле 820 эталон ганы ажылдап кылыр, а ниитизи-биле бодунуң беш чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир күүседир социалистиг хүлээлгени алган. Өңгү беш чылдың баштайгы ийи чылында Ондар Дай-оол дөрт чыл планын күүсеткен болгаш ам 1980 чылдың ийиги ... үлүүнде ажылдап турар. Чонунга, Төрээн чуртунга бараан болур деп чүве ол-дур! Үени мурнаан деп чүве ол-дур!

Эрес, кежээ эрниң төлептиг күш-ажылы бедик шаңналдар-биле демдеглеттинген. Ооң хөрээн ... юбилей медалы, «Хүндүлелдиг Демдээ» орден каастап чоруур. 1972 чылда БЛКСМ ТК-ның «Алдын тараа» деп хүрек демдээ-биле, а 1974 чылдан эгелээш, үш чыл улаштыр «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп демдектер-биле шаңнаткан. Тарааны ... механизатор Ондар Дыртый-оолович Дай-оолдуң мергежили 1977 чылда бедик үнелелин алган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле аңаа РСФСР-ниң алдарлыг механизатору деп хүндүлүг атты тывыскан. Ындыг бедик атка Ондар Дай-оол төлептиг-даа.

Ондар Дыртый-оолович ... эвес. Ол үлегерлиг ада. Кадайы Оолар совхозтуң уруглар садында ажылдап турар. ...

Чаа «Беларусь» бажың чанынга кээп, доктаап туруптарын биле-ле, бичии оолдар, уруглар ону долгандыр үглей бээр. Бешки класста өөренип турар Володязы ачазын уткуп келген:

— Каям ачай, мен кабинага олурупттайн—дээр.

— Олурувут харын, оглум. Удавас чорулар сен!—дээш, Ондар Дыртый-оолович оглун деткиир.

— Мен база олурупттайн ачай—деп, бирги класстың Юрайы ...

— Үне халы!—дээш, ачазы оолдарынче магадап көрүп тургулаар.— База механизаторлар болур эрлер-дир ийин бо.

Ооң ол чугаазы үндезин-барымдаалыг. Хол изин бут чаңдыр баспас дижир.

Үе шаг ... мурнаан алдарлыг механизаторнуң ажылчын ... амыдырал-чурттаалгазы-биле таныжып эрттаныштап чоруп тура, мынчаар бодадым: «Шак мындыг кежээ кылымак кижи үени мурнап турбайн канчаар! А алдын эртектиг этти камныг ажыглавас, ону элекке үреп турар ийи-чаңгыс кижилер-биле шыңгыы демисел чорудар херек деп ооң чугаалап турары черле шын-дыр. Ону өске-даа механизаторлар деткиир ужурлуг».

К. АРАКЧАА.

РЕДАКЦИЯДАН. Бо очерктиң маадыры, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунда РСФСР-ниң алдарлыг механизатору Ондар Дыртый-оолович Дай-оол техниканы хумагалыг, камныг эдилеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга, ону үнелевес, электен үреп, улуг когарал таварыштырып турар чоруктарга удур шиитпирлиг демиселди чорударынга хамаарыштыр кончуг чугула, ойу келген негелделиг айтырыгны көдүрүп, бодунуң бодалын илереткен. Техниканы кам чок ажыглаар, ооң ажаалдазын, аар-саар септелгезин чогуур үезинде кылбас, ол үнелиг этти электен үреп, күрүнеге улуг когарал таварыштырып турар чоруктар ажыл-агый бүрүзүнде бары чажыт эвес. Ындыг чоруктар-биле шиитпирлиг демиселди чорударының ойу келген.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Кодээ ажыл-агыйже чорудуп турар бүгү техниканың ажыглалын экижидериниң херээнге негелдени улам күштелдирер херек. Дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда машиналарның ажыглалының болгаш кадагалалының чурумун сагывайн турар чоруктар-биле эптежип болбас. Хөй санныг машиналар септелгезиниң база техниктиг ажаалдазының багай шынарлыындан аваа туруп турар. Хөй техника элекке ... бээрге үндүр бижип турар. Бо бүгү чорук продукцияның бот-үнезин улгаттырып, колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнеге ниитизи-биле улуг каража чедирип турар».

Ынчангаш ажыл-агыйларда техника ажыглалының ... ри-биле холбашкан айтырыгларны солун арнынга калбаа-биле чугаалажып көөрүнге ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер, тускай эртемниглер идепкейлиг киржир дээрзинге редакция идегевишаан, бо чугула айтырыг дугайында санал-оналын тодаргай бижээн чагаларны чорударын манап тур.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның найысылалында амыдырал чоорту-ла чогумчалыг боор пел чыдыр. Хоорайның чөөн талазын ... баннылырының хөй кезии, почта ажылдап эгелээн, магазиннер ажыттынган. Амгы ... христиан милициязының ээлеп турары Бейрут портунуң ажылын катап эгелээр дээш чурттуң чаза ораддажып турар. Ынчангаш ливан шеригниң кезектерин болгаш айыыл чок чорук күштерин портче киирген, чурттуң ол эң чугула транспорт бөлдириниң ажылдаарының таарымчалыг байдалды тургузар шиитпир хүлээп алганнар.

Ынчалза-даа Ливанда байдалды чогумчалыг болдурары Израильге болгаш оларның-биле кады үүлгедипшкин кылып турар консервативтиг күштерге таарымча чогу илдең боор турар. Июль 17-ниң хүнүнүң бүгү дургузунда Израильдиң шериг-агаар күштериниң самолёттары чурттуң агаар девискээринче чаңгыс эвес удаа шурууп кирип, Бейрутту, Дамурну, Сайданы улуг эвес бедиктерден шуурнедеп ...

Разливке байырлал

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). В. И. Ленинниң «Чадыр» деп турасказы музейиниң 50 чыл болганынга турасказаткан байырлал июль 13-те Разливке болган.

Тур чазактың нетектиглериниң маңаа чаштып, пролетариаттың баштынчызы В. И. Ленин партияны боочесеңтиг тура халышкынга белеткеп, «Күрүне болгаш революция» дээр суралгыг номну бижээн. Владимир Ильичиниң ол уеле ажыл-чорудулгазының дугайын музейниң көргүзүг чүүлдери тайылбырлап турар. Чартык чүс чыл дургузунда оон-биле 16 миллион хире кижи таныжып.

Ленинниң мемориалының чанынга болган митингиге партияның хоочуннары, хоорайның күш-ажылчы коллективтерниң болгаш хөй-ниитизиниң төлээлекчилери чүве чугаалааннар.

Самотлорнуң чагырыкчыларынга

НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). Ында байырлыг байдалда ажыткан турасказы «Самотлорнуң чагырыкчыларынга» деп адаан. Хоорайже кирер оруктуң чанында ажылчынның чээрби метр бедиг хүлер хевири турупкан. Бир холунда ол херексел тудуп алган, өске холунда хып турар факел бар. Турасказының авторлары—скульптор И. Костюхин, архитекторлары О. Василенко болгаш Ю. Кожин. Олар Сибирьниң нефтижилгениң, геологунуң, өрүмнекчизиниң болгаш тудугжузунуң овур-хевирин сиилбип көргүскеннер.

Самотлорну оңулдурарга солут холе дээн. Кижиниң бут базып көрбээни олут, тулаалыг черлерин ынча деп адаар чораан Ам Самотлорну бо чүс чылдың тудуу деп адап турар. Ында ам чуртта казып тып турар суук одаар чүүлдүң дөрткү торлаазынның бирээзин-пе тып турар.

В. ЖИЛЯКОВ.
СЭТА-ның корр.

АМЫДЫРАЛЫ—ЧОННУҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

В. И. Ленинниң чоок соратниктериниң бирээзи Г. И. Петровскийниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн бо чылдың февральда бистиң чуртувус демдеглээн.

Григорий Иванович Петровский Харьков губерниязының Печенга суурунга дараныкчы кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнгеш, аваа чаш шаанын чылдарын эрттирген. Ол бичии оол турташ-ла, амыдыралдың четтир-четпезин көрген. Алызындан утаан-сарыылдыг оол он бир харлыг тургашла, күш-ажылга дазыгып, чептүг, чептүг эвес чүүлдерни ылгап билир апарган. А 1897 чылда, он тос харлыында РСДРП кежигүнүнге кирген.

Большевиктер партиязының II-ги съездизиниң соонда, Екатеринославка ажылчын анғының социал-демократтыг шимчээшкининиң удуртуучу турган.

1921 чылда Г. И. Петровскийниң күрүнениң дөрткү думазының депутадынга база олла чылдың декабрьда В. И. Лениннин удуртулгазы-биле Краковка болуп турган РСДРП ТК-ның хуралынга ону ТК-ның бүрүн кежигүнүнге соңгаан. Ийи чыл эрткенде, 1914 чылда Петроградка болуп турган хурал уезинде Муранов, Бадаев, Самойлов болгаш өске-даа большевиктер-биле кады Петровский туттурган.

Хааның чазактың хоойлу-дүрүмүнге улуг ажыл-чорудулгазы дээш буруудаттырган ол большевиктерни 1915 чылдың февраль 10—13 хүннеринде суттаан болгаш Сибирьже шөлүүр деп шиитпирлээн.

Ынчангаш июнь 15-те оларны Красноярскиге эккелген. Аңаа кара-бажынга чыткаш, Петровский партия ажылдакчылары чыва хөй кижилер-биле харылзажып таныжып чугаалашкан. Кара-бажынган оларны Турухан крайының Монастырское суурунга эккеп кааң. Маңаа Петровский революсчу ажыл-херээн уламчылап, чажыт хуралдарны эрттирип турган. Ол хуралдарга Я. М. Свердлов, С. С. Спандарян, И. В. Сталин киржип турган.

А июль 31-де оларны Енисейскиге эккелген. Аңаа Петровский революсчу ажылын улам быжыглап, Москва, Петроград, Киев, Саратов хоорайлар-биле болгаш ТК-ның даштыкызда бюрозу-биле харылзааны тудуп, В. И. Лениннин удуртуп турганы большевиктер фракциязының (капиталистиг чурттарда болунуң партиязының политиказын организастыг чорудары-биле белүглежип каттыжып болгаш парламенттиниң база өске-даа черлериниң кежигүннери болуп турар политиктиг партияның кежигүннери) ажылын, чуртта болуп турар болуушкуннарны билип ап турган.

Дектээнаа хайгааралга, удеп-чиадиешниниге турган болгаш үстүнде көргеннивис харылзаалар ужун Петровскийни туткаш, Якутск облазынче чорудупкан.

Февраль революциязының дугайын дыңнааш, Петровскийниң сеткили сергеп, улам хей-аъът кирип чораан.

Орджоникидзе, Ярославский оларның удуртулгазы-биле Якутияның ажылчы чону ол черниң губернаторунуң чагыргазын дужур октаан. Ынчангаш Якутияның РСДРП комитединиң даргазынга Григорий Иванович Петровскийни соңгаан.

1917 чылдың июньнуң төнчүзүнде Петровский Петроградче ээп келген.

Октябрь революциязының соонда, ол Улус комиссариадының иштики херектер албанынга ажылдап турган.

1919 чылдың март айда Петровскийни Бүгү-Украинаның Советтер комитединиң даргазынга соңгаан.

1920 чылда болган РКП(б)-ниң тоску съездизинге ол ТК-ның кежигүнүнүң кандидадынга соңгуткан, а 1926 чылдан 1929 чылга чедир Петровский Политбюро кежигүнүнге кандидаттаан.

Бөгүнгү хостуг амыдырал бээр ажылчынның амыдыралын чок оруунаан чуртунуң политиктиг ажылдакчызынга чедир аалан ажыг чылдарының дургузунда коммунизмниң идеалдары дээш демиселге ак сеткилдиг туржуп келген Григорий Иванович Петровскийниң ажыл-херээн совет кижилер уттуп сактып чоруур. Ол ышкаш ССРЭ-ниң революция музейиниң директорунга ажылдап тургаш, ол СЭКП-ниң төөгүзүн дурзуулажып пропагандалаар талазы-биле хөй ажылдарны кылып чорутткан.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

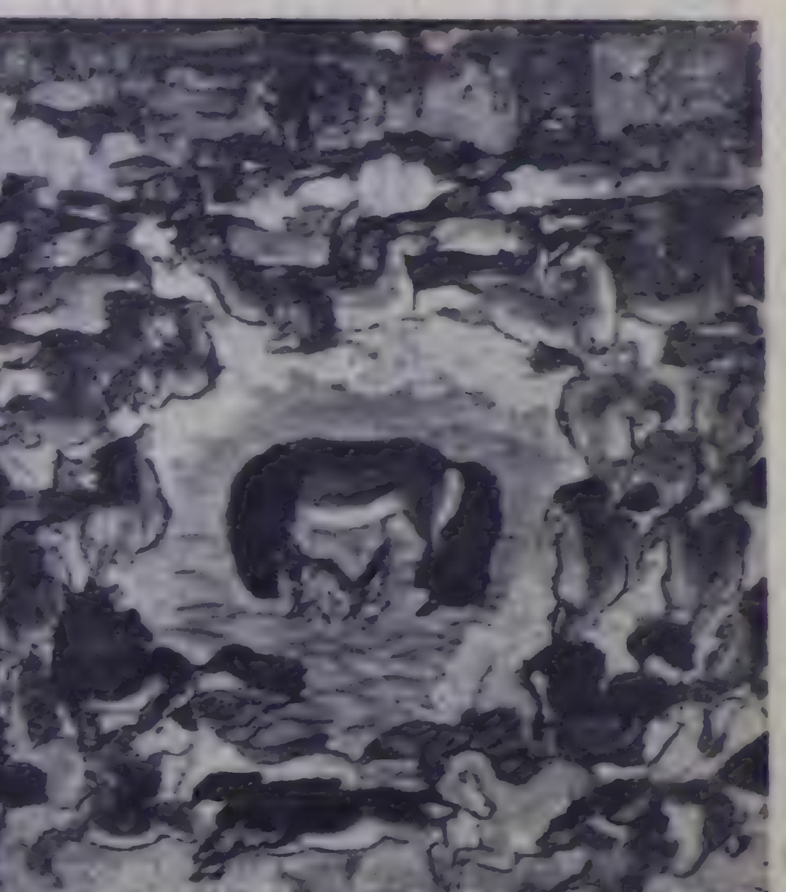

Кызылга моол чурукчуларының делгелгези чоокта чаа болуп эрткен. Ооргаа чурукчу О. Магвандоржунуң «Час» деп чуруун бараалгаттывыс.

ХАЙЫРААН АЛДЫН БАЛЫКТАРЫМ

Чазаг чанында бора-бора таалар аразында, чырааа аъттыг маңы ышкаш, чындынвадыр чөлип балып чылар. Кышкын доңмас кара судак суглардыг хемчигеш бар. Өөвүстен ырак эвесте, ынаар чокпак хараганнарлыг тейжигеш баарында, чартыы чирлип калган эрги хува аак ышкаш какпак хаяның баарында хос элдиг ээремчигеш бар. Ында мээн алдын балыкчыгаштарым чурттап, өзүп турарлар. Эртен эрте азы кежээ кызыл хүнде какпак хая баарын бакылаар болзунза, балыктарның өңү чаашкын соонда чылзаш ышкаш алдыннаның, мөңгүннеңип, янзы-бүрү чайыннаны бээр, а дүъште көөрүнге чиңгир ногаан, өкпен-кызыл, кара-көк-даа апаар чүве. Кырганачамның чугаазы-биле алырга, чоок-кавының балыы аңаа дүнчүлап кыштаар чер дээр.

Дыштаныр хүннерде школадан чедип келгеш, сыыртакывышка шыйлашкын келиргенен, хүнге эъдим дазыктырып, какпак хаям кырынга маңаттынып ора хүнзээр мен. Балыктарның хөөганы кончуг күлүгурлар, ынчангаш хараган артындан бүүгү чаштып келгеш хая кырынга чыдып алгаш, шимээн чок олурарга, ам кээп хос алдындан өөр чылгы ышкаш, тавар шуужуп үнүп кээрлер. Бажары база кончуг де, сыыртакышка чүгле ак-балыктар туттунар. Улуг кадыргылар кеступ келгеш, ол-бо сыг-сыг кылдыр өрү-куду кыйбалдыргаш, хамык өөрүн девидепип кааш, дедир-ле хая алдынче шимеш кынны бергилээр. Кожавыс өгнүң сарыгсарыг баштыг оолдары тал-бияле чушкуп, кезедип кааны ол ийикпе, азы шаашкактаан бызаа, моддурга үргүлчү кир халчыр боорга, ындыг чүве ийикпе, черле хоюганы холчок чүвелер. Өйлеп-өйлеп авамның үнү өглен дыңналгылаар.

— Авылда-аш! Эй, Авылдаш, Кайда барды бо, тоңанчы. Чемиң сооп калды, ижип а-ал!

Оон улаштыр бичии оол дуңмамның үнү дыңналыр:

— Авам баш хайынтыргаш, сеңээ дыл арттырып калды, акы-ый! Келбес болзуңза чиптер ме-ен!

Авам: «сүт курту», «хүнну батыр аштап-үрксан» деп-ле, кончуттунуп-кончуттунуп дедир өгже кире бээр, а дуңмам мөнче үр-ле кайгап тургулаар. Ол мээн чанымга кээриндеп коргар. Бир катап балык хойгузуп, шуугап халып кээрге, ээремге будгапкан кижи мен.

Бир-ле улуг-хүнде аалымга чанып кээримге, дуңмамның өөрүшкү-маңнайы холчок уткуй халып кел чор.

— Сээн балыктарың часты берген акы-ый! Чүдэ-эк улуг Мезил-оол бомбалапкан! Чүдэ-эк улуг балыктар...

— Балык канчап часты бээр чүвел, сүт-мөө! Барып көрээм че,— дээш, өгге-даа кирбейн, ээремче салчыптывыс.

Дуңмам хөөреп-ле чор:

— Ийи шоолай де! Ө-вүске база берди. Кырган-ачам хой кадаргаш келгеш, хыйланып турду. Авам чивес кижи чорду. Мен хейлү чигеш кусуу турдум де. Оон ам...

Ээремге чедип кээривиске чүү-даа чок. Элезин кырында бичии байлаңнар кууррарты кадып калгылаан чыдырлар. Чанывыста талда сааскаңнар-ла «аңаа дегбе, аңаа дегбе» дижип, чакыргылай-дыр. Ээрем дувуна элезин дейлуп, чигаи шаштары ышкаш ак-ак будумелдер агым аайы-биле андарлып-дүндерлип, шил бузундулары кыланайның чыдырлар. Сагыш-сеткилимниң кударгайы аажок кынның келди. Чүге-ле чүве ийик, дүүн чаа-ла көргеним кино сагыжымга кире душту. «Чырык черже коргунчуг бомба октапкан, оон соонда дириг бойдустуң чүгле агжагар куу сөөктери арткан».

Авам сугга бо-ла «бооп чино чүве» дээш, арага сөөртүп алган кээр совхозтуң гараж эргелекчизи Мезил-ооллу чогуур даргаларга чугаалап, кулугурну кезедир хемчээн алыскан мен. Оон соонда ол мени көрбестээн, аалывысче-даа не баспастаан болбазыкпе.

Хоювусту чайлаглаткаш, күскээр база-ла ишкээр кежүп кээп, биеэги-ле өөвүс орнунга хонлувус. Хонажывыста оъттээн, чечек-чимистиң үнгени холчок. Кижиниң аңаа-ла даалыктап маннап турксаазы келир. Алдың балыкчыгаштарым кайы хире чыглы берген ирги дээш, чайлады сагынган-на чүвем ол. Машинадан дүже салы-ла, чүък-даа дужурупнейн, «ускап тур мен» дээш, хемчигешче салып-ла кирдим. Какпак хаам баарынга кээримге, ээремде элеш-караш дээр чүүдаа чок, биеэги-ле хевээр: чугай ышкаш ак будумелдер, шилдер бузундулуу кестүп чыдыр. Өскүс байлан-даа көзүлбейн-дир. Сактырымга чүгле ээрем дуву эвес, бистиң бүдүн хонажывыс ээнзирэп калган-даа ышкаш.

Н. ООРЖАК.

АЛЬПИНИСТЕР СЕЗОНУН АЖЫТКАН

Памирде Коммунизм бедиинче (7495 м) оон соңгу-барыын чүгүндеп, азы моон мурнунда кымнын-даа чорбаан чери-биле альпинистерниң үнер деп турары—ССРЭ-ниң альпинизм талазы-биле 29-ку чемпионадының кол болуушкуннарының бирээзи болур. Өлче үнерин «Спартак», «Труд» болгаш «Мехнет» эки тура спорт ниитилелдериниң үш командазы оралдажыр.

Маршрут чеже-даа нарын болза, дидимнер оон корппас. Бистиң альпинистеривис 1923 чылдың августан (ССРЭ-ге бо спорттуң сайзырап эгелээн үези ол) бээр бистиң девискээривисте турар Памирниң беш «чедимчиңчиларынче» 54 маршруттар-биле дөрт муң хире үнүүшкуннерни кылганың чугаалаарга-ла четчир. Делегейде 170 хире санныг чеди муң метр бедиктеринче альпинистерниң үнгени катай безин санаарга, моон эвээш боор турар.

Мурнуку чылдарда дег, 1978 чылдың альпинисчи сезону Кавказ болгаш Ортаакы Азияның дагларында спорт лагерьлериниң ажылдары-биле эгелээн. Эң баштайгы ындыг лагерь 1931 чылда тургустунган, ам оон саны 20 четкен. Олар профсоюзтарының эки тура спорт ниитилелдериниң Бүгү-эвилел төвүлелинге хамаарылыр. Бо чайын аңаа дагларга ынак 14 муң кижи шөлээзин эрттирер, оларның аразында чаа-даа, дуржулгалыг-даа альпинистер бар. Сезон үезинде 20—20 хүннерлиг беш ээлчеглерни организастаар.

Альпинисчи лагерьлериниң инструкторларының 40 хонуктуг программа ёзугаар тускай школаларда белеткеп турар. Инструкторларның хөй кезии профессионалдар эвес, олар ажылдап азы өөренип турар кижилерден тургустунган. Лагерь баарда олар боттарының чайгы шөлээзин ажыглап турарлар.

Альпинисчи сезон үезинде хөй-хөй спортчу маргылдаалар эрттирери планнаттынган. Оларның эң кол—чурттуң чемпионады. Ол чүгле Коммунизм бедиинче үнери-биле кызыгаарлаттынмайн, бүгү-эвилел маргылдаазының программазында чамдык өскерилгелер кылыры-биле база холбашкып турар.

Мурнуку үелерде ышкаш, чемпионат дөрт класска эртер. Мурнуку үелерде спортчулар чалым үнериниң болгаш тургузуунуң техникалыының класстарынга маргылдааны боттарының шилип алган черинге эрттирип турган болза, бо чылдан эгелеп судья коллегиязы ону кызыгаарлаан. Чижээ, чалым үнер класска альпинистер Барыын Кавказта «Узункол» деп альплагерьге кужун шенежип эгелээн. Ол маргылдаага киржири-биле 15 команда июль 15-те-ле чедип келген. Памирниң мурнуу-барыын дагларынга Шах-Дарья бедииниң мурнуу талазынга июль 25-тен август 25-ке чедир үнүүшкүн техниказының кла[ссы]ның 6 командазы ужуражыр.

Техника болгаш бедик класстарының дүрүмнери өскерилбээн. Баштайгызынга беш команда киржир. Маршруттар тодараттынган. Оларның дөрт Памирниң болгаш Тянь-Шаньның дагларын кезээн, бешкизи—Кавказты. Бедик класстың спортчуларындан Коммунизм бедиинче үнериндей анғыда Памирниң мурнуу-барыын талазында Маркс бедиин (6726 м) болгаш Памирниң соңгу-барыын чүгүнде Революция бедиинче (6974 м) үнер деп чагыт база кирген.

Сезоннуң темпизи бо хүннерде бедээн. Бедикче үнер талазы-биле профсоюзтуң спорт ниитилелдериниң маргылдаазы болуп эрткен. Бо чылын шилчиир кубокту «Буревестник» ниитилелдиң студентилер командазы чаалап алган.

Бистиң чуртувустуң бедик дагларын чүгле совет эвес, даштыкы чурттарның альпинистериниң кичээнгейин хаара тудуп. ГФР-ниң, Австрияның, Испанияның, АКШ-тың, Чехословакияның, Польшаның болгаш өске-даа чурттарның дуржулгалыг 300 альпинистери эрткен чылын Совет Эвилелиниң дагларынга чорааннар. ССРЭ-ниң Альпинизм федерациязы Памирге болгаш Кавказка делегей организациаларының чаалаларын тургузарын бо чылын база уламчылаар.

Арий ПОЛЯКОВ,
спорт мастери. (ПМА).

БАШТАЙГЫ САЛЫГ

БАГИО. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпиону ат дээш делегей чемпиону Анатолий Карповтуң болгаш ол ат дээш кордакчы Виктор Корчнойнуң аразында баштайгы салыг июль 18-те болган. Удурланыкчылар 18 көш кылган соонда салыг хайым боор доозулган.

Корчной агы-биле ойнааш, анғы эгениң кежүн кылган. Ынчалза-даа ол удатпаанда мерзе гамбидинче шилчээн болгаш оюнну нарыыдадырының оралдажыышкынын кылбаан.

Карпов оюнну дески чорударының аргазын алган. Оон соонда олар төп оолдарын, тевелерин болгаш аъттарын орнашкан.

Он тоску хөштү кылбайн, хайымга дүгүрүшкеннер (хайым оюннарның маргылдааның саңынга киирбес, ынчангаш сан 0:0 боор арткан).

Ийиги салыг бөгүн болур. Ак тала-биле делегей чемпиону ойнаар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредири-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Үлетпүр болгаш чурттаалга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Автомобильдерниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгези.

Сес класс доосканнар хүндүскү салбырга 3 чыл 6 ай өөренир, ортумак школа доосканнар—2 чыл 6 ай өөренир. Топография салбырга ортумак школа доосканнар 2 чыл 10 ай өөренир.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында **экзаменнерни дужаар:** сес класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс доозкан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижиир болур.

Директорнуң адынга киирер билдиришкинни болу эккээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Аңаа кожар чүүлдер болза: билииниң дугайында документ (боду-биле), № 286 хевириниң эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг, 4 фото-чурук, бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чаңгыс аай хевириниң шынзылга бижиин, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени (ону кадрлар килдизи азы бүдүрүлгелер удуртукчулары бадыраткан турар болгаш бо негелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарыыр), паспортун азы төрүттүнгениниң дугайында херечилгезин, шериг билеттиг азы шериг учедунга хамаарышпазын бижиин училищеге келгеш дужаар.

Билдиришкиннерни киирериниң хуусаалары:

Хүндүскү өөредилгеге: июнь 1-ден июль 31-ге чедир, ортумак школа доосканнарның болуунга июль 1-ден август 14-ке чедир.

Бот-өөредилгеге: май 3-тен август 19-га чедир. Кирериниң экзаменнерин август 1-ден 21-ге чедир чорудар.

Кирериниң экзаменнерин дужаавайн хүлээп алыр кижилер: сес чыл школазын мактал бижик-биле, а он чыл школазын алдын азы мөңгүн медальдар-биле доосканнар, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни шылгарал дипломубиле доосканнар азы ортумак школаны доозуп тура «Чамдык эртемнерни өөренириңге чединишкиннери дээш» деп мактал бижик-биле шаңнатканнар. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң, ССРЭ-ниң айыыл чок чорук болгаш иштики херектер органнарының шериглериниң офицерлери, прапорщиктери, мичманнары (шериг албанындан кураавырже кадыының байдалы, хар-назыны, штат кызырылгазы дээш халашкан кижилер), халашкан соонда ийи чыл четпээнде.

Кирериниң экзаменнерин эки демдектер алгаш, конкурс чок кирерлер болза:

а) бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларның чорутканнары;

б) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, өөренири-биле шилип алган мергежилин ёзугаар ажылдап турар кижилер шериг албанындан халашканнар (халашкан соонда ийи чыл эртпээнде), өскүс азырадыр кижилери чок уруглар (школа-интернатты доосканының соонда).

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

Эш-өөрүнүң өмүнээзинден

Республиканың эмнелгезиниң Карак эмнээр салбырынга июнь-июль айларда 15 хонук хире эмнеткеш экижип, сезиим. Солагай талакы караам аараш, мырыңай көзүлбестеп, бергедээн турдум.

Карак эмчизи Лариса Сильвестровна салбыр эргелекчизи Надежда Килина болгаш медицина сестралары Зоя Серен-Доржу, Людмила Усова, Елена Суваккит олар чоннуң кадыы дээш опаашкан ажылынга ёзулуг бердингеп, кызымак, шудургу, эвилең-ээлдек эштер болду. Оларның аразындан эмчилер таварыштыр Лариса Чадамбаевна эмчи биле Зоя Серен-Доржу сестраны онзалап, мактаар-дыр мен. Оларның холдары аарыг каракка дээрге-ле аарыг чидип, экижип турган дег, чымчак чаагай сагындырар.

Карак эмнээр салбырның бүгү эмчилеринге, сестраларынга болгаш өске-даа ажылдакчыларынга ажыл-ишке улам улуг чедиишкинниг болурун күзеп, аңаа кады эмнеткен бүгү эш-өөрүнүң өмүнээзинден бижидим.

С. ШОНАЖИК.
Чөөн-Хемчик район.

Кызыл—Ак-Довурак оруунда. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА!

Кызылдың аъш-чем садыы № 20 магазинге балыкты амзап тургаш, садар делгелте садыын бөгүн 15 шактан эгелеп чорудар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Аныяктарның адресте-ри».
11.40—«Алдын маңаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.45—«Арыг». Документалдыг телефильм.
13.15—Э. Огенесян — Симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестри күүседир. Дирижёру — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев.
13.50—15.40—Чапсар.
15.40—Документалдыг фильмнер программазы: «Кедээ душтуктар», «Краснокурскиниң варианттылы», «Юстина Лендюк», «Молдавияның ак-көк тараа шөлдери».
16.50—«Сээң амыдыралыңда ном».
17.35—«Порт—Восточный». Телеочерк. Дамчыдыжыгаа бетонщиктер бригадири Н. М. Дорощенко, «Севмормонтаж» эргелелиниң участок начальниги В. И. Билета, «Восточный» порттуң начальниги солагчызы Г. П. Жебелев, «Дальморгидрострой» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы В. И. Панов, Канаданың порттар Ассоциациязының удуртукчузу Ф. Спок олар киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.05—Телемедээлер.
18.20—«Хоюткy чурттап чораан». Мультфильм.
18.25—«СЭКП-ниң XXV съезиниң шиитпирлерин —амыдыралга!» Сайзылыгдакчыларының хүнүнге турасказаткан дамчыдылга.
18.55—Телемедээлер.
19.05—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.10—«РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл болганынга», «Днестрде чажыт чер». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
19.50—Медээлер.
19.45—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус чоннуң үлегерлиг ниити ырының концерти.
20.05—«Ораторлар бүлүү». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Авторлары—В. Дунаев болгаш Б. Калягин.
21.00—«Спортлото».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Н. Г. Чернышевский. Чагаалар. Сактыышкыннар». Төрүттүнгениниң хүнүнден бээр 150 чыл болганынга.
23.40—(0) 50—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурзунуң лауреаттарының концерти. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

19.05—Уругларга фильм: «Согур куш». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.10—«Аас-кежик кайда үнүп турар?» Телефильм.
19.40—21.10—«Силерниң оолдар болгаш акылар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Балыкпиштиңде өг-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сүт аланың курунезиниң кадыны» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Кыстар ашакка баар чуруу» 17.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кат-пем болуннар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элээди назы» 15.00, «Кызыл диңкүрнерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Кагыс шагда калайлаткан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2158.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС-

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (10766) | 1978 чылдың июль 21, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КРАСНОДАР КРАЙ. Кубаньның чер ажылдакчылары чаа дүжүттү ажаап албышаан, ону күрүнеге массалыг-биле садып турар. Тарааларны 1 млн. 800 муң гектарда тараан. Амгы үеде калбак-делгем ховуларда 16 муң комбайннар, 60 муң тракторлар, 20 муң хире кожут тергелер, 11 муң жаткалар, 50 муң хире автомашиналар ажылдап турар.

Кубаньның шөлдеринде 1260 ажаап-алыышкын-транспорт комплекстери бар. Тараажылар беш чылдың үшкү чылында Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4 млн. 300 муң тонна тарааны урар.

ЧУРУКТА: Тимашев районда «Искра» колхозтуң № 1 ажаап-алыышкын-транспорт отрядының механизаторлары эрбейни ажаап ап турары.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Ам республиканың ажыл-ишчилери эң-не харысалгалыг ажылды — инектиниң малынга чем белеткээрин чорудуп турар. «Мал ажылындан бистиң алыр деп турар бүгү-ле чүүлдеривис — хой эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда мал чемнериниң, харын аязы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемнериниң четчириинден хамааржыр» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында республиканың совхозтары инектиниң малынга 164,5 муң тонна сигенни, 52 муң тонна сенажты, 8,7 муң тонна витаминниг сиген далганын, 8 муң тонна будук-бүрүнү, 400 муң тонна силосту белеткеп алыр ужурлуг.

Бо чугула кампанияның чорупт турарының байдалы кандыгыл? Июльдуң 17-ниң медээзи-биле алырга, республикада инектиниң-биле 5245 тонна сиген белеткеттинген, азы план-онаалдазының 3,4 хуузу. Ол болза, эрткен чылдың бо үезинде турганындан иии ажыт катап хөй болуп турар. Тараа болгаш чайгаар үнген сигеннерин 14622 гектар черден кескен.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары 1262 тонна, Улуг-Хемниң — 994 тонна, Каа-Хемниң — 664 тонна, Чөөн-Хемчиктиң — 575 тонна сигенни белеткеп, мал чемин [illegible] районнардан элээн шалыпкын чорудуп турар. Тус-тус ажыл-агыйлардан Өвүр районда «Кызыл тук» совхоз планын 20 хуу, «Ленинчи оруук» совхоз 14 хуу, Кедээ ажыл-агыйның дүжүлге станциязы — 13,1 хуу, «Коммунизмниң херели» — 11,4 хуу, «УТКА 25 чылы» —11,6 хуу чедирип, сиген кезиидезин элээн бедик темпилер-биле чорудуп, бүгү ишчиг олче мобилизастап турар.

[illegible] сиген кезиин белеткээрининиң болдунар аргалары бар чамдык районнар бо кампанияны ам-даа кудун темпилер-биле чорудуп турарын демдеглээр херек. Чижээ, кедер сигенни эки үнген Бии-Хем район сиген кезиидези эгелээнден бээр чартык ай ажыг үе эрткенде безин планын дөңгүп-ле 3,6 хуу, ол ышкаш Тожу район оондаа дора — 2,1 хуу, хыырыныш кезин болур шыпаалары Тес-Хем район мырыңай 0,9 хуу чедирген болуп турар. Шак ындыг оожум темпилиг чорукту сиген үнмээни-биле, агаар-бойдустуң байдалы-биле [illegible] болбас. Бо районнарның удуртукчулары ам-даа маажым хөөлден уштунмаандыр. «Бистиң девискээривисте сиген бар-ла болгай, ам-даа эки үнаун, кезип ап четтигиптер бис» деп бодааш, [illegible] бергезин ханызы-биле медереп билбес, ажыл-херекче бүгү чонну кошкак мобилизастап турар чоруктар-биле эптежип болбас. Сиген кезиидезиниң талазы-биле хожудап турар районнар ам темпиин дүргедедирин [illegible] дээштиг хемчеглерин алза чогуур.

Бо чылдың июльдуң 17-ге чедир республикада инектиниң-биле 2747 тонна сенаж салдынган, азы план-онаалданың 5,3 хуузу. Витаминниг сиген далганын 636 тоннаны бүдүрген, ол — план-онаалданың 7,3 хуузу болуп турар. Бедик шынарлыг бо чемнерни белеткээринче база-ла Таңды районнуң ажыл-агыйлары онза кичээнгейни салып турар. Чижээ, республикада белеткеттинген барык-ла бүгү сенаж Таңды районга онаажып турар. Ону ында 2725 тонналы белеткээн, азы план-онаалданың 21,7 хуузу. Таңдыжылар витаминниг сиген далгаазын 408 тонналы бүдүрген, ол — план-онаалданың 14,6 хуузу. Өске районнарның совхозтары бо үнелиг чемнерни белеткээринче амдаа белур-чогууру-биле кирбээн. Таңдыжыларның үлегери-биле сенаж болгаш витаминниг сиген далганы белеткээринче болдунар аргаларлыг бүгү ажыл-агыйлар доп-дораан кирзе чогуур.

Республикада инектиң-биле 872 тонна будук-бүрү белеткеттинген, азы планының 10,9 хуузу. Чемниң бо хевирин белеткээри эрткен чылдың ол үезинде тургаанындан дыка кудуу темп-биле чорупт турар. Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары 438 тонна будук-бүрүнү белеткеп, планын 48,4 хуу, Улуг-Хемнер 260 тоннаны белеткеп, планын 26,9 хуу чедире берген. Будук-бүрү кайы-даа ажыл-агыйның девискээринде бар болганда, ону чер болганга арбыдады белеткеп ап болур. Бо ажылче-даа хожудап турар черлер күштерин мобилизастаары негеттинип турар.

Малга чемнер белеткээриниң темпизин күштелдиреринин, ол эң чугула кампанияже бүгү чонну мобилизастаарының, мал чеминде кирип турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, бердинген онаалдаларның күүселдезин хүн бүрү контрольдаарының, чем белеткээриниң болдунар бүгү аргаларын ажыглаарының дээштиг хемчеглерин районнарның партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары алыр хүлээлгелиг.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Алдын-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажыл-ишчилери инектиниң малынга арбын чемни белеткээри-биле шыпаада сиген кезип болур черлерни суггаарының хемчеглерин ап турар.

Салбырның девискээринде хемнер унаары — ыяштар, чыраалар, чалан үнүштер аразы черлерде сигенниң үнүжү эки. Салбыр 1100 тонна сигенни чогуур үезинде кезип белеткээр сорулганы салган. Бо хүннерде хол кадыры-биле 50 ажыг кижи тус-тус звенолорда хуваттынгаш, сиген кезиидезинче кирипкен.

Комсомолчу-аныяктар биле салбырның социалистиг [illegible] тургустунган бригада (бригадири С. Ховалыг) Ак-Тал арыында сиген кезиидезинче кирипкен. Олар хол кадыры болгаш [illegible] херекселдер-биле чепсегленген. Бригада 30 тонна сиген белеткээр онаалда алган. Ажылының баштайгы хүннеринде 500 центнер сигенни кезип белеткээн.

М. СЕВЕН.

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ ЭКИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыы доозулган. Бо үениң дүргүзүнде «Тыва тудуг» трестиң күш-ажылчы чалыышкыннарлыг болган бригадаларының [illegible] дугайында [illegible]-биле чугаалап бээрин ук тресте партком секретары Станислав Григорьевич Краснопёроватан бистиң корреспондентививис дилээн. Ооң харыызын моон адаанда парладывыс.

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг [illegible] чедиишкиннерниң күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле бистиң тудугбулурывые тавышкан болгаш аңаа соруктуг кирип, планныг онаалдаларын чедиишкиннерниң күүседир дээш шалыпчы ажылдаап.

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Воронин удурткан комплекстиг бригада бо чылдың бирги чартыының планын беш ай дургузунда боттандыргаш, тудуг-[illegible] планын 125 хуу күүсеткен. Оон-биле [illegible] планын 135 хуу чедирген.

«Кызыл тудугнуң» бо мурнакчы бригадазы үстүнде чедиишкиннерин күш-ажылдың организастаанындан, ажылчын үени хумагалыг чарыгдап турарындан чедип алган. Бо коллектив амгы үеде [illegible] микрорайонунда 90 аал чурттаар чурттуг [illegible] дыш доозуп турар. Олар бо чылдың төнчүзүнге чедир ук бажыңның тудуузун доозар сорулганы салган.

А. Воронинниң удурткан [illegible] мурнакчы дашчылар хөй. Ылангыя К. Кыдыл-оол, С. Тараачы, Н Панин олар хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип, ол шалыпчы [illegible] тиң ат-алдарын көдүрүп турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Августа Ивановна Ельшованың удурткаы комсомолчу-аныяктар бригадазы бо чылдың январь—июнь айларының планын чедиишкининиг күүсеткен.

Бо коллективтиң аныяктарының шалыпчы күш-ажылы Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан. Ол юбилейни төлептиг уткуур дээш бригада кежигүннериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Аныяк-даа болза, дуржулгалыг шеверлекчилер Наталья Чудинова, Майя Ондар, Тамара Хертек болгаш өскелер-даа мурнуку одуругда чоруп орарлар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле трестиң бригадаларының кежигүннери танышкан болгаш планныг онаалдаларының чедиишкиннинг күүселдезин улам шалыпчы ажылдап турарлар.

48 дугаар тудуг эргелелиниң Р. Григоревич болгаш А. Ельшованың удурткаы маляртар бригадалары чартык чылдың планын хуусаадан барып бир ай бурунгаар доосикан. Ол ышкаш Е. Бизлеваның удурткаы комсомолчу-аныяктарның бригадазы база эки түңнелдерниг ажылдап турар. Ол бригада кварталдар түңнелдери-биле эргелелде социалистиг чарыштың кийиги черинде үнген. Бригаданың профоругу Зоя Оюн социалистиг чарышка тиилээни дээш эрткен чылын УАЧД-ге баар путёвка-биле шаңнаткан. Ол онгу беш чылдың үшкү чылында база-ла мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Е. Бизлеваның бригадазы (адаанда). Комсомолчу Зоя Оюннуң ажылдап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-29»—«ПРОГРЕСС-2»:

УЖУДУУШКУННУ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Июль эн тоста космонавтар Владимир Коваленок биле Александр Иванченков оларның космоска ужудуушкунунуң бешки неделязы доозулган. Июль 19-та орбитада «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» эртем-шинчилел комплексиниң экипажы «Прогресс-2» дээр чүък кораблиниң орбитаже үндүре берген оттулар чүүлүн «Салют-6» станцияга кудуп эгелээннер.

Бүгү-ле хыналдаларны кылганының соонда станцияның кывар чүүл савааларынче оттулар чүүлдү кударының командазын берген. Экипажтың болгаш ужудуушкун башкарар төп черниң специалистериниң хыналдазы-биле оттулар чүүлдү куткан.

Телеметриг информацияның болгаш космонавтарның дамчытканын ёзугаар алырга, «Салют-6» станцияга кывар чүүл-биле хандырарының программазы бүрүн күүсеттинген.

Июль эн тоста «эзиидириг» кылыр херекселге кийе хүн үргүлчүлээн ээлчеглиг технологтуг дуржулганы космос комплексинге кылып доосикан.

Эштер Коваленок биле Иванченков оларның кадыкшылы эки. «Салют-6—«Союз-29»—«Прогресс-2» космос комплексиниң системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Чер чөогүнүң орбитазында эртем шинчилелдери үргүлчүлевишаан.

УЖУДУУШКУНДА — «РАДУГА»

Черниң кылымал спутниктери [illegible] ажыглап турган, харылзааның болгаш телевизияның дамчыдылгазының системазын улам-на сайзырадылгазының программазы ёзугаар 1978 чылдың июль 19-та Совет Эвилелинден харылзааның ээлчеглиг спутнигин салып үндүрген. Ону дүн-хүн дургузунда хөй чок телефон-телеграф радиохарылзаазын чалгыгларының бир сантиметр диапазонунга хандырар болгаш Төп телевидениеден өөнүг болгаш ак-кара программаларын «Орбита» станцияларының четкилеринче хары утда дамчылар сорулга-биле салып үндүрген.

«Радуга» спутникти моон адаанда эге параметрге доктаамал дескинер орбитаже салып үндүрген:

— Чер кырындан бедик 36590 километр;

— Черни долгандыр дескинериниң үези — 24 шак 38 минута;

— орбитаның ийленчээ — 0,5 градус.

Харылзааның болгаш телевидениениң хөй үнүүг улаштыр дамчыдар болгаш сайзырадып кылган аппаратуразындан аңгыда черже чаызг чок углаашкынны кылыр үш өзектиг система, хүн батареяларының хүнче углаашкынынга таарымча чок энергия хандырылгазының системазы, орбитага башкарылга системазы, чылыг таарыштырар система, спутниктиң [illegible] системазы, [illegible] спутниктиң системаларының ажылының дугайын черже дамчыдар радиотелеметрия системазы, спутниктиң орбитазын хемчээр болгаш ону башкарар радиосистема база тургустунган.

«Радуга» спутникте тургустунган аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Команда-хемчээшкин кылыр комплекс спутникти башкарып турар. Спутниктиң харылзаа болгаш телевидение аппаратуразын аныткан программа ёзугаар ажыттаан.

«Радуга» спутник делегейниң «Стационар-2» дээр индекстиг.

«ХЕМЧИККЕ» ТЫВЫСКАН

1977—78 чылдарның мал кыштаглалдыышкынның эки эртирип, малдың баш санын болгаш оон төлүн менди камгалап алыр талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхоз тиилекчи деп санатканы.

Ол ажыл-агыйга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тиилекчиниң тураскааткан байырлыг хурал дүүн суурнуң клувунга болган.

«Хемчик» совхозтуң партком секретары Д. Д. Сарыглар хуралды ажыткаш, СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи Г. А. Зарнеевичиге сөс берген.

Эрткен кыштың берге байдалдары турбушаа, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле чедиишкинниг ажылдааны дээш совхоз ажылчыннарынга, [illegible] изиг байырны чедиргеш, шилчиир Кызыл тугну ажыл-агыйның [illegible].

Ук совхозтуң № 1 болгаш 2 бригадалары эрткен кыштың мал бажын хоратпас болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле республиканың бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка база тиилекчи [illegible] үнген. Оларга дипломнарны болгаш акша шаңналдарын база дүүн тывыскан. Оон ангыда «Хемчиктиң» төп сүт-фермазының коллективи сүт саалдазының чартык чыл планын 125 хуу күүсеткен. Ол күш-ажылчы чедиишкини дээш ук ферма база СЭКП обкомунуң дипломну-биле шаңнаткан.

Байырлыг хуралга № 1 бригаданың бригадири Сарыглар Хирбигбей, саанчы Хомушку Хирлиг, «Хемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар олар чүве чугаалааш, ажыл-агыйның ишчилери бо шаңналдарга соруктуг киргенин, оон онгу беш чылдың үшкү чылының ийиги чартыында холдаан салбас дээш улам [illegible].

Х. МОНГУШ

УЛАМ ХАНЫ АНАЛИЗТЭЭР

Бо хүннерде бистиң республиканың кедээзиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хогжүдер дугайында доктаалдын бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып көргеш, ону боттандырары-биле улам-на улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар. Оон-биле холбаштыр кедээ корреспондентилерден хөй-хөй чагаалар редакцияга хүннүң-не кээп турар. Кээп турар хөй чагааларның чамдыызын тема аайы-биле бөлүктеп, дончулалга үндүрери редакцияга чаңчыл апарган. Бо удаада малчыннарның ажыл-ижинге тураскааткан чагааларны мында киирдивис.

ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында бистиң бижикчивис Тюлюш Самбыцович Сандю хары утда үш чагааны редакцияже чоруткан. Ол «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдын Ишкин-де малчыннарының ажылыжын болгаш амыдырал-чуртталгазын тодаргай бижээн. Кадыр-берт, чедир [illegible] берге ол черде эрес-дидим, тура соруктуг болгаш күш-ажылга кызымак кижилер ажылдап, чурттап турарын автор [illegible] — Намзырай биле Түң-Серен Ооржаклар. Ол ог-бүле малга 1950 чылдан бээр ажылдап келген. Ам тантыг-ла 28 чыл болуп турар. Кезээ, кышкы малчыннар ол үениң дургузунда 7500 хире өшкүнүң төлүн совхозунга өстүрүп берген. Онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылында малчыннар [illegible] 100 анаргу онаашкыр 95 ээйды менди доруктурарын, өшкү бүрүзүнден 700 грамм чөөктү алырын хүлээнгеш, сөзүнге ээ болган. Олар мал чемнинге 10 тонна сигенни белеткеп алырын база хүлээнген. Амгы үеде бо хоочун малчыннар кедээ өшкүзүн эки оъттуг чайлагда одарладып үне берген.

Ол автор бодунуң өске-даа чагааларынга Ишкин чурттуг малчыннарының [illegible] база бижээн. Шынап-ла Алдын Үстүү Ишкиннерге дидим, чурттуг кижи хөй-даш үнүп мал кадарып болур. Ында дагларда кадыр-каскак, хайыралыг. Ындыг [illegible] чылдарда инектиниң [illegible] малдар [illegible] кижилерни черле кандыг мал табыс боор! Бодунуң [illegible] чогаалдарынга ёзугаар [illegible].

Кызыл-Мажалыгда [illegible] бижикчивис Ф. Сегленмей чаш хураганны хөлүн эртир каат, чылыг черге чаңчыкпырын доруктурары багай ургуттуг болур деп автор бижип турар. Чүге дээрге онгүрээ бичии-ле сооска алыскаш, дораан аарыыр, дециичел эвес болур. Бичииниден эгелээш он-тавында соок температуралыг черге хураганнарны доруктурары оларның кадыг-быжыг, белен аарывас болурунга [illegible]. Авторнуң [illegible] болдарын хоюлаап [illegible] малчыннар моон соңгаар өөренип көөрү артык эвес болгу деп.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта Дамдын Найтын-оол база ажыл-агыйның [illegible] [illegible] коммунист Сандан-Херел Хертек [illegible] айыыш [illegible] [illegible] бижээн. Чагааны редакцияже чоруткан. Сандан-Херел онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында ол совхоз [illegible] килограмм дүктү кыргып ап, бодунуң хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ам Санчы Алдын-Херел хойларын кыргыткаш, эки оъттуг, серин чайлагже [illegible]. Кежээ, кызымак болгаш, чаңын хойларын кыш катап одар солуп тургаш, эки семиртип алыр. Ынчангаш оон хойлары кыштан хүр ажыр [illegible] эгелээнде дээри черле шын. Бо аныяк хоюжу ону удуртулга быдуруп турар.

Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурда бижикчи Херел Маадыр-оол «[illegible]» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының ажыл-херээниң дугайын редакцияже бижип чоруткан. Ол бригаданың кежигүннери онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылынга аажок социалистиг хүлээлгеларны база алган [illegible] багай эвес көргүзүглерни четтип алган. Оон кадарган хойлар доктаамал кадарып [illegible] 100 хойга онаашкыр 95 хураганны менди доруктурар, хой бүрүзүнден 1,7 килограмм дүктү алыр хүлээлгезин чартык чыл түңнели-биле күүсеткен. Тус-тус хойжулардан Иргит Бүгажык торуур 100 хойга онаашкыр 101, Салчак Тас 103, Салчак Калдар 96, Дарья Делбиш 95 хураганны менди доруктурган. Бригада хөй кыргылдазын совхозка бир дугаарында доосан. Оон хойжулары инектиң-биле 7,8 тонна дүк садар тургаш, 10,5 [illegible] дүктү дүжүрүп планын ажыр күүсеткен.

Кызыл районнуң «Х Улуг-Хурал» совхозтуң бижикчивис Б. Маадыр-оол редакцияже чоруткан чагаазында малчыннардан [illegible] хөй дүгүн болгаш өшкү чөөгүн кажар-оп-биле садып алганы, ол дүктен аязы-бүрү чүүлдер аргааш, хөй акшага [illegible] кылып турар ниитынгыс кижилер-биле [illegible] демисели чорударының эргезин [illegible] бижээн. Авторнуң олче кичээнгей угландырып турары черле чөптүг. Ындыг кажар-оптуг чижектер кыргылда эгелээр үеде кайы-даа ажыл-агыйларга кээр, ботхаралчы [illegible] ажыл-херектерни [illegible] үүлгедип турупалар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай [illegible] контролёрлар ындыг кижилерни сойгалап илередир, чогуур кезеденин көргүзер ужурлуг.

Авторларның чагааларын допчулалга киирип, оларга оорүн четтиргенни илергейлевишаан, олар-биле сүмележилгени кылыры, дараазында кандыг темаларга, канчаар бижиирин, чүүже кол кичээнгей салырын тодарадыры бисте база чаңчыл апарган. Амгы үеде бүгү совет улус, оон иштинде бистиң республиканың ажылчы чоннары-даа, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар болгай. Кедээ ажыл-агыйда эң чугула кампаниялар болза, хой кыргылдазын хүрген доозуп, күрүнеге дүк садарының планын долдур күүседири, инектиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алыры, тараа ажаап алыышкынынга белеткенири, ону бедик деңнелге эртирери болур. Авторлар бо кончуг чугула темаларже хүн бүрү кичээнгей салыры, ажыл-ишчилерниң чедиишкиннерин ханы анализтеп кылдыр бижиири, четпестерниң алыс дөзүн илередип шүүмүжүлээри күзенчиг. Ынчангаш силерниң чаа чагааларыңарны редакция манап тур.

МУРНУУ ОДУРУГДА

Тыва АССР-ниң малчыннарының 1978 чылдың бирги чартыында социалистиг чарыжының мурнакчылары

ТЕРГИИН ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Ооржак Доржу Аныяцович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	141
Ооржак Чамзырын Намчыл-оолович	«Сүт-Хөл»	—«—	135
Ондар Аяк-Хээ Дамдын-оолович	«Октябрь 30 чылы»	—«—	132
Монгуш Чола Допур-оолович	«Чыраа-Бажы»	—«—	130
Ооржак Раиса Доржуевна	«Искра»	—«—	130
Ондар Татьяна Шадыповна	«Искра»	—«—	128
Седупкан Андрей Байкараевич	«Х Улуг Хурал»	Кызыл	125
Ховалыг Делгер-оол Чолдак-оолович	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	125
Ховалыг Дамдын Ширв-Саналович	«Алдан-Маадыр»	—«—	125
Монгуш Эрес-оол Эртинеевич	«Искра»	Чөөн-Хемчик	124
Комбу Иргит Чыргалович	«Мөген-Бүрен»	Мөнгүн-Тайга	122
Куулар Долгаржаа Сундуевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	120
Санчы Тамара Тюлюшевна	«Күш-ажылдың хоостуу»	Улуг-Хем	120
Ондар Танов Борбак-Дашович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	116
Ооржак Сендажи Сандырович	«Чыраа-Бажы»	—«—	116
Чапзын Чигжит-оол Удумбораевич	«Х Улуг хурал»	Кызыл	116
Хертек Дарья Дембиловна	«Малчын»	Мөнгүн-Тайга	116
Ооржак Өрге Баир-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	115
Монгуш Кунгаа Сүгеевич	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	115
Куулар Дыртымаай Макынтановна	«Коммунизмче оруук»	Өвүр	115
Сафонов Иван Петрович	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	115
Олчаннай Даш Кирович	«Найырал»	Улуг-Хем	115
Ооржак Шомбан-оол Алгыр-оолович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	114
Чамзан Сосхармаа Кыргысовна	«Найырал»	Улуг-Хем	113
Серен Доржу Мандараа Сатович	—«—	—«—	114
Комбуй-оол Владимир Иргитович	«Малчын»	Мөнгүн-Тайга	113
Монгуш Керебик-оол Серенович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	112
Тилиш Чамзы Улуттыкович	«Өөк»	Бии-Хем	112
Кан-оол Анчы-оол Донгакович	«Малчын»	Мөнгүн-Тайга	112
Ооржак Маадыхаа Доржуевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	111
Куулар Бора-Хоюй Ашакович	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	111
Ондар Кавай-оол Мыйгаржанович	«Искра»	—«—	111
Доргуй-оол Торлаа Долаанович	Тожу аттыг	Таңды	111
Бышток-оол Мекпер-оол Донгакович	«Күш-ажылдың хоостуу»	Улуг-Хем	111
Хомушку Сайыт Сюрюнович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	110
Монгуш Семис-оол Сорукуевич	«Шамбалыг»	Кызыл	110
Байлак Вера Чульдумовна	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	110
Даваурун Иван Семчитович	«Чодураа»	Тес-Хем	110
Намдал Өрүс Сандыкчапович	«Мөрен»	Эрзин	110
Лопсан Донган Чопанович	—«—	—«—	110
Монгуш Калга-оол Санчи-Билипович	«Коммунизмче оруу»	Өвүр	110
Ооржак Доттаа Айзанович	«Барлык»	Барыын-Хемчик	109
Ооржак Кертик Дизээжиковна	«Тиилелге»	Кызыл	108
Монгуш Авык-кыс Комчей-оол	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	108
Херма Иргит Кангурович	«Мөген-Бүрен»	Мөнгүн-Тайга	108
Сагаан Сарыг-оол Салчакович	—«—	—«—	108
Монгуш Бертик-оол Серенович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	108
Ооржак Алдын-оол Менди-Байырович	«Искра»	—«—	108
Тейнин Дамдын Буяндыевич	«Малчын»	Мөнгүн-Тайга	108
Чудур Иргит Улуг Каракович	—«—	—«—	108
Бады Донгак Кан-оолович	—«—	—«—	108
Надаажап Калдар Донгакович	—«—	—«—	108
Соян Каран-оол Дайбеевич	«Барлык»	Барыын-Хемчик	107
Мандып-оол Николай Ховалыгович	«Х Улуг хурал»	Кызыл	107
Дугур Раиса Канхооевна	«Мөрен»	Эрзин	107
Чимбан Николай Арбынаевич	СЭКП-ниң ХХV съездизи аттыг	Каа-Хем	107
Күжүгет Сендажи Намчалович	«Өөк»	Бии-Хем	107
Дамба-Лама Тырын-оол Тюлюшевич	«Найырал»	Улуг-Хем	107
Ооржак Чанчын-оол Сундуевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	106
Ооржак Очур Каваевич	—«—	—«—	106
Монгуш Очур-оол Чамыянович	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	106
Ховалыг Эрес-оол Опан-оолович	—«—	—«—	106
Кара-Донгак Чагыр Чашович	«Мурнакчы»	Бай-Тайга	106
Үчүрал Марсуу Дамдысуевич	«Мөрен»	Эрзин	106
Саая Иван Сендиевич	—«—	—«—	106
Саая Шангыр-оол Баир-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	105
Ондар Сендимаа Чыргаловна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	105
Сат Мандырай Доржуевич	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	—«—	105
Ховалыг Мартан-оол Доржуевич	«Чыраа-Бажы»	—«—	105
Аракчаа Василий Александрович	«О-Шынаа»	Тес-Хем	105
Ооржак Седен Дамбаевич	«Мурнакчы»	Бай-Тайга	105
Чанчымдай Мария Николаевна	«Мөрен»	Эрзин	105
Иргит Карин-оол Чавралович	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	105
Сарыглар Биче-оол Дыртык-Сарыгович	«Коммунизмче оруук»	Өвүр	105
Успун Донгак Делгерович	«Малчын»	Мөнгүн-Тайга	105
Биче-оол Магак-оол Донгакович	—«—	—«—	105
Ховалыг Дадар-оол Күдерекович	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	104
Монгуш Сангыр-оол Хуртен-оолович	«Коммунизмче оруу»	Өвүр	104
Монгуш Намбар-оол Хенче-Караевич	—«—	—«—	103
Монгуш Чаш-оол Даваевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103
Донгак Кинин-оол Седенович	—«—	—«—	103
Шыгжаа Январ-оол Кыргысович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	103
Багандай Сарыг-оол Сарыгдарович	«Барлык»	Барыын-Хемчик	102
Ондар Докар-оол Енданович	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	102
Монгуш Суртал-оол Шадыпович	«Чыраа-Бажы»	—«—	102
Ховалыг Дадар-оол Кожунмаевич	«Искра»	Чөөн-Хемчик	102
Бызаакай Анчы Далайович	«Кызылгаар»	Тес-Хем	102
Куулар Санчай-оол Самбуевич	«Торгалыг»	Өвүр	102
Лопсан Комбу Донгакович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	102
Шанмак Полит-оол Кыргысович	«УТКА 25 чылы»	—«—	102
Соян Биче-оол Дайбаевич	«Барлык»	Барыын-Хемчик	101
Ооржак Шагдыр Бегзиевич	«Шекпээр»	—«—	101
Монгуш Бичии-Урут Самыяевна	«Тиилелге»	Кызыл	101
Куулар Хевек-оол Чамбалович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	101
Ондар Куртугбай Лопсанович	«Алдан-Маадыр»	—«—	101
Сат Татьяна Шоевна	«Искра»	—«—	101
Нураат Доржу Дмитриевич	«Чодураа»	Тес-Хем	101
Сотпа Иланг Салчакович	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	101
Ондар Сайын-Белек Балыкович	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	101
Маскыр-оол Дукар-оол Донгакович	«Найырал»	Улуг-Хем	101
Дамдын-оол Тюлюш Найдыпович	—«—	—«—	101
Ламбаа Доржу Тюлюшевич	—«—	—«—	101
Чаш-оол Монгуш Сандакович	«УТКА 25 чылы»	—«—	101
Саая Александр Баир-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	101
Хомушку Борис Комбуевич	—«—	—«—	101
Навыл Татьяна Иргитовна	«Тиилелге»	Кызыл	100
Машкай Кок-оол Евралович	«Бора-Хаак»	—«—	100
Биче-оол Начын-оол Донгакович	«Х Улуг хурал»	—«—	100
Монгуш Ырыш Сасныкович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	100
Ооржак Дажи-Намчал Чыртай-оолович	«Алдан-Маадыр»	—«—	100
Куулар Борис Шыдыраавич	«Чыраа-Бажы»	—«—	100
Монгуш Сертен-оол Делгер-оолович	«Сүт-Хөл»	—«—	100
Ондар Дажи Доржуевич	—«—	—«—	100
Ондар Арбай-оол Доржуевич	—«—	—«—	100
Шойла Маады Енданович	«Саян»	Бии-Хем	100
Ховалыг Чудунай Кошкар-ооловна	«Коммунизмче оруук»	Өвүр	100
Куулар Калдар-оол Балдай-оолович	«Кызыл тук»	—«—	100

ХӨЙ БЫЗАА АЛГАН ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 инектен алган бызаа
Чыпсымак Дамба Боюкович	«Мөрен»	Эрзин	100
Хуна Василий Доржуевич	«Россия»	Таңды	90
Доржу Иргит Хүрен-оолович	«Бай Тал»	Бай-Тайга	90
Куулар Санчы-Билчи Шантыыкович	«Кызыл тук»	Өвүр	88
Өлзей-оол Иргит Комбуевич	«Малчын»	Мөнгүн-Тайга	84
Хүлер-оол Саая Багай-оолович	—«—	—«—	81
Донгак Очур Боратанович	—«—	—«—	80
Лопсан Очур Хомушкуевич	—«—	—«—	73
Кол Нагаан Арган-оолович	«Тоора-Хем»	Тожу	62

ХӨЙ СҮТ САГГАН СААНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	бир инектен ортумак саалдазы кг-биле
Ондар Анай Сусугбайовна	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	1895
Кара-Сал Бакаан Багбыштаевна	«Большевик»	—«—	1892
Кара-Сал Таан Дембалановна	«Большевик»	—«—	1840
Иргит Анай Бурбуевна	«Большевик»	—«—	1781
Ондар Дуктуг Дажи-ооловна	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	—«—	1677
Ондар Хеймерек Кагаржаковна	К. Маркс аттыг	—«—	1695
Сат Мария Александровна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1615
Куулар Чылбак Ыйпажыковна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1590
Набундук Галина Ивановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1580
Сат Хеймерек Харжакпаевна	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	1576
Балагашева Антонина Григорьевна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1564
Кара-кыс Галина Ырымаевна	«Хадын»	—«—	1506
Кыргыс Ошку-Саар Тюлюшевна	«Кызыл тараачын»	—«—	1487
Оюн Мария Дамбаевна	Дуржулга станциязы	Таңды	1479
Маады Мария Мамчиковна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1463
Иванова Федора Кирилловна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1444
Ооржак Нина Кызыл-ооловна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1431
Таль Федосья Алексеевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1416
Монгуш Ольга Бальчировна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	—«—	1400
Монгуш Алдын-кыс Санаа-Баировна	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1395
Баткар Оюмаа Чоодуевна	«Чодураа»	Тес-Хем	1383
Оюн Тамара Сюржунмаевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1379
Дорбак Татьяна Самбуловна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1376
Седипей Зоя Александровна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1375
Гельпер Эмма Фридриховна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1324
Курастикова Зоя Андреевна	«Кок-Тей»	Кызыл	1315
Монгуш Мохова Сереновна	«Кок-Тей»	—«—	1315
Сарыглар Александра Шалдаковна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1307
Ензак Галина Солановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1305
Трушова Наталья Николаевна	«Кызыл тараачын»	—«—	1304
Оюн Руслана Норбуевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1301
Дюбина Анна Ивановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1300
Чамбыл Александра Васильевна	«Саян»	—«—	1288
Долгар Галина Васильевна	«Хадын»	—«—	1284
Монгуш Галина Ончай-ооловна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1233
Бердникова Татьяна Ефимовна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1214
Балдан Долгаажаа Кыргысовна	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1232
Дамбай Валентина Турат-ооловна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1201
Новастай Татьяна Донгаковна	«Найырал»	Улуг-Хем	1201
Норжун Дайнык-кыс Тюлюшевна	«Найырал»	—«—	1184
Ооржак Татьяна Хертековна	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1179
Күжүгет Татьяна Тырышевна	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1139
Монгуш Долума Шагдыровна	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1127
Монгуш Чечек Гюрмаевна	«Хадын»	Бии-Хем	1127
Оюн Бичельмаа Самбуевна	Дуржулга станциязы	Таңды	1115
Хертек Александра Седиповна	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1100
Докчун-оол Татьяна Маадыевна	«Найырал»	Улуг-Хем	1098
Сангай-оол Кара-кыс Кыргысовна	«Күш-ажылдың хоостуу»	—«—	1087
Монгуш Девик Хайыыр-ооловна	«Тиилелге»	Кызыл	1087
Доржу Сосхармаа Ондаровна	«Улуг Хая»	Улуг-Хем	1082
Монгуш Догумаа Кертик-ооловна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1068
Куулар Шин Узун-Сарыговна	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1065
Наумова Галина Ивановна	«Кок-Тей»	Кызыл	1058
Ожина Раиса Михайловна	СЭКП-ниң ХХV съездизи аттыг	Каа-Хем	1060
Кенден Анастасия Доспановна	«Найырал»	Улуг-Хем	1057
Чанзак Фяя Допуй-ооловна	«Хадын»	Бии-Хем	1048
Донгак Валентина Сангыевна	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1045
Бадарчы Александра Сундуйовна	«Тес-Хем»	Тес-Хем	1042
Дугар Энин-кыс Кыргысовна	«Улуг Хая»	Улуг-Хем	1037
Оюн Татьяна Биче-ооловна	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	1030
Билчей Роза Хертековна	«Тээли»	Бай-Тайга	1029
Монгуш Кара-кыс Аспак-ооловна	«Коммунизмниң херели»	Таңды	1023
Афанасьева Анна Германовна	«Өөк»	Бии-Хем	1020
Седип Любовь Маадыевна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1018
Куулар Борбаш Сагдыевна	«Тээли»	Бай-Тайга	1018
Адыя Хавак Самдановна	«Чодураа»	Тес-Хем	1011
Монгуш Анай-Хаак Седедерековна	«Искра»	Чөөн-Хемчик	990
Мигенмаа Докмушпен Байкараевна	«Тиилелге»	Кызыл	977
Самбукай Сара Ламажаковна	«Өөк»	Бии-Хем	964
Оюн Зинаида Шавыевна	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	943
Семенова Валентина Францевна	«Өөк»	Бии-Хем	952
Соян Кунзенмаа Сарбыкаевна	«Тиилелге»	Кызыл	933
Монгуш Мингик Сюрюновна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	930
Ооржак Майдак Часкыловна	«Кара-Хаак»	Кызыл	918
Хомушку Хирлиг Сесиповна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	904
Сундуй Болимаа Ламбижитовна	Ленин аттыг	Эрзин	904

АРБЫН НЕМЕЛДЕ ДЕНЗИ АЛГАН БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонуктa ортумак немелде деңзи грамм-биле
Базыр Анай Сатовна	«Бурунгаар»	Каа-Хем	1100
Иргит Хемчик Чыргал	«Тээли»	Бай-Тайга	986
Иванова Вера Семеновна	«Россия»	Таңды	930
Кускежик Мария Степановна	«Өөк»	Бии-Хем	830
Кыргыс Евдокия Маадыевна	«Саян»	—«—	800
Сарыглар Күзен Базыровна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	780
Ефремова Валентина Ивановна	Дуржулга станциязы	Таңды	778
Кок-оол Кыстай-оол Чоодуевич	«Тес-Хем»	Тес-Хем	748
Болот Анна Крестьяновна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	737
Салчак Сержи Сатовна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	702
Фубина Глафира Васильевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	698
Евдокимова Екатерина Емельяновна	Дуржулга станциязы	—«—	677
Саая Татьяна Дуктуг-Арыевна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	670
Куркутова Надежда Леонтьевна	Дуржулга станциязы	Таңды	658
Байыр-оол Уйнук Ховалыговна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	617
Грудинина Людмила Васильевна	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	605
Дивит Александра Владимировна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	605

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	бир дагаадан алган чуурга
Сиротинина Нина Леонтьевна	«Кок-Тей»	Кызыл	93
Рукасуева Мария Гавриловна	—«—	—«—	85
Боярина Раиса Александровна	—«—	—«—	85

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Эргелекчилери	Ферманың ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен ортумак саалда кг-биле
Иргит Күдер-оол Дамдынович	Арыг-Бажы	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1360
Лебедев Федор Федорович	Туран	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1333
Дамбуу Люндуп Дамбаевич	Арыг-Бажы	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1227
Радионова Фаина Антоновна	Кара-Булук	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1207
Кымысова Полина Васильевна	Кок-Тей	«Кок-Тей»	Кызыл	1161
Ооржак Каадыр-оол Кучанмаевич	Сүт-Кажаа	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1150
Хертек Зина Доюн-ооловна	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	—«—	1046
Редель Валентина Алексеевна	Алаак № 1	ССРЭ-ниң 50-чылы аттыг	Таңды	1014
Ооржак Седен-оол Кыргал-оолович	МТФ № 2	«Тиилелге»	Кызыл	1010
Шавы Оюн Семенович	Хадын-Аксы	Дуржулга станциязы	Таңды	1011
Хертек Хевенмаа Дарымаевна	Адыр-Мажалык	«Барлык»	Барыын-Хемчик	985
Монгуш Алдын-кыс Санаа-Баировна	Дөргүн	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	984
Дамба Минчимаа Салчаковна	Хүт	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	974
Баткар Чооду Намчакович	Хараал-Тей	«Чодураа»	Тес-Хем	961
Дурнова Зоя Григорьевна	Алаак № 2	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	933
Ламзина Неля Семеновна	Теп СБФ	«Бүрен»	Каа-Хем	921
Севек-Хүүрак Хирлипен Тюлюшович	Алдыы-Шынаа	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	907
Салчак Дембирел Адыевич	Хадын	«Хадын»	Бии-Хем	898
Рудаков Николай Семенович	Теп СБФ	Дуржулга станциязы	Таңды	895
Горбатов Александр Афанасьевич	Теп СБФ	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	879
Кара-Сал Надежда Апан-ооловна	Ыйгылак	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	874
Салчак Комбужап Эренчинович	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	—«—	861
Потапенко Николай Осипович	Чапааш	«Өөк»	Бии-Хем	857
Кыргыс Минчир-оол Лакпир-оолович	Арыскан	«УТКА-25 чылы»	Улуг-Хем	838
Норбу Матпак Кужугетович	Ээр-Хавак	«Тээли»	Бай-Тайга	840
Донгак Оюнду Морзукович	Урбюн	«Найырал»	Улуг-Хем	830
Доспан Виктор Александрович	Арыг-Бажы	«Улуг-Хая»	—«—	829
Ким Василий Викторович	Доора-Хадын	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	824
Хомушку Куянская Самбуевна	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	790
Куулар Биче-Урут Люндуповна	Киров	«Сүт-Хөл»	—«—	789
Чимит-Доржу Кара-кыс Дуллуевна	№ 1 СБФ	«Тиилелге»	Кызыл	769
Ондар Чечек Дажы-Хевевна	Кызыл-Чыраа	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	746
Маадыр-оол Тюлюш Донгакович	Кара-Тал	«Найырал»	Улуг-Хем	740
Ховалыг Шондайты Донгур-Бештыговна	Ак-Даш	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	680
Допча Ольга Донгаковна	Иштии-Хем	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	660
Жмак Петр Ефимович	Чкаловка	«Өөк»	Бии-Хем	657
Ховалыг Севилбаа Агбааевна	Дээ-Терек	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	650
Куулар Роза Севекпеновна	Булун-Терек	«Октябрь 30 чылы»	—«—	643
Ховалыг Норбу Чаш-оолович	Ортаа-Тал	«Алдан-Маадыр»	—«—	603

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирлери	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Куулар Солун-оол Алдын-оолович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	112
Ооржак Кац-оол Сагдыевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	104
Куулар Сарбаа Баражыкович	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103
Монгуш Дамбаа Сендажиевич	«Искра»	—«—	102
Ондар Очур-оол Опанович	«Чыраа-Бажы»	—«—	101
Өлзей Анатолий Кыргысович	«Мөрен»	Эрзин	101
Монгуш Хавакчап Лопсан-Доржуевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	100
Хуураклай Анай-оол Тюлюшевич	«Күш-ажылдың хоостуу»	Улуг-Хем	100
Мактар Виктор Тапкаевич	«Ак-Туруг»	Улуг-Хем	100
Ондар Саая-оол Дажы-Серенович	«Мөрен»	Эрзин	99
Монгуш Макай-оол Сүүр-оолович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	98
Сүму Дамчан Кыргысович	«Нарын»	Эрзин	97
Ондар Биче-оол Санчатович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	96
Кара-Сал Сүге Суванович	СЭКП-ниң ХХII съездизи аттыг	—«—	95
Сарыглар Хирлигбей Кылын-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	95
Ондар Бүрбүш-оол Лопсанович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	91
Сырат Каадыр-оол Борбакшынович	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	90
Кузнецов Николай Васильевич	«Өөк»	Бии-Хем	90
Дамдын Дадар-оол Тюлюшевич	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	87
Тюлюш Бүрбүсээ Биче-оолович	Жданов аттыг	—«—	82
Салчак Даш-оол Сарыг-оолович	«Шамбалыг»	Кызыл	84
Беган Филимон Даш-оолович	«Тере-Хөл»	—«—	82
Калзан Сергей Тюлюшевич	«Найырал»	Улуг-Хем	81
Сюрюн Маадыр-оол Маадырович	«О-Шынаа»	Тес-Хем	87
Оолак Танов Александрович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	80
Межекей Валерий Алексеевич	«Найырал»	—«—	80
Эрендей Орус-оол Чылбак-оолович	«Кызылгаар»	Тес-Хем	78
Мипчей Бугалдай Магаранзаевич	«Чодураа»	—«—	78
Ландаа Николай Макарович	«Кызылгаар»	—«—	74
Тюлюш Эрес-оол Дамчатович	«Торгалыг»	Өвүр	73

МУРНАКЧЫ ИВИЖИЛЕР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 башка ивааштыр алган чаш [illegible]
Чигжит Борис Акович	«Май 1»	Тожу	100
Билиг Динзин Тожуевич	«Тере-Хөл»	Кызыл	99
Чигжит Шулуу Тожуевич	—«—	—«—	93

МУРНАКЧЫ ЧЫЛГЫЧЫЛАР

Саая Сайын Намыраевич	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	91
Хертек Бугажык Шомбулович	«Тиилелге»	Кызыл	73

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ДОКТААМАЛ АЖЫЛ ХЕРЕК

Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын, корум-чурумну быжыглаарын хандырар дээш демисел Кызыл хоорайның партия, совет, хөй-нийти организацияларының, бүгү чонунуң херээ апарган дээрзин хоорай Совединиң ээлчеглиг сессиязынга «Хоорайга нийтилиг корум-чурумну болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырының байдалының болгаш ону улам экижидер хемчеглер дугайында» илеткел кылган хоорүүском даргазы Ш. Д. Куулар болгаш санал берген депутаттар, активтер демдеглээннер.

Бо айтырыгны СЭКП обкомунуң II пленумунга, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң III сессиязынга чугаалашкан соонда, хоорайга чорудар комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, СЭКП хооркомунуң пленумунга, хоорай Совединиң сессиязынга чугаалашкаш бадылаан. Ындыг хемчеглерни барык коллектив бүрүзү ажылдап кылган. Оларның күүседилгезиниң дугайында корум-чурум, хоойлу-дүрүм камгалалы-биле холбашкан албан черлериниң, комиссияларның, хөй-нийти организацияларының ажылының дугайын хоорком бюрозунга, күүском [illegible] хөй удаа чугаалажып, боттуг хемчеглерни ап, чогуур дузаны чедирип келген.

Чоруттунган ажылдарның түңнелинде хоорайда 4 профилактика чөвүлели ажылдап турар, улусчу дружиналарның, комсомолчу оперативтиг отрядтарның, эш хуу судтарының ажылы элээн идепкейжээн. Чүс ажыг коллективтерде тургускан профилактика чөвүлелдери, эш хуу судтары ажылдап, профилактика ведомстволары эртип турар. Эрге-чурум билиглериниң пропагандазы элээн калбарган. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, ДБК заводу, автосептелге заводу, пассажирлер АТБ-зи, типография, «Пасстрой» тудуг эргелели, «Тыва коммунэнерго», Кызылдың садыглары болгаш өске-даа хөй коллективтерниң администрациялары, партия организациялары өске хөй-нийти организациялары-биле бир демниг, чаңгыс аай планныг доктаамал ажылды чорудуп, корум-чурум хажыдыкчыларының кижизидилгезинге хөй-нийтиниң киржилгези-биле моралдыг болгаш материалдыг салдар чедирип ажыглап турар. Ажылдакчыларның дыштаныышкынын организастаарынче, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, күш культуразының сайзыраарынче чогуур кичээнгейни ол черлерде салдырган. Ынчангаш ол коллективтерде бүдүрүлге көргүзүглери база бедик болуп турар.

Хоорайның партия, хөй-нийти организацияларының, административтиг органнарының, бүгү хөй-нийтиниң кады чорудуп келген ажылының түңнелинде корум-чурум быжыглаар талазы-биле чамдык хөй түңнелдер чедип алдынган. Хоорайда кем-херек үүлгедир чорук үш чыл улаштыр, ооң иштинде айыылдыг үүлгедиглер кызырлып келген. Бо чылдың бирги чартыында эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинде. Назы четпээннерниң кем-херек үүлгедиглери ийи чыл улаштыр кызырлып келген, ынчалзажок бо чылын ийи херек хөй болган. Орук автотранспортка [illegible] саны бичии кызырлган.

Ынчалза-даа хоорайда оперативтиг байдал [illegible] тодаргай фактыларга көргүскен. Кем-херектиң катап үүлгедиглерин кызыры, ээриг болгаш кайда-даа ажылдавайн турар кижилерниң херек үүлгедири, назы четпестерниң бо чылын кылган херектери өскен. Ээриктер сергедир черге киргеннерниң, биче хулиган херекке онаашканнарының, [illegible] нарның саны база мурнундаазындан [illegible] чүзүн самчыгдаар чоруктарның саны өскен.

Корум-чурум камгалалының болгаш хоойлу-дүрүмнү сагыырының хоорайда мындыг байдалы болуп, [illegible] хоорайның административтиг органнарының, чамдык хөй-нийти организацияларының, коллективтерниң удуртукчуларының чоп ортузунга [illegible] ажылын, чурттакчылыг черлер [illegible] профилактиктиг ажылдың ырак четпес чоруттунуп турарын херечилеп турар. Олар бо талазы-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылган-даа, оларын боттуг ажыл-херек-биле быжыглаваан. Социал-политиктиг бо чугула сорулга кампанейжиг эвес, а хүн бүрүде доктаамал ажылдыг [illegible] дээрзин чамдык удуртукчулар чедир билбээн.

Чамдык коллективтерде профилактика, кижизидилге ажылының чогуур системазы чок, корум-чурум хажыдып болгу дег кижилерни учётка албаан. Профилактика чөвүлелдери, эш хуу судтары кошкак ажылдап турар, коллектив кижилериниң дыштаныышкынынче, чогаадыкчы сонуургалынче кичээнгей кошкак. Оларга «Тудуг херектери» комбинатты, тулбуу заводун, 81 база 3 дугаар КМБ-ларны, Кадык камгалал министерствозунуң АТБ-зын болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур. Ынчангаш ол черлерде корум-чурум хажыдылгазының [illegible] арагачылар хөй боор турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирери чугула кичээнгейни негеп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының база РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының соонда хоорай Совединиң, ооң күүседикчи комитединиң, административтиг органнарның, комиссиялар болгаш коллективтерниң удуртукчуларының болгаш хөй-нийти организацияларының [illegible] кылган. Ооң түңнелинде хоорайның [illegible] учётта алган [illegible] профилакторий ажыттынган. Оларның [illegible] медицина албан черлери, бүдүрүлгелер-биле чоок харылзаалыг апарган. Ынчангаш эмнээшкинниң дээштиг ажылдавы бедээн.

Моон-биле кады бо чугула херекке боттуг түңнел чедип алдынмаан, [illegible] талаже көргүзүглер өзүп турар дээрзин илеткелчи болгаш депутаттар демдеглээн. Арагалаарының болгаш ээрик чорааш кем-херек үүлгедирлерниң, ооң иштинде назы четпээннерниң [illegible] ээриг башкарар чолаачыларның саны кызырылбайн турар. Арагалааш тургузуган херектерниң, ээдилерниң саны өскен. «Сельхозтранс» автобаазазындан, «Кызыл тудугдан», № 48 тудуг эргелелинден, № 2 КМК-дан, № 1 орук-тудуг эргелелинден, Тыва комплекстиг экспедициядан, Кодээ ажыл-агыйы, автооруг техникумнарындан, [illegible] ээриктер сергедир черге хөй кижи кирип турар. Соолгу айларда «Тудуг херектери» комбинаттан, № 2 АТБ-ден, № 81 эргелелден, РПС-тиң садыг баазазындан, Кадык камгалал министерствозунуң АТБ-зындан эвээш эвес кижилер кирген. Чамдык «Тудуг херектери» комбинат, Кызылдың [illegible] комбинаттарында болгаш чамдык транспорт, тудуг организацияларының ыяшкаш черлерде ажыл шагында арагалаар чоруктар бар. Ээриктер сергедир черге [illegible] турганнарның 25 хуузу ажыл шагында арагалаан боор турар.

Бирги, ийиги АТБ-лер, «Тыва суг-тудуг» трест, Садыг министерствозу, «Сельхозтехника» каттыжышкынның ыяшкаш база өске-даа бичии бүдүрүлгелерде, организацияларда автооруг [illegible] саны өзүп турар. Бо бүгү болза үстүнде айыттынган [illegible] администрациязының [illegible] арагалаашкынга удур демиселди кошкадып, транспорттуң ажыглалын багай контрольдап турарын херечилеп турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге ооң бүгү-ле — эмнээр, [illegible] профилактика кылыр, тайылбыр ажылы чорудар, хоойлу чүүлдерин ажыглаар [illegible] арагаларын долу ажыглаарының чугулаазын сессия демдеглээн.

Назы четпээннерниң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чоруктар дүвүреңниг байдалды тургузуп турар. Назы четпээннер ортузунга профилактиктиг ажыл, бүгү-нийти өөредилге дугаазында хоойлу, хайгаарал чок уруглар дугайында айтырыглар күүскомнуң, административтиг органнарның, комиссияларның кичээнгейинде турза-даа, боттуг экижилгешкиннер чедип алдынмаан. Назы четпээннерниң кем-херек үүлгедириниң, корум-чурум хажыдарының саны хөй болуп артпышаан. Ылангыя № 2, 4, 15 школаларның өөреникчилери, автооруг, кодээ ажыл-агый техникумнарының сургуулдары, пединститутуң, политехниктиг филиалдың студентилери корум-чурумну хөй хажыдып турар. Моон чылдагааны болза кижизидилге ажылының чавыс деңнелинде, өөреникчилерниң, студентилерниң дыштаныышкынын хостуг үезин шын организаставаан турарында. Бо талазы-биле хоорону, назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссиялар, ИХК-ның инспекциязы чедир ажылдавайн турар.

Илеткелчи болгаш санал берген административтиг органнарның, улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының ажылынга доктаагаш, ында улуг четпестерни барын айыткан. Хоорай прокуратуразы административтиг органнарның ажылынга хайгааралды кошкаткан, кем-херектерниң боттуг анализин кылбайн турар. Хоорайның улус суду кем-херек үүлгедикчилеринге, корум-чурум хажыдыкчыларынга хоойлу чүүлдерин чечче ажыглавайн турар. Чамдык коллективтерниң дружиналары дежурныйлаашкын графиги үзер ийикпо эвээш [illegible] үнүп турар. Бо бүгүден чогуур түңнелдерни үндүргеш, боттуг, доктаамал ажыл чорудар хемчеглерни алыры чугула.

Улус депутаттарының хоорай Совединиң сессиязы ук айтырыгны хабы сайгарып чугаалашкаш, хоойлу-дүрүм сагыырын күштелдирерин, ниити корум-чурумну быжыглаарын улам экижидер хемчеглер талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА

Лаба-Одер флотилиязының кемчилери бир янзының юбилейин демдеглээн: одалга-биле ажылдаар «Хвалетице» дээр электростанцияга ажыглаар миллион тонна сөөгү-чех хөмүр-дашты Лечина чоогунда порттан чүдүрүп чоруткан.

Улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүрүнге суг транспортунуң ролю улам өзүп орар. Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир чүък сөөртүлгезиниң ниити хемчээлинге оон үлүг-хуузу ийи катап, а 1990 чылга чедир 1975 чылдыынга деңнээрге беш катап улгадыр. Оон-биле кады чехословак найысылалды хаңныраарының чугула оруу — Влтава болгаш Лаба таварты судно чоруушкунун хөгжүдери бирги чергениң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Чоокку чылдарда Прага суг оруу-биле 2,5 миллион тонна янзы-бүрү чүъктерни хүлээр апаар.

Судно чоруушкунун улам ынай хөгжүдеринге Дунайның порттары улуг рольдуг болур. Братиславада чаа портту ажыглалга кииргенниниң соонда, Дунай порттарының чылдың бүрү чүък саарылгазы 4,2 миллион тонна чедир өзер.

БЕРЛИН

Герман Демократтыг Республиказа техниктиг кордуң кол берикчизи — Губенде химиктиг волокнолар заводу «Ажылчы тергиин шынарлыг бүдүрүлге» дээр хүндүлүг атты дөрткү удаа камгалап алган.

Бо дээрге бүдүрүлгениң бүгү звеноларының ажылының аргаларын баш удур улаштыр сайзыраңгайжыдып келген күш-ажылчы коллективтиң улуг чедиишкини-дир. Заводтуң бүгү ажылчыннарының үштүн ийи кезии продукцияны эки шынарлыг белеткээриниң болгаш ону бирги негелде-биле дужаарының Саратов системазын практикага он чыл дургузунда ажыглап келген.

Губен заводунуң чедиишкини — продукцияның шынарын бедидер дээш хөлбек шимчээшкинниң түңнели-дир, ол шимчээшкин социалистиг чарыштың кол угланыышкыны болу берген.

Амгы үеде «Ажылчы тергиин шынарлыг бүдүрүлгелерниң» саны Герман Демократтыг Республиказа 320 четкен.

БУДАПЕШТ

Нидель-Хазада фабриканың ажыл-ишчилери чылдың баштайгы чартыында пландан ажыр барык 40 муң ажеш пиджактерни кылып үндүрген. Бүдүрүлгениң конвейерлеринден алды айларның дургузунда ниитизи-биле чартык миллион ажеш пиджактерни үндүрген. Ол пиджактерге негелде-херектел чүгле Венгрияда эвес, дарын даштыкыда база улуг. Ооң продукциязының үштүн бир кезиин Совет Эвилели ап турар. Күш-ажылды чоп организастап, бүдүрүүшкүннүң амгы үедеги технологиязын нептередип тургаш, фабриканың коллективи улуг чедиишкиннерге болган.

ГАВАНА

1977—78 чылдың чигир үнүжүн ажаап алырын Кубаның доозарынга чедир санныг хүннер арткан. Бо үеге чедир 7.4 миллион тонна чыгам чигирни бүдүрген. Ол — чурттуң бүгү төөгүзүнде ийиги удаагы тергиин эки хүжүт-түр.

Чигир үнүжүн ажаап алырының болгаш ону сайзырады ажылдаарының сезону Кубада ёзулуг-ла бүгү улустуң байырлыы апарган. Чигир үнүжүнүң хөй муң кезикчилери, механизаторлар, чигир заводтарының ажылчыннары болгаш транспортчулар-биле чергелештир экономиктиг чаа чедиишкинни чедип алырынга эки турачылар улуг үлүүн киирген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чорутканы кижилери, хөй-нийтиниң массалыг организацияларының төлээлекчилери болгаш өөреникчи аныяктар партияның база чазактың кыйгырыын ёзугаар [illegible] чурттуң ховуларынга шудургу ажылдаан.

Чигир үнүжүнүң ажаакчылары болгаш ону сайзырады ажылдап турар кижилер боттарының чаа чедиишкиннерин социалистиг Кубаның улузунуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнге — июль 26-га — национал тура-халыышкынының, Монкада казармазын Фидель Кастро баштаан бөлүк революсчуларның маадырлыг штурмаанының хүнүнден бээр 25 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

ВАРШАВА

«Космоска улуг ужудуушкунга» база «Орбитада баштайгы поляк» деп ырлар Польша Улус Республиканың найысылалы Варшавада совет эртемниң болгаш культураның Бажыңынга болган концертке чаңгыланып турган. Совет ырының Зелена-Гурага болган фестивальдарының лауреаттары ол концертке киришкен.

(СЭТА).

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРБҮШААН

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-та боо-чепсекти үзүк-соксаал чокка эндере бүдүрүп турар чорук Пентагоннуң, шериг-үлетпүр комплекизиниң туруштарын база күчүзүн чылдың-на күштелдирип орар.

Шериг ведомствазының молдергей улуг бюджеди Индия ышкаш ындыг улуг чурттуң бүгү национал ниити продуктузундан ажып турар. Пентагон амгы үеде 733 шериг баазаларлыг, олардан 300 баазазы хөй даштыкы күрүнелерниң девискээрлеринде турар. Камгалал министерствозунуң шериг болгаш хамааты ажылдакчылары 3,1 миллион кижи ашкан. Ол дээрге Вайоминг, Вермонт, Делавэр, Монтана болгаш Невада штаттарның бүгү чурттакчыларын каттыштыр алырга безин, оларнындан хөй болуп турар — деп, «Юнайтед стейтс ньюс энд уорлд рипорт» журнал демдеглээн.

Америк экономиканың шериг секторунуң калбарып турарының дугайын амгы үеде ында 4,5 миллион ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылдап турары херечилеп турар деп, «Нейшнс бизнес» журнал бижээн. Күрүне секторунда ажылдап турар беш америк кижиниң бирээзи-ле Пентагонга ажылдап берип турар.

Найгамчык хөй шериг чарыгдалдары шериг-үлетпүр комплекизиниң — боо-чепсек бүдүрер кылдыр тускайлаан корпорацияларның чечентелиринге идиг берип турар. Оларның саны шагда-ла чүс ашкан. 1977 чаң чылында Пентагон бодунуң чагыгларын ниити түңү 50 ажыг миллиард долларга кылдырган.

Амгы үеде Пентагон боо-чепсекти улам ынай эндере бүдүреринин чүү-даа чүвеге алдыртпас үр хуусаалыг программазын ажылдап кылган дээрзин «Нейшнс бизнес» журнал демдеглээн. 1983 чылга чедир америк камгалал министерствозунуң чыл бүрүдеги бюджеди 172.7 миллиард доллар чедир өзер ужурлуг. «Ол чүл дээрге, шериг үлетпүрү доктаамал өзүлделиг болур дээни ол-дур» деп, улуг бизнестерниң эрге-ажыктарын илергейлээн ол журнал сеткил ханыышчын-биле айыткан. Өскээр чугаалаарга, АКШ-тың экономиказын боо-чепсекти эндере бүдүреринче угландырары улам ургулчүлээр дээни ол-дур.

(СЭТА).

БУР. Болгарияның социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырып чорудаарынга идепкейлиг киришпишаан, магниттиг дадаазыннарга болгаш магниттиг тырыкыларга дазаганы доктаадып, бижиир херекселдерни, «Элка» дээр хевирниң стол кырының калькуляторларын, «Изот» дээр эң нарын компьютерлерни кылып үндүрерин кол сорулгазы кылдыр салып турар. Ол продукцияның хөй кезиин социалистиг чурттарже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Силистрада «Оргтехника» заводтуң эң эки ажылчыны Станка Папазова бодунуң өөреникчизи-биле кады стол кырының калькуляторларын эптеп турлар.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ХҮН АЙТЫРЫГЛАРЫН ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

АДДИС-АБЕБА. Империализмге болгаш реакцияга удур африка болгаш араб улустарның демиселин-биле [illegible] каттыштырарының бо чылдың сентябрьда Эфиопияның найысылалынга болур делегей конференциязының [illegible] таварыбиле ажылчын бөлүктүң чөвүлел хуралы доозулган.

Африкада болгаш Чоокку Чөөн чүкте хосталгалыг шимчээшкиннерниң [illegible] кылыышкынын улам калбартыр дээш делегейниң бүгү дешпилгелиг күштериниң [illegible] дыг деп, ол чөвүлел хуралга онзалап демдеглеп турган.

Конференцияның хүн айтырыглары [illegible] ажылчын бөлүк чүүлдүг деп көрген. Кол айтырыгларның аразында — империализмге, колониализмге, неоколониализмге удур африка болгаш араб улустарның демиселиниң айтырыы бар. Делегейниң дешпилгелиг күштери-биле чаңгыс эвилел болгаш эң сектиг каттыжышкынныгларының [illegible] база империализмниң хосталгалыг шимчээшкиннерни баксырадыр болгаш Африкада, Чоокку Чөөн чүкте дешпилгелиг ёзу-чурумнарны дүжүрер сорулгалыг чаа сүлчээлерин болгаш [illegible] Эфиопияның революциязы-биле [illegible] болгаш экономиктиг дешпилге дээш демиселди-биле [illegible] эң-сеткил каттыжыштырылгазының бөлүктери дугайында айтырыг база хүн чурумунга киирген.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МЕХИКО. Бо чылдың баштайгы үш айларында Эвилежтиг Мексиказа херегин турар даштыкы хөй национал компаниялар ол чурттан 1 миллиард ажыг песо акшаны үндүр сөөртү берген деп, Мексиканың банкызы дыңнатаан. Даштыкы компанияларның Мексикага дөгү капитал салыышкыннары амгы үеде 105 миллиард песо болуп турар.

БЕЙРУТ. Израиль эрге-чагырга [illegible] араб черлерин [illegible] дээрге израиль көшкеннерге чаа чурттарга [illegible] алыр туруш [illegible] турар.

ТОКИО. 1977 чылдың апрельден [illegible] Японияның [illegible] 2 370 янзы-бүрү аварияда болган. [illegible] 177 [illegible] 420 ажыг [illegible]

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР ЧУРТТАП БОЛГАШ ТИИЛЕП ТУРАР

РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл болурунга

Россияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининге эргилделиг үе-чада болган РСДРП-ниң II съездизи пролетарийлерниң ангы демиселиниң болгаш политиктиг организацияларының төөгүзүнге чаа арынны ажыткан. Съездиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы чүл дээрге ааа революстуг марксисчи организацияны [illegible] чорудулгазының доозулганы болгаш В. И. Лениниң ажылдап кылганы идей-политиктиг болгаш организакчы принциптерге үндезилээн, ажылчын ангының партиязын тургусканы болур. Ынчангаш чаа хевирниң пролетарлыг партиязы, большевиктер партиязы, ленинчи улуг партия тургустунуп тыптып келген.

Съездиге ийи бөлүктежиишкиннерниң — программа болгаш организация талазы-биле [illegible] төлээлекчиларының болгаш оларның удурлажыкчыларының аразында чиидиг демисел чоруп турган. Пролетариатның партиязын тургузарынга ленинчи угланыышкыны тиилээн. Съездиниң эң чугула ажыл-херээ болза марксисчи-ленинчи программаны хүлээп алганы болур. Ол [illegible] — помещиктерниң болгаш капиталистерниң эрге-чагыргазын дүжүреринге, социалистиг чаартылгаларны чорударының чеңээ болур пролетариат диктатуразын тургузарынче угланыышкынны ылап болгаш быжыы-биле тодараткан шылгараңгай революсчу программа ол болган.

В. И. Лениниң күженишкининиң теоретиктиг болгаш политиктиг [illegible] марксизмниң теориязының болгаш практиказының хөгжүлдезинге чаа, ленинчи үе-чадазын эгезин салган. Партияны тургузуп тургаш, В. И. Ленин империализм болгаш пролетар революцияларының үезинде ажылчын ангыга бодунуң хосталыышкынга Барыын чүктүң социал-демократтыг реформисчи партияларындан үндезини-биле ылгалдыг, [illegible] тиг партия херек деп эргежок [illegible] турган. Партия болза ниитилелди революстуг ёзу-биле чаартып тургузарын дээш пролетарийлерниң демиселин баштаар, капитализмден социализмче [illegible] революсчу шилчилгениң кол күжү болур ужурлуг деп Ленин тодаргайлаан. Партия [illegible] революсчу организацияның [illegible] хевири болур дээрзиниң дугайында улуг өөредиин ол тургускан, партияның теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормаларын [illegible] болгаш партийжи [illegible] принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Бөгүн база-ла [illegible] тери большевизмни чүгле Россияның национал байдалынга ужур-дузалыг болган деп, ону «марксизмниң орус хевири» деп чарлаарын хөй-ле кызып турарлар. Ынчалза-даа В. И. Лениниң большевизмниң делегейге ужур-дузазын каш-даа удаа демдеглеп турганын төөгү бүзүрелдии-биле бадыткан турар. Большевизмниң тыптып келген боттуг дүрүм ёзугаар болган хамы болуушкун, ол Россияның онзагай байдалдарындан эвес, а чаа эпоханың революсчу сорулгаларынга дүүшкен болгаш бодунар аргалыг болган. Марксизмниң кан дег быжыг үндезининге тывылгаш, ол ооң улам ынай чогаадыкчы [illegible]

Партия дугайында ленинчи өөредиг — революсчу марксизмниң эргижээринге эгээртинмес кайгамчык улуг салыышкын болур. Марксизм-ленинизмде бүгү чурттарның пролетарийлериниң [illegible] хереглелдериниң эртемге [illegible]

[illegible] оптималдыг ужур-дузазын бичелдир шенелделерин сонгат-

ХХ чүс чылдың эгезинде В. И. Ленинниң: «Революсчуларның организациязы бар-ла болза, бистер Россияны дүңдериптер бис!» деп өттүр көрүп чугаалаан сөстери Россияга революстуг демисел калбарган тудум-на, боттуг ужур-уткалыг чүүл болуп турган. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле Россияның пролетариады хаанныг эрге-чагырга болгаш капитализм-биле шиитпирлиг демиселче көдүрүлген. Партия массаларны баштааш, оларны 1905 чылдың баррикадаларындан хаанныг эрге-чагырганы дүжүр октаан он чеди чылдың февраль тулчуушкуннарынга а оон Улуг Октябрьның тиилелгезинге чедире берген. Бүгү-ле социал революцияларның эң-не өндүр улуу болур — Октябрьның социалистиг Улуг революциязы [illegible] лизмден социализмче шилчилгениң делегей [illegible] миниң буураашкынының, бүгү [illegible] хөгжүлдезиниң эрази болур.

Октябрь революциязы тиилээн соонда, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш организакчы күжү болур Коммунистиг партияның мурнунга ажыл-агыйжы улуг сорулгалар тургустунуп келген. Социализмни тургузарының ленинчи планы-биле чепсеглеңген партия төөгү талазы-биле кончуг кыска хуусаада бодунуң хаяызы болгаш калбаа-биле көступ [illegible] сорулгаларны боттандырган. Капитализмден социализмче шилчилге үезинде ССРЭ-ге социалистиг индустриализацияның, кодээ ажыл-агыйны коллективизастаарының, культура революциязын боттандырарының, национал айтырыгны шиитпирлээриниң үндезининге ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал [illegible] тургузуушкунун чоруткан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус Ада чурттуң Улуг дайынының үезинде өлүм чок маадырлыг чорукту кылган, социалистиг [illegible] камгалап алган. Бодунуң интернационалчы [illegible] ыдывы болгаш, Совет Эвилели Европаның улустарынга фашистиг [illegible] делегей системазы тургустунган.

Дайын соонда чылдарда совет улус экономиканың, культураның болгаш эртемниң бүгү адырларынга, бодунуң чаагай чоруун бедидеринге кайгамчыктыг улуг чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган.

Совет улустуң кызымак күш-ажылының кол түңнели болза бистиң чуртувуска сайзыраңгай социализмни тургусканы болур. 100 ажыг нациялар болгаш биче улустарны буэулбас ажы-дүнмалышкы ванырлалдыг кылдыр каттыштырган кижилерниң төөгүде чаа ниитилешкээ — совет улус хевирдеттиниң тургустуузган.

Бодунуң тургустунгаының соонда үеде СЭКП төөгүнүң аадарлыг оруун эрткен, бүгү совет улусту бодун долгандыр сырый каттыштырып турар [illegible] арган. Бир эвес партия тургустунуп турган 1903 чылда ооң хураалениңге 3,5 муң хире кижи, а Улуг Октябрьның бүдүүзүнде — 350 муң кижи турган болза, ам ленинчи партияда [illegible] ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң, [illegible] ның эң эки дээн 16 миллион төлээлекчилери бактаап турар. Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунуу бурунгаарлаан [illegible] чу ролю улам бедиир, ол дээрге боттуг дүрүм ёзугаар чүүл-дүр.

СЭКП — чайгылыш чок интернационалистерниң партиязы. Большевиктер партиязының төөгүлүг дүржулгазы, ленинчи идей-политиктиг болгаш организакчы принциптери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң үндезин чүүлү болу берген. Марксизм-ленинизмниң, пролетар интернационализмниң принциптеринге делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээш, СЭКП хүн бүрүде сагыш салып турар. Марксизм-ленинизмниң түгүнүң адаа-биле ажылчын ангы болгаш ооң революсчу партиялары демократия болгаш социализм дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар. Ленинчи идеялар чурттап база тиилеп турар.

Ю. АКСЕНОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

(СЭТА).

РОССИЯНЫҢ ЧУРУКЧУЛАРЫ — УРУГЛАРГА

Москваның Урал кудумчузунда ССРЭ-ниң уран чурулга фондузунуң залында июль 18-те «Россияның чурукчулары — уругларга» деп делгелге ажыттынган.

— Бо делгелге болза, уруглар дугайында болгаш уругларга делгелге болур — деп, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черигүнүң секретары В. Иванов дыннатман.— Мында уран чурулга, графика, скульптура болгаш кааcталга уран чүүлүнүң хей ажылдарын делгээн. Совет уругларның чараш, чаагай амыдыралын көргүзүп, долгандыр турар делегейни оларның билип алырынга ажыктыг деэгиирлерни мында кылган.

Делгелгениң көрүкчүлерин Н. Жуковтуң уран «Лениниманазы»-биле ужуражыр. Р. Гусмановтуң, С. Косенковтуң, Л. Хайловтуң болгаш өскелерниң-даа ажылдарында Хамааты болгаш Ада-чурт дайынныңының маадырлыг херектерин көргүскен. В. Цигальдың, А. Пахомовтуң ажылдарында ааc-кежиктиг чалыы назынга тураcнааган ажылдар хөй. Мында уругларның өөренип, ойнап, спорт-биле ичээлдеп турарын, улуг ижилерниң күш-ажылынга дузалажып турарын, өскээр чугаалааcга, Советтер чуртунда уругларның долу амыдыралын чугаалап турар.

Пушкинниң, Лесковтуң, А. Толстойнуң чогаалдарында, Андерсенниң, Гофманның тоолдарында чүсүнтарны делгелгеде малбаа-биле ниигген. Чаш уругнуң долгандыр турар делегей-биле таныжып эгелээр чүүлү — ойнаарантарны база хөйү-биле делгээн.

Ук делгелге удавас чурттуң хоорайларынче көжүп чоруптар. Делгелге көжүп чоруур үеде уран чүүл мастерлери көрүкчүлер-биле ужуражып, боттарының ажылының дугайын таныштырар болгаш чогаадыкчы планнары-биле сонуур. Ооң соонда делгелгениң дыка хей ажылдарын школаларже, библиотекаларже, пионерлер бажыңнарынче, уруглар садтарынче чорудар.

СЭТА-ның корр.

УЛУГ ДУЗА

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде мал чеминиң белеткелиниң күженниншинниг ажылдап турар. Кандаашкын уламындан сиген шоолуг үнмээн болганда, сиген бар черлерден ону кезип белеткээри-биле чергелештир, бүдүк-бүрү чемнерниң курлавырын тургузарынче улуг кичээнгейни салган.

Бо чугула херекке Шеминиң ортумак школазының өөреникчилери улуг дузаны чедирип турар. Ол школаның 76 өөреникчилеринден дөрт звенону тургускан. Өөреникчилер дуржулгалыг бижилерниң удуртулгазы-биле июльдуң эгезинде-ле бүдүк-бүрүнү белеткээринче кирген. Оларның ажыл-ижи хайныышкынныг. Арга-ыяштың кампаары-биле ыяшты ужурбайн, ооң бүдүүн черге тура-ла үе тыртып алыр чидиг демирлерин узун куруекктар баштарында таарыштыр кылган. Ынчангаш талдың, теректиң бүрүлериг чииге бүдүктерин адаанга тургаш-ла үе шелип бодурунтар.

Өөреникчилерниң звено бүрүзүнге совхоз бүдүкбүрүнү сөөртүп дажыглаар «Беларусь» тракторларны түскайлап берген. Олар бүдүк-бүрү чемни трактор тергезинге чүдүргеш, малчыннар кыштагларынга аппаргаш, хүн көрбес кажаалар иштинге кадыр азып, чыып турар.

Бо ажыл эгелээнден бээр өөреникчилерниң күжүбиле 30 ажыг тонна бүдүк-бүрү чемни белеткээш, кыштагларда чедирген.

Ь. МОНГУШ.

МОСКВА БӨГҮН

Измайлово — москвачылдарның дыштанылгазының кижи магадап ханмас чери. Найысылалдың хөөл бектерлиг, эштир черлерлиг, хеме станцияларлыг эң улуг арга-арыг парыгы мында чаттылып чоруткан.

ЧУРУКТА: Измайловода [illegible] градтыг дээр хөөлбек.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

Кижи болгаш бойдус

Рассказ

ДИЛГИ БИЛЕ ХАРТЫГА

ДИЛГИЖЕК чежемейниң-даа кажар болза, харлыг кыштың соогунда ооң аскынче белен кирип кээр чемиш кайда турар боор. Бужур дилги күске, күжүген дилеп, адар даныз ачы хекпенгирдеп, ведевгиелеп келгеш, аш хырнын хоглап ап шылаваан. Хараган, сөөскен аразынга барып, солуун, ойчикти өрү-куду өскен, бадып. Мында сыйт дээш күскеже бо дап берип, дүтде сыйт дээш күскеже ол шурап турда-ла, ын алып, хүннүң херели чер кырынга чаттылып дээп кээп-тир эвеспе. Аштаан дилги аскын чылганып, азыг-тижин арзайтып каап, чиптер чуве тывар чегели тенген олурда, чанында чадаң үнүштерлиг аъргадан бирле чыт чывар-биле кээп, думчуунга каккан-дыр. Чудая берген дилгижек херийнип келгеш чылдырган чорүй, чанында аърга же чааннадыр шошкуп кирип каап. Чылыырган чораш, чаа кобпалаан кодан ааңге таварыжы берген. «Даңны атсы уйчуп-тениң келгеш, бо көвчүг эъди эътеиг, ханы хөюг койгунга канчап тавырышпааным ол» кылдыр болап, аштаан дилги-даа амырап, өрү шурагылап, кодан кайда-да чыдыр ирги дээш харап көргүлеп, ол-бо шыырганайнып-та турупт-тур.

Дүн чорууттуг кодан хүндүс өзүүрү-биле чанчыд болгаш чаагыг чылынынга шимээ үзүмүраа чыда, харамдыккан араатан дилгиниң халаан дааш-шимээнинден отту чаштап келген. Дилги дээрге ертенген чуве дег, өрү шурап, куду шурап, өө тынар чыгы турган.

«Хоюп чоруттас болза хоржок-тур» деп билгеш, кодан күжүр кошпамá кобпаңайн-биле көбпаалыктап ынай болган.

КЫШТЫҢ кызамчазынга таварышкан амытаннарла хөй. Кыр кырында куу сырага хонуп алгаш, кыржын хүн караанга дегеленип, өзенде өрү-куду шураан дилгини карак албайн көрүп, кандыг-бир олча-сартык үнер ирги бе деп кордап олурган аът-баштыг хартыга көскү караа-биле харда халаан ак коданны эскерип каап-тыр. «Дилгиниң мурнай мону чооглай шаап албасне» дээш, сыразындан салдына аарак ужуп үнгеш, коданны кайы сен дээш, хөме-ле кылыйтып барган. Ыяштар бүлүктарында халдыраан дааш дыннап каан, кодан хоруур болап, олура душкен. Көөрге каргыштыг дайзыны хартыга-даа харык алындырар хире эвес халдап кел чораан. Кажар кодан былдай дүжер орта, харамдыккан хартыга күрүг черле харны барып каладыр тепкен. Кодан ол былдап, бо былдап, карак-кулак чок удап-ла орган. Хартыга каш-даа катап коданны ал часкан. Аваалгыр кодан арга-он-биле алдырбайн чораан. Ол-ла ынчаа ойлап-дэвип чораш, корткан кодан хос чудук көрүп кааш, ооң иштинче холурт кылдыр хире халаан.

Эътке, ханга шымдылаан аш хартыга ушкан чудук кырынга олура, хайыраан коданны хей черге өскүнүп алганынга харадааш, коданның кире берген хос чудуунче чүткүп кирип каап-тыр эвеспе. Чудук хозунче чүткүп кирерге, хартыганың [illegible] чудуктуң хозу бараа-барза тарлап эгелээн. Баштай кирген кодан чудуктуң ирик [illegible] хартыганың [illegible] ыннааш, иникче кастынып. [illegible] каапкан.

Харамдыккан хартыга-даа чүү боор, хос чудуктуң тар черин арай боорда чүткүп эртип кээрге, ут мунгаштатган. Кодан чок. Ам дедир үнер ужурга [illegible]. Уязунер чуве кайда боор! Чалгыннары, туттери ирик чудуктуң шаараш черлеринге ызыртынып, дедир тептиккеш, хартыганы салбаан. Хоптак хырын ээзин олурер деп чуве ол ышкажыл.

БИР ЭВЕС кажар дилгижек эвес болза, тыл девичээш, хос чудук иштинге дүй тептивип алган хөөкүй кодан ол хайлыг хартыга-биле казы анаа амы-тыныы өскунар турган ийин.

Дилгижек халаан [illegible] соондан истеп сүргеш, кодан биле хартыганың кире берген хос чудуунга кээп-тир. Дилги шиштегер думчуун хос чудук иштинче сукпаш, чыдыг[illegible]. Чыт-ла эвес чыт келир мындыг болган. Дилги дыжы кулаабиле дыңнаалаан. Хос чудуктуң иштинде бир-ле чуве дылдырар, холдуур, чыргыраар, [illegible] «Болча ол-дур» деп бодааш, хоптак дилги-даа хос чудукче база-ла холурадыр сонеттап кирип каан иргин. Тар черге тырлы бергеш, үнүп чадаан, дедир чуткээн далдыргайнып, алгырган хартыгага чеде бергеш, дилги ону үзе-чаза соп, уйдур тыртып ап-тыр. Кодан сүрген ийи херган дайзынның демиселин ынчаар доозулган.

Хорун чыткан кодан хос чудуундан кастынып үнгеш, хоступ, шөлээн хекпээликтеп чорүй барып-тыр.

Нуулар АРАНЧАА.

«СПОРТЛОТОНУҢ» чаа негелделери

«49-тан 6» болгаш «36-дан 5» деп спорт-саң лотереяларының чаа негелдезин 1978 чылдың август 1-ден эгелеп күштүг болдурар.

Чаа негелдени [illegible] лотереяларны [illegible] чаңгыс хүнүнде — субботада эрттирерин, бир карточкага ойнап алыр [illegible] түңү 10000 рубль чедирерин [illegible] деде көрген. Чүге дизе, делегейниң Олимпий спортлотозунуң [illegible] Олимпий [illegible] лотереязының («Спринт») ойнап алыр акшазының түңү он муң рубль боор турар.

«49-тан 6», «36-дан 5» деп лотереяларның 31-ги тиражтарын чангыс тираж хүнүнче — субботаже шилчидерин август 5-те боттандырар. Ынчангаш «49-тан 6» деп 31-ги тиражты август 2-де, средада кылбас, а август 5-те, субботаже шилчидер.

(СЭТА).

ФУТБОЛ

ИЙИ УКРАИН КОМАНДА УЖУРАЖЫР

ССРЭ-ниң кубогу дээш түннел оюнга августуң 12-де ийи украин команда — «Динамо» (Киев) болгаш «Шахтёр» ужуражып, күжүн [illegible] арткан. Киевчилер ындыг эргени июльдуң 19-та боттарының шөлүнге Москваның торпедожуларын харыы оюнга ужурашкаш, 2:1 санныг үткаш, чедип алган. Киевке оюнуң түннели база-ла Москвага ооң [illegible] түннели [illegible] ынчаар болган. Ынчалза-даа саннарны чедип алганы бичии өске боор, торпедожу Васильев [illegible] ашыттанда-ла бөмбүктү кирип тепкеш, санны ажыткан. Ооң соонда Москвага болган ужуражылгының маадыры Бережной [illegible] каан. Шахтёрлиг ийиги бөмбүктү Онищенко [illegible] ларның хаалгазынче кирип тепкен.

«Шахтёрнуң» ойнакчылары сөөлгү оюнну түннели бантыг-даа болур болза, Европа чурттарының кубоктарын алган командалар-биле ойнаар эргени чаалап алганнар. А Киевтиң «Динамозу» Европа чурттарының чемпионнары-биле кубок дээш ойнаар. «Шахтёр» команда Испанияның «Барселона» дээр сураглыг командазы-биле Испанияга барып ужуражыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: совет чурукчу В. Ф. Жабский биле моол чурукчу Э. Сухэ Совет-Тываның найысылалы Кызылга болган ужуражылгының соонда.

В. КОМПАСОВТУҢ фотозу.

ФОТО-КӨРГҮЗҮКЧҮ-ДАА ТОДАРАДЫП ЧАДАШКАН

ВИЛЬНЮС. (СЭТА-ның корр. С. Вайнтраубас). 100 метрге чарышка кымның тиилээнин фото-көргүзүкчү-даа тодарадып чадап каан. Знаменскийлер кадышкыларга тураскаатган маргылдаага ийи кижи: олимпийжи чемпион, Киев чурттуг Валерий Борзов болгаш ленинградчы Николай Колесников тиилекчи болганнар: 10.45 секунда.

Херээженнерден Дона-Ростовтан келген 20 харлыг студент Людмила Кондратьева чүс метрни 11.35 секундада маңнап эрткеш, тиилекчи болган. Ол ырынай чоокта чаа Берклиге АКШ-тың шилиндек командазы-биле маргылдаа үезинде чүс метрни 11,49 секунда иштинде халып эрткен. Людмиланың бодунуң чугаалап турары-биле алырга, бо чылын ону оон-даа «түрген» секундада халып эртерин кордап турар.

Копьё шывадаарынга ССРЭ чемпиону Николай Гребнев тиилеп — ону 86:36 метр чедир, а ядро октаарынга — Ленинград чурттуг Светлана Мельникова бирги черни ап — ону 19:80 метр чедир октаан.

Херээженнерден узунун халыырынга Куйбышевтен келген Ирина Тимофеева тиилээн. Ооң түннели 639 сантиметр. Ийиги черде Ворошиловградтың спортчузу Татьяна Скачко болган.

Киев чурттуг 26 харлыг Анатолий Соломин 20 километрге дурген кылашка тиилээн — ол ону 1 шак 23 минута 29,8 секундада эрткен.

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ СУДУНДА

МОСКВА. (СЭТА). «Балтимор сан» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннарының Москвада корреспондентилери Геральд Д. Пайперге болгаш Крейга Р. Уитнига хамаарыштыр ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң негелде херээн июль 18-те Москваның хоорай судунга хей-ниити толзолекчилериниң, совет болгаш даштыкы журналистерниң киржилгези-биле сайгарып көрген.

Г. Пайпер болгаш К. Уитни олар ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң адреизинге хамаарыштыр каржы нүгүлдээшкинниг материалдарны үстүнде айыткан солуннарга парлааннар. Бо журналистер антисоветчи ажыл-чорудулгазы дээш шииттирген З. Гамсахурдиаңың Тептелевидениениң «Үе» деп программазынга чугаазын неге чүүл кылдыр көргүскен, З. Гамсахурдиа ындыг ындыр медеглелди телевидениеге кылбаан деп [illegible] материалдарынга бадыткаан турган.

Организацияларының болгаш хамаатыларының ат-алдарын болгаш толептиг чоруун парлалгага нүгүлдээр чоруктан камгалаар дугайында РСФСР-ниң негелде кодекизиниң 7 чүүлүнге дүүштүр Күртелерадионуң негелдезин хулаап алган болгаш бо айтырыгга хамаарыштыр чогуур тайылбырны болгаш бүзүредилгелерни кылырын негекчиге болгаш харыылакчылар — америк корреспондентилер Г. Пайперге болгаш К. Уитнига саналдаан. Америк корреспондентилер бижимел тайылбырны берген, ынчалза-даа суд сайгарылгазынга келбээннер.

Суд РСФСР-ниң негелде чуруунга кодекизиниң 14 ийиги 50 чүүлдеринге дүүштүр талаларның хамаарылгазын долузу-биле база бүгү талалыг тодарадыры-биле суд хуралынга Күртелерадионуң телээлекчилерин дыңнаан, америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң материалдарын, З. Гамсахурдиаңың чугаазын бижип көргүскен хоолганы херек талазы-биле өскелээ бүзүредилгерлерин ыяк сайгарып көрген. Оон соонда херечи З. Гамсахурдиаңы залче чалаан. «Мээн медеглелимни – мээн чопшээрелимни ёзугаар бижидип, тырттырган чуве, судка көргүскен телебижидилгениң үкказы мээн чугаалаан медеглелимге долузу-биле дүгжүп турар-дыр» деп, З. Гамсахурдиа тодаргайы-биле өттээн.

Суд америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң бижимел тайылбырларын сайгарып көрген, ынчалза-даа нетекчиниң хомудалын шын эвес деп көргүзер тайылбырны тыппаан.

Оон түннелинде Москваның хоорай суду америк корреспондентилерге хамаарыштыр Күртелерадионуң негелдезин үнелээниниг болгаш хандырар деп көрген. Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң «Балтимор сан» база «Нью-Йорк таймс» солуннарга парлаткан медээлери Күртелерадионуң болгаш оон ажылдакчыларының ат-алдарын, толептиг чоруун кызагдаан нүгүлдээшкин болган деп суд доктааткан.

Боттарының нүгүлдээшкиниг чүүлдерин шын эвес деп миннир дугайында материалдарны «Балтимор сан» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннарга азы совет парлалгага кылыр Г. Пайперге болгаш К. Уитнига суд дааскан. Суд эргиерлерниге үндүрген чарыгдалдарны олардан төледирин доктааткан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Саэн амыдыралында нон».
11.40—«Алдын маңаа». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
12.50—«Чаапкын сонсавас тааңда». Документалдыг телефильм.
13.50—«Ногаан делгемнер-биле». Фильм-концерт.
13.50—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Ак баштыг гвардия», «Секретарьлар», «Бистиң [illegible]».
17.00—«Шыдыраа школазы».
17.30—«Москва болгаш москвачылар».
18.00—«Кижиже базымнар». Шылгарангай поляк башкы Януш Корчактың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Шыланам». Уругларга программа РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук башкарып чорудар.
18.50—Телемедээлер.
19.05—«Тыва неделя». Информастыг программа.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Англияда спорт».
20.15—«Кезээ ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
20.35—«Уильям Шекспир». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 7, 6-гы сериялары.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«В. В. Маяковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 85 чыл болганынга тураскаатган кежээ». Политехниктиг музейден дамчыдылга.
[illegible]—Д. Пармелиниң удуртулгазы-биле оркестр ойнаар. Тонтен [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Улустуң аялгалары».
18.45—«Чаңгылыг шуптуу дээш, шуптуу чаңгыс дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Дүжүн бербестер». Уран-чечен фильм.
20.50—21.20—«Расул Гамзатов». Телефильм.

АГААР

Бөгүн республиканың көжүп турар бумуттаар, чамдык черлерге дилмирээшкинниг чаъс болур. Соңгу-барыын чүк уттаныышкынныг хаттың дүргениң секундада 6—11, ой-өйде 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга бораңнаар, дилмиргээр. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаар дүне 15—17, хүндүс 24—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пар херек» 10.00, «Салым-чолдуң белээ» 12.15, 14.00, 15.45, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киножурнал» 9.40, «Аныяк Робин Гуд» 11.10, 12.50, 14.30, 16.10, «Бажың иштинде ог-бүле чуруу» 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Салымныг дингстиң делегей долгандыр аян-чоруу» 10.00, «Кат-ней болуушар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВИМ ТОК»: «Дүмчүлер от», 15.00, «Кызыл дипкурьерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Каргыс шагда кадайлаанган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж [illegible]. Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелезиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 171 (10768) | 1978 чылдың июль 23, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

1978—ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШТИҢ ЧЫЛЫ

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазын Кувискал Самбуевна Хомушку баштап турар. Чартык чылдың түңнели-биле ол ферма республикада бирги черлерниң бирээзин ээлээн. Чартык чылда инек бүрүзүнден фермага ниитизи-биле 790 килограмм сүттү саап алган.

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң бызаа ажаакчызы Евдокия Кечил-ооловна Кыргыс хонукта бызаа бүрүзүнден 800 грамм немелде деңзиниң чедип ап турар. Ол дээрге малчынның карак кызыл күш-ажылының үре-түңнели-дир.

Александра Васильевна Чамбыл «Саян» совхозтуң саанчызы. Ол бо чылдың биргы чартыында бодунда бызыглаан инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1288 килограмм сүттү саап алгаш, мурнакчы болган.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

АЖААП АЛЫЫШКЫН ТЕХНИКАЗЫНЫҢ СЕПТЕЛГЕЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Амгы үеде республиканың совхозтарының ажыл-ишчилери эң чугула кампанияны — ниитиниң малынга чем белеткээрин чорудуп турар. Оон-биле чергелештир чер ажылдыгларда кылыр ажылдар-ла хөй. Дужут ажаап алышкынының үези чоокшулап келген. Ол чугула сезонну ажылды бүрүн белеткелдиг уткуур ужурлуг. Республикага ниитизи-биле 244 муң гектар ажыг черниң тараа культураларын, 27 муң гектар хире черниң кукурузазын, 2 муң ажыг гектар картофельдан, 700 гектар чыгам ногааларны ажаап алыр. Ындыг болганда, база бир чугула ажыл — ажаап алышкын техниказын чогуур үезинде септеп доозары.

Июль 15-тиң медээзиндеңи алырга республиканың ажыл-агыйларында бар болуп турар 1150 тараа комбайнының 621-и азы 54 хуузу белен, силос кылыр 354 комбайнның 195-и, азы 55,1 хуузу, картофель казар 41 комбайнның 18-и, азы 43,9 хуузу, одуруглай алыр 457 жатканың 196-зы, азы 42,9 хуузу, тараа арыглаар 300 нарын машинаның 234-ү, азы 78 хуузу, витаминниг сиген далганы кылыр 24 агрегаттың 18-и, азы 75 хуузу белеткеттинген. Моон ап көөрге, ажаап алышкынга эң-не чугула комбайннарның болгаш жаткаларның септелгези кедергей оожум чорупт турар-дыр.

Тараа комбайннарының септелгезин Барыын-Хемчиктиң совхозтары 79,6 хуу, Улуг-Хемниң—67,5 хуу чедирип, элээн дүргеп темпилербиле чорудуп турар. Тараалаң районнар болур Тандының (49,6 хуу), Бии-Хемниң (53,3 хуу), Каа-Хемниң (45,5 хуу) ажыл-агыйлары комбайннар септелгезин эптежир арга чок оожум темпилер-биле чорудуп турар.

Тус-тус ажыл-агыйлардан Тока аттыг совхоз 31 комбайнның чүгле 11-ин, «Россия»—26 комбайндан, ооңгуле 6-ны, «Саян»—45 комбайндан 17-ин, «Бүрен»—26-дан чүгле 4-ү, «Енисей»—12-ден ийи-ле борбакты септеп, кудуруктап турар. Бир эвес ындыг тоот-биле комбайннарны белеткээр чүве болза, ажаап алышкынны үезинде чедир доозар деп кордаан херээ чок.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары силос болгаш картофель комбайннарының, жаткаларның септелгезин элээн дөгүде берген. А ол техниканың септелгезин Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарының совхозтары багай чорудуп турар. Оон ангыда, амгы үеде эң-не эргежок чугула болуп турар, витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттары Каа-Хемде 1-ни, Таңдыда 1-ни, Бии-Хемде 2-ни, Каа-Хемде 2-ни амга чедир белеткевээни [illegible] ээлдептиг болуп турар.

Ажаап алышкын техниказын шак ындыг оожум темпи-биле чорудуп турар районнарның удуртукчулары чүнү бодап турарыл? Өстүрген дужутту чүнүң-биле ажаап алыр деп турарыл? Ындыг айтырыгларның [illegible] черле чогтуг. Дужут ажаап алышкынынга бүгү талалыг белеткенириниң айтырыын бичии-даа соңгаарлаштып болбас. Өске чугула ажылдар бар дээш, ажаап алышкын техниказын белеткээрин соңгаарладып турар кижилерден шыңгыы айтырыг чугуур. Үе шимээр четпес турар. Хүннүң эң чугула айтырыы—мал чеминиң белеткели болбайн аан. Ынчалзажок оон-биле чергелештир тараа ажаап [illegible] белеткээрин минутада-даа уттуп болбас ужурлуг бис. Күштерни шын таарыштыр хуваар херек. Механизаторларның чамдызын ажаап алышкын техниказының септелгезинге бызыглааш, хүн бүрүде кылыр ажылдың графигин тургузаар, ооң күүселдезин шыңгыы контрольдаар, оларның аразынга чарышты дээштиг организастаар, мурнакчыларны материалдыг [illegible] хемчеглерин алыр ужурлуг.

Бар чүък машиналарының 24 хуузу база-ла белен эвес болуп турар. Сиген белеткелиниң, тараа ажаалдазының үезинде чаңгыс-даа машина анаа турбас болзун дээш, чүък машиналарының септелгезин дүргедедири эргежок чугула.

Оон ыңай база бир чугула ажыл болза, тарааларны, сиген шөлдерин суггарары болур. Июльдуң 15-ке чедир тараа, сиген шөлдериниң 27 муң ажыг гектарын суггарган. Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем, Кызыл, Каа-Хем районнарда суггагтыг черлериниң чүгле кезик хирезин суггартынган. Бо-даа ажылче ниязылгейни кошкадып болбас.

Мал чеминиң белеткели—шалыпчы фронт!

ИЙИ ЧҮС БЕЖЕН ТОННАНЫ

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң ажылчыннары мал чеминиң белеткелин массалыы-биле эгелей берген. Ында комплекстиг ийи бригаданы тургускан. Тарлагның болгаш совхоз төвүнүң бо бригадалары амгы үеде хем кыдыы, шынаа черлериниң сигенин кезип турар.

Совхоз төвүнүң бригадир В. Лапинге удурткан сигенчилери кыска үениң дургузунда 250 тонна сигенни белдүп, пресстээш, сүт-бараан фермазының девискээринде чедирген. Бо бригадада сиген кезер 4 машина, 3 дырбаар болгаш 5 прессти быжыглаан. Оон ангыда ийи тараа комбайны-биле шынаа черниң бедик хырыгыштыг сигенин кестирип турар. Сиген кезилдезинде механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг болгаш чогаадыкчы [illegible] ажылдап турарын демдеглээри өөрүнчүг. Хол-биле кылыр ажылдарны чиигедир дээш чамдык депшилгелиг арталарны бо чылын олар ажыглап эгелээн. Моон мурнунда чылдарда сигенниң прессээн соонда, оларны шөлден беш-алды кижи хол-биле чыып, машинага чүдүрүп чорудуп турган.

Бо чылын пресстерниң соонга шанак хевирлиг калбак ко[illegible] сөөртүп алгаш чоруур чаа арганы ажыглап эгелээн. Пресстен үнген шарыглыг сигенни ооң кырынга сараттай чыып турарын чурумчуткан. Пресстээн сиген көвүдей бээрге сараат салыкчылы алаңдан кедүргеш, машиналарга азы тракторда сөөртеген улуг шагжага чүдүрүп чорудуп турар.

Ол депшилгелиг арганың ачызында хол-биле сиген чыыр ажыл узуткаттынган болгаш сигенчилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бедээн. Оон ангыда белеткеттинген сигенни ол черинге сарааттавайн, мал фермаларынче ол дораан сөөртүп чедирип турарын база эки деп санаар херек.

Бригадир В. Лапин кижи күжү чедишпейн турарын хомудап чугаалады:

— Бригадавыста 26 кижи бар. Бүгү техникавыс ажылдай бээрге, сиген чүдүрер, дүжүрер болгаш сарааттаар улус чедишпейн баар-дыр. Биске ам-даа 7 хире кижи херек. Туранның албан организация черлериниң улузу келгеш, биске дузалажып турары эки-дир. А Аржаан кедээ Советтиң күүскомунуң суур улузун шефтетпейн турарын четпес деп санаар бис. Бижи кужу четчир болза ажылывыс темпизи моон-даа дүргедээр ийик.

Совхозтуң директорунуң болгаш ында партком бригадирниң бо негелдезин өөренип көрзе эки.

С. МААДЫ.

Бөгүн—Садыг ажылдакчызының хүнү

ЧУГУЛА АДЫР

Садыг организацияларының ажылдакчылары ССРЭ-ниң улус ажыл-агый Чедиишкиннериниң Москвада делгелгезинге эрткен, республикалар аразының ярмарказынга киришкен үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери-биле чүс-чүс керээлерни чарган. Делгелгеге киришкен бүдүрүлгелер үлетпүрнүң 1979 чылда бүдүрери чоннуң херектел бараанның он-он муң хевирлерин көргүскен. Садыг ажылдакчылары аң дээре кылыгларны шилип ап, чоннуң херегтелин болдурбайн турар бараанарны бүдүрбезин сүмелеп турар. Ындыг ярмаркалар садыг болгаш үлетпүр ажылдакчыларының бот-бодунга негеделиг болуруун бедидип, кон[illegible] шыңгыы[illegible] болгаш планныг чурумну сагыырын хандырып турар. Бо [illegible] «Садыгның улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугаанында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда хүлээп алган доктаалынга тодаргай айыткан.

— Совет кижилерниң чаагай чорууң улам көдүрериниге чугула черни ээлеп турар садыгның хөгжүдеринче болгаш [illegible] улуг кичээнгейни угландырып турар — деп, ССРЭ-ниң садыг министрлериниң бирги оралакчызы П. Д. Кондрашов СЭТА-ның корреспондентинге чугаалаан.— Бо сорулганы СЭКП-ниң XXV съездизи салган.

Адырның ажыл-ишчилери садыг бүдүрүлгелериниң ажылының шынарын болгаш ажыктыын, хандырылга культуразын эки[illegible]ерин боттадырының бол сорулгазы кылдыр ногуп турар. Садыгның депшилгелиг аргаларын калбаа-биле нептередип турар. Чижээ, саны дүрген ө[illegible]п турар бараннарны садып алыкчылар боттары шилип алыр магазиннерге шөлү ол хире аваа бүдүрүлгелерге бодаарга, ушутуң биринден хөй бараннарны сайгарып турар. Амгы үеде бистиң чурувуста 200 ажыг универсамнар бар, беш чыл төнчүзүнде оларның саны ийи ажыг катап өөр.

Ынчалза-даа магазиннерниң хандырылга деңнели амгы үениң негелдезинге четпейн турар. Чамдык ажылдакчыларның ажылга оожургаар чоруктары, садыг чурумун хажыдар чүүлдери бар. Бо четпестерниң чайладырынче адырның ажылдакчыларының кичээнгейин мооңнээн.

Садыг бүдүрүлгелериниң ажылын экижидеринге аныяктарның ролю улуг. Комсомол организациялары садыг ажылынче чаа кижилерни чорудар, ында ажылдап турар кижилерни кижизидер, ажыл-агый, административ органнарының мурнунга хөй-ниитиниң болалыг, инициативаларын тургузар ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге чугаазынга айыткан.

Садыг ажылдакчылары боттарында бар бүгү курлавырларны долу ажыглаар, чартынчыларының дуржулгаларын калбаа-биле нептередир. Вильнюсте универмагтың болгаш Ригада хөй-ниити чемненилгезиниң «Вэфовец» деп комбинадының ажылдакчылары күрүне садыгының бүгү коллективтеринге кыйгырыг үндүргеш, хандырылганы сайжыраңгайжыдарынче, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидеринче кыйгырган. Бо инициативаны адырның ажыл-ишчилери калбаа-биле деткээн.

ЧУРУКТА: Кызылдың үлетпүр бараннар садыызының коллективтер аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи № 55 магазинниң бөлүк садыгжылары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Июль 21-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, 1978 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүседиглериниң түңнелдерин чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон дараазында болгулаан Пленумнарының шиитпирлериниң ажылгарының боттандырып турарының база бо чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш калбак нептереен социалистиг чарыштың түңнелинде чурттуң экономиказын хөгжүдеринге болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннер чедип алынган.

1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 1978 чылдың бирги чартыында үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези бо чылдың планында көрдүнген 4,5 хуунуң орнунга 5,2 хуу болган. Үлетпүр продукциязын сайгарарының онаалдаларын эвилелдешкен бүгү республикалар, ССРЭ-ниң министерстволары, ведомстволары күүсеткен.

Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлеринде көрдүнген хемчеглерни чайгылыш чокка боттандырып турар. Социал программа чедиишкиннинг боттаныш турар. Чоннуң боттуг орулгалары немей өскен.

Ынчалзажок ССРЭ-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары болгаш эвилелдешкен чамдык республикалардың Министрлер Чөвүлелдери продукцияның чамдык хевирлерин бүдүрериниң, бүдүрүлге күүселдерин ажыглаарын киирериниң онаалдаларын алырының арыт орулгалар алырының база продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планныг онаалдаларын күүседирин хандырбаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл), июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлериниң база СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын дугайты айтыышкыннарын удурткаш, Совдугаш, эргезинде турар бүдүрүлгелериниң, тудугларының болгаш организацияларының 1978 чылдың бирги чартыында ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ыяк анализтээри, 1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиннинг күүседирин хандырар талазы, четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырарын ССРЭ-ниң ведомстволарының удуртукчуларынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

«1978 чылда дужут ажаап алышкынының, кедээ ажыл-агыйның продукцияларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1978/79 чылдың үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың май 25-теги доктаалының канчаар күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны база ол хуралга чугаалашкан.

Дужут ажаап алышкынынга, тарааны болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын [illegible] болгаш массалыг сөөртүрүнге колхозтарның, совхозтарның, белеткел черлериниң, сайгылдазы ажылдап кылыр база транспорт бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының материал-техниктиг базазының белеткелин кыска хугацаада [illegible] хемчеглерин алырын, ажаап алышкын ажылдарын кыска хугацаада чорударын, дужуттуң чидириин болдурбазын болгаш мал кыштагладылышкынынга ий-шаанда белеткелди хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агыйның министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, Кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединге, ССРЭ-ниң хамаарышкан министерстволарынга болгаш ведомстволарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров хуралга чүве чугаалаан.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң 1978 чылдың бирги чартыында түңнелдери үндүртүнген. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1978 чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседири, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында кыйгырыынга харыы кылдыр чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алганын ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында демдеглеп турар. Чартык чылдың планы эң хөй көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттинген.

Өвгү беш чылдың бирги чартыы доозулган. Ол үениң дургузунда чурттуң экономиктиг [illegible] СЭКП-ниң XXV съездизиниң [illegible] сорулгалары чайгылыш чок шиитпирлеттинип турар.

Үлетпүрге продукция сайгарарының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш кылыгларының эң чугула хевирлерин бүдүрүп үндүрериниң хөй нурууларын чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Чуртта бүдүрүлгениң хемчээли эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, 5,2 хуу улгаткан, чылда планы 4,5 хуу. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,8 хуу өскен; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле бүдүрүлгениң немей өзүлдезиниң дөрттүн үш кезээнден хөйүн алган. Орулга алырының болгаш үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигедириниң планнары күүсеттинген.

ССРЭ-ниң ТЭС-зиниң дыңнадыында продукцуларның эң чугула хевирлериниң бүдүрүлгезин тодарадып турар сан-түңнерни киирип турар. 1978 чылдың бирги чартыында электри энергиязын — 600 миллиард киловатт-шакты нефтини (газ конденсадын киириштир) — 279 миллион тонназын; газты — 183 миллиард кубометрин; хөмүр-даштың — 362 миллион тонназын; кадыы — 75,5 миллион тонназын; кара металлдарның белен прокадын — 52,6 миллион тонназын; кан трубаларын — 8,7 миллион тонназын; минералдыг чемишчилиглерни (чижек единицага) — 50,3 миллион тонназын; үнүш камгалалының химиктиг [illegible] (чижек единицага) —254 муң тонназын; синтетиктиг смоланы болгаш пластмассаларны — 1,5 миллион тонназын; химиктиг [illegible] — 561 муң тонназын; автопокрышкаларны — 29,5 миллионну; демир кезер станоктарны — 119 муңну, оон иштинде [illegible] программа-биле башкарылгалыгларын — 3,6 муңну бүдүрген.

Бирги чартык чылда дарлаар-пресстээр машиналарны — 27,5 муңну; автоматтыг [illegible] киирерге артык кезектерни (медицинага, биологияга болгаш физиологияга приборларны чокка)—2,2 миллиард рубльге; саналга техникаларынга херекселдерни болгаш оларга артык кезектерни — 1,6 миллиард рубльге; доменге, кан эзилдирериниң болгаш прокатка дериглелерни — 141 миллион рубльге; хөмүр-даш арыглаар комбайннарны — 596-ны; химияга дериглелерни болгаш артык кезектерни — 353 миллион рубльге; чиик үлетпүрге технология дериглелерин болгаш оларга артык кезектерни 360 миллион рубльге; аъш-чем, аът-сүт болгаш [illegible] үлетпүрүнге технология дериглелерин болгаш оларга артык кезектерни — 263 миллион рубльге; автомобильдерни — 1071 муңга, оон иштинде чүък машиналарын — 379 муңну, чиик машиналарны — 654 муңну; тракторларны — 283 муңну; кедээ ажыл-агый машиналарын (мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машиналар чокка) — 1236 миллион рубльге; мал ажылынга болгаш мал чеми белеткээринге машиналарны — 939 миллион рубльге; тараа ажаар комбайннарны — 56,3 муңну; хөвеи ажаар машиналарны — 4,7 муңну; чудуг ыяжын (колхозтарның белеткээнин киириштир) —162 миллион дыгыш кубметрни; целлюлозаны — 3,8 миллион тонназын; саазынны — 2,7 миллион тонназын белеткеп үндүрген.

Бүгү хевирниң пөс-таавылары — 5358 миллион дөрбелчин метрни, оон иштинде: хөвең-саазын пөстерни — 3497 миллион, [illegible] — 394 миллион, лейдан пөстерни — 129 миллион, торгуларны — 846 миллион дөрбелчин метрни; даараглыг кылыгларны — 10,6 миллиард рубльге; хөмниктерни — 1 миллион [illegible]; аъттың [illegible] сайгарыткан) — 4,3 миллион тонназын; [illegible] кылыгларны — 1,3 миллион тонназын, [illegible] — 675 муң тонназын; [illegible] —1,6 миллион тонназын; [illegible] кылыгларын — 1,9 миллион тонназын; шавтарны — 31,3 миллионну; шаажаң-фарфор болгаш [illegible] саваларны — 543 миллионну; сорттуг саваларны (шилден болгаш хрустальдан) — 182 миллион рубльге, радиоэлектрониктерни болгаш радиолаларны — 4,4 миллионну; телевизорларны — 3,6 миллионну, оон иштинде өңнүг көргүзер программалар хүлээп алырынга — 0,7 миллионну; соодукчуларны —3,0 миллионну; хеп чуур машиналарны — 1,9 миллионну; мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни — 531 муңну; мебельдерни — 2,4 миллиард рубльге кылып үндүрген.

Өңнүг болгаш хөвээ металлдарны, нефтехимия, нефть [illegible] продукцияларны болгаш өске-даа хевирнин [illegible] бүдүрери [illegible].

[illegible] дериниң, чыылдаларның дектааттынган даалгаларын күүсеттинген.

Бүгүр кислотазын, турбиналар, элчеглиг токтуң [illegible] [illegible] чыып эптээр демир-бетон, пастер, мал саржаа болгаш продукцияларның чамдык өске-даа хевирлерин бүдүрериниң планнары чедир күүсеттинмээн.

[illegible] болгаш техниканың чедиишкиннериниң улус ажыл-агыйынга [illegible] ажыл үргүлчүлээн. Бүдүрүлге каттыжыышкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылының техниктиг-экономиктиг [illegible] [illegible].

Чартык чыл [illegible] [illegible] 2 миллион [illegible] [illegible] алган.

Эртем болгаш техниканы хөгжүдериниң чамдык даалгалары күүсеттинмээн.

Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, шынарының дээди категориязының продукциязы үштүң бир кезээнге улгаткан.

Бо чылын, час берге-даа болза, кедээ ажыл-агыйның ажылдакчылары часкы хову ажылдарын чогуур үезинде бедик шынарлыг чорудкан. Часкы тарылга планы күүсеттинген. 1978 чылдың тарылга шөлү, чижек медээ-биле [illegible] 217,9 миллион гектар, оон иштинде тараа культуралары — 131,7 миллион гектар бооп турар. Эрткен чылга деңнээрге, кызыл-тас[illegible], [illegible] тарылга шөлдери калбарган. Суггаттыг болгаш [illegible] черлерге тарылгалар [illegible].

(Төнчүзү 3-кү арында).

Бөгүн—Садыг ажылдакчызының хүнү

ДОЛУ ХАНДЫРАР

Садыг ажылдакчыларының профессионал байырлалын бо чылын онзагай байдалда, ССРЭ-ниң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Конституциялары күштүг болуп кирген чылда, СЭКП ТК-ның июль Пленуму чоокта чаа болуп эрткен үеде бүгү чурт демдеглеп турар. Үстүнде төөгүлүг документилерге сорук кирген республиканың күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш бедик бодурзуушкуннуг ажылдап турар.

Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның оңгу беш чылдың бирги чартыы дооступ турар. Ынчангаш республиканың садыг ажылдакчылары беш чыл планын канчаар күүседип турарын бөгүн машаа көөрү база чугула. Республиканың күрүне болгаш кооперация садыының 3 муң ажыг ажылдакчылары беш чылдың эгезинден эгелеп садыг [illegible] культуразын бедидер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келген. Оон түңнелинде беш чылдың баштайгы ийи чартык чылында бараан саарылгазының ниити планы 101,8 хуу күүсеттинген, чоңга пландан ажыр 3831 муң рубльдиң бараанын саткан. Немей өзүлде 10 хуу болган. Чурттакчы чонуң кижи бүрүзүнге онааштыр 615 рубльдиң бараанын саткан. Республиканың садыг организацияларының [illegible] ажылдарында шапкын хөгжүлде бар.

Россия Федерациязының садыгларының 1977 чылда чарыжынга Тыва АССР-ниң күрүне садыы үшкү черни алган. Бо барымдаалар болза, республиканың садыында беш чыл планының күүселдезинде улуг [illegible] турар. [illegible] Ол хереде-ле бистиң чамдык садыг бүдүрүлгелеривис, магазиннеривис күрүне пландарын кандыг-даа чылдарда чоокка күүсетпейн турар, садыг четкилериниң болгаш ниитиниң чемненилгезиниң чоңга бараан болурунуң культуразы чавыс, херекселдерни четче өөренип көрбес, өртек хажыдар, өре-самчыгдалдар кылыр чоруктар бар. Бо бүгү болза садыг организацияларының удуртукчуларының, садыг ажылдакчызы бүрүзүнүң күженишкиннииг ажылдарын, бедик мергежилин, ак сеткилдиг ажылын негеп турар.

Республиканың күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчылары боттарының чаңчыл болган байырлалын бөгүн чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглеп турар. Ол бүгү 1978 чылдың пландарын доозуп болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып база бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш [illegible] Чагаага дүүштүр садыг ажылдакчыларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың ачызында чедип алдынган.

Үрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын республика ниитизи-биле 102,7 хуу күүсеткен, чурттакчы чоңга 1337 муң рубльдиң бараанын пландан ажыр саткан. Ниитиниң чемненилгезиниң сайгарылга болгаш бодунуң продукциязын бүдүрери, капитал салыышкынының, орулга алырының, белеткелдерниң болгаш [illegible] ының талазы-биле пландыг даалгалар баган эвес күүсеттинген.

Садыг организацияларындан бирги чартык чылда эң дээре түңнелдерни Кызылдың аъш-чем садыы, Таңды районну, [illegible] болгаш ресторанар трезы, Каа-Хем, Эрзин районнары, Садыг министерствозунуң Кызылда садыглап-садыын алыр базазы, «Роскультторг» [illegible] соодукчулут бүдүрүлгезы, садыг базазы чедип алган. Республиканың садыг организацияларының ийиги кварталдың чарыжынга бирги черни алган Кызылдың аъш-чем садыы республиканың шилчиир Кызыл тугу болгаш акша-биле, Таңды районну ийиги черни ээлээш, шилчип чоруур вымпел болгаш акша-биле шаңнатканнар.

Республиканың садыг, ниити чемненилге, садыг транспортунуң, бүдүрүлгелериниң тудуг организацияларының коллективтеринде чоннуң садыг хандырылгазын экижидер, бүдүрүлге пландарын доозуп болгаш ажыр күүседир дээш кызымак болгаш чогаадыкчы чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар коллективтер, бригадалар, кижилер көвүдеп турар. Күрүне садыындан мындыгларга Хову-Аксының холушкак садыы, Кызылдың аъш-чем садыының Л. Будылина удурткан № 18 магазиниң, № 13 магазинниң Запшина удурткан салбырын, № 15 магазинниң В. Ермина удурткан бакалея салбырын, Кызылдың үлетпүр садыының Бойкина удурткан № 55, Н. Вишуренко удурткан «Детский мир» магазиннерин хамаарыштыр болур. Министерствонуң автобүдүрүлгези, чаа тургустунган септелге-монтаж комбинады бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Респотребсоюзтуң шугумунда мурнакчы коллективтер болгаш кижилер база эвээш эвес. Оларга бирги ээлгеде Тожу районнунуң үлетпүр бараанар магазининиң садыгжызы Ф. Торлукту, Эрзин районнунуң автомагазин чолаачы-садыгжызы М. Биче-оолду, Барыын-Хемчик районнунуң Дөң-Терезинде Ч. Сарыглар эргелекчилээн магазинниң коллективин, Өвүр районнунуң автомагазин чолаачы-садыгжызы, РСФСР-ниң садыының алдарлыг ажылдакчызы Д. Ооржакты, Мөңгүн-Тайга районнунуң повары О-С. Даңзар-оолду, Кызыл районнунда чүдүрүкчү К. Хомушкуну, аң-эстурукчулериниң бригадирин А. Демченкону, Таңды районнунуң столяры К. Радостьевти, РПС-тиң чолаачызы А. Ромашкинни болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Бөгүн, бодувус байырлалывыс хүнүнде, республикага садыгны [illegible] үлүүн киирген болгаш киирип чоруур, ат-сураглыг мурнакчыларывыска улуг өөрүп четтиришкинивис болгаш хүндүткелди бараалгадып турар бис.

Садыг ажылдакчызының хүнүнде чедиишкиннеривисти демдеглеп тура, мурнувуста турар улуг сорулгаларны болгаш ажылывыста четпестерниң барын ханызы-биле угаап билип турар бис. Олар дээрге, пландыг [illegible] болгаш социалистиг хүлээлгелерни ылап-да күүседири, чонну бараан-биле [illegible] экижидери, бааргак артынга тура, садып алыкчыларга эелдек бараан болуру, садыглаашкынның арга-методун улам саазырандырары болур. Эш Леонид Ильич Брежневтиң Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке кылган аян-чоруунда [illegible] болгаш сүмелеринге СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр садыг организацияларының мурнунда улуг сорулгалар бар.

Амгы үеде мал чемнери белеткээри эгелээн, аңаа дужут ажаалдазы уламчыыр. Хову-шөлдерниң болгаш [illegible] садыг болгаш ниити чемненилге-биле үлетпүр [illegible] хандырар дээш кооперация-даа, күрүнениң садыының [illegible] ажылдакчылары бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг. Мал чемин белеткээр турарларны хандырарының ылаптыг планын тургускаш, [illegible] мал чемин белеткээриниң бисте берген даалгаларын ылап-ла күүседир ужурлуг бис.

Республиканың чонунуң садыг талазы-биле негелделерин улам долу хандырар дээш күзел-биле байырлалывысты демдеглеп тур, мааа эки түңнелдер, бедик шынар, ажыктыг чорук дээш бүгү күжүвүс салыр ужурлуг бис.

Х. САЛЧАК,
Тыва АССР-ниң садыг министри.

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң холушкак бараанар садыының коллективинге шилчиир Кызыл тукту республиканың садыг министри Х. А. Салчактың тывыскан турары.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТҮҢНЭЭН

Өвүр районнунуң коллективи чартык чылдың түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерин илередкен. Коллектив үрмектеп садар бараан саарылгазының планын 105,2 хуу күүсеткен. Ниитиниң чемненилгеге черлери бо эрткен чартык чылда база эки ажылдаан болгаш ниити продукция саарар планын 118,2 хуу күүсеткен.

Районнуң магазиннериниң аразында пландыг онаалдаларын ай, квартал санында эки көргүзүглерлиг, социалистиг чарыштың негелделерин бүрүн күүседип турар коллективтериниң саны өскен. Чижээ, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Серен Бүрбү эргелекчилээн Чаа-Суурда холушкак бараанар магазини чартык чыл планын 108 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунче кирген. Хандагайты суурда ажыл-агый бараанарының магазини (эргелекчизи Дарыймаа Шүгдүр-оол), Торгалыгда аъш-чем магазини (эргелекчизи Динзенмаа Осурбай) чартык чылдың түңнели-биле эки көргүзүглерни чедип алган. Районнуң автолавка садыгжылары Дойдак Ооржак, Демит Дадар, Зоя Айыр-Санаа олар чартык чылда боттарынга алган хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүседип, пландыг онаалдаларын 105—111 хуу күүсеткеннер.

Өвүр районнунуң коллективи оңгу беш чылдың үшкүзүнүң бирги чартыында боттарынга алган хүлээлгелерин эки көргүзүглерлиг күүсеткен. СЭКП Өвүр райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын чаалап алган. Чылдың пландыг онаалдазын декабрь 25-те бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседир дээш сорук кирген ажылдап турар.

Д. АГБААН.

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

Таңды районнуң ажылдакчылары оңгу беш чылдың үшкү чылында оларның мурнунга салдынган сорулгаларны боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чуткулдуг ажылдап келгеш, бо чылдың бирги чартыында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Район ниитизи-биле чартык чылда бараан саарылгазының [illegible] социалистиг хүлээлгезин 101,8 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 102,2 хуу [illegible] 102,4 хуу күүсеткен. Ажыл-чорудулгавысты бедик-биле [illegible] СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң обласчу чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң [illegible] вистиң [illegible] эртинелеп, ол шаңналга улам сорук кирип, моон соңгаар ам-даа күженишкинниг ажылдаар деп хүлээнип турар бис.

Районда ниитизи-биле 24 магазин, 2 столовая, ылаан каш ларёктар болгаш буфеттер ажылдап турар. Чартык чылда олар барык шуптузу бараан саарарының, продукт сайгаралгазының [illegible] күүсеткеннер. Ылангыя Бай-Хаакта [illegible] ном садыының, хлеб садарының магазиннери, Дүргенде [illegible] Межегейде аъш-чем магазиннери, Халыг-Каъкта [illegible] фермада ларёк болгаш ийи столоваялар, автомагазиннеривис чартык чылды бедик көргүзүглерлиг доосканнар.

Республиканың садыг организацияларының [illegible] социалистиг чарыжынга [illegible] черни чедип алырынга, районнуң садыг бүдүрүлгелериниң шаңныг даалгаларын күүседиринге садыглаашкынның дениш-гелиг аргаларын ажыглаарын экижиткени, бараанарны шилип алырын болгаш садып алыкчыларның херекселдерин [illegible] улуг идиг берген. Бистиң бир кол ажыглап турар бырлавыс социалистиг чарыш болуп турар. Социалистиг чарыш дугайында Чагаа үнген соон дарый, район ниитизи-биле база түс-түс коллективтер социалистиг хүлээлгелерни алган. Амгы үеде район баштаар чери, партия, профэвилел организациялары ол хүлээлгелерниң күүселдезин доктаамал контролдап, түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп турар. Бистиң садыг черлеривис шуптузу база бүгү ажылдакчылар чарышта киржип турар болгаш [illegible] хүлээлгелерни алган.

Бистиң кол хүлээлгевис болза көдээниң ажыл-ишчилериниң бараанга херекселдерин улам долу хандырары, оларга эвилең, культурлуг бараан болуру. Моон ужурунда бистиң магазиннеривистиң 15-и, ларёктарывыстың хөй кезии көдээ черлерде. Оон аңгыда малчыннарга, чер ажылдакчыларынга бараанны чедирип садыглаар 5 автомагазин бар. Районнуң [illegible] хандырылгазын организастап турарынга [illegible] улуг хомудалдар чок боор турар. Ылангыя бистиң автомагазиннер чолаачы-садыгжылары Сергей Ондар, Николай Шуров олар малчыннарның чаагайынга төлептиг болуп ажылдап турарлар.

Амгы үеде районда мал чемниниң белеткели эгелээн, малчыннар чайлаглаан. Моон-биле кады садыг ажылдакчыларынга негелде улгаткан. Ынчангаш бис чер-черниң байдалынга, көдээ ишчилерниң [illegible] лерлинге дүүштүр бараанарны шилип ап, фондуну тургускан бис. Автомагазиннериниң өске-даа садыг четкилериниң хову турлагларынга, чайлагларга баар графиктерин чаартып кылган. Ниитиниң чемненилгениң [illegible] хову турлагаларының, [illegible] тар төптериниң, суурларның столоваяларынга [illegible] турар бис. Бистиң мындыг ажылывыс малчыннарның [illegible], оларны сорук киирер дээрзин ханызы-биле угаап билип турар бис.

СЭКП ТК-ның июль Пленуму көдээ чоннуң культура, садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Оларның дыка хөйү кооператорларга хамааржыр. Ынчангаш Таңды районну [illegible] болгаш калбартыр талазы-биле [illegible] айтырыгларны көөр деп турар.

М. КОЛОМЫСОВА,
Таңды райпозунуң баштаар чериниң даргазы.

АЖЫЛЫ ЭКИЖЭЭН

Тес-Хем районнуң Самагалтай суурда [illegible] ажылы моон мурнунда чылдарда элээн хомудал турган. Ында белеткеп турар аъш-чемниң шынары чавыс, ассортиментизи ээдеш, столованың ниити санитарлыг байдалы четпес дугайында [illegible] хомудалдар [illegible] турган. Столоваяның ажылынга хамаарыштыр чоннуң киирген турар хомудалдарын Тес-Хем райпозунуң баштаар чери өөренип көргеш, столованың ажылын [illegible] талазы-биле хемчеглерни алган.

Столованың эргелекчизинге Мария Эртинени томуйлаан. Поварларның, ажылчыларның күш-ажылчы сагылга-чурумун экижидер, социалистиг чарышты дээштиг организастаар, чоннуң хандырылгазының культуразын бедидер талазы-биле чогуур хемчеглер алдынган. Оон түңнелинде столовая коллективиниң ажылы частыг-биле экижээн.

Коллективниң мурнунда ажылдар ажылдап турар. Социалистиг чарышты чогумчалыг организастаавызы түңнелинде хөлчег бүрүзү белеткеп турар аъш-чемниң шынарын экижиткен болгаш пландыг онаалдазын эки көргүзүглер-биле күүседип турар. Эрзет, повар бүрүзүнүң эки ажылы столовая коллективиниң көргүзүглерин, хандырылганың культуразын экижидеринге идиг болуп турар. Столоваяның ажылын чогумчудуп экижидеринге оон эргелекчизи Мария Серенова Эртиненин киирген үлүү биче эвес.

Столовая коллективи бо хүннерде ажылында бар четпестерни бышкылаар [illegible], оңгу беш чылдың үшкүзүнүң пландыг онаалдаларын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар сорулгалыг кызымак ажылдап турарлар.

Т. КУНГА.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи бо чылдың бирги чартыында үрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 100,6 хуу күүсеткен. 1978 чылдың ийиги кварталында ук коллективи республиканың садыг организацияларының ниитизинден социалистиг чарыштың тиилекчизи кылдыр санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Бистиң корреспондентивис Садыг ажылдакчызының хүнүнүң бүдүүзүнде Кызылдың аъш-чем садыының директорунуң оралакчызы М. В. КОНЕНКОВ-биле ужурашкаш, интервью алган.

— Силерниң коллективинерде ажылдап турар садыгжылар боттарының чаңчыл болган байырлалынга канчаар ужуражып турарыл, Михаил Васильевич?

— Бистиң коллективтиң садыгжылары оңгу беш чылдың үшкүзүнүң пландыг онаалдазын күш-ажылчы [illegible] көргүзүглерлиг күүседир сорулга-биле чыл эгезинден тура, алган социалистиг хүлээлгелерин ай, квартал санында күүседип келген. Ол бүгү бүдүрүлгениң көргүзүглеривис дээш Кызыл хоорайның партия, совет органнарының шаңналдары база бо чылдың II кварталының түңнели-биле садыг организацияларының ортузунга калбарган чарыштың тиилекчизи кылдыр санадып, шилчиир Кызыл тук-биле шаңнатканывыс — коллективте кижи бүрүзүнүң эки ажылының херечизи.

Бисте ниитизи-биле бот-орулга-чарылгалыг он бир каттыжыышкын бар. Олар шупту ажыктыг чорукту, ажылдың шынарын бедидерниң оңгу беш чылының биргизиниң эгезинден-не пландыг онаалдаларын эки көргүзүглерлиг күүседип келген болгаш бо чылдың бирги чартыын база орулгалыг доозуп, бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүсеткен. Садыг ажылдакчызының хүнүнүң байырлалынга күш-ажылчы белеквис ол.

— Мурнакчыларның одуруунче кирген [illegible]?

— Чуну-даа мурнай социалистиг чарышты шын [illegible] организастааны [illegible] партия, профэвилел организациялары бо айтырыгже [illegible] көрүп турар. Магазин бүрүзүнде [illegible] социалистиг хүлээлгелерни [illegible] Оон түңнели ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерин шаңнап-мактап турары — ажылга улуг идиг болуп турар. Ынчангаш чарыштың [illegible] хамаарылгазы өскен.

Оон-биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, оон шынарын бедидери коллектив кежигүннериниң ортузунга кижизидилге ажылын, сагылга-чурумну күштелдирер айтырыгларны чогумчалыг тургузуунундан хамааржыр. Бо ажылда бисте база багай эвес. Ынчангаш коллектив кежигүннери хүлээлгезиниң кол кезээ кылдыр көрүп турары — чыдып каап турар магазин, бригада, кижиде турбас кылдыр ажылдаар сорулгазын херек кырында боттандырып турар.

— Мурнакчыларга кымнарны хамаарыштырып болур силер? Моон соңгаар сорулгалар, хүлээлгелер дугайында чүнү чугаалап болур силер, Михаил Васильевич?

— Бистиң коллективте күш-ажылга коммунистиг ооң-биле көрүп, чоңга төлептиг-биле бараан болуп турарларны мында шуптузун адаары берге. Ынчалза-даа бо байырлал хүнүнде моон адаанда эштерни черле демдеглевес арга чок. № 9 магазинниң садыгжызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады И. Дулуш, № 20 аъш-чем магазининиң эргелекчизи Г. Горбунова, Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы О. Кузнецова, мөөчүн садыгжызы С. Казанцева олар болгаш өске-даа садыг [illegible] хөй чылдар дургузунда үре-түңнелдиг, ак сеткилдиг ажылдап турар.

Садыг ажылдакчыларының мурнунга партия, чазак хүндүлүг болгаш улуг сорулгаларны салган. Бистиң коллективтиң садыгжылары садып алыкчылар-биле хүнүң-не ужуражып, оларга культурлуг бараан болур, [illegible] ак сеткилдиг күүседип турар.

БЕДЭЭН

Ак-Довурак хоорайның садыг коллективтери бо хүннерде оңгу беш чылдың үшкү чылының пландыг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хууса бетинде чедиишкинниг күүседир дээш шуужугу ажылдап турарлар. Олар бо чылдың ийиги кварталының планын бүгү кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Үрмектеп садар бараан саарылгазының планы 102,2 хуу күүсеттинген. Хоорайның садыг организациялары эрткен алды айларда 6 миллион 808 муң рубльдиң бараанын садар ниити планныг турган. 6 миллион 817 муң рубльдиң бараанын саткан. Бараан саарылгазының өзүлдези эрткен чылдың бо үеи-биле деңнээрге, дөрт хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, орулга алыры база ажыр күүсеттинген. Коллективте күш-ажылчы чедиишкиннерни магазиннер, түс-түс кижилер ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаанының, садыглаашкынның чаа арга-методун шиңгээдип ажыглаанының түңнелинде чедип алган. Ажылды мындыг аазылыг тургусканы хандырылганың культуразын бедиткен болгаш садыгжы бүрүзүнүң ажыл-херээнге харыысалгазын күштелдирген. Оон-биле кады хоорайга аъш-чем, үлетпүр бараанарының, кондитер кылыгларының хелгелгелерин, ярмаркаларны организастап база чурттакчыларның садыглаашкынның доктаамал чорудуп турган.

Коллективте мурнакчыларның саны доктаамал өзүп турар. Чартык чыл планын эки көргүзүглерлиг доозарынга садыгжылар Н. Прэде, Т. Мазунина, Г. Карпова, повар Г. Усик, товароведтер А. Тимошина, Г. Жукова олар болгаш өскелерниң-даа киирген үлүг-хуузу улуг.

М. ООРЖАК.

АНЫЯАНДАН-НА

Кызыл хоорайның чурттакчыларының чаа чурттаглга суурну деп адап турары суурда он тос дугаар аъш-чем магазини бар. Ук садыгның ажылдаар шактарында аңаа кижи үзүлбес. Чүге дээрге, ол суурнуң чурттакчылары өзүп, негелдези хүн бүрү улгаткан, оон чоок кавызында бүдүрүлге черлери — эът, даараан дөөвүлер, «Тудуг кезектери» комбинаттарының, нефть базазының, «Тыва суг тудуг» трестиниң, тараа продуктулары эргелелиниң болгаш өске-даа албан организацияларының ажылчыннары, албан-хаакчылары аңаа хөй каш, аъш-чем продуктуларын садып ап турар болганда, ол магазин садып алыкчыларның кол чыглыр чери апарган.

— Бистиң магазинивиске бо суурнуң чурттакчыларындан аңгыда, хоорай төвүнден садып алыкчылар үргүлчү келир боор-дур. Ынчангаш садып алыкчылар хөй чыглып келгенде кижи бүрүзүнүң херегзээн продуктуларын шилип, аңгы-аңгы өртек-үнезин шын санап бээр деп чүве ындыг амыр эвес — деп, садыгжы А. Оюн чугаалады.—Оон кадында зоолчегде турган чамдык садып алыкчыларның: «Оюн, мону ийи чүс граммны [illegible]» [illegible] чай чок апаар-даа таварылгалар тургулаар боор чүве-дир.

Үш чыл бурунгаар Кызылдың өөредилге комбинадын дооскаш, Алефтина Оюн бо магазинде ийи чыл ажылдап турар. Садыг ажылынга чаа мергежил орар, арга-дуржулгазы шоолуг эвес [illegible] садып алыкчылар-биле ажылдаары дыка берге турган. Ынчалза-даа арга-дуржулгалыг, хөй чыл стажтыг садыгжыларның хүн бүрү өөредип, дузалап келгениниң ачызында садыглаарының арга-мергежилинге чаңчыгып, ооң үт-шиин тып, өске эш-өөрүнден дудак чок садыглап турар апарган.

—Ылангыя чаа ажылдап [illegible] дагдынчызым, мооң соо [illegible] жы Галина Алексеевна Формальчук сагыш-човангыр-биле мени бодунуң байлак дуржулгазын [illegible] дып берип, садыглаарының хөй талалыг нарын аргаларынга мени херек кырында өөредип каан. Кажан-даа уттас мен. Ол буянныг кижиге аас-кежикти Садыг ажылдакчыларының хүнүн таваарыштыр күзээксээр-дир мен. Садыгжының мергежилин шиңгээдип ап, [illegible] ге, чонунга бараан болуруундан артык хүлээлге каяа турар боор деп, — № 19 аъш-чем магазининиң мурнакчы садыгжызы Алефтина Оюн [illegible] сеткил-биле чугаалаан-дыр.

Бо магазинге ажылдап келгеш чылдарының дургузунда Оюнның садып алыкчыларга [illegible] хүндүлээчелиг чүгле магазин ажылдакчылары эвес, а харын садып алыкчылар магадап турар. Каш чылдар бурунгаар [illegible] Алефтина Оюнуң Совет эргелиг [illegible] тамаатызы болуп, бедик культурлуг совет садыгжызы болуп ажылдап, чурттап чоруурунга чүгле ол боду, чоок төрелдери эвес, харын эш-өөрү, чаңгыс чер чурттуглары чоргаарланып. Алефтина хостуг үелерин база билдилиг ажыглап турар. [illegible] бот-тывынгыр уран чүүл кружогунга идепкейлиг киржип келген. Комсомолду [illegible] турары комсомол организациязының [illegible] ак сеткилдиг күүседип, [illegible] шалыпчызы деп бедик ат дээш демисежип турар. Чоңга аъш-чем бараанарын садып сайгарарының ай планын үргүлчү күүседип келген болгаш 1978 чылдың бирги чартыында бараан саарылгазының планын ол 105,6 хуу күүсеткен. Алефтина Чыртак-ооловна Оюн хүн келген тудум-на [illegible] совет садыгжызының хүнүн шак мындыг ажылдың көргүзүглерлиг уткуп турар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Алефтина Оюн садыглап тур.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЭЭЛЭЭР БИС

Мааң удурткан бот-орулга-чарылгалыг № 4 бүдүрүлгениң 70 ажыг кижилиг коллективи шалыпчы күш-ажылдың чылында ниити продукция саарар планын декабрь 25-те, бодувустуң бүдүрүп үндүрер продукциявыстың планын декабрь 22-де, он айларның пландыг даалгаларын ССРЭ Конституциязын хүлээп алганындан бир чыл болур оюнда күүседир болгаш бар аргаларны ажыглап тургаш, белеткеп турар аъш-чемниң шынарын экижидер, ассортиментизин калбартыр, хандырылганың культуразын бедидер хүлээлгени алган. Ынчангаш ол сорулганы амыдыралга боттандырары-биле ээлчеглер, түс-түс кижилер аразында социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелин ай санында үндүрүп турар болгаш мурнакчыларны илередип, шаңнап-мактап турар. Оон түңнелинде хоорайның столовая болгаш ресторанар трезиниң бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелер ортузунга чарлаан чарышка каш удаа тиилекчи боол келдивис.

Күш-ажылды, социалистиг чарышты [illegible] түңнелинде белеткеп турар аъш-чемивистиң шынары экижээн, ай, квартал санында пландыг онаалдаларның күүселдезин чедип ап келдивис. Тамара Ниважизовага удурткан [illegible] 17-ги [illegible] ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап, коллективтиң мурнакчыларының одуруун баштап келген. Аныяктарның бо [illegible] турар аъш-чемниң шынарын экижидип, хандырылганың бедик культуразын чедип алыр сорулгазын эки күүседип турарлар. Автовокзалда Зинаида Лоцкая эргелекчилээн буфеттиң ажылы база эки, пландыг онаалдазының күүселдезин ол доктаамал чедип ап турар. Мурнакчы ажылдыг коллективтериниң кеску ажылының түңнелинде бо чылдың II кварталында бедик көргүзүглерни чедип ап, боттарынга [illegible] терлиг уткудувус. Бистиң коллектив чартык чылдың продукция саарар планын 104,2 хуу күүсеткен, орулга алырының даалгаларын база ажыр күүсеттингилээн.

Кандыг-даа ажыл-херекке [illegible] коллективте ажылдап турар кижилерниң хүлээнген ажылынга хамаарылгазындан хамааржыр. Бистиң байырлалдыг коллективтиң кол өзээн коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары тургузуп турар. Коллективте ниитиниң чемненилгезинде хөй чылда үре-түңнелдиг ажылдап турар арга-дуржулгалыг хоочуннар, күш-ажылче эге базымнарны кылып чоруур аныяктар-даа бар. Коллективтиң хоочуннары Мария Егоровна Федотова, Лилия Ивановна Филиппова, Анна Алексеевна Помонова [illegible] эш-өөрүнүң хүндүткел, бүзүрелин чаалап алганнар. Коллективтиң ажылынга оларның хуузунда киирип турар үлүг-хуузу улуг.

[illegible] турар бис. Ылангыя бар продуктулардан белеткээр чемниң шынарын, оон ассортиментизин калбартырынче чүгле [illegible]

В. СЫЧЕВА,
хоорайның № 4 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгезиниң директору.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин кедээ ажыл-агыйның ажыл-иштерлери ажыл-чорудулганың зайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Сиген кезер болгаш мал чемнери белеткээр ажылды чер болганда калбак хемчээлде чоруда берген. Тараа культураларын ажаап алыры чурттуң тыка хөй районнарында калбарган.

Колхозтарда, совхозтарда болгаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринде продуктулуг малдың болгаш куштуң баш саны 1978 чылдың июль 1-де (миллион баш-билет: мыйыстыг бода мал—91,8, оларның аразында инектер—29,3; хаваннар—56,5; хой болгаш өшкү—145,6; куштар—644,4 миллион баш болган.

Колхозтарга, совхозтарга болгаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринге … база чурганы бүдүрери 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 6 хуу немей өскен. Эрткен чылдың бирги чартыында турганы хире хемчээлдиг сүттүг бүдүрген.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларындан бирги чартык чылда күрүнениң садып алганы мал ажылының продуктулары дараазында саннар-биле тодаргайлаттынып турар: мал болгаш куш (дириг деңзизинге)—7,8 миллион тонна; сүт—30,5 миллион тонна; чуурга—20,9 миллиард өөрбак.

Кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салыышкыннары ажылдарның бүгү комплекизинин аайы-биле 14,1 миллиард рубль болуп, 1977 чылдың бирги чартыында турганындан 4 хуу көвүдээн. Ирригационнуг-мелиоративтиг тудуушкунга болгаш мелиорастаан черлерни шиңгээдип алырынга 3,1 миллиард рубльди, азы эрткен чылдың хамаарышкан үезиниинден 5 хуу хөй херекгини салып киирген.

Кедээ ажыл-агый 40,9 миллион тонна, азы эрткен чылдың хамаарышкан үезиниинден 2,6 миллион тонна хөй минералдыг чемишкилерни болгаш мал чемнеринге ажыглаар 1,3 миллион тонна химиктиг немелделерни алган.

Техниканың хөй хевирлериң болгаш минералдыг чемишкилерни кедээ ажыл-агыйга бээриниң планы күүседиинген. Пресс-подборщиктерни болгаш мал чеми химиктиг немелделерни бээриниң планы бичии чедир күүсеттинмээн.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазы 2,9 триллион тонна-километр болуп, эрткен чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге 5 хуу көвүдээн. Пассажирлер агылытыры 286 миллиард пассажир-километр четкен болгаш 4 хуу немей өскен.

Харылзаа бүдүрүлгелери (почта, телеграф, телефон, радио) продукциязының ниити хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планын күүсеткен: эрткен чылдың хамаарышкан үелинге деңнээрге харылзаа продукциязының хемчээли 6,1 хуу улгаткан.

Бирги чартык чылда күрүнениң капитал салыышкыннарының … ниити 26 миллиард ажык рубль азы эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге 11 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген деп. ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында чугаалаан.

Улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салыышкыннары 48,3 миллиард рубль, азы эрткен чылдың бирги чартыында салдынганындан 6 хуу хөй болган: тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 3 хуу улгаткан.

Улус ажыл-агыйының талазы-биле нергелиг ажылдарга эрткен чылдың хамаарышкан үезинден 4 хуу хөй кылдыр күүсеттинген: … планы 99,5 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3 хуу немей өскен; тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң немей өзүлдезиниң бештиң дөрт кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиңиниң күзели-биле алган.

Колхозтар аразының тудуг организацияларының күүсеткен ажылының хемчээли эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 4 хуу улгаткан.

Тудугнуң техниктиг деңнели эрткен чартык чылда бедип … чыып эптээр тудугнуң хемчээли 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 6 хуу немей өскен.

Ынчалзажок капитал тудугга четпестер база болган. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң планы күүсеттинмээн, чамдык бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирерин хандырбады. Дыка хөй тудуг-монтаж организациялары кеөзэлиг кылыр … күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш арыг орулгаларның планнарын күүсетпээн.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны чартык чыл дургузунда ортумаа-биле 107,2 миллион кижи болуп, эрткен чылдың бирги чартыында турганынга 2,3 миллион кижи немешкен болгаш азы 2,2 хуу көвүдээн.

Улус ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумаа ажыл төлевири 159,3 рубль болган болгаш 1977 чылдың бирги чартыында турганынга бодаарга 3,4 хуу көвүдээн; херегледиң ниитилел фондуларындан төлеглерни болгаш чиигелделерни немептерге ажыл төлевири 216 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 5 хуу немей өскен.

Херегледиң ниитилел фондуларындан чонну алган төлевирлери болгаш чиигелделери 50 ажык миллиард рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 6,5 хуу көвүдээн. Чонну ажаалга кассаларында салыышкыннары чартык чыл дургузунда 6,4 миллиард рубль көвүдээн.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 115 миллиард рубль болган болгаш 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 3,9 хуу немей өскен. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының чартык чыл планы 100,9 хуу күүсеттинген.

Бараан саарылгазының өзүлдези турбажок, чамдык барааннарга чонну … хандырттынмаан.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 34,3 миллиард рубль болган болгаш эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 6,8 хуу көвүдээн.

Чонга кергүскен ачы-дузаның хемчээли 8,4 хуу өскен, оон иштинде кедээ черлерге кергүзери—10,3 хуу немей өскен. Чартык чыл планы күүсеттинген.

Күрүнениң капитал салыышкыннарының болгаш чурттакчылар-тудуг кооперациязының акша-херекселдериниң күзели-биле ниити шөлү 28 миллион дөрбелчин метр чаагайжыды туттунган 575 муң чыгам чаа квартиралары ажыглалга киирген. 103 муң өөреникчилер олуттуг ниити эртем школаларын, школа назы чедир … 98 муң олуттуг албан черлериң, хөй-хөй эмнелгелерни, поликлиникаларны, культура-амыдырал объектилерин туткан. Чурттакчы баажыннарын болгаш культура-амыдырал … объектилерни ажыглалга киирериниң чартык чыл планы күүсеттинмээн.

Хоорайларны болгаш суурларны улам чаагайжыдар ажылдарны чорудуп. Чартык чылда 1,3 миллион чыгам бажынга газ киирген.

Улус өөредилгези болгаш культура улам хөгжээн.

Чонну медицина хандырылгазы болгаш организастыг … калбарган.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чону 1978 чылдың июль 1-де 261,2 миллион кижи болган.

(СЭТА).

БИСТИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫВЫС

Коммунист Сергей Николаевич Килин — Шагаан-Арыг автотранспорт бүдүрүлгезиниң хоочун чолаачыларының бирээзи, ол аңаа эге баштай 1960 чылдың күзүнүнде кедээ суурлар үнер автобус чолаачылап кирген. Оон бээр эрткен чылдарда ол ак сеткилдиг ажылдап, коллективиниң болгаш чурттакчыларның улуг хүндүткелин чедип алган.

Ам Сергей Николаевич партия райкомунуң бюро кежигүнү, хоорай Совединиң депутады, ынчангаш ол бодунуң округунуң сонгукчуларының чагыгларын күүседиринден ангыда, районнуң хөй талалыг амыдыралының янзы-бүрү адырларынга идепкейлиг киржип, хурал-суглаага бодунуң үнелиг саналдарын берип келген.

АТБ-ниң хыналда механиги Борис Васильевич Золотухин чоргаарал-биле мынчаар чугаалаар:

— Бистиң бүдүрүлгевистиң база бир мурнакчызы болза, Владимир Иванович Неумерщицких болгай. Ол ам мында барык 20 чылдың иштинде ажылдап келген. Ол хөй чылдарның иштинде ырак рейстерге чораш, оваарымча чок болуп, машина-техниканы үреп, озал-ондактыг таварылгага кылып көрбээн. Ынчангаш оон кады ажылдап турар өөр-өөрү ону бедик мергежилдиг чолаачы дижири-ле чоп. Сөөлгү чылдарда ол бензин сөөртүр машина чолаачылап, ак сеткилдиг ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: С. Н. КИЛИН (үстүнде), хыналда механиги Б. В. ЗОЛОТУХИН, оң талазында чолаачы В. И. НЕУМЕРЩИЦКИХ.

А. ДАРЖАА.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

ЧАЙГЫ ОДАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ малчыннары сөөлгү чылдарда бедик тайгаларда чайгаар бүткен чайгы одарларны чөп ажыглаары талазында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылда үндүрген доктаалын күүседир талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарда чайгы үелерде бедик тайгаларда чайлагларны чөп ажыглаары … кен. Машина четпес, кагдынган чайгы одарларже машина оруктарын, хемнерни кежир көвүрүглерни кылган. Бай-Тайга районда Үстүү Ооругда, Турада, Хемчик бажында 180 км, Эрзин районда Бел, Качык, Тарлашкын деп черлерде 200 км оруктарны кылган. Ол ышкаш орук ажыталгазын Чөөн-Хемчиктиң Тээ-Адыр, Кара-Адыр, Аныяк Хөндергей, Маңчүрек деп черлерге чоруткан. Чаа көвүрүглерни Сүт-Хөлдүң Алдыы Ишкинде, Тес-Хемниң Байн-Кол… … лаан. Чайлагларны чөп ажыглаары-биле одарда кыргылда пунктуларын туткулаан. Маңчүректе («Алдан-Маадыр»), Час-Адырда («Барлык») ийи кыргылга пунктузун туткулаан. Ол ышкаш хөй тарып … пунктуларны база туткан. Чижээ, «Чодураа» совхозтуң Шуурмакта, «Барлык» совхозтуң Час-Адырда, «Мурнакчы» совхозтуң Шуй-Бажында, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Демир-Сугда болгаш өске-даа черлерде … пунктулар бар.

Бистиң республика эки өъттүг, суглуг чайлаглар-биле хоочут байлак. Бүгү республикада … ниити хемчээли 129 муң гектар. Чүгле шээр малдың бир бажынга бир гектар одар онаажып турар. Бо хире улуг хемчээлдиг, бедик тайгаларда одарларны шын ажыглаары — хөй ажылының продуктулуун бедидериниң, оон баш саның өстүрериниң, эң чиик бот-үнелиг продукцияны … үндүрериниң. Совхозтар чайгы одарлар ажыглаар талазы-биле элээн эвес арга-дуржулгалыг. 1977 чылда чүгле чайгы одарларга «Кызыл тук», «Торгалыг» совхозтар күрүнеге садар хойларның ортумак дириг деңзизин 45—46 кг чедирген, терииниң болгаш ортумак күштүг хойнуң хуузу 75—80 болган. Ол … чайгы семиртилгени эки организастааның түңнелинде, бо чылдың кыштаг… … Республикада 70 ажык хойжулар малдың баш санын бүрүн камгалап алдынаан, төрүүр чүс хойга ошкапт ыр 100—141 чедир хураганы менди доруктурган. Эмир чылдың бо үези-биле деңнээрге, 29 муң анай, хураганы хөйнү алган.

Бо чылын республиканың девискээринге каан болганының уржуунда тайгаларже малды дүрген одарладыры негеттинип турар. Ынчангаш чайлагларда кыргылда пунктуларын организастаан.

Ам малчыннар чайлагларже массалыы-биле үнүпкен. Бай-Тайганың «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарының өшкү кодааны Хемчик бажында, Улуг, Биче Оорукларда шагда-ла баргылаан. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң хойжулары Турада, Кара-Суг баштарында, Чараш-Ыяшта, Ак-Белдирде «Бай-Тайгаңы» хойжулары Улуг, Биче Ажыктарда чайлаглап турар. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның малчыннары Хөндергей, Четтигде, Үстүү, Алдыы Ишкиннер баштарында чайлаглап үнген. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Искра» совхозтарның, Өвүрнүң малчыннары Аныяк Хөндергей бажынче баргылаан.

Чайлаг одарларын чөп ажыглаар талазы-биле мурнакчы малчыннарның … көрүп ажыктыг. Чижээ, Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозунуң орденниң адиралчызы Монгуш Амбыр-оол Хөвүү-Бараантаның дуржулгазын ап көрээлиңер. Оон чайлаар чери Улаатай бажының хөлбеш коктуг, сериин тайгалары. Ол июнь эгезинде-ле чайлаглап үне бээр. Ол ао-биле бир черге бажын хонуп алгаш, ол чериниң одарын тайылаан бээрге, боду майгын, күш-түнезин алгаш, чаа өъттүг черлерже боттаныы, каш катап одар солуп чоруп каар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазында … дагзыныктызы — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Пирлин Чартай-оолнуң дузазы-биле чайлаг чайгы үеде одарларын 3—4 катап солуп чораш, хойну семиртир дуржулгазын өске малчыннар ажыглаар ужурлуг.

Мурнакчы малчыннарның одар-белчирни шын ажыглап турарының түңнелинде, кадарган хойнуң продуктулуу бедидип, ооң чаш төлү кичээ-менди алдынып турар. Оларның көргүзүглери ынчангаш чыл бүрүзүнде бедик болур.

Бедик тайгаларда чайгы одарларны ажыглап тургаш, чайгы үеде хойжу хөй семиртип алырындан хойнуң продуктулуу, оон арбын чаш төлдү алыры, малдың баш санын өстүрери колдуунда хамаар-жыр. Малчын бүрүзү ону улам … тургузар. Ындыг турбуже, чамдык совхозтар чайгы үеде тайгаларның одарларын чөп ажыглавайн, хойну кыргылдаарынга хөй үе чарыгдап, чайлаглааш кыгынга хуусааның эвээжелин, эки өъттүг чайлагларже үндүрбейн турар чоруктар бар. Оон уржуундан чайлагга чүгле 15—20 хонар. Чамдык эки өъттүг, суглуг, чиги … чайлагга … болганындан ажыглаттынмайн эвээш чыдар хоогда. Ачы-биле кожер, чудурвуэ чорук колдуунда уттундурган. Малчыннар хөй кезиинде чүгле машина чедер черлерге баргаш, оон ынай боттанып одар солуваан турары шын эвес. «Тере-Хөл» совхозтуң Бөрүрээ, Кара-Суг, Барыын-Хемчиктиң Час-Адыр Бажы, Тес-Хемниң Ортаа Бугаш, Улуг Бугаш, Улуг-Хемниң болгаш Чөөн-Хемчиктиң Чаа-Хөл баштарының тайгалары, Баржак кыры, Кара-Чадаана Бажы, Ыдыктыг Тайганың аар ниикарак четпес деңгем одарлар хон чыдар. Бай-Тайганың Кара-Хөлге хамааржыр Ногаан-Хөлдүң деңгем тайгалары, Оруктуг Кара-Сугнуң Үстүү, Алдыы адырлары, Дасны баштарының тайгалары, Тээ-Талдың Моңгүлекте шаапла валдыр чайлап турган черлер ам база зээлирээн.

Чайлагларны чечче, ол ышкаш … ужурундан кусуу, часкы, харын-даа … кыштаг … чорук чоруу кудулап, хөрээнүң үстүкү кады чаза базымы ыыга таваржып турар. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң талазында агро-мелиоративтиг ажылдарны чорудары негеттинип турар.

Моон мурнунда чылдарда хөй ажылдыңга эвилеңиг кадат элээн нептерей турган. Сөөлгү үеде бо чорук кагдынган. Эвилеңиг кадаттыы алы боттанып кадарар арганы, ылаңгыя аныяк мал болгаш семиртилге … нептередиир белен болгаш күштүг … эвилеңиг кадат аныяктарын хөй ажылынче кадар тударынга улуг идиглиг болгаш малчыннарның культурлуг амыдыралын … олар … риге таарымчалыг. Ол ажылдың хемчээгин ам база катап боттандырып чорудары чугула.

Ынчангаш бистиң республикада чайгаар бүткен бүгү … бедидери. Оларны чөп ажыглаары … ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, специалистеринден эртем техникага үндезилээн организастыг ажылдар … турар.

К. ИРГИТ,

Кедээ ажыл-агый министерствозунуң хөй ажылының килдизиниң зоотехниги.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ВЕНГРИЯ. ВУР-да чуртталга тудуун шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Ол чуртта амгы үеде элээн каш бажын тудар комбинаттар ажылдап турар. Чүгле бо чылын безин ажылчыннарның он-он муң өг-бүлелери чаа квартираларны алган.

ЧУРУКТА: Капошвар хоорайның бо чаа чуртталга районунда эң таарымчалыг 2200 квартира туттунуп турар. Ол районнуң тудуу доостур чыгаан.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ВЬЕТНАМ АКЫ-ДУҢМАЛАРГА БЫЖЫГ ДЕТКИИШКИН

Социализмни тургузар, Мурнуу-Чөөн Азияда тайбыңның болгаш социализмниң идеалдыг чөленгиижи — Вьетнам Социалистиг Республиканың дүрүм бээр эргелерин камгалаар болгаш делегейге турушту быжыглаар деп вьетнам акы-дуңмаларның демиселин быжыы-биле деткип турарының дугайын Совет Эвилелиниң ажылчыннарының, колхозчу тараачыннарының болгаш албан-хаакчыларының өмүнээзинден Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели шиитпирлиг медеглээн.

Социалистиг Вьетнамга удур пекинчи удурткучуларының … хоп-нүгүлчү кампаниязы болгаш кыжанышкыннары совет кижилериниң килеңнээшкинин хайныктырып турар деп, ВЦСПС-тиң медеглелинде чугаалаан.

Хамаарышпас, бот-тускайлаң политика чорударындан ойталаар кылдыр маадырлыг вьетнам улусту албадаар дээр хоочун … кылдат удурткучулар Вьетнамның хосталгазынга болгаш бот-эргезинге кыжаныышкын, опаа ыйыышкынын күштелдирип турар. Пекинчи удуртулга Вьетнам-биле кызыгаарда дүшкүүрүн байдалды чидиглендирип, кылат удурткучуларның күткүүшкүнү биле Вьетнамга удур дайынзыраан чөнгээлерип уламчылап, араатанзыг кемниг үүлгедиглерин кылып турар Камбучияның эрге-чагырга … деткимчезин күштелдирип турар.

Империализмниң болгаш делегей реакциязының күштеринге ажыктыг ол ожаавырык үүлгедиглери-биле Пекинниң удуртулгазы вьетнам черге социалистиг тургузуушкунга чүгле шаптык ужуражтырарын кызыдып турар эвес, харын Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш бүгү делегейде улустарның тайбың херээнге, хамаарышпас болгаш айыы чок чоруунуң эрге-ажыктарынга каражаны база чедирип турар.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЧУРТТАРЫНДА

ОСТРАВАНЫҢ МЕТАЛЛУРГТАРЫНЫҢ РАПОРТУ

ПРАГА. Чехословак индустриязының флагманы— Острава-да К. Готвальд аттыг металлургия болгаш машина тудуг комбинатының хөй муң кижилиг коллективи алдыгы беш чылдың баштайгы чартыының чедиишкиннериг доозган. Бай улуг алган мегээни өзүгаар алырга, улус ажыл-агыйы бо чылдың баштайгы чартыында пландан ажыр 67 муң тонна канны, шойну, кожету болгаш прокатты алган.

Беш чылдың чугула объектилери—«Мельник-III» деп электрон станциязынга, Кладнода кан шуткуур заводтарга, даг үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге металл-конструкцияларны бээриниң графигин ыяап сагыырынче улуг кичээнгейни комбинатта угландырган.

Остраваның металлургтары болгаш машина кылыкчылары беш чылдың эгезинден-не бедик темпини алган болгаш ЧКП-ниң XV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкининиг күүседир дээш социалистиг чарыштың … арасында чорук турар.

САНАЛГА ТЕХНИКАЗЫ

ВАРШАВА. Вроцлавтың «Мера-Эльвро» дээр заводу муң дугаар электрон-саналга машиназын бүдүрүп үндүрген. Вроцлавчыларның чоргааралы—«Р-32» деп компьютер боор турар, ол машина бир секундада 240 муң операцияларны кылыр.

Сөөлгү чылдарда Польша электрон-саналга машиналы бүдүрер талазы-биле улуг бурунгаарлаашкынны кылган. Бөгүн оларның продукциязы улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырлары, административтиг чүс-чүс төптер болгаш албан черлери, садыг четкизи ажыглап турар. Чуртталга бажыңнарын болгаш бүдүрүлге цехтерин автоматтыг телевизээр талазы-биле Польшада ажылдап кылган система специалистерниң улуг сонуургалын бодуруп турар. Электрон-саналга машиналарын кедээ ажыл-агыйда калбаа-биле ажыглап турар.

САМОЛЕТТАР — ШӨЛДЕРНИҢ КЫРЫНДА

БЕРЛИН. ГДР-ниң агаар ужар чүүлү бо чылын 1,7 миллион гектарда кедээ ажыл-агый культураларын ажылдап кылган. Ужудукчулар агаарга ниитизи-биле 60 шак ажылдаан болгаш 30 муң тонна чемишчилигелерни, өске-даа химикаттарны шөлдерниң, одарларның, арга-арыгның кырынга чаштырган.

ГДР-ниң ужудукчуларынга совет кедээ ажыл-агыйның ужудукчулары улуг дузаны чедирген.

Амгы үеде 180 самолёттар болгаш вертолёттар (оларның хөй нурузу совет бүдүрүлгелерниң) картофель плантацияларының болгаш республиканың арга-арыгларын ажылдап кылырын эгелээн.

АНЫЯК САЛГАЛ ӨЗҮП ТУРАР

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолдуң ажылчын ангызы бо чылын улуг немелдени алган. Бүдүрүлге-техниктиг училищелерниң доозукчулары—8 муң оолдар болгаш кыстар экзаменнерни чедиишкиниг дужааган, бүдүрүлге практиказын эрттирееш, оларның хуралгазынче киргеш. Бедик мергежилдиг аныяк кадрларны белеткээри—МАРП-ның экономиктиг политиказының чарылбас кезээ боор турар.

Бо беш чылдың эрткен чылдарында чурттуң болгаш даштыкының өөредиинге чедирген 30 муң оолдар, кыстар доосташ, амгы үеде социалистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар.

Чаа профтехучилищелерни тудканының, оларның материалдыг баазазын быжыглааның ачызында бо беш чылда бүдүрүлге-техниктиг училищелерниң 43 муң оолдар, кыстар доозар. Даг-тывыш, энергетика, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге, тудуга, садыгга, амыдырал хандырылгазынга ажылдаар кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни угландырар.

(СЭТА).

Космос маадырларынга польша шаңналдар

ВАРШАВА. Космос маадырларын —«Союз-30» корабльдиң командири генерал-майор П. И. Климукту, ПУР-нуң … полковник М. Гермашевскини, ПУР-нуң космонавт-шинчилекчизи полковник З. Янковскийни болгаш ужар чуулдуң генерал-лейтенантызы В. А. Шаталовту улусчу Польша чуртунуң … хүндүткеп уткаан.

Космостуң Каттышкан экипажынга … польша шаңналдарын ПУР-нуң сейминиң кол … Орбитада «Салют-6»—«Союз» чуруктааан … ооң маадыр чорук … ол орденин совет космонавт П. И. Климукка болгаш польша космонавт-шинчилекчи М. Гермашевскийге. Польшаның «Сабыцы» орденин командор кресттиг польша космонавт-шинчилекчи З. Янковскийге бараалгаттынган. … тывыскан.

Оон соонда хөөннүүжүдүкчү даазы органның хуралы болуп ону ПУР-нуң баштайгы хамаатызының космоске ужуруун кунунга тураскаатан. Космостуң каттышкан экипажы … сеймниң депутаттары М. Гермашевский … мындаттаан.

Ол хуралга ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек чүве чугаалаан. 21 чыл мурнунда баштайгы спутниктен мөңгө Совет Эвилели космоску шиңгээдип алырының үезин ажыттынаны дыңнаткан. Оон дөрт-даа чыл четпээнде Чер чурттуң орбитазынга баштайгы кижи, Советтер чуртунуң хамаатызы — Юрий Гагарин көстүп келген. Космоска шинчилелдер чээрби чыл дургузунда амгы шагның эртеминиң болгаш техниканың … кыңгы улганышкыннары … чорук бердээш апарган. «Интеркосмос» программазы … совет эртемденнер-биле … польша … эртемденнер улуг … чедип алган деп, ол чугаалаан.

Орбитада … совет-польша … ужурашкан … депутаттар сеткил хамыын кым-биле байыр чедирип турар доктаалды ПУР-нуң сейми чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнген. Бо төөгүлүг болушкунуу бүгү польша улус социализмниң бандалдарында болгаш ПКАП-тың удуртулгазы-биле польша улустуң база кыдырлиниң амыдыралында болуп турар чаартылгаларының калгамчыктыг илерели кылдыр көрүп турар деп, ол доктаалда чугаалаан.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек совет болгаш польша космонавтыларны хүлээп алган.

Бөлүгнүң … үерлүг совет дайынчыларының Варшавада хоор-маа-… чечектер салган.

(СЭТА).

ЗОНА ААЙЫ-БИЛЕ

ВЛАДИВОСТОК. Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң телерадиокомитеттер удуртукчуларының хуралы анда үш хонук уламчылаан. Ук хуралды ССРЭ-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне комитеди организастап эрттирген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке аан-чоруунуң түңнелдеринде, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр телерадиодамчыдылганың улам ыңай экижидеринин сорулгазын анаа чугаалашкан.

Хуралдың киржикчилери Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин комплекстиг шиңгээдип алырын болгаш хөгжүдерин пропагандалаарының айтырыгларын чугаалажып, түс черлерниң экономика, социал болгаш культура хөгжүлдезиниң сорулгаларын чырыдар талазы-биле арга-дуржулгазын солушканнар. Радио болгаш телевидение программазының шынарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажыглаан база кылган.

ЖУРНАЛИСТЕР ЛЕТУЧКАЗЫ

ТЮМЕНЬ. Төп болгаш түс чер солуннар журналистериниң Бүгү-эвилел летучказы анаа болуп эрткен. Ол летучканы СЭКП ТК-ның пропаганда килдизи, партия Тюмень обкому болгаш ССРЭ-ниң Журналистер эвилели организастап эрттирген. Анаа бүгү-рузениң мурнакчылары, партия-ажыл-агыйның активи, эртемденнер киришкен.

Чуртта эң улуг энергетика баазазы туттунуп турар. Тюмень областың бөгүнгү амыдыралының дугайын, ооң хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайын партия область комитединиң бирги секретары Г. П. Богомяков летучканың киржикчилеринге чугаалап берген. СЭКП-ниң XXV съездиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк районнарынга эш Л. И. Брежневтиң аан-чорук кылып чораан үезинде чугаалаан айтырыышкыннарынга болгаш сүмелеринге дүүштүр Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ чыдар черлерин шиңгээдип алырының айтырыгларын парлалгага чырыдар ажылдың арга-дуржулгазы-биле олар солушкан.

Журналистер Тюмень областың хоорайларынга болгаш суурларынга барып, көмчүкчүлер-биле ужурашканнар.

АЯЛГАЛАР

КРАСНОЯРСК. Красноярскиниң Күрүне урал чүүл институдунуң бажыны янзы-бүрү аялгалар-биле хүнзедир долдунган турган. Орустар, якуттар, эвенкилер — бүгү Сибирьден келген аныяк оолдар, кыстар — кирериниң экзаменнерин анаа дужаап турганнары ол.

Красноярскиде симфониктиг оркестр тургустунган, ам удавас опера болгаш балет театры ажыттынар. Крайда 20 хире урал чүүл школалары, улусчу ок-он театрлар бар. Бо каш чылда чүс ажыг культура бажыңнары, музыка школалары, культураның өске-даа албан черлери ажыттынар.

(СЭТА).

ШЕФ-БИЛЕ

Чоокка чедир-ле Чыргакы суур-биле аргыжары берге турган. Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң чурттакчылыг черлериниң чону бир демниг шефтеп үнгеш, беш хонук ажылдааның түңнелинде, Чыргакы хемге чаа көвүрүгнү тудуп доозканнар.

Улуг ажыл-иштиң түңнелинде Чыргакының Шаңчыга спорттуң аныяк-бүрүс хевирлеринге маргылдааңнар, маскадыг оюннар база болган.

А. МОНГУШ.
М. ОСУР-ООЛ.

Орус революсчу-демократ, эртемден, чогаалчы Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр даарта 150 чыл болур

„...ӨСКЕРТПЕС МЕН“

1862 чылдың июль 7-де Николай Гаврилович Чернышевский хоругдаттырган. Ону тудуп хоругдаарын болгаш бажының үжеп-чиндиирин каргыс шагдаа чериниң полковниги Ракеев боттандырып турган. Ол политиктиг чажыт шагдаа черинге «литература талазы-биле шпионажты» дириги турган. Ракеев 1837 чылдың февральда Петербургтан Святогор монастырынга чедир А. С. Пушкинниң (өлүрткен соонда) хааржакка магадылыг үдеп чедирген.

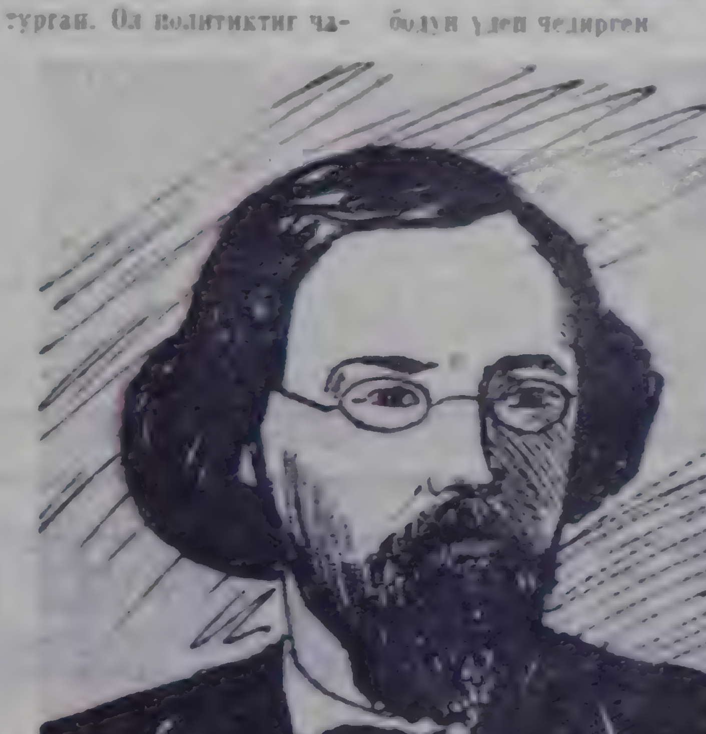

II Александрның айтыышкынын ёзугаар Чернышевскийни Петропавловск шивээзинге тудуп хоругдаан. Ооң бир хензиг өрээлинге чогаалчы [illegible] ийи чыл дургузунда [illegible].

Чогаалчының демдеглелдеринде-даа, чогаалдарының хол-биле бижээн арыннарында-даа, [illegible] ону херекке онаарының бадыткалы чок болган. Каргыс шагдаа чери Чернышевскийни буруудадып чадап каан, а ону иргүлдекчи Всеволод Костомаров күүсеткен. Чернышевскийниң «буруузун» шыңзылаар фактыларны чыып эгелээн. Үшкү салбырның генерал-майору Потапов-биле кады ол чогаалчы болгаш чалбыыштыг демократ-революсчуну буруудадыр дээш хөделип кирипкен. Чажыт типография тургузар, анаа чажыт номнар парлаар, чурттуң ырак-чоок булуңнарынга революсчу организациялар тургузар дээрзин бижээн демдеглелдер Чернышевскийниң холунуң үжүү болгаш деп иргүл-хопту олар кылганнар.

Ол документилер ооң болуушкуу эвес дээрзин Чернышевскийниң шыңгыы бурүу шапкан. Костомаровтуң холунуң үжүү-биле ол бодунуң холунуң үжүүн [illegible] Чернышевский негээн. Демократ-революсчунуң үргаланыг бурүу шаап турарындан корткаш, сенат «ол буруудалыышкын шын эвес» деп билинген.

Октябрь революциязының соонда «Красный архив» журналдың редакциязы чагааларга хамаарыштыр хыналда-шиңгээдеелдерни чорудкан. Дыка хөй документилер Костомаровтуң меге үүлгедиг кылып турганын херечилээн... Истелге комиссиязынга Чернышевский бодунуң сестеризин чугаалаан: «Мени чеже-даа үр тудар болза, чүгле мээн бажым кагерип каар, мен өлүр мен, а бодумнуң коргүскен, чугаалаан чүүлдеримни өскертпес мен». Сестеризинге ол шыны боол арткан!

...Иван Гольц-Миллер—Москва студентилериниң революсчу организациязының эң-не идепкейлиг ажылдакчыларының бирээзи. Ол 1862 чылда бижиттинген «Аныяк Россия» деп кыйгырыгның шуут-ла дорт киржикчизи болган. Ону дыка хөй экземпляр кылдыр парлааш, Питерге, Москвага болгаш өске-даа хоорайларга тараткылаан, студентилерниң «Аныяк Россия» кыйгырыгының мындыг чалбыыштыг сөстери бүгү Россияга чаңгыланган: «Социал болгаш демократтыг орус республика мөңгерезин!» деп алгырбышаан. Кышкы ордуже диргедир барып, улуг кызыл тукту, келир [illegible] хүнүвүс [illegible] кедир!..»

Чернышевскийниң үзел-бодалдарынга ол кыйгырыг аажок дүгжүп турар болган. Ынчангаш ону ооң үе-чергелери «Аныяк Россия» деп кыйгырыгның авторунуң ол деп санап турганнар. Николай Гаврилович анаа харыы кылдыр «Бистиң эң эки өөреникчиливиске» деп чечен-мерген аттыг кыйгырыгны бижиир деп бодап турган. Ынчалза-даа хоругдалга киргенинден ол бодал бүтпейн барган. Революсчу демократияның баштыңчызы «Аныяк Россияны» бижээн революсчулар-биле туруш харылзаалыг чораан.

В. И. ЛЕНИННИҢ «ЧАДЫРЫ»— ТУРАСКААЛ МУЗЕЙ

Ленинград чоогунда Разлив дээр суур бүгү делегейге сураглаан. 1917 чылдың июль айында Владимир Ильич Ленин контрреволюстуг түр чазактың шивишкиннеринден чаштынар дээш анаа турган. Владимир Ильич Разлив дээр хөлдүң ол чарыынга, ырак эвесте ол суурга барык бир ай иштинде чурттаан. Анаа пролетариаттың улуг баштыңчызы июль болуушкуннарының соонда революцияның чаа үе-чадазында большевик партияның тактиказын чогааткан болгаш база-ла анаа «Күрүне болгаш революция» деп номун бижип эгелээн.

Совет кижилериниң, бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга ол чер кызыгаар чок үнелиг. Чартык чүс чыл бурунгаар Разливтиң эриинге «В. И. Ленинниң чадыры» деп тураскаалды байырлыг-биле ажыткан. Ооң бээр-ле ында мемориалдыг музей ажылдап турар.

Разливте музейге бежен чыл иштинде Совет Эвилелиниң бүгү-ле булуңнарындан болгаш дыка хөй даштыкы чурттардан 16 миллион ажыг кижи барып чораан.

ЧУРУКТА: «Разливте «Чадыр» деп мемориалдыг музей.
М. БЛОХИН биле Н. НАУМЕНКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

Чаа шүлүктер

ЧАШТАР ДЭЭРГЕ КЫМНАРЫЛ ОЛ?

Чаштар дээрге кымнарыл
ол?—
Чалгын хергеш
кылыйткылап,
Делгем черни эргий ужуп,
Дээрниң бедиин тапыо
көрбээн
Чаптанчыг-ла кушкаштар-
дыр.

Чаштар дээрге кымнарыл
ол?—
Ажыг кыштың соон дарып
Аштып келген мээс чечиин
Карандызын ол теңкен
Карак өөртүр хензиг кок-түр.

Чаштар дээрге кымнарыл
ол?—
Карак дежип каар чыгыы
Караңгы дүн өрегезин
Ажыда сон, соя тыртар
Алдын даңның хаязы-дыр.

Чаштар дээрге кымнарыл
ол?—
Алаазының алын сыкпайн,
Алдар-биле мөңгежидер.
Незинниң нааш истээр
Идегелдиг кижи толу.

• • •

КЫМНЫ ДӨЗЭЭН ТӨЛДЕР БООР БО?

[illegible] «[illegible]»
Улуг улус ааның тыдпаан:
— Кымны дөзээн төлдер
боор,— деп
Кылыктаныш хорадаардар...

Төлден даа ыыт [illegible]
кыңнар
Дегиит ава туда албас.
— Кым-даа чок деп
харыылап!—деп
Кызып не айбылаптар.

Азарганчыг шоваа кызы
Арны кызыш, ылдыскап,
[illegible]
Арай [illegible] дамчыдыптар.

Ажы-төлдүң [illegible]
Ада-ие бажы [illegible]
— Кымны дөзээн төлдер
боор?— деп
Кылыктаныш хорадаардар.

А. ДАРЖАА.

ИВИМ

Кескен сиген чивес ивим.
Хемнер кезип, оъттаар ивим.
Каккан сиген чивес ивим.
Харлыг тайга оъттаар ивим.

Чары, мыйгы назарарым
Чааттыг оъттуг Ийиспеним.
Чажам дивес аъттаныптар.
Чараш чаңныг оолдар,
кыстар.

Хөннеш малды назарараа.
Көнчүг эптиг Ийиспеним.
Хектер куштар аян туткан
Хээлиг чараш Ийиспеним.

А. СЕДИП-ООЛ,
фронтучу, аңчы.

МЕДАЛЬДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Чоокта чаа Кызыл хоорайның шериг комиссариадының хуралдаар залынга наймыыдада чурттап турар хөй санныг фронтучулар чыглып келген. Оларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бо чылдың январь 28-те бадылааны «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 60 чылы» деп медальдарны тыпсырының байырлыг ёзулалы болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга эрес-маадырлыг чоруу дээш база тайбың күш-ажылга шылгараан, шаннатаан орден, медальдарын кадаан хоочуннар шериг комиссариадынга чыглып келгеннер.

Шаңналга тураскаатккан байырлыг хуралдың эгелээринге чедир ам-даа үе бар. Ийи-чаңгыс-даа, бир бөлүк-даа хөөрешкен фронтучуларның аразы-биле эртип тура, оларның чугаазының чамдык үзүндүлерин дыңнадывыс.

— Сактып тур сен бе, Гриша, ынчан бистиң кезээвис чаа-ла халдаашкынче кирип турган ышкажыгай...

— Взвод командири Степанов мынча диди: «Иван, огуя хаас ытпа...»

— Берлинге келгенивисте чылыы медаакок чоор...

Силиг кеттинген, шимчеңгир-чаңгаалдыг [illegible] харзында хөй-ле орден, медальдарлыг кижиниң чээрби шаа кижи кичээнгейлиг дыңнап тур.

Ооң чаңланы бээрин манап алгаш, таныштым. Республиканың Сад министерствозунуң ажылдакчызы Дмитрий Гаврилович Катруша болду. Ол каш-ла минута иштинде дайынның амыдыралдан чамдык олуругларны бистерге сонуургазы каапты.

1941 чылда ол Мурнуу фронтунуң 18-ки армиязының составынга турган Кызыл-Знамя-тиг [illegible] бир хүнүнде батальон командири-биле комиссар чыскаалдан үнген. Батальон командириниң орнунга Дмитрий Катруша томуйлаткан.

Ол албан-дужаалды чаа-ла хүлээп алганда, Катрушаның амыдыралынга уттундурбас болуушкун болган.

Бир-ле хүн блиндажка ажылдап орда, дивизия командири биле бир-ле улуг дужаалдыг дарга кеп чоруурун дежурный илеткээн. Катруша иди хевин [illegible] турда, дивизия командири майор Петраковскийге үдеткен Леонид Ильич Брежнев чедип келген. Батальонда байдалдың дугайында армияның политэргелелиниң начальниги Л. И. Брежневке болгаш дивизия командири, Совет Эвилелиниң Маадыры Петраковскийге Катруша илеткээн. Батальонда байдал берге, дуржулгалыг дайынчылар, командирлер өлүрткен, ынчалза-даа кезек дайынчы сорулгазын чедиишкинниг күүседип турарын командирлерге ол дыңнаткан.

— Силерниң байдалыңарны бергеанын билир бис— деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.— Ынчалза-даа туттунуңар, эптер. Удавас «Катюшалар» келир, ынчан бауулуг халдаашкынче кирер силер.

Ол сөстерни Катруша келештин дайынчыларынга дамчыткан. Шаңда [illegible] «Ура!» диимирээн. Дайынчыларның хөй-ады кедуругулген. Шынап-ла каш-ла хонганда «Катюшага» деткиткеш, батальонунуң дайынчылары дайзынга шиитпирлиг согугну таварыштырган...

Хуралдың эгелээни чарлапты. Фронтучулар сандайларны ээлепкен. Кызыл хоорайның шериг комиссары Владимир Абрамович Озерский ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 60 чыл дургузунда кылып келген маадырлыг чоруктарының дугайында тывызы-биле чугаалааш, адаларның дайынчы чаңчылдарын бөгүнгү шериглер база шыңгыы сагып турарын фронтучуларга чоргаарал-биле дыңнаткан. Ынчалза Кызыл хоорайдан шериг албанынче чорудкан хөй-хөй оолдарның ада-иелери, төрелдери командылал черинден байыр чедирген бижиктерни, чагааларны ап турарлар. Олар Төрээн чуртун ыдыктыг-биле камгалап турарлар дээрзин комиссар бүзүреткен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 60 чылы» деп медальдарны тыпсып эгелээн. Чалбыыштыг чылдарның киржикчилери ол шаңналдарны барып алдылар. Пенсионер Владимир Яковлевич Клятт, телевидение болгаш радиокомитединиң ажылдакчылары Николай Ефимович [illegible], Андрей Антонович Афанасьев, пенсионер Григорий [illegible] Алыг-оол, [illegible] кассазының ажылдакчызы [illegible] фронтучунуң бирги шалыпчы [illegible] Евгения Ивановна Байкалова болгаш өске-даа хөй-хөй фронтучулар ол шаңналдарны алганнар.

Д. ЧЫДЫМ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Гимнастикаже чыскаалыңар!».
10.55—«Улустуң аялгалары».
11.05—«Будильник».
11.35—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».
12.35—«Бешки удуур». Уругларга урал-чечен фильм.
14.00—«Кожээде амыдырал», «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.00—«Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер.
15.30—«Чеховтуң чогаалдары». Фильм-шии.
17.35—«Делегей панорамазы».
18.15—«Бегун — Садыг ажылдакчызының хүнү». ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струевтиң чугаазы.
18.30—«Силерниң чагааларыңарны ёзугаар». Садыг ажылдакчызының хүнүнге музыкалыг программа.
19.10—«Тауэрниң таңныылдары». Англи эрги чаңчылдар дугайы.
19.30—Медээлер.
19.45—Мультфильмнер программазы: «Кадыг тоорук дугайында тоол», «Рекс—спортсмен».
20.15—«Кино аан-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер.
21.15—«Уруглар уруглар-ла болгай». Урал-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Фестивальдар. Конкурстар. Концерттер». Хөгжүм тайылбырлакчызы О. Доброхотова эрттирер.
00.00—00.30—«Наймрал кубогу». Картинга чарыжы. Түңнелинде —медээлер.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы: «Кадыг тоорук дугайында тоол», «Рекс — спортсмен».
11.25—Уругларга фильм. «Соңгу чүктүң [illegible] тудуштуруптуңар». Урал-чечен фильм.
11.40—«Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов дамчыдылганы эрттирер.
13.40—16.30—Чапсар.
16.30—«Хөглүг старттар».
17.15—«Бистиң садывыс».

КЫЗЫЛДАН

17.45—Телемедээлер (орус дылда).
17.55—«Челээш». Дамчыдылга.
18.25—Телемедээлер.
18.40—[illegible]

МОСКВАДАН

18.45—«Үшкү чыл — шалыпчы чыл». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга».
19.30—Медээлер.
19.50—Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болурунга. «Чүнү кылырыл?». Телешии. 1 ги, 2 ги, 3-кү кезээ.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.35— Ленинчи комсомол шаңналының лауреаттарының концерти. Түңнелинде — Медээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.45—Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалынга уткуштур. Гаванадан дамчыдылга.
18.45—«Тукту чилбрөнер». Уругларга урал-чечен фильм.
19.35—«Техниктиг информация дыңнадыы». Дамчыдылга.
19.50—20.55—«Кырган бора хоншенттер». Телефильм.

БАЛГАЗЫНДА КПТУ-2 ЧАЛАП ТУР

Оолдар болгаш уруглар!
Кедээ ажыл-агыйның механизатор мергежилин чедип алыңар!

Балгазында кедээ профессионал-техниктиг училище 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

III КЛАССТЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИЗИ — дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларга, оларга кожар машиналарга, комбайннарга ажылдаар болгаш транспорт тракторларын башкарып билир механизаторларны белеткээр. **Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл. 16 хардан өрү назылыг, 6—10 класс эртемниг оолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.**

МАЛ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ ЭЛЕКТРОМОНТЕР МЕРГЕЖИЛДИГ МЕХАНИЗАТОРУ—мал фермаларында механиктчылаан ажылдарны күүседип, ниитики электри чырыткызын сайгарып билир болгаш кожуут дериг-херекселдерлиг дизель тракторларынга ажылдаар, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң техниктиг септелгезин күүседир, автомобиль башкарып, шыйыгларны база схемаларны билир кадрларны белеткээр.

Өөредилгениң хуусаазы 2 чыл. Ажыл-агыйларның чорударлы, 16 хардан өрү назылыг, 8 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищеге кирген кижилер хүнде үш катап чемненир, ниити чурттаар чери, идик-хеп болгаш стипендия-биле хандыртынар.

Училищени кончуг эки дооскан кижилер боттарының күзээн бергедир Ачинскиниң индустриал-педагогиктиг техникумунга, күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип болур.

Техниктиг чогаадылга, урал чүүл бөлгүмнери, хол бөмбүүнүң, хостуг хүрештиң, стол теннизиниң, шыдырааның спорт секциялары училищеде ажылдап турар.

Директорнуң адынга чорудар билдиришкинге дараазында документилерни кожар:

Бөлүнниң дугайында херечилел азы шыналдага.
Паспорт, төрүттүнгениниң дугайында херечилел.
Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга.
Совхозтан чорутканын бадыткаан шынзылга.
№ 286 хевирниң эмчи шынзылгазы.
Ылап адрезин айыткан, чурттап турар черинден шынзылга.

Кирээлер 1978 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Таңды район, Балгазын суур КПТУ-2.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуу-салымның белээ» 10.30, 12.15, 14.00, 15.45, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночылыдал № 76 9.40 шакта. «Чалыы Робин Гуд» 11.10, 12.30, 14.30, 16.40 шактарда. «Интерьерле өг-бүле портреди» 17.30, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Сапыкта моортайның бөмбүрзекти холганзыр аан-чоруу» 9.30, 11.00 шактарда. «Албан-хуузунуң романы» 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Суг адааның даңгынаазы» 11.00, 13.00 шактарда. «Ак-көк суг—ак өлүм» (АКШ) 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Алдын дүгүүр» 12.00, 14.00, шактарда. «Кызыл дипкурьерлер» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золотые дукаты призрака» 9.30, 11.20, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.05 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Кортик» 10.10, 12.00, 13.50 шактарда. «Хуу-салымның белээ» 15.40, 17.20, 19.00, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чалыы Робин Гуд» 15.00 шакта. «Интерьерле өг-бүле портреди» 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Беру болгаш аңайлар» 15.00 шакта. «Маэн кат-пем боор корулер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийный амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, таасур килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корреспондентиниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (10769) | 1978 чылдың июль 25, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ХАНЫЗЫ-БИЛЕ ТАЙЫЛБЫРЛААР

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленуму-га «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжү-дер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумнуң шиитпирлерин чоннуң кижи бүрүзүнге чедир тайыл-бырлап пропагандалаар талазы-биле ажыл, чурттуң өске-даа бүгү черлеринде ышкаш, республиканың бүгү партия организацияларында калбарып турар. Ол со-рулга-биле бо хүннерде СЭКП обкомунуң болгаш райкомнарының пропагандисчи бөлүктери күш-ажылчы коллективтерге барып, бо чугула ажыл-херекте чүс-түс лекторларны, илеткелчилерни, агитаторларны бол-гаш политинформаторларны хаара тудуп турар.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ. СЭКП Төп Комитединиң июль Пленуму-нуң материалдарын [illegible] чыыларга ханызы-биле пропагандалаар, оон шиитпирлерин боттандырып эгелээр талазы-биле республика төвүнүң партия организациялары практиктиг хемчеглерни ап эгелээн. СЭКП [illegible] лер бөлүүнүң болгаш хоорайның «Билиг» ниитилел организациязының эң шыырак лекторларындан 30 кижи составтыг пропагандисчи бөлүктер бо хүннерде хоорайның улуг-улуг [illegible] Пленумунуң материалдарын калбаа-биле пропагандалап турар.

Он хире коллективке бо талазы-биле темага чорудулган лекцияларга 8000 ажыг кижи киришкен. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер талазы-биле ТК-ның Пленумунуң шиит-пирлерин [illegible] кызылчылар база боттарының төлептиг үлүүн киирер изиг күзелин илергейлеп турар.

Найысылалдың партия организациязы ол Пленумнуң шиитпирлерин боттандырар та-лазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылып турар. Ында улуг черни көдээге шеф дузазын көргүзериниң айтырыы ээлээн. Чижээ «Кара-Хаак» совхозтуң ногаа өстүреринге дуза көргүзери-биле найысылалдың 21 коллективи 45 гектар черде ногааны олурткаш, ону кызымак ажаап турар. «Сельхозтехника» [illegible] Сайгарыгга болгаш хандырылга организациязының материал-техниктиг [illegible] тиитери ногаа өстүреринге оп-за идепкейлиг кирип турар.

Хоорайның үлетпүр, бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа коллективтери совхозтарга ниитиниң малынга четчир саның чемин белеткежиринге база дужут ажаалдазынга улуг дузаны чедирер апаар. Бо чылын кызылчыларның күжү-биле 2000 тонна сиген белеткээр планы 2500 тоннага чедирер деп шиитпирлээн. Мал [illegible] хоорай-дан совхозтарже 100 кижини чорудуп, дужут ажаалдазынче 120 механизаторну чорудар, оон аңгыда 26 механизатор ажыл-агыйларга комбайннар болгаш техника септелгезинде киржип турар.

Ниитиниң малынга чем белеткээринге, тараа ажаалдазынга болгаш картофель ажаап алырынга чүс-түс кызылчылар, студентилер, сур-[illegible] өөреникчилер. шериг [illegible] ниң дайынчылары шеф теп ажылдаарын планнап турар. Ол бүгү болза СЭКП ТК-ның Пленумунуң [illegible] боттандырар баштайгы хемчег-[illegible].

Июль Пленумунуң материалдарын [illegible] талазы-биле ажылды найысылалдың партия организациязы улам калбартып турар.

КЫЗЫЛ РАЙОН. Июль Пленумунуң [illegible] соон дарый оон материалдарын чонга пропагандалаары-биле СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозу шыырак лекторлардан болгаш илеткелчилерден тургустунган 20 ажыг [illegible] ажыл-агый-ларже чорудулаан, оон аңгыда бир-ийи хире кижилерни үлүг-үлүг бүдүрүлгелерге, организацияларга быжыглаан. Бо чугула ажыл-херекке совхозтарда партия организацияларының 390 ажыг агитаторлары, 251 лекторлары, 150 хире политинформаторлары базала идепкейлиг киржип турар.

Пропагандисчи бөлүктерниң күжү-биле амга чедир районнуң 61 кезек черлеринге лекция, беседаларны эрттирген. Оларга киришкен кижилер СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн доюу чүүлдүгзүнүп, ону ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп алгылаан. Партияның ленинчи аграр программазын мооң сонгаар-даа чединиишкиннинг күүсе-[illegible] илергейлеп турарлар.

«Тиилелге», «Кок-Тей», «Шамбалыг» совхозтарга болгаш өске-даа коллективтерге партия организациялары бо талазы-биле организакчы улуг ажылды чорудуп турар. ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын [illegible] «Тиилелге» совхозка 12 кезек черге болган лекция, беседаларга 274 кижи киришкен, а «Көк-Тей» совхозтуң куш фермазынга кол пропагандист А. В. Сарапулов июль Пленумунуң материалдарының темазынга холбаштыр тускай кичээлди эрттирген.

ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын [illegible] пропагандалаары-биле холбашкан бүгү ажылды районнуң партия организациялары [illegible] чугула сорулгаларын бо-ле, планныг даалгаларны күүседеринче [illegible] четчир саның чемин белеткээ-[illegible] күжүн мобилизастаары-биле сырый холбаштырып турар.

БИИ-ХЕМ РАЙОН. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын чонунга калбак кезектеринге [illegible] партия райкому тематиктиг планны тургускан. Районнуң партия активи амгы үеде ол план ёзугаар чон ортузунга таныштырылга ажылын боттандырып чорудуп турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирин 600 ажыг агитатор, политинформатор [illegible] карга таныштырып турар. Пленумнуң шиитпиринге хамаарышкан 30 ажыг тематиктиг лекция номчуттунган. «Кызыл тараачын» совхозта ажылчын комитединиң даргазы И. М. Кишин, «Хадың» совхозтуң зоотехниги И. В. Питкевич чон ортузунга хөй лекция, бе-[illegible].

Районнуң ажыл-ишчилери Пленумнуң материалдарын танышташ, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Чижээлээрге «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының хойжулары кижи бүрүзү ниитиниң малынга 15 тонна сигеннү белеткээр деп хүлээлгени алган.

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

Республиканың ажыл-агыйларында эң харысалгалыг ажыл — ниитиниң малынга чем белеткели бо хүннерде хайнышкынныг чоруп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче организастыг кирген. Олар «Ак-Чыраа» совхозтуң девискээринде [illegible] кызымак ажылдап турар. Оон түңнелинде «Кызыл тук» совхозтуң сигенчилери 150 тонна сигенни кезип белеткээн, мал чеми белеткээр талазы-биле районнуң ажыл-агыйлар арасында чарыштың мурнуку одуруун ээлээн. Ийиги черде — «Торгалыг» совхоз. Ол — 122 тонна сигенни кезип белеткээн. А «Ак-Чырааның» сигенчилери 116 тонна мал чемин белеткээн. «Коммунизмче орук» совхозтуң сигенчилери бо чугула ажылга хожудаашкынны бөлдүрүп, чүгле 77 тонна сигенни белеткеп алган.

Район төвүнүң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир чемин белеткээр талазы-биле ажыл-агыйларга дузаны чедирип турар. Чоокта чаа олар 4 хонуктуң шеф ажылын организастааш, ажыл-агыйларга 97 тонна сигенни белеткеп бергеннер. Ылангыя райнунуң септелге-тудуг болгаш орук участоктарының, харылзаа [illegible] 15-15 тонна сигенни белеткээннер.

Мал чеминиң белеткели үргүлчүлежип турар.

М. КАЛЧАН.

• • •

Районда мал чемин белеткээр талазы-биле район штабын тургускан. Оон кежигүннерин ажыл-агыйларже [illegible] чыгаан.

Чоокта чаа ол штаб район төвүнүң албан организация черлериниң улуг шеф ажылын «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» совхозтарның Ак-Чыраада сиген шөлүнге барып организастаан. Олар үш хүн иштинде 97 тонна сигенни белеткээн.

• • •

«Торгалыг» совхозтуң Чоза-да хойжу бригадазы бо чылын 50 га көк-суланы тараан. Малчын бүрүзү бодунуң кыштаанга 15—20 тонна сигенни болгаш көк-суланы белеткеп алыр сорулгалыг салган. Ынчангаш көк-суланы гектар бүрүзүнден 30 центнерни алыр дээш оон суггарылгазын ам үш катап чорудкан.

Малдың кышкы ажаалда-тежээлдезин экижидип турар малчыннарның түңнели эки болуп келген. Чижээ, хойжулар Донгак Анай-оол, Донгак Бады-Суур, Балдан Биров олар бо чылын чүс хойдан онаалтыр 100—103 хураганы алганнар. Бригаданың ниити түңнели база-ла эки болган.

Ук бригаданың кежигүннери суггаттыг сиген шөлдерин ийи-ийи удаа суггарган.

Н. МААДЫ.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга республиканың идеология ажылдакчыларының хуралы болган. Аңаа СЭКП обкомунуң аппаратының ажылдакчылары, партия хоорай болгаш район комитеттериниң идеология талазы-биле секретарьлары, республиканың партия болгаш аныяктар солуннарының база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле комитединиң ажылдакчылары, Кызыл хоорайның чамдык партия организацияларының секретарьлары олурушкан.

Хуралды СЭКП обкомунуң ниити секретары В. Е. Серянов ажыткан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң инструктору С. С. Слободянюк илеткел кылган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге болгаш Ыраккы Чоон чукке чорупп турган берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерин база СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин [illegible] боттандырар дээш чурттуң калбартаан [illegible] ыы ол чугаалаан. Илеткелчи идеология ажылының арга-методтарын сайзырадырының дугайында, ажылчы чоннарның ортузунга партийжи-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирер, социалистиг чарышты беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын ажыр күүседиринче, бүдүрүлгениң болгаш ажылдың ажыктыг чорудун бедидеринче угландыр организастаар талазы-биле ажыктыг сүмелерни берген болгаш хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин идеология ажылының чамдык талаларында бар четпестерни [illegible] угландырган.

Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретарьлары Д. К. Ооржак, Г. Н. Долгополов болгаш СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев киришкен.

Владимир Андреевич Осетров — № 2 КМК-ның хоочуннарының бирээзи. Ол ам станок артынга 27 чыл дургузунда туруп, токарьлап ажылдап турар. Бо үениң иштинде металлдан ол чеже-чеже чугула дериг-херекселдерни кылып үндүр-бээн дээрил.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. А. Осетров планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруун баштап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылдыг токарь В. А. Осетров ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотоzу.

МУРНАКЧЫ БРИГАДАЛАР

Өңгү беш чылдың баштайгы чартыында «Кызыл тудуг» эргелелиниң коммунист М. Шиповаленко удурткан бригада, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Л. Мязинаның малярлар бригадазы болгаш Е. Бизеваның штукатурлар бригадазы чединиишкинниг ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчи коллективтеринге санаткан.

Коммунист Михаил Данилович Шиповаленконуң удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы өңгү беш чылдың эгезинден тура ук тудуг эргелелинде эки ажылдыг коллективке санадып турар. Беш чылдың эрткен ийи чартык чылында бригада 768,5 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. Бо хүннерде бригада 1978 чылдың август айының планын күүседир чыгай берген. М. Шиповаленконуң коммунистиг бригадазы республиканың найысылалының дөртку микрорайонунда 12 дугаарлыг 99 аал чурттаар бажыңын болгаш 16 дугаарлыг чурттаглга бажыңын кылып турар. 99 квартиралыг бажыңны бригада тудуугжунуң хуңуңде дооскаш, дужаар хүлээлгени алган ажылдап турар.

Бригаданың чединиишкининиң түңнелин оон кежигүннериниң хөй мергежилдиг бооп турар Олар колдуунда-ла хөй чүүл тудугжулар. Бригадир — Михаил Данилович Шиповаленко «Кызыл тудуг» эргелелинде 19 чыл ажылдап турар. Эрткен чылын тудуг ажылдарының теплинге эки дооскан Валентина Егоровна Дубинина [illegible] Кызыл Туг орденин коммунист Мария Васильевна Васильева болгаш Лидия Фёдоровна Берзина олар бригаданың хоочун кежигүннери. Олар болгаш өскелер-даа хөй-хөй профессияларны шиңгээдип алган, бедик мергежилдиг тудугжулар бооп турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Лидия Терентьевна Мязинаның удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы 48 дугаар тудуг эргелелинде эң эки түңнелдерлиг ажылдап, 1978 чылдың бирги чартыында эргелелдиң бригадаларының арасында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, тудуг-монтаж ажылдарының алды айларда [illegible] ажыр күүседкен. Күш-ажылдың [illegible]

Бригадада Т. Комарова, Н. [illegible] өңгү беш чылдың үшку чылының баштайгы чартыында [illegible]

[illegible] «Тыва тудуг» тресте мурнакчы коллективке кылдыр санадып турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээн ат-сураглыг болган ук трестиниң бир дугаарында алганнарның бирээзи. Бригада беш чыл планын чединиишкиннинг күүседип турар. Сөөлгү ийи чыл алды айларының иштинде ол коллектив 189 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Бригада база-ла август айның үлүүнче ажылдап кирипкен.

Өңгү беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында бригада 4 дугаарлыг кадбак напельдиг 120 квартиралыг бажыңны бүрүну-биле штукатурлааш, 280 орунныг хуулгаар [illegible] «Тережин эки» деп демдек-биле дужааган. Ол [illegible] бо [illegible] ажылдаза мөөр гостиницаның штукатур ажылдарын эгелээн. Чамдык штукатуржулар автотранспорттуңарның 70 квартиралыг чурттаалга бажыңында база ажылдап турар.

Бригаданың бүгү кежигүннери [illegible]

«Тыва тудуг» трестиниң бо мурнакчы коллективтери социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда үнмес дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

(Бистиң корр.)

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чурттуң чонун болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Сөөлгү чылдарда чуртка почта харылзаазының ажылын сайзырангайжыдар талазы-биле [illegible] хөй хемчеглерни боттандырган, [illegible] почтамтыларын тудкан болгаш чаарты дерээнин, харылзааның чаа салбырларын ажыткан, [illegible] автомобиль транспорту-биле почта сөөртүрү немей өскенин доктаалда демдеглээн. Төп солуннар Москвага үнериниң хүнүнде-ле оларны чурттуң эң ырак хоорайларынга ол-ла хүн чонга чедирер дээш парлаары-биле ук солуннарның текстизин фототелеграф аргазы-биле дүргөн дамчыдып бээрин организастаан.

Ынчалза-даа чонну болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарын улам ыңай экижидери чугула апарган. Почта харылзаазының материал-техниктиг баазазы өөжүм хөгжүп турар, харылзааның чамдык почтамтыларында болгаш бөлдирлеринде корреспонденцияларны хөл-биле сайгарып турар. Чагааларны, солуннарны, журналдарны чедирериниң дыштаттынган хуусааларын үреп турар. Почта [illegible] почталарның ажылдап [illegible] хөй болуп турар деп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Почтаның бүдүрүлге-техниктиг баазазын улам ыңай калбартыр, харылзаа бүдүрүлгелерин чагаалар, бандерольдар болгаш посылкалар сорттаарының механизастаарының база автоматчыдылганың чепсектери-биле дерип, [illegible] хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның харылзаа министерстволарынга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible]. Хоорайларга болгаш келген чедирге парлалганы машиналар [illegible] чедиринге контейнерлерге калбартыр почта харылзаазының ачы-дузазынга чонуң болгаш улус ажыл-агыйының негелделериниң хереглелдерин улам долу хандырарынга бар иштики курлавырларны ажыглаар талазы-биле ажылды улам идепкейлиг чорудар.

Почта харылзаазының бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг хандырылгазының айтырыгларын шиитпирлээрин, автоматтыг арга-биле почта сайгарар машиналар комплекстерин, солуннар чедирер автоматтыг [illegible] шугумнарны чогаадып кылырын болгаш бүдүрерин [illegible] ажылдап турар почта вагоннарын чаартырын [illegible] ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга база ССРЭ-ниң Курулганынга, ССРЭ-ниң [illegible] министерстволарынга [illegible] даалгалаан.

Почта дамчыштыр хөй санның посылкалар чорудуп турар боттарының бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга посылкаларны механизастаан арга-биле сайгарар дериглерлиг бүдүрүлге бажыңнарын тускайлап бээрин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга [illegible].

Ылангыя чаа чурттаалга туруунуң районнарынга харылзааның почта [illegible] [illegible] почта харылзаазын [illegible] ралдың эргежок чугула таарымчалыг байдалдарын тургузарын, почтачыларга албан черлериниң квартираларын база школа назыны четпээннерниң албан черлеринден оларның [illegible] тарны дөмей тускайлап бээрин эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүсекомнарынга саналдаан. Хоорайлар чоогунуң болгаш хоорайлар аразының маршруттарының рейс автобустары-биле [illegible] корреспонденцияларны дажыглаарын калбартыр. Чурттаалга бажыңнарын тудуп-лээриниң болгаш тударының үезинде бажыңнарның подъездилеринге абонент шкафтарын база парлалга үндүрүлгелерин калагалаар черлерни (оларны баш бурунгаар чедирген турар пунктуларны) таарыштыр тургузар талазы-биле харылзаа бүдүрүлгелериниң [illegible] бармыдаалап көөр, абонент шкафтарын болгаш посылкага эргежок чугула савалары чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге бүдүрерин организастаар.

Почта харылзаазының бүдүрүлгелеринге масса-политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин, дааскан ажыл-херек дээш [illegible] [illegible] болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарының культуразын бедидерде оларга тодаргай дуза чедирерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның край-комнарынга болгаш обкомнарынга [illegible] күүседир дээш почта харылзаазының бүдүрүлгелериниң [illegible] социалистиг чарышты калбак нептередир.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯ ЧЕДЕ БЕРГЕН

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чалаашкынын ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров баштаан совет партия-чазак делегациязы Гаванада чеде берген. Ол делегация Фидель Кастро баштаан бөлүк революсчуларның Монкада казармазын маадырлыы-биле штурмнааның 25 чыл оюнга — Национал тура-халышкынның Хүнүнге хамааржыр байырлалдарга киржир.

Совет делегацияны «Хосе Марти» деп делегей аэропортунга Кубаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары, Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Рауль Кастро, Кубаның Компартиязының ТК-ның кежигүнү, куба-совет найырал ассоциациязының даргазы Сойло Маринельо, Кубаның ССРЭ-де элчини Северо Агирре дель Кристо болгаш алдаржыл [illegible] кижилер уткуп алган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

● УЛАН-БАТОР. МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң хуралы аңаа болган. 1978 чылдың бирги чартыында МАР-ның улус ажыл-агый планын күүседилгениң болгаш күрүне бюджединиң күүседилгезиниң түңнелдеринин дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Алды айлар иштинде малдың чаш төлүн камгалап алыр, үлетпүр продукциязы бүдүрер болгаш күрүне бюджединиң орулга алыр кезээнин талазы-биле планныг даалгаларны ажыр күүсеткенин демдеглээн. Аңаа үндезилээш, экономиканы хөгжүдериниң база чоннуң чаагай чорудун бедидериниң сорулгаларын амыдыралга чединиишкиннинг күүседип турар.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмөнх хуралга чуве чугаалааш, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдыышыларын болгаш ажыктыг [illegible] доктааган. Бүдүрүлгеге культураны депшитиле ажылгаарының, чиг-эт, [illegible] кампааларының, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн улам [illegible] чугула [illegible] демдеглээн.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИЛЕҢНЭЭШКИНИ

● ЛИССАБОН. Португалияның фашистиг ээу-чурумунуң сөөлгү президентизи Америку Томаш 1974 чылдың апрель 25-тиң [illegible] Рио-де-Жанейродан Лиссабонче чанып келген.

Төрээн чуртунче [illegible] Португалияның [illegible] хөй-ниитизиниң килеңнээшкинин болдурган. Фашистиг ээу-чурумнуң баштакчыларының бирээзи, чонга улуг кемниг херек [illegible] хүлээр ужурлуг А. Томаштың Португалияга чедип келгенинге [illegible] болгаш чыскаалдары чурттуң ачы-бүрү хоорайларынга болган.

БЕЙРУТТА БАЙДАЛ

● БЕЙРУТ. Хоорайның чөөн талакы районунда — Хадаста ийи хонук улаштыр снарядтар частып келген. Консервативтиг политиктиг [illegible] нерниң чепсектиг кезектериниң болгаш Ливанга тайбыны деткиир талазы-биле арабтар аразында [illegible] ажыглажылар болган, аңаа миномёттарны болгаш үгер-боолорны ажыглаан. Израиль-биле харылзаалыг оарның үндезин хоралакчы элементилер арабтар арадының күштеринге удур [illegible] патрульдарынче халдаашкыннар кылырын үргүлчүлеп турар. Бо айның эгезинден бээр [illegible] болган мөргүлдежилгелер үезинде 200 кижи өлүрткен, [illegible] хөй чурттакчылар [illegible].

БАЗА БИРЭЭНИ...

● ЛУСАКА. Мурнуу Африка Республиканың сөөк-азы ылгавырлары база бир кемниг херекти үүлгеткен. Полиция агентилери мөге бүрүзү [illegible] Порт-Элизабет хоорайга аныяк африканчы Линтуле Табаланы тудуп хоругдаан болгаш оку дериин сөөк [illegible] ала алыг сажыкының [illegible]

Сөөк-азы ылгаар илеттерниң хилинчектеп өлүрген аныяк негрин хоржудеринге он муң ажыг кижи киришкен.

АГАРТЫР АРГАЖОК ҮҮЛГЕДИГ

● НЬЮ-ЙОРК. Чилиниң чажыт [illegible] турган М. Сепульвед улусчу чаңгыс эптиң кескү ажылдакчызы О. Летельерни өлүрер талазы-биле операцияны чер планнаан болгаш удуртуп турган. Ол дугайында агартыр аргажок материалды «Нью-Йорк таймс» солунга парлаан.

О. Летельер Чилиниң фашистиг хунтазының үүлгедиишкиннерин доктаамал сойгалап келген. М. Сепульвед [illegible] ээу-чурумунуң шериг разведказы-биле база [illegible] турган, О. Летельерни өлүрерин организастаан өлүрген.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ ШИИТПИРЛИГ НЕГЕЛДЕЗИ

● СИДНЕЙ. Индий болгаш Октуң [illegible] сессиязы болдурар дээш аңаа эрткен делегей конференциязының киржикчилериниң кичээнгейин төвүнге ССРЭ-ниң тайбың инициативалары кол черни ээлээн. Чепсегленииишкиннерни эндере үбүдүрерин сонаарыны — кижи төрелгетенниң мурнунда турар эң кол сорулга деп дээ [illegible] киржикчилериниң хүлээп алган түңнел декларациязында айыткан.

АКШ Индий океанда болдунуң шериг баазаларын тудуп алган, аңаа делегейниң хөй-ниитиниң удурланышкын туруда [illegible] чыглавырыны, ылангыя Диего-Гарсия ортулукта баазаларны тудуп улаштырып турар, оңу соксадырын шын-[illegible] түңнел декларациязы база айыткан.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

1978 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съезидиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартып турган. 1978 чылдың бирги чартыының планын күүседиринге чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң кол көргүзүглери дараазында сан-түңнер-биле тодаргайлаттынып турар.

ҮЛЕТПҮР

Үлетпүр продукциязының болгаш чугула хевирлерин сайгарарының болгаш бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле планының кол күрүзүн күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли [illegible] өскен.

Продукция сайгарарының болгаш чугула адырлар талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпизиниң планының күүселдези дараазында саннар-биле тодараттынып турар:

	Продукция сайгарарының планының күүселдезиниң хуузу	1978 чылдың I чартыы 1977 чылдың I чартыынга хуу-биле
Электроэнергетика	107	122
Одаар чыва үлетпүрү	103	100.1
Өңнүг металлургия	[illegible]	[illegible]
Металл ажылдаар кылыры	[illegible]	[illegible]
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	[illegible]	[illegible]
Тудуг материалдар үлетпүрү	99.0	116
Чиик үлетпүр	100.7	[illegible]
Аъш-чем үлетпүрү	112	[illegible]
Далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү	[illegible]	[illegible]
Полиграфия	100.4	[illegible]

Электроэнергетика, чиик үлетпүр, далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү [illegible].

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы бирги чартык чылда 100.2 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 5.4 хуу өскен.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң өзүлдезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чартык чыл планының күүселдези тус-тус эргелелдерге болгаш бүдүрүлгелерге мындыг болган:

	Продукция сайгарарының планының күүселдези	Хуу-биле: 1978 чылдың бирги чартыы 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге — үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли	Хуу-биле: 1978 чылдың бирги чартыы 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
«Тыва даг-дүгү» комбинат	100.0	124	123
«Каа-Хем» хемур-даш разрези	103	[illegible]	98
Тыва электри четкилери	107	[illegible]	119
«Тыва кобальт» комбинат	103	[illegible]	[illegible]
«Тудуг кезектери» комбинат	87	85	88
Ак-Довурактың ҮБК-зы	116	[illegible]	112
Эът комбинады	128	120	123
Сүт комбинады	104	[illegible]	[illegible]
Тараа продуктулар эргелели	[illegible]	120	110
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	98	98	100.0
Балык заводу	45	47	45
Ном үндүрүлгезиниң болгаш полиграфия херээниң эргелели	[illegible]	103	96
Даараныгга фабриказы	102	174	82
Арты заводу	96	119	90
Караа четпестер ниитилелиниң өөредилге-бүдүрүлге чери	106	106	108
«Үлетпүр тудуг материалдары» каттыжыышкыны	91	140	73
«Россельпромнуң» ДБК заводу	107	117	110
«Тыва көдээ тудуг» трест	108	108	115
Ыяш ажыл-агый эргелели	102	106	107
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	103	102	107
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Чугаа үлетпүрүнүң эргелели	100	111	107
Транспорт эргелели	108	110	111
«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны	[illegible]	110	104

Үлетпүр продукцияларының эң чугула хевирлерин 1978 чылдың бирги чартыында бүдүргени натура-биле дараазында саннар-биле тодараттынып турар:

	Чартык чылда бүдүрген	1978 ч. I чартыы 1977 ч. I чартыынга хуу-биле
Хемур-даш — муң тонна	412	99,5
Электроэнергия — млн. кет-шак	63	103
Тудуг болгаш одаар ыяш сөөртүлгези — муң дыгый куб. м.	174	109
оон иштинде тудуг ыяжы — муң дыгый куб. метр	149	104
Дилген материалдар — муң куб. метр	66	105
Мебель — муң рубль	378	112
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанныры — муң рубль	626	112
Тудуг чугайы — тонна	[illegible]	167
Тудуг туубузу — муң. [illegible]	13,4	129
Чымыш эттээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң куб. м.	78	84
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	[illegible]	[illegible]
Хөм идиктер — муң эжеш	38	[illegible]
Кидис идиктер — муң эжеш	38	184
Даараныгга үлетпүрүнүң продукциязы — муң рубль	[illegible]	[illegible]
Балык тудары — тонна	20	[illegible]
Эът, бирги категорияның субпродуктуларын киириштир — тонна	[illegible]	[illegible]
Колбаса кылыглар — тонна	685	100.0
Чалаң сүт продукциялары — тонна	8631	106
Мал үзү — тонна	204	97
Далган — тонна	13458	[illegible]
Комбикорм — муң тонна	19,2	102
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — тонна	10126	100,5
Кондитер кылыглар — тонна	[illegible]	106
Пиво — муң декалитр	66	78
Эзиртпес суксуннар — муң декалитр	32	38
Дус (чемге херегжээр) — тонна	6061	115

Бирги чартык чылда пландан ажыр 32 муң тонна хемур-дашты, 3 миллион кет.-шак электроэнергияны, 12 муң кубометр дилиг материалдарын, 607 тонна эътти, 773 тонна долганы, 840 тонна комбикормну бүдүрген.

Үлетпүр ниитизи-биле чартык чыл планын күүсеткен болза-даа, чамдык бүдүрүлгелер доктааттынган даалгаларны күүсетпээн. 11 бүдүрүлгелер сайгарылга хемчээлиниң планын күүсетпээн база ол хире бүдүрүлгелер үлетпүр продукциязын бүдүрерин эрткен чылдың ол үезинден кудулаткан. 18 бүдүрүлгеге күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң чартык чыл планын күүсетпээн болгаш 12 бүдүрүлгеге эрткен чылдың ол үезинден кудулаткан. Тудуг туубузун, чугайны, чымыш эттээр демир-бетонну, кидис идикти, хлеб-булочка кылыгларын, пивону, эзиртпес суксуннарны бүдүрериниң болгаш балык тударының чартык чыл планнары күүсеттинмээн.

Бараанныг продукцияларның бот-үнезин чиигедериниң чартык чыл планы күүсеттинген.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаарының күрүне планында чартык чылда 33 хемчеглерни киирген, херек кырында 25 хемчеглерге план күүсеттинген.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агый культураларының 1978 чылдың дүжүдүнге тарылга шөлү ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга 370.1 муң гектар болган, ол болза 1977 чылдыындан 6.1 муң гектарга азы 2 хуу эвээш боор турар. Тараа культураларының шөлү бо чылын 243,3 муң гектар болган, эрткен чылдыынга бодаарга 2.6 муң гектар азы бир хуу эвээжээн. Тараа культураларының иштинден күзүн чажар ниитараазының, суланың, кырлыг-караның, мал чеми культуразы кукурузаның, хөй чылдыг сигеннерниң тарылгазы көвүдээн.

Чазын чажар культураларының тарылгазы 98 хуу күүсеттинген, оон иштинде тараа культуралары 99 хуу. Суггаттыг черлерде тарылгалар 1977 чылга удур 573 гектарга азы 1 хууга эвээжээн. Бо чылын тараа культураларының сорттуг үрезин-биле чажын тараан эрткен чылга деңнээрге, 27.5 муң гектарга азы 17 хуу өскен.

1978 чылдың июль 1-ге чедир республиканың хову-шөлдеринге 33.7 муң тонна органиктиг чемиштиглелдерни таркаткан. 1979 чылдың тарылгазынга 80,8 муң га чайгы черни андарган, ол болза 1977 чылдың июль 1-де турганындан 2.2 муң гектарга азы 3 хуу хөй. Чайгы чер андарылгазының планы эрткен чылдың ол үезинде 66 хуу турганынга удур 70 хуу күүсеттинген.

1978 чылдың июль 1-де турганы-биле республиканың совхозтарынга чижек эталонче шилчиирге 2424 трактор бар, ийикпе эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 94 трактор хөй боор турар. Чижек эталонче шилчидерге бо чылын бүгү тракторга ажылдарын 212.1 муң гектарга чорудуп, ийикпе 1977 чылдыындан 73.2 муң гектар хөй боор турар. Бир чижек тракторга оттуман ажылдап кылышкыны 1977 чылдың июль 1-де 282 гектар турганынга удур, 1978 чылдың июль 1-де 278 гектар болган.

1978 чылдың июль 1-ге чедир тракторлар септелгезиниң планы 85 хуу, чүък автомашиналарының септелгези 77 хуу күүсеттинген.

Республиканың совхозтарынга мал ажылының продукцияларын бүдүргени мындыг болган:

	июль 1-де 1977 ч.	июль 1-де 1978 ч.	1978 ч. 1977 ч-га хуу-биле
Эът (дириг деңзи-биле) — муң тонна	6	6.9	116
Сүт — муң тонна	13,1	15,5	[illegible]
Дүк — тонна	[illegible]	773	117
Чуурга — млн. борбак	5,9	5,7	97

1978 чылдың июль 1-де бир инекке онааштыр сүт саалдызы 1977 чылдың июль 1-де турганындан 36 кг-га азы 3 хуу эвээжээн, бир төрүүр дагаа эрткен чылын 77 чуурга бергениндек 1978 чылдың январь—июнь айларда 76 чуурга берген. 1978 чылдың июль 1-ге чедир бир хойдан кыргып алган дүк 1977 чылдың июль 1-ге чедир турганындан 32 хуу өскен.

Республиканың ажыл-агыйларында 1978 чылдың июль 1-де малдарның баш саны 1977 чылдың июль 1-ге деңнээрге, барык бүгү чүзүн айыы-биле өскен:

	(муң баш) июль 1-де 1977 ч.	июль 1-де 1978 ч.	1978 ч. 1977 ч-га хуу.
Мыйыстыг бода мал (ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелерин киириштир)	113,2	117	103
оон иштинде инектер	38,8	39,3	102
Хаваннар	6	8,8	146
Хой болгаш өшкү	1337,3	1342,7	100,4
Чылгы	29,3	27,9	95
Теве	1,3	1,4	108
Иви	12,3	13,2	107
Куштар	149,4	169,9	114
оон иштинде төрүүр	71,2	65,1	91

Малдың баш санының талазы-биле планы инек, хаван, чылгы болгаш куш талазы-биле күүсеттинмээн.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларындан мал ажылының продукцияларын күрүнеге садканы мындыг боор турар:

	бирги чартык чыл 1977 ч.	бирги чартык чыл 1978 ч.	1978 ч. 1977 ч-га хуу.
Мал болгаш куш (дириг деңзи-биле) — муң тонна	5,3	6,9	130
Сүт — муң тонна	12,2	12,5	103
Дүк — тонна	753	1004	133
Чуурга — млн. борбак	5,7	5,4	96

Көдээ ажыл-агый продукцияларын садарының чартык чыл планын ажыл-агыйларның бүгү категорияларын ажыр күүсеткен: малды 33, сүттү 5 хуу, дүктү 2,2 катап.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы быжыгып турар. Бирги чартык чылда күрүнениң капитал салыышкынының күсели-биле 300 баш мыйыстыг бода мал, 25,6 муң баш хой кажаа, 20 муң баш куш турар мал кажааларын ажыглалче киирген, ол эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, эвээш хөй боор турар.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствазы 40 муң га оңгарларны суггаттыг болдурган. Ол дээрге эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 21 хуу хөй болур. 20,5 муң гектарны суггарылга системазын чаарткан, 100 гектар чаа черни суггарган болгаш 926 гектарның суггарылга системазын эде кылган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы бирги чартык чылда 324 тракторну (1977 чылдың ол үезинден 20 хуу хөй), 164 тараа комбайнын (37 хуу хөй) алган. Бо чылдың эрткен 6 айларында республиканың совхозтары 17,5 муң тонна минералдыг чемиштиглелерни алган, а эрткен чылдың бирги чартыында 16,7 муң тоннаны алган турган.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглалдың автотранспорту чылдың бирги чартыының планын 105 хуу, оон иштинде чүък сөөртүлгезиниң—95 хуу, пассажирлер аргыштырарының—102 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге чүък сөөртүлгезиниң хемчээли—17 хуу, а оон сайгарылгазының—3 хуу, пассажирлер аргыштырылгазының—3 хуу өскен.

Чартык чылда чүък сөөртүрүнүң планын агаар транспорту 101 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге чүък сөөртүрүнүң хемчээли 22 хуу өскен, а пассажирлер аргыштырарының планы күүсеттинмээн.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели бирги чартык чылда тариф ёзугаар орулга киирип алырының планын 102 хуу, харылзаа продукциязының планын 103 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге тариф орулгаларының өзүлдези 14 хуу, харылзаа продукциязының—7 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидериниң планын харылзаачылар 104 хуу боттандырган, ону эрткен чылдың алды айларынга деңнээрге 5 хуу өзүлделиг болган.

КАПИТАЛ ТУДУГ

Бо чылдың бирги чартыында, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, күрүнениң капитал салыышкынының күсели-биле кол фондуларны 31 хуу хөйнү ажыглалга киирген. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл планы 65 хуу, а чер-чер Советтерниң организациялары—111 хуу күүсеткен.

Акшаландырыышкынның бүгү дөстериниң күсели-биле республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны эрткен чылдың бирги чартыында турганындан 14 хуу өскен болгаш 48 млн. рубль болган. Чер-чер Советтерниң бүдүрүлгелери болгаш организациялары салыышкынын 59 хуу шингээдип алган, ол эрткен чылдың бирги чартыында турганындан 17 хуу өзүлделиг болган.

Ажылдарның бүгү комплекстерин ёзугаар алырга көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинче киирген капитал салыышкынының хемчээли 1977 чылдың бирги чартыында турганындан 28 хуу өскен ийикпе, азы 25 млн. рубль болган. Ирригация-мелиорация тудуунга 4 млн. рубльди киирген.

Керээ ёзугаар ажылдаар организациялар бирги чартык чылда боттарының күжү-биле кылыр ажылдарының планын 83 хуу күүсеткен. 1977 чылдың алды айларынга деңнээрге керээ ёзугаар кылыр ажылдарның хемчээли 19 хуу өскен.

Керээлиг ажылдарның планының болгаш оларның хемчээлиниң өзүлде темпизиниң күүсеттинмээнин трестер аайы-биле мындыг көргүскен болган:

	Чартык чыл планының күүсеттинген хуузу	1977 чылдың ол үезинге деңнээрге (хуу-биле)
«Тыва тудуг» трест	71	107
«Шагонартэнергострой» трест	[illegible]	95
«Тыва көдээ тудуг» трест	[illegible]	[illegible]
«Тыва сүт тудуг» трест	69	113
«Тыва септелге тудуг» трест	84	100

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидериниң планы 98,8 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге тудуг-монтаж болгаш дузалал ажылдарында ажылдап турар кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 4 хуу бедээн. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң бүгү өзүлдезин чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алган.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези планда көрдүнгенинден 3 хуу аартаан.

Совхозтар аразының тудуг каттыжыышкынының организациялары керээлиг ажылдарның планын 105 хуу күүсеткен, бо көргүзүг эрткен чылдың бирги чартыында турганындан 37 хуу өскен.

Тударда четпестер ам-даа хөй боор турар. Ээлен хөй бүдүрүлге объектилери чогуур хуусаазында ажыглалга кирбээн. Чамдык тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидериниң планын күүсетпээн, тудуунуң бот-үнезин аарткан. Капитал салыышкыннарны ажыглалга киирер тудугларже мөөңнелбейн, объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазын сагывайн турар.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ БАЙДАЛЫНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар кижилерниң саны 1977 чылдың бирги чартыында турганындан бо чартык чылда 5,8 хуу көвүдээн.

Ажылдап турар кижиниң ажыл төлевириниң айда ортумак хемчээли 158 рубль болган. Ол дээрге эрткен чылдың бирги чартыында турганындан 1,5 хуу хөй боор турар.

Республиканың акшаалга кассаларынга чоннуң салыышкыны 1977 чылда көвүдээн. Салыышкынныг кижилерниң саны 76 муң, а оларның шыгжаткан акшазының түңү 48,5 млн. рубль четкен. Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге бо чартык чылда салыышкынның кылган кижилерниң саны 2 муң көвүдээн, олар 1,4 млн. рубльди шыгжаткан.

Күрүне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы, ниитиниң чемгерилгези-биле кады, бо чартык чылда 106,5 млн. рубль болган ийикпе, азы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 5,9 млн. рубльге (6 хуу) көвүдээн.

1978 чылдың бирги чартыында республиканың кол-кол садыг организацияларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсеткени:

	Миллион рубль	Планның күүсеттинген хуузу
Республика ниитизи-биле	106,5	102
оон иштинде:		
Респотребсоюз	52	101
Садыг министерствозу	43,3	104
«Тыва даг-дүгүнүң» ажылчын хандырылгазының килдизи	6,8	100,2
«Тыва сүт тудугнуң» ажылчын хандырылгазының килдизи	0,6	105
Аптека эргелели	0,7	99,3
Союзпечать	0,7	102

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын «Абаканэнерготудугнуң» ажылчын хандырылгазының, аптека эргелелиниң, одалга үлетпүр эргелелиниң, автотранспорт эргелелиниң, арга-ыяш ажыл-агый черлериниң, «Скотопром» трестиниң, зоомагазинниң коллективтери күүсетпээн.

Чугула херегледиң бараанныарын чонга садканы:

	1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге бо чартык чылда (хуу-биле)
Аъш-чем бараанныры:	
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары	[illegible]
Эът болгаш эът кылыглары	[illegible]
Балык болгаш балык кылыглары	[illegible]
Мал үзү	[illegible]
Сүт болгаш сүт продукциязы	[illegible]
Быштак	[illegible]
Дагаа чуургазы	[illegible]
Чигир	[illegible]
Кондитер кылыглары	[illegible]
Шай	117
Картофель	[illegible]
Ногаа	[illegible]
Фрукт аймаа	[illegible]
Үлетпүр бараанныры:	
Хлопок-саазындан кылган пөстер	102
Дүктен кылган пөстер	[illegible]
Торгу пөстер	[illegible]
[illegible] кылган пөстер	[illegible]
Даштыкы, иштики хеп	[illegible]
Даштыкы, иштики трикотаж хеп	[illegible]
Тывар	[illegible]
Хөм идик	[illegible]
Фарфор-шаажан болгаш шил сава	[illegible]
Мебель	[illegible]
Мотоцикллер, чадаг-тергелер	[illegible]
Электри бараанныры	[illegible]
Шактар	[illegible]
Чиик автомобильдер	100.3

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери садыг организацияларынга бүдүрүп бээр чоннуң калбак хереглединиң бараанныарының планын бо чартык чылда 92 хуу, оон иштинде одалга үлетпүрүнүң эргелели 114 хуу, [illegible] үлетпүрү 49 хуу күүсеткен.

Чонга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле чартык чылдың планын республика 100.9 хуу, оон иштинде хоорай чурттакчыларынга—102 хуу, кодээнге—99.2 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге ачы-дуза чедирериниң хемчээли 11 хуу, оон иштинде хоорай черлерге 10 хуу, кодээге—11 хуу өскен. Республиканың чурттакчы чонунуң кижи санынга онааштыр алырга бир кижиге ачы-дуза чедиргени 8,56 рубль, оон иштинде хоорай черлерге 12 рубль 35 кеп., кодээге — 5 рубль 92 кепеек болган.

Чуртталга тудуунга көрдүнген күрүнениң капитал салыышкыны бо чылдың бирги чартыында 92 хуу шингээттинген болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 34 хуу өскен.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чартык чылда ажыглалга киирген чуртталга шөлүнүң хемчээли 70 хуу хөй болган. Чуртталга шөлүн ажыглалга киирериниң күрүне планы 83 хуу күүсеттинген.

Чер-чер Советтерниң организациялары чуртталга тудуунуң күрүне планын 108 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 2,4 катап хөй чуртталга шөлүн ажыглалга киирген.

Бирги чартык чылда культура-амыдырал тудуунга көрдүнген капитал салыышкыннары 56 хуу шингээттинген, а эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге ол 23,1 хуу өзүлделиг болган. Школа назыны четпээн уруглар болгаш культура албан черлериниң тудуунуң планы күүсеттинмээн.

1978 чылда 4,9 муң оолдар болгаш кыстар он классты дооскан, оларның 1,5 муңу ортумак эртемни ажылдап турган чедип алган. 5,7 муң кижи сес классты дооскан.

Кызылдың педагогика институдун бо чылын 294 кижи [illegible], оларның 152-зи ажылдаавышаан, бо өөредилге черин дооскан турар. Республиканың ортумак тускай өөредилге черлерин 715 кижи, оларның 314-ү ажылдаавышаан, дооскан.

1978 чылдың июль 1-ге чедир республикада 209 школа назыны четпээн уругларның албан черлери ажылдап турар. Оларда 15,5 муң бичии чаштар бар. Чайгы үеде пионер лагерьлеринге 9,3 муң кижи дыштаныр. Туристиг баазаларга база албан организация, бүдүрүлге черлериниң дыштанылга бажыңнарынга 2,5 муң кижи дыштаныр.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Хүлээлге күүсеттинип турар

Келир үеде «Улуг-Хая» совхозтуң төвү боор Хайыракан суур шапкыны-биле сайзырап орар суурларның бирээзи. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу-биле холбаштыр кожер суурларның бирээзи — Кок-Чырааның чурттакчыларынга херек тудуг ажылдарын № 3 КМБ мында чорудуп турар. Ол үениң хуррузунда тудугжулар ниитизи-биле 32 аал ниити чурттаар дөлгем, чырык чуртталга бажыңнарын, 60-60 кижи чурттаар ийи общежитиени болгаш өске-даа тудугларны кылган.

Онгу беш чылдың үшкү чылында тудугжуларның мурнунда салдынган сорулгалар улуг. № 3 КМБ-ның тудугжулары шынап-ла эрестиг ажылдап турарлар. Бирги чартык чылда көрдүнген планныг онаалдаңы тудугжулар 108 хуу күүседип, эки түңнелдерни көргүскеннер.

Бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни Николай Амзараковтуң бригадазы ап, кызымак күш-ажылы, сагылга-чурумну-биле макталып турар. Ук бригада чартык чыл планын 117 хуу, а июль айнын—168 хуу күүсеткеш, Саян-Шушенск ГЭС-че барып көөр путёвка-биле шаңнадып, күш-ажылчы алдар тугунуң ээлери болганнар. Бригаданың кежигүннери Н. Норжунмаа, В. Егоров, В. Доржукай, Н. Матвеенко, С. Иргыт олар күш нормаларын ажыр күүседип, шудургу ажылдап турарлар.

Июль айның түңнели-биле С. Сандый, В. Донгак оларның удуртуп бригадалары планнарын 143—160 хуу күүсеткеш, мурнуку олуругже үнгеннер. Ол ышкаш коммунист В. Кызыл-оолдуң удуртканы малярлар бригадазы чарышка мурнап, эки ажылдап турар.

Тудуг ажылын шынарлыг, шалыпкын чорудар дээш № 3 БМК-ның коллективи бо чылдың сес айларының планын Тудугжунуң хүнүнге доозар дээш кызымак ажылдап турар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

партийжи информация

МЕТОДИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛГЕ

«Партияга хүлээп алышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырарынга холбаштыр Кызылда 48-ки түдүг эргелелинде партия организациязының (секретары П. В. Сермавкин) ажылының дуржулгазын СЭКП обкомунуң партийжи органызакчы болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле методиктиг чөвүлелге сайгарып көрген. Эргелелдиң партия организациязының хүрээлеңи чыл санында өзүп келген, сөөлгү беш чылда ооң составынга 20 аныяк ажылчыннар хүлээп алдынган.

Коммунистерниң санының өскени-биле партия организациязы коллективтиң дайынчы өзээ болу берген болгаш планның даалгаларын боттандырарынче тудугжуларның күжүн мобилизастап, түс-түс коммунистер-биле, ылапты СЭКП кежигүнүнге чаа киргеннер-биле ажылды күштелдирген. Партбюрога, хуралдарга оларның дыңнадыгларын ап, чаңдынтары-биле эп хуузунуң беседаларын доктаамал кылып турар. Мында ам он үш аныяк коммунист бар, олар шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, күш-ажылга авангардтың ролюн көргүзүп турар. Чижээ, аныяк коммунист Е. С. Бизиеваның удурткан бригадазы свердловчуларның эгелээшкини-биле чыл планын ээзэш кижилиг ажылдап турган, күүседир деп хүлээлгени алгаш, сөзүн ээлеп, чартык чылдың даалгазын 103,5 хуу күүсеткен.

Эргелелдиң партия организациязында бүдүрүлгеге болгаш хөй-нийти ажылынга үлегер-чижээ көргүзүп турар аныяк коммунистер хөй. Оларга З. Б. Шыыраппы, Л. П. Монгушту, В. Т. Борбан-оолду, Р. М. Иконниковту, Е. С. Битиеваны, В. Б. Баир-оолду болгаш өскелерни-даа хамааржыштырып болур.

Партбюро аныяк коммунистерниң идейлиг өөредилгезинге доктаамал сагыш салып келген. Олар өөредиг черлеринде бот-өөредилге-биле болгаш партия чырыдыышкынының системазында өөренип турар. Шупту партийжи даалгалыг.

СЭКП кежигүнүнге кандидаттар-биле болгаш аныяк коммунистер-биле бо партия эге организациязының дуржулгазын өске партия организацияларынга нептередир деп методиктиг чөвүлелдиң хуралынга шиитпирлээн.

Чөөн-Хемчик районнуң хережоннер чөвүлелиниң ажылының дуржулгазын партия обкомунуң методиктиг чөвүлелиниң ол-ла хуралынга чугаалашкан. Ында 280 чөвүлелдер, оларның 350 активчилери, 180 агиткартиралар хережоннерни күш-ажылче болгаш хөй-нийти амыдыралынче хаара тударының база оларның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар.

Хережоннер чөвүлелдериниң ажылының хевири янзы-бүрү боор турар. Лекция, беседаларны, дыштанылга кежээлерин, өөредилгени органиастаары, амыдыралдың культуразының бедидери дээш чарышты чорудары, суурлар чаагайжыдылгазынга, хөй-нийтиниң корум-чурумун быжыглаары дээш демисселге идепкейлиг киржири дээш өске-даа хөй талалыг ажылды олар чорудуп турар.

Теве-Хая, Чыраа-Бажы, Алдан-Маадыр, Сүт-Хөл суурларда хережоннер чөвүлелдери идепкейлиг ажылды чорудуп турар. Районнуң хережоннер чөвүлелдериниң чорудуп турар хемчеглериниң дээштиниң болгаш ажыктының бедидеринче кичээнгейни угландырбышаан, методиктиг чөвүлел ооң ажылының дуржулгазын өскелерге нептередир деп саналдаан.

ХҮН АЙТЫРЫЫ — МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИ

Ниитиниң малынга четчир саның чемни белеткээри — амгы үеде хүннүң эң чугула сорулгазы болур. Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарынга бо чугула кампания июльдуң баштайгы хүннеринден-не эгелээн.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң калбак хуралынга чоокта чаа районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле ажылдың чорук турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аңаа совхозтар директорлары, оларда парткомнар секретарлары информациялар кылган.

Малга чем белеткээр талазы-биле ажылды «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, ында партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары бедик деңнелге организастааның бюрога демдеглээн. Мында бо ажылга 200 ажыг кижи, механизастаттынган комплекстиг бригада, 13 звено хаара туттунган, июльдуң сөөлгү он хонуунга чедир олар 469 тонна сиген, 140 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Сиген шөлдеринде күженишкинниг ажыл эртен даң хаязындан кежээ орайга чедир үргүлчүленишкен.

Ол ышкаш бо чугула ажыл «Искра», «Большевик», «Сүт-Хөл» совхозтарда база эки чорук турар.

Ынчалзажок ниитизи-биле малга чем белеткээриниң темпизи-биле районда ам-даа оожум болуп, ылаңгыя Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарда кошкак чорук турарын бюрога демдеглээн. Ол ажыл-агыйларда парткомнар, партия эге организациялары малга чем белеткээринче ажыл-ишчилерниң күжүн кошкак мобилизастап, партийжи органызакчы болгаш политмассалыг ажылды чогуур деңнелге чедир тургуспаан.

Ниитиниң малынга четчир саның чемни белеткээринче бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап, ол ажылдың темпизин улам бедидип, чон ортузунга органызакчы болгаш политмассалыг ажылдың деңнелин улам күштелдирерин ажыл-агыйларда партия организацияларындан райком бюрозу негээн. Мал чемниң белеткелчилериниң ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып, оон түңнелин совхозтарга беш хонуктап, а районга он хонуктап үндүрерин шиитпирлээн.

ПАРТОРГАНИЗАКЧЫЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгениң янзы-бүрү участоктарынга партийжи салдарны улам күштелдирер сорулга-биле пайысылал Кызылдың парторганизацияларын бүдүрүлгениң цехтеринге парторганизакчыларны тургузуп турар. Оларны партбөлүктер тургустунуп шыдавас хире бир-ийи хире коммунистерлиг цехтерге, участоктарга тургузар болгаш ажыл-херек дээш харысалгазын улам бедидери-биле ындыг организакчыларны СЭКП хоорканунуң бюрозунга бадыткап турар. Амга чедир хоорайның бүдүрүлгелериниң, транспорт, тудуг болгаш өске-даа черлериниң цехтеринге парторганизакчылар кылдыр хөй-хөй коммунистер бадылаттынган.

Конституция болгаш амыдырал

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Конституциязының 37 чүүлүнде мынча дээн: «Тыва АССР-ниң хамаатылары назылап кырааанда, аар аарааңда, ол ышкаш ажыл кылыр арга-шинээн шуут азы шала чидиргенде болгаш азыралдыкчызын оскунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг». Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунда бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың хамаатыларының амыдыралының чаагай чорук дээш хүн бүрү ала сагыш салыышкыны база катап тода илереттинген.

Совет Конституциязы үндезилээш, ажылчы чоннарның пенсия, пособие-биле хандырылгазын экижидер айтырыгже бистиң ниитилелиниң онза сагыш салып келген болгаш салып турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда «Дайын киржикчилери, персоналдыг пенсионерлерниң материалдарлыг болгаш амчи хандырылгазын экижидер хемчеглер дугайында» доктаалы хүлээн алганы оон бир тодаргай херечизи. Ук доктаал ам бистиң чурттувуста амыдыралда боттаныып эгелээн. Эвилел чергезиниң персоналдыг пенсионерлери чылдың 12 айынга эвес, а он дөрт айның пенсиязын алыры көрдүнген. РСФСР-ниң республика ужур-дузалыг персоналдыг пенсионерлерге — он үш айның төлеп бээрин боттандырып эгелээн. Республиканың ажыл-агыйын, эртем, культуразын сайзырадырынга ачы-хавыязын көргүскен, хөй чыл партия стажтыг персоналдыг пенсионерлерниң айда пенсиязының хемчээли 80 рубль турган болза, ам ол 110 рубльге чедир өскен. Оон-биле кады мурнунда көрдүнген чиигелделер хевээр арткан. Кызыл хоорайда эвилел чергезиниң болгаш РСФСР-ниң республика ужур-дузалыг персоналдыг пенсионерлерниң саны алдан ашкан.

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсекомунуң социал хандырылга килдизинде пенсия, пособие ап турарларның саны 8300 четкен. Оон ниитизинде назылап кырааны дээш пенсия ап турарлар — 3962 кижи. Хоорайның социал хандырылга килдизи пенсия, дузаламчы, пособие ап турар хамаатыларга айда бир миллион чыгы түңнүг рубльди үндүрүп турар.

Бистиң килдистиң ажылдакчылары пенсия, пособиелер бээр документилерни ындыг долдуруп тургузар болгаш пенсионерлерге пенсияны чогуур ай-хүнүнде үндүрүп, чедирип бээр дээш ажылды негелде ёзугаар хүлээлдирген. Оон-биле кады хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлеринге күш-ажыл [illegible] пенсия кылдырарда билдиришкинниң кандыг янзылыг [illegible] талаа өске айтырыгларга хамааржыштыр лекция, беседаларны чорудуп турар. Бо чылдың эрткен айларында социал хандырылга килдизиниң ажылдакчылары 40 ажыг лекция, беседаны чон ортузунга номчаан. Чамдык бүдүрүлге, албан организация черлеринге айтырыг, харыылар кежээлерин организастап турар болгаш чоннуң сонуургаан айтырыгларынга харыыны ап турар.

Пенсионерлерниң бүгү талазы-биле чогумчалыг хандыртынганы турарынче чугула кичээнгей угланган. Материал талазы-биле дуза херек болуп турар пенсионерлерге чылда бир удаа дузаны чедирип турар. Социал хандырылга килдизиниң ажылдакчыларының мурнунда база бир чугула сорулга болза, ажыл кылып шыдаар пенсионерлерни ажылга киирер болгаш оларның медицина-биле хандырылгазын улам экижидеринче угланган айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри. Бо талазы-биле ээзэш эвес ажылдар кылдынган.

Хоорайның социал хандырылга килдизиниң чанында пенсионерлер чөвүлели (даргазы П. Д. Курченко) ажылдап турар. Чөвүлел бодунуң ажылын пенсионерлерниң ниити хуралынга бадылаан план ёзугаар чорудуп турар. Олар пенсионерлерниң болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтериниң бажыңнарынга, ажылдап турар черлеринге чедип, оларның канчаар ажылдап, чурттап турарының ниити байдалы-биле таныжып, сонуургап турарлар. Пенсиязын шын эвес ажыглаар, арагалаар кижилерни чөвүлелдиң хуралынга келдиртип эккелгеш, олар-биле шынгыы чугаалажып, сагындырып, хемчег ап турары чаңчыл апарган. Кызыл хоорайда Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтери 300 ажыг кижи бар. Чөвүлелдиң кежигүннери болгаш килдистиң ажылдакчылары оларның амыдырал-чурттаалгазының материалдыг байдалын, хандырылгазын улам экижидеринче чугула кичээнгейни угландырып турар болгаш болдунар-ла дузаны бүгү талалыг чедирип келген. Хоорайның пенсионерлер чөвүлелинде дузалаар кассаның баштаар черин тургускан. Ону [illegible] А. П. Раазанова ак сеткилдиг удуртуп келген. Эмчи херекселдер [illegible] азы кандыг-бир чүве садып алыр дээн пенсионерлерге ук касса акшаны хүлүн, кыска хуусаалыг чегдирип турар. Касса пенсионерлерниң бедик үнелелин алган.

Совет хамаатызының эргелери шынап-ла магалыг. Оларны долузу-биле ажыглап турар бис. Хамаатылар эргелеривисти ажыглап тура, хүлээлгевисти уттуп болбас дээрзин билдинер. Пенсионерлерниң аразында кырааны дээш ийикпе азы күш-ажыл кылыр шинээзин чидиргени дээш күрүнениң тыпсып турар пенсиязын чөп ажыглап билбес, ону соора, арага садып ижеринге ажыглаар, хөй-нийтиниң черлеринге корум-чурум үрээр чоруктар бар. Ону болдурбас, чайладыр сорулга-биле хоорайның социал хандырылга килдизи хөй-нийтиниң киржилгези-биле чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар.

Кызыл хоорайның пенсионерлери болгаш пособие ап турар хамаатылары бо хүннерде Тыва АССР-ниң Конституциязын бүрүнү-биле деткип, мында быжыглаттынган эрге, хүлээлгени ажыглап, Коммунистиг партияның, Совет чазааның ала сагыш салыышкынынга өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсекомунуң социал хандырылга килдизиниң ажылдакчылары Тыва АССР-ниң Конституциязының 37 дугаар чүүлүнде айыттынган хамаатыларның эргезин боттандырып, пенсия, пособие-биле хандырылгазын экижидер дээш ажылдаарын хүлээнип турар.

А. ВЛАДИМИРОВА,
улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң социал-хандырылга килдизиниң эргелекчизи.

УЗБЕК ССР. Ортаа Азияда чылыглыг эң улуг станция болур Сырдарья ГРЭС-тиң сески энергоблогунуң тудугжулары шалыпчы ажылдап турар. План ёзугаар декабрь 22-де дужаар ужурлуг объектини олар ноябрь 7-де ажыглаалга киирер деп хүлээнген. Агрегаттың таваан салган, аңаа турар кезиктерни эптеп эгелээн.

Ортаа Азияның каттышкан энергосистемазынче станцияның найысы-даа 300 муң киловатт күчүлүг чеди блоктары тенту берип турар. Сески блокту ажыглаалга киирипттерге күрүнениң район электростанциязының күчүзү 2 миллион 400 муң киловатт чедер.

ЧУРУКТА: сески агрегаттың ыш роторунуң эптээшкини.

А. ГОРОКРИНКТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Тес-Хем» совхозтуң төп салбыры Берт-Даг суурда харылзаа салбыры бирги чартык чылдың планнын онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүседип, районнуң харылзаа салбырларының ортузунда калбарган чемпионка бо удазында тиилекчи болуп, шилчир вымпелди чаалап алган.

ЧУРУКТА: харылзаа салбырының эргелекчизи Юмаа Монге.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Коммунист дугайында чугаа

Кажан-кезээде, каяа-даа

ЧУГУЛА айтырыг чугаалашкан партия хуралын эрттиргеш, коммунистерниң санавында тугуда чүүлдерин демдеглеп бижип ап, хурал соонда конторага арып калгаш, хүлээп алган ниитиниң күүседир хемчеглер дугайын бадыман, секретарь үр олурупканындан шагамраан байдалдыг бажыңынче чорупкан. Херимниң эжиин ажыткаш, каш базыпкаш хараныы турган. Ажыл-херээн доскаш, олап кежээлерде та чеже катап кирген. Эргим өг-бүлези, бажыңы, оолдар, кыстары ону кажан-даа өөрүшкү-биле манап турар.

Июльнуң ол кежээзи, чагып каан ышкаш, кааң аяс болган (бир кезек частыг күвер, күштүг хат кежээлеп турган). [illegible] шоолуг ылгашпас, улуг төгерик карактарыг, хүлүмзүрээн арыннарлыг ийи оол ачазының чанынга каш тура душкен. Самбуу черле ынчаар чаңчыкканы-биле бажыңынга бичии дыштаны каапкаш, аяк шай пактай тыртып алгаш, калайынче эгип көрген. Уругларның авазы Көпеек хүлүмзүрүш кылган.

Ынчан Көпеек хөй-ле чүүлдү бодааны чугаажок. Каш чыл иштинде [illegible] аарып келгени, ол-бо черге эмнедип келзе-даа, аки дуза болбааны, өг-бүлеле бүгү ажыл ашаа Самбуунуң актыынга онаашканы, ынчалза-даа, уруглары [illegible], оларның чамдызы ангы өг-бүлелиг апарганы [illegible] чурттап оларын оон сагыш-сет[illegible]кан. Аарыг-аржык не кижи хүн бүрү эки хайгаарал[illegible] Ылаңгыя эмчилер ол дааш аажок сагыш човап келген.

Самбуу кочал алгаш, үне базыпкан. Бызаа ыдып эмзирип, инек саап турда кадайның-ла эмиг туткан эзиг салаалар олуй-солуй чарып турар, сагдынган сүт козал долуп ковудей бээр. Судун хайнадып [illegible] бергеш, аяк-шынаан чуггаш, кудуктан суг узуп экнеп каан.

Кежээ уруу, кудааа киноже чедип кээрге, өг-бүлеже [illegible]

Шомбул Сотпаевич Самбуу күнүнүң тениүзүнге шак ар[illegible]тырбайн барык-ла оон-биле деңге удуп чыдып алыр чаңчылдыг. Оон мурнуу чарыында бажыңынга-даа, хөй-нийти ажыл-херээнге-даа ындаа чогуур айымзын кидин, журнал, сөзүн-даа номчуп шаштар, амыдыралын, урут-дарымын, кадайы Көпеекти-даа хайгаарап, кээрген сагыш човап орар.

Кенээрге-даа [illegible] коммунист Самбуунуң албан ажылы-биле хууда амыдыралы тудуш холбаалыг.

ЧОНУНГА оон ажыл-чорудулгазы аки үлегер болуп, [illegible] чаагай оруун тыпкыже хөй [illegible]

— Ынчан 1920 чылдарның сөөлү, 1930 чылдарның эгези турган. Самбуу чеди-сес харлыында Өдүген сумузунга чүү боол турганын, бодунуң [illegible] Октябрь революциязының херел-чырыындан одуиган, бо[illegible]ды хувискаалдың тайлымы-биле тургузуп эгелээн арат кижи бедик базымнарже херетен үнүп орган чылдар ол. Ону Шомбул Сотпаевич ам [illegible] өткүт, бедик боол эгелээн нийти деп чугаалап орар.

Үжен чылдарның эгези чээрби чылдардан бир өске үе, бир [illegible] базым-биле иледе-ле бурунгаарлап орган. Аңаа хамааржыштыр Шомбул Сотпаевич мынча деп чугаалаар:

— Бистиң Өдүгенге баштайгы даргалар — нам үүрүнүң даргазы Сөөвен, суму даргазы Мырлаа (сөөлүнде Ленин орденниг алдарлыг аңчы болган), арбыннын — Лопсан суглар хире-чергезинде кызып ажылдап, чонну баштап турган чүве. Улуг-Бышка мичин арбан хуралы болганын утпаан мен. Ол шагда чоп хай[illegible] чүве. Деңгн ол [illegible] бисти суржук-бижикке өөренир, ма[illegible] эки өстүрүп [illegible] чагып-сурган турдулар. [illegible] чылда чогааттынып тыпылган тыва бижик чугле Өдүгенге [illegible] Хемчик чурттуг Баип оол [illegible] эгелээн. Самбуу [illegible] дүгүп бижиктер аварган.

— Кады төрээн беш кижи бис, ам үжү арткан. Ынчангаш [illegible] Ашнаар-меңнэрр баба-ла амыр эвес болгай. Мал өстүрер [illegible] да дыка өскен. Оон шору сегип үнген бис ынчаал — дээш Шомбул Сотпаевичиниң арны [illegible] — Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунга чүс ажыг [illegible] дузаламчыга бердивис. Ол чылдарда аңты бүрүзү өнүрген аддызының [illegible], барык 100 хире доңнун база Кызыл шеригге берип турдувус.

Самбуу үжүк-бижикке кы[illegible], сумузунуң көскүлең аныяктарының бирээзи апарган. Он беш харлыында [illegible] киргеш, үш чыл болганда ооң үүрүнүң даргазы апарган, оон арбан база нам үүрү, суму даргалап чораан. Ынчалза-даа ол бүгү сагышта дег, будүн турбаан, ажыл-албан кижиси болгаш, чаңдыкта улуска чемеледип, бирде бодунуун чедип ап чораан.

Чаа амыдыралга хөңнү чок, харын эргі төрүже катап чуткуур ындыг кижилер Өдүгенде ынчаар база тургулаан. Ынчалзажок бодун чаа амыдыралче чүткүлдү чүү-даа мооңтактап шыдавааш. Тыва черниң бир ырак булуңунга чаа ган амыдырал өскелеринде дег [illegible]

СОВХОЗТУҢ ажыл-агыйы [illegible] кижи болгаш. Самбуу эртенден-не ону каш-даа катап [illegible] дуг бригадазынга өөш-чем үндүрүп берип, малчыннарже чайын ол-шыкта кедер резина идиктер, брезент чорудуп турган. Ол арыында конторада бир-ле дарга [illegible] дур, аңаа баар, олар-биле [illegible] шиитпирлежир дээш ажыл-херек үстүр эвес. Ынчап турда [illegible] ажыл-шагы доктуу боор, ол удаада Самбуу бажыңынче дашпаан. Улуг кызыл кежээ аңаа чүү-хөнү кылыр болгаштта ол [illegible]

Самбуу партком секретарының кабинединде болганчок [illegible] столунга олурупкаш, [illegible] орган. Аныяңда мээ чораан [illegible] костюм, хөйлеңин өттүр чоон калбак хөрээ дестейип көстүр, долгем [illegible] Ынчалсе-даа каш чыл иштинде бодунга [illegible] сорга-мойнун, харын-даа арын, [illegible] сааш, Самбуу ол [illegible] гип үнгеш, ажылдап чораан ол. Ниити [illegible] болза-даа, ажылдап турда, ам-даа эрес-кежээ.

Коммунистиң [illegible] бодамчалыг карактары [illegible] демдеглээнинче шала кичээнгейлиг көрүп орган. «Партбюро кежигүннериниң ажыл [illegible] дазы. Коммунистерниң партийжи даалгаларын күүседип турары» дээш папка стол кырында чыткан. Самбуу ону оожум ажыдып көрүп орган. Партбюро кежигүнү Шожул Күскелдей комсомол болгаш хөй-нийти [illegible] ажылын кырылаар [illegible] турар. Секретарь ам бодаңы берген: «Бо коммунистиг сагындырза чогуур-дур: комсомол хуралын [illegible] чыгтаап, корум-чурум айтырыын чугаалажыр херек, аныяктар ортузунда чурум чок, багай чүүлдер илерел турар-дыр, хуралга коммунистер-даа база барып олурушсун.» «Партбюро кежигүнү, кедээ Совет күүскомунуң даргазы Андрей Амбаржы малчын коммунистер-биле [illegible] кижизидикчи [illegible] идепкейлиг көргүзүп турар. Саанчы Мария Барниңес, хову бригадазының бригадиры Кол Арбаң-даа [illegible] ге база идепкейлиг улус».

— Партия кежигүнүнге кандидаттар-биле канчаар ажыл чорудуп турган силер?— деп, Шомбул Сотпаевичиден айтырыг база салган бис.

Ол дораан харыылады:

— Олар бисте сес кижи. Кандидат бүрүзү бодунуң [illegible] берип турар апарган. Чижээ, төрүүр 100 хойга онааштыр 90-дан хой хураган камгалап ап турар [illegible] турарын хуралга [illegible] Аныяк тракторист [illegible] Колду база дыңнаан бис. Эң [illegible] кандидаттар [illegible] хойжулар Кол Сундай биле Таисья Кол тоок-кавыда малчыннарга агитатор хүлээлгезин канчаар күүседип турарын чугаалап турдулар. Тудугда ээл ажылдап турар Александр Монгуш бисте төлептиг кандидаттарның бирээзи. Партбюро кежигүннери кандидат бүрүзү-биле [illegible] арга-сүмезин берип турар. Кол-ла чүве партия кежигүнүнде кандидаттар-биле бистиң харылзааны тударыдыр болур.

Совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң киржилгезиниң дугайында айтырыг парторганизациязының ажылында кол черни ээлеп турар. Мал ажылында сес коммунист — шупту мурнакчылар. Ажылдап турар фермазында болгаш бөлүкте коммунист бүрүзү ында ажыл-херектиң байдалын эки билген, ону экижидер дээш хемчеглерни алгаш турзун дээш партбюро кичээнгейни угаттырган. Чижээ, коммунист хойжу Кырпиш Бавшин кожазында хойжуларга барып, оларның ажылын сонуургап, хөй чылда малчын дуржулгазын чугаалап берип турар. Ам малчыннар чайлаглап кошкулээн, хөй кыргылдазы адакталган. Бо харысалгалыг ажылга коммунист малчыннарның харысалгазын бедидер дугайында айтырыгны партбюрога чугаалашкаш, коммунистерге даалгаларны берген.

Салбырга партия организациязының секретарының [illegible] лакчыызынга беш чыл, секретарынга үш чыл ажылдааны, ооң биле кады кедээ Советтиң депутады, күүском кежигүнү, СЭКП райкомунуң болгаш парткомунуң кежигүнү, улусчу контроль комитединиң штаттап дашкаар инспектору дээш ооң партийжи даалгалары хөй. Нийти даалгаларын күүседип, ааан каш чылдарда ажылдааны Шомбул Сотпаевич Самбууга хөй ар[illegible] дуржулгалыг эштер эки дузалаан. Ынчалза-даа ажыл дээш быжыг чүткүлү, аңаа [illegible] чорук эвес болза, чүү-даа бүтпес дээрзин ол эки билген. Районда өске партия эге организацияларынга бодаарга, «Тоора-Хем» совхозтуң төп [illegible] Самбуу секретарьлаан партия эге организациязының ажылында эки чүүлдер хөй, олар улам дээштиг болуп, быжып турар.

А. НУТУУРАК.

АЖЫЛ-ЛА ХӨЙ

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгээ секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин кичээнгейлиг номчуп таныштым. Бистиң хөй ажыл-агыйывыс, экономиканың шынап-ла бурунгаар базымнарыг кылып турары өөрүнчүг-дүр. Тудугнуң [illegible] келээнде «Кедээ тудугну кичээнгейни күштелдирер» деп эгени улуг сонуурган-биле номчуп таныштым.

«Бөгүнгү кедээ тудуг — социал айтырыгларны шиитпирлээринге [illegible] чурттаалга болгаш культура-амыдырал байдалдарын [illegible] экижидеринин [illegible] партия [illegible] турар [illegible] эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде [illegible]

Барыын-Хемчик районда 741 дугаар механизастаан колоннаның тудугжуларының [illegible] чурттаалга бажыңнарын болгаш өске-даа культура албан черлерин тудары болуп турар. Эрткен [illegible] тудугжуларывыс [illegible] элээн каш чурттаалга бажыңнарын, культура албан черлерин, мастерскаяларны, тараажты кылган.

Мен бо коллективке тудугжу бригаданы удуртуп ажылдааш элээн беш чыл болдум. Бригадада ам 12 кижи бар. Бригаданың [illegible] шупту [illegible] тудугжулар.

Бригадавыстың мурнунга салдынган сорулгаларын [illegible] 170 хуу [illegible] «Шанаар» [illegible] бис. [illegible] Июнь айның планын 114,1 хууга күүсеттинген.

Кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир кедээ тудугт ам-даа кошкак болуп артыышкыннар [illegible] турза-даа кедээ тудугнуң бүдүрүлге баазазы ам даа кошкак дээрзин эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде демдеглээни черле чөптүг. Шынап-ла, бистиң кедээде тудугнуң темпизи оожум. Дыка хөй тудуглар чогуур үезинде дужааттынмайн, хуусаазы узаап турар. Ол ышкаш кедээ тудугжуларның билиг-мергежили ам-даа чавыс, оларны тудуг материалдары-биле чогуур хандырып шыдавайн турар. Ам Төп Комитеттиң бо болгаш Пленумунуң доктаалынга хамааржыштыр кедээге тудугну улам сайзырадыры-биле хөй ажылдар [illegible]жок.

Ш. КҮЖҮГЕТ,
№ 741 мехколоннада бригадир.

Уран чүүлдү—чонга

УЛАМ АЯН КИРЕР

Республика найысылалы Кызыл хоорай чыл келген тудуу улам чаагайжып, аян хевир кирип турар. Хоорайның чаагайжыдылгазынга, каасталгазынга найысылалдың чурукчуларының кирип турар үлүг-хуузун эвээш деп болбас. Хоорайның улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң чанында, кудумчуларда, сесерликтерде база культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркызында стендилерни, портреттерни дээш өске-даа көргүзүг материалдарын бистиң чурукчуларывыс сиилбип чуруп кылганнар.

Хоорайның чараш, шиник болурунга чурукчулар ышкаш бистерниң, даш чонукчуларывыстың, үлүг-хуузун дарыы кирииштирген болза деп бодалдыг мен. Даш чонукчуларының ажылын барык чылдың чыгыы делгеп, чонга бараалгадып келген. Көрүкчүлерниң үнелели-биле алырга даш чонукчуларының кижи бүрүзү онзагай аялгалыг, уран талантылыг дирткеннер. Ынчангаш моон соңгаар чүгле делгелгелер-биле кызыгаарлаттынмайн, бистерниң бичии хемчээлдиг ажылдарывысты улгаттыр кылгаш, хоорайывыстың көскү черлеринге тургузарының үези келбээн бе?

Ыланггыя хоорай иштиң санаваска Гастелло аттыг парктың кирер аксында, оон иштинде шөлдерде улуг хемчээлдиг, монументалдыг скульптураны тургуску дег черлер-ле хөй. Бир эвес ындыг янзылыг улуг хемчээлдиг, көрүштүг чүүлдерни даштан болгаш өске-даа материалдардан кылыптар болза оларны тургузар черлер чайгаар-ла тыпты бээр.

Баштайгы удаада хоочун чазаныкчы Моңгуш Хола-Салович Чертиниң сураглыг ажылдарындан-даа эгелеп болгай. Маңаа чүгле чазаныкчының кылган ажылын дүжүрүп кылыр дээр болза шын эвес. Улуг хемчээлге кандыг-даа ажылды кылгай. Ак, куш, мал дээш тоолчургу чогаалдардан-даа чүүлдер кирип болгай.

Бай-Тайгада Саая Кеғелдин Тээли суурда совхоз конторазының чоогунда аннарны улуг хемчээлге кылып кааны черле таарымчалыг. Аннар бөле турар болганда, аразын чоокшуладып кылган болза улам бүзүренчиг, эки көстүр ийик. Ол арай чедимче чок болза-даа, С. Көгелдиң бо ажылын черле эки деп санаар мен.

Чурттуң өске хоорайларынга чорууга, улгаттыр кылган ус-шевер ажылдар бо-ла турар. Хамыктың мурнунда олар хоорайларга көзүлдүр-ле чараш аян-шинчини киирип, каастап турары эскертинер болду. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг уран чүүлдүң сайзыралында монументалдыг скульптура көскү черни ээлээн. Ынчангаш үстүнде саналды өөренип көөрүнүң үези келген деп бодалдыг мен.

Раиса АРАКЧАА,
ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, РСФСР-ниң И. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады.

УЛУГ ШҮЛҮКЧҮНҮҢ БАЖЫҢЫ

Шаанда Гендриков, а ам Маяковский аттыг мүгүр кудумчу бо-ла болгай. Ол кудумчунуң бир ужунда № 15/13 ниң каът ышкаш бажың бар. Москвада [illegible] элээн хөй тураскаалдыг бөдүүн бажыңнар ышкаш ааа-ла бөдүүн ыяш бажың болгай. Ынчалза-даа оон чанынга эрткен кижи бүрүзү ында самбырада бижиктиг кичээнгейин үтландырып, доктаай дүжер. Ында мынча деп бижээн: «Маңаа шүлүкчү Владимир Маяковский 1926—1930 чылдарда чурттап турган».

Владимир Маяковский ол [illegible] тураскаатканы дыка хөй өткүт, [illegible] лаан. Ол Москва-биле аажок сырый харылзаалыг болгаш: «Москваны билир мен!» деп [illegible] раан. Шыван-ла, оон баштайгы шүлүктеринден эгелээш «Эки-ле-дир» деп шүлүглелинге чедир чогаалдары Москва-биле холбаалыг.

Шүлүкчүнүң чогаадылгазының ажылынга Москва төвүнүң улуг салдарны чедирген. Ол 20 хире чыл дургузунда Москвага чурттаан. Улуг хемчээлдиг, ылангыя «Владимир Ильич Ленин» «Байгы-ла үнбиле», «Эки-ле-дир» деп шүлүглелдерни болгаш өске-даа чогаалдарын Москвага бижээн.

Ыяш бажыңның ниити каъдынга ниң өрээлде ол элеп чурттап турган. Шак ааа барык бежээниң-ве оон чоок кижилери, эш-өөрү чыглып кээп, чемнениp өрээлге ужуражып чугаалажып турганнар. Келген аалчыларны улуг [illegible] шай-биле хүндүлеп, чечен чогаал дугайында ажытталыр [illegible] турганнар. Ол өрээлде чогаалчының эдилеп турган самоварлы болгаш доңгуузу база бар. Ол-ла чемненир өрээлге 1927 чылдың сентябрь 20-де В. Маяковскийни өөрүнге чаа бижип доскан «Эки-ле-дир» деп шүлүглелин номчуп берген. Номчулга доозулган соонда А. В. Луначарский ону: «революцияның мөңге тураскаалы-дыр» деп мактап чугаалаан.

Өске өрээл чогаалчының ажылдаар чери боор турган. Соңга дужунда чуве бижиир стол болгаш оон кырында бичии [illegible] ужук, карандаштар, блокноттар, папирос, корреспондент билет бар. Ол бодунуң чогаалдарын бистиң чурттуң 104 солуннарынга болгаш 18 журналдарынга парладып турган.

Ам улуг шүлүкчүнүң Москвада ол чурттап турган бажыңын [illegible] ээ кылып турар.

БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

Оон дугайын хөй чугаалажып, хөй маргыжып-даа турар. Оон шиилеринче билет салып алыры база белен эвес херек. Ынчанмайн канчаар! Москваның [illegible] университединиң аныяктар театры аныяк кижи бүрүзүн дүвүредип чорууру эп-не чиңиг, эп-не бо [illegible] харыы бээрин кызыдып турар.

«Эр хейлер! Четтирдим! Үеге дүүшкен, сагышты доюлдурар шии үжен четтирдим. Аныяк оолдар, кыстар тулган-на ойнаар-дыр, ойнаар-даа эвес, шуут амыдырап кылып [illegible]. «Оларның-биле кады ыглап, сагыш-сеткилим [illegible]. «Ындыг шиилер хөй-ле болза». Ол чижектиг үнелээшкиннерни [illegible] хойнун ап турар: студентилер, [illegible] янзы-бүрү мергежилдиг. харназылыг көрүкчүлерден чагаалар апдерик келир.

Бистиң аныяктар коллективи тургустунга-ла 20 чыл болуп турар. Бичии шии бөлгүмүнден ол «МКУ-нуң студенчи театры» деп атка кирген ёзулуг театржы коллектив апарган. Ол үениң тургузунда бис чээрби ажыг шиилерни тургузуп [illegible] хөй-хөй [illegible] көргүзүп эвес. Аңгы-аңгы чылдарда театрны совет уран чүүлдүң улуг мастерлери Сергей Юткевич, Ролан Быков, Марк Захаров [illegible] удуртуп турду. Театрда ам дээртен хире кижи бар. Оон хуу бүрүлеги амыдыралын коллективтиң ниити хуралынга сонгулар човулел башкарып турар. Човулелдиң аңгы даргазы эртем доктору, геология факультединиң [illegible] эргелекчизи В. Шестаков студентилер-биле кады 20 ажыг чыл ойнап келген. Театрга студент тура кирген, ам [illegible] Артистерни [illegible] тавааш. Театрга киржилге эртемче ханылаарынга аянг бериp, амыдыралды хавы билип алырынга орук ажыдып, чурттаарын сонуурганчыг, долу үнелиг болдурган деп, «Шестаков чугаалаар.

Студентилер чүгле репетициялап, ойнап турар деп бодаванар. Профессионал театрда чырыыкчыларының, сцена [illegible] шуптузун боттары кылып турарлар. Чамдыызы мырыңай шиилер [illegible].

Студенчи театрның артизи болур деп чуве ааа эвес. Өөредилге азы ажыл соонда репетициялап, шимелдениң аар тургузугларын дажыглап, шии көргүзер черни аштап, алыналап, фойеге дежурнайлап деп чуве берге херек. Оларның хостуг үези [illegible] олар торулбайн турар. Кыпыр ужурлуг чүвени олар чажам дивейн күүседип турарлар. Ол дээрге уран чүүлге бердинингиинин, ынакшыл-дыр.

Кандыг шиилер тургузуп турар бис? Аңгы-аңгы. Чижээ, «Доозукчулар кежээзиниң соонда дүн» деп шиини билдингир чогаалчы Владимир Тендряковтуң тоожузу ёзугаар тургускан. Шииниң уткасының кол үү — аныяктар кижизидилгезиниң айтырыы. Школага кол чүве чүл? Өөреникчиге эң хөй билигни бээри бе азы ааа бели мөзү-шынарның дүрүмнерин сиңирери бе? Өөредилге [illegible] кижини үндүрери кол бе азы беляк [illegible] кижини үндүрери кол бе? Аңаа доорт харыы белен-даа ышкаш: кайызы-даа херек. А чогум амыдыралга башкылар өөредилге хүүзү сургеш, кижиниң аажы-чаң, мөзү-шынар кижизидилгезиниң [illegible] рыштылаар.

Ам база бир тема, база-ла аныяктарга хамаарышкан, ынчалза-даа айтырыы аңгы. Аларгтуң Улуг дайынының чылдарында [illegible] хадап келгенде, чүс-чүс мун аныяк кижилер фронтуже эки тура-биле чорупкан. А оларның [illegible] кыстар база хөй турган. МКУ-га өөренип турганнары база хөй. Дайын доозулган соонда, 30 чыл эрткенде, бистиң театрывыс олар кандыг турганнарыл деп чүвени көргүзер, оларның бөгүнгү студент оолдар, кыстар-биле дөмейлеп көөр деп сорулга салган. «Аныяк кижи-биле чугаа» деп шии ынчаар тывылган. Ол шиини МКУ-нуң [illegible] агы артман, ам профессионал режиссёр В. Зобин тургускан. Шиини ол бөду өөрү-биле кады бижээн.

Бистиң театрның кол режиссёру Р. Виктюк ам ийи чаа шиини белеткеп турар. Бирээзинде Ала-[illegible] мурнунда офицер апарган үш кижиниң дугайын тооп турар. База бирээзи шуут-ла аңгы үеге хамаарышкан шии. Ынакшыл, хулээлге дугайын. багай аажы-чаң-биле демисел дугайын көргүзүп турар.

Георгий ВИРЕН,
МКУ-нуң аспирантызы.

·СПОРТ·СПОРТ·

Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга эрткен суббота, тада «аарыкчылар» кажангызындан-даа хөй чыылган. Аңаа РСФСР-ниң кубогу дээш Красноярскиниң «Рассвет» болгаш Кызылдың «Динамо» командаларының футболистери ужурашкан.

Оюнуң эң эгезинде кызылчылар бөмбүктү алгаш, удурланыкчыларының хаалгазынче чедире бергеннер. Стадион [illegible] бөмбүк хаалганың улаалдыр сотуналы берген. «аарыкчылар» адыш часкаарынга белеткенип бергеннер. Ынчалза-даа «Рассветтиң» вратары бөмбүктү хаалгаже киирбейн, доорп четтигипкен.

Ала-шокар бөмбүк ам Кызылдың командазының хаалгазынче ужугуп чоруп орган. Ону доктаадыр күш чок. Динамочулар хунаап алыр дээш [illegible] ораддашса. Красноярскиниң спортчулары ону [illegible] бот-боттарынче эттирүшкеш, бербээн. Красноярскиниң футболистериниң бирээзи оюнуң секундаларын шын санап ап шылаанындан, оон тепкен бөмбүү кандыг-даа шаптыктаашкын чокка кызылчыларның хаалгазынче ужугуп кире берген. Оюн эгелээш-ле беш минута эрткенде, аалчылар бир санны шак ынчаар чиңги-биле чаалап алганнар.

Ол аштырыышкын соонда кызылчылар удурланыкчыларының хаалгазынче халдаарындан дидимнин камгаладып [illegible] мөөнчеп эгелээн. Оон уламындан дыка хөн үениң дургузунда кайы-даа хаалгаже сан кирбээн.

ААЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Чээрби минута эрткенде бөмбүктү «Динамонуң» сиңакчызы алгаш, бурунгарлаарындан дидимнии, артында турган эжинче дамчыдар дээш «эрттир күжепкениндеп» бөмбүк бодунуң хаалгазынче барып кирген. Чүрүм ёзугаар ону удурланыкчының тиилелгезы кыдыр санаап, сан 2:0 апарган.

Ам камгалалга ойнаары база «ораадыг» дээнин четпээчилер билген, хаалан дүлээп. Чеже-даа катап «Рассветтиң» хаалгазынга четкеннер. Ынчалза-даа удурланыкчының аааигыр капигагайындан, бедик мергежилдиинден бистиң командавыс бөмбүктү алыптар, оон уламындан сан шуут кирбээн. Ындыг байдал-биле оюнуң бирги чартыы доозулган.

Оюнуң ийиги чартыы. Красноярскчыларның халдаашкынының темпизи кошкаваан. Харын-даа улам чидиганган. Аалчылар аваангыр-сонургайындан, бедик белеткелдиинден бистиң спортчуларывыска бөмбүктү барык «тудуспаан». Ша-даа четиэнде «Динамонуң» хаалгазынче бир сан кирген. Оон соонда база бирээ...

Бо удаада Красноярскиниң «Рассвет» командазы тиилелгени чиңги-биле чаалап алган. Сан 4:0.

Бо маргылдаадан кандыг түңнел үндүрүп болурул? «Динамо» командазының составында болгаш өске-даа командаларда футболга сонуургалдыг, ойнап болгу дег кижилер хөй. Эрткен субботада болуп эрткен ужуражылгага бедик техниктиг белеткел талазы-биле бистиң спортчуларывыс удурланыкчызындан дорайтаваан, а тактиктиг белеткели четпес болган.

РСФСР-ниң кубогу дээш болган бо маргылдаанын хөй [illegible] Оларның аразынга футболче ынакшылдыг [illegible] тургузарынга [illegible]. Бистиң командавыстың аңаа [illegible] тургузар [illegible] үндүрер үе келген дээрзин бадыткап турар.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: ужуражылга үезинде.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Уругларга аннар оолдарының дугайында». Ленинградтың дытылга...
11.25—Н. Г. Чернышевский — «Чүнү кылыр?». Телешии.
14.05—17.15—Чапсар.
17.15—«Объектив».
17.45—«Аннар өөредикчизи». Уругларга уран-чечен фильм.
19.00—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери».
19.30—Медицина.
КЫЗЫЛДАН
19.45—Телемедээлер.
19.55—«... дугайында херекти көрүп турар». Документалдыг фильм.
20.05—«Хоойлу болгаш хуулгазы». Дамчыдылга.
20.25—Телемедээлер.
МОСКВАДАН
20.40—«Ырак болгаш чоок ыры».
21.25—«Оожум американнар». Документалдыг фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.40 — «Композиторлар, силерни алдаржыдып тур мен». Оттемперде концерт студиязынге [illegible]. Трансляция — медээлер.
ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН
18.00—«Тим деп кайгамчыктыг өлүрек оглу». Уругларга фильм-шии.
18.30—Документалдыг фильмнер программазы: Агаар ишчилери», «Амыдыралга туруш», «Мээн бригадам».
19.30—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
19.45—«Канчаар болганыл?», «Кым буруулуул?». Мультфильмнер.
20.10—22.40—«Колдоле ажыл-херектер болгаш айтырыглар»

Агаар

Бөгүн республиканың иштинге чамдык черлерге бичи чаъстаар. Соңгу-барыын чүк [illegible] 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26, чамдык районнарга 15—20 градус чылыг.

Кызылга булуттаар, бораннаар. Хат кошкак. Агаар дүне 13—15, хүндүс, 22—24 градус чылыг болур.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Золотые пуговицы призрака» 9.40, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Кортик» 10.10, 12.00, 13.50 «Хуу-салымның белээ» 15.40, 17.20, 19.00, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чалыы Робин Гуд» 15.00, «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ох, бо хайлыг Настины» 15.00, «Мээн шатнем боор корунер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Аккыж суг — ак өлүм» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Консультация

КҮШ-АЖЫЛ ИНВАЛИДТЕРИНГЕ ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-ажылдың инвалидтеринче доктаамал сагыш салып турар. Оларга пенсиядан аңгыда өске-даа янзы-бүрү чиигелделерни тыпсып турар. Ылаңгыя күш-ажылга болгаш ажыл-агыйга кирииштирер талазы-биле, мергежилге өөредири, транспортка чорууру, шимчеп чорууp херекселдер-биле хандырары дээш өске-даа чиигелделер көрдүнген.

КҮШ-АЖЫЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Инвалид болган ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылга таарыштыг тургузарда, оларның ажылдап турган чериниң администрациязы сагыш салып, эмчи-күш-ажыл эксперт комиссияларының (ВТЭК) түңнелин ёзугаар чогумчалыг ажыл бээр ужурлуг. Инвалид болганнарга оларның ажылдап турган черинге таарыжыр ажыл чок болза, ол черниң администрациязы оларны өске черге ажылдадып киирер талазы-биле дуза көргүзер. Бо дугайында күш-ажыл дугайында хоойлужудулгаларда айтып турар.

Калыының талазы-биле чиик ажылга ажылдаар ужурга таварышканнарга администрация оларның чөпшээрели-биле түр азы доктаамал ындыг ажылды бээр ужурлуг. Инвалид кижи калыының байдалы-биле долу ажыл хүнүн ажылдап шыдавас болза, ааа долу эвес ажыл хүнүн азы долу эвес ажыл неделязын доктаадыр.

«Назылап кырааш, пенсияже үнген пенсионерлерниң болгаш инвалидтерниң күш-ажылын улуг ажыл-агыйынга ажыглаарын улам экижидер хемчеглер болгаш оон-биле холбаштыр немелде чиигелделер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың сентябрь 14-те үндүрген доктаалын ёзугаар бүдүрүлгелерде, цехтерде, участоктарда ажылдап турар инвалидтерге моон [illegible] чиигелделерни доктааткан:

бирги болгаш ийиги бөлүктүң инвалидтери неделяда 36 шак ажылдаар болгаш чылда шөлээзиниң хуусаазы — 24 ажыл хүнү, оларның күзели-биле чылда ийи ай чалыг төлевир чок шөлээни база бээр:

үшкү бөлүктүң инвалидтеринге болгаш бажыңында ажылдап турар бирги, ийиги бөлүктүң инвалидтеринге чылда шөлээниң хуусаазы — 18 ажыл хүнү.

Ажылдап турар инвалидтерге продукция кылып үндүрериниң нормазын профэвилеледерниң местикомнары-биле дугуржулга ёзугаар бирги болгаш ийиги бөлүктүң инвалидтеринге — 20 хууга, үшкү бөлүктүңге — 10 хууга чиигелдири көрдүнген. Карак четпес дээш инвалидтээш, ажылдап турар кижилерге хүнде ажыл шагын алды шакка болгаш чылда шөлээзин 24 ажыл хүнүнге доктааткан. Инвалидтерни ажыл шагындан артыр, дыштаныр хүннерде болгаш дүнеки үеде ажылдадыр ужур таварышканда, чүгле оларның чөпшээрели-биле, ындыг байдалдыг ажылдарын эмнелге черлери чөпшээрээнде киирип болур.

Инвалидтеп турган ажылындан үнгеш, оон катап өске ажылга кирген инвалидтерниң оларның үзүктелдир ажылдап чорааны, чеже-даа үе эрткен болза, долузу-биле хевээр арттырар. Ындыг чиигелделни күш-ажыл чуруму үзүктелбейн турган, күш-ажыл дентериде дештелгелдиг инвалидтерге көргүспес. Мону онзалап айыткан ужуру чүл дээрге, бир эвес инвалид кижи ажылдап тургаш аарый бергенде, ааа күш-ажыл кылыр аргазын түр үеде ышкынганы дээш социал камгалалының органнарындан дузалыг бөлүк дээш доктааткан.

ТРАНСПОРТКА ЧОРУУРДА ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Карак шоозу баксыраан дээш бирги болгаш ийиги бөлүктүң инвалидтери, ийи буду азы холу, азы бир холу болгаш бир буду чок база ийи мөчүзү туралаан бүгү инвалидтер хоорай иштинге пассажирлер сөөртүр бүгү транспортка (таксидеп өске) халас чоруур эргелиг. Ындыг эргени бадыткаар документ — улус депутаттарының тус-тус Советтериниң [illegible], а карак шоозу дээш бирги, ийиги бөлүктүң инвалидтеринге — көөру багайларның Бүгү-россия ниитилелиниң кежигүн биледи болур. Ажылдаваан турар күш-ажылдың инвалидтеринге (интернат-бажыңнарда болгаш күрүнениң долу хандырылгазында турарларга база) чылдын-на октябрь 1-ден май 31-ге чедир демир-орук, хоорайлар, районнар аразында чорут турар автобустар, хем суднозу болгаш самолёттар-биле чорууp билеттерни 50 хуу чиигелдиг садар.

Бүрүне пенсиязы азы пособиези (дузаламчызы) ап турар чажындан инвалидтерге транспортка чорууpза сезоннуг чиигелдени, ажылдап турар-турбазындан хамаарылга чокка көргүзер. Шуут көрбес инвалидтерге хоорай чоогунуң болгаш район иштинде чоруп турар автобустарга бүдүн чыл дургузунда халас чорууp эргени тывыскан.

ПРОТЕЗ КЫЛДЫРАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Протез, азы ышкынзырган мөчүзүн орну кылдыр чүве кылдыртырын херегээр күш-ажылдың инвалидтеринге ындыг кылыгларны (хол, буттуң протезтери, оон херекселдери) халас бээр болгаш септээр. Бирги, ийиги бөлүктүң инвалидтери бут протезиниң кырынга кедер иликтерин 50 хуу чиигелдиг алыр. Ол-ла бөлүктүң инвалидтеринге даш, алдыы, үстүү бүүделиг диштер болгаш арын протезтерин халас кылып бээр.

ШИМЧЕП ЧОРУУР ХЕРЕКСЕЛДЕР-БИЛЕ ХАНДЫРАРЫ

Күш-ажылдың инвалидтеринге болгаш чажындан инвалид болганнарга автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң шиитпири ёзугаар мотоколясканы халас ийикпе азы оон өртээн 80 хуу чедир чиигелдиг берип болур. Ындыг тергени чүгле эмчи-күш-ажыл экспертизаның республика комиссиязының (ВТЭК) инвалид кижи ол херекселди боду башкарып шыдаар деп түңнел үндүргенде бээр. Мотоколясканы беш чыл хуусаалыг бээр. Ол хуусаа эрте бээрге, чаа терге-биле солуп бээр. Ону социал хандырылга органнарының акша-хөреңгизи-биле беш чыл дургузунда чаңгыс катап септедип ап болур.

Мото-вело болгаш кресло-колясканы инвалидтиң алыышы чүгулазын тодаралып, ВТЭК-ка баарының, ындыг тергелерни башкарарының куруунга өөренириниң, ону алыр дээш баарда, кээрде орук хөлезиниң социал хандырылга органнары төлеп бээр. Мотоколясканы [illegible] терни ол тергелерни тургузар черниң [illegible] дештаан.

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредири-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Үлетпүр болгаш чуртталга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Автомобильдерниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгези.

Сес класс доосканнар хүндүскү салбырга 3 чыл 6 ай өөренир, ортумак школа доосканнар—2 чыл 6 ай өөренир. Топография салбырынга ортумак школа доосканнар 2 чыл 10 ай өөренир.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында экзаменнерни дужаар: сес класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс доосканнар кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдириишкинниң боду эккээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Аңаа кожар чүүлдер болза: билииниң дугайында документ (боду-биле), № 286 хевирлиг эмчи шинзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөренип ап турар кижилер чаңгыс аай хевирлиг шынзылга бижиин, күш-ажыл дентеринден ушта бижидилгени (ону [illegible] бүдүрүлгелер удуртулгазы бадыткаар) турар болгаш бо негелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарыр), паспортун азы төрүттүнгениниң дугайында херечилелин, шериг билеттин азы келдирзиишкин [illegible] училищеге келгеш дужаар.

Билдириишкиннерни киирериниң хуусаалары:

Хүндүскү өөредилгеге: июнь 1-ден июль 31-ге чедир, ортумак школа доосканнарның бөлүүнге июль 1-ден август 14-ке чедир.

Бот-өөредилгеге: май 3-тен август 10-га чедир. Кирериниң экзаменнери август 1-ден 21-ге чедир чорудар.

Кирериниң экзаменнерин дужаавайн хүлээп алыр кижилер: сес чыл школазын мактал бижик-биле, а он чыл школазын алдын азы мөңгүн медальдар-биле доосканнар, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни [illegible] биле доосканнар азы ортумак школаны доозуп тура, «Чамдык эртемнерни өөренирге чедиишкиннери дээш» деп мактал бижик-биле шаңнаткан [illegible] ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң, ССРЭ-ниң айыыл чок чорук болгаш иштики херектер органнарының шериглернинн офицерлерин, прапорщиктери, мичманнары (шериг албанындан кускаалыяа [illegible] байдалы, хар-назыны, штат кызырылганы дээш халашкан кижилер), халашкан соонда ийи чыл четпээнде.

Кирериниң экзаменнеринге эки дептер алгаш, конкурс чок кирерлер болур:

а) бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларның чорудкан кижилери.

б) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, өөренири-биле шилип алган мергежилин ёзугаар ажылдап турар кижилер, шериг албанындан халашканнар (халашкан соонда ийи чыл эртпээнде), өскүс азырадыр кижилерни чок уруглар (школа-интернатты доосканнарны [illegible]).

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, водээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17531. Чагыг № 2152.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).
ВС—01113

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (10770) | 1978 чылдың июль 26, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» — «ПРОГРЕСС-2»: программа ёзугаар ужудуушкун

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Орбитада «Салют-6» — «Союз-29»—«Прогресс-2» эртем-шинчилел комплекизиниң бортунга Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң ажылы ургуулчүлеп турар.

Экипаж эрткен хүннерде технологтуг ийи шенелдени кылган. «Сплав» деп тургузугга чартык эрттиринчи чаа материалды алган, а ол ышкаш үш металлдың: алюминийниң, оловонуң болгаш молибдениниң каттышкыышкынын алган. Бедик температуралыг ээмдиригден арсенид галлийниң монокристалын алырының шенелдезин «Кристалл» дээр тургузугга шенээн.

Космонавтылар июль 23-те Черниң ырым болгаш Делегей океаның чурукка тырттырган. Бо шинчилелерни делгандыр турар бойдусту шинчилээр сорулгабиле кылган. Чурук тырттырыышкынын Крым, Кавказ, Мурнуу Урал, Каспий чөөгүнуң оргулаажының, Казахстанның, Ортаа Азия республикаларының кырынга боттандырган.

Орбитада комплекстиң экипажы июль 24-те дыштанган. Космонавтылар станцияның борт системаларының болгаш ийи корабльдиң борттарынга хынналданы кылып турар. Күш-дамыр мергежилделерин янзы-бүрү херекселдерниң дузазы-биле чорудуп турар.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкының байдалы эки.

«Салют-6» — «Союз-29»—«Прогресс-2» комплекстиң ужудуушкуну уламчылап турар.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын таныжып, аңаа улам сорук кирген, бо хүннерде шиитиниң малынга четчир чемни белеткеп алырын калбаа-биле эгелээн. Ниитизи-биле совхозта мал чемин белеткелинде 150 ажыг кижи ажылдап турар. Совхозтуң девискээринде бо чылын сигенниң үнүжү эрткен чылдардан багай. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы, партком сиген бар черлерни бүгү-ле аргаларын хереглеп тургаш, мал чемин белеткээрин шиитпирлеп, бүгү-ле ажылчын коллективтерге, тус-тус кижилерге план-онаалдаларны бергилээн, сиген кезилдезиниң үезинде чорудар масса-политиктиг ажылдарның планын кылып, чоннга таныштырган.

Бии-Хем районнуң девискээринден сиген кезип белеткээри-биле 42 кижи составтыг бир механизастаан бригаданы чорудкан.

Ам совхозтуң Аянгаты, Бичи-Тей салбырларының девискээринде арга-арыг иштинде, бүга-сумун унарында, хову-шөлдерде улуг, бичии кижилер сиген кезип, будук-бүрү белеткеп, орайга чедир ажылдап турар. Эң ылангыя бо ажыл совхозтуң Бичи-Тей салбырында хайныышкынныг.

— Ниитизи-биле совхоз 2800 тонна сигенни кезип белеткээр планныг. Оон хөй кезиин бистиң Бичи-Тей салбырывыс ажыл-ишчилери кезип белеткээр. Бо хүннерде салбырда механизастаан ийи звенодан аңгыда, хол-биле кезер 3, будук-бүрү белеткээр 2 бригадада шупту 87 кижи ажылдап турар. Чоокку хүннерге чедир олар 65 тонна сигенни, 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн — деп, салбырда тракторхову бригадазынын бригадири Валерий Даржаевич Саая чугаалады.

Совхозтуң мурнакчы трактористери Моңгуш Кызыл-оол биле Куулар Дадар-оол удурткан механизастаан звенолар баштайгы хүннерден эгелеп көк-сула кестирилгезинче кирген. Оларда техника болгаш кижи күжү четчир. Бо ийи звено аразында социалистиг чарыштыг. Кайызы-даа бо чылын 350 тонна чаңгыс чылдыг болгаш чайгаар үнген сигенни кезип белеткээр планныг. Олар ам суур чоогунда көк суланы кескеш, фермаже удур сөөртүп чедирип турар.

Олардан ырак эвесте, Хемчик хемниң унунда, кара суглар кыдыында улуг, бичии кижилер хоглуг ажылдап турар. Ол — совхозтуң чыл бүрүде хөй сиген кезип белеткээр, Ооржак Дондупка удурткан бригадазының кежигүннери-дир. Оон бригадазында 40 ажыг кижи бар. Олардан чеди кижи хол-биле сигенни кезип, а өскелери будук-бүрү белеткеп, сигенни хепээннеп, сарааттап турар.

— Хемчик хемниң кыдыындан, кара суглар унундан, талдар аразындан сигенни кезип тур бис. Бо ажылга Моңгуш Дук-түт-Ары, Ооржак Меңгүн-оол олар кыдымак, а будук-бүрүге Лариса Ооржак, Ооржак Хандываа, Моңгуш Алдын-кыс эки ажылдап турар. Чоокку хүннерге чедир 24 тонна будук-бүрүну. 8 тонна сигенни кезип белеткедивис — деп, бригадир Дондуп Ооржак чугаалай-дыр.

Даг-Ужунда буга-сумуунар унарында үнген сигенни Куулар Черлигеш үш оглу-биле кезип турар. Адашкылар 20 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеш, ам 7 тоннаны белеткээн. Олардан ырак эвесте Сүг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи будук-бүрү белеткээн, ажыл демниг.

Сигенчилерниң Даг-Ужунда төп бригадазының поварлары оларга амданныг аъш-чемни кылып берип турар. Ында лозуң, плакаттар бар. Ортз сигенчилер дүштеки чемни чемнеп ора, районнуң Культура бажыңының «Хаа» аттыг агитбригадазы чедип келди. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи О. Б. Моңгуш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнелдериниң дугайында лекцияны номчаан, артистер солун концертти көргүскен.

Шекпээржилер мал чеми белеткелиниң темпизин хүн бүрү бедидип турар.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

Ак-Довурактан медээлер

СЕПТЕКЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадында септелге-механика цегиниң коллективи мурнакчылар-ның одуруунда чоруп турар. Оңгу беш чылдың үшкү чылының эгезинде-ле олар бедик темп-биле ажылдап эгелээн. 1978 чылдың планын доозур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштың калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга мурнакчы коллектив сорук кирип, чылдың планын хуусаа бетинде күүседир хүлээлгени алган ажылдап турар.

Оларның сөвү ажыл-херек-биле бадыткаттынган. Септелге-механика цегиниң коллективи планныг онаалдаларын ай санында ажыр күүседип келген. Июльда 43 муң ажыг рубльдиң чалгынарын кылган, планны 103 хуу күүсеткеннер. Шалгыя Н. Климовичиниң удурткан № 2 ээлчег шалыпчы ажылдап турар.

Септекчилер оңгу беш чылдың үшкү чылының планын доозур болгаш ажыр күүседиринге быжыг бүзүредиг.

ЧАА МИКРОРАЙОН ТУДУУНДА

Аныяк хоорай Ак-Довурактың өзүп, чаагайжып турарын кижи магадавас аргажок. Ында чурттаар болгаш үлетпүр тудугларын хүн бүрү калбарып турар. Хоорайның «Даг-дүгү» стадионунуң чаны чоокка чедир-ле ээн турган. Ам ында чаагайжыды туттунган чурттаар бажыңнарлыг бүдүн кудумчулар турупкан. Хоорайның ол чаа микрорайонунда бажыңнарын немей тудары амдаа уламчылавышаан.

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының септелге-тудуг эргелелинден хоочун тудугжу Маска-оол Озукович Хертектиң удурткан бызаачы-бетончулар бригадазы Ак-Довурактың тудугларынга үр чылдар хургузунда ажылдап келген. Ук бригада ам бо хүннерде ол чаа микрорайонда чаңгыс-чаңгыс аал ииши чурттаар үш бажыңнарның нити тудуг ажылын дооскаш, оларның даштыы манза-биле шыва берген. Мурнакчы бригада ол объектилерни хуусаазында ажыглалга дужаарынга бүзүредиг.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Ак-Довурактың амыдырал чаңдырылга коллективи бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Планда көргүнгениң ёзугаар 79 муң рубльдың ачы-дузазын көргүзер тургаш, херек кырында күүсеткени 80 муң рубль болган.

Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге Шоя Тавакайның, Татьяна Сергееваның бригадалары төлептиг улуг-ахуйун киирип келген. Мурнакчы бригадалар планын тус-тузунда 117,4 болгаш 121,8 хуу күүсеткилээн.

М. ООРЖАК.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң июль 24-те болган эрткен хуралынга 1978 чылдың бирги чартыынга РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының күүседиишкиниң болгаш РСФСР-ниң күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин чугаалашкан.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, 1978 чылдың бирги чартыында чыл планын база оңгу беш чылдың даалгаларын күүседиринге, улус ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларын хөгжүдеринге, чоннуң чаагай чоруун бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери республиканың бүдүрүлге коллективтериниң күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган.

1978 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң девискээринде үлетпүр бүдүрүлгези эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 4,9 хуу өскен. Бо көргүзүгнү 1978 чылда план ёзугаар 4,5 хуу өстүрер ужурлуг турган. Продукция сайгарар планны РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары болгаш ведомстволары, Москваның болгаш Ленинградтың, бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүрү күүсеткен. Чүгле Мурманск, Псков, Ульяновск, Тюмень, Чита болгаш Магадан областарның үлетпүрү планны күүсетпээн.

РСФСР-ниң девискээринде үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бирги чартык чылда 4 хуу өскен, а чыл планында көргени—3,8 хуу.

Кадыг ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни чангыс чок боттандырып турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга чүък автомобильдери, тракторлар, тараа ажаар комбайннар белеткээриниң чартык чыл планын күүсеткен.

1978 чылга хүлээп алган социал программаны чедиишкинниг боттандырып турар. Чоннуң боттуг орулгазы өскен. Күрүнениң капитал салыышкыннарының күжени-биле ниити шөлү 14 миллион дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирген, ниити билигниң чаа-чаа школаларын, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, поликлиникаларны, профессионал-техниктиг училищелерни туткан.

1978 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң күрүне бюджединиң орулга талазы-биле 102,4 хуу, чарыгдал талазы-биле 98 хуу күүсеткен, бүгү автономнуг республикаларның күрүне бюджеттери, крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының бюджеттери орулга талазы-биле күүсеткен.

Ынчалза-даа РСФСР-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар продуктуларның чамдык хевирлерин бүдүрер, бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирер, арыг орулга болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле планныг даалгаларны күүседирин хандырбаанын хуралга демдеглээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) болгаш июль (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле айтыышкыннарын удуртулга болдурган, боттарының чагырылгаларында турар бүдүрүлгелерниң, тудугларның болгаш организацияларның 1978 чылдың бирги чартыында ажыл-агый чорудулгазының түңнелдерин мыя анализтеп көөрүн, 1978 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын болгаш оңгу беш чылдың даалгаларын доозур болгаш ажыр күүседирин хандырар дээш бар четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ажыдан кылырын болгаш боттандырарын РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчуларынга автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москваның, Ленинградтың хоорküүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели даасқан.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ажаап алыышкын техниканың септээрин дооларының хемчеглерин ажыдаар, колхозтарның, совхозтарның, белеткел, продуктулар ажылдап кылыр, транспорт бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазаларын ажаап алыышкынга, тараа болгаш кадыг ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын белеткээр болгаш массалыы-биле сөөртүп эгелээринге белеткээрин, өстүрген дүжүттү чидирер чорукту болдурбазын болгаш мал кыштагладыышкынынга чогуур үезинде белеткенирин автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, РСФСР-ниң Кадыг ажыл-агый министерствозунга, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозунга, РСФСР-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунга, Бүгү-российжиниң «Россельхозтехника» каттыжыышкынынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели даасқан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. И. Воротников хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

УЛАМ КАЛБАА-БИЛЕ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында бо хүннерге чедир 183 тонна будук-бүрү, 19 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген. 245 тонна сигенни кезип, сарааттаан.

Сөөлгү үениң чаъстааштыннары мал чеми белеткеп турарларның ажылынга ойзээн шаптыктап турза-даа. «Барлык» совхозтуң сигенчилериниң Хомушку Байырга удурткан механизастаттынган звенозу шалыпкын ажылдаан, бо хүннерге чедир 80 ажыг тонна сигенни кезип белеткээн.

«Хемчик» совхозтуң сигенчилериниң төп бригадазының (бригадири Ч. Кара-Сал) кежигүннери бо чылын 480 тонна мал чеми белеткээр планныг. Амга чедир олар чүгле 32 тоннаны белеткээн. Ажылдың темпизи чогуур негелдеге чедир ам-даа шалкынчываан.

Ол-ла совхозтуң Саая Кошоолга удурткан механизастаттынган звенозу бо үеге чедир 25 тонна хире сигенни белеткээн. Олар план ёзугаар ам-даа 375 тонна мал чемин белеткээр ужурлуг.

Мал чеми белеткээр ажылдың темпизи районда хөлчок кудук деңнелде болуп артпышаан. Ынчангаш суурларның бүгү ниитизиниң чонун, файда-тываның бүдүрүлге, албан организация коллективтери бо чүгүла ажылче улам калбаа-биле хаара тудары партия, совет, профэвилел, комсомол органнарындан негеттинип турар.

О. МОНГУШ.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

БАДЫТКАЛЫ БОЛУР

Ленин аттыг совхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазы сөөлгү чылдарда Эрзин районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап келген. Бо чылдың бирги чартыында ферманың коллективи сүт бүдүрерин көвүдедип, план ёзугаар күрүнеге 41,6 тонна сүт садар тургаш, 58,1 тоннаны саткан. Бо чедиишкиннерниң канчап чедип алдынганының дугайын ферма эргелекчизи Д. Дулгу мынчаар чугаалаар:

— Оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин доозур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазынга дарый кыдыр Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары, бызаа ажаакчылары мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар дээш бар аргаларны ажыглап, эң кызымаккай ажылдаарын хүлээнгеннер. Оларның шиитпири анаа-ла чугаа болун артпайн, ажыл-херек кырында боттанып турар. Чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын 16,5 тонна ажыр күүсеткеш, фермалар чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алганывыс оон база бир херечизи болур.

Чедиишкиннерниң үндезини оон аңгыда коллективтиң бир демниг ажылында, кижи бүрүзүнүң хүлээнген ажылынга харыысалгазында, күш-ажылды эки организастаанында деп билир мен.

Ферманың чайгы турлаа арыг ишти, сүглүг, шыктыг черде турар. Ынчангаш бо үе каан-халыын-даа болза, мал оъттаарынга четчир сиген үнген, сүт саалдазы мурнукузундан улам экижээн. Маңаа инек кадарчылары Далай Маа-Хөө, Тере Бады оларның киирип келген улуг-хуулун коллектив бедик-биле үнелеп турар. Инектерни чаңгыс черже-ле сүрүп турбайн, чаа, оъттуг черлер дилеп кадарарын олар оралдажып турарлар.

Сайыр-Аксы фермага эрткен чылын 100 инекке онаалтыр чүгле 71 бызаа камгалап алдынган. Малдың баш санының өзүлдезинге бо көргүзүг дыка зар салдарлыг болганы чугаажок. Ынчангаш чаш бызааларны хорамча чок камгалап алырынче бо чылын совхозтуң-даа, ферманың-даа удурткулазы чугула кичээнгейни салып, чамдык практиктиг хемчеглерни-даа ап чорудкан. Түңнелдер өөрүнчүг: хүлээлгеде көргүнгениң ёзугаар 80 бызааның орнунга бо үеге чедир 100 инекке онаалтыр 86 бызаа мендили алдынган. Чыл төнчүзүнге чедир оларны 90 чедириптерниң аргазы бар.

— Бистиң эң-не аныяавыс, бызаа ажаакчызы Анфиса Күнүүжапның кылып келген ажылының түңнели ол.

Ферманың саанчыларының ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Оон түңнелдерин айын, үндурган, тиилекчилерни шаңнап, мактап, оларның көргүзүглерин кызыл-тугунга бижээш, азып турары чаңчыл апарган. Бирги чартык чылдың чарыжынга хоочун саанчы, республиканың мурнакчы малчыннарының хуралының киржикчизи Балиймаа Дамбижиевна Сундуй улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол болунга быжыглаан 13 инээниң бирээзинден-не чылда 1500 кг сүт саар планын чартык чылда 930 кг кылдыр күүсеткен. Чыл бүрүде доктаамал эки көргүзүглерлиг ажылдап келгени дээш чоокта чаа ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар путёвка-биле шаңнаткан Елена Сандижап бир инекке онаалтыр 850 кг сүттү саггаш, чарышка ийиги черни ээлээн. Бир дугаар төрээн аныяк инектер саап турар Ольга Тарначы оларның бирээзинден-не 690 кг сүттү саап алган. Ол дээрге аныяк саанчының ...... күш-ажылының түңнелинде чедип алдынган көргүзүг дээрзин эштери чугаалап турар.

Мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче сорук кирип турар оки түңнелдер-биле чергелештир ажыл-иште чамдык четпестер база бар. Эрзин районнуң дөрт совхозунуң кайы-даа фермазында электриниг саалдаже мынчага чедир кирбээн, кижилерниң хол-биле кылыр ажылын механизастаавааан. Ынчангаш инектерниң саалда, чемгерилгезин-даа, ... ангылдагазын-даа хол-биле кылбышаан хевээр. Оон уламындан сүт бүдүрериниң бөгүнези улуг, сагган сүттүң продуктузу, шынары чогуур негелделерге дүүшпес. А Сайыр-Аксы ферманың коллективи сагган сүдүн күрүнеге чүгле ийиги класстыг кылдыр дужаап турар. Сүттүң шынарын тодарадыр тускай лаборант чок. Бо чорук сагган сүттүң шынары дээш саанчыларның харыысалгазын бээр хамааннок, чарышка оларның моралдыг-даа, материалдыг-даа сонуургалын болгаш идептейин кызыывайн болур.

Оон-биле чергелештир уксаажыдылга болгаш бода малдар тарып бөдээдир ажылдар совхозтарда кудуу деңнелде болуп артпышаан. Ленин аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазында чаңгыс аай уксаалыг инектер дыка эвээш: симменталь, калмык, тыва, хайнак — шупту холуштур турар.

— Инекти тарып бөдээдир ажылды моон мурнунда чылдарда шуут чорутпайн турган. Чүгле .... ажыгтаан .... — деп, ферма эргелекчизи Д. Дулгу чугаалады. — Бо чылдың январьдан эгелеп тускай специалисти тургузупкан. .... ажылын чорудуп эгелээн бис.

«Мал ажылының улам ынай өзүп турар интенсификациязының үезинде, ону үлетпүр үндезининче шилчиткен үеде, селекцияның болгаш уксаажыдылганың ролю улгадыр. Малмаганның чаа хевирлерин тургузар, бар турар угланыышкыннарны болгаш гибриттерни сайзыраңгайжыдар талазы-биле уксаажыдылга ажыл-агыйларының четкизин калбартыр...» деп, СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Ынчангаш мал ажылының мурнунда салдынган кол сорулгаларның бирээзи бо. Уксаажыдылга ажылын моон соңгаар шупту ажыл-агыйларга чогуур негелдеге дүүштүр организастап тургузары соңгаарладып болбас айтырыг болуп турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринде кадыг ажыл-агыйны, оон иштинде мал ажылын комплекстиг механизастаарынга, ону үлетпүр үндезининче киирерингехамаарыштыр улуг сорулгалар салдынган болгай. А малажылының үндезин чаартылгазының негеп турар бир чугула участок — сүт-бараан фермалары, оларны бүгү талазы-биле механизастаары болгаш электрижидери. Бо ажылдарны идепкейлиг, шалыпкыны-биле .... чоннары СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң салган сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырып киришкеннериниң тодаргай бадыткалы болур ужурлуг.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчылар О. Тарначы, Б. Сундуй, Е. Сандижап (солагай талазындан).

Авторнуң фотозу.

КУБАНЬНЫҢ ТАРААЗЫ

КРАСНОДАР. Кубаньның тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырынга ийиги миллион тонна тарааны уарын бурунгу хүн дооскан. Күзүн чажып тарыыр кызыл-тастың күштүг болгаш үнелиг сорттарын күрүнеге бүдүн чартык миллион тонна ажыгны саткан.

Усть-Лабинск, Кореновск, Ленинград, Динск, Приморско-Ахтарск болгаш өске-даа районнарның тараажылары тараа бүдүрер талазы-биле оң бирги беш чылга планнаттынган деңнелде чеде берген. Ам ол черлерде тарыганның гектар санындан-на 40 ажыг центнер тарааны бастырып ап турар. Чер ажылының бедик культуразының, техниканы, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чеп ажыглап турарының, эртемниң болгаш практиканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередип турарының, хөөэ ажыл-ишчилерниң массалыг чарыжының күжени-биле ол улуг чедиишкин чедип алдынган.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге ажыл-херээ-биле харыылавышаан, Кубаньның тараажылары алган бедик хүлээлгелерин күүседир, мурнунда тевилеттингениндең дыка хөй — 4 миллион 350 муң тонна тарааны бо чылын күрүнеге-садар-дээр бүгү күженишкиннерни салып турар.

(СЭТА).

ДУЗАЛАЖЫР, ДЕТКИИР

«Кедээниң чурттаалга болгаш культура амыдырал байдалдарын үндезинни-биле эскиридериниң угланыышкынын партия бымыы-биле уламчылап турар»,— деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Кедээниң ажыл ишчилериниң чурттаалга болгаш культура амыдыралының тудуглары-биле хандырар талазы-биле ажыл партияның аграр политиказының [illegible] СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумундан бээр кол кичээнгейниң төвүнге туруп келген.

Республиканың ажыл-агыйларында хөй санныг объектилерниң тудуун «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны болгаш «Тыва кедээ тудуг» трест чорудуп турар. Чыл келген тудуг-ла [illegible] чурттакчы бажыңнары кедээ черлерде немежип турары өөрүнчүг. «Тыва кедээ тудуг» трест бирги чартык чылда планныг онаалдаларын [illegible] күүсеткен.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны бирги чартык чылда тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын хуусаа бетинде 103,2 хуу күүседип, пландан ажыр 120 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Керээлиг ажылдар талазы-биле планын 103,2 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынганы ышкаш, кедээ тудугда байдал ам-даа кошкак болуп артпышаан. [illegible] кедээ тудугнуң бүдүрүлгези [illegible]

[illegible] «Кызыл тук» совхозта МТМ-ниң, «Коммунизмче оруук» совхозта 200 [illegible] клубтуң тудуу [illegible] МТМ тудуун [illegible] 60 муң рубльдиң ажылдары [illegible] тургуст турган.

Районда кедээ тудугнуң байдалы [illegible]

Өвүрнүң кедээ тудугларында

[illegible] баазазы кошкак, тудугларының шынары куду, оон хуусаазы узак, чогуур өйүнде ажыглалга кирбейн турар.

Өвүр — республиканың төвүнден эң ырак, кыштаглар районнарының бирээзи. Оон ажылчыларын онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы ишкинде хаара туттунган ажылдап турар. Ынчалза-даа [illegible] тудуг талазы-биле [illegible] четпестер эвес эвес.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Анда «Районда тудуг объектилерин ажыглалга киирип турарында четпестерниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Онгу беш чылдың бирги чартыкында ажыглалга кирер ужурлуг объектилерниң тудуун [illegible] тилерниң чүгле 3-ин ажыглалда киирген. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының 6 дугаарлыг механколоннаазы (начальниги М. А. Болун-оол) «Торгалыг» совхозта 300—500 баш хой кирер чүгле 2 кажааны, «Кызыл тук» совхозка 300 хой кирер бир кажааны болгаш 2 аал чурттаар бажыңны ажыл-агыйжы [illegible]

«Коммунизмче оруук» совхозта чаңгыс-даа объект ажыглалда кииртинмээн, 6 дугаарлыг механколонна чаа тургустунган «Ак-Чыраа» совхозта [illegible] «Тыва сентелге тудуг» трестиниң тудуг-сентелге участогу (начальниги А. Ч. Оолун) Хандагайты суурда 2—2 аал чурттаар бажыңнарның тудуун тудуг материалдары чедишпезинге чылдагааннап [illegible] ни таварырга эвес.

Тудугда ындыг байдалдың тургустунуп келгениниң чылдагааны чүдел? Оларның бирээзи — тудуг материалдары-биле район организацияларын четпес хандырып турары. Оон уламындан объектиниң тудуун доозбаан, ырын дугаар шифер чогундан ол тудуг дужааттынмайн туруп бээр чоруктар Өвүр районнуң тудуг объектилеринде эвээш эвес.

Районнуң тудугларында ажылдың шынары куду. Анаа [illegible] турар брустар, [illegible] арга чок ындыг тудуг материалдарын механколоннаның [illegible]

Тудугнуң шынарының кудузунуң база бир чылдагаа[illegible] дуг материалдары-биле удуртел чок хандырган болза бо коллектив ам-даа 2 аал чурттаар бажыңнаны ажыглалга киирген турар ийик.

Үстүнде ады үнген 2 коллективтиң [illegible] Оларга: В. Түвет-оол, В. Давыы-оол, И. Сундуй, М. Болат-оол, М. Эзир-оол (механизаторлар): М. Кызыл-оол, В. Ойдуп, Ы. Кызыл-оол, М. Даржаа (сентелге тудуг участогундан) болгаш оон-даа өскелери хамааржып турар. Оларның үлегерин ажыглап, тудугчулар ортузунга чарышты делгеттиг организастаарын чедип алыры чугула.

Районнуң удуртукчулары тудуг ажылдын [illegible] биле хемчеглерни ап турзалаа, анаа хамаарылгалыг чамдык республиканың организациялары четпес ажылдарын дээрзин айтыры чугула. «Тыва сентелге тудуг» трест-даа, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны-даа [illegible] тудуг материалдары-биле хандырылганы бүүктеладирген. Оон уржуундан эвээш эвес объектилер ажыглалга ам-даа четтир кирбээн. Мөңгүн-Тайга районнуң тудугларын база-ла бо районнуң механколоннаазы болгаш сентелге-тудуг участогу харыылап турар.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга киржилге-биле чалаткан «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының кол инженери М. Ш. Ширип, «Тыва сентелге тудуг» трестиниң [illegible] М. П. Емельянцев олар тудуп турары объектилерни эргип, үстүнде айыттынган четпестерни чайладыры-биле тускай хемчеглерни районнуң удуртукчулары-биле кады ажылдап ынаган болгаш районда тудуг ажылын улам шапкынчыдарынга мооң соңгаар улуг дузаны чедирерин бюрога саналынга чугаалааннар.

Ырак-узак Өвүрнүң, Мөңгүн-Тайганың тудугларынга ам ындыг бергедээшкиннер турбас дээрзинге бүзүрээр ужурлуг бис.

М. КАЛЧАН.
«Шынның» тускай корр.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ВИКТОР ПАВЛОВИЧ БОНДАРЕНКО — Хову-Аксы автотранспорт бүдүрүлгезиниң мурнакчы чолаачызы.

Ол Тыва автотранспорт эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң Кызыл хоорайга чоокта чаа боол эрткен хуралынга киришкен.

ВЕНИАМИН МИХАЙЛОВИЧ НОВИКОВ — 1960 чылдан бээр Кызыл хоорайның № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинге чолаачылап ажылдап келген. Ол ам 11 кижи составтыг чолаачылар бригадазының бригадири. Оон бригадазы Абакан — Кызыл аразынга улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүъктерин сөөртүп турар.

А. МОНГУШТУН
фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхоз күрүне мурнунга чартык чылда дааладыын сүттү 104 хуу, эътти 114, дүктү 119 хуу күүсеткен. Совхозтуң салбырлары аразында социалистиг чарыштыг. Хөрүм-Даг салбырының хойжулары төрүүр 100 баштан онаалтыр 102, Чыргакының 100, а Чыраа-Бажының салбыры 90 хураганы камгалап. Хөрүм-Даг салбырының хойжуларындан 18 кижи төрүүр чүс хойга онаалтыр 90-дан 119 хураганы өстүрүп алган.

Улуг-Хөвүнүн хойжу бригадазы (бригадири Кара-Сал Базыр-оол), бирги чартык чылдың тиилекчизи [illegible] 250 рубль-биле шаңнаткан.

Совхозтуң сүт-бараан фермаларындан Дээ-Терек фермазы күрүнеге сүт садар хүлээлгезин 111 хуу күүсеткен, арттканнарын мурнаан. Түс ферма (бригадири [illegible]) 250 рубль-биле шаңнаткан. Саанчылардан 7 кижи бирги чартык чылда бир инекке онаалтыр 700-тен 1055 килограмм чедир сүттү саалган.

Экер-оол Кууларның эргелекчилээни № 2 Чыргакы салбыры чартык чылда эки ажылдап, чарыштың тиилекчизи болган. Салбырга [illegible] Кызыл туг [illegible] 150 рубльди берген.

Бирги чартык чылда бедик көргүзүглүг, эки ажылдаан малчыннарга, саанчыларга, кадарчыларга совхозтуң дирекциязы өртектиг белектерни тывыскан.

О. МОНГУШ.

КОМИССИЯНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагыгларында мынча дээн: «Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдери, оон ажыктыг чоруун бедидери — эң чугула партийжи, бүгү улусчу сорулга». Бо сорулганы ажылчыларга [illegible] ле Дүрген кедээ Совединиң кедээ ажыл-агый, бойлус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязы бүттүг ажылдарны кылып чоруп турар. Депутаттар Советтиң депутаттарынга ажыл-агыйларның ажыл-чорудулгазында бар четпестерни чайладыр, ынча чорба ажыглаттынмайн турар курлавырларны ажыглаар талазы-биле оларга дузалажып, хемчеглерни ап келген. Доктаамал комиссияның мурнунда салдынган сорулгалар хөй. Оон күүселдези доктаамал комиссияның кежигүннериниң ажылынга, планныг [illegible] бүү-биле тургусканындан кол хамааржыр. Комиссияның ажылын Дүрген кедээ Совединиң депутады Владимир Дамбаевич Назын-оол каш чылдарда улаштыр билдилиг удуртуп келген. Комиссияда беш депутат хаара туттунган. Владимир Дамбаевичиниң удуртканы бо комиссия чараа Советтиң [illegible] комиссияларының бирээзи.

Доктаамал комиссия бүдүнүн ажыл-чорудулгазын тодаргай план ёзугаар чорудуп турар болгаш ында айыттынган чүүл [illegible] күүселдезин чедип ап келген. Тываның Кедээ ажыл-агый дуржулга [illegible] зының коллективиниң ажылының доктаамал комиссия [illegible] чедирип келген. Комиссияның киржилгези-биле чер ажылының культуразын бедидер, [illegible] баш санын өстүрер, күрүнеге мал продукциязын [illegible] планын чедиишкиниг күүседир айтырыгларны шиитпирлээринге депутаттар идепкейлиг киржип турар болгаш ол талазы-биле бөттүг ажылдар кылдынган. Доктаамал комиссия болуунуң ажылын канчаар тургусканыл?

— Комиссияның ажылының чеңиишкини — кежигүннериниң идепкейлиг ажыл-чорудулгазында. Активиниң доктаамал комиссияның ажылынга киржилгезиниң дугайында айтырыгны эрткен соңгулда сооңда комиссияның бирги хуралынга чугаалашкан бис. Депутат бүрүзү түс-түсте харыылаар айтырыглыг. Ажылы мындыг янзылыг хуваап алырга, харыылап турар участогу [illegible] депутаттың [illegible] харыысалгазы бедиир болгаш тургустунуп келген айтырыгларны шиитпирлеп, оон күүселдезин доктаамал хынаарынга эптиг — деп, Владимир Дамбаевич чугаалап турар.

Кедээ Советтиң депутаттары комиссияның ажыл-чорудулгазының үре-түңнелдиг чорудар база чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар [illegible] чаа арга-хевирин дилеп тып, ону ажыглап турарлар. Кедээ ажыл-агыйның специалистерин, удуртукчуларын, бригадирлерни чалап эккеп, оларның киржилгези-биле комиссияның хуралдарын эрттирерин мында чугулалап көрүп турар. Ынчангаш депутаттар-биле кедээ ажыл-агыйның специалистериниң, улусчу контролёрларның [illegible] харылзаа быжыккан.

Комиссия улусчу контролёрларның киржилгези-биле хыналда-рейдилерни чорудуп турар. Оон түңнелин доктаамал комиссияның хуралдарынга чугаалажып турар болгаш илереттинген четпестерге хамаарыштыр кылыр ажылдарны тодарадып, оон күүселдезин контрольга ап турар. Хыналдаларның түңнелин хана солунга чырыдып, четпестерни шүгүмчүлээн фото-чуруктарны алып, шынгыы шүгүмчүлээри мында багай эвес тургустунган. Шүгүмчүлел талазы-биле [illegible] хемчеглер алдынып турарын комиссия хуралынга [illegible] турар.

Кедээ ажыл-агый техниказының сентелгези болгаш [illegible] депутаттарның кичээнгейиниң төвүнде. Ол талазы-биле хыналдаларны депутаттар чамдык эвес удаа чорудкан. Дүжүттүң каттыр болуру үрезинден база чугула хамааржыр. Ынчангаш часкы тарылга [illegible] мурнунда комиссияның шиитпири-биле үрезинниң байдалын хынап, депутаттар рейдизин чорудкан.

Ажыл-агыйларда бо хүннерде шиитпиниң малынга четчир чем-сүртү белеткээр талазы-биле ажыл калбарган. Ол кампания үезинде [illegible] ажылдарының планын комиссия тодарадып тургузуп алган болгаш хуралынга чугаалашкан. Олар белеткеп турар сигенниң шынарынче, ук ажылда хаара туттунган кижилерниң ортузунга социалистиг чарышты [illegible] чугула кичээнгей салырын шиитпирлээннер. Оон-биле кады мал чеминиң белеткелинге [illegible] чурттакчыларын, пенсионерлерни, школачыларны хаара тудар, бар курлавырларны, бүгү күштү долу ажыглаар айтырыгны депутаттар чогумчалыг тургускан.

Кедээ ажыл-агый, [illegible] камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия кедээ Советтиң күүскомунуң хуралынга сайгарып көөр [illegible] баш чугула ажыл-агыйжы айтырыгларны белеткеп киирген. [illegible] «Кедээ ажыл-агый техниказының сентелгези болгаш ажаал-ла-казагалазы» деп айтырыгларны белеткеп, күүском хуралынга чугаалажып [illegible] киирген. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле чамдык четпестерни илереткен болгаш ону чайладырының аргаларын тодараткан турган. Ынчангаш ол айтырыглар ам чогумчалыг шиитпирлеттинип турар.

Хамаарышкан ажылынга харыысалгалыг, даалга бүрүзүн ак сеткилдиг күүседип турар депутаттар бар. Доктаамал комиссияның кежигүннери Ю. М. Злыгостев, И. Н. Огнезнёв, А. А. Селегеев болгаш оон-даа өскелер комиссияның ажылынга идепкейлиг киржип келген болгаш чоннуң бүзүрелин ажыл-херээ-биле бадыткап турарлар.

В. КУУЛАР.

КӨДЭЭДЕ АМГЫ ХҮННЕР

«...чер болгаш база болдуңар-ла дүргени-биле мал болгаш кушпуң продукциязын чорууп бедидер, мал ажылын үлетпүр үндезининче чайгылыш чок шилчидер болгаш ону амгы үениң ажыктыг адыры кылдыр хуулдурар».

(«ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалындан).

Ажыл-агый аразының кооперастаашкынынга болгаш агро-үлетпүр интеграциязынга үндезилээш, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары болгаш мооңнээри бо хүннерде улуг калбарышкынны алган.

Бистиң чуртувуста ажыл-агыйлар аразының 8 муң ажыг бүдүрүлгелери болгаш каттышкыннары ажылдап турар.

Эът-сүт бүдүрер талазы-биле Москва чөгүнда «Вороново» деэр шенелде совхозтуң комплекизи бедик шынарлыг инек эъди бүдүрериниң индустриалдыг эң дээре объектилериниң бирээзи болур. Оон чогунда ажыл-агыйлардан келген эниек инектерни (бызаа, казыра, хунажын) ында семиртир азырап, өстүрүп турар.

Ук комплекс чыл санында-ла бирээзи-ле 450 килограммдан ажыг деңзилиг 15 муң баш шарыышктарны күрүнеге дужаап турар. Дужааган эъттиң 97 хуузу эң семис категорияның боол турар. Комплекстиң ажылдакчылары 1975 чылда күрүнеге 4500 тонна эът дужааган болза бо чылын 5550 тоннаны дужаарын хүлээнген.

Комплексти долузу-биле механизастаан болгаш автоматчыткан, күш-ажылды эки органзастаан, оон ажылдакчыларының профессионал мергежили бедик.

«Вороново» совхоз — чүгле мал семиртир комплекс эвес, харын суг хөөлбээниң чанында чаагайжыды туттунган суур, ында амгы үениң хөй каът бажыңнары, уруглар комбинады, школа, магазиннер, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери, библиотека, чурук галереязы бар.

ЧУРУКТАРДА: «Вороново» совхозтуң төп сууру (үстүнде) болгаш бызаалар ажаар цех (адаанда).

Н. МАЛЫШЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

«Дээштиин чедип алыр»

В. Саттың ындыг өгелиг бижээн чүүлү июль 5-те «Кеску агитация» деп рубриканың адаанга парлаттынган. Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозта кеску агитацияже кичээнгейни кошкатканын ында тодаргай чижектерге көргүскен.

Совхозта партком секретары К. Т. Оюннуң түс чүүлге хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Парткомнуң хуралынга солунда парлаан чүүлдү чугаалашкан. Совхозту шефке алган организацияларның киржилгези-биле кеску агитацияның бүгү хевирлерин чаартып [illegible]. Ажыл-агыйның Хүндүлел самбыразының чуруктарын чаарткан.

Совхоз конторазының чанында бүгү-ле көргүзүг материалдарын, [illegible], плакаттарны кыска хуусаада чаартып, кылыгның хемчеглерин ап турар.

Хемчеглер алдынып турар

«Чыраа-Бажы» совхозта чолаачыларның болгаш механизаторларның ажылын четпес организастап турар дугайында июль 24-те үнген № 147 «Шын» солунга шүгүмчүлээн турган.

Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. Ялакевтуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Солунга бижиттинген чүүлдер хыналда үезинде шын боол бадыткаттынган. Ук чүүлдү совхозтуң техчөвүлелинге база чугаалашкан. Амгы үеде айыткан четпестерни чайладырының хемчеглери алдынып турар.

Шынар — ажылдың көрүнчүү

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТКАНЫНДАН

Ак-Довуракта хлеб заводу тургустунгандан бээр 15 чыл чедип турар. Амгы үеде заводтуң бүдүрүкчү күжүн мурнукузундан [illegible], хүнүнде 12—16 тонна чедир хлеб-булочка кылыгларын бүдүрүп турар. Ол — Ак-Довурак хоорайның болгаш Барыын-Хемчик районнуң чурттакчыларын хлеб-биле хандырып турар. Заводтуң коллективи июнь айда продукция бүдүрер планын 100 хуу, а чартык чылда 105 хуу күүсеткен.

Бо коллективте [illegible] турар мурнакчыларның саны өскен. Эрткен чылдарда заводтуң директору болгаш [illegible] мастерлер үргүлчү солчуп турган болза, бо чылын ол чорук дыка кызырылган.

Амгы беш чыл — шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы. Заводтуң коллективи мурнунда салдынган сорулгаларын ажыр күүседип турзадаа, бүдүрүп турары продукциязының шынарының талазы-биле чурттакчы чоннуң хомудалдарын ап турар. Ол ышкаш районның [illegible] болгаш кедээ суурларже хлеб сөөртүп чедирери озалдаар ийикпе, азы шуут үстүп турар таварылгалар хөй. Районнуң улусчу контроль комитединиң Барыын-Хемчик райноозунуң ажылдакчылары-биле кады тургускан хөй санныг актыларны хлеб заводунда бар. Заводтуң [illegible] талазы-биле 100 грамм ажыг [illegible] тай болуп турарын ында айыткан. Хлебтиң деңзизи чогуур нормазынга четпес, [illegible] хүзү болурга садып алыкчылар хомудап турбайн канчаар. Хлебтиң хүзү чамдыкта [illegible] болгулаар. Ол ышкаш хлебти быжырарының технологиязын [illegible] ындан база шынары куду, дашты эрттениң калган азы чедир быжыпаан болгулаар.

Кедээ магазиннерже хлеб сөөртүрүн [illegible] үзүктелдирип турарындан суурларның чурттакчылары хлеб садып алыр дээш район төвү, Ак-Довурак хоорайже кээп, артык чорук кылып турар. Ол магазиннерже хлеб чедирип турар машиналар эки дериттинмээн, хлеб [illegible] хирлиг чедип турар. Ак-Довуракта АТБ-ның хлеб заводунга машиналарны чогуур [illegible] олар ажылче [illegible] үнүп турар.

Хлебтиң шынарының куду [illegible] чоннуң хомудап турары чеп-туг. Оон кол чылдагааны — заводтуң дериг-херекселдериниң эргижирээнинде. Ол ышкаш хлебтиң шынары далганзаа база кол хамааржыр.

— Бисте бирги сорттуң далганы чок. Республиканың тараа продуктулар эргелелинче телеграмманы үргүлчү чорудуп келдивис, түңнел чок. Эрткен айның төнчүзүнде бирги сорттуң чүгле 3 машина кшти далганы келген — деп, хлеб заводунуң технологу Надежда Васильевна Ефремова чугаалады.

Шынап-ла заводтуң дериг-херекселдери эргижирээн. Ону эде кылыр үези келген. Ам заводта Кемерово хоорайның дүржулга-механика заводундан тускай механиктер келген, чамдык чүүлдерни чаартып кылып турар.

Ынчалза-даа продукцияның шынары ону бүдүрүп турар ажылчыннарның билиг-мергежилиндей, ажылга хамаарылгазындан база кол хамааржыр. Хлеб заводунуң ажылчыннарының талазындан ажыл шагы үзер, шалып алганда арагалаар чоруктар ам-даа уламчылап турар. Мында ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй. Чамдыкта ажылчыннар чедишпейн турар. Ол ышкаш ында күш-ажылды механизастаары ам-даа чавыс. Ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидери чугула.

Хлеб — хүн бүрүнүң чугула чеми. Хоорайда ажылчын, ховуда тараажы, чайлагда малчын — ону хүннүң-не садып ап турар. Хлеб шынарлыг болур ужурлуг. Ынчангаш хлебтиң шынарын экижидеринче Ак-Довурактың хлеб заводунуң удуртукчулары чогуур кичээнгейни углаадырар ужурлуг.

Х. МОНГУШ.

СОВЕТ НИИТИЛЕЛДИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

«ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» болгаш «ССРЭ-ниң Дээди Совединге соцуглалдар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тускай [illegible] хуулдан алган хоойлуларында күрүнениң болгаш ниитилелдиң херектерин [illegible] башкарарынга совет профэвилелдериниң [illegible] турар эргелери улам калбарган — деп. **Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы В. И. Прохоров** СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның барык 99 хуузун, ол ышкаш колхозчуларның [illegible] боттарының хуралдаанынга каттышкан профэвилелдери совет ниитилелдиң салдарлыг күжү болуп турар. Олар ажыл-агыйны социалистиг ээ-биле башкарарының школазы, коммунизмниң [illegible] школазы болуп келген болгаш болурда.

Коммунистиг [illegible] нуң дуржулгазы бүдүрүлгениң [illegible] ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны [illegible] хевирлерин кылырген. Оларга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хуралдары, камгалганың болгаш камныг болурунуң көрүлделери хамааржыр. Экономиканың [illegible] профэвилелдериниң салдар чедирериниң кол аргазы түс ажыт миллион ажылчы чоннарның киржип турары социалистиг чарышты организастаары ол болур.

Ажыл-агыйны социалистиг ээ-биле башкарары демократтыг башкарылга-дыр: чаңгыс кижиниң эргелеп башкарар чорукунга доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары дамчыштыр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эргелеп башкарылгага киржилгези немежир. Оларны күш-ажылчы 131.260 коллективтерде тургускан, оларда 6.5 миллион кижини соңгаан. Чөвүлел хуралдарының кежигүннери чүгле эрткен чылын бээн бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылын экижидеринче угланган 5 360 саналдарны киирген. Оларның 89 хуузун боттандырган. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ниитилели база эртем-техниктиг ниитилелдерде 18 миллион ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны каттыштырган. Ол ниитилелдериниң [illegible] профэвилелдери массаларның техниктиг чогаадыкчызын хөгжүдүп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринде профэвилелдери төлээлеттирген болгаш иштепкейлиг ажылдап турар. Янзы-бүрү эрге-хоойлу актыларын, улус ажыл-агыйын [illegible] хойлаалыг программа документилерин олар чугаалажып турар. ВЦСПС-тиң күрүнеде хоойлужудукчу инициатива [illegible] эргени оларга берген. Боттарының уставта айыттынган сорулгаларынга дугжуп турар хоойлулар төлевилелдерин [illegible] дээди органнарынга киирер арганы ол чорук профэвилелдеринге берип турар.

Профэвилелдеринге калбак эргелерни болгаш бүрүн эрге-лиг төлээлээшкиннерни хоойлуда берген. Олар эргелер күш-ажыл дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның кол хоойлужудулгаларында профессионал эвилелиниң фабрика, завод, түс чер комитединиң эргелериниң дугайында дүрүмде бижиглаттынган. Ол хоойлулар ёзугаар профэвилелдери күрүне планнарын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга, бүдүрүлгелериниң материалдыг болгаш сан курлавырларын хуваарынга, ол ышкаш күш-ажылчын байдалдарын экижидериниң, ажыл төлевириниң, херетчелдиң ниитилел фондуларын ажыглаарының айтырыгларын шиитпирлээринге киржип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге база катап онзалап демдеглээниң ёзугаар алырга, профэвилелдери хамыктың мурнунда ажылчы чоннарның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаар хулээлгелиг, амыдырал-чуртталга, социал айтырыглар-биле иштепкейлиг ажылдаар ужурлуг. Олар ССРЭ Конституциязының тывыскан эргелерин болгаш хосталгаларын дорт боттандырарынга идиг берип, профэвилелдериниң бүгү кежигүннери Конституцияны болгаш совет хоойлуларны сагыыр, социалистиг ниити чурттаалганың дүрүмнерин хүндүлээрин дээш бүгү чүүлдерин кылырын боттарының хулээлгези кылдыр санаар.

Профэвилелдериниң камгалакчы функцияларынга хамааржыр В. И. Лениниң айтып чорааны база бир тала бар. Олар ажыл-агыйжыларның [illegible] чүткүлүнүң кежигүннериниң ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалап, бюрократизмниң болгаш ажыл чылдыр чорукттуң фактыларынга удур, күш-ажыл дугайында хоойлуларны үреп турар кижилерге удур демисежир. Күш-ажыл камгалалының талазы-биле коллективтиг керээлерде көрдүнген хемчеглерге чүгле эрткен чылын безин 2.200 миллион рубльди чарыгдаан. Профэвилелдеринде техниктиг болгаш эрге-чурум инспекциялары бар. Олар кадбас эргелерлиг. Чижээ, 1977 чылда инспекцияларның [illegible] болгаш бүдүрүлге участоктарының ажылын ара соксаткан 3.500 таварылганы бүрүткээн. [illegible] санитар байдалдарын [illegible] болган. Албан-дужаалдыг чамдык кижилерни ээлээн албан-дужаалдарындан профэвилелдериниң [illegible]. Профэвилел комитединиң [illegible] чокта бүдүрүлгениң администрациязы тарифтиг шалыннарны болгаш ажылдаашкынның нормаларын азы хандырышкынның нормаларын доктаалып азы өскертип болбас, ажылчынны азы албан-хаакчыны уштуруп, оон [illegible] ажылче шилчидип болбас.

Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле бистиң профэвилелдеривис аажок улуг ажылды чорудуп турарын Барыын чүкте хөй-хөй кижилер билип алыры безин берге. Хуу өнчүнүң байдалдарынга, чижээлээрге, квартираларны профэвилелдериниң ылап-ла киржилгези-биле хуваар деп чүве сагышка безин кирбес болгай. Ынчаарга бистиңиде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның уругларынга уруглар садтарындан олуттар бээрин, диетиктиг чемненилгени организастаарын, ажылчы чоннарның медицина хандырылгазының контрольдаарын — ол-ла бүгү чүүлдерни профэвилелдери кылып турар болгай.

Совет кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын дугайын Барыын чүкте база дагын кандыг [illegible] ол социализм дайзыннарының [illegible] хөй-ниитиниң бодалдарын айландырып, ынчангаш чүвениң ужурун социализм чуртунуң профэвилелдери бот тускайлан эвес болгаш [illegible] ажыл-чорудулгазынга [illegible] хостуг эвес аяныг кылдыр көргүзер дээн оралдажып [illegible]. [illegible] камгалакчыларының хөй-нүгүлчү шуугаазыны делегейниң [illegible] лыышкынының хераанге база улустар аразынга хаду ажылдажыганы калбартырынга шаптыктаар сорулгалыг. Алызындан ындыг фактылар Барыын чүкте ол дээрзин кампанияның соруп киирикчилериниң болгаш киржикчилериниң бадыткалын [illegible] шаап турар.

Бисте күш-ажылчы коллектив санында-ла профэвилел туруп, [illegible] турар. Чүгле соолгу ийи чылда безин чуртка азы муң ге организацияларны болгаш адырларын чаа беш профэвилелин тургускан. Социал страхованиени профэвилелдери эргелеп турар. 1978 чылда ол сорулгага күрүне 31,4 миллиард рубльди берген. Профэвилелдериниң [illegible] черлеринге болгаш санаторий-профилакторийлеринге чыл бүрү 12 миллион ажыг кижи [illegible] халас путёвкалар-биле эмнениң болгаш дыштанып ап турар. Кижиниң кижизидеринге профэвилелдериниң салдары бедээн. Оларның эргезинде [illegible] культура ордулары болгаш библиотекалар, стадионнар болгаш спорттуң [illegible] чүс-чүс организациялар, баазалар, гостиницалар, кемпингилер бар. А культураның улусчу университеттери! А бот-тывынгыр уран чүүлдүң 613 муң коллективтери! Социализмниң байдалдарында хостуг ажыл-ишке болгаш чогаадыкчыга, кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга таарышкан боттуг чүүлдер ол-дур.

Коммунистиг партияга, күрүне эрге-чагырганыңга, профэвилелдеринге ажылчы чоннар бүрүн бүзүреп турарының дугайын Совет күрүнениң төөгүлүг дуржулгазы бүзүреддир херечилеп турар деп В. И. Прохоров онзалап демдеглээн. Чарылбас кезээ хостуг ажыл-чорудулгалыг профэвилелдери база болуп турар улусчу эрге-чагырганың механизми ажылчы чоннарның хөй-ниити, болук болгаш хууда эрге-ажыктарын барымдаалавышаан, бүгү айтырыгларны шиитпирлээр арганы берип турар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Куба — XI фестивальдың чурту

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Хосталга Ортулуунга он-он үлетпүр бүдүрүлгелерин, муң-муң чурттаалга бажыңнарын, [illegible], эмнелгелерни, амыдырал хандырылга объектилерин туткан.

Кариб далайның эриинде агарып көстүр Гавана — экижиг, аныяксаан.

ЧУРУКТАРДА: төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселчи Хосе Мартиниң тураскаалы болгаш Гаваннаның Революция шөлүнде Куба Республиканың тугу (солагай талазында). Гаваннаның ниити хевири.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн — Кубага национал тура халышкынның болган үезинден бээр 25 чылы

КАЛЕНДАРЬДА — ИЮЛЬДУҢ 26

Чурт бурузунуң, чон бүрүзүнүң амыдыралынга, оон төөгүзүнге эргилделиг үе болур онзагай хүн турар. Социалистиг Кубаның ындыг хүнү — июль 26.

25 чыл бурунгаар, 1953 чылдың июлунуң дүнезинде, Фидель Кастро баштаан аныяк революсчулар Сантьяго-де Кубада Монкада казармаларын маадырлыг-биле штурмулаан. Чепсээ эвээш, ынчалза-даа дидим болгаш бодунуң идеалдарынга бердинген [illegible] демиселдиң тугун көдүрер, американ монополияларның болгаш [illegible] дарлалындан чонну хостаар, миллион-миллион бедиин кубачыларны аш-чүттен, арыглардан, хумбей чоруктан алырын алыр дээш батисчи ёзу-чурумнуң эң чүгула турумун атакалаан.

[illegible] эвес сегиржип алышкынга маадырлыг чорукту кылза-даа, аштырган. Он-он аныяк патриоттар [illegible], хөй кижини кара-бажыңнарже октаан.

Ынчалза-даа Фиделиниң болгаш оон өөрүнүң эң кол күзели боттанган — ол хүн [illegible]. Монкаданы [illegible]наны куба революциязының эгези болган. Политиктиг аренага чонну баштап шыдаар чаа кижи, революстуг чаа организация тыптып келген. Июль 26 — Кубаның оон ынайгы төөгүзүн — «Гранмадан» [illegible], Сьерра-Маэстрага тулчуушкуннарны, январь революциязының тиилелгезин болгаш [illegible]ларны Плайя-иронга чылча шаварын, Кубаның Коммунистиг партиязының I съездизин болгаш Кубаның бөгүнгү хостуг хүннерин айтып, тодараткан.

25 чыл бурунгаар, болчукчу мергежилдиг, [illegible] шииттирип турган, а херек кырында бурунгудалыкчы болган Фидель Кастро «Төөгү мени агартыр» деп кайгамчыктыг чугаазынга куба улустуң эрге-шөлээ чок чорууунуң дугайын, чуртту чижек-чазый болгаш [illegible] кижилер башкарып турарындан болу берген чөптүг эвес чорукттуң дугайын чугаалаан. Монкада казармаларын штурмнаан кижилерниң [illegible] мазынга чуртка дыка хөй демократтыг чаартылгаларны кылыры кирип турган. Эрге-чагырганы чоннуң холунга дамчыдып бээри, экономиктиг структураны эде көөрү, Хосе Мартиниң, Антонио Масеонуң болгаш национал-хосталгалыг [illegible] өске-даа каттышчыларының күзеп чораан база демиссежип турганы хамаарышпас оруктче Кубаны киирери ол программага кирип турган.

Оон бээр улуг үе эртпээн. Чуртта амыдырал канчаар өскерилгенил, ынчаардагы оолгаш бөгүнгү Кубаның ылгалы кандызыл? Революцияның сөөлүндеги үеде Каттышкан Штаттарның чарлааны экономика блокадазы турда-даа экономика өзүлдези мындыг болган: электри энергиязы ажылдап кылыры 1958 чылда деңнээрге, дөрт катап, кан эзилдирери — он катап, машина дериг-херекселдери болгаш цемент бүдүрери — үш, никель тывыжы — ийи катап өскен.

Бо дээрге социалистиг Кубаның [illegible] дуп турар саннар. Шаанда, революцияга [illegible] болгаш социал хөгжүлдениң деңнелин көргүскен саннар база турган. Оон деңнели шуут аргажок чавыс. Харын санап турган чүүлдер болза бөлчаг [illegible] зылаар черлер... 1958 чылда оларның саны 15 муң ажыг турган.

20 чыл бурунгаар чурттуң [illegible] дорт чурттакчыларның бирээзи ле номчуп, бижип билбес турган. А бөгүн Куба — бөмбүрзектиң [illegible] чоннуг чурт.

Республиканың социалистиг Конституциязы оон хамаатыларынга, өөренир, ажылдаар, [illegible] магалылаар, өөредилге, медицина хандырылгазы халас, назылап кырааңда пенсия алыр. Социалистиг өске чурттарда ышкаш, ол эргелерни хоойлу [illegible] быжыглаан. Бөгүнгү [illegible] куба улустуң чоргааралы оон Коммунистиг партиязы хандырган. Шаандагы политиктер [illegible] дугайын [illegible] турза-даа, херек кырында олар күрүнениң [illegible], чурттуң байлаан тонап, чонга удур репрессияларны кылып турган.

Ол үе катап эгиттинмес. Ортулуктуң ёзулуг ээлери чон апарган. Куба шериг-даа, политика-даа, экономика-даа планнарынга тиилеп үнген. Куба революциязының [illegible] интервенциязы, политиктиг шантаж, экономика [illegible]. Куба республика Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның харам чок дузаламчызының ачызы-биле [illegible] чедип алган.

Куба — Американың эң баштайгы хостуг чурт, географиин карталынга оон девискээри биче-даа болза, оон делегейге авторитеди дыка улуг... Америк интернационалдыг эрге-ажыктарынга [illegible] чагырткан. [illegible] чок, [illegible] тыпып калган турган чүре ам каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң бирээзи апарган Африканың чамдык чурттарынга Куба ёзулуг интернационалчы дузаламчы, деткимчени көргүскен.

Республиканың хамаатыларының улуг байырлалы — Монкада казармаларын штурмнаанының 25 чыл оюу — аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалы-биле [illegible]. Антиимпериалистиг эп-өештиг каттыштырылганың, тайбыңның болгаш найыралдың идеяларын [illegible] хөй-бүрү чурттарның аныяк кижилери [illegible] ужуражылганың [illegible] социалистиг Кубаны [illegible] алган. Бо дээрге Хосталга Ортулуктуң [illegible].

«Июль 26-гының!» деп кыйгырыг Хосталга Ортулуунда нептерээн. Ол хүн куба улуска революцияга бердингенин чоруктуң [illegible] берген. Ынчангаш чурттуң [illegible] июль 26 — чаңгыс хүн [illegible] турар.

П. РОМАНОВ,
ГАВАНА.
ПМА-ның корр.

Польша эртемденнер-биле ужуражылга

ВАРШАВА. (СЭТА). «Интеркосмос» иды ажылдажылгазының космос шинчилелдериниң делегей программазынга Польшаның киржилгезинге тураскааган, Польшаның Эртемнер академиязының президиумунуң байырлыг хуралы болуп эрткен. Аңаа космонавтылар П. И. Климук, М. Гермашевский, В. А. Шаталов, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы, академик Б. Н. Петров олар киришкен.

Космоска совет-польша эмипажтың ужудуушкуну Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң найыралының база эртем-техниктиг чаа ажылдажылгазының демдээ болгаш бүзүрелдиг херечизи болган деп хуралга чуве чугаалаан-нар демдеглээн. Совет болгаш поляк эртемденнерниң белеткээни «Союз-30» корабльдиң бортунга болгаш «Салют-6» станцияга чорутман шенелделерниң улуг ужур-дузалыын база демдеглээн.

Польшаның Эртемнер академиязының президиуму космоска шинчилелдерни хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш космонавтыларны Н. Коперник аттыг медальдар-биле шаңнаан.

Делегейниң депшилгелиг бүгү күштери массалыг узуткаашкынның бүгү чепсектерин узуткаар дээш туржуп турар. Чер бөмбүрзээнге быжыг тайбың чокка, чепсектелиишкиннерни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурбаан шаанда кижи төрелгетенниң тайбың келир үези магадылаттынмас деп чүвени бүгү улустар билир.

«Чепсектиг эдерге бүдүрерин болдурбас!» деп бо плакатты «Канадиан трибюн» солунга парлаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ГКП-НИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

БОНН. (СЭТА). Германияның Компартиязының даргазы Г. Мисс, партияның баштаар чериниң президиумунуң кежигүннери Ю. Ангенфорт болгаш М. Бушманга хамаарыштыр ГФР-ниң конституция [illegible] [illegible] [illegible] удурланыышкынын Германияның Коммунистиг партиязы кылган. Ол дугайын ГКП-ның баштаар чериниң президиумунуң ында тараткан медегелелинде айыткан. Партияның баштаар чериниң президиумунуң үстүнде [illegible] кежигүннери [illegible] турар [illegible] кижилериниң [illegible] кинограни илерей берген болгаш политиктиг чаа шуугаашкынны болдурган. ГКП-ның бо удуртукчуларының фото-[illegible] [illegible] дугайында медээлерде [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] чөнгелиг, антидемократтыг хөделиишкиннери «ГКП-ның даргазын хоойлудан даштыгаар [illegible] [illegible] [illegible] болгаш хуузда хостугалдарын [illegible] [illegible] тургар!» деп медегеледе [illegible].

[illegible] [illegible] удуулгалар федералдыг чазактың Хельсинкиге ат салганы Европага айыыл чок чоруу [illegible] [illegible] [illegible]. Түңнел актызынга болгаш ГФР-ниң конституциязынга дүүшпейн турар деп медегеледе айыткан.

ГКП-ның даргазын хайгааралга ап, Г. Мисти истеп-сүрүп турары дээрге, ГФР-де «демократтыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Конституцияга удур бо хөделиишкиннерни дөп-дораан соксадырын ГКП шиитпирлиг-биле негээн болгаш мында хамаарышпас чоруктуг [illegible] федералдыг канцлерден болгаш иштики херектер министриниң манап турар.

[illegible] [illegible] хүлеедикчилерни болгаш террористер-биле демей көрүп турар, конституцияга удур мындыг практикага шиитпирлиг [illegible] ГФР-ниң демократтыг болгаш төлээлигелиг бүгү хамаатыларын ГКП кыйгырган.

ЛИВАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның найысылалында байдал база катап нарыыдаан. Ливанга тайбыңны дескинир талазы-биле [illegible] [illegible]ниң болгаш консерваторлар [illegible] [illegible] нар Бейруттуң чөөн талазында Халас деп районунга үш хүн иштинде үргүлчүлеп келген. Барыын үелдиг христианнарның милициязы сөөлгү үеде [illegible] [illegible] удаа-дараа [illegible] [illegible] рыыдаткан.

Үрер-бооларны болгаш минометтарны ажыглап, аткылажып [illegible] өлүрткен болгаш балыглаткан кижилерниң саны көвүдээн. [illegible] районнарында өрттер хып, үнген. Ында амыдырал шуут [illegible].

Ливан найысылалда байдалдың [illegible] [illegible] чепшилгелиг хөй-ниитиниң [illegible] болдурган. Хам тегүүшкүнүг үүлгедиглер дээш бүгү харыысаага Ливанның [illegible] [illegible] [illegible] дизе, олар Тель-Авивтиң айтыышкыны-биле [illegible] маатты дыныын өөскүткен. Ливанны хуваажыр талазы-биле [illegible] [illegible] турар.

Ливанны чарар, удурланыышкынны палестин шимчээшкиниң узуткаарынче угланган барыын үелдиглерниң [illegible] болдурбазынга чурттуң национал-хосталгалыг күштери долу шиитпирлиг деп, Ливанның [illegible] партиязының даргазы В. Джумблат Шуйф хоорайга болган массалыг митингиге чугаалап тура медеглээн. Сионизмге болгаш империализмге [illegible] [illegible] палестин улустуң өзүп турар сырый каттыжыышкынының ол демдээзи.

Улуг чурукчунуң хоорайында

Красноярскиде уран чурулга галереязында Сибирь чурттуг [illegible] чурукчу В. И. Суриковтуң чураан чуруктары делгеттинген. Ында «Эртенги шаажылал» деп чурук көрукчулерниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Ону көргеш кижи эртken-барган кадыгдошкун өйүң чайгаар-ла сактып кээр. Шаажылал-биле агаарның болгаш үнүш-бойдустуң дүрзүнүг чурумалдары дугжуп, көрукчулерниң сагыш-сеткилин доюлдура бээр. Кадыгдошкун шак ол өйде кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилиниң кандыг байдалдыг турарын улуг чурукчу коннуг тода чуруп көргускен. Ол дээрге массалыг сценаны көргускен улуг хемчээлдиг боттуг төөгүге хамаарышкан ажыл болур. Ону ол дөрт чыл дургузунда чуруп келген. Василий Иванович Суриков төөгү-биле холбашкан композиция чуруктар чуруурунга коннуг сундулуг чораан. Москвага чурттап турганда, ол Волганың унунга аян-чорук кылып чораан. Стенька Разинниң дугайында тоолчургу чугааларны хойнуу дыңнаан. Ынчангаш ол 1905 чылда «Степан Разин» деп ажылды доосканп. Улуг чурукчу каяа-даа чораан, төрээн чери Сибирьниң черле утпас: оон чуруктарынга төрээн чериниң кадыгдошкун агаар-бойдузу, күш-ажылчы, эрес-дидим кижилери бо-ла көстүп кээр турган. Оон ыңай төөгү темазынга холбашкан «Альпы дагларын таварты Суворовтуң эртени» деп улуг хемчээлдиг кайгамчык чуруун 1899 чылда доосканп, көрукчулериниң кичээнгейин ол ажыл ам-даа коптактаан.

Красноярскиниң тургустунганы-ла 350 чыл ою болур. Ол дээрге сураглыг чурукчунуң төрүттүнген хоорайы. Ынчангаш оон ады-биле адаттынган кудумчу-даа, музей-даа бар. Оларны ам улам экижидип, чаарты туткулаан.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

Красноярск хоорай.

Очерк

АЛДАРЖААН ЭМЧИ

Чаңгы хүннерниң бирээзи чүве. Дээрниң аяс хинчиниде хир чок деп болур. Дүъш чоокшулап, узун [illegible] келген хүнүң херелиниң изиг, ана чалыныг чүве дег, хаарып турар. Бо Самагалдай суурда бир алдарлыг эмчи кижи чурттап турарын дыңнаан мен. Анаа дужар бо[illegible] чуруктар [illegible] бажыңындан чаа-ла үнүп келгеним ол. Баштай [illegible].

— Бо суурда мал эмнелгезиниң бажыңы кайда турарыл, билир силер бе? Мал эмчизи Дарья Лукьяновна Ивановны таныыр силер ыйнаан? Ол мында ажылдап турар ийикпе?

— Таныывас боор бе! — деп, кижим күзелдиг харыылады. — Ол эмнелгеде ажылдап турар [illegible] боор. Малчыннарда ону таныываc кижи чок, кыдыындан мыра билир. Бо черде «Айболит» эмчи ол-ла болгай. — Оон ара [illegible] көрүп тура, антыра-дыр.

— Оон-биле ужуражыр херектиг бе? Олут-чыдын чок эмчи болгай аан. Ажылдаар черинге белен олурар эвес. Мал, кодааннар кезип чоруур кааp...

«Суурнуң баштай душкан чурттакчызы безин ол хире эки билирин бодаарга, шыналап ат-сураа алгаан эмчи-дир эвес бе» деп бодал-биле Са[illegible] баш чоруттум.

Арыгның дыттары. [illegible] уну-биле чүгүржүп баткаш, адаанда айгадан ховуну көрүп кааш, ара соксап турупкан чүве дег, арыг анаа кээп үстүп калган. Узун кара шивилер-биле мырыңай кожа улуг-ла хүрең бажың тур. Шаг-шаанда-ла тутканын оон хүнге хүрерип калган ыяштары херечилеп турар. Арыгбиле кожалаштыр чаа тудуг-ну база кылып эгелээн. Ооң ханазы доозулган, дээвиирин салыры арткан. Оозун бодап көөрге, эмнелге чери алгызы, чаа бажың-балгат немеп турар хире. Хүрең бажыңның чанында оргулааш ногаан шыкта өөр хавааннар оъттап чор. Суурнуң каны-бир бажыңнарындан келген боор. Оларны көрүп кааш дем, [illegible] «Айболит» эмчи деп чугааны сактып келдим.

Эмнелгениң өрээлдеринге [illegible] делгеми аажок. Мал [illegible] алгаш шинчиир чер. Ону ноокай таарыштыр дерээн. Малдың янзы-бүрү аарыгларын тодарадыр шинчилээр лаборатория ол улуг бажыңның мы[illegible] тургаан өрээлдериг. Оон техниканың «сөөлгү сөзүн» бүүзаар дерип чепсеглээн. Амгы үениң эң-не болбаазын приборлары, херекселдери, эң дээштиг эм аймаа ында бар. Лабораторияның ажылдакчылары безин дөрт кижи. Оон директору — Дарья Лукьяновна Иванова ол.

— Дарья Лукьяновна бар бе? — деп, санитарка уруглардан айтырдым.

— Шөлээлеп турар. Бажыңы мыя бо, чанында.

Удатқан чок болганда, чараш, чазык арын-шырайлыг, [illegible] чаактарлыг, дозур кара карактарлыг, кылан кара чаштыг аныяк херээжен кижи үнүп келди. Даштыңдан көргеш, тыва кижи-дир деп бодадым. Чок, бурят кыс-тыр.

Мал эмчизи Дарья Лукьяновна Иванова-биле ынчаар таныштывыс. Ол бодунуң допчу намдарындан эгелээш, өөренип чорааныи, ажылдап эгелээнин, малдың янзы-бүрү аарыгларын узуткаар дээш чорулуп турар ажылын тодаргай чугаалап, ажылдап турар лабораториязын, оон дериг-херекселдерин соңуургадып көргүстү...

Оон өскен-төрээн чурту Иркутск областы. Адазы анаа ажылдап, чурттап турган. Адазы ат-сураглыг башкы. Авазы совхозка саанчылап, мал ажаап-тежээп турган. Уруг ортумак школаның онгу клазын доозулганда, ону оон ыңай каяа өөредир, анаа кандыг мергежил сүмелээр дуганында ада-иениң [illegible] турулаан.

— Дарьяны башкы институдунга өөредир чүве, башкы болзун — деп, адазы Лукьян Васильевич башкы кижи бол[illegible], [illegible] тургузаан. А авазы Евдокия [illegible] [illegible].

— [illegible] ветеринар [illegible] [illegible].

— Бистиң ажылывыстан хүн[illegible] кандаал? Кижи бү[illegible] [illegible].

— А малда багай чүү деп? [illegible] турар хевиниң [illegible] Малдан ап турар бис.

— Че, ындыг чүве болза, Дарья боду [illegible]. Ол ойлу кууәзерин чуга[illegible].

— Авам биле [illegible] мал [illegible] ужурга таварышкан болбазык мен бе — деп Дарья Лукьяновна ам чугаалап олурар. — Мен авамның [illegible] мал эмчизи болур күзелим илереткен мен.

Дарья онгу классты доосканп, Улан-Удэниң ко[illegible] институдунга 1957 чылда өөренип кирген. Билиглерже чуткулдуг кые институтту коннут эки демдектербиле 1962 чылда чедиишкинниг дооскан. Оон ынаар Тыва АССР-ниң Тес-Хем районунуң Самагалдай суурга барып, мал эмчизи болуп ажылдай берген.

— Бисте манаа, эмнелгеге, [illegible] бар эвес — деп, Самагалдайның мал эмнелгезиниң эргелекчизи Куулар Ким-оол Дарья Ивановнаның [illegible] чугаалаан. — Малчыннар кезип чоруптар апаар силер. Хөлге дээрге аът-ла болгай. Бисте машина бар эвес. Аът мунуп билир силер ыйнаан?

— Мунуп билир мен — деп, Дарья бүзүрелдиг харыылаан.

— Ынчаарга-ла эки-дир. Кажан аът мунуп өөренип алганың ол?

— Совхозка турганда, бичиимле-ле. Авам, ачам совхозта ажылдап турар улус.

— Черле шымбай, бистиңге таарыжыр кижи келген-дир — деп, Куулар Сагашевич хө[illegible] [illegible] бар. Хөлгеленип алгаш, дааргта «Тес-Хем» совхозче хаптывыс. Ажыл дээрге баш ашкан. Аарыг малдар база эндерик, оон ингыда, бүгү [illegible] [illegible] турган улус бис. Сагыжым чедип келгенинер магалыг боор-дур.

Ажыл шынап-ла баш ашкан дээрзин Дарья Лукьяновна совхозка барганының баштайгы хүннериңде-ле эскерип каан. Бруцеллезка хатк [illegible] чоруттурмаан. Кодан-кодан малдарның та чежезиниң аарыг, кадыы [illegible]. Кайзы кандыг аарыг барының тодаргай чедээ чок. Бруцеллезтуң эң-не аар хевириндеп, өкпе туберкулезундан, [illegible] аарааан малдарны кодан бүрүзүнге баргаш-ла, шинчилге чокка, анаа-ла карак-биле көрүп болур турган. Малчын кодааннарда санитар-гигиеналыг байдал мырыңай багай. Каш-ла хонукта командировкалап келгеш, шинтпирлей шаап каар ындыг белен чүве кайда боор! Ай-айы-биле аалдар кезип, аарыг малдар эмнээр ужурга таварышкан. Кодан-хонаштарның аразы ырак, оон кадында орук-чирик база билбес, чон-биле чоок таныш эвес.

Баштай шак ынчаар аалдар кезип, аарыг малдар эмнеп, малчыннарга тайылбыр ажылы чорудуп, ай дургузунда шаттар, шөлдер эргип, кодан-хонаш таварып чорааш, Тес-Хемниң О. Шынаага четкен. «Ажыл-даа берге-ле эвес бе...» деп эмнелге эргелекчизиниң сагындырып олурганынга ам кээп бүзүрээн. Оон мурнунда [illegible] [illegible] паан аныяк уруг ай хире аалдар кезип, хонаштарга хонаттап келгеш, чудамзыргай апарган. Ажыл аар-берге болза-даа, чангыс чүүл аныяк [illegible] [illegible], оон келир үеде чедиишкиниге бүзүрелин быжыглап турган. Ол болза ук чериң чонунуң — малчыннарының [illegible] хүндүлээчели, сагыш човаачалы, ак сеткилдии-дир. Дүне [illegible] хат-боранның [illegible] аал бүрүзүнге баарга, [illegible] ур манап турган малчыны кандыг хүлээп алыр. Аъжын-чемин салып, [illegible] тээр, аът-мал[illegible] аъш[illegible]. «Күш тоңу каяа-даа ажээр, кижи тоңу каяа-даа чоруур чоор. Ырак-узак черден манаа ажылдаар, биске дузалаар [illegible] [illegible] сен. Нары-шээр чок аъштанып-чемнен, аъдың-хөлүң [illegible] бодуң дыштанып ал» — деп, [illegible] [illegible] чок, шын сеткил-биле чугаалап турары Дарья Лукьяновнаны өөртүп, анаа күштү немеп, бергелерин ажып эртеринге дузалап турган. «Шынап-ла [illegible] [illegible] арaзынга [illegible] дап болбайн канчаар. [illegible] меңи деткип, дузалап турарлыр. Бир дөмниг-дир бис. Дөмниг саасkан теве тудуп чиир дижир болгай. Малчын чон-биле демнежип турганда, бо бергелерни ажып эртkей мен. Малдар [illegible] узуткаай бис» — деп, уруг бодап кээрге, могап-шылааныдаа, оруктуң узуну, бергезиндаа уттундура бээр болган. Аныяк эмчи уругну малчыннар аалдарының аразынга үдеп, орук-чирин айтып берип, берге черлерге аза бербезин дээш, баштап чедирип каап турган.

Мал эмчизи Дарья Лукьяновна бодунуң дыңнаштыг ижин Тес-Хемге ынчаар эгелээн. Хүн эрткен тудум-на, оон мергежили немежип, чедиишкинниг [illegible] быжыглап, баштайгы [illegible] уттундуруп турган. Бир чыл эрткен. Дарья Лукьяновнаны таныывас малчын ховартаан. Ол малчыннарның күзенчиг аалчызы апарган. Ооң кажан кээрин малчын [illegible] тикпейн манап олурар. Чоннуң хүндүткелин, бүзүрелин ол бодунуң ак сеткилдиг, кызымак, эрес-шудургу ажылыбиле чаалап ап келген.

Эмнелгениң эвээш кижилиглиг болза, эп-найыралдыг коллективинге аныяк уруг эдигип, чаңчыта берген. Ынчан анаа ажылдап турган дуржулгалыг эмчилер Куулар Сагашевич Ким-оол, Галина Степановна Разводова, Георгий Семенович Захаров олар аныяк кижиге, ажылының аргажурумалдарын айтып берип, мергежилин бедидеринге оон кадуралдыр[illegible], «ажыттарны» ажылдарынга улуг дузаны чедирген. Ону Дарья Лукьяновна кажан-даа кайып уттур. Коллектив улуг эвес-даа болза, малдың янзы-бүрү аарыгларын узуткаар, ооң баш саны естүреринге, продуктузунуң бедидеринге малчыннарга дузалаар дээш, улуг ажылды кылып турган. Эмнелгениң хаандырылгазы чыл келген тудум улам экижип келген. [illegible] [illegible], шинчилел кылыр лабораторияны тургускан, машина-техникалыг апарган.

Дарья Лукьяновнаның ажылга кежээ, кызымаан, бил[illegible] [illegible] билгеш, [illegible] ажылдаа-ла бир чыл эрткенде — 1963 чылда эмнелгениң кол мал эмчизинге томуйлаан. Оң алды чыл Дарья Лукьяновна Тес-Хемге ажылдап эгелээнден бээр ол хире хөй чылдар [illegible]-дир. Чаңгыс-ла черге, чаңгыс ол-ла ажылга.

Баштайгы чылдарны сактырга, ам кижи мырыңай бүзүрээр арга чок-тур ийин — деп, Дарья Лукьяновна чугаалап олурар. — Манаа малдың кандыг-даа аарыглары бар турду. Олардан онза нептерээни: бруцеллёз, өкпе туберкулезу, дээскинчектээр болгаш өскелер-даа. Ол хамаан чок эң хоралыг, халдавырлыг сибирь язвазы, ноодур дээш шыкаш аарыглар беэин тургулаан. Ол аарыглардан хөй-хөй баш мал өлүп хорап, ооң уламындан ажыл-агыйлар улуг когаралга таварыжып турду. Бүгү чүзүн малдарны кузун бүрүнү-биле тарып эмнээрин чоруттайн турган. Байдал ындыг болганда, [illegible] ажыл шынап-ла [illegible] чок далай деп болур. Бистиң бо эмнелгевистиң коллективи бүгү күжүн аарыглар-биле демиселге үндээн. Ынчан улуг чылдар [illegible] бис, барык-ла бүт кыржалыр турдувус. Бис бир [illegible] аарыгларны узуткаарынче [illegible] кичээнгейни салган бис. Каш чыл эрткенде, ол чедиишкиннерге ооң дараазында бүгү малды чылда бир катап, күскээр, эм сыгыртып тарыырын чедип алган бис. Ол чорук [illegible] [illegible] улуг рольдуг болган. Бүгү малды янзы-бүрү аарыгларга удур чаптелеп шинчиирин база чоруткан. Каны ажыл-агыйында, кандыг аарыг малдар барын эмнелгениң учедунга алган. Эң-не нептерээн турган бруцеллёзка удур баш шинчиирлиг демдектерин алган. [illegible] ажыл-агыйларның специалистери-биле [illegible] чорутпаан кужениишкинниг ажылы [illegible] тургузаан. Ам бистиң районнуң ажыл-агыйларының малында чадавырлыг аарыглар барын бүрүнү-биле узуткаттывын. Бруцеллёзтуг малдар база ховартаан. Аарыглар-биле демисел дээрге-ле малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер, продуктузунуң шынарын экижидер дээш демисел болгай.

Коллективтиң чоруткан бо бүгү ажылдарынга Дарья Лукьяновнаның киирген үлүүзү улуг. Ол Самагалдайның мал эмнелгезинге кол эмчи болуп сес чыл ажылдааш, 1970 чылда ында ажыткан районнар аразының мал-эмнелге лабораториязының директору болу берген. Ол чоок-кавыда районнарның малдарын шинчилээр, тарааныңын [illegible], бар азы тывылган аарыгларның узуткаар талазы-биле улуг ажылды лабораторияның ажылдакчылары Дарья Лукьяновна Ивановнаның удуртулгазы-биле чорудуп турар.

Дарья Лукьяновнаның эрес-шудургу, ак сеткилдиг күш-ажылы бедии-биле үнелеттинген. Эрткен чылын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле аңаа РСФСР-ниң алдарлыг мал эмчизи деп [illegible] атты тывыскан. Ынчангаш ону малчыннарның [illegible] эмчи деп адап турары чөптүг.

К. АРАКЧАА

МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ТУРАСКААЛЫ

МАГАДАН ОБЛАЗЫ. ССРЭ-ниң соңгу-чөөн талазынга план ёзугаар геология шинчилелдерин чорудуп эгелээнден бээр 50 чыл болган. Бо юбилейге алдар кылдыр Аңчы далайның эриинде Ньюкля суурнуң чөөгүнда тураскаалды тургускан. Ында: «1928 чылда бо эрикке ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының Бүгү-эвилел Чөвүлелиниң Ю. А. Билибин болгаш В. А. Цареград баштаан баштайгы геология экспедициязын дүжүрген» деп бижээн.

ЧУРУКТА: Нельмага баштайгы геология экспедициязының келген черинге болган митинг үези.

С. БЕЛЯВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникazы).

Шоочалыг

Каа-Хем районда Ильинка суур чылдан чылче өзүп сайзырап, чаа тудуглар тутту[illegible], немежип турар.

Суурга чаа столоваяның тудуун дооскенындан бээр үш дөрт ай четкен. Ук столовая ыңы март 15-те ажыглалга киирерин көрдүнген турган. Ол үезинде ажыттынмаан, бо хүннерге чедир ооң эжиинде [illegible] [illegible]. Столоваяны ажыглалга чүге киирбейн турары билдинмес.

Ол айтырыгны совхоз директорунга каш удаа тургузуп турган. А столоваяның [illegible] Каа-Хем [illegible] баштаар чери билир деп харыылап каар. Оон өске харыы чок. Столовая ам-даа ажыглалга кирбээн. Суурнуң чурттакчы чону чаа столоваяның [illegible] [illegible] пейн манап турар. Каа-Хем районунуң баштаар чери [illegible] [illegible] хамаарыштыр кандыг хемчег алыр ирги?

С. КЕНДЕН.

·СПОРТ·СПОРТ·

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

● **ФЕХТОВАНИЕ.** Спорттуң бо хевиринге болур делегей [illegible] тиилекчизинге тывызар «Нациялarның Улуг шанналы» совет команда чаалап алган. Барыын-герман Гамбург хоорайга эрткен делегей чемпионадынга совет фехтовальщиктер алдын — үш, мөңгүн — дөрт болгаш хүлер — бир [illegible] алган.

● **ААР АТЛЕТИКА.** [illegible] турар ээзэди ооларның делегей [illegible] [illegible] чурттуг Геннадий Клименчуков 100 кг чедир деңзиге делегей чемпиону болган. Ол — штанга көдүрериниң ийи хевиринге 360 кг түңнелди көргускен болгаш идип көдүрерге 170 кг-ны көргүскеш, делегей рекордун тургускан. Совет аныяк штангистер 32 чурттуң 190 штангистиг киришкен бо чемпионатка эң хөй — алдын дөрт, мөңгүн — дөрт болгаш хүлер — бир медальды чаалап алган.

● **РЕГБИ.** Аныяк совет мастерлер регби талазы-биле Польшаның наймсылалы Варшавага эрткен «Найырал» дээр маргылдаага тиилекчи болган. Шиитпирлиг шуулде ужуражышкынга совет ойнакчылар Польшаның командазын 21:4 санга уткан.

● **ЧИИК АТЛЕТИКА.** Знаменский алышкыларның шаңналы [illegible] хүнүнде бедик түңнелдерни чиик атлеттер көргүскен. Архангельскиден келген Валерий Абрамов 1500 м черни 3 мин. 37,4 секундада эрткен. Бо дээрге ССРЭ-ниң рекордунга чүгле 0,2 секунда четпес. 5000 метрге маргылдааның кол шаңналы дээш демисел чиңг эрткен. Свердловск чурттуг Борис Кузнецов 13 мин. 43,2 секунда [illegible].

Черни бедиин халыырынга Минскиден келген Александр Григорьев 2,27 м. көргүзүг-биле тиилээн.

Чебоксары чурттуг Галина Романова 3006 болгаш 5000 метр черлерге ийи тиилелгени чедип алган.

● **ШЫДЫРАА.** ССРЭ-ниң Төп шыдыраа клувунуң эрттезинге [illegible] сес салып доозулган. Одесса чурттуг гроссмейстер Владимир Тукмаков ам дээрезинде 6 санныг мурнап турар. Аңаа Ирши Лехтинский (ЧССР) болгаш Тигран Петросян (ССРЭ) бир-бир сан четпес.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Үе». Информастыг программа.

[illegible] — Эртенги гимнастика.

[illegible] — «Хөгжүг старттар».

11.40 — «Характерлиг уруг». Уран чечен фильм.

13.00 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». Ю. А. Сенкевич эртирер.

14.00 — 16.40 Чапсар.

16.45 — «Н. Г. Чернышевский». Юбилейге [illegible] репортаж.

17.15 — «Совет күрүне болгаш эргелер үндезиннери». «Бойдусту камгалаңар». ССРЭ-ниң юстиция министриниң бирги оралакчызы А. Я. Сухарев эртирер.

17.45 — Украинаның Г. Верёвка аттыг Күрүнениң алдарлыг академиктиг улус хоруунуң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

18.40 — «Адрезим: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.

19.[illegible] — Телемедээлер.

19.[illegible] — Чапсаттар.

МОСКВАДАН

19.30 — Медээлер.

19.45 — «Спортлото» тиражы.

19.55 — Куба улустуң национал байырлалы — Национал тура халышкынның [illegible] тураскаатан программа. «Бергиг Куба». Киноконцерт. «Кубаның фестиваль мырлары». «Командо операция». «Кан дээрбекте» [illegible] уран чечен фильм.

22.30 — «Үе». Информастыг программа.

23.00 — 00.20 «Театр дугайында рассказтар». «ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. К. Черкасов». Төрүттүнгенинден бээр 75 [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — «Горнистер, кайда силер?».

19.00 — «Эртем амыдыралы». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик А. А. Трофимук болгаш академик А. Г. Аганбегян дамчыдылгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Москваның капикулдары». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.

20.30 — 21.00 «Гобой». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Золотые дукаты призрака» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 11 киночымыңды 10.20 шакта. «Спартак» 11.50, 13.40, 15.30 шактарда. «Хол үжүүп ёзутаар куда» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуу-салымның белээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ох, бо ханалыг Настяны» 15.00 шакта. «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ак-көк суг — ак өлүм» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

КЫҢЧЫКТЫРБАЙН ТУТКАН

«Шын» солунуң арыннарында оорларга хамаарыштыр парлаттынып турар материалдарны чангызын-даа эрттирбейн, номчуп турар болгаш, ында бижиттинген чүүлдерни [illegible] [illegible] [illegible] чер-черге бүгү талалыг күштелдирип турганда, эргиниң ол артышкынының когун үзери чугула.

Оор херекти кымнар үүледип турарыл? «Шын» солуннуң номчукчулары ол айтырыгга харыыны берип турар. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, күш-ажылды, кижилерниң күжүн үнелеп билбес, мангысталчак амыдыралдыг кижилер оор-сүък кылып турар деп санап турары коннут шын. Анаа хамаарыштыр чижектен көргүзейн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары Чангаа Ондар, Доржу Ондар, Ондар Менди-Байыр олар чайлаанга көжүп келгеннер. Көжүп келгеш, хонуп чыдырда, ол дүне малчыннарның чайлаандан он сес баш инектии оорлап аппарган. Инектерниң оор аппарганының чугаайында оон ээлери истелге органынга дораан-на дыңнадып демдеглеткен. Оорларны илередир талазы-биле өйүнде хемчег алганындан бөлүк оорлар туттурганнар. Читкен инектер Барыын-Хемчик районунга Хөнделен суурдан тывылган.

Инектерни чайлагдан кымнар сүрүп аппарганыл? Оорларның аттары билдингир. Барыын-Хемчик районунуң Хөнделенде чурттап турар Валерий Давакай, ниитилелге ажыктыг кандыг-даа ажыл кылбайн турар Кара-оол Моңгуш болгаш Идам-оол Кужугет олар инектерни оорлаан. Валерий Давакай 1945 чылда төрүттүнген. Инек оорлаарының мурнунда чылдарда ол хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин оорлааш, ийи чыл хосталгазын казыдып шииттирип чораан. Оон ол кандыг-даа түңнел үндүрбээн, оорланырын уламчылап турган. Ам база оор херек үүлгеткени ол-дур. Инек оорлаарынга киришкен өске ийи кижи база аныяк, 25 — 25 харлыг эрлер. Ол хирезинде олар кайда-даа ажылдавайн, амыдыралдың шын эвес оруун шилип алгаш, чер кезип, оорланып чоруп турган. Он сес баш инекти оорлап сүрүп аппарган кижилер ол-дур. Оларның аңаа долуп, туттурган.

Ниэзи оорга алыскан кижилер чидирген малын сураглап, коннут чымыштыг ажыл үезинде ол-бо хайдынып, шагла болган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы малчыннарга дузалажып, транспортту үндүрүп берген турган. Малчыннарның чайлаглап ажыдып турар үезинде, ол транспортту алыксак-чиксек оорларны сүрүп, истеп дилээринге ажыглап, эвээш эвес үнелиг үени чидирген-не болгай. Оорлаар чоруктун хоразы, ажыл-агыйга шаптыктыы ындыг улуг-дур.

Бо оор херекти база-ла ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, мангысталчак амыдыралдыг ындыг аныяк кижилер үүлгеткен-дир. Кайда-даа ажылдавайн турган ол кижилерни ажылга киирер, хайгаарап [illegible] [illegible] [illegible] эрге-чагырга, хөй-нийти организациялары канчаар шиитпирлеп турган чүве. Ажыл кылбас, оорланып, хулиганнап болгу дег кижилерни шыңгыы кичээнгейге ап, олар-биле кижизидилге ажылын чер-черге күштелдирери чугула.

Оор херек үүлгеткен бо үш аныяк кижи суд сандайынга олуруп, үүлгеткен херээн харыылаар апаар.

С. МОНГУШ.

УЛАМ ШЫҢГЫЫРАДЫР

Бистиң кожууннуң ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, мангысталчак амыдыралдыг, кодан-суур кезип чоруур кижилерни чок деп болбас. Оор херекти шак ындыг, арын-ыуур чок каш бөрбак кижилер үүлгедип турар деп бодаар мен. Чамдык кижилер оорлап алган малын мал дужаар черге садыптар боор-дур. Мал хүлээп алыр черлер мал дужаап келген кижилерниң документизин, ук хамаатының малы шын дээрзин бадыткаан хамааржыр Совединиң шынзылгазын барымдаалап хүлээп алырын чуруумчудуп, ону шыңгыыраттыр болза эки деп бодаар мен.

Саглының малчыннары Бадын-оол Саая, Анай-оол Моңгуш олар эрткен чылдың ноябрьда сарлыктарын оорлаткан. Истелге органнарының ажылдакчыларының дузазыбиле оорлар туттурган. Оорлар сүрүп аппарган малын Барыын-Хемчик районнуң мал садар черинге дужаагаш туттурган. Ындыг янзылыг чоруктар хөй удаа болгулаар. Ынчангаш оорларны илередиринге мал хүлээп алыр черлер мал дужаап келген хамаатылардан негелдени күштелдирер болза эки. Чер-чер Советтери болуунун девискээринде хамаатыларның хууда малының чиэе-ханзызын чогуур нормага тургузар болгаш мал садып, дужаар дээн кижилерге шынзылга бээриниң чурумун шыңгыыраттыр чугула. Бо бүгүнү чурумчудуп турганда, оор херек бүрүзүн кичээнгей чок эрттирбейн, демиселди күштелдирер болза, алыксак-чиксек кижилерниң оруу чүге мунгашталбас деп?

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Күрстраховааниениң Тыва АССР [illegible] [illegible] [illegible] страхованиениң төлээрлерин [illegible] 1978 чылдың август 15-те доостурун хамаатыларга дыңнадып тур.

Төлевирлериниң хуусаазын эрттиргени дээш хөө төлээрин үтпээнар. Хуусаазын эрттирген бир хүн дээш төлезе чогуур түңнүн 0,1 хуузун хөөге төлээр.

Хамаатылар! Страхование төлээринде өрелерни ноябрь 15-ке чедир төлээринерни сагындырып тур.

Страхование төлевирин кедээ черлерде чурттап турар хамаатылар — кедээ Советтерге, хоорай чурттакчылары — акшалга кассаларынга, Күрстраховааниениң инспекторларынга болгаш агентилеринге төлээр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжэткүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17[illegible]. [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—01214

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 174 (10771) | 1978 чылдың июль 27, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кол.

ХҮЛЭЭНГЕНИН КҮҮСЕДИР

Онгу беш чылдың чартык кезии база ооң үшкү чылының бирги чартызы доозулган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, 1978 чылдың планын доосур болгаш ажыр күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында айыткан сорулгаларны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чораш берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерин күүседир талазы-биле, бүгү чурттаазында ышкаш, республиканың ажылчы чоннары бирги чартык чылда улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге Кызыл хоорай, Бии-Хем, Эрзин районнар болгаш хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер бедик көргүзүглерни чедип алган. Кызылдың эът комбинадының, «Тыва кедээ тудуг» трестиң № 741 КМК-ның, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Туранның амыдырал хандырылга комбинадының, а ол ышкаш «Хемчик», «Нарын» совхозтарның коллективтери бирги чартык чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп үнгеннер. Оларга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш өскелээ шаңналдарны тывыскан.

Ооң-биле чергелештир шиитиг чедиишкинге төлептиг үлүүн киирип, алган социалистиг хүлээлгезин күүседир талазы-биле берген сөзүн ээлеп турар мурнакчыларның саны улам көвүдээн. Беш чылды хүүеза бетинде күүседири-биле патриоттуг эгелээшкиннерни кылган мурнакчыларның ажылгөвээ сеглээн сөзү-биле карышпайн турар.

Кызылдың дааранылга фабриказында ындыг социалистиг хүлээлгени алган ажылчыннар Раиса Сумбаа, Екатерина Борбак-оол, Людмила Филимонова, Раиса Арбай-оол олар ажылдың мурнакчы технологиязын ажыглавышаан, шакминута бүрүзүн чөп чарыгдап турган, бо чылдың бирги чартыында-ла беш чыл планын ниитизи-биле күүседир чоокшулап келген болгаш ам 1980 чылдың үлүүнде келген.

Боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бо чылдың бирги чартыында хөй-хөй малчыннар бедик көргүзүглерни чедип ап турар. 117 хойжу төрүүр 100 хойдан-на 100-тен хөй хураганны, а олардан «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтарда хойжулар Д. А. Ооржак, Ч. Н. Ооржак, А-Х. Д. Ондар, Ч. Д. Моңгуш, Р. Д. Ооржак чүгле онаалтыр 130-деп 141 чедир хураганнарны камгаалап алган.

Чылдың баштайгы чартыында саар бир инекке онаалтыр 76 саанчы 904 килограммдан 1095 кг чедир сүттү саггап. Ооң иштинде Карл Маркс аттыг, «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның саанчылары А. С. Апай, Б. Б. Кара-Сал, Т. Д. Кара-Сал, А. Б. Иргит, Л. Д. Ондар олар боттарынга быжыглаан саар инек бүрүзүнден 1677-ден 1895 чедир килограмм сүттү саггаш, чарыштың мурнакчыларының даңзызын баштай бергеннер. Ол ышкаш алган хүлээлгелерин күүседиринге бедик көргүзүглерни чедип алган инек, сарлык, теве кадарчылары, чылгычылар, өвчүлер болгаш куш ажаакчылары база эвээш эвес.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаар болза, кандыг-даа таварылгада алган хүлээлгени күүседип болурун мурнакчы коллективтерниң, ажыл-ишчилерниң дуржулгазы көргүзүп турар. Ынчалдажок чамдык коллективтер социалистиг хүлээлгезин хамаан чок, күрүне планнарын безин күүсетпес чоруктар ам-даа уламчылавышаан. Чижээ, бо чылдың бирги чартыында «Кызылдың тудуг кезектери» комбинат, Үстүү Енисейниң балык заводу, Кызылдың база Бай-Хаактың, Туранның хлеб заводтары, Сарыг-Септиң, Туранның райүлетпүр комбинаттары болгаш чамдык коллективтер, улуг-улуг тудуг трестери, транспорт организацияларны планныг даалгаларны дыка чедир күүсетпээн.

Ол ышкаш «Ленинчи оруу», «Кызыл таравачын», «Барлык» совхозтар сүт садар талазы-биле, а Каа-Хемниң «Кызыл тук», «Ленинчи оруу» совхозтары эът садар талазы-биле план күүседиринге өске ажыл-агыйлардан хожудап турар. Күрүнеге дук садар хүлээлгезин күүседиринге амдызында Эрзин биле Тес-Хем районнардан, өске районнарның ажыл-агыйлары база хожудап турар.

Алган хүлээлгени, планнарны күүседир талазы-биле сөзүн ээлевес, ону күүсетпес чоруктуң кол чылдагааны чыл эгезинде ону саазынга чараштыр бижип алгаш, ооң күүселдезин организастыг болгаш практиктиг ажыл-херектер-биле быжыглавас, чамдык партия организацияларының талазындан план күүселдезин дээш кадрлардан негелдени кошкадып турарында болур. Ол дээрге кадрларның ажылга харыысалгазының, сагылга-чурумунуң шуут хамаарышпас айтырыг-дыр.

СЭКП Тыва Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев бо айтырыгже база катап улуг кичээнгейни углап дыргап. Леонид Ильич мынча дээн: «Продукция белеткелиниң планнарынын күүселдезин ап көрээлиңер, кандыг-даа чылда, ол эки-даа, багай-даа болур болза, область, край, республика бүрүзүнде кандыг-ла бир продуктуларны күрүнеге садарының планын күүсетпээн колхозтар болгаш совхозтар бар болгулаар. Ооң кол чылдагааны харыысалганың четпезинде, кадрлардан негелделерни кудулатканынга болп турар. Четпестерге, чогуур чылдагааннарга шамнадар чорук ховар эвес, ынчалза-даа кандыг-даа берге болза, ниити эрге-ажыктарны тоовас, күрүнениң сагылга-чурумун үрээр эргени кымга-даа бербээн». Ынчангаш партия организацияларын мыдыг болуушкуннар-биле демиселди күштелдирериниң, оларны тывылдырып ээр чылдагааннарны шиитпирлиг узуткап, мааз партия, күрүне болгаш хөй-ниити контролюнуң бүгү хевирлерин эки тургузарының эргежок чугулазын ол Пленумга айыткан.

Онгу беш чылдың шалыпчы күш-ажылының үшкү чылының ийи чартыы эгелээн. Хожудап турар бүдүрүлгелерниң, коллективтерниң чылдагааннарын тодарадып, чылдың арткан үезинде планнарны болгаш хүлээлгелерни ыяап-ла күүсеткеп турарын чедип алырын хандырар дээш партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнары шиитпирлиг хемчеглерни алыр херек. Мааз холбаштыр ол ажылды харылап турар кадрларның харыысалгазын бүгү талалыг бедидерн, олардан негелдени күштелдирери эргежок чугула.

Партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының талазындан СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагаазынга дүүштүр социалистиг чарышты күш-ажылчы коллективтерге организастарын доктаамал сайзыраңгайжытпышаан, эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чораш берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерин күүседир талазы-биле эргежок чугула практиктиг хемчеглерни алыры — планныг сорулгаларны база хүлээлгелерни ыяап-ла боттандырарынга улуг идигни бээри чугаажок.

Амгы үеде республикада аажок чугула кампания — ниити ниң малынга четчир саапыг чемни белеткээр дээш күжениишкиннинг ажыы чорып турар. Бо талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседири — СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң мал ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле айтыышкыннарының боттанзырарынга баштайгы шиитпирлиг базым болур. Ынчангаш бо эң чугула айтырыг бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының күүн бүрү кичээнгейин төвүнге тургустунар ужурлуг.

Бүгү күштү — мал чеминиң белеткелинче!

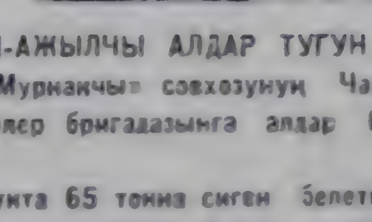

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң Чамбы Семис-оолга удуртуп сигенчилер бригадазынга алдар болдуруп кедүрген.

Ол бригада сөөлгү 10 хонукта 65 тонна сиген белеткээр планын 76 тонна ындыр ажыр күүсеткен болгаш ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр дээш эрес-шудургу ажылын улам күжениишкинниг уламчылап турар.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫНГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Үбса-Нур хөлдүң чоогунда талыгырже чаттылып чорупкан [illegible] делгем шөлдер. Мында Ак-Чыраа деп черде Өвүр, Тес-Хем, Эрзин болгаш Моңгун-Тайга районнарның [illegible] ишчилери мал чеминиң белеткелин чорудуп турар. Ынчангаш эртенден кежээ орайга чедир моторлар даажы шөлдерден үзүктелбес.

«Торгалыг» совхозтуң белеткелчилери [illegible] онза шалыпкын чорудуп турарлар. Дуржулгалыг механизатор Николай Моңгуштуң башкарганы «Беларусь» трактор бичии-даа анаа турбас. Ол бир хүнде 6 гектарның орнунга 8 гектар черниң сигенин, хыырлыыжын кестирип турар. Бүш-ажылдың алдар тугун бо кызымаккай механизаторнуң ажыл-ижинге тураскаадып, бригада төвүнге каш-даа кедүрген.

Бедүүн мал чемнерин белеткээринге совхозтуң аныяктары база идепкейлиг киржип турар. Бо чылын ортумак школаны чаа дооскан оолдар, кыстар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорул турарлар. Евгений Түвет-оол, Михаил Түлүш, Төмүр-оол Моңгуш дээн ышкаш комсомолчулар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Олар ортумак школага өөренип тургаш-ла трактор башкарарын өөренип, бригадага кээп сиген кезер машинага, пресс-подборщикке ажылдаарын база шиңгээдип алганнар.

Аныяк ишчилерге тулаазанчак, таарымча чок черниң байдалынга чедиишкинниг ажылдаарынга найыралдыг бир демниг чорук дузалап турар. Ынчангаш «Торгалыг» совхозтуң сигенчилери чүгле сөөлгү ийи он хонуктуң дургузунда [illegible] тонна чаа-тыы эки шынарлыг мал чемнерин белеткээш, малчыннарның кыштаглары[illegible] чедирген.

В. КЛЕЙМЕНЫХ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизатор Н. Моңгуш сиген кезилдезин чорудуп тур. Совхозтуң аныяктар бригадазы хүн бүрүде 30—40 тонна эки шынарлыг мал чемин кезип, сараатап турар.

Авторнуң фотолары.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Германияның Социалистиг чаңгыс дай партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы, бистиң чуртувуска дыштанып келген Э. Хонеккерни июль 25-те Крымга хүлээп алган.

Социалистиг, коммунистиг тургузуушкунун планнарын боттандырбышаан, СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң ажылдап кылып турары бирги зөөлчегниң чугула сорулгаларының дугайын акы-дуңма ийи партиязының болгаш күрүнениң удуртукчулары бот-боттарынга дыңнаткан. Совет кезээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң программазын хүлээп алган СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң болгаш ГДР-ниң бир [illegible] социал-экономиктиг [illegible] дыка хөй айтырыгларын чугаалашкан ГСЧП ТК-ның VIII пленумунуң шиитпирлериниң ужур-дузазын демдеглээн.

1979 чылда ГДР-ниң 30 чыл оюн байырлаарынга белеткелдиң, ол юбилейниң немец черге социализмниң чедиишкиннериниң көрүлдези, ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң бүгү социалистиг дем каттыштырылга улустарының найыралының көргүзүү кылдыр байырлаар деп республиканың ажылчы чоннарының чүткүлдүүнүң дугайын Э. Хонеккер чугаалаан.

Акы-дуңма ийи партияның интернационалчы харылзааларын быжыглаарынга, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга бүгү талалыг демнежилгени улам ыңай хөгжүдеринге [illegible] чедиишкиннерни эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Хонеккер олар сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXXII сессиязының чуулдуг деп көрген ур хуусаалыг улуг программаларны барымдаалап турган, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга специализацияның болгаш кооперацияның [illegible] программаларын ажылдап кылыры идепкейжилерин олар дугуржуп алган.

Чөпшээрешкилекчиниң [illegible] күүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказын быжыглаары, боттарының хамаарылгажок чоруун болгаш [illegible] талалар дээш күрүнелерниң болгаш [illegible] [illegible] чыдыг кол айтырыгларын дугайты талалар санал-оналдар солушкан.

Германияның Федеративтиг Республиказынга Л. И. Брежневтиң аян-чоруун Э. Хонеккер тайбының херээнге болгаш тайбын кады-кады [illegible] принциптеринге үндезилээш, социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның аразынга калы ажылдажылганы [illegible] чугула салыышкын кылдыр бедик үнелээн.

Европада херектерниң байдалын чугаалажып тура, тайбының быжыглаары болгаш Европа күрүнелериниң чаагай кожалелбээ калы ажылдажылгазын улам калбартыры дипке дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының [illegible] ни болгаш дугуржулгаларны [illegible] тудузунуң чайгылыш чок күүселдерин, Хельсинки чөвүлел хуралының Түңнел актызының принциптерин болгаш дугуржуушкуннарын амыдыралга бүдүн боттандырарын негеп турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Былаа удуртукчуларының агрессия империализм [illegible]-биле улам-на калбак болган ханылап бар чыдар эвилелдежилгезиниң айыылдыг ужурларын эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер олар демдеглээн. Социалистиг Вьетнамга удур Пекинниң улуг күрүнезирек өнчүк-чөнгээлерин олар шиитпирлиг буруу шапкан.

Беседа чугаалашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс ээн-биле тодаргайлаттынган болгаш найыралдыг, чүректиң ханызындан байдалга эрткен.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Акы-дуңма куба улустуң амыдыралының кайгамчыктыг болуушкунга — Национал тура халышкынының 25 чыл оюнга тураскаал кыдыглар июль 25-те Москвага байырлыг хурал болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы П. Г. Гилашвили, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, шериг начальниктери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Улустарның найыралының куба институдунуң болгаш куба-совет найырал эвилелиниң делегациязы, куба улустуң революсчу хостуга[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] делегациязы, өске-даа куба эштер база президиумга олурган.

Илеткелчи — совет-куба найырал ниитилелиниң оралакчы президентизи армия генералы И. Н. Шкадов — Куба дээрге социалистиг чурттарның интернационалчы дем каттыштыргазының [illegible] кезээ, тайбының болгаш демшилгениң оруу-биле бар чоруур хостуг улустарның [illegible] ден эргелиг кежигүнү-дүр деп онзалап демдеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң Кубага [illegible] аян-чоруунуң соонда совет-куба харылзаалар [illegible] чаа үе-чадазынче кирген. СЭКП-ниң болгаш Кубаның Компартиязының, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның аразында найыралдың база калы ажылдажылганың быжыг болгаш бузулбас чоруу марксизм-ленинизм [illegible] ниити чорууга, пролетарлыг интернационализмге үндезилеттинген деп, илеткелчи демдеглээн.

Куба Республиказының ССРЭ-де элчиниң хүлээлгезин түр күүседип турар Х. Пуэрта Бирога куба революция марксизм-ленинизмниң өөредии-биле чепсегленген куба улустуң күжениишкиннериниң ачызында, делегейниң, бирги ээлчегде Совет Эвилели баштаан социалистиг дем каттыштырылга чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының ачызында болдунар аргалыг болган деп болдунун чугаазында демдеглээн.

Кубаның кажан-даа уттпазы ак сеткилдиг акы-дуңма дузаламчызы, [illegible] болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң чазаанга, бүгү совет улуска, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң шуут болдунга ханы өөрүп четтиришкиниң куба улустуң [illegible] [illegible] оратор илергейлээн.

(СЭТА).

ДООЗУЛГАН

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунда хой болгаш хураган кыргылдазы доозулган. № 1 хойжу бригада (бригадири М. Бугаадай) бүгү кыргылданы он үш ажыл хүнүнде эки шынарлыг, шалыпкын дооскан. Ол хой бүрүзүнден 2,8 кг дүк алыр хүлээлгезин 2,9 кг кылдыр күүсеткен. Чамдык малчыннар, чижээ, Иван Данзуруң бир хойдан-на 3,1 кг, Максим Сувандиң 3,5 кг, аныяк коммунист Доржу Нураат 3,2 кг, Иван Допаан 3 кг дүктү кыргып ап, мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Бригада 1204 хураганны [illegible] [illegible] бүрүзүнден-не 0,6-1,2 кг дүктү алган. [illegible] [illegible] Ажыймаа Допаан хүнде 30 ажыг хойну кыргып, 100 ажыг кг дүктү дужаап турган. Ол ышкаш Доржу Нурзат, Чаштыгбай Чикей, Көк Баазан, Суудем Саар дээш өске-даа кыргыкчылар база эрес-шудургу ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турганнар.

Дүктү прессеп тырыыр звено (удуртукчузу С. Самбуулай) дүн-хүн дивейн ажылдап тургаш, бо ажылды шалыпкын дооскан.

П. КОМБУ.

КЫРГЫЛДА ШУУДААН

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң девискээринге час орайтап дүшкен. Ол чорук хой дүгүнүң четчип хозарынга, чуңгакталырынга шаптыктыг болган. Ынчангаш совхозка хой кыргылдазы база орайтап эгелээн. Кыргылданы бедик темпилиг, организастыг, шынарлыг эртгирериниче улуг кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде, ам кыргыза чогуур хойнуң хөй вуурузу кыргыттынган.

Кыргылда пунктузунда электриктиг 48 хачы доктаамал ажылдап турар. Кыргыкчылардан Салчак Серин, Салчак Чылбак, Лора Норбужап, Эйла Иргит-оол олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, хойну шынарлыг кылдыр кыргып турарлар.

[illegible] [illegible] [illegible] чуггаш, чайлагладып үндүрүп турар.

Х. САМДАНЧАП.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринге, мында партком болгаш ажылчын комитеди келир кышка уткуштур мал чеминиң белеткелинче бүгү ажыл-ишчилерни мөөңнээн. Дыштаныр хүннерде шефтээшкиннер удаа-дараа болуп турар.

Чоокта чаа Сүт-Хөлде ыяш ажыл-агый участогунуң, машина-трактор мастерскаязының болгаш совхозтуң контора ажылдакчыларындан тургустунган 40 кижи составтыг шефчилер бригадазы ажылдап үнген. Олар ол хүн 10 тонна мелени, витаминниг сиген далганын белеткээннер.

О. БОРАШ.

* * *

Өвүр районда коммунал ажыл-агый коллективи ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш боттарының улуг-хуузун киириштирип турар. Ук бүдүрүлгениң 18 кижи составтыг бригадазы Тес-Хемниң Ак-Чыраа деп черге үш хонук тургузунда шефтээш, «Коммунизмче оруук» совхозка 5 тонна сиген кезип бээр планын 7 тонна кылдыр күүсеткен.

Шеф үезинде Николай Седен-оол, Владимир Ондар, Саанчык Куулар, Моңгуш Тоорук болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдааннар.

Д. АГБААН.

* * *

Улус депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүсекомунуң сан кылдызының болгаш курортлашкынныг инспекциязының ажылдакчылары «Саян» совхозтуң девискээринден барык үш тонна хире будук-бүрүнү белеткээш, совхоз төвүнге чеди[illegible] [illegible] [illegible] ӱкпеп дужурген.

Чолаачы Владимир Бороткөв, Любовь Сергеева, Юрий Путинцев болгаш өскелер-даа ол шефке шудургу ажылдааннар.

Ч. МААДЫ.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН...

Септелге-тудуг участогунуң коллективи Өвүр районда мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Участоктуң коллективи чүгле планныг онаалдаларны чедиишкиниг күүседип турар эвес, оларда күш-ажылдыг организастааны эки, бүдүрүлгеде сагылга-чурум быжыг.

Планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседири дээш районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка септелге-тудуг участогу идепкейлиг киржип келген. Коллективтиң күжениишкиниң ажылы үре-түңнелдиг болуп турар. Бирги чартык чылда септелге-тудуг ажылдарының планы 103 хуу күүсеттинген. Планда көрдүнген чурттаар бажыңнарының, эмнелгениң, электри станциязының септелгезин бригадалар бүрүн дооскан.

Участокта 4 бригада бар. Бригадалар аразында чарыштыг. Бирги чартык чылдың түңнели-биле алырга, «Күш-ажылчы Алдар» орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Кызыл-оол Моңгуштуң бригадазы тиилекчи болган. Ол мурнакчы бригаданың кежигүннери эрткен 6 айларда 8 чурттаар бажыңнарының тудуун доозуп, ажыглаага киирген. Бригадада ажылды организастааны эки. Ында дуржулгалыг тудугжулар Кааданнер Салчак, Владимир Ойдуп, Бытан-оол Доңгак олар хүн нормазын 120—125 хуудан күүседип турарлар.

Ол бригада-биле чарышчы комсомолчу-аныяктарның Байыскылаң Кара-Сал удуртукчу бригадазы база чедиишкиниг ажылдап турар. Комсомолчулар Владимир Даржай, Сергей Саздык, Василий Сыгыртаа олар ажыл-ишке кызымаа-[illegible] [illegible] эки үлегер-чижээни көргүзүп турарлар. Б. Кара-Салдың бригадазы ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюн тептиг уткуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Септелге-тудуг участогунда ажылчын [illegible] чылы — коллективте кижилдилге ажылын чогуур деңнелде тургузуушкун. Ынча [illegible] чарыштыр демпон, бригадаларның ажылының ай санында көргүзүглерин чарыштыр бижээш, ажыл көргүзүүн. Ол ышкаш коллективниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] туруп турар. Ажыл-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй-ниити ажылынга [illegible] [illegible] [illegible] дружинниктери дежурныйлаашкыннарга база идепкейлиг киржип турарлар.

Бригадаларда күш-ажылды организастааны эки, тудуг материалдары-биле [illegible] үзүктелбейн турар. Планныг онаалдаларның күүселдезин чедип алыры дээш тудугжу бүрүзүнүң бот-харыысалгазы бедээн, ажылдың үре-чуртар, чылдагаан чок ажыл шагы үеер таварылгалар [illegible].

[illegible] септелге-тудуг участогунуң коллективи чедиишкиннерин улам быжыглавышаан, ам бо хүннерде планын хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Н. СОРЖАК.

Өвүр район.

ЭРГЕ, ХОСТАЛГАЛАРЫВЫС МАГАДЫЛАЛЫ

Конституция болгаш амыдырал

Эрткен чылын бистиң чурттувуска бүгү-делегей ужурулгалыг ниң улуг болуушкун болган. Совет улус болгаш делегейниң демишилгениг кажи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн байырлап эрттирген, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алдынган.

ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузу Совет курумнениң аллан [illegible] эрткен оруун түңнеп, Октябрьның идеяларының, ленинчи чагыгларының амыдыралга канчаар боттанып турарын [illegible].

Ленинчи баштайгы декреттерден эгелээш, ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга чедир кижи дугайында сагыш човаашкын кол черни ээлеп турар. 1918 чылдың январь 25-те Советтерниң III Бүгү-россия съездизи Лениниң үнелеп четпес шылгараңгай, төөгүлүг чогаалы «Ажылчы чоннарның болгаш дарладып турар улустарның эргелериниң Декларациязын» чүүлдүгзүнүн бадылаан. РСФСР-ниң 1918 чылда Конституциязынга ол Декларацияны бүрүнү-биле киирген. ССРЭ-ниң 1924 база 1936 чылдарда Конституцияларынга хамаатыларның ажылдаар, дыштаныр, өөренир болгаш социал хандырылгага алыр эргелерин өскертпейн хевээр арттырган.

Ол бүгү—демократия база кижиниң өзүлүт эргелери болгаш хосталгалары чүгле социализм үезинде боттанып болур дээрзин бадыткаан.

ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Конституцияларының совет хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын хоойлужудуп турар.

Совет курумнениң хөгжүлдезиниң чүгула негелдези болза демократияны бүгү талалыг калбартыры болур. Ынчангаш Тыва АССР-ниң Конституциязы курумнениң эргелеп башкарылгазынга чоннуң калбак кижилгезин көрүп турар. Чоок ол эргезин долузу-биле ажыглап турар дээрзин билдингир. [illegible] республиканың Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин 4677 хуралдарга сайгарып көрген, орта 6015 кижи сес [illegible] 5730 санал-оналын киирген.

Чаа Конституция хамаатыларның социал-экономиктиг, политиктиг болгаш эрге, хосталгаларын быжыглаан. Ол эргелерниң эң нолу ажылдаар эргени бистиң чуртувуска Октябрь революциязының соонда дарый чарлаан. Үжен чылдарны сеглүредир ажыл чок чорукту чок кылган.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларынга дүүштүр тургускан Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунда бижээни болза: **«Тыва АССР-ниң хамаатыларның ажылдаар эргелиг, тодаргайлаарга, күзел-чүткүлүнге, арга-мергежилинге, профессионал белеткелинге, билиинге болгаш ниитилелдиң херегцелдеринге дүүштүр мергежилди, ажылдың хевирин шилип алыр эргелиг...»**

Ажылдаар эрге ажыл-агыйның социалистиг системазы-биле, чылдагаан чок черге ажылга хүлээп алырындан ойталаар [illegible] оон шын эвес үндүрер чорукларны болдурбазынче угланган хоойлу-дүрүмнер-биле магадыланып турар. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан шын эвес үндүрген таваарыгларда суд, прокуратура органнары хоойлу-дүрүм үрээшкиннерин эдип, буруулуг кижилерге харысаалганы хүлээдип турар. Эгер чылын бистиң республиканың улус судтары ажылындан шын эвес үндүрткен 67 кижини ажылынга катап тургускаш, оларның эргежилинга 11.388 рубльди төледир кылдыр шиитпирлээн. А бо чылның чүгле бирги кварталынга 14 кижини эрги ажылынга катап киирген, 2108 рубль түңнүг негелделерни хандырган.

Бисте ажылдаар эргениң база бир магадылалы—күш-ажылдың саны болгаш шынарын барымдаалап, күрүнениң доктааткан эң эвээш хемчээлден кудулавас төлевирлиг ажылды алыры болур. Тоску беш чылда 75 миллион ажыр кижилерниң шалыны өскенин мацаа чугаалаарга четтир. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажыл төлевирниң хемчээли моон соңгаар-даа өзер.

Оон-биле чергелештир Конституция хамаатыларның ак сеткилдиг ажылдаарын, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырын көрүп турар. Ынчангаш совет кижи бүрүзү ниитиниң ажыктыг ажылындан ойталап болбас хуулзалгалыг. Негелде ындыг турбужеге, ажылдан ослаасырап, өскелерниң күжү-биле чурттаксаар, бот өнчүзүрек ниң-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем районнарда чамдык кааш кижилер хөй-ниитиге ажыктыг ажылче суңдулавайн, а харын доктааткан норма-чижектен артык хууда мал тудуп турар таварылгаларны шын деп болбас. Ындыг болгаш ылангыя ажыл кылбас, арагалап-дарыпаар, мажгыстачак амыдыралче чүткүп турар кижилерге удур шыңгыы демиселди чорудары хоойлу негеп турар. Ынчангаш Үндезин Хоойлуда — хамаатыларның бот өнчүзүнде турар эт-херекселин күш-ажылчы эвес орулгалар тып алырынга, ниитилелдиң эрге-ажыктарынга хора чедиреринге ажыглап болбас деп дорту-биле айыткан.

Хамаатыларның ажылдаар [illegible] оларның [illegible] эргези немежип турар. Ол эрге ажылдыгынчарга болгаш албан-хаакчыларга 41-ден хөй эвес шактыг ажыл неделязын тургусканы-биле, чыл бүрүде төлевирлиг шөлээлерни, дыштанылга хүннерин тыпсыры-биле магадылаттынып турар.

Үндезин Хоойлуда кордунген өөренир эрге ажылчы чоннарның база бир улуг чаалап алышкынынга хамааржыр. Ол—өөредилгениң херимнериниң халас болуру-биле, күрүне стипендияларының системазы-биле, төрээн дылынга өөренириниң аргазы-биле, профессионал-техниктиг өөредилгениң калбак четкизи-биле хандыртынар. Бистиң республикавыстың 163 школаларында 60 муң хире өөреникчилер өөренип турар. 1978—79 өөредилге чылындан эгелеп ортумак нити-билиг школаларының өөреникчилеринге өөредилге номнарын халаска бээрин боттандырар.

Хамаатыларның кадыын камгалаар эргезин Конституцияда ан-не баштай тускайлап киирген. Ону мергежилдиг халас эмчи дузазы-биле магадылаан. Бистиң чуртувуста 24 муң эмчилер, 35 муң амбулаториялар база поликлиникалар болгаш кадык камгалалдың өске-даа күрүне албан черлери бар. Чурттуң 100 муң чурттакчы чонунга 330 эмчи оналжыр.

Совет хамаатылары назылап кырааңда, аараанда, ол ышкаш ажыл кылыр аргазынган шуут азы шала чидиргенде болгаш азыракчызын оскунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг. Бо эргени магадылаары-биле социал страхованиениң четкизин калбартаан. Оон акша-херекселден [illegible] бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң төлеп турар [illegible] үндүрүүнден тургустунар. 1977 чылдың [illegible] бистиң республикавыста 49 муң ажыг кижиге 18 миллион рубль хире түңнүг пенсия болгаш пособиелерни төлеп турар.

Үндезин Хоойлуда хамаатыларның орап-бажың алыр эргезин бир-ле дугаар быжыглаан. Магадылал ындыг күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң чурттаар фондузун нарбартырын болгаш камгалаарын, кооперация база хууда чурттаар тудуунга идиг бээрин, чурттаар [illegible] хөй-ниитиниң контролюн [illegible] чөп хуваарын, бажың хөлезиниң болгаш коммунал ачылыгларының [illegible] төлевирлерин быжыглап көрген. Шынап-ла бистиң чуртувуска бажың хөлезин 1928 чылдан бээр өспейн келген.

Ол ышкаш ССРЭ хамаатылары хөй-нити-политиктиг эргелерин эдилеп турарлар. Мацаа, чүнүн-даа мурнунда эрге-чагырганың чер-чер органнарын соңгуур болгаш аңаа соңгудар эрге, күрүне болгаш хөй-нити херектерин эргелеп башкарарынга киржир, оларның ажыл-чорудулгазын өөжүүдериниң дугайында саналдарны киирер болгаш четпестерни шүгүмчүлээр эргелер хамааржыр. Оон аңгыда хамаатыларга сөстүң, парлалганың, хуралдарның, митингилерниң, кудумчу чыскаалдарының хостуг болуруун магадылаан. Хамаатылар ол эргелерин долузу-биле таарымчалыг ажыглаарынга бүгү байдалдарны тургузуп турар. Аңы-дүжма совет шапкыларның болгаш улустарының 75 дылдарында чүс-чүс солуннар, журналдар парлаттынып турар.

Коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларынга дүүштүр хамаатылар хөй-нити организацияларынга каттыжар эргелиг. Чижээ, совет профэвилелдериниң кежигүннери 107 миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, а Ленинчи комсомолда 35 миллион оолдар, кыстар бактаап турар.

Хамаатыларның бүрүн эргелери болгаш хосталгалары чүгле материалдыг болгаш политиктиг магадылалдар-биле эвес, а харын юридиктиг магадылалдар-биле быжыглаттынып турар. Эң-не кол магадылал—Конституция боду болур. Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунуң 31 чүүлүнүң 2-ги кезээнде мынча дээн: «Хамаатыларның расазын болгаш национализын барымдаалап, оларның эргелерин кандыг-бир арга-биле дорт азы доора кызыгаарлаар, оларга артык эргени дорт азы доора арга-биле тургузуп бээр чоруктарны, раса азы национал талазы-биле опалгай тергиин дээр хоониң болгаш ожааннежилгени азы хамаан чок коор чорукту канчаар-даа суртаалдарын хоойлу езугаар шиидер». А 43 чүүлде «Шүгүмчүлел дээш истен сүрери хоругдуг» деп айыткан [illegible] «Шажынчы чүдүлгекуннер-биле холбашкан ожаанналгилге болгаш коор хоон чок чорук өөскүдери хоругулуг» деп айыткан.

[illegible] совет хамаатыларның чугула эргелериниң бирээзи. Тодаргайлаарга, хамаатыларның ат-аалдарынга, [illegible]

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Кызыл тудуг» эргелелинде мурнакчылар хөй. Оларның бирээзинге электросварщик Александр Иванович Приставко хамааржыр. Коммунист А. И. Приставко эрткен чартык чылда тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле планныг онаалдазын 130 хуу күүседип, бодунга алган хүлээлгезин чедиишкиннинг күүсеткен. Чартык чылдың түңнели-биле ол социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

ЧУРУНТА: А. И. Приставко.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Кызылда автосептелге заводунуң мотор септээр цехинде Николай Георгиевич Зайцев мурнакчы ажылдыгларның бирээзи, оон күш-ажылчы календарында ам 1980 чылдың сентябрь ай. Ол чартык чылдың планныг онаалдазын июнь 15-те күүседипкен. Николай Георгиевич СЭКП кежигүнү, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы.

ЧУРУКТА: Н. Г. Зайцев шимчедикчиниң поршенин хынап тур.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: коммунистерниң күжүн каткаш

«Космонавт Георгий Добровольский» деп эртем-шинчилел суднозунга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының флодунуң түгүн графикке көрген хуусаадан чартык ай эрте бөдүрүп үндүрген. Ленинградтың А. А. Жданов аттыг заводунуң корабль тудукчулары ук суднону тудуп турган үеде түр партия бөлүүн тургускан. Ону монтажник-слесарь В. Цындаев удуртуп турган. Ажылдың ындыг чогумчалыг болганынга партия бөлүү улуг рольду ойнаан.

Корабльдиң шимчээшкинин шенеп турган үеде партия бөлүү дужаар цехтиң, заводтуң өске-даа кезектериниң болгаш чаа судноның экипажының коммунистерин каттыштырган.

Эртем корабльдин далайга ушкап турган үеде партия бөлүүнүң удуртукчузу хүнну-ле шенелде кайнаар чоруп турарын, коммунистерден кым мурнап турарын, кандыг бергелерге таваржып турарын илеткеп турган. Партия бөлүү корабльди дүрген дүжаар талазы-биле демиселдиң штабы апарган. Ажыл-иштиң байдалын радио дамчыштыр чугаалап, «чаңныктарга» болгаш дайынчы хуулустарга бижип турган.

Чаңгыс даа сорулгага чагырткан организакчы ажыл, корабль тудукчуларының болгаш хүлээп алыкчыларының күженишкинин каттыштырып таарыштырган чорук суднону хуусаа бетинде ажыглалга киирер арганы берген. В. Цындаевтиң партия бөлүүнүң ажылының дуржулгазын анализтээн болгаш партия комитеди ону чогумчалыг деп деткээн. Заводтуң партия организациязы түгүнүң участоктарга болгаш объектилерге түр партия бөлүктерин калбаа-биле ажыглап турар. Ол чорук партийжи салдарны күштелдириериниң бир аргазы апарган.

БЕЛОРУССИЯ: мал чеминиң бүдүрүлгези

Чылда 33,5 муң тонна комбикорм бүдүрер улуг үлетпүр комплекизиниң тудуу Брест областың Пинск районунда эгелээн. Ук бүдүрүлге мыйыстыг бода мал семиртир азыраар ажыл-агыйлар аразының каттыжылгазының херецелин хандырар.

Областа мал чеми бүдүрериниң үлетпүрү чедиишкинниг хөгжүп орар. Лунинец районда ажыл-агыйлар аразының заводу төлевилээн күчүнү шимчээшкин алган. Автоматтыткан ол бүдүрүлге чыл төнчүзүнге чедир 30 муң тонна сигенден дылганың болгаш хоолулуг өске-даа мал чемнерин бээр.

Беш чылдың төнчүзүнге чедир мал чеми бүдүрер 11 завод ажыглалга кирер. Оларны шыктар болгаш тарылга шөлдериниң чоогунга тудар.

УЗБЕКИСТАН: Карши ховузунуң хөвени

Республиканың курлуу чүгүвээ Нишан суурже «Узбекхлопкомаш» каттыжылгазының [illegible] хөвен арыглаар машиналарны чоруткан. Бо беш чылда болгаш моон соңгаар-даа кожа ажыл-агыйның чүгүла сорулгаларының бирээзи — хөвен, ылангыя нарын узун сортарны өстүрүп үндүрерин улам көвүдедири болур деп СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде демдеглээн деп, СЭТА-ның корреспондентизинге республиканың хөвен арыглаар үлетпүрүнүң министриниң бирги оралакчызы А. Нормухамедов чугаалаан.

Нарын узазының хөвен өстүрери бо беш чылда ийи катап ковудээр ужурлуг. Ындыг дужүтке күчүлүг [illegible] комплекизи херек. Ону Карши ховузунда тургузуп турар. Мацаа ажылдап турар дөрт бүдүрүлгеге беш бүдүрүлге немежир. Оларның сеелгүзү — Нишанның хөвен арыглаар комплекизи бо күзүн ажыглалга кирер.

УКРАИНА: социал хөгжүлде планы-биле

Львовтуң «Кинескоп» деп бүдүрүлге каттыжыышкынында ийи чаа столоваяны ажыткан. Оларны коллективтиң социал хөгжүлде фондузунуң херецгизи-биле тудкан. Столоваялардан быжырарынга чедир белеткеп каан чем аймаан база садып ап болур.

Бүдүрүлгеде амыдырал хандырылгазын экижидер айтырыгны комплекстиг шиитпирлеп турар. Ажылдап турар кижилерниң уругларын шуптузун уруглар садтары, пионер лагерьлери-биле хандырып турар. Үш уруглар комбинадын, профилакторийни, дыштанылга баазазын тудуп каан. Кара далай эриинде пансионатты база тудкан. Бо сезонда калыкшылга черлеринге 8 муң ажыр кижи дыштаныр.

Оңгу беш чылда «Кинескоп» каттыжыышкын барык 30 муң дөрбелчин метр хемчээлдиг чурттаар өглүн, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгезиниң комплекизин тудар.

ТУРКМЕНИЯ: чиргилчинниң «ээн» ховулар

Небит-Даг чоогун чоокка чедир-ле чурт чурууга сарыг будук-биле көргүзер турган. Ол дээрге ээн куруг Баракумнарның элезини ээлээн чер дээни ол. Ам ында өнер шуут өскерилген. Ында ам кукуруза, сорго, люцерна, судан сигенин өстүрүп үндүрүп турар. Ол үнүштерни Туркменияның Эртемнер академиязының институдунуң сүмелерин барымдаалап өстүрген.

Дүрген ээр ыштарны херзүн камгалаар сорулга-биле куржаглап тарып турар. Тараан культураларны азоттуг болгаш фосфорлуг чемишчидилгелер-биле чемгерип, суггарып турган.

Элезинниг ховуларны суггарып турган ажыглаарының программазын езугаар 500 муң гектар ээн черни кедээ ажыл-агыйга ажыктыг чер болдурар.

СЭТА-ның корр.

ЯКУТ ХӨМҮР-ДАШТЫҢ БАШТАЙГЫ ЭШЕЛОНУ

Байкал-Амур магистралынга кожа чыдар, хемчээл талазы-биле бүдүн Барыын Европа хире улуг девискээрге күчүлүг 11 девискээр—бүдүрүлге комплекстерин (ДБК) тударын төлевилээн. Эң эки шынарлыг, хөй курлавырларлыг, кокстаар хөмүр-даштыг Мурнуу Якут комплекс бир дугаарында ажыглалга кирер. Бо чылдың күзүнүнде моортан баштайгы эшелонну чүдүрүп чорудар.

Улуг оруктуу Мурнуу Якутия-биле тудуштуруп турар «Биче БАМ» төлевилелден амыдыралда боттанган. БАМ—Тында деп 180 километр дурттуг участок бүрүн ажыглалда кирген, а Тында-Беркакит деп 200 километр дурттуг соңгу участокта материалдар болгаш дериг-херекселдер чүдүрген поездилер чоруп турар апарган.

Ынчангаш Мурнуу-Якут ДБК-ның тудуу чаа үе-чадаже кирген. Кол объектилерниң тудуун кызыдып, якут хөмүр-даштың баштайгы эшелонун чүдүрүп чорударынга белеткел эгелээн. Чыл төнчүзүнге чедир «Биче БАМ-ның» төнчү станциязындан хөмүр-даш разрезинге чедир демир-орук оруун салыр, хөмүр-даш арыглаар фабриканың чүдүрер механизмнерин ажыглалга киирер болгаш хөмүр-даштың эң байлак чериниң довураан чайладыр деп планнаан. Ону күүседирде 16.5 миллион кубометр хая-дашты аштап, өскээр ап каар ужурлуг. Июнь төнчүзүнге чедир 10 миллион кубометр даштыг довуракты чайлаткан, чамдык черлерде хөмүр-даш көстүп келген. Арыглаа-чайладыышкын ажылдары улам шапкынчаан. Хөмүр-даш разрезинде күчүлүг техника ажылдап турар. 8—20 кубометрлиг улуг экскаваторлар, бедик бүдүрүкчүлүг үттээр станоктар бар. Чыл төнчүзүнге чедир ол ажылдарны доозар.

Виктор ЖУРАВЛЕВ.
ПМА-ның корреспондентизи.

КУШ ӨСТҮРЕР МУРНАКЧЫ АЖЫЛ-АГЫЙДА

ЛАТВИ ССР. Республикада эң улуг «Кекава» дээр куш өстүрер фабрика чылда 7700 тонна куш эъдин берип турар. Бо дээрге бүдүрүлгени тудуп эгелээнинде планнаанындан барык ийи катап хөй боол турар. Бүдүрүлгениң бедик дечнели, эртемниң чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглап турары, күш-ажылдың эки байдалы коллективтиң чедиишкинин хандырып турар. Эрткен чылын ол фабриканың коллективи СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Он чыл иштинде «Кекаваның» нити арыг орулгазы 57 миллион рубль болган. Оон хөй нуруузун суурнуң социал хөгжүлде планын боттандырарынга ажыглаан. Хөй каът бажыңнарны, 1000 олуттуг школаны, уруглар садын, Культура бажыңын, амбулаторияны, аптеканы ында тудкан.

ЧУРУКТА: «Кекава» фабрикада.
А. АКИСТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ЧЕТЧЕ, ЧӨП АЖЫГЛААР

Кызыл хоорайда ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш өске-даа хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйының болгаш коллективтиг арга-биле сад, ногаа өстүрериниң байдалының дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл хоорkomунуң бюрозунуң болгаш хоорай Совединиң күүскомунуң каттышкан хуралынга чугаалажып көрген болгаш тускай доктаалды хүлээп алган.

Үр [illegible] доктаалда демдеглээн тускай [illegible] хоорайның чурттакчыларының [illegible] продукталарга өзүп турар херецгилерин хандырарынга [illegible] ажыл-агыйлары болгаш коллективтиг өстүрүп турар сад, ногаа аймаа [illegible] турар.

Мацаа [illegible] оларга бир хуусаалар ажыглалга [illegible]. Хоорайда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хуузунда [illegible] дүрген өстүрерин хаваннарны, тооларны, куштарны эвээш өстүрүп турар апарган. Коллективтер, оларның удуртукчулары болгаш хөй-нити организациялары ногаа, картофель өстүрер ажыл-агыйларынга [illegible] ажылчыннарның, албан-хаакчыларның ногаа тарылгазын чер участогу, уреаш болгаш [illegible] хемчеглер албаан турар.

Коллективтиг сад болгаш ногаа өстүрерин организастап турарынга четпестерниң уламындан чамдык кижилер насосторны, моторларны, трубаларны болгаш тудуг материалдарын үлээ ажыл-агыйы фондуларындан шын эвес арга-биле тыптынып ап турар. Ниитилелдиң чамдык кежигүннери, хоорайның архитектура кииргезиниң кошкак контролюн ажыглааш, чаңгы сад бажыңчыгаштарының оруунга чурттаарының улуг хемчээлдиг [illegible] кылып турар. Хоорайның белеткел организациялары — хоорайның кооперация садыы болгаш өскелер-даа чоңдан кедээ ажыл-агыйының артыкшылдыг продуктуларын садып алырын багай организастаан.

Бо айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын база СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июнь 12-деги доктаалын күүседири-биле тодаргай хемчеглерни СЭКП хоорkomу болгаш хоорсовком айыткан. [illegible] ажыл-агыйларының байдалын бир ай хуусаада тодарадып көөрүн, оларга [illegible] дедир хемчеглерни алырын болгаш ажылдакчыларының [illegible] садып алыр аңнык бода, [illegible] малдарның, хавак, куш [illegible] болгаш органнар [illegible] профэвилел комитеттеринге даалып турар.

Хуузунда ажыглаар чер бээрин, оларга дача бажыңчыгаштарны тударын [illegible] болгаш бадылааттынган нормадан хажыды туттунган тудугларны чогуур негелдеге дүүштүр эттирерин хоорайның кол архитекторунга; хуузунда [illegible] ажыл-агыйга херецлээр тудуг материалдарын рынок фондузундан үзүктел чок садарын организастаарын, ховар материалдарны бирги ээлчегде продуктулар садарын белеткеп органнарынга [illegible] алган кижилерге садыглаарын [illegible] бараанын садарынга даалган.

[illegible] болгаш албан-хаакчыларның сад өстүрериниң [illegible], чер ажыглалының дүрүмнерин шыңгыы сагыырын хайгааравырын, ажыглалда черлерге доктааттынган нормадан өвүр дача бажыңнарын, өске-даа тудугларын [illegible] артыкшылдар [illegible] тарар талазы-биле чогуур дүрүмнер [illegible] ол ниитилелдиң баштаар черинге даалган.

Бо доктаалдың күүселдези болза картофель, ногаа болгаш сад өстүрүкчүлериниң хуузунда малдар азыраары [illegible]

«Шынның» почтазындан

ӨӨРҮШКҮ, ЧОРГААРАЛ

Тыва АССР-ниң Конституциязын бистиң [illegible] чедир кижи [illegible] болгаш чоргаарал-биле көрдүм.

Мен бодум чоңмга бараан болуп хөй чылдар ажылдап чорааш, амгы үеде кырыыр пенсия ал, хандырылгалыг чурттап, [illegible] ажылдан-даа чорбуш мен. Уругларым аазы хөй уруттарны бажыңнаар болгаш кижизиттинген [illegible].

Ие, чаштар камгалаары [illegible] партия болгаш чазактың [illegible] сыш салып турарын кижи [illegible] четпес-тир. Оон чалазын бистиң ол-бүлевистиң-даа көрүп болур. Улуг оглувус шериг албаның эртирген, ам милиция ажылдакчызы. Уруувус Любовь ажылдаанинаан, педагогика институдун доозуп турар, оон бичези Тумара Иркутсктиң ветеринария техникумун бо чылын дооскан. Оглувус Виктор шериг албанын эртирип турар. Бичии оолдарывыс Вова биле Сережа школада өөренип турарлар.

В. САНАА,
пенсионер.
Чадаана хоорай.

И Ш Ч И К И Ж И

«Кара-Хөл» совхозта хоочун коммунист Балган Ленчаевич Кужугеттиң хар-назыны улгаткан. Ынчалза-даа ол ажыл-иштиг [illegible] бааан. Б. Кужугет Хорумнуг-Кара-Суг дээр черниң эрги бугазын чааскаан аштааш, ынаар сугну базырган. Совхоз ол черден чылдың-на 20 тонна ажыт сигенни кезип ап турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы суггатчызы эш Кызыл-оолдуң «Черниң кежиин четтирер дизе» деп чүүлүн Балган Ленчаевич номчааш, Өгар хемниң эрги бугазын септээш, 30 га сиген шөлүнче сугну базырган.

Х. САМДАНЧАП.

ге, амы-тынынге болгаш ка. дынынга, хууда хосталгазынга база эт-херекгизинге хол четпес. Ынчангаш тааңдыныышкын-да кургу хамааты бурузун шынгы камгалаар апаар. Эн ылангыя совет кижилерни хоойлу-дурумге чорушпур тудуп хоругдап болбас. Ол дугайын Конституцияның 48 чүүлүнде көрүп, судтуң шиитпири болгаш прокурорнуң чөпшээрели чокка кымны-даа тудуп хоругдап болбас деп айыткан.

Ол ышкаш совет хамаатыларның өргээ-бажыңынга дээп болбазын, оларның хууда аалдашкан, чагаалажырының, телефон дамчыштыр чугаалажыышкынның, телеграф-биле харылзажырының чажыдын, судка негелде тургузаар эргелерин куруне камгалап турар.

Хамаатыларның ол эргелериниң шын ажыглаарын хажык чок контролдап, хандырарын суд болгаш прокуратура органнарынга дагзып турар.

Делегейниң демократтыг хой-ниитизи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бедик-биле үнелеп көрген. Ындыг болур-ла чөп. Чүге дээрге, ол чүгле политиктиг ужур-дузалыг эвес, а харын социалистиг өске аќы-дуңма чурттарга хоойлужудулгаларны сайзырадырынга үлегер болуп турар. Буржуаз идеологтар социализмниң бүгү делегейге салдар-хавылазындан корткаш, оон чаалап алыышкыннарын аргалыг-ла болза суладырын оралдажып турарлар. Ынчангаш кижилерниң эрге, хосталгаларының дугайында хоп-меге шуугаазын бөдүрүп турары анаа эвес.

Бистиң чуртувуста хоойлуда көрдүнген чурумнардан ангыда кымны-даа хеземче хамаарыштырбаска тудуп болбазын доктааткан. Херек кырында кижилерниң эрге, хосталгаларын бисте эвес, буржуаз чурттарның боттарында каржызы-биле үреп турар. Мону бадыткаары-биле чаңгыс-ла чижектен ап көрейн. АКШ-тың Төп разведка эргелели 1953—1973 чылдар дургузунда хамаатыларның 250 муң ажыт чагааларын чажыды-биле ажыдып көргеш, чурукка тырттырган. 1971 чылдың мурнунда беш чылдарда шериг разведказы 100 муң хире хамаатыларга хамаарыштыр хоойлуга чорушпас истээшкиннерни кылган. Национал айыыл чок чериниң агентствозу 1947—1975 чылдарда хынап көөрү-биле телеграф компанияларындан миллион-миллион хууда телеграммаларны хавырган.

Бистиң чуртувус хамаатыларының эргелерин болгаш хосталгаларын чүгле чарлап турар эвес, ону амыдырал кырынга буурелдии-биле магадылап турар деп эргелиг кижилерниң чонтуг ниитилели апарган.

Ынчангаш чаа Конституцияны дээш, бистиң республиканың чону бүгү совет кижилер-биле бир демей, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге болгаш Совет чазаанга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргенин катап-катап илергейлеп турар.

В. КАРА-САЛ,
Тыва АССР-ның прокурору.

АМУР ОБЛАЗЫ. Байкал-Амур магистралының тудугжулары-биле ужуражып тургаш, ол тудугнуң баштайгы кижилериниң дугайында Л. И. Брежневтиң чылыг сөстери БАМ-ның тудугжуларының улуг хей-аът киришкинин болдурган. БАМ-чылар беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнда күүседир дээн хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар. Тында — Чара участогунда 70 км черде демир-орук рельстерин салган. Ларба деп станцияга чедир демир-оруктуң баштайгы маңнаашкынын хуусаа бетинде кылырын тудугжулар шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: Тында — Чара оруунуң Кутыкан дээр адырында ажыл.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сибирьде

БРАТСКИНИҢ ЦЕЛЛЮЛОЗАЗЫ

Братскиниң ыяш үлетпүр комплекизинге кылган баштайгы моон целлюлозаның чаңгыс агрегадында чаа төлевилелдиг хүчүн чедип алганы бүдүрүп үндүрген. Амгы өйде хоорайга Рязаньдан болгаш Калининден ыяш аныяк медальдар хары улуг күштүг, чүге дээрге ол хоорайларга бүдүрүлге байдалдарының продукциязы ... артти.

Чуртта эң улуг ыяш үлетпүр комплекизиниң күш-ажылчы тииледиишкиннериниң өөрүшкүзүн салым үлетпүрүнүң бүгү-эвилел эртем бүдүрүлге каттыжыышкынының Сибирьниң целлюлоза болгаш картон эртем-шинчилел институдунуң база Ленинградтың «Гипробум» төлевилел институдунуң коллективтери чоргаарал-биле үлежип турар. Ол организацияларның специалистери ниити күжениишкиннериниң ачызында целлюлоза бүдүрүлгезиниң шимчээшкиннери Братскиниң ажылчыннарынга улуг дузаны көргүскеннер.

Бо чылын Москвадан, Ленинградтан, Киевтен, Иркутсктан болгаш хуусаалыг өске-даа хоорайларның эртем-шинчилел болгаш төлевилел 20 хире институду Братскиниң ыяш үлетпүр комплекизинге кээп бүгүдеге чаңгыс ажылдарны күүседип турарлар. Оларның тематиказы — бойдусту камгалаарының, чаа продукцияның шынарын экижидериниң, ажылдап турар технологтуг шутумнарының күчүлерин бедидериниң айтырыгларыдыр болгаш өске-даа.

М. СОВЕНКО,
(СЭТА-ның корр).

БРАТСК.

ЧАЛЫМДА ЭДИШ

Электри дамчыдылгазының шугуму бо чылын дашчылар суурy Шахтама-биле чаа туттунуп турар. Новоширокинскиниң рудниигин тудуштурууштар. Ам С. Гребенюктуң бригадазы трассаны эор дөзунге кылып чорун турар. Ынчалзажок чер ажылы дээрге — чүгле ынчаар адаары олдур: чаа электри дамчыдылга шугумун тургузаар сынында чалым-хаяларны бурун чартык метр чедир өрүмнээш, аңаа частыр чүүлдерин салгаш, буза тепсип турарлар.

С. Гребенюктуң бригадазы — комплекстиг. Бүгү-ле ажылдарны бедик шынарлыг кылып турар.

Чаа электри шугумун хуусаа бетинде ажыглалга кииреп рудникти тудуп доозарын хүрүглээдир.

Л. ФАДЕЕВ.
(СЭТА-ның корр).

ЧИТА.

СУРГУТТУҢ ЭНЕРГИЯЗЫ

Сургут ГРЭС-тиң сес дугаар энергоблогунуң шенелдезин чедиишкинниг доозулган. Бо дээрге Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте газ-биле ажылдаар эң күчүлүг чылыдыга станциязы болур.

Сургуттуң электроэнергиязы нефть болгаш газ тывыштарынче, геологтар база чер өрүмнекчилериниң суурларынче дамчып кирип турар. Ынчалзажок Тюменьниң соңгу талазында, нефть болгаш газ тывыжының талазы-биле чурттуң кол баазазы—эң улуг девискаар-бүдүрүлге комплекизиниң бедик темпилери-биле тутуунуп турар чериңге хой электроэнергия негеттинип турар. Ынчангаш Сургут ГРЭС-тиниң тудуун уламчылаар деп шиитпирлээнинниң ужуру ол. Эрткен чылдың төнчүзүнде станцияның ийиги эээчээниң баштайгы агрегады тогуп бериш эгелээн. Бирги эээчээнге ышкаш, маңаа кайызы-даа 210 муң киловаттыг ады блок тургустунган турар. Бүгү ажылды беш чылдың төнчүзүнге чедир доозары көрдүнген.

В. ЖИЛЯКОВ.
(СЭТА-ның корр).

СУРГУТ.
Тюмень область.

КӨДЭЭ БРИГАДИРЛЕР ШКОЛАЗЫ

Курган областың көдээ ажыл-агый эргелел школазының дыңнакчылары Зауральениң мурнакчы колхозтарында болгаш совхозтарында стажировкалап эгелээннер. Олар дөгерези — специалистер, чоокта чаа техникумнар доосканнар.

Мичурин аттыг колхозка О. Мазкина ажылдап эгелээнин баштайгы чылында-ла организакчы чорууп көргускен. Сутбарери фермазынга ажылдап турган аныяк зоотехникти колхоз баштаар черге өөредип чоруткан. Ол ам практиктыг мурнакчы «Знамя» колхозта чедиишкинниг арттырып турар.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында салбырларның үш муң ажыг эргелекчилери, бригадирлер, ферма эргелекчилери ажылдап турар. Беш чылдың төнчүзүнде чугула участоктарның хой кезиин специалистер удуртур, а маңаа кол курлавыр — көдээ ажыл-агый техникумнарының доозукчулары. Удуртукчу кадрларны белеткээр чер областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң школазы болган турар ужурлуг.

Бо чылын ортумак звенонуң удуртукчуларының отрядынга көдээ эртемниг специалистер неметтиген. Курганның көдээ ажыл-агый институдунуң хой-хой доозукчулары бригадирлер, салбырлар, фермалар эргелекчилери болуп ажылдап турарлар.

О. ЧЕРЕПАНОВ.
(СЭТА-ның корр).

КУРГАН.

Делегейде бо хүннерде

Акы-дуңма Чехословакияда

Чехословакияда амгы үеде 27 муң хире бот-тывынгыр уран чүүл, оон иштинде уругларның коллективтери бар.

ЧУРУКТА: Веселин суурнуң школачыларының концертке белеткенип турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОЙТУР ШАВАР

АДДИС-АБЕБА. Социалистиг Эфиопия болгаш Танзания Каттышкан Республика империализмниң Африка дип чурттарының аразынга месилдежиишкинни өскүзүдүп, оларның хамаарылгалыг угаазын баксыратпынче углаангаш чимзениишкиннериниң дугайтыы улуг сагышсыралын илергейлээн. Танзанияның президентизи Дж. Ньеререниң Эфиопияга албан хуузунда аян-чорууңга холбаштыр Аддис-Абебада парлаттынган ыңналыгда империалистиг бөлүктерниң африка күрүнелерниң иштики херектеринге кызаарлаашкынын, диптиң улустарының колониализмден, расизмден болгаш апаардың кижиен херлериндеп бүрүн хосталыышкынын чедип алыр дээш демиселинге ол бөлүктерниң шаптыктаар дээр оралдажыышкыннарын талалар шиитпирлиг буруу шапкан.

Африканың күрүнелериниң ак сеткилдиг дузаны чедирип турары хээш социалистиг дем каттыштырылга чурттарынга өөрүп четтиргенингени ийи күрүнениң баштыңнары илергейлээн.

Африка чаңгыс эп организациязының кежигүннери чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Хартумда эргип турар ассамблеязы Африка чурттарының бүрүн-бүдүн девискаарлыг болуруңуң, оларның күрүне кызыгаарларын үрееп болбазының принциптериниң шынгыы хүндүлээриниң эргежок чугулазын бадыткааның Эфиопияның болгаш Танзанияның удуртукчулары сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

(СЭТА).

ХУНТАДА ИШТИКИ ДҮРБҮЖҮҮШКҮН

БУЭНОС-АЙРЕС. Чилиниң найысылалы Сантьягодан ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чили хунта кежигүннериниң бирээзи шериглээр күштериниң генералы Густаво Ли Гусманны албан-дужаалдарындан дүжүрген. Политиктиг хайгааракчыларның бодалы-биле ап көөрге, ол дээрге Чилиниң чагырыкчы хартаачыларының болгаш чепсектиг күштериниң командылакчыларының аразында чарлыыштыгының улгаттанының дугайын херечилеп турар.

Бодунуң политика талазы-биле удурланыкчыларын узуттаарынга, чижээ, Чилиниң Улусчу чаңгыс эвиниң кесү ажылдакчызы Орландо Летельерни 1976 чылда өлүрүп каартары хунтаның баштыңы Пиночеттиң киржилгелиг болганының ол генерал «Коррьере делла сера» хээр итали солунуң айтырыгларынга харыылап тура, херек кырында миннип, чугаалааның моон мурнунда-ла ыяннаткан болгай. Пиночеттиң политиказы Чилиниң ёзу-чурумун делегей кырынга чааскаанзыралырынга база чедирип келген деп, ол генерал миниип чугаалаан.

Ынчалза-даа бо минниишкиннер Густаво Ли Гусманның арын-нүүрү өйлүгүн, чазалып орар дээни ол эвес-тир. Хунтаның өске кежигүннери-биле казы фашистиг эргилдеге оон идепкейлиг киришкени, ол эргилдениң түңнелинде Улусчу чаңгыс эптиң конституция ёзугаар чазаа дужурткени болгаш президент С. Альенденин хоратан ёзу-биле өлүрткени билдингир болгай. Бо генерал чили патриоттарны массалыг кыргып-кырарынга база шудургу киришкен. Бо калчаалыг каргыс генерал Густаво Ли Гусман харын хунтаның кылган ханныг өлүрүкчү үүлгедиглериниң дилдалалын алырының оралдажыышкынының кылып турары ол-дур, чүге дээрге ол үүлгедиглерни делегейниң бүгү демшилгелиг хой-ниитизи бо хүннерде улам шиитпирлиг буруу шаап турар.

Парлалга медээлери ёзугаар алырга, оон алыс сорулгазы — политиктиг сценадан Пиночетти дүжүрери. Ынчалза-даа Чилиге фашистиг ёзу-чурумну хевээр арттырары болзун турар.

Деранилээткиннерге болгаш кара туралында аажылаашкыннарга удур, Чилиге демократтыг хосталгаларны болгаш хамааты эргелерни катап тургузаар дээш, политика талазы-биле хоругдаттырган бүгү кижилерни хостап үндүрзүн дээш калбак улус массаларының демисели улам идепкейжип турар мындыг үеде харын хунтаның иштинге дүрбүжүүшкүннер болуп турары ол.

(СЭТА).

Н. М. ТАРАКИНИҢ ЧУГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Революция соонда эрткен ийи чартык айның дургузунда Афганистанның улус-демократтыг партиязының ажыл-чорудулгазының түңнелдериниң бирээзи болза социалистиг бүгү чурттарның, оон иштинде улуг Лениниң чуртунуң, хана-даа каттышпаан барык бүгү чурттарның болгаш капиталистиг дыка хой чурттарның Афганистан Демократтыг Республиканы хүлээп көргени болур деп Афганистанның премьер-министри Нур Мухаммед Тараки радио болгаш телевидение дамчыштыр чугаазынга демдеглээн. АДР моон соңгаар-даа социалистиг чурттар-биле бодунуң харылзаазын улам хөгжүдер, хана-даа каттышпаан күрүнелер-биле харылзааларын быжыглаар деп турарын ол онзалап демдеглээн.

Н. М. Тараки иштики политиктиг байдалдың дугайын чугаалап тура, оон таарымчалыг боop турарын айыткан. Чурттуң улусчу чепсектиг күштериниң командылал составын чаартканын, ооң үнген кижилерниң командирлер болу бергенин ол медеглээн. Бистиң шериивис реакцияның кандыг-даа чаржаныышкыннарынга соксуушку талазындан шынзыг белен республиканың чаалап алыышкыннарын камгалаар деп премьер-министр демдеглээн.

САТТЫНЫКЧЫ САДАТТЫ БУРУУШАПКАН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Египет революциязының 26 чылынга турасказ, Ливанның найысылалынга эрттирген массалыг митингиниң киржикчилери Каирниң удуртулгазының дүжүп берикчи угланыышкынын шиитпирлии-биле буруу шапкан.

Ливанның национал-патриоттуг күштериниң төлээлекчилери араб хосталгалыг шимчээшкинниң тегиндетиргени Египеттиң мөчээн президентизи Гамаль Абдель Насерниң чугула ролюн демдеглээн болгаш 1952 чылдагы египет революциязының принциптеринден ээскерилген Садаттың политиказын килеңнээшкин-биле буруудаткан. Г. А. Насер болза арабтарның угаан-боданналдарының болгаш салымчаяазының илергейлекчизи боор турган, а Садат болгаш ооң чалчалары египет ажылчын чоннарның революстуг чаалап алыышкыннарын узуткаар хоозолуг ажылды чорудуп, АКШ-тың болгаш Израильдиң эрге-ажыктарынга ажылдап турар деп, митингиге чуве чугаалаан кижилер айтып турган.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Садаттың ёзу-чуруму Араб чөөн чүктүң демшилгелиг күрүнелеринге удур сүлчээлерни кылып, америк империализмниң болгаш израиль агрессорларының чепсээ боор турар деп ниити араб улус конгрезиниң доктаамал секретариадының ында парлаан медегелинде айтып турар.

Египеттиң амгы удуртулгазы араб реакциялыг ёзу-чурумнар-биле каттыжып, Израильдиң мурнунга дүжүп бээр орукче шууп кирген болгаш араб чаңгыс эпти үреп, маңаа талга болгаш хамаарышпас чорук дээш египет улустуң ... ... рип садыпкан.

Арабтар аразының эп-сеткил каттыштырыыгазынга ооң бораны карарадып ... рип, агрессорга дужуп берип турар хоралыг политиканы ... Садаттың ёзу-чуруму демшилгелиг араб чурттар бүрүн шавар деп медеглелде айтып турар.

ПОРТУГАЛИЯ: кризис чидигленген

ЛИССАБОН. (СЭТА). Социал-демократтыг тептүн национал чөвүлели каттышкан чазактан бодунуң бүгү министрлерин дедир кыйгыртыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Чазакты эде организастаар, ылангыя көдээ болгаш балык ажыл-агый министрин ажылындан дүжүрер дугайында оларның чамдык негелделерибиле чөпшээрешпээн маанда центристер чазакка ажылдавас деп социал-демократтыг тептүң медеглелинде айтып турар. Көдээ болгаш балык ажыл-агый министри Луиш Сайаштың политиказы улуг чер ээлеринге таарышпайн турар.

Центристер дужуп бээриниң негелделерин кылбышаан, чазакты дужургеш, чаа кабинетке барыын үзелдиг күштерни туружун быжыглаарын оралдажып турар.

Социал-демократтыг тептүң негелделеринге социалистер дужуп бээр болза социалистиг партияның туружунга шыны салдаараашкын болур болгаш барыын үзелдиглер күштелип, демократияга айыылды тургузуп болур деп Португалияның демократтыг бөлүктери демдеглеп турар.

Бир эвес социалистиг партияның удуртукчулары центристерниң негелделерин күүсетпес деп харыылап диттигиптер болза, социал-демократтыг тептүң оралдажыышкыны бурап дүжер, амгы ёзу-чурумну быжыглаарынга болгаш национал айтырыгларны шиитпирлээринге таарымчалыг байдал тургустунар деп, Португалияның Компартиязының Чиңгине секретары А. Куньял медеглээн. «Социалистер социал-демократтарның негелделеринге дужуп бериптер болза, чазак чери социал демкачыны чадырер болгаш ажылчы чоннарның, улусчу массаларның шиитпирлиг оппозициязынга таваржыр» деп ол демдеглээн. Социалистиг партияның болгаш социал-демократтыг партияның амгы эвилелдежиишкини — чазак боор турар, ол чазак антифашистерниң болгаш демократтарның туружун күштелдирер. Португалияның болгаш оон улузунуң эрге-ажыктарын камгалаар политиканы чорударынга дузалаар ужурлуг деп А. Куньял оон-биле кады медеглээн.

Центристерниң калбартып турар операциязы — улусту революстуг чаалап алыышкыннарын, хамааты эргелерни болгаш хосталгаларын узуткаарынче угланган реакцияның ниити шаап халдаашкынының кезээ боор турар деп, А. Куньял чугаалаан.

Байдал мындыг барын турда Португалияга фашистиг ёзу-чурумнун соөгү президентизи А. Томаштың чуртунче дедир ээп кээринге эрге-чагыргаларның чөпшээрешкени дүшкүүрлүг чорукту улам улгаттырган деп, ПКП-ның чиңгине секретары демдеглээн. Португал полициязының агентилери турган кижилерни хостап, күрүнениң харыысалгалыг албан-дужаалдарынга фашистерни катап олуртуп, апрель революциязының киржикчилерин болгаш өске-даа демократтарны кызып турары, А. Томаштың ээп кээринге чөпшээрешкени — португал демократиязынга диргелип келген айыыл болур, ынчангаш реакцияга удур демиселге, хосталга болгаш демократияны камгалаарынга сырый каттыжыышкынның, чаңгыс эпти быжыглаар ужурлуг бис деп, ол айыткан.

АКШ. Делегейниң эң сайзыраңгай капиталистиг күрүнези — Американың Каттышкан Штаттарында кижиниң эргелерин камгалаар дугайында хой чугааны кылып турар. Салган сорулга ам чугаалаан сөс түңнелдиг болур ужурлуг. Ынчалза-даа америк эрге-чагыргалар кижи эргелерин чогум-на харын чүгле сөс кырынга магадылап турар.

Ажылчы чоннар боттарының эргелерин камгалаар дээш эрге-чагыргаларның хоозун аазаашкыннарынга удурланыышкын митингилериниң болгаш чыскаалдарының чер болганга калбартып турар.

ЧУРУКТА: хамааты эргелер дээш «Уилмингтон онун» суллап, шаажылаар деп турарынга удурланыышкынны кылып, Нью-Йорктуң чурттакчыларының массалыг чыскаалды кылган үези.

И. МАКУРИННИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Культура амыдыралындан

КОЖАВЫСКА ААЛДАП ЧОРДУВУС

СЭКП ТК-ның [illegible] ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин эрткен чылдың ноябрь 10-дагы «Кедээнин чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын [illegible] [illegible] талазы-биле [illegible] дугайында» доктаалын Тес-Хем районнуң культура ажылдакчылары хүн бүрүде чорудар ажылынга удуртулга болдуруп турар. Оон ыңай «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам [illegible] [illegible] [illegible] дугайында» СЭКП ТК-нын бо чылдың апрель айда хүлээп алган доктаалы база районнуң уран чүүлге ынак кижилериниң [illegible] улам хайныктырган.

Районнуң Культура бажыңының чанында «Балгаш-Хемер» агиткультбригада. «Хаак» дээр ыры-хөгжүм ансамбли малчыннарның, механизаторларның, [illegible] ның болгаш өске-даа ажылчыларының [illegible] [illegible] эвээш-тыр болуп турарлар.

Районнуң культура килдизиниң [illegible] [illegible] өске районнарның культура албан черлери-биле дуржулга солчуп, оларга база аалдап чедип турар бис. Чоокта Эрзин, Өвүр районнарга концерттиг аалдап чораащ, болуустуң чедир кылып албаан бир [illegible] [illegible] ылаптыг билип алдывыс. Ол дээрге, бистиң районда национал хөгжүм херекселдерининиң оркестризинин ам-даа тургустунмааны болур. Өвүр районнуң национал хөгжүм херекселдеринин оркестри чүгле бистерни кайгаткан эвес, республикада сураглыг болгай. Бо талазы-биле бистиң бир чүүлдү [illegible] [illegible] өвүржүлерден үлегер алыры [illegible]

Бистиң [illegible] Эрзин-даа, Өвүр-даа районнарның ажыл-ишчилерин [illegible] [illegible] [illegible] алган. Малгыя Өвүр районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары бистерни хүлээп ап, чылыг сеткилин [illegible] [illegible] [illegible] бот-тывынгыр артистерниң кожаларының кичээнгейлиг болганынга хей-аът киргеш, бедик көдүрлүүшкүн-биле [illegible] [illegible] районга алды черге концерт көргүстүвүс. Кыс-чараш Хандагайтыга-даа, частып орар чечек ышкаш Саглы суурга-даа, чону-биле аралажып Солчурга-даа чедип, оюн көргүстүвүс.

Кожа-хелбээ районга чүгле уран чүүлдүң пропагандазын чораан эвес, барган черлеринге беседаларны кылып, районувустуң ажыл-ишчилериниң дугайын база чугаалап берип чораан бис. Фашистиг Германияның ажыг чаалажыышкынын бээр 33 чыл болганың бо чылын демдеглээн болгай бис. Ол кайгамчыктыг үени база катап сактып, Өвүр райондан Ала-тейттиң дайынынга киржип чораан, ам улус ажылдыгайында [illegible] киржип турар Лаваа, Бичге-оол оларга тураскааткан баштак ырылажыышкын чон сонуургаан.

Өвүрнүң бот-тывынгыр артистери бистиң аян-чоруувуска харыы кылдыр бистиң база чораащ баргаңнар.

Н. КУУЛАР,
райкүүскомнуң культура килдизиниң эргеленчизи.

ГАВАНАЖЕ, ФЕСТИВАЛЬЧЕ

Бистиң чуртувустуң профессионал болгаш бот-тывынгыр аныяктар коллективтериниң 500 аныг артистери аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага Бүгү-делегей фестивалынга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчы эстафетазының тиилекчилери болганнар.

Олар шуптузу фестивальдың культура талазы-биле программазынга киржирлер.

ЧУРУКТА: совет артистерниң фестивальга барааалгадыышкыны улуг концерттен көргүзүг.

В. ХРИСТОФОРОВ биле В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази.)

СОНУУРГАП, МАГАДАДЫВЫС

Чоокта чаа бистиң Мөңгүн-Тайга районнуң төвү — Мугур-Аксы суурга Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң артистери аалдап келгеш, ырак-узак чурттакчы чонунга драматург В. Ш. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп шиизин [illegible].

«Хайыран боттуң» бо удаада Эрги-Барлыктың «Хүнчүгеш» уруглар садигинге музыка башкызы Саая Донду кедээ черниң байлалдарынга дүүштүр шын шиитпирлеп тургусканын демдеглеп чугаалааш, шиизинин түс-түс рольдарында Сарыг-Алааттың ролюн «Хемчик» совхозтуң хоочун чолаачызы Саая Хирлиштин, ооң кадайының ролюн «Хүнчүгеш» уруглар садигиниң эргелекчизи Ондар Хуварның, Хам-оолдуң ролюн Даниил Хомушкунуң, Кенден-Хууракның ролюн тракторист Ховалыг Экер-оолдуң ойнааны бүзүренчиг болгаш көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

Чүгле ынчаш «Хемчик» совхозта шии бөлгүмү чүгле ол шиини эвес, харын «Самбажык», «[illegible]», «Амыдыралдан арын» деп шиилерни чонга [illegible] ойнап көргүскен болгаш 1977 чылда кедээге шии көргүзериниң Бүгү-эвилел лауреады деп бедик атты база чаалап алганын ол шиичилерниң уран чүүлге өзүлдезин көскүзүг-биле бадыткап турар. Бо шии бөлгүмүнүң коллективи чедип алган [illegible] [illegible]. Харын чаа-чаа бедиктерже тура-соруктуг чүткүп турары-биле [illegible] [illegible] [illegible] турар. Оон ыңай бо кедээ [illegible] [illegible] [illegible] театрының [illegible] [illegible]-биле амгы үеде «Дан хаалазында хан» деп чаа шиини тургузуп эгелей берген.

Эрги-Барлыктылар мөңгүн-тайгажыларны солун концерт программазы-биле база сонуургаткаңнар. [illegible] мөңгүн-тайгажыларны бо чылын Якутск хоорайга болган зона уран чүүлүнүң лауреаттары сыгытчылар Даниил Хомушку, Хунай-оол Саая, Валерий Саая оларның үделгелиг чечен сыстыг [illegible] [illegible] сонуурган, [illegible] [illegible] [illegible] хүлээп алганнар. Ыраажылардан Эрги-Барлык кедээ Культура бажыңының директору Саая Ба[illegible]-оолдуң бөлүк ырлалы күүсеткенин база магадааннар.

А алактың сөөлүнде онзалап демдеглеги дег бир эки чүүл болза, эрги-барлыкчылар кедээ артистерниң хеп каасталга-шимелдезин уран чүүл журналдарынга үлегерлери, тыва национал хепти чогаадыкчы ээу-биле шилип ап, аңаа боттарының үлгүүзүн киирип, шынап-ла артистерниң [illegible], аян-шинчизинге таарыжыр кылып шиитпирлеп турарынга дээп чүвени мөңгүн-тайгажылар үлегерге ап, чугаалап демдеглээннер.

А. БЕГЗИ.

Агаар

Бөгүн республикага [illegible] турар булуттаар, чамдык черлерге [illegible] диңмирээр. Чаъс-бору уттаныышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 24—29, чамдык районнарга 16—21 градус чылыыр.

Кызылга бораннаар, диңмирээр. Чоок чүк утталыышкынның хатты дүргени секундада 3—6 [illegible] үезинде 12 метр чедер. Агаар дүне 14—16, хүндүс 26—28 градус чылыг болур.

АБХАЗ АССР. Абхазияның далай эриктеринде дыштаныышка, кадыкшылга албан черлери, пляжтары чуртуң бүдүн булуңундан келген дыштаныкчылар [illegible].

Хүннээректиг республиканың санаторийлери, дыштаныышка бажыңнары, пансионаттары, туристи базалары дыштаныкчыларны долдур хүлээп алгылаан. Сухумиге, Чаа-Афонга, Гаграга, Пицундага, Гудаутка, Гульрипшиге иии миллион хире ажылчыннар, колхозчулар болгаш өске-даа ажылдакчылар чайгы [illegible] эрттирер.

ЧУРУКТА: Сухуми оожуунде хемелеп чоруур дыштаныкчылар.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази.)

Н. Г. ЧЕРНЫШЕВСКИЙНИҢ ЧУРТУНДА

САРАТОВ (СЭТА). Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл оюнда ооң төрээн черинге улуг байырлал болган. Чогаалчының юбилейинге чогаалчылар, эртемденнер, артистер, хоорайның хөй-ниитилелиниң төлээлекчилери чыылган. «Улуг орус революсу демократ Николай Гаврилович Чернышевский 1828 чылдың июль 14-те бо бажыңга төрүттүнгеш болгаш 1853 чылга чедир чурттап турган» деп бижиктиг тураскаал самбыраны ажыткан.

Чогаалчы болгаш философтуң өөренип, а сөөлүнде барып башкылап турганы школада тураскаал самбыраны ол хүн база ажыткан.

Улуг чаңгыс чер чурттуунуң тураскаалын мөңгежидери-биле Саратовта хөй чүүлдерни кылган, ында университетке, опера болгаш балет театрынга, хоорайда кол шөлге болгаш кудумчуга база Саратов чоогунда бир совхозка болгаш ийи колхозка ооң адын тывыскан.

Саратовтуң төвүнде Н. Г. Чернышевскийниң тураскаалынга болгаш ооң хөөрүнге чечектерни салган.

«СЫЛДЫСТАРНЫ КЫПСЫП ЧОР»

Чараш чуруктар-биле каастаан кааң болгаш «Сылдыстарны кызаңнап кыпсып чор» деп чагыг сөс силиби бижээн тураскаал бижикти Кишинёвтуң политехниктиг институдуң доозукчузу Галина Робута тывыскан. Келир үениң архитектору бодунуң дипломун ажылынга уругларга диригчурук[illegible] «Флорычика» деп улусчу пионер студиязының чаа бажыңын тывылдаан.

Ол телевиделди Галина душ боп шилип албаан. Школага өөренип турган-ла ол «Флоричиканың» идепкейлиг киржикчизи турган. Ооң чураан [illegible] дириг чуруктар студияларынга «[illegible]», а бижээни [illegible] [illegible] тарны ол тоол хоорайларга тураскааткан «Чылыгны бер» деп баштайгы лентазынга «кывыскан». Ол киноңу бистиң чуртувустуң экранынга көрүкчүлер хөй удаа сеткил ханып көрген болгаш бүгү-эвилел болгаш делегей көрүлделеринге шаңнаглыг черлерни ээлеп келген.

Студент апаргаш-даа, Галина Робу «Флоричиканың» үтпаан, чаа келгеннериниң ажылын хайгаарап турган. Күзелинче баштайгы базымын кылган студиязы ооң «архитектуразының» баштайгы шенелдези болганынга ол өөрүп чоруур.

Р. ХОМЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Кишинёв.

СОНУУРГАКТАРГА

КОЛЛЕКЦИЯЗЫНДА — КАЛЕНДАРЬЛАР

Новгородтуң төөгү-архитектуралыг музей-заповедниги[illegible] улуг эртем ажылдакчызы В. Горминниң чыткан календарьларының [illegible] ийи муң экземпляр чедип турар. Ооң эң сөөлгү тыпкан календарьы 1755 чылда Россияның Эртемнер академиязы үндүрген. Ол календарьда Петербургтан болгаш Москвага хүнүнүң үнерин болгаш ажарын, дээрде көстүп турар планеталарның турар черлерин айтып турар.

1907 чылда үнгеш, дораан-на каргыс шагдаалар узуткаан орус революцияның ол календарлы үнелеп четпес тывыш болуп турар. Амгы үеде ооң чүгле элээн-каш экземплярлары арткан.

Календарьның иштинде ай-лар айы-биле шилган өңнүг он ийи арын бар. Ону сураглыг чурукчулар И. Билибин, М. Добужинский, Б. Кустодиев олар каастап чураан. Алдарлыг орус ном үндүрүкчүзү И. Сытиниң 1918 чылда кылганы эң баштайгы совет календарь база хевар дээн чүүлдерниң [illegible] болган.

С. ДЕМИДОВ,
СЭТА-ның корр.
Новгород.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаңгыс — шуптузу, шуптузу — чаңгыс дамы дою». Ленинградтан дамчыдылга.
11.35—Уран-чечек кыска фильмнер программазы: «Команда операциязы», «Каң дээрбекте».
12.55—Билдингир-даа болза [illegible]. Дамчыдылгаларны профессор С. П. Капица эрттирер.
13.55—17.00—Чапсар.
17.00—«Орус чугаа».
17.30—«Дидим чорук». Киевтен дамчыдылга.
18.15—«Явир» квартет ырлап тур.
18.30—«Аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей фестивалынга уткуштур». Гаванадан дамчыдылга.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
19.55—«Кедээ амыдырал». Дамчыдылга.
20.25—«Уругларының калы дээш ада-иелериниң харыысалгазы». Документалдыг фильм.
20.35—Телемедээлер.
20.50—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.55—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Смоленск областа «Кызыл эки туруш» колхозтуң даргазы Ф. С. [illegible] чугаазы.
21.05—«Оюннуң чуруму». Телешииниң баштайгы [illegible].
22.[illegible]—«Үе». Информастыг программа.
[illegible]—«Музыка болгаш амгы үе». Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузунуң жюри кежигүннери болгаш хүндүлүг аалчылар программага киржир. Т. Х. Хренников дамчыдылгаларны эрттирер. Түңнелинде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ыракта ортулуктуң чажыды». Мультфильм.
18.30—«ГАП-ның экраны» Дамчыдылга.
18.[illegible]—«Москва чаңгыз[illegible]». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

МОСКВАДАН

19.45—«Шуулуктерни — уругларга».
20.00—«Совет Эвилелдиң дааттыы аалчыларының хөгжүм-биле».
20.20—20.55—«Кады — чайырлалдыг өг-бүле». Музыкалыг программа.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы

1978—1979 өөредилге чылында ХҮНДҮСКҮ, КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ салбырларынга дараазында факультеттерге студентилер (бирги курска) хүлээп алырын чарлап тур:

Үлетүр болгаш чурттаалга тудуу (1202).
Автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы (1609).

Дооскан ортумак эртемниг хамаатыларны институтка хүлээп алыр: хүндүскү салбырга — 35 хар чедир, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынга — назы-хары хамаан чокка.

Билдирипшкиннерин болгаш кириишкин экзаменнерин дараазында хуусааларда кирер болгаш дужаар:

Хүндүскү салбырга кирерлерге — билдирипшкиннерин июнь 20-ден август 31-ге чедир бээр. Кирериниң экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар, киир санаарының хуусаазы — август 21-ден 25-ке чедир;

Кежээки салбырга кирерлер билдирипшкиннерин июнь 20-ден август 31-ге чедир бээр, кирериниң экзаменнерин сентябрь 1-ден 10-га чедир дужаар, институтка киир санаарының хуусаазы — сентябрь 11-ден 20-ге чедир;

Бот-өөредилге салбырынга кирерлер билдирипшкиннерин август 31-ге чедир бижиир, кирериниң экзаменнери — сентябрь 1-ден 10-га чедир, киир санаары — сентябрь 11-ден 20-ге чедир.

Институтка кирер кижилер кирериниң экзаменнерин физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литератураға (сочинение) дужаар.

Ортумак школаны алдын, мөңгүн медаль-биле доосканнар, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черин шылгарал-биле доосканнар ээзи өөредилге чериниң көргескен дугаар кириишкин экзаменнерин бир эртемге дужаар. Ол эртемге кирериниң экзаменин «кончуг эки» демдек-биле дужаар болза өске эртемнерге экзамен дужаарындан хостаар, бир эвес «эки» болгаш «ортумак» демдектерни алыр болза, дужаазы негуур бүгү эртемнерге экзамен дужаар.

Институтка кирип турарларны конкурс ёзугаар шилип алырда, кирериниң экзаменнеринге алган демдектериниң болгаш ортумак эртемни алганының документизинде демдектерниң арифметиктиг ортумак баллын барымдаалаар.

Билдирипшкинни институттуң ректорунга бижиир болгаш шилип алган факультедин айтыр, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика сумези кожар, ону бүдүргүлгениң удуртукчузу, партком секретары азы профэвилел организациязының даргазы бадыткаан турар, а ортумак школа дооскаңнарга — директор, класстың удуртукчузу башкызы, комсомол организациязының секретары бадырадыр. (Чепсектиг Күштерниң хуралындан халаштаңнарга шериг командирниң характеристиказын кожары албан эвес). Билдирипшкинге бышкан билигиниң аттестадын (болгу), трудовой азы ортумак өөредилге черлери дооскаңнар — демдектерин ушта бижээн дипломну, бөрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени, № 286 хевирниң эмчи шынзылгазын кожар, паспортун, шериг биледи боду эккээр.

Документилер кошкан билдирипшкинни: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, КПИ-ның Кызылда филиалынче, хүлээп алыр комиссияже чорудар.

Владимир областың Муром хоорайда «Кызыл херел» комбинаттың профессионал училищези 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

МЕРГЕЖИЛДЕРИ: аргыкчылар, пөс аргыкчылары, долгакчылар болгаш өске-даа мергежилдерге.

Аргыкчыларның өөренир хуусаазы 2 чыл, долгакчыларның, пөс аргыкчыларының өөренир хуусаазы 1 чыл.

Тускай эртемнерни өөренип турар үеде ниити билиг школазындан 9—10 класстарның эртемнерин база өөренир.

Сургуулдар хүлээп алырын **май айдан октябрь айга чедир чорудар.** 15 харлыг өрү назылыг, 7 класстан өрү билиглиг уругларны хүлээп алыр.

Сургуулдар өөредилге үезинде халас хеп-биле хандыртынар. Айда алыр стипендиязы — 32—39 рубль, сургуулдар 6 ай өөренген соонда күш-ажылдың кылганың барымдаалап төлээр системазынче шилчиир. Шалыңы 90-дан 150 рубль чедир болур.

Муром хоорайга чедер орук шууделин комбинат төлээр. Сургуулдар баштайгы 6 айларның иштинде хүнде үш катап халас чемненири-биле хандыртынар, а шуут өскүс уруглар болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң уруглары — бүгү өөредилгениң дургузунда халас чемненир.

Училищеге кирер кижилер дараазында документилерни дужаар: чурттап турар черинден үндүр бижиткен паспорт, 16 хар четпээн кижилер төрүттүнгенинин дугайында херечилелди, билииниң дугайында херечилелди, чурттап турар черинден болгаш өг-бүлезиниң составының дугайында шынзылгазы. Бир эвес уругларның аглөзи дайын инвалиди болза, районнуң шериг комиссариадындан азы районнуң социал хандырылга килдизинден шынзылгазы. Эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 602200 Владимир облазы, Муром хоорай, «Кызыл херел»—«Красный луч» комбинат, кадрлар килдизи.

Училищеге кирер күзелдиг кижилер Кызыл хоорайда «Кызыл» гостиницазында 221 дугаарлыг өрээлге кээп болур.

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредири-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Үлетүр болгаш чурттаалга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Автомобильдерниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгези.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында экзаменнерни дужаар: сес класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураға (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс дооскан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдирипшкинни боду эккээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Аңа кожар чүүлдер болза: билииниң дугайында документ (боду-биле), № 286 хевирниң эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чорудкан кижилер таңгыс ай хевирниң шынзылга бижиин, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени (ону кадрлар килдизи азы бүдүрүлгелер удуртукчулары бадыткаар турар болгаш бо негелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарыр), паспортун азы төрүттүнгенин дугайында херечилелди, шериг билеедин азы келдиришкин бижиин техникумга келгеш кууkaар.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУ, ЗУ, 71. ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ойнаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг баш чок кижи» 9.00, 11.00, 13.00, «Золотые дукаты призрака» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуу-салымның белээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Балконда дракон. оолдар болгаш сахонат дугайында» 15.00. «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Мэнц нат-нем боон корунер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-55, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солунга кээбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2156.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 175 (10772) | 1978 чылдың июль 28, пятница | 1925 чылда үндээн[illegible] | Өртээ 2 көп.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң орбитага ужудуушкунунуң алдыгы неделязы дооступ турар. Орбитада «Салют-26»—«Союз-29»—«Прогресс-2» артем-шинчилел комплекизиниң [illegible] ажыл хүнү Москваның-биле эртеминиң 8 шактан кежээкиниң 23 шакка чедир үргүлчүлеп турар.

Космонавтылар июль 26-да борт системаларының болгаш агрегаттарының контроль хыналдаларын күүседип, ам ажылдаарынга аппаратураларның белеткелин кылып, Чер болгаш [illegible] кырын хайгаарап көргеннер.

«Кристалл» деп тургузугга чартык дамчыдыкчы материалдарның космос технологиязының талазы-биле [illegible] демдээн. Бо [illegible] бичии хемчээлдиг кристаллдарны алыр соруглуг-биле чоруткан. Кристаллдар структуразының тургузуушкунунуң чорудуушкуну [illegible] дегбейн эртен. Эң бедик температура Цельсийниң-биле 1100 градус четкен.

Медицина [illegible] болгаш [illegible] ажыл көрүп [illegible] келиин ёзугаар алырга, Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң [illegible] байдалы эки. Командирниң судалы минутада 66, борт инженериниң—65 удаа соп турар. Космонавтыларның хан базыышкынының хемчээли тус-тузунда 120 болгаш 70 база 125 болгаш 70 мм боол турар. (Меңгүн стунуң хемчээли-биле).

Орбитада комплекстиң ужудуушкун программазын чедиишкинниг күүседип турар.

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

1978—79 чылдарның кыжынга утиуштур нинтиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери күжениишкиннниг ажылдап турарлар.

— Бо чылын кандаашкынның болганындан совхозтуң сиген кезер черлеринден мал чеми хирениг үнген-не. «Кара-Хаак» совхозтуң директорунуң [illegible] турар Владимир Бутенко чугаалады.—[illegible] база ажыл-агыйның ишчилери четчир санныг чемни белеткеп алыр дээш бүгү күжүн мөөңнеп турарлар.

Совхозта бо хүннерде мал чеми белеткээр 12 кижи состаатыг механизастаттынган бригаданы тургускан. Ооң сигенчилери Кара-Хаак суурдан барык алдан хире километр черде сиген кезип эгелээн. Ооң бир звенозу Теректиг-Аксында меде ажаап турар.

Теректиг-Аксы. Бо чер Кызылдан ырак эвес. Бии-Хемде паромну кешкеш, солагай талаже чорупп орарга-ла, мал чеминиң белеткелчилериниң турлаа костүп келир. Ында дөрт кижи составтыг звено мединиң сөөлгү гектарларын ажаап турда чеде бердивис.

— Бо черге келге-ле, үр болбадывыс. Эрткен чылын база маңаа меде тараан, ажаап алган бис. Бо чылын суггарылганы маңаа эки чорутканывыстан бир га черден барык 15 центнер медени ап тур бис—деп, комбайн башкарыкчызы Соскур Монгуш чугаалады.

Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозтан ниш чыл мурнунда келген-даа болза, он беш чыл ажылдаан ол дуржулгалыг механизатор Соскур Дотпасвич Монгуш нинтиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш идепкейлиг ажылдап турар кижилерниң бирээзи. Аныяк механизаторларга мал чеми белеткээр талазы-биле арга дуржулгазын ол дамчыдып турар.

Сөөлгү хүннерде үргүлчүлелдиг чаъс чагганындан меде ында ол. Ону ажаарының бертеан кончуг. Бөдүрүкчү агрегаттың хоолайын шык меде болганчок дуй чыдыптардыр. Доктаадкаш, ону адырып турда үе эртер. Ынчалзаш бо он га шөлдүң медезин звено ниш хүн дургузунда ажаап келген. Олар нинтизи-биле Теректиг-Аксындан 150 центнер медени ажаагаш, олла дораан сиген шыгжаар черге апарып чедирип, анаа кургадып турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң сигенчилери бо хүннерге чедир 206 га черниң сигенин кескеш, оон ниш чүс ажыг тонна сигенни алган. Мал чемин колдуунда суурдан барык алдан хире километр черде—Кара-Хем [illegible] турарлар. Сөөлгү үеде чаачал апаргапындан ук бригаданың ажылы чамдыкта үзүктелип турар. Ынчалза-даа хол кадырыг [illegible] ажыл малчыннар доктаамал ажылдап, ыяш аразы, дөңгеликтер кырында сигенни чан аразында-ла кезип турар.

Совхозтуң ниш бригадазының малчыннары база мал чеминиң белеткелинче кирген. Хойжулар Чооду Оруспай, Маныкай Кок-оол олар нинтиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шалыпчы ажылдап эгелээннер.

— Хүннүң эң чугула айтырыы—мал чеминиң белеткели. Ол ажылче совхозтуң дирекциязы, партком чугаала кичээнгейни угландырган. Сигенчилер-биле доктаамал аргыжып, оларга эргежок чугула чүүлдер: аъш-чем айыл, [illegible] хеп-биле хандырган бис. Келир кышка утиуштур «Кара-Хаактың» ишчилери нинтиниң малынга алды муң ажыт тонна мал чемин белеткеп алыр хүлээлгелиг. Ооң барык үш чүс хире тоннаазы белеткеттинген, хүлээп алыр [illegible] түңнээн. Планны күүседир дээш бүгү бар аргаларывысты ажыглаар бис—деп, партком секретары Б. Соян чугаалады.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: меде ажаалдазы; мурнакчы механизатор Соскур Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

> **Чарыштың эгелекчилеринде**
>
> ## Июль планын күүсеткен
>
> **Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда—ситябрь 7-де күүседир дугайында хүлээлгени «Водоканал» эргелелиниң коллективи алган. Бо эргелел ындыг эгелекчи саналды үндүрген баштайгыларның бирээзи. Коллектив социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Амгы үеде олар сентябрьның улуунче ажылдап кирипкен.**
>
> «Водоканал» эргелелиниң коллективи «1978 чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында база бүдүрүлгениң [illegible] болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демисельди күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Чагаазын хаҥы сонуургал-биле таныжып, мурнакчы ажыл-херек-биле харылзаарын шиитпирлээннер. «Водоканалдың» ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үш чылының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда — октябрь 7-де күүседир хүлээлгени алган ажылдап турар. Херек кырында база-ла оларның созү ажыл-херээ-биле карышпаан. Коллектив ай, квартал планын ажыр күүседип, үени мурнап чорупп орар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң арызында социалистиг чарышка бирги квартал да бистиң «Водоканал» эргелели тиилекчи болуп, бирги черни чаалап, РСФСР-де «Водоканал» системазының бүдүрүлгелериниң аразында чарышка үшкү черни эжелээн. Мындыг чедиишкиннер бүгү коллективтиң [illegible] ажылының түңнелинде чедип алдынган.
>
> Бо чылдың бирги чартының планныг онаалдаларын база ажыр күүсеткен. Июльдуң планныг онаалдаларын эргелелдиң коллективи хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Июльдуң 21-де байдал-биле алырга, «Водоканалдың» ажыл-ишчилери арыг суг дамчыдарының нептерн планын 108,2 хуу, канализация суун төгерин 104,7 хуу күүсеткилээн. Суг дамчыдылгазының участогу (начальниги В. Ф. Шустов), канализация участогунуң коллективи (мастер А. С. Раздобреев) ниш [illegible] планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеннер.
>
> Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, [illegible] ажыл-ижи-биле бүгү коллективке эки үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчылар бисте хөй. Канализация участогундан слесарьлар В. Андреев, Л. Герасимов, суг дамчыдылгазының [illegible] машинистер В. Гелман, Кызыл хоорай Совединиң депутады М. Тупикова, Н. Елизарова, Л. Аржаков, Бай-Хаак суурда суг дамчыдар участокта слесарь-бригадир Н. Кирпешов олар коллективтиң [illegible].
>
> [illegible]
>
> Н. УЛЬЯНОВА,
> «Водоканал» эргелелиниң канализация начальниги.

ТАРААЖЫ ТИИЛЕЛГЕ

ГИГАНТ СУУР. (Ростов область). СЭКП ТК-ның Чиргин секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чагаазынга сорук кирген Сальск районнуң тараа ажыл-агыйтыг «Гигант» совхозунуң коллективи бедиген социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. **Төрээн чурттуң шыгжамырынче 61 муң тонна тарааны, оон иштинде 55 муң тонна кызыл-тастың үнелиг болгаш күштүг сорттарын урган. Пландан ажыр 21 муң тонна тарааны чудуруп чорутткан. Бир гектардан-на дужут ортумаа-биле эрткен чылдаазындан алды центнер хөй болган.**

Күш-ажылчы тиилелгелерге алдаржыдып, суурнуң төп шөлүнге митинг эрттирген.

Улус депутаттарының Ростов область Совединиң күүсекомунуң даргазы С. Сабанеев дужут ажаалдазын чедиишкинниг чоруткаңы-биле холбаштыр совхозтуң ажылчыннарынга болгаш специалистеринге изиг байыр чедирген. Ол СЭКП обкомунуң, облкүүскомунуң, облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң вымпелин коллективке тывыскан.

Митингиге СЭКП Сальск [illegible] секретары В. Воронин, совхоз директору Д. Ангельев болгаш өскелерден «Гигантының» бо чылгы күш-ажылчы чедиишкиннери—СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, кедээ ишчилер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салышкынынга тодаргай харыы болур дээрзин демдеглээн.

Митингиниң киржикчилери эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаа чорутткан.

МИЛЛИОН ТОННАНЫ!

СТАВРОПОЛЬ. Ставропольдуң ховужулары ийиги миллион тоннага киириштир күрүнеге тараа садарын эгелээн. Амгы үеде крайда хонук бүрүзүнде-ле чүс муң гектар тарылга шөлүнүң дужудун ажаап ап турар.

Красногвардейск районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүне шыгжамырынче тараа уарының чыл планын ажыр күүседипкен. Ажаап алышкынның ипатовту методу-биле, комплекстиг улуг отрядтар-биле организастааш, олар кезилдениң болгаш бастырылганың эрткен чылгы темпизин барык бүдүн чартык катап ажырганнар. Крайның тараажылары дужут ажаалдазының мурнунда көрдүнген 25 муң тонна эвес, а 43 муң тонна тарааны планга немей Төрээн чуртка бээр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Хову ажылдарынга техниканы комплекстиг ажыглааның [illegible] методунуң инициаторлары — ипатовчулар база боттарының эрткен чылгы чедиишкиннерин ашкан болгаш 249 муң тонна тарааны элеваторже чудурген. Ол чыл планындан ийи катап көвей. Ындыг сорулганы бир-ле дугаар салган.

Советский Левокумск райондарның тараажылары база [illegible] ажыр тараа садарын уламчылап турар.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

ВОЛГОГРАД. «Ромашковский» совхозта күш-ажылчы алдар тугун шефчилер — Волганың подшипниктер заводунуң ажылчыннарынга алдар кылдыр көдүрген. Тараа кезилдезинге хүн бүрүде онаалдазын ажыр күүсетпишаан, хоорайдан барган шефчилер звенозу ол ыраккы ажыл-агыйның тараажыларының ортузунда чарыштың бирги черин чаалап алган. Заводтуң слесары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Г. Слепухинниң дугайын ында улуг хүндүткел-биле мактап турар. Ол эрткен чылын он бир муң центнер ажыг тарааны тавыладай кестиргеш, совхозтуң ховуларынга бир янзы рекордту тургускан.

Иловлинск районнуң «Коммунист» совхозунда тараа ажаап алышкынынга Волгоградтан барган шефчилер звенозу шылгарап турар. Ону [illegible] заводтуң инженери П. Солохин удуртуп, тараа ажаап алышкынынга ам чеди чыл улай кирип турар.

Областың хоорайларындан тараа ажаап алышкынынга барган хөй-хөй шефчилерниң [illegible] мактаар. Амгы үеде хоорайларның 13 муң шефчилери кодааның ишчилери биле кады тараа дээш демиселде хаара туттунган. Хоорайларның бүдүрүлгелериниң [illegible] биле чорутканы 20 муң ажыг машиналар тараа сөөртүлгезинде ажылдап турар.

МЕХАНИЗАТОРЛАРГА

Пудемскиниң калбак демир прокадының заводунуң марказын салган автостоловаяларның «мергежилиг»—ыраккы ховуларда механизаторларга дүштеки изиг чем чедирер. Ижевскиниң биче литражтыг машиназының кузовунда термостар комплекттиг, аяк-савалыг шкафтары, чааа турар столдары болгаш сандайлары, чаашкындан болгаш хүндеп чагалактапын, хөдегелеңир брезент шывыгларны тургускан. Дугуйлар кырында тургускан ындыг столовая бир рейсте-ле дөртен кижиниң эки чемгерер аргалыг. Чамдык ажыл-агыйларда ол машиналарны ажаап алышкын транспорт комплекстериниң составынга болгаш механизаторларның культура-амыдырал хандырылгазының звеноларында коштаан.

Заводту чаарты тутканы, бүдүрүлге кулаавырларын ажыглааны эрткен чылын белеткээниинден бир муң хову столоваяларын хөйнү белеткээш, чурттуң ниэы-бүрү будуңнарынче чорудар арганы берген.

(СЭТА-ның корр.).

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Дужут ажаап алышкыны улам хайнылышкынныг болуп бар чыдар. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чурттуң муң-муң механизаторлары шалыпчы ёзу-биле ажылдап, бедик дужут-биле Төрээн чуртту өөртүрүн кызеп турар. Ажаап алышкын конвейеринче эвилелдешкен он бир республика кирипкен. Эрте бышкан тараа культураларын кестиреп Туркмен болгаш Узбек ССР-лерде херек кырында доозулган. Кыргыс болгаш Таджик ССР-лерниң, Крым, Николаев, Херсон, Джамбул, Талды-Курган болгаш Чимкент областарның ажыл-агыйлары тараа кестирилгезин болгаш бастырылгазын эрткен чылдыындан бедик темпиниг чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү дыңмазын ёзугаар алырга, чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукуруза чокка) 18,6 миллион гектарны ажааган. Ол шөлдүң барык үштүң ийи кезииниң тавычаларын бастырган. ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң дыңнатканы-биле алырга, сөөлгү неделяда тараа кестирилгезинче болгаш бастырылгазынче Россияның ам-даа беш областының болгаш Казахстанның база бир облазының тараажылары кирипкен.

Чаъстаашкыннар механизаторларның ажылын нарыыладып турар. Ынчангаш черчерде чыдыпкан тарааларны ажаарынга тускай херекселдерни калбаа-биле ажыглап, техниканы билдилиг башкарып турар. Амгы мезилдениң тантиназы күш-ажылды эки организастаарынга, механизаторларның бедик мергежилинге үндезилеп турар. Чер болганда ажаап алышкын транспорт комплекстери ажылдап турар. Ол бүгү чүүлдер эки түңнелдерни берген. Ставропольдуң тараажылары күрүнеге ийиги миллион тонна тарааны, Донуң болгаш Кубаньның тараажылары үшкү миллион тонна тарааны садып кирипкен.

Ажаап алышкын фронтузу кукуруза плантацияларында база калбарган. Үзбек болгаш Таджик ССР-лерниң ажыл-агыйлары ол культураны тараа кылдыр ажаап ап турар.

Картофель ажаап алышкыны үргүлчүлеп турар. «Ийиги хлебтиң» нинти заилел фондузунче 50 ажыг муң тонназы чудуруп чоруткан. Чурттуң мурнуу талакы районнарында шай бүрүзүн, чимистерни болгаш маттарны ажаап алырын чедиишкинниг чорудуп турар.

(СЭТА).

КУДУ ТЕМП, ОРГАНИЗАС ЧОК ЧОРУК

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында нинтиниң малынга 3000 тонна сигенни, 1750 тонна сенажы, 700 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп алыр план-онаалданы алган. Ажыл-агыйда мал чеми белеткээр механизастаттынган комплекстиг отряд бар. Ында бүгү техниканы болгаш дуржулгалыг механизаторларны быжыглаан.

Совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизи сөөлгү он хонукта бедиваан, баштайгы хүннериниң деңнелинде хевээр. Ам ында 321 тонна сиген белеткеттинген, азы хүнде доңгуп-ле 11 тонна хире. Сөөлгү он хонукта чаңгыс килограмм-даа сенаж немешпээн. Темпиниң бедивейн турарының чылдагааны чүдел?

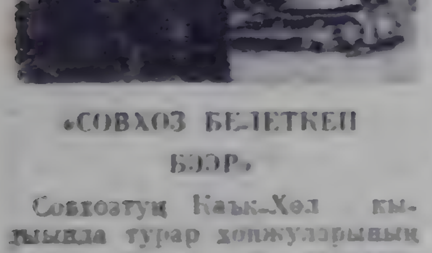

«СОВХОЗ БЕЛЕТКЕП БЭЭР»

Совхозтуң Каък-Хол кыдыында турар хойжуларының мал чеминиң белеткелинге киржилгезин сонуургадывыс.

— Малга чем белеткеп тур силер бе?—деп баштай ужурашкан Сат Адыг-оолдан айтырдывыс.

— Чок. Менде-даа мал чеми белеткээр харык чок, ииш. Чааскаан 500 ажыг дөтпелерни кадарып тур мен, көңгүс чаи чок — деп, ол харыылады.

А ооң кожазы — Куулар Седип-оол. Ол дем-билелиг. Школачы үш уруглары база чанында. Бо өг-бүле мал чеми белеткээринге киржип болур аргалыг. Ынчалзажок малчынның кадайы мынчаар харыылады:

— Мал чемин совхоз белеткеп бээр чуве. Бистиң аңаа киришкен херээвис чүү боор...

Межегейниң үстүнде кыргыыда пунктуга ында хөй кыргыыдан ам-даа дээш баан. Хоюн кыргыдып келген малчыннардан чем белеткелинге киржип турарын айтырдывыс.

— Бис кайын мал чеми белеткээр бис— деп, хойжу Ооржак Агбаан-оол харыылады.—Совхоз чыл бүрүде белеткеп каар чүве.

— Малчын кижи бүрүзү бодунуң күжү-биле 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр ужурлуг дээн партия обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири бар болгай.

— Сиген кезиңер деп онаалда берген эвес. Ону канчап билир бис. Даргалар мыттапнас-даа чүве-дир.

Анаа хойжу бригаданың бригадири Оюн Нуспан база чедип келди. Ол мынча диди:

— Хойжуларга сиген белеткеңер деп тус-тузунда онаалда бербээн. А нинти бригадага 20 тонна сиген онааган. Ону чайлаңы берген кезер айнаан.

Бо малчыннарда алырадыкчы хөөн бары оол-на илдеңдир. Бо берге, каан чылын малчын бүрүзү бодунуң малынга бээр чемни болдунар аргаларны ажыглап турган [illegible].

АВМ ҮЗҮКТЕЛИИШКИННИГ АЖЫЛДАП ТУРАР

Витаминниг сиген далганы белеткээр АВМ-0,65 агрегатты совхоз төвүнде тургускан. [illegible] ниш ээлчег-биле ажылдап турар. Бир ээлчег-ле [illegible] бүдүн хонукта ажылдаар. Ээлчег бүрүзүнде ниш оператор, үш ажылчын — [illegible] Операторлар Алексей Гольцов биле Николай Иволга олар ээлчеглерни баштап турар. Олар [illegible] Чүтле анаа далган эвес, харын ону борбаандылар кылдыр бүдүрүп турар. Бүдүрген далганның шынары эки: 1, II сорттуг.

Агрегат сөөлгү он хонукта хүнүнүң-не 10 тонна чедир борбаандылаан далганны бүдүрүп келген. Ээлчегле ормазын-даа ажыр күүседип турар. Моон ап көөрге, бүгү-ле чүве эки кылдыр сагындырар. А херек кырында ындыг эвес АВМ хүнүнүң-не үзүктелиишкин-биле ажылдап турар.

Июль 26-да анаа хүндүскүнүң 12 шакка чедир АВМ агрегат ажыл чок анаа турган. Оператор Алексей Гольцов биске чугаалап-дыр:

— Бо агрегатты ам-даа бүрүн күчүзү-биле ажыглап шыдаваан тур бис. Далган кылыр сиген барда, чамдыкта ээлчегде 17 тонна чедир кылыптар-дыр бис. Четпес чүве —ногаан массаны эккээриниң үзүктелип турары. Чижээ, бөгүнну ап көрүңер даан. Бис эртенгиниң 8 шакта ээлчегте келдивис. Ам хүндүскүнүң 12 шак-тыр. 4 шак анаа олуруп келдивис. Хүнүнүң-не ногаан массаны 11 шакта эккээр, а бис эртен 8 шакта келир, ынчангаш ажылче 3 шак эрткенде эгелеп кирер. А дүнеки үеде база ындыг. Эккеп каан сиген ажылдың доозтурунга четпейн тонуп каар, 2—3 шак хире анаа турар [illegible]. Харын эрткен бүгү шактарны чоштуг ажыглаан чүве болза, бистиң кылган далганывыс ам 300 тонна эвес, харын 400—500 тонна четкен турар ийик. Сиген эккээриниң үзүктелдирбезиниң дээштиг хемчеглерин алыры эргежок чугула.

— Ооң аңгыда база бир четпес чүве бар—деп, өске оператор Николай Петров чугаага кириште— Эккеп турар сигенни, моон чорукаан далганны дужурер ажылчыннар чок. Ынчангаш ону боттарывыс кылып ужурга гаварывыр дыр бис. Анаа хөй үе эртер, а агрегат анаа турар апаар дыр.

АВМ-ге далган кылыр ногаан суланы ам ийи-ле агрегат кезип, ону 7—8 км ырактан ийи трактор тергеге сөөртүп турар. Ол чорук агрегаттың [illegible] ажылдаарынга шаптыктап турар.

ОНААЛДАНЫ БЕРГЕН, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Суурларның чурттакчыларын, албан организацияларның черлерин мал чеми белеткээринге хаара тударын СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан. А бо совхозта ону ам-даа боттандырбаан турар.

Совхоз төвүнде албан организацияның черлеринге мал чеми белеткээр онаалдаларны тус-тузунда берген, бир машинаны, бир тергелиг тракторну быжыглаар болган. Ол онаалданы бергенден бээр ол албанның ону кайы черниң канчаар күүседип турарын шыңгыы контрольга албаан. Ынчангаш ол черлерниң совхозка чеже сигенни белеткээнин билдинмес. Шынын чугаалаарга, олар ол ажылче ам-даа кирбээн.

Ооң аңгыда Межегей ортумак школазының үстүкү [illegible] өөреникчилериниң мал чеми белеткээринге хаара тутпаан. Олардан бүдүн-бүрү белеткээр звенону безин тургуспаан. Чүге дээрге будук-бүрү белеткээр план бисте чок дээш, совхозтуң удуртукчулары чемниң ол хевирин белеткээринге кичээнгей салбаан.

Фермаларның [illegible] ажылдакчыларындан амгаанында чаңгыс-даа кижи нинтиниң малынга чем белеткевейн турар.

Суурнуң өске чурттакчылары мал чеминиң белеткелинге хаара туттунмаан. Чамдык кижилер боттарының хуузунда малынга сиген белеткеп ап турар.

Нинтиниң малынга чем белеткээр чугула ажылды аажылаар организастап болур бе? Совхозтуң дирекциязының [illegible] алыр сиген бар, машина [illegible] четпес [illegible] база артып турар. А кол-ла четпес чүве—күш-ажылды [illegible] организастаарының [illegible] байдал турары, совхозтуң удуртукчуларының [illegible] ол үе манавас.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ҮРЕЗИН АЖЫЛЫН— ҮЛЕТПҮР ҮНДЕЗИНИНГЕ

Цехтери болгаш складтары үш гектар ажыг черни ээлээн, а бүдүрүкчүлүг чылда он муң тонна ажыг турар үрезин ажылының комплекизин Пермь областың «Лобановский» совхозунда тургускан. Ында хол-биле кылыр ажыл шуут чок, тараа культураларының үрезиннерин белеткээриниң болгаш тарылга мурнунуң [illegible] түдүрер болгаш дүжүрер ажылдарны чорударынга үлетпүр технологиязын нептереткен. Ында шуушутурулга шугумнары агаар кандыг-даа багай болгаш олшык турда тараа үрезиннерин хары угда ажылдап кылып турар.

Ол комплекс бээза беш чылдың эгезинден бээр областа ажыглалда кирген үрезин арыглап болбаазырадыр, эки механизастаттынган он тос бүдүрүлгелерниң бирээзи болуп турар. Ам-даа үжен ындыг бүдүрүлгелерни тудуп турар.

Үрезинни арыглаары, [illegible] болгаш сорттаары амга чедир-ле чаңгыс ааг технологтуг чорудулга-биле холбашпайн келген болгаш улуг күш-ажыл чарыгдалдыгларын негеттиниш турган. Ынчангаш агентчилер болгаш [illegible] комплекстиң төлевилелин ажылдап кылганы ол.

Тудуг конструкцияларын [illegible] бодуун, бөлүк машиналарны ажыглаары, тудугнуң кампалгалы ындыг комплексти ажыл-агыйларга ажыглаарынга таарымчалыг болдуруп турар. Аңаа бүгү чорудулгаларны долгаузу биле механизастаарының [illegible] үрезинни белеткээринге күш-ажылчы чарыгдалдар анаа технологияга деңнээрге алды катап кызырлыр.

Областың тускай житкан ажыл-агыйларында болгаш каттыжышкыннарында ындыг комплекстер ажылдап турар болгаш тудуп-даа турар. Олар колхозтарны болгаш совхозтарны үрезин материалдары-биле хандырар. Чорудуп турган ажыл районнуткан үрезиннерни 30 хуу чедир тарыыр арганы берип турар. Ооң түңнелинде гектар санынга онаашкан тараа [illegible].

Пермьчилерниң дуржулгазын анаа болган Бүгү-эвилел семинарынга бедик-биле үнелээн.

Пермь

А. КИПРИЧЕВ,
СЭТА-ның корр.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Бээр коммунистер улуг дүйнүнү арга-шинээниг амыдыралга бүдүрүлге болгаш кижизидилге сорулгаларын шиитпирлээр дээш зорт харысалгалыг болур дугайында СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазының улуг чорудаалы-биле [illegible].

Бистиң «Малчын» совхозта [illegible] хүрээлээнин өстүрер болгаш быжыглаар дээш сеглүг нийи чылда [illegible] районда багай эвес ажылдыг организация ажылдап турар. Парткомнуң доктаамал хүректээзы-биле чеди эге организация ажылдап турар. Оларның бежи материалдыг чаагай кежиктиг бүдүрер ажылда зорт киржилгелиг. Парткомнуң кадрлар-биле ажылының хүн бүрү кичээнгейни салып, коммунистерни, специалистерни ажыл-агыйның чугула участоктарынга хуваалап.

Ажыл-ишчилерни политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже хаара тудары организастыг чорутган. 1977—1978 өөредилге чылында чугле экономиктиг школаны совхозтуң 124 ажылчыны программа ёзугаар дооскан. Парткомнуң болгаш эге организациялардың организаторлары болгаш идеологтуг ажылы ажылагыйга сөөрү салдарны чедирген. Совхозтуң экономиктиг көргүзүглери доктаамал бедип турар.

Совхоз өрулгалыг ажылдап эгелээн. Бо чылдың бирги чартыкызы ниитизин малының баш санын өстүрериниң пландарын: саарлыкты 113,8 хуу, хойну 129,2 хуу, өшкүнү 117 хуу, чылгыны 120,5 хуу күүсеткен. Чартык чылда кургагнага дук саазының планын 2,9 катап ажыр күүседип. Ол ышкаш малдың баш санын болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарыштың чаңгыс негелделерин багай эвес күүсеткен.

Партком коммунистерни совхоз бүдүрүлгезиниң харыысалгалыг участоктарынга таарыштыр тургускан. Малдың аныяктарының № 4 хойжу бригадазынга ажылдап турар коммунистер (партия организациязының секретары О. Херел) бригаданы бүгү ажылдарында өске бригадалардан эки организастаан. Малдың экономиктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгезин, коммунистерни, [illegible] хуралдарын оңгарып, хуралдар-суглааны план ёзугаар эрттирип турар.

Ол бригада социалистиг чарышка чугле совхозта эвес, а районда бирги черни доктаамал эжелеп келген. Ында партия организациязы үениң айыл-биле [illegible] ажылдааны чорудар хөй-ниити организацияларын тодарааш күүредип, оларга ааныш организастап турар. Ынчангаш бо партия организациязының ажылының практиказын өске организацияларга нептередир деп партком шиитпирлээн.

Ажыл-херекти кайы хамаан чок ёзу-биле көөр тавырылгалары коммунист тоомча чок көрүп шыдавас болгаш көрүп эртпес-даа ужурлуг деп СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев айыткан.

Бо чугула айтырыгже парткомнуң кичээнгейин күштелдирип турар-даа, чамдык партия организацияларының ажыл-агый айтырыгларынга, чоп органга кижизиилге ажылынга четпестерни чайладырынга, кадрларының ажылга хамаарылгазын [illegible] хемчеглерни четпес чорудуп турар. Оон уламындан № 3 хойжу болгаш № 5 ходушкак бригадаларда партия организациялары (секретарьлары Б. Бараргаш, Д. Иргит) ажыл-агый көргүзүглери чыл бүрүде өскерилге чок чаңгыс черге таптап, харын-даа кудулап турар. Ол партия организацияларының специалистер, малчыннар-биле ажылы негүүр деңнелге четпес. Ылаңгыя мал ажылынга доктаамал ажылдап келгенинге сылдаан алгаш, чамдык кижилерниң чылдан-чылче көргүзүглерин деңнеп көрүп, ол-ла хевээр ажылдап турар бе, канчыгыл дээрзин, ол ышкаш чамдык специалистерниң ажылдап турар байдалын көрбейн турар. Бо четпестерни чайладыры чугула сорулга болуп турар.

Партияның кезээ ажылагыйның мурнунга салган социалистиг [illegible] бистиң совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери [illegible].

Д. ХОМУШКУ,

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозунуң кол экономизи.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

УКРАИН ССР. Одессаның порт чоогунда заводтуң баштайгы залчээ ажыглалда кирген. Ол бүдүрүлге аммиак бүдүрер болгаш химиктиг продуктуларны чудурер ажылдарны кылыр. Чуъктер сайгарар комплекси ажылдадып эгелээн, ол комплекс чылда 2 миллион тонна суук аммиакты, 650 муң тонна суперфосфат кислотазын хүлээп ап, чудуруп чорудар аргалыг.

Бо бүдүрүлгениң тударынга чурттуң 80 организациялар коллективтери киржип, оон нийти залчээн хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээш чаржып турар. Заводту тударынга АКШ-тың, ГФР-ниң, Францияның фирмалары база киржип турар.

КЫРЫНДА ЧУРУКТА: «Подольскэнергомонтаж» трестиң № 26 тудуг эргелелиниң монтажчыларының эптээни, заводтуң нийти залчаанга ажыглаар, 66 метр бедик абсорберлер болгаш регенераторлар.

АДААНДА ЧУРУКТА: Ленин орденниг «Черноморгидрострой» трестиң эргелекчизи И. М. Нагорных заводтуң бирги залчазының символ дугуурун ажыглакчыларга тыпсып турары.

П. ПАВЛЕНКОНУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛЧЫН-ДАА, ХӨЙ- НИИТИЧИ-ДАА

Сой хемниң унунга эң баштайгы колхозту үндезилээрингe ол идепкейлиг киришкен, а 1950 чылда Ильинка суурга нийи колхоз урагттыр каттыжынза, ону түр даргалаан-даа. черле оон ыраваан, тутпаан ажылы ховар. Инек, чылгы кадарып, трактористеп, хойжу бригада удуртуп, колхозунга бичө эвес улуун киирген. Ол дээрге хоочун коммунист Николай Артнаевич Чимбии-дир. 1973 чылга чедир колхозтуң ангор өшкүлерин беш чыл малдаан. Чыл санында-ла көргүзүү бедии болуп, төрүүр чүс өшкүге онаашпыр 100—116 чедир анайны колхозка менди доруктуруп, бир баштан-на 1.5 кг чедир эзи шынарлыг чевкту ап турган.

Николай Артнаевич 1973 чылдя бээу Хакасиядан чиңгежарын дүктүг аныяк хойларны 600 баштыг сүрүп эккелгеш, ам бо хүннерге чедир совхозунга өстүрүп берип турар. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 1976 чылда—98, эртнен чылын—92, бо чылын—110 хураган алган. Бир хойдан-на 1976 чылда 3.8 кг. эртнен чылын—3.7 кг. бо чылын —3.5 кг дүктү алган.

Мурнакчы малчын өшкү кадарып тургаш-ла эки көргүзүглерни дээш Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москвада делгелгезинге чораан келген.

Николай Артнаевичиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң бир чажыды кыштаглаашкынга ыяк белеткенип, мал чеминиң арбын курлавырын тургузуп алырында. Өдекти кыштаанга ол четчири-биле белүп алыр чаңчылдыг. Ынчангаш хөй олдаашкынының үезинде ооң кажааларының иштн кезээде кургаг болур. Ооң өөнүң ээзи Барбаның бо-ла бүгү ажылдарга киирген үлүү биче эвес.

Назы дегүй берзе-даа, Николай Артнаевич хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг. СЭКП Каа-Хем райкомунуң кежигүнү, Ильинка кожээ Советтиң депутаты. Ооң хөрээн каастаан Ленинчи юбилей медалы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Тосну беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектери Николай Артнаевичиниң шалыпчы ижин бедик-биле үнелээнин херечизи болур.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныжып, аңаа харыы кылдыр нийи дакпыр күжениишкинниг ажылдаарын хоочун коммунист хүлээнип турар.

Каа-Хем район. С. КЕНДЕН.

ЧЕДИИШКИННИГ АЖЫЛДААН

Чадааналың харылзаа белдири Чөөн-Хемчик районда база бир улуг албан организацияларының бирээзи. Харылзаа белдириниң ажылы аңгы-аңгы алырларга чарылган. Ооң беш чылдың үшкү чылының баштайгы чарыштың планын 100.9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинде көргүзүглер-биле деңнээрге, харылзаа белдириниң алырлар айыынче нийти бенедзе өзүлдези 47 хуу ажыг болган.

Коллектив бо чылдың нийти кварталында бүгү алырлар айыынче алган социалистиг хүлээлгезин 100.3 хуу күүсеткен. Олар чартык чылда планын 56 муң рубль кылдыр күүседип турган 195 рубльге ажырган.

Харылзаа белдири кварталда кедээге 5 телефон станциязы тургузар турган алдыны кылган. А радиоточкаларны 55-ти тургузар турган база ажыр күүсеткен.

А. МОНГУШ.

Шак-үениң үнези

БИСТИИНДЕ КАНДЫГЫЛ?

Хоочун тудугжу Чүдүмоол Донгактың «Шын» солунга парлаттынган «Шак-үениң үнези» деп чүүлүнге холбаштыр бодумнуң бодалдарымны болган саналдарымны илередип, кыска чагааны редакцияже чорудум. Ол чүүлде шагда-ла өйү келген, чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр. Ынчангаш бистиң «Тыва дат-дүгү тудуг» эргелелинде болгаш мээң бригадамның-даа бо айтырыгны канчаар көрүп турарын бижиир бодадым мен. Ол ышкаш чамдык четпестерни илередип, шүгүмчүлээри база эрткиз эвес боор деп бодаар мен.

Бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын бедидериниң оңгу беш чылында бо айтырыг эң чугула болуру кымга-даа билдингир. Шак-үениң камгалалы болгаш ону чогумналыг ажыглаарының кайы хире улуг ужур-дузалыын СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның оңгу беш чылдың үшкү чылында социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында Чагаазында онзалап айыткан болгай. Ол ышкаш күш-ажылдың сагылгазы-чурумун хажык чокка күүседирин—ажыл шагының бериммелиннге дузалыг болур.

Бистиң тудуг эргелелинде болгаш бригадавыста-даа бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ону хажык чокка күүседирип чедип алыры-биле чамдык хемчеглерни ап чорудулган. Оон [illegible] эргелелде болгаш бистиң бригадада-даа ажыл шагының чидириишкинин, ажылдан оралдаар, прогул кылыр кижилерниң саны [illegible] демдеглээр херек. Бир эвес ындыг таварылгалар болу берзе, коллективтиң хуралынга дораан-на көөр азы эш-хуулунуң судунга шиитпирлээр бис. Ажыл шагын үзер кижилерге хамаарыштыр хемчег көргүзериниң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Чижээ, ажыл шагы үзүп, прогул кылганда ол кижиге квартала, садик черлеринде залчеглер сонгаарлады азы шаңнал-дарлын канчап-даа хавырлерин бербес дээш оон-даа өске хемчеглерни ап турар бис. Бо ышкаш хемчеглерни шыңгыы ап чорударда кымның кайы хире буруулуун көөрү чугула.

Ынчалза-даа «Тыва дат-дүгү тудугу» эргелелиниң чамдык бригадаларында бо талазы-биле хемчеглерни ам-даа чедир албайн турарын айтыр херек. Ооң түңнелинде ажыл шагы үзер, прогул кылыр таварылгалар ам-даа бар боор турар. Бистиң бригадага чоокку ниң-үш чыл иштинде чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер таварылгалар ховар боор [illegible] гаалап болур бис. Бригада кежигүннериниң боттарының хууда планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиир таварылга база болбаан. А бисте чамдык бригадалар планын чугле 50—60 хуу күүседип турары канчап-даа эптежип болбас чорук-тур. Чогум-на ооң чылдагааныдан «Тыва дат-дүгү тудугу» эргелели чыл санында-ла пландарны күүсетпейн келген. Черле ынчаш, шак-үениң үнезиниң дугайында чугаалажыры эргежок чугула боор турар. Ол дугайында чүгаага бригадирлер, мастерлер, участоктар начальниктери болгаш тудугжулар-даа киржип, боттарының санал-оналын [illegible] чугула.

Администрацияның чөпшээрелин ёзугаар узун-кыска хуусаалыг шөлээ алыр, чептүр чылдагаанга сылдаглаар чоруктар база-ла ажыл шагының хөй чидирииин болдуруп турарын айтыр херек. Чүге дээрге бригаданың чаңгыс-ла кежигүнү четпестей бээрге, ажылга шаптыктаашкын дораан-на илдең апаар. Ч. Донгактың бижип турары-биле алырга, чүгле «Кызыл тудуг» [illegible] боонн эргелел 1977 чылда 205 кижи чылдагаан чокка ажыл шагы үскен болгаш 413 кижи төлевир чок, кыска хуусаалыг шөлээ чөпшээреткеш, ажыл хүнү үскен-дир. Бистиң «Тыва дат-дүгү тудугу» эргелелинде ындыг сан-фактылар оон-даа хөй боор турар. Ооң үндүрүлен бүдүрүлге көргүзүглери дыка кудулаар, ажыл шагы бүрүн-биле ажыглаттынмайн турар. Мен бодап көөрүмге, чамдык чөптүг чылдагааннар-биле администрацияның шөлээ бээрин ыяк чурумчудуп, ол дугайын эки өөренип көрзе чогуур. Бистиң бригадага чогум-на ынчаар кылып турар бис. Кысказы-биле чугаалаарга, бистер бригада кежигүннеринге шөлээни чүгле хоойлу-дүрүмге айтып келген ёзугаар бээрин практикалап турар бис.

Сөөлгү ийи-үш чылда бисте ажыл шагы үзер, прогул кылыр чорук [illegible] нын үстүнде айыткан болгай мен. Ооң бир үндезини — бригада кежигүннериниң эп-найыралдыг, демниг ажылы база боор турар. Оон ангыда [illegible] ларны болгаш улуг дүрүмлалыг кижилерни ажылдың эң харысалгалыг черлеринге тургузары чугула. Олар ажыл шагын долу ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин [illegible] бистерниң [illegible] шүтүглер, [illegible] күүсеттинер. Оон ангыда [illegible] ам чаа тудугжулар, ажылдан эгелеп аныяктарны бистер ыяап-ла дорактаар [illegible] ажилдыр дааныдар маап турар бис. Оларның күш-ажылга кижизидилгезин, ажыл шагын үнелеп билиринге чаңчыктырарынга бригаданың коммунистери харысылап турар.

Коллективтиң кижизидилгезе ажылдың чогум-на ажыл шагын доктаар [illegible] ону үнелеп билиринче [illegible] турар. Бистиң механизаторлар, политинформаторлар өөнге база кичээнгей салып, ажыл шагының эгелиин-де азы төнчүзүнде-даа кижи [illegible] ажылдың [illegible] лип үндүрүп, солун демпелгелерни кылып турар. Чижээ, бригаданың кежигүннериниң сес шак ажыл үезинде кандыг [illegible] ажыл [illegible], ооң сан-түңү билдингир болгай. Бир эвес дөрткү разрядтың тудугжузу [illegible] айда 136 рубльдиң ажылын кылган болза, үшкү разрядтыглар — 100, а дөрткү разрядтыглар — 85 рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылган болур. Ол [illegible] норма-чижээн күүсеткенин үндүрүп алыры берге эвес. Разрядтар аймаан чогаа олар шүлүгү ажыл шагын долдур ажылдап, планны ажыглаарын чүс хуу күүсеткени ол болур.

Бригада кежигүннеринден ажыл шагын чедир ажылдаваан, хүн нормазын күүсетпээнер дораан-на илереп келир. Бистер ындыг таварылгада ол кижиниң кылган ажылдың үнезин шиитпирлээр, кылганын эвес, а ажылдаан шагын барымдаалап төлээр бис. Оон түңнелинде кижи бүрүзү шак-үени ыяк камнаар болгаш ажыл-даа бүрүн бүдүргүр болур. Шак-үе дээрге бистиң курлавырларывыстың бир кол нөөзү деп санаар мен. Ынчангаш өлчег ам-даа улуг кичээнгейни утаалдырыг, ам-даа калбак-биле чугаалажылары чугула.

Х. ДАНЗЫРЫН,

бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Ак-Довурак хоорай.

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАА ЭРГЕЛЕРИ

Чурттуң чонунуң барык он үшкү кезээ—20 миллион кижи чурттап турар автономнуг совет социалистиг республикаларының (АССР-лерниң) чаа Конституцияларын бо чылдың [illegible] алган.

Якутияның Конституциязында чаа чүү кеступ келгенил? Ол айтырыгны ПИА-ның корреспондентизи Виктор Журавлев **Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Александра Яковлевна Овчинниковага** салган. Составынча Якутияның база [illegible] таан турары Российн Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Конституциязының төлевилелин чугаалажыр турда, Александра Яковлевна РСФСР-ниң Конституция комиссиязының кежигүнү турган. Оон соонда ол Якут АССР-ниң Конституция комиссиязын баштаан.

— Якут АССР-ниң эргелери чурттуң чаа Үндезин Хоойлузунда долу болгаш билдингир кылдыр тодаргайлаттынган. ССРЭ-ниң мурнундагы Конституциязынга бодаарга, Автономнуг Совет Социалистиг Республика дугайында ында чаңгыс эвес, харын нийи чүү кеступ келген — деп, А. Я. Овчинникова чугаалаан. Оон онза эргелери Россия Федерациязының чаа Конституциязында сайзыраңгайжып кирген, ында автономия дугайында ССРЭ Конституциязындан дөрт чүүл хөй кирген. Республиканың бот тускайлаң чоруу оон болуунун Үндезин Хоойлузунда улам долу илергейлеттингени чугаажок.

Автономнуг республикаларның бот тускайлаң чорүунуң дугайын оларның тус бүрүзү болуунуң Конституциялыг, күрүне сүлделиг, туктуг, найысылалдыг, болууну эрге-чагырганың дээди органнарлыг—Дээди Советтиг болгаш Министрлер Чөвүлелдиг ол факт тодаргай чугаалап турар. Чижээлээрге, 800 муң кижи чурттап турар Якутияның болгаш 4 миллион чыгам кижи чурттакчылыг Башкириянын чурттакчы чонунуң саны беш катап ылгалып, ынчалза-даа улуг делгем Якутияның болгаш биче черлиг Аджарияның девискээрлерин хемчээли муң катап ылгалып турза-даа, бүгү автономнуг республикалар деңнеш эргелерлиг болгаш эрге-чагырганың дээди органнарында, чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединге бир дөмей төлээлелдиг деп чүвени маңаа онзалап демдеглээр херек. Оларның тус бүрүзүнден-не деп эргелиг палаталарның бирээзинге—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге 11 депутатты соңгур.

— Ынчаарга автономия дугайында ССРЭ Конституциязында чаа эге, Россия Федерациязының Конституциязында—чаа чүүлдер тыптып келген болганда, республикаларның чаа эргелери база хөй-лүжүттунганы ол ышкажыл?

— ССР Эвилелинде болгаш Россия Федерациязында баштаан турар улустарның чаа деңнеш эргелерни хамыктың мурнунда кайы-даа Конституцияда онзалап демдеглээн. «РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы, Дарганың он чеди оралакчылары, оон санынга Дээдиниң оралакчыларын автономнуг республика бүрүзүнден бир-бир кижи составтыг кылдыр... депутаттардан соңгуур» — деп, РСФСР-ниң Конституциязының чүүлдериниң бирээзинде чугаалаан.

РСФСР-ниң Конституциязы автономнуг республикаларның хоойлужудукчу эргелерин дыка калбартып турар. 108 чүүлде мынча деп бижээн: «РСФСР-ниң Дээди Совединге хоойлу саналдаар эрге автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагырганың дээди органнарының муруунда оларга хамааржыр...»

— Чижээ, кайы-даа улустуң бот тускайлаң чорууну болгаш националь төлептиң мезүнүн үндезини болур экономиканы эргелеп башкарарынга тодаргай эргелер калбарган бе?

— Бистиң девискээривисте турар бүгү бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң ажыл-чорудулгазын оларның кымның чагыргазында турарындан хамаарылга чокка, республиканың экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдезиниң сорулгаларынга таарыштыр угланы-башкарар болгаш контрольдаар эргени чурттуң болгаш Россия Федерациязының Конституциялары бисте берген, а Якутияның Конституциязы быжыглаан. Херек кырында ол эргелерни шагдан бээр ажыглап келгенивисти, а Конституцияга ону бир-ле дугаарында киргенин маңаа онзалап демдеглээр херек.

Чижек кылдыр Мурнуу Якутияны ап көөрэли, ында 40 миллиард тонна хөмүр-даш курлавырларын ажыткан болгаш он-он эвилел министерстволары база [illegible] хүрээлиг хөмүр-даш комплексизин тудуп турар. Оларның [illegible] ажыл-чорудулгазының тус черниң улус депутаттарының [illegible] Совети [illegible] республиканың өске-даа органнары башкарып турар. Мурнуу Якутияның хөөжүн хөй бөйдүс курлавырларын чоп ажыглаары, [illegible] девискээрге кижилерниң амыдыралынга болгаш ажылдаарынга эң таарышкан байдалдарны тургузары, долгандыр турар бойдусту камгалаары чергелиг дыка хөй айтырыглар контрольда турар.

— ССРЭ-ниң Конституциязы эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның онзагай чүүлдерин барымдаалап турар деп ында онзалап демдеглээн. Ол кандыг ындыг онзагай чүүлдерни ол, оларны, чижээлээрге, Якутияның чаа Үндезин Хоойлузунда канчаар барымдаалап турарыл?

— Ол национал, бойдус-экономиктиг болгаш демографиктиг онзагай чүүлдер-дир, ынчангаш ол онзагай чүүлдер автономнуг республика бүрүзүнүң Конституциязында долу илергейлеттинген кылдыр боор мен. Бистиң Якутияны ап көрээли. Мында 60 ажыг национал [illegible] чурттап турар. Ынчаарга якуттар 300 муң чыгам, а юкагирлер — муң четпес кылдыр санаттынып турар-даа болза, олар шупту деп эргелерлиг болгаш аргаларлыг. Ол байдал чаа Конституцияда база [illegible].

Якутияның чурттакчы чонунуң саны автономнуг өске дыка хөй республикаларның-га четпес-даа болза, Якут АССР-ниң Дээди Совединде өске ындыг республикаларныын-дан хөй—205 депутат бар. Ол чорук чонунуң чер бырлаңгай чурттап турары-биле болгаш соңгукчуларның хөй эвес бөлүктеринден безин, ылаңгыя Кыдыкы Соңгу чүктүң [illegible] чоннуң төлээлекчилериниң киржилгезин чугулазы-биле холбаалыг. Онзагайын барымдаалааш, чылда алдыдан эвээш эвес сессия эрттирерин сүүр болгаш кедээ Советтерге чөпшээрел турар чүүлдү чаа Конституцияда күштүг болдуруп киирген. Ол чүүл Кыдыкы Соңгу чүктүң төптен ырак Советтеринге хамааржыр, оларның депутаттарының составы хөй эвес санныг, а күүсекчи комитеди чаңгыс-ийи кижизен тургустунган болур. Хемнер, холдер эриктерин дургаар, тайгага бызараан улуг эвес суурларны каттыштырган төрел бөлүк Советтери кедээ Советтер-биле чергелештир Якутияга база кайы шагдан бээр туруп келген. (Төрел бөлүк — Якут АССР-де район [illegible] га бактааган административ девискээр чери-дир). Ол суурларга бүгү-ле айтырыгларны чаңчыл ёзугаар коллективтиг [illegible]. Төрел бөлүк [illegible] Советтериниң доктунап келгениниң дуржулгазын Конституцияда барымдаалап көрген. Ол ындыг Советтерниң догуннаар эргезин автономнуг республиканың чаа Конституциязында быжыглаан.

Якутия байлак бойдус курлавырлары-биле алдаржып турар. Ынчалза-даа олар боттарын онза камныг көөрүн негээр: тайга чурттуң бойдузу [illegible]. Заполярьеде мөңге доңаттын черинге машина эртер болза, оон изи 20—25 чыл дургузунда хевээр артып калыр. Ол онзагай байдалды Конституцияда барымдаалаан болгаш черни чоп ажыглаарынче, ону хумагалыг көөрүнче угланган делгеренгей чүүлдерни ында бир-ле дугаарында киирген.

— Якутияның мурнундагы Конституциязы 11 эгелиг тургустунган болза, чаа Конституциязы 16 эгелиг-дир, ол ышкаш мурнунда 110 чүүлдүг турган болза, ам 161 чүүлдүг-дүр. Ындыг көвүдээшкин чүнүң-биле холбаалыгыл?

— Якут АССР баштайгы Конституциязын бөлүнүн тургустунганының соонда нийи чыл болганда, 1924 чылда, ийигизин—1937 чылда хүлээп алган. Тайга чурттуң үлустарының амыдыралының дөртен чыл дургузунда сан болгаш шынар талазы-биле болган бүгү чаартылгалар Якут АССР-ниң чаа Конституциязында илергейлеттинген. Чаа чүүлдер бистиң социалистиг ниитилелививистиң тургузунуң демократтыг принциптерин калбартып, Конституцияның эргелерин болгаш [illegible] тодаргайлажып турар. Улус депутаттарының [illegible] эргелерин Конституция дыка калбартып турар. Чижээ, оларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында, соңгукчуларның [illegible] дугайында чаа [illegible] чүүлдер кеступ келген.

Ынчангаш автономнуг республикаларның чаа Конституциялары совет социалистиг ниитилелдиң [illegible] хөгжүлдезинде чаа үлүг база болу берген.

(ПИА)

БАМ — МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ОРУУ

БАЙКАЛ СЫНЫН ӨТТҮР

БАМ оруунуң тудугжулары Байкал сынын өттүр орук казып турар. 19-ку тоннель отрядында Леонид Базалийниң удуртканы комплекстиг бригада Байкал сынын барыын талазын өттүр үттеп кел чыдар. Боторулга-чарылга аргазын ажыглаан бригада ийиги кварталда 260 метр штольня каскан. Ол дээрге планназындан 20 метр ырак болганы ол. Оон-биле чергелештир материалдарны болгаш артык кезектерни камнап алган.

Кол тоннельдиң тудуунда Анатолий Бухтияровтуң удуртканы бригада эки ажылдап турар. Ол, Л. Базалий ышкаш, БАМ тудуунга Харьков метрозунуң тудуундан келген.

М. СОВЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Иркутск область.

• • •

БУЛУТ ЫНДЫНДА

Буурул Кодар сынының эзээнде изиг аржаан суу унуп чыдар, чолуураа чечектелип турар черден мөңге мөңги шыпкан даг бажынче бичии отряд эртенниң-не унуп чоруптар. Оон составында тракторист И. Буйлин, проходчиктер Г. Павлов, Н. Некипелов, А. Плотников, А. Кустовский болгаш чер чазылдырыкчызы В. Протопопов кирип турар. Олар боттарының оруун дээрже орук дижирлер. Эзим өттүр, даш кошкелиг черлеп олар кандыг-даа шаптараазындан хамгарылга чокка Кодар бажынче унуптерлер. Ол даг бажында Удоканның геология-шинчилел экспедициязының Сулумат болуу ажыктыг казымалдарны дилеп турар. Чер үттээр станоктар ынаар ору булуттар аразында ажылдап турар. Ол бедикте чайгы шинчи безин чок. Долгандыр мөңги хар.

Геологтар ажылын дүрген доозарынче чүткүлеп турар. Удавас бээр, Чараже, Байкал-Амур оруу шөйлүп кээр. Чер иштиниң үүжезиниң шинчилекчилери ам безин честиң, демирниң, холуксаалыг металлдарның, түңг материалдарының болгаш чер иштиниң суунуң байлак курлавырын тыпканнар.

Л. ФАДЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

Чита область.

• • •

БҮДҮРҮЛГЕ КОМПЛЕКИЗИ

Байкал-Амур оруунуң унунда Мурнуу Якутияның девискээр-бүдүрүлге комплекизи — бүдүрүлгелери бо беш чылда ажылдап эгелей бээр баштайгы комплекс. Нерюнгриниң хөмүр-даш курлавырлыг черинде разрез тудуунуң ажылчыннары казымал байлактыг каъттарже чоокшулап орар. Разрез чанында болбаазыралыга фабриказының корпустары база безин унуп орар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бирги чылында бээр биче БАМ-ның кап оруктары шөйлүп кээр. Ол оруктап чыл төнчүзүнден эгелеп Сибирьниң улетпүр төптеринче хөмүр-дашты чүдүрүп чорудар. Ол черниң хөмүр-дажынга Нерюнгри ГРЭС ажылдап кирип тер.

Комплекстиң улетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш оон тевү Нерюнгри хоорайның мөңге доң черде тудуп турар. Оон аңгыда ол чер чер шинчээшкиниң куржаазынга хамааржып турар. Тудугларның тургузуу, материалдарны, төлевилел ол ниаңын байдалдарны көзээнтейге ап турар.

Д. БУБУЯНИН,
СЭТА-ның корр.

Якут АССР.

• • •

ЧАА СУУРЛАР

БАМ-ның чөөн талазында эң улуг суур болур Горин кандыг болурун архитекторлар кол планга төлевилеп доосаан. Суурга хөй каът бажыңнарны тудар. Ынчаарга долгандыр турар тайганы үреглевезин болап, бажыңнарны эң таарымчалыг кылдыр чыскаап тудар апаар. Чурттаалга корпустарының чанынга садыг төвү, клуб, школа, уруглар комбинаты турар.

Төлевилекчилер Хабаровск крайның Солнечный районунуң девискээринге тудар он суурнуң кол планын кылып доосткан. Ол суурларны Волгоградтың, Тамбовтуң, Пензаның болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының төлээлери тудар.

А. ИВАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Хабаровск край.

• • •

ЧАЛ «СЫРТЫК»

Келир үениң хоорайы Ургалдың болгаш демир-орук станциязының тудугжуларының ажылдап турган чери аажок туралалыг чиңгинниг чер болган. Анаа бажың тудар мурнунда хөрзүннү бжыглап, чал «сыртык» кылдыр калыг довурак төгери чугула.

Орук чок байдалда ындыг хөрзүннү бээр канчап экзээрил деп айтырыг тургустунуп келген. Ону механиктер В. Иванов биле В. Капустинниң экипаждары чогумчалыг шиитпирлээн. Олар агрегаттарны Ургал рөмге ажылдаарынга таарыштырган, туралалыг черни кежилдир улуг хоорзаларны шөйген. Олап ам ай санында 50 муң кубометр хөм унуунуң сай, алезинин дамчыдып турар.

Ю. ВДОВИН,
СЭТА-ның корр.

• • •

АРТИСТЕР АЯН ТУТКАН

Тудугнуң чөөн участогунга эң баштай Хурмули станциязының тудугжулары Ю. Эдлистиң «Буску кудалар» деп комедиязын көргеннер. Ол шии-биле Амурда Комсомольск хоорайның шии театрының коллективи БАМ-га көргүзүглерин ажыткан.

Тайга, сыннарда тудугжулар культура амыдыралындан хожудавайн турар. Чурттуң дыка хөй хоорайларының уран чүүл мастерлери тудугжуларга үргүлчү аалдап ээп турарлар. БАМ тудуунда Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг академиктиг шии театры, «Лад» деп кежээ ансамбли, Урадын, Донецкийн артистери оон көргүзүп чоруп турар. Тудугжуларның ажы-төлү — бичии бамчылар Ленинградтың «Теремок» деп ойнаарак театрының шиилерин, Хабаровскиден «Потапыч» деп шиини сонуурган.

Маадырлыг чоруктуң оруунуң тудугжуларын «Орук оттары» деп уран чүүл фестивалы, сураглыг артистер, композиторлар, күүселдикчилер-биле ужуражыгалар манап турар.

М. ХАНУХ,
СЭТА-ның корр.

Хабаровск хоорай.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧУРУКТА: Фидель Кастро биле тура халыкчы армияның эң талантылыг командирлериниң бирээзи, төрээн чуртунуң хосталгазы дээш коргуш чок демиселчи Камило Сьенфуэгос.

СЭТА-ның фотохроникаы.

ЛАБОРАТОРИЯЛАРДА

Совет-польша космос экспедициязының үезинде эрттирген шенелделерниң түңнелдерин ажылдап кылыры ССРЭ-ниң болгаш Польша Улус Республиканың Эртемнер академияларының эртем төптеринде эгелээн.

«Союз-30» корабль-биле орбитадан бадырып келген эртем чүъгүнүң база бир кезээн польша эртемденнерге дамчыдып бээри ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының космос шинчилелдериниң институдунга июль 26-да болган. Деңзи чок байдалга кылган, чартык дамчыдыкчы кристаллдарның хевирлерин суккан ийи капсуланы Польшаның Эртемнер академиязының физика институдунуң специалистеринге дамчыдып берген.

СЭТА-НЫҢ КОРР.

ЧОННУҢ БҮЗҮРЕЛИ

АДДИС-АБЕБА (СЭТА). Чептиг болгаш деп эргениң чаа ниитилелиң тургузар дээш демиселге даштыкы болгаш иштики реакцияның күштериниң эфиоп революциязының чайлашчок тиилээринге бүзүрелдиниң Түр административтиг чөвүлелдиң доктаамал комитединиң кежигүнү Легессе Асфау илергейлээн.

Чуртта байдал дугайында анаа эрткен семинарга чүве чугаалааш, революцияның эрткен дөрт чылдарында калбак улусчу массалар национал экономиканы көдүрериниге, чурттуң камгаланыр күчүнүң бжыглаарынга, социал-экономиктиг калбак чаартылгаларны ажыглаарынга боттандыраарынга [illegible] улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, ол демдеглээн. Чурттуң чурттакчы чоннуң 90 хуузу туруп турар кедээ черлерде улуг чаартылгалар болган. Чер реформазының дугайында декретти чарлааны революстуг чорудулгуннарга тараачыннарның хаара тударынга, оларның политиктиг угаан-медерелдиң болгаш организастыг чорууну бедидеринге улуг [illegible] берген. Оон түңнелинде кедээзе улусчу эрге-чагырганың чаа органнарын — тараачыннарның ассоциацияларын болгаш оларның төп органы — Бүгү-Эфиопия ассоциациязын тургускан. Амгы үеде ол ассоциацияларда 7 миллион ажыг тараачын өг-бүлелер бактаап турар.

Империалистиг күрүнелер болгаш реакцияыг араб өзүчүрүмнар деткип, контрреволюстуг бөлүктер хөделип турар Элитрея можүнга байдал сыр өске. Бо күштер Эфиопияның чангыс эвин болгаш тускайлан чоруун чаза шавар дээш хөделип турарын Легессе Асфау демдеглээн.

Делегей империализми болгаш оон чалчалары Эфиопияны хүнаажыр, революцияны чаза тепсир дээш шырбайып турза-даа, чурттуң ажылчы чоннары бодунуң чаалап [illegible] камгалаарынга долу шиитпирлиг. Чурттуң чангыс эвин болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турар чоруун камгалап шыдаар деп, ол медеглээн.

Харысалга кыдат талага онаажыр

ХАНОЙ (СЭТА). Вьетнамдан үнүп чоруур күзелдиг кыдат националдыг кижилер дугайында айтырыг талазы-биле ВСР-ниң Даштыкы херектер министерстволунуң [illegible] чыларының болгаш КУР-нуң элчин чериниң анаа болган ээлчеглиг ужуражыышкыны кандыг-даа түңнелди бербээн деп, ВСР-ниң ДХМ-ниң дыңнадыында чугаалап турар.

Кыдат националдыг кижилерниң ВСР-ден КУР-же массалыы-биле үнүп чоруур дугайында [illegible] харын кыдат тала кылып турарының фактылары Вьетнамның [illegible] ужуражыышкынга көргүскен. Ындыг янзылыг хөделиишкин кыдат националдыг кижилерниң Вьетнамдан үнүп чорууруунуң дугайында ийи чурттуң аразында чедип алдынган дугуржулгага дүүшпейн турарын, ВСР-ниң тускайлан болгаш айыыл чок чорууунга хора чедирип турарын ол демдеглээн. Кыдат тала ындыг [illegible] ДХМ-ниң [illegible] негээн.

Кыдат тала бодунуң дугаалээшкиннерин соксатпас, бодунуң туружун албадаар болза, чугаалажыышкыннар түңнел чок болур, ол дээш харысалганы кыдат тала долузу-биле чүктээр деп, ВСР-ниң ДХМ-ниң дыңнадыында демдеглээн.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● ПРАГА

Амгы үениң электрон-саналга тевүн. Чехословакияның Усти хоорайында аъш-чем үзүг бүдүрер талазы-биле дараалга ажыглалда кирген. Ол электронунуң [illegible] ажылдаарда ол төп Чехословакияда аъш-чем үетерин кылып үндүрер талазы-биле бүгү бүдүрүлгелерге бүдүрүүшкүнүнүң, сайгарылгазының, планнаашкынының болгаш материал-техниктиг хандырылганың талазы-биле сан-медээлерни сайгарып [illegible] база шыдаар.

● БУДАПЕШТ

Атомнуг электростанцияларны тударының программазы Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның боттандырарынга Венгрияның бүдүрүлгелери идепкейлиг киржип турар. Амгы үеде ол чурттуң эртемденнери атомнуг электростанцияларга ажыглаттынган сугну катап тургузар машиналарны төлевилеп турар, а Чепельдиң металлургия болгаш машина тудуунуң заводтарының бирээзинде атомнуг электростанцияларга ажыглаар контроль-сепеглел аппаратуразын бүдүрүп эгелээн.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның энергия, оларның чүүл болгаш чиг-эт талазынга кады ажылдажыгазынын үр хуусаалыг улуг программазы ол программаның кол угланыышкыннарының бирээзин атомнуг энергетиканы сайзырадырынга кады ажылдажыгга кылдыр көрүп турар. Чөвүлелдиң Европа чурттарынга болгаш Кубага 1981—1990 чылдарында [illegible] 37 миллион киловатт атомнуг электростанциялар [illegible] тудар төлевилээн. ССРЭ ол электростанцияларга [illegible] чүүлдү бээр болгаш оларны тударынга техниктиг деткимчени көргүзер.

● УЛАН-БАТОР

Улус ажыл-агыйжы эң чугула кампания — малга чем белеткели улусчу Моолда эгелээн. Көбдо аймактың мал чемнери белеткээр «Буянт» дээр улуг ажыл-агыйының болгаш Төп аймактың «Залуучуд» дээр кур черлиг аныяк куражылакчыларын [illegible] ногаан кезилдеже бир хуваарында кирген. Чайгы сиген кезилдеринге бүгү техниканы белеткаан кыска хуусаада бедик шынарлыг доосаш, олар сиген кезериниң [illegible] онаалдаларын хүн бүрү 15—20 хуу ажыр күүседип турар.

Бо чылын Моолга ниитизи-биле 1.113 миллион тонна сигенни белеткээр, эрткен чылдаалындан 70 муң тонна хөй болур ол.

(СЭТА).

ӨЛҮМ ЧОК МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

ГАВАНА. (СЭТА). Социалистиг Куба бодунуң улуг байырлалын — Национал тура халыышкынның хүнүн байырлалыы-биле демдеглээн. Хостуг [illegible] куба улустуң революстуг демиселиниң чыл демдээлели 1953 чылдың июль 26-да эгелээн. [illegible] Фидель Кастро баштаан аныяк революсчулар-патриоттар Батистаның империалистиг [illegible] Сантьяго-де-Куба хоорайда Монкада казармаларын штурмнаан. Революстуг демиселдиң чыл демдеглелиниң ол эгезин алдын үжүктер-биле бижээн.

Монкаданы штурмнаан кижилерниң өлүм чок маадырлыг чоруу бүгү чуртка калбарып, хосталгалыг демиселдиң чиңге [illegible] Оон түңнелинде Куба революция тиилээн болгаш бөмбүрзектиң барыын талазынга эң баштайгы социалистиг күрүне тургустунган.

Монкаданы штурмнаан маадырларның тугун бедик туттунган, Куба Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмни тургузарының оруу-биле [illegible] лап орар. Республиканың ажылчы чоннары бодунуң аалдарлыг [illegible] киннер-биле уткаан. Кубаның Компартиязының I съездизиниң шиитпирлерин бүдүрелдиң-биле күүседип, күрүне тургузуунуң [illegible] улусчу эрге-чагырга органнарын, политиктиг болгаш хөй-ниити организацияларын бжыглап турар.

Куба — күчүлүг социалистиг кады ажылдажылганың [illegible] Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң идепкейлиг кежигүнү. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырап [illegible] улустарның хостуг, хамааржылга [illegible] эргелерин [illegible] Куба бодунуң улуун киирер. Кубаның антиимпериалистиг даштыкы политиказы анаа делегейниң бедик авторитедин берген.

Монкаданы штурмнааның 25 чыл оюн [illegible] болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалының делегаттары боол, чер бөмбүрзээниң депшилгелиг аныяктарының Хосталга ортулуунга чеде берген төлээлекчилери база байырлап турар.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ КҮШТЕРИНИҢ ЭВИЛЕЛИ ДЭЭШ

БЕЙРУТ. Йемен Улус Демократтыг Республиканың политиказы ажылчы массаларның эрге-ажыктарын камгалаарында, хосталга, социал депшилге, тайбың болгаш социализм күштери-биле эвилелди бжыглаарынче угланган деп, Йемен Улус Демократтыг Республиканың Каттышкан политиктиг организациязы Национал фронтунуң ТК-зының чиигине секретары Абдель Фаттах Исмаил Ливанның неделя санында үнер «Аль-Хуррия» сеткүүлгө айтырыглаарынга харыылап тура медеглээн.

Ол оксита бисти хөй санныг бергелер, сулчаалерниң болгаш агрессияның айыылдары манап турарын билир бис. Ынчалзажок демократия, хосталга болгаш социализм күштериниң чедип ап турары кайгамчыктыг тиилелгелерниң үезинде чурттап турар бис, ынчангаш делегейниң революсчу шимчээшкиниң [illegible] бистиң демократтыг республиказаа болурун [illegible] эвес, а бистиң-биле кады — бүгү антиимпериалистиг күштер туржуп турар дээрзин билир бис деп, ол чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүүте империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның чимээнниишкиннериниң чурунга араб делегейниң бүгү-ле патриотчу болгаш депшилгелиг күштериниң эвилелин бжыглаарының эргежок чугулазын А. Ф. Исмаил айыткан. Ынчангаш араб чурт [illegible] патриоттарының болгаш демократтарының чангыс эвин чедип алыры чугула деп, ол демдеглээн.

Дужуп берикчи политикага болгаш ысерликчи, саттыныкчы чорукка удур демиселдиң чорудуп турар депшилгелиг араб чурттар составтыг кылдыр [illegible] айтыр шаавышкынның фронтузун тургусканың араб чангыс эвин бжыглаарының херээнге чугула чедиишкин кылдыр санап турар болгаш ол Фронтунуң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге [illegible] киир бердзлыг бис деп, А. Ф. Исмаил уламчылаан.

ЙУДР-де партия тургузуунунуң айтырыгларынга ол доктааган. Авангардчы партияның уставының болгаш программазының төлевилелин [illegible] доозуп каан, ол сьездизинге эрттирериниге белеткенип турар бис. Партия съездизинге келир делегаттар деңнээр хуралдарны чурттуң бүгү районнарында [illegible] эрттирер деп, А. Ф. Исмаил түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

ЭЛИТРЕЯДА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

АДДИС-АБЕБА (СЭТА). Элитрея можунуң административтиг төвү Асмаруже сепаратистиг [illegible] чепсектиг отрядтарының үш хүн [illegible] таваашкынын Эфиопияның национал армиязының кезектери айтыр шапкан деп национал революстуг операцияның командылалының июнь 26-дагы медеглелинде айыткан. Армия удур шаап халдаашкынны элээн [illegible] уланныышкынчарга чедиишкиннииг чоруткан. Оон түңнелинде Судан-биле кызыгаар чоогунда Хумера, Оу-Халжэр, Тэсэнэй хоорайларны, ол ышкаш можунуң административтиг төвүнүң мурнуу талазында Адди-Куала, Адди-Угри хоорайларны болгаш өске-даа чурттакчылыг суурларны хостаан, Кызыл далайда Массауа порттуң бүзээлээшкинниң чаза таварааны. Сепаратистерниң отрядтары дезип чоруп турар үеде көвүрүглерни, плотиналарны, суггарылга [illegible] электри станцияларын чаза тевискен, эмнелгелерни, школаларны, улетпүр бүдүрүлгелерин үрегдээн деп дыңнадыгда айыткан. Национал армияның дайынчылары түс черниң чурттакчы чонунуң [illegible] биле катап тургузуушкун ажылдарын калбаа-биле эгелээн, дайын чорудулгаларының үезинде каражадаан чурттакчыларга дузаламчыны көргүзүп турар.

Элиттиң болгаш эрттирип [illegible] ри турза-даа, эфиопия революция тайбынга, дең эргеге, демократияга болгаш социализмге үндезилээн чаа ниитилелди чуртка тургузар угланыышкынын бжыгы-биле база чайгылыш чок чорудар апаар деп документиде айтып турар.

ИРАНДА ХӨЛЗЭЭШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тегеранның [illegible] дыңнадыындан ап көөрге, июль 22 болгаш 23-түң хүннеринде чазакка удур чоннуң күштүг хөлзээшкиннери болган деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дамчыткан.

Мусулманнарның айыыл чок чорук күштери-биле үскүлежиишкиннериниң үезинде 40 хире кижи өлүрткен, 100 хире кижи балыглаткан боор турар. Үскүлежиишкиннерниң дугайын тоолргайы-биле дыңнаттвайн турар. Ынчалза-даа полиция болгаш шериглер «корум-чурум чок» чорукту базар үеде танкыларны ажыглааның Иранның оппозиция бөлүктери медеглээн.

ССРЭ-ниң болгаш Иранның аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга бжыгып база хөгжүп турар.

Бүгү-эвилелдиң «Технопромэкспорт» каттыжыышкынының чарган керээзин ёзугаар төлевилеп күчүзү 1260 муң киловатт «Рамин» деп электри станциязын Иранның мурнуу чүгүнде тудуп турар.

Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкыны дөрт энергоблокту ук станцияже чорудар, оон баштайгызы болур 315 муң киловатт күчүлүг блок бо чылдың декабрьда тонту бээр.

Станцияның тудуу 1981 чылда доостур.

ЧУРУКТА: «Рамин» электри станциязының тудуу.

(СЭТА-ның фотохроникаы).

ЧАА ЧАЗАКТЫ ТУРГУСКАН

ЛА-ПАС. (СЭТА). Боливияның президентизин кылдыр чарлаттырган генерал Хуан Переда Асбун чазак кабинедин тургускан. Оон кежигүннериниң хөй нуруузу сэрлгү дөрт чылда бир-ле дугаарында хамааты кижилер болган. Олар бүрүнүн партияларын [illegible] гулда блогунун — улусчу национализтиг эвилелдиң талазы-биле Переда Асбунуң талалакчылары болуп турар. Чазактың үш шериг кежигүннериниң холунда кол албан-дужаалдар кирген: национал камгалалдың, иштики херектерниң, кедээ ажыл-агыйның болгаш тараачыннар херектериниң талазы-биле министерстволар оларның [illegible].

ГАВАНА. (СЭТА). Бодунуң кабинединиң кежигүннеринге бактаан бөргүреннин дугаалынга чүве чугаалап тура, Х. Переда Асбун оон чаа чазак демократтыларганың чорудулгазын төлевилээр апаар деп медеглээн. Ынчалза-даа ол демократтылыларганы чорудуларының оруктарын-даа, тодаргай хуусаалары-даа ол адаваан.

Демократтыг болгаш улусчу чангыс эптиң фронтузу — Боливияның Коммунистиг партиязы, оппозицияның өске-даа партиялар болгаш каттыжыышкыннар база бактаан турар чөөн улелиг күштер блогу чаа чазак-биле кады ажылдажырындан ойталаан. Конституция принциптеринге чорушпун бо чазакты чуртка тергээн, бо чазак демократтыларганы [illegible] тургустунган деп, христиан-демократтыг партия медеглээн.

Чуртта онза байдал болгаш таңныылдаашкын шагы туруп чок. Боливияның янзы-бүрү районнарынга ажылчы чоннарның чыскаалдары, демисежиң [illegible] турар. Боливияның ажылчын дугаарын [illegible] чун руданиктериниң дагжылары 48 шактыг ажыл соксаашкынын эрттирген. Оларны чаа [illegible] негээннер.

Ыраккы Чөөн чукте

АМУРДА КВАРТАЛДАР

Амур хемниң эриинде Комсомольскиде баштайгы он дөрт каът чуртталга бажыңы туттунган. Пермьлек суурнуң чавыт, эрги бажыңнарын 1930 чылда чалыы назын хоорайның баштайгы тудугжулары-ның көрүп турганы черде ол бажыңны туткан. Амсортан калбак кудумчулар шөйлүп чоруткан. Оларны дургаар хөй-хөй каът бажыңнар магазиннер, клубтар кестүп тургулаар. Парктарны, скверлерни база көрүп болур.

18—24 каът бажыңнарны тудары хоорайның ког планында көрдүнген. Амгы беш чылдың дургаанда 750 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнары ажыглалга кирген турар. Бо чоруктуң от-бүле бүрүзүн аңгы квартира-биле хандырар арганы бээр.

Амурда-Комсомольск кижиниң архитектурлуг хевиршиниченни чыл эрткен тудум-на улам аян кирип бар чыдар. Комсомольск болуруң чартык чүс чыл оюнче бүзүреддиг бар чоруур.

Л. КУШНАРЕНКО.
СЭТА-ның корр.
Амурда-Комсомольск.

* * *

КУШ ФАБРИКАЗЫ — ХАБАРОВЧУЛАРГА

Ыраккы Чөөн чуктуң куш фабриказы төлевилеттинген күчүзүнден ажыр хабаровчуларга хүннүң-не 30 муң ажык чуургаларны берип турар. Мында чүгле куш ажаакчыларының эвес, а тудугжуларның улуу база бар. Чүл дизе олар амгы үениң эң улуг бүдүрүлгезин шалыпкын тутканы, аңаа ажылдарынга эң эки таарымчалыг байдалды тургузуп бергеннер.

Хабаровскиниң чоогунда куш фабриказының чанында төлевилел күчүзү-биле чылда 10,5 миллион дагаа ооллары өстүрер комбинаттың бирги ээлчээ хууcаалап оранчок эрте ажылдап эгелээн.

Куш ажылы — Хабаровск крайда эң шапкын хөгжүп турар ажылдарның бирээзи. Эрткен он чылдарның дургузунда куш фабрикаларын тударынга болгаш чаартырынга 150 миллион рубльди киирген. Чуургаларны болгаш дагаа эъдин бүдүрери ол үе дургузунда он ажыг катап улгаткан.

М. ХАНУХ.
СЭТА-ның корр.
Хабаровск.

* * *

ФИЛЬМНЕРНИҢ МААДЫРЛАРЫ — КУШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Далай аңчылары» деп кинолента көрүкчүлерниң мурнунга Карагансканың күрүнениң үлетпүр ажыл-агыйының үе-тывышчылары ажылдап турар кадыг-дошкун Берниг далайны баштай-ла көргүзүп үнүп келир. Ону А. Коваленков тургускан. Кино тырттырарынга ол чаа өөренип чоруур. Камчатканың мурнакчы ажыл-агыйы олук-кештиг тын, ниилер өстүрүп, балык тудуп, далай аңнарын өлүрүп турар. А. Коваленков бодунуң төрээн ажыл-агыйының дугайында, ооң ажылчыннарының болгаш бойдузунуң дугайында элээн каш фильмнерни тургускан.

Чартык ортулуктуң бойдузу, ооң байлаа ону шиңгээдип ап турар кижилер — Камчатканың кино тырттырарынга сүмдүлүгларының кинолардың темалары ындыг. Ол кино-чуруктар вулканолог тарның, инженерлериң, балыкчыларының, далай-чыларның, авиаторларның сорук кириишкинниг куш-ажылының дугайын чугаалап турар. И. Каратаевтиң Толбачик вулканының үндүр аттыгынышкынының дугайында фильми кино тырттыраарынга сүмдүлүгларының Бүгүдеэвилел болгаш делегей фестивалынга шаңналдар-биле демдеглеттинген.

М. ЖИЛИН.
СЭТА-ның корр.
Петропавловск-Камчатский.

ДАШТЫКЫ ТУРИЗМ: КАЛБАК ХӨГЖҮЛДЕ

Сергей НИКИТИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Даштыкы туризм талазы-биле кол эргелелдиң начальниги

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле [illegible] Туннел актызының туризм талазы-биле [illegible] амыдыралга боттандырар талазы-биле [illegible] чорудуп турар бис. Ол дугайын туризм талазы-биле чазактар аразының чаа дугуржулгалары [illegible] тургузугларның туризм хөгжүп турар. [illegible] туристи солчуушкуннарның өзүлдези херечилеп турар.

Ниити Европа Чөвүлел хуралының соонда эрткен иии чылда даштыкы 8 миллион хире турист Совет Эвилелинге кээп чораан, а 5,5 миллион совет хамаатылар даштыкыга аян-чорукту кылган. Бо дээрге Хельсинки Чөвүлел хуралының [illegible] чылга бодаарга, 30 хуу хөй боор турар.

1977 чылда ССРЭ-ге 155 чурттарның аалчылары келген, а совет хамаатылар делегейниң 135 чурттарынга чораан. Бо чурттарның дыка хөйү-биле туристи харылзаалар туризм талазы-биле кады ажылдажылга [illegible] хөгжүп турар.

Туризм талазы-биле перспективтиг кады ажылдажылганың, ооң иштинде янзы-бүрү социал-экономиктиг [illegible] аразында айтырыглар улам калбаа-биле хөгжүп турар. Ооң эки чижээ болза, ССРЭниң болгаш Финляндияның аразында садыг-экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң [illegible] программазынга туризмни 1990 чылга чедир хөгжүдерин киирген боор турар.

Бистиң чуртувуска сөөлгү чылдарда даштыкы туризмниң материалдыг [illegible] калбарган болгаш экижээн, Совет Эвилелиниң дургаар даштыкы туристерниң аян-чорук кылыр географиязы калбарган. Совет хамаатыларның даштыкы чурттарга кылыр аян-чорууның маршруттары янзы-бүрү [illegible]. Бистиң туристеривис Турцияга, Египет Араб Республиказынга, Грецияга аян-чорук кылырының чаа маршруттарын шиңгээдип ап турар. Совет туристериниң баштайгы [illegible] талай порттарынга, Брит. Мальтага, Шпицбергенге ортулуктарга чораан болгаш Рейкьявик, Дублин, Хошимин хоорайларга баргылаан.

ССРЭ-ниң [illegible] туризм харылзааларын хөгжүдери талаларның куженииш-киннерин негеп турар. Хельсинки Чөвүлел хуралының соонда совет туристи организациялар барыын чуктуң туризм организацияларының улуг билиишкинин (хүлээп көрүүшкүнүн) ап турары бисти өөртүп турар.

Ооң-биле кады совет туризмниң капиталистиг чурттарга хөгжүдеринге шаптыктап турар мооңдактар барын айтыр херек. Ылангыя барыын чуктуң чамдык чурттары совет хамаатыларның аңаа баар [illegible] чыдтаан чокка саадатыр чорукту кайы хөй. Барыын чукте туристер элертип-хелечечилээр албанны чедир организаставаан, орус дыл билир баштакчы кижилер ховар. Ол ышкаш совет туристериниң [illegible] бүрү будурулге, албан черлериң көөрүнге, ажылчыннар, техниктиг ажылдакчылар болгаш даштыкыда өөрү-биле [illegible] кайы хөй.

Бистиң барыын талала [illegible] туристи солчуушкуннар кылырының оруунда хөй мооңдактарны чайладырынче сагыш салбайн турарлар. Чамдык айтырыгларны шиитпирлээринге тургузулган челир [illegible] дер болза, ол чурттарның политиктиг, социал болгаш экономиктиг онзагай байдалдарындан хамааржып турарын база билип турар бис. Ынчангаш бистер чугаалажыышкыннар үезинде конструктивтиг база бот-болурга ажыктыг сеналдарны киирерин уламчылап турар бис.

Туризм херээн саадатпайн турар база бир чүүл болза транспортка, туристи хандырылгага [illegible] чемненирге өртектерниң [illegible] хөй капиталистиг чурттарже баар [illegible] аартап турары болур. Бо бүгү чүүлдер совет хамаатыларның барыын чук чурттарынче баарынга шаптыктап турары илден.

Биске хамаарыштыр кандыгыл дээрге, чоокку үш чылда Совет Эвилелинге даштыкыдан 16 миллион аалчылар кээрин манап турар бис. Сөөлгү 20 чылда даштыкы туризмниң ССРЭ-ниң хөгжүп турарын көөрге, Совет Эвилелинге кээп турар [illegible] саны беш чыл санында-ла бараан 60 хуу өзүп турар. Туризм хөгжүлдезиниң ындыг темпиниң моон соңгаар-даа калбартыр апаар. Даштыкы фирмалар болгаш транспорт компаниялары-биле харылзааларны улам калбартырының улуг кичээнгейни угландырып, туризмниң чаа хевирлерин [illegible] даштыкы туристерниң ССРЭ-ге турар [illegible] программазының сайзырангайжылын турар. Бистиң чуртувуска аян-чорук кылырының географиязын доктаамал калбартып, туризм индустриязында ажылдап турар кижилерниң саныр база мергежилин өстүрүп турар.

Амгы үеде улуг кичээнгей салып турар кол айтырыгларның бирээзи болза даштыкы туристерни хүлээп алыр материалдыг баазаны, чүнүң-даа мурнунда [illegible] болгаш рестораннар тудуун хөгжүдер [illegible] калбартыры болур. Чүгле 1978—1980 чылдарда безин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] талазы-биле Кол эргелели Совет Эвилелиниң 18 хоорайларынга 26 гостиница комплекстерин ажыглалга киирерин планнап турар.

Гостиницаларның кол тудугларын XXII Олимпий оюннарының спортчу маргылдааларын эрттирер хоорайларда — Москвада, Ленинградта, Киевте, Минскиде болгаш Таллинде тудуп турар. Ол-ла хоорайлар ССРЭ-ниң кол туристи төптери боор турар. Совет Эвилелинге кээп турар даштыкы туристерниң 90 хуузу ол хоорайларга барып турар.

[illegible] — 80-ниң хүнеринде Совет Эвилелинге аалап кээр чүс муң даштыкы туристер кээр. Оларны хүлээп алырынга холбашкан программада [illegible] ажылдарны кылырын көрген. Ол дээрге гостиницаларны, ресторанларны, кафелерни тудары болгаш белеткээри, транспорттуң [illegible] организастаары, [illegible], экскурсия болгаш культура-таныышкылга программаларын [illegible] профессионал кадрларны белеткээри, янзы-бүрү суй-белектерни бүдүрери болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдар болур.

Амгы үеде 1978 чылдың туристи сезону кизин тулук. Совет Эвилели даштыкы туристерни чанчыл ёзугаар аалчы ёзу-биле хүлээп ап, янзы-бүрү программаларны, аян-чоруктарны [illegible], [illegible], таныжылгаларны организастап турар.

Красноярскиде металлургия заводунуң партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларның дыштанылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Заводтуң ажылчыннарының эң ынак дыштанылгазының бирээзи — туризм. Суббота, воскресенье хүннеринде ажылчыннар төрээн черинче походтап чорупкар Буурул Саянның бедик баштары, Енисейниң эриктери...

Красноярскиниң суг хоозээниниң чанында «Туманный» деп лагерь бар. Дыштанырынга херектиг бүгү чүүлдер — бажыңнар, спорт шөлдери, өске-даа дериг-херекселдер бар.

ЧУРУКТА: бөлүк туристер Красноярск ГЭС-те.

Ю. БАРМИН болгаш С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика. Киевтен дамчыдылга.
11.35—«Маадырлыг чорук».
11.50—«Оюннуң чуруму». Телешии.
13.00—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузунуң лауреаттарының концерти.
13.50—16.00—Чапсар.
16.00—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге. «Кара далайжы мен». Документалдыг фильм.
16.25—«Шылыраа школазы». «Шылыраа төөгүзүнден». 4-кү дамчыдылга.
16.55—«Улустуң аялгалары».
17.10—«Москва болгаш москвачылар».

КЫЗЫЛДАН

17.40—«Капитаннар шөлээлеп үнген». Документалдыг фильм.
17.55—«Отчугаш». Дамчыдылга.
18.15—Мультфильмнер программазы: «Бодрик», «Лариска деп дылгижектиң эртине диилеп чорааны».
18.35—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
18.55—«Улуг уруу». Документалдыг фильм.
19.05—«Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга.
19.35—Телевизионнер.
19.50—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Бистиң тайылбырывыс». Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летунов эрттирер.
20.45—РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чылынга. «Тиилекчилерниң салгалы». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.20—«Херe турушар». Эстрада программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.40—«Караа позулбес музыкант». Уран-чечен фильм.
19.00—«Гавана аалчыларны уткуп ап тур».
19.30—Медээлер.
19.40—«Хөглүг поталар».

КЫЗЫЛДАН

20.00—20.55—«Ортулук чурттуглар». Музыкалыг телефильм.

Агаар

Бөгүн республиканың кожууннарынга турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чук угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 24—29, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга чаъс чагбас. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Чараш болгаш эткир

Тыва улустуң шаандан бээр ойнап чораан хөгжүм-херекселдериниң дугайында «Шынга» үнүп турар материалдарны сонуургап номчуур-дур мен. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны бижиксэдим. «Шаг-шаа-биле турбас» деп улустуң мерген чугаазы бар болгай. А бистиң национал тыва хөгжүм херекселдери база ол хевээр турбас ужурлуг. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр айтырыгны көдүрүп келгени черле чөптүг деп бодаар мен. Хөгжүм херекселдерин улам чараш, чаңгыс аай хевирлиг, шевергин кылдыр кылыры черле чугула. А үнүн бедидер деп турар эш-өөрге база-ла каттыжар мен.

Бичиимде-ле, сес харлыг тургаш, игил, бызаанчы, чадаган, демир хомусту ойнаар турган мен. А шору улгадып келгеш, бызаанчыны харып бодум чазаптар апарган мен. Харындаа үнү эткир, хевири чараш болурун-на бодап турдум. Чадаганны база-ла чазап шенеп көрдүм. Ооң адаккы талазын дуглааш, хылдаар талазынга бичии үт кылыр болза, черле эткир болурун бодумнуң практикамдан көрген мен. Мандалина азы дошпулуур ышкаш шак ындыг болур болза эки. Чамдык эш-өөр национал хевирин чидирилтер дижир. Ындыг бодалга бот-дугайты чөпшээрешпес кижи мен. Чүге дээрге мында айтырыг шугумун өскертпеш, чаа херексел тургузар деп турарында эвес-ле болгай. А эрги ол херекселдерин улам экижидериниң дугайында айтырыг чорупт турар.

Игилди база-ла чазап шенеп чоруур мен. Шивидей чазааш, аът кудуруу-биле хылдап ап ойнап чордум. Ону скрипканың чоон, чиңге хылдары-биле алыр болза, үнү дыка бедий бээрин эскерген мен. Игил биле бызаанчының бажын шывар-да эң эки материал болза аң кежи. Ону эш-өөрнүң сүмелеп турары ковчуг шын деп бодаар мен.

Амдыызында мээң кол ойнап турар херекселим болза, бызаанчы. Ону база-ла бодап чазап кылып турар мен. Бызаанчының бажын шуугайны эгтеш кылып турар мен, ону аң кежи-биле шывар, бажының тырыкы диаметри 12 см, узуну 82 см, кулаа — мандалина кулаа, адаанда аян-хевир киирген дөрт ыяш кулактарлыг. Чазының хылы — аът кудуруу, бызаанчының бодунуң хылы — гитараның чоон, чиңге хылдары. Бир бызаанчы хылдаарда ийи гитара хылы херек. Мынчаар кылган бызаанчы черле эткир болур чүве чораан.

Хомус кылыры черле берге болгаш нарын деп бодаар мен. Ону бодум кылып шенеп-даа көрбээн мен. Ону шевер кижи бүрүзү-ле кылып ап шыдавас деп бодаар мен. Ону кылыр кижилер ховар боор. Каң демир материал барда кулузун хомусче улуг кичээнгей салган херээ бар деппе. А демир хомус кулузун хомустан канчап-даа эткир-ле болгай. Ону харын улам-на чараш, улам-на эткир кылдыр кылырын оралдажыр апаар.

Х. САНЧАЙ-ООЛ.

Кызыл хоорай.

АЛТАЙНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ИНСТИТУДУ

Алтайның көдээ ажыл-агый институдунуң агрономия, зооинженер, ветеринария, көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш зоотехника факультеттеринге кирериниң экзаменнерин **Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң** чанында организастап турар.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Кирериниң экзаменнерин **август 1-ден 16-га** чедир чорудар.

Билдириишкиннерни Алтайның көдээ ажыл-агый институдунуң ректорунуң адынга чорудар болгаш дараазында документилерни кожар:

Ортумак школаны доосканының дугайында аттестат (бодун).

Ажыл-агыйларның күсели-биле ээредир дугайында совхозтарның бүзүредилге бижии.

Доочу намдары.

Ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика.

Ажыл стажының дугайында шынзылга (куш-ажыл дептеринден ушта бижидилге).

Бөрт чокка тырттырган 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

№ 286 хевирниң эмчи шынзылгазы.

Паспортун, шериг билетин азы келдириишкин херечилелин боду келгеш көргүзер.

Институтка кирер кижилер дараазында экзаменнерни дужаар: **зооинженер, ветеринария** болгаш **агрономия факультеттеринге** — биология, химия, физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Экзаменнерни ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунуң баталдааны программазы ёзугаар чорудар.

Өөренир күзелдиг кижилер билдириишкиннерин болгаш документилерин Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кадр килдизинге кээп дужаар.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

УРУГЛАР БУРУУЛУГ БЕ?

Ниитиниң-даа, хамаатыларның хууда-даа өнчү-хөреңгизинге өрттүң чедирип турар когаралы улуг. Ынчангаш өртү боддурбас, аңаа удур камгаладып, баш удур сагыңгырап [illegible] чугула. Өрттү боддурбазының хемчээн алыры — чүгле өртке удур камгалал черлериниң ажылдакчыларының херээ эвес, аңаа хөй-ниити, хамаатылар [illegible].

Өрттү [illegible] профилактика ажылын баш удур демниг чорудуп тургаш, ооң айыылын чайладырының бүгү-ле аргалары бар. Ынчангаш бо ажылды чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кууштедерер болгаш ол [illegible] калбартыр. Ылангыя школа назынныг уруглар ортузунга бо ажылды [illegible] дирзе эки. Ындыг турбужу [illegible] черинде ол айтырыгже шоолуг-ла кичээнгей салбас чоруктар бар. Ооң уламындан өрттүң чер-черге үнүп турар чоруу ам-даа эвээжевейн турар.

[illegible] бо чартык чылда болгулаан өрттерниң [illegible] тыдырга, оларның 30 хуузу назы четпээн уругларның буруузу, серемчилел чок чорууну-биле үнген болуп турар. Улуг [illegible] хайгааралдың чогундан уруглар от-биле ойнап, газ кыпсып, электри-биле ажылдаар дериг-херекселдерни [illegible] тургаш, чуртталга бажыңнарынга, мал-маган кажааларынга өрттү үндүрүп турар. Аңаа хамаарыштыр каш чижектен мандаа көргүзейн. Чижээ, 1978 чылдың апрель 4-те Кызылда чурттап турар Андрей Куиннун биле Александр Тюния олар херим иштинде гаражче киргеш, мында тургузуп каан машина-биле ойнаар дээш, ооң дээвиирин [illegible] бергеннер. Оолдар машина иштинден от тып алгаш, [illegible]. Хевиртен өрт өскүй бээрге, оолдарның гараждан арай боорда үнүп келгени ооң соонда билдинген. Кызыл хоорайның улуг суду бо херекти сайгарып көргеш, Андрей биле Александрның машина ээзинге чедирген когаралын тодаргайлааш, машинаның өртээн ук хамаатыга оолдарның ада-иелери Куинның, Тюния оларның эгидерин суд шиитпирлээн.

Бо чылдың апрель 26-да Барыын-Хемчик районнуң Барлык суурга өрт болган. Ооң түңнелинде 25 тонна сиген өрттенген. Май 11-ниң хүнүнде Чөөн-Хемчик районнуң өрт кезээнге Чадаана хоорайда бир чуртталга бажыңында өрт үнген деп медээ келген. Өрт чогуур үезинде өжүртүнген. Бо ийи өрт кайызы-даа 4-4 харлыг бичии оолдар Миша Дамыштай биле Андрей Ооржак оларның буруузу-биле болган.

1978 чылдың майда Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң малчыны Нашпан-оол Туматтың хою кодаазының хонуга каттыжа берген болган. Малчын хонутуг чачкан [illegible] чара-сурup эккелгеш, кажаалап каап [illegible] оруккан. Ол үеде аалдың 6 харлыг оглу кажаа кырынче үне бергеш, мында чадып каан курган саванды серенги-биле кыпсыпкан. Ооң түңнелинде совхозтуң 57 хою, 43 өшкүзү өрттенген.

Өрттүң когаралы улуг дээрзин үстүнде база айыткан болгай мен. Ооң-биле чергелештир өрттүң [illegible] амы-тынынга кайы хире айыылдыгын база айтыры чугула. Июльдуң 10-да өрт болган дугайында медээ Улуг-Хем районнуң өрт кезээнге Кара-Тал суурдан келген. Өрт өжүрүкчүлери медээ келген черже далаш-биле аъттаныпкан, аңаа чедип келирге, чаргаш чыый салып каан маштар хып турган. Аңаа болган өрттүң түңнелинде маштар аразынга ойнап турган бичии уруглар амы-тынындан чарылган.

Тетүнде чижектерде кирген өрттер шупту школа назыны четпээн [illegible] биле [illegible]. Уруглар школа назыны четпээн [illegible] кижилерден көрген чүүлдериң өттүнүп ойнаар. Ынчангаш олар сонуургак чорууну-биле айыылдыг деп чүве бодавайн, от кыпсып ийикле азы электри-биле ажылдаар херекселдерни тока улаптып болур. Ол ионччуг айыылдыг. Ынчангаш ада-ие бүрүзү уругларының от-биле, отка дүрген кывыычал чүүлдер-биле ойнаарын хоруп, ооң айыылдыгын тайылбырлаар ужурлуг.

Уругларның буруузу-биле болуп турар өрттерниң саны эвээш эвес-тир. Аңаа шынап-ла чүгле уруглар буруулуг бе! Чок. Улуг кижилер, ада-иелер база буруулуг. Бичии уругларның талазындан өрт [illegible] болдурбазы-биле оларның ойнаар [illegible] кижиниң девискээринге отка дүрген кывыычал, частыр чүүлдерни тургуспас, оларның чунун-биле, канчаар ойнап турарын улуг кижилер доктаамал хайгаарап турар ужурлуг. Бир эвес улуг кижилер ол айтырыгны [illegible] алыр болза, уругларның буруузу-биле болуп турар өрттерниң саны эвээжээр.

К. КАЛБАК.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң өртке удур камгалал килдизиниң улуг инженери.

КИНО

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Сапыктыг моортайның бөмбүрзекти долгандыр аян-чоруу»** 10.00 шакта, **«Ойнаарак»** 11.30, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Аъттыг баш чок кижи»** 9.00, 11.00, 13.00 шактарда, **«Сүмезиниң алдын чоостары»** 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Джек кайгамчык оранда»** 10.00 шакта, **«Өжээн негекчиниң»** (Индия, 2 серия) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Балконда дракон, оолдар болгаш самокат дугайында»** 17.00 шакта, **«Хуу-салымның белээ»** 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Интерьерде ог-бүле портреди»** 17.00, 20.00 шактарда.

Людмила Бомбур-ооловна Саңчат-оолга Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазының тывысканы А сериалыг 027448 дугаарлыг аттестатты читкениниден күш чок деп санаар.

Наталья Хомлак-ооловна Доңгакка Моңгун-Тайга районнуң Мугур-Аксы ортумак школазының тывысканы Б сериалыг 105191 дугаарлыг аттестатты читкениниден күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корреспондентерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2153.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01221.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (10773) | 1978 чылдың июль 29, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кол.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕТКЕН

ДОНДА-РОСТОВ. Күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң күүсеткенининң дугайын областа бир-ле дугаар Песчанокоп районнуң тараажылары—социалистиг чарыштың эгелекчилери рапорттаан. Күрүне шыгжамырынче 126 муң тонна тарааны, пландан барык 11 муң тонна хөйнү урган. Дужааган тарааның төзан хуузу кызыл-тастың чаагай болгаш эң үнелиг сорттарынга хамааржыр.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр районнуң кодээ ишчилери дужут ажаалдазын он ажыл хүнүнде организастыг дооскан. Ипатовчуларның аргазы-биле 48 комплекстер бедии бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаан, 82 муң гектар шелдүң бир гадан-на ортумаа-биле 31 центнер тарааны алган. (СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ПАРТИЯНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕДИР БИС

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелин коммунистер, чурттуң бүгү кодээ ажыл-ишчилери бирги черге-ниң чугула ужур-дузалыг сорулгазы кылдыр хүлээп алган. Партияның область болгаш край комитеттериниң эртип турар пленумнарында ол чугула документилерни ниит сонуургал-биле чугаалажып турар.

Ставропольдуң тараажылары планда кордүнгениниден чарлык миллион тонна хөй болгаш муруңдагы хүлээлгелеринде [illegible] дыка хөй — 2 миллион 300 муң тонна тарааны бо чылын күрүнеге садарын шиитпирлээн. Ол чаа бедик хүлээлгелерни [illegible] Ставрополь краевой комитединиң пленумунга чарлаан. СЭКП крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев болгаш санал бергеннер СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда партияның мерген угааныг болгаш харыы утка-лыг аграр политиказы [illegible] кодээ черлеринге чер ажылының культуразы, малдың болгаш күштүг продуктулуунуң дыка бедээнин онзалап демдеглээн. Дужут ажаап алышкынынга болгаш мал чеминиң белеткелинге механизастаан улуг комплекстерни ажыглаары дээш чарыштың эгелекчилери ипатовчу тараажылар болгу. Оларның [illegible] ни ам бүгү чуртта нептерээн.

Крайның кодээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде чедиишкиннерни бедик четтириру-биле үнелеп көргеш, коммунистер курлавырлар дугаайын чугаалап, тарааны, этти, сүттү өске-даа продукцияны бүдүрерин улам естүреринге шаптыктап турар четпестерни илеретиннер.

• • •

СЭКП-ниң Күрген обкомунуң бирги секретары А. Ф. Гудков партия обкомунуң пленумунга бодунуң илеткелин болгаш аңаа санал бергеннер боттарының чугааларын кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң, чер болгаш мал ажылын улам ыңай сайзырадырының айтырыгларынга, [illegible] лааргынга тураскааткан. Хол культураларының бирээзи — [illegible] бедидеринче областа кошкак кичээнгей салып турарын демдеглээн. Ооң түңнелинде күрүнеге ооң дазылдарын садарының пландары чылдың-на күүсеттинмейн келген. Малдың продуктулуу оожум өзүп турар, областа дыка хөй ажыл-агыйлар каражалыг болуп артпышаан.

• • •

СЭКП-ниң область комитеттериниң пленумнары Ижевскиге, Кировка, [illegible], Петропавловскиге, [illegible], Калининградка болгаш өске-даа хоорайларга база болган. Оларның [illegible] СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин [illegible] болгаш коммунистер [illegible] шиитпирлеттин-мээн айтырыгларже моондазаш, кодээ ажыл-агыйны улам ыңай кодурер талазы-биле партияның салган сорулгаларын күүседир дээрзин партия Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке бүзүреткен.

ПЛЕНУМНУҢ МАТЕРИАЛДАРЫН — МАССАҒА

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң салган сорулгаларын ажылчы чоннар хандыр билген, ооң-биле чепсегленген турзуп дээш республиканың партия организациялары «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ТК-ның ол Пленумунуң доктаалын тайылбырлап, пропагандалаар ажылды бүгү черлерде улам күштедирип турар.

Ол чугула ажылды чорударынга партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының харысалгалыг ажылдакчылары, хөй санныг лекторлар, илеткелчилер, агитаторлар болгаш политинформаторлар хаара туттунган. Олар июль Пленумунуң шиитпирлериниң, партияның ленинчи аграр политиказының дугайында политиктиг лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны калбаа-биле чорутулаан, ол бүгүнү практиктиг сорулгалар-биле хандыр холбаштыр пропагандалап турар.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Партияның Барыын-Хемчик райкому ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ол Пленумнуң доктаалын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап, пропагандалаар ажылга бүгү партийжи активти, культура чырыдылгазының албан черлериниң ажылдакчыларын бүрүн хаара туткан. Пленум эрткен соон дарый совхозтарга, районнуң төвүнде чамдык организацияларга болгаш Ак-Довурактың тудугларынга, бүдүрүлгелеринге болгулаан хуралдарга, [illegible] чоннар ленинчи аграр политиканы боттандырар талазы-биле партияның, ооң Төп Комитединиң [illegible] эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ТК-ның Пленумунуң доктаалын бүрүн чүүлдүгзүнмүшаан, ону ажыл-херекке дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, күүседип кириптеринче долу шиитпирлиин илергейлеп турган.

Бо хүннерге чедир райкомнуң илеткелчилер бөлүүнүң болгаш «Балиг» ниитилелиниң кежигүннери 50 ажыт кижи 86 кезек черге Пленумнуң материалдарының дугайында лекция, беседаларны кылган. Оларга үш муң хире кижи киришкен. Ооң аңгыда хойжу бригадаларга, сүт-баран фермаларынга, хову турлагларынга бо чылдың бирги чартыының түңнелдерин сайгарып, чугаалашкан хуралдарга Пленумнуң материалдарын ажыл-ишчилер боттарының ажыл-херектери-биле сырый холбаштырып таныштырганнар.

Пленумнуң салган сорулгаларын черлерге пропагандалаары-биле холбашкаш политиктиг ажылды СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары болгаш ажыл-агыйлар удурукчулары баштап, чоннуң мурнунга илеткелдерни кылып турар. Чижээ, СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Куулар Улуг-Акта малчыннарга, а ийиги секретары В. Старинов № 741 КМК-ның коллективинге, а районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. Чадамба «Дөң-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилеринге Пленумнуң шиитпирлериниң ленинчи аграр политиказының дугайында лекцияларны районнуң болгаш күштүг коллективтерниң мурнунда практиктиг сорулгалар-биле холбаштырып кылган.

Партия организациялары бо чугула ажыл-херекке агитпарттарларны, культура албан черлериниң ажылдакчыларын база идепкейлиг киириштирип турар.

Чоннуң чурттап турар черинин айыылдыг Пленумнуң материалдарын өөренип, тараажылары агитбригадаларны организастаан. Культура бажыңнары болгаш клубтар малдаа холбашкан ажылдарны база чорудуп турар. Малчыннарны, тараажыларны хандырар комплекстиг агитбригадада тускай лекторну бызаалаан. Чоңга кино, концерт көргүзериниң аңгыда ол агитбригада лекция, беседаларны чорудуп турар.

Пленумнуң материалдарын массага хандыр пропагандалаар талазы-биле ажыл районда күженишкининг үргүлчүлевишаан.

ТЭЭЛИ

Бүгү чон-биле өөр дөмей, Бай-Тайганың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын ханы сонуургал база бедик идепкей-биле таныжып, өөренип турар. Ол чугула ажыл-херек партия организацияларының хүн бүрү кичээнгейиниң төвүнде турар. Амгы үеге чедир районнуң комитеттеринге болгаш бүдүрүлге, тудуг организацияларынга, албан черлеринге 32 лекция, беседаларны чорудкан, оларга 400 ажыг кижи киришкен. Ол бүгүнү чорударынга бүгү партийжи активи болгаш лекторлары, илеткелчилери, агитаторлары, политинформаторлары калбаа-биле [illegible] «Тээли» совхозтуң партия организациялары Пленумнуң материалдарын малчыннарга, хову [illegible] пропагандалаар ажылды улам күштелдирген, ону суурларда агитпарттарлар дамчыштыр база калбартып турар.

Бай-Тайганың ажыл-ишчилери Пленумнуң шиитпирлерин бедик көдүрлүүшкүн-биле таныштырып, ниитиниң малынга чем белеткээрин хүннүң эң чугула сорулгазы кылдыр салган. СЭКП райкомунуң бюролунга ажыл-агыйларда бо чугула ажыл-херектиң байдалын сайгарып, чугаалашкан болгаш соолгу он хонукта [illegible] Аныа «Тээли» совхозту тиилекчи деп санаан. Өске районнарда [illegible] соолгу он хонукка чедир 282 тонна сигенни, 13 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Ол-ла совхозта Б. Сержи бригадирлаан хоражаннериниң сиген белеткээр бригадазы 20 тонна мал чеми белеткээр планын 21 тонна чедирген.

Ниитиниң малынга чем белеткээр [illegible] «Мурнакчы» совхозта Чамзы Семис-оолга [illegible] «Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун чокта чаа көдүрген болгай. Бо бригада 65 тонна сиген белеткээр планын 76 тоннадан ажыргаш, ажылын ам-даа шудургу улам калбартып турар.

СЭКП [illegible] база совет, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының харысалгалыг ажылдакчылары, бүгү партийжи актив [illegible] аграр политиказының, СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң салган сорулгаларының дугайында темаларга лекцияларны, беседаларны боттары холбашкан. [illegible] ларны күүседиринче ажыл-ишчилерниң [illegible] мобилизастаар талазы-биле чер-черге [illegible] дирип турар.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

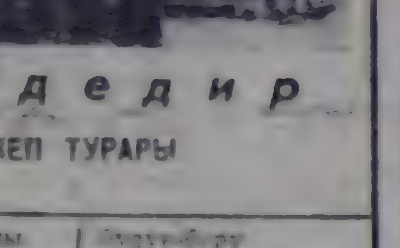

Убса хол шынаазын-да шык сигенин болгаш хымыргынышты белеткээрин хайныышкыныг чорудуп турар. Специализастаттынган «Ак-Чыраа» совхозтуң механизастаттынган бригадазы бедүүн чемнер белеткээрин организастыг эгелээн. Ямам-бүрү сигенден болгаш хымыргыныштан тырып боодалдаан 200 тонна ажыг чеминин Өвүр районнуң ажыл-агыйларының фермаларынче чүдүрүп чорутткан.

Моңгуш Чамыяның звенозу сигенни бедериинде болгаш тырып боодалдаарында эрес-шудургу ажылдап турар. Ол мерге-жилдиг механизатор болуунуң оглу Джамбулду трактор башкарарынга база өөредип алган.

Совхозтуң сигенчи звеноларының аразында социалистиг чарышка олар ийи он хонукта бирги черни ээлээн.

ЧУРУКТА: Чамыяның адапкылар.

В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ фотозу.

СОРУКТУГ БИС

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизи кууду болуп, ол чугула кампанияже бүгү күштерни ам-даа бүрүнү-биле мобилизаставайн турарының дугайында «Шынның» дүүнгү номеринде шүгүмчүлел бижээн. Ам ооң кожазы «Коммунизмниң херели» совхозта мал чеминиң белеткелин канчаар чорудуп турарын деңнештирип көрүлиңер. Кочетовкулар бо чылын ниитиниң малынга 2300 тонна сигенни, 1900 тонна сенажты белеткеп алыр план-онаалдалыг. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлеринге сорук киргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелин организастыг чорудуп турар.

Мал чеми белеткээринге доктаамал ажылдаар комплекстиг комсомолчу-аныяктар бригадазын бистиң совхозта тургускан. Ында дөрт косилканы, дөрт дырбааштың, үш пресс-подборщикти болгаш өске-даа техниканы бижыгдаан. Аныяктарның мега-[illegible] бригадазын адап баштап турар дагдыкчы коммунистер база бар.

Мал чеми белеткеп турар бистиң бригадавыста 30 ажыг кижиниң хаара туткан. Сигенчилер суурда бажыңнарынче чорупт турбас, ажылдап турар черинге турум чурттаар [illegible] гаан. Ында маңгыннар тургускаш, оруп ложекти салгылаан. Дуржулгалыг повар Оюн Кок-кыс оларга амданныг аъш-чемни белеткеп берип турар. Аныяктарның дыштаныр хостуг үезинде ойнаар хол бөмбүү, шыдыраа, хөгжүм херекселдери база бар. Ажыл-биле чугаалаарга, ажылдаарынга, чурттаарынга байдал [illegible] ажыл-иш үре-түңнелдиг болуп турар.

Комплекстиг бригада ам Өл-Арыг деп черде сиген белеткеп турар. Ол — совхозтуң кол сиген кезер шөлү. Элегес хемниң унунда арыг иштинде шык алаактарда сигенниң үнүжү багай эвес. Кескен сиген кургаары биле-ле дөрт дырбааш-биле бөле тырттыргаш, үш пресс-биле тырып боодалдаар. Ооң ол сигенни доораан-на совхозтуң төп фермазынче сөөртүп чорудар. Ону сөөртүр машиналар, трактор [illegible]

Комсомолчу-аныяктар ныы комплекстиг бригадазы 1620 тонна сигенни [illegible] хүлээвген. Ооң арткан сигенни хойжуларның тускай звенолары белеткээр. Бо хүннерге чедир аныяктар 405 тоннаны белеткээш, төп фермаже ашарып, сараттаан. Соолгу он хонукта олар 150 тонна сигенни белеткээш, аас хүнде 15 тоннадан кудулатпайн турар. Ажылдың темпизи [illegible]

Сигенни тырып боодалдаарында Сергей Оюн, Оюн Тыртык-оол болгаш Олег Оюн олар [illegible] тоннаны пресстээр турган, курган сигени четчир хүннерде 24 тонна чедирип турар. Трактористер: звено удуртукчузу Оюн Достан-оол, Владимир Оюн, Александр Оюн, Виктор Куулар база-ла сиген кестирериниң нормазын доктаамал ажырып турар.

Кожавые ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжулары «Мал чемин совхоз белеткеп бээр чүвеэ» дээш, бо чугула кампанияга кирипшейн турда, бистиң совхозтуң хойжу бүрүзү 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, Межегейниң шыгындан, хараган, чадаң ыяштар аразындан сигени кезериниче эгелеп кирип турар. Бо ажылче бир дугаарында хойжу Оржак Абтуа кирипкен. Ол дөрт кижи звенолдеп алгаш, Межегей шыгындап хол кадыыры-биле ийи хүн сиген кескеш, оларгын сигенни ам чүгле бөлеп сарааттаар кылдыр белеткээн. Өске-даа хойжулар мал чеминиң белеткелинге бо хүннерде тус-тус звено болуп алгаш кириптер.

Совхозтуң мал чеми белеткээр комплекстиг бригадазының ажылынга шаптыктап турар чамдык четпестер база бар. Сиген кезер машиналарның бистери сыва берге, азы дөгей бистерни чидидерде солуп алыр артык бистер чок. Ыңчангаш ону кылып, азы тыптынып алгыжеге чедир агрегат ажылдавайн аңаа турар ужурга таваржыр-дыр. Чаа бистер чок. Шуптузу эргилиңген [illegible] хөй үе-шакты хөй эрттирип турар. Ооң ыңай, бир [illegible] аппарады эргижирээн, эптиле үрелир. Ол база ажылга саатты. Бо артык кезектерни [illegible] районнар аразында кат [illegible] Чагытты шагда-ла киирген бис, а херектиг кезектер ам-даа чок. Ол каттыжыышкынның удуртукчулары бистиң [illegible]

О. КОМБУЖАП,
мал чеми белеткээр комплекстиг бригаданың бригадири.

Темпини дүргедедир

РЕСПУБЛИКАНЫҢ РАЙОННАРЫНЫҢ МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЕП ТУРАРЫ (ИЮЛЬ 24-ТҮҢ МЕДЭЭЗИ-БИЛЕ)

Районнар	сиген		сенаж		Сиген далганы		Будук-бүрү	
	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени
Бай-Тайга	6600	348	700	—	—	—	400	80
Моңгун-Тайга	1700	270	—	—	—	—	—	—
Барыын-Хемчик	10500	245	1500	—	350	15	560	183
Өвүр	1000	847	450	—	—	—	300	44
Чөөн-Хемчик	21000	1383	7000	—	600	45	900	647
Улуг-Хем	22000	2457	6000	317	1000	120	1000	814
Таңды	19000	2411	12550	3949	2800	640	800	—
Бии-Хем	13500	1179	9000	—	1500	4	600	3
Тожу	8100	372	800	—	—	—	400	28
Каа-Хем	16000	1381	9000	—	1650	144	900	42
Тес-Хем	14000	639	2000	—	270	28	700	—
Эрзин	10000	339	600	—	200	—	600	78
Кызыл	11100	490	2400	—	130	—	900	—
Республика ниитизи-биле	164500	12388	52000	4266	8700	988	8400	1928

Бо медээден алырга, сиген белеткелиниң темпизи Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда элээн дүргедээн [illegible] Эртенги чеди хонук дургузунда бо айыткан районнарның [illegible] га белеткээн сиген дыка немешкен. Ыңчалзажок өске районнарга немелде өзүлде шоолуг эвес болган.

Сенаж Таңды биле Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларындан, өске районнарда ам-даа кирбээн. Болдунар арганырыг ажыл-агыйлар ону соңгаарладышкыя чокка кылза чогуур.

Сиген далганын бүдүрер АВМ-нерлиг төс районда бо [illegible] сиген далганын кылын эгелээн. Ыңчалзажок Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда [illegible] далган бүдүрериниң темпизи кууду болуп артпышаан, азы АВМ-нер долу күчүзү-биле ажылдавайн турар. Бо эң бедик шынарлыг чемни белеткээриниң дешпилгелиг аргазын бүгү-ле ажыл-агыйлар ажыглаан турар ужурлуг. АВМ-нерни, ийи [illegible] ажылдаткаш, аңаа ногаан масса бээрин үзүктелдирбезе чогуур. Сигени шоолуг эвес черлерге будук-бүрүнү-даа витаминниг далган кылырынга ажыглап болур.

Ол ышкаш будук-бүрүнү мал чеминге белеткээри база-ла чер болганда массалыг эвес. Ооң планы чаа-ла 24 хуу четкен. Ону арбыдады белеткеп ап болурунуң аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар болгай. Олче кижилерни мобилизастаар [illegible] херек.

Малга чем белеткээриниң темпизин хүн бүрүде бедидер ужурлуг.

БИР ДЕМНИГ

Мал ажылының мурнакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери бедик көдүрлүүшкүннүг таныжаан, ону ниити-биле деткиишаан, ниитиниң малынга чем базазын тургузарынга идепкейлиг киржирин шиитпирлээн.

Совхоз ниитиниң малынга 2300 тонна сиген, 250 тонна будук-бүрүнү белеткээр. Ол [illegible] күүседири-биле совхоз дирекциязы, [illegible] профэвилелдиң ажылчын, комсомол комитеттери, кодээ Советтер күүсекомнары, салбырлар бүгү күштү мобилизастаар талазы-биле [illegible] чорудуп турар. Сиген кезиглезинде, будук-бүрү чылдазында 170 ажыг кижи, оон иштинде хол кадыырлыг 47 кижи, хөй санныг тракторлар, автомашиналар, өске ажыл-агый техниказы хаара туттунган.

Алаштың, Ак-Суг, Хемчик-тиң [illegible] шынааларында, арыгларында, [illegible] шелдеринге ажыл-иш хайнык-кан.

Демниг күш улуг үүлени бүдүрер. Ажыл-агыйның шелдеринде ногаан сараттар хүннүн-не немедип. Будук-бүрү сөөрткен терглиг тракторлар, автомашиналар кыштаглырже [illegible] Организастыг ажылдың, демниг күштүг ачызында ам безин 282 тонна сигенни белеткеп, оон иштинде 130 тоннаны [illegible] Оон аңгыда 115 тонна будук-бүрүнү [illegible] Будук-бүрү [illegible] аныяктар болгаш хоражаннер идепкейлиг киржип турар. Алдан-Маадыр салбырында (бригадир: бригелекчизи О. Чүчүн) сиген кезиилдени организастыг эгелээн. Ында 160 ажыг тонна сигенни, Бора-Тайга салбырының ишчилери 70 тонна сигенни белеткээн. Ак-Даш салбырында будук-бүрү белеткелинче 50 ажыг кижини мобилизастаан, олар 74 тонна бүрү чемнерни белеткен, онаалдазын ажыр күүсеткен. Будук-бүрү белеткелин ам-даа үргүлчүлевишаан.

Бүрээ Ондарга удурткан дөрт кижи составтыг суггатчы звено 78 га люцерна шөлүнүң суггарылгазы [illegible] [illegible] бүрүнүңнүн 30 [illegible] Суггатчы звено дугуу [illegible] Шолбан-оол Ондарга удурткан комплекстиг сигенчи бригада ол участоктуң дужудун ажааган. Баштайгы кезиилде-биле ол шөлден 160 тонна сиген алынган. Суггатчы звено ийиги [illegible] суггарып кирипкен. Ол-ла комплекстиг бригаданың ишчилери Ак-Даштың [illegible] удурткан суггатчы звенонуң участогу 100 га люцерна шөлүнүң дужудун ажаап эгелээн.

Мал чеми белеткээринге [illegible] бригада, звенолардан аңгыда, малчыннар бригадаларының звенолары, сигенчи ог-бүлелер база киржип турар.

Профэвилелдиң [illegible] комитеди бригадалар болгаш салбырларның, ниити организацияларының болгаш ог-бүлелериниң [illegible] чарышын [illegible] ажылдап кылган. Ооң түңнелдерин бригадаларга 10 хонуктап, звеноларга 7 хонуктап [illegible] бригадаларга, звеноларга, коллективке, ог-бүлеге болгаш тус-тус кижилерге [illegible] идиг беришкинин көргүзүп турар. Боттарынга берген онаалдаларын август 1-ге чедир күүсеткен бригадаларга, звеноларга, хөй-нити организацияларынга тыпсыр туктар, вымпелдер, акша шаңналдары көрдүвген. 15 тоннадан эвээш эвес сиген белеткээн ог-бүле звенозунга 100 рубльдиң шаңналын тыптаан.

Хөрүм-Дагның арыгларында [illegible] чок эвес. Салбыр удуртулгазы, партия организациязы болгаш кодээ Совет күүскому [illegible] тааН. Сиген кезиилдезинде алы, будук-бүрү [illegible] бир звено ажылдап турар.

Коммунист Г. Хирбээ удурткан будук-бүрү белеткээр аныяктар бригадазы 150 тонна мал чеми белеткээр онаалда алгаш, 70 тонна будук-бүрүнү [illegible] дирген. Хол кадыыры-биле чепсегленген звенолардан Доржу Моңгуштуң башкарган звенозу чарышка тергиилеп турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы салбырны мал чеми белеткээр техника—сиген кезер, бөлер, сараттаар машиналар-биле, пресс-подборщик-биле, тракторлар-биле хандырар бооп алзаан, ону ыяткылыг [illegible] хөрүм-дагжыларның күштүг [illegible] деткивейн турары четпес.

М. СЕЕЕН.

ПРАКТИКА-БИЛЕ ХОЛБАШТЫРБЫШААН

Идепкейлиг сайзыр чедиргенин бүгү күжүн калбаа-биле [illegible] культура [illegible] организациялары СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин пропагандалап турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң дугайында беседаларны Ленинградтың пропагандистери [illegible] болгаш мал [illegible] фермаларынга [illegible] олар [illegible] материалдарын [illegible] олар таныштырып турар. Хава солуннарының тускай үндүрүлгелери болгаш «Молниялар» күш-ажылдың мурнакчы аргаларының дугайын чугаалап берип турар. Партияның аграр политиказының, кодээниң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин пропагандалаарынга Ленинград областа ажылдап турар студентилер отрядтарының дапышчылары идепкейлиг киржи берген. Дээди өөредилге черлериниң агиторигадаларының маршруттары эң ырак дээш суурларже болгаш кодээ чемнерже ниитү [illegible]

Партияның [illegible] обкому [illegible] пропагандистерни чорудкан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнелдериниң дугайында бригадаларга болгаш фермаларга чугаалажыышкын, олар ук материалдарны [illegible] совхозтарның практиктиг ажыл-херектери база сорулгалары-биле сырый холбаштырып чорудар.

Пропагандистерниң аразында — партия болгаш совет харысалгалыг ажылдакчылар, областың кодээ ажыл-агый органнарының болгаш албан черлериниң [illegible] эртемниг черлериниң болгаш эртем-шинчилел институттарының эртемденнери бар.

ЧИДИРИГ ЧОККА АЖЫЛДААР

Москвага Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы болуп, материалдыг-чиг-эт болгаш одалга-[illegible] чон база камналгалыг ажылдаарының талазы-биле профэвилел болгаш ажыл-агый организацияларының [illegible] чугаалашкан.

Чөвүлел хуралды ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев ажыткан. ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владыченко биле ССРЭ-ниң [illegible] ның даргазының бирги оралакчызы В. Н. Кснитарис олар илеткелдер кылган.

Эрттемниң [illegible] чаа техниканы болгаш технологияны нептередирин дүргедедириниң, [illegible] ны хандыкшыдарының, бүгү [illegible] рын бедидериниң айтырыгларынче чөвүлел хурал онза кичээнгейни салган. Чиг-эт материалдарны болгаш одалга [illegible] ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ [illegible] болгаш ССРЭ-ниң [illegible] рылгазының эртирип турары Бүгү-эвилел хөй-нити [illegible]

Көрүлдениң киржикчилери беш чылдың ийи чылының дургузунда 8 миллион чыгам [illegible] 3 ажыг миллион тонна металлды, 19 миллиард киловатт-шак электроэнергияны, 5,5 миллион кубометр ыяш материалдарны болгаш үнелиг өске-даа материалдарны камнап алган. Ол чорук камнап [illegible] материалдардан пландан ажыр 1,5 миллиард рубльдиң продукциязын, оон иштинде 200 миллион рубльге улустуң хереглел барааннарын алыр арганы берген.

(СЭТА).

Тускай дыннадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Кызыл

Красноярск-Кызыл трассазының Кызылда автокомбинадының ар-гыраан (директору К. Г. Войнов) кывар-чаар материалдар-ны камгалаазының чарыгдаар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарын багай күүседип турар компонентер-лериниң хыналдазындан илерээн. Оон түңнелдерин респуб-ликаның улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаа-лашкан.

Автокомбинатта кывар-чаар материалдарны камгаларының шыгыы корум-чурумун хандырар система тургустунмаан. Автомобильдерниң техниктиг хандырылгазын ой-шаанда, дыну хемчээлге чорутпайн, спидометрлерин ажылдавайн, пломбалаттынмаан автомобильдерни оруже чорудуп турган. Оруктуң чорууруунуң бижиктерин бараан-транспорт документтерин куштуг болуп турар сваырларны каржы-зы-биле хажыткан тургузуп, оруктуң чорууруунуң бижиктерин шын долдурганын контрольдавайн турар. Бо четпестерниң түңнелинде түък сээргүлгезинге шын эвес, немей бижиглер кылдынып, кывар-чаар материалдар камнан из-дынганының талазы-биле шын эвес чүүлдер тургустунган.

Чижээ, чолаачы Румянцев майның беш хүннеринде 200 литр кывар-чаар чүүлдү чарыгдаар нормалыг турган, 280 литрин алган, оон 100 литрин чарыгдаан, өске хүннерде транспорт ажылын күүседирде кывар чүүлдү чарыгдаарын-га камналгазы 20 литр чедип турган. Ындыг ужуру бил-динмес «камналганың» чылдагааны спидометрниң ажыл-давазындан болган. Автокомбинатка шинтизи-биле хынат-тынган 53 машинаның 2-зиниң спидометри шуут ажылдавас, а 49-ун пломбалаваан, ол талазы-биле учёт кылдынмаан болган.

Кывар чүүлдерин херек кырында чарыгдаттынганын бадыт-таар эвес, а чежени үндүрүп бергенил, ону барымдаалап үндүр бижип турар. Автокомбинатта кывар-чаар чүүлдер чарыгдалында ындыг байдал автобазаның удуртукчуларының [illegible] түңнелинде тургустунганын хыналда тодараткан. Автоком-бинат сан-хөө талазы-биле берге байдалда турар.

Кывар-чаар материалдар камналгазының талазы-биле ажылды багай организастааны, учётту сандараткансы, бен-зинни, дизельдиг оттулар чүүлдү контроль чокка үндүр би-жээни дээш автокомбинаттың кол инженери Ф. Н. Болотов-ту, кол бухгалтер Н. Ф. Казанцевти, ажыглал килдизиниң начальниги И. Н. Костицинни шыңгыы дыңгылар деп коми-тет шиитпирлээн.

Туран

«Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарда хой кыргылдазының чорун турарының дугайында айтырыгны Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди сайгарып көрген. «Кызыл тараачын» совхоз (директору П. А. Губанов, кол зоотех-ниги В. А. Олейников), «Өөк» (директору П. В. Астафьев, кол зоотехниги Л. Н. Шепталова) кыргылда кампаниязын-че эгезинден-не организас чок кирген. Бо чугула ажылга багай белеткенип, кыргыкчыларны, дукту класстап ангы-лаар кижилерин четче организаставаан. «Кызыл тараачын» совхозта чүгле 30 машина бар. Оларның чамдыызы ажыл-дывас, столовайзының санитарлыг байдалы багай.

Ындыг байдалдар тургустунганындан бо ажыл-агыйлар-да кыргылда саадап, шынарлыг кудулап, дуктуң чидирии хөй болган.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, кыр-гылданы ой-шаанда, шынарлыг доозуп, совхозтар дук пла-нын тус-тус күүсеткен турарын директорлар П. А. Губанов, П. В. Астафьев олардан комитет негээн.

Мугур-Аксы

Малдың чайгы семиртилгезиниң «Мөген-Бүрен» совхозта канчаар чорудуп турарының дугайында айтырыгны Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитеди чугаалажып көрген.

Эрткен чылын «Мөген-Бүрен» совхозтуң (директору С. К. Шыдыраа, кол зоотехниги Ш. Н. Делгер-оол) күрүнеге сат-кан малындан эң шыырак күштүү чок болган.

Совхоз бо чылын малдың чайлаглаадың, семиртилгезиниң план-график-даа ажылдап кылбайн, организас чок кирген. Чайлагларже кадарчылар орай кожер, кужеглерге арт хонар черуктар бар. Чайгы семиртилге үезинде одар солуп бот-таппан мал кадарар талазы-биле мурнакчы дуржулганы нептеретпейн келген.

Кур, шиг оттуг хемнер баштары, тайгалар адаа, чаңгы турлагларын чоп ажыглавайн турар. Малдың чайгы семир-тилгезе, малчыннарга бараан чедирилгези, почта, кежер библиотека талазы-биле хандырылга чогуур негелдезинге четпес. Семиртилге дээш немелде төлевирин бербейн турар.

Четпестерни дарый чайладырын С. К. Шыдыраа, Ш. Н. Делгер-оол олардан комитет негээн.

Бай-Хаак

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта үш чүс баш хаван кирер кажааның тудуун «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зы хөй чылдар дургузунда уламчылап келген.

Оон ханалары хынышкык, тургускан колонналары ужугур, кырын, ханаларын плиталар-биле дуглаарда шын эвес кыл-ган. Шала адааның ханаларынга арматура шыбайн, кулу шынарлыг бетон куткан. Ынчангаш ол бустугулаан, тиглен-гилей берген. Ону катаң кылырынга акшаш эвес акшаны чарыглаан.

Бо тудугга үндүрген 243 муң рубльдиң чүгле 122,4 муңу шиңгээттинген. Тудуг материалдарын багай кадагалаан, 666 рубль өртектиг 5 плита ажыглаттынмас кылдыр үрелген.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында котельная, тараа склады база ындыг байдалда. Амгы үеде мында ажыл чорувайн турар.

Дужаар тудугларының планда көрдүнген акшазын четпес шиңгээдип, кылган ажылдарының шынарын кудулатканы, ону катаң кылдыртып, тудуг материалдарының үрелгени, оон түңнелинде күрүнеге 4 муң рубльдиң каражазын чи-диргени дээш Межегей участогунуң прорабы В. А. Смир-новтуң бүдүн айның шалыңын, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зының кол инженери А. Ф. Бочкарёвтуң чар-тык айның шалыңын тыртар деп Тандыр районнуң улус-чу контроль комитединиң хуралынга шиитпирлээн.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Латви ССР-де улусчу кон-троль органнарынга партийжи удуртулга талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдурган «Хемчик» совхозта партком, партия эге организа-цияларын улусчу контроль болукторинге болгаш постула-рынга удуртулганы күштел-дирген.

Тудугнуң [illegible] контроль-дуң болуунде болгаш постула-рында 23 кижи бактаап турар. Оларның иштинде 17-зи коммунистер, 4 кижи кодээ болгаш район Советтериниң депутаттары, хөй кезии мур-накчы ажыл-ишчилер. Балбак [illegible] эрткен чы-лын болгаш бо чылын хай-гыылчылар элээн хөй рейд, хыналдаларны чорудуп, ажыл-да четпестерни чайладырынга үлүүн киирген.

Чижээ, [illegible] хыналда кылгаш, суггарылганы шын эвес чорудуп турар чамдык [illegible] илередип, чер катап кылдырткан. Ылангыя суггатчы Хомушку Дожпак-оолдуң оок-деликтен шын эвес суггарган 56 га шөлүн катап суггарткан. [illegible] 280 рубльдиң каразын [illegible] болдурбааны ол.

Оон ыңай [illegible] мал ажыглалының байдалын хайгыылчылар хы-налга [illegible] дааргаш, бо ажылды чорудуп ту-рары эки дээрзин олар тода-раткан. [illegible] чемиш-чидилге калагалалының тала-зы-биле ажыл багай деп көр-геннер. Ону акижилер [illegible] хыналданың ажиктерин, долгандыр [illegible] кылдырткан.

Кышкы [illegible] малды ажаап-кадагалап, чем-герип турарынга хамаарыш-тыг ажыл рейдини организас-таан. Мурнуку чылдарга бо-дааргы 1977—1978 чылдар-ның кыжыңында совхозта малдың камгалалының [illegible] организастаан, оон түңнелинде [illegible] хураганны менди алган, мал-дың баш санын хүр-чаагай [illegible] Рейдиниң түң-нелдерин парткомга, партия эге организацияларының ху-ралдарынга [illegible] чет-пестерни чайлаткан. Кышкы үеде малдың өлүп хорааны, кадарчыларның талазындан [illegible] болган.

Кодээ ажыл-агый техника-зының, машина-тракторнуң ажыглалының, кадагалазы-ның талазы-биле рейдилерни 4 удаа «КП» штавы-биле ка-да чорудтан. Оон түңнелдерин [illegible] шугумчулеллиг хана солуннарны, «Комсомолчу прожекторну» үндүрген. Хай-гыылчыларның материалдарын сайгарганывыс [illegible] түңнелинде машина-техниканы оон ажыг-лаарының талазы-биле ажыл-лар чорутунган. Машина-техниканы чеп ажыглаар дээш оларны 5 ангы колонналарга [illegible] контролёрларның [illegible] амгы үеде бот-тандырган. Чолаачы-механи-заторлар [illegible] 6 кижи [illegible] чевүлелин тургускан. Ин-женер-техниктиг ажылдакчы-лар-биле катай чолаачы-меха-низаторлар [illegible] турар. Сезонунг үелерде улусчу контрольдуң [illegible] экраннарын үн-дүрүп келген, [illegible] постулар-ны немей тургускулаан. Сов-хозта улусчу контроль болуу рейд, хыналдаларны «Комсо-молчу прожекторжулар»-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар.

Чижээ, звеночу Алексей Европтуң киирип келген на-рядынга хыналданы кылган. Хыналданың түңнелинде зве-ночунуң нарядын 559 рубль болган, херек кырында Алек-сей Европ 552 рубльди артык-ка бижип алганы илерээн. Өске-даа ындыг четпестерни илереткен.

Хайгыылчылар механизатор Н. Сендаш, суггатчы К. Саая, малчын Б. Саая, тудуг ажыл-чыны Д. Саая олар болгаш оон-даа өскелер рейд, хынал-даларга идепкейлиг киржип турар.

Совхозта улусчу контроль болуунуң ажылында четпестер хөй. Мал, хову, тудуг ажы-лында улусчу контроль посту-ларының ажылын экижээри негеттинип турар. Машина-техниканы чеп ажыглавас, кү-рүнениң өнчү-хөреңгизин, мал-маганын чыдыраар [illegible] чорук-тар ам-даа бар.

Партком улусчу контроль болуунуң ажылының талазы-биле айтырыгны 4 катап дын-наан. Партия эге организацияларының хуралдарынга кон-тролёрларның информацияла-рын дыңнап, четпестерни чай-ладырының хемчеглерин ап келген. Улусчу контроль ажы-лынга партийжи удуртулганы моон-даа соңгаар күштелди-рип, боттуг дузаны чедирип тургаш, совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны күү-седиринге хайгыылчыларның ролюн улам бедидер ужурлуг бис.

Д. САРЫГЛАР,
«Хемчик» совхозта партком секретары.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

№ 7 (55). 1978 чыл, июль

Бай-Тайга районнуң харылзаа белдириниң улуг электро-механиги Б. Б. ИРГИТ ында улусчу контроль болуунуң дар-газынга каш чыл улай соңгудуп келген. Хөй-ниитичи ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар.

Бүдүрүлгениң хоочуну харылзаа белдиринге ам 32 чыл ажылдап турар. Ол Күш ажылдың Кызыл Туг орденинин, «Күш-ажылчы шылгаралы» дээш медальдың эдилекчизи, ССРЭ-ниң хүндүлүг радизи аттыг аңаа тывыскан.

● Улусчу контрольга партийжи удуртулга.

● Барыын-Хемчикте ажыглалга кирер тудугларның графиги үстүп турар.

● Садыгда улусчу контролёрлар.

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

«Садыгны улам ыңай хог-жүдүрүүшкүн комитеттериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың июльда хүлээп алган доктаа-лын ажыдыралга боттандыра-рынга садыг бүдүрүлгелеринде хайгыылчылар улуг дузаны чорудуп турар. Кызыл хоо-ранының садыг бүдүрүлгеле-ринде улусчу контрольдуң 33 болукторинде болгаш 9 посту-ларында 200 хайгыылчылар хаара туттунган. Олар бүдү-рүлгениң мурнакчылары, ажылчыннар, албан-хаакчы-лар, инженер-техниктиг ажыл-дакчылар-дыр.

Кызылдың үлетпүр бараан-нар садыгында улусчу контроль болуу улуг садыг бүдүрүлге-лериниң бирээзи. Ында бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлге-лерде улусчу контрольдуң бир кол болгаш 10 болукте-ринде 73 хайгыылчының кат-тыштырып турар.

Улусчу контрольдуң кол бо-лууңде 6 сектор тургустунган. Бүгү хайгыылчылар доктаа-мал даалгалыг. 6 кижилиг бюрону тургускан, оон кежи-гүннери тус-тус секторларны удуртуп турар. А болукту транспорт диспетчер албаны-ның начальниги Сергей Мар-кович Лысов удуртуп турар, партия эге организациязының бюро кежигүнү.

Бо чылдың эгезинден бээр кол болук 8 хыналданы чо-руткан. Хыналда дургузунда 3—5 контролёрлар [illegible] -биле чорудуп турар. Беш хыналданың түң-нелдерин кол болуктуң хура-лынга чугаалашкан болгаш [illegible] тайылбырын деп-лаан. Чижээ, бо чылдың март айда бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерге [illegible] № 2 магазинге хыналда [illegible] тыл-дар болган. Хыналданың түң-нелин болуктуң хуралынга чугаалашкан болгаш бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлге-лер директорлары аңаа олу-рушкан. Ылангыя № 2 мага-зиниң директору эш Шилова илерээн четпестер талазы-би-ле тайылбыр берген. Магазин эргелекчизинге хөй-ниитиниң сагындырыын бээр болгаш садыг черинге каражаа чедир-ген кижилерден ону төледир деп болуктуң хуралы шиит-пирлээн. Бо бүгүнүң дугайын «Массаның контролюнда» деп стендиге бижээш, аскан.

Электроэнергия ажыглалы-ның, совет садыгның дүрүмүн сагып турарының, шил сава-лар чылдагаазының болгаш өс-ке-даа айтырыгзар талазы-би-ле хыналдалар база дээштиг болган.

Бо бүгү хемчеглер контро-лёрларның ажылын идепкей-жидеп [illegible]. Чижээ, № 20 бүдү-рүлгениң улусчу контроль болуу бо чылдың эгезинден бээр 11 хыналда чоруткан. Оон түңнелдерин шуптузун болуктуң хуралынга сайгар-ган. Февральдың эгезинде бо-луктуң хуралынга садыгжы Газиеваның совет садыгның дүрүмүн [illegible] турарының дугайында айтырыгларны чу-гаалашкан. Ук садыгжының ажылында четпестерни шың-гыы шугумчудээн болгаш чо-гуур хемчег хүлээдирин ад-министрациядан дилээн. Бү-дүрүлгениң удуртукчузаан [illegible] хемчег хүлээткен. [illegible] ук четпестерни катаптавайн ту-рар болган. Өске-даа хынал-даларның түңнелдерин ын-чаар чугаалашкан.

Контрольду массага калбаа-биле кескү нептередиг бол-дурарының чепсээ [illegible] Улусчу контрольдуң кол болгаш бүгү [illegible] болукте-ринде «Массаның контролю-нда» деп стенделерни тургу-[illegible] Улусчу контролёрлар бо [illegible] профэвлел хуралдарынга болуктуң ажы-лының дугайында информас-тап турар. Апрельде бүгү бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлге-лерге ниити хуралдар эртип, улусчу контроль болуктери отчёттарын кылган.

Улусчу контролёрларның чоруткан ажылдары Кызыл-дың үлетпүр бараанар са-дыгының [illegible] са-дарыны чедирген. Бо чылдың баштайгы айларында бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Пландан ажыр 365,8 муң рубльдиң бараанын саггарган. Бараанарны чо-рудуп бээр организациялар биле харылзаа экижээн. Кол-лективте транспорт-диспетчер албанының чаа килдизин тур-гускан, магазиннерге бараан чедирериниң бүгү айтырыг-ларын ол шиитпирлеп турар апарган.

Магазиннерниң садыг шөл-зери улгады турар. Эрткен чылдың декабрьда тудуттаж-лар суурунда 15 дөрбелчин метр шөлдүг магазин, бо чыл-дың мартта 4-кү микрорайон-га 335 дөрбелчин метр садыг шөлдүг магазин ажыттынган. Бараанарны садып алыкчы-лар аңаа боттары шилип ал-гаш, кассага [illegible] Хоорайның төвүнге 1600—2000 дөрбелчин метр шөлдүг уни-вермагты тударын планнаан.

Улусчу контрольдуң ылаң-гыя цехтерде болуктериниң хыналдаларының темалары чамдыкта [illegible] чорудар мур-нунда хайгыылчыларга сур-гаалданы кылбайн турар. Цехтерде болуктериниң чам-дык кижилери даалга чок.

Амгада бүгү четпестерни [illegible] айда хоорайның улус-чу контроль болуунуң хура-лынга чугаалажып ону чай-[illegible] улусчу контролёрларның [illegible] улам идепкейжидер турар.

В. ПОЛЕЖАЕВ,
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң ин-спектору.

ХОЖУДААШКЫН ХЕВЭЭР

Планда көрдүнген тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирип, ду-жаарының айтырыгларынче СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл), июль (1978 чыл) Пле-нумнарының шиитпирлеринде база эш Л. И. Брежневтиң Си-бирьниң болгаш Ыраккы Чоон чүктүң районнарынга чорааш берген сүмелеринде болгаш айтыышкыннарында улуг кичээнгей салдынган. Ол бүгүнү удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчик районнуң бол-гаш Ак-Довурак хоорайның тудуг эргелелдери, оларда пар-тия болгаш хөй-ниити органи-зациялары чамдык ажылдарны чорудуп турар. Чыл бүрүде-ле районга бүдүрүлгениң, чурт-талганың, культура амыдырал-дың чаа-бүрү хөй-хөй тудуг-лары туттунуп турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге тудугнуң темпизи 15 хуу бе-дээн.

Районда болгаш Ак-Довурак хоорайда тудугжуларның чам-дык чедип ап турар чедиишкиннери-биле чергелештир, ам-даа чедир кылдынмаан ажыл-дар, ажылдаттынмаан хуусаа-лар бар болгаш [illegible] хөй. Ылангыя бо чылын ажыглал-га кирер ужурлуг [illegible] ту-дугларның темпизи кошкак оожум чоруп, кылдынган ту-[illegible] тудуг материалдарының кам-[illegible] ам-даа кошкак болуп артпышаан. Ол бүгүнү улусчу контроль органнарының хы-налдалары бадыткап турар. Ак-Довуракта ийи тудуг эрге-лелдери чартык чылдың план-ның онаалдаларын күүсетпээн. Тодаргайлаарга тудуг-монтаж ажылдарының алды айда пла-ның «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң — 72,8, а № 42 эрге-леле — 34,7 хуу күүседилген. Ол ышкаш [illegible] -биле кылыр тудугларның бол-гаш чуртталга тудуун ажыг-лалга киирериниң планы база ыракта чедир күүсеттинмээн.

Тываның даг-дүгү болбаа-зыралдыр В. И. Ленин аттыг комбинадынга чүък сөөртүр улуг 150 автомашина кирер база 25 бульдозер турар ийи гаражты бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг. Бо ийи объектиде ажыл чаа эгелеп, оон фундаментилерин салып, черин казып турар. Ол гараж-ты тударынга көрдүнген 867 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарындан чартык чылда 20 муң рубльдиң ажылын кылган, а бульдозерлер гара-жын тударынга көрдүнген 381 муң рубльдиң база 20 муңу ажыглаттынган.

Бо тудугларны «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели болгаш кербээлиг организациялар тудуп турар. Мында ажылдың хо-жудаашкынының кол чылда-гааны—чер ажылын кылырын-га ол черниң хал-даштыг берге болуп турарындан ангыда, тускай механизмнерниң бол-гаш кижи күжүнүң чедишпейн турарында болуп турар.

Ак-Довурактың Постоянный суурда 10 садыгжы ажылдаар магазин бо чылын ажыг-лалга кирер ужурлуг. Оон сметада көрдүнген өртээ 268 муң рубль, амгы үеге чедир [illegible] чүгле 12 муң рубльдиң шиңгээтин алган. Оон фунда-ментизин салгаш, үш ханазын тургузуп каан, май айдан бээр ажылды ара соксаткан. [illegible] тургузар демир-бетон [illegible] ларының болгаш садыгның мур-нуу ханазынга херек дериг-херекселдерин баш бүрүнгаар белеткеп албааныңда болуп турар. Ол тудугжулар ам Айзалаа чыларын-биле бо тудуг хожу-дап эгелээн.

№ 42 тудуг эргелелиниң тудуп турары кол тудуу — Кы-зыл-Мажалыкта эът комбина-ды. Оон ажыглалга киирери-биле каш-даа удаа хуусааны [illegible] за-даа ол күүсеттинмээн, а ам үшкү кварталда ажыглалга киирерин планнаан. Эът ком-бинадының тудуунга смета ёзу-гаар бо чылын 1251 муң ру-бльдиң шиңгээдип алыр. Ын-чаарга чартык чылда 733 муң рубль шиңгээ-дип алдынган. Бир эвес ажылды эки организастаар болза, бо тудуг 3-кү кварта-лының төнчүзүнде ажыглалга кирип болур.

Эът комбинадының ажыл-чыннарынга 18 аал ниити чурттаар ийи каът бажыңнар-ны тудуп эгелээн. Ынчалза-даа оон темпизи база оожум. Чурттаалга бажыңнары тудуп турар бригадаларда машина-техника, тудуг материалдары, кижи күжү чедишпес. Туттунуп турар тудугларда тудуг материалдарының камналгазы багай. Туйбуларны тудуг шөлдеринге самосвал машина-ларга эккелгеш, төп октаптар, ынчангаш оларның хөйү үре-лир. Цемент болгаш шил ай-маа чамдык черлерде калага-лап чок чыткылаар.

Бо ийи тудуг эргелелдери-ниң кылып турары өске-даа чамдык объектилери хожудап турар. Ажыглалга кирер ту-дугларда бо хожудаашкыннар-ның кол чылдагааны: тудуг материалдары-биле четчир хан-дырбааныңда, участоктарда күш-ажылды багай организас-тааныңда болгаш кадрлар биле ажылдың кошкааныңда, чо-гуур техника-транспорттуң чедишпезинде база тудуг эрге-лелдериниң планныг онаалда-ларны күүседири дээш [illegible] негелдени салып, партийжи-политиктиг ажылдың кошкак болуп турарында.

Мурнакчы коллектив № 741 КМК-ның ажылында база чет-пестер хөй. Мында чамдык тудугларның ажыглалга кирер хуусаазы база үзүлген. Кылып турар тудугларның шынары кудук, [illegible] тар бар. «Шекпээр» совхозта 90 уруглар турар [illegible] Барлыкта клубтуң [illegible] рынга туйбуларны шын эвес салган, [illegible] Коллективте [illegible] чорук-тар база бар.

Бо коллективиниң кежигүннери ам-даа 610 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кы-лыр ужурлуг. «Шекпээр» сов-хозта механизастаан, 400 инек кирер кажаа, уруглар са-дызы, Тээли суурда 120 уруг-лар турар интернаттың тудуг-ларының ажыглалга кирер хуусаазы үзүлген. Мында ба-за тудуг материалдарының камналгазы кошкак, кадрлар-ның билиг-мергежили чавыс болуп артпышаан.

Ниитизи-биле Барыын-Хем-чик районга болгаш Ак-Довурак хоорайда ажыглалга ки-рер тудугларның чамдыкта-рында байдал [illegible] Ам чылдың ийиги чартыкта эге-лээн, тудугнуң темпизин дүр-гедедиринге чайгы хүннерле аргалар улуг. Ынчангаш эге-лээн тудугларны чогуур хуу-заазында ажыглалга кирер дээш тудугларның эргелелде-ри, оларда партия, профэвли-лел органнары бо бүгү четпес-терни чайладып, организас-массалыг ажылдарны күштел-дирери эргежок чугула. Тудуг-жуларга улуг дузалыг күш — студент отрядтар база хөй кел-ген, оларның ажылын шын организастап, чеп ажыглаар херек.

В. ЧАДАМБА,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ОРУК ДУРГААР ДАГ-ДҮГҮ

Даг-дүгүн [illegible], ону хөй дериг херек-селдер хамчыыттыр арыглап алыры ындыг-ла белен эвес ажыл. Оон [illegible] база улуг, а ону херглеп турар бүдүрүлге черлери база хөй.

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыг-лаар комбинады хүн бүрү бедик сорттуг даг-дүгүн арыглааш, ону тускай шоолай савааларга урааш, Абаканче чедир чүдүрүп чорудуп турар.

Арыглаар фабриканың белен продукция складындан чүдүрген бо үнелиг даг-дүгү чамдык чолаачыларның харыысалга чогуудан, ол ышкаш комбинаттың бо талазы-биле харыы-салгалыг чамдык ажылдакчыларының чолаачы-лардан негедир чогундан Ак-Довурак — Абаза арзымнда орукта хөй-хөйү-биле төктүп калган чыткылаары дыка хомудалчыг. Бо талазы-биле харыысалганы кымга-даа онаавайн турар. Ону дожыгаарын экижидер, даг-дүгү черге төгүлбейн чыдып калбазы-биле хемчеглерин албайн турарындан бо үнелиг продукция черде хөйү онде чыдып калып турар.

Хөй-хөй кижилерниң [illegible] күүседкен дээш, чогуур үлетпүр бүдүрүлге черлеринге четсен дээш ажылдап ылган продукцияны орук ара [illegible] бүдүрбээзи-биле чогуур хемчеглерни алыры хамаарышкан черлерден негеттинип турар.

М. МЕРГЕН.

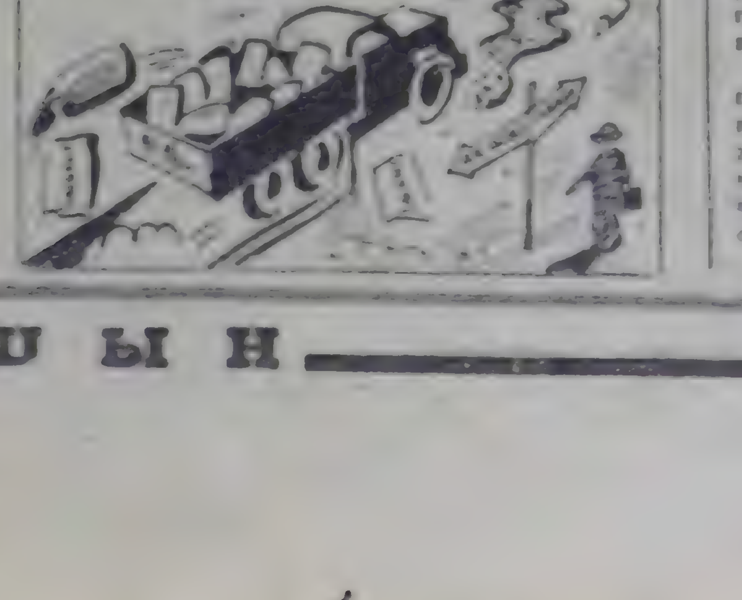

ЧАРЖЫНЧЫГ-ЛА!

«Чыраа-Бажы» совхоз база бай шыырак бол-дур ийин, ылангыя машина-техника-биле [illegible]. Күрүнеден чылдын-на ону нешей хайырлап ту-рар. Ол хайырлалды бистиң арамыста ийи чан-гыс кижилер соора «чоогаан» турарын эскерди-вис.

Совхозта шупту 55 автомашина бар. Олар шупту шимчээр болза, кайгамчык күш-тур ийин! А херек кырында ам оларның чүгле 42-зи ажлейтин, кежигредип турар. Элейтир хамаан чок, эс машинаның ол бо бажыңнар чанында чүгле «сеге» чыткылаар, а беш машинаның «сеги» безин тывылбаан.

Хамыктың мурнунда [illegible] инженер-техник-тиг ажылдакчылар буруулуг. Олар машиналар-ның эртеп, кежээ хыналдазын кылбас, бора-будун, элейтип-ле турар болза-ла хамаан чок. [illegible] «сеурүнтере». А ол элгер «хоокүй» улам-на сарып-дорун бакгырап орар. Аңаа чолаачылар база-ла буруулуг. Хөй-ниити-ниң эт-сеевин карак огу дег камгалаар ужурлуг.

Гараж эргелекчизи К. Сарыглар, автотехник Х. Кара-Сал мааз буруулуг. Чалым хая-ла, шимчеш дивес эттер боор. Артык чаа кезектер дилээр, оон моон тыптырып деп оларда дуг-даа чок. Күрүнеден чаа машина хайырлаарын манап амдыкчанар-дыр ийин. Кажан эттинер чүве ийик, эх, бистиң машина-трактор мастер-скаязында байдал чаржынчыг-ла!

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ҮЕ, АМЫДЫРАЛ НЕГЕП ТУРАР

Бензин, керосин, үс аймаан каннаарынче онза кичээнгейни угландырарын автомобиль транспорттуң ажылдакчыларынга үе болгаш амыдырал хүлээдип турар. СЭКП ТК-нын июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалдарын боттандырары кодээ ажыл-агыйы техниказын, машиналарны бүдүрерин дыка көвүдедир арганы бээр. Чаа машина бүрүзүнге нефть продуктулары негеттинер. Хеме болгаш мотоцикль моторларын санаваска, бөгүн бистиң чуртувуста ажыглап турар бүгү шимчедикчилерниң күчүзү чурттуң бүгү электри станцияларының доктааткан күчүзүнден безин улуг боор турар.

Автомобиль транспорту — нефть продуктуларының кол хереглекчизи. Аңаа чарыгдаар нефть продуктуларының хемчээли бистиң бүдүрүкчүлеривистиң ол продуктуларга чарыгдалының барык дөрттүң бир кезии боор турар. Амгы үениң түък сөөртүкчүгенинге кывар-чаар материалдарны 1 хуу камнап алыр болза, РСФСР-ниң Автотранспорт министерствозунуң бүдүрүлгелери оон-биле 2 миллиард тонна-километрге дең немелде чүъктерни сөөртүп болур. Бүгү чуртка автомобильдерниң курут маннаарын 1 хуу кызырар болза немелде 6,2 миллиард тонна-километр ажылдарны күүседип болур.

Экономиктиг санааштыннарның түңнелдери ындыг. Ол чүүлдер адырның бүдүрүлге коллективтеринге онзагаар болгаш боттандырар үнүрүүг угланыышкын боор турар. Транспорт бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш специалистери чиг-этти, материалдарны болгаш одалга-энергетика курлавырларын ажыктыг ажыглаарының бүгү аргаларын көргүзерге идепкейлиг кириштир. Идепкейлиг дээрим база тавары-ла эвес — бензинниң болгаш дизель одалгазын улам чептиг ажыглаарынче угланган 35,6 муң саналдарны олар киирген. Киирген саналдаларны боттандырганының түңнелинде эрткен чылын 216 муң тонна кывар чүүлдү камнап алган.

РСФСР-ниң Автотранс министерствозунуң Ока кавызында девискээр ааны-биле эргелелиниң ажылчыннары болгаш специалистери кывар чүүлдерни камнап алыр дээш бидилии-биле демисешкен. Олар чүък сөөрүлгезин 3,5 муң тонна-километрге улгаттырар аргалыг нефть продуктуларын камнап алган. Орта-Волганың девискаар ааны-биле эргелелиниң коллективи камналга дээш чарышка эки түңнелдерни чедип алган.

Көрүлделер болгаш конкурстар бедик ажыктыг-биле магалып турза-даа, кывар чүүлдү болгаш үстерни камнап алырының хөй айтырыгларын долу шиитпирлеп шыдавас болгай. Бо херекке министерстволарның, транспорт организацияларының удуртукчуларының организастыг ажыл-чорудулгазы онза чугула боор турар.

Адырның бүдүрүлгелери автомобиль ажылдалыр кывар чүүлдер болгаш чаар материалдарны ажыглаарының, учедунуң болгаш нормалаашкынның айтырыгларының талазы-биле документилер-биле хандыртынган. Бо документилерни ажылдап кылып турар үеде практиканың болгаш шинчилел ажылдарының чедиишкиннерин ыяк өөренип көрген. РСФСР-ниң Автотранс министерствозунуң системазынга ажылдап кылган болгаш шевээн норма-техниктиг документацияларны чурттуң барык бүгү автомобиль ажыл-агыйлары ажыглап турар болгай.

Транспорт бүдүрүлгелериниң техниктиг дериишкинин сайзыраңгайлыдары камналга дээш демиселге хөй ажыкты берип турар. Автобүдүрүлгелер сөөлгү чылдарда бедик баазыштыг нагистарын таарыштырып-эдиктирер херекселдерни, мотор чок арга-биле дээр, карбюраторлар хынаар тургузуттарны, бензин насостары хынаар приборларны, машинаны хөделдирип, ажылдаар [illegible] таарыштырар херекселдерни алган. Автомобильдерниң техниктиг [illegible] кылыр механизастаан шууштурулга шугумнарын дыка хөй ажыл-агыйларда эптеп тургускан.

Калбак нептерээшкинни алган база бир чаа чүүлдүң дугайын чугаалаалыңар. 1975—1977 чылдарда хоорайлар аразының 1300 маршруттарынга автобустарның машиналарын дүргенип болгаш кывар материалдары чарыгдаарының нормазын электрон-санаалга машиналары санап турар. Ол ышкаш хоорайларның [illegible] маршруттарынга автобустар шимчээшкининиң хонукта, сезонда, чылда ажылдаар шиктарын база-ла ол электрон-санаалга машиналары тодарадып турар апарган. Бо чаа чүүлдүң ужур-дузазы дыка улуг. Камналганы улуг-биле [illegible] арга тургустунган.

Эргелеп башкарылганы сайзырангайжытканы, социалистиг чарыштың киржикчилериниң идепкейлиг чоруу бензинниң, дизель одалгазының, үстерниң бот чарыгдалын дыка кызырар арганы берген. Сан дээрге, сан-на болгай. Херектиң ужуру чүл дизе, адырның ажылчыннарының болгаш специалистериниң сонгада улуг камналганы [illegible] бүгү [illegible] онзу рейстерже чорудуп турар кижилерден болу бербес болгай.

Чижээ, автобустарга болгаш аар чүък сөөртүр машиналарга хереглээр спидометрлерни ап көрээл. Спидометрлерниң артык кезектери-даа, артык [illegible] спидометрлерниң боттарын-даа бистиң адыр албайн турар. Учёт болгаш отчёттуң чепсээ боор турар бо прибор — кывар чүүлдер болгаш үстер чарыгдалын хынаар чугула херексел болгай. Үлетпүрге ындыг ярзымыг негелделер-ле хөй. Автомобильдерниң шынарынга хамаарыштыр негелделер бар, оларның чамдык хевирлери кывар чүүлдерни болгаш үстерни чарыгдаарының амгы үедеги негелдезинге дүушпес, бүдүрүлгениң амгы үедеги аргаларынга таарышпас чүүлдер бар.

Н. АКУЛИНУШКИН,
РСФСР-ниң автомобиль транспорт министриниң оралакчызы

(СЭТА).

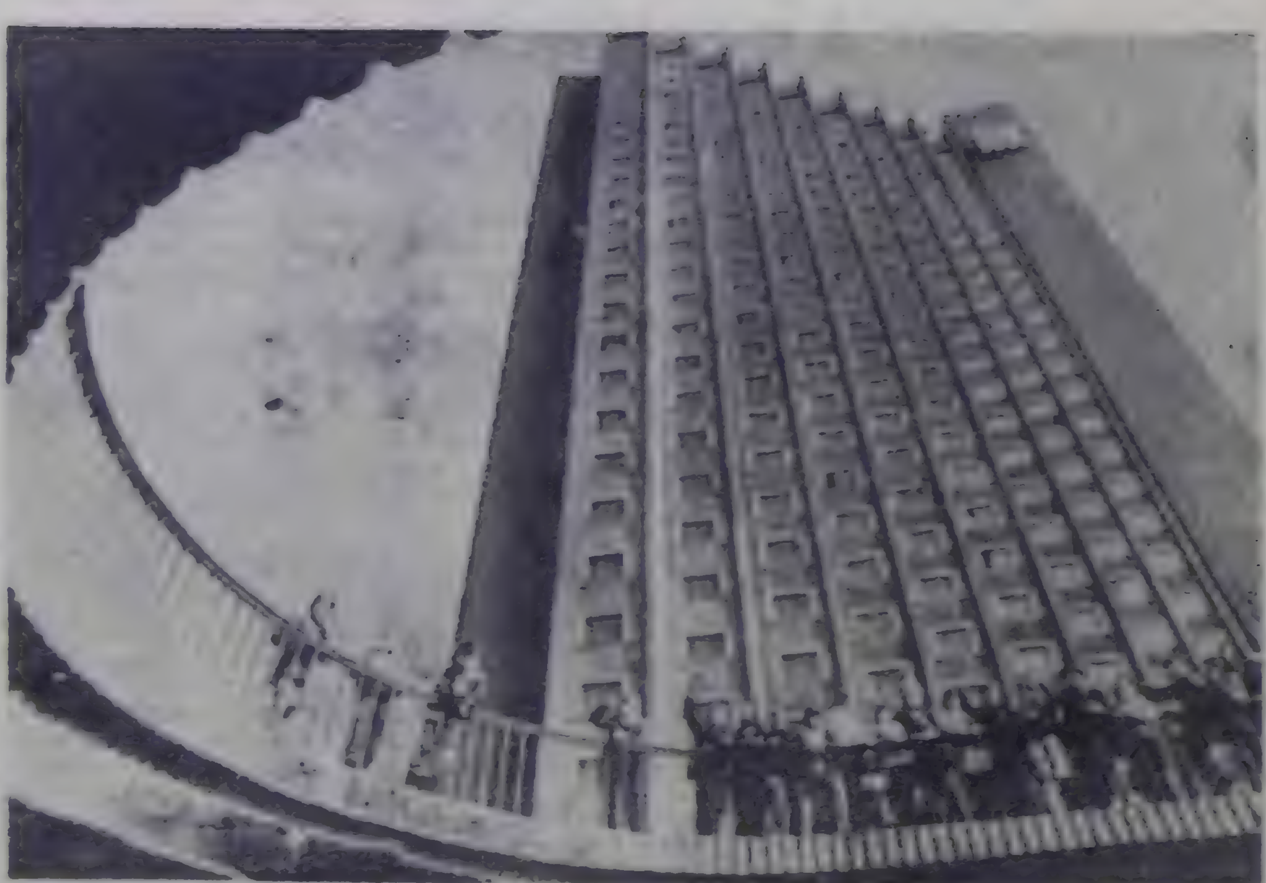

ГДР. «Конгресс» деп аалчылар бажыңының 92 метр бедик тудуу — Карл-Маркс-Штадт хоорайда эң чараш тудугларның бирээзи. Хоорайның архитектура талазы-биле онзагай хевириниң илередикчизи боор турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК АЙТЫРЫЫ

КАИР. (СЭТА). Египетке чартык чыл ажыт үеде туруп турган Израильдиң шериг миссиязының ажыл-чорудулгазын соксадыр дугайында шиитпирни ЕАР-ның айыыл чок чоруктуң национал чөвүлели хүлээп алган. Ол миссияның чурттарының ажылдап турганы сепараттыг суглажылгының шериг айтырыгларын көөр талазы-биле египет-израиль шериг комитединге кирип турган.

«Египеттиң чазааның бо шиитпири оон туружун бадыткап турар. Бегинниң чазаа таарыштырылга талазы-биле чугаалажыышкыннарга конструктивтиг чаа саналдарны ажылдап кылбаан шаанда, Израиль-биле кандыг-даа дорт харылзаа турбазын ол туруш-та көргеннер» деп, ЕАР-ның шериг министри Аль-Гамаси бадыткаан.

Президент Садаттың Израильдиң камгалал министри Вейцман-биле ужуражыышкынының үезинде египет талазы тайбыңның чаа планын илдиң үндүрген деп. Израильдиң бадыткаашкынын ЕАР-ның даштыкы херектер министри Камель хүлээп албаан. Аңгаа да Лидс деп шивээге чоокта чаа эрткен үш талалыг конференцияга чугаалашкан чангыс плап. Египетте бир деп айыыл чок чоруктуң национал чөвүлелиниң хуралының соонда Камель демдеглээн. Бир эвес израиль «оргижирап калган бодалдарындан» ойталаарынга белеениң көргүзер болза Израиль-биле кандыг-даа дедиилге дорт харылзааларны кылырынга Египет белен деп, министр чугаалаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң Тель-Авивтен дыңнадыын ёзугаар алырга, «Каирниң хевертен кылган шиитпири турза-даа, тайбың чугаалажыышкыннарга дедшилгениң аргазы улуг болуп эртпышаан хевээр» деп, Израильдиң премьер-министри Бегин медеглээн боор турар. Оон чугаазы-биле алырга, Израильдиң Египетке турган шериг делегациязы «Израильдиң болгаш Египеттиң аразында чугаалажыышкыннарга чугула рольду ойнаваан» боор турар.

Израиль кнессетке (парламентиге) «тайбың таарыштырылгазы чедип алырының аргаларын оскунган» дээш амгы чазакты буруудадып, Израильдиң күш-ажылдың оппозиция партиязының киирген Бегинниң чазаанга бүзүревес дугайында резолюция аштырыышканга таварышкан база дыңнадып турар. Ук резолюцияга удур 70 депутат бадылаан, а парламенттиң 25 кежигүнү ол резолюцияны деткээн боор турар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — КӨДЭЭЖЕ

Республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Аңаа 1978 чылдың бирги чартыында социалистиг чарыштың түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр амыдырал хандырылгазының коллективтериниң сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң чазаанын амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке чораан берген сүмелерин болгаш айтыышкыннарын боттандырбышаан база социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр социалистиг чарышты калбарткаш, республиканың амыдырал хандырылга албанының ажылдакчылары 1978 чылдың бирги чартыыныың планныг даалгаларын болгаш боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алганын актив хуралы демдеглээн.

Чонга ачы-дуза чедирериниң чартык чыл сайгарылга планын министерство ниитизи-биле 100,7 хуу күүсеткен, пландан 5,8 муң рубльге ашкан. Эрткен чылдың бирги чартыындан немелде өзүлде темпизи 10,9 хуу хой болган. Бир кижиге онааштыр сайгарылга хемчээли эрткен чылдың бирги чартыындан 50 көпеек өзүп, 4 рубль 91 көпеек, немей өзүлде темпизи 11,1 хуу болган. Радиотелеаппаратуралар, хозсанлед, транспорт, хуу чагыглар даараары болгаш өске-даа ачы-дуза чедирилгелери дүрген темпилиг хөгжүп турар.

Бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының партия, профэвилел, комсомол организацияларының социалистиг чарышты эки организастаашкынның түңнелинде алдынган күүседдилги-биле эки түңнелдер бар. Беш чылдың ийи чартык чылдарының ниити планныг онаалдазын ажыр күүсеттинген. Туранның, Тожунуң, Эрзинниң район амыдырал хандырылга комбинаттары, телеательс, техникалар септээр чер аңаа улуг үлүүн киирген. Туранның, Тожунуң комбинаттары ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Харын моон ужурунда Туранның комбинады чартык чылдың чарыжынга тиилекчи болгаш, республиканың шилчиир Кызыл тугу-биле, а Эрзинниң — Министерствонуң болгаш профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткылаан.

Социалистиг чарышты калбартканы, мурнакчы дуржулганы нептерезини ажылдың ажыктыын, шынарын болгаш ачы-дуза чедирериниң культуразын элээн бедиткен, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының чогаадыкчы чоруун көдүрген. Моон түңнелинде социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны ай санында өзүп турар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң [illegible] четпестер болгаш четче ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа хөй. [illegible] илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай чижектерге көргүскеннер. Мында эң кол кичээнгей салыр ужурлуг айтырыг болза, көдээде чурттап турар чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидери болуп турар. Көдээде чонга ачы-дуза чедирери эрткен чылга деңнээрге 33,3 муң рубльге өскен ниитизи, бир кижиге онаашттыр 3 рубль 71 көпеек болган. Немей өзүлде 6,3 хуу болза-даа ниити министерствозунда дыка куду.

Бо талазы-биле чартык чыл планын Кызыл районнуң комбинады 64,8 хуу, Таңды районда Хову-Аксы комбинат 54 хуу күүсеткен, Бай-Хаакта комбинат 4450 рубльге чедир күүсетпээн. Хову-Аксының, Чадааның комбинаттары, септелге-тудуг участогу, Кызылдың химиктиг аштаалгазы болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелер көдээге ачы-дуза чедирериниң хемчээли эрткен чылдың бирги чартыындан дыка кудулаткан. Моон түңнелинде көдээде чонга ачы-дуза чедирериниң ийи чартык чылдар планы 72,6 муң рубльге хожудап турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга көдээ ажыл-ишчилерге амыдырал хандырылгазын экижидеринче онза кичээнгей салдынганын айыткаш, актив хуралы көдээ черлерге амыдырал хандырылгазын экижидериниң аргаларын болгаш курлавырларын тодарадып турар сүмелерни айыткан.

Хандырылга ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгезинде хожудап турарлар чокка ажылдаары көрдүнгей. Ынчалзажок 22 бүдүрүлгелерниң ужу — Кызыл районнуң, Бай-Хаактың комбинаттары, «Чечек» фабрика чартык чыл планын күүсетпээн. Оон ангыда ниити планын күүсетсе-даа чамдык комбинаттар ачы-дуза чедирериниң 3—4 хевирлериниң планнарын күүсетпейн турар. Ол ышкаш материал-техниктиг хандырылгада, чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдип алырында, масса чурумун сагырында, кол фонд эгидилгезинде улуг четпестер бар.

Социалистиг өнчүнү камгалаар, камналга чурумун сагыыр, ажылдың шынарын бедидер дээш демисел министерствонуң бүдүрүлгелеринде ам-даа кошкак. Акша-херекселдериниң, материалдарының хөй дулгадалдарын Кызыл хоорайның, Чадааның, Сарыг-Септиң, Ак-Довурактың, Бай-Тайганың, Самагалдайның комбинаттары, нормадан артык белен продукция тударын Шагаан-Арыгның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының, Бай-Хаактың комбинаттары болдурган. Продукцияның бот-өртээ пландан ажып турар. Квитанция чок ажылдар кылыр, чагыглары шынар чок, хуусаадан ажыргаш күүседир, материалдар артыын [illegible] чартктар ам-даа хөй.

Үстүнде илереттинген четпестер болза, районнарның, хоорайның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, оларда партия, профэвилел организациялары, инженер-техниктиг ажылдакчылар күш-ажылды шын организастаарынче, социалистиг чарыштың үре-түңнелдиин болгаш дээштиин бедидеринче, эң кол чүүл [illegible] боттут ажыл чорударынче чогуур кичээнгейни салбайн келгениниң түңнелинде болзуңган дээрзин актив хуралы демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПИА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧССР-ДЕ ПАРЛААН

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының ЧССР-ге албан ёзузунуң найыралдыг аян-чоруунга турасхаадан «Быжыг найырал» деп номну Прагада «Свобода» деп ном үндүрер чер парлап үндүрген.

Эш Л. И. Брежневтиң, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусактың, чехословак өске-даа удуртукчуларның чугааларын, СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында ачы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдер дугайында кады кылган медеглелди, совет делегацияның Чехословакияга тоогулуг аян-чоруунуң түңнелдерин долузу-биле чөпшээрээнин көрген СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң доктаалдарын ук номда парлаан.

Хүндүлүг совет аалчыларны ЧССР-ниң ажылчы чоннарының чүректиң ханызындан уткуп ал турганын, Л. И. Брежневтиң совет шаңналдарны Г. Гусакка болгаш В. Билякка тывысканын көргүзүп турар хөй санныг фото-чуруктарны номда база парлаан.

Португалияда байдал

ЛИССАБОН. (СЭТА). Республиканың президентизи генерал Рамалью Эанештиң чарлыдырганын ёзугаар Португалияның Революстуг чөвүлелиниң дүрген чыылдырган хуралы болган. Аңаа социалистиг партияның болгаш улуг чер ээлериниң база херекчиттерниң эрге-ажыын камгалап турар социал-демократтыг төптүң [illegible] партиязының аразында чазак кирээзи үрегейниң соонда чуртта байдалы чугаалашкан.

Революстуг чөвүлелдиң хуралының соонда кандыг-даа дыңнадыгны парлаваан, хайыраатыларның бодалдарын ёзугаар алырга, президентиниң чамдыы даады чөвүлелдиң орган чаңгыс хой шиитпирин ажылдап кылбаан хире боор турар. Ынчангаш Португалияның чагырыкчы коалициязы дарыгланыпдан чазактың чаа аразы болурунуң айыылы көвээр эртаан. Португалияга парламенттиң чаа соңгулдалары болур магат чок.

ЧУРТТУ ҮЛЕЖИР ПЛАННАРГА УДУР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда байдалдың чидигленгени — империализмниң болгаш сионизмниң хоралыг ажыл-чорудулгазының түңнели болур деп, Ливанның политиктиг көскү ажылдакчызы, премьер-министр чораан Рашид Караме медеглээн. Израиль-биле эвилеңдежип, чуртту хуваажылга [illegible] аңгы-аңгы үүрмек күрүнелер кылдыр хуваажырын оралдажып турар барының үзелдиг христиан болуттежиишкиннериниң оралдажылгазының ол бүрүү шаптыкан. Чуртту хуваажырының планы болгаш иштики политиктиг кризисти хорлаалыр турары — араб чурттарга улуг айыылды [illegible] турар деп, ол демдеглээн.

ФАШИСТ ЁЗУ-ЧУРУМ БУУРАП ТУРАР

Фашистиг ёзу-чурумнуң буураашкыны уламчылап турарының дугайында дыңнадыглар Сантьягодан келээн турар. Шериг-агаар күштериниң [illegible] ажылындан дужуртген генерал Густаво Ли чагырыкчы хунтаның составындан база үндүрткен. Оон дараазындагы арыглаашкын үезинде улуг дужаалдыг 19 офицерни ажылындан дужурген. Оларның орнунга [illegible] дадап-биле томуйлаан турар.

Сөөлгү хүннерниң болуушкуннары — Чилиниң амгы үеде таварышканы сан-хөө экономика, социал болгаш политика талазы-биле кризизиниң түңнели боор турар. Ол чорук эрге-чагыргазы фашистиг диктатураның кризизин улам хаавылаткан. Пиночеттиң чепсектиг күштерге арыглаашкынны кылганы дээрге, аңаа таарышпас чоруктуң шериг кезектеринде тыптып кээп турары болур деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның политкомиссиязының кежигүнү Орландо Мильяс СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Шериг-агаар күштеринге болгаш албан-дужаалдарынга [illegible] турган офицерлер күчүлеп-бастыр чоруктуң уламчылап турарынга таарышпайн турарын болгаш улусчу чаңгыс ол чазааның министри турган О. Летельерни болгаш өске-даа политиктиг ажылдакчыларны шаажылап өлүрерин хунтаның баштыңчы кижилеринге килеңнеп турган. Ол офицерлерниң сагыш-сеткилиниң байдалын шериг-агаар күштериниң командылакчызы генерал Ли Пиночетке хире-черге-биле дыңнадыр ужурга таварышкан. Ынчангаш Пиночет шеригге арыглаашкынны кылып эгелээн.

Бодунуң «өөрүнге» удур Пиночеттиң алган хемчеглери шериг кижилерниң ортузунга [illegible] байдылган. Фашистиг ёзу-чурум чүгле солдаттарны эвес, хамык офицерлерни болгаш генералдарны бастып дөрамчылаар боор турарын олар билип эгелээн.

Чилиде амгы кризис — чуртта диктатурага удурланышкынның өзүп турарының херечизи. Террорну соксадырын тудуп хөстедээн болгаш оонаа апарган 2500 [illegible] хуу-салымның дугайында шынын дыңнадырын Чилиниң ажылчы чоннары негеп турар.

Оппозицияның сырый каттыжылышкыны массаларда быжыглап турар. Чилиниң бүгү чоннарының чаңгыс эш — хунтаны дүжүрериниң үндезини боор турар. Коммунистер, [illegible] бүрү патриоттуг күштерниң, чүнүң-даа мурнунда улусчу чаңгыс эп болгаш христиан демократтар партиязынның чаңгыс эш дээш туружуп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Чили хунтаның [illegible] эгелээн кризис дээрге, чүгле оон кежигүннериниң аразында хууда чөрүлдээлер эвес, а фашистиг хунтаның аразында хоочурап нептерээн аарыг болур деп «Юманите» солун бижээн.

Тайылбыр булуңу

АФГАНИСТАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

Афганистан — төп Азияда бүгүнге өртемзениң эң улуг дагларының — Гималайның, Каракорумнуң, Куньлуньнуң болгаш Чөөн Гиндукуштиң биле Памирниң белдиршкен чериндеп мурнуу-чөөн талада туруп турар. Афганистан ССРЭ, Иран, Пакистан, Кыдат болгаш Индия-биле кызыгаарлажып чыдар. 655 муң дөрбелчин километр девискээрде 18 миллион ажыг кижи чурттап турар, оларның иштинде 9,5 миллион — афганнар, артканнары — таджиктер, узбектер, хазарейлер, гарайлантар, туркменнер болгаш өскелер-даа.

Күрүнениң найысылалы — Кабул, мында 750 муң хире кижи чурттап турар.

Афганистанда ажыктыг янзы-бүрү казымалдар хөй: хөмүр-даш, нефть, демир рудазы, хром, алдын, мөңгүн болгаш үнелиг даштар. Кабулдуң Национал музейинде түс чурттан тывылган казымал байлактарының 600 ажыг хевирлери делгеттинген.

Афган күрүне XVIII вектебактап тургустунган. Боттарының тергиидеринге оңу чаартып алырын оралдажып келген колонизаторларның айылышкынын афган чон барын бүдүн чүс чыл дургузунда ойтур шаап келген. Чүгле 1919 чылда англи интервентилерге удур чепсектиг демиселдиң түңнелинде Афганистан болдунуң тускай догуннаар эргелерин тургузуп алган.

Афган күрүнениң хамаарышпас чоруун хүлээп көрүп, [illegible] тускай баштайгы чурт — аныяк Совет Россия болган. 1921 чылда найырал дугайында Керээниң чардынганы-биле холбаштыр Кабулче чоруткан өргүүделге В. И. Ленин мынчаар бижээн: «...афган улустуң найырал дугайында чарган баштайгы керээзи Россия-биле керээ болган дээрзин демдеглээри биске аас-кежик-тир. Бистиң ак сеткилдиг күзелдивис боттанган турарынга болгаш ийи талаңың улустарының [illegible] чоруунга Россия Улуг Афган [illegible] бүзүрээр бис» 1921 чылдың найырал дугайында Керээниң [illegible]

1931 чылдың июль айда нейтралитет болгаш [illegible] рынче халдашпазының дугайында Керээ база чардынган. Ол ийи документилер совет болгаш афган улустарының үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп, ССРЭ биле Афганистанның аразынга найыралдың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың быжыг үндезинин тургузуп турар.

1973 чылдың июльга чедир Афганистанга монархия бактаап турган. 1973 чылда монархия [illegible] эргилдениң түңнелинде хаан турган М. Даудтуң чоок төрелинге баштаткан аристократтыг бөлүк чуртка эрге-чагырганы эдей берген. Ол бөлүк хамыктың мурнунда улуг болгаш ортумак буржуазияның, помещиктер аңгызының база хүрээ-хииттиң салдарлыг кезектериниң эрге-ажыктарын камгалап турган. Ынчангаш черге хуу өнчүнү кызыгаарлаарынче угланган чер реформазының дугайында хоойлу хүлээп алдынза-даа, а херек кырынга помещиктерниң хөй кезииинге [illegible] чер хевээр арткан. Даудтуң болгаш оон талалакчыларының [illegible] черлеринге кым-даа дегбээн.

Даудтуң [illegible] чок байдалы турда, патриотчу хөөн кирген офицерлер чоруу [illegible] чагыргадан Даудтуну болгаш оон талалакчыларын дүжүргеш, чуртту Афганистан Демократтыг Республика кылдыр чарлаан. Революстуг Чөвүлелдиң Даргазынга болгаш АДР-ниң [illegible] баштакчызынга Афганистанның суралгалыг хөй-ниити ажылдакчызы Нур Мухаммед Таракини соңгаан.

Апрель 27-де болган чепсектиг тура халыышкын бо-за демократтыг улусчу революцияның эгези болуп, Афганистанның төөгүзүнге чаа үеге чаданы ажыдып турар дээрзин Афганистанның чаа удуртукчулары демдеглеп турар.

Мурнуудагы ёзу-чурумдан чаа эрге-чагыргага аар үүрге болгаш уржуктар дамчып келген. Чоннуң 80 ажыг хуузу ажылдап турар көдээ ажыл-агый чаңгыс черде шак турупкан. Ажыглаар чер болгаш одар-белчиир 12,5 миллион хире гектар, ынчалзажок оон чүгле 4,5 миллион гектарын болбаазырадып турар. Чер ажылында күш-ажылдың [illegible] чепсектери — андазынны, мяш илииргнн, хүүректи ажыглап турар. Көдээде ам-даа хевээр арткан феодал болгаш чартык феодал харылзаалар системазы көдээ ажыл-агыйның хөгжүлүүнге шаптыктап турар. Кол культура — кызыл-таа, оон-биле кады кукурузаны, арбайны тарып өстүрүп турар. А мыныстыг бода мал бажы база өөжүм өзүп турар.

Чурттуң үлетпүрү кошкак хөгжүлделиг. 160 фабрика-завод бүдүрүлгелери болгаш электростанциялар бар, мында 40 муң хире ажылчыннар ажылдап турар. Оон-биле кады 70 муң [illegible] үүрмек үс-дарган бүдүрүлгелерде 200 муң хире кижи ажылдап турар.

Пөс-таавы кылыр улуг фабрикалар бар. ССРЭ-ниң дузазы-биле Кабулга металл болбаазырадыр кылыр завод, Мазари-Шарифте хандымал завод, Баглан болгаш Дарунте ГЭС болгаш өске-даа чаа тудуглар тудуттунган.

Экономиканы [illegible] чоруктуң ажып эртер, хамаарышпас национал экономиканы тургузар, чуртту индустриализастаар болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидер [illegible] ажылчы тараачыннарның эрге-ажыктарынга дүүштүр черниң демократтыг реформазын боттандырары, нур черлерни шинчээдип алыры, феодалдыг болгаш чартык феодалдыг харылзааларны узуткаары, планнаашкынны эртемге үндезилеп база бөдүстүң курлавырларын ажыглаары дээш даштыкы контрольду боттандырып турары, экономиканың күрүне секторуң быжыглаары, ниитилел амыдыралын демократчыларын болгаш национал [illegible] боттандырары, экономиканың, культураның болгаш идеологияның янзы-бүрү талаларынга [illegible] империализмниң болгаш оон хамаарылгалыг салдарын чок кылыры чаа республика [illegible] кол хемчеглеринде көрдүнген.

Бүгү-ниити, ылап-ла, халас эге өөредилгени хандырары, бижик билбес чорук-биле демисел, чоннуң медицина хандырылгазының халас системазын тургузары чаа эрге-чагырга чугула сорулгаларының санынга кирип турар.

Тайбың кожа-хелбээ дугуржулганың принциптеринге [illegible] тайбынга ынакшылдыг тускайлаң политиканы боттут болгаш идепкейлиг нейтралитти чорудары, [illegible] бүгү чурттары-биле чаагай кожа-хелбээ [illegible] харылзааларны кылыры, соңгу чүгүнде коңазы — Совет Эвилели-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдери АДР-ниң даштыкы политиказының кол угланыышкыннары ол дээрзин чарлаан. Афганистан Демократтыг Республиканы Совет чазактың бир дугаарында хүлээп көргенин афган улус улуг [illegible] биле хүлээп алган. ССРЭ биле АДР-ниң аразынга быжыг найыралдың болгаш үре-түңнелдиг бүгү талалыг кады ажылдажылганың [illegible] дең эргениң, чаагай кожа-хелбээ чоруктуң, национал суверенитетти хүндүлеп көөрүнүң болгаш бот-боттарының иштики херектеринге холдашпазының принциптериниң үндезинге [illegible] турар. [illegible] эш Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң Н. М. Таракиниң адынга чорутккан телеграммазында илереттинген. Афган болгаш совет улустарның аразынга чаагай кожа-хелбээ чоруктуң болгаш найыралдың харылзаалары улам быжыгар оваа [illegible] бүрү талаларга үре-түңнелдиг кады ажылдажылга [illegible] чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга улам ыңай хөгжүлдени алыр дээрзинге ынавыжын харыы телеграммазынга Н. М. Тараки илереткилээн.

Афган улус бөгүн бодунуң чаартылгазының үезин чурттап эртип турар. Чуртка социал-экономиктиг чаартылгалар программазын амыдыралга боттандырарынга олар бүрүн бүзүрелдиглер. Деңнилгеже оруктап боттарының шимчээшкининиң [illegible] Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының ак сеткилдиг дузазынга олар даянып болурлар.

М. МИРОНОВ.

ЧУРУКЧУЛАР КӨДЭЭДЕ

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң планында көрдүнгениң ёзугаар СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] дээниң чонунуң культура хандырылгазын улам экижидер хемчеглер дугайында доктаалынга холбаштыр Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарының көдээ черлеринче бөлүк чурукчулар көжүп чоруур. Чурук [illegible] июль 21-де [illegible].

Көжүп чоруур чурук делгелгезинде он беш авторларның чураан үжен ажыг чуруктарын [illegible] сонуургадып көргүзер болгаш урал чуруу дугайында лекция, беседаларны база [illegible].

Бөлүк чурукчуларны Тываның чурукчулар Эвилелиниң баштаар чериниң кежигүнү, ССРЭ-ниң [illegible] Эвилелиниң ревизия комиссиязының кежигүнү Юрий Деев баштаан болгаш анык чурукчулар, чаанакчылар: Владимир Ховалыг, Эрес-оол Байынды, Доңгак Донбуиев база РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелинден бо тиш республикада аалдап келген чурукчулар Владимир Жабский, Наталья Сахарова олар киржип чоруур.

Үстүнде адаттынган бөлүк [illegible] көдээ ишчилерин-биле ужуражылгаларын эртирбишаан, бистиң барыын районнары выстың көдээ ажыл-агыйының мурнакчы ажылчыларының портреттерин чуруп, бөдүүн [illegible] болгаш аңаа дыңгаан өске-даа чогаадыкчы композицияларын чонга барааалгадып көргүзерлер.

Июль 24-те Бай-Тайга районнуң Шуй Бай-Тал суурларының чурттакчыларынга чураан чуруктар делгелгезин көргүзүп бараалгаткан болгаш июль 30-ге чедир Кызыл-Даг суурнуң чурттакчы [illegible] ужуражырлар. Бөлүк чурукчулар август 10-га чедир үстүнде адаан районнарның көдээ черле чурттакчыларынга 10 ажыг ужуражылгаларны эртирер.

И. САЛЧАК,
Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

Сураглыг америк чогаалчы Джек Лондон 1876—1916 чылдарда чурттап, ажылдап, чогаадып чораан. Джек Лондонуң ады делегей литературазында бир кезиу черни ээлеп турар.

Ол бодунуң чогаалдарында буржуаз ниитилелдиң чазый-чилби чорукту алгаар моралын сойгалап, кижилерни хей-әът киирип, куштелдирип эп-найыралдыг болгаш эрес-маадыр чорукту алгап чораан.

Джек Лондонуң бижээн чүүлдериниң хөй кезии оон чурттап эрткен амыдыралындан алдынган. Боду ядыы өг-бүлеге төрүттүнген болгаш 14 харлан-на аар-берге куш-ажылдың «дузун» амзап эгелээн.

XIX вектиң төнчүзүнде Аляскаже шуужупкан алдын тывынчыларының аразынга Джек Лондон база чораан. Соңгу чүктүң назыг-дешкун бойдузу-биле демисешкен эрес-дидим кижилер-биле ужуражыышкыннар Д. Лондонга хөй болгаш солун материалды берген. Оон соңгу чүк темазынга бижээн рассказтары болгаш тоожулары ону делегейге алдаржыткан. Ол-ла тематикага «Өгбелериниң кыйгызы», «Ак-Азыг» деп дириг амытаннар дугайында ийи тоожулары база хамаарышкан.

«Ак-Азыг» 1906 чылда бижиттинген. Бо тоожуда Джек Лондон бөрүлер-биле каттышкаш, черлик бөрү-биле сыны ыттың оглу Ак-Азыг дугайын ханы ынаныш-биле болгаш билдилии-биле бижээн. Бөрү оглунуң амыдыралы-биле холбашкан кижилерниң эни-багай чанчылын сойгалааны база кончуг солун. Ынчангаш «Ак-Азыг» деп тоожудан үзүндүлерни парлаар-дыр бис.

ДЖЕК ЛОНДОН

А К - А З Ы Г

(Тоожудан үзүндүлер)

АГЛААШКЫН

Доштуг хемниң кыдыын дургаар шивилиг караңгы арыг дүндүе берген турган. Чоокта болган хат ыяштардан ак хыраалары дүжүр шаап каапкан болгаш имир чоокшулап олурда, кара ыяштарның дүрмүнчүү дам барып, бот-боттарынче үзейип берген тургулаан. Долгандыр шымшыы. Амыдыралдыг шимчээшкини чок бо булуң соок болган ээн. Даштап кылган [illegible] хүлүмзүрүү ышкаш хөг чок, кыжырап соок, кажыылдан-даа коргунчуг каткы маңаа дыңналгылаар. Ол болза амыдырал дээш демиседдиң [illegible] чогуу, торлуш, [illegible] кырында тергиндээн кезээ-мөңгениң угааны каттырып турары ол. Бо дээрге Соңгу чүктүң черлик, озонге киир доштап берген ээн чери-дир.

Ынчалзажок бир-ле дириг чүве аңаа удур кыйгы салып, демисежип шимчеп чораан. Ол доштап хемнең шанактыг ыттар шуужуп бар чыткан. Оларның тывыштары доштап, сеңбетер дүктерни хыраалангаан. Ыттар хөм колунчурманы [illegible] чорууп шанакче база ла хөм [illegible] шеңгелгеп. Чоон хавын хыртызындан кылган шанак бүгү дүрүү-биле хар кырында чыдынкан, чүгле мурнуу бажын харже кадалзаазын дээш кертеп ээп каан. Шанак кырында так бижыглаан каан узун шойбек хааржак бар. Хааржактан аңгы идикчел, балды, хөнек, паш дээш чүвелер-ле бар, ынчалза-даа шанактың хөй кезиин ээлепкен ол хааржак карак бирле дуглар кослур.

Ыттарның мурнунда калбак хаактыг кижи пат боорун кылаштап чораан. Шанактың соондан база бирээ базып орган. Үш дугаар кижи шанакта хааржак иштинде чыткан. Чер кырының амыдыралы аңаа ам кандыг-даа хамаан чок. Чүге дээрге Соңгу чүктүң ажыы шыдаваан оон бастырганы ол: демисежир, шимчээр харык ында ам чок. Соңгу чүк шимчээшкинге ынак эвес. [illegible] дырал-дыр, а амыдыралды Соңгу чүк базарын бодаар, ынчангаш бүгү-ле шимчеп чоруур чүвелерни доктаадырын кызар. Ол — сугнуң далайже маңын доктаадыр дээш доңуруптар, ыяштарның чүдүуун сорун кааптарга оларның күрүнүг чүректерин доштап-дыр лона боор. Эң ыланггыя кижиниң хелерин. Соңгу чүк [illegible] дээрге кижи амытан ышкаш хелер чүве делегейде чок. Барза-барза шимчээр чүве чок кылыр дээш ооң күзелинге [illegible].

Ындыг турбуже, шанактың соо-мурнунда аңаа чагыртпаан коргуш чок ийи кижи чоруп органнар. Олар ам-даа [illegible]. Оларның хептерин чылыг дүктүг алгылардан болгаш [illegible] кааи хөмден кылган [illegible]. [illegible] ры, эриннери хыраалап берген, ынчангаш арыннары көзүлбес. Көөрге, бир-ле аа оранындан келген четкерлер дег. Херек кырында олар четкерлер эвес, ыыт чок [illegible] болгаш [illegible] киргеп, космос делгеми дег, ээн, хоозургай бо күчүтен делегей-биле демисежир деп семей берген, бичии, копшак кижилер-дир. [illegible] херек күжүн халас чарыттавас дээш, ыыт чок чоруп органнар. Барык эскертинип турар шыпшың оларны бүргеп алган. Водолазтың мага-бодунче тереңсугнуң базыышкыны дег, оларның мээ-медерелинче шыпшың сы базып чораан. Оон кижиге дээн пыздыгаар чогу-биле, чайдыр [illegible] оларның угааны медерелиниң [illegible] кижи бүрүзүнүң бодун тоглунар, бодун үнелээр шынарларын виноградтың чулуу дег сы тудуп, чүге-даа күш четпес, чогенчиг, [illegible] сиилер деп чүвени шиитпиреп оларга үргүлчү сагындырып чораан.

Бир шак, ийи шак эрткен. Кыска, бүлүргей хүннүң кошкак чырыы өжүп чорда, ырак та бөрүлерниң улааны шыпшыңны үрепкен. Улуушкун бөштай кончуг дүрген өрү көдүрүлгеш, эң бедик нотага четкен. Бичии-даа кошкавайн, аңаа кезек када сиригаиның доктааган соонда, чоорту өжүп баш барган. Аштың ужурундан дерзии калчаа [illegible] ыыда дыңнадыг болза, ону өжүп чыдар кижиниң кыпкызы дей-даа оолуп-ла.

Мурнунда чораан кижи хаа [illegible] келгеш, соонда ээр түңнү чораан кижиниң карактарынче көрген. Улуушкунуң шыпшыңны база катап, ийе дег, дежо идипкен. Үннүң узун тодарадыр дээш дыңнавалап турупканнар. Улуушкуну оларның эртип келген оруунуң [illegible] дыңналыр. Аңаа харыы кылдыр, бо удаада, солагай талазындан база улуушкун дыңналып келген.

— Олар бисти сүрүп чорууралары ол-дур, Билл, — деп, мурнунда кижи чугаалаан. Оон үнү киргираш болгаш кеңгиргей, пат боорда дыңналыр.

— Оларның чижи чок-тур. Бо каш хонук иштинде чаңгыс-даа кодан иеі көрбедим — [illegible].

Мынчалза [illegible] уулушкун ол-бо талалан дыңналып чораан. Караңгылаарга [illegible] ыттарын [illegible] че тыртпаш, одаглапып алганнар. Өлген кижиниң хааржаа саңдай-даа, стол-даа болуп чораан. Одагның өске талазында ыттар ырланчып, хымыранчып тураа-даа, караңгыже баарындан коргуп турганнар.

— Боларның чоп кончуг отче сыңнырын турары ол? — деп, Билл айтырган.

[illegible] каар дээш, хөкпешп олуруп алган Генри ыыт чок бажын согаш кылган. Чемненир дээш хааржак кырынга олуруп алгаш, ам ноош чугаалаанган:

— Тыпык камгалан турардары ол-дур ийин. Одагта оларны чемгерип каар, оскаар бээр боол? боттары чемин апаар деп чүвени билир болбайн. Ыттарны мегелеп шыдавас сен.

— Оларның угаанынга хоомайзынганымны бир дугаар көрүп тур мен.

— Генри, ыттарны чемгерип турумда ыралында каны хире [illegible] — деп, Билл чорап-тарааларын дайнавышаан, эгиниш дээн айтырган.

— Шыдан [illegible] ыттарывыс каш ийик, Генри?

— Алды.

— Ийе харин, — соогера доштуг болгаш дээш Билл согаш кылыр. Мен база оларны алды дээр мен. Шоодайдан алды балык алгаш, ыт бүрүзүнге бердим. Бир ытка [illegible] бердим.

— Шын эвес [illegible] сен.

— Бистиң ыттарывыс алды, — деп, Билл катаптаан. — Алды балык ап алдым. Чаңгыс-Кулакка балык чедипкенбарды. Шоодайдан база балык уштуп алдым.

— Бистиң ыттарывыс чүгле алды — деп, Генри [illegible].

— Генри, шуптузу ыттар болган диве-дир мен, а чүгле чеди амытанга балык бердим.

Генри дайнаныышын соксаткаш, одаг ындында ыттарын санап көрген.

— Ам-ла чүве-дир — даан.

— Чеди дугаары маңнап чорун барды, мен [illegible] — деп, Билл чугаалаан — чөөн болду.

Генри [illegible] көрүп берген, [illegible].

— [illegible] чедип алган [illegible].

— Чүге мина дээриң ол?

— Бо ап [illegible] удуп угаанынга [illegible] чүве кирер апаргандыр.

— Мен баштай база ынчап бодадым, — деп, Билл шыңгыы херелээп.

— Ол маңнап чорта оару билем. Харда истерин көрдүм. Ыттарны санап көөрүмге алды болду. Истери ол-дур. Көөр сен бе? Көөр кел, көргүзейн.

Генри харыылавайн, дайнавып орган. Чорап-тарааларын кофе-биле кады тапкаш, эңни-биле аксын чоткаш, чугаалаан:

— Сенин-биле алырга, ол... Кудараңгыдан дээрге [illegible] ону үне кирипкен. Ыыт чок дыңнап ора, ыттар караңгыже салыпкан солгайтыпкаш, демги чугаазын төңнүр-ген:

— ...оорна ол бе?

Билл бажын согаш кылган.

— Каннаар-даа бодаарга, оон аңгы чүү дээрил. Ыттарның кончаар туттуунып торганын бодуң дыңнадың чоп.

(Уланчылыг).

ОЛИМПИЙЖИ КУРЬЕР

МОСКВА. «Олимпиада-80»-ге белеткел Москвада хүн келген тудум улам калбарып турар. Лужники чоогунда универсалдыг спорт залының тудуунуң хевири.

А. КОВТУННУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

ЕНИСЕЙНИҢ ОРТУЛУКТАРЫНДА

Муң чыгым красноярскылар Енисейде Пашенный ортулукта тудкан ийи улуг бажынче көжүп киргеш, «ортулукчулар» апарган. Красноярск хоорайның суг, электроэнергия-биле хандырып турар күчүлүг хем, ам бодунуң ортулуктарын красноярскыларга бараалгадып эгелээн.

Ортулук чаа микрорайоннуң тудуг шөлү апарган. Ону эрик-биле тудуштурган чалдар-биле хаяа панельдер, демир хоолайлар, маңза, бетон чулурген машиналар үзүктелиишкин чок шууһуп турар. Тудуг материалдары чулурген теплоходтар ортулукка база каар. Ортулукка 9—16 каът бажыңнар удавас ону хевир киирип, бедип үнер.

— Енисейниң капиталдалчак черинде 30 километр шөйлүп чоруткан Красноярск хоорайның чоогунда тудуг тудар хостуг девискээр колдуунда артпаан — деп, бажың тудар № 1 комбинаттың начальниги Г. Заплетин чугаалады. — А ортулуктарны архитекторларның болгаш тудугжуларның сонуургай берген чылдагааны чер чогунда эвес, оларны чурттакчылыг болдурары — хоорайны чараш, онзагай хевир киирер.

Енисейниң Красноярск чоогунда он хире улуг ортулуктар бар. Оларны моон мурнунда чүгле туристер «ээлеп» турган. Турисчи олагларның чырыын электрохаинакчыларының оттары баскан. Тудугжулар ортулуктарны дыштанылганың таарымчалыг зоназы кылдыр дерип турар. Бирээзинде дыштаныылга парыгы чаптылар, пляжтарны кылып эгелээн, өскезинде спорт комплекизиниң тудуу калбарган. Стадионнуң тогериин суг кырында эштип чоруур аажок улуг хеме-ле. Ооң чанында кранналарның суургалары дүндүүштелген: беш муң көрүкчүлерни хүлээп алыр Спорт ордузунуң тудуунуң күш-ажылчылары ол. Кино залдарын, кафелерни, уругларның демир оруун, ДОСААФ-тың даланчылар школазын дээш оон өске объектилерни Енисейниң ортулуктарынга тудары көрген.

Ооң мурнунда ортулуктарны дажаан суг алгаш баар турган. Хемге сугнуң деңнелин ам Красноярск ГЭС таарыштырып турар. Пашенный ортулукта хоорай-биле харылзажырынга иштиг кылдыр чаа көвүргү тудуп турар.

Красноярск хоорайның тургустунганындан бээр август айда 350 чылы болур. «Воевода Андрей Дубенской эдерткен улустары-биле кады Енисей хемниң эриинде бедик, чараш черни шилип алган» деп хоорайның төрүттүнгениниң дугайында шаандагы чыл демдеглелинде бижип турар. Бойдустуң бо чараш чери бөгүн чүден-даа каасчараш апарган. Хоорайның чаа кварталдары хемче хүн караанга кыланнаан соңгалары-биле бакылаан турар. Соолгу он чылдың дургузунда хоорайның чурттаалга фондузу ийи катап өскен, чеди миллион дөрбелчин метр боон турар. Хемниң эриктерин гранит даштар аян киирген. Ортулуктар база оон дорадавас апаар.

Л. ЕРМАКОВА,
А. ШИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Красноярск.

Ак халаттыг кижилерге

ЧОВАНГЫР КИЖИ

Чаа-Холдуң туберкулёз санаторийинге каш чыл улай эмнедип, кадыымны экижидип ап келдим. Улуг эмнеп коллективинде ажылдап турар кижилерниң эргелдежээн талазы-биле эц-ле бичээн. Эмнелге санитарлазы, ныыш талазы-биле база аныяк Татьяна Лопсановна Чадамба дээрзинге мээн бодумнуң, өске өөрүмнүң-даа өөрүп четтиргенимни [illegible] тыр илергейлеп тур бис.

Аарыг кижилерге сагыш човаптыг, эптиг, эвилеңЧТатьянаны районнардан келгеш, сергээш чаптан кижилер «четтирдим» деп чугаалааш, ооң биле байырлажып чарлып турарлар. Татьяна Лопсанована бодунуң билиин болгаш ажылга мергежилин бедидип ылгаз-биле медицинаның кадыг бир чериңге өөренип кирерин күзеп чоруур. Ооң ол күзели бүттүнерин бистер база күзеп турар бис.

М. ДОҢГУР-ООЛ,
пенсионер.
Улуг-Хем район.

МАГАЛЫГ-ДЫР

Мен хоочураан аар аарыгга таварыщкаш, Кызылдың эмнелгезинге дээп ай эмнеткеш, ам Бакшир АССР-ниң Белорецк районда Глуховка дээр санаторийде эмнедип-даа, дыштаныр-даа тур мен. Бир эвес мен дораан эмчиге киргеш турган болзумза, мынчаар хиивектенмес турган ийик мен. Москва, Киев, Омск, Одесса, Уфа, Иркутск, Абакан болгаш өске-даа черлерден келген өөрүм-биле кады аки тур мен.

Силерниң солунуну дамчыштыр эмчилерге, чаа халаттыг кижилерге улуг өөрүп четтиргенимни илередип-дир мен.

С. МОКУРАШ.

Мергелдейге чагаа

КОСТЮМУМ КАЙДАЛ?

Бистиң Ак-Тал суурда Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының химчисткага дужаар хеп хүлээп алыр пунктузу бар, Мерген Мергенович. Мен ук салбырга 1977 чылдың сентябрь айда костюм дужааган мен. Дужааган хевим арыг-силиг кылдыр аштаттынар чүве кайда боор, олчаан чидип барган.

Мен бо кыжын Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадынга аштадып каан костюмумну айтырып каш даа чордум. Директору мээн квитанциямның дугаарын барган сапымда бижип алыр боолза-даа, [illegible] ге, костюм-даа чок боор, квитанцияның дугаарып база катап бижип аар. Мындыг төнмес-батпас алдап бандалга таварыштым.

Комбинатка июнь айда база бир четтим. Мээң 52 размерлиг, кеңгүс өске хевдер хорекэзш көргүсту. Мээң дужааган костюмум 44 размерлиг болгай, өске кижи хевин чоор мен.

Ак-Талда хүлээп алыр пункт [illegible] билбес мен дээр-дир. Ам кымдан айтырар мен?

А. МААДЫР-ООЛ.

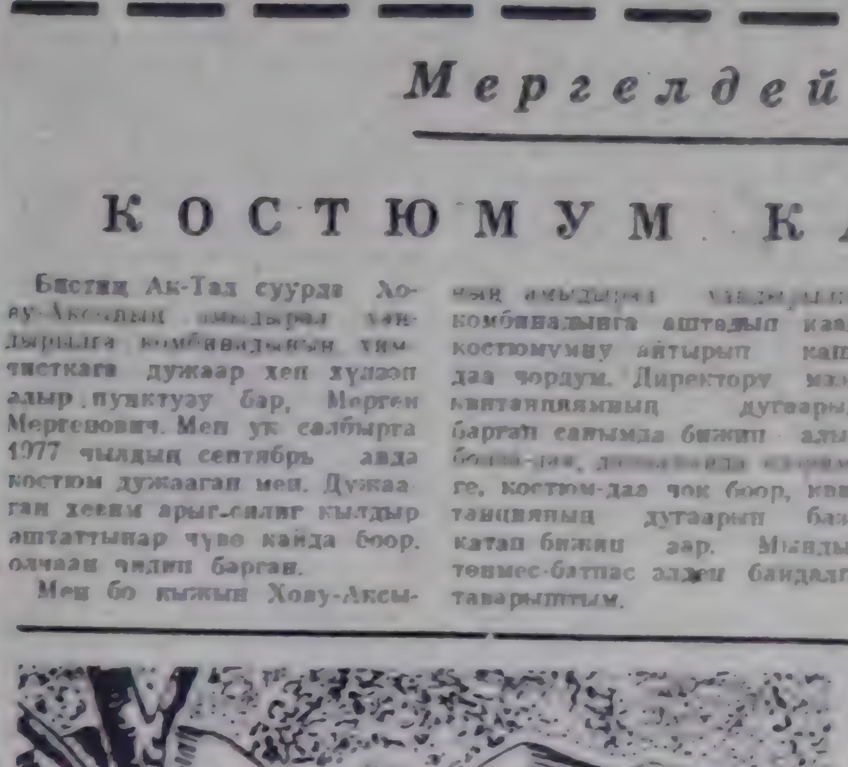

А. Моңгуштуң «БОЛЧАГДА» деп чуруу.

Агаар

Бөгүн республиканың эдир бүдүттээр, чамдык черлерге чиис таар, дииңмээр. Барыын чүк угланыышкынның каттың дүрени, секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 30—35, чамдык районнарга 20—25 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат чок. Агаар хүндүс 32—34 градус чылыыр.

ТВ

ИЮЛЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Үе». Информастыг программа.
10.35 — Эртенги гимнастика.
10.55 — «Буратино делгелгезе».
11.20 — «Силерге, ада-иелер».
11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.25 — «Советтер болгаш амыдырал».
12.55 — Үргүлдүге фильм: «Бирги чалгыглар». Уран-чечен фильм.
14.05 — «Кижи. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң уялгукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эртирер.
14.50 — А. Ладов — орус улустуң сес ырызы. Төп теледалдемениң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри куусеткен. Дирижёр — Н. Некрасов.
15.05 — «Колхозтар колхозу». Документалдыг фильм.
15.35 — «Жалейка» деп ансамбль ойнаар.
16.20 — «Кадыкшыл». Эртемнептерлиг программаны эмчи Ю. В. Белдычикова эртирер.
17.05 — «Спортлото» тиражы.
17.15 — «Правда» солунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга оседазы.
18.05 — «Дириг амытаннар делегейинде». Журналист В. М. Песков дамчыдылганы эртирер.
19.05 — «Ыры-78».
19.30 — Медээлер.
19.45 — «9 ку студия». В. С. Зорин эртирер. СЭКП ТК-ның Делегей каддызының эргележиизиниң бирги кралыкчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның консультантылары Бүүрүңгү сиилизиниң улургуунуу Н. В. Шишлин оаар дамчыдылгага киржир.
21.45 — Аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага VI Бүгү делегей фестивалының ажыдыышкыны.
22.50 — «Үе». Информастыг программа.
23.00—01.10 — Аныяктарның болгаш студентилерниң VI Бүгү делегей фестивалының киржикчилериниң спортчу байырлалы болгаш концерти. Гаванадан дамчыдылга. Тыныглиинде — медээлер.

ЧАА КИНО

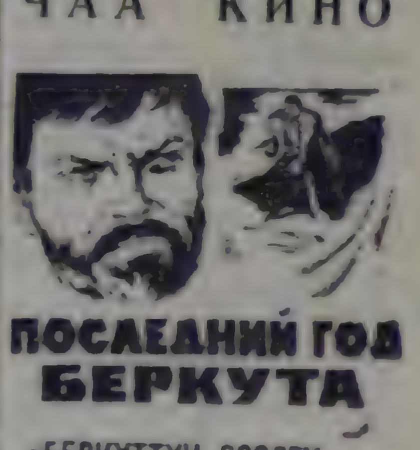

«БЕРКУТТУҢ СӨӨЛГҮ ЧЫЛЫ»

Хакас чогаалчы Н. Доможаковтуң «Ырак аалда» деп романын бүдүр тургузкан «Беркуттуң сөөлгү чылы» деп өңнүг калбак экранныг чаа кино республиканың кинокрааннарынга удавас үнүп эгелээр.

Редактор
В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ойнаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ава» 9.30, 11.20, 13.10 шактарда. «Малиновкага куда» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сунезинниң алдын акшалары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пар пететтинип турар» 15.00 шакта. «Хуу-салымның белээ» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.40 шактарда.

Кызылдың автооруук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында даразында мергежилдерге сес болгаш он класс дооскаттарны өөредиирже чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Оруук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Үлетпүр болгаш чурттаалга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Оруук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Автомобильдерниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгези.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер даразында экзаменнерни дужаар: сес класс дооскаттар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс дооскаттар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс дооскан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдирииишкинниң бодун экзээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Аңаа кожар түүлдер бооза: билииниң дугайында документ (боду-биле), № 286 хевирниң эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото чурук, бүдүрүгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чорудкан кижилер чаңгыс аай хевирниң шынзылга бижиин, куш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени (ону кадрлар кидизи азы бүдүрүгелер удуртукчулары бадыткаан турар болгаш бо негелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарышыр), паспортун азы төрүттүнгениниң дугайында херечилелди, шериг билеиин азы полдирилинкин бижиин техникумга келгеш дужаар.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың аъш-чем магазиннериниң садыгларында чаа дүжүттүң яблоктары элбек-биле киирген. 1 килограммының өртээ — 1 рубль 20 көпеек.

Яблоктар — үнелиг болгаш амданныг, кадыкшылга улуг ужур-дузалыг продукт.

Яблоктарның хоолуюу улуг, ында углеводтар, органиктиг кислоталар, минералдыг дустар, белок болгаш организмге өргежок чугула өске-даа бүдүмелдер хөй.

Яблоктарда — С, РР витаминнер, каротин хөй. Яблок — [illegible] га дузалаар, чем хайындырар бестерниң ажыл-чорудуглазын экижидер, чем хайындырар чорудуушкунуң кол таарыштырыкчызы. Оларның уруглар ажык дузазы улуг.

Яблоктарны аңаа чиирлиден аңгыда олардан вареньелерни, повидлоларны, компоттарны хайындырар, [illegible] чемнерни кылып ап болур. Оларның чамдыктарын канчаар кылырын силерге сүмеледивис:

ЯБЛОКТАР ЗАПЕКАНКАЗЫ

Карттап, аштааш, чугаладыр кезип каан яблоктарны ак-саржаг-биле чааш каан сковороданың кырынга десли кылдыр чада салыр, ооң кырынче чигир сировун кудар. Чугалады кескен яблоктарны ооң кырынга чада салгаш, ак-саржаг, чигир сировун кудар, оон соонда духовкага азы печкага быжырар. Шала чылыг турда чиирге амданы тергиин эки. 600 г яблокка 60 г ак-саржаг, 60 г чигир сировун немээр.

ЯБЛОК ОЛАДЬЯЗЫ

Далганны хоюг кылдыр ажыдыр. [illegible] четчи бээрге аңаа үүрмектей кескен яблоктарны болгаш чуурга [illegible] немээр. [illegible] Арыг чигири-биле холуп чиирге эки.

Бир порцияга 75 грамм далган, 75 грамм сүт, 3 грамм ажыңды, 5 грамм чигир, 50 грамм яблоко, 1—2 чуурга, 20 грамм арыг-чигири холуур. Дүстү ойзу эртирбес.

КАПУСТАДАН БОЛГАШ ЯБЛОКОДАН САЛАТ

75 грамм капуста, 50 грамм яблоко, 2 шопулак сметана, 1 шопулак чигир херек. Лимонну немеп болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуну, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-33, секретариаттың 2-23-33, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2176.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4).

ТС—01227

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (10774) | 1978 чылдың июль 30, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АНЫЯКТАРНЫҢ БОЛГАШ СТУДЕНТИЛЕРНИҢ «АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ, ТАЙБЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛ ДЭЭШ» XI БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ФЕСТИВАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим өңнүктер!

Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилеринге, тайбың, айыыл чок чорук болгаш улустарның кады ажылдажылгазы дээш, чепсегленишкиннерни дүжүрери, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал дешпилге дээш миллион-миллион аныяк демисээлчилерниң төлээлекчилеринге чүректиң хаюмазындан байыр чедирип тур мен.

Янзы-бүрү политиктиг бүзүрелдиг болгаш философчу үзел-бодалдарлыг оолдарның болгаш уругларның фестивальга киржилгези болза, кижи төрелгетенниң тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үезин дээш демиселге боттарының күженишкиннерин каттыштырарынга аныяк салгалдың чүткүлүнүң өөрүнчүг бадыткаашкыннарының бирээзи болур. Бөгүн делегейниң аныяктар болгаш студентилер шимчээшкини делегейниң чаа дайынының айыылын чайладыр дээш, чавырылдырышкын чорудуушкунун быжыглаар, улустар аразынга бот-бодун билчир чорукту болгаш найыралды чедип алыр дээш тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитиниң демиселинге дыка улуг үлүгнү киирип турар. Аныяктар тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга политиказының чедиишкиннерин көвүдедирниче изин-биле чүткүп турар болгаш ооң-биле кады делегейни «соок дайынның» үезинче дедир тыртар дээн айыылдыг сралдажыышкыннарга хамаарыштыр чоогтүг дүвүрээзинин көдүрүп турарлар.

Тайбың догунаашкынның принциптерин бадыткаарының, тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының, чепсегленишкиннерни эндере оңдүрерин сонеадырының болгаш чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле боттуг хемчеглерже шилчииринин оруунга империализмниң реакцыылыг болгаш милитаристиг бөлүктериниң удурланыышкынын ажып эртеринге ам-даа эвээш эвес күженишкиннер негеттинип турар.

Совет Эвилели тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, хосталга болгаш улустарның хамаарышпас чоруу дээш СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыл үндүргени, улам ыңайгы демиселдиң программазын амыдыралга чайгылыш чок күүсетпишаан, ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын моон соңгаарда чайгылыш чокка боттандырар.

Тайбыңга айыылдыг кылдыр боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту сокеадырын, массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузар чорукту хоруурун, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын мөңгежидеринге бүгү-ле чүүлдерин кылырын чедип алырынга совет кижилер долу шиитпирлиг.

Делегейниң эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, дүшкүүрлүг чоруктуң ам бар боор турар одагларын узуткаары, колониализмниң болгаш соок-язы ылгаар чоруктуң империалистиг политиказынга удур хөделири, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының деңэргелерин болгаш хамаарышпас чоруун быжыглаары болур деп бистиң чурттувус санап турар.

Эргим өңнүктер! Социалистиг Кубаның —маадырлыг Хосталга Ортулуунуң черинге чыылган аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилери антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга боттуг үлүүн киирер, улустар аразынга тайбыңны болгаш найыралды быжыглаарының эрге-ажыктарынга кады кылыр ажыл-чорудулгазының чаа перспективаларын айтыр дээрзинге бүзүрээр мен.

Силерниң фестивалыңарның чедиишкиннииг болурун сеткилимниң өмүнээзинден күзеп тур мен!

Л. БРЕЖНЕВ.

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң мал чеми белеткээр звенозунуң удуртукчузу, сарааттакчы машинаның башкарыкчызы Иван Элтекога тураскаадып көдүрген.

Мурнакчы механизаторнуң удурткан звенозу 503 тонна сигенни кезип белеткээр планын бо хүннерге чедир 198 тонна кылдыр күүсеткен. И. Элтеко боду хүн нормазын үргүлчү 110—115 хуу чедир күүседип турар.

Сүт-Хөлдүң делгемнеринде

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Ниитиниң малынга чечмир чем-суурну тургузар дугуунда партия обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга, ажыл-херек кырынга боттандырар дээш «Алдан-Маадыр» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери шалыпчы ээлчегде хаара туттунган.

Бо совхоз мал чеми белеткээр талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының мурнуку одуруунда чоруп, 610 тонна сигенни белеткээш, планын 19,4 хуу күүсеткен. Ол ышкаш бо чылын 120 тонна будук-бүрү белеткээр даалгазын 186 тонна кылдыр боттандырган. Мал чеминиң белеткелинде ниитизи-биле 200 чыгыы кижи хаара туттунган. Оларның 160 хирези арык-буга униарындан, аргалыг ниитинден үнген сигенни хол кадыыры-биле кезип турар.

Бо харылсалгалыг кампанияда киржип турар бүгү коллективтерниң ортузунда калбарган социалистиг чарышка Ак-Даш салбырының (эргелекчизи Ш. Монгуш) көдээ ишчилери 620 тонна сиген белеткээр планын 240 тонна кылдыр күүсеткеш, сөөлгү он хонукта шылгараан. Ол салбырның механизастаттынган хову-трактор бригадазы бригадалар аразында чарышка тиилекчи болгаш, акша шаңналы-биле шаңнаткан.

Мал чеми белеткээр ажылга суурларда албан организациялар база улуг дузаны чедирип турар. Бора-Тайга салбырының контора ажылдакчылары 20 тонна сиген белеткээр даалгазын 37 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш, совхозтуң удуртулгазынга мактаткан. Бо ажылды Ак-Дашта эш Доңгур-оолдуң удурткан хоняку бригадазының кежигүннери база шалыпкын чорудуп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын комитеттери өг-бүлелер аайы-биле мал чеми белеткээр ажылды организастаан. Бора-Тайга салбырда Куулар Базыр-оолдуң өг-бүлези кыска үеде 12 тонна сигенни белеткээш, чарышка оирги черни ээлээн.

Совхозтуң партия организациязы сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр чорудуп, кылдынган ажылды өй-шаанда түңнеп, социалистиг чарыштың тиилекчилерин илередип, мурнакчыларның арга-дуржулгазын көргүзүг самбыразынга, агитхуудустарга чырыдып турар.

Мал чеминиң белеткелин дүрген болгаш шынарлыг чорударына-биле совхозтуң парткому (секретары Х. Дамба-Даржаа) бюро кежигүннерин болгаш хоочун коммунистерни бригадаларда, звеноларда одыглаан.

К. ХЕРТЕК.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ак-Туругнуң ортумак школазының өөреникчилери боттарының төрээн совхозу «Ак-Туругга» мал чеми белеткээринге дузалажыры-биле будук-бүрү белеткээр бригаданы тургускан. Ол бригадада 70 кижи ажылдап турар. Школачыларны Н. Артына удуртуп, ажылды мергежилдиг башкарып турар. Совхозтуң дирекциязы школачыларның мал чеми белеткээр бригадазынга техниканы бызылгаан. Ажылдаарының таарымчалыг байдалын тургускан.

Бригаданың эрес-кежээ ажыл-ишчилери Чаа-Хөл бажында Кара-Суг, Кожай, Ак-Хая деп черлерде чеде берген, ында турум чурттап, будук-бүрүнү белеткеп турар. Школачыларның кызымак ажылының түңнелинде бо хүннерге чедир 82 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Ол чемни Чаш-Тал фермазында болгаш малчыннар кыштагларында аппарып кургадыр аскылаан.

Будук-бүрү белеткеп турар школачылардан Слава Кажыкай, Юрий Сундуй, Клара Сундуй, Люда Дөңгүр-оол, Саша Лопсаң болгаш өскелерде хүнде 120—200 кг будук-бүрүнү чыып, дужаап турар.

Школачылар бригадазы амдаа 50 тонна будук-бүрүнү белеткээрин хүлээнгеш, ажылын үргүлчүлеп турар.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ТАЙГА, ХЕМНЕРНИ ОДУРТУ

«Сүт-Хөл» совхоз — Чөөн-Хемчик районнуң улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Ооң Ишкин салбырының малчыннары кадыр-берт тайга-сыннарда чурттап, кыштың соогунда, чайның изиинде агаар-бойдустуң берге байдалдары-биле демисежип, ниитиниң малын хүр-мениди өстүрер дээш бүгү күжүн салып, кызымаккай ажылдап чоруурлар.

Оларның ажыл-ижин оашкарып, мал-маганының саңгарылгазын чорудуп, кыштаар, чайлаар черлерин таарыштырып берип турар бригадирлер Чүпештээ Ондар биле Сокар Ондар оларны чону мактаар. Чайгы үеде олар салбырның хой саныг өшкү, хоюн кыргыдар, чүгдүрер, чайлаглаашкынче үндүрген, семиртир талазы-биле янзы-бүрү ажылдарны шалыпкын организастап чорудуп турарлар.

Бригадирлер салбырның малчыннарын чурттап турар девискээр аайы-биле хуваажып алганнар. Ч. Ондар Алдыы-Ишкинниң Чаңгыс-Шиви, Алдыы, Үстүү Соорларның өшкү, хой бригадаларын, а С. Ондар кадыр-берт Шом-Шумнуң өшкү, Шелепиң хой бригадаларын тус-тузунда харыылап турар. Олар аъттанышкаш, талыгырже чаттылып чоруткулаан тайга, хемнерни одуртур чоруп, чылдың кайы-даа үезинде ында чурттап турар малчыннарны удаадараа эргип-кезип, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чорудуп, партия, чазактың чугула документилерин тайылбырлап, социалистиг чарышты организастап турарлар.

Амгы үеде Ч. Ондар биле С. Ондарның хөй-ниитичи ажылында кол черни СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ацаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылган делгереңгей илеткелин малчын бүрүзүнге ханы тайылбырлап чедирери ээлеп турар. Агитатор бригадирлерниң организакчы, мобилизакчы, политмассалыг ажылы дээштиг болуп келген. Көдээ ажыл-агыйны улам бедик чадаже хөгжүдер дээш партияның улуг сагыш салыышкынынга, Пленумнуң хүлээп алган доктаал-шиитпирлеринге сорук кирген малчыннар бо хүннерде малга чечмир чемнерни белеткеп алыр дээш бүгү күжүн олче мөөңнээн ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНДЕ

СЭКП Төп Комитетиниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаазын номчуп таныжып, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чериниң коллективи бо чылдың бирги чартыында бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан.

Ооң ишчилери продукция бүдүрериниң планын 101 хуу, ону сайгарарын 100,9 хуу күүсеткен. План ёзугаар ук ажыл-агыйның ажылчыннары суг оруу-биле 14,5 муң кубометр дилиг материалын сөөртүр турган, ону 16 муң кубометр кылдыр күүсеткен.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйы чериниң ажылдакчылары бо хүннерде кажангызындан-даа артык ажылдап турар. Ыяш кезер, ону сөөртүр изиг-тулук үе бо. Ыяш белеткээр участоктардан шуушкан машиналар дүн-хүн чок үзүктелбес. Олар улуг чудуктарның чаа дилген маңзаларны сөөртүп, планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседир дээш ажылдап турарлар.

— Чолаачылардан кымнар өскелерге үлегерлиг чоруун көргүзүп, эки ажылдап турарыл?—деп, мастер Н. Шевченкодан айтырдым.

— Ажыл-агыйның хоочуну Василий Григорьевич Зайцев —деп, ол саат чок харыылады.

Ооң-биле таныштым. Ук бүдүрүлгеге дыка хөй чыл дургузунда ажылдап келген дуржулгалыг чолаачы, хүндүлүг дагдыныкчы кижи болду. Ол бир хүнде участоктан 50 кубометр ыяш сөөртүр хүлээлгезин 100 кубометр чедирип, өске өөрүн мурнап келген. Мындыг күш-ажылчы чедиишкинни чүгле чаңгыс бо чылын эвес, ол доктаамал чедип ап келген. Ооң дааган ажылынга ак сеткилдиг чоруун «Хүндүлелдиң Демдээ» орден бадыткап чоруур.

ЧУРУКТАРДА: мастер Н. В. Шевченко биле чолаачы В. Г. Зайцев (үстүнде); Тожунуң ыяжын чүдүрүп турары (адаанда).

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Совет Эвилелинде келген ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар-биле Крымга июль 28-те ужурашкан.

Ужуражыышкын үезинде ийи партияның ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарының талазы-биле информациялар солчуушкуну болган.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер айтырыглар талазы-биле СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң программа характерлиг бооп турарын эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Партияның айыткан хемчеглери көдээ ажыл-агый продукталарының кол хевирлеринге чурттуң херегледдерин долу хандырар сорулгалыг. ВСАП-тың XI съездизиниң шиитпирлерин болгаш Венгрияның амгы беш чыл сорулгаларын күүседиринниң херээнге мобилизакчы улуг ужур-дузалыг боор турар ВСАП ТК-ның апрель (1978 ч.) пленумунуң ажылының дугайын Я. Кадар чугаалаан.

Совет-венгр кады ажылдажылганың айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Бүдүрүлгенин кооперастаарын болгаш специализастаарын ийи талалыг үндезинге база ЭДЧ-ниң кады ажылдажылгазынга үндезилээш, хамыладыры — ийи чуртка социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын бүзүрелдиг шиитпирлээриниң идегелдиг магадылалы боор турар. Совет Эвилели болгаш Венгрия Улус Республика социалистиг күрүнелерниң ажыл-агый талазы-биле кады демниг хөгжүлдезинин моон соңгаар-даа быжыглаар.

Л. И. Брежнев болгаш Я. Кадар делегей политиказының чугула айтырыгларын чугаалашкан. Делегей харылзааларында номери бир чугула айтырыг болза, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин сокеадыры, чепсегленишкинни боттуу-биле дүжүрери болур дээрзинге бүзүрелдиин олар айыткан. Бо айтырыгны шиитпирлээр дээш демиселге чугула үе-чада болза КНО-нуң Кол Ассамблеязының чоокта чаа эрткен тускай сессиязының боттуг түңнелдери болур.

СЭКП болгаш ВСАП делегейниң политиктиг байдалын чогумчудар дээш турушкаан, империалистиг күрүнелерниң, а ол ышкаш Кыдаттың талазындан өске чурттарның иштики херектерин холгарлаар дээр оралдажыышкыннарын шиитпирлиг-биле буруу шаапкан. Улуг күрүнезирек политиканы чорудуп турар Пекинниң ыгыышкынынга таваржып турар Вьетнам Социалистиг Республиказы-биле бузулбас эп-сеткил каттыштырылгазын маңаа хамаарыштыр Совет Эвилели болгаш ВУР онзалап демдеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияның улустары тайбың, хамаарышпас чурттаар эргени даштыкы ажелекчилери-биле хөй чылдарда, аар демисел-биле чедип алган. Ол ыдыктыг эрге.

Амгы үениң байдалында тайбыңның идеалдарының болгаш социал дешпилгениң тиилелгелери дээш демиселге социалистиг дем каттыштырылганың чаңгыс эви, антиимпериалистиг бүгү күштерниң сырый каттыжыышкынын онза ужур-дузалыг боор турар деп, Л. И. Брежнев болгаш Я. Кадар демдеглээн.

Ужуражыышкын ак-дуюма найыралдың болгаш бот-бодун долу билчириниң байдалынга эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов олар беседага киришкен.

(СЭТА).

РОССИЯ: өзүлдениң бүзүрелдиг чурагайлары

РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыы

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын доолдур болгаш ажыр күүседири дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарышты калбартыпшаан. 1978 чылдың баштайгы чартыында экономиканы хөгжүдеринге, улустуң амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелин бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алганын РСФСР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында айтып турар.

Продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планы ажыр күүсеттинген. 1977 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдези 4.9 хуу болган. Өзүлдениң чылда планы 4,5 хуу боор турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4 хуу өскен: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитгениниң түңнелинде бүдүрүлге хемчээли 82 хуу улгаткан. Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң үлетпүрү айыткаанындан шалыпкын темпилиг хөгжүп турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилери узамдырыышкынныг час болган-даа болза, часкы хову ажылдарын организастыг эрттирип, чедиишкиннииг ажылдааның РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында демдеглээн. РСФСР-ге 1978 чылдың дүжүдүн алыр тараа шөлү 126.4 миллион гектар, ооң иштинде кара эвес хөрзүннүг зонада — 30.3 миллион гектар боор турар. Республиканың көдээ ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Күрүнениң болгаш колхозтарның көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге акша-хөреңги тускайлаашкынының түңү 7.4 миллиард рубль болган. Ол 1977 чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге, ооң 6 хуу ковудаан.

1978 чылдың баштайгы чартыында күрүнениң капитал салыышкынының күсели-биле ниити түңү 16.2 миллиард рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген. Ол дээрге, 1977 чылдың ол-ла үезинде турганындан 12 хуу хөй-дүр.

Республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 30.6 миллиард рубль болган, ол дээрге эрткен чылдың чогуур үезинден 7 хуу хөй-дүр.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албанхаакчыларның чартык чылда ортумак саны 63.2 миллион кижи болган. Оларның саны эрткен чылдың ол-ла үезинде турганындан 1,8 хуу көвүдээн.

Күрүнениң капитал салыышкынының болгаш чурттаглга-тудуг кооперациязының акша-хөреңгизиниң түңнелинде ниити (ажыктыг) шөлү 16.5 миллион дөрбелчин метр чаа чурттаглга бажыңнарын ажыглалга киирген.

РСФСР-ниң чонунуң саны 1978 чылдың июль 1-ге чедир 137 миллион кижи турган.

(СЭТА).

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ДАЙЫНЧЫ МЕРГЕЖИЛ БЕДИП ТУРАР

КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕННИГ КАРА ДАЛАЙ ФЛОДУ. Флоттуң кезектеринде болгаш корабльдеринде дайынчы өөредиге чоруп турар. Далайжылар амгы үениң техниказын болгаш чепсээн идегелдии-биле шиңгээдип ап, дайынчы белеткелин бедидип турар.

Кара-далайжылар бүгү совет улус-биле бир демей, «Чаңгыс чаңгыс-даа хожудап турар кижи тургуспас!» деп патриоттуг шимчээшкинде киржип турар. ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүн байырлаарынга белеткел үезинде подразделениелерге бедик мергежилдиг специалистерниң хүрээлеңи өскен, кезектерге болгаш корабльдерге «тергиин эки» деп атты тывсыр дээш чарыш калбарган турган.

ЧУРУКТА: хемелерге удур «Кызыл Крым» деп улуг корабльдиң дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинчилери: (солагай таладан) гвардейжилер II чергениң старшиназы Д. Кухарчук, матростар С. Цымбалюк, А. Литвинов, II чергениң старшиназы В. Ульянов, матрос П. Землянов, II чергениң старшиназы Г. Лысенко, II чергениң старшиназы Ю. Новиков олар.

Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕКТОРЛАР СЕМИНАРЫ

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының, Чепсектиг Күштерниң политорганнарының лекторларының Бүгү-эвилел семинары июль 28-те ажылын доосқан. СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларының, партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) болгаш июль (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниң, эш Л. И. Брежневтиң чугааларының талазы-биле илеткелдерни болгаш лекцияларны семинарга номчаан.

«Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар күүседип турарын база чугаалашкан.

Семинарга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, И. Т. Новиков, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчилери Л. М. Замятин, В. А. Карлов, Е. М. Тяжельников, министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчулары, совет кезек эртемденнер, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ВЛКСМ ТК-ның аппаратының харыысалгалыг ажылдакчылары база чүве чугаалааннар.

Номчуп турар лекцияларның идей-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелдерин семинар үезинде анализтээн, лекция пропагандазының шынарын болгаш дээштиин бедидериниң аргаларын тодараткан. Ажылчы чоннарның политиктиг, күш-ажылчы, угаап-бодал кижизидилгезин сайзыраңгайжыдарынга Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарының ужур-дузалыын демдеглээн.

(СЭТА).

БОНИТИРОВКАНЫ — БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ продуктулуг чоруун бедидериниң, хойнуң шынарын экижидериниң эге чадазы болза, ажыл-агый бүрүзүнге чыл санында аныяк хойларның бонитировказын кыргылданың мурнунда эрттирери болгаш кыргылда төнген соонда оларны бонитировканың түңнелин ёзугаар коданнарга аңгылап үзери болур. Хойларны класс аайы-биле үзер чорук: бирээде, уксаажыдылганың эге учёт-отчёдун кылырынга эки. Ийиде, кодан бүрүзүнге класс ёзугаар тааржыр бүдүрүкчү кошкарны онаап турганда, ол кодандан бедик продуктулуг салгалды алырының аргазын бээр. Үште, класс аайы-биле үзүп каан коданнарга ажаалдаазы, чемгерилгени чорудары таарымчалыг. Дөртте, ажыл-агыйга коданнарны класс аайы-биле чогуур өй-шаанда кыргыырынга, дүктү кыргылда пунктузунга класстап, сорттаарынга эптиг.

Республиканың совхозтарынга хойнуң бонитировказын эки эрттирери-биле Кедээ ажыл-агый министерствозу болгаш республиканың уксаажыдылга каттыжыышкыны ажыл-агыйларның специалистеринге практиктиг дузазын чедирип, чыл санында эпа аайы-биле бонитировка чорударының семинарларын организастап турар. Совхозтарга чыл санында-ла 180 муң хире кыс хойларның бонитировказын чорудуп, оларны бонитировканың түңнелин ёзугаар коданнар кылдыр үзүп турар.

Хой ажылында бо чугула хемчегни Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарының совхозтары багай эвес чорудуп турар. «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «УТКА 25 чылы», «Мурнакчы» совхозтар чыл бүрүде хойнуң бонитировказын албан чорудуп, ооң түңнелин ёзугаар хойларны класс аайы-биле коданнарга үзүп турар.

Ынчалзажок республикада ниитизи-биле хой ажылының культуразы кончуг куду деңнелде туруп турарын демдеглевеске арга чок. Хойнуң бонитировказын кылырын, ооң түңнелин ёзугаар хойларны класс аайы-биле коданнарга үзерин республиканың ажыл-агыйларының 25—30 хире хуузу-ла чорудуп турар. Хойларны коданнарга класс ёзугаар үзүп-даа кааш, кыштаглаашкын чоокшулап кээрге, аңзы-бүрү чылдагааннар-биле зоотехниктиг чурумну үреп, класс аайы-биле бөлүк турган хойларны аңгы-аңгы коданнарже тарадыр чорудар кайы хөй. Ынчангаш совхозтар удуртукчуларының, специалистерниң хой ажылын эртемге үндезилевейн, эрги ёзу-биле чорудуп турары октa шын эвес. Моон соңгаар шак ындыг, кара туразында баш миннир чорукту болдурбас херек. Эң ылангыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарда хой ажылының культуразы эң-не куду деңнелде туруп турар. Ам хой ажылын эртемге үндезилеп чорударының үези келген. Ону СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА уксаажыдылганың дулгуурy—хойларны бонитировка ёзугаар класс аайы-биле тускай коданнарга үзери болур дээрзин чамдык совхозтарның удуртукчулары зооветспециалистери ам-даа чедир үнелевейн турары хараданчыг-дыр. Бо талазы-биле ажылды дорт харыылап турар специалистерден негелде кошкак. Ооң уламындан бо чугула ажыл ала-чайгаарлаашкынның агымы-биле чоруп турар. Республикада бир хойдан кыргып алыр дүктүң деңнелиниң өспейн, чаңгыс черге таптап турарының бир кол чылдагааны база ында.

Хой үзерде, ажыглаар өрээлдерниң чадагай кажааның схемазы

1. Үстүнмээ кодан хой кирер ниити өрээл.—
2. Шуушturулга өөжү.
3. Ажыл кылыр шөл.

А, Б, В, Г, Д, Е — класс аайы-биле үзеен хойларны кирер өрээлдер. Мында шупту алды өрээл бар. Д. Е—өрээлдерге брак болгаш шокар хойларны ийи аңгылап үзер. Шокар хойлар чок совхоз болза, 6-гы өрээлди кылбайн барып болур.

Х—өрээлдерниң түс-түста аастары.

3 — ажылдаар шөлдүң кырынга зооветспециалистерниң ажылдаарынга эптиг кылдыр, сериинчек дээвир кылып алыр. Ол орта хойну чуурда хереклээр чаашкынналдырар азы бүлгүртүр херексел кылып ап болур.

1-ги өрээлден ажылдаар шөлче хойлар шаптык чок дүрген шуужуп эртери-биле ооң хаалары шаараш эвес кылдыр тудар. Ол ышкаш хой шуужуп эртер өөштелчек кызаага деңзи тургузуп алгаш, деңзилеп база болур.

Республикада бир совхозка-ла ортумаа-биле чыл санында 2—3 муң, а чамдыктарынга 8—10 муң баш хойнуң бонитировказын эрттирип, оларны класс аайы-биле үзерин чорудуп турар. Ол ажыл хой ажылының сезоннуг, кончуг бачым үезинге таваржып турар. Ынчангаш ажылчын күжү чедишпейн баар. Чүге дээрге бонитировканы кыргылда мурнуу чарында, азы кыргылда-биле бансылдаштыр чорудар апаар болгай. Кыргылда соонда хойну чуур, хураганнарны аңгылап үзер, бонитировкалаан хойнуң шуптузун коданнарга аңгылаар, чайлаглады үндүрер. Ол үеде ажыл шынап-ла чай чок деп болур. Ооң аңгыда, бонитировка үезинде улуг хойларны туткаш, 20—30 метр черге сөөртүп чедирер. Манаа шынарак кижилер херек. Хөй хойлуг ажыл-агыйларга бонитировка чорудары дыка аар берге болуп турар. Ооң-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйлар бо чугула хемчегже чогуур кичээңгей салбас чоруктар бар. Зооветспециалистерден негелде кошкак азы оларга деткимче, дузаламчы көргүспес болгулаар.

БОНИТИРОВКАНЫ кылбааны азы ону багай чоруткан дээш, ук ажылды дорт харыылап турар кижилерден районнарның кодаа ажыл-агый эргеледдериниң, совхозтарның кол зоотехниктериниң негелдези кошкак. Бонитировканы чорутпаска, ол ажылды харыылап турар зоотехниктерге хемчег, харыысалга хүлээтпейн турар. Шак ындыг, ажылды эрепгейлээр, хол дапты-биле кылыр азы карак ажыттап каар чоруктар-биле моон соңгаар эптежип болбас. Бонитировканы эрттирери дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары дорт харыысалгалыг болур кылдыр тургузары эргежок чугула. Ооң башка мацаа деңнилге чедип алыры берге. Бонитировка дугайын чугаалажып, ону чоруткан аттыг болуп турар, а херек кырында хамык хойлар коданнарда холушкак хевээр тургулаар-дыр.

Мал ажылының часкы, чайгы, күскү сезоннуг ажылдары совхозтарның хой везиинде, ам-даа чер ажылының сезоннуг ажылдары ышкаш, совхозтуң-даа, районнуң-даа хемчээлинге чогуур кичээнгейге алдынмайн, ындыг калбарыышкынныг болбайн турары четпес. Ынчангаш мал ажылының культуразы куду болуп турары ол-дур. Мал ажылында сезоннуг ажылдарны чогуур негелде ёзугаар, эң-не бедик деңнелге эрттирерин чедип алыры эргежок чугула.

РЕСПУБЛИКА хой ажылдыг хиреэнде-ле, хойнуң аңзы-бүрү үзүлдезин чорударынга херегләэр эки таарыштыр кылган кажаалар амга чедир чаңгыс-даа совхозта чок. Ынчангаш совхоз бүрүзүнге хойну бонитировкалаарынга, бракталп үзеринге, хураганнарны аңгылаарынга болгаш өске-даа зооветеринарлыг ажылдарны кылырынга ажыглаар үзүктээн кажааларны тудар өйү келген. Ындыг кажааны совхозтуң хой кыргыыр пунктузунга, азы өске-даа эптиг черге чиик өртектиг материалдардан кылып алырының болдунар аргазы бар.

Ынчангаш үзүктээн кажааны совхозта коданнарның хемчээлин барымдаалап тургаш, хойну үзеринге таарымчалыг кылып, өрээлдерже кирер аастарны чаңгыс черге тургузары-биле дээрбектелчек хевирлиг кылдыр тудар. Ындыг кажааның схемазын мында көргүскен.

Районнарның кодаа ажыл-агый эргеледдери, ажыл-агыйның удуртукчулары, зооветспециалистери, республиканың уксаажыдылга каттыжыышкыны хойнуң бонитировказын чогуур негелде ёзугаар бедик деңнелге чорударын чедип алыры эргежок чугула.

К. ИРГИТ,
Кедээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының килдизиниң зоотехниги.

«Хой ажылының улуг курлавырларынче кичээнгей салыр болза чогуур. Ол адырны хөгжүдеринде чамдык чедиишкиннер бар—хойнуң баш саны өскен болгаш ооң шынар составы экижээн, хой дүгүн, өшкү чөөгүн база каракульду бүдүрери болгаш садып алыры көвүдээн...

Бис моон соңгаар-даа хой эъдиниң болгаш дүктүң колдуг хөй нуруузун хойну чер одарынга тургузарындан алыр ужурлуг бис. Бистиң хову болгаш чартык хову черлеривисте канчаар-даа аажок делгем одарларны эң-не улуг беримчелии-биле ажыглаарының аргазын чогум-на хой ажылы бээр».

(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

АНЫЯК-ДАА БОЛ

«Улуг-Хая» совхозтуң Ададырыкан салбырынга 1976 чылда бир кодан хойну кадарар кижи херек апарган. Ынчан аныяк эр Көк-оол Чалбаага ол коданны хүлээп алырын сүмелээн. Ол ажылдың бергезинден далдараваан. Кодан хойну хүлээп алгаш, кадайы Клавдия Чалбаа-биле ийилээ кадара бергеннер. Аныяк хойжулар арга-сүмени хоочуннардан айтырып ап турган.

1977 чылдың кыжыында баштайгы хой оолдаашкынын эрттиргеннер. Ажыл шынап-ла чиик эвес, аар-берге-дир дээрзинге ынчан бүзүрээннер. Ынчалза-даа ажылга кежээ, кызымак Чалбаалар олут, чыдын чок кызып ажылдап тургаш, чаш хураганнарны менди доруктурган. Ол чылын олар төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны менди доруктурган.

Хүн келген тудум-на Чалбаалар хойжунуң ажылынга мергежип, ооң чажыттарын билип ап, кажарап турган. Эрткен чылын олар мал чемин база четчир кылдыр боттары белеткеп, кажаа-хоразын ыяк септеп, чылыглап алган. Ооң уламындан хойлары хүр чыштаан. Түңнелинде чүс хой бүрүзүнден 97 хураганны менди доруктуруп, бир баш хойга онааштыр 3 килограмм ажыг дүктү кыргып алгаш, боттарының социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Ам ол аныяк хойжулар совхозтуң мурнакчыларының санынга кирип турар.

Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында улам-на күжениишкинниг ажылдаар, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодаа ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар деп шиитпирлээш, 15 тонна сигенни, 3,5 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын хүлээнген. Аныяк хойжулар ам мал чеминиң белеткелин чоруда берген.

К. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КӨКТҮГ-ШЫКТЫГ ЧАЙЛАГЛАРДА

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары чайын эки оъттуг, сериин тайгаларга малды семиртип алырынче онза кичээнгейни салып турар. Ылаңгыя бо чылдың чаашкын чок, каңдаашкынныын барымдаалап көргеш, совхозтуң Ишкин салбырының бүгү малчыннары чайлагларже эрте-ле көжүп үнгүлээн.

Чаңгыс-Шивиниң өшкү бригадазы 5 муң чыгам өшкүнү 13 кодан кылдыр чай эгезинде-ле чайлагже үндүрген. Сайырның хойжу бригадазы 4 муң хире хойларын изиг дүжери билек-ле эрте кыргыткаш, 10 кодан кылдыр тайгаларже чайлаглаткан.

Өшкү кадарчылары Соржак Болат-оол, Түлүш Кан-оол, Түлүш Делгер-оол, хойжулар Моңгуш Натпит, Сат Байыр-оол, Моңгуш Сарыг-оол болгаш өскелер-даа малын одар солуп, эки семиртип турар. Көктүг-шыктыг сериин тайгаларда чайлаглап барган хой, өшкү аажок деңгип, семирип турар.

Ам малчыннар ниитиниң малынга чем белеткеп алырынче база организастыг кирип турар. Кижи бүрүзү бодунуң кодан малынга четчир чемни белеткеп алыр сорулгалыг салган.

А. МОНГУШ.

БҮТПЕСТЭЭН АЖЫЛ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң кыргылда пунктузунга хүн ааорей бергенде бардывыс. Чанында чадагай кажаада бир кодан хой чыдыр. Пунктуну иштинде каш кижи хой кыргаан тур. Оларның бирээзиниң чанынга бардывыс. Ол кыргаан хойнуң быктын чара кезип алган болду.

— Ынчаар кыргыырга кайын боор—дидим.

Кижим тоомча чок хевирлиг мынча дей-дир:

— Хачы дыышмас чүвени кижи канчаар боор...

Хачы бирде хойнуң дүгүн ортузундан одура алы бээр, бирде катап адаандан кезээр, дүк дээрге хээндектелип турар чүве.

Дүк деңзилеп, сорттаан черге хойжу Оюн Агбаан-оолга ужуражы бердивис. Ол биске хомудап чугаалады:

— Бүтпестээн ажыл-ла оо. Ана аттыг чүве. Чаңгыс кодан хой эккелгеш, алды хонуп тур мен. Ам-даа доозуп чадаан.

— Чүге саадап турары ол?—деп хойжудан айтырдывыс.

— Харын эдеп чүве-дир ийин, даргалар. Үш хүн көңгүс хилис эрти: ийи хүн кыргыкчылар арагалаар дээш келбээн, а бир хүн чаъс чагган. Ынчап кээр орта, чаңгыс кодан хойнуң кыргылдазы неделя хире узамдыгып турары бо-дур. Малга берге чүве-дир, кадарыптар орта оъттуг чер чок, пункт чаны шупту тараа, сиген шөлү. Мынчаң турарга мал баксыраар-дыр.

Электриктиг 48 хачының кыргылда пунктузунда тургускан. Олар шуптузу анаа, ажылдап болур. А кыргыкчылар чедишпес. Эки-ле дээрге ынча хөй хачының чүгле 24 хирезин ажылдап турган, өскезин анаа турар. Ажылды организастааны багай. Хүнде ортумаа-биле 6—12 кижи электриктиг хачы-биле кыргыыр. Олар бирде келир, бирде келбес. Пунктуда чаңгыс-даа лозуң, плакат чок. Кым чежени кылганын орта билбес. Ол хамаан чок хойжу бригаданың бригадири Оюн Нуспай безин чеже дүк кыргыттынганын орта билбес.

— Күрүнеге чеже тонна дүк дужаар силер?—деп бригадирден айтырдывыс.

— Харын каш чүве ыйнаан? Доо ында бижип каан хире чүве ийин—дээш, дүк сорттап турар өрээлдиң оор ужунче чоруткаш, элээн оолганда кээп уламчылады:—49 тонна дүк дужаар чүве-дир.

— Ынчаарга бөгүнге чедир сатканы чежел?

— Оо, ону мен билбес—деп, Оюн Нуспай харыылады.—Конторада экономист билир ыйнаан.

— Чеже хой кыргыырыл, ам артканы кажыл?

— Чеже хой ыйнаан оо—дээш, бригадиривис база шак дүштү. Самбың тудкааш, саазыннар ажып санап тургаш, кыргыыр хойнуң санын арай боорда тодараттылар. Бүгү хой 13 муң хире баш диптигилер, а кыргылда эгелээнден бээр барык-ла бүдүн чартык ай эрткен, ынчалзажок ам-даа үш муң чыгам хой «кыштың негейни»-биле хевээр кылаштажып турбушаан. Оларның дүгү тоглап дүжүп чоруур.

Кедергей-ле ажыл-агыжы эвес чорук! Совхозтуң удуртукчулары ооң-биле тэ канчап эптежип турар чүве? Кол зоотехник А. Гайгижаков кыргылда пунктузунга ындахаан кестүп келгилээр. Ынчалза-даа ооң чораан соонда өскерилге болбас. Бистиң-ле каш борбак кыргыкчылар ажылдап турар.

Бо шынап-ла бүтпестээн ажыл-дыр. Хой кыргып турар кижилерде тура-сорук чок, холу салдынчак. Ында кол дуунда хойжулар боттары ажылдап турар. А суурдан чоруткан кижилер эвээш, а ол хиреде келир, келбестиг. Бир эвес шиитпирлиг хемчег албас болза, арткан хойларны кыргыырынга ам-даа эвээш эвес үе негеттинер.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

Чооку эрткен хүннерниң бирээзинде «Ак-Туруг» совхозтуң Аймырлыгда сигенчи бригадазының ишчилеринге дузалажыры-биле Ак-Туруг, Булуң-Терек ортумак болгаш Ак-Туруг кадыкшылга школаларының коллективтери шеф ажылын организастаан. Аңаа шупту 50 ажыг кижи киришкен. Олар бир хүн дургузунда демниг ажылдааш, прессте 26 тонна сигенни белеп, сараттааннар. Шефке башкылар С. Сат, С. Сейин, В. Чылбак, бухгалтерлер К. Сиирин, М. Демиржаан, чолаачылар Х. Дүгүр, М. Моңгуш дээш өскелер-даа онза идепкейлиг киришкеш, ишчилерге мактатканнар.

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Аныянович Доржу онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 141 хураганны менди доруктургаш, республикага бодунуң ийиги рекордун тургускан. Ол дуржулгалыг хоочун хойжу республиканың хойжуларының аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни ээлээн.

Долгармаа Куулар Сундуевна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы хойжузу. Ол төрүүр чүс хойга онааштыр 120 хураганны менди доруктургаш, чүгле бодунуң ажыл-агыйында эвес, харын республикада безин ат-сураглыг апарган.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң сураглыг хойжузу, хөй орден-хагыналыг Иван Семчитович Дайзурун бо чылын база-ла бедик түңнелди чедип алган. Ол төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганны менди доруктургаш, бодунуң алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Мал ажылы: дуржулга, курлавыр

ҮЛЕТПҮР ҮНДЕЗИНИНГЕ

«Черлериниң хөй нуруузун тарып каапкан районнарга хой ажылын хөгжүдерин бир янзы көөр ужурлуг. Аңаа хойларны ажаап-тежээринге-даа, чемни бүдүреринге-даа үлетпүр технологиязын калбаа-биле ажыглаар херек».

(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

«Марий эл» деп агроүлетпүр каттыжыышкынының кол бүдүрүлгези—«Шойбулакский» совхозтуң хой ажылының комплекизинге бо чылын эрткен чылдыындан муң хураганны хойну алган. Ол бүдүрүлге роман уксаалыг хойларны өстүреринге тускайлаттынган. Хойнуң баш санының ол көвүдээшкининиң чаш хураганнарны хойну алырының аргазы-биле чедип алган: аңаа төрүүр чүс хой бүрүзүнден-не 207 хураганны алган. Хойларны үлетпүр үндезининге ажаап-тежээп турганда, ындыг бедик көргүзүгнү чедип алган.

Автономнуг республикага өске черден эккелген 2500 баш төрүүр хойдан баштай «Шойбулакский» совхозка, а ооң соонда каттыжыышкынга роман уксаалыг хойлар өзүп келдээн. Оларны ажаап-тежээрде бүдүрүлге чорудулгаларын эң-не улуг чергези-биле механизастаан болгаш автоматизастаан. Комплекстиң чоогунда арыг ниитиниң алаактарынга төрүүр хойлар турар тускай шелдерни кылгылаан. Чылыг, аяс хүн хойлар чадагай кажаага турар, а дээр чүдерей бергенде, хойларны кыры серилиг бөдүүн кажааларже кирер. Ындыг янзы ажаалда хойнуң продуктулуунга чогумчалыг салдарлыг болган.

Хойну ажаап-тежээриниң үлетпүр технологиязы чем белеткээриниң индустриалдыг аргаларын негей берген. Амгы үеде ол совхозта витаминниг сиген далганы болгаш борбаандылаан чемнер белеткээр талазы-биле тускай завод ажылдап турар. Мал чемин бүдүрер бригада сигенни, сенажты, дазыл-чемиштерни белеткеп турар. Ажыл-агый бүдүн чыл дургузунда бодунуң чемнери-биле хандыртынар.

«Шойбулакский» совхозта хой ажылының комплекизи—агроүлетпүр каттыжыышкынынга ам чеди комплекстерниң бирээзи. Беш чылдың төнчүзүнге чедир Марий АССР-ге ам-даа 14 ындыг тускайлаттынган комплекстерни ажыглаалга кирерин төлевилеп турар.

Л. КОНОРЕВ,
СЭТА-ның корр.

Йошкар-Ола.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ, СОЦИАЛ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ПАРТИЯЗЫ

«Херенгитен аңгыларның каттышкан эрге-чагыргазынга удур ажылчын аңгы ук херенгитен аңгыларның тургусканы эрги партиялардан шуут өске, политиктиг тускай партия кылдыр организастаттынып алгаш, чүгле ынчан оларга удур аңгы бооп демисежип болур» деп, Маркс болгаш Энгельс чүс ажыг чыл бурунгаар бижип чораан. (Чогаалдар, т. 17, арын 427). Ындыг партия социал революцияның тиилелгезин хандырарынга ажылчын аңгыга херектиг деп олар санап турган.

Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң баш удур чугаалаан ол сөстерин төөгү бадыткаан.

АЖЫЛЧЫН ШИМЧЭЭШКИНИНГЕ ЭРГИЛДЕЛИГ ҮЕ-ЧАДА

75 чыл мурнунда, РСДРП-ниң Россияның социал-демократтыг шимчээшкининден 40 шаа төлээлекчи олурушкан II съездизинге ажылчын аңгының революсчу партиязы — большевиктер партиязы тургустунган. Ук чыыш Россияның болгаш бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкининиң хөгжүлдезинге эргилделиг үе-чада болган. Ажылчын аңгының демиселиниң чоокку болгаш келир үедеги сорулгаларын тодараткан чайгылыш чок марксисчи Программа анаа хүлээп алдынган. Ажылчын аңгының чоокку сорулгазы болза Россияның хааныг эрге-чагыргазын дүжүрери, демократтыг республиканы тургузары болур, а ооң соонда кол сорулгаларны — социалистиг революцияны боттандырары, ажылчын аңгының политиктиг эрге-чагырганы чаалап алыры болгаш чаа, социалистиг ниитилелди тургузары болур деп ук Программада айыткан.

Ажылчын аңгының чайгызаай организациязы болур партияның бир демниг ажыл-хеделиишкинин хандырар демократтыг централизмге үндезилеттинген партияның организастыг тургузуун тодараткан партия Уставын ук съезд хүлээп алган.

В. И. Ленинниң канчаардаа аажок улуг, чүткүлдүг ажылының ачызында большевиктер партиязы тыптып келген болгаш өзүп быжыккан. Партияның идейлиг, политиктиг болгаш организастыг үндезиннерин ол ажылдап кылган.

Эрткен вектиң төнчүзүнде бистиң вектиң эгезинде эгелээн чаа үе-чада аңгылар, национал хамаарылгалар болгаш база ол ышкаш империалистиг күрүнелер аразында чөрүлдээлер көскүзү-биле чидиглени бергенин Ильич ханызы-биле өөренип билген. Делегей политиктиг силгиишкиннериниң, революсчу шуурганның үе-чадазынче кирген.

Ындыг байдалдарда ажылчы чоннарның калбак кезектериниң бодунуң салдары-биле хаара тудуп шыдаар политиктиг авангард ажылчын аңгыга кончуг херек апарган. Миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалы болгаш олар боттары аңгы демиселинге алзы берген ындыг үеде, аңгы демисели кидин-не кедурып эгелээн ол үеде массаларны баулуг-ла революсчу ёзу-биле удуртуп баштаптар авангард ажылчын аңгыга херек апарган. Капитализмниң тайбың хөгжүлдезиниң үезинде тыптып келген болгаш парламенттиг ажыл-чорудулгага өөренип чаңчыга берген Барыын Европаның социал-демократтыг партияларындан шуут өске, чаа хевирниң партиязын тургузары кончуг негеттиниг келген.

Барыын социал-демократтыг партияларның удуртукчулары империализмниң үе-чадазында боттарының ажыл-чорудулгазын революсчу үениң негелделеринге дүүштүр эде тургузуп шыдаваан болгаш харын-даа ол чаа үе-чаданың чедип келгенин, ооң ужур-утказын безин эки сайгарып билбээннер. Олар капитализм болза социализмче «чоорту шилчий бээр», «социализм чоорту тургустуңуп эгелээр» деп чүвеге бүзүреп турган. Ынчангаш олар революция болгаш ажылчын аңгының эрге-чагыргазы херек чок деп санап, марксизмни реформисчи ёзу-биле шүгүмчүлээриниң туружунче шилчээн.

Ындыг чаа байдалдарда В. И. Ленинниң тургускан партиязы калбак массаларның баштыңчызы болгаш удуртукчузу болур аргазын херек кырынга бадыткаан. Бодунуң авангарды большевиктер партиязынга баштаткан Россияның пролетарнады үш революцияны — ийи буржуаз-демократтыг болгаш ооң соонда Октябрьның социалистиг Улуг революциязын боттандыргаш, чаа төөгүлүг эраның эгелээнин бүгү делегейге чарлаан.

Баштайгы марксисчи партия тургустунган Россияга, социалистиг революцияның тиилээни, эртемниг коммунизмниң улуг бодакчыларының өөредиинин бадыткаттынганы таварылга эвес.

РЕВОЛЮСЧУ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ТӨӨГҮЗҮ-БИЛЕ БАДЫТКАТТЫНГАН

Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның боттарының хосталгазы, чаагай амыдыралы дээш демиселиниң тиилелгезиниң кол чүүлү болза марксисчи-ленинчи партияның удуртукчу ролю болур дээрзин революсчу шимчээшкинниң дуржулгазы бадыткаан. Октябрь революциязының бүдүзүнде В. И. Ленин партия болза бистиң үениң угааны, алдар-ады болгаш арын-нүүрү болур деп чугаалап чораан. Ол сөстер амгы үеде-даа бодунуң утказын чидирбээн болгаш харын улам күштүг чаңгыланып турар.

Партияны чүге амгы үениң угааны дээрил? Чүге дээрге коммунистер ниитилел болгаш ооң хөгжүлдезиниң дүрүмнериниң дугайында, революсчу чаартылгалар дугайында кара-чаңгыс шын өөредиг — марксизм-ленинизмни долузу-биле ажыглап турар.

Партияны чүге амгы үениң алдар-ады болгаш арын-нүүрү дээрил? Чүге дээрге коммунистер кижилерниң бүгү чүвени кижи дээш кылып турар, кижи бүрүзүнүң бүгү талалыг сайзыралы болгаш амыдырал-чурттаалгазы бүгү нацияның, бүгү улустуң кичээнгейиниң төвүнде турар шак ындыг ниитилелге бодунуң аттарын, арын-нүүрүн бодап чурттаа деп күзеп келген күзелин боттандырар дээш, оларның негелдезин долу хандырар дээш бүгү чүвени кылып турар.

Бистиң үевистиң Коммунистиг партиялары боттуг социализмни боттандырган, капитал болгаш колони чурттарның ажылчын аңгызы оларның удуртулгазы-биле боттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу, социал депшилгези дээш демиселди күштелдирип турар. Коммунистиг партиялар чаа дайынның халавын болдурбас дээш, бүгү делегейге тайбыңның, демократияның, социализмниң тиилелгези дээш калбарган шимчээшкинни баштап орар. Оларның ол төөгүлүг ролю, улуг салдарын буржуаз идеологтар канчаар-даа нүгүлдеп, бактап турзажок коммунистиг ниитилелдиң тиилелгези чедип кээр дээрзин кижи төрелгетенниң төөгүзү бадыткай берген.

350 МУНДАН 67 МИЛЛИОН ЧЕТКЕН

1917 чылда, Россияга Улуг Октябрь тиилээн турган үеде, делегейге чүгле чаңгыс Коммунистиг партия — большевиктер партиязы бар турган. Ооң хуралдаанынге 350 муң коммунист бактаан турган. Ленинчи партияның өөредииниң шынныын, ооң чайгылыш чок демисели бүгү делегейге улуг салдарны чедирген. Амгы үеде чер бөмбүрзээнде ниитизи-биле 60 миллион ажыг коммунистерни хаара туткан 90 коммунистиг партия бар.

Коммунизмниң ниити болгаш кол принциптерин кайы-бир чурттуң онзагай байдалдарын өөренип көрүп турган ажылдаарын коммунистерге В. И. Ленин чагып чораан. Аңгы демиселиниң үезинде кайы-бир чурттуң массаларының чогаадыкчы чоруу делегейниң революсчу демиселиниң практиказынга кестүп көрбээн азы катаптаттынмас кандыг-бир онзагай чүүлдү киирип кээп болур. Ол бүгүнү өөренип көрбушаан, «Коммунистиг партиялар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, революсчу теорияны байлакшыдып турар.

РСДРП-ниң ийиги съездизинге тургустунган большевиктер партиязының үлегерчижээн эдерген Коммунистиг партиялар амгы үеде делегейде эң-не депшилгелиг, эң-не салдарлыг күжү боор турар.

С. ТИТАРЕНКО,
төөгү эртемнериниң доктору.

МОСКВА. Большевиктер партиязының тургустунганының чылынчиниң чагыгларының боттанып турарының дугайында материалдарны делгеп көргүскен делгелге наңысылалда В. И. Ленинниң Төп музейинге июль 18-те ажыттынган. Делгелгени долузу-биле РСДРП-ниң II съездизинге тураскааткан.

«Ленинниң партиязы—бистиң эпоханың угааны, алдар-ады болгаш арын-нүүрү» деп экспозицияда Владимир Ильичиниң партияның Программазының болгаш Уставының талазы-биле съездилерге чугаалап турган чугааларын бижидип каап пластинкалар бар. РСДРП-ниң II съездизиниң протоколдарын база Россияның Коммунистиг партиязының (большевиктерниң) Төп Комитединиң тугун мында делгеп көргүскен.

Марксисчи-ленинчи идеяларның өлүм чогунуң болгаш тиилеттирбезиниң дугайын СЭКП-ниң съездилериниң документилери чугаалап турар. Партияның амгы үе-чадада аграр политиказын боттандырарының айырыгларын чугаалашкан СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң (1978 чыл) материалдарын тускай бөлүкте көргүскен.

ЧУРУКТА: музейниң лектору А. Н. Бондарьның чугаазын Черкасск областың Кара Каменка суурундан келген өөреникчилерниң дыңнап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хандырылгаңар кандыгыл?

КООПЕРАТОРЛАР КОЛЛЕКТИВИНДЕ

Барыын-Хемчик райпозунуң коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында боттарынга алган планның даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күргүзүглерлиг күүсеткен. Райпо ниитизи-биле үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100 хуу күүсеткен.

Райпода 37 магазин ажылдап турар. Оларның 34-ү чартык чылдың планын бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерлиг күүсеткен, 3 коллектив бирги чартык чылда боттарынга алган планныг даалгаларын чедир күүсетпээн. Кызыл-Мажалык суурда ном магазини болгаш аъш-чем садыының ийи магазиннери оларга хамааржыр.

Кедээниң ажыл-ишчилериниң бараанга херегледерин долу хандырар дээш кызымак ажылдап турар мурнакчы коллективтер, садыгжылар райпода хөй. Кызыл-Мажалык суурда пөс садар, ажылагый бараанныарының магазиннери (садыгжылары А. Е. Абашкина, М. Б. Мухомедзярова, Т. А. Бикбаева, Л. В. Зубина) ай, квартал санында планныг даалгаларын бедик көргүзүглерлиг доозуп, мурнакчыларының одурууп доктаамал баштап келгеннер. Ч. М. Сарыглар эргелекчилээн Дөң-Терезинде магазинниң ажылы база мактадыг.

Райпонуң садыг четкилериниң саны чыл санында өзүп турар болгаш чаа магазиннер тудтунуп, ажыглалга кирип турар. Эртен ийи чылда «Барлык», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарының төптериңге, Аянгаты болгаш Кызыл-Мажалык суурларга чаа магазиннерни ажыткан. Чаа магазиннерни тудуп, ажыглалга киирген чорук көдээниң ажыл-ишчилериниң бараанга негелде-херегледин улам долдур хандырарынга, садыглаашкынының культуразын бедидеринге идиг болган.

Барыын-Хемчиктиң кооператорлары бо хүннерде онгу беш чылдың планныг даалгаларын өй-шаанда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг доозар сорулгалыг кызымак ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

ССРЭ-ниң Министрлер чөвүлелиниң доктаалы ёзугаар 1979 чылдың январьда чурттакчы чоннуң Бүгү-эвилел чизезин чорудары көрдүнген. Чоннуң Бүгү-эвилел чизезин чурттуң улус ажыл-агый планнарын тургузарынга, өөредилге черлериниң, эмнелге-профилактиктиг, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң четкизин улам ыңай калбартырынга ажыглаары болгаш 1981—85 чылдарның улус ажыл-агый планын ажылдап кылырынга ажыглаары көрдүнген. Бо улуг кампанияга кижи бүрүзү бодунуң чурттап турар черинин айыы-биле чонну организастап, шын сан-түңнү бээри-биле киржир ужурлуг.

Бо талазы-биле Эрзин районга Бүгү-эвилел чизезин организастыг эрттирери-биле рай-күүском чаңывга Т. Монгуш даргалаан 10 кижи составтыг комиссия тургускан, ол ажылдап турар, 5 кодээ Советтерде 7-7 кижи составтыг комиссиялар Бүгү-эвилел чизезинге белеткел ажылдарын чогуур саавыр ёзугаар кылып, районнуң статистика черинге дужаап берип турар.

Бо ажыл талазы-биле районнуң статистика кидиннин инспектору К. Дамажап мооң мурнунда, 1959, 1970 чылдарда Бүгү-эвилел чизезин эрттиреринге ажылдап турган болгаш ук ажылды билдилиг-биле удуртуп турар. Ол ышкаш пенсионер С. Сарыгбан бо улуг кампанияга бодунуң амыр-дыжын харамнанмайн, чонну хереэ дээш кызымаккай ажылдап турарын мактаар апаар.

Кодээ Советтер совхозтарның, малчыннар кыштаглаларының, фермаларының болгаш хууда чурттап турар пенсионерлериң чурттап турар черинин айыы-биле карталарын тургускан. Бүгү-эвилел чизезин 1979 чылдың январь 27-те чедир эрттирери көрдүнген болгай. Ынчангаш районнуң милиция органы кодээ Советтерде чурттап турар хамаатыларның каяр бижидилгезин болгаш район төвүнде кудумчулар айыы-биле паспорт хыналдазын чорудары болгаш 16 хар четкен кижилер паспорт алган турарын чедип алыры чугула. Ынчангаш ам болур Бүгү-эвилел чизезин бедик деңнелге эрттирип, шын сан-чурагайларны үндүрериңге кижи бүрүзүнүң киржилгези улуг болгаш чонну өлче органызастаары амдан эгелеп чорутуп турары ол улуг ажылга белеткелдиң эки эгезэ болуп турар.

А. ТАВА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БУРУНГААР ЧУГУЛА БАЗЫМ

Чер бөмбүрзээниң бүгү кижилеринде боо-чепсекти эндере бүдүрери соксалыры ышкаш шак ындыг чугула болгаш соңгаарладып болбас сорулга чок. Кижилерниң уаткаарының чепсектерин бүдүреринге чыл санында-ла бүгү делегейде 400 миллиард долларны чарыгдап турар. Бо кайгамчык хөй акшаны бөмбүрзектиң чоңунуң чаагай чоруунга болгаш депшилгезинге ажыглаар болза, кижилерниң амыдыралы дыка экижиир. Ынчангаш дайын чавырылдырыышкынының талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры — амгы үениң бирги сорулгазы боор турар. Ол дугайын 1975 чылдың август 1-де Хельсинкиге ат салган, Европага айыыл чок чоруук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызында айыткан.

Бо угланыышкынга чугула бурунгаар базымны Венага кылган. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кызырар талазы-биле чугаалажыышкыннарның 15-ки эргээ доозулган. Бо чугаалажыышкыннарны беш чыл дургузунда үргүлчүлеп келген. Бо үениң дургузунда пленарныг 178 хуралдарны эрттирген, ынчалза-даа, сээлгү үеге чедир-ле Вена чугаалажыышкыннарының киржикчилери чаңгыс черге таптап турган болгай. Барыын чуктуң төлээлекчилериниң конструктивтиг эвес туружунуң уржуунда бо айтырыгны шиитпирлээри саадап келген.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның шиитпирлиг күжениишкиннериниң түңнелинде сээлгү үеде аки талаже эргилде Венага болган. Оларның киирген чаа саналдары шиитпирниг рольду ойнаан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев Минскиге чугаазынга мынча дээн: «Социалистиг чурттар бодунуң чугаалажыкчыларынга угаан-сарыылдыг боттуг саналдарны киирип турар. Бодунуң саналын киирбишаан, олар эртер оруунуң чартыындан безин хөй черин эрте берген».

Бо удаада социалистиг чурттарның боттуг ниициативазын буржуаз парлалга безин хүлээп көөр ужурга таварышкан. «Варшава Керээзиниң организациязының идип үндүрген чаа саналдары — Вена чугаалажыышкыннарынга ийи талаңык туруштарын дыка чоокшулаштырган» деп «Вашингтон пост» солуну медеглээн. АКШ-тың президентизи Дж. Картер ону «чугула угланыышкынга базым» деп үнелээн, а ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт «бо саналдар болза, Вена чугаалажыышкыннарының сорулгаларын чедип алырынга үндезин болган» деп демдеглээн.

Венага эрткен 178-ки пленарныг хуралга чогуур дугуржулга чедип алдынган. Чугаалажыышкыннарның киржикчилери боттарының курлаг чер шериин, а ССРЭ болгаш АКШ ооң аңгыда, чепсектериниң чамдык хевирлерин кызырарының дугайын дугурушкан. Шериглерни кызырарын тодараткан хуусаада доозар болгаш ооң соонда Варшава Керээзиниң чурттарының болгаш НАТО-нуң Төп Европада чепсектиг күштериниң саны деңнелге бодунуң болур — кайы-даа таладан 900-900 муң, ооң иштинде чадаг шериинң саны 700-700 муң кижи болур.

Бо дугуржулга бүгү-ле чүвени шиитпирлеп каапы ол эвес-ле болгай. Түңнел дугуржулганы чарарының оруунда элээн эвес бергелер туруп турар. Ынчалза-даа чугаалажыышкыннарның киржикчилери бот-бодунуң дүрүм баугаар эрге-ажыктарын барымдаалап билир, дыка нарын айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын тып шыдаар деп чүвени Вена чугаалажыышкыннарының бөргүскээн совет делегацияның баштыңы Н. К. Тарасов демдеглээн.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Аныяктарның болгаш студентилерниң Хосталга Ортулуунда эгелээн XI Бүгү-делегей фестивалында Кубаның национал делегациязының составында аныяктарның ийи муң эң дээре төлээлекчилери киржип турар. Кубаның оон өске беш муң оолдары болгаш кыстары аныяктар шуулганының аалчылары боол, фестивальга киржир.

Заводтарга болгаш фабрикаларга, тудугларга, тараачыннар кооперативтеринге болгаш курүне ажыл-агыйларынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери бөмбүрзектиң чалыы мазыының бо ужуражыышкынынга бодунуң Төрээн чуртун төлээлеп турар. Дээди өөредилге черлериниң, техникумнарның студентилери, үстүкү класстарның өөреникчилери, армияның дайынчылары, спортчулар, уран чүүлдүң ажылдакчылары национал делегацияның составында база кирип турар.

ЧУРУКТА: Санта-Клара хоорайда Май I аттыг заводтуң ажылчын аныяктарының XI фестивальга делегациязының кежигүннери, бүдүрүлгениң мурнакчылары Маркос Гонсалес, Рафаэль Тамайо болгаш Пабло Перес олар.

Н. ЧИГИРЬНИЦ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Эп-сеткил каттыштырылгазы

Мурнуу Корейден дашты шериглерни үндүрер болгаш чуртун тайбың демократтыг үндезинге каттыштырар дээш корей улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айы Совет Эвилелинде доозулган. КУДР-нуң даштыкы-биле культура харылзааларының комитединиң даргазының оралакчызы О Мун Хван баштаан корей-совет найырал ниитилелиниң делегациязы аңаа киришкен.

Айның хемчеглеринге киириштир эрткен митингилер, хуралдар, найырал кежээлери корей улустуң чөптүг демиселин совет кижилерниң кезээде деткип турарының чырыткыланчак көргүзүү болган. Совет хөй-ниитиниң чүве чугаалаан төлээлекчилери СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңны быжыглаарынче база делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын узук-соксаал чок болдурарынче угланган чайгылыш чок политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп, Мурнуу Корейден дашты шериглерни үндүрерин шиитпирлиг негээн.

Корей улустуң чөптүг херээн деткип турары дээш СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш совет улуска ханы өөрүп четтиришкиини КУДР-дан аалчылар илергейлээн. «Совет кижилерниң корей улус-биле найыралчы шынчы сеткилдиинге болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турарынга база дагын бузуредивнеэ» деп, О Мун Хван чугаалаан.

(СЭТА).

ПОРТУГАЛИЯДА АҢГЫ ДЕМИСЕЛИ

Сөөлгү үеде Португалияда чурттуң мооң соңгаар хөгжүлдезиниң айтырыының талазы-биле аңгы демисели дыка күштелген. Улуг-удуг бүдүрүлге болгаш чер ээлериниң эрге-ажыктарын камгалаан реаксылыг күштер Португалияның ажылчы чоннарының революстуг чедиишкиннеринге удур ажыы-биле демисежип турар. Олар 1974 чылда фашистиг эрге-чагырганы дүжүрген апрель революциязының соонда тараачыннарга үлеп берген черлерни латифундистерге дедир эгидер дээш ораддажып турар.

Социал-демократтыг төп (СДТ) дээр консервативтиг партияны долгандыр каттышкан реаксылыг күштер политика талазы-биле шыңгыы кризисти тургускан. Социалистиг партия-биле кады чазак черинге төлээлеттирип турган ол партия чазакты капиталистерге болгаш чер ээлеринге таарымчалыг кылдыр эде организастарын ажыы-биле негеп, чоокта чаа фашистиг организацияларга удур хүлээп алган хоойлу хемчеглерин шын эвес деп көрген болгаш чазактың бүгү политиказын боттарының-биле өскертирип чедип алыры дээш ораддажып турар.

Социалистиг партия бо бүгү айтырыглар талазы-биле Социал-демократтыг төп дээр партияның талалакчылары-биле чугаалажыышкыннар кылырынга чөпшээрешкен. Ынчалза-даа олар кандыг-даа чугаалажыышкыннар кылырындан ойталааш, чазак черинде боттарының министрлерин кедиртген. Социалистиг партия-биле боттарының кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулгазын күш чок болдурганының дугайын дыңнаткан. Социалистиг партия топчүлер чокта чазак черинниң хөй кезиин ээлевес апарганының түңнелинде, чурттуң президентизи генерал Рамальо Эанеш, июль 27-де Революстуг Чөвүлел-биле сүмелешкен соонда социалист М. Соарешти премьер-министр албан-хүлээлгезинден хостаар деп шиитпир үндүргеш, аңаа болгаш чазак кабинединиң өске-даа кежигүннеринге чаа кабинетти тургузарынга чедир боттарының албан-ажылын күүседирин сүмелээн.

Соарештиң чазааның дүшкени — 1974 чылдың апрель 25-те улустуң революстуг чазаа алыышкыннарын болгаш конституцияны ёзугаар быжыглаан демократтыг корум-чурумну узуткаарынче, монополияларның экономиктиг эрге-чагыргазын катап тургузарынче болгаш реаксылыг диктатураны тургузарынче угланган реакцияның ниити шаан халдааашкынының түңнели болур. Фашистиг корум-чурум үезиниң сөөлгү президентизи А. Томаштың Португалияже дедир кээринге, фашистиг аг-шериглиң агентилери турганнарын хостаарынга, фашистерни харымсалгалыг албан-дужаалдарга катап томуйлаарынга, революцияның киржикчилерин болгаш өске-даа демократтарны кызып-кыйырынга эрге-чагыргаларның чөпшээрел бергениниң түңнелинде ындыг болдуушкун болган.

Соарештиң чазааның дүшкениниң соонда тургустунган байдалдар үезинде апрель революциязының идеалдарынга болгаш сорулгаларынга бердинген чазакты тургузары ындыг-ла белен эвес болур. Португалияның калбак улус массаларының эрге-ажыктарын болгаш демократтыг корум-чурумну, конституцияны база национал айыыл чок чорукту камгалаарының сорулгазынга дүүшкен политиканы ажылдап кылгаш, боттандырып чорудар дээш социалистер болгаш өске-даа демократтар-биле бодунуң партиязының чугаалажыышкыннар кылырынга белен дугайын Португалияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары А. Куньял илереткен.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң тергиини, аныяк коммунист Анатолий Василенко (солагай талазында) болгаш далай десантызын дүжүрүп турары (оң талазында).

Ю. Ильенконуң фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

БЕШ ОКЕАННЫҢ ФЛОДУ

Флот адмиралы В. А. КАСАТОВ

Совет Шериг-Далай Флоду — бистиң чуртувустуң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң чарылбас кезээ. Алдарлыг дайынчы оруктуу ол Совет Армия-биле чаңгыс аай дайынчы одуругга эрткен.

Делегейге болуушкуннарның дайын соондагы хөгжүлдези бистиң чуртувусту бодунуң камгаланыр аргазын улам ынай быжыглаарының эртежок чугулазының мурнунга тургускан. Империалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда АКШ-тың, боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турары, делегейниң янзы-бүрү районнарынга оларның өскүдүп үндүргени хөй санныг дайыннар болгаш дайынзырак месилдежиишкиннер, «соок дайын», «коммунизмни чылча шаварынга» болгаш «ап октаарынга» ядролут дайынны ажыглаар дээр кыжаныышкыннар бистиң чуртувусту онза серемчилелдиг болдуруп, айыыл чок турар байдалын быжыглаар дугайында үргүлчү сагыш салырынче дагын-дагып албадаан.

Чурттуң экономиктиг күчүзүнүң өзүлдезинге үндезилээш, партия, Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белеткелин, дайынчы арга-шинээн могаг чокка быжыглап, оларны эң чаа техника болгаш боо-чепсек-биле чепсеглеп келген 50 чылдарның ортан уезинде бистиң чуртувуска океанның күчүлүг ракета-ядролуг флодун тургускан. Шуут чаа корабльдерни, чепсеглекиишкинниң болгаш шериг-далай техниказының мырынай чаа хевирлерин тургузарының аргалары ажыттынган.

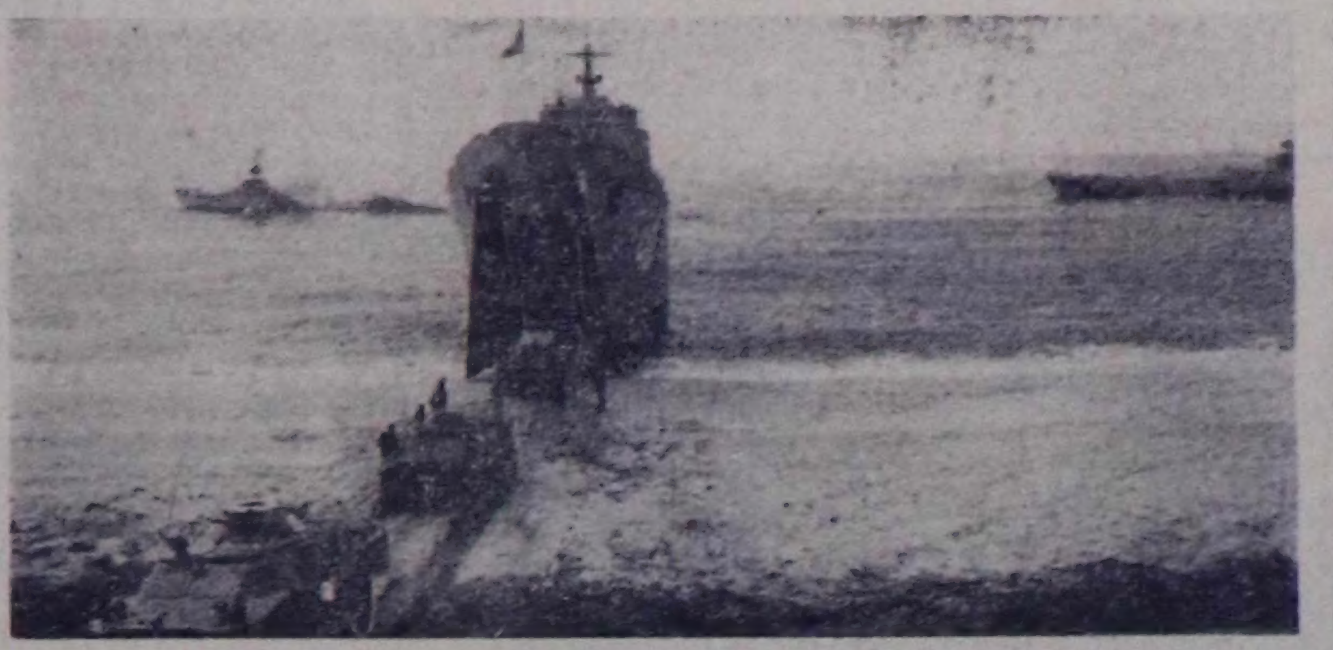

Амгы үениң Совет Шериг-Далай Флоду дайын чорудулгаларының океан болгаш далай девискээрлеринге стратегтиг база тактиктиг сорулгаларны күүседирде Чепсектиг Күштерниң чугула хевири болуп турар. Флот болза, дайзынның чер кырында чугула объектилерин, оон далайда болгаш баазаларда күштерин чок кылып, боттарының далай десантыларын дүжүрерде курлаг чер шериглерин деткип, дайзынның океан база далай коммуникацияларын үрегзеп, бодунуң коммуникацияларын камгалап шыдаар аргалыг.

Амгы үениң флодунуң кол шыпарлары: оон кезектериниң болгаш каттыжыышкыннарының үргүлчү тергиин дайынчы белен турары, согуужу улуг күштүг болуру, корабльдер болгаш ужар чүүл бөлүглежиишкиннериниң тергиин хөделгир, белен болуру, хөделиишкиннериниң аажок делгем болуру, бодунуң күштерин чажыт болгаш дүрген-биле сайгара тургузуптары, курлаг черде болгаш далайда объектилерге өлүмнүг согуушкуннарны таварыштырары ол болур.

Организас талазы-биле алырга, бистиң Шериг-Далай Флодувус бодунда дөрт флотту: Соңгу чүк, Оожум океан, Балтий болгаш Кара далай флодун, ол ышкаш Каспий флотилиязын болгаш Ленинградтың шериг-далай баазазын киириштирип турар.

Совет Флоттуң күштериниң кол хевирлери суг адаанын хемелери болгаш далай ужар чүүлү, а кол чепсээ — янзы-бүрү угланыышкынның ракеталары апарган. Бистиң флодувустуң составында суг кырының янзы-бүрү хемелери болгаш самолёттары база кирип турар.

Делегей океанының делгемнеринче Совет Флоттуң үнүүшкүнү оңу тудуп тургузарының, четчелээриниң, каттыжыышкыннарны болгаш кезектерни организастаарының, оларны бүгү талалыг хандырарының сорулгаларын, күштерни болгаш чепсек-херекселдерни эргелеп башкарарының, кадрларны белеткээриниң болгаш өске-даа хөй-хөй айтырыгларны чаа ёзу-биле тургускан.

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң ажыктыын бедидериниң, боттарының шериг болгаш хөй-ниитичи хүлээлгезин хажык чок күүседири дээш хууда бедик харысалгага совет далайжыларын кижизидериниң, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче оларны мөөннээриниң шылгаттынган чепсээ социалистиг чарыш болуп турар. Боттарынга алган хүлээлгелерни күүседиринге мурнакчы коллективтер Шериг-Далай Флодунда улам көвүдеп орар.

Төп Комитеттиң сагыш салыышкынын болгаш Камгалал Чөвүлелиниң Даргазы болбушаан, чурттуң камгалалын быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Совет Эвилелиниң Маршалы Л. И. Брежневтиң хүн бүрү сагыш салыышкынын далайжылар үргүлчү көрүп турар.

Шериг далайжылар Коммунистиг партияның политиказын бүрүн деткип, чүүлдүүзүнүп, совет улустуң тургузукчу ажыл-ижи, ооң өндүр улуг революстуу чаалап алыышкыннары кандыг-даа хевирлиг кыжаныышкындан камгалаттынган турзун дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Совет шериг-далай флодунуң тугу делегей океанының делгемнеринде киискип чорууп турар. Совет шериг далайжылар — социалистиг Төрээн чурттуң боттарының дайынчы ээлчээн серемчилелдиг эрттерип турар шынчы оолдарыдыр.

(СЭТА).

ӨӨРЕНИРИНГЕ БЕЛЕТКЭЭР

Чаа 1978—1979 өөредилге чылы удавас эгелээр. Уругларны аңаа белеткээри ада-иелерниң дорт хүлээлгези болгаш херээ. Өөренир уругларны бүгү талазы-биле белеткээр херек: өөредилге херекселдерин болгаш идик-хевин тып, белеткээр. Оларның сеткил хөөнүн амдыгаашитан оттурары чугула. Чамдык ада-иелер школачы уругларын чайын белеткээрин уттупкаш, күзүн кээп, өөредилге эгелей бээрге, девидеп үнгүлээр таварылгалар бар. Ол чорук школачының өөренириңге шаптыктаар.

Уруг-дарыының өөредилгеге кижизидилгези дээш ёзулуг, доктаамал сагыш салып чоруур ада-иелер бисте хөй. Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чыл оюу» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист Моңгуш Чаш-оол, ооң кадайы Үйнук Мелбесевна олар тос уругну өөредип кижизидип турар. Ол өг-бүледе ам дөрт школачы бар. Олар ам школага өөренириңге белен: өөредилге херекселдерин-даа, форма идик-хевин-даа ада-ие тып белеткеп берген. Боттарының уругларының өөредилге-кижизидилгези дээш доктаамал сагыш салып чоруур ындыг ада-иелер ол-ла совхозта эвээш эвес. Оларга Балчый Очүрну, Дамдын-оол Сундуй-оолду, Дамдын-оол Кошкар-оолду хамаарыштырып болур. Олар чаа өөредилге чылынга школачыларын эки белеткээннер.

Өөредилге номнарын баш бурунгаар четчелеп, тып алыры эң чугула апаар. Бистиң партия болгаш Совет чазаавыстың школа дугайында доктаамал сагыш салыышкынын билир бис. Ооң бетин чижээ, школачыларның өөредилге номнары-биле халас хандырарын көргени болур. Ол ажылды бистиң республикага чоорту боттандырарын ада-ие билзе чогуур. 1978—1979 өөредилге чылында тыва школаларның белеткел болгаш бирги класстарынга өөредилге номнарын халас бээрин организастап чорудар. А ийиден он класс чедир өөреникчилер ол талазы-биле амдызында боттары хандыртынар. Бо хүннерде Тываның ном үндүрер чери дыка хөй өөредилге номнарын магазиннерде киирген. Оларны амдыгааштан садып, өөредилге херекселдерин бүрүн четчелеп алырынче далажыр болза эки.

О. КОРОДА,
башкы, Тандыр район.

Кижи болгаш бойдус

БАРЫЫН САЯН ЗАПОВЕДНИГИНДЕ

Тываның соңгу-барыын кызыгаарында, Красноярск крайның мурнуу чүгүнде, Саян сыннарын Енисейниң хаңы кашпал кылдыр чара шаап алган, карак четпес калбак делгем Сибирьни кежир Соңгу дошту океанче оруун тып үнэ берген черинде кайгамчыктыг булуң бар.

Холук чок пөштүг кара ээзимнер, хады, чойган, дыт колдаан арга-арыглары муң-муң чылдар мурнунда тургаңы дег бо хүннерде хевээр турар. Оң-ову-биле шуужуп, өөгиме-турулгаларда оъттап чоруур те-чуңма, сыын-мыйгак, буур-булап, үнелиг киш, диил, күзеп, ас ышкаш аң-меңнеп аңгыда делегейниң улустар аразынга «Кызыл дептеринде» киир бижиткен ыыңгызы камгалалдыг ховар аңнар болгаш куштар: ирбиш, кызыл бөрү, алтай улары база бар. Бо кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг булуңнуң үнүш байлаа эртем-шинчилел ажылдакчыларының кичээнгейин хаара туткан.

Улуг-Хемче агып кирген, шаанда аң-мең амыдыралдыг тывалар арбан, суму болуп доктаамал чурттап чораан Улуг, Биче Уру хемнер база ол девискээрге хамааржыр. Улуг-Уруңуң эм радоннуг аржаанынга чоокку чылдарга чедир чүгле Хемчик униудан эвес, республика найысылалы Кызылдан безин хоочулуг кижилер чүгле аът-биле чеде бээр турган. Июнь-август айларда ол аржаанга кижи саны 100—200 чедип тургулаан. Ынчангаш аржаанга сыдап алгаш, байлак орандан сілча-ажык хайдынып, хуртун боолары адыргаш, таалыңынга чажырып чедире бээр кижилер база бар.

Сөөлгү чылдарда амыдыралдың шапкын хөгжүлдези ол черлерже чоокшулап келген. Делегейде эң күчүлүг Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу, девискээр талазы-биле улуг бүдүрүлге комплекизи тургузуп турар. Оон-биле чергелештир үстүнде бижээн бис байлак бойдустуң онзагай чараш булуңун камгалап алырының айтырыы тургустунуп келген.

1976 чылдың август айдан эгелеп бистиң чуртувустуң картазынга база бир, Саян-Шушенск аттыг заповедник көстүп келген. Ооң шөлү 389570 гектарга деңнежип, девискээр талазы-биле чуртта база бир эң улуг болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңныыр ажыл-агыйның болгаш заповедниктерниң Кол эргелелиниң системазында ажыл чорударынга эң берге пегелделиг-биле безин ылгалып турар.

Заповедниктиң төвү Шушенское суурдан ооң кол девискээринге чедир 400 км хире ырак. Чайын ол аразынга Улуг-Хемнеп суг оруу-биле аргыжары белен, а кыжын чүгле вертолёт ынаар ужуп чедер. Чаа заповедниктиң директорунга томуйлаткан В. П. Попадьин аңаа тур үениң чадыржыгаштарын тудуп, камгалалдыг девискээрге хайгааракчы даамалдарны 15 хонар ээлчег-биле ажылдадып, хуусаазы кээрге оларны вертолёт-биле солуп турар чурумну тургускан. Хайгааракчы даамалдарны шинип ап, хемелер, катерлер болгаш өске-даа техника-биле чепсеглеп, ийи чыл иштинде Усинск суурда кол баазаны тудуп тургускан.

Тайгага эң айыылдыг халап — өрт болуру билдингир. Ийи чыл иштинде заповедник девискээринге чүгле чаңгыс катап өрт болган. Ону чогуур өй-шаанда хемчег ап өжүргеп. Ынчалза-даа заповедник-биле кызыгаарлашкак бистиң Тыва республикадан эрте өөр тотчеглекчилер «Сүт-Хөл», Карл Маркс аттыг совхозтарның малчыннары, Уру аржаанынче шуушкан аът-хөлдүг хөй чон амыр бербестээн. Малга одар-белчиир ажыглап турган ажыл-агыйлар удуртукчулары заповедник девискээрин «бодунуу» кылдыр санавышаан турган. Ол айтырыг ам бо чылын үзе шииттирлеттинген. Уру аржаанынче орукта Чул-Аксы, Кызыл-Боор деп черлерде хынап эрттирер пункттарны тургускан. Ындыг пункттарны Ус-Аксында, ГЭС тудуунуң талазында база тургускулаан. Улуг-Уруда 34 ажылчынныг ыяш ажыл-агыйы тургускан. Орта өг-бүлези-биле доктаамал ажылдап чурттаар кижилерни күзелдии-биле хүлээп алыр.

— Ишкин болгаш Иаме кедээ Советтеринге бо талазы-биле айтырыгны тургускан бис. Чогум-на улуг дуза чедирбейн тур — деп, участокта аңныыр хайгааракчызы Ховалыг Болат чоокта чаа ужуражып, заповедник ажылын сонуургап хөөрежиримге чугаалады.

Шом-Шум, Улуг-Уруңуң сурааглыг аңчызы, кырган адазы Дүктүг-Бора-биле сес харлыындан эгелеп аңнап эгелээн, кашпалдың кадыр-каскаанга туруз душпес, кашпагай, хостуг хүрешке бирги разрядтың мөгези, хаакчы, алызындан орлап-эрес шырайлыг, аныяк аңныыр хайгааракчызы Шушенское суурда заповедниктиң төвүнден ажылынга эргежок чугула ат-херекселдерин, девискээрниң карта чуруу, тускай идик-хевинден эгелээш бүрүн алгаш бар чытканы ол чүве.

— Заповедникте кандыг мергежилдиг кижилер ажылдап турарыл, база кандыг ажылдарга улус херегэттиниг турар ирги, Ховалыг Сандакович? — деп, оон улам сиңнигип айтырдым.

— Арга-арыг хайгаарачылыларындан аңгыда бисте эртем ажылдакчылары, охотоведтер база бар. Мээң кожам, Ындык-Аксында баазаның улуг хайгаарачызы Виталий Севастьянов биология эртемнериниң кандидады кижи. Ооң кылып чорудуп турар ажылдары солун. Заповедникке ажылдаары-биле бедик мергежилдиг радиотелеграфистер, дизелистер, аът ажаакчылары база херек. Келир үеде чурттаар салгалга Саяннарның, Улуг-Хемниң чараш, байлак булуңун камгалап, ажылдап чурттаары мөңээ улуг аас-кежик — деп санаар мен — дээш, Ховалыг Болат чугаазын доосту.

Саян сыннарында заповедниктиң кокпалары... Ховалыг Болат чоокта чаа Москваның Ломоносов аттыг күрүне университединиң биология факультединиң бөлүк студентилеринге орук айтып берип, практика ажылынга улуг дузаны чедирген.

Заповедникте эртем-шинчилел ажылы шуудап эгелээн. Ону аныяк эртемденнер Николай Гущин болгаш Борис Завацкий бөлүк лаборантылар-биле чорудуп турар. Оларның чоокку үеде сорулгазы — девискээрде аң-меңниң, куштарның болгаш үнүштерниң чизе-даңзызын тодарадыры, шинчилел ажылы кылыр тускай черлерни тургузары дээш кандыг ажылдар чок дээр. Заповедникке эртем ажылын чорударынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сукачев аттыг арга-арыг болгаш ыяш ажыл-агый институдунуң ажылдакчылары чоокку үеде оларга дузалажыр. Бо чылын заповедниктиң аң-меңин, үнүштерин шинчилээр каттышкан экспедиция ажылдап эгелээн.

Үе манаар эвес. Кандыг чыл болгаш 220 метр бедик плотинага моондактаткан Улуг-Хемниң суу кедурлуп, Саян далайы чалгый бээр. Оон-биле кады Саян кашпалдың өру Кызылга чедир суг оруу ажыглаттынып, заповедник девискээринге улуг салдарлыг апаар. Бо кайгамчыктыг байлак оранны чогуур өй-шаанда камгалалга алганы — В. И. Лениниң 60 чыл бурунгаар арга-арыг, бойдус камгалалының дугайында ат салган декреттеринден эгелээш амгы үеде партия болгаш чазактың бойдус камгалалынче угланган буянныг хемчеглериниң ачызы-дыр.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

Казахстанның эң чараш бойдус чурумалдыг черлериниң бирээзи— Боровое хөлдүң кыдыында өөлүк дыштаныкчылар.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан «Россияның аныяк чурукчулары» деп делгелге Москвада, ССРЭ-ниң Чурулга академиязының залында ажыттынган. Ында бистиң республиканың 11 аныяк чурукчуларының 17 ажылдары кирген.

Чурукчулар В. Ховалыгның «Мөңгүн-Тайганың сарлыкчызы», Ю. Десятиң «Чылыг өгде», «Ак-көк өраал» деп ажылдары кирген. Оон аңгыда чонар-даштан чүве сиилбиир аныяк мастерлер Э. Банныды «Ак буга», «Сарлык», «Үекүлешкен өшкүлер», Д. Тойбухаа «Буга мунган», «Аът», «Теве», Н. Игнатьева «Кошкар», С. Кочаа «Өшкү», «Сарлык», Б. Нурзат, А. Ойдуп «Арзылаң» деп ажылдарны киирген.

С-Б. УЙНУКЭЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Гимнастикага чыскаалыңар!».
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелиңге бараан боор тур мен!».
12.30—«Даалыы». Уругларга уран-чечен фильм.
13.30—Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалында. «Кубаның аныяктары». Делгелге. Гаванадан дамчыдылга.
14.00—«Кодээде амыдырал». «СЭКП-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.00—«Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер.
15.30—«Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү». Шериг-Далай Флодунуң Кол штабының начальниги, Флот адмиралы Г. М. Егоровтуң чугаазы.
15.45—«Театр шиизи». Б. Лавренев «Сыйлыышкын». Москвада М. Н. Ермолова аттыг театрның фильм-шиизи.
18.00—«Делегей панорамазы».
18.45—«Бөгүн—РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынганының 75 чылы». «Чаа хевирниң партиязы».
19.15—«Чалбыыштыг чылдарның ырылары». Концерт.
19.30—Медээлер.
19.40—Спидвей талазы-биле делегей чемпионады. Ленинградтан дамчыдылга.
20.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер.
21.15—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан концерт. Совет Армияның Төп бажыңындан дамчыдылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Футболга ССРЭ чемпионады: «Динамо» (Тбилиси) — «Динамо» (Москва). Тбилисиден дамчыдылга. Төнчүзүнде — медээлер.

ИЮЛЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Хүн безээде хүннеп турзун». Уругларның уран чүүл коллективтериниң концерти.
11.25—«Хөглүг төөгүлер». Уран-чечен фильм.
12.40—«Диириг амытаннар делегейинде». Журналист В. М. Песков эрттирер.
13.40—17.00—Чапсар.
17.00—В. И. Лебедев-Кумачының шүлүктери болгаш ырылары.
17.45—«Байкалдың арыг суу». Эртем-иштерелдиг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—«Куяк поезд дугайында чугаа». Документалдыг фильм.
18.40—«РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынганындан бээр 75 чылы». Беседа.
18.50—«Дилээшкинни 16 шакта эгелээр». Телефильм.
19.05—«Уран-чечен номчулга». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванада XI Бүгү-делегей фестивалында».
20.20—«Ушку чыл—шалыпчы чыл». «Шынар магадылалын — толевилелден кылыгга чедир». Политиктиг тайылбырлакчызы В. П. Бекетов эрттирер.
21.05—«Андрей Колобов». Теле-шии. Автору Н. Мирошниченко.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Кино көрукчүнүң спутниги».
23.35—00.40—«И. Архипованың концерттери». Түңнелинде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—Грузияның кодээ ажыл-агыйы институдунуң «Горда» деп танцы ансамблиниң концерти.
18.45—«Орленок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры В. Н. Алексеев-биле ужуражылышкыны.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Пирогов дугайында рассказтар». Телешии.
20.10—«Кижи бүрүзү харылаар», «Ындыг чылдагааннар бар». Документалдыг фильмнер программазы.
20.50—21.15—«Молдав ССР-ниң алдарлыг артизи Валерий Миронов ырлаар». Фильм-концерт.

Редактор
В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республикага колдуунда-ла каан агаар болур. Ынчалза-даа чамдык черлерге дымыраашчастаар, дииңмирээшкин болур. Соңгу чүктен барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 чамдык районнарга 20 метр чедер. Агаарның температуразы бөгүн 23—28 градус изиг болур.

Кызылга кежүп турар булуттарлыг агаар болур. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Найысылалга агаарның температуразы 26—28 градус изиг болур.

КИНО

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ойнаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Ава» 9.00, 11.00, 13.00, 19.00 шактарда, «Эш Арсений» 15.00 шакта, «Малиновкага куда» 17.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Джек, кайгамчык оранда» 9.30 шакта, «Бакунуң 26 комиссарлары» 11.00 шакта, «Сүнезиниң алдын чоостары» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Пар өегеттиниң турар» 11.00, 13.00 шактарда, «Хуу-салымның белээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Сапогга моортайның бомбүрзекти долгандыр аян-чоруу» 12.00, 14.00 шактарда, «Албадаттырган моорей» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оожум частыышкын» 13.10 шакта, «Беркуттуң сөөлгү чылы» 9.30, 11.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Кино чыындызы» 10.30 шакта, «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 12.00, 13.50, 15.40 шактарда, «Албан романы» 17.30, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Өжээн негекчизи» 15.00, 17.30, 20.20 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ава» 15.00 шакта, «Сүнезиниң алдын чоостары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2157.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01230.